

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

3

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ
ΔΟΓΜΑΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΙΑΚΑΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ — ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπό
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητής

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΟΣ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

“Απαντα σχεδόν τὰ εἰς τὸν Β' τόμον ἐκδιδόμενα συγγράμματα τοῦ Γρηγορίου, ὡς καὶ τὰ πλεῖστα τῶν εἰς τὸν Γ' καὶ τινὰ τῶν εἰς τοὺς ἐπομένους τόμους περιληφθησομένων, συνετάχθησαν κατὰ τὴν περίοδον 1341 - 1346 ὑπὸ συνθήκας ἀνωμάλους μὲν διὰ τὸ βυζαντινὸν κράτος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, περιπετειώδεις δὲ διὰ τὸν συγγραφέα. Σύντομος ἔκθεσις τῶν τότε διαδραματισθέντων γεγονότων ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν συγγραφέα μεγάλως θὰ διαφωτίσῃ τὰ περιστατικὰ συγγραφῆς καὶ θὰ διασαφήσῃ τὰ περιεχόμενα τῶν ἔργων¹.

1. Ἡ σύνοδος τοῦ Ἰουνίου 1341

Αἱ περὶ ἡσυχίας καὶ φωτὸς συζητήσεις κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς ἔριδος, διακοπεῖσαι ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἀνεξωογονήθησαν μετὰ τὴν ἐπιστροφήν τοῦ Βαβλαᾶμ εἰς Θεσσαλονίκην ἐκ τῆς εἰς τὴν Δύσιν ἀποστολῆς τὰ μέσα τοῦ 1340, ὅποτε οἱ ἀντίπαλοι ἤρχισαν νὰ ὀργανώσουν τὰ μέτωπά των· ὁ Βαβλαᾶμ τῆς ἐπιθέσεως, ὁ Παλαμᾶς τῆς ἀμύνης, ὁ Ἀκίνδυνος τοῦ συμβιβασμοῦ.

Ὁ Βαβλαᾶμ, εὐρῶν ἤδη συντεταγμένην τὴν δευτέραν τριάδα τῶν Ὑπέρ ἡσυχαστῶν ἔργων τοῦ Παλαμᾶ, ἀντέδρασε πρῶτον μὲν διὰ συντάξεως τοῦ Κατὰ Μασσαλιανῶν συγγράμματος, τὸ ὁποῖον ἐκράτησεν ἀδημοσίευτον ἐπὶ τοῦ παρόντος, δεύτερον δὲ διὰ μεταβάσεώς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Ὀ-

1. Βλ. J. Meyendorff, Introduction à l'étude de Grégoire Palamas, Paris 1959, σ. 77-128.

κτώβριον τοῦ 1340, ἑπτὰ μῆνας πρὸ τῆς ἐκεῖ μεταβάσεως τοῦ Παλαμᾶ. Συνεκέντρωσε περὶ αὐτὸν πολλοὺς φίλους, παρουσίασε τὸ σύγγραμμά του εἰς τὴν σὺνοδον καὶ κατήγγειλεν ἐνώπιον αὐτῆς τοὺς ἡσυχαστὰς ὡς πλάνους, βλασφήμους, ἀπατεῶνας καὶ κακοδόξους.

Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον μετέβη ὁ Παλαμᾶς εἰς "Ἁγιον" Ὄρος, ἐν τῇ ἀναζητήσει ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῶν ἡσυχασόντων, συγκεντρώσας δὲ ἐκεῖ διακεκριμένους μοναχοὺς, ἐπέτυχε τὴν ἔγκρισιν τοῦ περιφήμου Ἁγιορειτικοῦ τόμου. Παρομοίου κειμένου τὴν ἔγκρισιν ἐπέτυχε μετέπειτα ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅπερ οἱ ἐκεῖ μοναχοὶ ἀπέστειλαν εὐθύς ἀμέσως εἰς τὸν πατριάρχην².

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς του ὁ φίλος ἀμφοτέρων Ἀκίνδυνος, φρονῶν ὅτι ἀρκετὰ δεινὰ εἶχον προκαλέσει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πολιτείαν προηγούμεναι δογματικαὶ ἔριδες καὶ φοβούμενος, «μὴ στάσις καὶ ρῆγμα τὴν Ἐκκλησίαν λάβῃ»³, ἀνεζήτησε τρόπον συμβιβασμοῦ. Καίτοι δὲν συνεφώνει μετὰ τοῦ Παλαμᾶ εἰς τὸ θέμα τῆς διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐν τῷ Θεῷ, καὶ ἐπομένως ἐπ' αὐτοῦ συνεφώνει μᾶλλον μετὰ τοῦ Βαρλαάμ⁴, ἐπέκρινε περισσότερον τὴν στάσιν τοῦ δευτέρου ἐναντι τῶν ἡσυχαστῶν. Διὰ τοῦτο ἀνέπτυξεν ἐντονον δραστηριότητα, ζητῶν ἀπὸ τὸν Βαρλαάμ διὰ σειρᾶς ἐπιστολῶν μετριοπάθειαν, διακηρύσσων μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν συγκλητικῶν ὅτι διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν δογματικῶν ζητημάτων δὲν εἶναι ἀρμόδιος οὗτος ἀλλ' ἡ σύνοδος, καὶ ὁμιλῶν ἐπαινετικῶς ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι παρέσυρε πολλοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ⁵, μετα-

2. Διάλεξις Θεοφάνους 2.

3. Ἀναίρεσις γράμματος Καλέκα σ. 8.

4. Ἀκίνδυνου, Πρὸ Δαβὶδ Διούπατον, κῶδ. Ambros. gr. 290, φ. 75.

5. Ἐπιστολή, κῶδ. αὐτόγραφος Scorial. gr. Φ - III - 11, φ. 234.

6. Ἀκίνδυνου, Λόγος πρὸς Ἰωάννην Καλέκαν, Th. Uspenskij, Sinodik, Ὁδησός 1893, σ. 86.

ξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τὸν πατριάρχην Ἰωάννην Καλέκαν, ὅστις ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐτέθη ὑπὸ τὴν θεολογικὴν κηδεμονίαν του, παρὰ τινὰς στιγμιαίας ταλαντεύσεις.

Ἀπογοητευμένος ὁ Βαρλαάμ ἀπὸ τοὺς πενιχροὺς καρποὺς τῆς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ δράσεώς του ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καί, ἐνῶ εἰς συνάντησιν μετὰ τοῦ Παλαμᾶ ὑπεσχέθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς κατηγορίας του, μεταμεληθεὶς ἐξέδωσε τὴν Κατὰ Μασσαλιανῶν πραγματείαν, ἣτις ἐνίσχυσε τὴν πυρκαϊάν. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Παλαμᾶς ἐξέδωσε τὴν τρίτην τριάδα Ὑπερ ἡσυχαζόντων καὶ ἔστειλε τὴν Γ' Πρὸς Ἀκίνδυνον ἐπιστολήν.

Περισσότερον ἠγανακτησμένος τώρα ὁ Βαρλαάμ μετέβη ἐκ νέου εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀναφερόμενος εἰς ἀπειθαρχίαν τῶν μοναχῶν διὰ τῆς συγκλήσεως παρασυνόδων, ἔθιξεν εὐαίσθητον χορδὴν τοῦ πατριάρχου. «Ὁ Παλαμᾶς παρασυναγωγὰς ἐν τῷ Ὄρει τῷ Ἀγίῳ ποιεῖ κὰν τῇ Θεσσαλονικῇ παρὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας». Ὁ Ἰωάννης Καλέκας δὲν ἔβλεπεν ἄλλην διέξοδον, εἰ μὴ τὴν πρόσκλησιν τῶν μοναχῶν εἰς ἀπολογία. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεδοκίμαζε τὴν καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἀνακίνησιν δογματικῶν ζητημάτων, ἦτο μᾶλλον ἱκανοποιημένος ἤδη διὰ τὴν διευκόλυνσιν τὴν ὁποίαν παρεῖχεν ἢ περὶ ἀπειθείας καταγγελία. Ὄθεν διὰ γράμματος διαβιβασθέντος μερίμνη τοῦ Βαρλαάμ παρεκάλεσε τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης νὰ διατάξῃ τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ προσέλθουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὡς κατηγορούμενοι.

Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὁ Παλαμᾶς εἶχε πλέον πεισθῆ ὅτι μόνον ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιλυθῇ ἡ διαφορὰ, καὶ δὴ ὄχι ὑπὸ δικαστηριακὴν συγκρότησιν, ἀλλ' ὑπὸ συνοδικήν, διὰ νὰ τεθῇ τὸ ὄλον πρόβλημα, θεολογικὸν καὶ ἀσκητικόν. Ὁ εὐρισκόμενος τότε ἐν Θεσσαλονικῇ πρὸς παραχείμασιν αὐτοκράτωρ

7. Ἀκινδύνου, Λόγος πρὸς Καλέκαν, Th. Uspenskij, Sinodik, σ. 87.

Ἄνδρόνικος Γ', λαβὼν γνῶσιν τῶν διατρεχόντων, ἐτάχθη ἀπ' αὐτῆς ἤδη τῆς στιγμῆς πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ Παλαμᾶ, παιδικοῦ του ἄλλωστε φίλου.

Ὁ Ἀκίνδυνος δὲν ἔμεινε ἀδρανῆς. Μαθὼν τὰ περὶ προσκλήσεως τῶν μοναχῶν, καὶ ἰδίως περὶ τοῦ τρόπου τῆς προσκλήσεως, ὅστις προκατελάμβανε τὴν καταδίκην, ἐταράχθη. Διὰ νέου διαθήματος ἔπεισε τὸν πατριάρχην νὰ γράψῃ πάλιν, ἡπιώτερον αὐτὴν τὴν φορὰν, καὶ δὴ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Παλαμᾶν, διεβίβασε δὲ τὸ γράμμα αὐτὸς οὗτος μετὰ ἰδικοῦ του σημειώματος περὶ τῶν ἐνεργειῶν εἰς τὰς ὁποίας εἶχε προβῆ. Ὡς φαίνεται, εἶχε κατορθῶσει νὰ τοποθετήσῃ ἐπὶ τῆς εἰρηρικῆς θέσεως τὴν πλειοψηφίαν τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ παραγόντων καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὴν διεύρυνσιν τοῦ κύκλου τούτου μετακαλῶν ἀκόμη καὶ μακρόθεν ἐνδεχομένους ὁμόφρονας. Οὕτω μετεκάλεσε τὸν Δαβὶδ Δισύπατον, ἐπίσης κοινὸν φίλον Βαρλαάμ καὶ Παλαμᾶ, ἐδρισκόμενον εἰς τὴν ὑπὸ Γρηγορίου Σιναΐτου ἰδρυθεῖσαν μονὴν ἐν Παρορίᾳ τῆς Θράκης, κατὰ τὰ σύνορα Βυζαντίου καὶ Βουλγαρίας, ἐκφράζων εἰς αὐτὸν τὸν φόβον μήπως ὁ Παλαμᾶς καταδικασθῆ ἕξ αἰτίας ὠρισμένων ἀμφιβόλων ἐκφράσεων. Πράγματι ὁ Δαβὶδ μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ βυζαντινοῦ εὐπατριδίου Διονυσίου τρεῖς ἡμέρας πρὸ τοῦ Παλαμᾶ.

Ὁ Παλαμᾶς λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Μάϊον τοῦ 1341 μετ' ἄλλων μοναχῶν, ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἐκ τῶν πλέον διακεκριμένων μαθητῶν του, Ἰσιδώρος, Δωρόθεος καὶ Μᾶρκος. Ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρος ἐξελέγη βραδύτερον μητροπολίτης Μονεμβασίας, ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καλέκα καὶ τέλος ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (1347—1349), πρῶτος τῆς σειρᾶς τῶν δραστηρίων ἡσυχαστῶν πατριαρχῶν οἱ ὅποιοι ἐπέβαλον τὸν ἡσυχα-

σμόν. Οἱ δὲ ἀδελφοὶ Δωρόθεος καὶ Μάρκος, φέροντες τὸ ἐπώνυμον Βλατῆς, ἴδρυσαν τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ μονὴν Βλατάδων, ὁ πρῶτος δὲ αὐτῶν μετὰ τὸ 1370 ἀνεδείχθη εἰς μητροπολίτην Θεσσαλονίκης⁹. "Ἐρχοντο ὅλοι ὡς κατηγοροῦμενοι «καὶ παρήσαν καὶ αὐτοὶ τῷ λόγῳ ὑφέξοντες εὐθύνας»¹⁰. Καθ' ὁδὸν ἐκάλεσε καὶ ὁ Παλαμᾶς τὸν Δαβίδ, ἀλλ' οὗτος εἶχεν ἤδη ἀναχωρήσει ἐκ Παρορίας.

Ἐνῶ ὁ Καλέκας ἐπεθύμει νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα ἐν συνοδικῷ δικαστηρίῳ ὡς διοικητικῆς φύσεως, ἢ αὐτοκράτειρα Ἄννα ἐπέμεινε νὰ εἰσαχθῇ τοῦτο εἰς σύνοδον, ὅπερ ἐσήμαινεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναμένουν τὸν αὐτοκράτορα¹¹. Ἡ Ἄννα ἐνήργει οὕτω πιθανῶς καθ' ἐπιθυμίαν διαβιβασθεῖσαν εἰς αὐτὴν παρὰ τοῦ συζύγου της. Τοῦτο βεβαίως ἦτο ἐπιθυμία καὶ τοῦ Παλαμᾶ, ὅστις μάλιστα διὰ τῆς μικρᾶς ἀναβολῆς εὔρεν εὐκαιρίαν νὰ μεταστρέψῃ τὴν γνώμην πολλῶν δυσμενῶς διατεθειμένων ἀπέναντί του παραγόντων.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἔδραν του κατέβαλε τὴν συνήθη προσπάθειαν συμβιβασμοῦ, ἢ ὁποία ἐπέδειξεν ὅτι οὐδέτερος τῶν ἀντιπάλων ὑπεχώρει, ἀλλ' ἐπέμενον ὁ μὲν Βαρλαάμ εἰς τὰς κατηγορίας, ὁ δὲ Παλαμᾶς εἰς τὴν διὰ συνόδου ἀπόκρουσιν τῶν κατηγοριῶν¹². Κατόπιν τούτου ἐπραγματοποιήθησαν, ὑπὸ τὴν προστασίαν πιθανῶς τοῦ αὐτοκράτορος, ἐν στενῷ κύκλῳ προσυνοδικαῖ συσκέψεις ἐπισκόπων ἐπηρεαζομένων ὑπὸ τοῦ Ἀκινδύνου, καθ' ἃς προκαθωρίσθη ἡ ἀπόφασις τῆς συνόδου. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς σημειώσεως τοῦ Ἀθανασίου Κυζίκου ἐν τῷ Σ υ ν ο δ ι κ ῶ Τ ὁ μ ῶ. Τότε, ὡς φαίνεται, ὁ Βαρλαάμ ἀντιληφθεὶς τὴν εἰς βάρους του

9. Γ. Θεοχορίδου, Οἱ ἴδρυται τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ μονῆς Βλατάδων, ἀνάτ. τόμου ἑορτασμοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, ὑπὸ Παν. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1960.

10. Καντακουζηνόυ, Ἱστορία 2, 39, Bonn 1, σ 550.

11. Φιλοθέου, Ἐγκώμιον, PG 151, 596D.

12. Ἐκθεσις Ἀρσενίου Ὑύρου, κῶδ. Vat. gr. 2335 φ. 1

τροπήν τῶν πραγμάτων ἤθελε ν' ἀποφύγη τὴν σύνοδον, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά· «φευγοδικῶν ἔπειτα μετεκαλεῖτο»¹³.

Ἡ σύνοδος συνεδρίασεν ἐπὶ μίαν μόνον ἡμέραν, τὴν 10 Ἰουνίου 1341, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' καὶ συμμετοχὴν τοῦ πατριάρχου, ἐπισκόπων, ἀρχιμανδριτῶν, ἡγουμένων, τοῦ μεγάλου δομεστίκου Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, συγκλητικῶν, καθολικῶν κριτῶν «καὶ τῆς πόλεως», ὡς ἀναφέρει τὸ «Βραχὺ χρονικόν, ὅπερ εἶναι καὶ ἡ μόνη ἐκ τῶν γνωστῶν πηγῶν ἧτις δίδει τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνίαν»¹⁴.

Ὁ Βαρλαάμ παρὰ τὴν ἀλλαγὴν κλίματος ἐπέμεινεν εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν, ἀφοῦ δὲν εἶχεν ἐπιτύχει ἡ τελευταία στροφή του νὰ ματαιώσῃ τὴν σύνοδον. Λαβὼν πρῶτος τὸν λόγον, ἔστρεψεν αὐτὸν εἰς ἐρωτήσεις δογματικῆς φύσεως πρὸς τοὺς μοναχοὺς, προφανῶς περὶ διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ὅποτε ὁ πατριάρχης παρήγγειλε ν' ἀναγνωσθοῦν κανόνες καθ' οὓς μόνον οἱ ἐπίσκοποι ἐδικαιοῦντο νὰ κρίνουν περὶ δογματικῶν ζητημάτων· «μόνοις γὰρ ἐδόθη τοῦτο τοῖς ἀρχιερεῦσι»¹⁵. Μετὰ τὴν ἀναγνώσιν τῶν ἀναφορῶν τοῦ Βαρλαάμ ἐκλήθησαν εἰς ἀπολογίαὶν οἱ μοναχοί. Ὁ Ἀκίνδυνος ἰσχυρίζεται ὅτι εἶχε συνοδεύσει τὸν Παλαμᾶν εἰς τὴν σύνοδον ὡς ὑποστηρικτῆς του¹⁶, ἀλλ' ὁ Παλαμᾶς λέγει τὰ ἀντίθετα· «μηδὲ τῆ συνόδῳ τηνικαῦτα παρών, ἀλλ' ἀποδράς ἐπίτηδες»¹⁷. Ἴσως ἀπεχώρησε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Οἱ μοναχοὶ ἀπολογηθέντες διὰ μακρῶν ἰσχυρίσθησαν ὅτι πρῶτος ἐκινήθη κατ' αὐτῶν ὁ Βαρλαάμ καὶ εἰς ἀπόδειξιν ἐζήτησαν νὰ προσαχθῆ τὸ Κατὰ Μασσαλία νῶν ἔργον αὐτοῦ, δι' οὗ ἐξετοξεύοντο κατ' αὐτῶν

13. Παλαμᾶ, Ἀναίρεσις γράμματος Καλέκα 30.

14. Βραχὺ χρονικόν 31, L o e n e r t z, Orient. Christ. Periodica 30 (1964), σ. 41.

15. Συνοδικὸς τόμος PG 151, 681 C. Ὁ 64 τῆς S' Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ἄλλοι.

16. Λόγος πρὸς Ἰωάννην Καλέκαν, Th. Uspenskij, Sinodik, σ. 88.

17. Πρὸς Ἀθανάσιον Κυζίκου 3.

αἱ δύο κατηγορίαι, περὶ διθείας λόγῳ τῆς διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργείας καὶ περὶ Μασσαλιανισμοῦ λόγῳ χρήσεως μιᾶς μόνον εὐχῆς δῆθεν καὶ ὑποτάξεως τοῦ Υἱοῦ. Μετ' ἀνάγνωσιν χωρίων τοῦ βαρλααμικοῦ ἔργου ἀντέτασσον τὰς πραγματικὰς τῶν γνώμας κατοχυροῦντες αὐτὰς διὰ πατερικῶν χωρίων οὕτως ἀπέδειξαν ὅτι τὸ θαβώριον φῶς δὲν ἦτο αἰσθητὸν καὶ ἡ νόησις δὲν ἦτο ὑπερτέρα αὐτοῦ, ἀλλ' ἦτο ἄκτιστον καὶ τοῦτ' αὐτὸ θεῖον, καὶ ὅτι οἱ ἡσυχασταὶ δὲν εἶχον μίαν μόνον εὐχὴν ὡς οἱ Μασσαλιανοὶ τὸ «Πάτερ ἡμῶν», οὔτε ἡ φράσις «Υἱὲ Θεοῦ» ἀπέκλειε τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ. Ὁ αυτοκράτωρ διακόπτων κατὰ διαστήματα ἐξεδήλου τὴν συμφωνίαν του, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς συνόδου, καὶ μάλιστα εἰς τὸν λόγον του περιέλαβε φράσιν ἀναγνωρίζουσιν τὴν διακρίσιν οὐσίας καὶ ἐνεργείας· «χάριν καὶ δόξαν εἶδον θείαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν»¹⁸.

Ὁ Βαρλαὰμ εὐθεθεῖς ἐνώπιον ἀδιεξόδου ἐπλησίασε τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνόν, ἕως τότε φίλον του, διὰ νὰ ζητήσῃ ἐνίσχυσιν καὶ συμβουλήν, οὗτος δὲ συνεβούλευσε «πείθεσθαι τοῖς μοναχοῖς ὡς τὰ τοιαῦτα σοφωτέροις»¹⁹, φρονῶν ὅτι ἡ ὁμολογία σφάλματος οὐδεμίαν μείωσιν προκαλεῖ. Πράγματι οὗτος συνεμορφώθη, οἱ δὲ μοναχοὶ εὐχαρίστως παρέσχον συγγνώμην. Οὗτος ἡ σύνοδος ἔληξεν αὐθημερόν.

Λόγῳ τῆς τοιαύτης καταλήξεως δὲν ἐχρειάσθη νὰ ἐκδοθῇ εἰδικὸς τόμος, ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἐγνωστοποίησε δι' ἐγκυκλίου τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, συνισταμένας εἰς καταδίκην τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαὰμ κατὰ τῶν ἡσυχαστῶν λεχθέντων καὶ γραφέντων καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν

18. Συνοδικὸς τόμος 46, PG 151, 688 C.

19. Καντακουζηνοῦ, Ἱστορία 2, 40 Bonn 1, a. 553.

βιβλίων αὐτοῦ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς πρὸς καταστροφὴν»²⁰.

Μετὰ τὴν σύνοδον ταύτην συνέβησαν δύο σπουδαῖα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἀνέτρεψαν τὴν κατάστασιν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος, αἰσθανόμενος κόπωσιν καὶ ἀδιαθεσίαν, εἰσῆλθε πρὸς ἀνάπαυσιν εἰς τὴν μονὴν Ὁδηγητρίας, ὅπου ἀπέθανε τὴν 15 Ἰουνίου 1341. Ἡ προεδρία τῆς συνόδου ταύτης ὑπῆρξεν ἡ τελευταία βασιλικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια.

Ὁ Βαρλαάμ, σχηματίσας πιθανῶς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, κυριωτέρου ὑποστηρικτοῦ τοῦ Παλαμᾶ, θὰ μετέστρεφε τὰ πράγματα εἰς ὄφελός του, μετεμελήθη διὰ τὴν ὑποχώρησίν του, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά· διότι μετὰ τὴν σύνοδον τὸ κῦρος τοῦ Παλαμᾶ ὑπῆρξε τόσον ὑψηλόν, ὥστε ὁ Κалаβρός παρὰ τὴν πεποίθησίν του εἰς τὰς ἰκανότητάς του δὲν ἠδυνῆθη νὰ εὔρη ἐπαρκῆ στηρίγματα, ἠναγκάσθη νὰ προσεταιρισθῆ «ἀνθρώπιά τινα δύστηνα»²¹, καὶ τέλος ἀντιληφθεὶς ὅτι δὲν ὑπῆρχε δι' αὐτὸν ἔδαφος εἰς τὸ Βυζάντιον, μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀποδρὰς ὤχετο πρὸς Ἰταλίαν»²², ὁπόθεν εἶχεν ἀφίχθῆ πρὸ δεκαπενταετίας περίπου. Ὁ Παλαμᾶς μαρτυρεῖ ὅτι ἔφυγε τὴν ἐπομένην τῆς συνόδου, «τὴν δ' ὕστεραιάν ὤχετο ἀπιών»²³, ἀλλὰ προφανῶς εἴτε ἐννοεῖ τὰς ἐπομένας τῆς συνόδου ἡμέρας οὐχὶ τὴν ἐπομένην, εἴτε εἰς τὴν ἀδηλον φυγὴν περιλαμβάνει καὶ τὰς ὀλίγας ἡμέρας κρυφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει δραστηριότητος.

20. Miklosich - Müller, Acta et Diplomata I, σ. 210 ἐξ. Βλ. Ἀναίρεσις γράμματος Καλέκα 28. Ἀναίρεσις ἐξηγήσεως τόμου ὑπὸ Κολέκα 12.

21. Καντακουζηνοῦ, Προσίμιον τόμου, PG 154, 699 A.

22. Καντακουζηνοῦ, Ἱστορία 2, 40, Bonn 1, σ. 556.

23. Ἀναίρεσις γράμματος Ἰγνατίου 10. Βλ. καὶ Συνοδικὸν τόμον 1347, P. Uspenskij, Istorija Athona III, Athon Monaseski II. Πετρούπολις 1892, σ. 715.

2. Ἡ σύνοδος τοῦ Ἀυγούστου 1341

Ἡ σκυτάλη τοῦ ἀντιησυχασμοῦ ἔκτοτε περιῆλθεν εἰς ἄλλας χεῖρας, αἱ ὁποῖαι, ὅσον καὶ ἂν οἱ ἡσυχασταὶ προσεπάθησαν ν' ἀποδείξουν ὅτι ἦσαν φιλικαὶ πρὸς τὸν Βαρλαάμ, εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ἦσαν τοιαῦται. Ὁ Ἀκίνδυνος, καίτοι διεφώνη πρὸς τὸν Παλαμᾶν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργείας καὶ εἶχε καταστήσει εἰς αὐτὸν γνωστὴν τὴν διαφωνίαν του, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὄργανωτῆς τῆς ὑπερασπίσεως τούτου καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἀποτελεσματικόν. Ἄλλ' ἐπῆλθε διάστασις ἐκ τοῦ λόγου ὅτι οἱ μοναχοὶ μετὰ τὴν δικαίωσίν των διεκῆρυξαν ἐνθουσιωδῶς τὴν νίκην των καὶ ὁ Παλαμᾶς προὐχώρησε περαιτέρω εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ προβλήματος περὶ τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἐπιθυμῶν ἴσως τώρα νὰ ἐπιβληθῇ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου.

Τότε ἀκριβῶς εἰσῆλθεν εἰς τὴν παλαιστραν ὁ Ἀκίνδυνος, ὄχι ὡς διαιτητῆς πλεον ἄλλ' ὡς ἀντίπαλος. Δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν κατὰ πρῶτον ἐξεδηλώθη ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ προεκλήθη εἰς τοῦτο. Ἄλλωστε προκλήσις δι' αὐτὸν ἦτο τὸ ὅτι ἡ σύνοδος εἶχε προχωρήσει πέραν τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα αὐτὸς εἶχε καθορίσει. Εἶχε δὲ οὗτος τὸ θάρρος νὰ προκαλέσῃ συζήτησιν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς διαφωνίας χωρὶς νὰ φοβῆται παρεξήγησιν, ἐφ' ὅσον εἶχε τόσον πολὺ βοηθήσει τὸν Παλαμᾶν ἐναντι τοῦ Βαρλαάμ. Πιθανῶς νὰ μὴ ἀνέμεινε τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βαρλαάμ διὰ νὰ ἐκδηλωθῇ, ἀλλὰ πάντως οὐδέποτε ἔπανσε νὰ καταφέρεται ἐναντίον αὐτοῦ. Τὴν στάσιν ταύτην οἱ ἡσυχασταὶ συγγραφεῖς ἀποδίδουν εἰς ὑποκρισίαν ἢ δειλίαν. Οὕτως ὁ μὲν Φιλόθεος γράφει, «καὶ τὸν μὲν Βαρλαάμ, καίτοι γε μηδενὸς ἀπαιτοῦντος, ἀποκηρύττων καὶ φρικωδεσταταὶς τισὶν ἀραῖς κατὰ τοὺς τῶν παλαιῶν αἰρεσιάρχῶν διαδόχους ἐκείνους καθυποβάλλων, ἴν' ἔχοι τι καὶ προκάλυμμα καὶ προσωπεῖον ἢ πλάνη, ἄλλος δ' ἐκείνος ὢν ἀντικρυσ καὶ λόγοις καὶ γράμμασι καὶ παντὶ τῷ κατὰ

τῆς εὐσεβείας πολέμῳ»²⁴, ὁ δὲ Δισύπατος προσθέτει ὅτι λόγῳ τῆς κακῆς φήμης τοῦ Βαρλαάμ ἐφοβεῖτο «μὴ φονευθῆ παρα τοῦ λαοῦ, ὡς τὰ ἐκείνου ἐπεκδικῶν διὰ τοῦτο πολλάκις καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλει ἐκείνον ὡς αἰρετικόν, καίτοι αὐτὸς ὢν ἐκεῖνος κατὰ τοῦτο»²⁵. Ὁ Καντακουζηνὸς παρατηρεῖ ὅτι «συνέβαινέ τι γελοῖον περὶ αὐτόν»²⁶. ἀλλ' ἀντιθέτως ἡ θέσις του ἦτο τραγικὴ, ὄχι γελοία. Ἦναγκάσθη νὰ ἀποδυθῆ εἰς ἓνα ἀγῶνα τὸν ὁποῖον δὲν ἤθελε καὶ ὁ ὁποῖος διέκοψε σταδιοδρομίαν προβλεπομένην λαμπράν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἤρνεῖτο διαρρηθῆναι ὅτι ἦτο βαρλααμίτης καὶ ἐξενευρίζετο, ὁσάκις ἐπέρριπτον εἰς αὐτόν τοιαύτην κατηγορίαν. «Τί τὸν Βαρλαάμ ἄνω καὶ κάτω στρέφεις πανταχοῦ καὶ τῆς οἰκειίας προβάλλῃ κακοδοξίας, ὡσπερ σηπία, τὸ μέλαν; Ἡμῶν οὐχ ἡττόν σου κατ' ἐκείνου φανερώς ἐνεχθέντων καὶ γεγραφότων..»²⁷.

Εἰς μίαν στιγμὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀντιθέσεως ὑπέκλυψε συναντηθεὶς δὲ μὲ τοῦς μοναχοὺς εἰς τὴν μονὴν Ἀθανασίου τοῦ Α', συνεφώνησε μετ' αὐτῶν καὶ εἰς πίστωσιν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἰδιόχειρον γράμμα. «Τὸ τοῦ Ἀκινδύνου οἰκειόχειρον γράμμα. Ἐπεὶ συνεληλύθαμεν καὶ συνεζητήσαμεν περὶ τῆς διαφορᾶς ἧς εἶχομεν πρὸς ἀλλήλους, ἐφάνη δὲ χάριτι Χριστοῦ ὅτι οἱ πατέρες πρὸς ἃ εἶχον τὴν διαφωνίαν σύμφωνοί εἰσιν ἀλλήλοις καὶ τοῖς ἁγίοις, καὶ γὰρ συμφωνήσας αὐτοῖς κατὰ πάντα, τὴν παροῦσαν συμφωνίαν εἰς ἀσφάλειαν οἰκειοχείρως ἔγραψα. Γρηγόριος Ἀκίνδυνος»²⁸.

Ἐπειδὴ τὸ γράμμα ὁμιλεῖ ἀορίστως ἄνευ προσδιορισμοῦ τῶν σημείων τῆς συμφωνίας, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξακριβώσωμεν, ἂν ὁ Ἀκίνδυνος συνεφώνησε διότι ἐφοβήθη

24. Ἐγκώμιον, PG 151, 600C.

25. Περὶ τῆς ἐριδος, M. C a n d a l, Orient. Christ. Periodica 15 (1949), σ. 124.

26. Ἱστορία 2, 40 Bonn, 1, σ. 556.

27. Ἡ τοῦ Παλαμᾶ ὁμολογία ἀνεσκευασμένη 21, M. C a n d a l, Orient. Christ. Periodica 29 (1963) σ. 402.

28. Περιέχεται εἰς τινὰ χειρόγραφα τοῦ Τόμου τοῦ 1347, ὡς τὸ Διον. 192, φ. 167β.

πρώρον σύγκρουσιν ἢ διότι ἐδόθησαν εἰς αὐτὸν ἐπαρκεῖς ἐξηγήσεις, αἱ ὁποῖαι ὁμως ἐκ τῶν ὑστέρων ἠκυρώθησαν.

Οἱ περὶ τὸν Παλαμᾶν ἐπεδίωξαν πάλιν ριζικὴν λύσιν, εὖρον δὲ εἰς τοῦτο σύμφωνον τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνόν, ἐπίτροπον ἤδη Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου. Ἄλλ' ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Καλέκας εἶχεν ἐπιφυλάξεις διὰ δύο λόγους. Ὁ εἰς ἦτο παλαιός· ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὴν ἀνακίνησιν δογματικῶν ζητημάτων. Ὁ δεύτερος ἦτο νέος· ὅτι δὲν ἤθελε νὰ μειώσῃ τὸ βασιλικὸν κῦρος τοῦ Παλαιολόγου διὰ προσφορᾶς τῆς προεδρίας τῆς συνόδου εἰς τὸν Καντακουζηνόν. Ἡ ἀντίδρασίς του πάντως δὲν ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικὴ καὶ ἡ σύνοδος συνεκλήθη κατ' Ἀθουστον 1341. Ὁ Καλέκας ἰσχυρίσθη βραδύτερον ὅτι ἐπρόκειτο περὶ παρασυναγωγῆς εἰς τὴν ὁποίαν δὲν μετέσχευ ὁ ἴδιος· «ἐπειράθησαν καὶ δευτέραν συγκροτηθῆναι σύνοδον, ποιούμενοι πρόφασιν τὸν Ἀκίνδυνον, ὥστε καὶ ἐχρήσαντο τῇ κοσμικῇ ἐξουσίᾳ καὶ συνῆλθον εἰς τὰ κατηχομενεῖα τοῦ οὐρανίου τεμένους τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας οἱ τε ἀρχιερεῖς καὶ οἱ τῆς συγκλήτου ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παρὰ γνώμην ἡμετέραν ἐξ οἰκονομίας αὐτῶν»²⁹. Ὅτι ὁμως μετέσχε, βεβαιώνει ὄχι μόνον ὁ Καντακουζηνός, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκίνδυνος. Δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι, ἀρνούμενος κατ' ἀρχὰς νὰ συγκαλέσῃ τὴν σύνοδον, ἠναγκάσθη νὰ προσκαλέσῃ τὸν Ἀκίνδυνον μετὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν λοιπῶν εἰς τὰ κατηχομενεῖα³⁰, προσῆλθε δὲ καὶ ὁ ἴδιος. Ἀφοῦ δὲ ὁ Θεόδωρος Δεξιὸς ἀνέγνωσε κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ χωρίον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου περὶ ἀδυνάτου γνώσεως τοῦ Θεοῦ στοιχεῖα ἀνεύθυνα ἐπενέβησαν καὶ ἐκακοποίησαν τὸν Ἀκίνδυνον, ὅπερ ὁμολογεῖ καὶ ὁ Παλαμᾶς· «ὥς καὶ τὸν δῆμον ἰδόντα κατ' αὐτοῦ χωρῆσαι»³¹. Πιθανῶς τότε ὁ πατριάρχ-

29. Περὶ τοῦ τόμου, PG 150, 901.

30. «Μετεπέμπετο», Ἀκίνδυνου, Λόγος πρὸς Καλέκον, Th. Uspenskij, Sinodik, σ. 89.

31. Περὶ ἐνεργειῶν 50.

χης ἀπεχώρησε καὶ ὡς εἶναι εὐλογον δὲν ἀνεγνώρισε τὰς ὑπὸ τῶν ἐναπομεινάντων ληφθείσας ἀποφάσεις, θεωρῶν τὴν σύνοδον ὡς μὴ γενομένην. Ἐπισημαίνει περὶ γενικωτέρας ἀμφισβητήσεως συναντῶμεν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Παλαμᾶν, μᾶλλον δὲ συνόδων συναγερμένων»³² καὶ «ἡ μεγίστη σύνοδος ἐκείνη, μᾶλλον δ' αἱ σύνοδοι»³³.

Ὁ Ἀκίνδυνος, καταδικασθεὶς ὑπὸ τῶν ἐναπομεινάντων εἰς τὴν σύνοδον ἐπισκόπων καὶ συγκλητικῶν ὡς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, «εἰ μὴ ἐπιστρέφοιεν, ἀλλ' ἐπιμένειεν τῇ κακίᾳ»³⁴, ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλλῃ λίβελλον ἀποδοχῆς τῆς περὶ θείου φωτὸς ἀποφάσεως τῆς προηγουμένης συνόδου³⁵, διὸ ἡ καταδίκη δὲν ἴσχυσεν ἐπὶ αὐτῷ.

Ἡ σύνοδος αὕτη εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἔκδοσιν *Συνοδικοῦ τόμου*. Οὗτος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῆ περιττός, δεδομένου ὅτι ὁ μὲν Βαβλαᾶμ εἶχεν ἤδη ἐγκαταλείψει τὸ Βυζάντιον, ὁ δὲ Ἀκίνδυνος ὑπέβαλε λίβελλον. Ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς ἐπιμονὴν τῶν περὶ τὸν Παλαμᾶν, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον νὰ ἀμφισβητῆται τὸ ὅτι ἡ πρώτη σύνοδος εἶχε λάβει ἀποφάσεις ἐπὶ δογματικοῦ θέματος. Ὁ Καλέκας ἐδέχθη τὴν ἔκδοσιν μετὰ πολλὰς πιέσεις καὶ πάντως ὑπὸ ὄρους. Ὁ Τόμος πράγματι συνδυάζει τὰς ἀπόψεις Παλαμᾶ καὶ Καλέκα ἤδη ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιγραφῇ, διότι λέγεται, «γεγραμμένος ἐπὶ ταῖς συνόδοις», ὅπερ ἐκφράζει τὴν παλαμικὴν ἀποψιν περὶ τοῦ κύρους καὶ τῆς συνόδου τοῦ Ἀυγούστου, ἀλλ' ἐπίσης προκαθημένου καὶ τοῦ θειοτάτου βασιλέως, ἕως οὗ περιῆν», ὅπερ ἀποδίδει τὴν ἀποψιν τοῦ Καλέκα περὶ ἰσχύος τῶν ἀποφάσεων μόνον τῆς πρώτης συνόδου, ἣς προήδρευσεν ὁ Ἀνδρόνικος Γ'. Συμβιβαστικὸν εἶναι

32. Πρὸς Φιλόθεον 20.

33. Πρὸς γέροντας 6.

34. Καντακουζηνοῦ, Ἱστορία 2, 40 Bonn 1, σ. 556 ἐξ.

35. Παλαμᾶ, Ἀντιρρητικός πρὸς Ἀκίνδυνον 6, 2.

καὶ τὸ περιεχόμενον, διότι ἐν αὐτῷ περιγράφεται ἡ καταδίκη τοῦ Βαβλαᾶμ ἐπωνύμως πλέον, δρίζεται ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν καταδίκην ὑποπίπτουν καὶ ὅσοι συμφωνοῦν μετ' αὐτοῦ, ἀπαγορεύεται ἡ ἀνακίνησις δογματικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρεται ἡ σύνοδος τοῦ Ἀὐγουστού. Τὸ ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος δὲν καταδικάζεται ἐπωνύμως εἶναι φυσικόν, ἀφοῦ εἶχεν ὑποβάλει λίβελλον.

Τὸ πλεῖστον τοῦ Τόμου συνετάχθη πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ, ὁ δὲ Καλέκας προσέθεσε τὰς τελευταίας παραγράφους. Ὁ Παλαμᾶς ὡς εἰς ὁμολογίαν του παραπέμπει εἰς δύο κείμενα· «ἀνάγραπτον ἡμῖν ἐστὶν ὄραν τὴν ὁμολογίαν καὶ διεξοδικωτάτην καὶ διπλὴν ἀνθ' ἀπλῆς, ὅτε γὰρ Ἀγιορειτικὸς καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος ἡ ἡμετέρα ὁμολογία ἐστίν»³⁶. Ἡ γενικὴ ἀπαγόρευσις τοῦ δογματίζειν ἔπαιξε σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὰ μετέπειτα στάδια τῆς ἔριδος· «μετ' ἐμβριθείας μέντοι καὶ πνευματικῆς αὐστηρίας καὶ ἐπιτιμῆσεως λέγομεν μηκέτι δογματίζειν ὅλως τινὰ τῶν ἀπάντων, κινουῦντα περὶ τούτων τε καὶ ἄλλων δογματικὸν λόγον, οὔτε ἐγγράφως δηλαδὴ οὔτε ἀγράφως, ὡς οὐ μικρῶν ἐντεῦθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἀνακυπτόντων σκανδάλων καὶ συγχύσεως καὶ ταραχῆς καὶ σάλου καὶ τρικυμίας ἐπιγιγνομένης ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων καὶ τῶν ἀκραιότερων μεγίστης»³⁷. Οἱ ἡσυχασταὶ ἠμφεσβήτουν τὴν γενικὴν ἰσχὺν τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης, ὅπερ σημαίνει ὅτι αὕτη ἀποδίδει τὰς σκέψεις τοῦ Καλέκα διαμορωθείσας κατὰ συμπερασμὸν ἐκ τῶν συζητήσεων τοῦ Ἰουνίου. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς του ὁ Καλέκας ἤρνεϊτο τὴν ἰσχὺν τῶν δογματικῶν ἐκφράσεων τοῦ Τόμου, ὅπερ σημαίνει ὅτι αὗται ἀποδίδουν τὰς σκέψεις τοῦ Παλαμᾶ.

Τὸν Τόμον δὲν ὑπέγραψαν ὅλοι οἱ εἰς τὴν σύνοδον τοῦ Ἰουνίου μετασχόντες ἐπίσκοποι, καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διότι οἱ περὶ τὸν Ἀκίνδυνον ἐτέθησαν εἰς

36. Ἀναίρεσις γράμματος Καλέκα 49.

37. Συνοδικὸς τόμος 54, PG 151, 692C διωρθωμένον.

κίνησιν πρὸς ἐπιηρεασμὸν τῶν φρονημάτων. Κατ' ἀρχὰς ὑπέγραψαν ὁ πατριάρχης καὶ οἱ Γρηγόριος Σάρδεων, Γρηγόριος Δυρραχίου, Νεῖλος Λακεδαιμόνος, Ἰσαὰκ Μαδύτου, Μαλαχίας Μηθύμνης καὶ Μακάριος Βιδύνης. Ἐπειτα ὑπέγραψε καὶ ὁ Ἀθανάσιος Κυζίκου, ὅστις ἤρε τὰς ἀρχικὰς ἀντιρρήσεις του ἀφοῦ ἀνέγνωσε πλήρη τὰ συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἀντελήφθη ὅτι αἱ ἀπόψεις του ἦσαν ὀρθόδοξοι, ἐνῶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του χρησιμοποιούμενα ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν ἐνεφάνιζον ψευδῆ εἰκόνα βραδύτερον δὲ καὶ ἄλλοι.

Μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ Αὐγούστου ἡ ἐκτίμησις πρὸς τὸν Παλαμᾶν ὑπῆρξε μεγίστη, βασιλεῖς δὲ καὶ ἄρχοντες ἀπεκάλουν αὐτὸν «διδάσκαλον εὐσεβείας καὶ κανόνα δογμάτων ἱερῶν καὶ στῦλον τῆς δρθῆς δόξης καὶ πρόμαχον Ἐκκλησίας»³⁸. Οἱ ἀρχιερεῖς ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ νὰ ἀναλάβῃ «διδασκαλικὸν ἀξίωμα»³⁹, προφανῶς ἀρχιερατικὴν ἔδραν⁴⁰, δὲν διεφώνει δὲ εἰς τοῦτο οὔτε ὁ πατριάρχης. Προέτειναν εἰς αὐτὸν τὴν ἔδραν τῆς ἀπομεμακρυσμένης Μονεμβασίας, μετὰ δὲ ἄρνησιν αὐτοῦ καὶ ἐκλογὴν εἰς αὐτὴν τοῦ Ἰσιδώρου, ἐπεφύλασσαν δι' αὐτὸν τὴν τῆς Θεσσαλονίκης.

3. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος

Ὁ θάνατος τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' (15 Ἰουνίου 1341) ἀπετέλεσε τὸ σημεῖον ἐνάρξεως ραγδαίας πτώσεως τῆς αὐτοκρατορίας, ὅχι διότι οὗτος ἦτο ἰκανώτερος τῶν μετ' αὐτὸν ἡγεμόνων, ἀφοῦ οὐσιαστικῶς κατὰ τὴν βασιλείαν του τὴν ὅλην διακυβέρνησιν εἶχεν ὁ μέγας δομέστικος Ἰωάννης Καντακουζηνός, ἀλλὰ διότι μετ' αὐτὸν προεκλήθη χάος.

38. Φιλοθέου, Ἐγκώμιον, PG 151, 800A.

39. Παλαμᾶ, Πρὸς Φιλόθεον 11.

40. Ἀναίρεσις γράμματος Καλέκα 47, «διδασκαλικὸν θρόνον».

Ὁ σχηματισμὸς κόμματος ἀντιπάλου πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν, ἔχοντος ἡγέτας τὸν Ἀλέξιον Ἀπόκαυκον, ἕως τότε παρακοιμώμενον καὶ βραδύτερον μέγαν δοῦκα, καὶ τὸν πατριάρχην Ἰωάννην Καλέκαν, ἀπετέλεσε τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς ἐμφύλιον σύγκρουσιν. Ὁ Ἀπόκαυκος διέσπειρε παντοῦ τὴν ὑποψίαν ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς ἐσχεδίαζε νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἀπὸ τὸν ἐννεαετῆ υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου Ἰωάννην Ε' καὶ ἔπεισε τὴν Ἄνναν ὅτι δύναται νὰ κυβερνήσῃ αὐτὴ μὲ τὴν συμπαράστασιν αὐτοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου.

Ὁ δὲ πατριάρχης διεξεδίκησε τὴν θέσιν ἀντιβασιλέως βάσει παλαιᾶς ἐγγράφου ἐξουσιοδοτήσεως παρὰ τοῦ Ἀνδρονίκου, δι' ἧς ἀναχωρῶν εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Συργιάννη εἰς Θεσσαλίαν ἀνέθετεν εἰς αὐτὸν τὴν μέριμναν περὶ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του εἰς περίπτωση ἀπροόπτου. Ἐξεδήλωσε δὲ τὰς προθέσεις του τὴν 18 Ἰουνίου 1341, τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου «ἐγὼ τοίνυν ἀντιλήψομαι τῶν κοινῶν τῆ βασιλίδι πραγμάτων· ἐγὼ καὶ τῆς τοῦ νέου βασιλέως προστήσομαι σωτηρίας»⁴¹. Οἱ πατριάρχαι ἀνέκαθεν ἐθεωροῦντο προστάται τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, ἰδιαίτερος δὲ ἐμφανὲς κατέστη τοῦτο εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀρσενίου, 80 ἔτη ἐνωρίτερον. Ἡ ἀπαίτησις τοῦ Καλέκα νὰ περιβληθῇ πολιτικᾶς ἐξουσίας ὀφείλεται εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἡ προστασία δὲν θὰ ἦτο ἀποτελεσματικὴ ἄλλως. Ὁ Καντακουζηνὸς ἀπήντησεν ὅτι ἡ ἐξουσιοδοτήσις ἐκείνη ἴσχυε μόνον διὰ τὴν περίστασιν καθ' ἣν ἐδόθη, καθ' ἣν ἄλλωστε θὰ ἀπουσίαζε καὶ ὁ ἴδιος, ὅχι δὲ καὶ διὰ τὸ μέλλον. Ἐθεώρει αὐτονόητον, ὡς ἐθεώρει τοῦτι καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, ὅτι ἐπίτροπος τοῦ νεαροῦ Ἰωάννου Ε' θὰ ἦτο ὁ ἴδιος καὶ διότι ὑπῆρξεν ὁ στενώτερος φίλος τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ διότι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς

41. Γρηγορά, Ἱστορία 12, 2, 5, Bonn 2, σ. 579.

βασιλείας αὐτοῦ ἦτο κυβερνήτης τοῦ κράτους καὶ τέλος διότι ὁ Ἰωάννης Ε' ἦτο μεμνηστευμένος μὲ τὴν θυγατέρα του.

Αἱ ἀνησυχίαι τοῦ Καλέκα καὶ τοῦ Ἀποκαύκου, προφανῶς δὲ καὶ τῆς Ἄννης, δὲν φαίνονται δικαιολογημέναι, διότι ἂν ὁ Καντακουζηνὸς ἀπέβλεπεν εἰς ἀρπαγὴν τοῦ θρόνου, ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο ἀκόπως ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς. Ἀντιθέτως οὗτος ὄχι μόνον τοῦτο δὲν ἐπραξεν ἀρχικῶς, ἀλλὰ δὲν ἔλαβεν οὔτε στοιχειώδη μέτρα διὰ νὰ παρεμποδίσῃ κινήσεις τῶν ἀντιπάλων του. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ θάνατος τοῦ φίλου του αὐτοκράτορος εἶχεν ἐπηρεάσει δυσμενῶς τὴν ψυχολογικὴν του κατάστασιν, τόσον μάλιστα ὥστε εἰς τινα περίπτωσιν καθ' ἣν συνεζητεῖτο τελεσίγραφον τοῦ βουλγάρου βασιλέως Ἀλεξάνδρου, οὗτος θιγείς ὑπὸ τινων συγκλητικῶν, ἐκλείσθη εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπὶ ἡμέρας ἀποφασισμένος νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς διακυβερνήσεως, μετεπείσθη δὲ μετὰ παρακλήσεις τῆς Ἄννης. Παρὰ τὰς πιέσεις ἀρχόντων, στρατοῦ καὶ λαοῦ νὰ στεφθῇ συμβασιλευς ἤρνήθη»⁴².

Ἀναγκασθεὶς νὰ ἀναχωρήσῃ κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἔλαβε διαβεβαίωσιν νομιμοφροσύνης τῆς Ἄννης καὶ τοῦ πατριάρχου⁴³, ἀλλ' ὁ Ἀπόκαυκος ἐκινήθη τότε διὰ πρώτην φορὰν (28 Αὐγούστου 1341). Δυστυχῶς ὁ Καντακουζηνὸς ἀρκεσθεὶς εἰς ὄρκον αὐτοῦ ἀνεχώρησεν ἐκ νέου κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὁπότε ἐκεῖνος ἐπέτεινε τὰς ὑποψίας τοῦ Καλέκα ὅτι ὁ δομέστικος προετίθετο νὰ καθαιρέσῃ αὐτὸν καὶ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν. Παρασύραντες δὲ οἱ δύο ὁμοῦ τὴν Ἄναν, καθήρεσαν τὸν Καντακουζηνὸν τῆς ἐπιτροπείας, ἀπέλυσαν αὐτὸν τοῦ ἀξιώματος καὶ διέταξαν τὸν στρατὸν νὰ ἐπιστρέψῃ. Πολλοὶ τῶν συγκλητικῶν καὶ ἀξιωματού-

42. Καντακουζηνοῦ, Ἱστορία, 3, 11 καὶ 13, Bonn 2, σ. 78 καὶ 84. Τοῦτο συνάγεται καὶ ἀπὸ τὴν ὄλην ἔκθεσιν τοῦ Γρηγοῦρα.

43. Γρηγοῦρα, Ἱστορία 12, 6 ἐξ., Bonn 2, σ. 591.

χων ἔφυγον κρυφίως ἐκ τῆς πρωτευούσης, ἐνῶ ὁ Ἀπόκαυκος ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ εὗρη λαϊκὴν ὑποστήριξιν ἔναντι τοῦ λαοφιλοῦς δομestικου ὠργάνωσε διαρπαγὴν τῶν περιουσιῶν τῶν φυγάδων καὶ ἄλλων πλουσιῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. «Κινήσας δὲ ὁ Ἀπόκαυκος τὸν λαὸν ἀπῆραν τὰ πράγματα καὶ ἐχάλασαν τὰ ὀσπήτια αὐτῶν. Τοῦτο γνόντες ἐκεῖνοι μετὰ τοῦ φοσάτου ἔβαλαν τὸν μέγαν δομestικὸν τὸν Καντακουζηνὸν τὰ κόκκινα καὶ εὐφήμησαν αὐτὸν βασιλέα τῇ κς' τοῦ Ὀκτωβρίου τῆς αὐτῆς Ἰνδικτιῶνος», ἦτοι τοῦ 1341⁴⁴. Ἡ ἀνακήρυξις αὕτη, γενομένη εἰς τὸ Διδυμότειχον καὶ μὴ ἐπισημοποιηθεῖσα πρὸς τὸ παρὸν διὰ στέψεως ἑλλείπει πατριάρχου, ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τοῦ κινήματος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τῆς διαρπαγῆς τῶν περιουσιῶν τῶν ἀξιωματούχων.

Οἱ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀντέδρασαν διὰ στέψεως τοῦ Ἰωάννου Ε' τὴν 19 (ἢ 20) Νοεμβρίου, ὅτε ὁ Καλέκας ἐξεφώνησε λόγον πλήρη μίσους κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ⁴⁵. Οὕτως ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, καθ' ὃν ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ τῶν ἀντιπάλων ἦσαν, τοῦ μὲν Καντακουζηνοῦ ἡ διατήρησις τῆς μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου ὑφισταμένης καταστάσεως, διὸ καὶ οὗτος ἐμνημόνευσεν ἑαυτοῦ τρίτου μετὰ τὴν βασίλισσαν Ἄνναν καὶ τὸν Ἰωάννην Ε', τῶν δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ συντριβὴ τοῦ Καντακουζηνοῦ.

Πᾶσα ἄλλη ἐρμηνεία περὶ τῶν ἐπιδιώξεων τούτων δὲν εὐσταθεῖ. Ὁ Γρηγορᾶς χαρακτηρίζει ὡς ἐξῆς τὴν συγκρότησιν τῶν παρατάξεων «καὶ ἦν ἰδεῖν εἰς δύο μοῖρας σχισθὲν τὸ τῶν Ρωμαίων γένος ἅπαν κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν· εἰς τε τὸ συνετὸν καὶ τὸ ἀσύνητον, εἰς τε τὸ πλούτῳ καὶ δόξῃ διαφέρον καὶ τὸ ἐνδεές, εἰς τε τὸ παιδείας εὐγενοῦς τρόφιμον καὶ τὸ πάσης παι-

44. Βραχὺ χρονικόν, Loenertz, Orient. Christ. Periodica 30 (1964), σ. 42.

45. Αὐτόθι σ. 43 - 45.

δειάς παντελῶς ὑπερόριον, εἷς τε τὸ ἔμφρον καὶ τεταγμένον καὶ τὸ ἄφρον καὶ στασιῶδες καὶ αἰμοχαρές»⁴⁴. Στηριζόμενοι εἰς αὐτὴν καὶ εἷς τινὰς ἄλλας μαρτυρίας σημερινῶν ἐρευνητῶν τείνουν νὰ ἀποδώσουν κοινωνικὸν χαρακτήρα εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον· βλέπουν εἰς τὸ ἐν μέρος τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ εἰς τὸ ἄλλο τὸν λαόν. Πρόκειται περὶ παρερμηνείας τῶν γεγονότων, διότι ἡ σύγκρουσις ἐξειλίχθη εἰς ἐμφύλιον ἀπὸ προσωπικῆς. Τὸ πλεῖστον τῆς ἡγεσίας τῆς αὐτοκρατορίας ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ Καντακουζηνοῦ διὰ ποικίλους λόγους· πνευματικοὶ ἡγέται, ὡς οἱ Γρηγοροῦς, Κυδῶνης, Καβάσιλας, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ δομεστίκου πρὸς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων· οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες λόγῳ τῆς ἐπιθυμίας των νὰ ἐνισχυθῇ ἡ κεντρικὴ ἐξουσία καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης εἰς τὰς ἰκανότητάς του, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸν νὰ συγκρατήσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τὴν κατάρρευσιν· ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία, πλὴν τῆς ομάδος Καλέκα, καὶ οἱ ἡσυχασταὶ διὰ τὴν αὐτὴν ἐμπιστοσύνην καὶ διὰ τὴν πεποιθήσιν ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς θὰ ὑπερήσπιζε τὴν ὀρθόδοξον πίστιν περισσότερον τῆς Ἄννης Παλαιολογίνης, δυτικῆς πριγκηπίσεως, καὶ ὅτι θὰ διέσωζε τὸ Ὄρος ἀπὸ τοὺς Σέρβους εἰσβολεῖς.

Ὑπὲρ τῶν Παλαιολόγων ἐτάχθησαν καὶ ἄλλοι τινές, πλὴν τῶν μνημονευθέντων πατριάρχου Ἰωάννου Καλέκα καὶ Ἀλεξίου Ἀποκαύκου, ἄρχοντες ἰδίως ἐκ τῶν πλουσιωτάτων ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, ὡς ἡ τῶν Παλαιολόγων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ τῶν Χούμνων τῆς αὐτῆς πόλεως, τῆς ὁποίας κυρία ἐκπρόσωπος αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἦτο ἡ Εἰρήνη Χούμναινα, ὡς μοναχὴ ὀνομασθεῖσα Εὐλογία καὶ καλουμένη πάντοτε «βασίλισσα», χήρα τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου. Γενικῶς οἱ τοπικοὶ μεγαλογαιοκτήμονες, ἔχοντες ὡς πρότυπα τὰ καθεστῶτα τῆς Λύσεως καὶ ἐπιζητοῦντες αὐτονόμησιν ἦσαν ὑπὲρ τῆς

44. Ἱστορία 12, 12, 5, Bonn 2, σ. 589.

Ἄννης. Ἐπίσης ὑπὲρ αὐτῶν ἐτάχθη ἰκανὸν μέρος τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἰδίως μετὰ τὴν ὄργανωμένην διαρπαγὴν τῶν περιουσιῶν τῶν ἀντιπάλων, ὡς καὶ οἱ Ζηλωταὶ τῆς Θεσσαλονίκης, παλαιὰ φανατικὴ θρησκευτικὴ μερὶς ἀνάμικτος μετὰ ἀνευθύνων στοιχείων καὶ ἐπαιτῶν, ἣ ὁποία καταστάσα ὄργανον τῶν Παλαιολόγων τῆς πόλεως ταύτης κατέλαβεν αὐτὴν καὶ ἐπέβαλεν αὐτόνομον κυβέρνησιν.

4. Ἡ νέα φάσις τῆς δογματικῆς ἔριδος

Τὴν ἀναθέμανσιν τῆς δογματικῆς ἔριδος προεκάλεσαν δύο αἷτια· πρῶτον ὅτι ὁ μὲν Γρηγόριος Ἀκίνδυνος συνέχισε καὶ μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ Αὐγούστου καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Τόμου νὰ ὀμιλῇ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ, ὁ δὲ Παλαμᾶς ἀπὸ τῆς πλευρᾶς του συνέχισε νὰ γράφῃ ἀπολογούμενος καὶ ἐπιτιθέμενος· δεύτερον ὅτι ὁ Παλαμᾶς, ἀρνηθεὶς νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν μερίδα τοῦ Καλέκα κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ἐκδηλώσας συμπάθειαν πρὸς τὸν Καντακουζηνόν, δυσηρέστησε τὸν πατριάρχην. Ποῖος ἐκ τῶν δύο λόγων ἐκυριάρχει; Οἱ ἡσυχασταὶ εἶχον τὴν γνώμην ὅτι διώκονται διὰ πολιτικοὺς λόγους, ἐνῶ ὁ Καλέκας ἀπέναντι μὲν τῆς βασιλείσης Ἄννης ὑπερέβαλε τὰς πολιτικὰς συμπαθείας τοῦ Παλαμᾶ πρὸς τὸν Καντακουζηνόν, ἀπέναντι δὲ τῶν θεολογικῶν κύκλων ἐτόνιζε τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἀπειθείαν καὶ τὸν περὶ τὰ δόγματα νεωτερισμόν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν ἦτο ἀνεκτὸν ὑπὸ τῆς Ἄννης, διότι ἐσήμαινεν ἀμφισβήτησιν ἀποφάσεων ληφθεισῶν εἰς σύνοδον προεδρευομένην παρὰ τοῦ ἀειμνήστου συζύγου τῆς· διὰ τοῦτο ὁ πατριάρχης ἐκοπίασε νὰ πείσῃ αὐτὴν ὅτι ἡ τακτικὴ του δὲν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τοῦ Ἰουνίου.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον αἷτιον, ἐνῶ κατὰ τὴν προηγουμένην φάσιν τῆς ἔριδος ἦτο φανερόν ποῖος ἤρχισε πρῶτος τὸν ἀγῶνα, κατὰ τὴν παροῦσαν τοῦτο ἦτο ἀσαφές. Ὁ

πατριάρχης ισχυρίζετο ὅτι ὁ Παλαμᾶς συνέχισε νὰ γράφῃ καὶ μετὰ τὸν Τόμον, διὸ παρενέβη. «Ἡμεῖς μὲν οὖν μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν Τόμον συγγράμματα καὶ ἀπολογίας περὶ δογμάτων ἰδόντες τοῦ Παλαμᾶ, σχεδὸν ἀπίθανα ἠγησάμεθα. Διὸ καὶ διεμνηυσάμεθα διαφόρως ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς ἡμᾶς, ἐφ' ᾧ, εἴ τι καὶ ἐπισυνέβη καὶ ἐγένετο τοιοῦτο, θεραπεῦσαι τοῦτο καὶ διορθώσασθαι. Ὁ δὲ οὐκ ἐπείθετο, ἀλλ' ἐξέφευγεν. Ὡς δὲ δῆλον ἡμῖν ἐγένετο δι' ἀναφορᾶς αὐτοῦ ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἐκινήθη καὶ λέγει καὶ γράφει περὶ τοιούτων, ὡς ἔλεγε, καὶ ἐὰν κατασιγασθῶσιν οἱ κατηγοροῦντες, παύσεται καὶ αὐτός, μετεκαλεσάμεθα οὖς προεβάλλετο καὶ εἶπομεν καὶ ἐπετάξαμεν αὐτοῖς, ὅσα δῆτα καὶ ἐπετάξαμεν, καὶ κατεπείσθησαν καὶ δεδώκασιν ὁμολογίαν, ὡς ἀλητήθησαν, δι' ἧς ὅσα ἠσφαλίσαντο ἔστι μαθεῖν ἐξ αὐτῆς. Ἄρ' οὖν κατεπείσθη ποσῶς καὶ ὁ Παλαμᾶς; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἔμεινε καὶ αὐθις ὁ αὐτός καὶ οὔτε πρὸς ἡμᾶς ἐθέλησεν ἐλθεῖν μετακαλοῦμενος οὔτε παύσασθαι τοῦ λέγειν περὶ δογμάτων. Κρατηθεὶς δὲ ὡς ἐκρατήθη, οὐδ' οὕτως ἐπαύσατο, ἀλλ' ἔτι πλέον ἐκτίθεται τὰ τῆς οἰκείας δόξης, μικρὰ τοῦ ἐκφωνηθέντος βάρους φροντίζων»⁴⁷. Ἐπεκτείνει τὴν μορφήν περὶ δογματισμοῦ καὶ εἰς τοὺς δπαδοὺς τοῦ Παλαμᾶ ἐν γένει⁴⁸, προσθέτει δὲ ὅτι οὗτοι ἀπέκρυπτον τὰ γραπτὰ των, διαδίδοντες ταῦτα προφανῶς μόνον εἰς στενὸν κύκλον φίλων.

Ὁ Καλέκας ἐφρόνει ὅτι βάσει τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων οὗτοι ἐδικαιοῦντο νὰ γράφουν, διότι εἰς τὴν συνόδον ἀπεκρούσθη ἢ παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν δογματισίς· «ἀπεκρούσθη οὐ μόνον ἐκεῖνος (=ὁ Βαρλαάμ) περὶ δογμάτων λέγειν, ἀλλὰ καὶ αὐτός οὗτος ὁ Παλαμᾶς, προσκομισθέντων καὶ ἀναγνωσθέντων ἐπὶ τούτῳ ἀπὸ τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων, ὅσοι δῆτα καὶ ἀνεγνώσθησαν»⁴⁹.

47. Περὶ τοῦ τόμου, PG 150, 901D - 902A.

48. «Καὶ ἕτερα δογματίζειν μετὰ τὸν Τόμον ἀνευρυθριάσως οὐκ ἐπαύσαντο», αὐτόθι 902 D.

49. Αὐτόθι 900 D

Πράγματι εἰς τὴν πρώτην σύνοδον εἶχον ἀναγνωσθῆ κα-
νόνας ἀπαγορεύοντες τὸ δογματίζειν εἰς ἄλλους πλὴν τῶν
ἐπισκόπων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ **Τόμου** συνάγε-
ται ὅτι ἡ ἀνάγνωσις ἐκείνη ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀποκηρυ-
ξιν τῆς ὑπὸ τοῦ Βαβλαάμ ὑποκινήσεως δογματικῶν ζη-
τημάτων διὰ τῆς επικρίσεως τῆς διδασκαλίας τῶν ἡσυ-
χαστῶν, ἥτις ἀνήκει εἰς τὴν ἀρμοδιότητα συνόδου ἐπι-
σκόπων, καὶ ὄχι εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Παλα-
μᾶ ἐκθέσεως τῆς διδασκαλίας του. Ἀυτὴ αὕτη ἡ ἀπολο-
γία τῶν ἡσυχαστῶν μοναχῶν ἐνώπιον τῆς συνόδου ἦτο
ἐνάπτυξις δογματικῶν θεμάτων. Παρὰ ταῦτα εἰς τὸ τέ-
λος τοῦ **Τόμου** τῇ ἐπιμονῇ τοῦ πατριάρχου περιελήφθη
σχετικὴ γενικὴ ἀπαγόρευσις, ἥτις παρετέθη ἀνωτέρω.

Τοῦτο ἀπετέλεσε σπουδαῖον σημεῖον τῆς περαιτέρω
διχογνωμίας· διότι οἱ μὲν μοναχοί, πεπεισμένοι ὅτι ἐδικαι-
ώθησαν ἐν τῇ συνόδῳ, εἶχον τὴν γνώμην ὅτι δύνανται νὰ
γράφουν ἀκωλύτως, ὁ δὲ Καλέκας ἐνόμιζεν ὅτι οὐδεὶς
ἐδικαιώθη· «ἐφ' οἷς οὖν οὗτ' ἐκείνον (=τὸν Βαβλαάμ)
κατήγορον ἐδεξάμεθα οὔτε αὐτοὶ ἀπολογίαὶν ἠντινοῦν δε-
δώκασι, πῶς καθολικὴν ἔσχον τὴν δικαίωσιν;». Μόνον
εἰς δύο κεφάλαια ἐδικαιώθησαν, τὸ περὶ θείου φωτὸς
τῆς μεταμορφώσεως καὶ τὸ περὶ εὐχῆς⁵⁰. Ἐπομένως δὲν
ἠδύναντο νὰ γράφουν περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας. Οἱ μο-
ναχοὶ ἀντέτεινον ὅτι τὸ περὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας
κεφάλαιον δὲν ἀποτελεῖ νέον τι, πρῶτον μὲν διότι θίγε-
ται καὶ αὐτὸ εἰς τὸν **Τόμον**, καὶ δὴ εἰς τὸν λόγον τοῦ
αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, δεύτερον διότι ἀποτελεῖ ἑ-
ναγκαίαν ἐρμηνείαν καὶ ἐπέκτασιν τοῦ ἐγκριθέντος περὶ
φωτὸς κεφαλαίου, καὶ τρίτον διότι οὗτοι εἶχον τὴν ἐν-
τύπωσιν ὅτι ἐν αὐτῷ δὲν διατυπώνουν νέα δόγματα, ἀλλ'
ἐρμηνεύουν γνώμας πατέρων, ὅπερ βεβαίως μετ' ἐπιφυ-
λάξεως δύναται νὰ γίνῃ δεκτόν.

Ἐχων τὴν γνώμην ταύτην ὁ Παλαμᾶς συνέχισε γρά-

50. Αὐτόθι 901 Α.

φων και μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ Ἀυγούστου, ἐνῶ εἶναι προφανὲς ὅτι καὶ ὁ Ἀκίνδυνος οὐδέποτε ἔπαυσεν ὀμιλῶν κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Παλαμᾶ. Ὁ Καλέκας προσεπάθει νὰ κατασιγάσῃ ἀμφοτέρους, μὴ εἰσακουσθεῖς ὁμῶς ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ ἐπέτρεψε καὶ εἰς τὸν Ἀκίνδυνον κατ' ἀρχὰς μὲν νὰ ὀμιλῇ ἐλευθέρως, ἔπειτα δὲ καὶ νὰ γράφῃ.

Ὁ Καλέκας ἐρρῦθμισε τὴν στάσιν του ἔναντι τοῦ Παλαμᾶ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τόσον τὴν δογματικὴν τούτου δραστηριότητα ὅσον καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἔναντι τοῦ ἔμφυλιου πολέμου. Οὗτος ἐθγνωμοσύνης μόνον λόγους ἠδύνατο νὰ ἔχῃ πρὸς τὴν Ἄνναν, οὐδὲν δὲ ἐχώριζεν αὐτὸν ἐπίσης ἀπὸ τοῦ Ἀποκαθίκου, ὅστις βραδύτερον ἐπανειλημμένως ἐπενέβη ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς δυσκόλους στιγμὰς. Ὅτε ἐξερράγη ὁ ἔμφυλιος πόλεμος, ἔκρινεν ὅτι τὸ δίκαιον εὐδριστείετο πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις παρὰ τὰς παλαιὰς συμπαθείας του πρὸς τὸν Βαρλαάμ, ὑπεστήριξε τοὺς ἡσυχαστὰς κατὰ τὴν θεολογικὴν σύγκρουσιν καὶ ἐφαίνετο ἤδη ὡς ὁ μόνος ἱκανὸς ἀνὴρ νὰ προωθήσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὁμῶς εἰς οὐδεμίαν ἐνέργειαν προέβη ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ οὐδεμίαν ἐπαφὴν εἶχε ποτε μετ' αὐτοῦ, οὐδέποτε δὲ διημφισβήτησε τὰ δικαιώματα τοῦ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου ἐπὶ τοῦ θρόνου. Διεκήρυσσε μόνον «εἰρήνην», ἣτις ἦτο καὶ τὸ σύνθημα τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ ἐσήμαιεν ἐπάνοδον εἰς τὸ πρὸ τῆς στάσεως καθεστῶς, καθ' ὃ ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως ἦτο ὁ Καντακουζηνός.

Εἰς τὸν Καλέκαν, ἔχοντα ὡς πολιτικὸν πρόγραμμα τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἄλλοτε προστάτου του Καντακουζηνοῦ καὶ ὑποπτευόμενον πρόθεσιν τοῦ Παλαμᾶ πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου του, δὲν ἤρρεσεν ἢ στάσις τούτου «μετὰ τὸ κεινῆσθαι τὸν πόλεμον ἐθθὺς φθονερῶς ὁ πατριάρχης ἔχων Παλαμᾶν, οἷα δὴ ὑπωπτευκῶς ἐφεδρεῦειν αὐτοῦ πρὸς τὴν καθέδραν τὴν ἀρχικὴν, ἐπεχειρεῖ κακουργεῖν. Καὶ πρῶτα μὲν ἐκέλευε βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ συμπολεμεῖν καὶ πρὸς τὰς ἐπιτιμήσεις καὶ

τοὺς ἀφορισμοὺς συγκοινωνεῖν. Ὡς δ' ἀπέπατο ἐκεῖνος φανερώς πρὸς τὴν τῶν ἀτόπων κοινωνίαν, συνιδὼν ὡς οὐδὲν ἂν ἐκεῖνον βλάβειν δύναιτο δημόσια ἐγκλήματα, ἐπίσημον ὄντα δι' ἀρετὴν καὶ φιλοσοφίαν, δυσσεβείας ἐδίδωκε μεταβαλῶν»⁵¹.

Μετὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ Παλαμᾶ νὰ ἐνταχθῆ εἰς τὴν πολιτικὴν του γραμμὴν ἔδωσεν οὗτος εἰς τὸν Ἀκίνδυνον τὴν ἄδειαν νὰ ὀμιλῆ κατ' αὐτοῦ⁵². Ἡ ἔγκλεισις τούτου εἰς τὴν ἀνακτορικὴν φυλακὴν μετὰ τῶν ἄλλων πολιτικῶν κρατουμένων δικαίῳ τὴν ἄποψιν περὶ ὑπερσχύσεως τοῦ πολιτικοῦ θέματος εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κρίσιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἄλλοι δέχονται καὶ ὁ Νικηφόρος Γρηγοράς. Βραδύτερον ἔδωσε προτίμησιν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἄποψιν ὁ πατριάρχης. Ἄν δὲν εἶχε προκληθῆ ἢ ἐμφύλιος σύρραξις, πιθανῶς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα θὰ διηυθετοῦντο.

Ὁ Ἀκίνδυνος μετὰ τὴν ταπείνωσίν του εἰς τὴν σὺν-οδὸν τοῦ Αὐγούστου ἦτο εὐλογον νὰ ὀμιλῆ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ δὴ ἀφοῦ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1341 ἔλαβεν ἀνοχὴν παρὰ τοῦ Καλέκα νὰ συνεχίξῃ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ διασυρμοῦ. Δὲν ἔγραφεν ἀκόμη συγγράμματα, ἀλλ' ἐξετόξευε τὰς κατηγορίας διὰ λόγων μόνον καὶ δι' ἐπιστολῶν. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους τούτου ἔγραφε πρὸς τὸν Λαπίθην «ὃ γε μὴν Βαρλαάμ, ὅτι μὲν ἤμαρτε τὴν εὐαγγελικὴν καὶ θεῖαν νομοθεσίαν... δηλον, οὐχ ὅσον δὲ Παλαμᾶς εἰς τὰ δόγματα»⁵³. Ἐχρησιμοποίει δὲ ὡς ἀποδείξεις κείμενα τοῦ Παλαμᾶ, ἂν ὄχι παραχαραγμένα, τοῦλάχιστον ἀπεσπασμένα τῆς συνεχείας των καὶ ἀποδίδοντα κακῶς τὰς σκέψεις του, τῶν ὁποίων παρόμοια κυκλοοφροῦντα ἐνωρίτερον εἶχεν ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ Ἀθανάσιος Κυζίκου. «Ἔστιν ἃ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων

51. Καντάκουζηνου, Ἱστορία 3, 88, Bonn 2, σ. 602.

52. Παλαμᾶ, Πρὸς Φιλόθεον 10. Πρὸς γέροντας 4.

53. Marc. gr. 155, 69.

παρασπάσας και πολυτρόπως κακουργήσας ύφαιρέσεσιν τε και προσθήκαις και παρεξηγήσεσιν»⁵⁴.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1342 ὁ πατριάρχης ἐδέχθη εἰς κοινωνίαν τὸν Ἀκίνδυνον, «συνάπτει ἑαυτὸν Ἀκινδύνῳ»⁵⁵. Μαρτυρεῖ περὶ τούτου και αὐτὸς ὁ Ἀκίνδυνος: «ἐνταῦθά τινος παρρησίας ἦπται ἡμῶν ὁ λόγος και προῦκοπέ τι τοῦ πολλοῦ πρῶην σκότους, αὐτοῦ τε τοῦ θειοτάτου πατριάρχου γράψαι ἡμῖν ἐπιτρέψαντος»⁵⁶. Ἐκτοτε πολεμεῖ και διὰ συγγρμμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν αὐτὸν ἰκανὸν συγγραφέα, χρησιμοποιοῦντα κομψὴν γλῶσσαν, ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα και μεθοδικὴν διαίρεσιν. Ἐκ τούτων σημειώνομεν τοὺς Ἰάμβους κατὰ Παλαμᾶ⁵⁷, τῶν ὁποίων ἀντίγραφα ἐσκορπίζοντο πολλαχοῦ, τὸν Λόγον πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωάννην Καλέκαν⁵⁸, περιέχοντα ἐκθεσιν περὶ τῆς ἔριδος, δύο Ὁμολογίας⁵⁹, Ἀνασκευὴν ὁμολογίας Παλαμᾶ⁶⁰, Ἀνασκευὴν τῆς Γ' πρὸς Ἀκίνδυνον ἐπιστολῆς τοῦ Παλαμᾶ⁶¹, Λόγον πρὸς Ἱερόθεον κατὰ Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου⁶², Διάλογον ἀσεβοῦς Παλαμᾶ μετὰ ὀρθοδόξου⁶³, ἀνασκευάζοντα τὸν πρῶτον διάλογον τοῦ Παλαμᾶ, ἐπὶ Ἀντιρρητικὸν πρὸς Παλαμᾶν⁶⁴, φέροντας παρὰ Παλαμᾶ ποικίλα ὀνόματα, ὡς Περι ἐνερ-

54. Παλαμᾶ, Περί θείων ἐνεργειῶν 50.

55. Παλαμᾶ, Πρὸς γέροντας θ.

56. Πρὸς Λαπίθην, Marc. gr. 155, 154 β.

57. PG 150, 843 - 862.

58. Monac. gr. 223, φ. 51 - 64. Μερικῶς Th. Uspenskiĵ, Sinodik, 85, 92.

59. Monac. gr. 223, φ. 14 - 16 β και 64.

60. M. Candal, Orient. Christ. Periodica 29 (1963), σ. 360 - 406. Ἀναίρεσις ὄχι τῆς γνωστῆς ὁμολογίας, ἀλλὰ ἄλλης πιθανῶς ἐξ ἔργων του φιλοτεχνηθείσης ἐκλεκτικῶς.

61. Monac. gr 223, φ. 32 - 51.

62. Marc gr. 155, φ. 79 β - 91.

63. Marc. gr. 155, φ. 91 β - 98 β.

64. Monac. gr. 223, 16 β - 26 - 65 - 363 β.

γειῶν, Περὶ χάριτος, Κατὰ φωτὸς τῆς χάριτος κ.τ.λ., Ἐγκύκλιον πρὸς δπαδούς του⁶⁵ καὶ τὰς ἀξιολόγους ἐπιστολάς του, αἱ ὁποῖαι ρίπτουν πλούσιον φῶς εἰς τὴν ἔριδα καὶ δεικνύουν τὴν πολυμάθειαν αὐτοῦ⁶⁶.

Ὁ Ἀκίνδυνος εἶχε χρηματικὴν ἄνεσιν διὰ χορηγίας τῆς θαυμαστρίας του Εἰρήνης Εὐλογίας Χουμναίνης, ἡ ὁποία ἀπὸ μαθητρίας τοῦ Θεολήπτου Φιλαδελφείας καὶ φίλης τοῦ ἡσυχασμοῦ, μετεστράφη λόγῳ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς τοποθετήσεως εἰς ἐχθρὰν τοῦ Παλαμᾶ. Ψυχὴ τῆς ἀντικαντακουζηνικῆς μερίδος, εἶχε προωθήσει εἰς τὴν σύγκλητον πολλὰ μέλη τῆς οἰκογενείας της. Πιθανῶς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Φιλανθρώπου Σωτήρος, τῆς ὁποίας ἡγουμένη ἦτο αὐτή, εἶχε καταφύγει ἀπὸ τοῦ 1341 ὁ Ἀκίνδυνος καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ 1344⁶⁷. Ὁ Παλαμᾶς βεβαιώνει ὅτι οἱ Ἀκινδυνισταὶ ἔδιδον ἄφθονα χρήματα εἰς τὸν Καλέκαν λαμβάνοντες «παρὰ τῆς δεῖνος», ἀσφαλῶς τῆς Χουμναίνης⁶⁸, ἀποκαλεῖ δὲ αὐτὴν Ἰεζάβελ⁶⁹.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἀκίνδυνος δὲν φαίνεται ὅτι εἶχεν εὐρεῖαν ἀνταπόκρισιν. Κατ' ἀρχὰς εἶχεν

65. Marc. gr. 155, 17 - 34.

66. Ἄνερχόμενα πιθανῶς εἰς 74 ἐν δλω (βλ. J. Meyendorff, Introduction, σ. 407), περιέχονται εἰς τοὺς κώδικας Marc. gr. 155, φ. 36-79 (51 ἐπιστ.) Monac. gr. 223, φ. 1-13 (14 ἐπιστ.), Scorial gr. Φ - III - 11, φ. 230 - 234β (αὐτόγραφον, 4 ἐπιστ.), Ampros. gr. 290 (E - 69 - Sup.) φ. 67 - 76β (4 ἐπιστ.) Vatic. gr. 1086, φ. 224β - 226β (2 ἐπιστ.), Vatic. gr. 1122, φ. 199 - 200β (1 ἐπιστ.). Μόλις ὑπερβαίνουν τὰς 15 αἱ ἥδη ἐκδοθεῖσαι: Γρηγορά, Ἱστορία Βονν. 1 σ. LXIX - LXXX, LXXXVI - LXXXVIII (2 πρὸς Γρηγορᾶν), Th. Uspenskij, Sinodik, σ. 77-84 (4 ἐπ.), I. Sevcheno, Byz. Zeitschrift 47 (1954), σ. 53, σημ. 4 (πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν), R. J. Loenertz, Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν 27 (1957), σ. 89-109 (9 ἐπιστ.), βλ. καὶ R. - J. Loenertz, «Dix-huit lettres de Grégoire Acindyne analysées et datées» Orient. Christ. Periodica 23 (1957), σ. 114-144.

67. Παλαμᾶ, Ἀντιρρητικός πρὸς Ἀκίνδυνον 7, 5.

68. Β' Πρὸς Μακάριον 4. Βλ. καὶ Διάλογος Ὁρθοδόξου καὶ Βαρλααμίτου 28.

69. Πρὸς Ἀρσένιον 11.

ὑποστηρικτὴν τὸν Σάββαν Λογαρᾶν, πρόσωπον προφανῶς μεγάλης ἐπιρροῆς, ὅστις διὰ μεσολαβήσεως παρὰ τῆ Ἄννη καὶ τῷ Καλέκῳ ἀπέσπασεν αὐτοὺς πολὺ ἐνωρὶς τῆς πρὸς τὸν Παλαμᾶν συμπορεύσεως, ἀλλὰ βραδύτερον ἐταλαντεύετο⁷⁰. Ἐπειτα ὑπὲρ αὐτοῦ ἐτάχθη ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος, ἔχων ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἔδραν τὴν μονὴν Ὀδηγητρίας ἐπὶ τινὰς μῆνας, ἐνθα διέμενε καὶ ὁ κύπριος Ὑάκινθος, θερμὸς φίλος τοῦ Ἀκινδύνου. Εἰς τὴν Κύπρον ἢ παράταξις τούτου ἦτο πολὺ ἰσχυρὰ, τελοῦσα ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ πλουσιωτάτου λογίου Γεωργίου Λαπίθου, συνδεομένου μετὰ τῆς Εἰρήνης Χουμναίνης καὶ ἀλληλογραφοῦντος τακτικῶς μετὰ τοῦ Ἀκινδύνου. Προσεπάθησεν ἐπίσης οὗτος νὰ διεισδύσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τοῦ Ἰακώβου Κουκουνάρη, ἀναδειχθέντος εἰς μητροπολίτην Μονεμβασίας μετὰ τὴν καθάρεισιν τοῦ Ἰσιδώρου.

Προκαλεῖ ἐντύπωσιν, πῶς μὲ τὴν ἰσχυρὰν πολιτικὴν δύναμιν καὶ τὸν διορισμὸν πολλῶν φίλων εἰς ἐπισκοπικὰς ἔδρας δὲν ἠδυνήθη ὁ Καλέκας νὰ ὀργανώσῃ καλῶς τὴν ἀκινδυνικὴν παράταξιν. Συνήντα πολλαχοῦ ἀντίδρασιν ἢ διστακτικότητα καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκροτήσῃ ἀνοικτὴν σύνοδον πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος· ἀλλὰ τὸ τελευταῖον ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἀπροθυμίας του νὰ συζητῆ ἔστω καὶ ἐν συνόδῳ δογματικὰ ζητήματα, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς τάσεώς του νὰ ἀποδίδῃ μόνον ἀπείθειαν, κανονικὴν καὶ πολιτικὴν, εἰς τὸν Παλαμᾶν, ἢ ὅποια μόνον διὰ δικαστικῶν ἀποφάσεων ἔπρεπε νὰ ρυθμισθῇ.

Ὁ Παλαμᾶς παρέμεινεν ἰσχυρὸς καὶ κατὰ τὰς δυσκολωτέρας στιγμὰς τοῦ ἀγῶνος, διότι εἶχε κατορθώσει νὰ ἀποσπάσῃ τὴν ἐκτίμησιν τῆς πλειονότητος τῆς κοινῆς γνώμης, ὡς ὠμολόγει καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκινδύνος⁷¹. Εἰς τὴν

70. Ἐπιστολὴ Ἀκινδύνου, πρὸς Λογαρᾶν, περίληψις ἐν Loe-nertz, Orient. Christ. Periodica 23 (1957), σ. 128.

71. Ἀντιρρητικὸς πρὸς Παλαμᾶν 7, Monac gr. 223, φ. 349β.

Κωνσταντινούπολιν είχε συνεργάτας μοναχούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἔλθει μετ' αὐτοῦ ἢ μετ' αὐτὸν ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐκ τοῦ Ὁρους καὶ ἀλλαχόθεν. Ὁ Ἰσίδωρος καὶ ὡς ἐψηφισμένος μητροπολίτης Μονεμβασίας (1342) καὶ μετὰ τὴν καθαίρεσίν του (1344) μεγάλως ἐνίσχυσε τὸν ἀγῶνα καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ τῆς γραφίδος, ὡς ἐπίσης ὁ Δαβὶδ Δισύπατος, ὁ Ἰωσήφ Καλόθετος καὶ ἄλλοι.

Ἀκλόνητος ἐπίσης παρέμεινεν ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν Θεσσαλονίκη παρὰ τὴν ἀδιάκοπον μετ' αὐτῆς ἐπικοινωνίαν τοῦ Ἀκινδύνου καὶ παρὰ τὴν δυσμενῆ πρὸς αὐτὸν στάσιν τῶν πλείστων ἐκ τῶν Ζηλωτῶν οἱ ὁποῖοι ἐκυριάρχουν τῆς πόλεως. Ὁ σταλεὶς ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Καλέκα ὡς μητροπολίτης Μακάριος, ἀγιορείτης φίλος τοῦ Παλαμᾶ, προφανῶς παραμερίσας τὴν φιλίαν ἐξωτερικῶς, διέψευσε τὰς ἐλπίδας τοῦ πατριάρχου, διότι δὲν εἰργάσθη κατὰ τοῦ ἡσυχασμοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου πάντως οἱ ἡσυχασταὶ ἔδρασαν ἀποτελεσματικώτερον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Χαρατζᾶ, δὲν ἠδυνήθη δὲ νᾶ διασπάσῃ τὴν παράταξιν αὐτοῦ οὔτε ἡ ἰκανότης τοῦ νέου μητροπολίτου, τοῦ κυπρίου ἀκινδυνιστοῦ Ἰακίνθου.

Τὸ δὲ Ὁρος, ἂν καὶ ὁ Παλαμᾶς παρεπονεῖτο ἐνίοτε διὰ χλιαρότητα τῆς ἐκεῖθεν παρεχομένης ὑποστηρίξεως, παρέμεινεν ἡσυχαστικὸν ὄχυρόν. Ὁ Γρηγόριος διετήρει στενὴν ἐπικοινωνίαν μετ' αὐτοῦ δι' ἐπιστολῶν καὶ ἀγγελιαφόρων. Ἡγέται αὐτοῦ, ἐλθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς μεσάζοντες εἰς τὴν πολιτικὴν κρίσιν, ἐνίσχυσαν τὸν ἀγῶνα τούτου παρὰ τὰς προσπαθείας τοῦ πατριάρχου νὰ ἐλκύσῃ αὐτοὺς πρὸς τὸ μέρος του, αἵτινες πάντως δὲν ἀπέβησαν τελείως ἄκαρποι. Εἰς τὸ Ὁρος πλὴν ἄλλων θερμοὶ φίλοι τοῦ Γρηγορίου ἦσαν ὁ ἀδελφός του Μακάριος, ὁ ἡγούμενος τῆς Λαύρας καὶ μετέπειτα οἰκουμενικὸς πατριάρχης Φιλόθεος, ὁ Μωϋσῆς, ὁ Μᾶρκος Βλατῆς, ἐπιστρέψας ἐκεῖ ἐκ Κωνσταντινουλῆς, καὶ ὁ Βησσαρίων.

Πολλοὶ ἦσαν βεβαίως οἱ ἐκπρόσωποι τῆς πολιτικῆς

καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας, οἱ ὅποιοι παρέμειναν ἐκτὸς τῆς δογματικῆς ἔριδος. Ἡ Ἄννα καὶ ὁ Ἀλέξιος Ἀπόκαυκος ἦσαν περίπου οὐδέτεροι εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, ἂν καὶ ὅτε παρίστατο ἀνάγκη ἐκδηλώσεως τῶν θρησκευτικῶν τῶν προτιμῆσεων, ἐτάσσοντο ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ «ἡ θεοστεφῆς καὶ κρατίστη βασιλῆς καὶ ὁ πανυπερσεβάσμιος αὐτῆς θεῖος καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος δούξ, ἵνα μὴ λέγω πάντας... ὑπεραγωνίζονται παρρησία τῶν ἡμετέρων δογμάτων»⁷². Οἱ δύο ἐκ Θεσσαλονίκης νεαροὶ λόγιοι ἀκόλουθοι τοῦ Καντακουζηνοῦ, Δημήτριος Κυδωνῆς καὶ Νικόλαος Καβάσιλας, ἀρχικῶς παρέμενον οὐδέτεροι, μόνον δὲ βραδύτερον ἐτάχθησαν ὁ πρῶτος κατὰ καὶ ὁ δεύτερος ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ. Ὁ Νικηφόρος Γρηγοῤῥας, ἀμέτοχος ἐπὶ πολὺ, ἐξεδηλώθη κατὰ τοῦ Παλαμᾶ βραδέως, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀρμενόπουλος, καθολικὸς κριτῆς Θεσσαλονίκης, ἐθεώρει ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιμαχομένους ὡς πολυθεϊστάς»⁷³. Ἀμφοτέρωθεν παρατηρεῖτο ρεῦμα μεταστροφῆς, τὸ ὁποῖον ἦτο ἰσχυρότερον ἀπὸ τοῦ Ἀκινδύνου πρὸς τὸν Παλαμᾶν. Διάσημοι ἀκινδυνισταί, ὡς ὁ Θωμᾶς Μάγιστρος⁷⁴ καὶ ὁ Μάξιμος Καλόφερος⁷⁵, εἶναι μεταξὺ τῶν μεταστραφέντων.

Ἡ προέλευσις τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν δύο παρατάξεων ἀποδεικνύει ὅτι δὲν συμπίπτουν τὰ πλαίσια τῆς πολιτικῆς μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἔριδος. Πάντως οἱ Καντακουζηνικοὶ ἦσαν κατὰ κανόνα παλαμικοὶ καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἀντιπαλαμικοὶ, οἱ δὲ Παλαιολογικοὶ ἦσαν κατὰ κανόνα ἀντιπαλαμικοὶ καὶ κατ' ἐξαίρεσιν παλαμικοὶ.

Τὸ θέμα τῶν σχέσεων μετὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησί-

72. Ἀνοίξεις γράμματος Ἰγνατίου 21.

73. Ἀκινδύνου, Πρὸς Ἱερόθεον, Marc. gr. 155, φ. 79β-82.

74. Ἀκινδυνιστῆς πρότερον, ἐμφανίζεται οὐδέτερος. Ἀκινδύνου, Πρὸς Θωμᾶν Μάγιστρον, Loenertz, Ἑπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν 27 (1957), σ. 95, καὶ παλαμικὸς ἐπειτα, Φιλοθέου Σηλυμβρίας, Διάλογος, Patm. gr. 366, φ. 394.

75. Πρὸς τοῦτον παραπονεῖται αὐτὸς ὁ Ἀκινδύνος. Loenertz, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 102.

ας δὲν εἶχε θέσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν ἔριδα. Τώρα αὐτὸς οὗτος ὁ Παλαμᾶς δὲν ἐδίσταζε νὰ ἔρχεται εἰς ἐπαφήν μὲ ρωμαιοκαθολικοὺς καὶ νὰ προβαίῃ εἰς διάλογον. Κατὰ τὴν φυλάκισίν του ἔστειλεν ἀνθρώπους του πρὸς τοὺς Γαλατηνοὺς Λατίνους καὶ ἔπεμψε συγγράμματὰ του εἰς τὸν μαῖστορα τῶν Λατίνων τῆς Ρόδου⁷⁶. Πλείστοι τῶν Ἀκινδυνιστῶν ἔγραφον ἐναντίον τῶν Λατίνων, ἀλλὰ βραδύτερον μερικοὶ ἐξ αὐτῶν μετεκινήθησαν πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν φιλενωτικῶν ἢ καὶ προσεχώρησαν εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν, ὡς ἔπραξεν αὐτὸς οὗτος ὁ ἀτοκράτωρ Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος.

5. Αἱ περιπέτειαι τοῦ Παλαμᾶ

Καθ' ὄλην τὴν περίοδον τοῦ ἔμφυλιου πολέμου ὁ Γρηγόριος ἔζησεν ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας καὶ κατὰ τὸ πλείστον διετέλει ἔγκλειστος «ὁ λέων οὗτος». Πληροφορίας περὶ τῶν περιπετειῶν του εὐδρίσκομεν κυρίως εἰς τὰς ἐπιστολάς του.

Μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἔμφυλιου πολέμου ἀνεκοίνωσε τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην του εἰς τὸν πατριάρχην πρῶτον μὲν οἴκοθεν, ἔπειτα δὲ καὶ κατόπιν προσκλήσεως τούτου, συνίστατο δὲ ἡ γνώμη εἰς «τὰ πρὸς εἰρήνην φέροντα», τὰ ὁποῖα ἀπήρεσαν εἰς ἐκείνους καὶ προεκάλεσαν τὴν ὀργὴν του μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χάσῃ ὁ Γρηγόριος τὴν εὐνοιαν τῆς βασιλίσεως Ἄννης καὶ νὰ κινδυνεύῃ ἤδη ἀπὸ τότε νὰ ὑποστῇ διωγμόν, ὃν ἀπέφυγε τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Ἀλεξίου Ἀποκαύκου⁷⁷. Διὰ τοῦτο εἰς διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς αἰματοχυσίας ἀπεφάσισεν οὗτος ἤδη τὸ φθινόπωρον τοῦ 1341 νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν ἀρχαίαν μονὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ ἐν Σωσθενίῳ κατὰ τὴν ἀντίπεραν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου. Ἡ μονὴ αὕτη

76. Ἀκινδύνου, Ἐπιστολὴ Πρὸς Γρηγορᾶν, Μαρτ. gr. 155, φ. 79.

77. Πρὸς Φιλόθεον 16. Πρὸς γέροντας 3.

ἀπὸ τοῦ 1337 ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἡγουμενίαν τοῦ Ἰγνατίου Καλοθέτου. Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα διὰ τὴν ἔκφρασιν ὀριστικῆς γνώμης περὶ σχέσεως τοῦ Ἰγνατίου τούτου μετὰ τοῦ ὁμωνύμου ἡσυχαστοῦ, καθ' οὗ πρῶτου εἶχε στραφῆ ὁ Βαρλαάμ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ πρὸς ὃν ἔγραφεν⁷⁸, ἀλλ' ἡ προτίμησις τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὴν μονὴν ταύτην καθ' ἑαυτὴν εἶναι μαρτυρία ὑπὲρ τῆς ταυτίσεως τῶν δύο προσώπων. Ἐκεῖ ἐπεράτωσεν ὁ Γρηγόριος τὴν Ἀπολογία ἀποτελουμένην ἐκ τριῶν βιβλίων, τῶν Περὶ ἐνώσεως καὶ διακρίσεως, Περὶ θείων ἐνεργειῶν, Περὶ θείας καὶ θεοποιοῦ μεθέξεως. Ἐμαθε δὲ ἐκεῖ ἐπίσης ὅτι ὁ πατριάρχης ἐπέτρεψε σιωπηρῶς εἰς τὸν Ἀκινδύνον, καίτοι κατάκριτον, καὶ εἰς ἄλλους «Βαρλααμίτας» νὰ θορυβοῦν, καὶ διεμαρτυρήθη διὰ τοῦτο, ἀλλ' εἰς μάτην· διότι ὁ πατριάρχης ἀντὶ νὰ λάβῃ μέτρα κατὰ τοῦ Ἀκινδύνου, ἐπέπληττε τὸν Παλαμᾶν καὶ τὰς ἀναφοράς του⁷⁹.

Φαίνεται ὅτι ὁ πατριάρχης λαβὼν γνώσιν τῆς Ἀπολογίας τοῦ Παλαμᾶ κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1342, ἐθεώρησε τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς ὡς παράβασιν τῆς ἐντολῆς τοῦ Τόμου καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπέμβῃ κατὰ τρόπον πολὺ ἥπιον. Ἐστειλε τὴν 10 Μαρτίου 1342 ἓνα τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν, διὰ τοῦ ὁποίου διεμήνυσε πρὸς τὸν Γρηγόριον, ὅτι οὗτος παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι προσεχώρησεν εἰς τοὺς ἀντιπάλους, στενοχωρῶν οὕτω τὴν βασιλίσσαν Ἄνναν καὶ ὅτι, ἂν ἔλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ δηλώσῃ προσχώρησιν εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῶν παράταξιν, τότε θὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν δραστηριότητα τοῦ Ἀκινδύνου. Ὁ Παλαμᾶς ἀπήντησεν ὅτι οὐδεις λόγος στενοχωρίας τῆς βασιλίσεως ὑπάρχει καὶ ὅτι ὁ Ἀκινδύνος, δύνатаι νὰ κατασιγασθῇ ἀτεπαγγέλτως,

78. Βλ. τ. Α', σ. 318 ἐξ. τῆς παρούσης ἐκδόσεως.

79. Πρὸς Φιλόθεον 13.

ἀλλ' ὅτι παρὰ ταῦτα ὁ ἴδιος θὰ προσέλθῃ μετὰ τὸ τέλος τῆς νηστείας.

Μετέβη ὁμως ἐνωρίτερον εἰς τὴν πόλιν, τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων 24 Μαρτίου, διότι ἔμαθεν ὅτι καταφθάνει ἀντιπροσωπεία ἀγιορειτῶν ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ πρώτου τοῦ Ὁρους Ἰσαὰκ, τοῦ ἡγουμένου Λαύρας Μακαρίου, τοῦ Φιλοθέου, Καλλίστου, Σάββα καὶ ἄλλων, φέρουσα προτάσεις συμφιλίωσης τοῦ Καντακουζηνοῦ πρὸς τὴν Ἄνναν⁸⁰. Ταύτην ὑπεδέχθη μετὰ δύο ἡμέρας εἰς τὴν πόλιν (26 Μαρτίου), τὸν δὲ πρῶτον ἐφιλοξένησεν εἰς τὰ κελλία του. Ἡ ἀντιπροσωπεία αὕτη ἀπέτυχεν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἀποστολῆς, ἀπετέλει ὁμως σοβαρὰν ἐνίσχυσιν διὰ τὸν Παλαμᾶν, διὸ ὁ πατριάρχης ἐφρόντισε νὰ ἐλκύσῃ ἢ ἀπομακρύνῃ τὰ μέλη αὐτῆς· τὸν Μακάριον κατέστησε μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, οἱ δὲ λοιποὶ καταταλαιπωρηθέντες ἀνεχώρησαν δι' Ὁρος πλὴν τοῦ μετριοπαθοῦς Σάββα.

Ὁ Παλαμᾶς παρουσιασθεὶς εἰς τὴν βασίλισσαν κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Πάσχα, τὸ ὁποῖον τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἔπιπτεν εἰς τὴν 31 Μαρτίου, εὐρέθη ἐνώπιον καταστάσεως προφανῶς σκηνοθετημένης· διότι μετὰ σύντομον συνομιλίαν εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ὁ πατριάρχης καὶ οἱ συγκλητικοί, οἱ ὁποῖοι ὑπηγόρευσαν εἰς τὸν Παλαμᾶν λόγους ὑποταγῆς τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ εἶπῃ πρὸς τὴν Ἄνναν, ἀλλ' αὐτὸς προετίμησε νὰ ἀπευθύνῃ τοὺς ἰδικούς του. Ἡ προσπάθεια τοῦ Καλέκα νὰ προσεταιρισθῇ τοῦτον ἀπέτυχεν, ἔμενε δὲ τώρα τὸ ἔργον νὰ μειωθῇ τὸ κῦρος αὐτοῦ. Φαίνεται ὅτι οἱ συγκεντρωθέντες εἰς τὰ ἀνάκτορα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Παλαμᾶ κατεδίκασαν διὰ πρώτην φορὰν τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ὡς προκαλοῦντα δογματικὰς ἀντεγκλήσεις. Ἐκτοτε ἐπανέλαβον τὴν καταδίκην εἰς σειρὰν ὄλην συνόδων, τὰς ὁποίας ὁ Παλαμᾶς ὀνομάζει «προ-

80. Καντακουζηνοῦ, Ἱστορία 3, 34 Bonn 2, 209.

σχήματα συνόδων», διότι πράγματι δὲν ἐπραγματοποι-
οῦντο κατὰ τὰ εἰωθότα εἰς ναὸν κατόπιν προσκλήσεως
καὶ ἀνοικτῶν τῶν θυρῶν, ἀλλὰ κρυφίως.

Τὴν ἐπομένην τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀγίων Πατέρων
(12 Μαΐου) μετέβη πάλιν εἰς τὴν ἀντίπεραν μονὴν τοῦ
ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, ἀλλ' ἀπεμακρύνθη ἀμέσως εἰς
τὰ ἐνδότερα ἐρημητήρια πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ θορύβου
ἐκ τῆς φορτοεκφορτώσεως καὶ ἀναχωρήσεως τῶν πλοί-
ων. Τὴν ἐπομένην ἑβδομάδα (20—27 Μαΐου) εἰς τῶν
«ἐκκλησιαστικῶν» ἔφθασεν εἰς τὴν μονὴν ἀναζητῶν αὐ-
τὸν κατεπειγόντως, μὴ εἶδῶν δὲ ἀπῆλθεν. Ὁ Παλαμᾶς
ἔλθων κατόπιν εἰδοποιήσεως εἰς τὴν πόλιν ἐπληροφορή-
θη ὑπὸ φίλων του ὅτι εἰς τὰ ἀνάκτορα εἶχε συγκροτηθῆ
σύννοδος, εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον ὁ πατριάρχης Ἰωάν-
νης Καλέκας, ἐπίσκοποι φίλοι αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἀρχόντων
οἱ συγγενεῖς τῆς Χουμναίνης, νεώτεροι τῶν ἄλλων, ὁ Ἀ-
κίνδυνος καὶ ὁπαδοὶ αὐτοῦ ὀπλισμένοι μὲ ρόπαλα καὶ
ἔτοιμοι νὰ βιαιοπραγήσουν κατ' αὐτοῦ καὶ νὰ διασύρουν
αὐτόν, ἀφοῦ καταδικασθῆ ἄλλ' οὗτος πεισθεὶς ὑπὸ τῶν
φίλων του δὲν μετέβη⁸¹. Διὰ νὰ λάβῃ τοιαῦτα μέτρα ὁ
Καλέκας, πρέπει νὰ εἶδεν ἀνάλογον νέαν ἀφορμὴν.
Προφανῶς ὁ Παλαμᾶς εἶχεν ἐκδώσει τώρα τὴν Διὰ-
λεξιὶν ὁρθοδόξου μετὰ βαρλααμίτου. Με-
τὰ τὴν προηγουμένην καταδίκην ἔγραφεν ἀνωνύμως καὶ
δὴ διαλόγους.

Ἐμεινεν ἐντὸς τῆς πόλεως «ἡμέρας συχνάς», δηλα-
δὴ τοῦλάχιστον μίαν ἑβδομάδα, ἀλλάσων τόπους δια-
μονῆς πλησίον φίλων του. Εὐδρισκόμενος δὲ ἡμέραν τι
νὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου εἰς τὴν μονὴν Προδρόμου,
τὴν καλουμένην Πέτραν, ὅπου διέμενεν ὁ πρῶτος τοῦ
Ἀγίου Ὄρους, ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν δύο «ἐκκλησια-
στικῶν ὑπηρετῶν», οἱ ὁποῖοι ἐκάλεσαν αὐτόν εἰς τὰ ἀ-
νάκτορα ἐν ὀνόματι τῆς Ἀννης, οὗτος δὲ ἐξέφρασε τὴν

81. Πρὸς Φιλόθεον 17.

ἀπορίαν, πῶς τοιαύτη βασιλικὴ ἐντολὴ διαβιβάζεται οὐχὶ διὰ πολιτικῶν ἀλλὰ δι' ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν⁸². Ἐπειδὴ ἦτο φανερὸν ὅτι ἐπρόκειτο πάλιν περὶ σκηνοθεσίας, ὁ πρῶτος ἔστειλε τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς Φιλοθέου Λάζαρον, διὰ νὰ εἴπῃ εἰς τὸν πατριάρχην ὅτι, εἰάν ζητῆ τὸν Παλαμᾶν δι' ἄλλην αἰτίαν, ἔχει καλῶς, εἰάν δὲ διὰ τὸ θέμα Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου, τοῦτο εἶναι ὑπόθεσις ὄλων τῶν χριστιανῶν καὶ πολὺ περισσότερον τῶν μοναχῶν. Ὁ πατριάρχης ἀπήντησεν εἰς τὸν πρῶτον δι' ἀπεσταλμένων, τοῦ Νομοφύλακος καὶ τοῦ Σακελλίου, ὅτι δῆθεν ἐπεθύμει ἀπλῶς νὰ ἐξετάσῃ τὰ γραπτὰ τοῦ Παλαμᾶ. Τὸν πρῶτον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν μοναχοὺς κατελθόντας εἰς τὸ πατριαρχεῖον πρὸς ἀνακοίνωσιν τῆς ἀπόψεώς των περὶ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου καὶ Παλαμᾶ πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν καὶ τοὺς ἀξιωματούχους αὐτοῦ, ἀλλ' ὅταν προεκλήθῃ νὰ ἐπιδείξῃ ταύτας, ἔστρεψε τὸν λόγον πρὸς ἄλλους, ὅπερ ἀπεδείκνυεν ὅτι τοῦτο ἦτο συκοφαντία, οἱ δὲ μοναχοὶ ἔρριψαν τὴν λέξιν κατὰ πρόσωπον· «συκοφαντία, δέσποτα, συκοφαντία τὸ πρᾶγμα»⁸³. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τὰ συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ κατεδικάσθησαν ἐκ νέου ἐν συνόδῳ.

Κατόπιν τούτων οὗτος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἡράκλειαν, ὅπου παρέμεινεν ἡσύχως ἀγνοούμενος σχεδὸν ὑπὸ πάντων. Ἐκεῖ πιθανῶς συνέταξε τὴν Διᾱλεξι ν Θεοφάνους πρὸς Θεότιμον. Μετὰ τέσσαρας μῆνας, «φθινοπώρου ἀρχομένου»⁸⁴, ἴσως κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1342, ἐκλήθῃ εἰς τὰ ἀνάκτορα διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν ἀναμνήσεων Σκουταριώτου πρὸς νέαν ἐκδίκασιν τῶν κατ' αὐτοῦ, πιθανῶς διότι ἢ ὡς ἄνω διάλεξις περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ πατριάρχου. Μολοντί δὲ ἡ σύγκλητος εὔρεν αὐτὸν ἄθῶον πάσης κατηγορίας, ὁ Καλέκας αὐτοβούλως ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς μο-

82. Ἀναίρεσις γράμματος Ἰγνατίου 17. Πρὸς Φιλόθεον 18.

83. Πρὸς Φιλόθεον 20.

84. Ἀναίρεσις γράμματος Ἰγνατίου 20.

νήν, ὅπου ἐτοποθέτησε καὶ φρουράν, τὴν ὁποίαν κατόπιν παρακλήσεως ἀπεμάκρυνε βραδύτερον ὁ Ἀλέξιος Ἀπόκαυκος. Ἐκεῖ συνέταξε τὴν πραγματείαν, "Ὅτι Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες καὶ τὰς ἐπιστολὰς Πρὸς Ἀρσένιον Στουδίτην καὶ Πρὸς Ἰωάννην Γαβρᾶν. Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν χρόνον ὁ «πατριάρχης καὶ πολιτάρχης κοινωνεῖ καὶ συνάπτει ἑαυτὸν τῷ Ἀκινδύνῳ τε καὶ τοῖς ἄλλοις»⁸⁵.

Πρὸς τὰ τέλη Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Καλέκας μετέφερεν αὐτὸν εἰς ἄλλην μονὴν πλησιεστέραν πρὸς τὸ πατριαρχεῖον, ὅπου ἐκρατήθη ἐπὶ δύο μῆνας ἐπιτηρούμενος αὐστηρότερον. Μία ἐκ τῶν δύο μονῶν ἦτο ἡ τοῦ Ἀκαταλήπτου, ἄγνωστον ἀκριβῶς ποία. Λόγω τοῦ περιορισμοῦ καὶ λόγῳ διαφαινομένου μεγαλυτέρου κινδύνου οὗτος κατὰ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1343 κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ὁμοῦ μετ' ἄλλων 16 μοναχῶν ἐπικαλούμενος σύγκλησιν συνόδου⁸⁶. Ἐκεῖ πλὴν τῆς ἀσφαλείας εἶχε καὶ τὴν εὐχέρειαν ἐπικοινωνίας μετὰ φίλων, ἐκεῖθεν δὲ φαίνεται ὅτι ἔστειλε τὴν ἐπιστολὴν Πρὸς Παῦλον Ἀσάνην. Ὁ Ἀκίνδυνος εἰς τὸν τότε γραφέντα Λόγον πρὸς Καλέκαν μνημονεύει τὴν καταφυγὴν ταύτην· «φυγὰς πάλιν ἐλθὼν δεῦρο κάθηται ἐν ἀσφαλείᾳ πάντα ἐπιχειρῶν διδάσκειν»⁸⁷. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1343 διὰ βασιλικοῦ προστάγματος ὠρίσθη ὅτι τὸ ἄσυλον τῆς Ἀγίας Σοφίας νοεῖται ὄχι ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἀλλ' εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ προοριζόμενα οἰκήματα⁸⁸, προφανῶς ἐξ αἰτίας τοῦ ἐπεισοδίου τῶν 17 μονοχῶν. Βεβαίως τὸ πρόσταγμα δὲν ἦτο ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἴσως καὶ κατ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἀννης διδομένην ἔννοιαν, ἦτο ἀπλῶς οὐδέτερον· φαίνε-

85. Πρὸς Γέροντας 6.

86. Ἀναίρεσις γράμματος Ἰγνατίου 18.

87. Th. Uspenkij, Sinodik, σ. 92.

88. P.G. 152, 1265-1266.

ται ὁμως ὅτι προεκλήθη ὑπὸ τοῦ Καλέκα, ὅστις ἐπωφελήθη αὐτοῦ διὰ νὰ συλλάβῃ τοὺς μοναχοὺς «μεσοῦντος ἔαρος»⁸⁹, ἤτοι πρὸς τὰ τέλη Ἀπριλίου 1343. Ὁ Παλαμᾶς ἐνεκλείσθη εἰς τὴν φυλακὴν τῶν ἀνακτόρων, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ παραμείνῃ ἐπὶ μίαν τετραετίαν σχεδόν, μετὰ πλήθους ἄλλων πολιτικῶν κρατουμένων. Ἐπεδόθη ἐκεῖ εἰς τὴν συγγραφὴν ἔχων ὡς γραμματέα καὶ βοηθὸν τὸν μαθητὴν τοῦ Δωρόθεου, καὶ συνέγραψε τότε περισσότερα ἀπὸ ὅσα καθ' οἰανδήποτε ἄλλην περίοδον τοῦ βίου του. Κατώρθωνε μάλιστα νὰ διαδίδῃ δι' ἐμπιστων προσώπων τὰ γραπτὰ του, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἀντιδρᾷ εἰς τὴν δραστηριότητα τοῦ Καλέκα καὶ τοῦ Ἀκινδύνου. Κατὰ τὰς πρώτας ἑβδομάδας τῆς φυλακίσεως ἐγράφησαν αἱ ἐπιστολαὶ Πρὸς Δανιὴλ Αἴνου καὶ Πρὸς νομοφύλακα Συμεῶν. Ἀκολούθως ὁ Γρηγόριος ἐπιδοθεὶς εἰς συνθετικωτέραν συγγραφὴν συνέταξε τοὺς ἐπτὰ Ἀντιρρητικοὺς πρὸς Ἀκινδύνον, εἰς πρῶτον μὲν σχέδιον τὸ 1343, εἰς ὀριστικὴν δὲ μορφήν τὰς ἀρχὰς τοῦ 1344. Μετὰ δὲ τὸ πέρασ αὐτῶν ἔγραψε τὴν Ἐκθεσιν περὶ τῶν δυσσεβημάτων Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου. Αἱ ἐπιστολαὶ Πρὸς Ἀθανάσιον Κυζίκου, Πρὸς Δαμιανόν, Πρὸς Διονύσιον μετὰ τῆς Ὁμολογίας, Πρὸς Βησσαρίωνα προέρχονται ἐκ τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ θέρους τοῦ 1344.

Καθ' ὅλον τὸν χρόνον τοῦτον μέχρι τῶν ἀρχῶν Δεκεμβρίου 1344 καὶ δὴ κατὰ τὸ τέλος τοῦ χρόνου τούτου ὁ Καλέκας ἦτο παντοδύναμος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ θέσις δὲ τοῦ Παλαμᾶ ἐπεδεινώθη ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1344, ἃν καὶ κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον ἡ Ἄνα ἤρχισε νὰ τηρῇ ἐπιφυλακτικότητα ἐναντι τοῦ πατριάρχου. Ὁ πατριάρχης καὶ οἱ συγκλητικοί, πλὴν τοῦ Ἀποκαύκου, ἀνησυχοῦντες ζωηρῶς ὄχι μόνον διὰ τὰς ἐπι-

89. Ἀναίρεσις γράμματος Ἰγνατίου 20.

τυχίας τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πρόοδον τὴν ὁποίαν ἐσημείωνον Σέρβοι, Βούλγαροι καὶ Τοῦρκοι εἰς ἕαρος τῆς μικρᾶς πλέον αὐτοκρατορίας, συνεβούλευσαν τὴν "Ανναν νὰ ἐπιχειρήσῃ εἰρηνικὸν συμβιβασμόν. Ἄλλ' αἱ διαπραγματεύσεις γενόμεναι κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1344 ἀπέτυχον. Ὁ Ἀπόκαυκος πάντοτε τηρῶν ἀνένδοτον στάσιν κατώρθωσε νὰ μεταπείσῃ καὶ τὴν "Ανναν καὶ τὸν πατριάρχην διὰ τῶν αὐτῶν ἐπιχειρημάτων ὡς καὶ πρότερον⁹⁰. Ὁ Καντακουζηνὸς δὲ προσθέτει καὶ ἐν ἐξόχῳ πραγματιστικὸν ἐπιχείρημα ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἀπόκαυκος ἔγραψεν ὡς ἀπὸ τῆς "Αννης πρὸς τὸν πᾶπαν ἐπιστολὴν ἐκφράζουσαν τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῆς εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρώμης καὶ ἔλαβεν ἐκεῖθεν ἀπάντησιν πρὸς τὴν "Ανναν συγχαίρουσαν αὐτὴν διὰ τὴν τοιαύτην ἀφοσίωσιν, ἐκράτει δὲ πρὸς ἐκβιασμόν τὴν ἀπάντησιν⁹¹. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ "Αννα ἔκτοτε ἐσκλήρυνε τὴν στάσιν της, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ἐκβιασμοῦ δὲν ἐξηγεῖται πῶς παρέμεινεν ἀσυμβίβαστος καὶ μετὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Ἀποκαύκου συμβάντα τὴν 11 Ἰουνίου 1345. Ἰσως ἢ ἐκ τοῦ υἱοῦ της, εἰσελθόντος ἤδη εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, ἐνθάρρυνσις καθώρισε πρὸς νέαν πλέον κατεύθυνσιν τὴν στάσιν της.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν διαπραγματεύσεων ἡ θέσις τοῦ Παλαμᾶ ἐπεδεινώθη. Ἐπιστολὴ τοῦ Φιλοθέου πρὸς τὸν Ἀπόκαυκον⁹² δὲν ἐβελτίωσε τὴν θλιβερὰν κατάστασιν ὡς ἀναφέρει ὁ Παλαμᾶς εἰς τὸν Βησσαρίωνα διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς του. Τότε οἱ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει γέροντες ἔγραψαν πρὸς τοὺς βασιλεῖς, τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς ἐν τέλει⁹³ μεσιτεύοντες ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ταύτης τῆς ἐνεργείας ἦτο ἀντίθετον τοῦ προσδοκωμένου, διότι ὁ πατριάρχης ἀντέδρασε ζωηρῶς

90. Καντακουζηνοῦ, Ἱστορία 3, 72, Bonn 2, σ. 438.

91. Αὐτόθι 3, 83, Bonn 2, 508 κέξ.

92. Πρὸς Φιλόθεον 7.

93. Πρὸς Μακάριον 2, Πρὸς Φιλόθεον 2, Β' Πρὸς Μακάριον 1.

καὶ πρῶτον μὲν ἐπεισε τοὺς βασιλεῖς νὰ ἀπαντήσουν διὰ ἀπολεσθέντος προστάγματος μὲ τὸ ὁποῖον ἐδικαιολογεῖτο ἡ κάθειρξις ἐκείνου⁹⁴ καὶ τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἴσως ἡ μόνη κατὰ τοῦ Παλαμᾶ βασιλικὴ πρᾶξις καθ' ὅλα τὰ ἔτη ταῦτα. Δεύτερον δὲ ἔγραψε καὶ ὁ ἴδιος πρὸς τοὺς Ἀγιορείτας ἐπιστολῆν⁹⁵, τὴν ὁποίαν δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀποστείλῃ πρὸς αὐτούς, ὡς ἐσφαλμένως εἶχε πληροφορηθῆ κατ' ἀρχὰς ὁ Παλαμᾶς⁹⁶, ἀλλ' ἐκράτησεν οἱκοὶ ἀποστείλας εἰς τὸ "Ὄρος μόνον" τὸ βασιλικὸν πρόσταγμα⁹⁷, ἴσως διότι ἡ ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων εἶχε πλέον ἀχρηστεύσει τὴν σημασίαν τῆς. Εἰς ἀντίδρασιν ὁ Γρηγόριος ἔγραψε τὰς ἐπιστολάς Α' πρὸς Μακάριον τὸν ἀδελφόν, Πρὸς ἀγιορείτας γέροντας καὶ Πρὸς Φιλόθεον.

Εἰς τὴν πρὸς ἀγιορείτας γραφεῖσαν καὶ μὴ σταλεῖσαν ἐπιστολῆν ὁ πατριάρχης ἐδικαιολόγει τὴν κάθειρξιν τοῦ Παλαμᾶ, ἀλλὰ δὲν ὁμίλει περὶ ἀφορισμοῦ αὐτοῦ, ὅπως προφανῶς καὶ τὸ βασιλικὸν πρόσταγμα. Εἶχε γραφῆ κατὰ Νοέμβριον, καὶ δὴ εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ. Ὁλίγον μετὰ ταῦτα ἡ κατάστασις ἐπεδεινώθη μεγάλως. Σύνοδος γενομένη τὴν 4 Νοεμβρίου καθήρσε τὸν ἐψηφισμένον μητροπολίτην Μονεμβασίας Ἰσιδώρον δι' ἀντικανονικὰς ἐνεργείας καὶ φιλίαν πρὸς τὸν Παλαμᾶν. Ἡ συνοδικὴ πρᾶξις τῆς καθαιρέσεως ταύτης μὲ τὴν ἡμερομηνίαν καὶ τὸν κατάλογον τῶν μετασχόντων σώζεται⁹⁸, ἀλλ' ἐπίσης σώζεται καὶ μικρὸν κείμενον ἀφορισμοῦ

94. Β' Πρὸς Μακάριον 4. Ὁ Γρηγόριος, Ἱστορία 15, 9, Bann II, σ. 780, ὁμίλει περὶ πολλῶν γραμμάτων κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην.

95. Ἡ ἐπιστολὴ ἐν Miklosich - Müller, Acta et Diplomata I, σ. 238-242. Βλ. Ἀκινδύνου, Πρὸς Ματθαῖον, Loenertz, Ἑπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν 27 (1957) σ. 101.

96. Πρὸς Φιλόθεον 2.

97. Β' Πρὸς Μακάριον 1, Ἀναίρεσις γράμματος Ἰγνατίου 14.

98. G. Mercati, Notizie di Procoro e Demetrio Cidone, Manuelle Caleca e Teodoro Meliteniota, Studi e Testi 56, Città del Vaticano 1931, σ. 202 ἐξ.

τοῦ Παλαμᾶ⁹⁹. Ὑποτίθεται ὅτι ἡ καθαίρεσις τοῦ πρώτου καὶ ὁ ἀφορισμὸς τοῦ δευτέρου ἐνηργήθησαν ἐν τῇ αὐτῇ συνόδῳ¹⁰⁰, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀμφισβητήσιμον, διότι ἐνῶ ἡ πρᾶξις τῆς καθαιρέσεως ἔχει ὅλας τὰς ἐνδείξεις αἱ ὁποῖαι ἀρμόζουν εἰς ἐπίσημον συνοδικὸν κείμενον, ὁ ἀφορισμὸς ὑπογράφεται ὑπὸ μόνου τοῦ Πατριάρχου Καλέκα καὶ οὐδὲ μνείαν συνόδου περιέχει. Ἄν αἱ δύο ἀποφάσεις εἶχον ληφθῆ κατὰ τὴν αὐτὴν σύνοδον, θὰ ἐξεδίδοντο ἐν κοινῇ πράξει. Ἀγόμεθα λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι διὰ τῆς συνόδου τῆς 4 Νοεμβρίου 1344 ἐγένετο μόνον ἡ καθαίρεσις τοῦ Ἰσιδώρου οὐχὶ δὲ καὶ ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Παλαμᾶ¹⁰¹, ὅστις ἐξηνέχθη ὑπὸ μόνου τοῦ πατριάρχου θεωροῦντος ἑαυτὸν ὡς ἀπεσταλμένον εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν κατὰ τὸ 1342 καὶ 1343 συγκροτηθεισῶν κλειστῶν συνόδων, αἱ ὁποῖαι εἶχον καταδικάσει τὰ συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἴδιον πιθανῶς ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐμμονῆς εἰς τὴν τακτικὴν του. Ὁ πατριάρχης διαπιστώσας τὴν ἐμμονὴν ἐξέφερε τὸν ἀφορισμὸν μόνος, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτὸν πρὸς ὑπογραφήν παρὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀντιπάλων, οἵτινες ἠρνήθησαν¹⁰². Εὐχαρίστως ὁμοῦς ἐπραξάν τοῦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκόμενα πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς των πατριάρχαι Ἱεροσολύμων Γεράσιμος, διεκδικητῆς τῆς ἑδρας ἀπὸ τοῦ φίλου του Καντακουζηνοῦ Λαζάρου, καὶ Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας. Ὁ Ἰγνάτιος ὑπέγραψε δύο χωριστὰ γράμματα, ἐν κατὰ τοῦ Ἰσιδώρου¹⁰³ καὶ ἕτερον κατὰ τοῦ Παλαμᾶ. Τοῦ γράμματος τούτου Ἀναίρεσιν συνέταξεν ὁ Παλαμᾶς μετὰ ἐν καὶ πλέον ἴσως ἔτος.

Ὁ Καλέκας, παντοδύναμος πλέον, ἠθέλησε νὰ ἐπε-

99. PG 150, 863-864.

100. Meyendorff, Introduction, σ. 210, καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς.

101. Ὅτι δὲν συνῆλθε τὸ φθινόπωρον τοῦ 1344 σύνοδος κατὰ Παλαμᾶ συναγεται καὶ ἐκ τῆς Ἀναίρεσεως γράμματος Ἰγνατίου 15.

102. Kōd. Barb. gr. 291, φ. 229, Mercati, Notizie, σ. 195.

103. Mercati, Notizie, σ. 199 ἐξ.

κτείνη τὴν ἐπιρροήν του διὰ τῆς ἐκλογῆς φίλων του εἰς ἐπισκοπικὰς θέσεις, τῶν ὁποίων διασημότερος ἦτο ὁ Ἰ-
 άκωβος Κουκουνάρης, τοποθετηθεὶς εἰς Μονεμβασίαν. Διέπραξεν ὁμως τὸ λάθος νὰ νομίση ὅτι ἦτο κατάλληλος
 ὁ καιρὸς νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ ἔσχατον βῆμα, τὸ τῆς χει-
 ροτονίας τοῦ Ἄκινδύνου εἰς ἐπίσκοπον, ὥστε νὰ ἔχη οὐ-
 τος ἀνάλογον κῦρος πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἡσυχαστῶν.
 Ἐκ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς προθέσεως ταύτης ἀνεστατώ-
 θη ἡ ἀθλή, διότι ὁ Ἄκινδυνος ὑπὸ τοῦ πλείστου τῆς κοι-
 νῆς γνώμης ἐθεωρεῖτο ὡς φρονῶν τὰ τοῦ Βαρλαάμ, ὅς-
 τις εἶχε καταδικασθῆ διὰ συνόδου, προεδρευομένης μά-
 λιστα ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἦτο δὲ καὶ ὁ ἴδιος κατάκρι-
 τος. Μόλις δὲ ὁ Ἄκινδυνος ἐχειροτονήθη εἰς διάκονον
 τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1344, «βουλὴ καὶ ψῆφος συγκλή-
 του δικαιοτάτη, συναινούντων καὶ τῶν ἐν ἀρχιερεῦσιν
 ἐκκρίτων» ἠκύρωσε τὴν χειροτονίαν¹⁰⁴, ἡ δὲ βασίλισσα
 ἔλαβε σκληρὰ μέτρα· «πληγῶν καὶ δεσμῶν καὶ καθειρ-
 γμῶν δικαιοῖ» αὐτόν¹⁰⁵. Διεδόθη δὲ τότε ὅτι ἐξεθρονίσθη
 ὁ Καλέκας¹⁰⁶, πιθανῶς ἐκ παρερμηνείας τῶν γραφέν-
 των ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ περὶ αὐτοῦ ὅτι εἶναι «τῆς Ἐκ-
 κλησίας ὄντως ἔκπτωτος καὶ ἀλλότριος»¹⁰⁷.

Ἡ Ἄννα εἶχεν ἐντιληφθῆ ὅτι ὁ Καλέκας καὶ ὁ Ἄ-
 κινδυνος δὲν ἀντεπροσώπευον εἰμὴ μικρὰν μερίδα τῆς
 κοινῆς γνώμης, ἐνῶ ὁ Παλαμᾶς ἦτο δημοφιλέστερος· ἐξ
 ἄλλου ὁ πατριάρχης εἶχε δυσареστήσει τὴν Ἄνναν διὰ
 τῆς πολιτικῆς ταλαντεύσεώς του ἡ ὁποία εἶχεν ἐκδη-
 λωθῆ ὀλίγον ἐνωρίτερον καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐνταθῆ βρα-
 δύτερον. Ἐκ τῶν δύο τούτων λόγων καὶ ἐκ τῆς ἐπιθυ-
 μίας της νὰ μὴ ἀχρηστευθοῦν ἀποφάσεις ληφθεῖσαι τῇ
 ἐγκρίσει τοῦ συζύγου της ἐξηγεῖται ἡ μεταστροφή της,
 τὴν ὁποίαν ὁ Παλαμᾶς ἐθεώρησεν ὡς θρίαμβον.

104. Β· Πρὸς Μακάριον 2.

105. Ἀναίρεσις γράμματος Καλέκα 10.

106. Ἄκινδύνου, Πρὸς Ματθαῖον, Loenertz, Ἐπετ. Ἐταιρ.
 Βυζ. Σπουδῶν 27 (1957), σ. 100.

107. Ἀναίρεσις γράμματος Καλέκα 13.

Ὁ Καλέκας ἠναγκάσθη νὰ δικαιολογήσῃ τὴν στάσιν του ἔναντι τῆς Ἄννης διὰ τῆς συντάξεως πρῶτον μὲν τοῦ περὶ τοῦ Τόμου δοκιμίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἰσχυρίζετο ὅτι οὔτε ὁ Ἀκίνδυνος εἶχε καταδικασθῆ οὔτε ὁ Παλαμᾶς εἶχε δικαιωθῆ, δεύτερον δ' ἐγκυκλίου γραμματος, δι' οὗ ἐγνωστοποιεῖ εἰς πάντα τοὺς λόγους τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἰσιδώρου¹⁰⁸.

Τὸν Ἀκίνδυνον συμφιλιωθέντα μετὰ τοῦ Ἀποκαθίκου ἐπεμβάσει τοῦ Λογαρᾶ καὶ ἐλευθερωθέντα, χειροτόνησεν ὁ πατριάρχης εἰς ἱερέα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ προαγάγῃ εἰς ἐπίσκοπον. Παρὰ τὴν δυσμένειαν πάντως τῆς Ἄννης ὁ Καλέκας ἤλεγχε καὶ πάλιν τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας τοποθετῶν φίλους του ἐπισκόπους, εἰς τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Ὑάκινθος, ὁ ἀντικαταστήσας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὸν Μακάριον πρὸς τὰ τέλη τοῦ 1345 καὶ ποιμάνας τὴν ἐκεῖ Ἐκκλησίαν ἐπ' ὀλίγους μόνον μῆνας λόγῳ προώρου θανάτου.

Τὸ ἔτος 1345 ἦτο δύσκολον διὰ τὸν Παλαμᾶν, διότι ἡ μεταστροφή τῆς Ἄννης δὲν ἔφθασε μέχρις ἀπελευθερώσεώς του, λόγῳ τοῦ ὅτι οὗτος ἐκρατεῖτο διὰ πολιτικὴν ἀπειθείαν. Ἦτο ὁμῶς αἰσιόδοξος πλέον καὶ θέλων νὰ ἀνανεωθῆ ἡσχολήθη μὲ τὴν σύνταξιν ἀσκητικῶν ἔργων, τοῦ Λόγου πρὸς Ξένην, τοῦ Λόγου πρὸς Ἰωάννην καὶ Θεόδωρον, τῶν Φυσικῶν καὶ θεολογικῶν κεφαλαίων.

Εἶδομεν ὅτι μετὰ πλείστων συγκλητικῶν εἶχε καὶ ὁ Καλέκας ἀνησυχῆσαι διὰ τὸ μέλλον τοῦ Κράτους ἀπὸ τοῦ 1344, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν ἰδικήν του θέσιν. Ἡ σκληρότης του κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Ἰσιδώρου μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν διαπραγματεύσεων τοῦ Σεπτεμβρίου 1344 ὠφείλετο εἰς τὴν δευτέραν τῶν ἀνησυχιῶν του καὶ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διὰ καταδίκης ἐξ-

ουδετέρωσιν δύο πιθανῶν διεκδικητῶν τοῦ θρόνου του ἐπὶ τῇ διαφαινομένῃ περιπτώσει ἐπικρατήσεως τοῦ Καντακουζηνοῦ. Προέβη δὲ καὶ βραδύτερον εἰς συμφιλιωτικὰς πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν κινήσεις ὁ πατριάρχης ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας. Ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ σειρὰν ἐπιτυχιῶν ἐστέφθη αὐτοκράτωρ εἰς Ἀδριανούπολιν τὴν 21 Μαΐου 1346 ὑπὸ τοῦ ἐκθροπισμένου πατριάρχου Ἰεροσολύμων Λαζάρου, ὅστις τὴν ἡμέραν ἐίδος πατριάρχου τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Καντακουζηνοῦ. Σύνοδος ἐπισκόπων, συνελθοῦσα μετὰ τὴν στέψιν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, ἐκήρυξεν ἐκπιπτὸν τὸν Καλέκαν ὡς χειροτονήσαντα ἄνδρα καταδικασθέντα ἐπὶ αἵρέσει.

Ἡ πολιτικὴ στροφή τοῦ Καλέκα ἐνῶ δὲν ὠφέλησεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐξημίωσεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς· διότι ἡ Ἄννα εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς περαιτέρω στάσεώς της ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θέματος ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς προθέσεις ταύτας τοῦ Καλέκα. Ἀναζητοῦσα διέξοδον ἐκ τοῦ κυκεῶνος ἐπροβληματίσθη σοβαρότερον περὶ τῶν αἰτίων τῆς θεολογικῆς ἔριδος καὶ ἠθέλησε νὰ ἔχη τὰς γνώμας τῶν πρωταγωνιστῶν αὐτῆς καὶ ἄλλων διακεκριμένων προσώπων. Τὸν Ἰανουάριον 1346 εἶχεν ἤδη εἰς χεῖράς της τὴν ἐπιστολὴν Ἀγιορειτῶν ἀπορρίπτουσαν τὴν κατηγορίαν ὅτι ὁ Παλαμᾶς ἐδέχετο πολλὰς θεότητας. Ὁ Δαβὶδ Δισύπατος ὑπέβαλεν εἰς αὐτὴν σύντομον Ἱστορίαν τῆς αἵρέσεως μετὰ συλλογῆς πατερικῶν κειμένων¹⁰⁹, ἐνῶ ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς δυσμενῶς διακείμενος πρὸς ἀμφοτέρους, Καλέκαν καὶ Παλαμᾶν, ἐσιώπησεν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ὁ Καλέκας ὑπέβαλε καὶ αὐτὸς «βίβλον ὄλην συγγραμμάτων»¹¹⁰ ἢ «περίεργον

109. M. Candal, *Orient. Christ. Periodica* 15 (1949), σ. 116-124.

110. Φιλοθέου, Ἐγκώμιον, PG 151, 812 B.

δέλτον»¹¹¹, εἰς τὴν ὁποίαν περιείχοντο ἅφ' ἐνὸς μὲν ἰδικῆς τοῦ Ἑξήγησις τοῦ τόμου, τὴν ὁποίαν ἀνήρесе μετὰ ταῦτα ὁ Παλαμᾶς, ἅφ' ἐτέρου δὲ συγγράμματα ἄλλων ἀντιπαλαμικῶν, καὶ ἰδίως τοῦ Ἀκινδύνου. Ὁ δὲ Παλαμᾶς, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπίσης εἶχεν ἀπευθυνθῆ ἢ Ἄννα, ὑπέβαλε σύντομον ἔκθεσιν τῶν ἀπόψεών του ὑπὸ τύπον ἐπιστολῆς.

Κατέστη πλέον προφανές ὅτι ἡ Ἄννα ἔκλινε πρὸς τὸ μέρος τῶν παλαμικῶν. Ὁ Καλέκας θέλων νὰ προλάβῃ βαρείας συνεπειᾶς ἐκ τῆς στροφῆς ταύτης προσεπάθησε νὰ συμφιλιωθῆ πρῶτος αὐτὸς μετ' ἐκείνων ἐπὶ δυσαρεστήσει τοῦ Ἀκινδύνου, ὅστις ἀνήσυχος ἐκ τῶν ταλαντεύσεων ἔγραφε πρὸς αὐτὸν μὲ παράπονον· «ἀπέστρεψας ἐπ' ἐμοῦ τὸ πρόσωπόν σου καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος»¹¹².

Τὸν Σεπτέμβριον 1346 ἔξ ἐπίσκοποι, τοὺς ὁποίους ὁ Καλέκας εἶχεν ὑπὸ ἐπιτήρησιν εἰς τὰ κελλία των, προεξαρχόντων τοῦ Ματθαίου Ἐφέσου καὶ τοῦ Ἀθανασίου Κυζίκου, κατήγγειλαν τοῦτον δι' ἀναφορᾶς των πρὸς τὴν Ἄνναν ὡς σιμωνιακόν, ἱερόσυλον, ὡς ἀσχολούμενον μὲ πολιτικὰς ὑποθέσεις, ὡς ἐγκαταλείψαντα τὸ ποιμνιον καὶ ὡς χειροτονήσαντα ἄνδρα καταδικασθέντα ἐπὶ αἰρέσει¹¹³. Ἡ Ἄννα ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ ἐπέμβῃ ἐνεργῶς ἀπεμάκρυνε τὸν Καλέκαν τῶν ἀνακτόρων, ὅπου ἦτο ἀπὸ ἐτῶν ἐγκατεστημένος, καὶ συνεκάλεσε σύνοδον, ἣ ὁποία συνῆλθεν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτῆς καὶ τοῦ δεκαπενταετοῦς ἤδη υἱοῦ της τὴν 2 Φεβρουαρίου 1347, τῆ συμμετοχῆ ἀρχιερέων, τοῦ πρώτου τοῦ Ἀργίου Ὁρους, μοναχῶν καὶ ἀξιωματούχων, ἀπουσία δὲ τοῦ Καλέκα¹¹⁴. Ὅσοι ἐκ τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἐπισκό-

111. Ἀναίρεσις ἐξηγήσεως τόμου ὑπὸ Καλέκα 19. Περὶ ταύτης βλ. Τόμον 1347, P. Uspenskij, Istorija Athona III, Athon Monasteskij II, σ. 720 ἔξ.

112. Marc. gr. 155, φ. 41β.

113. PG 151, 767-770.

114. Miclosich - Müller, Acta et Diplomata I, σ. 249 ἔξ.

πων δὲν εἶχον ὑπογράψει τὸν Τόμον τοῦ 1341 δὲν ἔγιναν δεκτοί, εἰμὴ ἀφοῦ ὑπέγραψαν λίβελλον ἐπιβεβαιωτικὸν τοῦ Τόμου, εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν, ὁ Μητροφάνης Πατρῶν, παρὰ τὴν συμμόρφωσίν του πρὸς τὸν ὄρον τοῦτον δὲν ἔγινε δεκτός, διότι ἦτο προσωπικὸς φίλος τοῦ Καλέκα. Εἰς τὴν σύνοδον μετ' ἀνάγνωσιν τοῦ Τόμου τοῦ 1341, ὅστις ἐπεβεβαιώθη πάλιν, ἐξητάσθησαν τὰ κείμενα τοῦ Καλέκα καὶ κατεδικάσθη ὁτος εἰς ἐκπτώσιν.

Τὸ σκηνικὸν ἠλλάξε ριζικώτερον, εἰς ὅσον εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Καντακουζηνὸς τὴν νύκτα τῆς ἰδίας ἡμέρας. Ἡ Ἄννα, ἄλλοτε τόσον μετριοπαθῆς ἔναντι αὐτοῦ, καταληφθεῖσα ἤδη ὑπὸ δυσεξηγήτου πείσματος ἤρνεῖτο νὰ δεχθῆ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ νικητοῦ Νεόφυτον Φιλίππων, καὶ σακελλάριον Καβάσιλαν, πιθανῶς τὸν Νικόλαον. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας πεισθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τῆς ἔστειλεν αὐτὴ ἐκπροσώπους τὸν πενθερὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἀνδρόνικον Ἀσάνην, ὅστις ἀρχικῶς εἶχε ταχθῆ κατὰ τοῦ γαμβροῦ ἀλλ' ἔπειτα μετεμελήθη, καὶ τὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν, ἐλευθερωθέντα ἐκ τῶν δεσμῶν. Οὕτως ἐπῆλθε συμφιλίωσις καὶ ἔληξεν ὁ ὑπερπενταετῆς σπαραγμὸς, ὁ ὁποῖος ἐπεσώρευσε, μετέπειτα κυρίως, πολλὰ δεινὰ εἰς τὸ κράτος. Ὁ Καντακουζηνὸς εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τὴν 8 Φεβρουαρίου.

Ἡ σύνοδος δὲν ἔληξε διὰ τῆς συνεδρίας τῆς 2 Φεβρουαρίου, ἀλλὰ συνῆλθεν εἰς ἄλλας δύο συνεδρίας μὲ συμμετοχὴν καὶ νέων ἐκάστοτε ἐπισκόπων. Καὶ εἰς μὲν τὴν δευτέραν, τῇ συμμετοχῇ καὶ τῶν ἐγκλειστων φίλων τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐπισκόπων, ἐπεκυρώθη ἡ καταδίκη τοῦ Ἀκινδύνου ὡς παραβάτου τῶν ἀποφάσεων τοῦ Αὐγούστου 1341, συνετάχθη Τόμος ἐμφανιζόμενος ὡς συμπλήρωσις τοῦ ἀντιστοίχου τοῦ 1341, καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ τῶν εὐρεθέντων τότε ἐκεῖ 11 ἐπισκόπων. Εἰς δὲ τὴν τρίτην, πραγματοποιηθεῖσαν πθα-

νῶς κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου, μετέσχον καὶ οἱ ἐλθόντες ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἐπίσκοποι μετὰ τοῦ Λαζάρου Ἱεροσολύμων. Τὸν Τόμον ὑπέγραψαν συνολικῶς 20 ἐπίσκοποι τότε καὶ πολλοὶ ἄλλοι βραδύτερον. Αἱ πηγαὶ ὁμιλοῦν περὶ διακεκριμένων συνόδων¹⁵, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀντικείμενον ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὰς τρεῖς καὶ ἡ ἀπόφρασις ὑπῆρξεν ἐνιαία, εἶναι προτιμότερον νὰ γίνεται λόγος περὶ μιᾶς συνόδου, τῆς ὁποίας προήδρευσαν κατὰ μὲν τὴν πρώτην φάσιν ἡ Ἄννα καὶ ὁ Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς μετ' αὐτῶν καὶ ὁ Ἰωάννης ΣΤ' Καντακουζηνός.

Εἰς τὸν κενωθέντα πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ περὶ τὸν Καντακουζηνὸν ἐσκέφθησαν νὰ τοποθετήσουν ἄνδρα φίλον τοῦ ἡσυχασμοῦ, ὁ ὁποῖος ὅμως νὰ μὴ ἀποτελεῖ καθ' ἑαυτὸν σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Διὰ τοῦτο δὲν ἀπηρθύνθησαν εἰς τὸν Παλαμᾶν, ἀλλ' εἰς τὸν μετριοπαθῆ μοναχὸν Σάββαν Βατοπεδινόν, μετὰ δὲ τὴν ἄρνησιν αὐτοῦ εἰς τὸν μαθητὴν καὶ φίλον τοῦ Γρηγορίου Ἰσιδώρου. Ὀλίγον ἔπειτα ὁ Γρηγόριος ἐχειροτονήθη εἰς μητροπολίτην Θεσσαλονίκης.

Ἡ μεταβολὴ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα δὲν ἐπῆλθεν ἄνευ ἀντιρρήσεων. Παρ' ὅλον ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὴν παράταξιν του καὶ ἐγκατελείφθη σχεδὸν ὑπὸ πάντων, ἀρκετοὶ ἐπίσκοποι ἐξηκολούθουν ἀναγνωρίζοντες τὸν Καλέκαν, μετ' αὐτῶν δὲ ἠνώθησαν καὶ ἄλλοι μὴ ἐγκρίνοντες τὴν ἄνοδον τοῦ Ἰσιδώρου. Ὁ Καλέκας ἀπέθανε τὴν 26 Δεκεμβρίου 1347, ὁ δὲ Ἀκίνδυνος πιθανῶς τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1348, ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῶν ἡσυχαστῶν συνεχίσθη ἐπὶ πολὺ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΑ ΒΑΡΛΑΑΜ ΚΑΙ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν βιβλίων. Ὁ J. Meyendorff εἰς τὴν τριάδα ταύτην περιέλαβε τὰ βιβλία 1) Περὶ θεῶν ἐνεργειῶν ἢ Ἀπολογία διεξοδικωτέρα, 2) Περὶ θείας καὶ θεοποιουῦ μεθέξεως, 3) Ὅτι Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνος εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες, στηριχθεὶς ἐπὶ τοῦ εἰς τοὺς κώδ. Coisl. 99 καὶ Scorial, ἐν μέρει δὲ καὶ Laud., χαρακτηρισμοῦ τῶν βιβλίων τούτων ὡς λόγων α' β' γ'. Ἀλλ' ἡ ἀριθμησις αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν χειρόγραφον ἔκδοσιν τῶν ἀντιρρητικῶν ἔργων τοῦ Παλαμᾶ, τῆς ὁποίας βασικὸς μάρτυς εἶναι οἱ κοσλιανοὶ κώδικες. Οὕτως ὁ Coisl. γράφει ἐν φ. 2, «ἀρχὴ τοῦ δευτέρου βιβλίου, λόγος α'», ἀκόμη δὲ ἐκδηλότερον ὁ Laud., ὅστις τὰ δύο βιβλία(=τόμους συνήνωσεν εἰς ἓν, γράφει ἐν φ. 349 «ἀρχὴ τοῦ βιβλίου τῶν πρὸ τοῦ Ἀκινδύνου ἀντιρρητικῶν, τοῦ βιβλίου λόγος α'».

Βιβλία τοῦ συγγράμματος τούτου πράγματι εἶναι 1) Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ διακρίσεως, 2) Περὶ θεῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως ἢ Ἀπολογία διεξοδικωτέρα, 3) Περὶ θείας καὶ θεοποιουῦ μεθέξεως, ὅπερ καθίσταται προφανές ἐκ σαφῶν ἐνδείξεων. Πρῶτον τὸ δεύτερον βιβλίον καλούμενον καὶ Ἀπολογία διεξοδικωτέρα προϋποθέτει προηγουμένην ἀπολογίαν βραχυτέραν. Δεύτερον τὰ δύο πρῶτα βιβλία ὄχι μόνον δὲν ἔχουν ὀριστικὴν κατακλείδα, ἀλλὰ ρητῶς σημειῶνουν ὅτι ὁ λόγος συνεχίζεται καὶ ἐξαγγέλλουν τὰ ἀκολουθοῦντα. Οὕτω τὸ Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ διακρίσεως καταλήγει, «ζητητέον ἂν εἴη καὶ περὶ τῆς θείας ταύτης διακρίσεως καὶ τῶν κατ' αὐ-

τὴν ἐνεργειῶν, καὶ διευκρινητέον εἰς δύναμιν... ὡς ἂν... εὐχερῶς τὴν βαρλααμίτιδα πλάνην συνορᾶν καὶ καθαιρεῖν δυνώμεθα». Ἀκολουθεῖ δὲ τὸ *Περὶ ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως*, τὸ ὁποῖον πάλιν καταλήγει, «ἐπὶ δὲ τὴν προτεθειμένην ἀκολουθίαν τὸν λόγον ἐπανακτέον». Καὶ ἀκολουθεῖ τὸ τρίτον βιβλίον *Περὶ θείας καὶ θεσποιοῦ μεθέξεως*, τὸ ὁποῖον κατακλείει τὴν ὄλην σειρὰν διὰ δοξολογίας, «ὡ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν». Εἰς τὴν χειρόγραφον παραδῶσιν τὸ πρῶτον βιβλίον ἀποσπασθὲν τῶν δύο ἄλλων συνεδέθη μετὰ τοὺς Ἀντιρρητικοὺς πρὸς Ἀκίνδυνον.

Τὸ θέμα τοῦ τριμεροῦς τούτου συγγράμματος προέκυψε διὰ συναγωγῆς ἀναγκαίων συμπερασμάτων ἀπὸ τὸν περὶ θείου φωτὸς συγγραφικὸν ἀγῶνα τοῦ Παλαμᾶ εἶναι τὸ περὶ ὑπερβατικῆς οὐσίας καὶ θεμεκτῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ὁ ἀγὼν εἶχε κλεισθῆ διὰ τῆς συνόδου τοῦ Ἰουνίου 1341, ἴσως δὲν θὰ συνέτασσε τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Παλαμᾶς, ἢ θὰ ἔδιδεν εἰς αὐτὸ ἄλλην μορφήν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν σύνοδον ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ Βαρλαάμ συνέχισε τὴν ἐπιθεσίαν του κατὰ τὸν σύντομον χρόνον τῆς παρατάσεως τῆς παραμονῆς του ἐν Βυζαντίῳ, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς τὴν διαμάχην εἰσῆλθε πλέον καὶ ὁ Ἀκίνδυνος. Ἡ μορφή τοῦ ἔργου εἶναι πολεμικὴ, ἀλλ' ὁ Παλαμᾶς χαρακτηρίζει αὐτὸ ὡς ἀμυντικόν, ἀπολογητικόν, διότι πρᾶγματι ἀντιμετωπίζει ἐπιθέσεις ἐκ μέρους τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν.

Τὸ ἔργον δὲν μνημονεύει ἄλλο, πλὴν τοῦ Ὑπερῆσυχάζοντων, καὶ εἶναι προφανῶς τὸ πρῶτον παρὰ τοῦ Παλαμᾶ συνταχθὲν μετὰ τὰς συνόδους τοῦ 1341. Δὲν ἐγράφη μετὰ τὴν κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1342 ἔναρξιν τῆς συγγραφικῆς κατὰ τοῦ Παλαμᾶ δραστηριότητος τοῦ Ἀκινδύνου, διότι οὔτε ἔργον τούτου μνημονεύει, οὔτε κἂν συγγραφικὴν ἐπίδοσιν αὐτοῦ ὑπαινίσσεται. Τὰ ἐν τῷ *Περὶ θείων ἐνεργειῶν ἀναφερόμενα κεφάλαια* δὲν εἶναι τὰ *Συλλογιστικὰ*

κεφάλαια τοῦ Ἀκινδύνου, ὡς ὑπέλαβεν ὁ Meyendorff, ἀλλὰ Κεφάλαια τοῦ Μαξίμου. Ὁσάκις δὲ ἀναφέρει λόγους τῶν ἀντιπάλων, εἰσάγει αὐτοὺς διὰ τοῦ «φασίν» ἢ «φησίν». Καὶ εἰς τὸ τρίτον ἀκόμη βιβλίον ὁ Ἀκινδυνος παρουσιάζεται ὄχι ὡς γράφων, ἀλλ' ὡς προφορικῶς διαδίδων· «καθάπερ ὁ ταράσων ἡμᾶς περιέρχεται διδάσκων»¹. Καὶ ἐκεῖ δὲ ὅπου λέγεται «συγγραφόμενοι» ὡς πρὸς τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκινδυνον², παρατίθενται χωρία ἐκ συγγράμματος τοῦ Βαρλαάμ μόνου. Τὸ κυριώτερον εἶναι ὅτι ἀντιμετωπίζει ἠνωμένους τοὺς δύο τούτους ἄνδρας, καὶ δὴ κατ' ἀρχὰς ὡς ἔαν ἦσαν καὶ οἱ δύο παρόντες.

Εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον εἰκοσάκις περίπου ἀναφέρονται ὁμοῦ «Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδυνος», χωρὶς νὰ ἀναφέρεται ἡ φυγὴ τοῦ πρώτου. Ἐπειδὴ πρὸς τοῦτοις τὸ πρῶτον βιβλίον ἀποτελεῖ ἐπέκτασιν τοῦ περιεχομένου τῆς Γ' Πρὸς Ἀκινδυνον ἐπιστολῆς, εἶναι πιθανὸν ὅτι συνετάχθη εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην σύνοδον καὶ πρὸ τῆς δευτέρας, ἥτοι τὸ θέρος τοῦ 1341. Οἱ Ὁρθόδοξοι φαίνεται ὡς νὰ κατῆλθον μόλις προσφάτως εἰς τὸν ἀγῶνα· «ταύτης (=τῆς ἐν τῷ Θεῷ διακρίσεως) ἀθετουμένης... πρὸς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνα καθῆκαν ἑαυτοὺς οἱ πρόμαχοι τῆς εὐσεβείας καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ καὶ πᾶσι τρόποις»³. Εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον γίνεται λόγος περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Βαρλαάμ⁴, περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ Βαρλαάμ⁵ καὶ περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τοῦ Ἀκινδύνου εἰς τὴν σύνοδον τοῦ Αὐγούστου⁶. Ἄλλ' ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Καλέκας λέγεται ἀκόμη «θειότατος»⁷, ὅπερ ὑποδηλοῖ ὅτι δὲν εἶχεν ἐπέλθει ἀκόμη ρῆξις μετὰξὺ αὐτοῦ

1. Introduction, σ. 356. ἐξ.

2. Αὐτόθι σ. 356.

3. Περὶ θείας καὶ θεοποιου μεθέξεως 2.

4. Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ διακρίσεως 22.

5. Αὐτόθι 34.

6. Περὶ θείων ἐνεργειῶν 50.

7. Αὐτόθι 47 ἐξ.

8. Αὐτόθι 50.

9. Αὐτόθι.

καὶ τοῦ Παλαμᾶ. Ἐπομένως τοῦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνετάχθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1341. Εἰς τὸ τρίτον βιβλίον ἢ δραστηριότητος τοῦ Ἀκινδύνου παρουσιάζεται ζωηρά, «ὁ ταράσσων ἡμᾶς περιέρχεται διδάσκων»¹⁰, ὅπερ σημαίνει ὅτι οὗτος εἶχε λάβει αὐστηρὰν ἔγκρισιν τοῦ πατριάρχου νὰ ὀμιλῇ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ. Προφανῶς λοιπὸν τοῦτο συνετάχθη τὸν χειμῶνα τοῦ 1341—1342.

Ἡ πρωϊμότης τῆς συντάξεως τῶν βιβλίων τούτων καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ πατριάρχου· «ἡμεῖς μὲν οὖν μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν Τόμον συγγράμματα καὶ ἀπολογίας ἰδόντες τοῦ Παλαμᾶ σχεδὸν ἀπίθανα ἠγησάμεθα»¹¹. Ὁ πατριάρχης ἔλαβε γνώσιν τῆς ὑπάρξεως τῶν βιβλίων τούτων πιθανῶς κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου τοῦ ἐπομένου ἔτους.

1. ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΣ

Ὁ ἀναλυτικὸς τίτλος τοῦ ἔργου, «Ποσαχῶς ἡ θεία ἔνωσις καὶ διάκρισις καὶ ὅτι μὴ κατὰ τὰς ὑποστάσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς κοινὰς προόδους καὶ ἐνεργείας διάκρισιν ἐδιδάχθημεν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ ὅτι καθ' ἑκατέραν ἔνωσίν τε καὶ διάκρισιν ἄκτιστον φρονεῖν παρελάβομεν αὐτόν, κἂν Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος ἀπαρέσκωνται», ἐκθέτει εἰς γενικὰς γραμμὰς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ.

Εἰς τὴν Γ' Πρὸς Ἀκίνδυνον ἐπιστολὴν ὁ Παλαμᾶς ἀνέπτυξε διδασκαλίαν συνοπιζομένην εἰς τὴν φράσιν, «ἄλλο ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ ἕτερον ἢ οὐσιώδης τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια»¹². Μὲ τὴν γνώμην ταύτην δὲν διεφώνει μόνον ὁ Βαρλαάμ, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, μολοντί λόγῳ φιλίας δὲν ἐξεδήλωσε τότε τὴν διαφωνίαν του, ἀντιθέτως μάλιστα ὑπεστήριξε τὸν Παλαμᾶν εἰς τὴν σύνοδον τοῦ Ἰουνίου. Μετὰ τὴν σύνοδον ταύτην φαίνεται ὁ

10. Περὶ θείας καὶ θεοποιοῦ μεθέξεως.

11. Περὶ τοῦ τόμου, PG 150, 901 D.

12. Γ' πρὸς Ἀκίνδυνον 3.

τι ὁ Ἀκίνδυνος ἐπελήφθη τῆς εὐκαιρίας νὰ δηλώσῃ ὅτι συμφωνεῖ εἰς τὰ ἄλλα, ὄχι ὅμως καὶ εἰς τὴν διακρίσιν οὐσίας καὶ ἐνεργείας, διότι ἐφοβεῖτο μετάπτωσιν εἰς διθειάν. Ἐπειδὴ δὲν εὐρέθη τρόπος διευθετήσεως τῆς διαφορίας οὔτε μετ' ἐπανειλημμένας συναντήσεις, ὁ Ἀκίνδυνος ἐξέφρασεν ἐντόνως τὴν ἀντίθεσίν του καὶ κατηγορήσῃ τὸν Παλαμᾶν, οὗτος δὲ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν θέσεών του συνέταξε τὸ παρὸν ἔργον, τοῦ ὁποίου πολλὰ τεμάχια ἐχρησιμοποιήθησαν βραδύτερον καὶ εἰς τὰ Κεφάλαια.

Εἰς τὸν πρόλογον (1 - 4) προτείνεται ἀμέσως τὸ θέμα διὰ χωρίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου· «λέγουσιν οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογικῆς παραδόσεως ἱερομύσται τὰς μὲν ἐνώσεις τὰς θείας, τὰς τῆς ὑπεραρρήτου καὶ ὑπεραγνώστου μονιμότητος, κρυφίας καὶ ἀνεκφυτήτους ὑπεριδρύσεις· τὰς διακρίσεις δὲ τὰς ἀγαθοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας, προόδους τε καὶ ἐκφάνσεις¹³. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος εἰς δύο τμήματα· τὸ πρῶτον περὶ τῆς πραγματικῆς συνυπάρξεως ἐνώσεως καὶ διακρίσεως ἐν τῷ Θεῷ (5 - 17), τὸ δευτέρον περὶ τῶν χαρακτηριστικῶν ἐνώσεως καὶ διακρίσεως κεχωρισμένως (18 - 32). Διὰ τοῦ ἐπιλόγου (33 - 35) δίδεται ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα, διατί οἱ μετὰ τὸν Διονύσιον θεολόγοι ἀπεσιώπησαν τὴν περὶ διακρίσεως ἐν τῷ Θεῷ διδασκαλίαν. Βεβαίως ὁ Γρηγόριος εἶναι πεπεισμένος ὅτι ὁ Διονύσιος εἶναι ὁ μαθητὴς τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ ἀγωνίζεται νὰ εὕρῃ στοιχεῖα καὶ εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ (Ἡσαΐαν, Παῦλον) καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν (Γρηγόριον Θεολόγον καὶ Μάξιμον). Τέλος ἐξαγγέλλεται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος περὶ τῶν θείων ἐνεργειῶν εἰς τὸ ἐπόμενον βιβλίον.

Οἱ Βαρλαᾶμ καὶ Ἀκίνδυνος ἀπορρίπτοντες τὴν γνώμην τοῦ Γρηγορίου περὶ διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργ-

13. Διον. Ἀρεοπαγίτου (ψευδ.), Περὶ θείων ὀνομάτων 2, 4, PG 3, 640D.

γείας ἐν τῷ Θεῷ ἰσχυρίζοντο ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπλή οὐσία καὶ τίποτε πέραν τούτου, καὶ ὅτι πᾶσα ἰδιότης αὐτοῦ εἶναι κτιστόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνίοτε ἔβλεπον εἰς τοὺς Πατέρας νὰ γίνεται λόγος καὶ περὶ ἄκτιστου ἐνεργείας, τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἐθεώρουν ταυτόσημον πρὸς τὴν οὐσίαν. Ἦτοι ἔλεγον ὅτι τὸ μόνον ἄκτιστον ἐν τῷ Θεῷ εἶναι ἡ οὐσία, ὅτι ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια δὲν εἶναι τι διάφορον τῆς οὐσίας, καὶ ὅτι ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία καὶ αἱ ἄλλαι ἐξωτερικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι κτισταί. «Βαβλαᾶμ δὲ καὶ Ἀκίνδυνος τὰ ἀόρατα ταῦτα τοῦ Θεοῦ, τὰ περὶ τὴν οὐσίαν ὄντα τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀγαθότητα, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν, τὴν θειότητα, ἤγουν μεγαλειότητα, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις κτιστά φασιν, ἐπειδὴ περὶ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' οὐκ οὐσία ἐστίν· νοῦν γὰρ οὐκ ἔχοντες ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Θεοῦ νοῆσαί τε καὶ κατιδεῖν τὰ περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀόρατα, τὸν Θεὸν εἶναι μόνον ἰσχυρίζονται καὶ μόνην ἄκτιστον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτω διχοτομοῦσι τὸν Θεὸν οἱ τάλανες εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, καὶ δογματίζουσιν ἀφθόνως ἀδιάφορον εἶναι τῇ ἄκτιστῳ οὐσίᾳ τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν» (9 βλ. καὶ 22).

Ἐκ τῶν δοξασιῶν τούτων ὁ Γρηγόριος συνῆγε τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ βαβλααμίται ἐδιχοτόμουν τὴν θεότητα κατὰ τὸ προηγούμενον τῶν Ἀρειανῶν, τῶν Εὐνομιανῶν καὶ τῶν Μακεδονιανῶν¹⁴, καὶ ἦσαν μάλιστα χειρότεροι ἐκείνων, διότι ἐνῶ ἐκείνοι δὲν ἐκήρυσσον κτιστὰς ὅλας τὰς ὑποστάσεις (9 ἐξ.), οὗτοι διχοτομοῦντες καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἔπρεπε νὰ θεωροῦν κτιστὰς ἀπᾶσας· ὅτι παρελογίζοντο, ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὸν «λόγον τῆς ἐπινοίας», καθ' ὃν ἐκ τῆς ἄκτιστου οὐσίας προέρχεται ἄκτιστος ἐνέργεια, κτιστὴ δὲ ἐνέργεια προέρχεται ἐκ κτιστῆς οὐσίας (9)· ὅτι ἐκήρυσσον τὸν Θεὸν ἀνεργητον (10)· καὶ ὅτι ἤγοντο ἢ εἰς πλήρη γνῶσιν τοῦ Θε-

14. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Σαβελ. καὶ Ἀρείου καὶ Ἀνομοίων 6, PG 31, 600.

οὔ, ἐφ' ὅσον γνῶσις τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας ἐσήμαινε κατ' αὐτοὺς γνῶσιν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἢ εἰς πλήρη ἀγνωσίαν, ἐφ' ὅσον ἢ ἔλλειψις γνώσεως τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἐσήμαινε κατ' αὐτοὺς καὶ ἔλλειψιν γνώσεως τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας (8 καὶ 9). Φαίνεται ὅτι πράγματι ὁ Βαβλαᾶμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος δὲν εἶχον δώσει σαφῆ διατύπωσιν εἰς τὰς σκέψεις των καὶ ὡς ἐκ τούτου αὐταὶ παρουσίαζον πολλαπλᾶς ἀντιφάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἠδύναντο κατ' ἐπέκτασιν νὰ συναχθοῦν συμπεράσματα ὡς τὰ ἀνωτέρω.

Ὁ Παλαμᾶς ἐρμηνεύων τὸν Διονύσιον¹⁵ διδάσκει ὅτι ἐν τῷ Θεῷ συνυπάρχει οὐσία καὶ ἐνέργεια, ἔνωσις καὶ διάκρισις· αὐταὶ μολονότι διαφέρουν ἀλλήλων εἶναι δύο ὄψεις τοῦ αὐτοῦ πράγματος· «εἰ καὶ τῆς θείας οὐσίας ἢ θεία διενήνοχεν ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν οὐσίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ μία ἐστὶ θεότης τοῦ Θεοῦ» (22).

Ἡ ἔνωσις εἶναι τριττῆ, καθ' ὅσον ὁ τρισυπόστατος Θεὸς ἔχει ἐνιαίως τὰς θέσεις, ἐνιαίως καὶ τὰς ἀφαιρέσεις, κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Διονυσίου, ἐνιαίως δὲ ὑπάρχει καὶ κατὰ τὴν περιχώρησιν ἢ τὴν ἐν τοῖς προσώποις μονὴν (20 - 23)· ἀλλὰ πάντως τὰ περὶ αὐτῆς, ἃν καὶ λέγονται καὶ συζητοῦνται, εἶναι ὑπεράγνωστα καὶ ὑπεράρρητα (25).

Τριττῆ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ διάκρισις, ἥτοι κατὰ τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων, κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ τέλος κατὰ τὰς προόδους. Ἐπειδὴ αἱ δύο πρῶται διακρίσεις εἶναι, ὡς καὶ αἱ ἐνώσεις, ἄρρητοι, κυριολεκτικῶς διάκρισις εἶναι ἢ τρίτη, ἢ τῶν προόδων, αἱ ὁποῖαι φέρονται ὑπὸ ποικίλα ὀνόματα, ὡς ἀρχαὶ (18), παραδείγματα (13), μεταδόσεις, μετοχαί, ἐνέργειαι κ.ἄ. (15)· ἀκόμη καὶ τὸ ὄνομα θεότης προσιδιάζει εἰς τὰς προόδους ἢ ἐνεργείας καὶ οὐχὶ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ (21). Ἐκτοτε ἐξ ὅλων τῶν ὀνομάτων τούτων ἐπικρατεῖ τὸ τῆς ἐνεργείας. Αἱ ἐνέργειαι λέγονται πολλαὶ οὐχὶ καθ' ἑαυ-

15. Ἰδίως Περί θείων ὀνομάτων 2, PG 3, 644.

τάς, ἀλλὰ κατὰ τὴν διαφοροποίησιν τοῦ θείου θελήματος, τὸ ὁποῖον διαφόρως καὶ κατὰ διάφορον χρόνον ἐνεργεῖ ἐπὶ τὰ διάφορα ὄντα. Ἐνταῦθα οὐσιωδῶς ἡ ἐνέργεια εἶναι μία, ἀνήκουσα ἐνιαίως εἰς τὴν τρισυλόστατον Τριάδα (16). Εἶναι δὲ αἱ ἐνέργειαι αὗται οὐσιώδεις ἐν τῷ Θεῷ (30), διὸ καὶ ἄκτιστοι «αἱ τοῦ Θεοῦ ἄρα πρόοδοι καὶ ἐνέργειαι καὶ μεταδόσεις, αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, πρόνοιαι καὶ ἀγαθότητές εἰσιν ἄκτιστοι Θεοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν αὗται ὁ Θεός, εἰ καὶ μὴ κατ' οὐσίαν» (15). Διαφέρουν τῆς οὐσίας καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκείνη μὲν εἶναι ἀμέθεκτος, αὗται δὲ εἶναι μεθεκταί, διὸ λέγονται καὶ μετοχαί (13 ἐξ.).

Τὸ περὶ τῶν ἐνεργειῶν λεξιλόγιον τοῦ Γρηγορίου, δάνειον ἐνταῦθα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ Διονύσου, μετεβλήθη αἰσθητῶς εἰς τὰ προγενέστερα συγγράμματα αὐτοῦ.

2. ΠΕΡΙ ΘΕΙΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤ' ΑΥΤΑΣ ΜΕΘΕΞΕΩΣ

Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸ πρῶτον βιβλίον ἐγράφη τὸ παρόν, ἔχον ἐντονώτερον τὸν ἀπολογητικὸν χαρακτήρα, διότι ὁ Παλαμᾶς κατηγορήθη ἐκ νέου ὡς διθεϊτης καὶ ὡς ἀνακινῶν δογματικὰ ζητήματα «τὴν καθ' ἡμῶν ἐπενηνεγμένην διαλύσωμεν γραφήν», ἧτοι κατηγορίαν¹⁶. Διὰ τοῦτο παρὰ τὸν σύντομον τίτλον, μὲ τὸν ὁποῖον παραπέμπει ὁ ἴδιος εἰς αὐτό, ἔδωσε καὶ ἄλλον, διὰ νὰ δείξη τὸν χαρακτήρα τοῦτον. «Ἀπολογία διεξοδικωτέρα πρὸς τοὺς οἰομένους δῦο δεῖκνυσθαι θεοὺς ἐκ τοῦ τὴν θεοποιὸν δωρεᾶν τοῦ Πνεύματος, ἧς ὑπέρεκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, οὐκ ἀγένητον μόνον θέωσιν, ἀλλὰ καὶ θεότητα ὑπὸ τῶν ἀγίων ὀνομάζεσθαι ἢ περὶ θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως».

Τὸ θέμα τοῦ βιβλίου τούτου διαφέρει ὀλίγον ἀπὸ τοῦ

16. Περὶ θείων ἐνεργειῶν 1.

προηγούμενον, ἀλλὰ τὰ μέσα ἐπεξεργασίας αὐτοῦ παραμένουν βασικῶς τὰ αὐτά. Ἡ ἀνάπτυξις διακρίνεται διὰ τὴν μακρηγορίαν τὴν ὁποίαν δικαιολογεῖ ὁ συγγραφεὺς ἐκ τοῦ χρέους πρὸς τοὺς Πατέρας καὶ ἰδίως ἐκ τῆς ἀνάγκης νὰ ἀποδειχθοῦν ἀσφαλεῖς αἱ βίβλοι τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας(45). Λόγω τῆς ἐπανειλημμένης ἐπιστροφῆς εἰς τὰ αὐτὰ εἶναι δύσκολος ἡ διαίρεσις τούτου εἰς τμήματα. Εἰς τὸν πρόλογον(1 - 2) μετὰ τὴν δῆλωσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ βιβλίου δριζεται τὸ θέμα «οὕτω τοίνυν καὶ ἓν καὶ οὐχ ἓν ἐστὶ τὸ θεῖον, εὐσεβῶς ἀμφότερα». Ἀκολουθεῖ ἔκθεσις περὶ τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ ἀκτίστου τῶν θεῶν ἐνεργειῶν(3 - 29) καὶ περὶ τῆς θεοποιοῦ λειτουργίας αὐτῶν(30 - 44). Εἰς τὸν ἐπίλογον(45 - 52) γίνεται ἀναφορὰ εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Βαβλαάμ, ἦτοι τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, διὰ νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ἐνασχόλησις τοῦ συγγραφέως μὲ δογματικὰ θέματα. Ἠναγκάσθη εἰς τοῦτο ἀπὸ τὴν ὕβριν τοῦ Βαβλαάμ πρὸς τὸ φῶς τῆς θεωρίας. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Ἀκίνδυνος, ὁ ὁποῖος φιλοτιμεῖται νὰ ἀναδειχθῇ εἰς ἄλλον Βαβλαάμ, πρὸς τοῦτο δὲ προβαίνει ἀκόμη καὶ εἰς παραποιήσεις κειμένων ἐκ τῶν ἔργων του, καὶ ἀδιαφορῶν πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου «τῶν αὐτῶν ἀνευθριάστως ἔχεται φωνῶν». Ἡ διαπραγματεύσις τοῦ θέματος δὲν ὀλοκληροῦται, διὸ ἐν τέλει λέγεται, «ἐπὶ δὲ τὴν προτεθειμένην ἀκολουθίαν τὸν λόγον ἐπανακτέον», ὑπονοουμένου δι' αὐτοῦ τοῦ ἐπομένου βιβλίου.

Τὸ θέμα εἰσάγεται καὶ πάλιν διὰ χωρίου τοῦ Διονυσίου, ἀλλ' ἐδῶ κυριαρχοῦν πλέον ὁ Μάξιμος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Βασίλειος καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Ὁ Παλαμᾶς φρονεῖ ὅτι ἐπὶ Θεοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν κυριολεκτικὴν, ἦτοι κατὰ τὰς ἀνθρωπίνας ἐννοίας, θέσιν οἱ ὄροι οὐσία καὶ ἐνέργεια· διότι πᾶσα οὐσία περικλείει ἐν ἑαυτῇ οὐσιώδεις διαφορὰς καὶ πᾶσα ἐνέργεια προκαλεῖ ἄλλοίωσιν τῆς οὐσίας(15). Παρὰ ταῦτα χρησιμοποιεῖ τοὺς ὄρους ἐν ἐννοίᾳ μεταφορικῇ,

ἀρμοζούση εἰς τὸν Θεόν, ὡς ἐχρησιμοποιοῦν ἄλλωστε καὶ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, καὶ μάλιστα ἐν ταυτοσήμῳ ἐννοίᾳ. Οὐσία καὶ ἐνέργεια δὲν εἶναι κατ' αὐτοὺς δύο πράγματα, ἀλλ' ἐν εἶναι δύο ὀνόματα διὰ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Παρουσιάζονται δηλαδὴ οὗτοι «ἐν παντάπασι δηλοῦντες διὰ πλειόνων ὀνομάτων» (6). Ἔκτιστος χάρις τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ (38). Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης ὁ Παλαμᾶς συνεπέβαινε ὅτι οὗτοι ἐδέχοντο τὸν Θεὸν εἴτε ὡς οὐσίαν ἀνενέργητον εἴτε ὡς ἐνέργειαν ἀνούσιον (6), ὅπερ ὀφείλεται εἰς παραλογισμόν, ἄνευ οὐσιώδους ἐνεργείας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὔτε Θεὸς οὔτε ἄνθρωπος¹⁷.

Διὰ τὸν Παλαμᾶν οὐσία καὶ ἐνέργεια εἶναι συγχρόνως ταῦτόν καὶ μὴ ταῦτόν. Συνεφώνει λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ἐν μέρει καὶ διεφώνει πρὸς αὐτοὺς ἐν μέρει, ἐθλόγως δὲ ἀφιερώνει τὸ ἔργον του εἰς τὴν διαφωνίαν. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνόνημος, ἔστω καὶ ἂν συχνάκις ὀνομάζωμεν αὐτὴν μὲ τὰ ὀνόματα «οὐσία», «ζωή», «φῶς», «λόγος» κ.τ.τ. Μὲ αὐτὰ ἀπλῶς «δείκνυμεν νοοῦντες τὰς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ προαγομένας δυνάμεις» (16). Περὶ αὐτὴν ὑφίστανται αἱ ἐνέργειαι, τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξίς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ διαταράσσει τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ παραμένοντος ἐνὸς καὶ μοναδικοῦ. «Ἐπεὶ οὖν αἱ ἐνέργειαι αὗται οὐκ ἀδθυπόστατά εἰσιν, ἀλλὰ δυνάμεις παραστατικαὶ τοῦ εἶναι τὸν Θεόν, οὐκ ἔστι διὰ ταύτας ἕτερός τις δεύτερος Θεός» (37). Τῇ οὐσίᾳ ὁ Θεὸς ὑπέρεκειται τῶν ἐνεργειῶν ὡς ὑπερώνημος, ἀπερινόητος, ἀμέθεκτος καὶ ἀναίτιος (29). Αὗται προέρχονται ἐκ τῆς οὐσίας· «ἐκ τῆς οὐσίας διότι ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' οὐχὶ ἡ οὐσία ἐκ τῆς ἐνεργείας. Καὶ ἡ μὲν αἰτία, ἡ δὲ αἰτιατὴ· ἡ μὲν ἀδθυπόστατος, ἡ δὲ ἀνυπόστατος, καθ' ἐαυτὴν περὶ γὰρ τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι (10), ὡς τι εἶδος ἐνουσίων. Πάντως ἐπειδὴ δὲν εἶναι συστατικὰ οὐσίας, ἀλλὰ κινήσεις καὶ δυνάμεις

17. Μαξίμου, Πρὸς Νικάνδρον, PG 91, 98.

οδσίας, διὰ τοῦτο δὲν εἰσάγουν σύνθεσιν ἐν τῷ Θεῷ (8).

Πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι εἶναι ἄκτιστοι καὶ ἄναρχοι, διότι εἶναι «ἐπόμενα τῇ φύσει», «φυσικαὶ ἐνέργειαι» (9), «φυσικαὶ ιδιότητες» (20). εἶναι δηλαδὴ ἀναπόσπαστοι δυνάμεις τῆς θείας οδσίας, ὑφιστάμενοι καὶ πρὸ τῆς δημιουργίας (21). Κατὰ τὸν Δαμασκηνόν¹⁸ μεταξὺ ἐνεργητικοῦ, ἐνεργείας καὶ ἐνεργήματος ὑφίσταται ἐννοιολογικὴ διαφορὰ: ἐνεργητικὸν εἶναι ἡ θεία φύσις, ἐνέργεια εἶναι ἡ οὐσιώδης κίνησις τῆς φύσεως, ἐνεργημα δὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κινήσεως (21). Συγχέοντες ταῦτα οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Παλαμᾶ, ὁσάκις ἐταύτιζον τὴν ἐνέργειαν μὲ τὸ ἐνεργητικὸν ἔλεγον ταύτην ἄκτιστον, ὁσάκις ἐταύτιζον αὐτὴν μὲ τὸ ἐνεργημα, ἔλεγον αὐτὴν κτιστήν. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον σημεῖον πρέπει νὰ ἐπιστηθῇ ἡ προσοχὴ ἐπὶ τοῦ ὅτι, ἂν ἀποκλειστικῶς μόνον ἡ οδσία εἶναι ἄκτιστος, τότε κτιστὸν δὲν εἶναι μόνη ἡ ἐνέργεια ἀλλὰ καὶ τὰ ὑποστατικά, ἡ ἀγεννησία, ἡ γέννησις, ἡ ἐκπόρευσις. Λέγομεν μίαν ἐνέργειαν καὶ πολλὰς ἀδιακρίτως, διότι ἐν τῷ Θεῷ πρόκειται περὶ ἐνιαίας κινήσεως, ἡ ὁποία δι' ἡμᾶς περικλείει πολλὰς ἐνεργείας (7). Οὕτω διακρίνομεν τὴν ζωὴν, τὴν ἀθανασίαν, τὴν ἀπλότητα, τὴν ἀπειρίαν, τὴν ἀγιότητα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν βασιλείαν, τὴν σοφίαν, τὴν θεότητα καὶ ἄλλα.

Τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ μετέχει ὁλόκληρος ἡ κτίσις ὡς δημιουργημα, ἀλλ' αἱ χάριτες τὰς ὁποίας ἔχουν τὰ κτίσματα δὲν εἶναι ἄκτιστοι. Δυνατὸν νὰ εἶναι τις σοφός, καὶ ἡ σοφία του νὰ μὴ εἶναι ἡ θεία. Μόνον οἱ ἐκλεκτοὶ γίνονται μέτοχοι τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας κατὰ μέρος. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος ἐχώρησεν οδσίαν καὶ ἐνέργειαν συγχρόνως, ἐπέτρεψεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα νὰ χωρῆσιν τὴν ἐνέργειαν (35). Ὅπως ἡ θεότης, οὕτω καὶ ἡ θεοποιὸς δωρεὰ εἶναι ἄκτιστος καὶ καθιστᾷ ἀκτίστους τοὺς μετέχοντας αὐτῆς· «τοὺς δὲ καὶ μετέχοντας αὐτῶν (τῶν ἐνεργειῶν) καὶ ἐνεργοῦντας τῇ μετουσίᾳ κατ' αὐ-

18. Ἐκδοσις 3, 15, PG 94, 1048.

τάς θεοὺς ἀπεργαζόμενον κατὰ χάριν ἀνάρχους καὶ ἀτελειτήτους(37).

3 ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΠΟΙΟΥ ΜΕΘΕΞΕΩΣ

Ἐγράφη δλίγον μετὰ τὸ προηγούμενον βιβλίον, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Ἀκίνδυνος περιήρχετο διδάσκων, ἀλλὰ μὴ γράφων ἀκόμη, τὸν χειμῶνα τοῦ 1341 - 1342. Ὁ συγγραφεὺς συνεχίζει καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν διαπραγματεύσιν τοῦ θέματος τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ βιβλίου ἐκείνου, στηρίζων πλέον τὰς γνώμας του ἐπὶ μαρτυριῶν κυρίως ἐκ τοῦ Παύλου, τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ Μαξίμου. Τὸ θέμα καθορίζεται ἐν τῷ προλόγῳ(1 - 2) δι' ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ὁποδῶν τοῦ Ἀκινδύνου, καθ' ἣν ἡ θεοποιὸς δωρεὰ εἶναι κτιστὴ καὶ χαρακτηρίζεται ὡς μίμησις φυσικῆ ἢ ἕξις ἢ ἠθικῆ βελτίωσις, διότι, ἂν ἦτο ἄκτιστος ἢ εἰς τοὺς ἀγίους χορηγουμένη χάρις διὰ τὸ ὅτι οὗτοι μετέχουν τοῦ Θεοῦ, τότε καὶ ἡ εἰς τὰ κτίσματα ὅλα διήκουσα χάρις θὰ ἦτο ἄκτιστος. Εἰς τὸ κύριον μέρος ἀναπτύσσονται ἐπιχειρήματα περὶ τοῦ ὅτι ἡ θεία χάρις εἶναι ἄκτιστος ἐνέργεια(3 - 8), περὶ τοῦ ὅτι ὅλα τὰ κτίσματα μετέχουν τῆς χάριτος ἀπὸ τῶν ἀναισθητῶν μέχρι τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἀγίων, ἀλλὰ κατὰ βαθμοὺς(9 - 22) καὶ περὶ τοῦ ὅτι ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια δὲν ταυτίζονται(23 - 29). Εἰς τὸν ἐπίλογον(30) κατακλείεται δι' εὐχῆς καὶ δοξολογίας δλόκληρον τὸ τριμερὲς σύγγραμμα.

Ὡς κατὰ κόρον ἐπαναλαμβάνει ὁ Παλαμᾶς, οἱ ἀντίπαλοι του ὁσάκις ὠμίλουν περὶ ἀκτίστου ἐνεργείας, ἐταυτίζον ταύτην μετὰ τῆς οὐσίας, ὁσάκις δὲ διέκρινον τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἐκήρυσσον ταύτην κτιστήν. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ Θεὸς θὰ ἦτο ἀνούσιος, ἢ ἀνενέργητος(23) καὶ θὰ ἦτο ἐπίσης πολλαπλοῦς· διότι ἡ ταύτισις οὐσίας καὶ ἐνεργείας, φύσεως καὶ φυσικῶν, συνεπάγεται ταύτισιν ὑποστάσεως καὶ ὑποστατικῶν, τὰ δὲ ὑποστατικὰ εἶναι πολλὰ (αἴτιος, ἀναίτιος,

προβολεύς, γεννητός, ἀγέννητος, ἔκπορευτός κ.τ.τ.) καὶ ἡ πολλαπλότης αὐτῶν θὰ προεκάλει ἢ σύνθεσιν ἐκάστης ὑποστάσεως ἢ ὑπαρξιν πολλῶν θεῶν(24). Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν τὰ ὀνόματα τοῦ Θεοῦ θὰ ἦσαν ἔρημα πραγμάτων. Περικλείουν λοιπὸν αἱ ἀντιλήψεις αὗται τὰς δοξασίας πολλῶν αἰρετικῶν, τοῦ Εὐνομίου (ὅλα τὰ ὑποστατικὰ ὡς ἄκτιστα εἶναι οὐσίαι), τοῦ Σαβελλίου (τὰ ὀνόματα εἶναι ψιλὰ καὶ ἔρημα πραγμάτων), τῶν Πνευματομάχων (καὶ τὸ Πνεῦμα κτιστόν), τῶν Μονοθελητῶν ἀπὸ τοῦ ἀντιθέτου (μία ἐνέργεια καὶ θέλησις, ἐφ' ὅσον ἡ θεία φύσις εἶναι ἀνενέργητος).

Ἡ θέωσις δὲν εἶναι μίμησις ἀλλὰ πρόσληψις τῆς θείας χάριτος, πρόσληψις αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος κατὰ δύναμιν καὶ χάριν καὶ ἔλλαμψιν. Πρόσληψις «αὐτὴ ἐστὶν ἡ θεουργὸς χάρις καὶ δύναμις, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἄγιον, οὐ κατ' οὐσίαν τῷ βαπτιζομένῳ περιχεόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἐμφύτως τοῦ ἁγιασμοῦ χάριν περιφυόμενον»(7). Μόνον οὕτω δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι γινόμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως(8).

Ὅλα τὰ ὄντα μετέχουν τῆς χάριτος, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δηλαδή, ἀλλ' οὐχὶ κυρίως μετέχουν ὡς ἀποτελέσματα τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, καθ' ὃν τρόπον πάντα τὰ τεχνητὰ κατ' ἀμυδρὰν ἀπήχησιν μετέχουν τῆς διανοίας τοῦ τεχνίτου, καίτοι καθ' ἑαυτὰ εἶναι ἄμοιρα οἰασθήποτε ἐνεργοῦ διανοίας(14). Ἄλλ' οἱ ἅγιοι μετέχουν ἐνεργῶς· «οἱ δὲ ἅγιοι προῦποκειμένην ἔχοντες τὴν φύσιν τὴν κτιστὴν, ἐπ' αὐτῇ προσκτῶνται τὴν ὑπερφῶν καὶ θεϊαν μετοχὴν»(15) διὰ τῆς ἐνταθείσης προσληπτικῆς τῶν δυνάμεως. Δὲν μετέχουν δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ μεταδίδουν οἱ ἅγιοι, δὲν ζοῦν μόνον ἀλλὰ καὶ ζωοποιοῦν(16). Οὕτω κατοχυρώνει ὁ Γρηγόριος τὴν θαυματουργικὴν δύναμιν τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς παράδειγμα φέρει πῆλινον δοχεῖον, τὸ ὁποῖον ὅταν καίεται εἰς τὸ πῦρ μετέχει τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ συγχρόνως μεταδίδει τῆς ἐνεργείας(θέρμης), ἀλλ' ὅταν ἐξαχθῇ διατηρεῖ μόνον τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας, ἥτοι τὸ

έρουθρωπὸν χρωμα καὶ τὴν ἐλαφρότητα(18).

4. ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΕΤΑ ΒΑΡΛΑΑΜΙΤΟΥ

Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ ἔργου εἶναι «Διάλεξις Ὁρθοδόξου μετὰ Βαρλααμίτου κατὰ μέρος ἀνασκευάζουσα τὴν βαρλααμίτιδα πλάνην». Οἱ κώδικες διατηροῦν ἀπὸ ἀνωτύμως πλὴν τοῦ Διον. 194, ὁ ὁποῖος ἐν φ. 209 κατὰ τὴν ᾧαν δίδει τὸ ὄνομα Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ὡς συγγραφέως. Ἀνωτύμως φέρεται ἐπίσης καὶ ὁ ἐπόμενος διάλογος, ὁ ὁποῖος πάντως δίδει τὰ ὀνόματα τῶν συνομιλητῶν «τοῦ αὐτοῦ ὀρθοδόξου Θεοφάνους διάλεξις πρὸς τὸν ἀπὸ Βαρλααμιτῶν ἐπιστρέψαντα Θεότιμον». Ἐπειδὴ μετὰ τὸ «τοῦ αὐτοῦ» δὲν τίθεται κόμμα, ὁ Λάμπρος¹⁹ ἀπέδωσε καὶ τὸν δεύτερον διάλογον καὶ τὸν πρῶτον εἰς τὸν Θεοφάνη Νικαίας. Ἐκ τῆς συνεχείας θὰ καταφανῆ ὅτι δὲν δύναται νὰ γεννηθῆ καμμία ἀμφιβολία περὶ τῆς πατρότητος τοῦ διαλόγου.

Ὁ χρόνος συντάξεως καθορίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὸν πρόλογον τοῦ ἔργου, ὅπου λέγεται ὅτι προσφάτως ἐπανελήφθησαν αἱ κατηγορίαι «αἰθῆς ἀρτίως ἐγκαλεῖτε»(1), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὸν δεύτερον διάλογον, ὁ ὁποῖος προϋποθέτει τὸν πρῶτον, καὶ ἀπὸ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Ἀκινδύνου. Ὁ δεύτερος διάλογος λέγων ὅτι οἱ τοῦ Ἀκινδύνου δὲν ἐτόλμων ἀκόμη νὰ γράφουν²⁰, δὲν δύναται νὰ ἔχη συνταχθῆ μετὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1342, ἢ δὲ ἀναίρεσις τοῦ Ἀκινδύνου συνετάχθη τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Συνεπῶς τὸ παρὸν ἔργον δύναται νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1342.

Εἶναι εὐκόλον νὰ ὑποθέσωμεν διὰ ποῖον λόγον ὁ Γρηγόριος ἐκυκλοφόρησε τὰ ἔργα του ταῦτα ἀνωτύμως. Τὰ προηγούμενα ἐπώνυμα ἔργα εἶχον προκαλέσει ὀξύτατας ἀντιδράσεις λόγῳ τοῦ ὅτι ἀνεκίνουν δογματικὰ ζητήμα-

19. Catalogue I, σ. 358.

20. Διάλεξις Θεοφάνους 31.

τα, ὅπερ ἀπηγόρευσεν ὁ *Συνοδικὸς τόμος* τοῦ 1341. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη ἀνεφαίνοντο σοβαραὶ ἐνδείξεις περὶ προθέσεως διώξεως τοῦ Παλαμᾶ, οὗτος ἐξέδωσε τοὺς διαλόγους ἀωνύμως.

Τὰ ὀνόματα τῶν συνομιλητῶν εἶναι πλαστὰ καὶ κάπως συμβολικά. Ὁ Θεοφάνης ὀνομαζόμενος οὕτω διότι κηρύσσει τὴν θεοφάνειαν, τὴν θέαν τοῦ θείου φωτός, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Παλαμᾶς· ὁ Θεότιμος εἶναι μετριοπαθῆς βαρλααμίτης, ὁ ὁποῖος τιμᾷ τὸν Θεόν. Ὑπὸ τὸν βάρλααμίτην ἐνταῦθα δὲν ὑπονοεῖται ὁ Ἀκίνδυνος, διότι οὗτος παρουσιάζεται τελικῶς ἀποκηρύσσων τὰς γνώμας καὶ τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου. Ἀλλὰ πάντως αἱ γνώμαι αὐτοῦ συμπίπτουν μετὰ τοῦ Ἀκινδύνου, διὸ ὁ Ἀκίνδυνος ἐξέλαβε τὸν διάλογον ὡς ἀπευθυνόμενον πρὸς αὐτόν. Ἀναφέρει τοῦτον πολλάκις, καλεῖ αὐτὸν πολυθρύλητον διάλογον²¹ καὶ ἀνήρρεσεν αὐτὸν διὰ τῆς ἰδικῆς του «*Διάλεξις τοῦ κακοδόξου Παλαμᾶ μετὰ ὀρθοδόξου (Ἀκινδυνιστοῦ)*»²², τὴν ὁποίαν, ὡς εἶπομεν, συνέταξε τὸ φθινόπωρον τοῦ 1342 καὶ προσέφερεν εἰς τὸν πατριάρχην Ἰωάννην Καλέκαν. Παλαιὸς φίλος τοῦ Παλαμᾶ, ἤδη δὲ ὀπαδὸς τοῦ Ἀκινδύνου, ἔφερε τὴν ἀναίρεσιν ταύτην εἰς ἐκεῖνον, ἐθρισκόμενον ὑπὸ περιορισμὸν εἰς τὴν πρώτην μονήν, πιθανῶς κατὰ Δεκέμβριον 1343²³, ἀλλ' ὁ Παλαμᾶς εἶχε λάβει γνώσιν αὐτῆς ἐνωρίτερον. Εἶπε δὲ οὗτος εἰς τὸν ἐπισκέπτην του ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος, καίτοι ἀπεκήρυσσε τὸν Βαρλαάμ, ἀπέδειξεν ὅτι ἦτο πρᾶγματι βαρλααμίτης διὰ τῆς ὑποψίας ὅτι ὑπὸ τὸν βαρλααμίτην ὁ Παλαμᾶς ὑπενόει αὐτόν.

Εἰς τὸν πρόλογον (1 - 3) ὁ ὀρθόδοξος προκαλεῖ τὸν βαρλααμίτην καὶ ἀμφοτέροι συμφωνοῦν νὰ διαλεχθοῦν ὑπὲρ τῆς ἐν Θεῷ ἀληθείας. Εἰς τὸ κύριον μέρος ἀποδει-

21. Ἐγκύκλιος πρὸς ὀπαδοὺς, Marc. dr. 155, φ. 19.

22. Marc. gr. 155, φ. 91 - 98.

21. Ἐγκύκλιος πρὸς ὀπαδοὺς, Marc. gr. 155, φ. 19.

23. Πρὸς Γαβρᾶν 3.

κνύεται ὅτι οἱ βαρλααμίται συγγέοντες οὐσίαν καὶ ἐνεργίαν περιπίπτουν εἰς ἀθείαν, ὅτι ὑπάρχει μία θεότης ἐν οὐσίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ (4 - 16) καὶ ὅτι τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ δὲν αἰρεται διὰ τῆς διακρίσεως ἐν τῇ θεότητι (17 - 29), μετὰ δὲ τὴν κάμψιν τοῦ βαρλααμίτου διευκρινίζονται κατόπιν ἐρωτήσεων αὐτοῦ ὠρισμένα σημεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ Παλαμᾶ (30 - 56). Ὁ βαρλααμίτης ἔχει πάντοτε περιορισμένην θέσιν εἰς τὸν διάλογον, σπανίως λαμβάνει εὐκαιρίαν νὰ ὀμιλήσῃ καὶ ὁσάκις ὀμιλῆ παρουσιάζεται ἄτολμος, ἀρχίζει νὰ κάμπτεται ἤδη ἀπὸ τῆς παραγράφου 30 καὶ τέλος μεταστρέφεται ὀριστικῶς καὶ εἰς τὸν ἐπίλογον καλεῖται ἀδελφὸς ὑπὸ τοῦ ὀρθοδόξου (57).

Εἰς τὸν ἐπίλογον μαρτυρεῖται ὅτι ἀρκετοὶ λόγιοι ἀνώτατοι κληρικοὶ δὲν ἀντετίθεντο εἰς τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκινδύνον. Ὁ συγγραφεὺς ἐξηγεῖ τοῦτο ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐπιδειχθείσης ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ δραστηριότητος, ἐκ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς ὑποστηρικτρίας τοῦ Ἀκινδύνου Εἰρήνης - Εὐλογίας Χουμναίνης καὶ ἐκ τῆς πολιτικῆς διαμάχης. Παρόμοια εἶχον συμβῆ καὶ παλαιότερον, τὸν Ε' αἰῶνα, ὅτε λόγῳ τῆς πολιτικῆς ἀναταραχῆς ὁ Βασιλίσκος κατήργησε τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῆς Χαλκηδόνας. Τότε ἐδόθη ἡ δικαιολογία ὅτι ἀρκετὰ εἶχον δογματίσει οἱ παλαιοὶ καὶ δὲν χρειάζονται νέοι δογματικοί, ὅμοιον δὲ ἦτο καὶ τὸ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ ἐπιχείρημα τῶν συγχρόνων του. Σημειώνει δὲ ὁ συγγραφεὺς ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο ὅτι δὲν ἤρχισε θεολογῶν χωρὶς νὰ προκληθῆ. «Ἡμεῖς περὶ τοιοῦτων λέγειν ἢ γράφειν τὴν ἀρχὴν οὐκ ἠβουλήθημεν, ὅφ' ὧν δὲ κατηγορεῖν ἔσπουδακότων ἀναγκαίως πρὸς ἀπολογίαν ἤκομεν. Τοῦ Θεοῦ τοίνυν συνετίξοντος ἐροῦμεν καὶ περὶ τῆς θεότητος» (6). Ἐπομένως, συνεχίζει ὁ Παλαμᾶς, ἡμεῖς δὲν παρεβιάσαμεν τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τοῦ 1341, τὰς ὁποίας ἀντιθέτως πα-

ραβιάζετε σεις, διότι ὑπεκρίθητε μὲν ὅτι διαφωνεῖτε μὲ τὸν Βαβλαᾶμ καὶ ἐδηλώσατε ὑπακοὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ Ἀδγούστου, ἀλλὰ διετηρήσατε «τὴν κακοδοξίαν οἰκουροῦσαν» καὶ οὕτω «τῷ συνοδικῷ ὑπόκεισθαι ἀφορισμῶ» (6).

Ὁ Παλαμᾶς τονίζει ἐνταῦθα ὅτι εἰς πᾶσαν φύσιν ἐνυπάρχουν τὰ «φυσικά». Ὁ Χριστὸς ἐπὶ παραδείγματι, ἐφ' ὅσον ἔχει δύο φύσεις, ἔχει καὶ δύο φυσικὰ θελήματα. Τὰ φυσικὰ ἔχουν ὡς πηγὴν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἡ φύσις δὲν ἔχει πηγὴν τὰ φυσικά (4). Λοιπὸν ἡ οὐσία ὡς φύσις ἔχει φυσικὴν ἐνέργειαν, ἡ δὲ ἐνέργεια ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν εἶναι ὅ,τι εἶναι ἡ ὑπόστασις ὡς πρὸς τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνώνυμος, τὸ δὲ «θεότης» εἶναι ὄνομα ἀρμόζον μᾶλλον εἰς τὰς ἐνεργείας παρὰ εἰς τὴν φύσιν κατὰ τοὺς Καππαδόκας καὶ κατὰ ψευδεπίγραφον τοῦ Ἀθανασίου ἔργον²⁴, τὸ δλοῖον διδάσκει ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι δευτερόν ἐστι τῆς φύσεως» (20 καὶ 27).

Ἀντὶ τούτων οἱ βαβλααμίται ἰσχυρίζονται «οὐσίαν ἐνεργῆ εἶναι τὸν Θεόν, ἐνέργειαν δὲ μὴ ἔχειν ἄλλην παρὰ τὴν οὐσίαν, ἵνα μὴ σύνθετος εἴη» (30) καὶ πρεσβεύουν ὅτι ἡ θεότης εἶναι κατὰ πάντα ἀκατάληπτος (10). Παρὰ ταῦτα δὲν ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν λαμπρότητος τοῦ Θεοῦ τὴν ὁποῖαν χαρακτηρίζουν ὡς κτιστήν, ἐκλαμβάνοντες οὕτω τὸν Θεὸν κτιστάκτιστον καὶ εἰς τὸ βᾶθος παραδεχόμενοι δύο θεοὺς «ἐναντίως ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους» (12, βλ. καὶ 5). Βεβαίως οἱ βαβλααμίται δὲν ὠνόμαζον θεότητα τὴν λαμπρότητα, εἰ μὴ μόνον καταχρηστικῶς.

Ἐφ' ὅσον οὗτοι ἐταύτιζον τὴν ἐνέργειαν μετὰ τῆς οὐσίας καὶ συγχρόνως ἐδέχοντο ὅτι οἱ ἅγιοι γίνονται μέτοχοι τοῦ Θεοῦ, καθίσταντο μασσαλιανοί, διότι οἱ μασσαλιανοὶ ἐκήρυσσον μετοχὴν τῆς θείας οὐσίας ὑπὸ τῶν ἁγίων (43). Οὕτως ὁ Παλαμᾶς ἀντέστρεφε τὴν ἐπὶ μασσαλιανισμῷ κατηγορίαν.

Ἄλλὰ κατὰ τὸν Μάξιμον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρ-

ξη πραγματικὴ οὐσία ἄνευ ἐνεργείας οὔτε πραγματικῶς ἐνεργῶν ἄνευ ἐνεργείας. «Οὐκ ἔστιν ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως, οὔτω δὲ οὐδὲ ἐνεργεῖν χωρὶς ἐνεργείας ἐστί»²⁵. Οὐσία ἀενέργητος εἶναι ἀδιανόητος(31).

Ἡ ἐνέργεια διαφέρει τῆς οὐσίας κατὰ τὸ εἶναι αἰτιατόν, ἐνῶ ἐκείνη εἶναι αἷτιον. Τὸ αἷτιον εἶναι ὑπερκειμένον, τὸ αἷτιατόν εἶναι ὑφειμένον(32 καὶ 19). ἀλλὰ τοῦτο δὲν διαταράσσει τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἴσως τολμηρὸν νὰ λέγη τις δύο θεότητας, ἀλλ' ὅταν θεωρῆ αὐτὰς μίαν, δὲν εἶναι διθεΐτης· ὅπως ὁ δεχόμενος δύο ἐν Χριστῷ φύσεις δὲν ὁμολογεῖ διπλοῦν Χριστόν, οὔτω καὶ ὁ δεχόμενος δύο «θεότητας» δὲν ὁμολογεῖ δύο θεοὺς(29).

Οἱ μετέχοντες τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ μετέχουν ὅλου τοῦ Θεοῦ, διότι οὗτος μερίζεται μὲν κατὰ τὰς ἐνεργείας ἀλλὰ καὶ μετέχεται ὁλόκληρος· «οὔτως ὅλου τοῦ Θεοῦ μετέχουσιν οἱ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ μετέχοντες, ἀλλ' οὐχ ὅτι καὶ τῆς οὐσίας καθ' αὐτὴν αὐτοῦ τῆς ἀμεθέκτου καὶ ἀπλῆς καὶ ἀμεροῦς μετέχομεν»(46). Καὶ ἐνταῦθα ὁ Παλαμᾶς ὁμιλεῖ περὶ διαβαθμίσεων ἐν τῇ μετοχῇ τοῦ Θεοῦ(47).

5. ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΠΡΟΣ ΘΕΟΤΙΜΟΝ

Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ ἔργου εἶναι τριττός· «τοῦ αὐτοῦ ὀρθοδόξου Θεοφάνους διάλεξις πρὸς τὸν ἀπὸ βαρλααμιτῶν ἐπιστρέψαντα. Θεοφάνης ἡ περὶ θεότητας καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἀμεθέκτων τε καὶ μεθεκτοῦ». Ὁ τρίτος τίτλος προερχόμενος ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Παλαμᾶ καὶ συμπληρῶν τὸν πρῶτον προσδιορίζει τὸ περιεχόμενον· ὁ δὲ τίτλος «Θεοφάνης» ἀποδίδει προφανῶς τὴν εἰς τὸν προφορικὸν λόγον σύντομον ὀνομασίαν.

Εἴπομεν ἄνωτέρω ὅτι καὶ οἱ δύο διάλογοι ἐκυκλοφορήθησαν ἄνωνύμως, δὲν φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι τὸ ὁ-

25. Περὶ θελημάτων δύο, PG 91, 200.

26. Βλ. Πρὸς Ἀθανάσιον Κυζίκου 35.

νομα Θεοφάνης ἐχρησιμοποιήθη ὡς ψευδώνυμον τοῦ συγγραφέως, διότι ἂν συνέβαινε τοῦτο θὰ παρετηρεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀκινδύνου καὶ τῶν λοιπῶν ἀντιπάλων· ὑπῆρξεν ἀπλῶς πλαστὸν ὄνομα τοῦ ἐνὸς τῶν διαλεγομένων, τοῦ ὀρθοδόξου.

Αἱ περὶ τοῦ χρόνου συγγραφῆς ἐσωτερικαὶ ἐνδείξεις εἶναι ἰσχυραί. Ὁ διάλογος ἐγράφη μετὰ τὴν Διάλεξιν ὀρθοδόξου μετὰ Βαρλααμίτου καὶ τὴν πραγματείαν Περὶ θείων ἐνεργειῶν, τὰς ὁποίας μνημονεύει ἐν 11, καὶ δὴ ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν διάλεξιν ἐκείνην, «ἐναγχος» (1). Ἐν 31, λόγου γινομένου περὶ τῆς δραστηριότητος τῶν διαδόχων τοῦ Βαρλαάμ, παρατηροῦνται «τοῦτο δέ μοι δοκοῦσι καὶ αὐτοὶ συνειδότες οἱ τὰ τοῦ Βαρλαάμ ἐπεκδικοῦντες σαφῆ προτιθέναι τὰ ὑπ' αὐτῶν καὶ διὰ γραμμάτων κρατυνόμενα μηκέτ' ἔπειτα τολμᾶν· οὐ γὰρ ἂν ὑπολογίσαιτο τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν, ἢ μὴ τοῖς γράφουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς λέγουσιν ἐπήρτηται, καὶ τούτων ἀμφοτέροις, αὐτοῖς τοῖς κινουῦσι καὶ κατηγοροῦσι, ἀλλ' οὐχ ἡμῖν τοῖς ἀναγκαιῶς πρὸς ἀπολογίαν ἐχομένοις». Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος καὶ οἱ ὄπαδοί του διεσάφουν τὰ τοῦ Βαρλαάμ προφορικῶς, ἀλλὰ φοβούμενοι τὴν συνοδικὴν ἀπαγόρευσιν δὲν ἐτόλμων νὰ καταγράψουν τὰς σκέψεις των, καίτοι ἐπεθύμουν τοῦτο. Ἄλλο εἶναι τὸ ζήτημα ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις ἀνεφέρετο καὶ εἰς τὸν προφορικὸν λόγον. Ἐπομένως ὁ διάλογος ἐγράφη πρὸ τῆς κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1342 δημοσιεύσεως τῶν πρώτων ἀντιπалаμικῶν ἔργων τοῦ Ἀκινδύνου. Ἡ ἀποψις τοῦ Jugie ὅτι ἀμφοτέροι οἱ διάλογοι ἐγράφησαν πρὸς τὸ τέλος τοῦ εἴου τοῦ Παλαμᾶ εἶναι ἐκτὸς συζητήσεως²⁷. Ὁ Meyendorff τοποθετεῖ τὴν σύνταξιν τοῦ διαλόγου ἐνωρίς, ἀλλὰ πάντως ἐντὸς τοῦ 1343²⁸.

Ἡ Διάλεξις Θεοφάνους μνημονεύεται ἐν

27. Ἄρθρον Palamas ἐν Dict. de Théol. Cath. XI, σ. 1746.

28. Introduction σ. 358 ἐξ.

Ἀντιρρητικοῖς πρὸς Ἀκίνδυνον β' 14 καὶ Πρὸς Ἀθανάσιον Κυζίκου 35, πολλὰ δὲ τμήματα αὐτῆς χρησιμοποιοῦνται αὐτοῦσια εἰς τὰ Κεφάλαια.

Τονίζεται καὶ πάλιν ἐνταῦθα ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος εἶναι γνήσιος βαρλααμίτης· «Βαρλαὰμ οὗτος καὶ ὁ μετ' ἐκείνον ἄλλος ἐκείνος ἡμῖν καὶ τῇ εὐσεβείᾳ γενέσθαι κινδυνεύσας» (10).

Εἰς τὸν πρόλογον (1 - 2) ἐκτίθενται συντόμως τὰ περὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἔριδος, τῆς ὁποίας πρωταίτιος ὑπῆρξεν ὁ Βαρλαὰμ, καὶ τὰ περὶ ἀντιφάσεων τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀκινδύνου. Ἡ διαπραγματεύσεις ἔπειτα ἐπισημαίνει τὴν διπλὴν ἐν τῇ θεολογίᾳ, τῆς ὁποίας ἡ παραγνώρισις ὁδηγεῖ εἰς τὰς αἰρέσεις (3 - 10) καὶ ἀναπτύσσει τὰ περὶ μεθέξεως τῆς θεότητος (11 - 32). Πρόκειται περὶ εὐρυτέρας βάσει πλήθους πατερικῶν χωρίων ἐπεξεργασίας θεμάτων τοῦ πρώτου διαλόγου πρὸς ἐπίλυσιν ἀποριῶν τοῦ Θεοτίμου, ὁ ὁποῖος καὶ πάλιν ἔκρατεῖ βοθητικὴν θέσιν κατὰ τὸ πλεῖστον²⁹.

Ὁ Παλαμᾶς διδάσκει ὅτι εἰς τὴν θεολογίαν ἄλλα εἶναι ἀτόπιστα καὶ ἄλλα ἀποδείξιμα. Ὁ ἀποδεικτικὸς λόγος ἀποβλέπει εἰς τοὺς ἀπίστους, διότι εἰς τοὺς πιστεύοντας δὲν χρειάζεται ἀπόδειξις τῶν πιστενομένων, ὅπως δὲν χρειάζεται ἀπόδειξις τῶν αἰσθητῶν εἰς τοὺς αἰσθανομένους (4). Οἱ βαρλααμίται πνίγονται εἰς τὰς λέξεις καὶ εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν ἐκφραστικῶν τύπων. Ὅταν π.χ. λέγωμεν Θεὸς ἢ Πνεῦμα ἢ Θεότης, ἐννοοῦμεν κατὰ περιστάσεις διάφορα πράγματα· ἢ α) τὴν θεϊαν οὐσίαν ἢ β) τινὰς τῶν ὑποστάσεων ἢ γ) τὴν κοινὴν αὐτῶν ἐνέργειαν. Ὁ μὴ κατανοῶν τοῦτο περιπίπτει εἰς πλάνην (28). Ἡ πλάνη λοιπὸν προέρχεται ἐκ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς παραβιάσεως τῶν κανόνων τῆς πίστεως.

29. Ἑρμηνευτικὴν σύνοψιν τῶν περιεχομένων τοῦ διαλόγου ἐφιλοτέχνησεν ὁ M. C and al, El Teófanos de Gregorio Pálamas, Orient. Christ. Periodica. 12 (1946), σ. 238 - 261.

Οἱ κανόνες εἶναι πολλαπλοὶ καὶ συχνάκις στηρίζονται εἰς τὴν διπλὴν, ἀναπόφευκτον συνέπειαν τῆς διφυοῦς τῶν θείων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα, ἐνῶ οἰκοθεν ἀνήκουν εἰς ἄλλην σφαῖραν, εἰσβάλουν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀνθρώπων. Ἐν τῇ θεολογίᾳ διπλὴ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι συγχρόνως καὶ εἰς καὶ τρεῖς· εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τρεῖς τὰς ὑποστάσεις. "Ὅστις ταυτίση οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, λέγει ἓνα Θεὸν μὲ μίαν ὑπόστασιν ὡς ὁ Σαβέλλιος, ἢ τρεῖς ὑποστάσεις καὶ τρεῖς θεοὺς ὡς ὁ Ἄρειος(5). Εἰς τὴν χριστολογίαὶ κανὼν εἶναι ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος· εἶναι καὶ αὐτὸς διπλὴ, διότι ὁ Θεάνθρωπος ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἐνώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ τῆς ἐνώσεως δηλαδὴ δύο φύσεων εἰς ἓν πρόσωπον. "Ὅστις ταυτίση φύσιν καὶ πρόσωπον λέγει δύο φύσεις καὶ δύο πρόσωπα ὡς οἱ νεστοριανοί, ἢ μίαν φύσιν καὶ ἓν πρόσωπον ὡς ὁ Εὐτυχής(6).

Διπλὴ ὑφίσταται καὶ ἀλλαχοῦ. Οἱ Πατέρες λέγουν θεότητα ἄλλοτε τὴν οὐσίαν καὶ ἄλλοτε τὴν ἐνέργειαν· δι' αὐτοῦ ὁμοῦ δὲν διασπᾶται ἡ ἐνότης τῆς θεότητος, διότι ἂν θεότητα καλοῦμεν τὴν οὐσίαν, αὕτη εἶναι μία καὶ εἰς τὰ τρία πρόσωπα, ἂν δὲ καλοῦμεν οὕτω τὴν ἐνέργειαν, πάλιν μία εἶναι ἡ ἐνέργεια καὶ τῶν τριῶν προσώπων, ἂν δὲ τέλος καλοῦμεν θεότητα συγχρόνως καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν, πάλιν ὁ Θεὸς μένει εἰς (8 ἐξ.). Ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος συγχέουν ταῦτα καὶ συγχέοντες περιέρχονται εἰς ἀντιφάσεις. "Ἄλλοτε δέχονται ἐν ἄκτιστον, τὴν ὑπερουσιότητα, τὰ δὲ ἄλλα χαρακτηρίζουν κτιστά, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, ὅποτε προσεγγίζουν τοὺς ἀρειανούς· ἄλλοτε καὶ πάλιν ἐν ἄκτιστον δέχονται, ταυτίζοντες ὁμοῦ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ὅποτε καθίστανται σαβελλιανισταί. Ἄναιρωῦν λοιπὸν τὸν κανόνα τῆς διπλῆς καὶ ἀποδεικνύονται πολὺθεοὶ καὶ ἀνίκανοὶ νὰ διακρίνουν μεταξὺ καταληπτοῦ καὶ ἀκαταλήπτου ἐν τῷ Θεῷ(10 καὶ 27).

Κατὰ τὴν διάκρισιν τῆς διπλῆς αἱ ἐνέργειαι χωρὶς νὰ εἶναι ὑποστάσεις μετέχονται καὶ δι' αὐτῶν μετέχε-

ται ὁ Θεός, ὅστις ὁμῶς τῇ οὐσίᾳ παραμένει ἀμέθεκτος (12). Παραβιάζοντες τὴν διπλὴν οἱ Ἀκινδυνισταὶ ἰσχυρίζονται ὅτι μετέχομεν τῆς θείας φύσεως κατὰ τὴν οὐσίαν, διότι οὐσία καὶ ἐνέργεια εἶναι ταυτὸν (13). Ἄλλ' οὐδεὶς μετέχει πράγματι τῆς οὐσίας, ἔστω καὶ ἂν εἶναι τέλειος, ὁσόντις δὲ εἰς τοὺς Πατέρας γίνεται λόγος περὶ μετοχῆς τοῦ Θεοῦ, ἐννοεῖται ἡ οὐσιοποιὸς πρόοδος αὐτοῦ. Οἱ Πατέρες οὐσίαν λέγουν ἐνίοτε καὶ τὴν πρόοδον ἢ ἔκφρασιν ἢ ἐνέργειαν· ὅταν λοιπὸν λέγουν ἀμέθεκτον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἐννοοῦν τὴν ἀνεκφοίτητον καὶ ἀνώνημον οὐσίαν αὐτοῦ, ὅταν δὲ λέγουν αὐτὴν μεθεκτὴν, ἐννοοῦν τὴν οὐσιώδη ἐνέργειαν (17). Τὸ μετεχόμενον μερίζεται· ἐπειδὴ δὲ ἡ θεία οὐσία εἶναι ἀμέριστος, δὲν εἶναι αὐτὴ ἢ μετεχομένη, ἀλλ' ἢ μεριστὴ ἐνέργεια (21). Ἡ οὐσία ὑπέρεκειται τῆς ἐνεργείας· «ποῦ εἰσιν οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τῶν ἀκτίστων ὑπερτιθέσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Ἴδου γὰρ ὁ μέγας Διονύσιος καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν αἰτίας καὶ ἀπλῶς πασῶν τῶν μετοχῶν σαφῶς ὑπερτίθησιν αὐτὴν... Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ κατ' ἐνέργειαν ὑπὸ πάντων μετεχόμενος (23).

Τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ μετέχουν ὅλοι, ἀλλὰ μετέχουν ὡς ἡ οἰκία τῆς τοῦ οἰκοδόμου διανοίας, ἥτοι ὡς δημιουργήματα τῆς δυνάμεως τοῦ δημιουργοῦ. «Μόνοι δὲ καὶ μετέχουσι καὶ ὀρῶσι κυρίως οἱ ἅγιοι διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μεθέξεως θεοειδεῖς γεγονότες καὶ θεοειδεῖ δυνάμει λαμπρότητα Θεοῦ ἰδόντες καὶ παθόντες καὶ ὑπερφουοῦς ἀγλαίας πληρωθέντες καὶ αὐτοὶ δι' αὐτῆς ἀπορρητῶς αἰγλήεντες ἀναφανέντες» (30).

§. ΟΤΙ ΒΑΡΛΑΑΜ ΚΑΙ ΑΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΙΣΙΝ ΟΙ ΔΙΧΟΤΟΜΟΥΝΤΕΣ

Διὰ τοῦ πλήρους τίτλου χαρακτηρίζεται καὶ ἡ διχοτόμησις· «Ὅτι Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδυνός εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες κακῶς ὄντως καὶ ἀθέως εἰς δύο ἀνίσους θεότητας τὴν μίαν». Εἴς τινα χειρόγραφα ἡ πραγματεία φέ-

ρεται ὡς «τοῦ αὐτοῦ λόγος τρίτος» (C: καὶ Sc), ἀλλ' εἰπομεν ἤδη ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἀπολογία ὅτι ἡ ἀρίθμησις ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ κώδικας ἔκδοσιν τῶν παλαμικῶν ἔργων.

Τὸ ἔργον διακρίνεται σαφῶς εἰς δύο τμήματα (1 - 12 καὶ 13 - 19). Τούτων τὸ πρῶτον ἔχει τὴν μορφήν συλλογικῆς ὁμολογίας. «Ταῖς πνευματοκινήτοις τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπόμενοι ψήφοις καὶ ταῖς ὑφ' ἡμῶν συνοδικαῖς ἀποφάσεσιν, ἀποβαλλόμεθα καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν καθάπερ πρότερον, οὕτω καὶ νῦν, εἰ μὴ μεταμεληθεῖεν, τοὺς κατὰ τὸν Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνον δύο λέγοντας θεότητος, κτιστὴν καὶ ἄκτιστον» (1). Προφανῶς τὸ τμήμα τοῦτο συνέταξεν ὁ Παλαμᾶς καθ' ὃν χρόνον ἔζη ὡς ἱκέτης ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐπικαλούμενος σύγκλησιν ἀνοικτῆς συνόδου· ἔχει δὲ τοῦτο σκοπὸν νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν διδασκαλίαν του καὶ νὰ ἀντιστρέψῃ κατὰ τῶν ἀντιπάλων τὴν κατηγορίαν ἐπὶ διθεῖα.

Στηριζόμενος κυρίως εἰς τοὺς Καππαδόκας διακρίνει μεταξὺ οὐσίας καὶ ἐνεργείας. «Ἡμεῖς δὲ μίαν θεότητα καὶ προσκυνοῦμεν καὶ πρεσβεῦομεν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, οὐκ ἐν οὐσίᾳ δὲ μίῃ ἀλλὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ ἄκτιστῳ καὶ πᾶσι τοῖς περὶ τὴν οὐσίαν θεωρουμένοις καὶ θεολογουμένοις» (1). Διὰ τοῦτο, προσθέτει, οἱ βαρλααμίται κατηγοροῦν ἡμᾶς ὡς διθεῖτας, ὡς ὁμολογοῦντας δύο θεότητας ἄκτιστους, «ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην», ἐνῶ πράγματι αὐτοὶ διχοτομοῦν τὴν μίαν θεότητα εἰς κτιστὴν καὶ ἄκτιστον (11). Ἡμεῖς διακρίνοντας ὑπερκειμένην ἄκτιστον οὐσίαν καὶ ὑφειμένην ἄκτιστον ἐνέργειαν ἀποδίδομεν ἀμφοτέρω εἰς τὸν ἕνα Θεόν (7), αὐτοὶ δὲ διακρίνοντας ἄκτιστον οὐσίαν, τὴν θεότητα, καὶ κτιστὰς μόνον ἐνεργείας, εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνουν τὴν βασιλείαν, τὴν λαμπρότητα, τὴν θεατικὴν δύναμιν, τὴν θελητικὴν πρόνοιαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀγαθότητα, καθίστανται κτισματολάτραι, διθεῖται καὶ ἄθεοι μονοθεῖται (12).

Τὸ πρῶτον τοῦτο τμήμα δὲν ἐπεδόθη εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς οὔτε ἐκυκλοφορήθη αὐτοτελῶς, ἀλλ' ὠλοκληρώθη βραδύτερον διὰ τῆς προσθήκης τοῦ δευτέρου τμήματος, τὸ ὁποῖον φέρον τὴν μορφήν ἐπιστολῆς πρὸς ἄνδρα φιλικῶς διακείμενον ἔναντι τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἔχοντα ἀνάγκην ἐνισχύσεως καὶ καθοδηγήσεως ἴσως ἐστάλη ὡς ἐγκύκλιος ὁμοῦ μετὰ τοῦ πρώτου. Ὁ Παλαμᾶς προτρέπει αὐτὸν νὰ μὴ φοβῆται τὴν διάκρισιν τῶν ἐνεργειῶν, ἀλλὰ νὰ φοβῆται ὅταν τὰς ἐνεργείας ἢ κηρύσση κτιστὰς ἢ ταυτίσῃ μετὰ τῆς οὐσίας(13). "Ἄλλωστε δὲν ἔγραψεν ὁ Παλαμᾶς πρῶτος περὶ δύο θεοτήτων, ὑπερκειμένης καὶ ὑφειμένης, ἀλλ' ὁ Βαρλαάμ, ὡς ἀποδεικνύει ὁ *Συνοδικὸς Τόμος*(17). Ὁ Βαρλαάμ ἰσχυρίσθη ὅτι, εἰ ἢ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως ἦτο ἄκτιστος, τότε ἢ ἄκτιστος θεότης δὲν θὰ ἦτο μία· διὰ τοῦτο ἐκήρυξε κτιστὴν τὴν λαμπρότητα ταύτην. «Ἐν ἀναρχον καὶ ἀτελεύτητον, ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ παρὰ ταύτην πάντα γενητῆς ὑπάρχει φύσεως». Κατ' αὐτὸν καὶ ὁ Ἀκίνδυνος γράφει, «μόνη ἄκτιστος ἢ θεία φύσις, πᾶν δὲ τὸ ταύτης διαφέρον ὁπωσδήποτε κτιστόν» (15. βλ. καὶ 18). Ἡμεῖς ἀντιθέτως σέβομεν Θεὸν «εἶνα μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρισυπόστατον δέ, ὡς ἐν τρισὶ γνωριζόμενον ὑποστάσεσιν, ἐνεργῆ δὲ καὶ παντοδύναμον ὡς ἐνεργείας ἔχοντα καὶ δυνάμεις. "Ἀκτιστον δὲ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας»(15).

Ἐνταῦθα ὁ Παλαμᾶς δίδει εἰς τοὺς φίλους του ὄπλα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀντιπάλων του καὶ θέτει εἰς τὸ στόμα αὐτῶν τοὺς λόγους οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ λέγωνται πρὸς ἐκείνους «εἰπὲ παρησιᾶ πρὸς αὐτούς»(15). Διὰ τοῦτο περὶ τοῦ Παλαμᾶ ὀνομαστὶ γίνεται λόγος εἰς γ' πρόσωπον, ὅπερ ἐκ πρώτης ὄψεως παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ ἔργον δὲν συνετάχθη ὑπ' αὐτοῦ.

Τὸ γεγονός ὅτι ἤδη ὁ Ἀκίνδυνος εἶχεν ἀρχίσει νὰ

γράφη³⁰, δεικνύει ὅτι καὶ τοῦτο τὸ τμήμα συνετάχθη μετὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1342, καὶ προφανῶς ὡς συνέχεια τοῦ πρώτου.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Ἐλήφθη ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν Παναγ. Κ. Χρήστου, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα, τ. Β' Θεσ)νίκη 1966, με ὀλίγας διορθώσεις καὶ βελτιώσεις.

30. 15· «ἀπερ νῦν ὁ Ἄκινδυνος διδάσκει καὶ γραφῇ παραδίδωσιν», «ἑαυτῶς δὲ καὶ τὸν Ἄκινδυνον συγγραφόμενον».

ΔΟΓΜΑΤΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

ΠΟΣΑΧΩΣ Η ΘΕΙΑ ΕΝΩΣΙΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ

Καὶ ὅτι μὴ κατὰ τὰς ὑποστάσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς κοινὰς προόδους καὶ ἐνεργείας διακρίσιν ἐδιδάχθημεν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ ὅτι καθ' ἑτέραν ἐνωσίν τε καὶ διάκρισιν ἄκτιστον φρονεῖν παρελάβομεν αὐτόν, καθὼν Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος ἀπαρέσκωνται.

- 1 Διονύσιος ὁ μέγας αὐτήκοος γεγονὼς τῆς τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ φωνῆς, ἣ πάντως ἀπὸ τῆς πυρίνης ἐξηχεῖτο γλώττης, καὶ τῇ περὶ τὰ θεῖα συντόνω τε καὶ παντελεῖ σχολῇ νοῦν καὶ γλῶτταν διαρκῶς
5 γεγυμνασμένος, ἀλλ' οὐδ' ἄνευ ἐπιπνοίας θείας, περὶ θείας ἐνώσεως καὶ διακρίσεως ἐκθέσθαι τοῖς ἔπειτ' ἐσομένοις λυσιτελῶς κεκινημένος, τὴν περὶ τούτων ἀσφαλεστάτην καὶ ἀληθῆ θεολογίαν τοῖς εἰς φρονούσι διετρᾶνωσεν, ὡς ἂν ἡμεῖς ταύτη κανόνι καὶ φωτὶ χρώ-
10 μενοι, καὶ δι' αὐτῆς ὀρθοτομοῦντες τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, τοὺς κατὰ τι ταύτης ἐκκλίνοντας καὶ παρατροπομένους εὐχερῶς τε διορθῶμεν καὶ λυσιτελῶς εὐθύνωμεν· εἰ μὲν ἔλοιντο, καὶ αὐτοῖς· εἰ δὲ μὴ, τοῖς γοῦν ὑπὸ τῆς σεσοφισμένης αὐτῶν χρηστολογίας καὶ πιθανό-
15 τητος σαλευομένοις, ἀσφαλείας ὀρέγοντες σὺν Θεῷ φάναι χεῖρα, καθόσον ἐφικτόν.
- 2 Οὗτος τοίνυν ὁ μέγας καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ πᾶσι θεοφόροις τὰ αὐτὰ καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν μαρτυρῶν φησι «λέγουσιν οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογικῆς παραδόσεως ἱε-
20 ρομύσται τὰς μὲν ἐνώσεις τὰς θείας, τὰς τῆς ὑπεραρρήτου καὶ ὑπεραγνώστου μονιμότητος, κρυφίας καὶ ἀνεκ-

ΚΑΤΑ ΠΟΣΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΥΦΙΣΤΑΤΑΙ Η ΕΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ

Καὶ ὅτι ὡς πρὸς τὸν Θεὸν ἐδιδάχθημεν ὅτι ὑπάρχει διακρίσις, ὄχι μόνον κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς κοινὰς προόδους καὶ ἐνεργείας, καὶ ὅτι παρελάβομεν νὰ δεχώμεθα αὐτὸν ἄκτιστον τόσον κατὰ τὴν ἔνωσιν ὅσον καὶ κατὰ τὴν διακρίσιν, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο δὲν ἀρέσῃ εἰς τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον.

1 Ὁ μέγας Διονύσιος, γενόμενος αὐτήκοος τῆς φωνῆς τῶν Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ὁπωσδήποτε ἐξεχύνετο ἀπὸ τὴν πυρίνην γλῶσσαν, καὶ διαρκῶς γυμνασμένος μὲ τὰ θεῖα, ἀποφασίσας νὰ ἐκθέσῃ ἐπωφελῶς διὰ τοὺς μεταγενεστεροὺς τὰ περὶ ἐνώσεως καὶ διακρίσεως εἰς τὸν Θεόν, ὄχι χωρὶς θεῖαν ἔμπνευσιν, ἀπεσαφήνισε σπουδαίως τὴν ἀσφαλῆ καὶ ἀληθινὴν περὶ τούτων θεολογίαν διὰ τοὺς ἐχέφρονας. Οὕτως ἡμεῖς, χρησιμοποιοῦντες αὐτὴν τὴν θεολογίαν ὡς κανόνα καὶ φῶς, καὶ ὀρθοτομοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, θὰ δυνηθῶμεν νὰ διακρίνωμεν εὐκόλως τοὺς κάπως παρεκκλίνοντας καὶ παρεκτρεπομένους ἀπὸ αὐτὴν καὶ νὰ τοὺς διορθώσωμεν ἐπωφελῶς, προσφέροντες μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸ δυνατόν χεῖρα χωτηρίας, ἂν τὸ ἐπιθυμοῦν. εἰ δὲ μὴ, ὁπωσδήποτε εἰς τοὺς παρασυρομένους ἀπὸ τὴν σοφιστικὴν καλλιλογίαν καὶ πιθανολογίαν.

2 Αὐτὸς ὁ μέγας λοιπόν, ἐπιβεβαιῶνων ὅτι φρονεῖ καὶ λέγει τὰ ἴδια μὲ ὄλους τοὺς πρὸ αὐτοῦ θεοφόρους ἄνδρας, διακηρύσσει· «οἱ ἱερομύσται τῆς θεολογικῆς παραδόσεώς μας λέγουν ὅτι αἱ μὲν θεῖαι ἐνώσεις εἶναι αἱ κρύφια καὶ ἀνεκφοίτητοι ὑπεριδρύσεις τῆς ὑπεραρρήτου καὶ ὑπερα-

φοιτήτους ὑπεριδρύσεις· τὰς διακρίσεις δὲ τὰς ἀγα-
 θοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας, προόδους τε καὶ ἐκφάνσεις·
 καὶ φασὶ τοῖς ἱεροῖς λογίοις ἐπόμενοι καὶ τῆς εἰρημέ-
 νης ἐνώσεως ἰδίᾳ «καὶ αὐθὶς τῆς διακρίσεως εἶναι τι-
 5 νας ἰδικὰς καὶ ἐνώσεις καὶ διακρίσεις». Καὶ πάλιν «εἰ
 δὲ καὶ θεῖα διάκρισις ἐστὶν ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόοδος, τῆς
 ἐνώσεως τῆς θείας ὑπερηνωμένως ἑαυτὴν ἀγαθότητι
 πληθυνούσης τε καὶ πολλαπλασιαζούσης, ἠνωμένοι μὲν
 εἶσι κατὰ τὴν θεῖαν διάκρισιν αἱ ἔσχατοι μεταδόσεις, αἱ
 10 οὐσιώσεις, αἱ ζώσεις, αἱ σοφοποιήσεις, αἱ ἄλλαι δω-
 ρεαὶ τῆς πάντων αἰτίας ἀγαθότητος, καθ' ἃς ἐκ τῶν
 μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν ὑμνεῖται τὰ ἀμεθέκτως
 μετεχόμενα». Καὶ μετὰ τινὰ «τούτων τῶν ἐνώσεων τε
 καὶ διακρίσεων, ὅσας ἐν τοῖς λογίοις θεοπρεπεῖς αἰτίας
 15 εὐρήκαμεν, ἐν ταῖς Θεολογικαῖς ὑποτυπώσειςιν ἰδίᾳ πε-
 ρὶ ἐκάστου διαλαβόντες, ὡς ἐφικτόν, ἐξεθέμεθα».

Ὁ μὲν οὖν μέγας Διονύσιος οὕτω, καὶ τοῦτο τοῖς
 εἰρημένοις προσθεῖς, ὡς «οὕτως ἡμεῖς τὰ θεῖα καὶ ἐ-
 νοῦν τῷ λόγῳ καὶ διακρίνειν σπεύδομεν, ὡς αὐτὰ τὰ
 20 θεῖα καὶ ἠγνωταὶ καὶ διακέκριται». Βαρλαάμ δὲ καὶ Ἄ-
 κίνδυνος οὐχ οὕτω φασίν, οὐδ' οὕτως ἠνωσθαι τὰ θεῖα
 καὶ διακεκρίσθαι, καθάπερ οἱ θεοφόροι θεολόγοι διατρα-
 νοῦσιν. Ἄλλ' ὥσπερ Ἄρειος καὶ Εὐνόμιος καὶ Μακε-
 δόνιος προφάσει τῆς κατὰ τὰς ὑποστάσεις διακρίσεως
 25 εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα κατέτεμον τὸ θεῖον, οὕτως οὗ-
 τοι νῦν προφάσει τῆς κατὰ τὰς κοινὰς προόδους δια-
 κρίσεως εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα διχοτομοῦσι τὸν Θεόν.
 Καὶ καθάπερ ἐκείνοι τοὺς μὴ κατὰ τὸν ἴσον αὐτοῖς τρό-
 πον δυσσεβοῦντας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις
 30 ἄκτιστον εἰδότες τὸν Θεὸν καὶ τὸ μείζον καὶ δευτερεῦ-
 ον ἐπὶ τῶν τοιούτων μηδὲν τῷ ἄκτιστῷ λυμᾶνεσθαι δια-
 βεβαιουμένους, τριθεΐτας ἔλεγον, ὡς τρεῖς δῆθεν ἀκτί-

1. Διον. Ἀρεοπαγίτου, (Περὶ θεῶν ὀνομάτων 2. 4. PG 3. 640D - 641A.
 2. Αὐτόθι 2, 5, 641D - 644A.
 3. Αὐτόθι 2, 7, 644D - 645A.

γνώστου μονιμότητος, αἱ δὲ ἀγαθοπρεπεῖς διακρίσεις τῆς θεαρχίας εἶναι αἱ πρόοδοι καὶ ἐκφάνσεις, καὶ ἀκολουθοῦντες τὰ ἱερά λόγια ἰσχυρίζονται ὅτι τῆς ἐν λόγῳ ἐνώσεως καὶ τῆς διακρίσεως ὑπάρχουν μερικαὶ ἰδιαίτεροι ἐνώσεις καὶ διακρίσεις»¹. Καὶ πάλιν, «ἐάν δὲ ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόοδος εἶναι διάκρισις, ἐφ' ὅσον ἡ θεία ἐνωσις πλυθύνεται καὶ πολλαπλασιάζεται λόγῳ ἀγαθότητος ὑπερηνωμένως, εἶναι ἠνωμένοι κατὰ τὴν θεϊαν διάκρισιν αἱ ἄσχετοι μεταδόσεις, αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις, αἱ ἄλλαι δωρεαὶ τῆς ἀγαθότητος, τῆς αἰτίας τῶν πάντων, κατὰ τὰς ὁποίας ὑμνοῦνται τὰ ἀμεθέκτως μετεχόμενα ἐκ τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν»². Καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα· «ἔσας ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐνώσεις καὶ διακρίσεις εὐρήκαμεν εἰς τὰ ἱερά λόγια νὰ χαρακτηρίζονται θεοπρεπεῖς αἰτίαι ἀνεπτύξαμεν εἰς τὸ ἔργον **Θεολογικαὶ Ὑποτυπώσεις**, ἐκθέσαντες περὶ ἐνός ἐκάστου λεπτομερῶς»³.

3 Ὁ μὲν μέγας Διονύσιος λοιπὸν οὕτω διετύπωσε τὰς ἀπόψεις του, προσθέσας εἰς τὰ λεχθέντα καὶ τοῦτο· «οὕτω σπεύδομεν ἡμεῖς μὲ τὸν λόγον νὰ ἐνώσωμεν καὶ νὰ διακρίνωμεν τὰ θεῖα, ὅπως τὰ ἴδια τὰ θεῖα καὶ ἠνωμένα εἶναι καὶ διακρίνονται»⁴. Οἱ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος ὁμοίως δὲν νωμεν τὰ θεῖα, ὅπως τὰ ἴδια τὰ θεῖα καὶ εἶναι ἠνωμένα καὶ διακρίνονται οὕτως, ὅπως διακηρύσσουσιν οἱ θεοφόροι θεολόγοι. Ἄλλ' ὅπως ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Εὐνόμιος καὶ ὁ Μακεδόσιος⁵ διέσπων τὸ θεῖον εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα μὲ πρόφασιν τὴν διάκρισιν του κατὰ ὑποστάσεις, οὕτω τῶρα αὐτοὶ μὲ πρόφασιν τὴν διάκρισιν κατὰ τὰς κοινὰς προόδους διχοτομοῦν τὸν Θεὸν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα. Καὶ ὅπως ἐκεῖνοι ἀπεκάλουον τριθεΐτας τοὺς μὴ δυσσεβοῦντας κατὰ τὸν ἴδιον μὲ αὐτοὺς τρόπον, ἀλλ' ἀναγνωρίζοντας τὸν Θεὸν ἄκτιστον καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις καὶ ὑποστηρίζοντας ὅτι τὸ μείζον καὶ ἔλασσον ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων δὲν βλάπτει τὸ ἄκτιστον, ὡς δῆθεν λατρεύοντας τρεῖς ἄκτίστους θεοὺς, ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους, ἐνῶ

4. Αὐτόθι 2, 66, 644CD'

5. Ἀντιπριαδικοὶ αἰρετικοὶ τοῦ 4ου αἰῶνος.

στους σέβοντας θεούς μείζους και ἐλάττους, αὐτοὶ τοῦτο
 πάσχοντες ὡς ἀληθῶς, οὕτως οὗτοι νῦν, δύο τοῦ Θεοῦ
 λέγοντες θεότητας, κτιστὴν καὶ ἄκτιστον, καὶ τὴν μὲν
 οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὑπερκειμένην θεότητα ὡς ἄκτιστον,
 πᾶσαν δὲ κοινήν προόδον καὶ ἐνεργεῖαν ἀγαθοπρεπῆ καὶ
 5 θείαν θεότητα ὑφειμένην ὡς κτιστὴν, εἶτα τῶν μὴ κα-
 τὰ τὸν ἴσον αὐτοῖς τρόπον αἰρουμένων δυσσεβεῖν, ἀλλὰ
 καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ κατὰ
 τὰς ἀγαθοπρεπεῖς ἐνεργείας καὶ προόδους ἄκτιστον εἶ-
 ναι φρονούντων τὸν Θεόν, καὶ τὸ κατὰ τοὺς θεολόγους
 10 ὑπερκείμενον ἐν τοῖς τοιούτοις μηδὲν τῷ ἄκτιστῳ καὶ
 ἐνιαίῳ προσίστασθαι δεικνύντων, καταβοῶσιν ὡς δύο
 ἄκτιστους θεότητας λεγόντων, ὑπερκειμένην καὶ ὑφει-
 μένην.
 4 'Ἄλλ' Ἄρειος μὲν καὶ Ἐθνόμιος οὐδὲ πᾶσας τὰς θεί-
 15 ας ὑποστάσεις ἐτίθεντο κτιστάς· Βαρλαάμ δὲ καὶ Ἄ-
 κίνδυνος πᾶσας τὰς θεοπρεπεῖς τῆς τρισυμποστάτου θεό-
 τητος προόδους τε καὶ ἐνεργείας εἰς κτίσμα κατασπῶ-
 σιν. "Ἰν' οὖν μηδεμίαν τούτων ἄνω τῆς κτίσεως, τό γε
 εἰς αὐτοὺς ἦκον, καταλίπωσιν, ἔργῳ τὰ τῶν μύθων ἐ-
 20 πιδείκνυνται καὶ τὸ τοῖς Ἀλωάδαις ἐπιτεθρυλημένον, ἧ
 δυνάμεως ἔχουσι μιμοῦνται. Τὰς γὰρ μεγίστας τῶν αἰ-
 ρέσεων συμφορήσαντες εἰς ἓν, καὶ τῆ τοῦ Ἄρειου πο-
 νηρᾶ διαστολῆ τὴν οὐχ ἦττον θεομάχον τοῦ Σαβελλίου
 συστολὴν ἐπιφορήσαντες, καὶ οἷον τινα Χαλάνης πύρ-
 25 γον ὠκοδομηκότες, ἵνα τοῖς ἐκ τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας
 ὑποδείγμασι χρῆσωμαι, μᾶλλον δὲ κάκεινου τοῦ πύργου
 διαφερόντως πονηρότερον — οὗτοι γὰρ ἀντὶ λίθων αἰρέ-
 σεις συνδοῦσι πονηρᾶς —, τοιαῦτα τοίνυν συσκευάσαντες
 κατὰ πασῶν χωροῦσι τῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν, νῦν μὲν
 30 εἰς κτίσμα κατασπῶντες ταύτας, νῦν δὲ τῆ τοῦ Θεοῦ
 συναλείφοντες οὐσίᾳ καὶ μηδὲν διαφέρειν τῆς θείας οὐ-

6. Εἶναι οἱ τεραστίων διαστάσεων υἱοὶ τοῦ Ἀλωῆως, Ὄτος καὶ Ἐ-
 φιάλτης, οἱ ὁποῖοι ἐτοποθέτησαν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου τὴν Ὅσον
 καὶ ἐπ' αὐτῆς τὰ Πήλιον, διὰ νὰ ἀνέλθουν εἰς τοὺς οὐρανοὺς,
 νὰ ἐκδιώξουν ἐκεῖθεν τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς καὶ νὰ ἀ-
 ναλάβουν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρονῶν καὶ τῆς γῆς.

εις τὴν πραγματικότητα οἱ οὕτω πάσχοντες ἦσαν αὐτοί, οὕτω καὶ αὐτοὶ τώρα· διακρίνουν εἰς τὸν Θεὸν δύο θεότηας, κτιστὴν καὶ ἄκτιστον, καὶ τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὡς ἄκτιστον θεωροῦν ὑπερκειμένην θεότητα, ἐνῶ πᾶσαν κοινὴν πρόδον καὶ ἀγαθοπρεπῆ καὶ θεῖαν ἐνέργειαν θεωροῦν ὑφειμένην θεότητα ὡς κτιστὴν. Διὰ τοῦτο τοὺς μὴ δεχομένους νὰ δυσσεβοῦν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἀλλὰ φρονοῦντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἄκτιστος καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὰς ἀγαθοπρεπεῖς ἐνεργείας καὶ προόδους καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ ὑπερκείμενον κατὰ τοὺς τοιοῦτους θεολόγους δὲν προσκρούει καθόλου εἰς τὸ ἄκτιστον καὶ ἐνιαῖον, ἐπικρίνουν ὡς δεχομένους δύο ἀκτίστους θεότητας, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην.

- 4 Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Εὐνόμιος δὲν ἐδέχοντο κτιστὰς ὅλας τὰς θείας ὑποστάσεις, ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος διαspoῦν εἰς κτίσμα ὅλας τὰς θεοπρεπεῖς προόδους καὶ ἐνεργείας τῆς τρισυποστάτου θεότητος. Διὰ νὰ μὴ ἀφήσουν λοιπὸν καμμίαν ἀπὸ αὐτὰς ὑπεράνω τῆς κτίσεως, τουλάχιστον ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτοῦς, ἐφαρμόζουν μὲ ἔργα τὰ λεγόμενα εἰς τοὺς μύθους καὶ μιμοῦνται κατὰ δύναμιν τὸ θρυλούμενον διὰ τοὺς Ἀλμάδας⁷. Διότι συνέθεσαν εἰς μίαν ἐνότητα τὰς μεγίστας τῶν αἱρέσεων καὶ εἰς τὴν πονηρὰν διαστολὴν τοῦ Ἀρείου ἐπέθεσαν τὴν ὀχι ὀλιγώτερον θεομάχον συστολὴν τοῦ Σαβελλίου καὶ ὠκοδόμησαν ἐν εἶδος πύργου τῆς Βαβέλ⁷, διὰ νὰ χρησιμοποιήσω ὑποδείγματα ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ἱστορίαν, μᾶλλον δὲ κάτι πολὺ πονηρότερον καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν πύργον, διότι οὗτοι ἀντὶ λίθων συναρμόζουν πονηρὰς αἱρέσεις. Συσκεύασαντες λοιπὸν τοιαῦτα κατασκευάσματα, προχωροῦν ἐναντίον ὄλων τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ἄλλοτε μὲν ὑποβιβάζοντες αὐτὰς εἰς κτίσμα, ἄλλοτε δὲ συγχέοντες αὐτὰς μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀποφαινόμενοι ὅτι

7. Περὶ πύργου Χαλάνης, Βαβέλ, βλ. Γέν. 10, 10 καὶ 11, 1-9. Ὁ Παλαμᾶς ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ ἔργον του Ἕνερ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων 2, 1, 18.

σίας τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν ἀποφαινόμενοι, καὶ πανταχόθεν ἀναιροῦντες τὴν κατὰ τὰς κοινὰς ἐνεργείας καὶ προόδους τοῦ Θεοῦ διάκρισιν.

- 5 Ἐπαναληπτέον οὖν ἡμῖν τὰ προτεθειολογημένα τῷ
 5 μεγάλῳ καὶ διευκρινητέον ἕκαστον εἰς δύναμιν καὶ τοῖς
 ἐκ τούτων ἀποφαινόμενοις ἀληθῶς πειστέον. «Ἐπὶ πά-
 σης γὰρ θεολογίας συμπλέκεται τῷ ρητῷ τὸ ἄρρητον
 καὶ τὸ μὲν αὐτῆς», κατὰ τὸν αὐτὸν εἰπεῖν, «μυστικὸν ὑ-
 πάρχον καὶ τελεστικὸν δρᾶ καὶ ἐνιδρύει τῷ Θεῷ ταῖς
 10 ἀδιδάκτοις μυσταγωγίαις, τὸ δὲ φιλόσοφον δὴ καὶ ἀ-
 ποδεικτικὸν πείθει καὶ καταδεῖται τῶν λεγομένων τὴν
 ἀλήθειαν», ἣν ἡμῖν ἐμφανιστέον ἀρτίως ὁπδοση δύναμις,
 ὡς ἐξ ἀναποδεικτων καὶ αὐτοπίστων ἀρχῶν τῶν τοῦ
 μεγάλου τουτωνὶ λόγων. Οὗτος γὰρ ἡμῖν εἶπερ τις τῶν
 15 τοιούτων ἀξιόχρεως μυσταγωγός· καὶ παρ' αὐτοῦ σχε-
 δὸν πρώτου καὶ τοῦ συνωδὰ τούτῳ διδάξαντος Ἱεροθέ-
 ου, καὶ αὐτὰ σχεδὸν τὰ στοιχεῖα τῆς θεολογίας ἢ ἐκ-
 κλησία μεμύηται, ὡς καὶ στοιχειώδεις θεολογίας ἔστιν
 ἃ τούτων ἐπιγεγράφθαι. «Μετὰ τὸ διεξελθεῖν τοίνυν καὶ
 20 ἀναπτύξαι πάντα τρόπον τῆς τε ἠνωμένης καὶ τῆς δια-
 κεκριμένης θεολογίας», φησὶν ὁ μέγας Διονύσιος, «οὐ-
 τως ἡμεῖς τὰ θεῖα καὶ ἐνοῦν τῷ λόγῳ καὶ διακρίνειν
 σπεύδομεν», οὐχὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ κτίσματα. Πῶς δ' οὐ-
 τως; «Ὡς αὐτά», φησί, «τὰ θεῖα καὶ ἠνωται καὶ διακέ-
 25 κριται», οὐχὶ τὰ κτίσματα καὶ ὁ Θεός. Τοιγαροῦν ταῖς
 τοῦ Θεοῦ ἐνώσεις αἱ διακρίσεις πᾶσαι καταλλήλως ἔ-
 χουσι καὶ ἄκτιστοι διατελοῦσιν, ἐπειδήπερ αἱ ἐνώσεις
 ἄκτιστοι. Καὶ οὐδεὶς τῶν εὐφρονούντων κτιστὴν ἀν-
 φαίη τινὰ τῶν τοιούτων διακρίσεων Βαρλαάμ καὶ Ἄ-
 30 κινδύνῳ πεπεισμένος, ἵνα μὴ καὶ τὴν κατὰ ταύτην ἔ-
 νωσιν εἰς κτίσμα κατασπάση, μᾶλλον δὲ μὴ πάσας διὰ
 τῆς μᾶς ὀποφῆναιε κτιστάς, τὰς τε θείας ἐνώσεις καὶ

8. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Ἐπιστολὴ 9 Τίτῳ ἱεράρχῃ 1, PG 3, 1105D.

9. Πρβλ. PG 3, 648, «τοῦ ἱερωτάτου Ἱεροθέου ἐκ τῶν θεολογικῶν στοιχειώσεων». Ὁ Ἱερόθεος φαίνεται πρόσωπον προελθὸν ἀπὸ λογοτεχνικῆν ἐπινόησιν.

10. Περί θείων ὀνομάτων 2, 6, PG 3, 644CD.

ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε ἀπὸ τὴν θεϊαν οὐσίαν καὶ ἀναιροῦντες μὲ πάντα τρόπον τὴν διάκρισιν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς κοινὰς ἐνεργείας καὶ προόδους.

5 Ἄς ἐπαναλάβωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τὰς παλαιὰς διατυπώσεις τοῦ μεγάλου θεολόγου, ἃς διευκρινήσωμεν ἐκάστην κατὰ δύναμιν καὶ ἃς δώσωμεν πίστιν ἀληθῶς εἰς τὰ δεικνυόμενα ἀπὸ αὐτάς. «Πράγματι εἰς ὅλην τὴν περὶ Θεοῦ διαπραγματέυσιν συνδυάζεται τό ρητὸν μὲ τό ἄρητον», διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν κατὰ τὸν ἴδιον, «καὶ τό μὲν ἓνα μέρος της ὡς μυστικὸν καὶ τελετουργικὸν δρᾶ καὶ ἐνιδρύει εἰς τὸν Θεὸν μὲ τὰς ἀδιδάκτους μυσταγωγίας, τό δὲ ἄλλο ὡς φιλόσοφον καὶ ἀποδεικτικὸν πείθει καὶ χρειάζεται τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων»⁸, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐμφανίσωμεν ἡμεῖς τώρα κατὰ τὴν δύναμίν μας μὲ βάσιν τοὺς λόγους τούτους τοῦ μεγάλου ἀνδρός ὡσάν ἀναποδείκτους καὶ αὐτοπίστους ἀρχάς. Διότι αὐτός εἶναι περισσότερο ἀπὸ πάντα ἄλλον ἀξιόπιστος μυσταγωγός εἰς τὰ τοιαῦτα ζητήματα, καὶ ἀπὸ αὐτὸν σχεδὸν πρῶτον, καθὼς καὶ τὸν συμφώνως πρὸς αὐτὸν διδάξαντα Ἱερόθεον, ἔχει μυηθῆ τὰ στοιχεῖα τῆς θεολογίας ἢ Ἐκκλησία, ὥστε μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἔχουν ἐπιγραφῆ καὶ Στοιχειώδεις Θεολογίαι⁹. «Μετὰ τὴν διαπραγματέυσιν λοιπὸν καὶ ἀνάπτυξιν πάσης πλευρᾶς τῆς ἐνωτικῆς καὶ τῆς διακριτικῆς θεολογίας», λέγει ὁ μέγας Διονύσιος, «οὕτω σπεύδομεν ἡμεῖς νὰ ἐνώσωμεν καὶ νὰ διακρίνωμεν τὰ θεῖα μὲ τὸν λόγον»¹⁰, τὰ θεῖα μόνον, ὄχι τὰ θεῖα καὶ τὰ κτίσματα. Πῶς δὲ οὕτως; «Ὅπως αὐτά», λέγει, «τὰ θεῖα καὶ ἐνώνονται καὶ διακρίνονται»¹¹, ὄχι τὰ κτίσματα καὶ ὁ Θεός. Ἐπομένως ὅλαι αἱ διακρίσεις εἶναι ἀντίστοιχοι μὲ τὰς ἐνώσεις τοῦ Θεοῦ καὶ παραμένουν ἄκτιστοι, ἐφ' ὅσον αἱ ἐνώσεις εἶναι ἄκτιστοι. Καὶ κανεὶς φρόνιμος ἄνθρωπος δὲν θὰ ἔλεγε κάποιαν ἀπὸ τὰς διακρίσεις ταύτας κτιστὴν, πειθόμενος εἰς τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον, διὰ νὰ μὴ ὑποβιβάσῃ εἰς κτίσμα καὶ τὴν ἀντίστοιχὸν της ἐνώσιν, μᾶλλον δὲ διὰ νὰ μὴ κηρύξῃ κτιστὰς ὅλας διὰ τῆς μιᾶς, καὶ τὰς ἐνώσεις καὶ τὰς διακρίσεις· διότι εἶναι ὁμοταγεῖς καὶ

11. Αὐτόθι.

τὰς διακρίσεις· ὁμοταγεῖς γὰρ εἰσι, καὶ συνειλημμένως εἴρηται περὶ αὐτῶν τὸ θείας εἶναι, ὡς κατὰ τὸ θεῖον μηδεμίαν διαφορὰν ἔχουσας πρὸς ἀλλήλας.

6 Ἄλλὰ τῷ Ἀκινδύνῳ ῥᾶδιον περιγρᾶσθαι τὴν
 5 μαρτυρίαν εἰρηκότι μὴ φάναι τὸν μέγαν «ἐνώσεις καὶ διακρίσεις θείας», ἀλλ' «ἠνώσθαι καὶ διακεκρίσθαι τὰ θεία»· οὕτω γὰρ καὶ τὸν Θεὸν ἐνεργεῖν φησιν, ἀλλ' οὐκ ἐνέργειαν ἔχειν. Καὶ τοῖς τοιούτοις λήροις παρασύρων τὴν ἀλήθειαν ὑπεξάγει καταβραχὺ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πα-
 10 ραγενομένους εἰς τὸ κτίσματα νομίζειν τὰς θείας ἐνεργείας. Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος καὶ τὴν ἀπροφάσιστον αὐτοῦ ταύτην πρόφασιν περιαιρῶν ἐπάγει «τούτων οὖν τῶν ἐνώσεών τε καὶ διακρίσεων, ὅσας ἐν τοῖς λογίοις θεοπρεπεῖς αἰτίας, τουτέστι τρόπους, εὐρήκαμεν, ἰδίᾳ
 15 περὶ ἐκάστου διαλαβόντες ἐξεθέμεθα». Εἰσὶν ἄρα διαφω-
 ροὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνώσεις καὶ διακρίσεις· ἅπασαι μέντοι συλλήβδην θεοπρεπεῖς, δηλονότι ἄκτιστοι παρα-
 πλησίως. Κἂν τῷ πρὸ τοῦδε ρητῷ θείαν διάκρισιν φη-
 σιν ὁ μέγας «τὴν ἀγαθοπρεπῆ πρόοδον, τῆς ἐνώσεως
 20 τῆς θείας ὑπερηνωμένως ἑαυτὴν ἀγαθότητι πληθυνού-
 σης τε καὶ πολλαπλασιαζούσης». Εἶτα καὶ τὴν καθόλου ταύτην εἰρημένην πρόοδον εἰς πολλὰς προόδους διακρί-
 νει, ταύτας εἶναι λέγων τὰς «οὐσιώσεις», τὰς «ζωώ-
 σεις», τὰς «σοφοποιήσεις».

7 25 Εἰ οὖν αὐταὶ κτίσματα, καθάπερ Βαρλαάμ καὶ Ἀ-
 κίνδυνός φασι, πῶς ἂν ἔφη θείαν διάκρισιν ὁ θεωρη-
 μων τὴν τούτων διάκρισιν, καὶ θείαν αὐθις ἔνωσιν τὴν
 τῶν κτισμάτων τούτων ἔνωσιν; Εἰ δὲ τοῖς κτίσμασι μὲν
 ἑναριθμῖός ἐστι κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον καὶ ἡ τῷ καθόλου
 30 λόγῳ συμπεριεληφυῖα ταύτας πρόοδος, ἡ δὲ ὑπερηνω-
 μένως ἑαυτὴν ἀγαθότητι πληθύνουσα ἔνωσις ἄκτιστος
 (πῶς γὰρ οὐκ ἄκτιστος ἦς ἡ ἀγαθότης οὐ τῶν αὐτῶν;),
 ἀλλ' ἀκτίστων καὶ κτιστῶν ἔδει λέγειν εἶναι καὶ τὴν ἔ-
 νωσιν καὶ τὴν διάκρισιν. Ἄλλὰ προσθεῖς ὁ θεηγόρος

12. Περί θείων ὀνομάτων, 2, 7, PG 3, 664D - 645A.

13. Αὐτόθι 2, 5, PG 3, 641D - 644A.

δι' αὐτάς λέγεται συμπεριληπτικῶς ὅτι εἶναι θεῖαι, καθ' ὅσον ὡς πρὸς τὸ θεῖον δὲν ἔχουν καμμίαν διαφορὰν μεταξὺ των.

6 Ἄλλ' ὁ Ἀκίνδυνος εὖρεν εὐκολώτερον νὰ παραποιήσῃ τὴν μαρτυρίαν λέγων ὅτι ὁ μέγας δὲν εἶπεν «ένώσεις καὶ διακρίσεις θείας», ἀλλὰ «εἶναι ἠνωμένα καὶ διακρίνονται τὰ θεῖα»· οὕτω μάλιστα λέγει καὶ ὅτι ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς ἀλλὰ δὲν ἔχει ἐνέργειαν. Ἐπισκοτίζων δὲ τὴν ἀλήθειαν μέτοιούτους λόγους παρασύρει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς δελεαζομένους ἀπὸ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ νομίζουν κτίσματα τὰς θείας ἐνεργείας. Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος ἀφαιρῶν καὶ αὐτὴν τὴν ἀπροφάσιστον πρόφασίν του προσθέτει· «ἄσας λοιπὸν θεοπρεπεῖς αἰτίας, δηλαδὴ τρόπους, τούτων τῶν ἐνώσεων καὶ διακρίσεων εὐρήκαμεν εἰς τὰ ἱερὰ λόγια, ἐξεθέσαμεν εἰς ἰδιαιτέρα δι' ἐκάστην κεφάλαια»¹². Ἐπομένως ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχουν διαφορετικαὶ ἐνώσεις καὶ διακρίσεις· ὅλοι ὁμως εἶναι ὁμοῦ θεοπρεπεῖς, δηλαδὴ παραπλησίως ἄκτιστοι. Καὶ εἰς τὸ πρὸ αὐτοῦ δὲ χωρίον ὁ μέγας ὀνομάζει θεῖαν διάκρισιν «τὴν ἀγαθοπρεπῆ πρόδοον, καθ' ὅσον ἡ θεία ἐνωσις λόγω ἀγαθότητος πληθύνεται καὶ πολλαπλασιάζεται ὑπερηνωμένως»¹³. Ἐπειτα δὲ καὶ τὴν γενικῶς λεγομένην αὐτὴν πρόδοον διακρίνει εἰς πολλὰς προόδους, λέγων ὅτι αὐταὶ εἶναι αἱ «οὐσιώσεις», αἱ «ζωώσεις», αἱ «σοφοποιήσεις».

7 Ἐὰν λοιπὸν αὗται εἶναι κτίσματα, ὅπως ἰσχυρίζονται ὁ Βορλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, πῶς ὁ θεορρήμων θὰ ἔλεγε θεῖαν διάκρισιν τὴν διάκρισιν τούτων, καὶ θεῖαν ἐπίσης ἐνωσιν τὴν ἐνωσιν τῶν κτισμάτων τούτων; Ἐὰν δὲ καὶ ἡ πρόδοος ἡ ὁποία κατὰ τὸν καθόλου λόγον συμπεριλαμβάνει τὰς διακρίσεις ταύτας συναριθμῆται μὲ τὰ κτίσματα κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, ἡ δὲ ἐνωσις ἡ ὁποία πληθύνει ἑαυτὴν ὑπερηνωμένως λόγω ἀγαθότητος εἶναι ἄκτιστος (διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ εἶναι ἄκτιστος αὐτὴ τῆς ὁποίας ἡ ἀγαθότης δὲν εἶναι τῶν κτισμάτων;), ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ λέγωμεν ὅτι εἰς τὰ ἄκτιστα καὶ τὰ κτιστὰ ἀνήκουν ἀντιστοιχῶς ἡ ἐνωσις καὶ ἡ διάκρισις. Ἀλλὰ προσθέσας ὁ

μετὰ τοῦ «ὑπερηνωμένως» καὶ τὸ «ἑαυτὴν ἀγαθότητι
 πληθυνούσης καὶ πολλαπλασιαζούσης», ἄκτιστον ἔδειξε
 μετὰ τῆς ἐνώσεως καὶ τὴν διάκρισιν· αὐτὴ γὰρ ἑαυτὴν
 διακρίνει τε καὶ πολυπλασιάζει. Ἄλλ' ἐπιπηδῶσιν οἱ τὰς
 5 θείας προόδους μετὰ τῶν κτισμάτων τάττοντες τῷ πο-
 λυπλασιασμῷ τούτῳ, λέγοντες, μᾶλλον δὲ νοοῦντες οὐ
 καλῶς, πολυπλασιάζεσθαι τὸν Θεὸν τῇ ἐξ αὐτοῦ πα-
 ραγωγῇ τῶν πολλῶν κτισμάτων. Πρὸς οὗς δεῖ λέγειν,
 ὡς οὐχὶ τὰ κτίσματα προόδοι, καθ' ἃς πολυπλασιάζεται
 10 τὸ θεῖον, ἀλλὰ τὰ τῶν προόδων τούτων ἀποτελέσματα ἔ-
 στι τὰ κτίσματα, τῇ δὲ παραγωγῇ τούτων αἱ προόδοι τοῦ
 Θεοῦ γνωσταὶ κατέστησαν ἡμῖν· ἐκ γὰρ τῶν κτισμάτων
 οὐχ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια
 τοῖς νοῦν ἔχουσι γίνονται κατάδηλοι.

815 *Τί γὰρ νοοῦμεν ἀπὸ τῶν κτισμάτων;* Ὅτι δημιουρ-
 γὸς τούτων ὁ Θεός. Εἰ δὲ δημιουργὸς τοιούτων, καὶ ἀ-
 γαθὸς καὶ σοφὸς καὶ δυνατός· καὶ κατὰ ταῦτα νοοῦμεν
 ἀπὸ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων τὸν Θεόν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν
 οὐσίαν, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι «τὰ
 20 ἄόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νο-
 ούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊό-
 της». Ἄρ' οὐν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ τοῖς ποιήμασι νοουμένη
 καθορᾶται; Οὐ μένον· τοῦτο γὰρ τῆς Βαβυλῶν καὶ Ἀ-
 κινδύνου παραφροσύνης ἐστὶ, καὶ πρὸ τούτων τῆς Εὐ-
 25 νομίον παραφορᾶς· καὶ οὗτος γὰρ πρὸ τούτων κατὰ τού-
 τους ἐκ τῶν ποιημάτων οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' αὐτὴν λογο-
 γραφεῖ νοεῖσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ θεῖος ἀπό-
 στολος πολλοῦ δεῖ τὰ τοιαῦτα ἠφηγεῖσθαι. Προδιδάξας
 γὰρ ὅτι «τὸ τοῦ Θεοῦ γνωστὸν φανερόν ἐστι» καὶ δείξας
 30 ὡς ἔστι καὶ ἄλλο τι ἢ πρὸ τὸ γνωστὸν τοῦτο τοῦ Θεοῦ,
 ὅπερ ἐφανέρωσε πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν αὐτός, εἰτ' ἐ-
 πήνεγκε· «τὰ γὰρ ἄόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς
 ποιήμασι νοοῦμενα καθορᾶται». Τὸ δὲ γνωστὸν τοῦ Θε-

14. Τὰ κτίσματα δὲν ταυτίζονται μετὰ τῶν θείων ἐνεργειῶν, τῶν
 προόδων, ἀλλ' εἶναι προϊόντα αὐτῶν.

15. Ρωμ. 1, 20.

16. Ρωμ. 1, 19.

θηγόρος μετὰ τὸ «ὑπερηνωμένως» τὸ «πληθύνεται καὶ πολλαπλασιάζεται λόγῳ ἀγαθότητος», ἔδειξεν ὅτι μετὰ τῆς ἐνώσεως ἄκτιστος εἶναι καὶ ἡ διάκρισις· διότι αὐτὴ ἡ ἰδία διακρίνει καὶ πολλαπλασιάζει ἑαυτήν. Ἄλλὰ ἐφαρ-
~~ἰδία διακρίνει καὶ πολλαπλασιάζει ἑαυτήν. Ἄλλὰ ἐ-~~
 φορμοῦν οἱ τοποθετοῦντες εἰς τὰ κτίσματα τὰς θείας προόδους, λέγοντες ἢ μᾶλλον κακονοοῦντες, ὅτι κατὰ τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦτον πολλαπλασιάζεται ὁ Θεὸς διὰ τῆς ἐξ ἑαυτοῦ παραγωγῆς τῶν πολλῶν κτισμάτων. Πρὸς αὐτοὺς χρειάζεται νὰ λέγωμεν ὅτι τὰ κτίσματα δὲν εἶναι αἱ πρόοδοι κατὰ τὰς ὁποίας πολλαπλασιάζεται τὸ θεῖον, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν προόδων, μὲ τὴν παραγωγὴν δὲ τούτων κατέστησαν γνωσταὶ εἰς ἡμᾶς αἱ πρόοδοι τοῦ Θεοῦ¹⁴. Διότι ἐκ τῶν κτισμάτων δὲν φανερώνεται ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἔχοντας νοῦν, ἀλλὰ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια.

- 8 Πράγματι τί ἀντιλαμβανόμεθα ἐκ τῶν κτισμάτων; Ὅτι δημιουργὸς τούτων εἶναι ὁ Θεός. Ἐὰν δὲ εἶναι δημιουργὸς τοιούτων πραγμάτων, εἶναι ἐπίσης ἀγαθὸς καὶ σοφὸς καὶ δυνατός. Ὡς πρὸς αὐτὰ λοιπὸν γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἀπὸ τὰ κτίσματά του καὶ ὄχι ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος ἐδίδαξεν ἡμᾶς, λέγων ὅτι «τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου καθορῶνται νοούμενα διὰ τῶν ποιημάτων, τόσον ἡ ἀίδιος δύναμις αὐτοῦ ὅσον καὶ ἡ θεϊότης»¹⁵. Ἄραγε ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ καθορᾶται νοουμένη διὰ τῶν ποιημάτων; Ὅχι βεβαίως· διότι τοῦτο ἀποτελεῖ δεῖγμα τῆς παραφροσύνης τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοῦ τῆς παραφορᾶς τοῦ Εὐνομίου· πράγματι καὶ οὗτος πρὶν ἀπὸ αὐτοῦ καὶ σύμφωνά μὲ αὐτοῦ γράφει ὅτι ἐκ τῶν ποιημάτων δὲν νοεῖται τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἰδία ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὁ θεῖος ἀποστολὸς ὁμῶς πᾶν ἄλλο παρὰ αὐτὰ διδάσκει. Πράγματι προδιδάξας ὅτι «τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι φανερόν»¹⁶ καὶ δείξας ὅτι ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο ἐπάνω ἀπὸ τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἐφανέρωσεν εἰς ὅλους τοὺς ἔχοντας νοῦν, ἔπειτα προσέθεσε· «διότι τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου καθορῶνται νοούμενα διὰ τῶν ποιημάτων». Τί δὲ εἶναι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, θὰ τὸ μά-

οὐ τί ἐστιν, οὕτως ἂν μάθοις. Οἱ θειοφόροι πατέρες ἐξη-
 γούμενοί φασι τοῦ Θεοῦ τὸ μὲν ἐστιν ἄγνωστον, ἤγουν
 ἢ οὐσία αὐτοῦ, τὸ δὲ γνωστόν, ἤγουν πάντα τὰ περὶ τὴν
 οὐσίαν, τουτέστιν ἢ ἀγαθότης, ἢ σοφία, ἢ δύναμις, ἢ
 5 θειότης, ἢτοι μεγαλειότης, ἢ καὶ ἄόρατα ὁ Παῦλος λέ-
 γει, νοούμενα μέντοι τοῖς ποιήμασι. Τὰ δὲ ἀπὸ τῶν κτι-
 σμάτων περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ νοούμενα ταυτὶ πῶς
 ἂν εἶη πάλιν κτίσματα;

9 Οὕτως ἄρα ἐν μιᾷ θεότητι ἄκτιστω εἰς ἄκτιστος Θε-
 10 ὄς, ὡς μὴ κατ' οὐσίαν μόνον ἄκτιστος ὑπάρχων τὴν
 πανταχόθεν παντάπασιν ἀπερινόητον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ
 περὶ τὴν οὐσίαν, ἃ νοεῖται κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον ἀπὸ
 τῶν κτισμάτων. Βαβλαᾶμ δὲ καὶ Ἀκίνδυνος τὰ ἄόρατα
 ταῦτα τοῦ Θεοῦ, τὰ περὶ τὴν οὐσίαν ὄντα τοῦ Θεοῦ, τὴν
 15 ἀγαθότητα, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν, τὴν θειότητα, ἤ-
 γουν μεγαλειότητα, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις κτιστά
 φασιν, ἐπειδὴ περὶ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' οὐκ οὐσία ἐστί-
 νουν γὰρ οὐκ ἔχοντες ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Θεοῦ νοῆ-
 σαί τε καὶ κατιδεῖν τὰ περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἄόρατα,
 20 τὸν Θεὸν οὐσίαν εἶναι μόνον ἰσχυρίζονται, καὶ μόνην ἄ-
 κτιστον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτω διχοτομοῦσι τὸν
 Θεὸν οἱ τάλανες εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, καὶ δογματί-
 ζουσιν ἀφρόνως ἀδιάφορον εἶναι τῇ ἄκτιστῳ οὐσίᾳ τὴν
 ἄκτιστον ἐνέργειαν. Ταύτην οὖν μόνην εἶναι λέγοντες ἄ-
 25 κτιστον καὶ ὑπερκειμένην ὡς ἄκτιστον θεότητα, πάσας
 δὲ τὰς περὶ τὴν οὐσίαν ἐνεργείας καὶ αὐτὴν τὴν ἐναρι-
 θμουμένην τούτοις παρὰ τῶν πατέρων θεότητα κτιστήν,
 οὐ διθεῖα μόνον περιπίπτουσι, ἀλλὰ καὶ ἀθεῖα· διὰ μὲν
 γὰρ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τὴν θεῖαν οὐσίαν εἰς κτίσμα κα-
 30 τασπῶσι, τῷ δὲ τὴν διαφορὰν αὐτῶν ἀρνεῖσθαι δι' ἄλ-
 λήλων ἀναιροῦσι ταύτας, καὶ οὕτω τῇ κατ' ἔλλειψιν ἄ-
 γνωσίᾳ τοῦ Θεοῦ οἰονεῖ τινι ζόφῳ περιπίπτουσι. Πῶς
 γὰρ ὅλως γνώσονται Θεὸν οἱ τὸ γνωστόν αὐτοῦ μὴ συν-
 ορῶντες ἐκ τῶν ποιημάτων, ἀλλὰ νῦν μὲν τῇ ὑπὲρ πᾶ-
 35 σαν γνῶσιν τοῦτο συντάττοντες οὐσίᾳ, νῦν δὲ τοῖς ἐξ

θης κατά τὸν ἑξῆς τρόπον. Ἐρμηνεύοντες τοῦτο οἱ θεοφόροι πατέρες λέγουν· τοῦ Θεοῦ μέρος μὲν εἶναι ἄγνωστον, δηλαδὴ ἡ οὐσία αὐτοῦ, μέρος δὲ γνωστόν, δηλαδὴ ὅλα τὰ γύρω ἀπὸ τὴν οὐσίαν¹⁷, ἥτοι ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ θεότης ἢ μεγαλειότης, τὰ ὁποῖα ὁ Παῦλος χαρακτηρίζει καὶ ὡς ἀόρατα, νοούμενα διὰ τῶν ποιημάτων. Τὰ δὲ ἀπὸ τῶν κτισμάτων γύρω ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ νοούμενα ταῦτα, πῶς θὰ ἦσαν καὶ αὐτὰ πάλιν κτίσματα;

9 Οὕτω λοιπὸν εἰς ἄκτιστος Θεὸς ὑπάρχει εἰς μίαν ἄκτιστον θεότητα, διότι δὲν εἶναι ἄκτιστος μόνον κατὰ τὴν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἐντελῶς ἀκατάληπτον οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ γύρω ἀπὸ τὴν οὐσίαν, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον νοοῦνται ἀπὸ τὰ κτίσματα. Ὁ Βαρλαάμ δὲ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος ἀποκαλοῦν κτιστὰ αὐτὰ τὰ γύρω ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀγαθότητα, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν, τὴν θεότητα ἢ μεγαλειότητα, καὶ τὰ παραπλήσια μὲ αὐτά, ἐπειδὴ εἶναι γύρω ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μόνον οὐσία καὶ ὅτι μόνον ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστος, καὶ οὕτως οἱ ταλαίπωροι διχοτομοῦν τὸν Θεὸν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, καὶ δογματίζουν ἀφρόνως ὅτι δὲν διαφέρει ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια ἀπὸ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν. Θεωροῦντες λοιπὸν ταύτην μόνον ἄκτιστον καὶ ὡς ἄκτιστον ὑπερκειμένην θεότητα, ὅλας δὲ τὰς γύρω ἀπὸ τὴν οὐσίαν ἐνεργείας, ἀκόμη καὶ τὴν μαζὶ μὲ αὐτὰς συναριθμουμένην ἀπὸ τοὺς πατέρας θεότητα, κτιστὰς, δὲν περιπίπτουν μόνον εἰς διθεϊάν ἀλλὰ καὶ εἰς ἀθεϊάν· διότι διὰ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ὑποβιβάζουν καὶ τὴν θεϊάν οὐσίαν εἰς κτίσμα, μὲ τὸ νὰ ἀρνοῦνται δὲ τὴν διαφορὰν μεταξύ των ἀναιροῦν ταύτας δι' ἀλλήλων, καὶ οὕτω μὲ τὴν κατ' ἔλλειψιν ἀγνωσίαν τοῦ Θεοῦ περιπίπτουν εἰς ἓν εἶδος σκότους. Διότι πῶς εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατόν νὰ γνωρίσουν τὸν Θεὸν οἱ μὴ αντιλαμβανόμενοι τὸ γνωστόν αὐτοῦ ἀπὸ τὰ ποιήματα, ἀλλὰ ταξινομοῦντες τοῦτο ἄλλοτε μὲν μὲ τὴν ὑπὲρ πᾶσαν γνῶσιν οὐσίαν, ἄλλοτε δὲ μὲ τὰ ποιήματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα γνωρίζεται, μολονότι

ὧν γινώσκεται ποιήμασι, καίτοι τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας οὐδὲν ἄλλο συνιδεῖν ἔστιν, ἢ οὗ ἔστι δύναμις τε καὶ ἐνέργεια καὶ θ' ἀποτελεῖ; Τῷ γὰρ λόγῳ τῆς ἐπινοίας ἐκ τῶν ἐνεργημάτων περὶ τὴν ἐνεργοῦσαν οὐσίαν κα-
5 ταλαμβάνεται, τῇ οὐσίᾳ ἧς ἔστι κατάλληλος, ὡς κτιστὴν μὲν εἶναι τῆς κτιστῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἄκτιστον δὲ τῆς ἀκτίστου.

10 Τελέως οὖν ἀνοηταίνοντος καὶ ὡς εἰπεῖν βουσκηματοδούς διανοίας μὴ τὴν τοῦ ἐνεργοῦντος ἐνέργειαν ἐκ
10 τῶν δημιουργημάτων συνορᾶν, ἀλλ' ἢ τιθέσθαι μετὰ τῶν ἐνεργημάτων ταύτην ἢ τῆς ἐνεργούσης οὐσίας ἀδιάφορον νομίζειν, ὡς εἶναι τὸν Θεὸν οὐσίαν μόνον ἐνεργείας ἁμοιρον. Τό γε μὴν τοῖς κτίσμασι καὶ ἀποτελέσμασι συναριθμεῖν τὴν θεωρουμένην περὶ τὴν θείαν φύσιν δύνα-
15 μιν τε καὶ ἐνέργειαν ὡς διεννηοχυῖαν ὀπωσοῦν τῆς φύσεως, τοῦτο δὲ πρὸς τῇ φρενοβλαβείᾳ καὶ δυσσεβείᾳ οὐδὲν ἦττον ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον ἔστιν ὑπερβολή. Τῆς γὰρ ἐνεργούσης φύσεως οὐκ ἔστι διαζευξάμεναι κατὰ τὸ κτιστόν τε καὶ ἄκτιστον τὴν κατάλληλον δύναμιν τε καὶ ἐνέρ-
20 γειαν, εἰ καὶ τρόπον ἕτερον διενήνοχεν αὐτῆς· διὸ καὶ ἢ κτιστὴ κατὰ τοὺς πατέρας ἐνέργεια «κτιστὴν χαρακτηρίζει φύσιν». Ὅθεν δῆλον ὡς καὶ τὴν θείαν φύσιν εἰς τὴν κτίσιν ὁ τῆς Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου αἰρέσεως λόγος κατασπᾶ, καὶ μάτην, μᾶλλον δὲ πρὸς ἀπάτην, ἐν
25 παρ' αὐτῶν φημίζεται τὸ ἄκτιστον· οὐδὲν γὰρ εἶναι ἄκτιστον παρ' αὐτῶν κατασκευάζεται.

11 Βαρλαάμ μὲν οὖν καὶ Ἀκινδύνος ὑπ' ἀνοίας ἄκρας τὰ τῶν θείων ἐνεργειῶν ἀποτελέσματα δρωῦντες ἀμβλυποῦσι πρὸς αὐτὰς τὰς ἐνεργείας. Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος
30 ἐν δυοῖς πρὸς τοῖς δέκα βιβλίοις ἐξυμνήσας ταύτας, οὗ γὰρ ἀπλῶς διάκενον ἦχον ὀνομάτων, ἀλλὰ τὰ ὑπὸ τούτων σημαινόμενα ὑμνεῖ, κἀνταῦθα τοῦ λόγου, μετὰ τὸ διευκρινῆσαι τὴν κατὰ τὰς ὑποστάσεις τοῦ Θεοῦ διάκρισιν, φησὶν· «ἐπεὶ δὲ θεία διάκρισις ἔστι καὶ ἡ ἀγα-

τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς τίποτε ἄλλο παρὰ ποίου εἶναι δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ τί ἀποτελεῖ; Πράγματι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ συλλογισμοῦ ἀπὸ τὰ ἐνεργήματα γύρω ἀπὸ τὴν ἐνεργοῦσαν οὐσίαν καταλαμβάνεται βάσει τῆς ἀντιστοίχου οὐσίας, ὅτι κτιστὴ μὲν εἶναι τῆς κτιστῆς οὐσίας ἢ ἐνέργεια, ἄκτιστος δὲ τῆς ἄκτιστου οὐσίας.

10 Εἶναι λοιπὸν γνῶρισμα ἀνθρώπου τελείως ἀνοήτου καὶ οὕτως εἰπεῖν ζωώδους διανοίας τὸ νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐνεργοῦντος ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ἀλλ' ἢ νὰ θέτῃ αὐτὴν μαζὶ μὲ τὰ ἐνεργήματα ἢ νὰ τὴν νομίζῃ ἀδιάφορον τῆς ἐνεργούσης οὐσίας, ὡσάν νὰ εἶναι ὁ Θεὸς μόνον οὐσία ἁμοιρος ἐνεργείας. Ἀσφαλῶς τὸ νὰ συναριθμῆται ἢ ὑπάρχουσα γύρω ἀπὸ τὴν θεϊὰν φύσιν δύναμις καὶ ἐνέργεια μὲ τὰ κτίσματα καὶ τὰ ἀποτελέσματα, ὡς διαφέρουσα κατὰ κάποιον τρόπον τῆς φύσεως, τοῦτο πλὴν τῆς φρενοβλαβείας εἶναι οὐχ ἦττον, ἂν μὴ καὶ μᾶλλον, ὑπερβολὴ δυσσεβείας. Διότι δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ διαζεύξωμεν ἀπὸ τὴν ἐνεργοῦσαν φύσιν κατὰ τὸ κτιστὸν καὶ ἄκτιστον τὴν ἀντίστοιχον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἂν καὶ διαφέρει αὐτῆς κατὰ ἄλλον τρόπον· διὰ τοῦτο καὶ ἡ κτιστὴ κατὰ τοὺς πατέρας ἐνέργεια «χαρακτηρίζει κτιστὴν φύσιν»¹⁸. Ὅθεν εἶναι φανερόν ὅτι ἡ λογικὴ τῆς αἰρέσεως τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου καταβιβάζει καὶ τὴν θεϊὰν φύσιν εἰς τὴν κτίσιν, καὶ ματαιῶς, μᾶλλον δὲ ἀπατηλῶς, διαφημίζεται ἀπὸ αὐτοὺς ἔν μόνον ἄκτιστον· διότι ἀπὸ αὐτοὺς κατασκευάζεται νὰ μὴ εἶναι κανέν ἄκτιστον.

11 Ὁ Βαρλαάμ λοιπὸν καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, βλέποντες τὰ ἀποτελέσματα τῶν θεϊῶν ἐνεργειῶν ὑπὸ κατάστασιν ἄκρας παραφροσύνης, ἀμβλυωποῦν πρὸς αὐτάς ταύτας τὰς ἐνεργείας. Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος ἐξυμνήσας αὐτάς εἰς δώδεκα βιβλία —διότι δὲν ὑμνεῖ κενὸν ἦχον ὀνομάτων ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν σημαινόμενα— λέγει καὶ ἐδῶ ἀφοῦ διευκρινήσῃ τὴν κατὰ τὰς ὑποστάσεις τοῦ Θεοῦ διάκρισιν «ἐπειδὴ θεῖα διάκρισις εἶναι καὶ ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόοδος, αἱ

θοπρεπῆς πρόοδος, ἡνωμένοι μὲν εἰσι κατὰ τὴν θείαν
 διάκρισιν αἱ ἄσχετοι μεταδόσεις». Μεταδόσεις μὲν οὖν
 ἐνταῦθα συλλαβῶν πάσας τὰς προόδους καὶ ἐνεργείας
 τοῦ Θεοῦ ἐκάλεσε. Προσέθηκε δὲ τὸ ἀσχέτους εἶναι ταύ-
 5 τας, ἵνα μὴ τις νομίση ταύτας εἶναι τὰ ἀποτελέσματα,
 οἷον τὴν ἐκάστου τῶν ὄντων οὐσίαν ἢ τὴν ἐν τοῖς ζῶ-
 σιν αἰσθητὴν ζωὴν ἢ τὸν τοῖς λογικοῖς καὶ νοεροῖς ἐ-
 νόνητα λόγον τε καὶ νοῦν. Πῶς γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἐν Θεῷ
 καὶ ἄσχετα, κτιστά γε ὄντα; Πῶς δ' αἱ τοῦ Θεοῦ ἄσχε-
 10 τοι πρόοδοι καὶ μεταδόσεις κτίσματα, τῆς ἀσχέτου μετα-
 δόσεως φυσικῶς ἐνούσης τῷ μεταδιδόντι, καθάπερ ἐπὶ
 τοῦ φωτὸς ὄρωμεν; Προϊὼν δ' ὁ μέγας καὶ ἀπαριθμεῖ-
 ται τὰς μεταδόσεις ταύτας κατὰ μέρος. Εἰπὼν γὰρ «αἱ
 ἄσχετοι μεταδόσεις», ἐφεξῆς φησιν· «αἱ οὐσιώσεις, αἱ
 15 ζωῶσεις, αἱ σοφοποιήσεις, αἱ ἄλλαι δωρεαὶ τῆς πάντων
 αἰτίας ἀγαθότητος, καθ' ἃς ἐκ τῶν μετοχῶν καὶ τῶν
 μετεχόντων ὑμνεῖται τὰ ἀμεθέκτως μετεχόμενα». Τίνα
 ταῦτα; Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
 12 Ὑμνεῖται τοίνυν ταῦτα παρὰ τῶν θεολόγων ἐκ τῶν
 20 ~~θεολόγων~~ ἐκ τῶν μετεχόντων, τουτέστι τῶν μετοχῆ τὸ
 εἶναι ἐχόντων, δηλονότι τῶν κτιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν
 μετοχῶν, δηλαδὴ τῶν μεταδόσεων, αἱ οὐ μετοχῆ τὸ εἶ-
 ναι ἔχουσιν· οὐ γὰρ ἂν εἶεν μετοχαί, ἀλλὰ μετέχοντα.
 Εἰ δὲ μὴ μετοχῆ τὸ εἶναι ἔχουσιν, οὐδὲ κτισταί· μὴ οὐ-
 25 σαι δὲ κτισταὶ οὐδὲ τοῦ Θεοῦ εἰσιν ἐκτός, ἀλλ' ἐξ αὐ-
 τοῦ καὶ ἐν αὐτῷ εἰσι, καθὰ προϊὼν καὶ ὁ μέγας οὗτος
 δείκνυσιν. Οὐ μόνον ἄρα κατ' οὐσίαν καὶ τὴν τῶν τρι-
 ῶν ὑποστάσεων διάκρισιν ἄκτιστόν ἐστι τὸ θεῖον, ἀλλὰ
 καὶ κατὰ τὴν τῶν προόδων τούτων καὶ ἐνεργειῶν διά-
 30 κρισιν, αἱ μετοχαί εἰσι τῶν ὄντων, ἀλλ' οὐ μετοχῆ τὸ
 εἶναι ἔχουσιν· εἰ γὰρ μετοχῆ ἢ μετοχῆ τὸ εἶναι ἔχει, καὶ
 αὕτη πάλιν ἑτέρα τοῦθ' ἔξει μετοχῆ, καὶ αὕτη πάλιν ἑ-
 τέρα καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον.

19. Περί θείων ὀνομάτων 2, 5, PG 3, 641D - 644A.

20. Περί θείων ὀνομάτων 2, 5, PG 3, 644A.

21. Βλ. αὐτόθι 5, 5, PG 3, 820AC καὶ 2, 5, PG 3, 644A.

ἀκατάσχετοι μεταδόσεις εἶναι ἠνωμένοι κατὰ τὴν θεϊὰν διάκρισιν»¹⁹. Μεταδόσεις δὲ ἐκάλεσεν ἐδῶ ὅλας μαζί τὰς προόδους καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Προσέθεσε δὲ ὅτι αὐταὶ εἶναι ἀκατάσχετοι, διὰ νὰ μὴ νομίαη κανεῖς ὅτι εἶναι τὰ ἀποτελέσματα, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἡ μερική οὐσία ἐκάστου ὄντος ἢ ἡ αἰσθητὴ ζωὴ εἰς τοὺς ζῶντας ὀργανισμοὺς ἢ ὁ λόγος καὶ νοῦς ὁ εὐρισκόμενος μέσα εἰς τὰ λογικὰ καὶ νοερά. Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ταῦτα εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀκατάσχετα, ἀφοῦ εἶναι κτιστὰ; Πῶς δὲ αἱ ἀκατάσχετοι πρόοδοι καὶ μεταδόσεις τοῦ Θεοῦ θὰ ἦσαν κτίσματα, ἀφοῦ ἡ ἀκατάσχετος μετάδοσις εὐρίσκεται φυσικῶς μέσα εἰς τὸν μεταδίδοντα, ὅπως βλέπομεν λεπτομερῶς τὰς μεταδόσεις ταύτας; Πράγματι, ἀφοῦ εἶπεν «αἱ ἀκατάσχετοι μεταδόσεις», λέγει εἰς τὴν συνέχειαν «αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις, αἱ ἄλλαι δωρεαὶ τῆς ἀγαθότητος αἰτίας τῶν πάντων, κατὰ τὰς ὁποίας τὰ ἀμεθέκτως μετεχόμενα ὑμνοῦνται ἀπὸ τὰς μετοχὰς καὶ τὰ μετέχοντα»²⁰. Ποῖα εἶναι ταῦτα; Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

- 12 Ὑμνοῦνται λοιπὸν ταῦτα ὑπὸ τῶν θεολόγων ἐκ τῶν μετεχόντων, δηλαδὴ ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ὑπαρξιν ἐκ μετοχῆς, δηλονότι τῶν κτιστῶν· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μετοχῶν, δηλαδὴ τῶν μεταδόσεων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν διὰ μετοχῆς τὴν ὑπαρξιν²¹, διότι τότε δὲν θὰ ἦσαν μετοχαὶ ἀλλὰ μέτοχα. Ἐὰν δὲ δὲν ἔχουν τὴν ὑπαρξιν διὰ μετοχῆς, δὲν εἶναι οὔτε κτισταί· ἐφ' ὅσον δὲ δὲν εἶναι κτισταί, δὲν εἶναι οὔτε ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἶναι ἐξ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν, ὅπως εἰς τὴν συνέχειαν δεικνύει ὁ μέγας οὔτος. Ἐπομένως τὸ Θεῖον δὲν εἶναι ἄκτιστον μόνον κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν διάκρισιν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διάκρισιν τῶν προόδων τούτων καὶ ἐνεργειῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι μετοχαὶ τῶν ὄντων, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν ὑπαρξιν διὰ μετοχῆς· διότι ἐὰν ἡ μετοχὴ ἔχη τὴν ὑπαρξιν διὰ μετοχῆς, καὶ αὐτὴ πάλιν θὰ ἔχη τοῦτο δι' ἄλλης μετοχῆς, καὶ αὐτὴ πάλιν θὰ ἔχη τοῦτο δι' ἄλλης μετοχῆς, καὶ αὐτὴ πάλιν δι' ἄλλης καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον.

- 13 Ἔτι τὸ μετεχόμενον τῶν μετεχόντων ἀναγκαῖον προ-
 υπάρχειν. Αἱ δὲ μετοχαὶ μετέχονται παρὰ τῶν κτισμά-
 των πάντων ὀδοῦν καὶ προϋπάρχουσι πάντων τῶν κτι-
 σμάτων, ταῦτὸν δ' εἶπειν ἄκτιστοὶ εἰσι. Καὶ μὴν οὐδὲν
 5 τῶν κτισμάτων ὑπὲρ τὰ ὄντα ἐστί. Τὰς δὲ μετοχὰς ταύ-
 τας καὶ ἀρχὰς καὶ θείας δωρεάς, εἰ καὶ ὄντα ὀνομάζει,
 ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα εἶναι πολλαχοῦ τῶν λόγων ὁ μέ-
 γας Διονύσιός φησιν· ἀλλὰ καὶ παραδείγματα τῶν ὄν-
 των εἶναι ταύτας προϋφεστηκυίας ἐν Θεῷ καθ' ὑπερ-
 10 οὔσιον ἔνωσιν. Πῶς οὖν ἂν εἶεν αὗται κτίσματα; Ἐφε-
 ξῆς δὲ καὶ τί ταῦτα τὰ παραδείγματα διδάσκων ἐπιφέ-
 ρει· «παραδείγματα δὲ φαμεν εἶναι τοὺς ἐν Θεῷ τῶν
 ὄντων οὐσιοποιούς καὶ ἐνιαίως προϋφεστῶτας λόγους,
 οὓς ἢ θεολογία προορισμούς καλεῖ, καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ
 15 θελήματα τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ, καθ' οὓς
 ὁ ὑπερούσιος τὰ ὄντα πάντα καὶ προώρισε καὶ παρήγα-
 γε». Πῶς οὖν οἱ προορισμοὶ καὶ τὰ ποιητικὰ τῶν ὄντων
 θεῖα θελήματα κτιστά; Πῶς δ' οὐ φανεροὶ τυγχάνουσιν
 ὄντες τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν εἰς κτίσμα κατασπῶντες,
 20 οἱ τὰς προόδους ταύτας καὶ ἐνεργείας τιθέμενοι κτι-
 στάς; Ἡ γὰρ οὐσιοποιὸς καὶ ζωοποιὸς καὶ σοφοποιὸς
 καὶ ἀπλῶς ἢ ποιητικὴ καὶ συνεκτικὴ τῶν κτιστῶς ὄν-
 των ἐνέργειά ἐστί τὰ θεῖα ταῦτα θελήματα καὶ αἱ θεῖαι
 δωρεαὶ τῆς πάντων αἰτίας ἀγαθότητος, αἱ οὐσιώσεις,
 14 αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις.

- 25 Συμφθεγγέσθω δὲ ἡμῖν ὁ θεῖος Μάξιμος τὴν ποιητι-
 κὴν τῶν ὄντων πρόνοιαν τὰς προόδους εἶναι ταύτας τοῦ
 Θεοῦ γράφων ἐν Σχολίοις· «κοινὰ δὲ εἰσι τῆς τρισυπο-
 στάτου διακεκριμένης ἐνάδος αἱ δημιουργικαὶ πρόνοιαι
 30 τε καὶ ἀγαθότητες», τουτέστιν αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις,
 αἱ σοφοποιήσεις. Τῷ μὲν οὖν πολλὰς φάναι ταύτας καὶ
 διακεκριμένας ἔδειξε μὴ τὴν οὐσίαν οὔσας ταύτας τοῦ
 Θεοῦ· μία γὰρ αὕτη καὶ παντάπασιν ἀδιαίρετος. Ἐπεὶ
 δὲ καὶ κοινὰς ἔφη τῆς τρισυποστάτου διακεκριμένης ἐ-
 35 νάδος, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πα-

13 Προσέτι τὸ μετεχόμενον ἀναγκαίως προϋπάρχει τῶν μετεχόντων. Αἱ δὲ μετοχαὶ μετέχονται ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα ἐπομένως προϋπάρχουν ὅλων τῶν κτισμάτων ἥτοι εἶναι ἄκτιστοι. Καὶ ὅμως κανὲν κτίσμα δὲν εἶναι ὑπὲρ τὰ ὄντα. Αἱ μετοχαὶ δὲ αὐταὶ καὶ ἀρχαὶ καὶ δωρεαί, ἂν καὶ τὰς ὀνομάζει ὄντα ὁ μέγας Διονύσιος, ὅμως εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν συγγραμμάτων του λέγει ὅτι εἶναι ὑπὲρ τὰ ὄντα. Πῶς λοιπὸν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι αὐταὶ κτίσματα; Εἰς τὴν συνέχειαν δὲ διδάσκων καὶ τί εἶναι ταῦτα τὰ παραδείγματα ἐπιλέγει· «παραδείγματα δὲ λέγομεν ὅτι εἶναι οἱ ἐν τῷ Θεῷ οὐσιοποιοὶ καὶ ἐνιαίως προϋπάρχοντες λόγοι τῶν ὄντων, τοὺς ὁποῖους ἡ θεολογία καλεῖ προορισμούς, καθὼς ἐπίσης καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα καθοριστικὰ καὶ ποιητικὰ τῶν ὄντων, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποῖους ὁ ὑπερούσιος δημιουργὸς προώρισε καὶ παρήγαγεν ὅλα τὰ ὄντα»²³. Πῶς λοιπὸν οἱ προορισμοὶ καὶ τὰ θεῖα θελήματα, τὰ ποιητικὰ τῶν ὄντων, εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι κτιστὰ; Καὶ πῶς δὲν φανερώνονται ὅτι καταβιβάζουν τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ εἰς κτίσμα ὅσοι θεωροῦν κτιστὰς τὰς προόδους καὶ ἐνεργείας ταύτας; Διότι ἡ οὐσιοποιὸς καὶ ζωοποιὸς καὶ σοφοποιὸς, καὶ ἀπλῶς ἡ ποιητικὴ καὶ συνεκτικὴ τῶν κτιστῶν ὄντων ἐνέργεια εἶναι αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ θεῖα θελήματα καὶ αἱ θεῖα δωρεαὶ τῆς ἀγαθότητος, αἰτίας τῶν πάντων, αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις.

14 Ἐὰς μαρτυρήσῃ δὲ μὲ ἡμᾶς ὁ θεῖος Μάξιμος, ὁ ὁποῖος γράφει εἰς τὰ Σχόλια ὅτι ἡ ποιητικὴ πρόνοια τῶν ὄντων εἶναι αἱ πρόοδοι αὐταὶ τοῦ Θεοῦ· «εἶναι δὲ κοιναὶ τῆς τρισυποστάτου διακεκριμένης ἐνάδος αἱ δημιουργικαὶ πρόνοιαι καὶ ἀγαθότητες»²³, δηλαδὴ αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις. Μὲ τὸ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι αὐταὶ εἶναι πολλαὶ καὶ διακεκριμέναι ἔδειξεν ὅτι αὐταὶ δὲν εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· διότι αὕτη εἶναι μία καὶ ἐντελῶς ἀδιαίρετος. Ἐπειδὴ δὲ ἐπεβεβαίωσεν καὶ ὅτι εἶναι κοιναὶ τῆς τρισυποστάτου διακεκριμένης ἐνάδος, παρέστησεν εἰς ἡμᾶς

23. Σχόλια εἰς τὸ περὶ θείων ὀνομάτων 2, 5, PG 4, 221AB.

ρέστησεν ἡμῖν· τούτων γὰρ οὐδέν τῶν τριῶν ἐνέργεια κοινή. Τῷ δὲ μὴ μόνον προνοίας ταῦτας φάναι καὶ ἀγαθότητας, ἀλλὰ καὶ δημιουργικάς, ἀκτίστους ὑπαρχούσας ἔδειξεν. Εἰ γὰρ μὴ, δεδημιουργημένον ἔσται τὸ δημιουργικόν. Οὐκοῦν ἐτέρῳ δημιουργικῷ, κἀκεῖνο πάλιν ἐτέρῳ δεδημιουργημένον ἔσται, καὶ πρὸς τὸ εἰς ἔσχατον τοῦτ' ἐλαύνειν ἀτοπίας, οὐδ' ἐπ' ἀπειρον στήσεται βαδίζον.

- 15 Αἱ τοῦ Θεοῦ ἄρα πρόοδοι καὶ ἐνέργειαι καὶ μεταδό-
 10 σεις, αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, πρόνοιαι καὶ ἀγαθότητές εἰσιν ἀκτιστοὶ Θεοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν αὐταὶ ὁ Θεός, εἰ καὶ μὴ κατ' οὐσίαν· κατ' ἐκείνην γὰρ ἀμέριστος καὶ ἀμέθεκτός ἐστι, τελέως πάντων ἀπολελυμένος ὢν, ὡς μηδένα τῶν
 15 ὅσοι τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀκριβείας ἐπιγνώμονες κατ' αὐτὴν νοῆσαι Θεὸν ἢ ἐξειπεῖν ἐπιχειρήσαί ποτε, νοεῖν δὲ καὶ λέγειν ἐγχειρεῖν ἀεὶ πάντας τοὺς ἱεροφάντας περὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας καὶ ἀγαθότητος, καθ' ἣν τῶν ἔξωθεν οὐσαν ἀπεργαστικῆν, αἰτιός ἐστι τῶν ὄν-
 20 των πάντων· τῷ γὰρ εἶναι ταύτην ἢ τῶν ὄλων παραγωγή καὶ ὑπόστασις ὑπῆρξεν. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἢ θεία πρόνοια, ἢ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ καταδεέστερα ἐπιστροφὴ καὶ ἀγαθὴ θέλησίς ἐστι. Καὶ αὐτὴ πρὸ πάντων ἦν, οἷόν τις κοινὴ προμήθεια τῶν ἐσομένων, καὶ δι' αὐτὴν ἀπαν-
 25 τα κατὰ καιρὸν προῆκται ὡς ὑπὸ δημιουργικῆς θελήσεως καὶ ἐνεργείας, καὶ ἐν αὐτῇ συνέστηκε τὸ πᾶν, ὡς ἐν συνεκτικῇ φρουρᾷ καὶ περιληπτικῇ ἐστίᾳ τοῦ παντός. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἢ μία πρόνοια καὶ ἀγαθότης, δι' ἣν τῶν ὑποδεεστέρων ἐπιμέλειαν ποιεῖται ὁ Θεός, οὐ
 30 μία μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ πρόνοιαι καὶ ἀγαθότητες καλοῦνται παρὰ τῶν θεολόγων.

- 16 Ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τὴν τῆς ἀγαθότητος ἀνείκαστον ὑπερβολὴν πολυειδές ὑπέστησε τὸ πᾶν ὁ προαγωγεὺς καὶ κοσμητὼρ τοῦ παντός, τὰ μὲν εἶναι μόνον ἐθελήσας, τὰ

24. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ὁ Θεός δὲν παρέχει ἀποκάλυψιν δευτέρας ποιότητος, ἀλλὰ φανερώνει τὸν ἑαυτὸν τοῦ μένων πάντοτε κατὰ τὴν οὐσίαν ἄγνωστος καὶ ἀπρόσιτος.

ὅτι δὲν εἶναι οὔτε ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· διότι κα-
νὲν ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι κοινὴ ἐνέργεια τῶν τριῶν. Μὲ τὸ
ὅτι δὲ δὲν ὠνόμασε ταύτας μόνον προνοίας καὶ ἀγαθότη-
τας, ἀλλὰ καὶ δημιουργικάς, ἔδειξεν ὅτι εἶναι ἄκτιστοι.
Ἄλλως τὸ δημιουργικὸν θὰ εἶναι δημιουργημένον, ἐπομέ-
νως θὰ εἶναι δημιουργημένον ἀπὸ ἄλλο δημιουργικὸν καὶ
ἐκεῖνο πάλιν ἀπὸ ἄλλο, καὶ τοῦτο προχωροῦν εἰς τὸ ἔσχα-
τον σημεῖον οὐτοπίας δὲν θὰ σταματήσῃ νὰ βαδίζῃ πρὸς
τὸ ἄπειρον.

15 Ἄρα αἱ πρόνοιαι καὶ ἐνέργειαι καὶ μεταδόσεις τοῦ
Θεοῦ, αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις καὶ τὰ
παραπλήσια μὲ αὐτὰ, εἶναι ἄκτιστοι πρόνοιαι καὶ ἀγαθότη-
τες τοῦ Θεοῦ, καὶ αὗται εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Θεός, ἂν
καὶ ὄχι κατ' οὐσίαν²⁴· διότι κατ' ἐκείνην εἶναι ἀμέριστος
καὶ ἀμέθικτος, ἐφ' ὅσον εἶναι τελείως ἀπολελυμένος ἀπὸ
ὄλα, ὥστε κανεὶς ποτὲ ἀπὸ τοὺς εἰδήμονας τῆς ἀκριθείας
κατὰ τὴν εὐσέβειαν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἐννοήσῃ ἢ νὰ
ἐκφράσῃ τὸν Θεόν, νὰ ἐπιχειροῦν δὲ πάντοτε ὄλοι οἱ ἱερο-
φάνται νὰ νοοῦν καὶ λέγουν περὶ τῆς προνοίας καὶ ἀγαθότη-
τος αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι αἴτιος ὄλων τῶν ὄντων,
διότι αὐτὴ εἶναι ἀπεργαστικὴ τῶν ὄντων· ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει
αὐτῇ, ἔλαβεν ὑπαρξιν ἢ παραγωγή καὶ ὑπόστασις τῶν ὄλων.
Διότι ἡ θεία πρόνοια δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ στροφή τοῦ
Θεοῦ πρὸς τὰ ὑποδεέστερα καὶ ἀγαθὴ θέλησις. Καὶ αὐτὴ
ὑπῆρξε πρὸ τῶν πάντων, ὡς κοινὴ πρόνοια τῶν μελλόντων,
καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς ὄλα παρήχθησαν εἰς τὸν καιρὸν των ὡς
ἀπὸ δημιουργικὴν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν καὶ ἐν αὐτῇ συνε-
κροτήθη τὸ πᾶν ὡς εἰς συνεκτικὴν φρουρὰν καὶ περιληπτι-
κὴν ἐστίαν τοῦ παντός. Διὰ ταῦτα λοιπὸν ἢ μία πρόνοια
καὶ ἀγαθότης, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἐπιμελεῖται τῶν ὑπο-
δεεστέρων, δὲν εἶναι μία μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ πρό-
νοιαι καὶ ἀγαθότητες, ὅπως λέγεται ἀπὸ τοὺς θεολόγους.

16 Βεβαίως λόγῳ τῆς μεγάλης ὑπερβολῆς καὶ ἀγαθό-
τητος ὁ παραγωγὸς καὶ κοσμητὴρ τοῦ παντός κατέστη-
σε τοῦτο καὶ πολυειδές, θελήσας ἄλλα μὲν νὰ εἶναι ἀπλῶς,
ἄλλα δὲ πλὴν τῆς ὑπάρξεως νὰ ἔχουν καὶ Ζωὴν, καὶ ἄλλα

δὲ πρὸς τῷ εἶναι κεκτηῖσθαι καὶ ζωὴν· καὶ τὰ μὲν νοε-
 ρᾶς ταύτης εὐμοιρεῖν, τὰ δὲ μόνης ἀπολαύειν τῆς κατ'
 αἴσθησιν, ἔστι δ' ἅ καὶ μικτὴν ταύτην ἐξ ἀμφοτέρων ἐ-
 σχηκέναι· καὶ τῶν λογικῆν καὶ νοερὰν παρ' αὐτοῦ λα-
 5 βόντων τὴν ζωὴν, τῇ πρὸς αὐτὸν ἐθελουσίῳ νεύσει τῆς
 αὐτοῦ ἐνώσεως ἐπιτυγχάνειν καὶ ζῆν οὕτω θείως καὶ
 ὑπερφυῶς τῆς αὐτοῦ κατηξιωμένα θεουργοῦ χάριτος καὶ
 ἐνεργείας· ἡ γὰρ αὐτοῦ θέλησις γένεσις ἔστι τοῖς οὐ-
 σιν, ἢ προαγομένοις ἐκ μὴ ὄντος ἢ βελτιουμένοις, καὶ
 10 τοῦτο διαφόρως. Διὰ ταύτην τὴν ἐπὶ τὰ ὄντα τοῦ θεοῦ
 θελήματος διαφορὰν ἡ μία ἐκείνη πρόνοια καὶ ἀγαθότης,
 ταῦτ' οὖν δι' εἰπεῖν ἢ δι' ἀγαθότητα πρὸς τὰ καταδεέστερα
 τοῦ Θεοῦ ἐπιστροφή, πολλαὶ πρόνοιαί τε καὶ ἀγαθότη-
 τες καὶ εἰσι καὶ λέγονται, ἀμερίστως ἐν τοῖς μεριστοῖς
 15 μεριζόμεναι καὶ ποικιλλόμεναι, ὡς τὴν μὲν προγνωστι-
 κὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καλεῖσθαι κατὰ τὰς ἀνωτέρω εἰ-
 ρημένας, τὴν δὲ δημιουργικὴν τε καὶ συνεκτικὴν, τού-
 των δ' αὖ, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, τὰς μὲν οὐσιώ-
 σεις, τὰς δὲ ζωώσεις, τὰς δὲ σοφοποιήσεις. Ἐκάστη
 20 δὲ τούτων κοινὴ ἔστι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ κατ' αὐτὴν ἐκάστην τὴν πε-
 ρὶ ἡμᾶς ἀγαθὴν καὶ θεῖαν θέλησιν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱ-
 ὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστιν ἡ οὐσιοποιὸς καὶ ζωο-
 ποιὸς καὶ σοφοποιὸς ἐνεργεία τε καὶ δύναμις.

17²⁵ Ἀκούοις δ' ἂν παρὰ τῶν αὐτῶν καὶ αἰδίους νοήσεις
 καὶ κινήσεις εἶναι Θεοῦ τὰς ἐνεργείας διδασκόντων ταύ-
 τας· τοῦ γὰρ μεγάλου Διονυσίου εἰπόντος κινεῖσθαι τὸν
 Θεὸν τῷ εἰς οὐσίαν ἄγειν καὶ συνέχειν τὰ πάντα, καὶ
 εὐθεῖαν μὲν αὐτοῦ κίνησιν τὴν ἀπαρέγκλιτον πρόοδον
 30 τῶν ἐνεργειῶν, ἐλικοειδῆ δὲ τὴν σταθερὰν πρόοδον καὶ
 τὴν γόνιμον στάσιν, κατὰ κύκλον δὲ τὸ ἐπιστρέφειν τὰ
 ὄντα πρὸς ἑαυτὸν, ὁ θεῖος Μάξιμος, «κινήσις ἔστι», φη-

25. Ἡ πολυειδὴς μορφή τοῦ κόσμου ὀφείλεται εἰς τὸν διάφορον
 τρόπον μεθέξεως τῶν κτισμάτων εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ.
 Περισσότερα σχετικῶς βλ. εἰς Διάλεξιν ὀρθοδόξου μετὰ βαρλα-
 αμίτου 47· Ἀντιρρητικὸν πρὸς Ἀκίνδυνον 5, 27.

μέν νά κατέχουν τήν νοεράν ταύτην ζωήν, ἄλλα δέ μόνον τήν κατ' αἴσθησιν, καί μερικὰ νά ἔχουν ταύτην μικτήν καί ἀπό τὰ δύο εἶδη· καί ἐκ τῶν λαβόντων ἀπό αὐτόν τήν λογικήν καί νοεράν ζωήν ὠρισμένα διὰ τῆς ἐθελουσίας κλίσεως πρὸς αὐτόν νά ἐπιτυγχάνουν τήν πρὸς αὐτόν ἔνωσιν καί οὕτω νά ζοῦν θείως καί ὑπερφυῶς κατηξιωμένα τῆς θεωρουγῶ χάριτος καί ἐνεργείας αὐτοῦ· διότι ἡ θέλησις αὐτοῦ ἀποτελεῖ γένεσιν διὰ τὰ ὄντα, εἴτε παραγόμενα ἀπό τὸ μὴ ὄν εἴτε βελτιούμενα, καί τοῦτο κατὰ διάφορον τρόπον²⁵. Ἐξ αἰτίας ταύτης τῆς ἐπὶ τὰ ὄντα διαφορᾶς τοῦ θείου θελήματος ἡ μία ἐκείνη πρόνοια καί ἀγαθότης, ἥ μὲ ἄλλους λόγους ἢ λόγῳ ἀγαθότητος στροφή τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ ὑποδεέστερα, εἶναι καί λέγονται πολλαὶ πρόνοιαι καί ἀγαθότητες, μεριζόμεναι ἀμερίστως εἰς τὰ μεριστὰ καί διαφοροποιούμενοι, οὕτως ὥστε κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα ἄλλη μὲν νά ὀνομάζεται προγνωστικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἄλλη δὲ δημιουργικὴ καί συνεκτικὴ, ἀπὸ αὐτὰς δὲ πάλιν, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον νά ὀνομάζωνται ἄλλαι οὐσιώσεις, ἄλλαι ζωώσεις, ἄλλαι σοφοποιήσεις. Ἐκάστη δὲ αὐτῶν εἶναι κοινὴ τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἀγίου Πνεύματος²⁶, ὥστε καθ' ἑκάστην ἀγαθὴν καί θείαν θέλησιν δι' ἡμᾶς ὁ Πατὴρ καί ὁ Υἱὸς καί τὸ Ἅγιον Πνεῦμα νά εἶναι ἡ οὐσιοποιὸς καί ζωοποιὸς καί σοφοποιὸς ἐνεργεῖαι καί δύναμις.

17 Θὰ ἀκούσης δὲ ἀπὸ τοὺς ἰδίους πατέρας νά διδάσκουν ὅτι αἱ ἐνεργεῖαι αὗται εἶναι καί αἰδίοι νοήσεις καί κινήσεις. Οὕτως, ἀφοῦ ὁ μέγας Διονύσιος εἶπεν «ὅτι ὁ Θεὸς κινεῖται κατὰ τὸ ὅτι φέρει εἰς οὐσίαν καί συνέχει τὰ πάντα, καί ὅτι εὐθεῖα μὲν κινήσεις αὐτοῦ εἶναι ἡ ἄνευ παρεκκλίσεων πρόοδος τῶν ἐνεργειῶν, ἐλικοειδῆς δὲ ἡ σταθερὰ πρόοδος καί ἡ γόνιμος στάσις, κυκλικὴ δὲ ἡ ἐπιστροφή τῶν ὄντων πρὸς αὐτόν²⁷, ὁ θεῖος Μάξιμος λέγει, «κινήσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ βούλησις αὐτοῦ πρὸς γένεσιν τῶν ὄντων καί αἱ

26. Πᾶσα ἐνεργεῖα τῆς θεότητος εἶναι κοινὴ τῶν τριῶν προσώπων. Ἐξ ἄλλου αἱ ἀναφερόμεναι πολλαὶ ἐνεργεῖαι ἀποτελοῦν διαφοροποιήσιν τῆς μῆδς κατ' οὐσίαν ἐνεργείας τῆς τρισυποστάτου θεότητος.

27. Περὶ θείων ὀνομάτων 9, 9, PG 3, 916CD.

- σί, «Θεοῦ ἢ εἰς τὸ γενέσθαι τὰ ὄντα βούλησις αὐτοῦ
καὶ αἱ πρόοδοι τῆς εἰς πάντα προνοίας αὐτοῦ». Πῶς
οὖν αἱ πρὸς τὰ ὄντα κινήσεις οὐχὶ τῆς οὐσίας οὐδὲ περὶ
τὴν οὐσίαν, ἀλλ' οὐσία ἔσονται καὶ ταῦθ' αἱ πλείους;
- 5 Πρὸς δὲ Τίτον ἐπιστέλλοντος τοῦ μεγάλου, καὶ τίς ὁ
τῆς σοφίας οἶκος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ διευκρινουῦντος, καὶ
τὸ περιφερέες καὶ ἀναπεπταμένον τοῦ ἐν ἐκείνῃ κρατή-
ρος εἰπόντος εἶναι τὴν ἀναρχον καὶ ἀτελεῦτητον τῶν
ὄλων πρόνοιαν, ὁ θεῖος πάλιν Μάξιμος «ἀναρχον», φη-
10 σίν, «εἶπε τὴν τῶν ὄλων πρόνοιαν, ὡς ὄντων πάντων
ἐν ταῖς αἰδίαις τοῦ Θεοῦ νοήσεσιν, ἃς καὶ προορισμοὺς
ὁ Παῦλος ἔφη· καθ' ἃς αἰδίους τοῦ Θεοῦ νοήσεις τὰ
μέλλοντα παραγεσθαι προετυποῦτο, καὶ ἡ πρόνοια τοῦ
Θεοῦ ἀνάρχως προὑπῆρχε· προνοίας γὰρ ἦν τὸ βούλε-
15 σθαι παραγαγεῖν κτίσιν τὴν μέλλουσαν ἀπολαύειν τῆς
προνοητικῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ». Πῶς οὖν αἱ πολλαὶ νο-
ήσεις καὶ κατ' αὐτὰς τύποι τῶν μελλόντων καὶ ἡ τού-
των πρόνοια καὶ ἡ κατὰ ταύτην βούλησις οὐχὶ τῆς θεί-
ας οὐσίας, ἀλλ' αὐτὰ ἔσονται οὐσία, καὶ ταῦθ' οἷς ἐν-
20 θεωρεῖται σχέσις πρὸς τὰ ὄντα τοῦ κατ' οὐσίαν παν-
τάπασιν ἀσχέτου;
- 18 Διονυσίου μέντοι πάλιν τοῦ μεγάλου γεγραφότος ἐν
τοῖς περὶ τοῦ ὄντος, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ Θεῷ καὶ
αὐτὸ εἶναι καὶ τὰς τῶν ὄντων ὑπάρχειν ἀρχᾶς, ὁ πο-
25 λὺς τὰ θεῖα Μάξιμος, «τὰ ἐξ αὐτοῦ», φησί, «καὶ ἐν αὐ-
τῷ νόες εἰσὶν εἰκοότες θεωρήμασι τῆς ἐπιστήμης. Εἰ-
σὶ δὲ ὁμοῦ καὶ διακεκριμένα ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ ἐν ψυχῇ
πολλὰ ὁμοῦ ἐπιστῆμαι οὔσαι, ἀσύγχυτοι μένουσι καὶ ἐν-
εργοῦσιν ἔξω κατὰ μίαν, ὅταν δέη». Βαβλαᾶμ τοίνυν
30 καὶ Ἀκίνδυνος κτιστὰς λέγοντες ταύτας τὰς προόδους,
καθ' ἃς ἠνωμένως διακρίνεται τὸ θεῖον, κτίσμα ποιοῦ-
σι τὸν Θεόν, καὶ δυσσεβέστατα διχοτομοῦσι τοῦτον εἰς
κτιστὰ καὶ ἄκτιστα· τὴν μὲν οὐσίαν τῆς ἀγίας τριάδος
ἄκτιστον τιθέμενοι, τὰς δὲ κοινὰς προόδους καὶ ἐνερ-

28. Σχόλια εἰς τὸ περὶ θεῖων ὀνομάτων 9, 9, PG 4, 381CD.

29. Ἐπιστολὴ 9 Τίτῳ ἱεράρχῃ 3, PG 3, 1109B.

30. Σχόλια εἰς ἐπιστολὰς Ἀρεοπαγίτου 9, 3, PG 4, 569CD.

εις πάντα πρόοδοι τῆς προνοίας αὐτοῦ»³¹. Πῶς λοιπὸν αἱ πρὸς τὰ ὄντα κινήσεις δὲν θὰ εἶναι τῆς οὐσίας οὔτε περὶ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ θὰ εἶναι οὐσία, καὶ μάλιστα ἐνῶ εἶναι πολλαί; Ὅταν δὲ ὁ μέγας θεολόγος γράφῃ πρὸς τὸν Τίτον, διευκρινῶν ποῖος εἶναι ὁ οἶκος τῆς σοφίας καὶ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ, λέγει ὅτι τὸ περιφερὲς καὶ ἀνοικτὸν τοῦ εἰς αὐτὴν κρατῆρος εἶναι ἢ ἀναρχος καὶ ἀτελεῦτητος τῶν ὄλων πρόνοια³², ὁ θεῖος πάλιν Μάξιμος λέγει, «ἀναρχον εἶπε τὴν πρόνοιαν τῶν ὄλων, διότι τὰ ὄντα ὅλα εἶναι εἰς τὰς αἰδίους νοήσεις τοῦ Θεοῦ, τὰς ὁποίας ὁ Παῦλος ὠνόμασε καὶ προορισμούς. Κατὰ τὰς αἰδίους ταύτας τοῦ Θεοῦ νοήσεις προετυπώνοντο τὰ μέλλοντα νὰ παραχθοῦν καὶ εἰς αὐτὰς προϋπήρχεν ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἀνάρχως· διότι ἴδιον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ ἦτο τὸ νὰ θέλῃ νὰ παραγάγῃ τὴν μέλλουσαν κτίσιν, διὰ νὰ ἀπολαύῃ τῆς προνοητικῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ»³³. Πῶς λοιπὸν αἱ πολλαὶ νοήσεις καὶ οἱ κατ' αὐτὰς τύποι τῶν μελλόντων, ἡ πρόνοια περὶ τούτων καὶ ἡ σχετικὴ μὲ αὐτὴν βούλησις, δὲν εἶναι τῆς θείας οὐσίας ἀλλ' εἶναι αὐτὰ οὐσία, καὶ μάλιστα ὅταν δι' αὐτῶν παρατηρῆται σχέσις πρὸς τὰ ὄντα τοῦ κατ' αὐσίαν ἐντελῶς ἀσχέτου;

18 Εἰς ὅσα πάλιν ἔγραψεν ὁ μέγας Διονύσιος εἰς τὰ περὶ τοῦ ὄντος, ὅτι ἡ ὑπαρξίς καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ὑπάρχουν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ Θεῷ³⁴, ὁ πολὺς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος λέγει, «τὰ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι νόες ὁμοιάζοντες μὲ θεωρήματα τῆς ἐπιστήμης. Εἶναι δὲ μαζὶ ταῦτα καὶ διακεκριμένα ἐν αὐτῷ, ὅπως καὶ εἰς τὴν ψυχὴν αἱ ἐπιστῆμαι, ἂν καὶ εἶναι πολλαὶ μαζὶ, μένουں ἀσύγχυτοι καὶ ἐνεργοῦν ἕξω ἀνὰ μίαν, ὅταν χρειάζεται»³⁵. Ὁ Βαρλαάμ λοιπὸν καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, λέγοντες κτιστὰς τὰς προόδους ταύτας, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ θεῖον διακρίνεται ἠνωμένον, καθιστοῦν κτίσμα τὸν Θεόν καὶ δυσσεβέστατα διχοτομοῦν τοῦτον εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, θεωροῦντες τὴν μὲν οὐσίαν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἄκτιστον, τὰς δὲ κοινὰς προόδους καὶ ἐνεργείας καὶ ἐκφάνσεις ταύτης κτιστὰς. Καὶ

31. Περὶ θείων ὀνομάτων 5, θ, PG 3, 820CD.

32. Σχόλια εἰς τὸ περὶ θείων ὀνομάτων 5, θ, PG 4, 320D.

γειυς καὶ ἐκφάνσεις ταύτης εἶναι διατεινόμενοι κτι-
 στάς. Καίτοι Διονύσιος ὁ μέγας κὰν τῇ πρὸ τῶν ἄλ-
 λων παρ' ἡμῶν τὴν ἀρχὴν προβεβλημένη ρῆσει, τὴν τε
 διάκρισιν τῶν ὑποστάσεων καὶ τὴν τῶν μεταδόσεων,
 5 μᾶλλον δὲ πάσας τὰς θείας ἐνώσεις καὶ διακρίσεις, ἐνὶ
 λόγῳ συμπεριεῖληφεν (οὐδὲ γὰρ αἱ εἰρημέναι μόναι δια-
 τελοῦσιν, εἰ μὴδὲ γοῦν ταῖς εἰρημέναις Βαρλαάμ καὶ Ἀ-
 κίνδυνος προσέσχον)· ἐνὶ μέντοι λόγῳ πάσας συμπεριε-
 ληφεν ὁ μέγας, ἵνα μηδεμίαν τῶν ὁμοταγῶν τούτων τολ-
 10 μᾶ τις ἀθέσμως εἰς τὴν κτίσιν κατασπᾶν. Διὸ μετὰ τὸ
 διευκρινῆσαι τὰ κατὰ τὴν ὑποστατικὴν διάκρισιν, ἐπα-
 ναλαμβάνων τὸν λόγον, «χρῆ δέ», φησὶν, «ὡς οἶμαι,
 μᾶλλον ἀναλαβόντας ἡμᾶς τὸν παντελεῖ τῆς θείας ἐνώ-
 σεως καὶ διακρίσεως ἐκθέσθαι τρόπον», δεικνὺς ὅτι καὶ
 15 ἄλλαι τινές εἰσιν ἐπὶ Θεοῦ ἐνώσεις τε καὶ διακρίσεις.
 Εἰθ' ὡς ἂν μηδεὶς ἀπειθῇ τῶν εὐσεβῶν, ὀροθετοῦντας
 προάγει περὶ τῶν θείων τούτων ἐνώσεων καὶ διακρίσε-
 ων τοὺς ἱερωῶς μυσταγωγῆσαντας καὶ τὴν ἀρχὴν τὰ τῆς
 θεολογίας παραδόντας· «λέγουσι γάρ», φησὶν, ὅπερ καὶ
 20 ἐν ἑτέροις ἔφην, οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογικῆς παραδό-
 σεως ἱερομύσται, τὰς μὲν ὑπεριδρῦσεις τὰς ἀνεκφοιτή-
 τους καὶ κρυφίας τῆς ὑπεραγνώστου καὶ ὑπεραρρήτου
 μονιμότητος, τὰς ἐνώσεις εἶναι τὰς θείας· τουτέστι
 τὴν ἐν ἑαυτῷ τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἡμῖν ἀπερινόητον ἴ-
 25 δρυσίν τε καὶ μονήν, αὐτὸ τὸ μένειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Θε-
 ὸν καὶ μηδαμῶς πρὸς ἔκφανσιν προῖέναι καὶ κινεῖσθαι
 κατ' οὐσίαν, ἔνωσιν οἱ πατέρες ὀνομάζουσι.
 19 Τίνος δὲ χάριν τὴν ὑπεράγνωστον ἐνωσίν τε καὶ ἴ-
 δρυσιν πληθυντικῶς ὁ μέγας προήγαγε, προῖδντος τοῦ
 30 λόγου δειχθήσεται. Νῦν δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἔκφανσιν
 ἀνεκφοιτήτων ἐνωσιν ὀνομάζειν τοὺς πατέρας εἰπών,
 τὰς ἀγαθοπρεπεῖς προόδους τε καὶ ἐκφάνσεις τῆς θε-
 αρχίας, διακρίσεις ὀνομάσαι φησὶν αὐτούς, διδάσκων ὅ-
 τι τὴν τοῦ Θεοῦ κίνησιν πρὸς ἔκφανσιν διάκρισιν οἱ πα-
 35 τέρες προσειρήκασιν. Οἱ καὶ φασὶ πάλιν κατ' αὐτὸν -

ὁμως ὁ μέγας Διονύσιος καὶ εἰς τὴν πρό τῶν ἄλλων παραθεθεῖσαν ἀπὸ ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας ρῆσιν συμπεριέλαβεν εἰς ἓνα λόγον τόσον τὴν διάκρισιν τῶν ὑποστάσεων ὅσον καὶ τὴν διάκρισιν τῶν μεταδόσεων, μᾶλλον δὲ ὅλας τὰς θείας ἐνώσεις καὶ διακρίσεις (διότι δὲν εἶναι μόναι αἱ εἰρημέναι, ἔστω καὶ ἂν ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος δὲν ἐπρόσεξαν οὔτε εἰς τὰς εἰρημένας)· συμπεριέλαβε λοιπὸν ὁ μέγας ὅλας εἰς ἓνα λόγον, διὰ νὰ μὴ τολμᾷ κανεὶς νὰ ὑποβιβάζη εἰς τὴν κτίσιν ὅποιανδήποτε ἀπὸ αὐτὰς τὰς ὁμοταγεῖς ἀθέσμως. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν διευκρίνησιν τῶν σχετικῶν μέ τὴν ὑποστατικὴν διάκρισιν, συνεχίζων τὸν λόγον λέγει, «πρέπει δέ, ὅπως νομίζω, συνεχίζοντες νὰ ἐκθέσωμεν πλήρως τὸ θέμα τῆς θείας ἐνώσεως καὶ διακρίσεως»³³, δεικνύων ὅτι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχουν καὶ μερικαὶ ἄλλαι ἐνώσεις καὶ διακρίσεις. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ ἀπειθῆ κανεὶς ἀσεβῆς προβάλλει νὰ ὀρθοθετοῦν περὶ τῶν θείων τούτων ἐνώσεων καὶ διακρίσεων τοὺς ἱερῶς μυσταγωγῆσαντας καὶ διδάξαντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὰ μυστικά τῆς θεολογίας· διότι, σημειώνει ὅπως ἀνεφερα καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον, «οἱ ἱερομῦσται τῆς ἰδικῆς μας θεολογικῆς διδασκαλίας λέγουν ὅτι αἱ μὲν ἀνεκφοίτητοι καὶ κρύφια ὑπεριδρύσεις τῆς ὑπεραγνώστου καὶ ὑπεραρρήτου μονιμότητος εἶναι αἱ θεῖαι ἐνώσεις»³⁴ δηλαδὴ οἱ πατέρες ὀνομάζουν ἐνωσιν τὴν ἐντελῶς ἀκατάληπτον εἰς ἡμᾶς ἰδρυσιν καὶ μονὴν τοῦ Θεοῦ ἐν ἑαυτῷ, αὐτὸ τοῦτο τὸ νὰ παραμένῃ ὁ Θεὸς ἐν ἑαυτῷ καὶ νὰ μὴ προχωρῆ καθόλου πρὸς φανέρωσιν καὶ νὰ μὴ κινῆται κατ' οὐσίαν.

19

Διὰ ποῖον δὲ λόγον ὁ μέγας παρέθεσεν εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν τὴν ὑπεράγνωστον ἐνωσιν καὶ ἰδρυσιν, θὰ δειχθῆ εἰς τὴν συνέχειαν τῆς διαπραγματεύσεως. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δέ, εἰπὼν ὅτι οἱ πατέρες ἐνωσιν ὀνομάζουν τὸ ἀνεκφοίτητον τοῦ Θεοῦ πρὸς φανέρωσιν, λέγει ὅτι οὗτοι ὠνόμασαν διακρίσεις τὰς θεοπρεπεῖς προόδους καὶ φανερώσεις, διδάσκων ὅτι οἱ πατέρες διάκρισιν ἐπωνόμασαν τὴν κίνησιν τοῦ Θεοῦ πρὸς φανέρωσιν. Οὗτοι λέγουν κατ' αὐτὸν πάλιν (δὲν λέγουν ὁμως ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ ἀκολου-

οὐδ' αὐτοὶ παρ' ἑαυτῶν λέγοντες, ἀλλὰ τοῖς ἱεροῖς λογίοις ἐπόμενοι —, φασὶ τοίνυν οὗτοι, «καὶ τῆς εἰρημένης ἐνώσεως εἶναι τινὰς ἰδίᾳ καὶ ἐνώσεις καὶ διακρίσεις. Ὡσαύτως δὲ καὶ τῆς εἰρημένης διακρίσεως».

5 Τούτου χάριν ὁ μέγας μικρὸν ἀνωτέρω τὴν τοιαύτην ἐνωσίν τε καὶ διακρίσιν πληθυντικῶς προήγαγε· καὶ γὰρ οὐχ εἷς ἐστὶ τρόπος οὔτε τῆς θείας ἐνώσεως οὔτε τῆς διακρίσεως. Ἄλλὰ πλὴν τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως - αὕτη γὰρ μόνου τοῦ Υἱοῦ — τριττὴν ἐδρῆσει τις φιλομα-
10 θῶς ἐξετάζων ἐκ τῶν ἐφεξῆς τοῦ μεγάλου λόγων τὴν τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἐνωσίν τε καὶ διάκρισιν· ἠνωμένως γὰρ αὕτη πάσας ἔχει τὰς τε θέσεις καὶ τὰς ἀφαιρέσεις, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον. Πάσας μὲν γὰρ ἔχει τὰς θέσεις, ὧν ἐστὶ περιεκτικώτερον ἢ ἀγαθότης,
15 ἐπεὶ πᾶν ὃ τι καλὸν αὐτῆς κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἄλλὰ πόθεν ἡμῖν ἐγνωσται πᾶν εἶναι καλὸν αὐτῆς; Ἐκ τοῦ πᾶν ὃ τι περ ἀγαθὸν εἶναι παρ' αὐτῆς.

20 Οὐκοῦν ὡς δημιουργὸς καὶ αἴτιος τούτων ὁ Θεὸς ἀπὸ τούτων κατ' ἐκείνας γινώσκεται καὶ ὀνομάζεται
20 καὶ ἐν σχέσει τινὶ θεωρεῖται κατὰ ταύτας. Διὸ καὶ αἰτιολογικὰ τὰ τοιαῦθ' ὁ μέγας ἀνωτέρω εἴρηκε· τὸ ἀγαθόν, τὸ ὄν, τὸ ζωογόνον, τὸ σοφὸν καὶ ὅσα παραπλήσια τούτοις. Κατ' οὐσίαν δὲ πάντων ὑπερεξηρημένος τε καὶ ἀπολελυμένος ὁ Θεὸς ὑπάρχων καὶ τῶν τοιούτων ὑπερέ-
25 χει σχέσεων. Οὐδὲ γὰρ ὡσπερ κέντρον μηδὲν ἐστὶ πλεον ἢ τῶν ἐν τῷ κύκλῳ εὐθειῶν ἀρχή, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς οὐδὲν ἐστὶ πλεον ἢ ἀρχή καὶ αἴτιον τῶν γεγονότων. Ἄλλ' ἐστὶ κατ' οὐσίαν ὄντως ὑπὲρ πᾶσαν σχέσιν τε καὶ μέθεξιν, καὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὡς σχέσεως ὑπερεξηρη-
30 μένος. Ταῦτ' ἄρα πρὸς ταῖς θέσεσι καὶ τὰς ὑπεροχικὰς ἀφαιρέσεις ὅλη τε καὶ ἠνωμένως ἢ τρισυπόστατος θεότης ἔχει, ὧν ἐστὶ περιεκτικώτατον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν καὶ ἀφαιρέσιν καὶ θέσιν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ «τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα». Ἔστιν οὖν τοῦ ἐνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ

34. Αὐτόθι 2, 4, PG 3, 641A.

35. Ἰακ. 1, 17.

θοῦντες τὰ ἱερά λόγια), λέγουν λοιπὸν οὗτοι ὅτι «καὶ τῆς εἰρημένης ἐνώσεως ὑπάρχουν μερικαὶ ἰδιαίτεραι ἐνώσεις καὶ διακρίσεις, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς εἰρημένης διακρίσεως»³⁴. Ἐξ αἰτίας τούτου παρέθεσεν ἀνωτέρω εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν ὁ μέγας τὴν τοιαύτην ἐνωσιν καὶ διάκρισιν· διότι δὲν ὑπάρχει εἰς μόνον τρόπον τόσον τῆς θείας ἐνώσεως ὅσον καὶ τῆς διακρίσεως, ἀλλὰ πλὴν τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, ἡ ὁποία ἰδιάζει εἰς τὸν Υἱὸν μόνον, θὰ εὕρη ὁποῖος ἐξετάσῃ φιλομαθῶς τὴν συνέχειαν τῶν λόγων τοῦ μεγάλου τριπλῆν τὴν ἐνωσιν καὶ διάκρισιν τῆς τρισυποστάτου θεότητος· διότι αὕτη ἔχει ἡνωμένως ὅλας τὰς θέσεις καὶ τὰς ἀφαιρέσεις, ἀλλ' ὄχι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Καὶ τὰς μὲν θέσεις ἔχει ὅλας αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι περιεκτικώτατον τούτων, ἡ ἀγαθότης, διότι πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει καλὸν εἶναι ἰδικόν της σύμφωνα μὲ τὸ γεγραμμένον³⁵. Ἄλλὰ ἀπὸ ποῦ μᾶς εἶναι γνωστὸν ὅτι πᾶν καλὸν εἶναι ἰδικόν της; Ἐκ τοῦ ὅτι πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀγαθὸν προέρχεται ἐξ αὐτῆς.

20 Ἐπομένως ὁ Θεός, ὡς δημιουργὸς καὶ αἴτιος τούτων, ἀπὸ αὐτὰς γινώσκεται καὶ ὀνομάζεται καὶ κατ' αὐτὰς θεωρεῖται εἰς κάποιαν σχέσιν. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας ἐκάλεσεν αἰτιολογικὰ τὰ τοιαῦτα ἀνωτέρω· τὸ ἀγαθόν, τὸ ὄν, τὸ ζωγόνον, τὸ σοφόν καὶ τὰ παραπλήσια μὲ αὐτά. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Θεὸς εἶναι ὑπερβατικὸς ἐν σχέσει μὲ τὰ πάντα καὶ ἀπρόσιτος, ὑπερέχει καὶ τῶν τοιούτων σχέσεων. Δὲν συμβαίνει ἐδῶ ὅ,τι καὶ εἰς τὸ κέντρον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐντὸς τοῦ κύκλου εὐθειῶν, δηλαδὴ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τίποτε περισσότερον ἀπὸ ἀρχὴν καὶ αἴτιον τῶν δημιουργημάτων. Ἄλλὰ εἶναι πράγματι κατ' οὐσίαν ὑπὲρ πᾶσαν σχέσιν καὶ μέθεξιν, ὑπὲρ αὐτὴν ταύτην τὴν ἀρχὴν ὡς ὑπερεξηρημένος πάσης σχέσεως. Ἐπομένως ἡ τρισυπόστατος θεότης πλὴν τῶν θέσεων ἔχει καὶ τὰς ὑπεροχικὰς ἀφαιρέσεις ὅλη καὶ ἡνωμένως, τῶν ὁποίων περιεκτικώτατον εἶναι τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀφαίρεσιν καὶ θέσιν· αὐτὸ εἶναι πράγματι «τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα»³⁶. Εἰς τὸν ἕνα λοιπὸν τρισυπόστατον

36. Φιλίπ. 2, 9.

ἢ τε πάντων θέσις καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶσαν θέσιν, κἄν Βαρ-
λαὰμ καὶ Ἀκίνδυνος ἀπαρέσκωνται, καὶ διὰ τοῦθ' ἡμῖν
λοιδοροῦνται συκοφαντοῦντες αὐτὸν ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν
ἡμᾶς λέγειν ὑψηλότερον, οὐδὲ γοῦν τὸν μέγαν Διονύ-
5 σιον δυσωπηθέντες, ὃς ἠνωμένως ἔφη ταῦτ' ἔχειν τὸν
Θεὸν ἀμφοτέρα.

- 21 Πρὸς μέντοι ταῖς εἰρημέναις δυοὶ τῆς τρισυποστά-
του θεότητος ἐνώσεσιν ἔστι καὶ ἡ ἐν ἀλλήλαις τῶν ὑ-
ποστάσεων μονή τε καὶ περιχώρησις, ὀλικῶς καὶ μονί-
10 μως καὶ ἀνεκφοιτήτως ἐχομένων ἀλλήλων, ὡς μίαν εἶ-
ναι καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Οὐ καθά-
περ ἐπ' ἀνθρώπων τριῶν ὁμοία μὲν, ἀλλ' ἐκάστου καθ'
ἑαυτὸν ἐνεργοῦντος ἰδία καὶ ἡ ἐνέργεια. Οὐχ οὕτω τοί-
νυν, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν· μία γὰρ ἡ τοῦ
15 θείου θελήματος κίνησις ἐκ προκαταρκτικοῦ αἰτίου τοῦ
Πατρὸς ὁρμωμένη καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ προῖοῦσα καὶ ἐν
τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προφαινομένη. Καὶ δῆλον ἐκ τῶν
ἀποτελεσμάτων ἐντεῦθεν γάρ, ὡς εἴρηται, πᾶσα
ἐνέργεια καθίσταται γνώριμος. Καὶ τοίνυν οὐχ ὥσπερ
20 ἄλλο παρ' ἄλλου σκυτέως ὑπόδημα τελείται, κἄν πάντων
τὸ ἐπιτήδευμα πρὸς ἐν ὁρᾷ, οὕτω καὶ παρὰ Πατρὸς καὶ
Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἴδιον ἀποτέλεσμα παρ' ἐκά-
στης ὁρᾶται τῶν ὑποστάσεων. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ κτίσις τῶν
τριῶν ἔστιν ἔργον ἐν, καὶ ἀπὸ ταύτης μίαν καὶ τὴν αὐ-
25 τὴν τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων, ἀλλ' οὐκ ἀπο-
τεταγμένην ἐκάστῳ καὶ ὁμοίαν νοεῖν ὑπὸ τῶν πατέρων
μεμνήμεθα τὴν θείαν ἐνέργειαν. Καπειδήπερ ἡ θεότης
κατὰ τὴν τῶν θεολόγων παράδοσιν οὐ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐ-
σίας, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας κυρίως ὄνομά ἐστι,
30 μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φαμεν θεότητα τῶν τριῶν προσκυ-
νητῶν προσώπων, ἀλλ' οὐχὶ μίαν ὡς ὁμοίαν, καθάπερ

37. Βλ. Γρηγ. Νύσσης, Πρὸς Ἀβλάβιον, W. Jaeger, Gregorii Nysseni Opera, τόμ. 3, 1, Leiden 1958, σ. 47-48' PG 45, 125C.

38. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν θεολόγων τῆς Καππαδοκίας, τῶν Ἀρεοπαγικῶν συγγραμμάτων κ.ά., ἡ λ. «θεότης» δὲν προσιδιάζει εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἰς τὰς προόδους ἢ ἐνεργείας

Θεόν ἀνήκει ἢ θέσις τῶν πάντων καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶσαν θέσιν, ἂν καὶ δὲν ἀρέσει εἰς τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον, καὶ διὰ τοῦτο μᾶς εἰρωνεύονται συκοφαντοῦντες ὅτι δεχόμεθα τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν ὑψηλότερον ἑαυτοῦ, χωρὶς νὰ σεβασθοῦν οὔτε τὸν μέγαν Διονύσιον, ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ἡνωμένα ἀμφοτέρα ταῦτα.

21 Πέραν ὁμως ἀπὸ τὰς δύο ἀναφερθείσας ἐνώσεις τῆς τρισυποστάτου θεότητος ὑπάρχει καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ὑποστάσεων μονὴ καὶ περιχώρησις, συνεχομένων πρὸς ἀλλήλας ὀλοκληρωτικῶς καὶ μονίμως καὶ ἀνεκφοιτήτως, ὥστε μία νὰ εἶναι καὶ ἡ ἐνέργεια τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Δὲν εἶναι θεβαίως ὅπως ἐπὶ τριῶν ἀνθρώπων μὲν ἀλλὰ μέ τὴν παρατήρησιν ὅτι ἕκαστος ἐνεργῶν καθ' ἑαυτὸν ἔχει καὶ ἰδιαιτέραν τὴν ἐνέργειαν. "Ὅχι οὕτω λοιπόν, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ εἰς τὴν πραγματικότητά· μία δηλαδὴ εἶναι ἡ κίνησις τοῦ θεοῦ θελήματος ὀρμωμένη ἀπὸ προκαταρτικὸν αἴτιον τὸν Πατέρα, προχωροῦσα διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ προβαλλομένη ἐν τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι²⁷. Καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα· διότι, ὅπως ἐλέχθη, ἀπὸ αὐτὰ καθίσταται γνώριμος πᾶσα ἐνέργεια. Ἐπομένως δὲν εἶναι ἐδῶ ὅπως εἰς τὴν περιπτώσιν τῆς ὑποδηματοποιίας, ὅπου ἄλλο ὑπόδημα κατασκευάζεται ἀπὸ ἄλλον ὑποδηματοποιόν, μολονότι ὄλων ἡ τέχνη ἀποβλέπει πρὸς τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα, δὲν προέρχεται δηλαδὴ καθ' ὅμοιον τρόπον ἰδιαίτερον ἀποτέλεσμα ἀπὸ ἐκάστην ὑπόστασιν, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ κτίσις εἶναι ἐν ἔργον τῶν τριῶν, καὶ ἀπὸ τοὺς πατέρας ἔχομεν μνηθῆ νὰ διακρίνωμεν εἰς αὐτὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεῖαν ἐνέργειαν τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων, ὅχι δὲ χωριστὴν εἰς ἕκαστον καὶ ὁμοίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ θεότης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν θεολόγων εἶναι κυριολεκτικῶς ὄνομα ὅχι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ²⁸, δεχόμεθα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεότητα τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων, ἀλλ' ὅχι μίαν ὑπὸ τὴν ἐννοι-

αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖ ὁ Παλαμάς καὶ περὶ τῆς λ. «Θεός», βλ. Περὶ θεῶν ἐνεργειῶν 8 καὶ τὰς ἐκεῖ ὑποσημειώσεις.

τὴν φυσικὴν τῶν τριῶν ἀνθρώπων ἢ τὴν ἐπίκτητον καὶ τεχνικὴν ἐνέργειαν.

- 22 Γνώτωσαν οὖν κἀντεῦθεν Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος, αὐτὴν τὴν κυρίως τοῦ Θεοῦ θεότητα κτιστὴν ἀποφαινό-
 5 μνοι, συγγραφόμενοι φρενοβλαβῶς, «ἐν ἀναρχον καὶ ἀ-
 τελεύτητον, ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ παρὰ ταύτην πάν-
 τα γενητῆς ὑπάρχει φύσεως», καὶ πάλιν, «μόνη ἄκτι-
 στος θεότης ἢ φύσις τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ περὶ αὐτὴν ἅπαν-
 10 τα κτιστά». Τῆς γὰρ θείας ἐνεργείας τῆς ἐκ Πατρὸς
 προϊούσης δι' Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι καὶ διὰ τῶν ἀπο-
 τελεσμάτων ἡμῖν ἀποκεκαλυμμένης, ἀλλ' οὐχὶ τῆς θείας
 οὐσίας ἢ θεότης κυρίως ὄνομά ἐστιν· ἢ γὰρ ἐνέργεια κί-
 νησίς ἐστιν οὐσίας, ἀλλ' οὐκ οὐσία. Κίνησις δὲ καὶ ἐν-
 15 ἔργεια τίνος; Πάντως τοῦ Θεοῦ. Τοιγαροῦν καὶ θεότης
 τοῦ Θεοῦ. Δύο τοίνυν τοῦ Θεοῦ λέγουσι θεότητας, ἄκτι-
 στόν τε καὶ κτιστὴν, καὶ τὴν μὲν ὑπερκειμένην ὡς ἄ-
 κτιστον, τὴν δὲ ὑφειμένην ὡς κτιστὴν, οἱ μόνην λέγον-
 20 τες ἄκτιστον θεότητα τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, τὴν δὲ περὶ
 αὐτὴν ταύτης ἐνέργειαν θεότητα κτιστὴν· μᾶλλον δὲ τὴν
 μίαν τοῦ Θεοῦ θεότητα διχοτομοῦσιν ἀνοήτως εἰς ἄκτι-
 στόν τε καὶ κτιστὴν· τὸ γὰρ ἐνεργεῖν καὶ ἡ ἐνέργεια ταύ-
 25 τόν, ὡσπερ καὶ τὸ κινεῖσθαι καὶ ἡ κίνησις. Τίς οὖν, εἰ
 μὴ τελέως παραπαίει, διὰ τὸ ἐνεργεῖν τε καὶ κινεῖσθαι
 τὸν ἐνεργοῦντα καὶ κινούμενον πολλὰ ἔρει ἐναντίως ἔ-
 30 χονια πρὸς ἀλληλα, ὡς τὸ ἄκτιστον καὶ τὸ κτιστόν; Ἴ-
 σσον γάρ, εἰ καὶ τὸν ἰστάμενον φαίη πολλοὺς εἶναι διὰ
 τὴν στάσιν, καίτοι τοῦ ἰσταμένου διενήνοχεν ἡ στάσις
 καὶ ἡ κίνησις τοῦ κινουμένου, καὶ κατὰ τὴν διαφορὰν
 ταύτην ἄλλο τούτων ἕκαστον· εἰ δὲ μὴ κατὰ τὸ ἐναντίον
 30 ἔχει ταῦτα τὴν πρὸς ἀλληλα διαφορὰν καὶ ἐν εἶναι
 πάντα οὐδὲν τὸ προσιστάμενον. Οὕτως οὖν εἰ καὶ τῆς θεί-
 ας οὐσίας ἢ θεία διενήνοχεν ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν οὐσίᾳ καὶ
 ἐνεργείᾳ μία ἐστὶ θεότης τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐ μία μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἀπλή· τίς γὰρ σύνθεσις κινουμένου τε καὶ κί-

39. Βλ. Ἐπερ ἠουχαζόντων 3, 2, 4, Χρήστου, τόμ. Α', σ. 659 - 60.

αν τῆς ὁμοιότητος, ὡσάν τὴν φυσικὴν τῶν τριῶν ἀνθρώπων ἐνέργειαν ἢ τὴν ἐπίκτητον καὶ τεχνικὴν.

22

Ἄς γνωρίσουν λοιπὸν καὶ ἀπὸ ἐδῶ ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος ὅτι αὐτὴν τὴν κυρίως τοῦ Θεοῦ θεότητα ἀποφαίνονται κτιστὴν, ὅταν γράφουν φρενοβλαβῶς ὅτι «ἐν ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον ὑπάρχει, ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὅλα δὲ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς εἶναι κτιστῆς φύσεως», καὶ πάλιν, «μόνη ἄκτιστος θεότης εἶναι ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ, ὅλα δὲ τὰ γύρω ἀπὸ αὐτὴν εἶναι κτιστά»³⁹. Διότι ὁ ὄρος θεότης εἶναι ὄνομα τῆς θείας ἐνεργείας, τῆς προερχομένης ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι καὶ ἀποκαλυπτομένης εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων της, ἀλλ' ὄχι τῆς θείας οὐσίας· διότι ἡ ἐνέργεια εἶναι κίνησις οὐσίας, ἀλλ' ὄχι οὐσία. Κίνησις δὲ καὶ ἐνέργεια τίνος; Βεβαίως τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως καὶ θεότης τοῦ Θεοῦ. Δύο λοιπὸν θεότητας τοῦ Θεοῦ λέγουν, ἄκτιστον καὶ κτιστὴν, καὶ τὴν μὲν πρώτην ὑπερκειμένην ὡς ἄκτιστον, τὴν δὲ δευτέραν ὑφειμένην ὡς κτιστὴν, ὅσοι χαρακτηρίζουν ὡς ἄκτιστον θεότητα μόνον τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, τὴν δὲ γύρω ἀπὸ αὐτὴν ἐνέργειάν της ὡς κτιστὴν θεότητα, μᾶλλον δὲ διχοτομοῦν ἀνοήτως τὴν μίαν θεότητα τοῦ Θεοῦ ὡς ἄκτιστον καὶ κτιστὴν· διότι τὸ ἐνεργεῖν καὶ ἡ ἐνέργεια εἶναι τὸ αὐτὸ, ὅπως καὶ τὸ κινεῖσθαι καὶ ἡ κίνησις. Ποῖος λοιπὸν, ἂν δὲν παραπαίῃ τελείως, θὰ εἶπη ὅτι ὁ ἐνεργῶν καὶ κινούμενος διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐνεργεῖ καὶ κινεῖται ἔχει πολλὰ ἀλληλοσυγκρουόμενα, ὅπως τὸ ἄκτιστον καὶ τὸ κτιστόν; Θὰ ἦτο τὸ ἴδιον ὡς νὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ὁ ἰστάμενος εἶναι πολλοὶ ἐξ αἰτίας τῆς στάσεως, μολοντί διαφέρει τοῦ ἰσταμένου ἢ στάσις καὶ τοῦ κινουμένου ἢ κίνησις, καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὴν διαφορὰν ἕκαστον τούτων εἶναι ἄλλο· ἐὰν δὲ ταῦτα δὲν ἔχουν τὴν μεταξύ των διαφορὰν κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐναντίου, τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ εἶναι ἐν ὅλα αὐτά. Οὕτω λοιπὸν, ἂν καὶ διαφέρει τῆς θείας οὐσίας ἡ θεία ἐνέργεια, ἀλλ' εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν μία θεότης τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει. Καὶ ὄχι μόνον μία, ἀλλὰ καὶ ἀπλῆ· διότι ποία σύνθεσις ὑπάρχει μεταξύ κινουμένου καὶ κινήσεως,

νήσεως, ταὐτὸ δ' εἰπεῖν ἐνεργοῦντός τε καὶ ἐνεργείας; Οὐδὲ γὰρ ὁ ἐστηκώς σύνθετος διὰ τὴν στάσιν. Ἄρ' οὐκ ἐκδηλότατον ὡς ἡμῶν τὸ σφῶν ἔγκλημα καταψευδόμενοι διατελοῦσιν οἱ διθειαν ἡμῶν κατηγοροῦντες προφάσει τῆς παρ' ἡμῶν πρεσβευομένης διαφορᾶς τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν;

23 Οὐ μὴν ἀλλ' εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ λέγοντες μόνην ἄκτιστον τὴν θείαν φύσιν, τὰ δὲ παρ' αὐτὴν ἅπαντα τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦντες· ἄρα καὶ ἡ ἐν ἀλλήλαις τῶν
10 θείων ὑποστάσεων μονὴ καὶ περιχώρησις οὐσία ἐστίν; Ἄρα δὲ μετὰ τῶν κτισμάτων θήσομεν αὐτήν, ὅτι μὴ οὐσία, ἵνα μὴ τῶν θείων ὑποστάσεων ἐκάστη σύνθετος ἀναφανείη, ἢ πολλὰ γένοιτο τὰ ἄκτιστα καὶ πολυθειᾶ παρὰ τοῦτο περιπέσωμεν οἱ καὶ τὰς θείας ὑποστάσεις καὶ
15 τὴν εἰς ἀλλήλας τούτων περιχώρησιν ἄκτιστα δοξάζοντες; Τοιαῦτα Βαβλαᾶμ καὶ Ἀκινδύνου τὰ καθ' ἡμῶν ἐγκλήματα, παρ' ὧν αὐτοὶ σφᾶς αὐτοὺς κατὰ κρημονῶ βάλλουσι πολυθειᾶς τε καὶ ἀθειᾶς, τὸν ἕνα Θεὸν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα διχοτομοῦντες, καὶ δι' ὧν φασὶ κτιστῶν καὶ τὰ ἄκτιστα κατασύροντες οὐχ ἥτιον. Πῶς γὰρ
20 ἂν εἴεν ὑποστάσεις ἄκτιστοι, ὧν ἡ πρὸς ἀλλήλας περιχώρησις κατ' αὐτοὺς οὐκ ἄκτιστος; Ἐπεὶ μὴτ' οὐσία μῆτε τις τῶν ὑποστάσεων ἐστίν, αἷς αὐτοὶ μόναις τὸ ἄκτιστον ἐμπεριγράφουσι. Πῶς δ' ἂν οὐσία εἴη ἄκτιστος, ἥς ἢ ἐνέργεια κτιστὴ τυγχάνει κατ' αὐτούς;

24 Ἡμεῖς δὲ τὰ τῆς θείας ἐνώσεως κεφαλαιωδέστερον προθέντες, ὡς παρὰ τῶν μυσταγωγῶν τῆς εὐσεβείας μεμνήμεθα, φέρε καὶ τὰ τῆς θείας διακρίσεως διευκρινήσωμεν καὶ τὸ ἐγχωροῦν. Τριττὴν γὰρ ἂν τις ἴδοι καὶ
30 τὴν θείαν διάκρισιν νουνεχῶς ἐπιστήσας τῇ θεοπνεύστῳ θεολογίᾳ. Διακρίεται γὰρ τὸ τοῦ Πατρὸς ὑπερουσίον ὄνομα καὶ χρῆμα, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σὺνδεμιᾶς ἐν τούτοις ἀντιστροφῆς ἢ ὅλως κοινότητος ἐπεισαγομένης, ἀλλὰ φυλαττομένης ἀκινήτου τῆς ἰ-
35 διότητος ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων, μὴ μόνον ὅτι κατὰ

μέ ἄλλους λόγους μεταξύ ἐνεργοῦντος καὶ ἐνεργείας; Φυσικά οὔτε ὁ ἰσάμενος δὲν εἶναι σύνθετος ἐξ αἰτίας τῆς στάσεως. Ἐὰρ δὲν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ἀποδίδουν εἰς ἡμᾶς συκοφαντικῶς τὸ ἰδικόν των ἐγκλημα οἱ κατηγοροῦντες ἡμᾶς διὰ διθειᾶν λόγῳ τῆς πρεσβευομένης ἀπὸ ἡμᾶς διαφορᾶς τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν;

23 Ἄς μᾶς εἴπουν ὁμως οἱ λέγοντες μόνον τὴν θείαν φύσιν ἄκτιστον, ὅλα δὲ τὰ περὶ αὐτὴν συναριθμοῦντες μὲ τὰ κτίσματα; ἄρα καὶ ἡ εἰς ἀλλήλας μονὴ καὶ περιχώρησις τῶν θείων ὑποστάσεων εἶναι οὐσία; Ἐὰρ θὰ τὴν τοποθετήσωμεν μεταξύ τῶν κτισμάτων, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν εἶναι οὐσία, διὰ νὰ μὴ ἀναφανῆ ἐκάστη τῶν θείων ὑποστάσεων σύνθετος, ἢ διὰ νὰ μὴ γίνουιν πολλά τὰ ἄκτιστα καὶ διὰ τοῦτο περιπέσωμεν εἰς τὴν πολυθειᾶν ἡμεῖς οἱ θεωροῦντες ἄκτιστα καὶ τὰς θείας ὑποστάσεις καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας περιχώρησιν των; Αὐταὶ εἶναι αἱ ἐναντίον μας κατηγορίαι τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, λόγῳ τῶν ὁποίων ρίπτουν οἱ ἴδιοι ἑαυτοὺς εἰς κρημνὸν πολυθείας καὶ ἀθείας, διχοτομοῦντες τὸν ἕνα Θεὸν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα καὶ μὲ ὅσα λέγουν ἄκτιστα παρασύροντες ὁμοίως καὶ τὰ κτιστά. Πράγματι πῶς θὰ ὑπῆρχον ἄκτιστοι ὑποστάσεις, τῶν ὁποίων ἡ πρὸς ἀλλήλας περιχώρησις δὲν εἶναι κατ' αὐτοὺς ἄκτιστος; ἐπειδὴ αὕτη δὲν εἶναι οὔτε οὐσία οὔτε κάποια ἀπὸ τὰς ὑποστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας μόνας προσγράφουν αὐτοὶ τὸ ἄκτιστον. Πῶς δὲ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχη ἄκτιστος οὐσία τῆς ὁποίας ἡ ἐνέργεια εἶναι κατ' αὐτοὺς ἄκτιστος;

24 Ἄφου τῶρα προετάξαμεν σύντομον ἔκθεσιν περὶ τῆς θείας ἐνώσεως, ὅπως ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τοῦς μυσταγωγούς τῆς εὐσεβείας, ἅς διασαφήσωμεν κατὰ δύναμιν καὶ τὰ περὶ τῆς θείας διακρίσεως. Θὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ὅτι καὶ ἡ θεία διάκρισις εἶναι τριττὴ, ἂν ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν θεόπνευστον θεολογίαν. Πράγματι τὸ ὑπερούσιον ὄνομα καὶ πρᾶγμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι διακεκριμένα, δὲν δύναται δὲ νὰ ὑπείσέλθῃ εἰς αὐτὰ καμμία ἀντιστροφή ἢ γενικῶς κοινότης, ἀλλὰ ἡ ἰδιότης ἐκάστης ὑποστάσεως φυλάσσεται ἀκίνητος, ὄχι μόνον κατὰ τὸ

τὴν ἐν ἀλλήλαις μονὴν τε καὶ περιχώρησιν ἀμιγῶς καὶ ἀσυγχύτως πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ αἰτιόν τε καὶ αἰτιατόν· μόνη γὰρ ἀρχὴ καὶ πηγὴ καὶ ριζα τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ὁ Πατήρ.

- 25 5 Ταῦτα μὲν οὖν εἰ καὶ λέγονται παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ ὑπεράγνωστα καὶ ὑπεράρρητὰ ἔστι, καὶ τὰ τῆς οὐσιώδους ἐνώσεως καὶ τὰ τῆς ὑποστατικῆς διακρίσεως καὶ τὰ τῆς ἀμιγοῦς παντάπασιν καὶ ἀφύρτου συμφυΐας. Τοιαῦτα δὲ ἔστιν, ἐπεὶ καὶ τελέως ἔστιν ἀμέθε-
- 10 κτα. Διὸ οὐδ' ὑπόδειγμα ἔστι τούτων ἐπὶ τῆς κτίσεως εὐρεῖν. Περὶ μὲν γὰρ τῆς οὐσίας τί χρῆ καὶ λέγειν, ἦν οὔτε εἰπεῖν ἔστιν οὔτε ὅλως πως θεωρῆσαι; Τῆς δὲ τῶν ὑποστάσεων ἀλληλουχίας τε καὶ διακρίσεως τὸ παντάπασιν ἀπερινόητον ἔξεστιν ἐντεῦθεν συν-
- 15 ρᾶν. Πατήρ ἔστι καὶ Υἱὸς καὶ ἐν ἡμῖν, μιᾶς μὲν ὄντες οὐσίας, ἀλλ' οὐκ ἀλλήλων ἀχωρίστως ἔχουσιν, οὐδ' ἐν ἀλλήλοις εἰσίν. Ἄλλ' ἔρεῖ τις ἥλιον, ἀκτῖνα καὶ φῶς, ἦ νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα τὰ καθ' ἡμᾶς; Ἄλλὰ τῶν τοιούτων ἕκαστον ἀχώριστα μὲν ἀλλήλων, οὐ διαιρεῖ-
- 20 ται δὲ ἀπὸ τοῦ γεννώντος τὰ παρ' αὐτοῦ προϊόντα ταῖς ὑποστάσεσι.

- 26 Ταῦτ' ἄρα καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος τοῦτ' αὐτὸ λέγων, «ἥλιον», φησίν, «ἐνεθυμήθην καὶ ἀκτῖνα καὶ φῶς· ἀλλὰ δέδοικα, μὴ τὸ μὲν οὐσιώσωμεν,
- 25 τὰ δὲ οὐχ ὑποστήσωμεν, ἀλλὰ δυνάμεις Θεοῦ ποιήσωμεν ἐνυπαρχούσας οὐχ ὑφεστώσας». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Διονύσιος περὶ τούτων διαλαβών, εἰτ' ἐπισφραγίζων τὸν περὶ τούτων λόγον, «αὐται μὲν», φησίν, «αἱ κατὰ τὴν ἀφθεγκτον ἐνωσιν ἐνώσεις καὶ διακρίσεις»·
- 30 οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ὀνομάσαι ταύτας δυνατόν. Διὸ καὶ ὑπὲρ ἀριθμόν ἔστι τὸ θεῖον μᾶλλον ἢ περὶ ἢ μονάς, ἅτε μηδὲ συναριθμούμενον τῷ πλήθει· καὶ ὑπὲρ μο-

40. Λόγος 31 (Θεολογικός 5). 32. J. Barbel Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγοι θεολογικοί, Düsseldorf 1963, σ. 274· PG 36, 169B.

41. Περί θείων ὀνομάτων 2, 5, PG 3, 641D.

ὅτι εἰς τὴν μεταξύ των μονὴν καὶ περιχώρησιν διατηροῦνται ἀμιγεῖς καὶ ἀσύγχυτοι πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ τὸ αἰτιατόν· διότι μόνη ἀρχὴ καὶ πηγὴ καὶ ρίζα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἶναι ὁ Πατήρ.

25 Αὐτὰ τὰ πράγματα λοιπόν, ἂν καὶ λέγονται ἀπὸ ἡμᾶς, πάντως εἶναι ὑπεράγνωστα καὶ ὑπεράρρητα, τόσον τὰ τῆς οὐσιώδους ἐνώσεως καὶ τὰ τῆς ὑποστατικῆς διακρίσεως, ὅσον καὶ τὰ τῆς ἐντελῶς ἀμιγοῦς καὶ ἀσυγχύτου συμφύσεως. Εἶναι δὲ τοιαῦτα, ἐπειδὴ εἶναι καὶ τελείως ἀμέθεκτα. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε ὑπόδειγμά των νὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν κτίσιν. Πράγματι περὶ μὲν τῆς οὐσίας τί πρέπει νὰ εἴπωμεν, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ τὴν περιγράψωμεν οὔτε καθόλου νὰ τὴν θεωρήσωμεν; Ἐκ τούτου δὲ καθίσταται δυνατόν νὰ ἀντιληφθῶμεν τὸ τελείως ἀκατάληπτον τῆς ἀλληλουχίας καὶ διακρίσεως τῶν ὑποστάσεων. Πατήρ καὶ υἱὸς ὑπάρχουν καὶ μεταξύ ἡμῶν, διαθέτοντες μὲν μίαν οὐσίαν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ εἶναι ἀχώριστοι ἀπ' ἀλλήλων οὔτε νὰ εὐρίσκωνται ἐν ἀλλήλοις. Θὰ παραλληλίσῃ ὅμως κανεὶς τὰ καθ' ἡμᾶς μὲ ἥλιον καὶ ἀκτίνα καὶ φῶς ἢ μὲ νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα; Ἄλλ' ἕκαστον τῶν πραγμάτων τούτων εἶναι ἀχώριστον ἀπὸ τὰ ἄλλα, δὲν διαιρεῖται δὲ ἀπὸ τὸν γεννῶντα τὰ παρ' αὐτοῦ προϊόντα διὰ τῶν ὑποστάσεων.

26 Τὸ ἴδιον πρᾶγμα ἀκριβῶς διατυπῶνων καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος λέγει, «ἐνεθυμήθην ἥλιον καὶ ἀκτίνα καὶ φῶς· ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ τυχόν τὸν μὲν Πατέρα θεωρήσωμεν φορῆα τῆς οὐσίας, τὰ δὲ ἄλλα δὲν τὰ θεωρήσωμεν ὑποστάσεις, ἀλλὰ τὰ καταστήσωμεν δυνάμεις τοῦ Θεοῦ ἐνυπαρχούσας εἰς αὐτὸν χωρὶς προσωπικὴν ὑπόστασιν»⁴⁰. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Διονύσιος, ἀφοῦ ἐπραγματεύθη περὶ τούτων, ἔπειτα ἐπισφραγίζων τὸν λόγον λέγει, «αὐταὶ λοιπόν εἶναι αἱ κατὰ τὴν ἄρρητον ἔνωσιν ἐνώσεις καὶ διακρίσεις»⁴¹. διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀνομάσῃ κανεὶς ταῦτα ἀπὸ τὰ κτίσματα. Διὰ τοῦτο τὸ θεῖον εἶναι ὑπεράνω ἀριθμοῦ περισσότερο ἀπὸ τὴν μονάδα, διότι δὲν συναριθμεῖται μὲ τὸ πλῆθος· καὶ ὑπεράνω

νάδα μᾶλλον ἢ ὁ ἀριθμὸς, ἅτε μηδ' ἐν τῷ διαιρεῖσθαι προσλαμβάνον ἕτερόν τι τῶν ἐκτός, ἀλλ' ἀριθμὸς ὑπάρχον ἀμερῆς· μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἔστιν, ὑπὲρ τὸ ἐν τοῖς οὖσιν ἐν, μονώτατον ὑπάρχον καὶ κυρίως ἐν ὡς ὑπερηνωμένον, καὶ ἀριθμεῖται διαιρούμενον ὑπὲρ τὰ ἐνικῶς
5 διηρημένα πάντα, μόνον ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον καὶ τὴν τῶν ἡνωμένων ἀεὶ διάκρισιν ἐπαληθεῦον καὶ τὴν τῶν διακεκριμένων ἔνωσιν.

Ὁ μέντοι μέγας Διονύσιος μετὰ τὸ εἰπεῖν, «αὐταὶ
27 10 μὲν αἱ κατὰ τὴν ἄφθεγκτον ἔνωσίν τε καὶ ὑπαρξιν ἐνώσεις καὶ διακρίσεις», ἐπιφέρει γράφων· «εἰ δὲ καὶ θεία διάκρισις ἔστιν ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόοδος, τῆς ἐνώσεως τῆς θείας ὑπερηνωμένως ἑαυτὴν ἀγαθότητι πληθυνούσης καὶ πολλαπλασιαζούσης, ἡνωμένοι μὲν εἰσι κατὰ τὴν
15 θείαν διάκρισιν αἱ ἄσχετοι μεταδόσεις». Οὐκοῦν ἡ κατὰ ταύτας διάκρισις ἕτερα παρ' ἀμφοτέρων τὰς προτέρας ἔστι· πρὸς γὰρ ταῖς ὑπεραρρήτοις ἐκείναις διακρίσεσιν, ἔστι διάκρισις θεία καὶ ἡ κατὰ τὰς προόδους ταύτας καὶ ἐκφάνσεις καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, καθ' ἃς τοῖς οὖσι
20 μεθεκτός ἔστι. Διὸ καὶ κατὰ ταύτας ἐκ τῶν μετεχόντων καὶ νοεῖται καὶ ὀνομάζεται. Περὶ ἧς πάλιν διακρίσεως ὁ μέγας Διονύσιος, μετὰ τὸ ρῆσεις προθεῖναι τοῦ θεοφάντορος Ἱεροθέου, «τούτων μὲν τῶν ρήσεων ἄλις», φησὶν, «ἐπὶ δὲ τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν προϊώμεν,
25 τὰ κοινὰ καὶ ἡνωμένα τῆς διακρίσεως τῆς θείας ὀνόματα κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτὸν ἀνελίττοντες». Πῶς κοινὰ καὶ ἡνωμένα; Ὡς κοινὰ ὄντα τῶν τριῶν προσώπων· ἡνωμένως γὰρ ἔχει ταῦτα ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀλλὰ κἀντεῦθεν δῆλον ὅτι πᾶς ὁ τῶν
30 λόγων αὐτῷ σκοπὸς καὶ ἡ πᾶσα πρόθεσις τῆς Περὶ θείων ὀνομάτων πραγματείας οὐ περὶ τῆς θείας οὐσίας ἔστι καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἐνώσεως, οὐδὲ περὶ τῆς ὑποστατικῆς διακρίσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τὰς κοινὰς προόδους καὶ ἐκφάνσεις θείας διακρίσεως. Καὶ δῆλον ἔτι

42. Αὐτόθι 2, 5, PG 3, 641D - 644A.

43. Ἐνθ' ἄνωτ. 2, 11, PG 3, 849AB.

τῆς μονάδος περισσότερο ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν, καθ' ὅσον οὐτε διὰ τῆς διαιρέσεως δὲν προσλαμβάνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ ἐκτός· μᾶλλον δὲ εἶναι καὶ ἓν, ὑπεράνω τοῦ εἰς τὰ ὄντα ἐνός, διότι εἶναι μονώτατον καὶ κυρίως ἓν ὡς ὑπερνωμένον, καὶ ἀριθμεῖται διαιρούμενον ὑπὲρ πάντα τὰ ἐνικῶς διηρημένα, μόνον ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον ἐπιθειῶνων πάντοτε τόσον τὴν τῶν ἡνωμένων διάκρισιν ὅσον καὶ τὴν τῶν διακεκριμένων ἔνωσιν.

- 27 Πράγματι ὁ μέγας Διονύσιος, ἀφοῦ εἶπεν, «αὐταὶ μὲν αἰ κατὰ τὴν ἄρρητον ἔνωσιν καὶ ὑπαρξιν ἐνώσεις καὶ διακρίσεις», προσθέτει τὰ ἐξῆς· «ἐὰν δὲ ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόοδος εἶναι καὶ θεία διάκρισις, καθὼς ἡ θεία ἔνωσις ἀπὸ ἀγαθότητα πληθύνει καὶ πολλαπλασιάζει ἡνωμένως ἑαυτήν, αἱ ἄσχετοι μεταδόσεις εἶναι ἡνωμένοι κατὰ τὴν θεϊαν διάκρισιν»⁴². Ἐπομένως ἡ κατὰ ταῦτα διάκρισις εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ ἀμφοτέρας τὰς προηγουμένας· διότι ἐκτός ἀπὸ τὰς ὑπερarrήτους ἐκείνας διακρίσεις ὑπάρχει θεία διάκρισις ἐπίσης κατὰ τὰς προόδους ταύτας καὶ φανερώσεις καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὰς ὁποίας εἶναι μεθεκτός εἰς ὅλα τὰ ὄντα. Διὰ τοῦτο κατ' αὐτὰς καὶ νοεῖται καὶ ὀνομάζεται ἐκ τῶν μετεχόντων. Περὶ τῆς διακρίσεως πάλιν ταύτης ὁ μέγας Διονύσιος μετὰ τὴν παράθεσιν ῥήσεων τοῦ θεοφάντορος Ἱεροθέου λέγει, «ἀρκεταὶ εἶναι αὐταὶ αἰ ῥήσεις, ἃς προχωρήσωμεν δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πραγματείας, ἀναπτύσσοντες κατὰ τὸ ἐφικτὸν τὰ κοινὰ καὶ ἡνωμένα ὀνόματα τῆς θείας διακρίσεως»⁴³. Πῶς κοινὰ καὶ ἡνωμένα; Κατὰ τὸ ὅτι εἶναι κοινὰ τῶν τριῶν προσώπων· διότι ταῦτα ἔχει ἐνιαίως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἄλλ' εἶναι καὶ ἀπὸ αὐτὰ φανερόν ὅτι ὁλος ὁ σκοπὸς τῶν λόγων του καὶ ὅλη ἡ πρόθεσις τῆς Περὶ θείων ὀνομάτων πραγματείας δὲν εἶναι περὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἐνώσεως οὔτε περὶ τῆς ὑποστατικῆς διακρίσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς θείας διακρίσεως κατὰ τὰς κοινὰς προόδους καὶ φανερώσεις. Καὶ τοῦτο εἶναι ἀκόμη περισσότερο φανερόν ἀπὸ τὴν συνέχειαν. Διότι

μᾶλλον ἐκ τῶν ἐφεξῆς· ἐπάγει γάρ· «καὶ ἵνα σαφῶς πε-
 ρὶ πάντων τῶν ἐξῆς προσδιορισῶμεθα, διακρίσιν θείαν
 φαιμέν τὰς ἀγαθοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας προόδους. Δω-
 ρουμένη γὰρ πᾶσι τοῖς οὐσι, καὶ ὑπερέχουσα τὰς τῶν
 5 ὄλων ἀγαθῶν μετουσίας, ἡνωμένως μὲν διακρίνεται,
 πληθύνεται δὲ ἐνικῶς καὶ πολλαπλασιαάζεται τοῦ ἐνὸς
 ἀνεκφοιτήτως». Οὗ προόδους καὶ ἐκφάνσεις θείας τὰ
 κτίσματα λέγων, ὡς Βαβλαᾶμ καὶ Ἀκίνδυνος ἀσυνέτως
 ἐξειλήφασιν, ἀλλὰ τὰς θείας ἐνεργείας, ὧν ἀποτελέ-
 10 σματα τὰ κτίσματά ἐστι.

28 Τί μὲν οὖν τὸ ἡνωμένως διακρίνεσθαι, μικρὸν ἀνω-
 τέρω διεσαφήσαμεν. Πῶς δ' ἐνικῶς ἢ θεαρχία πληθύ-
 νεται καὶ πολλαπλασιαάζεται τοῦ ἐνὸς ἀνεκφοιτήτως, ὃ
 μέγας οὗτος προῖων διασαφεῖ γράφων «πολλαπλασιαάζε-
 15 σθαι λέγεται τὸ ἐν ὄν ἐκεῖνο τῆ ἐξ αὐτοῦ παραγωγῆ τῶν
 πολλῶν ὄντων». Πολλὰ δὲ φησιν ὄντα νῦν τὰς τῶν κτι-
 σιάτων οὐσίας, ἃς ὁ Θεὸς παραγαγὼν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
 πολλὰς καὶ διαφόρους οὐσας αὐτὸς τοῦ ἐνὸς ἀνεκφοιτή-
 τως ἔχειται, δηλονότι κατ' οὐσίαν. Ἄρ' οὖν τῶν κτισμῶ-
 20 των αὐτῶ συνταττομένων πολυπλασιαάζεσθαι λέγεται τὸ
 θεῖον; Ἄπαγε· πῶς γὰρ ἂν συναριθμηθεῖ τῷ ἀκτίστῳ
 τὰ κτιστά; Διόπερ ὁ πολλὸς τὰ θεῖα Μάξιμος τὸν πολυ-
 πλασιασμον τοῦτον ἐκδηλότερον ποιούμενός φησι· «πλη-
 θύνεσθαι λέγεται ὁ Θεὸς τῷ καθ' ἕκαστον εἰς παραγω-
 25 γὴν τῶν ὄντων βουλήματι προνοητικαῖς προόδοις πολ-
 λαπλασιαζόμενος, μένειν δὲ ἀμερίστως ἐν, ὡσπερ ἥλιος
 ἀκτίνας πολλὰς ἐκπέμπων καὶ μένων ἐν τῇ ἐνότητι».
 Ἐνθεν τοι καὶ ὁ μέγας Διονύσιος οὐκ εἶπε πολυπλασιά-
 ζεσθαι τὸ θεῖον τῆ προσθήκῃ τῶν πολλῶν ὄντων, ἀλλὰ
 30 τῆ παραγωγῆ, τὴν προνοητικὴν πρόοδον καὶ τὴν θείαν
 βούλησιν οὕτω καλέσας ἀπὸ τῶν παραχθέντων. Ἐξ ὧν
 πολλῶν καὶ διαφορῶν ὄντων καὶ τὸ διακεκριμένον καὶ
 διάφορον τῶν θείων δείκνυται προόδων καὶ δυνάμεων,
 ἃς ὁ μέγας ἀνωτέρω πληθυντικῶς προήγαγε, μετοχὰς
 35 ταύτας προσειπῶν καὶ παραδείγματα τῶν ὄντων προῦ-

προσθέτει «καὶ διὰ τὰ νὰ ὀρίσωμεν σαφῶς ὅλα τὰ ἐπόμενα, διάκρισιν θεῖαν καλοῦμεν τὰς ἀγαθοπρεπεῖς προόδους τῆς θεαρχίας. Διότι αὕτη, δωρίζουσα εἰς ὅλα τὰ ὄντα μὲ περίσσειαν τὰς μετουσίας ὄλων τῶν ἀγαθῶν, ἠνωμένως μὲν διακρίνεται, πληθύνεται δὲ ἐνικῶς καὶ πολλαπλασιάζεται ἀπὸ τὸ ἓν ἀνεκφοιτήτως»⁴⁸. Δὲν λέγει τὰ κτίσματα προόδους καὶ φανερώσεις, ὅπως ἐξέλαβον ἀσυνέτως ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, ἀλλὰ τὰς θείας ἐνεργείας, τῶν ὁποίων ἀποτέλεσμα εἶναι τὰ κτίσματα.

28

Τί σημαίνει τὸ ἠνωμένως διακρίνεσθαι διεσαφήσαμεν ὀλίγον ἀνωτέρω. Πῶς δὲ ἡ θεαρχία πληθύνεται ἐνικῶς καὶ πολλαπλασιάζεται ἀπὸ τὸ ἓν ἀνεκφοιτήτως, διασαφεῖ ὁ μέγας οὗτος γράφων εἰς τὴν συνέχειαν· λέγεται ὅτι πολλαπλασιάζεται τὸ ἓν ἐκεῖνο ὄν διὰ τῆς ἐξ αὐτοῦ παραγωγῆς τῶν πολλῶν ὄντων»⁴⁸. Πολλὰ δὲ ὄντα λέγει τώρα τὰς οὐσίας τῶν κτισμάτων, τὰς ὁποίας παρήγαγεν ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πολλὰς καὶ διαφόρους, ἐνῶ αὐτὸς κρατεῖ τὸ ἓν ἀνεκφοιτήτως, δηλαδὴ κατ' οὐσίαν. Ἐραγε λέγεται ὅτι τὸ θεῖον πολλαπλασιάζεται, καθὼς προστίθενται εἰς αὐτὸν τὰ κτίσματα; Κάθε ἄλλο· διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συναριθμηθοῦν τὰ κτιστὰ μὲ τὸ ἄκτιστον; Διὰ τοῦτο ὁ πολὺς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος, καθιστῶν ἐκδηλότερον τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦτον, λέγει· «λέγεται ὅτι πληθύνεται ὁ Θεὸς μὲ τὸ καθ' ἕκαστον βούλημα πρὸς παραγωγὴν τῶν ὄντων πολλαπλασιαζόμενος κατὰ προνοητικὰς προόδους, ὅτι μένει δὲ ἀμερίστως ἓν, καθὼς ὁ ἥλιος ὁ ὁποῖος ἐκπέμπει πολλὰς ἀκτῖνας καὶ μένει εἰς τὴν ἐνότητα»⁴⁸. Ἐκ τούτου καὶ ὁ μέγας Διονύσιος δὲν εἶπεν ὅτι πολλαπλασιάζεται τὸ θεῖον μὲ τὴν προσθήκην τῶν πολλῶν ὄντων, ἀλλὰ μὲ τὴν παραγωγὴν, οὕτω καλέσας ἀπὸ τὰ παραχθέντα τὴν προνοητικὴν πρόοδον καὶ τὴν θεῖαν βούλησιν. Ἀπὸ αὐτὰ, καθὼς εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα, δεικνύεται καὶ τὸ διακεκριμένον καὶ διάφορον τῶν θείων προόδων καὶ δυνάμεων, τὰς ὁποίας ὁ μέγας ἀνέφερεν ἀνωτέρω εἰς πληθυντικὸν ἀριθμόν, καλέσας αὐτὰς μετοχὰς καὶ παραδείγματα τῶν ὄντων προϋφιστάμενα εἰς τὸν Θεόν,

- φρονηκότη ἐν Θεῷ, καὶ λόγους οὐσιοποιούς καὶ προορισμούς καὶ θεία θελήματα τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ, ἔτι τε ἀσχέτους καὶ ἀμειώτους μεταδόσεις καὶ θεοπρεπεῖς δωρεάς τε καὶ προόδους· καὶ προσέτι τὸ
- 5 διακεκριμένον τούτων καὶ πρὸς ἀλλήλας διάφορον ἀριδηλότερον ποιῶν, ἰδίας προσηγορίας ἐκάστην ἀξιῶ, «αἱ οὐσιώσεις», λέγων, «αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις», παρ' ὧν καὶ ἐτέρων οὐκ ὀλίγων ἅμα τε ἀκτίστους οὐσας ἔδειξε καὶ τῆς θείας οὐσίας διενηνοχίας. Ἄκτίστους
- 10 μέν, ἐπειδὴ προὔφροσθήκασιν τῶν ὄντων καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα εἰσὶ καὶ ποιητικαὶ εἰσὶ τῶν ὄντων. Οὐκ οὐσίαν δέ, ὅτι τε πρόοδοι καὶ ὅτι πολλαί, μᾶς ἐκείνης οὐσης, καὶ ὅτι πρὸς ἀλλήλας διαφέρουσιν· οὐδὲ γὰρ ἔστι πρὸς ἐν ἀδιαφόρως ἔχειν τὰ διαφέροντα πρὸς ἀλλήλα.
- 29 15 Ταύτη τοι καὶ ὁ πολὺς αὖ τὰ θεία Μάξιμος μετὰ τὸ διευκρινῆσαι τὰ κατὰ τὴν ὑποστατικὴν διάκρισιν ἐπάγει· «ἔστι δὲ κατ' ἄλλον λόγον θεία διάκρισις, ἢ διὰ πληθους ἀγαθότητος πρόοδος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν πολυειδίαν τῆς δημιουργίας». Οὐδ' οὗτος τοίνυν τὴν πολυειδίαν τῶν
- 20 δημιουργημάτων θείαν διάκρισιν καλεῖ παρὰ τὴν ὑποστατικὴν ἕτεραν, ἀλλὰ τὴν εἰς ταύτην πρόοδον. Διὸ καὶ τρανότερον ἠποδεικνύς, τίς αὕτη ἢ διάκρισις, προσγράφει· «κοινὰ δὲ εἰσὶ τῆς τρισυποστάτου διακεκριμένης ἐνάδος αἱ δημιουργικαὶ πρόνοιαι τε καὶ ἀγαθότητες».
- 25 Πολλὰς τοίνυν ὁ Θεὸς παραγαγὼν οὐσίας καὶ διαφορὰν ἐχούσας πρὸς ἀλλήλας, αὐτὸς κατ' οὐσίαν τοῦ ἐνὸς ἀνεκφοιτήτως ἔχεται, πάντη κατὰ ταύτην ἀδιάκριτός τε καὶ ἀνέκφαντος ὑπάρχων. Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων οὐσιῶν οὐκ εἰς τὴν θείαν ἀναγόμεθα οὐσία»,
- 30 καθάπερ Εὐνόμιος ἔφη καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἀκίνδυνος, ἀλλ' ἐν περινοίᾳ τῶν θείων δυνάμεων τε καὶ ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατὰ ταύτας τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ γινόμεθα διακρίσεως, «μένοντος οὐδὲν ἦττον οὐ μόνον ἐνὸς κατ' οὐσίαν ἐν τῷ πληθυσμῷ, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὑποστάσεσιν ἡ-

λόγους ούσιοποιούς καὶ θεῖα θελήματα καθοριστικὰ καὶ ποιητικὰ τῶν ὄντων, ἐπίσης δὲ ἀσχέτους καὶ ἀμειώτους μεταδόσεις, καὶ θεοπρεπεῖς δωρεὰς καὶ προόδους. Προσέτι καθιστῶν σαφέστερον τὸ διακεκριμένον τούτων καὶ τὴν διαφορὰν μεταξύ των ἀπένειμεν εἰς ἐκάστην ἰδιαιτέραν ὀνομασίαν, λέγων, «αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις»⁴⁵, διὰ τῶν ὁποίων καθὼς καὶ δι' ἄλλων ὄχι ὀλίγων ἔδειξε συγχρόνως ὅτι αὐταὶ εἶναι ἄκτιστοι καὶ διάφοροι τῆς θείας οὐσίας. Ἔδειξεν ὅτι εἶναι ἄκτιστοι μὲν, ἐπειδὴ προϋφίστανται τῶν ὄντων, καὶ εἶναι ὑπὲρ τὰ ὄντα καὶ ποιητικαὶ τῶν ὄντων· μὴ οὐσία δὲ, διότι εἶναι πρόοδοι καὶ οὐσιεῖν εἶναι πολλά, ἐνῶ ἐκείνη εἶναι μία, καὶ διότι διαφέρουν πρὸς ἀλλήλας· διότι δὲν εἶναι δυνατόν τὰ διαφέροντα πρὸς ἀλλήλα νὰ εἶναι μὴ διάφορα πρὸς ἓν ἄλλο.

29 Σχετικῶς καὶ ὁ πολὺς κατὰ τὰ θεῖα Μάξιμος μετὰ τὴν διευκρίνησιν τῶν κατὰ τὴν ὑποστακτικὴν διάκρισιν προσθέτει· «ὑπάρχει δὲ καὶ κατ' ἄλλην ἔννοιαν θεῖα διάκρισις, ἢ λόγῳ τῆς περισσεΐας ἀγαθότητος πρόοδος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν πολυειδίαν τῆς δημιουργίας»⁴⁶. Οὐτε αὐτὸς λοιπὸν δὲν ὀνομάζει θεῖαν διάκρισιν τὴν πολυειδίαν τῶν δημιουργημάτων, διάφορον ἀπὸ τὴν ὑποστατικὴν, ἀλλὰ τὴν πρόοδον εἰς αὐτὴν. Διὰ τοῦτο δεικνύων καθαρώτερον ποία εἶναι αὐτὴ ἢ διάκρισις ἐπιφέρει· «κοινὰ δὲ τῆς τριουποστάτου διακεκριμένης ἐνάδος εἶναι αἱ δημιουργικαὶ πρόνοιαι καὶ ἀγαθότητες»⁴⁷. Πολλὰς λοιπὸν οὐσίας παραγῶν ὁ Θεός, διαφορετικὰς μεταξύ των, αὐτὸς κρατεῖ κατ' οὐσίαν τὸ ἓν ἀνεκφοιτήτως, παραμένων ὡς πρὸς αὐτὴν ἐντελῶς ἀδιάκριτος καὶ ἀφανέρωτος. Ἐπὶ τὰς πολλὰς δὲ καὶ διαφόρους οὐσίας δὲν ἀναγόμεθα εἰς τὴν θεῖαν οὐσίαν, ὅπως εἶπεν ὁ Εὐνόμιος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἀκίνδυνος, ἀλλ' ἀντιλαμβανόμεθα τὰς θείας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας καὶ τὴν κατ' αὐτὰς διάκρισιν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, «ὁ ὁποῖος παρὰ ταῦτα μένει ὄχι μόνον εἰς κατὰ τὴν οὐσίαν εἰς τὸν πληθυσμὸν του, ἀλλὰ καὶ εἶναι ἡνωμένος εἰς τὰς

46. Ἐνθ' ἄνωτ. 2, 5, PG 4, 221A.

47. Αὐτόθι.

νωμένον κατὰ τὴν κοινὴν πρόοδον», ἔτι γε μὴν καὶ πλή-
 ρους ὄντος ἐν τῇ διακρίσει τῷ πάντων εἶναι τῶν ὄντων
 ὑπερουσίως ἐξηρημένον, τουτέστι διὰ τὸ κατ' οὐσίαν
 πάντων ἀπολελυμένον εἶναι καὶ ἀμέθεκτον τοῖς πᾶσι (τὸ
 5 γὰρ ὑπερουσίως ἔχον καὶ ἀνεκφοιτήτως, ὡς μηδενὶ με-
 ταδιδόμενον, πλήρες ἐξ ἀνάγκης), ἀλλὰ καὶ τῇ ἐνιαίᾳ
 τῶν ὄλων παραγωγῇ, τουτέστι τῷ μηδεμίαν ἐπιδέχεσθαι
 πρόσληψιν (τὸ γὰρ ἐκ πολλῶν τῶν ἐξ αὐτοῦ παρηγμέ-
 νων ὄντων μηδὲν προσλαμβάνον, ἀλλὰ μένον ἐν, ὡς μη-
 10 δενὸς προσδεόμενον, οὐ προσλαμβάνει, τὸ δὲ μηδενὸς
 προσδεόμενον πλήρες ἐξ ἀνάγκης), «ἀλλὰ καὶ τῇ ἀνε-
 λαιτώτῳ», φησί, «χύσει τῶν ἀμειώτων αὐτοῦ μεταδό-
 σεων», τουτέστι, τῷ μηδεμίαν ἐπιδέχεσθαι ἀφαίρεσιν
 μηδὲ κατ' αὐτὰς τὰς μεταδόσεις καὶ προόδους (τὸ γὰρ
 15 μὴ μειοῦμενον οὐδ' ἀφαίρεσιν ὑφίσταται, τὸ δὲ ὑπερ-
 χεόμενον καὶ μηδεμίαν ὑφιστάμενον ἀφαίρεσιν πλήρες
 ἐξ ἀνάγκης). οὐδὲ αἱ πρόοδοι καὶ μεταδόσεις τὸ πλήρες
 ἔχουσι διὰ τὸ ἀνελάττωτόν τε καὶ ἀμείωτον, πῶς οὐκ ἔ-
 κείνος πλήρης, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ πλήρες κατ' οὐ-
 20 σίαν;

30 Καθάπερ δὲ ὁ ἥλιος ἀμειώτως τοῖς μετέχουσι μετα-
 διδοὺς θερμῆς καὶ φωτός, ἐμφύτους ταῦτ' ἔχει καὶ οὐ-
 σιώδεις ἐνεργείας, οὕτω καὶ αἱ θεῖαι μεταδόσεις, ἀμει-
 ώτως ἐνοῦσαι τῷ μεταδιδόντι φυσικαὶ καὶ οὐσιώδεις
 25 ἐνεργεαὶ εἰσιν αὐτοῦ, τοιγαροῦν καὶ ἄκτιστοι. Τοῦ δ'
 εἶναι τὰς οὐσιώδεις ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἄλλο παρὰ τὴν
 οὐσίαν, ἀξιόχρεω, πρὸς πίστιν ὅ τε Δαμασκηνὸς θεολό-
 γος καὶ ὁ μέγας Βασίλειος. Καθάπερ δὲ τοῦ μὲν ἡλια-
 κοῦ φωτός οὐδ' ἴχνος ὑπολείπεται τοῦ ἡλίου ὄντος ὑπὸ
 30 γῆν καὶ τοῦς ὑπὲρ γῆν ἐπιλιπόντος, οὐδ' ἐνὶ τὸ τῆς αὐ-
 γῆς ταύτης ἀπολαῦθον ὄμμα μὴ ἀνακεκρᾶσθαι πρὸς αὐ-
 τὴν καὶ δι' αὐτῆς ἠνώσθαι τῷ βλύζοντι τὸ φῶς, ἡ δ'
 ἐκεῖθιν θερμὴ καὶ ὅσα ἐξ αὐτῆς τελεῖται συμβαλλομένης

48. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων 2, 11, PG 3, 649B.

49. Αὐτόθι 2, 11, PG 3, 649C.

ὑποστάσεις κατὰ τὴν κοινὴν πρόοδον, ἐπὶ πλέον δὲ εἶναι πλήρης εἰς τὴν διάκρισιν λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι ὑπερουσίως ὑπερβατικὸς ἀπέναντι ὅλων τῶν ὄντων»⁴⁸, δηλαδὴ λόγῳ τῆς κατ' οὐσίαν ἀποστάσεως καὶ τοῦ ἀμεθέκτου ἀπὸ ὅλα (διότι τὸ ὑπερούσιον καὶ ἀνεκφοίτητον, ὡς μὴ μεταδιδόμενον εἰς τίποτε ἄλλο, εἶναι ἐξ ἀνάγκης πλήρες), «ἀλλὰ ὑποστάσεις κατὰ τὴν κοινὴν πρόοδον», ἐπὶ πλέον δὲ εἶναι ὑπερβατικὸς ἀπέναντι ὅλων τῶν ὄντων»⁴⁸, δηλαδὴ λόγῳ μενον εἰς τίποτε ἄλλο, εἶναι ἐξ ἀνάγκης πλήρες), ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐνιαίας παραγωγῆς τῶν ὅλων, δηλαδὴ λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ἐπιδέχεται καμμίαν πρόσληψιν (διότι τὸ μὴ προσλαμβάνον τίποτε ἀπὸ τὰ πολλὰ ὄντα τὰ παρ' αὐτοῦ προαχθέντα, ἀλλὰ μένον ἔν, δὲν προσλαμβάνει ὡς μὴ ἔχον ἀνάγκην κανενός, τὸ δὲ μὴ ἔχον κανενός ἀνάγκην εἶναι ἐξ ἀνάγκης πλήρες). ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀμειώτου», λέγει, «χύσεως τῶν ἀμειώτων» μεταδόσεων του»⁴⁹, δηλαδὴ λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ἐπιδέχεται καμ- καὶ διὰ τῆς ἀμειώτου», λέγει, «χύσεως τῶν ἀμειώτων με- μίαν ἀφαίρεσιν οὔτε κατ' αὐτὰς τὰς μεθόδους καὶ προό- δους (διότι τὸ μὴ μειούμενον δὲν ὑφίσταται οὔτε ἀφαίρε- σιν, τὸ δὲ ὑπερχεόμενον καὶ μὴ ὑφιστάμενον καμμίαν ἀ- φαίρεσιν εἶναι ἐξ ἀνάγκης πλήρες). Αὐτὸς δὲ τοῦ ὁποίου αἱ πρόοδοι καὶ μεταδόσεις ἔχουν τὴν πληρότητα, λόγῳ τοῦ ἀνελαττώτου καὶ ἀμειώτου, πῶς δὲν θὰ εἶναι ὁ ἴδιος πλήρης, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπεράνω τοῦ πλήρους κατ' οὐσίαν;

30 Ὅπως δὲ ὁ ἥλιος, μεταδίδων εἰς τὰ μετέχοντα θερμὴν καὶ φῶς ἀμειώτως, ἔχει ταῦτα ἔμφυτα ὡς οὐσιώδεις ἐνεργείας, οὕτω καὶ αἱ θεῖαι μεταδόσεις, ὑπάρχουσαι ἀμειώ- τως εἰς τὸν μεταδίδοντα, εἶναι φυσικαὶ καὶ οὐσιώδεις ἐνέργειαι αὐτοῦ, ἐπομένως καὶ ἄκτιστοι. Περὶ τοῦ ὅτι δὲ αἱ οὐσιώδεις ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι κάτι διαφορετικὸν ἀπὸ τὴν οὐσίαν, ἀξιόπιστοι μάρτυρες εἶναι τόσον ὁ Δα- μασκηνός θεολόγος ὅσον καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὅπως δὲ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς δὲν ὑφίσταται οὔτε ἴχνος ὅταν ὁ ἥλιος εἶναι ὑπὸ τὴν γῆν καὶ ἔχη ἐγκαταλείψει τοὺς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν τὸ ἀπολαῦον αὐτῆς τῆς λάμψεως ὄμμα νὰ μὴ ἀνακραθῆ μὲ αὐτὴν καὶ δι' αὐτῆς νὰ

πρὸς γένεσιν τε καὶ αὔξησιν τοῖς αἰσθητοῖς καὶ τὴν τῶν
 χυμῶν καὶ ποιότητων πολυειδῆ διαφορὰν οὐκ ἐπιλείπει
 ταῦτα, κἂν μὴ τὸ συναφὲς ἔχη διὰ τῆς ἀκτίνος πρὸς
 τὸν ἥλιον, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς κατ' ἀμυδρὰν ἐν αἰσθη-
 5 τοῖς εἰκόνα, τῶν ἐπιβαλλόντων μόνων τῷ ὑπερφνεῖ καὶ
 θειοτάτῳ φωτὶ τῆς θεοποιοῦ χάριτος εἰλικρινῶς μετέ-
 χειν καὶ δι' αὐτῆς ἠνώσθαι τῷ Θεῷ. Τὰ δ' ἄλλα πάντα
 τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας ἐστὶν ἀποτελέσματα χάριτι
 μὲν ἐκ μὴ ὄντων προηγμένα, δηλονότι δωρεὰν, οὐ κατη-
 10 γλαϊσμένα δὲ τῇ χάριτι, ἥτις τῆς τοῦ Θεοῦ λαμπρότητος
 ἐπώνυμόν ἐστιν.

31 Ἄλλὰ περὶ μὲν τῆς ἀπορρήτου ταύτης θεώσεως πολ-
 λαχοῦ τῶν Πρὸς Βαρλαάμ καὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον κατ'
 ἐκεῖνον ἀθετοῦντας ταύτην διαρκέστερον ἡμῖν διείλη-
 15 πται. Ὁ δὲ μέγας δεῖξας μὴ περὶ τῆς ὑποστατικῆς δια-
 κρίσεως εἶναι τούτῳ τὴν πρόθεσιν τῶν λόγων, ἀλλ' ὡς
 ἂν εἴποι τις περὶ τῆς ἐνεργητικῆς, καὶ τὰς ἐνεργείας
 ταύτας μῆτε θείαν οὐσας οὐσίαν (μία γὰρ αὕτη καὶ οὐκ
 ἐκ τινος) μῆθ' ὑποστάσεις θείας (αὗται γὰρ οὔτε πλεί-
 20 οὺς τῶν τριῶν οὔτε πᾶσαι ἐξ αἰτίου, καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ
 ἐξ οὐδεμιᾶς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς οὐσιῶν ἐ-
 κατέρα τῶν ὑποστάσεων ἐκ μόνου τοῦ Πατρός, αἱ δ' ἐκ-
 φάνσεις αὗται καὶ ἐνέργειαι κοινὰ Πατρός, Υἱοῦ καὶ
 Πνεύματος, καὶ ἐκ Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος), ταῦ-
 25 τα διδάξας τοὺς ὄντας ἄκουειν, εἰτ' ἐπαναλαμβά-
 νων πάλιν φησί «ταύτας ἡμεῖς τὰς κοινὰς καὶ ἠνωμέ-
 νας τῆς ὄλης θεότητος διακρίσεις, εἴτουν ἀγαθοπρεπεῖς
 προόδους, ἐκ τῶν ἐμφαινουσῶν αὐτὰς ἐν τοῖς λογίοις
 θεωνυμιῶν ὑμνῆσαι κατὰ τὸ δυνατόν πειρασόμεθα».

32 30 Τῶν δ' ἀριδηλοτάτων οὖν, ὡς ἡ Περὶ θείων ὀνομά-
 των πᾶσα βίβλος εἰς ὕμνον ἀνεῖται ταῖς προόδοις ταύ-
 ταις καὶ ἐνεργείαις τοῦ Θεοῦ. Τοιγαροῦν ἄκτιστοί εἰσιν

50. Βλ. ἰδίως Ὑπὲρ ἠσυχάζοντων 3, 1, Χρήστου, τόμ. Α', σ. 615 κέξ.

51. Περὶ θείων ὀνομάτων 2, 11, PG 3, 652A.

ένωθῆ με τὸν χέοντα τὸ φῶς, ἡ δὲ ἀπὸ αὐτὴν θέρμη καὶ ὄσα ἐπιτελοῦνται ἀπὸ αὐτῆν, ἡ ὁποία συμβάλλει εἰς τὴν γένεσιν καὶ αὔξησιν τῶν αἰσθητῶν καὶ εἰς τὴν πολυειδῆ ποικιλίαν τῶν χυμῶν καὶ ποιοτήτων, δὲν τὰ ἐγκαταλείπει, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν διατηρῆ τὴν συνάφειαν πρὸς τὸν ἥλιον διὰ τῆς ἀκτίνας, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως δεικνύει ἡ ἀμυδρὰ αὐτὴ εἰς τὰ αἰσθητὰ εἰκῶν, μόνον οἱ ἐγγίσαντες τὸ ὑπερφυεὲς καὶ θειότατον φῶς δύνανται νὰ μετέχουν εἰλικρινῶς τῆς θεοποιουῦ χάριτος καὶ δι' αὐτῆς νὰ ἐνωθοῦν με τὸν Θεόν. Ὅλα δὲ τὰ ἄλλα εἶναι ἀποτελέσματα τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας, διὰ τῆς χάριτος μὲν παρηγμένα ἐκ μὴ ὄντων, δηλαδὴ διὰ δωρεᾶς, μὴ φωτισμένα δὲ διὰ τῆς χάριτος, ἡ ὁποία εἶναι ἐπώνυμον τῆς λαμπρότητος τοῦ Θεοῦ.

31 Ἄλλὰ περὶ αὐτῆς μὲν τῆς ἀπορρήτου θεώσεως ἔχομεν ἐκθέσει ἐκτενέστερον εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν πραγματειῶν Π ρ ὀ ς τ ὸ ν Β α ρ λ α ἄ μ καὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον σύμφωνα με ἐκεῖνον ἀθετοῦντας ταύτην⁵⁰. Ὁ δὲ μέγας θεολόγος, ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι θέμα τῶν λόγων του δὲν εἶναι περὶ τῆς ὑποστατικῆς διακρίσεως, ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπη κάποιος περὶ τῆς ἐνεργητικῆς, καὶ ἐδίδαξεν ὅτι αἱ ἐνέργειαι αὗται δὲν εἶναι οὔτε θεία οὐσία (διότι αὐτὴ εἶναι μία καὶ ὄχι ἐκ τινος) οὔτε θεῖαι ὑποστάσεις (διότι αὗται δὲν εἶναι οὔτε περισσότεραι ἀπὸ τρεῖς οὔτε ὄλαι ἀπὸ αἴτιον, καθ' ὅσον ὁ Πατὴρ δὲν προέρχεται ἀπὸ καμμίαν ἀρχὴν, ἀλλὰ καὶ καθεμία τῶν δύο ὑποστάσεων αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ ἀρχὴν εἶναι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, αἱ δὲ ἐκφάνσεις καὶ ἐνέργειαι αὗται εἶναι κοιναὶ Πατρὸς Υἱοῦ Πνεύματος καὶ ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ Πνεύματος), ἀφοῦ λοιπὸν ἐδίδαξε ταῦτα εἰς τοὺς ἔχοντας ὦτα νὰ ἀκούουν, ἔπειτα συνεχίζων λέγει· «ταύτας τὰς διακρίσεις, τὰς κοινὰς καὶ ἠνωμένας τῆς συνόλου θεότητος, δηλαδὴ τὰς ἀγαθοπρεπεῖς προόδους, θὰ προσπαθήσωμεν ἡμεῖς κατὰ τὸ δυνατόν νὰ ὑμνήσωμεν διὰ τῶν θείων ὀνομάτων τὰ ὁποῖα ἐκφράζουν αὐτὰς εἰς τὰ θεία κείμενα»⁵¹.

32 Εἶναι λοιπὸν πασιφανέστατον ὅτι τὸ βιβλίον Π ε ρ ῖ τ ὶ ω ν θ ε ῖ ω ν ὀ ν ο μ ᾶ τ ω ν ἀφιερώνεται εἰς τὴν ἐξύ-

οὐκ ἐκτός οὖσαι τοῦ Θεοῦ· τούτῳ γὰρ καὶ ὁ θεῖος ἕμνο-
 λόγος ἀνατιθέναι τοὺς ἕμνους ἰσχυρίζεται τὰς προόδους
 ἐξυμνῶν. Πῶς δ' ἂν καὶ τηλικαύτας ἀφείναι φωνὰς πε-
 ρὶ κτισμάτων ἡνέσχετο θείων ἕμνωδῶν ἐξοχώτατος ἕ-
 5 πάρχων; Ἄλλ' οὐχὶ τὰ κτίσματα, τὰ δ' ἐκ τῶν κτισμά-
 των τῆς θείας οὐσίας ὀνόματα ἕμνεῖν ἐνταυθοῖ τὸν θεο-
 λόγον ὁ τοῦ Βαβλαὰμ μύστις Ἀκίνδυνός φησι. Καὶ μὴν
 οὐ τοῦτό φησιν ὁ θεηγόρος, ἀλλὰ «τὰς κοινὰς τῆς ὄλης
 θεότητος διακρίσεις καὶ προόδους ἕμνησαι πειρασόμεθα
 10 ἐκ τῶν ἐμφαινουσῶν αὐτὰς θεωνυμιῶν». Τί δ' ὁ λέγων
 «κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀνομάτων καὶ αἱ συμφυεῖς ἀ-
 ξίαί τοῦ Θεοῦ θεωροῦνται»; Ἄλλὰ γὰρ καὶ θεωνυμίας
 ὁ μέγας ἐνταῦθα καλέσας τὰ ὀνόματα τούτων τῶν προ-
 ὀδῶν τὸν Θεὸν ὑπέδειξεν εἶναι τὰς προόδους ταύτας, εἰ
 15 καὶ μὴ κατ' οὐσίαν. Ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγωμεν ἐκ τῶν κτι-
 σμάτων νοεῖσθαί τε καὶ ὀνομάζεσθαι Θεόν, κατὰ τὰς
 προόδους καὶ ἐνεργείας ταύτας νοεῖσθαι καὶ ὀνομάζε-
 σθαί φαμεν αὐτόν, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὴν οὐσίαν· αὕτη γὰρ
 παντάπασιν ὑπερώνυμός τε καὶ ἀνεῖκαστός ἐστι, καὶ οὐ-
 20 τε ἐννοῆσαι ταύτην οὐτ' εἰπεῖν οὐτε ὅλως πως θεωρη-
 σαι δυνατόν, ὡς ὁ αὐτός φησι θεολόγος, διὰ τὸ πάντων
 αὐτὴν ἐξηρημένην εἶναι καὶ ὑπεράγνωστον, πάντων ἀ-
 περιλήπτῳ δυνάμει καὶ τῶν ὑπερουρανίων νόων ὑπερι-
 δρυμένῃ. Αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ τὰς προόδους ταύτας
 25 τιθέμενοι κτιστάς, ὡς τὸν Θεὸν εἰς κτίσμα κατασπῶντες.

33 Εἰ δέ τις διαποροίη, τοῦ θεοφάντορος τούτου διὰ το-
 σαύτης σπουδῆς θεμένου περὶ τῆς διακρίσεως ταύτης
 διδάξαι τὴν ἀρχήν, ὅτου χάριν οἱ μετ' αὐτόν θεολόγοι
 μὴ πολλὴν περὶ αὐτῆς πεποιήνται λόγον, ῥάδιον μὲν κα-
 30 κείνους πολλαχοῦ δεῖξαι τῶν οἰκείων λόγων τούτῳ συν-
 ωδὰ θεολογοῦντας, μᾶλλον δὲ καὶ διὰ πολλῶν τῶν πε-
 ποιημένων ἡμῖν πρὸς Βαβλαὰμ καὶ τοὺς αὐτῷ παραπλη-
 οίως κατὰ τῆς θείας ταύτης διακρίσεως μεμνηότας ἕ-

52. Πρὸλ. Γρηγ. Νύσσης, Πρὸς Εὐνόμιον 2, 335, Jaeger, τόμ. 1, σ. 324· PG 45, 1024A· Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴν 189, 8, Y. Courtonne, Saint Basile, Lettres τόμ. 2. Paris 1961, σ. 140· PG 32, 696B.

μνησιν τῶν προόδων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ. Οὕτω λοιπὸν εἶναι ἄκτιστοι δὲν εἶναι δὲ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ διότι εἰς τοῦτον καὶ ὁ θεῖος ὑμνολόγος ἰσχυρίζεται ὅτι ἀναθέτει τοὺς ὑμνους ἐξυμνῶν τὰς προόδους. Πῶς ἄλλωστε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσῃ τόσο ὑψηλὰς φωνὰς περὶ κτισμάτων ὁ ἐξοχώτατος τῶν θείων ὑμνωδῶν; Ἄλλ' ὁ μαθητὴς τοῦ Βαρλαάμ Ἀκίνδυνος λέγει ὅτι ἐδῶ ὁ θεολόγος δὲν ὑμνεῖ τὰ κτίσματα ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν κτισμάτων ὀνόματα τῆς θείας οὐσίας. Καὶ ὁμως δὲν λέγει τοῦτο ὁ θεηγόρος, ἀλλά, «θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ὑμνήσωμεν τὰς κοινὰς τῆς ὅλης θεότητος διακρίσεις καὶ προόδους διὰ τῶν θείων ὀνομάτων τὰ ὅποια τὰς ἐκφράζουν»⁵¹. Τί ἄλλο ἐννοεῖ αὐτὸς ὁ ὅποιος λέγει ὅτι «κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀνομάτων ὑφίστανται καὶ αἱ συμφυεῖς ἀξίαι τοῦ Θεοῦ»⁵²; Ἄλλὰ βεβαίως καλέσας ὁ μέγας ἐδῶ καὶ θεωνυμίας τὰ ὀνόματα τούτων τῶν προόδων ὑπέδειξεν ὅτι αἱ πρόοδοι αὗται εἶναι ὁ Θεός, ἂν καὶ ὄχι κατ' οὐσίαν. Ἄλλωστε καὶ ὅταν λέγωμεν ὅτι ὁ Θεὸς νοεῖται καὶ ὀνομάζεται ἐκ τῶν κτισμάτων, ἰσχυριζόμεθα ὅτι οὗτος νοεῖται καὶ ὀνομάζεται κατὰ τὰς προόδους καὶ ἐνεργείας ταύτας, ἀλλ' ὄχι κατὰ τὴν οὐσίαν διότι αὕτη εἶναι ἐντελῶς ὑπερώνυμος καὶ ὑπερεικόνιστος, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ τὴν ἐννοήσωμεν οὔτε νὰ τὴν ἐκφράσωμεν οὔτε καθ' οἷονδήποτε τρόπον νὰ τὴν θεωρήσωμεν, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος θεολόγος, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι ὑπερβατικὴ ἔναντι ὅλων καὶ ὑπεράγγνωστος, ὑπεριδρυμένη ὅλων κατὰ ἀσύλληπτον δύναμιν, ἀκόμη καὶ τῶν ὑπερουρανίων νόων. Ἄς ἐντρέπωνται λοιπὸν οἱ θεωροῦντες κτιστὰς τὰς προόδους ταύτας, ὡς ὑποβιβάζοντες εἰς κτίσμα τὸν Θεόν.

33

Ἐάν δὲ ἀπορῆ κανεῖς, ἀφοῦ ὁ θεοφάντωρ οὗτος τόσο ζῆλον ἔδειξεν ἐν ἀρχῇ νὰ διδάξῃ περὶ τῆς διακρίσεως ταύτης, διὰ ποῖον λόγον οἱ μετ' αὐτὸν θεολόγοι δὲν κάμνουν πολὺν λόγον περὶ αὐτῆς, εἶναι εὐκόλον νὰ δείξωμεν ὅτι καὶ ἐκεῖνοι εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν ἔργων των θεολογοῦν ἐν συμφωνίᾳ μὲ τοῦτον, ὑπέδειξαμεν δὲ ἰδιαιτέρως διὰ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων ἡμῶν κατὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ τῶν ὁπαδῶν του ὅτι εἶναι μανιακοὶ ἐναντίον τῆς θείας ταύτης δια-

πεδείξαμεν. Οὐ τοὺς μετ' ἐκείνον δὲ μόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ ἐκείνου, καὶ ἀπλῶς πάντας τοὺς ἐξ αἰῶνος ἐνθέους θεολόγους τὸν αὐτὸν ἴδοι τις ἂν θεολογοῦντας τρόπον. Παῦλος μὲν γὰρ ὁ μέγας, «συμμαρτυρεῖν», ἔφη, 5 «τῷ εὐαγγελίῳ τὸν Θεόν» οὐ μόνον «σημείους καὶ τέρασιν», ἀλλὰ «καὶ ποικίλαις δυνάμεσι καὶ πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς». Ἰωάννης δὲ ὁ θεολογικώτατος τῶν εὐαγγελιστῶν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὰ ἑπτὰ πνεύματα συναριθμεῖ, τοῖς ἑπτὰ τούτοις ἀντὶ τοῦ 10 ἐνὸς ἁγίου Πνεύματος προσχρῶμενος, ὡς ἐμφύτοις αὐτοῦ δηλονότι ἐνεργείαις, «χάρις, λέγων, ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων καὶ ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἀλλὰ καὶ ὡς ἄρνιον ἐν πνεύματι βλέπει τὸν Χριστόν, «ἔχον κέρατα ἑπτὰ καὶ ὀφθαλμοὺς ἑπτὰ».

15 Τοῦτο δὴ καὶ πρὸ τῶν ἀποστόλων Ἡσαΐας προκαταγγέλλων, ἐναργῶς ἐπὶ τὸ ἄνθος τὸ ἀναβησόμενον ἐκ τῆς ῥάβδου τῆς ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, ἑπτὰ πνεύματα ἐπαναπαύσεσθαι φησι. Ζαχαρία δὲ τοὺς ἑπτὰ ἑωρακότι λύχνους καὶ τὰς ἰσαριθμούς ἐπ' αὐτοῖς ἐπαρυστρίδας ὁ ἐρ- 20 μηνεὺς αὐτῷ τῶν τοιούτων θεαμάτων ἄγγελός φησιν «ἑπτὰ οὗτοι ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰσὶν οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν», τὰς φύσει προσοῦσας τῷ Θεῷ προνοητικᾶς προόδους τε καὶ ἐνεργείας, ταῦτ' εἶναι τὰ ἑπτὰ πνεύματα δεικνύς, ὡς καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας 25 ἐπὶ ἄνωμος ὕστερον ἐδίδαξεν ἡμᾶς. «τὰς γὰρ ἐνεργείας», φησί, «τοῦ Πνεύματος πνεύματα φίλον τῷ Ἡσαΐα καλεῖν», καὶ μετ' αὐτὸν Μάξιμος ὁ θεῖος, ὡς Θεοῦ Υἱῷ φύσει ταῦτα προσεῖναι γράφων τῷ Χριστῷ. Ποῦ εἰσὶν οἱ προσφέροντες ἡμῖν τὴν δυνάδα καὶ τὸ πλῆθος ἐπὶ τῶν 30 φυσικῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν; Ἐπταπλασίως αἰσχυνέσθωσαν ἀμετακλήτως ἐχόμενοι τῆς κακονοίας.

53. Ἐβρ. 2, 4.

54. Ἀποκ. 1, 4-5.

55. Ἀποκ. 5, 6.

56. Ἡσ. 11, 1-3.

57. Ζαχ. 4, 2-10.

58. Λόγος 41, 3, PG 36, 431C.

59. Πρὸς Θαλάσσιον 63, PG 90, 672C.

κρίσεως. Θά ἡδύνατο δὲ νά ἴδῃ κανεῖς ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θεολογοῦν ὄχι μόνον οἱ μετ' αὐτὸν ἀλλὰ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ γενικῶς ὄλων τῶν αἰώνων οἱ ἔνθεοι θεολόγοι. Πράγματι ὁ μέγας Παῦλος εἶπεν ὅτι ὁ «Θεὸς συμμαρτυρεῖ εἰς τὸ εὐαγγέλιον» ὄχι μόνον «μέ σημεῖα καὶ τέρατα» ἀλλὰ καὶ μέ ποικίλας δυνάμεις καὶ μερισμούς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»⁵³. Ὁ Ἰωάννης δὲ ὁ θεολογικώτατος τῶν εὐαγγελιστῶν εἰς τὴν Ἁποκάλυψιν συναριθμεῖ τὰ ἑπτὰ πνεύματα μέ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, προβάλλων τὰ ἑπτὰ ταῦτα ἀντὶ τοῦ ἑνὸς Ἁγίου Πνεύματος, προφανῶς ὡς ἐμφύτους ἐνεργείας του, λέγων, «χάρις καὶ εἰρήνη εἰς σᾶς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁵⁴. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἄρνιον ἐν τῷ πνεύματι βλέπει τὸν Χριστόν, «ἔχον κέρατα ἑπτὰ καὶ ὀφθαλμούς ἑπτὰ»⁵⁵. Τοῦτο μάλιστα προεξαγγέλλων καὶ πρὸ τῶν Ἀποστόλων ὁ Ἡσαΐας λέγει σαφῶς ὅτι εἰς τὸ ἄνθος τὸ ὁποῖον θά ἀναπτυχθῆ ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ ράβδον θά ἐπαναπαυθοῦν ἑπτὰ πνεύματα»⁵⁶. Εἰς δὲ τὸν Ζαχαρίαν, ὅταν εἶδε τοὺς ἑπτὰ λύχνους καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἰσάριθμα ἐλαιοδοχεῖα, λέγει ὁ ἐξηγητὴς του περὶ τῶν τοιούτων ὁραμάτων ἄγγελος· «οὗτοι εἶναι οἱ ἑπτὰ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου οἱ ἐπιβλέποντες εἰς ὀλόκληρον τὴν γῆν»⁵⁷, δεικνύων ὅτι τὰ ἑπτὰ ταῦτα πνεύματα εἶναι αἱ φύσει προσυπάρχουσαι εἰς τὸν Θεὸν προνοητικαὶ πρόοδοι καὶ ἐνεργεῖαι, ὅπως ἀργότερα ἐδίδαξεν ἡμᾶς καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος, λέγων, «ὅτι ὁ Ἡσαΐας ἀγαπᾷ νά ὀνομάζῃ πνεύματα τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος»⁵⁸, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ θεῖος Μάξιμος γράφων ὅτι ταῦτα προσυπάρχουν εἰς τὸν Χριστόν φύσει ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ»⁵⁹. Ποῦ εἶναι οἱ προσφέροντες εἰς ἡμᾶς τὴν δυάδα καὶ τὸ πλῆθος ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ; Νὰ ἐντρέπωνται ἑπταπλασίως, διότι παραμένουν ἀμετανόητοι εἰς τὴν κακόνειάν των.

34 Τοῦ γε μὴ περὶ τῆς τοιαύτης διακρίσεως διαλαβεῖν
 ἰδίᾳ τοὺς ἔπειτα θεολογήσαντας, τὸ κατὰ τῆς ὑποστα-
 τικῆς διακρίσεως τηνικαῦτα λυττῆσαι τοὺς θεομαχοῦν-
 τας αἴτιον. Ὡς οὖν ταύτης ἀθετουμένης καὶ ὑπὸ τῶν
 5 προστατῶν τῆς αἵρέσεως ἀναιρουμένης καὶ δι' αὐτῆς ἐ-
 πηρεαζομένης τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, κατατεμνομένου πα-
 ρὰ τῶν φρενοβλαβῶν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, καὶ τῶν
 εὐσεβεῖν ἠρημένων διὰ τὴν εὐσεβῆ διάκρισιν πολυθεῖαν
 κατηγορουμένων ὡς πολλὰ σεβόντων ἄκτιστα, πρὸς τὸν
 10 ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνα καθῆκαν ἑαυτοὺς ὡς πρόμαχοι τῆς
 εὐσεβείας, καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ καὶ πᾶσι τρόποις τοὺς
 μὲν ἀντικειμένους ἐλέγχοντας, τοῖς δὲ πειθόμενοις ἀνά-
 γραπτον προτιθέντες τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν, ὡς
 ἂν μελέτημα ταύτην ἑαυτοῖς οὗτοι ποιησάμενοι, τὴν ἀ-
 15 πάτην καὶ τὸ ψεῦδος τῆς δυσσεβείας εὐχερῶς διορῶσι
 καὶ ἀποσειώνται.

35 Τὸ δὲ νῦν ἔχον, ἐπεὶ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος κατὰ
 τῆς διακρίσεως τῶν κοινῶν ἐνεργειῶν τῆς τρισυνοστα-
 του θεότητος κεχωρηκότες διχοτομοῦσι διὰ ταύτας εἰς
 20 κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα, καὶ καθάπερ Ἄ-
 ρειος τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὕτως οὗτοι
 πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν θείαν καὶ αὐτὴν τὴν πα-
 ραδειχθεῖσαν ἐπ' ὄρους τοῦ Θεοῦ λαμπρότητα τῆς ἀκτί-
 στοῦ φύσεως ὑπερορίζουσι, καὶ τῶν εὐσεβῶν ἄκτιστον
 25 εἰδότην καὶ τὴν κατὰ ταύτας τοῦ Θεοῦ διάκρισιν ὡς
 πολλὰς σεβόντων ἀκτίστους θεότητας κατηγοροῦσι καὶ
 πολλοὺς τῶν ἀκεραιότερων συναρπάξουσι, ζητητέον ἂν
 εἶη καὶ περὶ τῆς θείας ταύτης διακρίσεως καὶ τῶν κατ'
 αὐτὴν ἐνεργειῶν, καὶ διευκρινητέον εἰς δύναμιν, καὶ
 30 μελέτημα τοῦτο μηδὲν ἦττον ποιητέον, ὡς ἂν ἐκ τῶν
 τοῖς θείοις πατράσι τεθεολογημένων περὶ ταύτης εὐχε-
 ρῶς τὴν βαρλααμίτιδα πλάνην συνορᾶν καὶ καθαιρεῖν
 δυνώμεθα.

34 Τοῦ ὅτι ὁμως οἱ μετέπειτα θεολογήσαντες δὲν διεπραγματεύθησαν ἰδιαιτέρως περὶ τῆς τοιαύτης διακρίσεως αἴτιον εἶναι ὅτι οἱ τότε θεομαχοῦντες ἐλύσων κατὰ τῆς ὑποστατικῆς διακρίσεως. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἠθετεῖτο αὕτη καὶ ἀνηρείτο ὑπὸ τῶν αἰρεσιάρχων καὶ διὰ τῆς αἰρέσεως ἐπηρεάζετο ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, κατατεμνομένου ὑπὸ τῶν φρενοβλαβῶν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, οἱ δὲ προτιμῶντες τὴν εὐσεβείαν κατηγοροῦντο λόγῳ τῆς εὐσεβοῦς διακρίσεως ἐπὶ πολυθεΐα ὡς σεβόμενοι πολλὰ ἄκτιστα, οἱ πρόμαχοι τῆς εὐσεβείας κατηῆλθον εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνα, τοὺς μὲν ἀντιτιθεμένους εἰς αὐτὴν ἐλέγχοντες μὲ χεῖρα καὶ γλῶσσαν καὶ μὲ κάθε τρόπον, εἰς δὲ τοὺς πιστοὺς προσφέροντες γραπτὴν τὴν ἀλήθειαν τῆς εὐσεβείας, οὕτως ὥστε οὗτοι, καθιστῶντες αὐτὴν μελέτημά των, νὰ διακρίνουν καὶ ἀποκρούουν εὐχερῶς τὴν ἀπάτην καὶ τὸ ψεῦδος τῆς δυσσεβείας.

35 Τώρα δὲ ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος, καταφερόμενοι ἐναντίον τῆς διακρίσεως τῶν κοινῶν ἐνεργειῶν τῆς τρισυποστάτου θεότητος, διχοτομοῦν ἔξ αἰτίας αὐτῶν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα, καί, ὅπως ὁ Ἄρειος τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐξορίζουν ἀπὸ τὴν ἄκτιστον φύσιν πᾶσαν θεϊαν δύναμιν καὶ ἐνεργειαν, ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβῶρ λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ. Οὗτοι, ἐπειδὴ οἱ εὐσεβεῖς δέχονται ἄκτιστον τὴν κατὰ τὰς ἐνεργείας ταύτας διάκρισιν τοῦ Θεοῦ, τοὺς κατηγοροῦν ὡς λατρεύοντας πολλὰς ἀκτίστους θεότητας καὶ παρασύρουν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀφελεστέρους. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ περὶ τῆς θείας ταύτης διακρίσεως καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἐνεργειῶν καὶ νὰ διευκρινήσωμεν κατὰ δύναμιν, καὶ νὰ καταστήσωμεν ὄχι ἀνάξιον λόγου μελέτημα τοῦτο, πῶς δηλαδὴ θὰ δυνηθῶμεν νὰ διακρίνωμεν εὐχερῶς καὶ νὰ καθαιρέσωμεν τὴν βαρλααμικὴν πλάνην ἐκ τῶν θεολογικῶν περὶ διακρίσεως διατυπώσεων τῶν θείων πατέρων.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΔΙΕΞΟΔΙΚΩΤΕΡΑ

Πρὸς τοὺς οἰομένους δὺο δεικνῦσθαι θεοὺς ἐκ τοῦ τὴν θεοποιὸν δωρεᾶν τοῦ Πνεύματος, ἧς ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, οὐκ ἀγέννητον μόνον θεῶσιν, ἀλλὰ καὶ θεότητες ὑπὸ τῶν ἁγίων ὀ-

5 νομάζεσθαι ἢ

Περὶ θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως.

1 Εἰ μὲν τίς ἐστὶν ὁ πρὸς τοσαύτην ἐκτραπείς τόλμαν ὑπ' ἀπονοίας, ὡς τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ἀντιπάτεσθαι λόγοις, πόρρω πον πάντως οὗτος ἔσται τῆς κατὰ
10 χριστιανοῦς ἀσφαλοῦς θεολογίας. Καὶ εἰ μὴ τούτῳ σεπτὰ δοκεῖ καὶ διὰ θαύματος γίνεται τὰ τῆς ἐκείνων διδασκαλίας, πῶς ἄρ' ἡμῖν καὶ μετρίως γοῦν ἐν ἐπαίνῳ γένοιτο τὰ τῆς αὐτοῦ; Πόθεν δ' ἀξιοπίστος αὐτὸς ἔσται τοὺς ἁγίους οὐχ ἠγούμενος πιστούς; Εἰ δὲ πρὸς τὴν ὑ-
15 πὸ τῶν πατέρων κηρυττομένην ἀλήθειαν ὡς πρὸς ὀρθὴν καὶ ἀπαρέγκλιτον στάθμην ἄγειν προθυμεῖται τοὺς λόγους, ταύτη καὶ ἡμεῖς σὺν Θεῷ ποδηγούμενοι καὶ τῷ ἀδιαστρόφῳ ταύτης ἐναρμονίως χρώμενοι κανόνι, τὴν τε καθ' ἡμῶν ἐπενηνεγμένην διαλύσομεν γραφὴν καὶ
20 τοὺς ἡμῖν μάτην ἐγκαλοῦντας ἐν πολλοῖς τῆς εὐθείας ἐκπεσόντας, τό γε εἰς ἡμᾶς ἦκον, ἐπανακαλεσόμεθα πρὸς ταύτην.

2 «Ἡ θεολογία τοίνυν τὰ μὲν ἠνωμένως παραδίδωσι, τὰ δὲ διακεκριμένως· καὶ οὔτε τὰ ἠνωμένα διαιρεῖν θε-
25 μιτόν, οὔτε τὰ διακεκριμένα συγχεῖν». Ὁ δὲ ἀντανιστάς πρὸς ἄλληλα ταῦτα καὶ δι' ἀλλήλων ἀναιρεῖν ἐπι-

1. Διδόν. Ἀρεοπαγίτου Περὶ θείων ὀνομάτων 2, 2, PG 3, 840A.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΔΙΕΞΟΔΙΚΩΤΕΡΑ

Πρὸς τοὺς νομίζοντας ὅτι δεικνύονται δύο θεοὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ Πνεύματος, τῆς ὁποίας ὑπέρκειται ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν, ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Πατέρων ὄχι μόνον ἀγένητος θέωσις ἀλλὰ καὶ θεότης, ἢ περὶ θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως.

- 1 Ἐὰν κάποιος ἀπὸ παραφροσύνην ἔχη ἐκτραπῆ εἰς τὸσον προχωρημένον σημεῖον τολμηρότητος, ὥστε νὰ ἀντιτάσσεται εἰς τοὺς λόγους τῶν πατέρων, αὐτὸς εὕρισκεται ὅπωςδῆποτε μακρὰν τῆς ἀσφαλοῦς θεολογίας τῶν Χριστιανῶν. Καὶ ἐὰν αὐτὸς δὲν θεωρῆ σεβαστὴν καὶ θαυμαστὴν τὴν διδασκαλίαν ἐκείνων, πῶς τότε ἡμεῖς θὰ ἐπαινέσωμεν, ἔστω καὶ μετρίως, τὴν ἰδικὴν του; Ἀπὸ ποῦ δὲ θὰ γίνῃ αὐτὸς ἀξιόπιστος, ἀφοῦ δὲν θεωρεῖ τοὺς ἀγίους ἀξιόπιστους; Ἐὰν δὲ εἶναι πρόθυμος νὰ ρυθμίζῃ τοὺς λόγους σύμφωνα μὲ τὴν ὑπὸ τῶν πατέρων κηρυττομένην ἀλήθειαν ὡς ὀρθὴν καὶ ἀπαρέγκλιτον στάθμην, ἀπὸ αὐτὴν σὺν Θεῷ καθοδηγούμενοι καὶ ἡμεῖς καὶ χρησιμοποιοῦντες ἐναρμονίως τὸν ἀδιάστροφον κανόνα τῆς, καὶ τὴν ἐναντίον μας ἐξαπολυθεῖσαν κατηγορίαν, θὰ διαλύσωμεν καὶ τοὺς ματαίως κατηγοροῦντας ἡμᾶς, ἐκπεσόντας πολὺ ἀπὸ τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, θὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς αὐτὴν.
- 2 «Ἡ θεολογία λοιπὸν ἄλλα μὲν παραδίδει ὑπὸ μορφήν ἐνώσεων, ἄλλα δὲ ὑπὸ μορφήν διακρίσεων· καὶ δὲν εἶναι θεμιτὸν οὔτε τὰ ἠνωμένα νὰ διαιροῦμεν οὔτε τὰ διακεκριμένα νὰ συγχέωμεν»¹. Ὁ δὲ τοποθετῶν ταῦτα ἐναντίον

χειρῶν, καὶ τοῖς μὲν εὐσεβῶς ἐν εἶναι τὸν Θεὸν δοξάζουσι καὶ λέγουσιν ἀντιτιθεῖς τὴν πολυτροπωτάτην διάκρισιν αὐτοῦ, τοῖς δὲ τὰ διακεκριμένα τοῦ Θεοῦ προβαλλομένοις ἀντεπεξάγων τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδιαίρετον, καὶ οὕτω δοκῶν ὡς πολυθεοὺς τούτους ἐξελέγχειν, οὗτος ἴστω ταῖς τοῦ πνεύματος φωναῖς κατὰ τοῦ πνεύματος χρώμενος, ὥσπερ Ἑλλήνων παῖδες τῇ κτίσει κατὰ τοῦ κτίσαντος, καὶ αὐτὸς ὢν ὁ παντὸς μᾶλλον «ἀγνωσίαν ἔχων» κατὰ τὸ ἀπόστολον Θεοῦ, μηδ' ἐκεῖνό ποτ' ἐπὶ νοῦν βαλλόμενος, ὡς αἱ ἀφαιρέσεις οὐκ ἐναντιοῦνται ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ταῖς θέσεσιν. Ἔστι γὰρ καὶ ὢν καὶ οὐκ ὢν, καὶ πανταχοῦ καὶ οὐδαμοῦ, καὶ πολυώνυμος καὶ ἀκατονόμαστος, ἀεικίνητός τε καὶ ἀκίνητος, καὶ ἀπλῶς τὰ πάντα καὶ οὐδὲν τῶν πάντων τὰ γὰρ ἀντιθέτως ἔχειν πρὸς ἄλληλα δοκοῦντα καὶ πλεῖστον ἀλλήλων ἀφεστάται πεφυκότα καὶ πάντα συνδυασμὸν ἀπαναινόμενα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ σπένδεται τε καὶ συνδεῖται καὶ συναληθεύει παντάπασιν ἀλλήλοις. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐν καὶ οὐχ ἐν ἔστι τὸ θεῖον, εὐσεβῶς ἀμφοτέρα, καὶ τούτων ἐκάτερον κατὰ πολλοὺς καὶ διαφοροὺς τρόπους.

3 Ἔστι μὲν γὰρ οὐχ ἐν καὶ καθ' ὑπεροχὴν, ὡς ὑπὲρ τὸ ἐν ὄν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ὀρίζον. Ἔστι δὲ καὶ ὡς διαιρούμενον, διαιρεῖται γὰρ ὁ εἷς Θεὸς εἰς τρεῖς ὑποστάσεις τελείας· ὁ γὰρ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον 25 διακεκριμένα ἔστι πρόσωπα τῆς μιᾶς θεότητος, μηδεμιᾶς ἐν τούτοις ἀντιστροφῆς ἢ ὅλως κοινότητος ἐπεισαγομένης. Ἔστι δὲ αὐθις πρὸς τούτῳ διακεκριμένον ἢ καθ' ἡμᾶς Ἰησοῦ παντελῆς καὶ ἀναλλοίωτος ὑπαρξίς. Οὗτος δὴ ὁ εἷς Θεὸς ὁ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι καὶ μιᾷ οὐσίᾳ προσ- 30 κινούμενος ἀμερῶς καὶ ἀμερίστως διαιρεῖται καὶ εἰς διαφοροὺς ἐνεργείας· «πληθύνεσθαι γὰρ ὁ Θεὸς λέγεται», κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, «τῷ καθ' ἕκαστον εἰς παραγωγὴν τῶν ὄντων βουλήματι προνοητικαῖς προόδοις

2 Α' Κορ. 15, 34.

3. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περί μυστικῆς θεολογίας 1, 2, PG 3, 1000B.

ἀλλήλων καὶ ἐπιχειρῶν νὰ τὰ ἀναιρέση δι' ἀλλήλων, καὶ εἰς μὲν τοὺς εὐσεβῶς φρονοῦντας καὶ λέγοντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἰς ἀντιθέτων τὴν πολυτροπωτάτην διάκρισιν αὐτοῦ, εἰς δὲ τοὺς προβάλλοντας τὰς διακρίσεις τοῦ Θεοῦ ἀντεπιφέρων τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαίρετον τοῦ Θεοῦ, οὕτω δὲ νομίζων ὅτι τοὺς ἀποκαλύπτει ὡς πολυθεούς, αὐτὸς ἄς γνωρίζῃ ὅτι χρησιμοποιεῖ τοὺς λόγους τοῦ πνεύματος ἐναντίον τοῦ Πνεύματος, ὅπως οἱ Ἕλληνες τὴν κτίσιν κατὰ τοῦ κτίσαντος, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι μᾶλλον ὁ διακρινόμενος δι' ἀγνωσίαν κατὰ τὸν ἀπόστολον τοῦ Θεοῦ², ὁ ὁποῖος οὔτε ἐσκέφθη ποτὲ ὅτι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ αἱ ἀφαιρέσεις δὲν ἐναντιοῦνται πρὸς τὰς θέσεις³. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι καὶ ὦν καὶ οὐκ ὦν, πανταχοῦ καὶ πουθενά, πολυώνυμος καὶ ἀκατονόμαστος, ἀεικίνητος καὶ ἀκίνητος, καὶ ἀπλῶς τὰ πάντα καὶ τίποτε ἀπὸ τὰ πάντα· διότι τὰ φαινόμενα νὰ ἀντιτίθενται πρὸς ἄλληλα καὶ κατὰ φύσιν ἀπέχοντα πολὺ ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπαρνούμενα πάντα συνδυασμὸν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ συμφιλιώνονται καὶ συνδυάζονται καὶ συναληθεύουν πλήρως μεταξύ των. Οὕτω λοιπὸν τὸ θεῖον εἶναι καὶ ἓν καὶ μὴ ἓν, ἀμφοτέρω εὐσεβῶς, καὶ ἕκαστον τούτων κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

3 Πράγματι ὁ Θεὸς εἶναι μὴ ἓν καὶ κατὰ ὑπεροχὴν, καθ' ὅσον εἶναι ὑπεράνω τοῦ ἑνός καὶ ὀρίζει αὐτὸ τοῦτο τὸ ἓν. Εἶναι δὲ ἐπίσης μὴ ἓν καὶ ὡς διαιρούμενον, καθ' ὅσον ὁ εἰς Θεὸς διαιρεῖται εἰς τρεῖς τελείας ὑποστάσεις· διότι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι διακεκριμένα πρόσωπα τῆς μιᾶς θεότητος, χωρὶς οὕτω νὰ ἐπεισάγεται καμμία ἀντιστροφή ἢ κάποια κοινότης. Εἶναι δὲ πάλιν ἐκτὸς τούτου καὶ κάτι τὸ διακεκριμένον ἢ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα πλήρης καὶ ἀναλλοίωτος ὑπαρξίς τοῦ Ἰησοῦ. Οὗτος δηλαδὴ ὁ εἰς Θεός, ὁ προσκυνούμενος εἰς τρεῖς ὑποστάσεις καὶ μίαν οὐσίαν ἀμερῶς καὶ ἀμερίστως, διαιρεῖται εἰς διαφόρους ἐνεργείας. Κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον «ὁ Θεὸς λέγεται ὅτι πληθύνεται διὰ τοῦ καθ' ἕκαστον πρὸς παραγωγὴν τῶν ὄντων βουλήματος πολλαπλα-

- πολλαπλασιαζόμενος». Καὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον, «ὧ μὲν δίδεται λόγος σοφίας διὰ τοῦ πνεύματος, ἐτέρω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἄλλω δὲ πίστις, ἐτέρω δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι».
- 5 Καὶ τοίνυν, εἰ κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον «διάκρισις ἔστι θεία καὶ ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόοδος, εἴτουν ἐνέργεια, τῆς ἐνώσεως τῆς θείας ὑπερηνωμένως ἑαυτὴν ἀγαθότητι πληθυνούσης τε καὶ πολυπλασιαζούσης, ἠνωμένοι μὲν εἰσι κατὰ τὴν θείαν διάκρισιν αἱ ἄσχετοι μεταδό-
- 10 σεις, αἱ ζώώσεις, αἱ σοφοποιήσεις», «διακέκριται δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀγαθοπρεπῆ ταύτην πρόοδον τὰ τῆς ἀνθρωπικῆς Ἰησοῦ θεουργίας· τούτοις γὰρ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα κατ' οὐδένα κεκοινωνήκε λόγον, ὅτι μὴ κατὰ τὴν εὐδοκίαν καὶ φιλανθρωπίαν καὶ πάνθ' ὅσα διετέ-
- 15 λεσεν εἰργασμένος ἢ Θεός». Εἰ οὖν «ἡμεῖς τὰ θεία καὶ ἐνοῦν τῷ λόγῳ καὶ διακρίνειν σπεύδομεν, ὡς αὐτὰ τὰ θεία καὶ ἠνωται καὶ διακέκριται», δεῖ ἡμᾶς ὁμολογεῖν ὡς ἄλλο μὲν οὐσία, ἄλλο δὲ ὑπόστασις ἦτοι πρόσωπον ἐπὶ Θεοῦ, καίτοι εἷς ἔστιν, ἐν μιᾷ οὐσίᾳ καὶ τρισὶν ὑ-
- 20 ποστάσεσι προσκυνούμενος Θεός· καὶ ἄλλο μὲν οὐσία, ἄλλο δὲ πρόοδος, εἴτουν ἐνέργεια ἢ θέλημα ἐπὶ Θεοῦ, καίτοι εἷς ἔστι Θεός, ἐνεργῆς τε καὶ θελητικός. Ἄλλ' ὡσπερ ὁ θελητικὸν εἰπὼν θέλημα ἔχειν ἐδήλωσεν αὐτόν, οὕτω καὶ ὁ ἐνεργῆ προσαγορεύσας ἐνέργειαν ἔχειν προσ-
- 25 υπέφηεν. Εἰ δέ τις ἐνεργείας ἄμοιρόν φησι τὸν ἐνεργῆ, δῆλός ἐστιν ἀνενέργητον μὲν οἰόμενος αὐτόν, φιλόν δ' ἦχον ρήματος χαριζόμενος αὐτῷ τὸ ἐνεργές· «οὐ γὰρ ἐνεργεῖν», φησί, «δυνατὸν φυσικῆς ἐνεργείας χωρὶς, ὡσπερ οὐδὲ ὑπάρχειν οὐσίας δίχα καὶ φύσεως».
- 430 Ὡς οὖν τοῦ Υἱοῦ λέγοντος ἀκούοντες «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν» οὐ συγγέομεν τὰς ὑποστάσεις, ἀλλ' εἰς τὸ ἐνιαῖον τῆς οὐσίας ἀναγόμεθα καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ ἐκ τῶν πατρικῶν ἐκείνων κόλπων ἀνεκφοίτητον (καὶ

4. Σχόλια εἰς τὸ περὶ θείων ὀνομάτων 2, 11, PG 4, 232C.

5. A' Κορ. 12, 8-9.

θ. Περὶ θείων ὀνομάτων 2, 5ε. PG 3, 641D-644A.

σιαζόμενος κατὰ προνοητικὰς προόδους»⁴. Καί κατὰ τὸν ἀπόστολον, «εἰς ἄλλον μὲν δίδεται διὰ τοῦ πνεύματος λόγος σοφίας, εἰς ἄλλον δὲ κατὰ τὸ ἴδιον πνεῦμα λόγος γνώσεως, εἰς ἄλλον δὲ πίστις, εἰς ἄλλον δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ πνεύματι χαρίσματα ἰαμάτων»⁵. Ἐπομένως κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, ἐὰν «θεῖα διάκρισις εἶναι καὶ ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόοδος, ἥτοι ἐνέργεια, καθὼς ἡ θεῖα ἐνωσις ἀπὸ ἀγαθότητα πληθύνει καὶ πολλαπλασιάζει ἑαυτὴν ὑπερνηωμένως, ἠνωμένοι μὲν εἶναι κατὰ τὴν θεῖαν διάκρισιν αἱ ἄσχετοι μεταδόσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις»⁶, «διακρίνονται δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀγαθοπρεπῆ ταύτην πρόοδον τὰ ιδιώματα τῆς ἀνθρωπικῆς θεουργίας τοῦ Ἰησοῦ· διότι εἰς αὐτὰ κατὰ κανένα τρόπον δὲν μετέχει ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐκτός μόνον τῆς εὐδοκίας καὶ φιλανθρωπίας καὶ ὅλων ὅσα ἔπραξεν ὡς Θεός»⁶. «Ἐὰν λοιπὸν ἡμεῖς σπεύδωμεν καὶ νὰ ἐνώνωμεν καὶ νὰ διακρίνωμεν τὰ θεῖα μὲ τὸν λόγον, ὅπως τὰ ἴδια τὰ θεῖα ἐνώνονται καὶ διακρίνονται»⁶, πρέπει νὰ ὁμολογοῦμεν ὅτι ἄλλο εἶναι οὐσία ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἄλλο δὲ ὑπόστασις ἥτοι πρόσωπον, μολονότι εἶναι εἰς Θεὸς προσκυνούμενος εἰς μίαν οὐσίαν καὶ τρεῖς ὑποστάσεις· καὶ ἄλλο μὲν οὐσία, ἄλλο δὲ πρόοδος ἥτοι ἐνέργεια ἢ θέλημα ἐπὶ Θεοῦ, μολονότι εἰς Θεὸς εἶναι, ἐνεργῆς καὶ θελητικός. Ἄλλὰ ὅπως ὁ λέγων αὐτὸν θελητικὸν δηλώνει ὅτι ἔχει θέλημα, οὕτω καὶ ὁ ἀποκαλέσας αὐτὸν ἐνεργῆ ὑποδηλώνει ὅτι ἔχει ἐνέργειαν. Ὅποιος δὲ ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἐνεργῆς εἶναι ἄμοιρος ἐνεργείας, εἶναι φανερὸν ὅτι θεωρεῖ αὐτὸν ἀνενέργητον, ἀποδίδων εἰς αὐτὸν τὸ ἐνεργῆς ὡς γυμνὸν ἤχον λόγου· διότι, λέγει, «δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνεργῆ χωρὶς φυσικὴν ἐνέργειαν, ὅπως οὔτε νὰ ὑπάρχη χωρὶς οὐσίαν καὶ φύσιν»⁷.

4 Ὅπως λοιπὸν, ἀκούοντες τὸν Υἱὸν νὰ λέγη «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁸, δὲν συγχέομεν τὰς ὑποστάσεις, ἀλλὰ ἀναγόμεθα εἰς τὸ ἐνιαῖον τῆς οὐσίας καὶ εἰς τὸ ἀνεκφοίτητον τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τοῦς πατρικοῦς ἐκείνους κόλπους

7. Μαξιμου Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 200C.

8. Ἰω. 10, 30.

- γὰρ ἐν ἴσμεν οὐσίαν τε προαιώνιον καὶ ἀγίαν καὶ προσ-
 κυνητὴν πᾶσι τοῖς κτιστοῖς τριάδα, καὶ μονὰς μὲν ἐστὶν
 ἀδιαίρετος τῇ οὐσίᾳ ὁ Θεός, Τριάς δὲ ταῖς ὑποστάσε-
 σιν), οὕτω καὶ ὅταν λέγωμεν ὅτι ἐν ἐστὶν οὐσία καὶ
 5 ἐνέργεια Θεοῦ, οὐ τὴν θείαν ἀναιροῦμεν πρόοδον, οὐδὲ
 τὴν ἐνεργητικὴν φύσιν εἰς ἐνέργειαν παραγνωρίζομεν,
 οὐδ' εἰς ἀλλήλας ἀναλύομεν αὐτάς. Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς
 ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἢ τε οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια
 τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον, ἀλλ' ἑκατέρω τὰς ἑαυτῇ κα-
 10 ταλλήλους ιδιότητας ἀκινήτους ἔχουσα, καὶ ἡ μὲν οὐ-
 σία, ἡ δὲ ἐνέργεια μένουσα. Καὶ Πατρὶ γὰρ Υἱὸς τὸν
 αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον, ἐπεὶ καὶ πᾶσα γέννησις τῷ γεν-
 νῶντι ταῦτὸν πέφυκεν ἀποτελεῖν τὸ γεννώμενον, μένει
 δ' ὁμοῦς Υἱὸς ὁ Υἱός, μὴ διὰ τὸ ταῦτὸν καὶ τὸν αὐτὸν
 15 κατὰ φύσιν λόγον εἰς πατέρα μεταποιούμενος. Οὐ μὴν,
 ἀλλ' οὐδὲ λόγον ἐνταῦθα τὸν ὄρον ἐκδέξαιτ' ἂν τις εὐ-
 φρονῶν, ἀλλ' ἀπλῶς τὰ ὀνόματα· καὶ γὰρ τὸ θεῖον κατ'
 οὐσίαν ἀόριστον. Ἐπεὶ δ' ἐστὶν, ὥς, ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέρ-
 γεια πρὸς ἀλλήλας διενηνόχασι, κατὰ τοῦτο πάλιν οὐ
 20 τὸν αὐτὸν ἐπιδέχονται λόγον «καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀπλότης
 ἐντεῦθεν οὐ παραβλάπτεται», ὥς καὶ αὐτὸς ἀλλαχοῦ πάλ-
 λιν ὁ μέγας γράφει Βασίλειος. Καὶ ὁ σοφὸς γὰρ τὰ θεῖα
 Κύριλλος σαφῶς φησιν, ὅτι «τῆς μὲν θείας οὐσίας ἐστὶ
 τὸ γεννᾶν, τῆς δὲ ἐνεργείας τὸ ποιεῖν, φύσις δὲ καὶ
 25 ἐνέργεια οὐ ταυτὸν».
- 5 Οὐκ οὖν διὰ τοῦτο λέγομεν ταῦτὸν οὐσίαν καὶ ἐνέρ-
 γειαν θείαν, ἐπειδήπερ ἐν ἐστὶ παντάπασιν τὸ ὑφ' ἑκατέ-
 ρου σημαίνον, ἀλλὰ πρὸς τῷ λόγον ἔχειν τὸν αὐτὸν,
 ὥς εἴρηται, καὶ διὰ τὸ ὑπερφυῶς ἀνέκλειπτόν τε καὶ
 30 ἀχώριστον τῆς ἐνεργείας, ὃ δὴ καὶ μόνου Θεοῦ μόνος
 γὰρ ἀπορρητῶς ἐνεργῆς αἰεὶ ἐστὶν ἀναλλοιώτως. Οὐδ'

9. Πλὴν τῆς διακρίσεως τῶν θείων ὑποστάσεων ὑφίσταται καὶ διά-
 κρισις τῆς θείας οὐσίας ἀπὸ τῶν θείων ἐνεργειῶν. Ὅπως ἡ
 ταυτότης τῆς θείας οὐσίας δὲν καταλύει τὴν διάκρισιν τῶν θείων
 ὑποστάσεων, οὕτω καὶ ἡ ταυτότης τῆς θείας οὐσίας μετὰ τῶν
 ἐνεργειῶν αὐτῆς δὲν ἀναιρεῖ τὴν θείαν πρόοδον.

10. Κατὰ Εὐνομίου 2, PG 29, 640B.

(διότι ὡς ἓν πρᾶγμα ἀναγνωρίζομεν τὴν προαιώνιον οὐσίαν καὶ τὴν ἀγίαν καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα προσκυνοῦμεν τὴν Τριάδα, καὶ μονὰς μὲν εἶναι ἀδιαίρετος κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Θεός, τριάς δὲ κατὰ τὰς ὑποστάσεις), οὕτω καὶ ὅταν λέγωμεν ὅτι ἓν εἶναι ἢ οὐσία καὶ ἢ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀναιροῦμεν τὴν θεϊαν πρόοδον, οὔτε παραγνωρίζομεν τὴν θεϊαν φύσιν εἰς ἐνέργειαν, οὔτε ἀναλύομεν αὐτάς εἰς ἀλλήλας. Ἐὰν πράγματι καὶ ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἢ οὐσία καὶ ἐνέργεια ἐπιδέχονται τὴν ἰδίαν λογικὴν, ἀλλ' ἢ καθεμία ἔχει ἀκινήτους τὰς καταλήλους εἰς αὐτὴν ἰδιότητας, μένει ἢ μὲν μία οὐσία ἢ δὲ ἄλλη ἐνέργεια. Καὶ μὲ τὸν πατέρα ὁ υἱὸς ἐπιδέχεται τὸν ἴδιον λόγον, ἐπειδὴ πᾶσα γέννησις καθιστᾷ τὸν γεννώμενον ὅμοιον μὲ τὸν γεννῶντα, μένει ὅμως υἱὸς ὁ υἱός, μὴ μεταβαλλόμενος εἰς πατέρα διὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ κατὰ φύσιν λόγου⁹. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ δεχθῆ κανεὶς ἐδῶ τὸν λόγον ὡς ὄρον, ἀλλὰ ἀπλῶς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν ὀνομάτων· διότι τὸ θεῖον κατ' οὐσίαν εἶναι ἀόριστον. Ἐπειδὴ δὲ ἐνίστε ἢ οὐσία καὶ ἢ ἐνέργεια διαφέρουν μεταξύ των, διὰ τοῦτο πάλιν δὲν ἐπιδέχονται τὸν ἴδιον λόγον· «καὶ ἀπὸ αὐτὸ δὲν παραβλάπτεται ἢ ἀπλότης τοῦ Θεοῦ», ὅπως λέγει πάλιν ἄλλοῦ ὁ μέγας Βασίλειος¹⁰. Καὶ ὁ σοφὸς δὲ εἰς τὰ θεῖα Κύριλλος λέγει σαφῶς ὅτι «τῆς μὲν θείας οὐσίας ἴδιον εἶναι νὰ γεννᾷ, τῆς δὲ ἐνεργείας νὰ ποιῆ, φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια δὲν εἶναι τὸ ἴδιον»¹¹.

- 5 Δὲν λέγομεν λοιπὸν διὰ τοῦτο ταυτὸν τὴν θεϊαν οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, διὰ τὸ ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἓν τὸ ὑπὸ ἐκατέρου σημαινόμενον, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι πλὴν τοῦ ὅτι ἔχουν τὸν ἴδιον λόγον, ὅπως ἐλέχθη, ἔχουν ὑπερφυῶς μόνιμον καὶ ἀχώριστον τὴν ἐνέργειαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βεβαίως εἶναι ἴδιον μόνον τοῦ Θεοῦ· διότι μόνον αὐτὸς κατ' ἀπόρρητον τρόπον εἶναι παντοτεινὰ ἐνεργῆς ἀναλλοίωτως. Δὲν λέγομεν λοιπὸν ταύτας τὸ ἴδιον, ὄχι διότι ἢ ἐνέργεια δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ διότι ὁ Θεός,

11. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Θησαυροὶ 18, PG 75, 312C.

- ὡς τῆς ἐνεργείας οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας οὐσης, ἀλλ' ἐπεὶ τὰ πάντα ὁ Θεὸς συνειλημμένως τε καὶ ἐνιαίως ἔχων ἀμερῶς ἕκαστον τούτων ἐνεργεῖ, καὶ συνεστραμμένος ὢν εἰς ἑαυτὸν ἀεὶ καὶ ἑαυτὸν οὐδέποτε ἀπολείπων, διὰ
- 5 τῆς ἐφ' ἕκαστον προόδου, ὅλος καὶ μόνος αὐτὸς ὑποσημαινόμενός ἐστιν, ὡς ἀμέριστος ἐν μεριστοῖς. Εἰ δὲ καὶ ταῦτόν ἐπιστήμη τε καὶ νοῦς, καίτοι δυνάμει πρότερον ὑπάρχων, εἶτα ἐνεργεῖα γεγονῶς καὶ ὅλον ἐπίκτητον ἔχων τὸ βεβαίως τε καὶ ἀληθῶς φρονεῖν, πόσῳ μᾶλλον
- 10 ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, παρ' ᾧ μηδὲν πρόσφατον μηδαμῆ μηδενοῦς ἐπιγινομένου τε καὶ ἀπογινομένου πώποτε. Νοῦς μὲν οὖν ἐπιστήμη ταῦτόν. Ἄλλὰ πολλαὶ μὲν ἐπιστήμαι πολλῶν ὄντων τῶν ἐπιστητῶν, εἰς δὲ νοῦς ὁ πᾶσι τούτοις ἐπιβάλλων. Καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἕκαστης αἴτιος αὐτός,
- 15 ἀλλ' οὐκ ἐκεῖναι τούτου. Καὶ κατ' ἐπιστήμην μὲν ὁ τῶν ἐπιστημόνων νοῦς μεθεκτός ἐστι παρὰ τῶν μανθανόντων, κατ' οὐσίαν δὲ ἀμέθεκτος καὶ ἀμετάβατος. Βλέπεις ὅπως αὐθις διενήνοχεν; Εἰ δ' ἐν καὶ οὐχ ἐν ἐπιστήμη τε καὶ νοῦς, πῶς οὐκ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ταῦτόν καὶ οὐ ταῦ-
- 20 τὸν ἔσται οὐσία καὶ ἐνέργεια, καθ' ἣν διὰ τὸ ὑπερφυῆς καὶ τὰ ἀντικείμενα τὴν πρὸς ἄλληλα πάλην κατὰ τοὺς πατέρας ἀποτίθεται;
- 6 Ἄλλὰ τὸ μὲν ἐν εἶναι ταύτας καὶ ταῦτόν καὶ τοῖς ἀντιλέγουσιν ἡμῖν δοκεῖ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀσφα-
- 25 λῶς. Οἱ μὲν γὰρ οὕτως ἐν εἶναι λέγουσιν οὐσίαν θείαν καὶ ἐνέργειαν, ὡς ἰσοδυναμεῖν ἀλλήλοις τὰ ὀνόματα, ἵνα μὴ πολλοὶ φασιν ἢ σύνθετος αὐτοῖς εἶη ὁ Θεός, ἐν ᾧ ἐκ διαφορῶν ὁπωσδήποτε. Καίτοι μετ' οἰκείας ἐνεργείας οὐκ ἄν τι ποτ' εἶη σύνθετον· οὐδὲ γὰρ ἡ ἀκτίς διὰ τὸ
- 30 φωτίζειν σύνθετος. Οἱ μὲν οὖν δύο λέγοντες προσηγορίας ἐνὶ σημαινομένῳ κλέπτουσι τοὺς ἀκρωμένους, ὡς καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ Θεοῦ δοξάζοντες, αὐτὸ δι' ἑκατέρου τούτων οὐ τὸν αὐτὸν Θεὸν ὡς ὄντα ἀμφοτέρω φρονοῦντες, ἀλλ' ἐν παντάπασι δηλοῦντες διὰ πλει-
- 35 ὄνων ὀνομάτων, ὡς εἶναι τὸν Θεὸν κατὰ τοὺς διαλογι-

ἔχων τὰ πάντα συγκεντρωμένα καὶ ἐνιαῖα, ἐνεργεῖ ἕκαστον τούτων ἀμερίστως, καί, ὡν πάντοτε συνεστραμμένος εἰς ἑαυτὸν καὶ μὴ ἐγκαταλείπων ποτὲ ἑαυτὸν, διὰ τῆς προόδου εἰς ἕκαστον ὑποσημαίνεται μόνον αὐτὸς καὶ μάλιστα ὅλος, ὡς ἀμερίστος εἰς μεριστά. Ἐὰν δὲ ἐπιστήμη καὶ νοῦς εἶναι τὸ ἴδιον, μολοντί ὁ νοῦς ὑπάρχει προηγουμένως δυνάμει καὶ ἔπειτα προχωρεῖ εἰς τὸ ἐνεργεῖν καὶ ὡσάν νὰ ἔχη ἐπίκτητον τὸ φρονεῖν θεβαίως καὶ ἀληθῶς, πόσον μᾶλλον τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, παρά τῷ ὁποίῳ δὲν ὑπάρχει τίποτε νεώτερον, ἀφοῦ καθόλου δὲν ἐπιγίνεται καὶ ἀπογίνεται εἰς αὐτὸν τίποτε. Ὁ νοῦς λοιπὸν εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὴν ἐπιστήμην. Ἄλλὰ ἐπιστήμαι μὲν εἶναι πολλαί, καθ' ὅσον τὰ ἐπιστητὰ εἶναι πολλά, ὁ δὲ νοῦς ὁ ἐπενεργῶν εἰς ὅλα αὐτὰ εἶναι εἷς. Καὶ ἐκάστης ἐπιστήμης αἴτιος εἶναι αὐτός, ἀλλ' ὄχι ἐκεῖναι τούτου, καὶ κατ' ἐπιστήμην μὲν ὁ νοῦς τῶν ἐπιστημόνων εἶναι μεθεκτός ἀπὸ τοῦς μανθάνοντας, κατ' οὐσίαν δὲ εἶναι ἀμέθεκτος καὶ ἀμετάβατος. Βλέπεις πάλιν πῶς διαφέρει; Ἐὰν δὲ ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ νοῦς εἶναι ἓν καὶ ὄχι ἓν, πῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ εἶναι ταυτὸν καὶ μὴ ταυτὸν ἢ οὐσία καὶ ἐνέργεια, ὡς πρὸς τὸ ὁποῖον καὶ τὰ ἀντιτιθέμενα ἐγκαταλείπουν τὴν πρὸς ἄλληλα πάλην κατὰ τοὺς πατέρας;

6 Ἄλλὰ τὸ ὅτι αὐταὶ εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ παραδέχονται καὶ οἱ ἀντιλέγοντες εἰς ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ οὔτε τοῦτο ὀρθῶς. Διότι αὐτοὶ μὲν λέγουν ὅτι ἡ θεία οὐσία καὶ ἐνέργεια εἶναι ἓν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὰ ὀνόματα νὰ ἰσοδυναμοῦν πρὸς ἄλληλα, διὰ νὰ μὴ εἶναι πολλοί, λέγουν, θεοὶ ἢ σύνθετος ὁ εἷς Θεός, ἓν πρόσωπον ἀπὸ διαφορετικὰ στοιχεῖα. Καὶ ὁμως τίποτε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτελέσῃ ποτὲ σύνθεσιν μὲ τὴν ἐνέργειάν του· ἢ ἀκτίς ἐπὶ παραδείγματι δὲν εἶναι σύνθετος διὰ τὸν λόγον ὅτι φωτίζει. Οἱ μὲν δεχόμενοι λοιπὸν δύο ὀνόματα μὲ μίαν σημασίαν παραπλανοῦν τοὺς ἀκροατὰς ὅτι δέχονται καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν εἰς τὸν Θεόν, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν φρονοῦν ὅτι ὁ Θεός εἶναι καὶ τὰ δύο αὐτά, ἀλλὰ δηλώνουν ἀποκλειστικῶς ἓν διὰ περισσοτέρων ὀνομάτων, ὥστε κατὰ τοὺς

σμούς αὐτῶν οὐσίαν ἀνερέργητον ἢ ἐνεργεῖαν ἀνούσιον,
 οὐ καθ' ὑπεροχὴν, ἀλλὰ κατ' ἔλλειψιν. Εἴ γὰρ ἀδιάφο-
 ρα παντάπασι, δυοῖν θάτερον διάκενός ἐστι ψόφος ὀνό-
 ματος, κατ' οὐδεμιᾶς ἰδίας ἐννοίας τὸ σημαινόμενον ἔ-
 5 χοντος, ὥστε συμβαίνειν αὐτοῖς χρῆσθαι πως τοῖς ἐπὶ
 τοῦ Θεοῦ λεγομένοις κατὰ Σαβέλλιον· ὡς γὰρ ἐκεῖνος
 τριώνυμον ἔλεγεν οὐσίαν τὰς ὑποστάσεις κακῶς συνά-
 γων εἰς αὐτήν, οὕτως οὗτοι διώνυμόν φασιν οὐσίαν τὰς
 φυσικὰς ἐνεργείας μετ' αὐτῆς συναλείφοντες. Μάλιστα
 10 δὲ ψιλὴν τὴν τῆς ἐνεργείας τίθενται φωνήν, δίχα τινός
 διανοίας ταύτην ἐπὶ τῆς θείας φύσεως λέγοντες. Διὸ
 καὶ μίαν φασὶν ἐπὶ Θεοῦ ἐνεργεῖαν τε καὶ δύναμιν ἄκτι-
 στον, ὡς ταῦτόν καὶ ἀδιάφορον οὖσαν κατ' αὐτοὺς τῇ
 οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ, τὰς δ' ἄλλας εἰς τὴν κτίσιν κατασπῶσι
 15 πάσας.

7 Ἡμεῖς δὲ πάσας τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἄκτιστους
 εἶναι παρὰ τῶν πατέρων ἐδιδάχθημεν, εἰ μὴ τις φαίη
 καὶ τὸ ἐνέργημα, δηλαδὴ τὸ ἀποτέλεσμα, ὁμωνύμως ἐν-
 ἐργεῖαν. Καὶ ὅταν μίαν μόνην λέγωμεν ἐπὶ Θεοῦ ἐνέρ-
 20 γειαν, τὴν ταύτας ἀπάσας ἐνιαίως περιέχουσαν νοοῦμεν.
 Κατὰ τοὺς πατέρας γὰρ ὡς ὁ ἥλιος διὰ τῆς αὐτῆς ἀκτι-
 νος καὶ φωτίζει καὶ θερμαίνει καὶ ἀνακινεῖ καὶ αὖξει
 καὶ ζωογονεῖ, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς διὰ μιᾶς ἐνεργείας πάν-
 τα ἐνεργεῖ. Ὡς οὖν ἐπὶ τοῦ ἡλίου, κἂν τὴν περιεκτι-
 25 κὴν ἐκείνην τὴν τὰς ἄλλας ἐνεργοῦσαν φήσης, πάσας
 εἶπες, κἂν πάσας εἶπης, ἐκείνην αὖθις φῆς τὴν μίαν,
 οὕτω καὶ ἐπὶ Θεοῦ. Διὸ καὶ ποτὲ μὲν ἐνικῶς εὐρήσεις
 τὴν αὐτὴν θείαν καὶ ἄκτιστον ἐνεργεῖαν προαγομένην,
 ποτὲ δὲ πληθυντικῶς· «ἢ τοῦ Κυρίου γάρ», φησί, «σὰρξ
 30 τὰς θείας ἐνεργείας ἐπλούτησε διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον
 ἐκραιοφνεστάτην ἐνωσιν, τοῦ λόγου δι' αὐτῆς τὴν οἰ-
 κείαν ἐνδεικνυμένου ἐνεργεῖαν». Εἶδες καὶ πολλὰς καὶ

12. Δυνάμεθα νὰ ὀμιλῶμεν εἴτε περὶ μιᾶς εἴτε περὶ πολλῶν ἐνεργειῶν
 τοῦ Θεοῦ, διότι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Ἡ μία ἐνέρ-
 γεια τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖ τὰ πάντα, ἢ αἱ πολλαὶ ἐνεργεῖαι αὐτοῦ
 ἀποκαλυπτόμεναι εἰς τὸν κόσμον ὀποτελοῦν διαφόρους μορφὰς
 τῆς μιᾶς θείας ἐνεργείας.

διαλογισμούς αὐτῶν ὁ Θεός νά εἶναι οὐσία ἀνενέργητος ἢ ἐνέργεια ἀνούσιος, ὄχι κατὰ ὑπεροχὴν ἀλλὰ κατὰ ἔλλειψιν. Πράγματι, ἂν οὐσία καὶ ἐνέργεια εἶναι ἐντελῶς ἴδια, τότε τό ἓν ἀπό τὰ δύο εἶναι κενός ἤχος ὀνόματος, τό ὁποῖον δέν ἔχει τήν σημασίαν καμμιάς ἰδιαιτέρας ἐννοίας, ὥστε νά συμβαίη αὐτοῖ νά χρησιμοποιοῦν τοὺς περὶ Θεοῦ ὄρους κατὰ τόν Σαβέλλιον· διότι, ὅπως ἐκεῖνος ἐδέχετο τριώνυμον οὐσίαν κακῶς συνάγων εἰς αὐτήν τὰς ὑποστάσεις, οὕτω καὶ οὗτοι δέχονται διώνυμον οὐσίαν συμπεριλαμβάνοντες εἰς αὐτήν τὰς φυσικὰς ἐνεργείας. Μάλιστα χαρακτηρίζουν ὡς γυμνόν περιεχομένου τόν ὄρον ἐνέργειαν, λέγοντες ταύτην ἐπὶ τῆς θείας φύσεως χωρὶς κανέν νόημα. Διὸ καὶ δέχονται μίαν ἄκτιστον ἐνέργειαν καὶ δύναμιν ἐπὶ Θεοῦ, ὡς ὑπάρχουσαν κατ' αὐτὸν ταυτήν καὶ ἀδιάφορον πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὅλας δὲ τὰς ἄλλας καταβιβάζουν εἰς τὴν κτίσιν.

7 Ἡμεῖς δὲ ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τοὺς πατέρας ὅτι ὅλαι αἱ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστοι, ἐκτός ἐάν κανεῖς λέγη ταυτοσήμως ἐνέργειαν καὶ τὸ ἐνέργημα, δηλαδὴ τὸ ἀποτέλεσμα. Καὶ ὅταν ἐπὶ Θεοῦ λέγωμεν μόνον μίαν ἐνέργειαν, ἐννοοῦμεν τὴν περιέχουσαν ἐνιαίως ὅλας αὐτάς. Διότι κατὰ τοὺς πατέρας, ὅπως ὁ ἥλιος διὰ τῆς αὐτῆς ἀκτίνος καὶ φωτίζει καὶ θερμαίνει καὶ ἀναπτύσσει καὶ αὐξάνει καὶ ζωογονεῖ, οὕτω καὶ ὁ Θεός ἐνεργεῖ τὰ πάντα μὲ μίαν μόνον ἐνέργειαν¹³. "Ὅπως λοιπὸν ἐπὶ τοῦ ἡλίου, ὅταν εἴπῃς ἐκείνην τὴν περιεκτικὴν, τὴν ἐνεργοῦσαν τὰς ἄλλας, λέγεις ὅλας, καὶ ὅταν εἴπῃς ὅλας, πάλιν λέγεις ἐκείνην τὴν μίαν, οὕτω καὶ ἐπὶ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο θὰ εὔρης ἄλλοτε μὲν νά ἀναφέρεται εἰς ἐνικὸν ἢ αὐτὴ θεία καὶ ἄκτιστος ἐνέργεια, ἄλλοτε δὲ εἰς πληθυντικόν· διότι, λέγει, «ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου ἐπλούτησε μὲ τὰς θείας ἐνεργείας διὰ τῆς πρὸς τὸν Λόγον ἀκραιφνεστάτης ἐνώσεως, ὁ δὲ Λόγος δι' αὐτῆς φανερώνει τὴν ἐνέργειάν του»¹³. Εἶδες ὅτι

13. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 17, PG 94, 1069B.

μίαν τὴν αὐτὴν; Πῶς οὖν κατὰ τὸ κτιστόν τε καὶ ἄκτιστον διενεχθεῖεν ἄν;

- 8 Καὶ τὸ ἐν τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας οὐχ ὡς τῆς αὐτῆς σημασίας τελουσῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀχώριστον νο-
 5 οῦμεν, ὅλου καὶ μόνου καὶ ἀεὶ τοῦ Θεοῦ ἀμερῶς δι' ἐ-
 κάστης γνωριζομένου τῶν ἐνεργειῶν· ἐντεῦθεν γὰρ
 μᾶλλον οὐδὲ σύνθετον, ἀλλ' ἀπλοῦν ἐκφαίνεται τὸ θεῖον,
 ὡς καὶ ὁ τὰ τοιαῦτα σοφὸς Δαμασκηνὸς φησιν· «ἵνα μὴ
 σύνθετον εἶη τὸ θεῖον, ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστί, χρῆ
 10 τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων ἕκαστον οὐ τί κατ' οὐσίαν ση-
 μαίνειν οἶεσθαι, ἀλλ' ἢ τί οὐκ ἔστι δηλοῦν ἢ σχέσιν ἢ
 τι τῶν παραπεμπομένων τῇ θείᾳ φύσει ἢ ἐνέργειαν». Τὸ γὰρ Θεὸς ὄνομα ἐνεργείας ἐστὶν ὄνομα, «ἐκ τοῦ θέ-
 ειν καὶ πάντα περιέπειν, ἢ αἶθειν, ὃ ἐστί καίειν», ἢ ἄ-
 15 πὸ τοῦ «θεᾶσθαι τὰ πάντα»· «ἐθεάσατο γὰρ τὰ πάντα
 πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἀχρόνως ἐννοήσας, καὶ ἕκαστον
 κατὰ τὴν θελητικὴν αὐτοῦ καὶ ἀχρονον ἐννοιαν, ἥτις
 προορισμὸς οὔσα καὶ εἰκὼν καὶ παράδειγμα, ἐν τῷ προ-
 ορισθέντι καιρῷ γίνεται». Τὸ μὲν οὖν γινόμενον κτιστόν,
 20 ὃ δὲ προορισμὸς καὶ τὸ θέλημα τὸ θεῖον καὶ ἡ πρόγνωσις
 καὶ σύνεισιν ἐξ αἰδίου τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναρχά
 τε καὶ ἄκτιστά ἐστι· καὶ τούτων οὐδέν ἐστιν οὐσία τοῦ
 Θεοῦ, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται. Καὶ τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ
 εἶναι ταῦτα τοῦ Θεοῦ οὐσία, ὡς καὶ τὸν μέγαν Βασι-
 25 λειον ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς τὴν τοῦ Θεοῦ περὶ τινος
 πρόγνωσιν ἀρχὴν μὲν οὐκ ἔχειν φάναι, τελευταίην δὲ
 προβάντος τοῦ προεγνωσμένου. Συνδοκεῖ μὲν οὖν καὶ
 τοῖς ἀντιλέγουσιν ἡμῖν, εἰ καὶ μὴ ἀσφαλῶς, τὴν τοῦ Θε-
 οῦ ἄκτιστον ἐνέργειαν ταῦτόν εἶναι τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ,
 30 τὸ δὲ μὴ ταῦτόν ἀπαγορεύουσι τελέως. Ἐνταῦθα δ' ἡμῖν
 καὶ τὸ μὴ ταῦτόν ἀποδέδεικται λαμπρῶς.

14. Αὐτόθι 1, 9, PG 94, 836A.

15. Αὐτόθι 1, 9, PG 94, 936B-837A· πρβλ. καὶ Γρηγ. Θεολόγου, Λόγον 30 (Θεολογικὰν 4), 18, J. Barbel, χ. 206· PG 36, 128A.

16. Μ. Βασιλείου (Εὐαγγρίου Ποντικῶ), Ἐπιστολὴ 8, 11, Courtonne 1, 35· PG 32, 265A.

ἡ ἰδία εἶναι καὶ πολλαὶ καὶ μία; Πῶς λοιπὸν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διακριθοῦν κατὰ τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον;

8 Τὴν ἐνότητα δὲ τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας δὲν τὴν ἐκλαμβάνομεν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι σημαίνουν τὸ ἴδιον πρᾶγμα, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀχώριστον, καθ' ὅσον δι' ἐκάστης ἐνεργείας ἀναγνωρίζεται ὅλος καὶ μόνος καὶ πάντοτε ὁ Θεὸς ἀμερῶς· ἀπὸ αὐτὰς ἄλλωστε παρουσιάζεται τὸ θεῖον ὡς μὴ σύνθετον ἀλλὰ ἀπλοῦν, ὅπως καὶ ὁ σοφὸς εἰς τὰ τοιαῦτα Δαμασκηνὸς λέγει· «διὰ νὰ μὴ παρουσιάζεται σύνθετον τὸ θεῖον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι δείγμα τῆς ἐσχάτης ἀσεβείας, πρέπει πᾶν λεγόμενον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ νὰ ἐκλαμβάνεται ὅτι δὲν σημαίνει τί εἶναι κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, ἀλλὰ ὅτι δηλώνει ἢ τί δὲν εἶναι ἢ σχέσιν ἢ κάτι ἀπὸ τὰς ιδιότητες τῆς θείας φύσεως ἢ ἐνέργειαν»¹⁴. Διότι τὸ ὄνομα Θεὸς εἶναι ὄνομα ἐνεργείας, «ἀπὸ τὸ ρῆμα θέειν (τρέχειν) καὶ διακυβερνᾶν τὰ πάντα ἢ αἰθεῖν, δηλαδὴ καίειν»¹⁵, ἢ ἀπὸ τὸ «θεᾶσθαι τὰ πάντα»¹⁶· διότι «ἐθεάσατο τὰ πάντα ἐννοήσας αὐτὰ ἀχρόνως πρὸ τῆς γενέσεώς των», καὶ ἕκαστον σύμφωνα μὲ τὴν θελητικὴν καὶ ἄχρονον ἔννοιαν αὐτοῦ, ἢ ὁποῖα οὔσα προορισμός καὶ εἰκὼν καὶ παράδειγμα, πραγματοποιεῖται κατὰ τὸν προορισθέντα καιρὸν»¹⁷. Τὸ γινόμενον λοιπὸν εἶναι κτιστὸν, ὁ δὲ προορισμός καὶ τὸ θέλημα τὸ θεῖον καὶ ἡ πρόθεσις συνυπάρχουν αἰδίως μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι ἄναρχα καὶ ἄκτιστα· καὶ κανὲν ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω. Καὶ τὸσον ἀπέχουν ταῦτα ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὥστε ὁ Μέγας Βασίλειος εἰς τοὺς Ἄντιρρητικούς νὰ λέγῃ¹⁸ ὅτι ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ περὶ τινος πράγματος ἀρχὴν μὲν νὰ μὴ ἔχη, τέλος δὲ νὰ ἔχη τὴν πραγματοποίησιν τοῦ προγνωσθέντος. Συμφωνοῦν δὲ καὶ οἱ ἀντιλέγοντες εἰς ἡμᾶς, ἂν καὶ ὄχι ἀλαθῆτως, ὅτι ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἀποκρούουν τελείως τὴν μὴ ταύτισιν. Ἐδῶ δὲ ἡμεῖς ἀπεδείξαμεν λαμπρῶς καὶ τὴν μὴ ταύτισιν.

17. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Περὶ Τριάδος 11, PG 77, 1145B.

18. Κατὰ Εὐνομίου 4, PG 29, 880B.

- 9 'Αλλ' οὐ μόνον ἡ πρόγνωσις καὶ ἡ θέλησις, φυσικαὶ
οὔσαι τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖαι, ἄκτιστοὶ τε καὶ ἀναρχοὶ εἰσι
καὶ οὐσίαι οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἐπόμενα τῇ
θείᾳ φύσει, καὶ σύνεστιν αὐτῇ καὶ φύσεις οὐκ εἰσί, καὶ
5 ἀναρχὰ ἐστι καὶ σύνθεσιν οὐδεμίαν ταύτῃ ἐμποιεῖ, καθά-
περ ἀνωτέρω ἤκουσας. Πρὸς δὲ τούτοις «ἡ μὲν ὑπερ-
ούσιος οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀνώνυμός ἐστιν ὡς ἀνεκφώνη-
τος καὶ πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν ὑπερβαίνουσα,
τῶν δὲ ἐνεργειῶν ἐκάστη κεῖται ὄνομα». Διὸ καὶ κυρί-
10 ον ὀνόματος ἐπὶ τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης ἀποροῦν-
τες ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ὀνομάζομεν αὐτήν. Ἔτι, φύσις
φυσικὴ οὐδέποτε ἂν ρηθείη, οὐδ' οὐσία οὐσιώδης· αἱ δὲ
ἐνεργεῖαι τοῦ Θεοῦ φυσικαὶ καὶ οὐσιώδεις παρὰ τῶν
ἀγίων λέγονται· «πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Θεός», φησὶν
15 ὁ θεῖος Μάξιμος, «φύσει ἔχει καὶ οὐκ ἐπίκτητα». Καὶ
πάλιν· «τοῦ φυσικοῦ θελήματος καὶ τῆς οὐσιώδους ἐν-
εργείας ἀναιρουμένης οὔτε Θεὸς ἔσται οὔτε ἄνθρωπος»·
ὅθεν καὶ σαφῶς ἐλέγχονται δεινῶς ἀθεῖα περιπίπτοντες
οἱ διὰ τὸ τῆς θείας ἐνεργείας ἄκτιστον καὶ οὐσιῶδες ἡ-
20 μῖν διθεῖαν ἐγκαλοῦντες, ὡς αὐτοὶ ταύτην ἀθετοῦντες.
- 10 'Αλλὰ καὶ φυσικὰ ἰδιώματα τὰς ἐνεργείας οἱ πατέ-
ρες φασίν. Ἔχειν γὰρ τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦμεν, κατὰ
τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγον, καταλλήλως ταῖς δύο φύ-
σεσι, «διπλᾶ τὰ τῶν δύο φύσεων φυσικὰ ἰδιώματα, δύο
25 τε θελήσεις φυσικάς, τὴν τε θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην, καὶ
ἐνεργείας δύο φυσικάς, τὴν τε θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην,
καὶ αὐτεξούσια δύο φυσικά, θεῖον τε καὶ ἀνθρώπινον,
καὶ σοφίαν καὶ γνῶσιν θεῖαν τε καὶ ἀνθρωπίνην». Οὐ
τοίγυνν τὰ φυσικὰ ἰδιώματα φύσεις, ὡσπερ οὐδέ τὰ ὑ-
30 ποστατικά, καὶ ταῦτα πολλὰ ὄντα περὶ ἐκάστην τῶν ὑ-
ποστάσεων, ὑποστάσεις ἂν ποτε ρηθεῖεν. Ἔτι, ἐκ τῆς

19. Γ ρ η γ . Ν ὕ σ σ η ς . Περί θεότητος Υἱοῦ Πνεύματος, PG 46, 573D.

20. Πρβλ. Ἑρμηνείαν τοῦ Πάτερ ἡμῶν, PG 90, 884BC. Τὸ χωρίον αὐτὸ εἰς τὴν Διάλεξιν ὀρθοδόξου μετὰ βαρλααμίτου § 5 (βλ. κατωτέρω) ἀποδίδεται εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ἕτερον δὲ συγγενὲς πρὸς αὐτὸ εἰς Κύριλλον τὸν Ἀλεξανδρείας (βλ. Ὅτι Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος § 9 καὶ Διάλεξιν ὀρθοδόξου μετὰ βαρλααμί-

9 "Οχι μόνον δὲ ἡ πρόγνωσις καὶ ἡ θέλησις, ὡς φυσικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἄκτιστοι καὶ ἄναρχοι χωρὶς νὰ εἶναι οὐσίαι, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ συνακόλουθα τῆς θείας φύσεως συνυπάρχουν μὲ αὐτὴν, καὶ δὲν εἶναι φύσεις καὶ ἄναρχα εἶναι καὶ σύνθεσιν καμμίαν δὲν φέρουν εἰς αὐτὴν, ὅπως ἤκουσες προηγουμένως. Πρὸς τούτοις δὲ «ἡ μὲν ὑπερούσιος οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνώνυμος ὡς ἀνεκφώνητος καὶ ὑπερβαίνουσα πᾶσαν σημασίαν δυναμένην νὰ δηλωθῇ διὰ τῆς φωνῆς, ὄνομα δὲ τίθεται εἰς ἐκάστην τῶν ἐνεργειῶν»¹⁹. Διὰ τοῦτο στερούμενοι κυρίου ὀνόματος διὰ τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην χαρακτηρίζομεν αὐτὴν ἀπὸ τὰς ἐνεργείας. Ἐπὶ πλέον δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ λεχθῇ φύσις φυσικὴ καὶ οὐσία οὐσιώδης· αἱ δὲ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ λέγονται ἀπὸ τοὺς ἀγίους φυσικαὶ καὶ οὐσιώδεις· πράγματι ὁ θεῖος Μάξιμος λέγει ὅτι «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Θεός, τὰ ἔχει ἐκ φύσεως καὶ ὄχι ἐπίκτητα»²⁰· καὶ πάλιν, «ἂν ἀναιρεθῇ τὸ φυσικὸν θέλημα καὶ ἡ οὐσιώδης ἐνέργεια, δὲν θὰ ὑπάρξῃ οὔτε Θεός οὔτε ἄνθρωπος»²¹. Ὅθεν ἐλέγχονται σαφῶς οἱ κατηγοροῦντες ἡμᾶς ὡς ἀθέους διὰ τὸ ἄκτιστον καὶ οὐσιῶδες τῆς θείας ἐνεργείας ὅτι περιπίπτουν οἱ ἴδιοι εἰς δεινὴν ἀθεΐαν, ὡς ἀθετοῦντες τὴν ἐνέργειαν ταύτην.

10 Ἄλλ' οἱ πατέρες λέγουν καὶ φυσικὰ ἰδιώματα τὰς ἐνεργείας. Διότι κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγον ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει κατάλληλα εἰς τὰς δύο φύσεις ἰδιώματα, «διπλᾶ τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν δύο φύσεων, καὶ δύο φυσικὰς θελήσεις, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ δύο αὐτεξούσια, τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ σοφίαν καὶ γνῶσιν ἐπίσης θείαν καὶ ἀνθρωπίνην»²². Δὲν θὰ ἦτο ποτὲ δυνατόν λοιπὸν νὰ λεχθοῦν φύσεις τὰ φυσικὰ ἰδιώματα, ὅπως οὔτε τὰ ὑποστατικά, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπίσης πολλὰ περὶ ἐκάστην ὑπόστασιν. Προσέτι ἐκ τῆς οὐ-

του § 16).

21. Μ α ξ ί μ ο υ Ὁ μ ο λ ο γ η τ ο ῦ, Πρὸς Μαρῖνον, PG 91, 96· βλ. καὶ 201AB.

22. Βλ. Λίβελλον περὶ ὀρθοῦ φρονήματος 3, PG 94, 1428AB.

- οὐσίας ἢ ἐνέργεια, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ οὐσία ἐκ τῆς ἐνεργείας. Καὶ ἡ μὲν αἰτία, ἡ δὲ αἰτιατὴ· καὶ ἡ μὲν ἀδθυπόστατος, ἡ δὲ ἀνυπόστατος καθ' ἑαυτήν· περὶ γὰρ τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι. Καὶ γὰρ εἶ
- 5 **τι λέγεται περὶ Θεοῦ, φησὶν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, εἴτε παρὰ τῆς ἀνθρωπίνης συνηθείας εἴτε παρὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τῶν περὶ αὐτὴν τι ἀποσημαίνει. Αὕτη δὲ ἐστὶ, περὶ ἣν ἐστὶ τὰ πάντα, οὐ τὰ ὑπὸ χρόνον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὲρ αἰῶνας θεοπρεπῶς νοούμενα ἐπὶ Θε-**
- 10 **οῦ, ὧν μὴ γένοιτό μοι ἐπίκτητόν τι ἐπὶ τοῦ Πνεύματος εἰπεῖν», φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος. Καὶ πάλιν, «ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ὦν καὶ τὸ Θεὸς καὶ τὸ ὑπερούσιος καὶ τὸ ἄπειρος καὶ τὰ τοιαῦτα προσηγορίας λέγομεν, τινῶν μὲν ἐμφαντικῶς τῶν θεωρουμένων περὶ αὐτόν, οὐδενὸς δὲ**
- 15 **τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ φύσιν δηλωτικῶς». Ἔτι «κατ' οὐσίαν μὲν ὁ Θεὸς ἀμέθεκτος, κατὰ δὲ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ ἐνέργειαν, ἥτις καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ καλεῖται, καὶ μετέχεται καὶ ὁρᾶται τοῖς ἀξίοις».**
- 11 **Εἰ δὲ τις τολμήσει τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἀποφήνα-**
- 20 **σθαι κτιστήν, ἐλεγχθήσεται παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος· «τέκνον φωτὸς χρηματίζειν, δόξης αἰδίου μετέχειν»· καὶ πάλιν, «ἐστὶ δόξα Θεοῦ ἢ μὲν τις φυσικὴ, ὡς δόξα ἡλίου τὸ φῶς, ἢ δὲ τις ἕξωθεν». Διὸ καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος καταλέγων τὰς μελ-**
- 25 **λούσας ἀπολαύσεις, «δόξης», φησί, «θεωρία, τῆς τε ἄλλης καὶ τῆς ἀνωτάτω». Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος, «οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ», φησὶν, «ἕβλεπον οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν», ἣν καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀπορρήτως εἶδον· ταύτην γὰρ φυσικὴν ὁ αὐτὸς δόξαν ὀνομάζει**
- 30 **τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ τὰ θεῖα σοφὸς Δαμασκηνός, «φυσικὴν**

23. Χωρὶον μὴ ἀνιχνευθέν.

24. Μ. Ἀθανασίου, Λόγος μετὰ Μακεδονιανοῦ 1, PG 28, 1313A, 28, 1313A.

25. Βλ. τὰ ἐν παραγρ. 8 λεγόμενα καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπάς.

26. Χωρὶον μὴ ἀνιχνευθέν.

27. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 15, PG 32, 132B.

σίας προέρχεται ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' ὄχι ἐκ τῆς ἐνεργείας ἡ οὐσία. Καὶ ἡ μία μὲν εἶναι αἰτία, ἡ δὲ ἄλλη αἰτιατή, ἡ μία αὐθυπόστατος, ἡ δὲ ἄλλη καθ' ἑαυτὴν ἀνυπόστατος· διότι ὄλαι αἱ ἐνέργειαι εἶναι γύρω ἀπὸ τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην. Πράγματι ὅ,τι λέγεται περὶ Θεοῦ, τονίζει ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, εἴτε ἀπὸ ἀνθρωπίνην συνήθειαν εἴτε ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφήν, ὑποδηλώνει κάτι γύρω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑπερουσιότητα²³. Γύρω δὲ ἀπὸ αὐτὴν εἶναι τὰ πάντα, ὄχι μόνον τὰ ὑπὸ χρόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπεραιωνίως νοούμενα θεοπρεπῶς περὶ τοῦ Θεοῦ, τῶν ὁποίων, λέγει ὁ μέγας Ἀθανάσιος, «μὴ γένοιτο νὰ εἶπω κάτι ἐπίκτητον ἐπὶ τοῦ Πνεύματος»²⁴. Καὶ πάλιν, «ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ Ὄν καὶ τὸ Θεὸς καὶ τὸ ὑπερούσιος καὶ τὸ ἄπειρος καὶ τὰ τοιαῦτα καλοῦμεν προσηγορίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι μὲν ἐμφαντικαὶ μερικῶν ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα γύρω ἀπὸ αὐτόν, δὲν εἶναι ὅμως δηλωτικὰ κανενὸς ἀπὸ τὰ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν αὐτοῦ»²⁵. Προσέτι, «κατ' οὐσίαν μὲν ὁ Θεὸς εἶναι ἀμέθεκτος, κατὰ δὲ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ ἐνέργειαν, ἡ ὁποία καὶ δόξα Θεοῦ καλεῖται καὶ μετέχεται καὶ βλέπεται ἀπὸ τοὺς ἀξίους»²⁶.

11

Ἐὰν δὲ τολμήσῃ κανεὶς νὰ ἀποκαλέσῃ κτιστὴν τὴν ἐνέργειαν ταύτην, θὰ ἐλεγχθῆ ἀπὸ τὸν μέγαν Βασίλειον λέγοντα ὅτι «χρηματίζει κανεὶς τέκνον φωτός, μετέχει αἰδίου δόξης»· καὶ πάλιν, «ὑπάρχει δόξα τοῦ Θεοῦ, ἄλλη μὲν φυσικὴ, ὅπως δόξα ἡλίου εἶναι τὸ φῶς, ἄλλη δὲ ἐξωτερικὴ». Διὰ τοῦτο ὁ Γρηγόριος, ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας, ἀπαριθμῶν τὰς μελλούσας ἀπολαύσεις, λέγει, «θεωρία δόξης, καὶ πάσης ἄλλης καὶ τῆς ἀνωτάτης»²⁷. Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, «οἱ ἅγιοι δὲν ἔβλεπον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τὴν δόξαν»²⁸, τὴν ὁποίαν εἶδον καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀπορρήτως· διότι ὁ ἴδιος ὀνομάζει ταύτην φυσικὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ σοφὸς εἰς τὰ θεῖα Δαμασκηνός «φυσικὴν ἀκτίνα τῆς θεότητος»²⁹. Προσέτι τὸ

28. Βλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1329A.

29. Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα 28, PG 28, 816A.

30. Ὁμιλία εἰς Μεταμόρφωσιν 12, PG 96, 564B.

ἀκτίνα τῆς θεότητος». Ἔτι, μίαν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων γενήσεσθαι ποτε καὶ ἐννοῆσαι ἀσεβές, «μίαν δὲ ἐνέργειαν Θεοῦ καὶ τῶν τεθεωμένων» ὁ πολὺς τὰ θεῖα Μάξιμος φησι, καὶ τοῦτ' εἶναι τὴν θέωσιν ὑπα-
 5 γορεύει· «λάμπουσι γὰρ καὶ οἱ δίκαιοι, ὡς ὁ Κύριος ἔλαμπεν ἐπ' ὄρους, ἀναπεφηνότες ἄλλοι ἥλιοι τῇ μεθέξει τῆς θεουργικῆς αὐγῆς ἐκείνης».

- 12 Εὐροῖς δ' ἂν καὶ πλείω τούτων ἐξετάζων, καθ' ἃ μὴ ταυτὸν ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ οὐσία καὶ ἐνέργεια. Οἱ δὲ πρὸς
 10 τὰ τοσαῦτα δεινὴν νοοῦντες ἀβλεψίαν, τὰς μαρτυρούσας τὸ ταυτὸν φωνὰς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἐκλεγόμενοί τε καὶ προφέροντες, ἡμῖν δοκοῦσιν ἀντιλέγειν, ὁμοίον τι ποι-
 οῦντες, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ Σαβέλλιος τοῖς μίαν σέβουσι τρισυπόστατον οὐσίαν προὔφερον ἐκ τῆς θείας ἀναλεγό-
 15 μενος Γραφῆς τὰ δεικνύοντα μίαν εἶναι καὶ ἀδιαίρετον τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν. Ἄλλ' οὔτε τὸ λιθυκὸν ἐκεῖνο θη-
 ρίον παρὰ τοῦτο κατελέξαμεν ἂν τοῖς τοῦ Χριστοῦ προ-
 βάτοις οὔτε τούτους τοῖς ὀρθῶς φρονοῦσιν, ὡς γέ μοι δοκεῖ, μηδὲν ἦττον ἢ ἐκεῖνος βλασφημοῦντας. Ὁ μὲν
 20 γὰρ ἀνυπόστατον ἐποίει τὸν μονογενῆ μετὰ τοῦ Πνεύ-
 ματος, ἐν κατὰ πάντα καὶ ἀδιάφορον λέγων τῷ Πατρί, οἱ δὲ ἀνυπόστατον ποιοῦσι τὴν τρισυπόστατον οὐσίαν, ἐν κατὰ πάντα καὶ ἀδιάφορον λέγοντες τῇ ἐνεργείᾳ, ἣτις
 καθ' ἑαυτὴν ἀνυπόστατός ἐστι. Καὶ ὁ μὲν Πατέρα καὶ
 25 Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον ὀνόματα ἔλεγε κενὰ πραγμάτων ἀφ' ἑνὸς σημαινομένου λαμβανόμενα, οἱ δὲ τοῦτ' αὐτὸ λέγουσιν ἐπὶ πάντων τῶν θείων ὀνομάτων· πάντα γὰρ
 ἔν φασι σημαίνειν, τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, πᾶν δ' ὁ μὴ ταύτη ταυτὸν καὶ ἀδιάφορον παντάπασι, κτιστὸν τι ση-
 30 μαίνειν ἀποφαίνονται, ὡς ἑνὸς ὄντος ἀκτίστου, τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Δι' οὗ λελήθασιν αὐθις ἑαυτοὺς εἰς κτί-
 σμα κατασπῶντες τὸ θεῖον· κατὰ γὰρ τὸν θεῖον Μάξι-

ὅτι κάποτε θὰ γίνῃ μία ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἶναι ἀσεβές καὶ νὰ τὸ σκεφθῶμεν, ὃ δὲ πολὺς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος δηλώνει ὅτι «μία θὰ γίνῃ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θεωμένων» καὶ τοῦτο διδάσκει ὅτι θὰ εἶναι ἡ θέωσις· «διότι θὰ λάμπουν καὶ οἱ δίκαιοι, ὅπως ἔλαμπεν ὁ Κύριος ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἀναφαινόμενοι ὡς ἄλλοι ἥλιοι διὰ τῆς μεθέξεως ἐκείνης τῆς θεουργικῆς αὐγῆς»²¹.

12 Ἐξετάζων δὲ δύνασαι νὰ εὐρησῇ καὶ περισσότερα χωρία ἀπὸ αὐτὰ εἰς τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ταυτὸν ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Οἱ δὲ πάσχοντες δεινὴν τύφλωσιν πρὸς τόσας μαρτυρίας, ἐκλέγουν καὶ προσφέρουν ἐκεῖνα τὰ χωρία τῶν θείων Γραφῶν τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν τὴν ταύτισιν· νομίζουν οὕτω ὅτι μᾶς ἀντικρούουν, ἐνῶ πάσχουν, πράττοντες κάτι παρόμοιον, ὡς ἐὰν ὁ Σαβέλλιος ἀπέναντι τῶν λατρευόντων μίαν τριουπόστατον οὐσίαν προέφερον ἐκλέγων ἀπὸ τὴν θεῖαν Γραφήν χωρία τὰ ὁποῖα δεικνύουν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος. Ἄλλὰ οὔτε τὸ λιθικόν ἐκεῖνο θηρίον θὰ συγκατελέγομεν διὰ τὸν λόγον τοῦτον μεταξὺ τῶν προβάτων τοῦ Χριστοῦ οὔτε τοὺς μεταξὺ τῶν ὀρθοφρονούντων, ἐφ' ὅσον, ὅπως τουλάχιστον νομίζω ἐγώ, βλασφημοῦν ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι ἐκεῖνος μὲν καθίστα ἀνυπόστατον τὸν Μονογενῆ μαζὶ μὲ τὸ Πνεῦμα, λέγων ὅτι εἶναι καθ' ὅλα ἐν καὶ ἀδιάφορον ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτοι δὲ κάμνουν ἀνυπόστατον τὴν τριουπόστατον οὐσίαν, λέγοντες ὅτι εἶναι κατὰ πάντα ἐν καὶ ἀδιάφορον μὲ τὴν ἐνέργειαν, ἡ ὁποῖα καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀνυπόστατος. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἔλεγε τὸν Πατέρα τὸν Υἱὸν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὀνόματα κενὰ πραγματικοῦ περιεχομένου, λαμβανόμενα ἐπὶ ἑνὸς κοινοῦ σημασινομένου, οὔτοι δὲ λέγουν τὸ ἴδιον ἐπὶ ὄλων τῶν θείων ὀνομάτων· διότι λέγουν ὅτι ὅλα σημαίνουν ἐν πρᾶγμα, τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀποφαίνονται δὲ ὅτι πᾶν ὅ,τι δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ αὐτὴν καὶ ἀδιάφορον, σημαίνει κάτι κτιστόν, καθ' ὅσον ἐν εἶναι τὸ ἄκτιστον, ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Διὰ τῶν λόγων τούτων πάλιν λεληθότως ὑποβιβάζουν εἰς κτίσμα τὸ θεῖον· διότι κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον καὶ ὅλους τοὺς ἄλ-

- μον καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀγίους, ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς ἐκάστου φύσεως χαρακτηριζομένης, «καὶ τῆς μὲν ἀκτίστου ἐνεργείας ἄκτιστον δεικνύσης φύσιν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς», ἐπεὶ τὸ δηλοῦν ἐξ ἀνάγκης ἕτερον
- 5 τοῦ δηλουμένου, κατὰ γε τοῦτο, ἕτερον τῆς θείας φύσεως ἢ δεικτικὴ αὐτῆς ἐνέργεια. Εἰ τοίνυν κατὰ τοὺς καινοὺς τούτους θεολόγους πᾶν ἕτερον ὁπωσδήποτε τῆς θείας φύσεως κτιστόν, κτιστὴ ἔσται κατὰ τούτους ἢ δεικτικὴ τῆς θείας φύσεως ἐνέργεια, καὶ μετ' αὐτῆς ἢ δεικ-
- 10 κνυμένη φύσις.
- 13 Ἄλλ' ἵλεως ἡμῖν εἴης ὁ ἀπ' ἀρχῆς ὢν καὶ ἀναλλοίωτος μένων ἔσαι καὶ πάντα ἔχων καὶ μηδὲν ἐπίκτητον ἔχων ἢ προσκτώμενος τῶν ἐξ αἰδίου περὶ σὲ νοουμένων ἢ καὶ ἐπομένων, ἀναγκαζομένοις ἀποκρίνεσθαι τοῖς ἀ-
- 15 φροσι κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν. Ἡμεῖς γὰρ σὲ μόνον ἴσμεν παντοδύναμον ἐξ αἰδίου, καὶ τὰς δυνάμεις ταύτας οὐδέποτε διαιροῦμεν ἀπὸ τῆς φύσεως τῆς σῆς· καὶ γὰρ κατηξιώθημεν εἰδέναί τε αὐτήν μὲν μίαν καὶ ἀπλήν καὶ ἀδιαίρετον καθ' ἑαυτήν, ἐκείνας δὲ οὐ πολλὰς μόνον,
- 20 ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἱερούς πατέρας καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαίνουσας. Δι' ὧν ἐκάστης ἐνιαίως καὶ ἀπλῶς καὶ ἀμερῶς ὅλος παρῶν καὶ ἐνεργῶν γνωρίζη πανταχοῦ.
- 14 Μὴ γὰρ τῆς κτίσεως δεῖται ὁ Θεὸς πρὸς συμπλήρωσιν τελειότητος, ὡς πρὸ ταύτης ἡστινοσοῦν δυνάμεως
- 25 στέρεσθαι καὶ οὕτω μὴ εἶναι πρὸ τῆς αἰσθητῆς καὶ νοητῆς κτίσεως παντοδύναμος, ὃ νῦν ἐπὶ πολλῶν ἰσχυρίζεσθαι, βαβαί, τολμῶσιν οἱ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἀντικείμενοι; Κἂν τοίνυν ἀκούσης ὡς ὁ Θεὸς δυνάμις ἐστὶν ἢ ἐνέργεια χωρὶς οὐσίας καὶ οὐσία χωρὶς δυνάμεως ἢ
- 30 ἐνεργείας, μὴ τὴν θείαν ἀθετήσης πρόοδον καὶ τῆς κατ' αὐτὴν δυνάμεως ἄμοιρον ἠγήση τὸν παντοδύναμον Θεόν, μηδὲ τὴν ἐνεργητικὴν οὐσίαν τε καὶ φύσιν εἰς ἐνέργειαν παραγνωρίσης, μηδὲ καθ' ἑνὸς σημαινομένου τῶν ἐπωνυμιῶν τούτων ἑκατέραν ἀδιαφόρως λέγεσθαι νομί-

32. Πρὸς Μαρῖνον, PG 91, 281AB.

33. Ζήτησις μετὰ Πύρρου, PG 91, 341A.

λους αγίους, ἐφ' ὅσον ἡ φύσις ἐκάστου πράγματος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν «καὶ ἡ μὲν ἄκτιστος ἐνέργεια δεικνύει ἄκτιστον φύσιν, ἡ δὲ κτιστὴ κτιστὴν»²², ἐπειδὴ τὸ δηλοῦν εἶναι κατ' ἀνάγκην ἄλλο ἀπὸ τὸ δηλούμενον²³, κατὰ τοῦτο τουλάχιστον, εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν θεϊαν φύσιν ἡ δεικτικὴ ἐνέργειά της. Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τοὺς νέους τούτους θεολόγους πᾶν διάφορον τῆς θείας φύσεως κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπον εἶναι κτιστόν, κτιστὴ εἶναι κατὰ τούτους καὶ ἡ δεικτικὴ τῆς φύσεως ἐνέργεια καὶ μαζί μὲ αὐτὴν ἡ δεικνυομένη φύσις.

13 Ἄλλ' εἴθε νὰ εἶσαι Ἰλεως πρὸς ἡμᾶς, σὺ ὁ ἀπ' ἀρχῆς ὢν καὶ ἀναλλοίωτος μένων διαπαντός, ὁ πάντα κατέχων καὶ μηδὲν ἔχων ἐπίκτητον ἢ προσλαμβάνων ἐκ τῶν αἰδιώως νοουμένων περὶ σέ καὶ παρεπομένων, καθὼς ἀναγκάζομεθα ν' ἀποκριθῶμεν πρὸς τοὺς ἄφρονας σύμφωνα μὲ τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν. Διότι ἡμεῖς μόνον σέ γνωρίζομεν παντοδύναμον αἰδιώως καὶ δέν χωρίζομεν ποτὲ ἀπὸ τὴν φύσιν σου τὰς δυνάμεις ταύτας· διότι κατηξιώθημεν νὰ γνωρίσωμεν ὅτι αὐτὴ μὲν εἶναι μία καὶ ἀπλῆ καὶ ἀδιαίρετος καθ' ἑαυτήν, ἐκεῖναι δὲ ὄχι μόνον εἶναι πολλαὶ ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἱεροὺς πατέρας ὑπερβαίνουν τὴν ἀριθμησιν. Δι' ἐκάστης τούτων γνωρίζεσαι ὄλος πανταχοῦ παρῶν καὶ ἐνεργῶν ἐνιαίως καὶ ἀπλῶς καὶ ἀμερῶς.

14 Μήπως τάχα ὁ Θεὸς χρειάζεται τὴν κτίσιν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς τελειότητος, ὡσὰν πρὶν ἀπὸ αὐτὴν νὰ ἔσται κάποιος δυνάμεως καὶ οὕτω νὰ μὴ ἦτο παντοδύναμος πρὸ τῆς αἰσθητῆς καὶ νοητῆς κτίσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀλλοίμονον, οἱ ἀντικείμενοι εἰς τὴν θεϊαν χάριν τολμοῦν νὰ ἰσχυρίζονται τώρα ἐνώπιον πολλῶν; Καὶ ἂν λοιπὸν ἀκούσης ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι δύναμις χωρὶς οὐσίαν καὶ οὐσία χωρὶς δυνάμιν ἢ ἐνέργειαν, μὴ ἀθετήσης τὴν θεϊαν πρόοδον καὶ θεωρήσης τὸν παντοδύναμον Θεὸν ἄμοιρον τῆς δυνάμεώς της καὶ μὴ παραγνωρίσης τὴν ἐνεργητικὴν οὐσίαν καὶ φύσιν ὡς ἐνέργειαν καὶ μὴ νομίσης ὅτι ἡ κάθε μία ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἐπωνυμίας λέγεται ἀδιαφόρως ἐπὶ ἐνὸς σημαινομένου πράγματος, ἀλλὰ νὰ γνωρίζης ὅτι ὁ

- σης, ἀλλ' ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἴσθι δύνάμιν ἔχοντα τὸν λόγον, ὡς μήτε οὐσίας μήτε ἐνεργείας κυρίως λεγομένης ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· πολλὰ γὰρ τῶν καταφατικῶς λεγομένων ἐπ' αὐτοῦ τοιαύτην ἔχει δύναμιν. Ἀκούοις δ' ἂν καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος, «ἐνέργειαν εἶναι τὴν δηλωτικὴν πάσης οὐσίας δύναμιν, ἧς μόνον ἐστέρηται τὸ μὴ ὄν». Ἀλλὰ καὶ τοῦ μακαρίου Μαξίμου λέγοντος· «τίς φύσις ἀνενέργητος ἢ φυσικῆς ἐνεργείας ἐκτός; Ὡς γὰρ οὐδαμῶς ὑπάρξεως ἔρημος, οὕτως οὐδὲ δυνάμεως φυσικῆς. Εἰ δὲ ταύτης ἀμοιρεῖ, καὶ τῆς ὑπάρξεως ἀμοιρήσειεν ἂν. Τὸ γὰρ ἀδύναμον ὡς ἀδρανὲς πάντη μόνον ἐστὶ τὸ μὴ ὄν». Οὐκοῦν ὁ διαζεύξας ἀλλήλων οὐσίαν τε καὶ δύναμιν, ἦν καὶ ἐνέργειαν καλοῦμεν, ἐκ μέσου τῶν ὄντων πεποίηκεν ἑκάτερον.
- 15 15 Τοιγαροῦν τοῦτό φαμεν ἐκεῖνο λέγοντες, ὡς οὔτε οὐσία ἐπὶ τοῦ Θεοῦ οὔτε ἐνέργεια λέγεται κυρίως· ἂν γὰρ ζητήσης τὰ προσόντα τούτων ἑκατέρω, καὶ μάλισθ' ὅτι καρποῦνται παρ' ἀλλήλων, οὐκ ἐφαρμόσει τῷ Θεῷ οὐδέν. Πᾶσα μὲν γὰρ οὐσία δεκτικὴ ἐστὶ τῶν ἐναντίων
- 20 καὶ διαφορὰς ἔχει οὐσιώδεις, καὶ ταῦτ' ἔχει τε καὶ πάσχει τῇ ἐνεργείᾳ συνημμένη. Ποῦ ταῦτ' ἐπὶ Θεοῦ; Πᾶσα δ' αὐθις ἐνέργεια κινεῖ ἢ καὶ ἀλλοιοῖ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἢ τὸ χεῖρον τὴν συνημμένην οὐσίαν κατὰ θέσιν ἢ ποιότητα. Ἄρ' ἔχει χώραν ἐπὶ Θεοῦ τοιαῦτα λέγειν, ὃς εἰς
- 25 καὶ ὁ αὐτὸς ὢν καὶ ἐν ἀκινήτῳ ταυτότητι τὸν αἰεὶ χρόνον μονίμως ἰδρυμένος τοῖς πᾶσι τὰ πάντα ἐνεργεῖ; Ἀλλ' εἰς μὲν κατ' οὐσίαν, αἱ δὲ δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ἐνεργεῖαι πολλαί· τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦμα, κατὰ μέγαν φάσαι Βασιλείον, «ἄπλοῦν μὲν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον δὲ ταῖς
- 30 δυνάμεσι», καὶ μίαν μὲν ἔχει φύσιν, ἀλλὰ παντοδύναμον οὐδὲ γὰρ ἀντιθετικῶς ἔχει πρὸς ἄλληλα ταῦτ' ἐπὶ Θε-

33ο. Βλ. F. Diekamp, *Doctrina Patrum de Incarnatione Verbi* 14, 9, σ. 88. Κατὰ λέξιν τὸ χωρίον εὐρίσκειτο εἰς Εὐστοθίου Ἀντιοχείας ὑπόσπασμα 81, F. Cavallera, S. Eustathii Antiocheni in Lazarum..., Paris 1905, σ. 97, καὶ παρὰ Μαξιμῶ (Ἀλεξάνδρου), Πρὸς Μορίνον, PG 91, 280D.

34. Ἰω. Δαμοσκηνοῦ, Ἔκδ. ὀρθοδόξου πίστεως 2, 23, PG 94, 949B.

λόγος ἔχει δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως, καθ' ὅσον ἐπὶ Θεοῦ δὲν κυριολεκτεῖται οὔτε οὐσία οὔτε ἐνέργεια· τοιαύτην πράγματι ὑπεροχικὴν δύναμιν ἔχουν πολλὰ ὀνόματα καταφατικῆς μορφῆς. Δύνασαι δὲ νὰ ἀκούσης καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον λέγοντα «ὅτι ἡ δηλωτικὴ πάσης οὐσίας δύναμις εἶναι ἐνέργεια»³⁵, τῆς ὁποίας μόνον τὸ μὴ ὄν στερεῖται»³⁶. Ἄλλὰ ἐπίσης δύνασαι νὰ ἀκούσης καὶ τὸν μακάριον Μάξιμον λέγοντα, «ποία φύσις εἶναι ἀνενέργητος ἢ ἐκτός τῆς φυσικῆς ἐνεργείας; Διότι ὅπως καμμία φύσις δὲν εἶναι κενὴ ὑπάρξεως, οὕτω δὲν εἶναι κενὴ οὔτε δυνάμειως φυσικῆς. Ἐὰν δὲ στερῆται ταύτης, θὰ στερηθῆ καὶ τῆς ὑπάρξεως. Διότι τὸ ἀδύναμον ὡς ἐντελῶς ἀδρανές εἶναι μὴ ὄν»³⁵. Ἐπομένως ὁ διαζεύξας μεταξύ των τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐνέργειαν καλοῦμεν, ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ μέσον τῶν ὄντων καὶ τὰ δύο.

15 Οὕτω λοιπὸν λέγοντες ἐκεῖνο ἰσχυριζόμεθα τοῦτο, ὅτι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δὲν κυριολεκτεῖται οὔτε ἡ οὐσία οὔτε ἡ ἐνέργεια. Διότι ἂν ἐξετάσης τὰς ιδιότητες ἐκάστης αὐτῶν καὶ μάλιστα ὅσα ἡ μία καρποῦται ἀπὸ τὴν ἄλλην, καμμία ἀπὸ αὐτὰς δὲν θὰ ἀρμόσῃ εἰς τὸν Θεόν. Διότι πᾶσα οὐσία εἶναι δεκτικὴ τῶν ἐναντίων καὶ ἔχει οὐσιώδεις διαφοράς, ἔχει δὲ καὶ πάσχει ταῦτα συνημμένη μὲ τὴν ἐνέργειαν. Ποῦ ὑπάρχουν ταῦτα εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Θεοῦ; Ἐξ ἄλλου πᾶσα ἐνέργεια κινεῖ ἢ καὶ ἀλλοιώνει πρὸς τὸ καλύτερον ἢ τὸ χειρότερον τὴν συνημμένην οὐσίαν κατὰ θέσιν ἢ ποιότητα. Ἐραγε ὑπάρχει περιθώριον νὰ λέγωμεν τοιαῦτα πράγματα ἐπὶ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ τὰ πάντα εἰς τὰ πάντα, ὦν εἰς καὶ ὁ αὐτός καὶ ἰδρυμένος μόνιμως καὶ αἰωνίως εἰς ἀκίνητον ταυτότητα; Ἄλλὰ εἰς μὲν εἶναι κατ' οὐσίαν, αἱ δὲ δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ἐνέργειαι εἶναι πολλαί· διότι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ εἰπωμεν κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, εἶναι ἀπλοῦν μὲν εἰς τὴν οὐσίαν, ποικίλον δὲ εἰς τὰς δυνάμεις»³⁶, καὶ μίαν μὲν ἔχει φύσιν, ἀλλὰ παντοδύναμον· διότι ταῦτα ἐπὶ Θεοῦ δὲν ἔχουν ἀντιθετικῶς,

35. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 200B.

36. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 9, 22, PG 32, 108C.

οὔ, καθάπερ ἀνωτέρω ἔφημεν. Καὶ γὰρ κατὰ ταύτας τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας καὶ προόδους καὶ πολυώνυμὸν ἔστι τὸ θεῖον, κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἀνώνυμον.

- 5 Ἐκείνη δὲ ἐστὶν αὐτὴ ἡ ὑπερουσίος οὐσία ὡς ὑ-
 16 περκειμένη παντὸς ὀνόματος· καὶ ἀτὰ γὰρ ἅπερ αὐτὸς ἑαυτὸν ὠνόμασεν ὁ Κύριος λέγων, «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν» καὶ «ὁ Θεὸς» καὶ «τὸ φῶς» καὶ «ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ», ἃ καὶ ἐξηρημένως οἱ θεολόγοι τῇ ὑπερθέῳ ἀνατιθέασιν θεότητι, καὶ ταῦτα τοίνυν ἐνεργειῶν εἰσὶν ὀνόματα. «Εἰ γὰρ
 10 τὴν ὑπερούσιον», φησί, «κρυφιώτητα Θεὸν ἢ ζωὴν ἢ οὐσίαν ἢ φῶς ἢ λόγον ὀνομάσασιν, οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν, ἢ τὰς εἰς ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς παραγομένας δυνάμεις, ἐκθεωτικὰς ἢ οὐσιοποιούσας ἢ ζωογόνους ἢ σοφοδώρους». Κἂν ἅγιον τοιγαροῦν αὐτὸν ἁγίων φῶμεν, κἂν Κύριον κυρί-
 15 ων, κἂν Θεὸν θεῶν, κἂν βασιλέα τῶν βασιλευόντων, αὐτόθεν δείκνυμεν νοοῦντες τὰς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ προαγομένας δυνάμεις, καὶ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ καὶ τῶν μετοχῶν ὑμνοῦντες οἱ μετέχοντες ἢ μεθέξουσιν ἐφιέμενοι. Πόθεν γὰρ ἅγιοι πολλοί, εἰ μὴ μετέχουσι τῆς ἀ-
 20 γιότητος ἐκείνου; Πόθεν δὲ θεοὶ πολλοὶ ἐν μέσῳ ἔχοντες ἑστῶτα τὸν ἕνα Θεὸν κατὰ τὸν μέλλοντα ἐκείνον καὶ ἄληκτον αἰῶνα, εἰ μὴ τῆς αὐτοῦ μεθέξουσιν θεότητος; Πόθεν δὲ βασιλεῖς καὶ κύριοι τοιοῦτοι, εἰ μὴ μεθέξουσιν τῆς αὐτοῦ κυριότητος καὶ βασιλείας; Ἐὰρ οὖν κτιστῆς
 25 βασιλείας μεθέξουσιν ἢ θεότητος ἢ ἀγιότητος; Ἀπαγε τῆς βλασφημίας· ὁ γὰρ τοῦτο λέγων κτίσμα τὸν Θεὸν ποιεῖ καὶ κτιστὴν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν θεότητα καὶ ἀγιότητά φησι.

- 17 Περὶ μὲν γὰρ τῆς θεότητος οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν ὁσα-
 30 χοῦ τῆς θεολογίας ἀναγέγραπται κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιῆσαι τὸν Θεὸν τῆς οἰκειᾶς θεότητος. Περὶ δὲ τῆς βασιλείας αὐθις, τίς ἐστὶν ὁ μὴ εἰδὼς «τὴν ἐλπίδα τῆς κλήσεως ἡμῶν», ὅτι «εἰ συμπάσχουμεν, καὶ συμβασιλεύσομεν»,

37. ἘΕ. 3, 14.

38. ἘΕ. 20, 2 κ.ά.

39. Ἰω. 8, 2.

40. Ἰω. 14, 6.

41. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θεῶν ὀνομάτων 2, 6, PG 3,

ὅπως εἶπομεν ἀνωτέρω. Πράγματι δέ κατ' αὐτάς τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας καὶ προόδους εἶναι καὶ πολυώνυμον, ἐνῶ κατὰ τὴν οὐσίαν εἶναι ἀνώνυμον.

16 Εἶναι δὲ ἀνώνυμος ἡ ὑπερβατικὴ αὐτὴ οὐσία ὡς ὑπερκειμένη παντός ὀνόματος. Ἐνεργειῶν πράγματι ὀνόματα εἶναι καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησε δι' ἑαυτὸν ὁ Κύριος λέγων, «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ὦν»³⁷, καὶ «ὁ Θεός»³⁸ καὶ «τὸ φῶς»³⁹ καὶ «ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ Ζωὴ»⁴⁰, τὰ ὁποῖα οἱ θεολόγοι ἀπέδωσαν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ὑπέρθρον θεότητα. Διότι λέγει, «ἐάν θά ὠνομάζομεν θεὸν τὴν ὑπερούσιον κρυφίότητα ἢ Ζωὴν ἢ οὐσίαν ἢ φῶς ἢ λόγον, δὲν θά ἡννοοῦμεν τίποτε ἄλλο εἰ μὴ τὰς εἰς ἡμᾶς ἀπὸ αὐτὴν προαγομένας δυνάμεις, ἐκθεωτικὰς ἢ οὐσιοποιούς ἢ ζωογόνους ἢ σοφοδῶρους»⁴¹. Καὶ ἂν τὸν εἴπωμεν ἅγιον ἁγίων ἢ κύριον κυρίων ἢ θεὸν θεῶν ἢ βασιλέα βασιλευόντων, μὲ αὐτὰ δεικνύομεν ὅτι ἐννοοῦμεν τὰς εἰς ἡμᾶς προβαλλομένας δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ὅτι ὑμνοῦμεν αὐτὸν ἀπὸ τὰς ἐνεργείας καὶ μετοχὰς αὐτοῦ οἱ μετέχοντες ἢ ἐφίεμενοι μεθέξεως. Ἀπὸ ποῦ πράγματι πολλοὶ καθίστανται ἅγιοι, ἂν δὲν μετέχουν τῆς ἀγιότητος ἐκείνου; Ἀπὸ ποῦ δὲ πολλοὶ καθίστανται θεοὶ ἔχοντες εἰς τὸ μέσον ἰστάμενον κατὰ τὸν μέλλοντα ἐκεῖνον καὶ ἀτελείωτον αἰῶνα τὸν ἕνα Θεόν⁴², ἐάν δὲν μετάσχουν τῆς θεότητος αὐτοῦ; Ἀπὸ ποῦ δὲ θά ὑπάρξουν τοιοῦτοι βασιλεῖς καὶ κύριοι, ἐάν δὲν μετάσχουν τῆς κυριότητος καὶ βασιλείας αὐτοῦ; Ἄραγε κτιστῆς βασιλείας ἢ θεότητος ἢ ἀγιότητος θά μετάσχουν; Ὅποια θλασφημία. Ὁ λέγων τοῦτο καθιστᾷ τὸν Θεὸν κτίσμα καὶ λέγει κτιστὴν τὴν βασιλείαν καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀγιότητα αὐτοῦ.

17 Πράγματι ὡς πρὸς μὲν τὴν θεότητα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἴπωμεν εἰς πόσα σημεῖα τῆς θεολογίας ἔχει ἀναγραφῆ ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς κατέστησε κοινωνοὺς τῆς θεότητός του. Περὶ δὲ τῆς βασιλείας πάλιν ποῖος ἀγνοεῖ «τὴν ἐλπίδα τῆς κλήσεως ἡμῶν»⁴³, ὅτι «ἐάν συμπάσχωμεν καὶ θά συμβασιλεύσωμεν»⁴⁴, καὶ ὅτι «θὰ γίνωμεν κληρονόμοι

845A.

42. Ψαλμ. 81, 1.

43. Ἐφεσ. 1, 18.

44. Βλ. Ρωμ. 8, 17 καὶ Β' Τιμ. 2, 12.

καὶ «κληρονόμοι μὲν ἐσόμεθα Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ»; Μὴ τοῦ Χριστοῦ ἡ βασιλεία παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἑτέρα; Ἡ ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία παρὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ; Καίτοι καὶ αὕτη τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου μακα-
 5 ριζομένων ἐστὶ πτωχῶν. Ἄκουε δὴ καὶ τοῦ τὰ θεῖα σοφοῦ Μαξίμου λέγοντος· «ἔστι τι πρᾶγμα ὑπὲρ αἰῶνας ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία· οὐ γὰρ θέμις φθάνεσθαι ὑπὸ αἰῶνων ἢ χρόνων τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ταύτην δὲ πιστεύομεν εἶναι τὴν τῶν σφζομένων κληρονομίαν», ἦν
 10 ἀλλαχοῦ φησι, «τῶν προσόντων τῷ Θεῷ φυσικῶς κατὰ χάριν μεταδοσιν», ἀλλαχοῦ δ' αὖθις, «τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς θεϊκῆς ὠραιότητος». Βούλει μαθεῖν καὶ περὶ τῆς ἀγιότητος, ὡς αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ μετέχουσιν οἱ ἡγιασμένοι; Ἄκουσον τοῦ μεγάλου Βασιλείου· «ὥσπερ ὁ σί-
 15 δηρος ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς κείμενος τὸ μὲν σίδηρος εἶναι οὐκ ἀποβέβληκε, τῇ δὲ σφοδροτάτῃ πρὸς τὸ πῦρ ὁμιλία ἐκπυρακτωθεὶς καὶ πᾶσαν εἰς ἑαυτὸν τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν ὑποδεξάμενος καὶ χρώματι καὶ ἐνεργείᾳ πρὸς τὸ πῦρ μεταβέβληκεν, οὕτω καὶ αἱ ἅγιοι δυνάμεις ἐκ τῆς
 20 πρὸς τὸ φύσει ἅγιον κοινωνίας δι' ὅλης τῆς ἑαυτῶν ὑποστάσεως κεχωρηκότα ἤδη καὶ συμπεφυσιωμένον τὸν ἡγιασμόν ἔχουσι. Διαφορὰ δὲ αὐταῖς πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὕτη, ὅτι τῷ μὲν φύσει ἡ ἀγιωσύνη, ταῖς δὲ ἐκ μετουσίας ὑπάρχει τὸ ἀγιαζεσθαι».

1825 Ἦρξαντο μὲν οὖν οὗτοι πάντες οὐ κατὰ τὴν κτιστὴν φύσιν μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἅγιοι εἶναι καὶ θεοὶ καὶ βασιλεῖς. Ἡ δὲ βασιλεία καὶ θεότης καὶ ἀγιότης ἦν ἔχουσιν, ἄκτιστός ἐστι καὶ ἀναρχός· αὐτῆς γὰρ τῆς ἀκτίστου τοῦ Θεοῦ βασιλείας μετέχουσιν, οὐκ
 30 ἐκεῖθεν αὐτῆς διηρημένης, ἀλλ' αὐτοὶ τῷ αἰδίῳ καὶ μόνῳ ἀγίῳ Θεῷ καὶ βασιλεῖ τῶν ὄλων ὑπερκοσμίως ἐνωθέντες. Τί οὖν; Ἄλλο μὲν ἐστὶ θεότης καὶ ἄλλο βασιλεία, καὶ ἀγιότης αὖθις ἕτερον; Ἐτερον μὲν ἐστὶ τὸ ὄφ'

48. Κεφάλαια θεολογικά 2, 86, PG 90, 1165AB.

47. Αὐτόθι 90, PG 90, 1188C.

48. Αὐτόθι 93, PG 90, 1169A.

μέν τοῦ Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ τοῦ Χριστοῦ»⁴⁵; Μήπως τοῦ Χριστοῦ ἡ βασιλεία εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν τοῦ Θεοῦ; Ἡ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν τοῦ Χριστοῦ; Καὶ ὅμως καὶ αὐτὴ ἀνήκει εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου μακαριζομένους πτωχοὺς. Ἔκουε λοιπὸν καὶ τὸν σοφὸν εἰς τὰ θεῖα Μάξιμον λέγοντα· ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι πρᾶγμα ὑπεραιώνιον· διότι δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ καταφθάνεται ὑπὸ αἰῶνων καὶ χρόνων ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Πιστεύομεν δὲ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ κληρονομία τῶν σωζομένων»⁴⁶, τὴν ὁποίαν ἄλλοῦ λέγει, «κατὰ χάριν μετάδοσιν τῶν φυσικῶς προσόντων εἰς τὸν Θεόν»⁴⁷, ἄλλοῦ δὲ πάλιν «αὐτὸ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς θεϊκῆς ὠραιότητος»⁴⁸. Θέλεις νὰ μάθης καὶ περὶ τῆς ἀγιότητος, πῶς οἱ ἡγιασμένοι μετέχουν αὐτῆς ταύτης τῆς τοῦ Θεοῦ; Ἔκουσε τὸν μέγαν Βασίλειον· «ὅπως ὁ σιδηρός, εὕρισκόμενος εἰς τὸ μέσον τοῦ πυρός, τὴν μὲν ιδιότητα τοῦ σιδήρου δὲν χάνει, πυρακτωθεὶς δὲ διὰ τῆς σφοδροτάτης ἐπαφῆς μὲ τὸ πῦρ καὶ προσλαβὼν ὅλην τὴν φύσιν τοῦ πυρός, μεταβάλλεται πρὸς τὸ πῦρ καὶ κατὰ τὸ χρῶμα καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν, οὕτω καὶ αἱ ἅγιοι δυνάμεις ἐκ τῆς κοινωνίας πρὸς τὸ φύσει ἅγιον ἔχουν τὸν ἁγιασμὸν προχωρημένον δι' ὅλης τῆς ὑποστάσεώς των καὶ συγκεκραμένον μὲ αὐτὴν. Διαφορὰ των δὲ μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι αὐτὴ, ὅτι εἰς αὐτὸ μὲν ἡ ἁγιωσύνη εἶναι φυσικὴ, εἰς αὐτὰς δὲ τὸ ἁγιάζεσθαι εἶναι ἐκ μετουσίας»⁴⁹.

18 Ὅλοι αὐτοὶ πράγματι ἤρχισαν ὄχι κατὰ τὴν κτιστὴν των φύσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ εἶναι ἅγιοι καὶ θεοὶ καὶ βασιλεῖς. Ἡ δὲ βασιλεία καὶ θεότης καὶ ἀγιότης τὴν ὁποίαν ἔχουν εἶναι ἄκτιστος καὶ ἀναρχος· διότι μετέχουν τῆς ἀκτίστου βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὄχι κατόπιν διαιρέσεως αὐτῆς ἀπὸ ἐκεῖ, ἀλλὰ δι' ἐνώσεως αὐτῶν ὑπερκοσμῶς μὲ τὸν αἰδῖον καὶ μόνον ἅγιον Θεὸν καὶ βασιλέα τῶν ὅλων. Τί λοιπὸν; Ἄλλο εἶναι θεότης καὶ ἄλλο βασιλεία, καὶ ἐπίσης ἄλλο ἀγιότης; Ἄλλο μὲν εἶναι τὸ σημαίνομενον ἀπὸ ἐκάστην τῶν λέξεων τούτων, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄλλο ἕκα-

49. Κατὰ Εὐνομίου 3, PG 29, 660 B.

- ἐκάστου τούτων σημαινόμενον, οὐκ ἄλλο δὲ ἐστὶν ἕκα-
στον αὐτῶν, ἐπειδὴ ἐνὸς Θεοῦ εἰσι δυνάμεις καὶ ἐνέρ-
γειαί. Ὁ δὲ λέγων πολλοὺς διὰ ταῦτ' εἶναι θεοὺς ἢ ἕνα
σύνθετον πολλῶ μᾶλλον διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τοῦτ'
5 ἔρεϊ. Ἄλλ' οὔτε τὰ διακεκριμένα τῆς θεολογίας διασπῶ-
σι τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ οὔτε τὸ ἐνιαῖον συγγεῖ τὰ διακε-
κριμένα. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἀδιαιρέτως διαιρεῖται, καὶ συν-
ἄπτεται διηρημένως.
- 19 Ἄλλὰ γὰρ τῶν ἐνεργειῶν πασῶν τούτων ὑπέρκει-
10 ται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, τοῦτο μὲν ὡς κατ' ἐκείνην μὲν
ὑπερώνυμος ὑπάρχων κατὰ ταύτας δὲ ὀνομαζόμενος,
τοῦτο δὲ ὡς κατ' ἐκείνην μὲν ἀμέθεκτος, κατ' αὐτὰς
δὲ μετεχόμενος, πρὸς δὲ ὡς κατ' ἐκείνην μὲν ἀνεγνόη-
τος ὑπάρχων πάντη, ἀπὸ τούτων δὲ νοούμενός πως· «ἡ-
15 μεις γὰρ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν», φησί, «γνωρίζειν λέγο-
μεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ
ὑπισχνούμεθα»· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὅτι ἡ οὐσία αἰτία
ἐστὶ τούτων τῶν ἐνεργειῶν καὶ κατὰ τοῦτο ὑπέρκειται
τούτων τῷ αἰτίῳ. Τοῦτο γὰρ οὐ δεῖ θαυμάζειν, εἰ ἔν ἐ-
20 στί πως οὐσία καὶ ἐνέργεια ἐπὶ Θεοῦ, καὶ εἷς ἐστὶ Θεός,
εἶτα ἡ οὐσία αἰτία τῶν ἐνεργειῶν ἐστὶ, καὶ ὡς αἰτία
ὑπέρκειται αὐτῶν· καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἔν ἐστι
καὶ εἷς ἐστὶ Θεός, ἀλλ' αἰτιος καὶ μείζων τοῦ Υἱοῦ τῷ
αἰτίῳ ὁ Πατὴρ. Εἰ δ' ἐκεῖ καίτοι ἀθυποστάτου καὶ ὁ-
25 μουσίου ὄντος τοῦ Υἱοῦ, ὅμως ὡς αἰτιος μείζων ὁ Πα-
τὴρ, πολλῶ μᾶλλον τῶν ἐνεργειῶν ὑπερέξει ἢ οὐσία
μῆθ' ὁμοουσίῳ μῆθ' ἑτερουσίῳ αὐτῶν ὑπαρχουσῶν·
τῶν γὰρ ἀθυποστάτων ταῦτα, οὐδεμία δὲ τῶν ἐνεργειῶν
ἀθυποστάσος ἐστὶ. Διὸ καὶ φύσει περὶ τὸν Θε-
30 ὸν ἐξ αἰδίου ταύτας εἶναι οἱ ἅγιοι φασιν.
- 20 Εἰ δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ ὑπερούσιον ἀναρχόν τε καὶ ἄ-
πειρον καὶ τὰ τοιαῦτα περὶ τὸν Θεὸν εἰσιν ἐξ αἰδίου, οἱ
λέγοντες μὴ τῶν αἰδίως τούτων περὶ αὐτὸν νοουμένων
ἐπέκεινα εἶναι κατ' οὐσίαν τὸν Θεόν, οὐδ' αἰτιον ἡγοῦν-
35 ται κατ' οὐσίαν τούτων· τὸ γὰρ αἰτιον τῶν αἰτιατῶν

στον ἐξ αὐτῶν, διότι εἶναι δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι ἐνὸς Θεοῦ. Ὅποιος δὲ ἐξ αἰτίας αὐτῶν λέγει ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ Θεοὶ ἢ εἰς σύνθετος Θεὸς πολὺ περισσότερον θὰ εἶπη τοῦτο διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις. Ἄλλ' οὔτε αἱ διακρίσεις τῆς θεολογίας διασποῦν τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ οὔτε ἡ ἐνότης συγχέει τὰς διακρίσεις. Ἄρα ταῦτα καὶ διαιροῦνται ἀδιαιρέτως καὶ συνάπτονται διηρημένως.

19 Ἄλλὰ βεβαίως ὄλων τούτων τῶν ἐνεργειῶν ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, ἀφ' ἐνὸς μὲν ὡς κατ' ἐκείνην ὑπερῶνυμος καὶ κατὰ ταύτας ὀνομαζόμενος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς κατ' ἐκείνην ἀμέθεκτος καὶ κατὰ ταύτας μεθεκτός, προσέτι δὲ ὡς κατ' ἐκείνην ἐντελῶς ἀνεκνόητος καὶ κατ' αὐτὰς νοούμενος κάπως· «ἡμεῖς», λέγει, «λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἀπὸ τὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ δὲν ἰσχυρίζομεθα ὅτι πλησιάζομεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ»⁵⁹. πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὅτι ἡ οὐσία εἶναι αἰτία τῶν ἐνεργειῶν τούτων καὶ διὰ τοῦτο ὑπέρκειται τούτων κατὰ τὸ αἴτιον. Διότι δὲν πρέπει νὰ θαυμάζωμεν τοῦτο, ὅτι ἐνῶ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια ἐπὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον ἓν καὶ ὁ Θεός εἶναι εἷς, ὅμως ἡ οὐσία εἶναι αἰτία τῶν ἐνεργειῶν καὶ ὡς αἰτία ὑπέρκειται αὐτῶν· διότι καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἓν καὶ εἷς Θεός εἶναι, ἀλλ' αἴτιος καὶ μεγαλύτερος τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὸ αἴτιον εἶναι ὁ Πατὴρ. Ἐὰν δὲ ἐκεῖ, μολονότι ὁ Υἱὸς εἶναι αὐθυπόστατος καὶ ὁμοούσιος, ὅμως ὡς αἴτιος ὁ Πατὴρ εἶναι ἀνώτερος, πολὺ περισσότερον ὑπεροχωτέρα τῶν ἐνεργειῶν θὰ εἶναι ἡ οὐσία, ἀφοῦ αὐταὶ δὲν εἶναι οὔτε ὁμοούσιοι οὔτε ἑτερούσιοι· διότι ταῦτα ἰδιάζουν εἰς τὰ αὐθυπόστατα, οὐδεμία ἐνέργεια δὲ εἶναι αὐθυπόστατος. Διὸ καὶ οἱ ἅγιοι λέγουσιν ὅτι αὐταὶ εἶναι περὶ τὸν Θεὸν φύσει αἰδίως.

20 Ἐὰν δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ὑπερούσιον, τὸ ἄναρχον καὶ τὸ ἄπειρον, καὶ τὰ παρόμοια εἶναι περὶ τὸν Θεὸν ἐξ αἰδίου, οἱ λέγοντες ὅτι ὁ Θεός δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν πέραν τῶν αἰδίως περὶ αὐτὸν νοουμένων, δὲν τὸν θεωροῦν οὔτε αἴτιον αὐτῶν κατ' οὐσίαν· διότι τὸ αἴτιον ὑπέρκειται

καθὸ αἴτιον ὑπέγκειται. Τοιγαροῦν, οὕτοί εἰσιν ὡς ἀληθῶς οἱ νενοσηκότες διθεῖαν, μᾶλλον δὲ πολυθεῖαν· οὐ γὰρ εἷς ἐν αἴτιον καὶ μίαν ἀρχὴν ἀναίτιον ἀναφέρουσι τὰ πάντα, ἀλλὰ πολλὰς ἀρχὰς καὶ πολλὰ αἴτια δοξάζουσι
 5 προκαταρκτικὰ τε καὶ ἀναίτια. Οὕς ἐντρέπων ὁ πολὺς τὰ θεῖα Μάξιμος, «καὶ ἔργα ταῦτα τοῦ Θεοῦ ἀναρχα», φησί, «περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα». Μηδεὶς δὲ ἀκούων ἔργα ἑπὶ τοῦ ἁγίου ὀνομαζομένας κτίσματα ταύτας ὑπολάβη.

- 21 10 Ἄλλ' ἐπειδὴ θελήσεως ἔδει καὶ προγνώσεως, προορισμῶν τε καὶ προνοίας ἐνεργουμένης, εἰ δὲ τούτων καὶ ἀρετῆς καὶ τῶν παρεπομένων ταύτη, ἐπειδὴ ταῦτ' ἐνεργὰ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἦν, ὥστε γενέσθαι ταύτην κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν, διὰ τοῦτο καὶ ἔργα ταῦτ' ὠνόμα-
 15 σεν ὁ ἅγιος. Ὅτι δὲ εἰσι θεῖαι ἐνέργειαι καὶ πρὸ τῆς κτίσεως, καὶ τούτων ὁ Θεὸς ὑπέγκειται, ἄκουσον τοῦ μεγάλου Βασιλείου διαλεγόμενου περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «πῶς γὰρ νοήσομεν», φησί, «τὰ τῶν αἰῶνων ἐπέκεινα, τίνες ἦσαν αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ
 20 ἐνέργειαι, πόσαι δὲ αἱ ἀπ' αὐτοῦ περὶ τὴν κτίσιν χάριτες, τίς δὲ ἡ πρὸς τοὺς αἰῶνας τοὺς ἐπερχομένους δύναμις; Ἦν γὰρ καὶ προῆν καὶ συμπαρῆν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ πρὸ τῶν αἰῶνων. Ὡστε κἂν τι νοήσης τῶν αἰῶνων ἐπέκεινα καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Πνεύματος κατωτέ-
 25 ρω». Νοοῦμεν οὖν πρὸ τῶν αἰῶνων ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ τὴν ζωὴν, τὴν ἀθανασίαν, τὴν ἀπλότητα, τὴν ἀπειρίαν καὶ ἀπλῶς ὅσα φύσει περὶ τὸν Θεὸν ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει «μὴ γένοιτό μοι» γάρ, φησίν, «ἐπίκτητόν τι ἐπὶ τοῦ Πνεύματος εἰπεῖν· οὔτε γὰρ τὸ ἅγιον οὔτε τὸ
 30 ἄφθαρτον οὔτε τὸ ἀγαθὸν οὔτε τι ἄλλο τῶν περὶ τὸν Θεὸν θεωρουμένων λέγω εἶναι ἐπίκτητον τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἀλλὰ φύσει ἅγιον, φύσει ἀγαθόν, φύσει ἀθάνατον». Ταῦτα καὶ ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Μάξιμος ἔργα προσ-

51. Κεφάλαια θεολογικά 1, 48, PG 90, 1100D.

52. Περί Ἁγίου Πνεύματος 19, PG 32, 156D-157A.

53. Μ. Ἀθανασίου, Λόγος μετὰ Μακεδονιανοῦ 1, 14, PG 28, 1313A.

τῶν αἰτιατῶν κατὰ τὸ ὅτι εἶναι αἴτιον. Ἐπομένως αὐτοὶ εἶναι πράγματι οἱ προσβεβλημένοι ἀπὸ τὴν νόσον τῆς διθεΐας, μᾶλλον δὲ τῆς πολυθεΐας· διότι δὲν ἀνάγουν τὰ πάντα εἰς ἓν αἴτιον καὶ εἰς μίαν ἀναίτιον ἀρχήν, ἀλλὰ δέχονται πολλὰς ἀρχὰς καὶ πολλὰ αἴτια, προκαταρκτικὰ καὶ ἀναίτια. Τούτους ἐντροπιάζων ὁ πολὺς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος λέγει, «καὶ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἄναρχα εἶναι ταῦτα, ὑφιστάμενα περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς»⁵¹. Κανείς δὲ νὰ μὴ ἐκλάβῃ ταύτας ὡς κτίσματα, ἀκούων ὅτι ὀνομάζονται ἔργα ὑπὸ τοῦ ἁγίου.

- 21 Ἄλλ' ὁ ἅγιος ὠνόμασε ταῦτα καὶ ἔργα, ἐπειδὴ διὰ τὴν κτίσιν ἦσαν ἀπαραίτητα θέλησις καὶ πρόγνωσις, προορισμοὶ καὶ πρόνοια ἐνεργουμένη, πέραν δὲ αὐτῶν ἐπίσης καὶ ἀρετὴ καὶ τὰ παρεπόμενα εἰς αὐτήν, καθ' ὅσον ταῦτα ἦσαν ἐνεργὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν κτίσιν, ὥστε νὰ πραγματοποιηθῇ αὕτη κατὰ τὸν κατάλληλον καιρὸν. Ὅτι δὲ ὑπάρχουν θεΐαι ἐνέργειαι καὶ πρὸ τῆς κτίσεως, τῶν ὁποίων ὑπέρκειται ὁ Θεός, ἄκουσε τί λέγει ὁ μέγας Βασίλειος ἀναπτύσσων τὸ θέμα περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· «πῶς τάχα θὰ ἐννοήσωμεν τὰ ἐπέκεινα τῶν αἰώνων, ποῖαι ἦσαν αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως, πόσαι δὲ αἱ ἀπ' αὐτοῦ χάριτες διὰ τὴν κτίσιν, ποῖα τέλος ἢ πρὸς τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνας δύνამις; Πράγματι τὸ Πνεῦμα ὑπῆρχε καὶ προὑπῆρχε καὶ συνυπῆρχε μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν πρὸ τῶν αἰώνων. Ὅστε καὶ ἂν ἐννοήσης κάτι πέραν τῶν αἰώνων, καὶ τοῦτο εἶναι κατώτερον ἀπὸ τὸ Πνεῦμα»⁵². Ὡς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ λοιπὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἐννοοῦμεν τὴν ζωὴν, τὴν ἀθανασίαν, τὴν ἀπλότητα, τὴν ἀπειρίαν καὶ γενικῶς ὅσα ὁ Ἀθανάσιος χαρακτηρίζει ὡς φύσει περὶ τὸν Θεόν· διότι πράγματι λέγει, «εἴθε νὰ μὴ συμβῇ νὰ εἶπω κάτι ἐπίκτητον ἐπὶ τοῦ Πνεύματος· διότι οὔτε τὸ ἅγιον οὔτε τὸ ἄφθαρτον οὔτε τὸ ἀγαθὸν οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ περὶ τὸν Θεὸν παρατηρούμενα λέγω ὅτι εἶναι ἐπίκτητον ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ λέγω ὅτι τοῦτο εἶναι φύσει ἅγιον, φύσει ἀγαθόν, φύσει ἀθάνατον»⁵³. Ταῦτα ὁ σοφὸς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος προσ-

ηγόρευσε Θεοῦ, καὶ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς ἔφη θεω-
 ρεῖσθαι. Φαίη γὰρ ἂν τις ὁμωνύμως ἔργα καὶ τὰς ἐνερ-
 γείας, ἐπεὶ καὶ ὁ πολὺς τὰ θεῖα Δαμασκηνὸς «λέγεται»,
 φησί, «καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέρ-
 5 γεια». Ὅτι δὲ ἄλλο ἐστὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ ἕτε-
 ρον οὐσία καὶ φύσις, ἄκουσον τοῦ αὐτοῦ σαφῶς διαι-
 ροῦντος· «ἴστέον γάρ», φησὶν, «ὡς ἄλλο ἐνέργεια καὶ
 ἄλλο ἐνεργητικόν. Ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστὶν ἡ δραστηκῆ
 καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, ἐνεργητικὸν δὲ ἡ
 10 φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόεισιν».

22 Διαφοραὶ μὲν οὖν φυσικαὶ καὶ οὐσιώδεις οὗτ' εἰσὶν
 οὔτε λέγονται ἐπὶ Θεοῦ· συστατικαὶ γάρ εἰσι τῶν ὧν εἰ-
 σι διαφοραὶ. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτὸς ἐστὶ πάντων τῶν περὶ
 αὐτὸν ἡ σύστασις. Ἀλλὰ καὶ πολλὰς καὶ διαφόρους οὐ-
 15 σίας αἱ οὐσιώδεις συνιστάται πεφύκασι διαφοραὶ. Τοῦ
 δὲ Θεοῦ μία ἡ οὐσία, μηδεμίαν διαφορὰν ἐπιδεχομένη
 καθ' αὐτήν. Καὶ μὴν τὴν τοῦ τί ἦν εἶναι γινῶσιν ἐκ τῶν
 οὐσιωδῶν διαφορῶν ἐκάστου ποριζόμεθα. Θεὸν δ' ὅτι
 μὲν ἐστὶ γινώσκωμεν, τί δὲ ἐστὶν ἡ ὁποῖον τί ἐστὶν, ἀ-
 20 μήχανον εἰδέναί καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. Ἔτι πολ-
 λῶν οὐσιῶν ἔφ' ἐκάστου τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν ἡ
 πρὸς ἕτερον διαφορὰ πρὸς ἕτερον ὑπάρχει γένος καὶ ἐν
 τῷ τί ἐστὶ κατηγορεῖται. Τῶν ἀδυνάτων ἄρ' ἐφαρμοῖσαι
 τῇ ἀπερινοήτῳ φύσει. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ καθολικω-
 25 τέρα τούτων ἐκάστη τοῦ ἔχοντος αὐτήν ἐστὶν, ἐπὶ πλέ-
 ον ἡ ἐκεῖνο λεγομένη (τῶν δ' ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων οὐ-
 δὲν ὁ μοναδικὸν οὐκ ἐστὶν, «οὐδεὶς γάρ», φησὶν, «ἀγα-
 θὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός», «ὁ μακάριος καὶ μόνος δυναστής,
 ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»), ἀλλὰ
 30 καὶ κατὰ πλειόνων οὐχ ὑποστατικῶς καὶ τῷ ἀριθμῷ δια-
 φερόντων, ἀλλὰ τῷ εἶδει διενηνοχότων. Ποῦ ταῦτ' ἐπὶ
 τῆς μιᾶς τρισυποστάτου φύσεως;

23 Φυσικαὶ μὲν οὖν διαφοραὶ καὶ οὐσιώδεις ἐπὶ ταύτης

54. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 15, PG 94, 1048A.

55. Λουκᾶ 18, 20.

56. Α' Τιμ. 6, 15-16.

ηγόρευσεν ἔργα τοῦ Θεοῦ καὶ εἶπεν ὅτι ὑφίστανται φύσει περὶ τὸν Θεόν. Θὰ ἠδύνατο θεβαίως νὰ εἶπη κανεῖς ὁμω-
νύμως ἔργα καὶ τὰς ἐνεργείας, ἐπειδὴ καὶ ὁ πολὺς εἰς τὰ
θεῖα Δαμασκηνός λέγει, «καλεῖται καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα
καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέργεια»⁵⁴. Ὅτι δὲ ἄλλο εἶναι οὐσία
καὶ ἐνέργεια καὶ ἕτερον οὐσία καὶ φύσις, ἄκουσε νὰ τὸ
λέγη σαφῶς ὁ ἴδιος· «πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἄλλο εἶ-
ναι ἡ ἐνέργεια καὶ ἄλλο τὸ ἐνεργητικόν. Ἐνέργεια δηλαδὴ
εἶναι ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης κίνησις τῆς φύσεως, ἐνεργη-
τικὸν δὲ ἡ φύσις ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται ἡ ἐνέργεια»⁵⁴.

22 Πάντως διαφοραὶ φυσικαὶ καὶ οὐσιώδεις οὔτε ὑπάρ-
χουν οὔτε λέγονται ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, διότι αὐταὶ εἶναι συστα-
τικαὶ ἐκείνων τῶν πραγμάτων τῶν ὁποίων εἶναι διαφοραί.
Ὁ δὲ Θεὸς εἶναι ὁ ἴδιος ἡ σύστασις ὅλων τῶν περὶ αὐτόν.
Ἄλλὰ αἱ οὐσιώδεις διαφοραὶ ἐκ φύσεως συνιστοῦν πολ-
λὰς καὶ διαφόρους οὐσίας. Τοῦ δὲ Θεοῦ ἡ οὐσία εἶναι μία,
μὴ δεχομένη καμμίαν διαφορὰν καθ' ἑαυτήν. Καὶ ὅμως τὴν
γνωσιν τῆς ὑποστάσεως ποριζόμεθα ἀπὸ τὰς διαφορὰς ἐ-
κάστου πράγματος. Ὡς πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι μὲν ὑπάρχει
γνωρίζομεν, τί δὲ εἶναι καὶ ὁποῖον εἶναι, εἶναι ἀδύνατον
καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους νὰ γνωρί-
ζουν. Προσέτι, ἐπειδὴ αἱ οὐσιώδεις διαφοραὶ εἰς ἕκαστον
πρᾶγμα εἶναι πολλαί, ἢ πρὸς ἄλλο πρᾶγμα διαφορὰ ἀνή-
κει εἰς ἄλλο γένος καὶ χαρακτηρίζει τὸ τί εἶναι. Ἄρα
εἶναι ἐκ τῶν ἀδυνάτων νὰ ἐφαρμοσθῇ τοῦτο εἰς τὴν ἀπε-
ρινόητον φύσιν. Πρὸς τούτοις δὲ ἐκάστη τῶν διαφορῶν
τούτων εἶναι καὶ γενικωτέρα τοῦ ἔχοντος αὐτήν, καθ' ὅ-
σον λέγεται εἰς μεγαλυτέραν ἕκτασιν καὶ ἐκεῖνο (ἀπὸ τὰ
ἐπὶ Θεοῦ ὅμως λεγόμενα δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓν τὸ ὁποῖον
δὲν εἶναι μοναδικόν, «διότι», λέγει, «κανεῖς δὲν εἶναι ἀγα-
θὸς εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός»⁵⁵, «ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης,
ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, ὁ κατοικῶν εἰς ἀπρόσιτον φῶς»⁵⁶)
καὶ καλύπτει περισσότερα πράγματα, διαφέροντα ὄχι ὑπο-
στατικῶς καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος. Ποῦ
ἰσχύουν ταῦτα διὰ τὴν μίαν τρισυπόστατον φύσιν;

23 Φυσικαὶ λοιπὸν καὶ οὐσιώδεις διαφοραὶ δὲν ὑφίσταν-

- οὐκ εἰσίν, ἐνέργειαι δὲ φυσικαὶ καὶ οὐσιώδεις καὶ εἰσὶ καὶ λέγονται. Οὐ γὰρ συστατικαὶ εἰσιν αὐται, ἀλλὰ χαρακτηριστικαί, δηλονότι δεικτικαί, οὐδὲ τὸ ὁποῖόν τι ἔστι δεικνύουσι, τουτέστιν ὁποῖον κατ' οὐσίαν, οὐδ' ἀνάγκη κατὰ πλειόνων τῶ εἶδει λέγεσθαι. Μόνος γὰρ ἀνθρώπος γραμματικόν. Τὸ αὐτὸ δὲ λέγεται δυνάμις τε καὶ ἐνέργεια. Λέγεται δὲ ἰδίως ἐνέργεια μόνον καὶ ἡ τῆς ἐμφύτου δυνάμεως χρήσις, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸ ἐκ τῆς χρήσεως ἀποτέλεσμα. Τὸ μὲν οὖν ἀποτέλεσμα κτιστὸν
- 10 αἰεί, μᾶλλον δ' ἐπὶ πλεῖστον, ἡ δέ γε χρήσις καὶ ἡ ἐνέργεια, ἦν καὶ δύναμιν καλοῦμεν, κατὰ τὸ κτιστὸν τε καὶ ἄκτιστον ἔπονται αἰεὶ ἀλλήλαις.
- 24 "Οτι δὲ αἱ δυνάμεις αὐται καὶ ἐνέργειαι καλοῦνται, μάθοις ἂν παρὰ τοῦ τὰ τοιαῦτα καλῶς διευκρινήσαντος
- 15 Δαμασκηνοῦ τοῦ θείου· φησὶ γὰρ ὡς «πᾶσαι αἱ δυνάμεις, αἱ τε γνωστικαί, αἱ τε ζωτικαί, αἱ τε φυσικαὶ καὶ αἱ τεχνικαί, ἐνέργειαι καλοῦνται». "Οτι δὲ ἐπὶ Θεοῦ, εἰ καὶ οὐσιώδεις καὶ φυσικὰς διαφορὰς οὐ λέγομεν, ἀλλ' ἐνεργείας λέγομεν, ἄκουσον πάλιν τοῦ αὐτοῦ· «ἀμήχανον
- 20 γάρ», φησίν, «οὐσίαν ἄμοιρον εἶναι φυσικῆς ἐνεργείας. Ἐνέργεια γάρ ἐστι φυσικὴ ἢ δηλωτικὴ ἐκάστης οὐσίας δυνάμις τε καὶ κίνησις, ἧς μόνον ἐστέρηται τὸ μὴ ὄν. "Οθεν δῆλον, ὅτι ὧν ἡ οὐσία ἢ αὐτῆ, τούτων καὶ ἐνέργεια ἢ αὐτῆ». Καὶ ἀλλαγῶν περὶ τῶν ἐπὶ Χριστοῦ δύο
- 25 φυσικῶν ἐνεργειῶν διδάσκων, «εἰ πᾶσα», φησίν, «ἐνέργεια φύσεώς τινος οὐσιώδης ὁρίζεται κίνησις, ποῦ φύσιν τις εἶδεν ἀκίνητον ἢ παντελῶς ἀνενέργητον, ἢ ἐνέργειαν εὗρηκεν οὐ φυσικῆς δυνάμεως ὑπάρχουσαν κίνησιν»;
- 2530 Εἰ δέ τις ταύτην τὴν ἐνέργειαν ὡς ἄλλο οὖσαν παρὰ τὴν φύσιν, ὡς ἀνωτέρω ἤκουσας — ἡ γὰρ φύσις ἐνεργητικόν, οὐκ ἐνέργεια —, εἰ τις οὖν τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἀποφαίνοιτο κτιστὴν, ἢ μῆτε κτιστὴν μῆτε ἄκτιστον, καθάπερ οἱ ἀντιλέγοντες ἡμῖν, δειναῖς καὶ ποικί-
- 35 λαις περιπεσεῖται βλασφημίαις· ἡ γὰρ οὐδόλως εἶναι

57. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 2, 23, PG 94, 949A.

58. Αὐτόθι 3, 15, PG 94, 1057A.

ται εἰς αὐτήν, ἐνέργειαι δὲ φυσικαὶ καὶ οὐσιώδεις καὶ ὑφίστανται καὶ λέγονται. Διότι αὗται δὲν εἶναι συστατικά, ἀλλὰ χαρακτηριστικά, δηλαδὴ δεικτικά, οὔτε δεικνύουν τί πρᾶγμα εἶναι, δηλαδὴ ὁποῖον εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν, οὔτε ὑπάρχει ἐδῶ ἀνάγκη νὰ λέγωνται εἰς περισσότερα πράγματα τοῦ εἴδους. Πράγματι μόνος ὁ ἄνθρωπος εἶναι γραμματικὸν ὄν. Τὸ ἴδιον ἐδῶ λέγεται δύναμις καὶ ἐνέργεια. Λέγεται δὲ ἰδίως ἐνέργεια μόνον καὶ ἡ χρῆσις τῆς ἐμφύτου δυνάμεως, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ ἐκ τῆς χρήσεως ἀποτέλεσμα. Τὸ μὲν ἀποτέλεσμα εἶναι λοιπὸν πάντοτε κτιστὸν, ἢ μᾶλλον κατὰ τὸ πλεῖστον, ἡ δὲ χρῆσις καὶ ἡ ἐνέργεια, τὴν ὁποῖαν καλοῦμεν καὶ δύναμιν, κατὰ τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον ἔπονται πάντοτε ἡ μία εἰς τὴν ἄλλην.

24 Ὅτι δὲ αἱ δυνάμεις αὗται καλοῦνται καὶ ἐνέργειαι, εἶναι δυνατόν νὰ μάθῃς ἀπὸ τὸν καλῶς διευκρινήσαντα τὰ τοιαῦτα θεῖον Δαμασκηνόν· λέγει αὐτὸς πράγματι ὅτι «ὅλαι αἱ δυνάμεις, τὸσον αἱ γνωστικαὶ ὅσον καὶ αἱ φυσικαὶ καὶ τεχνικαὶ, καλοῦνται ἐνέργειαι»⁵⁷. Ὅτι δὲ ἐπὶ Θεοῦ, ἂν καὶ δὲν ἀναφέρωμεν οὐσιώδεις καὶ φυσικὰς διαφοράς, ἀναφέρονται ὅμως ἐνεργείας, ἄκουσε πάλιν τὸν ἴδιον λέγοντα· «Εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι ἄμοιρος φυσικῆς ἐνεργείας οὐσία. Διότι ἡ δηλωτικὴ ἐκάστης οὐσίας δύναμις καὶ κίνησις εἶναι φυσικὴ ἐνέργεια τῆς ὁποίας στερεῖται μόνον τὸ μὴ ὄν. Ὅθεν εἶναι φανερόν ὅτι, ὅσα ἔχουν τὴν ἴδιαν οὐσίαν ἔχουν καὶ τὴν ἴδιαν ἐνέργειαν»⁵⁷. Καὶ ἄλλοῦ δὲ, διδασκῶν περὶ τῶν δύο φυσικῶν ἐνεργειῶν εἰς τὸν Χριστόν, λέγει, «ἐφ' ὅσον πᾶσα ἐνέργεια ὀρίζεται ὡς οὐσιώδης κίνησις κάποιας φύσεως, ποῦ βλέπει κανεὶς φύσιν ἀκίνητον ἢ ἐντελῶς ἀνενέργητον, ἢ εὐρίσκει ἐνέργειαν ἢ ὁποῖα δὲν εἶναι κίνησις φυσικῆς δυνάμεως;»⁵⁸.

25 Ἐάν δὲ τὴν ἐνέργειαν ταύτην, ὡς κάτι διαφορετικὸν ἀπὸ τὴν φύσιν —διότι ἡ φύσις εἶναι ἐνεργητικὴ, ὄχι ἐνέργεια⁵⁹—, ἀνακηρύξῃ κανεὶς κτιστὴν, ἢ οὔτε κτιστὴν οὔτε ἄκτιστον, ὅπως οἱ ἀντιφρονουῦντες πρὸς ἡμᾶς, θά περιπέσῃ εἰς δεινὰς καὶ ποικίλας βλασφημίας. Διότι ἢ θά συμβῇ

59. Αὐτόθι 3, 15, PG 94, 1048A.

- συμβήσεται Θεὸν (τὸ γὰρ μήτε κτιστὴν μήτε ἄκτιστον ἔχον ἐνέργειαν τῶν μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντων ἐστίν) ἢ κτιστὸς ἔσται καὶ αὐτός· πᾶν γὰρ τὸ κτιστὴν ἔχον ἐνέργειαν καὶ αὐτὸ κτιστόν ἐστιν. Ἄλλὰ καὶ μονοθελήται
- 5 τῶν ποτε χεῖρους ἀναφανήσονται νῦν οἱ τοῦτο λέγοντες· ἔπεται γὰρ αὐτοῖς μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ δοξάζειν, καὶ ταύτην οὐκ ἄκτιστον ἀλλὰ κτιστὴν. Ἐλέγξει δὲ αὐτοὺς ταῦτα πάσχοντας δι' ὀλίγων συλλαβῶν ὁ αὐτὸς Δαμασκηνός· «εἰ μία γάρ», φησί, «τοῦ Χριστοῦ
- 10 ἢ ἐνέργεια, ἢ κτιστὴ ἔσται ἢ ἄκτιστος· μέσον γὰρ τούτων οὐκ ἔστιν ἐνέργεια, ὡσπερ οὐδὲ φύσις. Εἰ οὖν κτιστὴ, κτιστὴν δηλώσει φύσιν· εἰ δὲ ἄκτιστος, ἄκτιστον μόνην χαρακτηρίσει οὐσίαν. Δεῖ γὰρ πάντως καταλληλα ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικὰ».
- 2615 Ὁρᾶς ὅτι ἢ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια οὐ φύσις οὐδ' οὐσία, ἀλλὰ φυσικὸν καὶ οὐσιῶδες; Καὶ ὡς ἄκτιστον καὶ οὐ κτιστόν, εἰ καὶ ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὴν φύσιν; «Τῶν γὰρ ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων τὰ μὲν τί οὐκ ἔστι σημαίνει, οἷα τὰ ἀφαιρετικὰ πάντα, τὰ δὲ παρέπεται τῇ θείᾳ φύσει,
- 20 ὁποῖόν ἐστιν ἀγαθότης καὶ ἀπλότης καὶ ζωὴ καὶ ἀπλῶς πᾶν εἶδος ἀρετῆς, τὰ δὲ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἔχει σημασίαν, ὁποῖόν ἐστι καὶ τὸ θεότης»· «ἀπὸ γὰρ τοῦ τὰ πάντα θεᾶσθαι», τουτέστιν εἰδέναι, ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν ἔσχεν ὁ Θεός. Τί οὖν, ἤρξατό ποτε τῆς ἐνεργείας
- 25 ταύτης ὁ εἰδὼς πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν; Ὁρᾶς ὅτι ἄκτιστός τε καὶ ἀναρχος ἢ τοιαύτη ἐνέργεια, ἄλλη οὐσα παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτόν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ὑπάρχουσα; Τί δὲ τὰ παρεπόμενα τῇ θείᾳ φύσει, ἦν ὅτε ἐπόμενα οὐκ ἦν; Ὡστε καὶ
- 30 πάντα ταῦτα ἄκτιστα, εἰ καὶ μὴ οὐσία θεία τούτων ἕκαστόν ἐστιν.
- 27 Ὁ δὲ λέγων τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν μόνην ἄκτιστον

60. Αὐτόθι 3. 15, PG 94. 1056BC.

61. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Περὶ Τριάδος 11, PG 77. 1145BC.

62. Μ. Βασιλείου (Εὐαγγελίου Ποντικού), Ἐπιστολὴ 8, 11, Courtonne 1, 35. PG 32, 265A.

νά μὴ ὑπάρχη καθόλου Θεός (ἐφ' ὅσον τὸ μὴ ἔχον οὔτε κτιστὴν οὔτε ἄκτιστον ἐνέργειαν ἀνήκει εἰς τὰ μὴ ὑπάρχοντα καθόλου καὶ πουθενά) ἢ θὰ εἶναι καὶ αὐτός κτιστός· διότι πᾶν τὸ ἔχον κτιστὴν ἐνέργειαν εἶναι καὶ αὐτὸ κτιστόν. Ἄλλὰ οἱ λέγοντες τοῦτο θὰ παρουσιασθοῦν καὶ ὡς μονοθεληταὶ χειρότεροι ἀπὸ τοὺς παλαιούς· διότι συνέπεια τῶν ἀπόψεών των εἶναι νὰ δέχωνται μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ, καὶ μάλιστα ὄχι ἄκτιστον ἀλλὰ κτιστὴν. Θὰ φανερώσῃ δὲ ὅτι πάσχουν ταῦτα μὲ ὀλίγας λέξεις ὁ ἴδιος Δαμασκηνός, ὁ ὁποῖος λέγει· «ἐὰν ἡ ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία, θὰ εἶναι ἢ κτιστὴ ἢ ἄκτιστος· διότι εἰς τὸ μέσον τούτων δὲν ὑπάρχει ἐνέργεια, ὅπως δὲν ὑπάρχει οὔτε φύσις. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι κτιστὴ, θὰ δηλώνη κτιστὴν φύσιν, ἐὰν δὲ εἶναι ἄκτιστος, θὰ χαρακτηρίζῃ ἄκτιστον οὐσίαν. Διότι ὅπως δὴποτε τὰ φυσικὰ πρέπει νὰ εἶναι κατάλληλα εἰς τὰς φύσεις»⁶⁶.

26 Βλέπεις ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι οὔτε φύσις οὔτε οὐσία, ἀλλὰ φυσικὸν καὶ οὐσιῶδες; Καὶ ὅτι εἶναι ἄκτιστον καὶ ὄχι κτιστόν, ἂν καὶ εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν φύσιν; «Διότι ἐκ τῶν λεγομένων ἐπὶ Θεοῦ ἄλλα μὲν σημαίνουν τί δὲν εἶναι, ὅπως εἶναι ὅλα τὰ ἀφαιρετέα, ἄλλα δὲ παρέπονται εἰς τὴν θείαν φύσιν, ὅπως εἶναι ἡ ἀγαθότης, ἡ ἀπλότης, ἡ Ζωὴ καὶ γενικῶς πᾶν εἶδος ἀρετῆς, ἄλλα δὲ ἔχουν τὴν σημασίαν τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ὅπως εἶναι καὶ ἡ θεότης»⁶⁷· διότι ὁ Θεὸς ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτὸ «ἀπὸ τὸ ὅτι θεῶται τὰ πάντα», δηλαδὴ γνωρίζει⁶⁸. Τί συμβαίνει λοιπὸν; Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐγνωρίζε τὰ πάντα ἀκόμη καὶ πρὸ τῆς γενέσεώς των ἤρχισε κάποτε ἐγχρόνως τὴν ἐνέργειαν ταύτην; Βλέπεις ὅτι ἡ τοιαύτη ἐνέργεια εἶναι ἄκτιστος καὶ ἄναρχος, ὑπάρχουσα ἄλλη ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς ὑπάρχουσα ὄχι ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτόν; Τί συμβαίνει δὲ μὲ τὰ παρεπόμενα εἰς τὴν θείαν φύσιν; Ὑπῆρχε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἦσαν ἐπόμενα; Ὡστε καὶ αὐτὰ ὅλα εἶναι ἄκτιστα, ἂν καὶ δὲν εἶναι θεία οὐσία ἕκαστον ἐξ αὐτῶν.

27 Ὁ δὲ λέγων ὅτι μόνον ἡ θεία οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι

καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ ἄκτιστον, καὶ ὃ μὴ ἐστὶν οὐσία ἀλλὰ
περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ κτιστὸν, οὗτος καὶ τὰ ὑποστα-
τικὰ πάντα, οἷον τὸ ἀγέννητον, τὸ γεννητόν, τὸ ἐκπορευ-
τόν, ὡς ἄκτιστα, οὐσίαν εἶναι φήσει τοῦ Θεοῦ, καὶ Εὐ-
νόμιος ἀντικρὺς ἐστὶν. Εἰ δὲ οὐσίας μὲν οὐ λέγει ταῦτα
5 θείας, ὡς δὲ περὶ τὴν οὐσίαν ὄντα κτιστὰ εἶναι ἀποφαί-
νεται, καὶ τὸν Εὐνόμιον τῇ δυσσεβείᾳ ὑπερέβαλεν. Οὐ
γὰρ τὸ μονογενὲς μόνον φῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγέννητον εἰς
τὴν κτίσιν κατασπᾶ, καὶ εἰκότως καθ' ἡμῶν ἀκατασχέ-
10 τως φέρεται τῶν εὐσεβῶς ἕνα τῇ οὐσίᾳ σεβομένων ἄ-
κτιστον Θεόν· ἀλλ' οὐ τῇ οὐσίᾳ μόνον ἄκτιστον, ἀλλὰ
καὶ πάσαις ταῖς φυσικαῖς ἐνεργείαις καὶ ταῖς ὑποστατι-
καῖς ιδιότησιν. Οὐδὲ γὰρ ἂν αἱ ὑποστάσεις εἴεν ἄκτιστοι,
τῶν ὑποστατικῶν ιδιοτήτων μὴ οὐσῶν ἀκτίστων, οὐδὲ
15 φύσις καὶ οὐσία ἔσται ἄκτιστος, εἰ μὴ ἀκτίστους ἔχει
καὶ τὰς φυσικὰς καὶ οὐσιώδεις ἐνεργείας.

28 Ταύτας τοιγαροῦν πάσας, εἴτε ἔργα εἴτε ἐνεργείας
ὀνομάσειέ τις, ἕτερά πως ὄντα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ (καὶ
γὰρ οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτόν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτόν
20 ἀκούεις ὄντα), ταῦτα τοίνυν πάντα κατώτερα ἔστι τοῦ
Πνεύματος, ὡς καὶ ὁ μέγας Βασιλεῖος μικρὸν ἀνωτέρω
διετέλεσεν ἀποφηνάμενος, ἅτε κατὰ τὸ ἀφραστον καὶ ἀ-
προσπέλαστον κατ' οὐσίαν ὑπερέχοντος. Ἄλλὰ καὶ τοῦ
σεπτοῦ Μαξίμου λέγοντος ἀκήκοας, ὡς «ἔστι τι πρᾶγμα
25 ὑπὲρ αἰῶνας ἢ τοῦ Χριστοῦ βασιλεία, ταύτην δὲ πιστεύο-
μεν εἶναι τὴν τῶν σφριζομένων κληρονομίαν». Ὁ αὐτὸς
τοίνυν ἀλλαχοῦ καὶ τοὺς ἡξιωμένους ταύτης τῆς χάρι-
τος «ὑπὲρ πάντας αἰῶνας καὶ χρόνους καὶ τόπους ἔσε-
σθαί φησιν, εἶπερ κληρονομία τῶν ἀξίων αὐτὸς ἐστὶν
30 ὁ Θεός». Τί οὖν; Τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν καὶ οὐσίαν κλη-
ρονομήσουσιν; Οὐ μὲν οὖν· ἀλλὰ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ
τὴν θείαν βασιλείαν, ἣτις εἰ καὶ μὴ φύσις ἔστι Θεοῦ —
καὶ γὰρ ἀμέθεκτος ἐκείνη —, ἀλλὰ φυσικὴ ἐστὶν ἐνέρ-
γεια Θεοῦ, φυσικῶς ἐπομένη τῷ Θεῷ καὶ ἀχωρίστως

ἄκτιστος καὶ ὅτι διὰ τοῦτο τὸ ἄκτιστον εἶναι ἓν, καὶ ὅτι πᾶν ὅ,τι δὲν εἶναι οὐσία ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ εἶναι κτιστόν, αὐτὸς θὰ εἶπῃ ὅτι καὶ τὰ ὑποστατικά ὅλα, ὅπως τὸ ἀγέννητον, τὸ γεννητόν, τὸ ἐκπορευτόν, ὡς ἄκτιστα εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ, καὶ θὰ εἶναι εἰς νέος Εὐνόμιος. Ἐάν δὲ δὲν λέγῃ μὲν ταῦτα θείας οὐσίας, ἀποφαίνεται ὁμως ὅτι ὡς ὄντα περὶ τὴν οὐσίαν εἶναι κτιστά, ὑπερβαίνει καὶ τὸν Εὐνόμιον κατὰ τὴν δυσσέβειαν. Διότι δὲν καταβιβάζει μόνον τὸ μονογενὲς φῶς εἰς τὴν κτίσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγέννητον, καὶ εὐλόγως καταφέρεται ἀσυγκράτητος ἐναντίον ἡμῶν οἱ ὁποῖοι δεχόμεθα εὐσεβῶς ἓνα ἄκτιστον κατὰ τὴν οὐσίαν Θεόν, ὅχι δὲ μόνον κατὰ τὴν οὐσίαν ἄκτιστον, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλας τὰς φυσικὰς ἐνεργείας καὶ τὰς ὑποστατικὰς ιδιότητες. Διότι οὔτε αἱ ὑποστάσεις θὰ ἦσαν ἄκτιστοι, ἂν δὲν ἦσαν ἄκτιστοι αἱ ὑποστατικαὶ ιδιότητες, οὔτε ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία θὰ εἶναι ἄκτιστος, ἂν δὲν ἔχῃ ἀκτίστους τὰς φυσικὰς καὶ οὐσιώδεις ἐνεργείας.

28

Ἐπομένως, εἴτε ἔργα τὰ ὀνομάσῃ κανεῖς εἴτε ἐνεργείας, ἀφοῦ εἶναι ἄλλα ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ (διότι, ὅπως ἀκούεις, δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ κατ' αὐτόν ἀλλὰ ἀπὸ τὰ περὶ αὐτόν), ὅλα αὐτὰ λοιπὸν εἶναι κατώτερα τοῦ Πνεύματος, ὅπως καὶ ὁ μέγας Βασίλειος διεκήρυξεν ὀλίγον ἀνωτέρω, ἐφ' ὅσον τοῦτο ὑπερέχει κατὰ τὸ ἀφραστον καὶ ἀπροσπέλαστον τῆς οὐσίας. Ἦκουσεσ ὁμως ἐπίσης καὶ τὸν σεπτὸν Μάξιμον νὰ λέγῃ ὅτι «ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ εἶναι κάτι ὑπὲρ τοὺς αἰῶνας, πιστεύομεν δὲ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ κληρονομία τῶν σωζομένων»⁶¹. Ὁ ἴδιος πάλιν λέγει ἀλλοῦ ὅτι οἱ ἡξιωμένοι τῆς χάριτος ταύτης «θὰ εἶναι ὑπὲρ πάντας τοὺς αἰῶνας καὶ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς τόπους, ἂν βέβαια κληρονομία τῶν ἀξίων εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός»⁶². Τί λοιπόν; Θὰ κληρονομήσουν τὴν φύσιν καὶ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Ὁχι βέβαια, ἀλλὰ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ τὴν θείαν βασιλείαν, ἡ ὁποία, ἂν καὶ δὲν εἶναι φύσις Θεοῦ — ἐφ' ὅσον ἐκείνη εἶναι ἀμέθεκτος —, εἶναι ὁμως φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀκολουθοῦσα φυσικῶς τὸν Θεόν καὶ πα-

περὶ αὐτὸν ἀεὶ θεωρουμένη. Διὸ καὶ ὁ ταύτης κληρονόμος, κληρονόμος λέγεται Θεοῦ.

- 29 Θέλεις οὖν ἀγίων πυθέσθαι τὴν ἐπηγγελμένην ταύτην τῶν ἀγαθῶν κληρονομίαν, ἣν ὑπὲρ αἰῶνας οὖσαν ἤκουσας, περὶ Θεὸν λεγόντων εἶναι, καὶ ταύτης κατὰ τὸ παντελῶς ἄρρητον καὶ ἀμέθεκτον ἄνω καὶ ὑψηλότερον τὸ θεῖον; Πυνθάνου τοῦτο καὶ διδάσκου παρὰ τοῦ Νύσσης ἐνθέου Γρηγορίου· «εἰ γὰρ τὰ κρίματα αὐτοῦ», φησὶν, «ἐξερευνηθῆναι οὐ δύναται καὶ αἱ ὁδοὶ οὐκ ἐξιχνιάζονται καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελία πάσης ὑπέρεκκεται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν εἰκασίας, πόσω μᾶλλον κατὰ τὸ ἄφραστόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον ἄνω καὶ ὑψηλότερόν ἐστιν αὐτὸ τὸ θεῖον τῶν περὶ αὐτὸ νοουμένων». Τί δὴ καὶ τὰ θεῖα κρίματα, οὐχ οἱ προορισμοὶ τοῦ Θεοῦ εἰσιν; Ἔστιν οὖν ἀρχὴν ἔχειν ἢ κτιστοὺς εἶναι τοὺς τοῦ Θεοῦ προορισμούς; Ἀλλὰ καὶ τούτους τῶν περὶ Θεὸν εἶναί φησι, καὶ τούτων αὐθις ἄνω καὶ ὑψηλότερον τὸ θεῖον. Ὅρθως πολλὰ τῶν περὶ τὸν Θεὸν ἄκτιστά τε καὶ ἀναρχα, τὰ γε φυσικῶς περὶ αὐτὸν ὑπάρχοντα, καὶ τούτων ἄνω καὶ ὑψηλότερον τὸ θεῖον; Κατὰ τί δὲ τούτων ὑψηλότερον, εἰ μὴ κατὰ τὴν ὑπερῶνυμον καὶ ἀκατονόμαστον καὶ ἀπερινόητον καὶ ἀμέθεκτον καὶ ἀναίτιον φύσιν καὶ οὐσίαν, εἶπερ ταῦτα τὰ περὶ αὐτὴν νοούμενα ἐξ αἰδίου φυσικῶς καὶ νοεῖται πως καὶ ὀνομάζεται καὶ μετέχεται καὶ κληρονομεῖται παρὰ τῶν ἀξίων Θεὸν κληρονομεῖν;

- 30 Τί δὲ καὶ ἕτερον ἂν εἶη παρὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἢ θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ Πνεύματος; Τὸ αὐτὸ γὰρ ἐστὶ Θεὸν τε γενέσθαι τινὰ καὶ βασιλείας Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Εἰ τοίνυν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀναρχος καὶ ἄκτιστος, καὶ τὸ θεοποιὸν δῶρον ἀναρχόν τε καὶ ἄκτιστον· διὸ καὶ «θεαρχίαν» καὶ «θεότητα» ὁ μέγας Διονύσιος ὠνόμασεν αὐτό, ἀλλὰ «καὶ τῆς οὐτῶ λεγομένης θεότητος ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ὁ Θεὸς ἐστὶν ἐπέκεινα», φησὶν,

ρατηρουμένη περί αὐτὸν ἀχωρίστως. Διὸ καὶ ὁ κληρονόμος ταύτης λέγεται κληρονόμος Θεοῦ.

29 Θέλεις λοιπὸν νὰ πληροφορηθῆς ὅτι οἱ ἅγιοι διὰ τὴν ἐπηγγελμένην ταύτην κληρονομίαν τῶν ἀγαθῶν, διὰ τὴν ὁποίαν ἤκουσες ὅτι ὑπάρχει ὑπὲρ τοὺς αἰῶνας, λέγουν ὅτι εἶναι περὶ τὸν Θεὸν καὶ ὅτι τὸ θεῖον εἶναι ἀνώτερον καὶ ὑψηλότερον ταύτης κατὰ τὸ ἐντελῶς ἄρρητον καὶ ἀθέμιτον; Μάθε καὶ διδάξου τοῦτο ἀπὸ τὸν ἔνθεον Γρηγόριον Νύσσης λέγοντα· «ἐὰν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξερευνηθοῦν τὰ κρίματά του καὶ αἱ ὁδοὶ του δὲν ἐξιχνιάζονται καὶ ἡ ἐπαγγελία τῶν ἀγαθῶν ὑπέρκειται παντός στοχασμοῦ, πόσον μᾶλλον αὐτὸ τοῦτο τὸ θεῖον εἶναι ἀνώτερον καὶ ὑψηλότερον ἀπὸ τὰ περὶ αὐτὸ νοούμενα κατὰ τὸ ἄφραστον καὶ ἀπροσπέλαστον»⁶⁴. Τί εἶναι λοιπὸν καὶ τὰ θεῖα κρίματα; δὲν εἶναι οἱ προορισμοὶ τοῦ Θεοῦ; Εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν ἀρχὴν ἢ νὰ εἶναι κτιστοὶ οἱ προορισμοὶ τοῦ Θεοῦ; Ἄλλὰ καὶ δι' αὐτοὺς λέγει ὅτι εἶναι περὶ τὸν Θεόν, ἀνώτερον δὲ καὶ ὑψηλότερον πάλιν αὐτῶν λέγει τὸ θεῖον. Βλέπεις πολλὰ περὶ τὸν Θεὸν ἄκτιστα καὶ ἄναρχα, τὰ φυσικῶς ὑπάρχοντα περὶ αὐτὸν, καὶ τούτων ἀνώτερον καὶ ὑψηλότερον τὸ θεῖον; Κατὰ τί δὲ εἶναι ὑψηλότερον τούτων, εἰμὴ κατὰ τὴν ὑπερώνυμον καὶ ἀκατονόμαστον καὶ ἀπερινόητον καὶ ἀμέθεκτον καὶ ἀναίτιον φύσιν καὶ οὐσίαν, ἐὰν βεβαίως ταῦτα, τὰ νοούμενα περὶ αὐτὴν ὡς ἐξ αἰδιότητος φυσικῶς, νοοῦνται κάπως καὶ ὀνομάζονται καὶ μετέχονται καὶ κληρονομοῦνται ἀπὸ τοὺς ἀξίους νὰ κληρονομήσουν τὸν Θεόν;

30 Τί ἄλλο δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ἡ θεοποιός δωρεὰ τοῦ Πνεύματος παρὰ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; Διότι τὸ ἴδιον εἶναι νὰ γίνῃ κανεὶς Θεὸς καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν λοιπὸν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄναρχος καὶ ἄκτιστος, τότε καὶ τὸ θεοποιὸν δῶρον εἶναι ἄναρχον καὶ ἄκτιστον. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας Διονύσιος τὸ ὠνόμασε καὶ «θεαρχίαν» καὶ «θεότητα», ἀλλὰ καὶ λέγει, «καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ὁ Θεὸς εἶναι ἐπέκεινα, ὡς ὑπερκείμενος πάσης ἀρ-

«ὡς πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος». Ἀρχὴ μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ αἴτιος τῶν τεθεωμένων ὁ Θεὸς ὡς μετεχόμενος, ὑπεράρχιος δὲ ὡς ὑπὲρ μετοχῆν ὧν. Ὡστε καὶ τῶν ἀκτίστων ἑαυτοῦ ὑπέγκειται ἐνεργειῶν οὐδέπω γὰρ ἄχρι καὶ τή-
 5 μερον ἤκουσται κτιστὴ θεότης ἢ καὶ θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία, καίτοι ταύτην ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ καὶ «αὐτοαγαθότητα προσεῖπεν, ἀλλαχοῦ δ' αὖθις «ἀρχίφωτον» καὶ «θεαρχικὴν ἀκτίνα». Πῶς δὲ καὶ θεοποιὸν ἔσται δῶρον καὶ θεοποιήσῃ τὸ κτιστόν; Θεοπεποιημένον γὰρ ἔδει λέ-
 10 γεσθαι, ἀλλ' οὐ θεοποιόν. «Ἄλλ' ἐπειδὴ», φησὶν, «ὑφειμένη λέγεται, εἰ καὶ θεότης — καὶ γὰρ ὑπέγκειται ταύτης ὁ Θεός —, κτιστὴ ἐστίν».

- 31 Ἄλλὰ καὶ τῆς καθ' ὑπερουσιότητα θέσεως ἀπείρως ἐξηρημένον εἶναι τὸν Θεὸν οἱ θεολόγοι λέγουσι. Τί οὖν,
 15 διὰ τοῦτο τὴν ὑπερουσιότητα ἔρεις κτιστήν, ὡς ἂν μὴ ἐξ ὑπερκειμένου καὶ ὑφειμένου σύνθετος ὁ Θεός σοι γένοιτο; Φησὶ δὲ καὶ ὁ μέγας Βασιλείος ὅτι, «ἐν ἡμῖν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα ὡς δῶρον Θεοῦ· ἀλλὰ δῶρον ζωῆς, δῶρον ἐλευθερίας, δῶρον δυνάμεως· διὸ καὶ ὁμότιμόν ἐστι τῷ δεδωκότι». Τῷ γὰρ κατὰ τὸ αἴτιον ὑπερκειμένῳ τὸ ἠνωμένον ἀχωρίστως ὡς ὁμοφυνὲς ἢ ὡς φυσικὴ καὶ οὐσιώδης δύναμις ὁμότιμον εἶναι οὐ κωλύεται. Καὶ ὁ Υἱὸς γὰρ ὁμότιμός ἐστι τῷ Πατρὶ μείζονι ὄντι τῷ αἰτίῳ. Ὁ δὲ λέγων τὸ θεοποιὸν τοῦτο δῶρον κτίσμα, ὡς ὁμό-
 25 τιμον συμφώνως τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ τοῦτ' αὖθις ἔρεῖ τῷ δεδωκότι; Καὶ πάλιν· «τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα, τὸ τῆς ἐλευθερίας αἴτιον, τὸ ὅπου θέλει πνεόν θεϊότητα», οὐκ ἄντικρυς ἐκεῖνο λέγει «τὸ θεοποιὸν δῶρον, ἢ θεότης, ἢ θεαρχία, ἢ ἀγαθαρχία, ἢ ἀρχὴ τῆς θεώσεως»;
 30 Ὁ γὰρ ἀρχὴν ἐκεῖνος εἶπεν, αἴτιον οὗτος ἐκάλεσεν. Ἄλλ' ἄκουε τῶν ἐφεξῆς· «διὰ τοῦτο ναὶ Θεοῦ καὶ Υἱ-

65. Ἐπιστολὴ 2, PG 3, 1089A.

66. Περὶ θείων ὀνομάτων 2, 1, PG 3, 636C.

67. Περὶ οὐρανοῦ ἱεραρχίας 1, 2, PG 3, 121AB.

68. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 24, 57, PG 32, 173AB· πρβλ. Ρωμ. 8, 2· Πρῶτ. 1, 8.

χῆς»⁶⁹. Ἄρχῆ μὲν καὶ αἴτιος τῶν θεωμένων εἶναι ὁ Θεός ὡς μετεχόμενος, ὑπεράρχιος δὲ ὡς ὑπάρχων ὑπεράνω μετοχῆς. Ὡστε ὑπέρκειται καὶ τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν του, διότι οὐδέποτε ἔως σήμερα ἠκούσθη νὰ λέγεται κτιστὴ θεότης ἢ θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία, μολονότι ὁ ἴδιος ἀλλοῦ εἶπε ταύτην καὶ «αὐτοαγαθότητα»⁷⁰, ἀλλοῦ δὲ πάλιν «ἀρχίφωτον» καὶ «θεαρχικὴν ἀκτίνα»⁷¹. Πῶς δὲ καὶ θεοποιὸν δῶρον θὰ εἶναι καὶ θὰ θεοποιήσῃ τὸ κτιστόν; Τότε θὰ ἔπρεπε νὰ λέγεται μᾶλλον θεοποιημένον καὶ ὄχι θεοποιόν. «Ἄλλ' ἐπειδὴ», ἐξηγεῖ ὁ ἀντίπαλος, «λέγεται ὑφειμένη θεότης, ἂν καὶ θεότης, ἀφοῦ ὑπέρκειται ταύτης ὁ Θεός, εἶναι κτιστή.

31 Ἄλλὰ οἱ θεολόγοι λέγουσιν ὅτι ὁ Θεός εἶναι καὶ τῆς καθ' ὑπερουσιότητα θέσεως ἀπείρως ὑπερβατικός. Τί λοιπόν; Θὰ εἴπῃς διὰ τοῦτο κτιστὴν τὴν ὑπερουσιότητα, ὥστε νὰ μὴ σοῦ γίνῃ σύνθετος ἀπὸ ὑπερκείμενον καὶ ὑφειμένον ὁ Θεός; Λέγει δὲ καὶ ὁ μέγας Βασιλείος ὅτι, «εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα εἶναι ὡς δῶρον Θεοῦ, ἀλλὰ δῶρον ζωῆς, δῶρον ἐλευθερίας, δῶρον δυνάμεως· διὰ τοῦτο καὶ εἶναι ὁμότιμον μὲ τὸν δῶσαντα»⁶⁹. Διότι τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ εἶναι ὁμότιμον μὲ τὸ ὑπερκείμενον κατὰ τὸ αἴτιον τὸ ἀχωρίστως ἠνωμένον πρὸς αὐτὸ ὡς φυσικὴ καὶ οὐσιώδης δύναμις. Καὶ ὁ Υἱὸς ἄλλωστε εἶναι ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα, ὁ ὁποῖος εἶναι μεγαλύτερος κατὰ τὸ αἴτιον. Ὅποιος δὲ λέγει κτίσμα τὸ θεοποιόν τοῦτο δῶρον, πῶς θὰ τὸ εἴπῃ πάλιν ὁμότιμον μὲ τὸν δῶσαντα αὐτὸ κατὰ τὸν μέγαν Βασιλείον; Καὶ πάλιν, ὅταν λέγῃ «τὸ πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας, τὸ αἴτιον τῆς ἐλευθερίας, τὸ πνεῦμα θεότητος ὅπου θέλει»⁷⁰, δὲν εἶναι ὡσάν νὰ λέγῃ ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ «θεοποιὸν δῶρον, ἢ θεότης, ἢ θεαρχία, ἢ ἀγαθαρχία, ἢ ἀρχὴ τῆς θεώσεως»;⁷¹. Διότι ὅ,τι εἶπεν ἐκεῖνος ἀρχὴν, ἐκάλεσεν οὗτος αἴτιον. Ἄλλ' ἄκουε τὴν συνέχειαν· «διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ ἅγιοι εἶναι ναοὶ Θεοῦ καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, ἐφ'

69. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 5, PG 29, 753C.

70. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Ἐπιστολὴ 2, PG 3, 1068A—1069A.

οὔ καὶ ἁγίου Πνεύματος εἰσι πάντες οἱ ἅγιοι, ἐν οἷς οἰ-
κεῖ ἢ μία θεότης καὶ μία κυριότης».

- 32 Ὁρθῶς ὅτι τὸ ἐνοικοῦν τοῖς ἁγίοις θεοποιὸν δῶρον
ἄκτιστόν ἐστιν; Ἄλλ' οὐδὲ θεότης καὶ αὐτὸ λεγόμενον
5 καὶ ὑπερκειμένην ἔχον ἑαυτοῦ τὴν ὑπεράρχιον φύσιν τὸ
μῖαν εἶναι θεότητα κωλύσει. Διατί; Ὅτι ἄκτιστός ἐστι
καὶ αὕτη καὶ ἀδιαίρετος ἐκείνης. Ὡς γὰρ ἥλιος καὶ ἡ
ἄκτις καὶ ὄθεν ἡ ἄκτις καλεῖται, καὶ ὁ μὲν ἀπρόσιτος,
ἡ δὲ προσιτὴ ὡς ὑφειμένη, καὶ οὗ δύο φῶτα οὐδὲ δύο
10 παρὰ τοῦτο ἥλιοι, οὕτω θεότης καὶ τὸ θεοποιὸν δῶρον
καὶ ἡ τοῦτο παρ' ἑαυτῆς χαριζομένη θεαρχικωτάτη φύ-
σις, καὶ οὗ δύο θεότητές εἰσιν. Οὕτω γὰρ καὶ Πνεῦμα
ἅγιον τό τε παρέχον καὶ τὸ παρεχόμενον. Καὶ οὕτω πολ-
λῶν πνευμάτων ἁγίων ὄντων τε καὶ λεγομένων, ἐν ἡ-
15 μᾶς δοξάζειν οὐδὲν τὸ προσιστάμενον. Ἴδου γὰρ ἀκήκο-
ας ὅτι τὸ Πνεῦμα ὡς δῶρόν ἐστιν ἐν ἡμῖν, καὶ τὸ δῶ-
ρον ὁμότιμον τῷ δεδωκότι. Πῶς οὖν ἂν εἶη κτίσμα, εἰ μὴ
καὶ ὁ διδοὺς αὐτὸ Θεός; Ὁ, φεῦ, κινδυνεύουσι δοξάζειν
οἱ τὸ θεοποιὸν δῶρον ἠγούμενοι κτιστόν. Οὐ μὴν, ἀλλὰ
20 καὶ τὸ τὴν θεοποιὸν παρέχον χάριν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν
ἐστι, καὶ ἡ παρεχομένη χάρις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι,
καθάπερ ἀκηκόαμεν. Καὶ οὐ θέμις ἀθετεῖν οὐδέτερον,
οὐδὲ εἰς κτιστόν τε καὶ ἄκτιστον τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διαι-
ρεῖν, ἀλλ' εὐσεβῶς ἀμφοτέρω νοεῖν ἀκούοντας τοῦ λέ-
25 γοντος, ὅτι «τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἡ Γραφὴ ποτὲ
μὲν ὕδωρ καλεῖ, ποτὲ δὲ πῦρ, δεικνῦσα ὅτι οὐκ οὐσίας
ἐστὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα, ἀλλ' ἐνεργείας».

- 33 Οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα κατ' οὐσίαν μὲν ἀμέθεκτον, κα-
τὰ δὲ τὴν θεοποιὸν ἐνεργεῖαν ταύτην, ἥτις καὶ θεότης
30 καὶ θεαρχία ὡς θέωσις καλεῖται, καθ' ἣν καὶ ἐκχεῖται
καὶ δίδεται καὶ ἀποστέλλεται τὸ πανταχοῦ ὄν καὶ ἐν ἀ-
κινήτῳ ταυτότητι μονίμως ἰδρυμένον, κατὰ ταύτην οὖν
καὶ μεθεκτόν ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα τοῖς ἀξίοις. Οὐ τοίνυν

71. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 5, PG 29, 781AB.

72. Ἰω. Χρυσόστομου, Ὑπόμνημα εἰς Ἰωάννην 32,
PG 59, 163.

ὅσον κατοικεῖ εἰς αὐτούς ἢ μία θεότης καὶ ἢ μία κυριότης»⁷¹.

32 Βλέπεις ὅτι τὸ ἐνοικοῦν εἰς τοὺς ἀγίους θεοποιὸν δῶρον εἶναι ἄκτιστον; Τὸ ὅτι δὲ λέγεται καὶ αὐτὸ θεότης ἔχουσα ὑπερκειμένην ἑαυτῆς τὴν ὑπεράρχιον φύσιν δὲν ἐμποδίζει νὰ ὑπάρχη μία θεότης. Διὰτί; Διότι καὶ αὐτὴ εἶναι ἄκτιστος καὶ ἀχώριστος ἀπὸ ἐκείνην. Ὅπως δηλαδὴ ἥλιος εἶναι τόσον ἢ ἀκτίς ὅσον καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχεται ἢ ἀκτίς, καὶ αὐτὸ μὲν εἶναι ἀπρόσιτον, αὐτὴ δὲ ὡς ὑφειμένη εἶναι προσιτή, ἀλλὰ δὲν εἶναι διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δύο φῶτα οὔτε δύο ἥλιοι, οὔτω θεότης εἶναι τόσον τὸ θεοποιὸν δῶρον ὅσον καὶ ἢ χαρίζουσα τοῦτο ἀφ' ἑαυτῆς θεαρχικωτάτη φύσις, ἀλλὰ δὲν εἶναι δύο θεότητες. Οὔτω Πνεῦμα Ἅγιον εἶναι τόσον τὸ παρέχον ὅσον καὶ τὸ παρεχόμενον. Καὶ οὔτως ἐνῶ ὑπάρχουν καὶ λέγονται πολλὰ πνεύματα ἅγια, δὲν ἐμποδίζει τίποτε νὰ πιστεύωμεν ἡμεῖς ἕν. Ἴδου πράγματι ἤκουσες ὅτι τὸ πνεῦμα ὡς δῶρον εἶναι μέσα μας καὶ ὅτι τὸ δῶρον εἶναι ὁμότιμον μὲ τὸν δῶσαντα. Πῶς λοιπὸν θὰ εἶναι κτίσμα, ἂν δὲν εἶναι κτίσμα καὶ ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος τὸ ἔδωκεν; Τοῦτο, ἀλλοίμονον, κινδυνεύουν νὰ δεχθῶν οἱ θεωροῦντες κτιστὸν τὸ θεοποιὸν δῶρον. Ἀλλὰ βεβαίως καὶ τὸ παρέχον τὴν θεοποιὸν χάριν εἶναι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἢ παρεχομένη χάρις εἶναι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπως ἠκούσαμεν. Καὶ δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ ἀθετοῦμεν κανέν ἀπὸ τὰ δύο, οὔτε νὰ διαιροῦμεν εἰς κτιστὸν καὶ ἄκτιστον τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἀλλὰ νὰ τὰ ἐννοοῦμεν ἀμφοτέρωθεν εὐσεβῶς ἀκούοντες τὸν λέγοντα ὅτι «τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἢ Γραφὴ ἄλλοτε καλεῖ ὕδωρ, ἄλλοτε δὲ πῦρ, δεικνύουσα ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν εἶναι τῆς οὐσίας ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας»⁷².

33 Ἐπομένως τὸ Πνεῦμα κατ' οὐσίαν μὲν εἶναι ἀμέθεκτον, κατὰ δὲ τὴν θεοποιὸν ταύτην ἐνέργειαν, ἢ ὁποία καλεῖται καὶ θεότης καὶ θεαρχία ὡς θέωσις, κατὰ τὴν ὁποῖαν καὶ ἐκχύνεται καὶ διδεται καὶ ἀποστέλλεται αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι πανταχοῦ καὶ εἶναι ἰδρυμένον εἰς ἀκίνητον ταυτότητα μόνιμως, εἶναι μεθεκτόν ἀπὸ τοὺς ἀείους. Οἱ λέγοντες

κτιστήν και ἄκτιστον λέγοντες θεαρχίαν και θεότητα, οὗτοι εἰσιν οἱ τὸ Πνεῦμα τῆς ἐκείνου εἰς ἀνίσους και ἀντικειμένους ἐκ διαμέτρου θεότητας· οὗτοι εἰσιν οἱ δύο κυρίως λέγοντες θεούς και τῇ νόσῳ τῆς διθεΐας περιπε-
 5 πτωκότες. Δελήθασιν τοίνυν ἑαυτοὺς τὸ τῆς μιᾶς θεότητος αἴτιον διπλῆς ἀλλοκότου αἴτιον οἰόμενοι και κατὰ τοὺς δίνης τὴν κεφαλὴν πεπληρωμένους τὴν οἰκείαν ἐκ τοῦ σφακελισμοῦ περιτροπὴν τῶν ὀρθῶς και ἀσφαλῶς ἐστῶτων λογιζόμενοι.

34 10 Τί γάρ, οὐχὶ ταῦτὸν θεοποιὸν δῶρον και θέωσις ἐστιν; Οὐδὲν πολλοῦ δὲ τῶν θαυμασίων Κεφαλαίων και τῶν διεξοδικωτέρων λόγων «ἀγέννητον τὴν θεώσιν» φησιν ὁ θεῖος Μάξιμος, «ὡς μὴ ἔχουσαν γένεσιν, ἀλλ' ἀνεπινόητον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν»; Ἄλλὰ τοῦ Ἄρεοπα-
 15 γίτου πάλιν ἀκουσον «τὸ θεαρχικὸν πνεῦμα ὑπὲρ πᾶσαν ἀλλίαν τε και νοητὴν θεώσιν ὑπεριδρυμένον» εἶναι λέγοντος, και αὐθις, «οὐδεμίαν ὀρθῶς θεώσιν ἢ ζωὴν, ἢ τις ἀκριβῶς ἐμφερῆς ἐστὶ τῇ πάντων ὑπερκειμένη αἰτία». Ὡστε ἐμφερῆς, ἀλλ' οὐκ ἀκριβῶς. Πῶς οὐκ ἀκρι-
 20 βῶς; Ἐπεὶ κατὰ τὸν θεῖον αὐθις Μάξιμον «πάντα ὅσα ὁ Θεὸς και ὁ διὰ τῆς χάριτος τεθεωμένος ἐστὶ, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος». Αὕτη ἡ διαφορὰ, ὅτι τῶν θεοποιῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος μετέχοντες τῆς οὐσίας οὐ μετέχουσι. Τίς δ' ἂν και τούτων ἐκάστην ὀλόκλη-
 25 ρον χωρήσειε; Φησὶ γάρ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ὅτι «οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔβλεπον οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν», ὡς και οἱ ἀπόστολοι ἐπὶ τοῦ ὄρους ἦν ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ, ὡς και ἀνωτέρω ἔφημεν, «φυσικὴν δόξαν» ὀνομάζει τοῦ Θεοῦ, ὡς και Δαμασκηνὸς ὁ θεῖος «φυσικὴν ἀκτῖνα τῆς
 30 θεότητος». Ἡ και ψάλλον ἰδεῖν, φησὶ, ταύτην δυνάμει πνευματικῇ και ἀπορρήτῳ τοὺς συναναβάντας τῷ Ἰη-

73. Πρὸς Θαλάσσιον 61, σχόλιον 16, PG 90, 644D.

74. Περὶ θεῶν ὀνομάτων 2, 8, PG 3, 645C.

75. Αὐτόθι 2, 7, PG 3, 645B.

76. Πρὸς Θαλάσσιον 22, PG 90, 320A· Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1308B.

77. Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα 28, PG 28, 616A.

λοιπόν κτιστήν καὶ ἄκτιστον θεαρχίαν καὶ θεότητα, αὐτοὶ εἶναι οἱ διαχωρίζοντες τὸ Πνεῦμα εἰς ἀνίσους καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένους θεότητας, αὐτοὶ εἶναι οἱ λέγοντες πραγματικῶς δύο θεοὺς καὶ περιπεσόντες εἰς τὴν νόσον τῆς διθεΐας. Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν λοιπὸν θεωροῦν τὸ αἴτιον τῆς μιᾶς θεότητος ὡς αἴτιον ἀλλοκότου διπλῆς καὶ παρομοίως πρὸς τοὺς ἔχοντας τὴν κεφαλὴν γεμάτην Ζάλην ἐκλαμβάνουν τὴν ἐκ τῆς παραλύσεως ἀνατροπὴν των ὡς ἀνατροπὴν τῶν ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς ἰσταμένων.

34 Τί δηλαδῆ; Δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα τὸ θεοποιόν δῶρον καὶ ἡ θέωσις; Ὁ θεῖος Μάξιμος δὲν λέγει εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν θαυμασίων Κεφαλαίων καὶ τῶν διεξοδικωτέρων Λόγων «ἀγένητον τὴν θέωσιν, ὡς μὴ ἔχουσαν γένεσιν ἀλλ' ἀκατάληπτον εἰς τοὺς ἀξίους φανέρωσιν»⁷³; Ἄλλ' ἄκουσε πάλιν τὸν Ἄρεοπαγίτην λέγοντα ὅτι «τὸ θεαρχικὸν Πνεῦμα εἶναι ὑπὲρ πᾶσαν αὐλίαν καὶ νοητὴν θέωσιν ὑπεριδρυμένον»⁷⁴, καὶ πάλιν ὅτι «καμμίαν θέωσιν ἢ Ζωὴν δὲν βλέπομεν νὰ εἶναι ἀκριβῶς ἐμφορῆς μὲ τὴν ὑπερκειμένην τῶν πάντων αἰτίαν»⁷⁵. Ὡστε ἐμφορῆς ἀλλ' ὄχι ἀκριβῶς. Πῶς ὄχι ἀκριβῶς; Ἐπειδὴ κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον πάλιν «ὁ καταξιωμένος διὰ τῆς χάριτος θὰ εἶναι κατὰ πάντα ὅ,τι εἶναι ὁ Θεὸς χωρὶς τὴν κατ' οὐσίαν ταυτότητα»⁷⁶. Αὕτῃ εἶναι ἡ διαφορὰ, ὅτι, ἐνῶ μετέχουν τῶν ζωοποιῶν χαρίτων τοῦ Πνεύματος, δὲν μετέχουν τῆς οὐσίας. Ποῖος δὲ δύναται νὰ χωρέσῃ ὀλόκληρον καὶ τούτων ἐκάστην; Διότι λέγει ὁ μέγας Ἄθανάσιος ὅτι «οἱ ἅγιοι δὲν ἔβλεπον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τὴν δόξαν»⁷⁷, ὅπως καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος. Ὁ ἴδιος ἀλλοῦ, ὅπως εἶπομεν ἀνωτέρω, τὴν δόξαν ταύτην ὀνομάζει «φυσικὴν δόξαν» τοῦ Θεοῦ⁷⁸, καθὼς καὶ ὁ θεῖος Δαμασκηνός «φυσικὴν ἀκτίνα τῆς θεότητος»⁷⁹. Ψάλλον μάλιστα πρὸς αὐτὴν, λέγει ὅτι οἱ συναναβαίνοντες μὲ τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ ὄρος θὰ ἴδουν αὐτὴν μὲ δύναμιν πνευματικὴν καὶ ἀπόρ-

78. Βλ. ἀνωτέρω § 11' πρβλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσὶν ὀρθοδόξου πίστεως 4, 21, PG 94, 1193B.

79. Ὁμιλία εἰς Μεταμόρφωσιν 12, PG 96, 564B.

σοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἀλλ' οὐχ ὀλόκληρον ἰδεῖν· διὸ καὶ «ἀμυδρὰν αὐγὴν τῆς θεότητος» αὐτὴν προσεῖπεν.

- 35 Ὁρᾶς καὶ τρόπον ἕτερον τὸ ὑφειμένον τῆς θείας
 5 θείας καὶ μεθέξεως; Ἄλλὰ τοῦτο τῶν πασχόντων ἦν, οὐ
 τοῦ ποιούντος· «καθόσον γὰρ», φησὶν, «ἐχώρουν καθο-
 ρᾶν οἱ βλέποντες». Ὡς μὲν οὖν οὐχ ὀλόκληρος, οὐκ ἴ-
 ση ὡς δ' ἐκεῖθεν πεμπομένη, ἄκτιστος ὡς δ' ἄκτις ἐ-
 κείνης, οὐχ ἕτερα ταύτης. Ἄκουσον γοῦν τοῦ ἀποστό-
 10 λου λέγοντος «ἐν τῷ Ἰησοῦ κατοικεῖν πᾶν τὸ πλήρωμα
 τῆς θεότητος σωματικῶς», «ἐκ δὲ τοῦ πληρώματος αὐ-
 τοῦ», φησὶν ὁ ἠγαπημένος αὐθις, «ἡμεῖς πάντες ἐλάβο-
 μεν». Ἐκεῖνος μὲν οὖν πᾶσαν ἐχώρησε καὶ τὴν οὐσίαν
 καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἡμεῖς δὲ μόνην τὴν ἐνέργειαν, καὶ
 ταύτην οὐχ ὀλόκληρον, ὡς μικρὸν ἀνωτέρω ἐδιδάχθη-
 15 μεν. Ἄλλὰ καὶ διὰ τοῦ Ἰωῆλ προεῖπεν ὁ Θεὸς ὅτι, «ἐκ-
 χεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα». Πῶς οὖν
 κτίσμα τὸ ἐκ τοῦ πληρώματος ἐκείνου τῆς θεότητος, εἰ
 μὴ καὶ τὸ πλήρωμα ἐκεῖνο κτίσμα, ὃ συμβαίνει, φεῦ, τοῖς
 κτιστῆν τὴν θεοποιὸν χάριν λέγουσι τοῦ Πνεύματος;
 20 Πῶς δ' αὐτὸ ἐκχεόμενον ἀπὸ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἄκτι-
 στον, εἰ μὴ καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα; Καίτοι Βασίλειος ὁ μέ-
 γας, «ἐξέχεε τοῦτο», φησὶν, «ὁ Θεός, οὐκ ἔκτισεν, ἐ-
 χαρίσατο, οὐκ ἐδημιούργησεν, ἔδωκεν, οὐκ ἐποίησεν».
 Ὁ δὲ Χρυσόστομος πατήρ, «οὐχ ὁ Θεός», φησὶν, «ἀλλ'
 25 ἡ χάρις ἐκχεῖται». Οὕτως ὁμολογουμένως ἄκτιστος ἡ
 χάρις.

- 36 Ἄλλὰ πῶς αὐθις οὐχ ὑπερκείμενον ἔσται τὸ πλήρω-
 μα ἐκ τοῦ πληρώματος, εἰ μὴ ἄρα καὶ οἱ μετασχόντες τού-
 του καὶ κατὰ χάριν θεωθέντες ὁμόθεοι, καθάπερ καὶ τὸ
 30 τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐκεῖνο φύραμα, ὃ δι' ἑαυτοῦ ἐ-
 χρισεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός; Καίτοι οὐ τοὺς κα-
 τὰ Παῦλον μερισμοὺς τοῦ Πνεύματος ἐνταῦθα λέγω, ἀλ-
 λά τὴν κοινὴν μετάληψιν ἀπάντων, ἧς καὶ αὐτῆς ὑπέρ-

80. Δοξαστικὸν ὁμοστίχων Ἑσπερινοῦ 7ης Αὐγούστου.

81. Ὁμιλία εἰς Μεταμόρφωσιν 13. PG 96, 565C.

82. Κολ. 2, 9.

83. Ἰω. 1, 16.

84. Ἰω ἡ λ 3, 1.

ρητον, ἀλλὰ δὲν θὰ τὴν ἴδουν ὀλόκληρον· διὸ καὶ τὴν προσωνόμασεν «ἀμυδρὰν αὐγὴν τῆς θεότητος»⁸⁰.

35 Βλέπεις καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὸ ὑφειμένον τῆς θείας θεας καὶ μεθέξεως; Ἄλλὰ τοῦτο ἦτο ἀδυναμία τῶν πασχόντων ὄχι τοῦ ποιούντος· διότι λέγει, «ὅσον ἠδύναντο νὰ διακρίνουν οἱ βλέποντες»⁸¹. Ἡ θεότης λοιπὸν αὐτὴ ὡς μὴ ὀλόκληρος μὲν δὲν εἶναι ἴση, ὡς στελλομένη δὲ ἀπὸ ἐκεῖ εἶναι ἄκτιστος, ὡς ἀκτίς δὲ ἐκείνης δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ αὐτὴν. Ἔκουσε τὸν ἀπόστολον νὰ λέγη σχετικῶς «ὅτι ἐν τῷ Ἰησοῦ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς»⁸², «ἀπὸ τὸ πλήρωμα δὲ αὐτοῦ ἐλάβομεν ὅλοι ἡμεῖς μέρος», λέγει πάλιν ὁ ἠγαπημένος»⁸³. Ἐκεῖνος μὲν, ὁ Ἰησοῦς, ἐχώρησεν ὀλόκληρον καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἡμεῖς δὲ μόνην τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὄχι ὀλόκληρον, ὅπως ἐδιδάχθημεν ὀλίγον ἀνωτέρω. Ἄλλὰ καὶ διὰ τοῦ Ἰωὴλ προεῖπεν ὁ Θεὸς ὅτι «θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου εἰς πᾶσαν σάρκα»⁸⁴. Πῶς λοιπὸν εἶναι κτίσμα τὸ προερχόμενον ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ἐὰν δὲν εἶναι καὶ τὸ πλήρωμα ἐκεῖνο κτίσμα, τὸ ὁποῖον συμβαίνει, φεῦ, κατὰ τοὺς λέγοντας κτιστὴν τὴν θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος; Πῶς δὲ πάλιν τὸ ἐκχεόμενον ἀπὸ τὸ Πνεῦμα θὰ ἦτο μὴ ἄκτιστον, ἂν δὲν ἦτο καὶ τὸ Πνεῦμα οὕτω; Καὶ ὅμως ὁ μέγας Βασίλειος λέγει, «ἐξέχεε τοῦτο ὁ Θεός, δὲν τὸ ἔκτισε, τὸ ἐχάρισε, δὲν τὸ ἐδημιούργησε, τὸ ἔδωσε, δὲν τὸ ἐποίησεν»⁸⁵. Ὁ δὲ Χρυσόστομος πατὴρ λέγει, «δὲν ἐκχέεται ὁ Θεὸς ἀλλὰ ἡ χάρις»⁸⁶. Οὕτως ἡ χάρις εἶναι ἄκτιστος κατὰ κοινήν ὁμολογίαν.

36 Ἄλλὰ πάλιν πῶς δὲν θὰ εἶναι ὑπερκείμενον τὸ ἐκ τοῦ πληρώματος πλήρωμα, ἂν δὲν εἶναι ἐπίσης καὶ οἱ μετασχόντες αὐτοῦ καὶ κατὰ χάριν θεωθέντες ὁμόθεοι, καθὼς ἄλλωστε καὶ τὸ φύραμα ἐκεῖνο τῆς ἡμετέρας φύσεως, τὸ ὁποῖον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔχρισεν ὑπὲρ ἡμῶν δι' ἑαυτοῦ; Δὲν ἐννοῶ ὅμως τοὺς μερισμοὺς τοῦ Πνεύματος κατὰ τὸν Παῦλον ἐδῶ, ἀλλὰ τὴν κοινήν μετάληψιν ὅλων, τῆς ὁποίας

85. Μ. Βασίλειου, Κατὰ Εὐνομίου 5, PG 29, 772D.

86. Βλ. Ὁμιλίαν 14 εἰς Ἰωάννην 1, PG 59, 92.

κειται τὸ θεῖον. Εἰ δὲ καὶ τὸ ἀνάλογον ἐκάστου τῶν με-
 τεχόντων ἐξετάσειέ τις, πολλὰς ὄψεται διαφορὰς κατὰ
 τὸ ὑπερκείμενόν τε καὶ ὑφειμένον διεννηνοχίας. Τί οὖν,
 κατακερματίζεται τὸ Πνεῦμα; Ἄπαγε· καὶ γὰρ ἀμεθέ-
 5 κτως μετέχεται καὶ ἀμερίστως μερίζεται καὶ ἴνα κατὰ
 τὸν Χρυσόστομον εἶπω θεολόγον παραδειγματικῶς ἐξη-
 γούμενον, πῶς ἐκ τοῦ πληρώματος ἐκείνου λαμβάνομεν
 ἡμεῖς; Εἰ τοῦ πυρός, φησί, μετέχοντες — καὶ ταῦτα
 σώματος ὄντος — καὶ μερίζομεν καὶ οὐ μερίζομεν αὐτό,
 10 πῶς οὐκ ἂν γένοιτο τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἐνεργείας
 τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας;

37 Ἄλλὰ μὴ πάλιν κατώτερα καὶ ἀνώτερα ἀκούων θε-
 οὺς πολλοὺς αὐθις ὑπολάβῃς· τοῦτο γὰρ συμβαίνει τοῖς
 πολλὰς λέγουσιν οὐσίας θείας ὑπερκείμενας τε καὶ ὑφει-
 15 μένας, ὡς ὁ μέγας Διονύσιος γράφει «Θεὸν δὲ ἀνού-
 σιον οὐδὲ ἀναπλάσαι δυνατόν κατὰ διάνοιαν». Ἐπεὶ οὖν
 αἱ ἐνέργειαι αὐταὶ οὐκ αὐθυπόστατοί εἰσιν, ἀλλὰ δυνά-
 μεις παραστατικαὶ τοῦ εἶναι τὸν Θεόν, οὐκ ἔστι διὰ ταύ-
 τας ἕτερός τις δεύτερος Θεός. Ἄλλ' ἀγνοήσουσι μὲν καὶ
 20 τὸ ὅλως εἶναι τὸν Θεὸν οἱ ταύτας μὴ δεχόμενοι, οἱ δὲ
 πρὸς ταύτας τὸ ὄμμα τῆς διανοίας ἀνατείνοντες ἕνα
 προσκυνήσουσι Θεὸν παντοδύναμον, ἐν ἀβάτοις μὴ ἐξη-
 ρημένον κατ' οὐσίαν καὶ μήτε ὄνομα μήτε λόγον μήτε
 νόημα κατ' αὐτὴν ἐπιδεχόμενον, κατὰ ταύτας δὲ πολυ-
 25 ὄνυμον ὄντα καὶ ἐκφανῆ· καὶ τοὺς μὲν ἀπὸ τούτων αὐ-
 τὸν εἰδότας καὶ ὑμνοῦντας θεοσεβεῖς, τοὺς δὲ καὶ μετέ-
 χοντας αὐτῶν καὶ ἐνεργοῦντας τῇ μετουσίᾳ κατ' αὐτάς
 θεοὺς ἀπεργαζόμενον κατὰ χάριν ἀνάρχους καὶ ἀτελευ-
 τήτους, ὡς ὁ πολὺς τὰ θεία Μάξιμος ἐν πολλοῖς καὶ διὰ
 30 πολλῶν ἀποδείκνυσι λόγων· «οὐ διὰ τὴν φύσιν ἦν ἔχου-
 σι», φησίν, «οὗτοι τὴν κτιστήν, δι' ἣν τὸ εἶναι ἤρξαν-
 το καὶ ἔληξαν, ἀλλὰ διὰ τὴν χάριν τὴν θείαν καὶ ἄκτι-

87. Ὁμιλία 14 εἰς Ἰωάννην 1, PG 59, 91-92.

88. Βλ. Περὶ μυστικῆς θεολογίας 4, PG 3, 1040D.

89. Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος κοθίστοται πράγματι μέτοχος τῆς θεοποιῦ
 χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἀποκτᾷ κοί τὰς ἰδιότητας αὐτῆς κατὰ μέθε-

ἐπίσης ὑπέρκειται τὸ θεῖον. Ἐὰν δὲ ἐξετάσῃ κανεῖς καὶ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀξιότητος ἐκάστου τῶν μετεχόντων, θὰ ἴδῃ πολλὰς διαφορὰς νὰ ὑφίστανται κατὰ τὸ ὑπερκείμενον καὶ τὸ ὑφειμένον. Τί λοιπόν; κατακερματίζεται τὸ Πνεῦμα; Ἄπαγε· διότι τοῦτο μετέχεται ἀμεθέκτως καὶ μερίζεται ἀμερίστως. Καὶ διὰ νὰ ἐκφρασθῶ κατὰ τὸν Χρυσόστομον θεολόγον, ὁ ὁποῖος ἐξηγῶν παραδειγματικῶς τὰ πράγματα, πῶς λαμβάνομεν ἡμεῖς ἀπὸ τὸ πλήρωμα ἐκεῖνο; Ἄν μετέχοντες τοῦ πυρός, λέγει, τὸ ὅποιον μάλιστα εἶναι σωματικόν, καὶ τὸ μερίζομεν καὶ δὲν τὸ μερίζομεν, πῶς δὲν θὰ ἐγένετο τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ μάλιστα τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας ἐνεργείας⁸⁷;

37

Ἄλλὰ πάλιν, ἀκούων ἀνώτερα καὶ κατώτερα, μὴ ἐκλάβῃς ἐκ νέου πολλοὺς θεοὺς· διότι τοῦτο συμβαίνει εἰς τοὺς ἔχοντας πολλὰς θείας οὐσίας ὑπερκείμενας καὶ ὑφειμένας, ὅπως γράφει ὁ μέγας Διονύσιος· «Θεὸν δὲ ἀνούσιον οὔτε κατὰ διάνοιαν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πλάσῃ κανεῖς»⁸⁸. Ἐπειδὴ λοιπόν αἱ ἐνέργειαι αὐταὶ δὲν εἶναι αὐθιπόστατοι, ἀλλὰ δυνάμεις δηλωτικαὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, δὲν ὑπάρχει ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἄλλος δεύτερος Θεός. Ἄλλ' οἱ μὴ δεχόμενοι ταύτας θὰ ἀγνοήσουν καὶ ὅτι ὑπάρχει καθόλου ὁ Θεός, οἱ δὲ ἀνατείνοντες πρὸς αὐτὰς τὸ βλέμμα τῆς διανοίας θὰ προσκυνήσουν ἓνα παντοδύναμον Θεόν, ὑπερκείμενον κατ' οὐσίαν εἰς ἀβάτους χώρους, καὶ μὴ ἐπιδεχόμενον οὔτε ὄνομα οὔτε λόγον οὔτε νόημα κατ' αὐτήν, κατ' ἐκείνας δέ, τὰς ἐνεργείας, ὄντα πολυώνυμον καὶ ἀποκαλυπτικόν καὶ ἀπεργαζόμενον τοὺς μὲν γνωρίζοντας καὶ ὑμνοῦντας αὐτὸν ἀπὸ ἐκείνας θεοσεβεῖς, τοὺς μετέχοντας αὐτῶν καὶ ἐνεργοῦντας κατὰ τὴν μετουσίαν αὐτῶν θεοὺς κατὰ χάριν ἀνάρχους καὶ ἀτελευτήτους⁸⁹, ὅπως ἀποδεικνύει εἰς πολλὰ κείμενα καὶ διὰ πολλῶν λόγων ὁ θεῖος Μάξιμος, λέγων ὅτι ἐγέναν οὔτοι θεοί, «ὄχι λόγῳ τῆς κτιστῆς φύσεως τὴν ὁποίαν ἔχουν, διὰ τῆς ὁποίας ἤρχισαν καὶ ἐπεράτῳσαν τὴν ὑπαρξίν των, ἀλλὰ λόγῳ τῆς

— — — — —
 εἶν. Οὕτω χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ εἶναι κτιστὸς καὶ πεπερασμένος κατὰ τὴν φύσιν, καθίσταται ὄκτιστος, ἀναρχος καὶ ἀτελευτήτος κατὰ τὴν χάριν.

στον και ἀεὶ οὖσαν ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν και πάντα χρό-
 νον ἐκ τοῦ ἀεὶ ὄντος Θεοῦ». Πρὸς γὰρ τὰς θείας και
 ἀνάρχους και ἀθανάτους τοῦ Θεοῦ και πατρὸς ἀκτινας
 τὸν νοῦν ἀναπετάσαντες και ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ λόγου
 5 κατὰ χάριν ἐν Πνεύματι γεγεννημένοι και σώαν φέρον-
 τες τοῦ γεννήσαντος Θεοῦ τὴν ὁμοίωσιν (ἐπεὶ και πᾶ-
 σα γέννησις ταῦτὸν τῷ γεννῶντι πέφυκεν ἀποτελεῖν τὸ
 γεννώμενον· «τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ
 ἐστι, και τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐ-
 10 ἔστιν»· εἰκότως οὐκ ἐκ τῶν φυσικῶν χρονικῶν ιδιωμά-
 των, ἀλλ' ἐκ τῶν θείων και μακαρίων γνωρισμάτων, οἷς
 τὸ εἶδος ἑαυτῶν μετεποίησαν, ὠνομάσθησαν ὧν οὐκ
 ἐφικνεῖται οὐ χρόνος, οὐ φύσις, οὐ λόγος, οὐ νοῦς, οὐδ'
 ἄλλο τι κατὰ περιγραφὴν φάναι τῶν ὄντων οὐδέν.

3815 Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν λόγων οἱ τῆ τοῦ Θεοῦ χά-
 ριτι ἀντικείμενοι και εἰς κτίσμα κατασπῶντες τὴν και
 τοὺς μετόχους ὑπερφυεῖς ποιοῦσαν και ἀξίας θείας με-
 ταδιδοῦσαν θεοποιὸν δωρεὰν τοῦ Πνεύματος κραταιῶς
 ἐξελεγχόμενοι, χάριν ἄκτιστον τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν
 20 τοῦ Θεοῦ φασι. Καὶ γὰρ ταύτην μόνην ἄκτιστον δοξά-
 ζοντες, ταύτην ἐνταῦθα φάναι τὸν ἅγιον ἰσχυρίζονται
 και οὕτω περιτρέπουν οἶονται πρὸς τὴν οἰκείαν δόξαν
 πάντα τοὺς ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἡμῖν συνιστα-
 μένους λόγους τῶν ἁγίων ὡς πρὸς ἐκείνην ἀναφερομέ-
 25 νους. Ταύτης δὲ τῆς διανοίας ὅσον τὸ ἀλόγιστον, οὐδέ-
 να τῶν ἀπάντων ἀγνοῆσαι μοι δοκῶ και μικρὸν ἐπιστή-
 σαντα και τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν τοῖς προτεθειμένοις προ-
 σχόντα πρὸς ὀλίγον «διὰ τὴν χάριν» γὰρ, φησί, «τοῦ
 Θεοῦ τὴν θείαν και ἄκτιστον και ἀεὶ οὖσαν ἐκ τοῦ ἀεὶ
 30 ὄντος Θεοῦ». Τί οὖν, ἢ ὑπερούσιος οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐκ
 τοῦ Θεοῦ ἐστιν; Ὅντως τοῖς κατηλογημένοις ἀναπλα-
 σμοῖς τῆς οἰκείας διανοίας αὐτοὶ δύο θεοὺς ἐδημιούργη-
 σαν και διθεῖα περιέπεσον ἀθείας χεῖρονι. Εἰ γὰρ ἢ ὑ-
 περούσιος οὐσία, ἦν φασιν οὗτοι, ἐκ Θεοῦ ἔχει τὸ εἶναι,

θείας καὶ ἀκτίστου χάριτος, τῆς ἐκ τοῦ πάντοτε ὄντος Θεοῦ πάντοτε οὔσης ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν καὶ πάντα χρόνον»⁹¹. Πράγματι ἀναπετάσαντες τὸν νοῦν πρὸς τὰς θείας καὶ ἀνάρχους καὶ ἀθανάτους ἀκτίνας τοῦ Θεοῦ Πατρός, γεννηθέντες κατὰ χάριν διὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύματι καὶ φέροντες πλήρη τὴν ὁμοίωσιν πρὸς τὸν γεννήσαντα Θεὸν (διότι πᾶσα γέννησις καθιστᾶ φυσικά τὸν γεννώμενον ταυτὸν πρὸς τὸν γεννῶντα, «καθ' ὅσον τὸ γεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς εἶναι σὰρξ καὶ τὸ γεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος εἶναι πνεῦμα»⁹¹), εὐλόγως ἔλαβον τὸ ὄνομα θεοῖ ὄχι ἀπὸ τὰ φυσικά πρόσκαιρα ἰδιώματα, ἀλλ' ἀπὸ τὰ θεῖα καὶ μακάρια γνωρίσματα, μὲ τὰ ὅποια μετεποίησαν τὸ εἶδος των. Ταῦτα δὲ δὲν φθάνει νά περιγράψῃ οὔτε χρόνος οὔτε φύσις οὔτε λόγος οὔτε νοῦς οὔτε κανὲν ἄλλο τῶν ὄντων.

38 Ἐκ τούτων λοιπὸν τοὺς λόγους ἐξελεγχόμενοι σφοδρῶς οἱ ἀντιτιθέμενοι εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ ὑποβιάζοντες εἰς κτίσμα τὴν θεοποιὸν δωρεάν τοῦ Πνεύματος ἢ ὅποια καθιστᾶ καὶ τοὺς μετόχους ὑπερφυεῖς καὶ μεταδίδει θεῖαν ἀξιότητα, λέγουσιν ἄκτιστον χάριν τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἀποδεχόμενοι οὗτοι μόνον αὐτὴν ἄκτιστον, ἰσχυρίζονται ὅτι αὐτὴν ἐννοεῖ ἐδῶ ὁ ἅγιος, καὶ οὕτω νομίζουν ὅτι μεταστρέφουν πρὸς τὴν γνώμην των ὄλους τοὺς ὑπὲρ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ συμφωνοῦντας μὲ ἡμᾶς λόγους τῶν ἀγίων ὡς ἀναφερομένους εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Πόσον δὲ παραλογισμὸν περικλείει αὕτη ἡ σκέψις, δὲν νομίζω ὅτι θά ἀγνοήσῃ ὅποιοσδήποτε, ἀκόμη καὶ ὀλίγον ἂν ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ προτιθέμενα· διότι, λέγει, «διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν θεῖαν καὶ ἄκτιστον καὶ πάντοτε οὔσαν ἀπὸ τὸν πάντοτε ὄντα Θεόν»⁹². Τί λοιπὸν; ἢ ὑπερούσιος οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ; Ὅντως οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ μὲ τὰ παράλογα πλάσματα τῆς διανοίας των ἐδημιούργησαν δύο θεοὺς καὶ περιέπεσαν εἰς διθεῖαν χειροτέραν τῆς ἀθείας. Διότι πράγματι, ἐὰν ἢ ὑπερούσιος οὐσία, τὴν ὁποίαν λέγουσιν αὐτοί,

91. Ἰω. 3, 6.

92. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1141A.

οὐχ ἡ τρισυπόστατός ἐστιν αὕτη οὐσία, ἣν μόνην Θεὸν ἀληθῆ δοξάζομεν ἡμεῖς· αὕτη γὰρ οὐδαμόθεν ἔχει τὸ εἶναι, ἀλλ' αὕτη ἐστὶ τὸ εἶναι. Εἰ δὲ ταύτην αὐτοὶ διῶσχυρίζονται λέγειν, τίς λοιπὸν ὁ αἰεὶ ὢν ἕτερος θεός, παρ' 5 οὗ τὸ εἶναι αὕτη ἔχει; Οὕτως οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀνακόλουθα ἑαυτοῖς καὶ ἀσύμβατα τῇ ἀληθείᾳ παντάπασι φθέγονται.

39 Πῶς δὲ καὶ ἄκτιστοι καὶ ἄναρχοι διὰ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι; Εἰ μὲν ὡς κτίσασαν, καὶ 10 πᾶσαν τὴν κτίσιν ἄκτιστόν τε καὶ ἄναρχον ἐροῦμεν, ὡς ὑπὸ τοῦ ἀναρχοῦ Θεοῦ κτισθεῖσαν· εἰ δ' ὡς μεταδοῦσαν ἑαυτῆς, κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς ἔσται μεθεκτός, ὅπερ οὐδὲν ἦττον τοῦ προτέρου ἄτοπον. Ἐκουσον γὰρ αὐθις τοῦ αὐτοῦ Μαξίμου λέγοντος, «ὁ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων πᾶ- 15 σιν ἀμέθεκτος, ἐτέρῳ δὲ τρόπῳ μετέχεσθαι τοῖς δυναμένοις βουλόμενος τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται»· καὶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, «οὗ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔβλεπον οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν»· καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, «ἡμεῖς ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν αὐ- 20 τοῦ γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα»· καὶ πάλιν, «αἱ μὲν ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος». Ἐπίστησον δὲ καὶ περὶ τῶν ἐνεργειῶν, ὡς οὐκ εἶπεν ὅτι ἐν ἡμῖν αὐταὶ γίνονται, ἀλ- 25 λά «πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν», ὡς τῆς πρὸς ἡμᾶς προ- ἰούσης ἐκεῖθεν ἐνεργείας αἰεὶ οὐσης ἀναρχῶς ἐν αὐτῷ τε καὶ περὶ αὐτόν· ἡ γὰρ τοῦ τεχνίτου δύναμις τῷ τεχνίτῃ συνημμένη καὶ τοῖς ὑπὸ τῆς τέχνης ἀποτελεσθεῖ- σιν ἐπιφαίνεσθαι πέφυκεν, οὐκ αὐτὴ πάντως οὐσα τὸ 30 ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ τὸ τοῖς τεχνητοῖς τοῦ τεχνίτου μεθεκτόν.

40 Ὁ μὲν οὖν νοητὸς καὶ αἰσθητὸς σύμπας κόσμος ἤρ- κται κτίσμα ὢν, ἡ δὲ ἐπιφαινομένη τούτῳ ἡ καὶ ἐμφαι-

93. Κεφάλαια διάφορα 1, 7, PG 90, 1180C.

94. Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα 28, PG 28, 616A.

95. Ἐπιστολὴ 234, 1, Deferrari 3, 372, PG 32, 869A.

ἔχη τὴν ὑπαρξιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ δὲν εἶναι ἢ τρισυπόστατος οὐσία τὴν ὁποῖαν ἀναγνωρίζομεν ἡμεῖς ὡς μόνον ἀληθινὸν Θεόν· διότι αὐτὴ ἢ οὐσία δὲν ἔχει τὴν ὑπαρξίν της ἀπὸ πουθενά, ἀλλ' εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἢ ὑπαρξις. Ἐὰν δὲ αὐτοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἐννοοῦν ταύτην, ποῖος τότε εἶναι ὁ ἄλλος πάντοτε ὢν Θεός, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔχει αὐτὴ τὸ εἶναι; Τόσον ἀνακόλουθα πρὸς τὰς ἀπόψεις των καὶ ἐντελῶς ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν ἀλήθειαν πράγματα προφέρουν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι.

39 Πῶς δὲ εἶναι καὶ ἄκτιστοι καὶ ἀναρχοὶ λόγῳ τῆς ὑπερουσίας οὐσίας τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι; Ἐὰν εἶναι διὰ τὸ ὅτι αὐτὴ τούς ἔκτισε, τότε θὰ εἴπωμεν καὶ ὄλην τὴν κτίσιν ἄκτιστον καὶ ἀναρχον ὡς κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀνάρχου Θεοῦ· ἐὰν δὲ εἶναι οὕτω διὰ τὸ ὅτι μετέδωκεν ἐξ ἑαυτῆς, κατ' οὐσίαν ὁ Θεός θὰ εἶναι μεθεκτός, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ὄχι ὀλιγώτερον ἄτοπον. Ἄκουσε σχετικῶς πάλιν τὸν ἴδιον Μάξιμον λέγοντα, «ὁ ὑπάρχων εἰς ὅλους ἀμέθεκτος κατ' οὐσίαν, θέλων δὲ νὰ μετέχεται κατ' ἄλλον τρόπον ὑπὸ τῶν δυναμένων δὲν ἐξίσταται ἐντελῶς ἀπὸ τὸ κατ' οὐσίαν κρύφιον»⁸³· καὶ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, «δὲν ἐβλεπον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν»⁸⁴· καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον, «ἡμεῖς ἀπὸ τὰς ἐνεργείας του λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἀλλὰ δὲν ἰσχυρίζομεθα ὅτι πλησιάζομεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ»⁸⁵· καὶ πάλιν «αἱ μὲν ἐνέργειαι αὐτοῦ καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς, ἢ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»⁸⁵. Πρόσεξε δὲ καὶ περὶ τῶν ἐνεργειῶν, ὅτι δὲν εἶπεν ὅτι αὐταὶ γίνονται μέσα μας, ἀλλὰ «καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς», καθ' ὅσον ἢ πρὸς ἡμᾶς προχωροῦσα ἀπὸ ἐκεῖ ἐνέργεια εἶναι πάντοτε ἀνάρχως ἐν αὐτῷ καὶ περὶ αὐτόν· διότι ἢ δύναμις τοῦ τεχνίτου εἶναι συνημμένη μὲ τὸν τεχνίτην καὶ φύσει φανερώνεται εἰς τὰ ὑπὸ τῆς τέχνης ἐπιτελεσθέντα, χωρὶς πάντως νὰ εἶναι αὐτὴ τὸ ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ τὸ μεθεκτὸν τοῦ τεχνίτου ὑπὸ τῶν τεχνητῶν.

40 Ὁ μὲν νοητὸς καὶ αἰσθητὸς κόσμος ὁλόκληρος ἤρχισε νὰ ὑπάρχη ὡς κτίσμα, ἢ δὲ ἐπιφαινομένη εἰς αὐτόν

νομένη, ἄτε δὴ μετεχομένη σοφία τοῦ κτίσαντος Θεοῦ, ἥς καὶ «γνωρισθῆναι ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς ἐκκλησίας», φησὶν ὁ Παῦλος, «τὸ πολυποίκιλον», αὕτη τοίνυν πῶς ἂν ἀρκτὸν ἢ κτιστὸν εἶη; Τί οὖν; Ἡ

5 ἐπιφαινομένη τοῖς δημιουργήμασι σοφία τοῦ Θεοῦ ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστίν; Ἄλλ' αὕτη μὲν ἀεὶ ἀμέθεκτός τε καὶ ἀπλή, ἡ δὲ σοφία παρὰ τῶν σοφῶς συνεστηκότων μετέχεται καὶ κατὰ πρόνοιαν αὐτῶν πολυποίκιλος ἐστίν ὅτε δείκνυται. Σοφίαν δὲ λέγω νῦν τὴν ἐν Πατρὶ καὶ

10 Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένην. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἀπόστολος δοῦς δόξαν «τῷ μόνῳ σοφῷ Θεῷ σωτήρι ἡμῶν», κοινὴν εἶναι τῇ προσκυνητῇ τριάδι τὴν σοφίαν ταύτην ἐδίδαξε. Καὶ ὁ ἐκ Λαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης ἔχειν φησὶ τὸν Χριστὸν «σοφίαν καὶ γνῶσιν θείαν τε

15 καὶ ἀνθρωπίνην». Κἄν τι τοίνυν τῶν δημιουργημάτων ὑπάρχη σοφόν, ἣν μὲν ἔχει σοφίαν κτίσμα, καὶ γὰρ ἀποτέλεσμα, ἥς δὲ μετέχει, καθὸ τεχνητόν, σοφίας οὐ κτίσμα, καὶ γὰρ δύναμις ἐστὶ θεία συνημμένη τῷ κτίσαντι. Τῶν μέντοι τεθεωμένων τὴν μέθεξιν ἑτέραν οὐ

20 σαν καὶ διαφέρουσαν διαφερόντως τῆς τῶν κτιστῶς προηγμένων μεθέξεως, οὐκ ἐπιφαινομένην μόνον, ἀλλὰ καὶ διαφαινομένην ἐχόντων τὴν θείαν ἐνέργειαν καὶ δι' αὐτῶν ἐνεργοῦσαν αὐθις τὰ ἑαυτῆς δι' ὑελίνων ὑμένων ἢ τοῦ ἡλίου ἄκτις ἢ διὰ τῆς πεπυρακτωμένης ὕλης τὸ

25 πῦρ, ταύτην οὖν τὴν μέθεξιν τοιαύτην οὐσαν καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τῶν ἁγίων ἄκτιστον κηρυττομένην προϊόντος τοῦ λόγου δεῖξομεν. Νῦν δὲ διὰ τοὺς πρὸς ἐπήρειαν ἐτοίμους δεῖ μάρτυρα προενεγκεῖν ἀξιόλογον τῶν ὑπὸ τοῦ λόγου προκατεσκευασμένων ἄρτι.

41 30 Καὶ τοίνυν οὐ μόνον ἐπὶ τῆς σοφίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀγαθότητος, ἀγιότητός τε καὶ ἀθανασίας καὶ ἀπλῶς τῶν ὄντων πάντων τὰ μὲν μετέχοντα ἔκτισται καὶ ἤρκεται, τὰ δὲ μεθεκτῶς ἐπιφαινόμενα ἄκτιστά

96. Ἐφεσ. 3, 10.

97. Ἰουδα 25.

98. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 13, PG 94, 1033A.

ἢ καὶ ἐμφαινομένη, ὡς μετεχομένη, σοφία τοῦ κτίσαντος Θεοῦ, τῆς ὁποίας «τὸ πολυποίκιλον», ὡς λέγει ὁ Παῦλος, «ἐγνωρίσθη διὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας»⁹⁶, αὐτὴ ἡ σοφία λοιπὸν πῶς δύναται νὰ εἶναι ἀρκτὸν καὶ κτιστὸν; Τί λοιπὸν; Ἡ ἐπιφαινομένη εἰς τὰ δημιουργήματα σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ; Ἄλλ' αὐτὴ μὲν εἶναι πάντοτε ἀμέθεκτος καὶ ἀπληρῆ, ἡ δὲ σοφία μετέχεται ἀπὸ τοὺς σοφῶς κατηρτισμένους καὶ μετὴν πρόνοιαν αὐτῶν ἐνίοτε παρουσιάζεται πολυποίκιλος. Σοφίαν δὲ ἐννοῶ τὴν ὑφισταμένην εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Διότι καὶ ὁ ἀπόστολος, ἀφοῦ ἐδόξασε «τὸν μόνον σοφὸν Θεὸν Σωτῆρα ἡμῶν»⁹⁷, ἐδίδαξεν ὅτι ἡ σοφία εἶναι κοινὴ εἰς τὴν προσκυνητὴν τριάδα. Καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ δὲ θεῖος Ἰωάννης λέγει ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει «σοφίαν καὶ γνῶσιν θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην»⁹⁸. Ἄν δὲ εἶναι σοφὸν κάποιον ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ἡ σοφία τὴν ὁποίαν ἔχει εἶναι κτίσμα, διότι εἶναι ἀποτέλεσμα, ἡ δὲ σοφία τῆς ὁποίας μετέχει ὡς τεχνητὸν δὲν εἶναι κτίσμα, διότι εἶναι δύναμις συνημμένη μετὰ τὸν κτίσαντα. Εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου θὰ δεῖξωμεν ὅτι ἡ μέθεξις τῶν θεωμένων εἶναι ἄλλη καὶ διαφέρει μεγάλως τῆς μεθέξεως τῶν κτιστῶς παραγομένων πραγμάτων, διότι οἱ θεωμένοι δὲν ἔχουν μόνον ἐπιφαινομένην ἀλλὰ καὶ διαφαινομένην τὴν θεῖαν ἐνέργειαν καὶ ἐνεργοῦσαν δι' αὐτῶν πάλιν τὰ ἑαυτῆς, ὅπως ἡ ἀκτίς τοῦ ἡλίου δι' ὑελίνων ὑμένων ἢ τὸ πῦρ διὰ πυρακτωμένης ὕλης· θὰ δεῖξωμεν λοιπὸν ὅτι ἡ θέωσις αὐτὴ εἶναι τοιαύτη καὶ διὰ τοῦτο κηρύσσεται ἄκτιστος ἀπὸ τοὺς ἀγίους. Τώρα δὲ χάριν τῶν ἐτοιμῶν νὰ ὑβρίσουν πρέπει νὰ προβάλωμεν ἀξιόλογον μάρτυρα τῶν πρὸ ὀλίγου ἐπιχειρημάτων μας.

41

Οὕτω λοιπὸν ὄχι μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς σοφίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀγαθότητος, τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς ἀθανασίας, καὶ γενικῶς ὅλων τῶν ὄντων, ἄλλα μὲν ἔχουν κτισθῆ καὶ λάβει ἀρχὴν ὡς μετέχοντα, ἄλλα δὲ ἐπιφαινόμενα μεθεκτῶς εἶναι ἄκτιστα καὶ ἀναρχα· διότι εἶναι θεῖαι ἀίδιοι ἐνέργειαι, συνημμένοι ἀδίως

τε καὶ ἀναρχά ἐστι· θεῖαι γάρ εἰσιν ἐνέργειαι αἰδίοι,
 συνημμένα αἰδίως τῷ ἐξ αἰδίου παντοδυνάμῳ καὶ ἀ-
 τοτελεῖ Θεῷ καὶ δεσπότη τοῦ παντός, ὃς καὶ τῶν μεθε-
 κτῶν τούτων ὡς φύσει περὶ αὐτὸν ἐξ αἰδίου νοουμένων
 5 ἄνω καὶ ὑψηλότερός ἐστι κατὰ τὴν πᾶσιν ἀμέθεκτον οὐ-
 σίαν. Κατὰ πάντα δὲ ταῦτα παρίτω συμφθεγγόμενος ἡ-
 μῖν ὁ πολὺς τὰ θεῖα Μάξιμος, ὃς καὶ κατ' οὐσίαν πᾶσιν
 ἀμέθεκτον μικρὸν ἀνωτέρω λέγων ἐμφανῶς προῆκται
 τὸν Θεόν. Φησὶ τοίνυν «τὰ ἀθάνατα πάντα καὶ αὐτὴ ἡ
 10 ἀθανασία, καὶ τὰ ζῶντα πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ, καὶ τὰ
 ἅγια πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἀγιότης, καὶ τὰ ἐνάρετα πάντα
 καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ, καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἀγα-
 θότης, καὶ τὰ ὄντα πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ὄντοτης, Θεοῦ προ-
 δήλως ἔργα τυγχάνουσιν· ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ εἶναι χρονι-
 15 κῶς ἠργμένα, ἦν γὰρ ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, τὰ δὲ τοῦ εἶναι
 χρονικῶς οὐκ ἠργμένα, οὐκ ἦν γὰρ ποτε, ὅτε οὐκ ἦν
 ἀρετὴ καὶ ἀγαθότης καὶ ἀγιότης καὶ ἀθανασία. Καὶ τὰ
 μὲν ἠργμένα χρονικῶς τῇ μετοχῇ τῶν οὐκ ἠργμένων
 χρονικῶς καὶ εἰσὶ καὶ λέγονται, τοῦθ' ὅπερ εἰσὶ καὶ λέ-
 20 γονται. Πάσης γὰρ ζωῆς καὶ ἀθανασίας, ἀγιότητός τε
 καὶ ἀρετῆς δημιουργός ἐστιν ὁ Θεός· ὑπερουσίως γὰρ
 πάντων τῶν τε λεγομένων καὶ νοουμένων ἐξήρηται».

Καὶ πάλιν· «ζητητέον τοῖς σπουδαίοις, τίνα καθήκει νο-
 εῖν τὰ ἔργα, ὧν ἤρξατο τῆς γενέσεως ὁ Θεός, καὶ τίνα
 25 πάλιν, ὧν οὐκ ἤρξατο· εἰ γὰρ πάντων κατέπαυσε τῶν
 ἔργων ὧν ἤρξατο ποιῆσαι, δῆλον ἐκείνων οὐ κατέπαυ-
 σεν, ὧν οὐκ ἤρξατο ποιῆσαι. Μῆποτε οὖν ἔργα μὲν Θε-
 οῦ χρονικῶς ἠργμένα τοῦ εἶναι ἐστὶ πάντα τὰ ὄντα τοῦ
 εἶναι μετέχοντα, οἷον αἱ διάφοροι τῶν ὄντων οὐσίαι (τὸ
 30 γὰρ μὴ ὄν ἔχουσιν αὐτῶν τοῦ εἶναι πρεσβύτερον· ἦν γὰρ
 ποτε, ὅτε τὰ ὄντα τοῦ εἶναι μετέχοντα οὐκ ἦν), Θεοῦ
 δὲ ἔργα τυχὸν οὐκ ἠργμένα τοῦ εἶναι χρονικῶς τὰ ὄντα
 μεθεκτῶς, ὧν κατὰ χάριν μετέχουσι τὰ ὄντα μετέχον-
 τα, οἷον ἀγαθότης καὶ πᾶν εἴ τι ἀγαθότητος ἐμπεριέχε-

μέ τόν ἐξ αἰδίου παντοδύναμον καί αὐτοτελῆ Θεόν καί δεσπότην τοῦ παντός, ὁ ὁποῖος εἶναι καί τῶν μεθεκτῶν τούτων ὡς φύσει ἐξ αἰδίου νοουμένων ἀνώτερος καί ὑψηλότερος κατὰ τήν ἀμέθεκτον εἰς ὄλους οὐσίαν. Δι' ὅλα δέ ταῦτα ὡς προσέλθη νά συνηγορήσῃ μέ ἡμᾶς ὁ πολὺς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος, ὁ ὁποῖος καί πρό ὀλίγου ἀνωτέρω προεβλήθη λέγων σαφῶς ὅτι ὁ Θεός εἶναι κατ' οὐσίαν ἀμέθεκτος εἰς ὄλους. Λέγει λοιπόν· «Ἔολε τὰ ἀθάνατα καθῶς καί ἡ ἰδία ἡ ἀθανασία, καί ὅλα τὰ ζῶντα καθῶς καί ἡ ἰδία ἡ ζωή, καί ὅλα τὰ ἅγια καθῶς καί ἡ ἰδία ἡ ἀγιότης, καί ὅλα τὰ ἐνάρετα καθῶς καί ἡ ἰδία ἡ ἀρετή, καί ὅλα τὰ ὄντα καθῶς καί ἡ ἰδία ἡ ὄντότης, εἶναι προδήλως ἔργα τοῦ Θεοῦ. Ἄλλα ἄλλα μὲν αὐτῶν ἔχουν χρονικὴν ἀρχὴν ὑπάρξεως, διότι ὑπῆρχε καιρὸς κατὰ τόν ὁποῖον αὐτὰ δὲν ὑπῆρχον, ἄλλα δέ δὲν ἔχουν χρονικὴν ἀρχὴν ὑπάρξεως, διότι δὲν ὑπῆρξε ποτέ καιρὸς κατὰ τόν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχεν ἀρετή, ἀγαθότης, ἀγιότης καί ἀθανασία. Καί ἐκεῖνα μὲν τὰ ὁποῖα ἔχουν χρονικὴν ἀρχὴν εἶναι καί λέγονται ὅτι εἶναι καί λέγονται διὰ τῆς μετοχῆς εἰς ὅσα δὲν ἔχουν χρονικὴν ἀρχὴν. Διότι πάσης ζωῆς καί ἀθανασίας, ἀγιότητος καί ἀρετῆς δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός, διότι ὑπέρκειται ὑπερουσίως ὅλων τῶν λεγομένων καί νοουμένων»^β. Καί πάλιν, «οἱ μελετηταὶ πρέπει νά ἀναζητήσουν, ποῖα ἀρμόζει νά θεωρήσουν ὡς ἔργα τῶν ὁποίων τὴν γένεσιν ἤρχισεν ὁ Θεός καί πάλιν ποῖα τῶν ὁποίων δὲν ἤρχισε τὴν γένεσιν· διότι ἂν κατέπαυσεν ὅλων τῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ἤρχισε νά πραγματοποιῆ, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν κατέπαυσεν ἐκείνων τὰ ὁποῖα δὲν ἤρχισε νά πραγματοποιῆ. Μήπως λοιπόν ἔργα μὲν Θεοῦ ἔχοντα χρονικὴν ἀρχὴν ὑπάρξεως εἶναι ὅλα τὰ μετέχοντα τοῦ εἶναι ὄντα, ὅπως αἱ διάφοροι οὐσίαι τῶν ὄντων (διότι ἔχουν πρεσβύτερον τῆς ὑπάρξεώς των τὸ μὴ ὄν, ἐφ' ὅσον ὑπῆρχε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ μετέχοντα τοῦ εἶναι ὄντα δὲν ὑπῆρχον), ἔργα δέ Θεοῦ τὰ ὁποῖα δὲν ἔτυχε νά ἔχουν χρονικὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεώς των εἶναι τὰ ὄντα μεθεκτῶς, τῶν ὁποίων κατὰ χάριν μετέχουν τὰ μετέχοντα ὄντα, ὅπως ἡ ἀγα-

ται λόγῳ, καὶ ἀπλῶς πᾶσα ζωὴ καὶ ἀθανασία καὶ ἀπλό-
της καὶ ἀτρεψία καὶ ἀπειρία, καὶ ὅσα περὶ αὐτὸν οὐσιω-
σιωδῶς θεωρεῖται, ἅτινα καὶ ἔργα Θεοῦ εἰσι καὶ οὐκ
ἠργημένα χρονικῶς. Οὐ γάρ ποτε πρεσβύτερον ἀρετῆς
5 τὸ οὐκ ἦν, οὐδέ τις ἄλλον τῶν εἰρημένων, κἂν τὰ με-
τέχοντα αὐτῶν καθ' αὐτὰ ἦρκεται τοῦ εἶναι χρονικῶς.
"Ἀναρχος γὰρ πᾶσα ἀρετὴ μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον ἑαυ-
τῆς πρεσβύτερον, οἷα τὸν Θεὸν ἔχουσα τοῦ εἶναι μονώ-
τατον αἰδίως γεννήτορα. Πάντων δὲ τῶν ὄντων καὶ με-
10 τεχόντων καὶ μεθεκτῶν ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερ-
εξήρηται. Πᾶν γὰρ εἴ τι τὸν τοῦ εἶναι λόγον ἔχει κα-
τηγορούμενον, ἔργον Θεοῦ τυγχάνει, κἂν τὸ κατὰ γέ-
νεσιν ἦρκεται τοῦ εἶναι χρονικῶς, τὸ δὲ κατὰ χάριν τοῖς
γεγονόσιν ἐμπέφυκεν, οἷά τις δύναμις ἔμφυτος, τὸν ἐν
15 πᾶσιν ὄντα Θεὸν διαπρυσίως κηρύττουσα».

42 Ποῦ εἰσιν οἱ διατεινόμενοι λίαν ἀναιδῶς πολλοὺς
δείκνυσθαι θεοὺς, εἰ φαίη τις ὀπωσδήποτε τι ἄκτιστον
ἕτερον παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ὑπ' αὐτῆς ὑπερεχόμε-
νον; Καὶ ταῦθ' ὁμολογοῦντες, εἰ καὶ μὴ ἐκόντες εἶναι,
20 τοῦ μεγάλου τούτους εἶναι γνησίους τοὺς προτεθειμένους
λόγους· οὐ μόνον γὰρ πολλαχοῦ τῶν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν
κἂν τοῖς ἱεροῖς φροντιστηρίοις, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑαυτοῖς
ἔχουσι τὰς βίβλους, ἐν αἷς ἀναγεγράφαι ταυτί. Διὸ
καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς ἄρνησιν χωρεῖν, ὡς τῆς πάντα
25 τολμώσης ἐριστικωτάτης ἐνστάσεως, τοὺς ἀντικεῖσθαι
τοῦ αὐτοῦ δοκοῦντας λόγους τοῖς εἰρημένοις ἀντεπεξά-
γουσιν· «οὐδεὶς ζῆν εὐσεβῶς βεβουλημένος δυνάδα ἢ πλη-
θος ἀναρχον ἢ ἀρχὴν τινος λέγειν δυνήσεται· καὶ πάλιν,
30 ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς»· καὶ πάλιν, «οὐδὲν τὸ πα-
ράπαν ἐξ αἰδίου τῷ Θεῷ συνεπινοεῖται καθ' οἰονδήποτε
τρόπον· τῶν γὰρ ἐξ αἰδίου συνόντων οὐ δύναται τὸ ἔ-

θότης καὶ πᾶν ὅ,τι συμπεριλαμβάνεται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγαθότητος, καὶ γενικῶς πᾶσα ζωὴ, ἀθανασία, ἀπλότης, ἀτρεψία, ἀπειρία, καὶ ὅσα ὑφίστανται περὶ αὐτὸν οὐσιωδῶς, τὰ ὁποῖα καὶ ἔργα Θεοῦ εἶναι καὶ δὲν ἔχουν χρονικὴν ἀρχὴν ὑπάρξεως; Πράγματι τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρξε καιρὸς, δὲν ὑπῆρξε ποτὲ πρεσβύτερον τῆς ἀρετῆς οὔτε κάποιου ἄλλου τῶν ἀναφερθέντων, ἔστω καὶ ἂν τὰ μετέχοντα αὐτῶν καθ' ἑαυτὰ εἶχον χρονικὴν ἀρχὴν ὑπάρξεως. Διότι πᾶσα ἀρετὴ μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον τῆς πρεσβύτερον, εἶναι ἀναρχος, ὡς ἔχουσα τὸν Θεὸν μοναδικὸν γεννήτορα τῆς ὑπάρξεώς της αἰδίως. "Ὀλων δὲ τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν, ὁ Θεὸς ὑπέρκειται ἀπειράκις ἀπειρώς. Πράγματι πᾶν ὅ,τι ἔχει ὡς χαρακτηριστικὸν τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως, εἶναι ἔργον Θεοῦ, ἔστω καὶ ἂν ἔχη χρονικὴν ἀρχὴν ὑπάρξεως κατὰ γένεσιν, ἡ δὲ ἰδιότης τοῦ κατὰ χάριν ἔχει τεθῆ εἰς τὰ δημιουργήματα, ὡς ἔμφυτος δύναμις, κηρύττουσα τὸν εἰς τὰ πάντα ὑπάρχοντα Θεὸν διαπρυσίως»¹⁰⁹.

42

Ποῦ εἶναι οἱ ἀναιδῶς ἰσχυριζόμενοι ὅτι δεικνύονται πολλοὶ Θεοί, ἂν εἶπη κανεῖς ὅτι ὑπάρχει ἄκτιστον καὶ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπερβαλλόμενον ἀπὸ αὐτήν, καὶ μάλιστα ὁμολογοῦντες, ἔστω καὶ ἀθελήτως, ὅτι οἱ προτιθέμενοι λόγοι εἶναι γνήσιοι λόγοι τοῦ μεγάλου θεολόγου; Διότι ὄχι μόνον εἰς πολλὰς ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὰ ἱερά φροντιστήρια, ἀλλὰ καὶ ἰδιωτικῶς οἱ χριστιανοὶ ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὰ ὁποῖα ἀναγράφονται ταῦτα. Διὰ τοῦτο, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀρνηθοῦν (ὁποῖα ἐριστικὴ ἀντίρρησης τολμῶσα τὰ πάντα), ἀντιπροβάλλουν τοὺς λόγους οἱ ὁποῖοι φαίνονται νὰ ἀντίκεινται εἰς ταῦτα· «κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ζοῦν εὐσεβῶς δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ δεχθῆ δυάδα ἢ ἀναρχον πληθος ἢ ἀρχὴν κάποιου ἐξ αὐτῶν», καὶ πάλιν, «αἰτιατὰ εἶναι ὅλα τὰ παραχθέντα εἰς κτίσιν, εἴτε εἰς τὸν οὐρανὸν εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς», καὶ πάλιν, «τίποτε ἀπολύτως δὲν συνεπινοεῖται καθ' οἷον-δήποτε τρόπον μὲ τὸν Θεὸν ἐξ αἰδίου· διότι τῶν ἐξ αἰδίου συνυπαρχόντων δὲν δύναται τὸ ἓν νὰ εἶναι ποιητικὸν τοῦ

τερον εἶναι τοῦ ἑτέρου ποιητικόν». Ταῦτα φασὶν εἶναι
 τὰ ἀντικείμενα πρὸς τὰ πολλὰ ἀναρχα ἐκεῖνα. Ἐγὼ δὲ
 τῆς ἀγνοίας αὐτοῦς ἐλεεῖν ἐθέλων, κινδυνεύω σχεδὸν
 μισῆσαι διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ἀπόνοιαν, ἀφ' ἧς ὁ-
 5 μύσε κατα πάντων ἀνυποστάτως χωροῦσι ταύτης γὰρ
 ἀπούσης ἠπόρουν ἂν ἀγνοοῦντες, ἀλλ' οὐ διέσυρον. Τὸ
 δὲ τῆς κακοθείας ὄσον! Καὶ γὰρ ἀντὶ τῶν ἀγίων ἡ-
 μᾶς ὡς εὐδαλώτους ταῖς συκοφαντικαῖς αὐτῶν ἐπηρεί-
 αῖς προτίθενται. Δέον μηδαμῶς μὲν κατηγορεῖν ἐπιχει-
 10 ρεῖν τούτων ἔνεκεν, λίαν ἀσφαλῶς ἐχόντων· εἰ δ' ἄρα,
 τῶν πρώτων διαρρηθῆν συγγραφεμένων, ἀλλὰ μὴ τῶν
 εἰς μαρτυρίαν τὰ κείνων προβαλλομένων ἡμῶν, καὶ ταῦ-
 τα πρὸς ἀνάγκην ἀφυκτον ἐπιτεθεῖσαν, τὴν κατὰ τῶν
 ἐφ' ἡμῶν πατέρων λύτταν ἐκείνου τάνδρός.
 4315 Ἄλλ' ἵνα μὴ μηκύνω λέγων, γνώτωσαν, ἐν οἷς ἀ-
 παγορεύει τὴν τε δυνάδα καὶ τὸ πλῆθος τὸ ἀναρχον, περὶ
 τῶν οὐσιῶν ὄντα τὸν λόγον τῷ θαυμασίῳ· τίς γὰρ ἂν
 φαίη πολλὰς οὐσίας ἀναρχοὺς ἢ ἀρχὴν ἄλλων εὐσεβῆς
 ὄν; Αἰτιατὰ δὲ φησι τὰ παραχθέντα ἐκ μὴ ὄντων, ὡς
 20 τὴν δημιουργικὴν τρισυπόστατον αἰτίαν ἔχοντα ἀρχὴν.
 Οὐδὲν δὲ συνεπινοεῖσθαι φησιν ἐξ αἰδίου τῷ Θεῷ τὸ
 παράπαν, ἀλλὰ τῶν κτιστῶς ἐκ μὴ ὄντων ὑπ' αὐτοῦ
 προηγμένων. Ὁ καὶ αὐτὸς ἐδήλωσε, προσθεὶς ἐπὶ μὲν
 τῶν αἰτιατῶν τὰ παραχθέντα εἰς κτίσιν, ἐπὶ δὲ τῶν μὴ
 25 συνεπινοουμένων τὸ ποιητικόν εἶναι τὸν Θεὸν αὐτῶν.
 Εἰ δὲ τις ταῦθ' οὕτως ἔχειν ἠκιστα πείθεται, καὶ τὴν
 τῶν πλειόνων τοῦ ἐνὸς ἀπαγόρευσιν μὴ περὶ οὐσίας εἶ-
 ναι τίθεται, λείπεται καὶ τὰ ὑποστατικά τῆς ἀνωτάτω
 Τριάδος καὶ αὐτὰς τὰς ὑποστάσεις ἢ μὴ πολλὰς εἶναι ἢ
 30 μὴ ἀναρχοὺς ἀποφαίνεσθαι. Καίτοι πάντες ἡμεῖς ἐπ'
 ἐκκλησίας ψάλλομεν· «τρία ἀναρχα δοξάζομεν, τρία
 συναΐδια». Ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ αἰτία

101. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1188A.

102. Ἀνδρέου Κρήτης, Κανὼν εἰς γενέθλιον Θεοτόκου, ὡδὴ σ', τροπάριον στ'.

ἄλλου»¹⁰¹. Ταῦτα, λέγουν, εἶναι τὰ ἀντικείμενα πρὸς τὰ πολλὰ ἐκεῖνα ἄναρχα. Ἐγὼ δὲ θέλων νὰ τοὺς ἐλεήσω διὰ τὴν ἄγνοιαν, κινδυνεύω νὰ τοὺς μισήσω διὰ τὴν προσυπάρχουσαν εἰς αὐτοὺς παραφροσύνην, λόγῳ τῆς ὁποίας ὀρμουῖν ἀκάθεκτοι ἐναντίον πάντων ἀνυποστάτως· διότι, ἂν ἀπουσίαζεν αὐτῇ, θὰ ἠπόρουν μὲν λόγῳ ἀγνοίας ἀλλὰ δὲν θὰ διέσυρον. Ὅποια δὲ κακοήθεια! Διότι ἀντὶ τῶν ἀγίων ὀρίζουν ἡμᾶς στόχον τῶν συκοφαντικῶν ἐπιθέσεων των ὡς εὐαλώτους. Κατ' ἀρχὴν δὲν πρέπει νὰ ἐπιχειρῇ κανεὶς κατηγορίαν ἐναντίον τῶν ἀπόψεων αὐτῶν, διότι εἶναι πολὺ ὀρθαί· ἐὰν ὅμως ἐπιτεθῇ κανεὶς, τότε πρέπει νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν σαφῶς πρῶτοι, καὶ ὄχι ἐναντίον ἡμῶν οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποίησαμεν τοὺς λόγους ἐκείνων ὡς μαρτυρίαν, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἀναπόφευκτον ἀνάγκην τεθεῖσαν εἰς ἡμᾶς, τὴν λύσαν τοῦ ἀνδρός ἐκείνου δηλαδὴ κατὰ τῶν συγχρόνων πατέρων.

43 Ἄλλὰ διὰ νὰ μὴ μακρύνω τὸν λόγον, ἃς γνωρίσουν αὐτοὶ μὲ ποῖους λόγους ἀρνεῖται καὶ τὴν δυάδα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀνάρχων ὄντων, ὀμιλῶν ὁ θαυμάσιος περὶ τῶν οὐσιῶν, ποῖος εὐσεβῆς θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπῃ ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ οὐσίαι ἄναρχοι ἢ ἀρχὴ ἄλλων οὐσιῶν; Τὰ δὲ ἐκ μὴ ὄντων παραχθέντα καλεῖ αἰτιατὰ ὡς ἔχοντα ἀρχὴν τὴν δημιουργικὴν τρισυπόστατον αἰτίαν. Λέγει δὲ ὅτι ἐξ αἰδιότητος δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπολύτως παρεπόμενον εἰς τὸν Θεὸν ἄλλο ἀπὸ τὰ κτιστῶς ἐκ μὴ ὄντων παραχθέντα ὑπ' αὐτοῦ. Τοῦτο ἐδήλωσε καὶ ὁ ἴδιος, προσθέσας ἐπὶ μὲν τῶν αἰτιατῶν τὰ παραχθέντα διὰ τῆς κτίσεως, ἐπὶ δὲ τῶν μὴ παρεπομένων τὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ποιητικόν των αἰτίον. Ἐὰν δὲ δὲν πείθεται κανεὶς καθόλου ὅτι οὕτως ἔχουν αὐτὰ, καὶ τὴν ἀρνησιν τῶν περισσοτέρων τοῦ ἐνός δὲν ἀναφέρει εἰς τὴν οὐσίαν, ὑπολείπεται νὰ ἀποφανθῇ ὅτι καὶ τὰ ὑποστατικὰ γνωρίσματα τῆς ἀνωτάτης τριάδος καὶ αὐταὶ αἱ ὑποστάσεις ἢ δὲν εἶναι πολλαὶ ἢ δὲν εἶναι ἄναρχοι. Καὶ ὅμως ὅλοι ἡμεῖς ψάλλομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, «τρία ἄναρχα δοξάζομεν, τρία συναῖδια»¹⁰². Ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι μόνον αἰτία τῶν κτι-

μόνον τῶν κτιστῶν, ἀλλὰ καὶ αἰτιατά, τὴν μόνην «πη-
 γαίαν θεότητα» ἔχοντα ἀρχήν, δηλαδή τὴν «θεογόνον»
 τοῦ Πατρὸς ὑπόστασιν, ἣ ἐξ αἰδίου συνεπινοεῖται ἢ τοῦ
 Υἱοῦ γέννησις καὶ ἢ τοῦ Πνεύματος ἐκπόρευσις· ἀλλὰ
 5 καὶ τὰ μὴ ἠργμένα μεθεκτὰ ἐκεῖνα ἔργα, φησί, ὠνό-
 μασε Θεοῦ. Καὶ ἀρχόμενος ἔφ' ἐνὸς τῶν Κεφαλαίων
 τούτων, «ὧν ἤρξατο», γράφει, «ποιῆσαι ὁ Θεὸς καὶ ὧν
 οὐκ ἤρξατο ποιῆσαι». «Ὡστε καὶ ποιήματα ταῦτ' εἶναι
 λέγει τοῦ Θεοῦ; Τῷ δὲ εἰπεῖν ἐν ἑτέρῳ τούτων αὐθις
 10 κεφαλαίῳ τελευτῶν, «πάσης γὰρ ζωῆς καὶ ἀθανασίας,
 ἀγιότητός τε καὶ ἀρετῆς δημιουργός ἐστιν ὁ Θεός», καὶ
 δημιουργήματα δεδήλωκεν ὄντα ταῦθ' ἃ προσεῖπεν ἄν-
 αρχα; Ὡ τῆς κατεσπουδασμένης ματαιότητος, μᾶλλον
 δὲ ἀθλιότητος καὶ βδελυρίας. Πῶς πολλοὺς κύκλους πε-
 15 ριβάλλονται καὶ πάντα κάλων τὸ τοῦ λόγου κινουσι νό-
 θα δεῖξαι καὶ παρεγγραπτα τὰ γνήσια τῆς ἱερᾶς μούσης
 τοῦ σοφοῦ Μαξίμου γεννήματα!

44 Πάντως δὲ οὐδεὶς ἡμῖν ὁμοίως νεμεσήσει τοῦ Πα-
 τρὸς ὑπεραπολογεῖσθαι προθυμουμένοις πρὸς δύναμιν.
 20 Ἔργα μὲν γὰρ ἄναρχα τὰς ἐνεργείας ὁ σοφὸς ἔφη τοῦ
 Θεοῦ καλῶς. Ἐπεὶ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς φωστήρ, «λέγε-
 ται», φησί, «καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέργεια καὶ ἡ ἐνέργεια
 ἐνέργημα». Τὸ δὲ ποιῆσαι οὐκ ἐπὶ τῶν κτιζομένων μό-
 νων εὐροῖς ἂν ἐξετάζων συνετῶς· ὁ γὰρ μέγας Βασίλει-
 25 ος, «ἄθλον εἶναι» φήσας «ἀρετῆς Θεὸν γενέσθαι καὶ τῷ
 καθαρωτάτῳ φωτὶ καταστράπτεσθαι τῆς ἡμέρας ἐκει-
 νης Υἱὸν γενόμενον, ἢ μὴ διακόπτεται ζόφω», ἐπιφέ-
 ρει κατασκευάζων τὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης διηνεκές·
 «ἄλλος γὰρ αὐτὴν ποιεῖ ἥλιος, ὁ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀπα-
 30 στράπτων». Ὁρθῶς τὸ ποιεῖν ἐπὶ τῶν ἀδιαιρέτων ἐνεργ-
 γειῶν καὶ φυσικῶν προόδων λεγόμενον; Οὕτω γὰρ ἐξ
 ἡλίου τὸ φῶς καὶ οὕτω ποιεῖ τὴν ἡμέραν ὁ ἥλιος, οὐ

103. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων 2, 7 PG 3, 645B.

104. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Κεφάλαια Θεολογικὰ 1, 48, PG 90, 1100D.

105. Αὐτόθι 1, 50, PG 90, 1101B.

στῶν, ἀλλὰ καὶ αἰτιατὰ, ἔχοντα ἀρχὴν τὴν μόνην πηγαίαν θεότητα, δηλαδὴ τὴν «θεογόνον» ὑπόστασιν τοῦ Πατρὸς¹⁰³, τὴν ὁποίαν ἐξ αἰδιότητος συνακολουθεῖ ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡ ἐκπόρευσις· ἀλλὰ λέγει ἐπίσης ὅτι ὠνόμασεν ἔργα Θεοῦ καὶ τὰ μεθεκτὰ ἐκεῖνα τὰ μὴ ἔχοντα ἀρχὴν¹⁰⁴. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐνός τῶν Κεφαλαίων γράφει, «τὰ ὁποῖα ἤρχισε καὶ τὰ ὁποῖα δὲν ἤρχισε νὰ δημιουργῇ ὁ Θεός»¹⁰⁴. Ὡστε λέγει ὅτι ταῦτα εἶναι καὶ ποιήματα τοῦ Θεοῦ; Λέγων δὲ εἰς τὸ τέλος ἄλλου ἀπὸ τὰ κεφάλαια αὐτὰ ὅτι «πάσης ζωῆς καὶ ἀθανασίας, ἀγιότητος καὶ ἀρετῆς, δημιουργός εἶναι ὁ Θεός»¹⁰⁵, δεικνύει ὅτι αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐχαρακτήρισεν ἄναρχα εἶναι καὶ δημιουργήματα; Ὅποια περίτεχνος ματαιότης, μᾶλλον δὲ ἀθλιότης καὶ βδελυρία! Πῶς διαγράφουν πολλοὺς κύκλους καὶ κινοῦν πάντα λίθον, πού λέγει ὁ λόγος, διὰ νὰ δεῖξουν νόθα καὶ παρέμβλητα τὰ γνήσια γεννήματα τῆς ἱερᾶς μούσης τοῦ σοφοῦ Μαξίμου!

44

Πάντως δὲν θὰ θυμώσῃ κανεὶς ἐναντίον μας ὁμοίως διότι προθυμοποιούμεθα νὰ ὑπεραπολογηθῶμεν κατὰ δύναμιν τοῦ πατρὸς. Καλῶς ὁ σοφὸς ἐκάλεσε τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἔργα ἄναρχα, διότι καὶ ὁ Δαμασκηνὸς φωστὴρ λέγει, «λέγεται καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέργεια καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα»¹⁰⁶. Ἐξετάζων δὲ συνετῶς τὰ πράγματα θὰ εὐρησῇ ὅτι ὁ ὄρος «ποιῆσαι» δὲν χρησιμοποιεῖται μόνον ἐπὶ τῶν κτιζομένων· πράγματι ὁ μέγας Βασίλειος, ἀφοῦ εἶπεν «ὅτι εἶναι βραβεῖον ἀρετῆς τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς θεός καὶ νὰ ἀστράπτεται ἀπὸ τὸ καθαρῶτατον φῶς γινόμενος υἱὸς τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ ὁποῖα δὲν διακόπτεται ἀπὸ σκότος»¹⁰⁷, προσθέτει ἐπισημαίνων τὸ ἀτελεύτερον τῆς ἡμέρας ἐκείνης «διότι ἄλλος εἶναι ὁ ἥλιος ὁ ὁποῖος τὴν δημιουργεῖ, ὁ ἀπαστράπτων τὸ ἀληθινόν φῶς»¹⁰⁸. Βλέπετε τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως 'ποιεῖν' ἐπὶ τῶν ἀδαιρέτων ἐνεργειῶν καὶ τῶν φυσικῶν προόδων; Κατ' αὐτὸν πράγματι τὸν τρόπον προέρχεται τὸ φῶς ἐκ τοῦ ἡλίου καὶ κατ' αὐτὸν τὸν

106. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 15, PG 94, 1048A.

107. Βλ. Ὁμιλίαν εἰς Ἑξαήμερον 2, 8, PG 29, 52A.

108. Βλ. Ὁμιλίαν εἰς ψαλμὸν 33, 9, PG 29, 373A.

κτίζων, ἀλλὰ φυσικῶς ἐνεργῶν. Μέμνηται δὲ ὁ αὐτὸς
καὶ τῆς εἰπούσης· «ἐκτισάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ».
Καὶ περὶ ἐτέρου πάλιν φησὶν ὅτι «ἐποίησεν υἱοὺς καὶ
θυγατέρας». Ἄρ' οὖν κἀκεῖνον ὁ τῷ γράμματι παρα-
5 καθήμενος σύ, μᾶλλον δ' οἷον ὑποκαθήμενος καὶ τοὺς
ἀλήπτους λοχῶν, ἄρα τοίνυν κτίστην ἐρεῖς κἀκεῖνον
τῶν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντων, ἢ συνήσεις ἐν πράγμασι ζη-
τεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐν ρήμασι τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν;
Δημιουργὸν δὲ εἶπε τελευτῶν τοῦ κεφαλαίου τὸν Θεὸν
10 ἀρετῆς πάσης καὶ ζωῆς καὶ ἀθανασίας τῆς ἡμετέρας
τῆς κτιστῆς. Διελὼν γὰρ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ εἰς ἀναρχά
τε καὶ ἀρκτὰ, ταῦτόν δ' εἰπεῖν εἰς ἐνεργείας θείας καὶ
τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποτελέσματα, ἐπήγαγεν ὅτι τὰ «ἠργμένα
τῇ μετοχῇ τῶν οὐκ ἠργμένων καὶ εἰσὶ καὶ λέγονται πά-
15 σης γὰρ ζωῆς καὶ ἀθανασίας καὶ ἀγιότητος καὶ ἀρε-
τῆς», δηλονότι τῶν ἠργμένων, τῶν φυσικῶς ἐνυπαρ-
χουσῶν ἡμῖν, «δημιουργός ἐστιν ὁ Θεός». Ὁρθῶς τὸ πρὸς
ἀκρίβειαν ἀληπτον τῶν σεπτῶν τοῦ μακαρίου Μαξι-
μου φωνῶν;
45 20 Ἡμῖν δ' εἰ καὶ παρεκβατικώτερον ὁ παρὼν ἐξετάθη
λόγος, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τῆς νομίμου πρὸς τοὺς ἐν πνεύ-
ματι πατέρας ὀφειλῆς ἔνεκεν, οὐχ ἦττον ὅτι μὴ καὶ
μᾶλλον ὑπαρχούσης ἀπαραιτήτου τῆς παρὰ παίδων ὀφει-
λομένης τοῖς φύσει πατράσι χάριτος· τὸ γὰρ ποιῆσαν ἐ-
25 κείνους πατέρας πνεῦμα πρὸς ἑαυτὸ καὶ τὸν ἀνωτάτω
πατέρα τό τε χρέος ἔλκει καὶ τὴν τοῦ χρέους παρ' ἡμῶν
ἐκτισιν. Ἐπειτα πόσου Λατίνους οἶει τιμήσασθαι τὸ
δειχθῆναι τὰς τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας βίβλους οὐκ ἀ-
σφαλεῖς, καὶ ταῦτα παρὰ τοῦ πρὸς ἡμᾶς ἔναγχος παρ'
30 αὐτῶν ἀφιγμένου καὶ μετ' οὐ πολὺ πάλιν ὡς αὐτοῦς
ἐπανήκοντος; Ὁ πῶς οὐ συνορῶσιν οἱ πολεμοῦντες ἡ-
μῖν διὰ τοῦτο τῶν δημοφύλων, οὐκ ἔχω συμβαλεῖν. Ἄλλ'
ἐγὼ τούτων ἔνεκα διὰ βραχέων ὡς ἐνήν μεταχειρίσας

109. Γέν. 4, 1. Ὁμιλεῖ ἡ Εὐα. 110. Γέν. 5, 4. Ὁμιλεῖ ὁ Ἀδὰμ.
111. Μαξιμου Ὁμολογητοῦ, Κεφάλαια θεολογικά 1,
50, PG 90, 1101B.

τρόπον ποιεί τὴν ἡμέραν ὁ ἥλιος, ὄχι κτίζων, ἀλλ' ἐνεργῶν φυσικῶς. Μνημονεύει δὲ ὁ αὐτὸς καὶ τὴν εἰποῦσαν, «ἐκτίσα διὰ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον»¹⁰⁹· καὶ περὶ ἄλλου πάλιν λέγει ὅτι «ἔκαμεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας»¹¹⁰. Ἔρα λοιπὸν, οὐ ὁ ὁποῖος παρακάθεσαι εἰς τὸ γράμμα, μᾶλλον δὲ τρόπον τινὰ ὑποκάθεσαι καὶ παραμονεύεις τοὺς ἀσυλλήπτους· ἄρα λοιπὸν θὰ εἴπῃς κτίστην καὶ τὸν Ἄδὰμ τὸν γεννηθέντα ἀπὸ αὐτόν ἢ θὰ μάθῃς νὰ ζητῆς τὴν ἀλήθειαν τῆς εὐσεβείας εἰς τὰ πράγματα καὶ ὄχι εἰς τὰς λέξεις; Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ κεφαλαίου εἶπε τὸν Θεὸν δημιουργὸν πάσης ἀρετῆς καὶ ζωῆς καὶ ἀθανασίας, τῆς ἰδικῆς μας, τῆς κτιστῆς»¹¹¹. Διαιρέσας πράγματι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ εἰς ἀναρχα καὶ ἠργμῆνα, δηλαδὴ εἰς θείας ἐνεργείας καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποτελέσματα, προσέθεσεν ὅτι τὰ ἠργμῆνα εἶναι καὶ λέγονται οὕτω διὰ τῆς μετοχῆς εἰς τὰ μὴ ἠργμῆνα, διότι «πάσης ζωῆς καὶ ἀθανασίας καὶ ἀγιότητος καὶ ἀρετῆς», δηλαδὴ τῶν ἠργμῆνων, τῶν φυσικῶς ἐνυπαρχουσῶν εἰς ἡμᾶς, «δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός»¹¹². Βλέπεις τὸ κατ' ἀκρίβειαν ἀκατάληπτον τῶν σεπτῶν λόγων τοῦ μακαρίου Μαξίμου;

45 Ἄν ἡ παροῦσα πραγματεία κατέστη ἐκτενεστέρα τοῦ δέοντος, τοῦτο συνέβη κατὰ πρῶτον λόγῳ τῆς κανονικῆς ὀφειλῆς πρὸς τοὺς πνευματικούς πατέρας, ἢ ὁποῖα εἶναι ἀπαραίτητος ὄχι ὀλιγώτερον ἢν μὴ καὶ περισσότερον ἀπὸ τὴν ὀφειλομένην ἐκ μέρους τῶν παιδιῶν εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς φυσικούς πατέρας· διότι τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ἐκείνους πατέρας ἐλκύει πρὸς ἑαυτὸ καὶ πρὸς τὸν ὕψιστον Πατέρα τόσον τὸ χρέος ὅσον καὶ τὴν ὑφ' ἡμῶν ἐκτίσιν τοῦ χρέους. Ἐπειτα πόσον νομίζεις ὅτι θὰ ἐκτιμήσουν οἱ Λατίνοι τὸ νὰ δειχθοῦν τὰ βιβλία τῆς θεολογίας μας, ὡς μὴ ἀλάθητα, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκείνων ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ αὐτοῦς τελευταίως καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον πάλιν ἐπέστρεψεν εἰς αὐτούς; Πῶς δὲν ἀντιλαμβάνονται τοῦτο οἱ ἐκ τῶν ὁμογενῶν πολέμοί μας, δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἐξηγήσω. Ἄλλ' ἐγώ, ἀφοῦ εἶπα κατὰ τὸ δυνατόν

μεταξὺ τοῦτο τοῦ λόγου παρεμπεισόν, ὅθεν ἐξέβην ἀθις ἐπάνειμι.

- 46 Καὶ τοίνυν, ὡς οὔτε ἡ ἄκτιστος χάρις ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ οὔθ' ἡ οὐσία ταυτὸν παντάπασι τῇ ἀκτίστῳ ἐνεργείᾳ, διδάσκου καὶ παρὰ τοῦ χρυσοῦ φωνῆ διατρανοῦντος τὴν θεολογίαν: «τοῦ Πνεύματος γὰρ», φησί, «τὴν χάριν ἡ Γραφή ποτὲ μὲν πῦρ ποτὲ δὲ ὕδωρ ὀνομάζει, δεικνύσα ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶ ταῦτα ὀνόματα, ἀλλ' ἐνεργείας· οὐ γὰρ ἐκ διαφόρων συνέστηκεν οὐσιῶν τὸ Πνεῦμα ἀόρατόν τε καὶ μονοειδὲς ὄν». «Ὅτι δὲ ἐνεργειαν ἐνταῦθα οὐ τὴν ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχουσάν φησιν, εἴσεται τις ἀκριβῶς, εἴπερ ἐξετάσειε, ποῦ ποτε καὶ διατί πῦρ καὶ ὕδωρ τὴν τοιαύτην ἐνεργειαν ὀνομάζει ἡ Γραφή. Ἄλλὰ περὶ μὲν τοῦ πυρὸς ἐν τοῖς πρὸς τὸν Βαβυλῶνα ἄμ. Περὶ θεώσεως προτίθεται καὶ ἀποδέδεικται ἡμῖν, «οὐκ ἐν ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις», ἀλλ' ἐκ τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεολόγων δυνάμεως. Τὸ δὲ ὕδωρ ἐξηγήσατο ὁ εὐαγγελιστῆς· τοῦ γὰρ Κυρίου εἰρηκότος ὅτι «τὸ ὕδωρ ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ γενήσεται πηγὴ ὕδατος ἀλ-
20 λομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον», καὶ ἀλλαχοῦ, «ὃ πιστεύων εἰς ἐμὲ ποταμοὶ ρεύσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ὕδατος ζῶντος», «τοῦτο δέ», φησί, «ἔλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν οὐπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη».
25 Τί οὖν; Ἡρξάτο ποτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οὐπω τότε ἦν; Οὐ μιν οὐκ ἀλλὰ ταῦτό φησιν, ὅτι ἐν τοῖς ἀποστόλοις «οὐπω ἦν». Καὶ τὸ γενήσεται δὲ ἀκούων μὴ γενητὸν ὑπολάβης· γενήσεται γὰρ αὐτῷ, φησί, τῷ λαβόντι, ὡς καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει, «ἐγένετό μοι ὁ Θεὸς εἰς καταφυγὴν». Εἰ δὲ τὸ ὕδωρ ὃ ἔσχον οἱ ἀπόστολοι ἐν ἑαυτοῖς ἀγένητόν τε καὶ ἀναρχον, τὸ γὰρ ἅγιον ὑπῆρχε
30 Πνεῦμα, τοῦτο δὲ οὐχ ἡ οὐσία ἦν τοῦ Πνεύματος, ἀλλ'

112. Ἰω. Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα εἰς Ἰωάννην 32, PG 59, 183.

113. Βλ. Ὑπὲρ ἡσυχάζόντων 3, 1, 20. Χρήστου, τόμ. 1, σ. 633.

114. Α' Κορ. 2, 4.

115. Ἰω. 4, 14.

116. Ἰω. 7, 38-39.

117. Ψαλμ. 93, 22.

όλιγα παρεμπιπτόντως περί τοῦ θέματος τούτου, ἐπιστρέφω εἰς τὸ κύριον θέμα μου.

46 Λοιπόν, ὅτι οὔτε ἡ ἄκτιστος χάρις εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οὔτε ἡ οὐσία εἶναι τὸ ἴδιον ἐντελῶς μὲ τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν, διδάσκου καὶ ἀπὸ τὸν κηρῦσσοντα μὲ χρυσοῦν φωνὴν τὴν θεολογίαν, ὁ ὁποῖος λέγει, «τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἡ Γραφή ὀνομάζει ἄλλοτε μὲν πῦρ ἄλλοτε δὲ ὕδωρ, δεικνύουσα ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ὀνόματα οὐσίας ἀλλ' ἐνεργείας, διότι τὸ Πνεῦμα, ὄν ἀόρατον καὶ μονοειδές, δὲν συνίσταται ἀπὸ διαφόρους οὐσίας»¹¹². Ὅτι δὲ ἐνέργειαν ἐδῶ δὲν λέγει τὴν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τέλος, θὰ μάθη κανεὶς ἀκριβῶς, ἐὰν ἐξετάσῃ ποῦ καὶ διατί ὀνομάζει ποτὲ πῦρ καὶ ὕδωρ τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ἡ Γραφή. Ἄλλὰ περὶ μὲν τοῦ πυρὸς ἀνεπτύχθη καὶ ἀπεδείχθη ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν πραγματείαν πρὸς τὸν Βαρλαάμ Π ε ρ ῖ Θ ε ῶ σ ε ω ς¹¹³ ὅτι «δὲν προέρχεται ἀπὸ λόγους ἀνθρωπίνης σοφίας»¹¹⁴, ἀλλ' ἀπὸ τὴν πνευματοκίνητον δύναμιν τῶν θεολόγων. Τὸ δὲ ὕδωρ ἐξήγησεν ὁ εὐαγγελιστής, διότι, ὅταν εἶπεν ὁ Κύριος ὅτι «τὸ ὕδωρ τὸ ὁποῖον θὰ δώσω ἐγὼ εἰς αὐτόν θὰ γίνῃ πηγὴ ὕδατος ἀναβρῦντος εἰς ζωὴν αἰώνιον»¹¹⁵, καὶ ἄλλοῦ «ἀπὸ τοῦ πιστεύοντος δὲ εἰς ἐμὲ τὴν κοιλίαν θὰ ρεῦσουν ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος», λέγει αὐτός, «εἶπε δὲ τοῦτο περὶ τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ λάβουν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη Πνεῦμα Ἅγιον, καθ' ὅσον ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχεν ἀκόμη δοξασθῆ»¹¹⁶. Τί συμβαίνει λοιπόν; Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶχε κάποτε χρονικὴν ἀρχὴν καὶ δὲν ἦτο ἕως τότε ἀκόμη; Ὅχι θεβαίως, ἀλλὰ λέγει τοῦτο, ὅτι «δὲν ἦτο ἀκόμη ἐντός τῶν ἀποστόλων». Ἀκούων δὲ καὶ τὴν λέξιν γενήσεται μὴ ἐκλάβης τὸ Πνεῦμα γενητόν· διότι λέγει ὅτι θὰ γίνῃ εἰς αὐτόν, τὸν λαβόντα, ὅπως λέγει καὶ ὁ Δαβὶδ, «ὁ Θεὸς ἐγένε καταφύγιόν μου»¹¹⁷. Ἐὰν δὲ τὸ ὕδωρ τὸ ὁποῖον ἔλαβον οἱ ἀπόστολοι μέσα των ἦτο ἀγένητον καὶ ἄναρχον, διότι ἦτο ἅγιον Πνεῦμα, τοῦτο δὲ δὲν ἦτο ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος ἀλλ' ἡ χάρις, ἡ δὲ χάρις

- ἡ χάρις, ἡ δὲ χάρις ἐνέργεια κατὰ τὸν Χρυσόστομον πατέρα, ἡ τοιαύτη ἄρα ἐνέργεια ἀναρχὸς τε καὶ ἀγένητος, τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐνεργουμένων ἀρχὴν λαμβανόντων ἐνεργεῖσθαι. Εἰ δὲ καὶ τελευτὴν ἢ μὴ λαμβάνουσιν ἐνταῦθα, καὶ ὅπως ἐκάτερον αὐτῶν, ἢ κατὰ τὸν Σαούλ τε καὶ Δαυὶδ ἱστορία δείκνυσιν ἡμῖν· ὁ μὲν γὰρ προεφήτευσεν καὶ τοῖς προφήταις ἐναριθμῖος οὐκ ἔστι, τὸν δὲ Δαυὶδ ἐν τοῖς προφήταις ἢ μετάνοια διετήρησεν. Ἄλλ' ὡς ἐκ γεωμετρικοῦ πορίσματος κἀντεῦθεν ἀναρχὸς ἢ τοῖς ἀγίοις ἐγγινομένη πρὸς Θεοῦ ἐνέργεια δείκνυται· τῆς γὰρ τῶν μηδαμῶς ὄντων προγνώσεως, μόνου τοῦ εἰδότητος πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἀναρχῶς οὔσης, μεταλαγχάνουσιν οἱ ἐνθεοὶ προφητῆται. Τί οὖν; Ἡ πρόγνωσις οὐσία τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ἧς μετέδωκε καὶ τῷ Δαυὶδ ὁ Κύριος; Ἄλ' ἢ τοῦ Θεοῦ περὶ τινος πρόγνωσις, κατὰ τὸν μέγαν Βασιλείον, ἀναρχὸς μὲν, οὐκ ἀτελεύτητος δέ.
- 47 Ὅρθῳς ὁπόσαις βλασφημίαις οἱ τοῦ Βαβλαᾶμ διάδοχοι κινδυνεύουσι περιπεῖρουν ἑαυτούς; Ὁ δὲ Βαβλαᾶμ φρονεῖ μὲν τὰ αὐτὰ (καὶ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ γεύσας αὐτούς τοῦ θολεροῦ τῆς κακονοίας νόματος)· ἀμφοτέρω γὰρ οὐχ ἓνα φύσει λέγουσιν ἄκτιστον Θεόν, καθάπερ σέβομεν ἡμεῖς, ἀλλ' ἐν ἄκτιστον, τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἂν λέγειν ἔχοιεν, ὅτι ἢ θεοποιὸς χάρις τοῦ Θεοῦ ἢ ὑπερούσιός ἐστιν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ κτίσμα. Οὕτω τοὺς προορισμούς, οὕτω τὴν σοφίαν, τὴν ἀγιότητα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν θεότητα, ἃ πάντα φύσει μὲν οἱ ἅγιοι περὶ τὸν Θεόν φασί, καὶ ἄκτιστα οὐκ οὐσίας, ἀλλ' ἐνεργείας θείας ὄντα (διὸ καὶ τούτων ὑπερκεῖσθαί φασί κατ' οὐσίαν τὸν Θεόν, ὡς τῶν ὀνομαζομένων τὸ ὑπερώνυμον, καὶ τῶν αἰτιατῶν τὸ αἷτιον, καὶ τῶν μεθεκτῶν τὸ ὑπερμετοχὴν παντάπασιν ὑπάρχον, καὶ τῶν ἀρχῶν τὸ ὑπεράρχιον, αὐτοὶ δὲ κτίσμα τούτων ἕκαστον, εἰ μὴ οὐσίαν αὐτὸ φαῖμεν, ἀποφαίνονται, καὶ ὡς ἄκτιστα ταῦτα λεγόντων ἡμῶν κατηγοροῦσιν. Ὁμολογοῦσι μὲν οὖν ἀλ-

118. Βλ. Ὁμιλίαν 32 εἰς Ἰωάννην 1, PG 59, 183.

119. Κατὰ Εὐνομίου 4, PG 29, 680B.

εἶναι ἐνέργεια κατὰ τὸν Χρυσόστομον πατέρα¹¹⁸, ἄρα ἡ τοιαύτη ἐνέργεια εἶναι ἄναρχος καὶ ἀγέννητος καὶ τὰ ἐνεργούμενα ἀπὸ αὐτὴν λαμβάνουν ἀρχὴν ἐνεργείας. Ἄν δὲ λαμβάνουν ἢ ὄχι ἐδῶ καὶ τέλος, καθὼς ἐπίσης καὶ πῶς ἡ κάθε κατάληψις των ἔχει, μᾶς δεικνύει ἡ ἱστορία τοῦ Σαουλ καὶ τοῦ Δαβίδ· ὁ μὲν πρῶτος προεφήτευσε καὶ δὲν συνηριθμήθη μεταξὺ τῶν προφητῶν, τὸν δὲ Δαβίδ ἡ μετάνοια διετήρησε μεταξὺ τῶν προφητῶν. Ἄλλ' ἡ γινομένη εἰς τοὺς ἀγίους ἐνέργεια ἀπὸ τὸν Θεὸν δεικνύεται καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἄναρχος ὡς ἐκ γεωμετρικοῦ πορίσματος· διότι οἱ ἔνθεοι προφήται λαμβάνουν ἐκ τῆς προγνώσεως τῶν μὴ ὑπαρχόντων καθόλου, ἡ ὁποία ἰδιάζει εἰς μόνον τὸν γνωρίζοντα πάντα πρὸ τῆς γενέσεως αὐτῶν ἀνάρχως. Τί λοιπόν; Ἡ πρόγνωσις εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Κύριος μετέδωσε καὶ εἰς τὸν Δαβίδ; Ἄλλ' ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ περὶ τίνος εἶναι μὲν κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἄναρχος, ὄχι δὲ ἀτελεύτητος¹¹⁹.

47

Βλέπεις εἰς πόσας βλασφημίας κινδυνεύουν νὰ ἀναμιχθῶν οἱ διάδοχοι τοῦ Βαρλαάμ; Ὁ δὲ Βαρλαάμ φρονεῖ μὲν τὰ ἴδια (διότι αὐτός εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τοὺς ἔγευσε μὲ τὸ θολερὸν ὑγρὸν τῆς κακονοίας), ἀφοῦ ἀμφοτέροι δὲν ἀναγνωρίζουν ἓνα φύσει ἄκτιστον Θεόν, ὅπως δεχόμεθα ἡμεῖς, ἀλλ' ἓνα ἄκτιστον, τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ δύνανται νὰ λέγουν ὅτι ἡ θεοποιὸς χάρις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἢ ὑπερουσίος οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ κτίσμα. Οὕτω δέχονται τοὺς προορισμούς, οὕτω τὴν σοφίαν, τὴν ἀγιότητα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν θεότητα, τὰ ὁποῖα ὅλα οἱ ἅγιοι λέγουν ὅτι εἶναι φύσει περὶ τὸν Θεόν καὶ ἄκτιστα, ὡς ἀνήκοντα ὄχι εἰς τὴν οὐσίαν ἀλλ' εἰς τὴν ἐνέργειαν (διό λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν τούτων, ὅπως τῶν ὀνομαζομένων ὑπέρκειται τὸ ὑπερώνυμον, καὶ τῶν αἰτιατῶν τὸ αἴτιον, καὶ τῶν μεθεκτῶν τὸ εὐρισκόμενον ἐντελῶς ὑπεράνω μετοχῆς, καὶ τῶν ἀρχῶν τὸ ὑπεράρχιον), αὐτοὶ δὲ ἕκαστον τούτων χαρακτηρίζουν ὡς κτίσμα, ἂν δὲν τὸ δεχώμεθα ὡς οὐσίαν, καὶ κατηγοροῦν ἡμᾶς διότι τὰ λέγομεν ἄκτιστα. Συμφωνοῦν μὲν λοιπόν μεταξὺ των, ἰσχυρι-

λήλοις οὐκ ἓνα Θεὸν ἄκτιστον τὴν τε φύσιν καὶ ὅσα κα-
 τὰ φύσιν ἔπεται αὐτῷ, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν μόνην εἶναι ἄ-
 κτιστον ἰσχυριζόμενοι. Βουλόμενος δ' ἐκεῖνος κλέψαι
 τοὺς ἀκούοντας, χάριν Θεοῦ περιφραστικῶς εἰρησθαι
 5 τῷ σοφῷ Μαξίμῳ τὸν Θεὸν φησι καὶ διὰ τοῦτο ταύτην
 προσειρησθαι ἄκτιστον. Ἡμεῖς δὲ ἐροῦμεν ὅτι, εἰ καὶ
 τοῦτ' ἦν, ἀπόδειξις ἂν ἦν, ὅτι τῶν περὶ Θεὸν ἡ χάρις
 αὕτη, ἀλλ' οὐκ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Πᾶσα γὰρ περίφρασις,
 ὡς καὶ αὐτὸ τοῦνομα ταύτης μαρτυρεῖ τοῖς ἐπαίουσιν,
 10 ἐκ τῶν περὶ αὐτὸ ἐκάστον γίνεται. Ἐκεῖ δὲ οὐκ ἔνι πε-
 ριφραστικῶς δέξασθαι καὶ γὰρ πρόσκειται τὸ εἶναι ταύ-
 την ἐκ Θεοῦ. Κοινῆς οὖν καὶ μιᾶς ὑπαρχούσης χάριτος
 Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, καὶ μάλιστα καθ' ἣν ἡ
 θέωσις τελεῖται, ὁ χάριν Θεοῦ περιφραστικῶς τὸν Θε-
 15 ὸν εἰπών, τὸν ἐν τρισὶ γνωριζόμενον ὑποστάσει περι-
 φραστικῶς ἐδήλωσε. Πῶς οὖν ἡ Τριάς ἐκ Θεοῦ; Ὁ
 γὰρ Πατὴρ ἀνάιτιος· καὶ οὗτος μόνος αἴτιος οὐδαμόθεν
 ὑφιστάμενος. Ὁ δὲ Βαβλαᾶμ διὰ τῆς τοιαύτης ἐξηγή-
 σεως καὶ ἕτερον ἡμῖν εἰσάγει· τῇ γὰρ αὐτῇ διανοίᾳ πρό-
 20 τερος χρησάμενος καὶ ταῖς αὐταῖς ἀτοπίαις περιέπεσεν.
 48 Εἰ δὲ διατείνεται πάλιν ἡ τοῦ Βαβλαᾶμ ἐκείνου δια-
 δοχὴ τὸν Υἱὸν εἶναι μόνον ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν
 αἰὶ οὐσαν ἐκ Θεοῦ χάριν, δι' ἣν καὶ τοὺς μετὰ Χριστὸν
 ἐν ἑαυτοῖς οἰκοῦντὰ τε καὶ ζῶντα κατὰ Παῦλον ἔχον-
 25 τας αὐτὸν ἄκτιστους εἴρηκεν ὁ πολὺς τὰ θεῖα Μάξιμος,
 πῶς ὁ Υἱὸς αὐτὸς ἐν Ἐὐαγγελίοις τοῖς ἀγαπήσασιν αὐ-
 τὸν καὶ ἀγαπηθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἤξειν
 ἐπαγγέλλεται καὶ μονὴν ποιήσῃν παρ' αὐτοῖς; Οὐ μὴν,
 ἀλλ' εἰ καὶ τὸν Υἱὸν δοίημεν μόνον ἐνοικεῖν, μεθέξεως
 30 οὐσης τῆς τοιαύτης ἐνοικήσεως (οὐ γὰρ ὡς ἀπαντα-
 χοῦ ἔστιν ὁ πληρῶν τὰ πάντα κατ' οὐσίαν, οὕτω καὶ ἐν
 τοῖς ἁγίοις) ἀμεθέκτου τῆς οὐσίας οὐσης τοῦ Υἱοῦ, λεί-
 πεται κἀνταῦθα τὴν χάριν εἶναι τὴν μετεχομένην, δη-
 λονότι τὴν θεοποιὸν ἐνέργειαν. Ταύτην ἄρα θεῖαν καὶ

Ζόμενοι ὅτι δέν εἶναι εἷς Θεός ἄκτιστος, ἡ φύσις δηλαδὴ καὶ ὅσα φυσικῶς συνακολουθοῦν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ μόνον ἡ οὐσία εἶναι ἄκτιστος. Θέλων δὲ ἐκεῖνος νὰ παραπλανήσῃ τοὺς ἀκούοντας, λέγει ὅτι ὁ σοφός Μάξιμος περιφραστικῶς εἶπε τὸν Θεὸν χάριν Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐχαρακτήρισεν αὐτὴν ἄκτιστον. Ἡμεῖς δὲ θὰ εἴπωμεν ὅτι, καὶ ἂν συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἦτο ἀπόδειξις ὅτι ἡ χάρις αὐτὴ θὰ ἦτο ἐκ τῶν περὶ τὸν Θεόν, ἀλλ' ὄχι οὐσία τοῦ Θεοῦ. Διότι πᾶσα περίφρασις, ὅπως καὶ ἡ ἴδια ἡ λέξις μαρτυρεῖ διὰ τοὺς εἰδήμονας, γίνεται ἐκ τῶν πέριξ ἑνός πράγματος. Ἐκεῖ δὲ δέν εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν περίφρασιν, διότι ἡ διατύπωσις φανερώνει ὅτι αὕτη εἶναι ἐκ Θεοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν ὑπάρχει μία κοινὴ χάρις τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ μάλιστα αὕτη κατὰ τὴν ὁποῖαν τελεῖται ἡ θέωσις, ὁ εἰπὼν περιφραστικῶς χάριν Θεοῦ τὸν Θεόν, ἐδήλωσε περιφραστικῶς τὸν εἰς τρεῖς ὑποστάσεις γνωριζόμενον. Πῶς λοιπὸν ἡ Τριάς εἶναι ἐκ Θεοῦ; Διότι ὁ Πατὴρ εἶναι ἀναίτιος, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος αἴτιος ὁ ὁποῖος δέν προέρχεται ἀπὸ πουθενά. Ὁ δὲ Βαρλαάμ διὰ τῆς τοιαύτης ἐξηγήσεως μᾶς εἰσάγει καὶ κάτι ἄλλο· διότι χρησιμοποιήσας πρῶτος τὸν ἴδιον συλλογισμόν περιέπεσαν εἰς τὰς ἴδιαις ἀτοπίας.

48

Ἐὰν δὲ οἱ διάδοχοι ἐκεῖνου τοῦ Βαρλαάμ διατείνωνται πάλιν ὅτι ἡ πάντοτε ὑπάρχουσα ἐκ Θεοῦ χάρις εἶναι μόνον ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, λόγῳ τῆς ὁποίας χάριτος ὁ πολὺς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος εἶπεν ὅτι εἶναι ἄκτιστοι καὶ οἱ μετὰ Χριστὸν ἔχοντες αὐτόν μέσα των κατοικοῦντα καὶ ζῶντα κατὰ τὸν Παῦλον¹²⁸, πῶς εἰς τὰ εὐαγγέλια ἐπαγγέλλεται ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς εἰς τοὺς ἀγαπήσαντας αὐτόν καὶ ἀγαπηθέντας ἀπὸ αὐτόν ὅτι θὰ ἔλθῃ μαζί με τὸν Πατέρα καὶ θὰ κατασκευάσῃ εἰς αὐτοὺς διαμονήν¹²⁹; Καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν ὅτι μόνον ὁ Υἱὸς ἐνοικεῖ, ἐφ' ὅσον ἡ τοιαύτη ἐνοίκησις εἶναι μέθεξις (διότι ὁ πληρῶν τὰ πάντα κατ' οὐσίαν δέν εἶναι καὶ μέσα εἰς τοὺς ἁγίους οὕτως ὅπως εἶναι παντοῦ, ἡ δὲ οὐσία τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἀμέθεκτος, ἀπομένει

ἄκτιστον καὶ ἀεὶ οὖσαν ἐκ τοῦ ἀεὶ ὄντος ὁ ἅγιος προσ-
εῖπεν.

- 49 Ἄλλὰ καὶ ἡ τοῦ πανταχοῦ παρόντος ἔλευσις τί ἂν
εἶη ἄλλο ἢ φανέρωσις ἀποκαλυπτομένου τοῖς ἀξίοις μυ-
5 στικῶς; Οὐ γὰρ ἄλλοτε ἄλλοθεν ἤξει ἡ πανταχοῦ πα-
ροῦσα δύναμις, οὐδὲ μενεῖ που ἡ μηδαμοῦ. Ἄλλὰ τοῦτο
ἔλευσις ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς ἐκείνου καὶ μονή, ἡ πρὸς αὐτὸν
ἡμῶν δι' ἀποκαλύψεως ἄνοδος. Ἀποκαλύπτεται δὲ καὶ
φανεροῦται τίς; Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ; Ἄπαγε. Τοιγα-
10 ροῦν ἡ χάρις ἐστὶ καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, δι'
ἧς ἐπιφαίνεται καὶ ἐνοικεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός. Χάριν
μὲν οὖν Θεοῦ περιφραστικῶς φαίη ἂν τις τὸν ἐν τρι-
σὶν ὑποστάσεσι προσκυνούμενον Θεόν, ἀλλ' οὐκ ἐπειδὴν
προσκέηται τὸ εἶναι ταύτην ἐκ Θεοῦ. Καὶ χάριν δὲ Υἱ-
15 οῦ τὸν Υἱὸν λέγειν περιφραστικῶς, καὶ χάριν Πνεύ-
ματος τὸ Πνεῦμα, τὸ προσιστάμενον οὐδέν. Ἐπεὶ καὶ
Γρηγορίων ὁ θεολογικώτατος Ἐθαγρίῳ γράφων ἀπε-
στάλθαι, φησὶν, εἰς ἡμᾶς παρὰ τοῦ Πατρὸς «δύρουτόν
τινα τὴν νοητὴν χάριν τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος».
20 Καὶ γὰρ, ὡς ὁ αὐτὸς αὐθις ἐκεῖ μικρὸν ἀνωτέρω φησὶν,
«ἡ δίδυμος αὕτη τοῦ Πατρὸς ἀκτὶς καὶ μέχρις ἡμῶν,
διακονεῖται τῆς ἀληθείας τὸ φῶς καὶ τῷ Πατρὶ συνή-
νωται» κοινὰ γὰρ αὐτοῖς τὰ πρὸς ἡμᾶς δόματα. Χάριν
δ' ἐκ Θεοῦ τὸν Υἱὸν ὀνομάζειν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
25 οὐ τῶν ἐν ὑποστάσει τούτων ἐκάτερον ἰδίᾳ προσκυνούν-
των ἐστίν. Οἱ τοίνυν τοῦτο φανερώς λέγοντες ἐν τῷ
Πατρὶ μόνῳ καθ' ἑαυτὸν ὑφεστώτι ταῦτ' ἐνορωσιν, οὐ-
δὲ ὄν τινος δυνάμεις ἐνυπαρχούσας οὐχ ὑφεστώσας. Εἰ
γὰρ κατ' αὐτοὺς ὁ Πατήρ ἐστι μόνος ἐξ οὗ ἡ χάρις, ὁ
30 Υἱὸς οὐχ ἕξει τὴν αὐτὴν χάριν, ὡς ἐξ ἡλίου ἄλλος ἡλι-
ος εἶναι, κατὰ πάντα ὡσαύτως ἔχων τῷ γεννήσαντι,
χάριτι καὶ δόξῃ καὶ λαμπρότητι καὶ πᾶσι τοῖς περὶ αὐ-
τὸν θεωρουμένοις, ἀλλ' «οἷόν τις ἀκτὶς ἐσται, καὶ τὸ

122. Ἰω. 14, 23.

123. Γρηγ. Νύσσης, Ἐπιστολή 26 πρὸς Εὐάγριον, PG 46, 1108A.

124. Αὐτόθι, PG 46, 1105D.

ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ χάρις εἶναι ἡ μετεχομένη, δηλαδή ἡ θεοποι-
ὸς ἐνέργεια. Αὐτὴν λοιπὸν ἐχαρακτήρισεν ὁ ἅγιος θεῖαν
καὶ ἄκτιστον καὶ πάντοτε οὔσαν ἐκ τοῦ πάντοτε ὄντος.

49 Ἄλλὰ καὶ ἡ ἔλευσις τοῦ πανταχοῦ παρόντος τί ἄλ-
λο εἶναι παρὰ φανέρωσις τοῦ μυστικῶς ἀποκαλυπτομένου
εἰς τοὺς ἀγίους; Διότι δὲν θὰ ἔλθῃ ἄλλοῦ ἀπὸ ἄλλοῦ ἢ
πανταχοῦ παροῦσα δύναμις οὔτε θὰ παραμείνῃ κάπου ἢ
μὴ ὑπάρχουσα πουθενά, ἀλλὰ ἔλευσις ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς
καὶ παραμονή¹²² εἶναι τοῦτο, ἡ ἄνοδος ἡμῶν πρὸς αὐτὸν
κατόπιν ἀποκαλύψεως. Ποῖος δὲ ἀποκαλύπτεται καὶ φανε-
ρῶνεται; Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ; Κάθε ἄλλο. Ἐπομένως εἶναι
ἡ χάρις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, διὰ τῆς ὁποίας ἐπι-
φαίνεται καὶ ἐνοικεῖ εἰς τοὺς ἀξίους ὁ Θεός. Χάριν μὲν
τοῦ Θεοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπῃ κανεὶς τὸν εἰς τρεῖς ὑπο-
στάσεις προσκυνούμενον Θεόν, ἀλλ' ὄχι διότι συνυπακούε-
ται ὅτι αὕτη εἶναι Θεός. Καὶ τὸ νὰ λέγωμεν περιφραστικῶς
χάριν Υἱοῦ τὸν Υἱόν καὶ χάριν Πνεύματος τὸ Πνεῦμα, δὲν
ἐμποδίζει τίποτε. Καθ' ὅσον καὶ ὁ θεολογικώτατος τῶν
Γρηγορίων, γράφων πρὸς τὸν Εὐάγριον, λέγει ὅτι ἔχει
ἀποσταλῆ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν Πατέρα «διπλῆ χάρις νοητή,
τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος»¹²³. Πράγματι, ὅπως λέγει ὁ
ἴδιος πάλιν ἐκεῖ ὀλίγον ἀνωτέρω, «ἡ δίδυμος αὐτῆ ἀκτίς
τοῦ Πατρὸς καὶ μέχρις ἡμῶν ὑπηρετεῖ τὸ φῶς τῆς ἀλη-
θείας καὶ μὲ τὸν Πατέρα εἶναι συνηνωμένη»¹²⁴, διότι εἶναι
κοινὰ εἰς αὐτοὺς τὰ δόματα πρὸς ἡμᾶς. Τὸ νὰ ὀνομάζε-
ται δὲ ὁ Υἱός ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα χάρις Θεοῦ, δὲν εἶναι
ἴδιον τῶν προσκυνούντων τὸ καθ' ἓνα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ
εἰς ἰδιαιτέραν ὑπόστασιν. Οἱ λέγοντες λοιπὸν τοῦτο εἶναι
φανερὸν ὅτι διαβλέπουν ταῦτα εἰς μόνον τὸν Πατέρα
καθ' ἑαυτὸν ὑφιστάμενον ὡσὰν δυνάμεις ἐνυπαρχούσας
ἀλλὰ μὴ ὑφισταμένας. Διότι ἂν, ὅπως αὐτοὶ δέχονται, μόνον
ἀπὸ τὸν Πατέρα προέχεται ἡ χάρις, ὁ Υἱός δὲν θὰ
ἔχη τὴν ἴδιαν χάριν, ὥστε νὰ εἶναι ἀπὸ ἡλίον ἄλλος ἡλιος,
ὁμοιος καθ' ὅλα μὲ τὸν γεννήσαντα, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν
δόξαν καὶ τὴν λαμπρότητα καὶ ὅλα τὰ περὶ αὐτὸν παρα-
τηρούμενα, ἀλλὰ «θὰ εἶναι ὡς ἀκτίς καὶ τὸ Πνεῦμα θὰ

Πνεῦμα οἶον ἀγνή, ὡς ἐκ μεγάλου καὶ μείζονος καὶ μεγίστου τὴν Τριάδα συνίστασθαι», δ κατὰ τὸν θεολόγον μέγαν Γρηγόριον σαφῶς ἐν τοῖς Ἀπολιναρίου γέγραπται λόγοις.

- 50 5 Ἡμῖν δὲ περὶ θεολογίας τὴν ἀρχὴν λόγος ἦν οὐδεὶς, ἀλλὰ πρὸς τὸν εἰς τὸ φῶς τῆς θεωρίας ὑβρίσαντα τοῖς ὑπὸ τῶν πατέρων εἰρημένους προσφυῶς ἐχρησάμεθα, δεῖν εἶναι φυλάττειν ἑκατέραν ἐπὶ τῶν οἰκείων ὄρων εἰδότες, καὶ θεολογεῖν ἰδίᾳ καὶ περὶ ἀποκαλύψεως γράφειν ὡς παρελάβομεν. Ὁ δὲ τὸ διαφέρον αὐτῶν ἀντιπεριστήσας εἰς ἀντιπάλους τὰς μοίρας, καὶ οὕτως ἀλλήλαις ἐκπολεμώσας, θατέρα κατὰ τῆς ἐτέρας ἐχρησασατο, μὴδ' ἐτέρα φυλάξας τὸ ἀσφαλές. Ταῦτ' ἄρα καὶ παρ' ἡμῶν ἐξεληλεγμένος συνοδικῶς αὐτὸς ἑαυτὸν ἔπι
- 10 15 αἰσχύνῃς ὑπερόριον ἀποδείκνυσιν. Ὁ δὲ μετὰ τὴν ἐκείνου φυγὴν, Βαρλαάμ ἄλλος ἡμῖν ἀναδειχθῆναι φιλοτιμούμενος, τηλικούτοις αὐθις, ὡς ὄρατε, περιπίπτει τοῖς ἀτοπήμασιν. Ἴνα τοίνυν ἄλλος ἐκείνος ἀκριβῶς εἶη τῆς ἐκείνου κακοτεχνίας μὴδὲν ἑλλείπων, ἐπεὶ τὰ
- 20 25 ληθῆ λέγων οὐκ ἂν ἴσχυσε κατηγορεῖν ἡμῶν, πρὸς τὸ ψεῦδος ἀπειδε καὶ τὰς συκοφαντίας, ἔστιν ἃ τῶν ἡμετέρων γραμμᾶτων παρασπάσας καὶ πολυτρόπως κακορρήσας ὑφαίρεσέσι τε καὶ προσθήκαις καὶ παρεξηγήσει, τὰ αὐτὰ τῷ Βαρλαάμ ἀντικρυς λέγων καὶ ποιῶν, πλὴν
- 30 35 ὅσον ἐκείνος μὲν μετὰ τὴν προτέραν σύνοδον νῶτα δοῦς εὐθὺς οὐκέτ' ἔγνω δεῖν ἀναισχυντεῖν, οὗτος δὲ διὰ τῆς εἰς τέλος ἀναιδείας ἀνύσειν ἥλπισέ τι. Καὶ δευτέρας γὰρ δι' αὐτὸν γεγονυίας ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς συνόδου καὶ τὰ αὐτὰ τῇ προτέρα προσαποφνηαμένης, αὐτοῦ τε δημοσίᾳ παρά τε τοῦ θειοτάτου πατριάρχου καὶ τῶν προεστηκότων τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, αὐτῶν τε τῶν καθολικῶν κριτῶν μετὰ τοὺς ἐλέγχους ἐπιτιμηθέντος, ὡς καὶ τὸν δῆμον ἰδόντα κατ' αὐτοῦ χωρῆσαι, καὶ παραιτουμένων ἔστιν ὧν τῶν ἡμετέρων ὑπὲρ τούτου μόλις

εἶναι ὡς αὐγή, ὡς ἐάν ἡ Τριάς ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓν μέγα καὶ ἓν μεγαλύτερον καὶ ἓν μέγιστον», τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν μέγαν θεολόγον Γρηγόριον σαφῶς διατυπώνεται εἰς τὰς πραγματείας τοῦ Ἀπολιναρίου¹²⁵.

50

Ἡμεῖς πάντως εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ἠσχολήθημεν καθόλου μὲ τὸ θεολογικὸν πρόβλημα· ἀπλῶς ἐχρησιμοποίησαμεν τὰ ὑπὸ τῶν πατέρων καταλλήλως λεχθέντα ἔναντι τοῦ ὑβρίσαντος τὸ φῶς τῆς θεωρίας, γνωρίζοντες ὅτι πρέπει νὰ φυλάττωμεν ἐκάστην μοῖραν εἰς τὰ ἰδικά της πλαίσια, καὶ νὰ θεολογοῦμεν ἰδιαιτέρως καὶ νὰ γράφωμεν περὶ ἀποκαλύψεως σύμφωνα πρὸς ὅσα παρελάβομεν. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ Βαρλαάμ, μεταβαλὼν τὰς δύο μοῖρας εἰς ἀντιπάλους λόγῳ τῆς διαφορᾶς των, καὶ οὕτως εἰς πολεμίους, ἐχρησιμοποίησε τὴν μίαν ἔναντιὸν τῆς ἄλλης, χωρὶς νὰ διαφυλάξῃ καὶ τῆς ἄλλης τὴν ἀσφάλειαν. Ἐλεγχθεῖς λοιπὸν καὶ ἀπὸ ἡμᾶς διὰ ταῦτα ἐνώπιον συνόδου ἀπὸ ἐντροπὴν κατέστη αὐτοεξόριστος. Ὁ δὲ φιλοδοξήσας νὰ μᾶς ἀναδειχθῇ εἰς ἄλλον Βαρλαάμ μετὰ τὴν φυγὴν ἐκείνου, ὁ Ἀκίνδυνος δηλαδὴ, περιπίπτει, ὅπως βλέπετε, εἰς τόσον φοβερὰ ἀτοπήματα. Διὰ νὰ καταστῇ λοιπὸν ἄλλος Βαρλαάμ ἀκριβῶς, μὴ στεροῦμενος τίποτε ἀπὸ τὴν κακοτεχνίαν ἐκείνου, ἐπειδὴ λέγων τὴν ἀλήθειαν δὲν θὰ κατῶρθωνε νὰ μᾶς κατηγορήσῃ, ἐστράφη πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὰς συκοφαντίας, παραποιήσας καὶ πολυτρόπως παραχαράξας μερικὰ ἀπὸ τὰ κείμενά μας, μὲ ἀφαιρέσεις καὶ προσθήκας καὶ παρερμηνείας, λέγων καὶ πράττων τὰ ἴδια μὲ τὸν Βαρλαάμ, πλὴν τοῦ ὅτι ἐκεῖνος μὲν μετὰ τὴν πρώτην σύνοδον ὀπισθοχωρήσας δὲν συνέχισε τὰς ἀναισχυντίας, αὐτὸς δὲ διὰ τῆς μέχρι τέλους ἀναιδεΐας ἤλπισεν ὅτι κάτι θὰ κερδίσῃ. Πράγματι, ἐνῶ ἐγίνε καὶ δευτέρα σύνοδος δι' αὐτὸν μὲ τὰ ἴδια θέματα, ἢ ὁποῖα ἀπεφάσισε τὰ ἴδια μὲ τὴν προηγουμένην, αὐτὸς δὲ ἐπετιμῆθη δημοσίᾳ ἀπὸ τὸν θειότατον πατριάρχην καὶ τοὺς κυβερνήτας, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς κριτάς, εἶδε μάλιστα καὶ τὸν λαὸν νὰ κινῆται ἔναντιὸν του, καὶ μάλιστα μόλις συνεκρατήθησαν ἀπὸ

ἀποσχέσθαι, τοσούτων γεγονότων ὑπὲρ ἀληθείας κατ' αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ, αὐτὸς τῶν αὐτῶν αὐθις ἀνερευθριάστως ἔχεται φωνῶν.

- 51 Ἡμῶν οὖν λεγόντων ὡς ἡ τῆς θεώσεως χάρις ἔστιν
 5 ἕτε καὶ θεότης παρὰ τῶν πατέρων λέγεται, ἐπεὶ καὶ θεοὶ ἀπὸ ταύτης οἱ ταύτης εὐμοιρήσαντες τῆς χάριτος, αὕτη δὲ οὔτε οὐσία τοῦ Θεοῦ ἔστι κατ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς πατέρας οὔτε ἄγγελος οὔτε τι τῶν τὴν χάριν δεχομένων — χάρις γὰρ καὶ θεοποιὸς δωρεὰ ἔστι τοῦ Πνεύματος —, τοῦτο τοίνυν ἡμῶν λεγόντων, ἐκείνος στρεβλῶν τε καὶ παρεξηγούμενος καὶ κακοτρόπως παρασύρων τὴν εὐσεβῆ τῶν γεγραμμένων διάνοιαν, δύο σέβειν ἡμᾶς θεοὺς καὶ θεότητας συκοφαντεῖ, καὶ τὰς τῶν πατέρων αὐτὸς σαφῶς ἀθετῶν φωνάς, ὡς τοὺς ἄλλους
 10 λήσων, καθάπερ τι προσωπεῖον ἡμᾶς τῆς οἰκείας πρὸς ἐκείνους ἀθετήσεως προβαλλόμενος, ἐκῶν ἡμῶν τοῦτο καταφεύδεται. Μὴ γὰρ σὺ τοῖς οἰκείοις ἤκουσεν ὡσὶν ἡμῶν ἐπὶ στόματος φερόντων τὴν καλὴν ὁμολογίαν, ἣν καὶ σύμβολον εὐσεβείας οἱ πατέρες προσηγόρευσαν, ὡς
 20 ἱκανὸν δεῖγμα τῶν ἕνα σεβόντων Θεὸν καὶ μίαν προσκυνούντων θεότητα ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν; Ἄλλ' ὡς ἔοικεν οἱ πρόσφατοι θεοφάντορες οὗτοι οὐκ ἀληθοῦς τοῦτο θεοσεβείας σύμβολον ἡγοῦνται.

- 52 Τί δέ; Οὐ δύο φύσεις, θελήσεις τε καὶ ἐνεργείας δο-
 25 ξάζοντας ἡμᾶς ἴσασιν ἐπὶ Χριστοῦ; Εἰ τοίνυν ἡ μία ἐφ' ἐκάστου τούτων ἀνθρωπεῖα ἔστί, καὶ μία τοιγαροῦν ὑπολέλειπται θεία. Πῶς οὖν οὐχ ἕνα σέβομεν Θεὸν οἱ μίαν σέβοντες θείαν φύσιν καὶ θέλησιν καὶ ἐνέργειαν; Τί δέ; Μὴ εἰς ἄλλον Θεὸν ἐβαπτίσθημεν ἢ οὗτοι οἱ και-
 30 νοὶ κατήγοροι; Ἡμεῖς δὲ καὶ βαπτίζομεν. Ἡ τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἕνα σέβομεν Θεόν, εἰς ὃν βεβαπτίσμεθά τε καὶ βαπτίζομεν κατὰ τὴν ἐκείνου μεγαλοδωρεάν, ἣ οὐδ' οὗτοι ἕνα σέβουσι Θεόν. Οὕτως οἱ χριστιανοκατήγοροι αὐτοκατήγοροί εἰσι. Χρῆν δὲ ἡμᾶς τοῦτο λέγειν, ὅτι δύο

αυτό μερικοί τῆς συνοδείας μας, ἐνῶ λοιπὸν τόσα συνέβησαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας κατ' αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ, αὐτὸς συνεχίζει πάλιν χωρὶς ἐντροπὴν τὰ ἴδια κηρύγματα.

51 Ἐνῶ λοιπὸν ἡμεῖς λέγομεν ὅτι ἡ χάρις τῆς θεώσεως λέγεται καὶ θεότης ἐνίοτε ἀπὸ τοὺς πατέρας, ἐφ' ὅσον οἱ ἀπολαύσαντες ταύτης τῆς χάριτος λέγονται καὶ θεοὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς, αὐτὴ δὲν εἶναι οὔτε οὐσία τοῦ Θεοῦ κατὰ τοὺς ἰδίους πατέρας οὔτε ἄγγελος οὔτε κάτι ἀπὸ τὰ δεχόμενα αὐτὴν —διότι χάρις εἶναι καὶ ἡ θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ πνεύματος—, ἐνῶ λοιπὸν τοῦτο λέγομεν ἡμεῖς, ἐκεῖνος διαστρεβλώνων καὶ παρερμηνεύων καὶ παραποιῶν κακοτρόπως τὴν εὐσεβῆ ἔννοιαν τῶν γραπτῶν, μᾶς συκοφαντεῖ ὅτι δεχόμεθα δύο θεοὺς καὶ θεότητα. Ἄθετῶν αὐτὸς ὁ ἴδιος σαφῶς τοὺς λόγους τῶν πατέρων, διὰ τὰ παραπλανήσῃ τοὺς ἄλλους, προβάλλει ἡμᾶς ὡς προσωπεῖον τῆς ἰδικῆς του ὀθετήσεως ἐκείνων καὶ ἐν γνώσει του διαβάλλει ἡμᾶς περὶ τούτου. Μήπως τάχα δὲν ἤκουσε μὲ τὰ αὐτιά του τὰ προφέρωμεν μὲ τὸ στόμα μας τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τὴν ὁποίαν οἱ πατέρες τῆς συνόδου ἀπεκάλεσαν καὶ σύμβολον εὐσεβείας, ὡς κατάλληλον γνῶρισμα τῶν σεβομένων ἕνα Θεὸν καὶ προσκυνοῦντων μίαν θεότητα εἰς τρεῖς τελείας ὑποστάσεις; Ἄλλά, ὅπως φαίνεται, οἱ νεώτεροι αὐτοὶ θεοφάντορες δὲν θεωροῦν τοῦτο σύμβολον ἀληθινῆς θεοσεβείας.

52 Τί δηλαδῆ; Δὲν γνωρίζουν ὅτι ἡμεῖς δεχόμεθα δύο φύσεις, θελήσεις καὶ ἐνεργείας εἰς τὸν Χριστόν; Ἐὰν λοιπὸν ἡ μία εἰς κάθε περίπτωσιν εἶναι ἀνθρωπίνη, ὑπολείπεται βεβαίως καὶ μία θεία. Πῶς λοιπὸν δὲν σεβόμεθα ἕνα Θεὸν ὅσοι σεβόμεθα μίαν θεϊαν φύσιν καὶ θέλησιν καὶ ἐνέργειαν; Τί τάχα; Μήπως ἐβαπτίσθημεν εἰς ἄλλον Θεὸν ἀπὸ ἐκεῖνον εἰς τὸν ὁποῖον ἐβαπτίσθησαν αὐτοὶ οἱ νέοι κατήγοροι; Ἡμεῖς δὲ καὶ βαπτίζομεν. Ἐπομένως καὶ ἡμεῖς σεβόμεθα ἕνα Θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχομεν βαπτισθῆ καὶ βαπτίζομεν κατὰ τὴν μεγαλοδωρεάν ἐκεῖνου, ἢ οὔτε αὐτοὶ δὲν σέβονται ἕνα Θεόν. Οὕτω οἱ χριστιανοκατήγοροι γίνονται αὐτοκατήγοροι. Ἐὰν βεβαίως ἐλέγομεν ὅτι

θεοὺς σέβομεν καὶ δύο θεότητας δοξάζομεν ἑκατέρου
 τούτων μίαν, καὶ οὕτως ἂν ἡμεν ὑπεύθυνοι δικαίως τῇ
 κατηγορίᾳ. Ἔως δ' ἂν ἡμεῖς μὴ τοιαῦτα λέγωμεν, ἐ-
 κείνων ἄπτεται δικαίως τῶν τὰ τοιαῦτα οἴκοθεν λεγόν-
 5 των τὸ τοιοῦτο ἔγκλημα, οὐχ ὡς συκοφαντούντων μό-
 νον, ἀλλ' ὡς καὶ τὰ εἰσεβῆ δόγματα περιτρεπόντων.
 Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄλις. Ἐπὶ δὲ τὴν προτεθειμένην
 ἀκολουθίαν τὸν λόγον ἐπανακτέον.

σεβόμεθα δύο θεούς καὶ δεχόμεθα δύο θεότητες τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτούς, τότε δικαίως θὰ εἴμεθα ὑπεύθυνοι διὰ τὴν κατηγορίαν. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡμεῖς δὲν λέγομεν τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἡ τοιαύτη κατηγορία δικαίως ἀπευθύνεται πρὸς ἐκείνους οἱ ὅποιοι πράγματι λέγουν τοιαῦτα, ὄχι μόνον ὡς συκοφάντας ἀλλὰ καὶ ὡς διαστροφεῖς τῶν εὐσεβῶν δογμάτων.

Ἄρκετὰ ὅμως εἶναι ταῦτα. Ἄς ἐπαναφέρωμεν τώρα τὸν λόγον εἰς τὸ προκείμενον.

ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΠΟΙΟΥ ΜΕΘΕΞΕΩΣ

Ἡ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΥΠΕΡΦΥΟΥΣ ΑΠΛΟΤΗΤΟΣ

Φέρε δὴ προθῶμεν νῦν τὸ ὑπ' ἀμφοτέρων φανερῶς
λεγόμενον καὶ δοκοῦν ἔχειν τινὰ λόγον ἀπορίας. Φασὶ
γὰρ πρὸς ἡμᾶς, «εἰ τὴν ἐν τοῖς ἀγίοις χάριν ἄκτιστον
δι' οὐδὲν ἄλλο λέγετε, ἢ ὅτι μετέχουσι Θεοῦ, πάντα δὲ
5 τὰ κτίσματα μετέχει τοῦ Θεοῦ (καὶ γὰρ διὰ πάντων διή-
κει καὶ πᾶσι μεταδίδωσι, τοῖς μὲν τοῦ εἶναι, τοῖς δὲ
πρὸς τῷ εἶναι καὶ τοῦ ζῆν αἰσθητικῶς ἢ λογικῶς ἢ νοε-
ρῶς), ἄκτιστον ἔσται τούτοις ἅπασι, τοῖς μὲν τὸ εἶναι,
τοῖς δὲ τὸ ζῆν, τοῖς δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ λογίζεσθαι
10 καὶ τὸ νοεῖν». Ἡμεῖς δὲ τοῖς ἀγίοις συμφωνοῦντες οὐ-
δεμιᾶς ἂν αὐτοὺς ἠξιώσαμεν ἀπολογίας· πίστις γὰρ ἡ-
γεῖται τῶν χριστιανικῶν δογμάτων, ἀλλ' οὐκ ἀπόδειξις.
Διὰ δὲ τοὺς ἐκ τῆς πιθανολογίας ἐκείνων παρασυρομέ-
νους ἀνθυπενεγκεῖν δέον ἂν εἴη πρὸς αὐτούς, ὡς εἰ
15 τὴν ἐν τοῖς ἀγίοις θεουργὸν χάριν, ὧ βέλτιστοι, διὰ τοῦ-
το λέγετε κτιστήν, ἐπεὶ πάντα τὰ κτιστὰ μετέχει τοῦ
Θεοῦ, πάνθ' ἡμῖν ἅγια κληθήσεται καὶ θεοποιηθήσεται
πᾶσα κτίσις παρ' ἡμῶν· οὐ γὰρ τὰ λογικὰ μόνον ἔσται
ἅγια, μᾶλλον δὲ τῶν λογικῶν οἱ τῆς θεοποιουῦ δωρεᾶς
20 τοῦ Πνεύματος μετεσχηκότες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλογα καὶ
πρὸς τούτοις τὰ ἄψυχα. Τί γὰρ εἶπερ ἕτερον ἕτερον
βελτίονος μετείληχεν ὑπάρξεώς τε καὶ ζωῆς; Κἂν τοῖς
ἀγίοις ἴδοις ἂν διαφορὰν. Οὐκοῦν ἀγιωτέρα μὲν σοι μέ-
λιττα τῆς μυίας, μελίττης δὲ ἀμνάς, ἀμνάδος δ' ἕτερ'
25 ἄττα, καὶ τούτων ἀνθρώπος, κἂν Ἰεζάβελ ἦ τυχόν. Καὶ

ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΠΟΙΟΥ ΜΕΘΕΞΕΩΣ

Ἡ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΥΠΕΡΦΥΟΥΣ ΑΠΛΟΤΗΤΟΣ

1 Ἐμπρός λοιπόν τώρα ἄς προβάλωμεν τὸ φανερώς λεγόμενον ὑπ' ἀμφοτέρων καὶ φαινόμενον ὅτι περικλείει κάποιαν ἀπορίαν. Λέγουν πράγματι πρὸς ἡμᾶς, «ἂν τὴν εἰς τοὺς ἀγίους ὑφισταμένην ἄκτιστον χάριν δὲν ἀποδίδετε εἰς κανένα ἄλλον λόγον παρὰ μόνον εἰς τὸ ὅτι μετέχουν τοῦ Θεοῦ, ὅλα δὲ τὰ κτιστὰ μετέχουν τοῦ Θεοῦ (διότι ὁ Θεὸς διήκει δι' ὅλων καὶ μεταδίδει εἰς ὅλα, εἰς ἄλλα μὲν τὸ εἶναι, εἰς ἄλλα δὲ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ εἶναι καὶ τὸ ζῆν αἰσθητικῶς ἢ λογικῶς ἢ νοερῶς), ἀπὸ ὅλα αὐτὰ θὰ εἶναι ἄκτιστον εἰς ἄλλα μὲν τὸ εἶναι, εἰς ἄλλα δὲ τὸ ζῆν, εἰς ἄλλα δὲ πλὴν τούτων καὶ τὸ λογίζεσθαι καὶ τὸ νοεῖν». Ἡμεῖς δέ, συμφωνοῦντες μὲ τοὺς ἀγίους, δὲν θὰ τοὺς ἠξιώναμεν καμμιάς συλλογιστικῆς ἀπαντήσεως· διότι τῶν χριστιανικῶν δογμάτων ἡγεῖται ἡ πίστις, ὄχι ἡ ἀπόδειξις. Χάριν ὅμως τῶν παρασυρομένων ἀπὸ τὴν ἐπιχειρηματολογίαν ἐκείνων, χρειάζεται νὰ ἀπαντήσωμεν πρὸς αὐτοὺς ὅτι, ὦ λαμπρότατοι, ἂν λέγετε κτιστὴν τὴν θεουργὸν εἰς τοὺς ἀγίους χάριν διὰ τοῦτο, ὅτι ὅλα τὰ κτιστὰ μετέχουν τοῦ Θεοῦ, ὅλα θὰ ὀνομασθοῦν ἀπὸ σαῶς ἅγια καὶ θὰ θεοποιηθῇ ἀπὸ σαῶς ὅλη ἡ κτίσις· διότι ὄχι μόνον τὰ λογικὰ θὰ εἶναι ἅγια, μᾶλλον δὲ οἱ ἐκ τῶν λογικῶν μετασχόντες τῆς θεοποιουῦ δωρεᾶς τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλογα, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ ἄψυχα. Τί σημασίαν ἔχει ἂν τὸ ἔν ἔχει λάβει καλυτέραν ὑπαρξιν καὶ ζωὴν ἀπὸ τὸ ἄλλο; Θὰ παρατηρήσης δὲ τὴν διαφορὰν καὶ εἰς τοὺς ἀγίους. Οὕτω θὰ σοῦ φανῇ ἀγιωτέρα ἢ μέλισσα ἀπὸ τὴν μυῖαν, ἢ ἀμνάς ἀπὸ τὴν μέλιασαν, ἄλλα πράγματα ἀπὸ τὴν ἀμνάδα, καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος, ἔστω καὶ ἂν εἶναι τυχὸν ἴε-

πάλιν, μύρμηξ κωνώπων ἀγιώτερος, τοῦ δὲ κριός, εἰ δὲ βούλει ταῦρος ἢ ἑλέφας ἢ τι τῶν θηρίων ἕτερον, τῶν ἀθθις ἄνθρωπος, κᾶν ἢ κατὰ τὸν Ἀχαάβ. Τοιοῦτος ἄγιος εἶη ἄν καὶ ὁ πρὸς τοιαῦτα γελοῖα διὰ τῶν καταγελάστων δογμάτων κατασπῶν ἡμᾶς, ὃς καὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγελίῳ δῆλός ἐστιν ἀντιταττόμενος.

2 Εἰ γὰρ κτιστὴ ἐστὶν ἢ ἐν τοῖς ἀγίοις θεοποιός δωρεὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ ταῦθ' ὡς ἕξις ἢ μίμησις τις φυσικῆ, καθάπερ ὁ ταρασσῶν ἡμᾶς περιέρεχεται διδάσκων, οὐχ ὑπὲρ φύσιν γίνονται οἱ ἄγιοι θεοούμενοι, οὐδ' ἐκ Θεοῦ γεννῶνται οὐδὲ Πνεῦμά εἰσιν ὡς ἐκ Πνεύματος γεγεννημένοι, καὶ Πνεῦμα μετὰ τοῦ Κυρίου ἐν, ὡς αὐτῷ κολλώμενοι, οὐδὲ μόνοις τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τέκνα Θεοῦ γενέσθαι ὁ Χριστὸς ἐξουσίαν ἔδωκεν ἐπιδημήσας· καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας γὰρ αὐτοῦ πᾶσιν ἐνυπῆρχεν ἔθνεσιν, εἰ γε φυσικῶς ἔνεστιν ἡμῖν, καὶ νῦν τοῖς νῦν δυσσεβέσι τε καὶ ἀσεβέσι ἅπασιν. Ἄκουσον τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου διαλεγομένου πρὸς Πύρρον καὶ λέγοντος· «νεύματι Θεοῦ ἐκινούντο καὶ Μωϋσῆς καὶ Δαυὶδ καὶ ὅσοι τῆς θείας ἐνεργείας χωρητικοὶ τῇ ἀποθέσει τῶν ἀνθρωπίνων καὶ σαρκικῶν ιδιωμάτων γεγόνασι». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «τῆς εἰκόνας ἀνεληθούσης πρὸς τὸ ἀρχέτυπον καὶ τῆς θείας ἀπειλημένης ἐνεργείας, μᾶλλον δὲ Θεοῦ τῇ θεώσει γεγεννημένης, καὶ πλέον ἠδομένης τῇ ἐκοτάσει τῶν φυσικῶς ἐπ' αὐτῆς καὶ ὄντων καὶ νοουμένων διὰ τὴν ἐκνικήσασαν αὐτὴν χάριν τοῦ Πνεύματος».

3 Οὐκοῦν οὐχ ἀπλῶς βελτιοῦνται τὴν φύσιν οἱ θεωθέντες, ἀλλ' αὐτὴν προσλαμβάνονται τὴν θείαν ἐνέργειαν, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦτ' αὐτὸ γὰρ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, «ὅταν μὲ τὴν αὐτοῦ οἰκείαν ἐνοῶμεν ἀξίαν, μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ θεωροῦμεν, ὅταν δὲ τὴν εἰς τοὺς μετόχους ἐνεργουμένην χάριν ἐνθυμηθῶ-

1. Βλ. Ἰω. 1, 12 ἔ. 3, 6. Α' Κορ. 6, 17.

2. Ζήτησις μετὰ Πύρρου, PG 91, 297A.

3. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1076C.

Ζάβελ. Καὶ ἐπίσης, ὁ μύρμηξ εἶναι ἀγιώτερος ἀπὸ τοὺς κώνωπας, ἀπὸ αὐτὸν δὲ ὁ κριός, ἐὰν δὲ θέλης ὁ ταῦρος ἢ ἐλέφας ἢ ἄλλο θηρίον, ἀπὸ αὐτὰ δὲ πάλιν ὁ ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ὡσάν ὁ Ἀχασάβ. Τοιοῦτος ἅγιος δύναται νὰ εἶναι καὶ ὁ καταβιβάζων ἡμᾶς εἰς τοιαῦτα γελοῖα διὰ τῶν καταγελάστων δοξασιῶν του, ὁ ὁποῖος προφανῶς ἀντιτάσσεται καὶ εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.

- 2** Ἐὰν πράγματι ἡ θεοποιὸς εἰς τοὺς ἀγίους δωρεὰ τοῦ Πνεύματος εἶναι κτιστή, καὶ μάλιστα ὡς ἕξις καὶ μίμησις φυσικῆ, ὅπως περιέρχεται διδάσκων ὁ διαβολεὺς ἡμῶν, οἱ ἅγιοι θεούμενοι δὲν γίνονται ὑπὲρ τὴν φύσιν οὔτε γεννῶνται ἀπὸ τὸν Θεὸν οὔτε εἶναι πνεῦμα ὡς γεννημένοι ἀπὸ Πνεῦμα, καὶ ἔν πνεῦμα μετὰ τοῦ Κυρίου ὡς κολλῶμενοι εἰς αὐτόν, οὔτε εἰς μόνους τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔδωσεν ὁ Χριστὸς ἐνανθρωπήσας νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ¹. Διότι καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ ὑπῆρχε τοῦτο εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, ἂν τουλάχιστον ἐνυπάρχη εἰς ἡμᾶς φυσικῶς καὶ ἐπίσης εἰς ὅλους τοὺς τώρα δυσσεβεῖς καὶ ἀσεβεῖς. Ἔκουσε τὸν σεπτὸν Μάξιμον διαλεγόμενον πρὸς τὸν Πύρρον καὶ λέγοντα, «μὲ τὸ νεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐκινουῦντο καὶ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Δαβὶδ καὶ ὅσοι ἐχώρυσαν τὴν θείαν ἐνέργειαν κατόπιν τῆς ἀποθέσεως τῶν ἀνθρωπίνων καὶ σαρκικῶν ἰδιωμάτων»². Καὶ πάλιν ἀλλοῦ, «καθ' ὅσον ἡ εἰκὼν ἀνήλθε πρὸς τὸ ἀρχέτυπον καὶ προσέλαβε τὴν θείαν ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ ἔγινε διὰ τῆς θεώσεως Θεὸς καὶ διὰ τῆς ἐκστάσεως ἀπολαύει εὐχαριστότερον τῶν φυσικῶς ὑπερεχόντων καὶ νοουμένων ἐπ' αὐτῆς προσόδων λόγῳ τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος ἢ ὁποῖα τὴν ὑπερενίκησεν»³.

- 3** Ἐπομένως δὲν βελτιώνονται ἀπλῶς κατὰ τὴν φύσιν οἱ θεωθέντες, ἀλλὰ προσλαμβάνουν αὐτὴν ταύτην τὴν θείαν ἐνέργειαν, τὸ ἴδιον τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς λέγει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος· «ὅταν μὲν ἐννοοῦμεν τὴν ἰδιαιτέραν ἀξίαν του, τὸν τοποθετοῦμεν μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ὅταν δὲ ἐννοοῦμεν τὴν εἰς τοὺς μετόχους ἐνεργουμένην χάριν, λέγομεν ἅτι εἶναι μέσα

μεν, ἐν ἡμῖν εἶναι λέγομεν». Εἰ δὲ ὡσπερ ἐν τοῖς κτί-
 σμασι πᾶσιν οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις ἐστί, καὶ ὡς Θεὸς
 κατὰ τὰς σοφὰς ὑμῶν ἐπινοίας, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις
 τὰ κατάλληλα κτίζει, οὕτω καὶ τοῖς ἁγίοις τὴν ἀγιότη-
 5 τα, τίς χρεία Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας; Τίς
 χρεία τοῦ κατ' αὐτὸν βαπτίσματος καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ
 προσγινομένης ἡμῖν ἐξουσίας τε καὶ δυνάμεως; Τίς
 χρεία Πνεύματος ἐξ ὑπαρχῆς αὐθις ἐμφυσιωμένου καὶ
 πεμπομένου καὶ ἐνοικιζομένου; Καὶ γὰρ ὡς ἐν τῷ παν-
 10 τὶ καὶ ἡμῖν ἐνῆν. Ἔσται δὲ καὶ ὁ Θεὸς ὁμοίως κτίζων
 καὶ θεοποιῶν. Καίτοι σαφῶς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος,
 «εἰ ὁ Θεὸς ὁμοίως κτίζει καὶ γεννᾷ, ὁμοίως καὶ κτίστης
 ἡμῶν καὶ Πατὴρ ἐστὶν ὁ Χριστός, Θεὸς γάρ, καὶ οὐ
 χρεία τῆς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος υἱοθεσίας». «Συν-
 15 ἠγειρε», φησὶν ὁ ἀπόστολος, «καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς
 ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς
 αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς
 χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰη-
 σοῦ. Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως
 20 καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον· οὐκ ἐξ ἔργων,
 ἵνα μὴ τις καυχῆσεται». Σὺ δ' ἡμῖν ἐκ μόνων τῶν ἔρ-
 γων τῆς κατὰ φύσιν μιμήσεως κατασκευάζεις τὴν θέω-
 σιν, τοῦτ' εἶναι λέγων θεοποιῶν δῶρον καὶ χάριν θείαν,
 τὴν ἐκ φύσεως μίμησιν; «Εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ
 25 ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ», καὶ «τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ
 οἰκεῖ ἐν ἡμῖν», καὶ «πάντες ἐν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν»,
 καὶ «ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν Πνεῦμά ἐστι», καὶ κα-
 τοικεῖ Χριστὸς ἐν ταῖς τῶν πιστῶν καρδίαις διὰ τοῦ
 Πνεύματος, καὶ «τὸν λόγον ἀκούσαντες τῆς ἀληθείας,
 30 ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθημεν τῷ Πνεύματι τῆς
 ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὃς ἐστὶν ἄρραθὼν τῆς κληρονομί-
 ας ἡμῶν», καὶ «ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μέ-
 νομεν καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ

4. Περί Ἁγίου Πνεύματος 26, 63, PG 32, 184C.

5. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 4, PG 29, 692A.

6. Ἐφ. σ. 2, 6·8.

μας⁴. Ἐὰν δὲ εἶναι καὶ εἰς τοὺς ἁγίους οὕτως, ὅπως εἰς ὅλα τὰ κτίσματα, καὶ κατὰ τὰς σοφὰς σκέψεις σας ὡς Θεός, κτίζει καὶ εἰς τοὺς ἁγίους τὴν ἁγιότητα, ὅπως εἰς τοὺς ἄλλους κτίζει τὰ κατάλληλα, τί ἐχρειάζεται ὁ Χριστός καὶ ἡ παρουσία του; Τί ἐχρειάζεται τὸ εἰς αὐτὸν βάπτισμα καὶ ἡ ἀπὸ αὐτὸν προσδιδομένη εἰς ἡμᾶς ἐξουσία καὶ δύναμις; Τί ἐχρειάζεται πάλιν τὸ πνεῦμα ἐξ ὑπαρχῆς ἐμφυσώμενον καὶ πεμπόμενον καὶ ἐνοικιζόμενον; Διότι θὰ ἦτο καὶ εἰς ἡμᾶς ὅπως καὶ εἰς τὸ σύμπαν. Θὰ εἶναι δὲ καὶ ὁ Θεὸς ὁμοίως κτίζων καὶ θεοποιῶν. Καὶ ὁμοίως ὁ μέγας Βασιλεὺς λέγει σαφῶς, «ἐὰν ὁ Θεὸς ὁμοίως κτίζει καὶ γεννᾷ, ὁμοίως κτίστης ἡμῶν καὶ πατήρ εἶναι ὁ καὶ Χριστός, ἀφοῦ εἶναι Θεός, καὶ δὲν χρειάζεται ἡ υἱοθεσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»⁵. «Συνήγειρε», λέγει ὁ ἀπόστολος, καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς εἰς τὰ ἐπουράνια ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, διὰ τὴν δειξίαν εἰς τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνας τὸν περισσεύοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς λόγῳ τῆς χρηστότητος ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ. Διότι εἴσθε σωσμένοι μετὰ τὴν χάριν διὰ τῆς πίστεως· καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπὸ σᾶς, τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ δῶρον· ὄχι ἀπὸ ἔργα διὰ τὴν μὴ καυχηθῆ κανεῖς»⁶. Σὺ δὲ μᾶς κατασκευάζεις τὴν θέωσιν ἀπὸ μόνον τὰ ἔργα τῆς κατὰ φύσιν μιμήσεως, λέγων ὅτι τοῦτο εἶναι θεοποιὸν δῶρον καὶ θεία χάρις, ἢ ἐκ φύσεως μίμησις; «Ὁποῖος δὲν ἔχει πνεῦμα Χριστοῦ, αὐτὸς δὲν εἶναι αὐτοῦ», καὶ «τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ εἰς ἡμᾶς»⁷, καὶ «ὅλοι ἐν πνεῦμα ἐποτίσθημεν»⁸, καὶ «ὁ κολλώμενος εἰς τὸν Κύριον εἶναι ἐν πνεῦμα μετ' αὐτὸν»⁹, καὶ «ὁ Χριστὸς κατοικεῖ εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν διὰ τοῦ πνεύματος»¹⁰, καὶ «ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, εἰς τὸν ὁποῖον πιστεύσαντες ἐσφραγίσθημεν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῆς ἐπαγγελίας, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν»¹¹ καὶ «διὰ τούτου γνωρίζομεν ὅτι μένομεν εἰς αὐτὸν καὶ αὐτὸς μένει εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἔδωκεν εἰς ἡ-

7. Ρωμ. 8, 9.

8. Α' Κορ. 12, 13.

9. Α' Κορ. 6, 17.

10. Ἐφεσ. 3, 16-17.

11. Ἐφεσ. 1, 13-14.

ἔδωκεν ἡμῖν», καὶ «οὐκ ἐλάβετε», φησί, «πνεῦμα δου-
λείας, ἀλλὰ Πνεῦμα υἰοθεσίας».

- 4 Σὺ δὲ καὶ τοὺς ἐμφανῶς δι' ἄκραν καθαρότητα καρ-
δίας ἰδόντας καὶ παθόντας λαμπρότητα Θεοῦ, καὶ ὑπο-
5 δεξαμένους τὸν Υἱὸν μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐλθόντα μονήν
ποιῆσαι ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμφανίσει κατ' ἐπαγγελίαν ἐαυ-
τὸν αὐτοῖς μετόχους φῆς καὶ θεωροῦς κτισμάτων; Τί
λέγεις, ἄνθρωπε; Τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ Πνεῦμα
τοῦ Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἅγι-
10 ον, τὸν ἀρραβῶνα τῆς κληρονομίας τῶν ἁγίων, τὸ Πνεῦ-
μα τῆς υἰοθεσίας, τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπαγγελίαν, ἣν
λαβὼν ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐχαρίσατο τοῖς πιστεύ-
ουσιν αὐτῷ, τὸ ἐπὶ τοὺς δούλους καὶ ἐπὶ τὰς δούλας τοῦ
Θεοῦ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ κατὰ τὸν προφήτην Ἰ-
15 ωὴλ ἐκκεχυμένον Πνεῦμα κτίσμα δοξάζεις εἶναι καὶ φυ-
σικὴν μίμησιν, καὶ τοὺς μὴ κατὰ σὲ βλασφημεῖν ἀνε-
χομένους δισσεβεῖς περινοστεῖς κηρύττων; Οὐ δυσω-
πῆ, ἄνθρωπε, λέγοντα τὸν ἀπόστολον «ὅτι τὰ σώματα ἡ-
μῶν ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστι»; Καὶ πά-
20 λιν, «ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν
ὑμῖν»; Ἄρα τὸ δουλικὸν οἰκητήριον κατεδέξατο ἂν ποτε
τῆ τοῦ ναοῦ προσηγορία τιμῆσαι; Εἰ δ' ὥς ἐν πᾶσι καὶ
ἐν ἡμῖν, ναὸς λοιπὸν Θεοῦ καὶ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν θη-
ρίων καὶ τῶν ἐρπετῶν ἕκαστον, παρήμι γὰρ εἶπεῖν ὅτι
25 καὶ τῶν ταῦτα σεφθέντων Ἑλλήνων, καὶ τῶν ἄλλων σε-
βασμάτων αὐτῶν. Μάτην δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος παρὰ τοῦ-
το τοὺς πιστοὺς ὑπεραίρει, καὶ ταῦτα τοὺς εὐδοκίμους·
«οὐκ οἶδατε γὰρ ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ
Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν;», «εἰ μῆτι ὄρα ἀδόκιμοί ἐστε», φησὶν.
5 30 Ἄλλὰ «κατακερματίζετε», φησί, «τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖ-
ον, ὑφειμένον λέγοντες, ἄκτιστον καὶ ὑπερκείμενον, καὶ
μετρεῖτε τὸν Θεὸν τῷ μὲν τῶν ἁγίων μείζω, τῷ δὲ ἐλάττω

12. Α' Ἰω. 4, 13.

13. Ρωμ. 8, 15.

14. Ἰωήλ 3, 1.

15. Α' Κορ. 6, 19.

16. Α' Κορ. 3, 16.

17. Α' Κορ. 3, 16.

18. Β' Κορ. 13, 5.

μᾶς ἐκ τοῦ Πνεύματός του»¹², καὶ «δὲν ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας ἀλλὰ πνεῦμα υἰοθεσίας»¹³.

4 Ἐσὺ δὲ μετόχους καὶ θεωροὺς κτισμάτων ἀποκαλεῖς καὶ τοὺς ἀπὸ ἄκραν καθαρότητα καρδίας ἰδόντας καὶ δοκιμάσαντας τὴν λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ καὶ ὑποδεχθέντας τὸν Υἱὸν ἐλθόντα μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα νὰ κατασκευάσῃ διαμονὴν εἰς αὐτοὺς καὶ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν νὰ ἐμφανίσῃ ἑαυτὸν εἰς αὐτούς; Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἅγιον, τὸν ἀρραβῶνα τῆς κληρονομίας τῶν ἁγίων, τὸ Πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Πατέρα ὁ Υἱὸς καὶ ἐχάρισεν εἰς τοὺς πιστοὺς του, τὸ ἐκκεχυμένον ἀπὸ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ εἰς τοὺς δούλους καὶ τὰς δούλας τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν προφήτην Ἰωὴλ Πνεῦμα¹⁴, θεωρεῖς κτίσμα καὶ φυσικὴν μίμησιν, καὶ τριγυρίζεις κηρύσσων δυσσεβῶς τοὺς μὴ ἀνεχομένους νὰ βλασφημοῦν κατὰ τὸν ἰδικόν σου τρόπον; Δὲν σέβεσαι τὸν ἀπόστολον, ἄνθρωπε, λέγοντα «ὅτι τὰ στόματα ἡμῶν εἶναι ναὸς τοῦ μέσα μας ἁγίου Πνεύματος»;¹⁵ καὶ πάλιν, «εἴσθε ναὸς Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας;»¹⁶. Ἐραγε θὰ κατεδέχετο ποτέ νὰ τιμῆσῃ μὲ τὴν προσηγορίαν τοῦ ναοῦ τὸ δουλικὸν κατοικητήριον; Ἐὰν δὲ οὗτος εἶναι μέσα μας, μὲ ὁποῖον τρόπον εἶναι καὶ μέσα εἰς ὅλα, τότε ναὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ἕκαστον τῶν ἀλόγων καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν ἕρπετῶν, διότι παραλείπω νὰ ἀναφέρω ὅτι εἶναι καὶ ἕκαστος τῶν λατρευσάντων ταῦτα Ἑλλήνων, καὶ τῶν ἄλλων σεβασμάτων αὐτῶν. Εἰς μάτην δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος κατὰ τοῦτο ἐγκωμιάζει τοὺς πιστοὺς, καὶ μάλιστα τοὺς δοκίμους, λέγων, «δὲν γνωρίζετε ὅτι εἴσθε ναὸς Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας;»¹⁷, «ἐὰν βεβαίως δὲν εἴσθε ἀδόκιμοι»¹⁸.

5 Ἄλλὰ, λέγει, «κατακερματίζετε τὸ θεῖον Πνεῦμα, χαρακτηρίζοντες αὐτὸ ὑφειμένον, ἄκτιστον καὶ ὑπερκείμενον, καὶ μετρεῖτε τὸν Θεὸν λέγοντες ὅτι εἰς τὸν ἕνα μὲν ἅγιον προσιπάρχει μεγαλυτέρα εἰς τὸν ἄλλον δὲ ὀλιγωτέ-

- χάριν λέγοντες προσεῖναι· καὶ ταύτην οὐχ ἦν ἕκαστος ἐκ
 μιμήσεως πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν ἑαυτῶ προσένειμεν, ἀλλ'
 ἑκάτερόν τι παρὰ ταύτην καὶ ἄνωθεν ἦκον καὶ δῶρον καὶ
 ἄκτιστον». Τίνοι ταῦτα δοκεῖς προφέρειν, ἡμῖν ἢ τῷ προ-
 5 φήτῃ; Μᾶλλον δὲ τῷ Θεῷ τῶν προφητῶν εἰπόντι δι' ἐ-
 νὸς αὐτῶν, «ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν
 σὰρκα», καὶ τῷ ἀποστόλῳ λέγοντι, «Πνεύματος ἁγίου με-
 ρισμούς», καὶ Διονυσίῳ τῷ γράφοντι σαφῶς, «ἔν μὲν ἔ-
 στιν, οὗ πάντες οἱ ἐνοειδεῖς ἐφίενται, μετέχουσι δὲ οὐχ
 10 ἐνιαίως ταυτοῦ τε καὶ ἐνὸς ὄντος, ἀλλ' ὡς ἐκάστῳ τὰ
 θεῖα ζυγὰ διανέμει κατ' ἀξίαν τὴν ἀποκλήρωσιν». Οὐ τοί-
 νυν τὸ Πνεῦμα σταθμίζεται τε ἢ μετρεῖται, ἀλλ' αὐτὸ μᾶλ-
 λον τὰ μετέχοντα μετρεῖ, νέμον ἐκάστῳ πρὸς ἀξίαν ἑαυτοῦ
 κατ' οἰκείαν σωστικὴν δικαιοσύνην. Οὐδ' ἐκεῖνο τὸ με-
 15 τριζόμενον ἐστίν, ἀλλ' ἡμεῖς ἥκιστα τὸ πᾶν χωροῦμεν ἀ-
 μερῶς ἐπιλάμποντος ἐκείνου.
- 6 Ταῦτ' ἄρα καὶ Παῦλος ἀναγέγραπται βραχείᾳ τοῦ με-
 γάλου φωτὸς ὠμιληκέναι λαμπηδόνη. Καὶ τὴν ἐπ' ὄρους
 τοῦ Κυρίου δόξαν οἱ συναναβάντες εἶδον «οὐχ ὀλόκληρον,
 20 ἵνα μὴ σὺν τῇ ὀράσει καὶ τὸ ζῆν ἀποβάλωνται». Τὸ δὲ οὐ
 μόνον ἀμεριστον ἐν μεριστοῖς ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατὰ
 τὸ ἐγχωροῦν μετέχοντας ὡς δύναμις ἐνοποῖδς ἐνοῖ καὶ
 ἀνατείνει πρὸς τὴν τοῦ συναγωγοῦ Πατρὸς ἐνότητα καὶ
 θεοποιὸν ἀπλότητα. Οὕτως ἀγαθοπρεπῶς διὰ τὴν τῶν
 25 προνοουμένων ἐνωσιν προῖδν καὶ πληθυνόμενον τὸ Πνεῦ-
 μα μένει ἔνδον ἑαυτοῦ καθ' ὑπερούσιον δύναμιν. Εἰ δὲ
 καὶ φανέρωσίς ἐστιν ἢ τοιαύτη πρόχυσις καὶ ἀποστολὴ
 καὶ πόοδος (ἐκάστῳ γὰρ δίδεται», φησίν, «ἢ φανέρωσις
 τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον»), μετρητὸν ἔσται τὸ
 30 Πνεῦμα κατὰ λόγον τῶν μυστικῶς ἐντυγχανόντων με-
 τροῦν τὴν ἐπιφάνειαν; Καὶ ὡς ἀλυσιτελὲς τοῖς πᾶσιν ὄν

19. Ἰωήλ 3, 1.

20. Ἐβρ. 2, 4.

21. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περί ἐκκλ. ἱεραρχίας 1, 2, PG 3, 373B.

22. Βλ. Πράξ. 9, 3' 26, 13.

23. Γ' στιχηρὸν ἰδιόμελον λιτῆς 6ης Αὐγούστου.

24. Α' Κσρ. 12, 7.

ρα χάρις καὶ ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ἐκείνη ἢ ὁμοίωσις τὴν ὁποῖαν προσέδωσεν ἕκαστος εἰς τὸν ἑαυτὸν του διὰ τῆς μιμήσεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κάτι διάφορον ἀπὸ αὐτὴν, ἐρχόμενον ἄνωθεν ὡς ἄκτιστον δῶρον». Εἰς ποῖον νομίζεις ὅτι ἀπευθύνεις ταῦτα, εἰς ἡμᾶς ἢ εἰς τὸν προφήτην; Μᾶλλον δὲ τὰ ἀπευθύνεις εἰς τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος δι' ἐνὸς αὐτῶν τῶν προφητῶν εἶπε, «θὰ ἐκχύσω εἰς πᾶσαν σάρκα ἀπὸ τὸ Πνεῦμα»¹⁹ καὶ εἰς τὸν ἀπόστολον λέγοντα «μερισμοὺς Πνεύματος ἁγίου»²⁰ καὶ εἰς τὸν Διονύσιον γράφοντα σαφῶς, «ὑπάρχει ἓν τὸ ὁποῖον ἐπιθυμοῦν πάντες οἱ ἐνοσιδεῖς, μετέχουν δὲ εἰς αὐτὸ ὄχι ἐνιαίως, ἂν καὶ εἶναι ταυτὸ καὶ ἓν, ἀλλὰ ὅπως ἡ θεία ζυγαριὰ διανέμει εἰς ἕκαστον κατ' ἀξίαν τὸν κληρὸν»²¹. Δὲν ζυγίζεται οὔτε μετρεῖται λοιπὸν τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' αὐτὸ μᾶλλον μετρεῖ τὰ μετέχοντα, κατανέμον εἰς ἕκαστον ἑαυτὸ κατὰ τὴν σωστικὴν δικαιοσύνην του· οὔτε ἐκεῖνο εἶναι τὸ μεριζόμενον, ἀλλ' ἡμεῖς εἴμεθα οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ χωρέσωμεν τὸ ὅλον, ὅταν ἐκεῖνο ἐπιλάμπῃ ἡμερῶς.

6 Εἶναι σχετικῶς γεγραμμένον ὅτι καὶ ὁ Παῦλος ἦλθεν εἰς ἐπαφήν μὲ βραχεῖαν λάμπην τοῦ μεγάλου φωτός²². Καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους δόξαν τοῦ Κυρίου εἶδον οἱ συναναβάντες μὲ αὐτὸν μαθηταὶ «ὄχι ὀλόκληρον, διὰ νὰ μὴ χάσουν καὶ τὴν ζωὴν μαζὶ μὲ τὴν ὄρασιν»²³. Ἐκεῖνο δὲ ὄχι μόνον εἶναι ἀμέριστον ἐν τῷ μέσῳ μεριστῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατὰ τὸ δυνατόν μετέχοντας ἐνώνει ὡς ἐνοσιδὸς δύναμις πρὸς τὴν ἐνότητα καὶ θεοποιὸν ἀπλότητα τοῦ συντονιστοῦ Πατρός. Οὕτω τὸ Πνεῦμα προβαίνει ἀγαθοπρεπῶς καὶ πληθυνόμενον διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν προνοουμένων μένει ἐντὸς ἑαυτοῦ κατὰ ὑπερούσιον δύναμιν. Ἐὰν δὲ ἡ τοιαύτη πρόχυσις καὶ ἀποστολή καὶ πρόοδος εἶναι ἐπίσης καὶ φανέρωσις (διότι λέγει, «εἰς ἕκαστον δίδεται ἢ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον του»²⁴), θὰ εἶναι μετρητὸν τὸ Πνεῦμα, μετροῦν τὴν φανέρωσιν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν μυστικῶς συναντῶντων αὐτό; Καὶ ὡς ἀνωφελὲς εἰς ὅλους, ἀφοῦ ποτὲ δὲν ἐκ-

μηδέποτε τελέως ἐκφαινόμενον καὶ ἀπειροπλασίως ὑπερέχον πάσης ἐκφάνσεώς τε καὶ νοήσεως μερίζεται ἢ συντίθεται ἐξ ὑφειμένου καὶ ὑπερέχοντος; Καὶ οὐδ' ἐκεῖνα συνίετε οἱ τὰ πάντα σοφοί, ὡς οὐ μέρος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ
 5 τὸ φαινόμενον ἢ νοούμενον ἢ μετεχόμενον, ἵνα καὶ μερισμὸν οὕτω καθ' ἑμαῖς πάθη Θεός, ἀλλ' ὅλος ἐκφαίνεται πως καὶ μὴ, καὶ νοεῖται καὶ οὐ νοεῖται, καὶ μετέχεται καὶ ἀμέθεκτός ἐστιν;

7 Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον «θέωσις ἐστὶν ἢ
 10 πρὸς Θεὸν ἀφομοίωσις τε καὶ ἔνωσις», πῶς ἂν ἡμεῖς δεξαίμεθα μίμησιν εἶναι φυσικὴν τὴν θέωσιν; Δεῖ μὲν γὰρ ἡμῖν ὁμοιώσεως, ὡς ἑναρμονίως σχῶμεν πρὸς τὴν ἔνωσιν ἐκείνην, δι' ἧς ἡ θέωσις τελεῖται. Χωρὶς δὲ τῆς ἐνώσεως ἡ ὁμοίωσις οὐκ ἀποχρήσει πρὸς θέωσιν. Καὶ ὁμοιώσεως δὲ ἐκείνης λέγω δεῖν, τῆς ἐκ τῆς τῶν θείων
 15 ἐντολῶν ἐνεργείας καὶ τηρήσεως προσγινομένης, ἣτις οὐκ ἐκ φυσικῆς ἀπλῶς τελεῖται μιμήσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως, ἢ κατὰ τὴν ἱερὰν ἡμῶν ἀναγέννησιν ἄνωθεν ἐφίπταται καὶ τοῖς βαπτισαμένοις ἀπορ-
 20 ρήτως προσφύεται. Δι' ἧς, οἱ «μὴ ἐξ αἱμάτων, μηδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, μηδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννηθέντες», ὅλον ἀρτιτόκα βρέφη, «πρὸς μέτρον ἀφικέσθαι δύνανται τοῦ Χριστοῦ πληρώματος». «Οὐ μὴ ποτέ τι» γὰρ, φησί, «γνοίῃ τῶν θεοπαραδότων, οὔτε μὴν
 25 ἐνεργήσειεν ὁ μηδὲ τὸ ὑπάρχειν ἐνθέως ἐσχηκώς». Ἀπὸ γραμμῆς τοίνυν, ὃ φασὶ, τὸ ὑπερφυές, ὡ φιλότης, διδάσκου τῆς θεώσεως ἧς γὰρ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἢ φύσιν αὐτῆ παρ' ἑαυτῆς ἀνίησι, πῶς ἂν εἴη τὸ ταύτης τέλος φυσικόν τε καὶ κτιστόν; Καὶ εἰ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρχὴν τῆς
 30 φυσικῆς ὑπέρεκται μιμήσεως πολλῶ τῷ μέτρῳ, πῶς τελειωθείσα φυσικὴ μίμησις ὑπάρξει; Βαπτίζει καὶ Ἰωάν-

25. Περὶ ἐκκλ. ἱεραρχίας 1, 3, PG 3, 378A.

26. Ἰω. 1, 13.

27. Ἐφεσ. 4, 13.

28. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ ἐκκλ. ἱεραρχίας 2, 1, PG 3, 392B.

29. Ματθ. 3, 11· Μάρκ. 1, 8· Λουκ. 3, 16· Ἰω. 1, 26· 31 - 33· Πράξ. 1, 5, 11, 16.

φαίνεται τελείως και ὑπερέχει ἀπειροπλασίως πάσης ἐκφάνσεως και νοήσεως, μερίζεται ἢ εἶναι συντεθειμένον ἀπὸ κατώτερον και ἀνώτερον; Και οὔτε ἐκεῖνο δὲν καταλαμβάνετε, σεις οἱ εἰς ὅλα σοφοί, ὅτι τὸ φαινόμενον ἢ νοούμενον ἢ μετεχόμενον δὲν εἶναι μέρος τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ὑποστῇ οὕτω και μερισμὸν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἀποψίν σας, ἀλλὰ κατὰ κάποιον τρόπον και ὅλος ἐκφαίνεται και μὴ ὅλος, και νοεῖται και δὲν νοεῖται, και μετέχεται και δὲν μετέχεται;

7 Ἐὰν δὲ και κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον «θέωσις εἶναι ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀφομοίωσις και ἔνωσις»²⁵, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δεχθῶμεν ἡμεῖς ὅτι ἡ θέωσις εἶναι φυσικὴ μίμησις; Βεβαίως μᾶς εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ὁμοίωσις, διὰ νὰ γίνωμεν προσαρμοστικοί πρὸς τὴν ἔνωσιν ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτελεῖται ἡ θέωσις. Χωρὶς ὁμως τὴν ἔνωσιν ἡ ὁμοίωσις δὲν θὰ ἐπαρκέσῃ πρὸς θέωσιν. Λέγω δὲ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἐκείνη ἡ θέωσις νὰ προσγίνεται ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν και τήρησιν τῶν θείων ἐντολῶν, ἡ ὁποία δὲν τελεῖται ἀπλῶς ἀπὸ φυσικὴν μίμησιν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος, ἡ ὁποία ἐφίπταται ἀπὸ ἄνω κατὰ τὴν ἱερὰν ἀναγέννησίν μας και προσφύεται ἀπορρήτως βαπτισθέντας. Δι' αὐτῆς «οἱ μὴ γεννηθέντες ἀπὸ αἵματα, οὔτε ἀπὸ θέλημα ἀνδρὸς οὔτε ἀπὸ θέλημα σαρκός, ἀλλὰ ἐκ Θεοῦ»²⁶ ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη «δύνανται νὰ φθάσουν εἰς τὸ μέτρον τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»²⁷. Διότι λέγει, «ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἀποκτήσει ἔνθεον ὕπαρξιν δὲν δύναται ποτὲ νὰ γνωρίσῃ οὔτε νὰ ἐνεργήσῃ κάτι ἀπὸ τὰ θεοπαράδοτα»²⁸. Διδάξου λοιπὸν κατὰ τὸ λόγιον ἀπὸ τὴν βάσιν, ὦ φίλε, τὸ ὑπερφυές τῆς θεώσεως· διότι αὐτῆς τῆς ὁποίας ἡ φύσις δὲν ἀναφύεται ἐν ἀρχῇ παρ' ἑαυτῆς, πῶς θὰ εἶναι τὸ τέλος φυσικόν και κτιστόν; Και ἂν ὑπέρεκειται εἰς μέγαν βαθμὸν τῆς φυσικῆς μιμήσεως κατὰ τὴν ἀρχὴν της, πῶς τελειωθείσα θὰ εἶναι φυσικὴ μίμησις; Βαπτίζει και ὁ Ἰωάννης ὁ υἱὸς τοῦ Ζαχαρίας, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ ὕδωρ²⁹· βαπτίζει και ὁ Ἰησοῦς ὁ Υἱὸς τοῦ

νης ὁ Ζαχαρίου, ἀλλ' ἐν ὕδατι μόνον· βαπτίζει καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἀλλ' ἐν ὕδατι τε καὶ Πνεύματι. Τίς οὖν ἡ πρόσληψις; Ἄρα τοῦνομα μόνον; Οὐμενον. Ἄλ' αὐτὴ ἐστὶν ἡ θεουργὸς χάρις καὶ δύναμις, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ κατ' οὐσίαν τῷ βαπτιζομένῳ περιχεόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἐμφύτως τοῦ ἁγιασμοῦ χάριν περιφυόμενον. Εἰ δ' αὐτὴ κτίσμα καὶ κτιστοῦ τινος μετεσχήμεν οἱ μεταλαβόντες αὐτῆς ἡμεῖς, πῶς ἄκτιστον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον;

«Εἰ δὲ τῆ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ», κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον φάναι, «γινόμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως, μαίνοιτ' ἂν τις λέγων τὸ πνεῦμα τῆς κτιστῆς φύσεως καὶ μὴ τῆς τοῦ Υἱοῦ». Πῶς δὲ καὶ Χριστὸς Υἱὸς Θεοῦ βαπτίζων καὶ αὐτὸς ἐν κτίσματι κατὰ τὸν Ἰωάννην καὶ κτιστὴν τοῖς βαπτιζομένοις ἐμποιῶν δύναμιν καὶ χάριν, ὁ κατὰ Παῦλον «ὀρισθεῖς», δηλονότι γνωρισθεῖς καὶ κυρωθεῖς, «Υἱὸς Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιοσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν»; Τί οὖν ἡ δύναμις ἡ φανεῖσα καὶ Θεοῦ Υἱὸν ἀποδείξασα τὸν Ἰησοῦν, ἄρα κτίσμα; Καὶ πῶς ἂν Θεὸς ὢν ἐγνωρίσθῃ δι' αὐτήν; Καὶ μὴ μοι λογίσῃ τὴν λεπρούς καθάρασαν, τὴν τυφλοὺς φωτίσασαν, τὴν κυρτοὺς ὀρθώσασαν, τὴν παραλύτους σφίγξασαν, φαρισαϊκῆς γὰρ ἀμβλυωπίας πρὸς ἐκείνην πρώτην εἶλεπεν, ἀλλὰ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων πρότερον ἀφανῶς λύσασαν σειρὰν καὶ τῷ τῆς ἁγιοσύνης πνεύματι χώραν παρασχούσαν καὶ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον ἀνορθοῦσαν καὶ φωτίζουσαν, καὶ διὰ τῆς πρὸς Θεὸν συναφείας ἀνιστῶσαν ἐκ νεκρῶν καὶ ζῆν ποιοῦσαν θείως τὴν ψυχὴν, Θεοῦ θείαν καὶ ὄντως αἰδίου ζωὴν διδοῦσαν. Ἡ γὰρ τοῦ σώματος ἀνάστασις ἔπεσθαι πέφυκεν αὐτῇ, καθάπερ καὶ ὁ θάνατος τῷ τῆς ψυχῆς τὴν ἀρχὴν ἐπηκολούθησε θανάτῳ· τοῦτο γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς θάνατος, ἡ τῆς ἐν Θεῷ ζωῆς ἀλλοτριώσις. Καὶ οὗτος

30. Αὐτόθι· πρβλ. καὶ Ἰω. 3, 5.

31. Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα 1, 24, PG 26, 585C-588A.

32. Ὁ Παλαμᾶς ἀναφέρεται ἐνταῦθα εἰς τὸ χωρίον Ἰω. 3, 22, ἐνθα

Θεοῦ, ἀλλὰ εἰς ὕδωρ καὶ Πνεῦμα³⁰. Ποία λοιπόν εἶναι ἡ πρόσληψις; Ἐραγε μόνον τὸ ὄνομα; Καθόλου. Εἶναι αὐτὴ ἡ θεουργὸς χάρις καὶ δύναμις, τὸ ἴδιον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὄχι περιχεόμενον κατ' οὐσίαν εἰς τὸν βαπτιζόμενον, ἀλλὰ περιφυόμενον κατὰ τὴν ἐμφύτως ἐνυπάρχουσαν χάριν τοῦ ἁγιασμοῦ. Ἐὰν δὲ αὕτη εἶναι κτίσμα καὶ ἡμεῖς οἱ μεταλαβόντες αὐτῆς μετελάβομεν κάτι κτιστόν, πῶς εἶναι ἄκτιστον τὸ ἅγιον Πνεῦμα;

8 Διὰ τὸ νὰ εἰπῶμεν δὲ κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, «ἂν γινώμεθα θείας φύσεως κοινωνοὶ διὰ τῆς μετουσίας τοῦ Πνεύματος, παραφρονεῖ ὁποῖος λέγει ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι τῆς κτιστῆς φύσεως καὶ ὄχι τῆς τοῦ Υἱοῦ»³¹. Πῶς δὲ καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἂν βαπτίζῃ καὶ αὐτὸς ἐν κτίσματι κατὰ τὸν Ἰωάννην³² καὶ ἐμβάλλῃ κτιστὴν δύναμιν καὶ χάριν εἰς τοὺς βαπτιζομένους, ὁ κατὰ τὸν Παῦλον «ὀρισθεὶς», δηλαδὴ ἀναγνωρισθεὶς καὶ ἐπικυρωθεὶς, «Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀγιωσύνης διὰ τῆς ἀναστάσεως νεκρῶν»;³³. Τί εἶναι λοιπόν ἡ δύναμις ἡ ὁποία ἐφάνη καὶ ἀνεκήρυξε τὸν Ἰησοῦν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; κτίσμα; Καὶ πῶς ἐγνωρίσθη ἀπὸ αὐτὴν ὅτι εἶναι Θεός; Καὶ μὴ ὑπολογίσῃς τὴν δύναμιν ἡ ὁποία ἐκαθάρισε τοὺς λεπρούς, ἐφώτισε τοὺς τυφλοὺς, ἀνόρθωσε τοὺς κυρτούς, συνέσφιξε τοὺς παραλύτους, διότι εἶναι δεῖγμα φαρισαϊκῆς ἀμβλυωπίας νὰ βλέπῃ κανεὶς πρῶτα ἐκείνην, ἀλλὰ νὰ προσέχῃς πρῶτα ἐκείνην ἡ ὁποία ἔλυσεν ἀφανῶς τὴν σειρὰν τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἤνοιξε δρόμον εἰς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀγιωσύνης, ἀνορθώνει καὶ φωτίζει τὸν μέσα ἄνθρωπον διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν συναφείας ἀνιστᾶ ἐκ νεκρῶν καὶ ἐπιτρέπει εἰς τὴν ψυχὴν νὰ ζῆ θείως, δίδουσα θείαν αἰδίων πράγματι ζωὴν Θεοῦ. Ἡ δὲ ἀνάστασις τοῦ σώματος συνηθίζει νὰ ἀκολουθῇ αὐτὴν, καθὼς καὶ ὁ θάνατος ἀρχικῶς ἠκολούθησε τὸν θάνατον τῆς ψυχῆς· διότι τοῦτο εἶναι θάνατος τῆς ψυχῆς, ἡ ἀλλοτρίωσις τῆς ἐν Θεῷ ζωῆς. Καὶ αὐτὸς εἶναι πρά-

λέγεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐβάπτιζεν.

33. Ρωμ. 1, 4.

ὄντως δεινὸς ὁ θάνατος· ὁ δὲ μετ' αὐτόν, δηλαδή τοῦ σώ-
 ματος, μετ' αὐτόν ἐδκταιότατος· φιλανθρωπία γὰρ ἐστὶ
 θεία, ἣς φεῦ ὁ τῶν καταδίκων ὄμιλος ἐν τῇ μελλούσῃ
 στερηθῆσονται κρίσει. Τοιαύτη γὰρ ἀνάστασις μένει
 5 τοὺς μὴ χρησαμένους καλῶς τῷ παρὰ Θεοῦ δοθέντι τα-
 λάντῳ τῆς θείας χάριτος, ἢ συνημμένη διηνεκῶς ἐκείνῳ
 τῷ δευτέρῳ θανάτῳ, καθάπερ Ἰωάννης διὰ τῆς Ἀπο-
 καλύψεως ἡμῶν ἀπεκάλυψε, καὶ θανάτου χείρων ἐστίν.
 Εἰ δ' ἐκεῖνοι τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ζῶσιν ἀθάνατα καὶ
 10 τεθνήκασιν, καὶ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα ζώντων νεκροί, κα-
 θάπερ ὁ ζωῆς καὶ θανάτου Κύριος ἔδειξεν· ἐστὶν ἄρα
 καὶ ψυχῆς νέκρωσις, ἀθανάτου κατὰ φύσιν μενούσης.
 Πῶς τοίνυν ζήσεται κτιστῆς μεταλαχοῦσα ζωῆς; Ἀλλὰ
 νεκρὰ τυγχάνει κατ' αὐτὴν ζῶσα. Δεῖ δὴ μεταλαβεῖν,
 15 εἰ δεῖ ταύτην κρειττόνως ἀναβιώσεσθαι, τῆς ἀκτίστου
 ζωῆς, αὐτῆς τῆς μὴ χωριζομένης τοῦ πνεύματος. Διό
 φησι Βασίλειος ὁ μετασχὼν ταύτης καὶ τῇ πείρᾳ λα-
 λῶν· «καὶ ἦν δὲ προίεται ζωὴν εἰς ἄλλου ὑπόστασιν τὸ
 πνεῦμα, οὐ χωρίζεται αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ
 20 ἔχει τὴν ζωὴν, καὶ οἱ μετέχοντες αὐτοῦ ζῶσι θεοπρε-
 πῶς, τὴν θείαν καὶ οὐράνιον κεκτημένοι».
 9 Ἀλλὰ γὰρ βούλει καὶ τοῦτο διδαχθῆναι σαφῶς, ὡς
 αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν
 ἄκτιστον ἔλλαμπιν καὶ χάριν οἱ κατηξιωμένοι θεωθῆναι
 25 λαμβάνουσιν; Ἀκουσον τοῦ λέγοντος, «σκοπὸς ἱεραρ-
 χίας ἐστὶν ἢ πρὸς Θεόν, ὡς ἐφικτόν, ἀφομοίωσις τε
 καὶ ἔνωσις, τοὺς ἑαυτοῦ θιασώτας ἀγάλματα θεῶν τε-
 λῶν, ἔσοπτρα διειδέστατα καὶ ἀκηλίδωτα, δεκτικὰ τῆς
 ἀρχιφῶτον καὶ θεαρχικῆς ἀκτίνος. Εἰ δ' ἐν ὄν τὸ πᾶ-
 30 σι μεθεκτόν, οὐχ ἐνιαίως, ἀλλὰ διαφόρως μετέχεται,
 τί κωλύσει μετέχειν μὲν καὶ τοὺς ἁγίους καὶ τοὺς μὴ
 τοιοῦτους τοῦ Θεοῦ, διαφορὰν δ' εἶναι τούτων τῶν με-
 θέξεων τὸ τὴν μὲν εἶναι ἄκτιστον τὴν δὲ κτιστήν; Ὡς

34. Βλ. Θεοφίλου Ἀντιοχείας, Πρὸς Αὐτόλυκον 2, 26, PG 6, 1092C-1093A.

35. Ἀποκ. 20, 14 καὶ 21, 8.

36. Πρβλ. Ματθ. 8, 22.

37. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 5, PG 29, 772B.

γματι δεινός θάνατος, ὁ δὲ μετ' αὐτόν, δηλαδή ὁ τοῦ σώματος εἶναι μετ' αὐτόν εὐκταῖος, διότι ἀποτελεῖ καρπὸν φιλανθρωπίας³⁴, τῆς ὁποίας φεῦ θὰ στερηθοῦν οἱ τοῦ ὁμίλου τῶν καταδίκων κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Διότι τοιαύτη ἀνάστασις ἀναμένει τοὺς μὴ χρησιμοποίησαντας καλῶς τὸ δοθέν ἀπὸ τὸν Θεὸν τάλαντον τῆς θείας χάριτος, ἢ ὁποία εἶναι συνημμένη διηνεκῶς μὲ ἐκείνον τὸν δεύτερον θάνατον, ὅπως μᾶς τὸ ἐφανέρωσεν ὁ Ἰωάννης διὰ τῆς Ἄ π ο κ α λ ὺ ψ ε ω ς³⁵ καὶ εἶναι χειροτέρα θανάτου. Ἄν δὲ ἐκείνοι μὲ τὸν τρόπον αὐτόν ζοῦν ἀθάνατα καὶ συγχρόνως ἔχουν ἀποθάνει, πολλοὶ τῶν ἐδῶ ζώντων εἶναι νεκροί, ὅπως ἔδειξεν ὁ Κύριος ζωῆς καὶ θανάτου³⁶: ὑπάρχει λοιπὸν καὶ ψυχῆς νέκρωσις, ἐνῶ κατὰ τὴν φύσιν αὕτη μένει ἀθάνατος. Πῶς λοιπὸν θὰ ζήσῃ, ἀφοῦ κατέχει κτιστὴν ζωὴν; Ἄλλὰ ζῶσα κατ' αὐτὴν εἶναι νεκρά. Ἐὰν εἶναι νὰ ἀναβιώσῃ αὕτη εἰς ἀνωτέραν σφαῖραν, πρέπει νὰ μεταλάβῃ τῆς ἀκτίστου ζωῆς, αὐτῆς ἢ ὁποία δὲν χωρίζεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Βασίλειος, ὁ ὁποῖος μετέσχε ταύτης καὶ ὁμιλεῖ ἐκ πείρας: «καὶ ἡ ζωὴ τὴν ὁποῖαν μεταβιβάζει τὸ Πνεῦμα εἰς τὴν ὑπόστασιν ἄλλου δὲν χωρίζεται ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν καὶ οἱ μετέχοντες αὐτοῦ ζοῦν θεοπρεπῶς, κατέχοντες θείαν καὶ ἐπουράνιον ζωὴν»³⁷.

9 Θέλεις ὁμως νὰ διδαχθῆς καὶ τοῦτο σαφῶς, ὅτι οἱ κατηξιωμένοι νὰ θεωθοῦν λαμβάνουν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὄχι κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄκτιστον ἔλλαμψιν καὶ χάριν; Ἄκουσε τὸν λέγοντα, «σκοπὸς τῆς οὐρανοῦ ἱεραρχίας εἶναι ἢ πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τὸ δυνατόν ἀφομοίωσις καὶ ἔνωσις, ἀφοῦ ὁ Θεὸς καταστήσῃ τοὺς θιασώτας του θεία ἀγάλματα, διαυγέστατα καὶ ἀκλιδῶτα, δεκτικὰ τῆς ἀρχιφώτου καὶ θεαρχικῆς ἀκτίνος»³⁸. Ἐὰν δὲ τὸ μεθεκτὸν εἰς ὅλους, ἂν καὶ εἶναι ἓν, μετέχεται ὄχι ἐνιαίως ἀλλὰ διαφόρως, τί ἐμποδίζει νὰ μετέχουν μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἅγιοι, καὶ οἱ μὴ ἅγιοι νὰ ὑπάρχῃ ὁμως διαφορὰ εἰς τὰς τοιαύτας μεθέξεις κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ μία εἶναι ἄκτιστος ἢ δὲ ἄλλη κτιστή; Ὁ μέγας Ἀθανάσιος εἶπεν

38. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ οὐρανοῦ ἱεραρχίας 3, 2, PG 3, 165A.

γὰρ Ἀθανάσιον τὸν μέγαν εἰρηκότα «εἰς Θεὸς ὁ Πα-
 τήρ», ἡ πάντων ἀρχὴ κατὰ τὸν ἀπόστολον, «καὶ γὰρ ὁ
 λόγος ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἐκ-
 πορευτῶς», εἴ τις ἤρετο, πῶς οὖν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀπάν-
 5 των τῶν ὄντων τὸν Υἱὸν μόνον καὶ τὸ Πνεῦμα Θεὸν
 φῆς ἀληθινὸν καὶ τοῦ Πατρὸς ἀδιαίρετον, εὐθυβόλως ἀ-
 πεκρίθη ἄν, ὅτι διὰ τὴν τῆς ὑπάρξεως διαφορὰν (ὁ μὲν
 γὰρ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχει ὡς ἀ-
 παύγμασμα καὶ ἀκτίς ἐκ τοῦ φωτός, ἀθυποστάτως
 10 μέντοι, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὡς κτίσματα ἐκ τοῦ δημιουρ-
 γοῦ), οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐροῦμεν ὡς, εἰ καὶ μετέχει πάν-
 τα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῆς τῶν ἁγίων μεθέξεως πολλὴν καὶ
 μεγίστην ὀρῶμεν τὴν διαφορὰν. Πῶς γάρ, εἰπέ μοι,
 τῶν ἐκ τοῦ ζῆν μετεχόντων τοῦ Θεοῦ αἰσθητικῶς ἢ λο-
 15 γικῶς ἢ νοερῶς μηδενὸς ἐστὶ τε καὶ λέγεται θεοειδῆς
 ἢ ἔνθεος ζωὴ, μηδέ τι τούτων θεῖον ἢ θεόληπτον ἢ θεο-
 φόρον, μᾶλλον δὲ Θεός, εἰ μὴ τῶν τεθεωμένων εἶη; Τὰ
 δὲ κατ' αἰσθησιν μόνην πεφυκότα ζῆν, ἔστι δ' ἅ καὶ
 τῶν κεχωρισμένων παντελῶς αἰσθήσεως, οὐδ' ἐνδέχε-
 20 ται ποτε ἐνθέως ζῆσαι, καίτοι καὶ ταῦτα μετέχοντα Θεοῦ.
 10 Ὅρας ὡς, εἰ καὶ ἐν πᾶσιν ἐστι καὶ ὑπὸ πάντων μετέ-
 χεται τὸ θεῖον, ἀλλ' ἐν τοῖς ἁγίοις μόνοις ἐστὶ καὶ ὑπ' αὐ-
 τῶν μόνων μετέχεται κυρίως; Καὶ οὕτω τοῦτό ἐστι βέ-
 βαιον καὶ ἀληθές, ὡς καθάπερ πολλῶν θεῶν ὄντων τε καὶ
 25 λεγομένων εἰς ἡμῖν ἐστι Θεὸς ἀληθινός, καὶ καθάπερ
 Θεοῦ πολλῶν ὄντων τε καὶ λεγομένων ἡμῖν εἰς Υἱὸς ὡς
 ἀληθῶς Θεοῦ κηρύσσεται, διόπερ καὶ μονογενῆς, οὕτω
 καὶ πολλῶν, μᾶλλον δὲ πάντων μετεχόντων τοῦ Θεοῦ,
 μόνοι μέτοχοι Θεοῦ καὶ μέτοχοι Χριστοῦ λέγονται οἱ ἅ-
 30 γιοι. «Ἀδύνατον γάρ», φησὶ Παῦλος, «τοὺς ἅπαξ φω-
 τισθέντας γενεσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου
 καὶ μετόχους γενηθέντας Πνεύματος ἁγίου», πάντως
 ὡς μὴ πρότερον μετέχοντας. Καὶ ὁ Κύριος ἤξειν καὶ

39. Α' Κορ. 8, 6.

40. Μ. Ἀθανασίου, Διάλογος περὶ Τριᾶδος 1, 6, PG 28, 1125A.

41. Ἐβρ. 6, 4.

«εἷς Θεός ὑπάρχει, ὁ Πατήρ», ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων κατὰ τὸν ἀπόστολον³⁹, «διότι ὁ Λόγος προέρχεται ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευτῶς»⁴⁰. Ἄν τὸν ἡρώτα κανεῖς, πῶς λοιπὸν ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα λέγεις ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ἀδιαίρετον ἀπὸ τὸν Πατέρα, θὰ ἀπεκρίνετο εὐθέως, ὅτι τοῦτο συμβαίνει ἐξ αἰτίας τῆς διαφορᾶς ὑπάρξεως, διότι ὁ μὲν Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα προέρχονται ἀπὸ τὸν Πατέρα ὡς ἀπαύγασμα καὶ ἀκτίς φωτός, αὐθυποστάτως ὁμως, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα προέρχονται ὡς κτίσματα ἀπὸ τὸν δημιουργόν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς θὰ εἴπωμεν ὅτι, ἂν καὶ ὅλα μετέχουν τοῦ Θεοῦ. βλέπομεν πάντως πολλὴν καὶ μεγίστην διαφορὰν τῆς μεθέξεως τῶν ἁγίων. Πράγματι, εἶπέ μου, πῶς ἐκ τῶν μετεχόντων εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ αἰσθητικῶς ἢ λογικῶς ἢ νοερῶς κανενός ἢ ζωὴ δὲν λέγεται θεοσιδῆς ἢ ἔνθεος, καὶ κανέν ἀπὸ αὐτὰ δὲν γίνεται θεῖον ἢ θεόληπτον ἢ θεοφόρον, μᾶλλον δὲ Θεός, ἂν δὲν ἀνήκη εἰς τὰ θεωμένα; Ὅσα δὲ ζοῦν κατ' αἴσθησιν, ὡς καὶ τὰ στερούμενα τελείως αἰσθήσεως, δὲν ὑπάρχει πιθανότης νὰ Ζήσουν ποτὲ ἐνθέως, μολονότι καὶ αὐτὰ μετέχουν τοῦ Θεοῦ.

10 Βλέπετε ὅτι, ἂν καὶ τὸ θεῖον εἶναι μέσα εἰς ὅλα καὶ μετέχεται ἀπὸ ὅλα, ὁμως μόνον εἰς τοὺς ἁγίους εἶναι κυρίως μέσα καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μόνον μετέχεται κυρίως; Καὶ τόσον εἶναι τοῦτο βέβαιον καὶ ἀληθές, ὥστε ὅπως ἐνῶ εἶναι καὶ λέγονται πολλοὶ θεοί, εἰς εἶναι δι' ἡμᾶς ὁ ἀληθινός Θεός, καὶ ὅπως, ἐνῶ εἶναι καὶ λέγονται πολλοὶ υἱοί, ἀπὸ ἡμᾶς κηρύσσεται εἰς ἀληθινὰ Υἱὸς Θεοῦ, διὸ καὶ μονογενῆς ἄλλωστε, οὕτω, ἂν καὶ πολλοὶ μᾶλλον δὲ πάντες μετέχουν τοῦ Θεοῦ, μόνοι μέτοχοι Θεοῦ καὶ μέτοχοι Χριστοῦ λέγονται οἱ ἅγιοι. Διότι, λέγει ὁ Παῦλος, «εἶναι ἀδύνατον οἱ ἅπαξ φωτισθέντες καὶ γευσάμενοι τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς καὶ γενόμενοι μέτοχοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁴¹, ἐννοῶν ὅπωςδήποτε ὅτι δὲν ἦσαν μέτοχοι προηγουμένως. Καὶ ὁ Κύριος ὑπόσχεται νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ μονὴν εἰς τοὺς ἀγαπήσαντας αὐτὸν καὶ ἀγαπη-

- μονὴν ποιήσῃσιν ἐπαγγέλλεται παρὰ τοῖς ἀγαπήσασιν αὐ-
 τὸν καὶ ἀγαπηθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ, πάντως ὡς μὴ πρότε-
 ρον παρὼν μῆδ' ἐνοικῶν αὐτοῖς. Ἐχρῆν δὲ ἄρα πρὸς
 5 τοὺς υἱοποιηθέντας πολλὴν ἔχειν τὴν ὁμοιότητα. Ὡς
 οὖν ὁ Θεὸς μόνος ὢν, μόνος ζῶν, μόνος ἅγιος, μόνος
 ἀγαθός, «μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»,
 καίτοι πολλῶν ὄντων καὶ πολλῶν ζῶντων, ἁγίων τε καὶ
 ἀγαθῶν καὶ ἀθανάτων ὄντων, καὶ ἐν φωτὶ καὶ χώρᾳ
 10 ζῶντων κατοικούντων, οὕτω καὶ μόνοι οἱ ἅγιοι μέτο-
 χοί εἰσι Θεοῦ, καίτοι πάντων μετεχόντων.
- 11 Ἄρα σοι οὐ δοκεῖ τὴν τῆς μεθέξεως τηλικαύτην δια-
 φορὰν ἱκανὴν εἶναι τὴν τῶν θείως ζῶντων μέθεξιν ἡ-
 μῖν παραστῆσαι ἄκτιστον, εἰ καὶ μὴ Παῦλος ἔλεγε, «ζῶ
 15 δὲ ἐγὼ οὐκέτι, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός», καὶ εἰ μὴ Μάξι-
 μος αὐθις ἔλεγε περὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν κατ' αὐτόν, ὡς
 «τὴν χρονικὴν οὐ φέρουσιν ἐν ἑαυτοῖς ζωὴν τὴν ἀρχὴν
 καὶ τέλος ἔχουσαν, ἀλλὰ τὴν θείαν τοῦ ἐνοικῆσαντος λό-
 γου καὶ αἰδίου» καὶ πάλιν, «ἡ θεία ζωὴ καὶ ἀνεπνόη-
 20 τος, εἰ καὶ ἀπόλαυσιν δίδωσιν ἑαυτῆς τοῖς κατὰ χάριν
 μεθέξουσιν, ἀλλ' οὐ κατάληψιν, μένει γὰρ αἰεὶ κἂν τῆ
 μεθέξει τῶν ἀπολαυόντων αὐτῆς ἀκατάληπτος, ὅτι κατὰ
 φύσιν ὡς ἀγέννητος ἔχει τὴν ἀπειρίαν», καὶ πάλιν, «μι-
 25 σθὸν δωρουμένου τοῖς πειθομένοις αὐτῷ τὴν ἀγέννητον
 θέωσιν», ἀγέννητον δὲ λέγει θέωσιν «τὴν κατ' εἶδος ἀνυ-
 πόστατον ἔλλαμψιν, ἥτις οὐκ ἔχει γένεσιν, ἀλλ' ἀνεπι-
 νόητον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν».
- 12 Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος, «ὅτι λεγόμεθα», φησί, «μέ-
 τοχοι Χριστοῦ καὶ μέτοχοι Θεοῦ δείκνυνται τὸ ἐν ἡμῖν
 30 χρίσμα καὶ ἡ σφραγὶς μὴ οὕσα τῆς τῶν γεννητῶν φύσε-
 ως» καὶ πάλιν, «αὕτη τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία ἐστίν, ὅ-
 τι ὢν ἐστι ποιητής, τούτων καὶ Πατὴρ ὕστερον κατὰ
 χάριν γίνεται· γίνεται δέ, ὅταν οἱ κτισθέντες ἄνθρωποι

42. Ἰω. 14, 23.

44. Γαλ. 2, 20.

43. Α' Τιμ. 6, 16.

45. Περί ὁποριῶν, PG 91, 1144C.

46. Πρὸς Θαλάσσιον 61, οχόλιον 18, PG 90, 644D-645A.

θέντας ἀπὸ αὐτόν⁴², πάντως μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν ἦτο παρῶν καὶ δὲν κατῶκει εἰς αὐτοὺς προηγουμένως. Ἐπρεπε δὲ πάντως οἱ θεωθέντες νὰ ἔχουν πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν Θεὸν καὶ οἱ υἰοποιηθέντες πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν Υἱόν. Ὅπως λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι μόνος ὦν, μόνος ζῶν, μόνος ἅγιος, μόνος ἀγαθός, «μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»⁴³, μολονότι πολλοὶ ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ζοῦν, εἶναι ἅγιοι καὶ ἀγαθοὶ καὶ ἀθάνατοι, κατοικοῦν εἰς φῶς καὶ χῶρον ζώντων, οὕτω καὶ μόνοι οἱ ἅγιοι εἶναι μέτοχοι Θεοῦ, μολονότι ὅλοι μετέχουν.

- 11 Δὲν σοῦ φαίνεται ἄραγε ὅτι ἡ τόσοσιν μεγάλη διαφορά μεθέξεως εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς παραστήσῃ ἄκτιστον τὴν μέθεξιν τῶν θείως ζώντων, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ἔλεγεν ὁ Παῦλος, «δὲν ζῶ δὲ ἐγὼ πλέον, ἀλλὰ μέσα μου ζῆ ὁ Χριστός»⁴⁴, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ἔλεγεν ἐπίσης ὁ Μάξιμος περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν συμφῶνων μὲ αὐτόν ὅτι «δὲν φέρουν μέσα των τὴν χρονικὴν ζωὴν τὴν ἔχουσιν ἀρχὴν καὶ τέλος, ἀλλὰ τὴν θείαν καὶ αἰδίον ζωὴν τοῦ ἐνοικήσαντος Λόγου»⁴⁵, καὶ πάλιν, «ἡ θεία καὶ ἀκατάληπτος ζωὴ, ἂν καὶ δίδει ἀπολαύσιν ἑαυτῆς εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ μετᾶσχουν κατὰ χάριν, ἀλλὰ δὲν δίδει κατάληψιν, διότι μένει πάντοτε καὶ κατὰ τὴν μέθεξιν τῶν ἀπολαυόντων αὐτῆς ἀκατάληπτος, καθ' ὅσον ὡς ἄκτιστος ἔχει κατὰ φύσιν τὴν ἀπειρίαν»⁴⁶, καὶ πάλιν, «δωρίζοντος τὴν ἀγέννητον θέωσιν ὡς μισθὸν εἰς τοὺς πιστοὺς του»⁴⁷; Ἀγέννητον δὲ θέωσιν λέγει «τὴν κατ' εἶδος ἐνυπόστατον ἔλλαμψιν ἢ ὁποία δὲν ἔχει γένεσιν, ἀλλ' ἀκατάληπτον φανέρωσιν εἰς τοὺς ἀξίους»⁴⁸.

- 12 Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, «ἀπὸ τὸ ὅτι λεγόμεθα μέτοχοι Χριστοῦ καὶ μέτοχοι Θεοῦ δεικνύεται ὅτι τὸ εἰς ἡμᾶς χρίσμα καὶ ἡ σφραγίς δὲν εἶναι τῆς φύσεως τῶν γεννητῶν»⁴⁹ καὶ πάλιν, «αὐτὴ εἶναι ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐκείνων τῶν ὁποίων εἶναι ποιητῆς γίνεται καὶ πατῆρ κατὰ χάριν· γίνεται δὲ ὅταν οἱ κτιστοὶ ἄνθρωποι λά-

47. Αὐτόθι 61, PG 90, 637D.

48. Αὐτόθι 61, σχόλιον 16, PG 90, 644D.

49. Πρὸς Σεραπίωνα ὀπιστολὴ 1, 24, PG 26, 585BC.

λάβωσιν εἰς τὰς καρδίας ἑαυτῶν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ
 κρᾶζον, ἀββά ὁ Πατήρ, ἄλλως δὲ οὐκ ἂν γένοιτο υἱοὶ
 ὄντες φύσει κτίσματα, εἰ μὴ τοῦ ὄντος φύσει καὶ ἀλη-
 θινοῦ τὸ Πνεῦμα ὑποδέξονται. Διὸ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγέ-
 5 νετο, ἵνα τὸ ἀνθρώπινον δεκτικὸν θεότητος ποιήσῃ. Καὶ
 πάλιν, «ὡς πρὸς τοὺς ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ δύ-
 ναμις τοῦ ὑψίστου ἐπήγγελλται, οὕτω καὶ πρὸς τὴν παρ-
 θένον». Καὶ ὁ μέγας Βασιλείος· «διὰ Πνεύματος ἁγίου
 κοινωνὸν γενέσθαι τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, τέκνον
 10 φωτὸς χρηματίζειν, δόξης αἰδίου μετέχειν»· καὶ πάλιν,
 «τὸ κινηθὲν διὰ Πνεύματος ἁγίου κίνησιν αἰδίου ζῶον
 ἅγιον ἐγένετο. Ἔσχε δὲ ἄνθρωπος πνεύματος εἰσοικι-
 σθέντος ἐν αὐτῷ ἀξίαν προφήτου, ἀποστόλου, ἀγγέλου,
 Θεοῦ, ὢν πρότερον γῆ καὶ σποδός». Καὶ πάλιν, «οὐ γὰρ
 15 ὁ τὸ δοῦλον εἰληφὼς υἱὸς ἐκ δούλου καθίσταται, οὐδὲ
 διὰ τὴν τοῦ δούλου μετουσίαν πατέρα τὸν Θεὸν καλεῖν
 παρρησιάζεται». Καὶ πάλιν, «μετέχει τοῦ δημιουργοῦ
 τὰ κατ' εἰκόνα, τοῦτο δὲ διὰ τοῦ Πνεύματος γινόμενα.
 Ἄθλια μὲν γὰρ πάντα τὰ πεποιημένα πρὸς Θεοῦ καὶ
 20 τῆς τοῦ δημιουργοῦ δόξης ἀπολειπόμενα κατὰ τὴν κτι-
 στήν φύσιν, εἰ μὴ μετέχει θεότητος, ἀνάξιος δὲ ὁ λόγος
 περὶ Θεοῦ τοῦ γυμνῆν ὡσπερ καὶ ἔρημον ἑαυτοῦ περιο-
 ρᾶν τὴν κτίσιν. Ἄλλ' οὔτε ἡ κτίσις οὕτως ἀθλία οὔτε
 Θεὸς οὕτως ἀδύνατος, ὥστε τὴν ἁγίαν μετάδοσιν μὴ
 25 διαπέμπειν ἐπὶ τὰ ποιήματα». Καὶ αὐθις, «καινὴ πάλιν
 ἡ κτίσις μεταλαμβάνουσα τοῦ Πνεύματος, οὐπερ ἐστε-
 ρημένη πεπαλαίωτο»· «συντρέχει γὰρ δεῖ τῇ κατ' ἀρ-
 χὴν καινότητι τὴν νῦν ἀνακαίνωσιν καὶ συνδρομὴν.
 Ἐξετύπωσεν οὖν ἐμφυσήσας οὐχ ἕτερος ὢν παρὰ τὸν
 30 ἐξ ἀρχῆς ἐμφυσήσαντα, ἀλλ' αὐτὸς δι' οὗ Θεὸς δέδω-
 κε τὴν ἐμφύσησιν, τότε μὲν μετὰ ψυχῆς, νῦν δὲ εἰς

50. Γαλ. 4, 6· Ρωμ. 8, 15.

51. Ἰω. 1, 14.

52. Μ. Ἀθανασίου, Κατὰ Ἀρειανῶν 2, 59, PG 26, 273A.

53. Μ. Βασιλείου, Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 15, 36, PG 32, 132B.

54. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 5, PG 29, 769B· πρβλ. καὶ
Γέν. 18, 27.

55. Αὐτόθι, PG 29, 741B.

56. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 5, PG 29, 724AB.

βουν εἰς τὰς καρδίας των τὸ πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ κρᾶζον, ἄββᾶ ὁ Πατήρ⁵⁰, δὲν εἶναι δὲ δυνατόν νὰ γίνουιν ἄλλως υἱοὶ τοῦ Πατρὸς, ἀφοῦ φύσει εἶναι κτίσματα, παρὰ μόνον ἂν ὑποδεχθοῦν τὸ πνεῦμα τοῦ φύσει Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ⁵¹, διὰ νὰ καταστήσῃ δεκτικὸν θεότητος τὸ ἀνθρώπινον»⁵²· καὶ πάλιν, «ὅπως πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἐδόθη ἡ ἐπαγγελία περὶ τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ὑψίστου, οὕτω καὶ πρὸς τὴν παρθένον». Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος τονίζει ὅτι πρέπει κανεὶς «νὰ γίνῃ κοινωνὸς τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ καταστῇ τέκνον φωτός, νὰ μετάσχη αἰδίου δόξης»⁵³· καὶ πάλιν, «τὸ κινηθὲν ἀπὸ ἁγίου Πνεῦμα εἰς αἶδιον κίνησιν ἔγινεν ἁγίον ζῶον. Ἐλαβε δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ εἰσεικούσθη εἰς αὐτὸν τὸ πνεῦμα, ἀξίαν προφήτου, ἀποστόλου, ἀγγέλου, Θεοῦ, ἐνῶ προηγουμένως ἦτο γῆ καὶ σκὸνη». Καὶ πάλιν, «ὁ λαβὼν τὸ δουρικὸν στοιχεῖον δὲν καθίσταται ἀπὸ δούλου υἱός, οὔτε λαμβάνει τὸ δικαίωμα νὰ καλῇ τὸν Θεὸν πατέρα διὰ τὸν λόγον ὅτι μετέσχε τοῦ δούλου»⁵⁴. Καὶ πάλιν, «μετέχουν τοῦ Θεοῦ τὰ κατ' εἰκόνα, καθιστάμενα ἱκανὰ πρὸς τοῦτο διὰ τοῦ πνεύματος»⁵⁵. Διότι εἶναι μὲν ἀθλία ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπολείπονται τῆς δόξης τοῦ δημιουργοῦ κατὰ τὴν κτιστὴν φύσιν, ἐὰν δὲν μετέχουν τῆς θεότητος, ἀλλ' ὁ λόγος περὶ Θεοῦ εἶναι ἀνάξιος, ἂν οὗτος ἐγκαταλείπῃ τὴν κτίσιν γυμνὴν τρόπον τινὰ καὶ ἔρημον ἑαυτοῦ. Ἄλλ' οὔτε ἡ κτίσις εἶναι τόσον ἀθλία οὔτε ὁ Θεὸς τόσον ἀδύνατος, ὥστε νὰ μὴ ἀποστέλλῃ πρὸς τὰ ποιήματα τὴν ἁγίαν χάριν»⁵⁶. Καὶ ἐπίσης, «καινὴ γίνεται πάλιν ἡ κτίσις λαμβάνουσα ἐκ τοῦ πνεύματος μὲ τοῦ ὁποίου τὴν στέρησιν εἶχε παλαιωθῆ»⁵⁷. διότι ἡ τωρινὴ ἀνακαίνισις καὶ ἀνασυγκρότησις ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἀρχικὴν καινότητα. Ἐνεφύσησε λοιπὸν καὶ ἀπετύπωσεν ὄχι κάποιος ἄλλος, διάφορος ἀπὸ τὸν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐμφυσησάντα, ἀλλ' αὐτός, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς ἔδωκε τὴν ἐμφύσησιν, τότε μὲν μετὰ ψυχῆς, τώρα δὲ εἰς

57. Αὐτόθι, 728 Α' πρβλ. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 19, 49, PG 32, 157BC.

ψυχὴν». Ὁ δὲ Χρυσόστομος πατὴρ τὴν τοῦ θεοῦ βα-
 πτίσματος χάριν ἐξυμνῶν, «τότε μὲν», φησὶν, «εἰς ψυ-
 χὴν ζῶσαν ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, νῦν δὲ εἰς Πνεῦμα ζωο-
 ποιοῦν. Πολὺ δὲ τὸ μέσον· ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ οὐχ ἑτέρω
 5 παρέχει τὸ ζῆν, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ αὐτὸ ζῆ μόνον, ἀλλὰ
 καὶ ἑτέροις παρέχει τοῦτο. Οὕτω γοῦν καὶ νεκροὺς ἀνέ-
 στησαν οἱ ἀπόστολοι».

13 Ταῦτα διεξοδικώτερον καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος ἐκτί-
 θεται, ἀνατρέπων καὶ τοὺς εἰς ψυχὴν τῷ ἀνθρώπῳ γε-
 10 νέσθαι λέγοντας τὸ θεῖον ἐμφύσημα. «Ὅς καὶ συμπεραί-
 νων ἤδη τοὺς λόγους, «τὸ δὲ ἐμφυσηθὲν ἐξ αὐτοῦ», φη-
 σί, «πάντως πού εἶναι νοεῖται καὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ, ἦτοι
 τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Εἶτα πῶς ἂν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ Πνεῦ-
 μα μεταβέβληται εἰς φύσιν ψυχῆς; Οὐκοῦν τὸ ζῶον
 15 μὲν ἐψυχώθη», φησὶν, «ἄρρητῳ δυνάμει Θεοῦ καὶ τῇ
 πρὸς αὐτὸν ὁμοιώσει γέγονε καθὸ πέφυκεν ἀγαθὸν καὶ
 δίκαιον καὶ ἀρετῆς ἀπάσης εἶναι δεκτικόν. Ἐγιάσθη δὲ
 τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀποδεδειγμένον μέτοχον· ὃ καὶ διὰ
 τὴν ἁμαρτίαν ἀποβέβληκεν». Ποῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες μί-
 20 μῆσιν κτιστὴν καὶ φυσικὴν τὴν θεοποιὸν δωρεὰν τοῦ
 Πνεύματος, ἀλλ' οὐ θεῖαν καὶ ἀπόρρητον καὶ ἀπορρητῶς
 ἐγγινομένην ἐνέργειαν; Καὶ ταῦτα τοῦ ἁγίου Μαξίμου
 λέγοντος, «πάσχομεν ὡς ὑπὲρ φύσιν οὔσαν, ἀλλ' οὐ ποι-
 οῦμεν τὴν θέωσιν». Καὶ πάλιν, «θεώσεως οὐδὲν κατὰ
 25 φύσιν ἐστὶ ποιητικόν».

14 Ἄλλ' ἐπανελθόντες ὅθεν ἐξέβημεν, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τὸν
 λόγον προάγωμεν. Οὐδὲν γὰρ ἄρα τὸ προσιστάμενον ἡ-
 μᾶς ἔτι λέγειν ὅτι, καθάπερ «οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ
 Θεός», οὕτως οὐδὲν τὸ μετέχον Θεοῦ, εἰ μὴ μόνοι τῶν
 30 ἀγγέλων οἱ ἀγαθοὶ καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ μυστικῶς αἰ-
 θίς κατὰ ψυχὴν εἰσδεξάμενοι τὸ θεῖον ἐμφύσημα, ὃ τοῦ
 Ἀδάμ τὴν ἀρχὴν ἐπανέστη διὰ τὴν ἀθέτησιν τοῦ θεοῦ

58. Αὐτόθι, 729Α.

59. Γ ε ν. 2, 7.

60. Α' Κορ. 15, 45. 61. Ὁμιλία 25 εἰς Ἰωάννην 2, PG 59, 150.

62. Κατὰ ἀνθρωπομορφιτῶν 2, PG 76, 1081ΑΒ.

63. Πρὸς Θαλάσσιον 22, PG 90, 324Α.

64. Αὐτόθι 22, PG 90, 321Α· πρβλ. Πρὸς Μαρίναν, PG 91, 33ΒC.

ψυχὴν»⁵⁸. Ὁ δὲ Χρυσόστομος πατὴρ, ἐξυμνῶν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, λέγει, «τότε μὲν ὁ ἄνθρωπος ἐγένεν εἰς ψυχὴν ζῶσαν»⁵⁹, τῶρα δὲ εἰς πνεῦμα ζωοποιόν⁶⁰. Εἶναι δὲ μεγάλη ἡ μεταξὺ τῶν δύο διαφορά· διότι ἡ μὲν ψυχὴ δὲν παρέχει ζωὴν εἰς ἄλλο ὄν, τὸ δὲ Πνεῦμα δὲν ζῆ μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα παρέχει ταύτην. Οὕτω λοιπὸν καὶ νεκρούς ἀνέστησαν οἱ Ἀπόστολοι»⁶¹.

13

Ταῦτα ἐκθέτει λεπτομερέστερον καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος, ἀνατρέπων καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι λέγουν ὅτι τὸ θεῖον ἐμφύσημα κατέστη ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Συνοψίζων οὗτος τὰ ἐπίχειρήματα λέγει, «τὸ δὲ ἐμφυσηθὲν ἀπὸ αὐτὸν ὅπως δὴποτε νοεῖται ὅτι εἶναι καὶ ἴδιον αὐτοῦ, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν οὐσίαν του. Τότε πῶς εἶναι δυνατόν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα νὰ μεταβληθῆ εἰς φύσιν ψυχῆς; «Ἐπομένως», συνεχίζει, «τὸ μὲν ζῶον ἐψυχώθη κατὰ ἄρρητον δύναμιν Θεοῦ, καὶ μὲ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοίωσιν ἐγένεν ὅ,τι ἐκ φύσεως προωρίζετο νὰ εἶναι, ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ δεκτικὸν πάσης ἀρετῆς. Ἠγιάσθη δὲ ἀφοῦ ἀπεδείχθη μέτοχον τοῦ θεοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπέβαλε λόγῳ τῆς ἁμαρτίας»⁶². Ποῦ εἶναι οἱ λέγοντες κτιστὴν καὶ φυσικὴν μίμησιν τὴν θεοποιὸν δωρεὰν τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ὄχι θεῖαν καὶ ἀπόρρητον καὶ ἀπορρήτως πραγματοποιουμένην ἐνέργειαν; Καὶ μάλιστα, ἐνῶ ὁ ἅγιος Μάξιμος λέγει, «ὑφίσταμεθα τὴν θέωσιν ὡς ὑπερφυσικὸν γεγονός, ἀλλὰ δὲν πράττομεν αὐτήν»⁶³. Καὶ πάλιν, «δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ φυσικὸν τὸ ὁποῖον πράττει τὴν θέωσιν»⁶⁴.

14

Ἄλλ' ἐπανελθόντες ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἐκάμαμεν τὴν παρέκβασιν, θὰ συνεχίσωμεν τὴν διαπραγμάτευσιν τοῦ θέματος. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν τίποτε τὸ ὁποῖον νὰ μᾶς ἐμποδίζη νὰ λέγωμεν ἀκόμη ὅτι, ὅπως «κανεῖς δὲν εἶναι ἀγαθὸς παρὰ μόνον εἰς, ὁ Θεός»⁶⁵, οὕτω τίποτε δὲν μετέχει τοῦ Θεοῦ παρὰ μόνον οἱ ἀγαθοὶ ἐκ τῶν ἀγγέλων καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀνθρώπων δεχθέντες μυστικῶς πάλιν τὸ θεῖον ἐμφύσημα, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀρχὴν ἀπέμακρύνθη ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ λόγῳ τῆς ἀθετήσεως τοῦ θεοῦ προστάγματος.

65. Ματθ. 10, 18.

προστάγματος. Ἡδέως δ' ἂν ἐροίμην τὸν ἀπαναινόμενον τὴν γνώμην· ἄρ' οὐκ ἀνάγκη πᾶσα τὸ μεθέξον ἑτέρου τῆς κατ' αὐτὸ μεθέξεως προὔποκεισθαι δύνασθαι καὶ καθ' ἑαυτὸ τι εἶναι πρότερον; Τὰ τοίνυν μετοχῆ Θεοῦ οὐ ζῶντα αἰσθητικῶς ἢ λογικῶς ἢ νοερῶς, ποίας αἰσθήσεως εὐμοίρουν ἂν, ἢ λόγου τε καὶ νοῦ, μήπω μετασχόντα τοῦ Θεοῦ; Τὸ εἶναι φαίη τις ἔχειν ἐκεῖνα μόνον, ὧ ταῦτα ἐπεγένετο. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μεθέξει ἔχει τοῦ Θεοῦ. Φανερὸν ἄρα ὡς οὐ μετέχει ταῦτα τοῦ Θεοῦ κυ-
 5 ρίως, ἀλλ' ὡς τῆς δημιουργικῆς ἐκείνου ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ἀποτέλεσμα Θεοῦ λέγεται μετέχειν, καθάπερ καὶ τὰ τεχνητὰ πάντα μετέχειν λέγοιτ' ἂν κατ' ἀμυδρὰν ἀπήχησιν τῆς τοῦ τεχνίτου διανοίας, ἐνεργοῦς ὄντα διανοίας ἄμοιρα παντάπασιν.
 15 15 Οἱ δὲ ἅγιοι προὔποκειμένην ἔχοντες τὴν φύσιν τὴν κτιστήν, ἐπ' αὐτῇ προσκτῶνται τὴν ὑπερφυᾶ καὶ θείαν μετοχὴν, οὐχ ὡς τὴν τέχνην τὰ προηγμένα κατ' αὐτήν, ἀλλ' ὡς οἱ ἀνειληφότες καὶ ὑποδεξάμενοι τὴν ἐπιστήμην, «ἀεὶ μὲν συμπαροῦσαν, ἐνεργεία δὲ προφαινομένην
 20 ἦνικ' ἂν δέοι», κατὰ τὰς διαφοροῦς τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος ιδέας. «Καὶ ὡς ὁ ἐν ἡμῖν», φησί, «λόγος, οὕτω τὸ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν· ποτὲ μὲν αὐτὸς ὁ ἐγκάρδιος, ὅταν συμμαρτυρῆ τὸ Πνεῦμα τῷ πνεύματι ἡμῶν καὶ ὅταν κράζῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἀββὰ ὁ Πατήρ, ποτὲ
 25 δὲ ὡς ὁ διὰ γλώττης προφερόμενος· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες», φησὶν ὁ τὴν ἀναντίρρητον διδοὺς σοφίαν, 'ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν'. Ἀλλὰ καὶ ὡς ὅλον ἐν μέρεσι νοηθεῖη ἂν, φησί, κατὰ τὴν τῶν χαρισμάτων διανομήν. Διὸ καὶ 'πάντες ἐσμὲν
 30 ἀλλήλων μέλη'. Πρὸς δὲ «καὶ ὡς ἡ δύναμις τοῦ ὁρᾶν ἐν τῷ ὑγιαίνοντι ὀφθαλμῷ, οὕτως ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ κεκαθαρμένη ψυχῇ». Διὸ καὶ ἀπόρροιαν ὁ

66. Μ. Βασιλείου, Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 26, 61, PG 32, 180C.

67. Ρωμ. 8, 16.

68. Ρωμ. 8, 15· Γαλ. 4, 6.

69. Ματθ. 10, 20.

70. Ἐφεσ. 4, 25.

71. Μ. Βασιλείου, ἐνθ' ἄνωτ. 26, 61, PG 32, 181A.

72. Αὐτόθι, 180C.

Εὐχαρίστως δὲ θὰ ἠρώτων τὸν ἀρνούμενον τὴν ἄποψιν ἄραγε δὲν εἶναι ἀναγκαῖον τὸ μέλλον νὰ μετὰσχη κάποιου ἄλλου νὰ προϋπάρχη τῆς μεθέξεως αὐτοῦ καὶ καθ' ἑαυτὸ νὰ εἶναι κάτι προηγούμενον; Τὰ ζῶντα ἐπομένως διὰ μετοχῆς τοῦ Θεοῦ αἰσθητικῶς ἢ λογικῶς ἢ νοερῶς, ποίαν αἴσθησιν ἢ λόγον ἢ νοῦν θὰ κατεῖχον, ἂν δὲν εἶχον ἀκόμη μετὰσχει τοῦ Θεοῦ; Θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπη κανεὶς ὅτι ἐκεῖνα ἔχουν τὸ εἶναι, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ δυνάμεις αὐταὶ προστέθησαν. Ἄλλ' ὅμως καὶ τοῦτο, τὸ εἶναι, ἔχουν διὰ μεθέξεως τοῦ Θεοῦ. Ἄρα εἶναι φανερόν ὅτι ταῦτα δὲν μετέχουν τοῦ Θεοῦ κατ' ἀκρίβειαν, ἀλλὰ λέγεται ὅτι μετέχουν ὡς ἀποτελέσματα τῆς δημιουργικῆς ἐκείνου ἐνεργείας καὶ δυνάμεως, ὅπως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθῆ ὅτι καὶ ὅλα τὰ τεχνητὰ κατ' ἀμυδρὰν ἀπήχησιν μετέχουν τῆς διανοίας τοῦ τεχνίτου, ἐνῶ εἶναι τελείως ἄμοιρα ἐνεργοῦ διανοίας.

15

Οἱ δὲ ἅγιοι, ἔχοντες προϋποκειμένην τὴν κτιστὴν φύσιν προσαποκτοῦν ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν ὑπερφυσὴ καὶ θεῖαν μετοχήν, ὄχι ὅπως προσαποκτοῦν τὴν τέχνην τὰ παράγωγά της, ἀλλ' ὅπως ὅσοι ἀναλαμβάνουν καὶ δέχονται τὴν ἐπιστήμην, «πάντοτε μὲν συμπαροῦσαν, ἐνεργεῖα δὲ ἐκδηλουμένην ὅταν χρειάζεται»⁶⁶, σύμφωνα μὲ τὰς διαφόρους ἰδέας τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος. «Καὶ ὅπως εἶναι ὁ μέσα μας λόγος», λέγει, «οὕτως εἶναι καὶ τὸ πνεῦμα μέσα μας ἄλλοτε μὲν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἐγκάρδιος, ὅταν τὸ πνεῦμα συμμαρτυρῆ μὲ τὸ πνεῦμα μας⁶⁷, καὶ ὅταν κράζη εἰς τὰς καρδίας μας, ἀββᾶ, ὁ πατήρ⁶⁸, ἄλλοτε δὲ εἶναι ὡς ὁ προφερόμενος μὲ τὴν γλῶσσαν. Ἐπίσης δὲν εἴσθε σεῖς οἱ ὁμιλοῦντες, λέγει αὐτὸς ὁ ὁποῖος δίδει τὴν ἀναντίρρητον σοφίαν, ἄλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Πατρὸς τὸ λαλοῦν μέσα σας»⁶⁹. Ἄλλὰ θὰ ἠδύνατο ἐπίσης νὰ νοηθῆ ὡς ἓν ὅλον εἰς μέρη, συνεχίζει, κατὰ τὴν διανομὴν τῶν χαρισμάτων. Διὰ τοῦτο καὶ ὅλοι εἴμεθα μέλη ἀλλήλων⁷⁰⁷¹. Προσέτι δὲ «καὶ ὅπως εἶναι ἡ δύναμις τῆς ὁράσεως εἰς τὸν ὑγιῆ ὀφθαλμόν, οὕτω καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ πνεύματος εἰς τὴν κεκαθαρμένην ψυχὴν»⁷². Διὰ τοῦτο ὁ ἴδιος ὀνομάζει καὶ ἀπόρ-

αὐτὸς ὀνομάζει τοῦ Πνεύματος τὸν ἐξ αὐτοῦ φωτισμόν.
 «Ὡς γὰρ τὰ τοῖς ἀνθηροῖς», φησί, «παρακείμενα χρώ-
 μασιν ἐκ τῆς περιρρεούσης αὐγῆς καὶ αὐτὰ καταχρών-
 νυται, οὕτως ὁ ἐναργῶς ἐνατενίσας τῷ Πνεύματι ἐκ τῆς
 5 ἐκείνου δόξης μεταμορφοῦται πῶς πρὸς τὸ φανότερον,
 οἷόν τινι φωτὶ τῇ ἐκ τοῦ Πνεύματος ἀληθεία καταλαμ-
 πόμενος». Γρηγόριος δὲ ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος κα-
 τάλογον ποιησάμενος τῶν διαδεξαμένων ἐξ ἀνθρώπων
 γεγονυῖαν τὴν ἀδελφὴν Γοργονίαν καὶ εἰπὼν ὡς, «εὐ-
 10 οἶδα κρείσσω καὶ μακρῷ τιμιώτερα τὰ παρόντα σοι νῦν
 ἢ κατὰ τὰ ὁρώμενα, ἦχος ἑορταζόντων, ἀγγέλων χορεία,
 τάξις οὐρανια, δόξης θεωρία, τῆς τ' ἄλλης καὶ τῆς ἀ-
 νωτάτω τριάδος ἔλλαμψις καθαρωτέρα τε καὶ τελεωτέ-
 ρα, προσαστραπτούσης ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ὄλω τῷ
 15 φωτὶ τῆς θεότητος», ταῦτ' εἰπὼν ἐπιστρεπτικῶς πρὸς
 αὐτήν, εἰτ' ἐπαναλαβὼν τὸν λόγον καὶ συνελών, «πάν-
 των ἀπολαύεις», φησὶν, «ὧν ἔτι ὑπὲρ γῆς εἶχες τὰς ἀ-
 πορροίας διὰ τὸ γνήσιον τῆς πρὸς αὐτὰ νεύσεως». Τοι-
 αύτη γὰρ ἡ τῆς ἀπορροίας φύσις, καὶ μεταδιδομένη μέ-
 20 νει τοῦ μεταδιδόντος ἀχώριστος, μείωσιν οὐδ' ἦντινοῦν
 ὑποστάντος τῇ μεταδόσει· πῶς γὰρ ἂν τι τοιοῦτον πά-
 θοι διὰ τὴν ἀκτίνα τὸ φῶς ἢ διὰ τὴν αὐγὴν αὐθις αὕτη;
 16 Καὶ μὴ μοι τὰς ὑλικὰς ἀπορροίας προαγάγῃς εἰς μέ-
 σον. Ἄλλὰ πᾶσαν ἀπεμφαίνουσαν σημασίαν ἐκκαθάρας
 25 αὐτῆς, οὕτω μοι σκόπει κατὰ τὸ ἐγκωροῦν τὸν τρόπον
 τῆς πρὸς τοὺς ἀξίους χορηγίας τοῦ Πνεύματος. Πῶς
 ἀπορρήτως ἐμφανῶς ἅπασιν ἐλλάμπει τοῖς ἀξίοις; «Κα-
 θάπερ ἡλίου βολαί», φησί, «φωτίσασαι νέφος καὶ λάμ-
 πειν ποιοῦσι χρυσοειδῆ ὄψιν ποιοῦσαι». Νόει δέ μοι καὶ
 30 τὰς νεφέλας ταύτας, τὰ σκεύη τοῦ φωτός, αἰσθησὶν τε
 θείαν ἐχούσας τοῦ φωτὸς ἐκείνου καὶ πεφηκυίας οἷόν
 τινας καταλλήλους ὀφθαλμοὺς μεταλήψει τοῦ φωτὸς
 φῶς παραπλήσιον τελεῖσθαι καὶ φωτὶ τοιούτῳ χρῆσθαι.

73. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 21, 52, PG 32, 165B.

74. Λόγος 8, Ἐπιτάφιος εἰς Γοργονίαν 23, PG 35, 816BC.

75. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 5, PG 29, 769B.

ροίαν τοῦ πνεύματος τὸν ἐξ αὐτοῦ φωτισμόν. «Ὅπως δηλαδὴ», λέγει, «τὰ παρακείμενα εἰς τὰ ἀνθηρὰ χρώματα χρωματίζονται καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴν περιρρέουσιν αὐγὴν, οὕτω ὁ ἐντόνως ἐνατενίσας εἰς τὸ πνεῦμα μεταμορφώνεται κάπως ἀπὸ τὴν δόξαν ἐκείνου πρὸς τὸ φωτεινότερον, καταλαμπόμενος διὰ τῆς ἐκ τοῦ πνεύματος ἀληθείας ὡσάν ἀπὸ κάποιον φῶς»⁷³. Ὁ δὲ Γρηγόριος, ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας, ἀφοῦ ἀπηρίθμησε τὰ συμβάντα εἰς τὴν ἀδελφὴν του Γοργονίαν, ὅταν ἀπεδήμησε, καὶ εἶπε, «γνωρίζω καλῶς ὅτι τὰ τώρα παρόντα σοῦ εἶναι ἀνώτερα καὶ πολυτιμότερα ἀπὸ τὰ βλεπόμενα, ἤχος ἐορταστῶν, χορὸς ἀγγέλων, παράταξις οὐρανια, θεωρία δόξης, καὶ τῆς ἄλλης καὶ τῆς ὑψίστης Τριάδος, ἔλλαμψις καθαρωτέρα καὶ τελειότερα, καθὼς ἀστράπτει εἰς τὰς ψυχὰς μας μὲ ὄλον τὸ φῶς τῆς θεότητος»⁷⁴. ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε ταῦτα ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτὴν, ἔπειτα συνεχίζων τὸν λόγον καὶ συνοψίζων λέγει, «ἀπολαύεις ὄλων ἐκείνων, τῶν ὁποίων εἶχες τὰς ἀπορροίας ἀκόμη καὶ ὅταν ἦσο ἐπὶ τῆς γῆς λόγῳ τῆς γνησίας ροπῆς πρὸς αὐτὰ»⁷⁴. Τοιαύτη εἶναι πράγματι ἡ φύσις τῆς ἀπορροίας, καὶ ὅταν μεταδίδεται, νὰ μένη ἀχώριστος ἀπὸ τὸν μεταδίδοντα, ὁ ὁποῖος δὲν ὑφίσταται οὔτε τὴν παραμικρὰν μείωσιν διὰ τῆς μεταδόσεως· πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ πάθῃ κάτι παρόμοιον τὸ φῶς λόγῳ τῆς ἀκτίνος ἢ πάλιν ἡ ἀκτίς λόγῳ τῆς αὐγῆς;

16

Καὶ μὴ μοῦ φέρης εἰς τὴν μέσην τὰς ὑλικὰς ἀπορροίας· ἀλλὰ ἀφοῦ καθαρίσας πρὸς αὐτὴν πᾶσαν ἐπισκοτίζουσαν σημασίαν, τότε ἐξέτασε κατὰ δύναμιν τὸν τρόπον τῆς πρὸς τοὺς ἀξίους χορηγίας τοῦ πνεύματος. Πῶς ἐλλάμπει κατ' ἀπόρρητον τρόπον ἐμφανῶς εἰς ὄλους τοὺς ἀξίους; «Ὅπως ἀκτινοβολίαί», λέγει, «φωτίζουσαι νέφος τὸ κάμνουν νὰ λάμπῃ καθιστῶσαι χρυσοειδῆ τὴν ὄψιν του»⁷⁵. Σκέψου δὲ καὶ τὰς νεφέλας ταύτας, τὰ σκεύη τοῦ φωτός, αἱ ὁποῖαι ἔχουν θεῖαν αἴσθησιν τοῦ φωτός ἐκείνου καὶ ὡς ὀφθαλμοὶ κατάλληλοι ἔχουν ἐκ φύσεως τὴν ἰδιότητα διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ φωτός νὰ καθίστανται παραπλήσιον φῶς καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τοιοῦτο φῶς. Οὕτω λοιπὸν κυ-

- Οὕτω τοίνυν ἔνθεοι καὶ θεοειδεῖς γενόμενοι μόνοι κυρίως οἱ ἅγιοι μετέχουσι Θεοῦ· μὴ μετέχοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταδιδόντες, μηδὲ τῶν γεγονότων ὄντες ἐπιγνώμονες, ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ τῶν μηδαμῆ πω προηγμένων
- 5 ἔκ μὴ ὄντος ἐπιστάμενοι, μηδὲ ζῶντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ζωοποιοῦντες, ἃ κτιστῆς δυνάμεως οὐκ ἔστι. Δεῖ δὲ ὁμῶς μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας καὶ τῶν τῆς ἀληθείας κηρύκων αὐθις ἐπαῖειν τοὺς ἁγίους μόνους λεγόντων μετέχειν τοῦ Θεοῦ· τούτους γὰρ ἡμεῖς ἀεὶ μάρτυρας τῆς ἀληθείας προβαλλόμεθα.
- 17 Φησὶ τοίνυν ὁ μέγας Βασίλειος. Καθαρθέντα δὴ οὖν ἀπὸ τοῦ αἴσχους ὃ ἀνεμάξατο διὰ τῆς κακίας, καὶ πρὸς τὸ ἐκ φύσεως κάλλος ἐπανελθόντα καὶ οἶον εἰκόνι βασιλικῆ τὴν ἀρχαίαν μορφήν διὰ καθαρότητος ἀποδόντα,
- 15 οὕτως ἐστὶ μόνως προσεγγίσει τῷ παρακλήτῳ· καὶ πάλιν, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπρόσιτον τῇ φύσει, χωρητὸν δι' ἀγαθότητα· πάντα μὲν πληροῦν τῇ δυνάμει, μόνους δὲ ὃν μεθεκτὸν τοῖς ἀξίοις· οὐχ ἐνὶ μέτρῳ μετεχόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαιροῦν
- 20 τὴν ἐνέργειαν»· καὶ πάλιν, «τὸ οὖν ἀχώρητον μὲν τῷ κόσμῳ, τοῖς ἁγίοις δὲ μόνοις διὰ καθαρότητα καρδίας θεωρητὸν τί χρῆ νομίζεσθαι, ἢ ποταπᾶς τιμᾶς συμμέτρους ὑπάρχειν αὐτῷ»; καὶ πάλιν, «τοῖς μέντοι μαθηταῖς ἑαυτοῦ καθαρότητα ζωῆς ἐκ τῶν διδαγμάτων αὐτοῦ
- 25 μαρτυρήσας ὁ Κύριος, τὸ καὶ ἐποπτικοῖς ἤδη εἶναι καὶ θεωρητικοῖς τοῦ πνεύματος ἀποδίδωσιν»· καὶ πάλιν· «οἱ γὰρ καταπατοῦντες τὰ γήϊνα καὶ ὑπεράνω αὐτῶν γενόμενοι ἀξιοὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μαρτύρηται».
- 18³⁰ Ἴνα δὲ καὶ παραδειγματικῶς δι' ἀμυδρᾶς εἰκόνοσ τῶν μεθέξεων τούτων παραστήσωμέν σοι τὴν διαφορὰν, μετέχει μὲν πυρὸς τὸ κεραμεοῦν τρυβλίον καὶ μετὰ τὸ πρὸς χρῆσιν ἀποληφθῆναι τῆς καμίνου πυρὸς ἴχνη δια-

76. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 9, 23, PG 32, 109AB.

77. Αὐτόθι 9, 22, PG 32, 108C.

78. Αὐτόθι 22, 53, PG 32, 168C.

ρίως μόνον οἱ ἅγιοι μετέχουν τοῦ Θεοῦ, γινόμενοι ἔνθεοι καὶ θεοειδεῖς· μὴ μετέχοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταδίδοντες, καὶ μὴ λαμβάνοντες γνῶσιν μόνον τῶν γεγονότων, ἀλλὰ γνωρίζοντες καὶ μερικά ἐκ τῶν μὴ παραχθέντων ἐκ μὴ ὄντος, καὶ μὴ ζῶντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ζωοποιοῦντες, ιδιότητες αἱ ὁποῖαι δὲν ἀνήκουν εἰς κτιστὴν δύναμιν. Πρέπει ὅμως μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας νὰ ἀκούωμεν καὶ τοὺς κήρυκας τῆς ἀληθείας, οἱ ὁποῖοι λέγουν ὅτι μόνον οἱ ἅγιοι μετέχουν τοῦ Θεοῦ· διότι τούτους προβάλλομεν ἡμεῖς πάντοτε ὡς μάρτυρας τῆς ἀληθείας.

17

Λέγει πράγματι ὁ μέγας Βασίλειος. «Μόνον λοιπόν, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος καθαρθῆ ἀπὸ τὸ αἴσχος τὸ ὁποῖον τοῦ ἔχει ἀποτυπωθῆ διὰ τῆς κακίας καὶ ἐπανεῖλθῆ εἰς τὸ φυσικὸν κάλλος καὶ ἀποδώσῃ πάλιν τὴν ἀρχαίαν μορφήν ὡς εἰς βασιλικὸν ἄγαλμα, τότε μόνον εἶναι δυνατόν νὰ προσεγγίση τὸν παράκλητον»⁷⁹· καὶ πάλιν, «τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἀπρόσιτον μὲν κατὰ τὴν φύσιν, χωρητὸν δὲ λόγῳ ἀγαθότητος, γεμίζει μὲν τὰ πάντα διὰ τῆς δυνάμεως, εἶναι δὲ μεθεκτὸν μόνον ἀπὸ τοὺς ἀξίους, μὴ μετεχόμενον μὲ ἐνιαῖον μέτρον, ἀλλὰ κατανέμον τὴν ἐνέργειαν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως»⁷⁹· καὶ πάλιν, «τὸ ἀχώρητον λοιπόν εἰς τὸν κόσμον, θεωρητὸν δὲ μόνον ἀπὸ τοὺς ἁγίους λόγῳ καθαρότητος καρδίας, τί πρέπει νὰ νομίζεται ἢ ποῖαι τιμαὶ εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι σύμμετροι πρὸς αὐτό»⁷⁸; καὶ πάλιν, «ὁ Κύριος, ἀφοῦ διὰ τῶν διδαγμάτων του προέβαλεν εἰς τοὺς μαθητὰς του καθαρότητα ζωῆς, τώρα πλέον τοὺς καθιστᾷ καὶ ἐποπτικοὺς καὶ θεωρητικοὺς τοῦ πνεύματος»⁷⁹· καὶ πάλιν, «οἱ καταπατοῦντες τὰ γῆινα καὶ γενόμενοι ὑπεράνω αὐτῶν ἔχουν ἀποδειχθῆ μάρτυρες τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁸⁰.

18

Διὰ νὰ σοῦ παραστήσωμεν δὲ καὶ παραδειγματικῶς δι' ἀμυδρᾶς εἰκόνας τὴν διαφορὰν τῶν μεθέξεων τούτων, μετέχει βέβαια τοῦ πυρός ἡ πηλίνη χύτρα διασώζουσα ἴχνη τοῦ πυρός καὶ ὅταν ἐξαχθῆ ἀπὸ τὴν κάμινον πρὸς

79. Αὐτόθι, 168B.

80. Αὐτόθι, 168C.

σωζον. Τό τε γὰρ τοῦ χρώματος ἐρυθροειδές καὶ τὸ ἐ-
 πιεικῶς αὐτον καὶ στερρόν τῆς ὕλης ἀντικρυς ἐκ τοῦ
 πυρός· ἀναλισκομένου γὰρ ἐκεῖθεν τοῦ ὑγροῦ καὶ τοῦ
 πυρός τοῦτο διαβοσκομένου καὶ μελαίνοντος τῆ καύσει
 5 συνεπιπλέκεται τὸ τοῦ πυρός ξανθὸν τῆ τοῦ γεώδους
 φυσικῆ λευκότητι καὶ οὕτως ἐκ ξανθοῦ καὶ λευκοῦ καὶ
 μέλανος διαμεμιγμένων ἄκρως ἢ βαφῆ πυρουμένῳ τῷ
 πεφυραμένῳ ἐπιγίνεται καὶ τὸ χαῦνον τοῦ γεώδους
 σφίγγεται τῶν ἐν τῷ βάθει πόρων οὕτω μεμυκότων ὑ-
 10 πὸ τῆς βίας τοῦ πυρός, ὡς μηκέτι τῷ ὕδατι παχυμερεῖ
 ὄντι παρείσδυσίν τινα διδόναι. Ταῦτ' ἄρα καὶ περιρρεό-
 μενον ὕδατι τοῦντεῦθεν ἀδιάλυτον ὡς ἄτεγκτόν ἐστιν
 ἀλλὰ καὶ λίθου καὶ χοῶς ἰσομετρήτου πολλῷ κουφότερόν
 τε καὶ θερμότερον, ἢ παρὰ τοῦ πυρός δήπου προσελά-
 15 βετο. Μετέχει γοῦν τὸ κεράμιον καὶ πρὸς χρῆσιν ἤδη
 προκείμενον πυρός· μετέχει δὲ καὶ ὀπηνίκ' ἂν ἐπικέη-
 ται τῆ καμίνῳ καιομένη καὶ διαπεπυρακτωμένον ἢ, συν-
 ημμένον τῷ πυρί. Ἄλλὰ τότε μὲν οὐ τῶν ἀποτελεσμά-
 των μόνων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν μικροῦ πα-
 20 σῶν μετέχει τοῦ πυρός, θερμότητός τε καὶ τῆς καυστι-
 κῆς δυνάμεως οὐκ ἀπολείπεται. Μεταδοίη δ' ἂν καὶ
 τῆς ἐνεργείας, ἥς αὐτὸ μεταλαμβάνει, παντὶ τῷ προσ-
 πελάσαντι ραδίως, εἴπερ ἐπιτηδείως ἔχει πρὸς μετά-
 ληψιν ἐκεῖνο, καίτοι τὴν φύσιν ἀμετάβλητον ἔχον καὶ
 25 γῆ τυγχάνον κατ' αὐτήν. Τὸ δ' ἔξω τῆς καμίνου πρὸς
 χρῆσιν μετακομισθὲν τῶν μὲν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐνερ-
 γείας τοῦ πυρός μετείληχε, τῶν δὲ ἐνεργειῶν οὐκέτι.

19 Ἐντεῦθεν δὴ μοι νόει κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἀναλεγό-
 μενος ἐκ τῶν σκευῶν τὰ χρήσιμα πρὸς τὴν τοῦ προκει-
 30 μένου σκέψιν, ὡς ἢ μὲν φυσικὴ ζωὴ καὶ ὑπαρξίς καὶ
 γνῶσις καὶ ὅσα τῶν τοιούτων τῶν θείων ἐνεργειῶν ἀ-
 ποτελέσματα εἰσιν, ἀλλ' οὐχὶ ἐνέργειαι κυρίως. Τῶν δὲ
 ὑπαρχόντων τε καὶ ζώντων θείως καὶ ὑπερφυῶς ἢ ἔν-
 θεος ζωὴ καὶ χάρις ἐνέργειά ἐστιν ὡς ἀληθῶς θεία καὶ
 35 ὑπερφυῆς, καθ' ἣν ἔνωσις γίνεται Θεοῦ καὶ τῶν ἀξίων
 Θεοῦ. Κτιστὰ μὲν οὖν καὶ τῶν θείων ἐνεργειῶν ἐστιν

χρήσιν. Πράγματι τὸ ἐρυθροειδές τοῦ χρώματος, καθὼς καὶ τὸ ἐξαιρετικῶς ξηρὸν καὶ στερεὸν τῆς ὕλης προέρχονται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ πῦρ' καθ' ὅσον ἀφοῦ ἐξαντληθῆ ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ὑγρὸν καὶ φαγωθῆ ἀπὸ τὸ πῦρ καὶ διὰ τῆς καύσεως ἀμαυρωθῆ, τότε συμπλέκεται τὸ ξανθὸν τοῦ πυρός μετ' τὴν φυσικὴν λευκότητα τοῦ γεώδους, οὕτω δὲ ἀπὸ τὴν ἀνάμιξιν τοῦ ξανθοῦ καὶ λευκοῦ καὶ μέλανος, καθὼς πυρώνεται καὶ φυράται, ἀποκτᾶ τὴν βαφήν, τὸ χαλαρὸν τῆς γεώδους ὕλης σφίγγεται καθὼς κλείονται οἱ εἰς τὸ βάθος πόροι ἀπὸ τὴν θίαν τοῦ πυρός, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπη πλέον διείσδυσιν εἰς τὸ παχυμερές ὕδωρ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ περιρρεόμενον εἰς τὸ ἐξῆς μετ' ὕδωρ εἶναι ἀδιάλυτον λόγῳ τῆς σκληρότητος. Ἄλλὰ εἶναι ἐπίσης ἐλαφρότερον καὶ θερμότερον ἀπὸ ἰσόμετρον λίθον καὶ χῶμα, ιδιότητες τὰς ὁποίας προσέλαβεν ὅπωςδῆποτε ἀπὸ τὸ πῦρ. Μετέχει λοιπὸν τὸ πήλινον τοῦ πυρός καὶ εὐρισκόμενον εἰς χρήσιν πλέον· ἀλλὰ μετέχει καὶ ὅταν εὐρίσκειται εἰς τὴν καιομένην κάμινον καὶ εἶναι πυρακτωμένον, καθὼς εἶναι συνημμένον μετ' τὸ πῦρ. Ἄλλὰ τότε μὲν δὲν μετέχει μόνον τῶν ἀποτελεσμάτων, ἀλλὰ καὶ ὅλων σχεδὸν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ πυρός καὶ δὲν στερεῖται τῆς θερμότητος καὶ καυστικῆς δυνάμεως. Δύναται δὲ νὰ μεταδώσῃ καὶ τὴν ἐνέργειαν, τῆς ὁποίας μεταλαμβάνει αὐτό, εἰς πᾶν πλησιάζον, ἂν αὐτὸ εἶναι ἐπιτήδειον πρὸς μετάληψιν, μολονότι ἔχει ἀμετάβλητον τὴν φύσιν καὶ κατ' αὐτὴν εἶναι χῶμα. Τὸ μεταφερθὲν ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴν κάμινον δοχεῖον πρὸς χρήσιν, τῶν μὲν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐνεργείας τοῦ πυρός μετέχει, τῶν δὲ ἐνεργειῶν ὄχι πλέον τώρα.

19

Συνάγων λοιπὸν ἀπὸ τὰ σκεύη τὰ χρήσιμα δι' ἐξέτασιν τοῦ προκειμένου, κατανόησε ὅτι ἡ μὲν φυσικὴ Ζωὴ καὶ ὕπαρξις, ἡ γνῶσις καὶ τὰ παρόμοια εἶναι ἀποτελέσματα τῶν θείων ἐνεργειῶν, ὄχι δὲ κυρίως ἐνέργειαι. Τῶν δὲ πραγματικῶν ζώντων κατὰ τρόπον θεῖον καὶ ὑπερφυᾶ ἡ ἔνθεος Ζωὴ καὶ χάρις εἶναι ἐνέργεια ἀληθῶς θεία καὶ ὑπερφυῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν πραγματοποιεῖται ἔνωσις τοῦ

ἀποτελέσματα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐνέργειαι πάνθ' ὅσα δημιουργικῶ προστάγματι παρήχθη ἐκ μὴ ὄντων. Ἡ Μονὴν δὲ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν μετὰ τοῦ Πατρὸς ποιήσαντος ἐν τοῖς ἀξίοις, τὰ τοῖς θεοφόροις ἐγγινόμε-
 5 να οὐ δημιουργικῶ προστάγματι τελεῖται, ἀλλὰ Θεοῦ θεία ἐνώσει τε καὶ ἐνοικῆσει, θεουργικῆ δυνάμει τε καὶ χάριτι μεταδιδόντος τοῖς συνημμένοις τῶν ἐκ φύσεως αὐτῶ προσόντων. Οὐκ ἄρα τῶν ἀποτελεσμάτων μόνων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν ἀγγελομιμήτως
 10 τε καὶ ἀγγελοπρεπῶς οἱ ἅγιοι μετέχουσιν· ἀγγέλοις γὰρ ὁ μέγας Βασιλεῖος πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ταύτην εἶναι λέγει τὴν διαφορὰν, «ὅτι τῶ μὲν φύσει ἢ ἁγιωσύνη, τοῖς δὲ ἐκ μετουσίας ὑπάρχει τὸ ἀγιάζεσθαι».

20 Οὕτω λάμπουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ Κύριος ἔλαμπεν
 15 ἐπ' ὄρους, καὶ βασιλείαν οὐ κτιστὴν οὐδ' ἑτέραν ὅλως ἔξουσιν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνω. Οὕτω κἀνταῦθα ἐν τῷ Παύλῳ ζῆ τε καὶ λαλεῖ Χριστός, καίτοι Παύλου ὄντος τοῦ ζῶντος καὶ λαλοῦντος. Οὕτω Πέτρος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, καίτοι Θεοῦ μόνου τοῦ θανατοῦντος καὶ
 20 ζωογονοῦντος ὄντος. Οὕτω μετ' αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπ' ὄρους τὸ ἀνέσπερον καὶ ἀδιάδοχον ὄρωσι φῶς, ὃ καὶ Παῦλον περιλάμπαν ὕστερον, τὴν μὲν ὀπτικὴν αἴσθησιν αὐτοῦ ἠμαύρωσε μὴ διενεγκοῦσαν τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος·
 25 οὐ γὰρ χωρεῖ σαρκὸς φύσις τοῦ φωτὸς ἐκείνου τὴν δύναμιν. Οὕτω Στέφανος ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ὄρα καὶ μετὰ σώματος. Καὶ χειρῶν σωματικῶν ἀφῆ χορηγία Πνεύματος ἁγίου γίνεται, μεταδιδούσα τῷ γνησίως καὶ ἀληθῶς προσπελάσαντι θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος, ἢ
 30 καὶ διὰ τούτου πάλιν ἑτέρω διαδόσιμος γίνεται, καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν ἄλλω, καὶ χωρεῖ κατὰ διαδοχὴν τῷ παντὶ χρόνῳ συμπαρατείνουσα.

81. Κατὰ Εὐνομίου 3, PG 29, 660B.

82. Γαλ. 2, 20· Β' Κορ. 13, 3.

83. Βλ. Πράξ. 5, 1-10 καὶ 9, 37-42.

84. Βλ. Ματθ. 17, 1-8· Μάρκ. 9, 2-8· Λουκᾶ 9, 28-36.

85. Βλ. Πράξ. 9, 3· 22, 6· 11· 26, 13.

86. Βλ. Πράξ. 7, 56.

87. Βλ. Πράξ. 8, 17.

Θεοῦ καὶ τῶν ἀξίων τοῦ Θεοῦ. Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ ἀποτελέσματα τῶν θείων ἐνεργειῶν κτιστά, ἀλλὰ δὲν εἶναι κυριολογικῶς ἐνέργειαι ὅσα παρήχθησαν ἐκ μὴ ὄντων διὰ δημιουργικοῦ προστάγματος. Ἄφοῦ ὅμως εἰς τοὺς ἀξίους κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἔκαμε μονὴν ὁ Κύριος μετὰ τοῦ Πατρὸς, τὰ ἐγγινόμενα εἰς τοὺς θεοφόρους δὲν τελοῦνται διὰ δημιουργικοῦ προστάγματος, ἀλλὰ διὰ θείας ἐνώσεως καὶ ἐνοικήσεως Θεοῦ, διὰ θεουργικῆς δυνάμεως καὶ χάριτος μεταδίδοντος εἰς τοὺς συνημμένους μὲ αὐτὸν ἀπὸ τὰ ἐκ φύσεως προσόντα του. "Ἄρα οἱ ἅγιοι μετέχουν ἀγγελομιμήτως καὶ ἀγγελοπρεπῶς ὄχι μόνον τῶν ἀποτελεσμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ. Ὁ μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀγγέλων καὶ ἀγίου Πνεύματος εἶναι αὕτη, «ὅτι εἰς αὐτὸ μὲν ὑπάρχει φύσει ἡ ἀγιωσύνη, εἰς αὐτούς δὲ ὑπάρχει ἐκ μετουσίας τὸ ἀγιάζεσθαι»⁸¹.

20

Οὕτω θὰ λάμπουν οἱ δίκαιοι, ὅπως ἔλαμψεν ὁ Κύριος εἰς τὸ ὄρος, καὶ θὰ λάβουν βασιλείαν ὄχι κτιστὴν οὔτε γενικῶς ἄλλην, παρὰ τὴν ἰδίαν μὲ ἐκεῖνον. Οὕτω καὶ ἐδῶ εἰς τὸν Παῦλον ζῆ καὶ ὁμιλεῖ ὁ Χριστός⁸², ἂν καὶ αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔζη καὶ ὠμίλει ἦτο ὁ Παῦλος. Οὕτω θανατώνει καὶ ζωογονεῖ ὁ Πέτρος⁸³, μολονότι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ μόνος θανατώνων καὶ ζωογονῶν. Οὕτω μαζὶ μὲ αὐτὸν ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης βλέπουν τὸ ἀνέσπερον καὶ ἀδιάπτωτον φῶς μὲ σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ ὄρος⁸⁴. Τοῦτο περιέλαμψεν ἀργότερα καὶ τὸν Παῦλον καὶ ἡμαύρωσε τὴν ὀπτικὴν αἴσθησιν αὐτοῦ, ἡ ὁποία δὲν ἄνθεξεν εἰς τὴν ὑπερβολικὴν λαμπρότητα⁸⁵· διότι ἡ φύσις τῆς σαρκὸς δὲν χωρεῖ τὴν δύναμιν τοῦ φωτὸς ἐκεῖνου. Οὕτως ὁ Στέφανος ἀπὸ τὴν γῆν βλέπει εἰς τὸν οὐρανόν, ζῶν ἀκόμη σωματικῶς⁸⁶. Χορηγία τοῦ ἀγίου Πνεύματος γίνεται καὶ δι' ἀφῆς σωματικῶν χειρῶν⁸⁷, μεταδίδουσα εἰς τὸν γνησίως καὶ ἀληθῶς προσεγγίζοντα θείαν ἐνέργειαν καὶ χάριν, ἡ ὁποία γίνεται μεταδόσιμος πάλιν εἰς ἄλλον διὰ τούτου, καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν εἰς ἄλλον, καὶ προχωρεῖ διαδοχικῶς ἐπεκτεινομένη εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

ὦ, τίς ἀξίως ὑμνήσῃ, Θεοῦ μονογενὲς Λόγε, τῆς
 σῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας τὴν δύναμιν; Οὐ γὰρ ἀνάπτεται
 ποτε ξένω καὶ γῆινω πυρὶ τὸ σὸν θεῖον θυσιαστήριον,
 ξένω δ' ἕτερον τρόπον καὶ οὐρανίω, τηρουμένου τῆ δια-
 5 δόσει τοῦ πυρὸς ἀσβέστου, ὃ βαλεῖν ἤλθες ἐπὶ γῆς διὰ
 φιλανθρωπίας ἀνεΐκαστον πέλαγος, οὗ καὶ τὰ λειτουργι-
 κά σου μετέχουσι πνεύματα, καὶ δι' οὗ δαίμονες φυγα-
 δεύονται, ὃ Μωϋσῆς εἶδεν ἐπὶ τῆς βάρτου, καὶ δι' οὗ γῆ-
 θεν Ἡλίας ἀνήρπασται, ὃ καὶ τῶν σῶν ἀποστόλων ὁ
 10 χορὸς εἶδεν ἀπὸ τοῦ σοῦ σώματος προχεόμενον, καὶ δι'
 οὗ Παῦλος περιελάμφθη καὶ μετεσκευάσθη πρὸς μαθη-
 τὴν ὃ διώκτης, ὃ δυνάμις ἐστὶν ἀναστάσεως καὶ ἀθα-
 νασίας ἐνέργεια, ψυχῶν ἁγίων φωτισμὸς καὶ λογικῶν
 πασῶν δυνάμεων σύστασις.

21 15 Ἄλλὰ γὰρ τῶν εἰρημένων ἀπόδειξις τὰ κατ' αἰσθη-
 σιν δῆλα σημεῖα παραληφθέντα πρὸς καιρόν, ὡς ἄρα
 καὶ τοὺς μὴ πάμπαν ἰσχυρογνώμονας πείσαι μετέσχε
 γὰρ ζωῆς ἢ τοῦ ἀρχισυναγώγου παῖς καὶ ὃ υἱὸς τῆς
 χήρας ἀφῆ καὶ φωνῆ δεσποτικῆ· μετέσχε δὲ καὶ ἢ ἐν
 20 Ἰόππῃ Ταβιθά καὶ ὃ ἐν Τρωάδι νεανίας Εὐτυχὸς, ὃ μὲν
 ἀφῆ Παύλου, ἢ δὲ φωνῆ Πέτρου. Ποίας μετεχόντων
 τούτων ζωῆς; Οὐ τῆς ζωοποιοῦ ἦν εἶχεν, ἀλλ' οὐ μετεῖ-
 χεν ὃ δεσπότης; Ἄρ' ἔχει τις ἔτι λέγειν ὡς οὐ τῆς φυ-
 σικῆς καὶ ἀκτίστου θείας ἐνεργείας μετέχουσιν οἱ ἅγιοι
 25 πάντες, οἱ τῆ κατὰ προαίρεσιν ἐλλείπει τῆς φύσεως ἐκ
 μόνης τῆς χάριτος γνωριζόμενοι, καὶ μέλλοντες ἐκ τῆς
 κατ' αὐτὴν τοσοῦτο διαδειχθῆναι δυνάμεως, ὅποσον ὃ
 φύσει Θεὸς τῆς ἡμῶν σαρκωθεὶς ἀσθενείας μετείληφεν,
 ἀντιμετρομένης, ὡς οἶδεν αὐτός, τῆ αὐτοῦ κενῶσει τῆς
 30 τῶν χάριτι σωζομένων θεώσεως; Καὶ πῶς ἄρα, εἶπερ
 κληρονομήσουσι τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, ἢ «τῶν προσ-

88. Λουκᾶ 12, 49.

90. Ἐξοδ. 3, 2.

92. Πράξ. 9, 3 ἐξ.

93. Ματθ. 9, 25· Μάρκ. 5, 41· Λουκᾶ 8, 54-55.

94. Λουκᾶ 7, 14-15.

95. Πράξ. 20, 10.

89. Ψαλμ. 103, 4.

91. Δ' Βασ. 2, 11.

96. Πράξ. 9, 40.

ᾧ μονογενές Λόγε τοῦ Θεοῦ, ποῖος θὰ ὑμνήσῃ ἀξίως τὴν δύναμιν τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας σου; Πράγματι τὸ θεῖον θυσιαστήριον δὲν ἀνάπτεται ποτέ μὲ ξένον καὶ γήϊνον πῦρ, ἀλλὰ μὲ κατ' ἄλλον τρόπον ξένον καὶ οὐράνιον, κατὰ τὸν ὁποῖον μὲ τὴν διάδοσιν διατηρεῖται ἄσβεστον τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον ἤλθες νὰ βάλης ἐπὶ τῆς γῆς⁸⁸ ἀπὸ τὸ ἀφάνταστον πέλαγος φιλανθρωπίας, τοῦ ὁποῖου μετέχουν καὶ τὰ λειτουργικά σου πνεύματα⁸⁹ καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου φυγαδεύονται δαίμονες, τὸ ὁποῖον ὁ Μωυσῆς εἶδεν ἐπὶ τῆς βάτου⁹⁰ καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Ἡλίας ἀνηρπάγη ἀπὸ τὴν γῆν⁹¹, τὸ ὁποῖον εἶδε προχεόμενον ἀπὸ τὸ σῶμα σου καὶ ὁ χορός τῶν ἀποστόλων καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Παῦλος περιελάμφθη καὶ ὁ διώκτης μετεβλήθη εἰς μαθητήν⁹², τὸ ὁποῖον εἶναι δύναμις ἀναστάσεως καὶ ἐνέργεια ἀθανασίας, φωτισμός ψυχῶν ἁγίων καὶ ἐναρμόνισις ὄλων τῶν λογικῶν δυνάμεων.

21

Ἀπόδειξις δὲ τῶν εἰρημένων εἶναι τὰ κατ' αἴσθησιν φανερά σημεῖα, παραληφθέντα προσκαίρως, ὥστε νὰ πείσῃ καὶ ὅσους δὲν εἶναι ὀλοσχερῶς ἰσχυρογνώμονες. Πράγματι μετέσχε Ζωῆς ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀρχισυναγώγου⁹³ καὶ ὁ υἱὸς τῆς χήρας⁹⁴ μὲ ἀφὴν καὶ φωνὴν δεσποτικὴν· μετέσχε δὲ καὶ ἡ Ταβιθά εἰς τὴν Ἰόππην καὶ ὁ νεανίας Εὐτυχὸς εἰς τὴν Τρωάδα, αὐτὸς μὲ τὸ ἔγγισμα τοῦ Παύλου⁹⁵, ἐκείνη δὲ μὲ τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου⁹⁶. Ποίας Ζωῆς μετέσχον οὗτοι; Ὁχι τῆς Ζωῆς τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ δεσπότης αὐτονόμως καὶ ὄχι κατὰ μετοχὴν; Ἐραγε ἐξακολουθεῖ νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι δὲν μετέχουν τῆς φυσικῆς καὶ ἀκτίστου θείας ἐνεργείας ὅλοι οἱ ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῆς ἐλλείψεως τῆς φύσεως κατὰ προαίρεσιν γνωρίζονται ἀπὸ μόνην τὴν χάριν καὶ πρόκειται νὰ ἀναδειχθοῦν ἀπὸ τὴν δύναμιν αὐτῆς τόσον πολὺ, ὅσον μετέλαβεν ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν μας ὁ φύσει Θεὸς σαρκωθείς, μὲ ἀντιστοιχίαν, ὅπως αὐτὸς γνωρίζει, τῆς θεώσεως τῶν ἐκ χάριτος σωζομένων πρὸς τὴν κένωσιν αὐτοῦ; Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ μετέχουν τοιαύτης θείας ἐνεργείας, ἂν βεβαίως κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁποῖα «εἶναι

όντων αὐτῷ φυσικῶν ἀγαθῶν κατὰ χάριν ἐστὶ μετάδο-
 σις», ὅλους εἰσδύντας εἰς ἑαυτὸν προσεμένῳ καὶ μετα-
 δόντι τῆς οἰκείας δόξης τε καὶ λαμπρότητος, ὡς μηδό-
 λως ἐξ ἑαυτῶν γνωρίζεσθαι δύνασθαι, καθάπερ καθα-
 5 ρὸς ἀῆρ διόλου πεφωτισμένος φωτί, μᾶλλον δὲ καθάπερ
 λογικὸς χρυσὸς ἀκίβδηλος, ἐκπεπυρακτωμένος ἀὐλῳ τε
 καὶ θείῳ πυρί, «θεῶν τῇ θεώσει γεγεννημένων, καὶ μό-
 νης τῆς θείας ἐνεργείας ἐπειλημμένων διὰ τὴν ἐκνικῆ-
 σασαν χάριν τοῦ Πνεύματος, ὡς εἶναι μίαν καὶ μόνην
 10 διὰ πάντων ἐνέργειαν τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν ἀξίων Θε-
 οῦ», κατὰ τὸν ἐνθεαστικῶς εἰπόντα Μάξιμον, «ὄλου ὀ-
 λοις τοῖς ἀξίοις ἀγαθοπρεπῶς περιχωρήσαντος»;

22 Ὡς γὰρ πάντα μὲν τὰ ἀπομόργματα μετέχει τῆς
 σφραγίδος, κινεῖται δ' ὅμως ἕκαστον ὁποῖοτε διηρημέ-
 15 νον, ἂν δ' ἀπολαβὼν ἐκείνων ἐν ἐναρμόσῃ τῇ σφραγι-
 δι, οὐκέτ' ἔχει λοιπὸν ἄλλοσέ ποι φέρεσθαι, ἀλλὰ τὴν
 αὐτὴν ἔχει κίνησιν τῷ ἀρχετύπῳ ἐν αὐτό τε κἀκείνο
 γεγονός, πλὴν τῆς καθ' αὐτὴν διαφερούσης ὕλης, οὕτω
 τῆς θείας ἐν ἡμῖν εἰκόνοσ ἀνελθούσης πρὸς τὸ ἀρχέτυ-
 20 πον τὰ τῆς θεσπεσίας ἐκείνης εὐχῆς ὑπὲρ ἡμῶν τελειῖ-
 ται· δὸς γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν, ὡσ-
 περ ἐγώ, Πάτερ, ἐν σοὶ καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ
 ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν» ἐν ἀληθείᾳ· οὕτως «ὁ κολλώμενος τῷ
 Κυρίῳ ἐν Πνεῦμά ἐστιν», οὕτω τὸ μυστήριον τῆς ἐκ
 25 σωμάτων συναφείας εἰς μίαν σάρκα συνδρομῆς ὄντως
 μέγα ἐστίν, ἀλλ' «εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν».
 Ἐπιδίδωσι μὲν οὖν ἡ σφραγὶς ὅλην ἑαυτὴν τῷ ἐκμα-
 γείῳ, μεταλαγχάνει δ' ἕκαστον αὐτῶν κατὰ τὸ ἐγγω-
 ροῦν τῇ τῆς οἰκείας ἐπιτηδειότητος ἀναλογίᾳ, οὐ τῶν
 30 χαρακτήρων λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸς τὸ τυποῦν
 ἐνώσεως.

23 Τί ἔτι σύνθεσιν δέδοικας ἐπὶ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐνερ-
 γειῶν ἀκτίστων οὐσῶν τε καὶ λεγομένων; Πολλῷ μᾶλ-
 λον δέδιθι, μὴ κτίσμα ποιήσης τὸν Θεόν, τὰς αὐτοῦ

κατὰ χάριν μετάδοσις τῶν φυσικῶς προσόντων εἰς αὐτὸν ἀγαθῶν»⁹⁷, καθὼς ὑποδέχεται τοὺς εἰσερχομένους εἰς αὐτὸν καὶ μεταδίδει ἀπὸ τὴν δόξαν καὶ λαμπρότητά του, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθοῦν, καθ' ἑαυτούς, ὡσὰν καθαρὸς ἀὴρ φωτισμένος ὀλοσχερῶς ἀπὸ φῶς, μᾶλλον δὲ ὡσὰν γνήσιος λογικὸς χρυσός, πυρακτωμένος ἀπὸ αὐλον καὶ θεῖον πῦρ, ἀφοῦ «διὰ τῆς θεώσεως ἔγιναν θεοὶ καὶ λόγῳ τῆς νικητρίας χάριτος τοῦ Πνεύματος ἔχουν ἀρπάσει μόνον τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, ὥστε μία καὶ μοναδικὴ γενικῶς ἐνέργεια νὰ ὑπάρχη καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀξίων τοῦ Θεοῦ» κατὰ τὸν ἔνθεον λόγον τοῦ Μαξίμου, «ὁ ὁποῖος περιεχώρησεν ὅλος εἰς ὅλους τοὺς ἀγίους»⁹⁸;

22 Πράγματι, ὅπως ὅλα τὰ ἀποτυπώματα μετέχουν τῆς σφραγίδος, κινεῖται ὅμως ἕκαστον ὅπουδήποτε χωριστά, ἂν δὲ παραλάβῃς ἓν ἀπὸ αὐτὰ καὶ τὸ ἐφαρμόσῃς εἰς τὴν σφραγίδα, δὲν δύναται πλέον αὐτὸ νὰ κινηθῇ ἄλλοῦ, ἀλλὰ ἔχει τὴν ἰδίαν κίνησιν μὲ τὸ ἀρχέτυπον, γενόμενον ἓν μὲ αὐτὸν, πλήν τῆς ὕλης ἢ ὁποῖα διαφέρει καθ' ἑαυτήν, οὕτως ὅταν ἡ μέσα μας θεῖα εἰκὼν ἀνέλθῃ εἰς τὸ ἀρχέτυπον, τελοῦνται ὑπὲρ ἡμῶν ὅσα διαλαμβάνει ἡ θεσπεσία ἐκείνη εὐχή, ἢ ὁποῖα λέγει, ἐνέργησε, «ὥστε νὰ εἶναι ὅλοι ἓν, ὅπως ἐγώ, Πάτερ εἰς σὲ καὶ σὺ εἰς ἐμέ, ὥστε καὶ αὐτοὶ νὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς ἓν» κατ' ἀλήθειαν⁹⁹. οὕτως ὁ κολλώμενος εἰς τὸν Κύριον εἶναι ἓν πνεῦμα¹⁰⁰, οὕτω τὸ μυστήριον τῆς εἰς μίαν σάρκα συναρμογῆς τῶν σωμάτων διὰ συναφείας εἶναι πράγματι μέγα, ἀλλὰ «εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν»¹⁰¹. Ἀποδίδει λοιπὸν ἡ σφραγὶς ἑαυτὴν ὀλόκληρον εἰς τὸ ἐκμαγεῖον, ἕκαστον ὅμως ἀντίτυπον λαμβάνει κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς οἰκείας ἐπιτηδειότητος ὄχι μόνον τοὺς χαρακτῆρας ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνώσεως πρὸς τὸ πρότυπον.

23 Τί λοιπὸν ἐξακολουθεῖς νὰ φοβῆσαι σύνθεσιν ἐπὶ Θεοῦ, ἀφοῦ καὶ αἱ ἐνέργειαι εἶναι καὶ λέγονται ἄκτιστοι; Νὰ φοβῆσαι πολὺ περισσότερον μὴ καταστήσης κτίσμα τὸν

98. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1076C.

100. Α' Κορ. θ', 17.

99. Ἰω. 17, 21.

101. Ἐφ. σ. 5, 32.

φυσικὰς ἐνεργείας ἡγούμενος κτιστὰς, τοῦ θείου Δα-
 μασκηνοῦ περὶ τῶν ἐπὶ Χριστοῦ δύο λέγοντος ἐνεργει-
 ῶν, ὡς «ἡ μὲν κτιστὴ κτιστὴν δηλώσει φύσιν, ἡ δὲ ἄ-
 κτιστος ἄκτιστον χαρακτηρίσει οὐσίαν· δεῖ γὰρ κατάλ-
 5 ληλα ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικά»· καὶ συνωδὰ τού-
 τω τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου· «τοῦ φυσικοῦ θελήματος καὶ
 τῆς οὐσιώδους ἐνεργείας ἀναιρουμένων, τῆς τε θείας
 καὶ ἀνθρωπίνης οὐσίας, πῶς Θεὸς ἢ ἄνθρωπος ἔσται;»·
 Τί δέ, οὐχὶ καὶ τὰ ὑποστατικὰ τῆς ἀνωτάτω Τριάδος
 10 πολλὰ ὄντα, ἄκτιστὰ ἔστι; Πῶς οὖν οὐ πολλοὶ θεοὶ ἢ
 σύνθετος διὰ ταῦτα εἷς; Ἦ σὺ κἀκεῖνα ἐν κατὰ πάντα
 καὶ ταῦτὸν ἐρεῖς τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ καὶ ἀδιάφορον παν-
 τάπασι, καθάπερ καὶ τὴν ἐνέργειαν; Δέδοικα μὴ Θεὸν
 ἡμῖν εἰσάγῃς παντελῶς ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον· ταῦ-
 15 τα γὰρ πάντα καθ' αὐτὰ πάντως ἀνυπόστατα. Σὺ δὲ κα-
 τὰ πάντα λέγεις ταῦτα ταῦτα τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ
 τὸν Θεὸν ἓνα κατὰ πάντα τρόπον καὶ ἀμερῆ, μὴ συνιεῖς
 ὅτι καὶ πληθύνεται μένων εἷς καὶ μερίζεται μένων ἀμε-
 ρῆς, καὶ μετέχεται ποικίλως ἄτμητος ὧν πάντη καὶ τῆς
 20 ἑαυτοῦ ἐνότητος ἐχόμενος ἀνεκφοιτήτως καθ' ὑπερού-
 σιον δύναμιν.

24 Εἰπέ δὴ μοι· καὶ ἐπὶ μιᾶς ἐκάστης ὑποστάσεως οὐχὶ
 πολλὰ τὰ ὑποστατικὰ εἶσιν; Ὁ γὰρ Πατὴρ ἀναίτιός τε
 καὶ αἷτιος, προβολεύς τε καὶ γεννήτωρ· ἀκτίστως δὲ
 25 δῆπου ταῦτ' ἔχει πάντα ὁ Πατὴρ. Ἄρ' οὖν ταῦτὸν παν-
 τάπασιν αὐτὸς ἡγῆ τῇ ὑποστάσει τὰ ὑποστατικὰ, καθά-
 περ ἐκεῖ κατὰ μηδὲν διεννηνοχέται τῆς φύσεως τὰ φυσι-
 κὰ καὶ τὰ οὐσιώδη τῆς οὐσίας; Ὑπόστασιν οὐκοῦν ἐρεῖς
 τὰ ὑποστατικὰ, καθάπερ φύσιν ἔλεγες τὰ φυσικὰ συν-
 30 ωνύμως, ἀλλ' οὐχ ὁμωνύμως; Ἄλλ' οὐχ οἱ πατέρες οὐ-
 τως· ἐνυπόστατα γὰρ ταῦτα λέγουσιν, ἀλλ' οὐχ ὑπόστα-
 σιν, ὡσπερ ἐκεῖνα οὐκ οὐσίαν, ἀλλ' ἐνούσια κυρίως.
 Ἄλλως τε καὶ περὶ μίαν ἐκάστην τῶν ὑποστάσεων, ὑ-
 ποστατικῶν πολλῶν καὶ διαφόρων ὄντων, πῶς ἔσται

102. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 15, PG 94, 1056C. Τὸ αὐτὸ
 χωρίον καὶ εἰς Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Ζήτησιν μετὰ Πύρρου, PG
 91, 341A.

Θεόν, θεωρῶν κτιστάς τὰς φυσικάς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἐνῶ ὁ θεῖος Δαμασκηνὸς λέγει περὶ τῶν δύο ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ, ὅτι «ἡ μὲν κτιστὴ δηλώνει τὴν κτιστὴν φύσιν, ἡ δὲ ἄκτιστος τὴν ἄκτιστον οὐσίαν· διότι τὰ φυσικὰ ιδιώματα πρέπει νὰ εἶναι κατάλληλα πρὸς τὰς φύσεις¹⁰², καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὸν ὁ σεπτὸς Μάξιμος ἐπίσης λέγει, «ἂν ἀφαιρεθῇ τὸ φυσικὸν θέλημα καὶ ἡ οὐσιώδης ἐνέργεια τόσον τῆς θείας ὅσον καὶ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας, πῶς θὰ ὑπάρξη Θεὸς ἢ ἄνθρωπος;»¹⁰³ Ἐξ ἄλλου, τί; δὲν εἶναι καὶ τὰ ὑποστατικὰ τῆς ὑψίστης Τριάδος ἄκτιστα, ἐπειδὴ εἶναι πολλά; Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ταῦτα πολλοὶ θεοὶ ἢ εἷς σύνθετος ἀπὸ αὐτὰ; Ἡ θὰ τὰ εἶπης καὶ ἐκεῖνα ἐσὺ ἔν καθ' ὅλα καὶ ταυτὸν μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐντελῶς ἀπαράλλακτον, ὅπως καὶ τὴν ἐνέργειαν; Φομοῦμαι μὴ μᾶς εἰσαγάγης Θεὸν ἐντελῶς ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον· διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι καθ' ἑαυτὰ ἀνυπόστατα. Σὺ δὲ λέγεις ὅτι ταῦτα εἶναι κατὰ πάντα ταυτὰ πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς κατὰ πάντα τρόπον καὶ ἀμερῆς, μὴ ἀντιλαμβανόμενος ὅτι καὶ πληθύνεται μένων εἷς καὶ μερίζεται μένων ἀμερῆς, καὶ μετέχεται ποικίλως ὑπάρχων ἐντελῶς ἄτμητος καὶ διατηρῶν ἀκοινωνήτως τὴν ἐνότητά του καθ' ὑπερούσιον δύναμιν.

24

Εἶπέ μου λοιπὸν, καὶ εἷς μίαν ἐκάστην ὑπόστασιν δὲν εἶναι πολλά τὰ ὑποστατικὰ ιδιώματα; Διότι ὁ Πατὴρ εἶναι ἀναίτιος καὶ αἴτιος, προβολεὺς καὶ γεννήτωρ· ἔχει δὲ ὅλα αὐτὰ ὁ Πατὴρ ὅπωςδήποτε ἀκτίστως. Ἄρα λοιπὸν ἐσὺ θεωρεῖς τελείως ταυτὰ τὰ ὑποστατικὰ μὲ τὴν ὑπόστασιν, ὥστε ὅπως ἐκεῖ νὰ μὴ διαφέρουν κατὰ τίποτε τῆς φύσεως τὰ φυσικὰ καὶ τῆς οὐσίας τὰ οὐσιώδη; Ἐπομένως θὰ εἶπης ὑπόστασιν τὰ ὑποστατικά, ὅπως ἔλεγεσ φύσιν τὰ φυσικὰ συνωνύμως ἀλλ' ὄχι ὁμωνύμως; Ἄλλ' οἱ πατέρες δὲν ἔπραττον τὸ ἴδιον· διότι λέγουν ταῦτα ἐνυπόστατα, ἀλλ' ὄχι ὑπόστασιν, ὅπως λέγουν ἐκεῖνα ὄχι οὐσίαν, ἀλλὰ κυρίως ἐνούσια. Ἄλλωστε καὶ εἷς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν, ἀφοῦ τὰ ὑποστατικὰ εἶναι πολλά καὶ διάφορα, πῶς

103. Ἐξήγησις τῆς κινήσεως, PG 90, 121CD.

ταὐτὸ ὑπόστασις καὶ ὑποστατικόν; Πολλῶν οὖν καὶ δια-
 φέρων ἀκτίστων ἀναπεφηνότων τῶν ὑποστατικῶν κατὰ
 τὴν σὴν εὐεπιβολωτάτην καὶ μετέωρον καὶ ἀσφαλῆ δια-
 νοίαν, ἢ πολλοὶ ἔσονται θεοὶ ἢ σύνθετος ἑκάστη τῶν θεί-
 5 ων ὑποστάσεων. Οὕτω πολυσύνθετον ἡμῖν τὸν Θεὸν ἀνέ-
 δείξας ὁ τῆς ὑπὲρ πάντα νοῦν ἀπλότητος αὐτοχειροτό-
 νητος προστάτης.

25 Ἄλλ', ὧ τάν, αἱ συνθέσεις τῶν ἀϋθυποστάτων οὗ τῶν
 ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων εἰσὶ (καὶ τοῦτο κοινόν ἐστι δό-
 10 γμα καὶ τῶν ἔξωθεν καὶ τῶν ἄνωθεν σοφῶν) οὐδέν τε
 τῶν ὄντων μετ' οἰκείας ἐνεργείας λέγεται ποτε συγκεῖ-
 σθαι· καὶ γὰρ οὐδ' ἡ καυστική δύναμις ὅτι καὶ θερμαί-
 νει σύνθετος, οὐδ' ἀκτὶς διὰ τὸ φῶς. Τοιγαροῦν μᾶλ-
 λον τοῦτο συμβήσεται σοὶ τῷ πρεσβεύοντι τὴν κατὰ πάν-
 15 τα τρόπον ἀδιάκριτον τοῦ ἀκτίστου φαντασίαν ἐπὶ τοῦ
 τριτοῦ τῶν ὑποστάσεων· πολλὰ γὰρ ἐστὶν εἰς ἓν συνιόν-
 τα ἀκτίστα, καὶ τούτων ἕκαστον ἐνυπόστατον ὡς ἀϋθυ-
 πόστατον. Τὰ δὲ φυσικὰ καὶ ὑποστατικὰ ταῦτ' ἐπὶ Θε-
 οῦ σύνεισι μὲν εἰς ἓν πολλὰ, οὐδέν δὲ τούτων ἐν ὑπο-
 20 στάσει ὡς ἀϋθυπόστατόν ἐστιν, οὐδ' ἦν πρότερον, οὐδ'
 ἔπειτ' ἔσται, οὐδέ τι τῶν φυσικῶν τούτων δυνατὸν ἐ-
 τέρα τινὶ οὐσίᾳ ἐνυπάρξαι, οἷα ἔμφυτον. Πᾶν δὲ σύν-
 θετον ἢ ἐκ διαφόρων οὐσιῶν κατὰ ἀνάχυσιν ἢ καθ' ἔ-
 νωσιν ἀσύγχυτον, ἐν οἷς ὑποστατικὰ μὲν ἐνθεωρεῖται
 25 πλείω τοῦ ἐνός, ὑποστάσεις δὲ τέλειαι οὗ πλείω τῆς
 μιᾶς ἑκάστῳ ἐπεὶ οὐκ ἔσται ἓν οὐδὲ συντεθήσεται καὶ
 κατὰ ταύτας διαφέρον· ἢ γοῦν ἐκ διαφόρων οὐσιῶν ἢ
 ἐξ οὐσίας καὶ τῶν ἐνθεωρουμένων ὡς ἐν ὑποκειμένῳ
 ταύτῃ ἐναντιοτήτων καὶ οὐσιωδῶν διαφορῶν, μὴ μέν-
 30 τοι μόνη ταύτῃ, ἀλλὰ καὶ φύσεσιν ἑτέραις ὑπαρχουσῶν
 ἐμφύτων, καθ' ἃ καὶ ἀλλοιωώσεις κατ' αὔξησιν καὶ μεί-
 ωσιν, πρόσληψίν τε καὶ ἀπόθεσιν ἐπιδέχονται πάντα τὰ
 κτιστά, ἐνεργοῦντά τε καὶ πάσχοντα, καὶ οὕτως ἀφαι-

θὰ εἶναι τὸ ἴδιον ὑπόστασις καὶ ὑποστατικόν; Ἐφοῦ λοιπὸν τὰ ὑποστατικά ἀπεδείχθησαν πολλὰ καὶ διάφορα καὶ ἄκτιστα κατὰ τὴν ὀξειαν καὶ ὑψηλὴν καὶ ἀλάθητον διανοίαν σου, ἢ πολλοὶ θεοὶ θὰ ὑπάρχουν ἢ σύνθετος θὰ εἶναι ἑκάστη τῶν θείων ὑποστάσεων. Τόσον πολυσύνθετον μᾶς ἀνέδειξες τὸν Θεὸν σὺ ὁ αὐτοχειροτόνητος προστάτης τῆς ὑπὲρ νοῦν ἀπλότητος.

25

Ἄλλ', ὦ φίλε, αἱ συνθέσεις τῶν αὐθυποστάτων δὲν ἀνήκουν εἰς αὐτὰ τὰ ὁποῖα ὑφίστανται εἰς ἄλλο τι (καὶ τοῦτο εἶναι κοινὸν δόγμα καὶ τῶν ἔξω καὶ τῶν παλαιῶν σοφῶν) καὶ κανὲν ὄν δὲν λέγεται ποτὲ ὅτι συναποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἐνέργειάν του· διότι οὔτε ἡ καυστικὴ δύναμις εἶναι σύνθετος διὰ τὸν λόγον ὅτι θερμαίνει οὔτε ἡ ἀκτίς εἶναι σύνθετος διὰ τὸν λόγον ὅτι δίδει φῶς. Ἐπομένως τοῦτο θὰ συμβῆ μᾶλλον εἰς σέ, ὁ ὁποῖος ἀποδέχεσαι τὴν κατὰ πάντα τρόπον ἀδιάκριτον ἐμφάνισιν τοῦ ἀκτίστου εἰς τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· διότι εἶναι πολλὰ ἄκτιστα συνερχόμενα εἰς ἓν καὶ ἕκαστον τούτων εἶναι ἐνυπόστατον, ἀφοῦ εἶναι αὐθυπόστατον. Ἐπὶ Θεοῦ ὅμως τὰ φυσικὰ καὶ ὑποστατικὰ ταῦτα συνυπάρχουν μὲν πολλὰ εἰς ἓν, κανὲν δὲ ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι ὡς αὐθυπόστατον εἰς ὑπόστασιν οὔτε ἦτο προηγουμένως οὔτε θὰ ὑπάρχη ἔπειτα, οὔτε εἶναι δυνατόν κάποιον ἀπὸ τὰ φυσικὰ ταῦτα νὰ ἐνυπάρξῃ εἰς ἄλλην οὐσίαν, ἐφ' ὅσον εἶναι ἔμφυτον. Πᾶν δὲ σύνθετον θὰ ἀποτελεῖται ἢ ἐκ διαφόρων οὐσιῶν κατὰ ἀνάχυσιν ἢ κατὰ ἀσύγχυτον ἔνωσιν, καθ' ὅσον ὑποστατικὰ μὲν ὑπάρχουν περισσότερα ἀπὸ ἓν, τέλειαι δὲ ὑποστάσεις ὄχι περισσότεραι τῆς μιᾶς εἰς ἕκαστον, διότι ἄλλως δὲν θὰ εἶναι ἓν οὔτε θὰ εἶναι συντεθειμένον καὶ θὰ διαφέρῃ κατ' αὐτάς· ἢ ἐκ διαφόρων οὐσιῶν λοιπὸν θὰ ἀποτελεῖται ἢ ἐκ μιᾶς οὐσίας καὶ τῶν ὑφισταμένων εἰς αὐτὴν ὡς ὑποκείμενον ἐναντιοτήτων καὶ οὐσιωδῶν διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι ὅμως ὑπάρχουν ἔμφυτοι ὄχι μόνον εἰς αὐτὴν ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας φύσεις· διὸ καὶ ὅλα τὰ κτιστά, ἐνεργοῦντα καὶ πάσχοντα, ἐπιδέχονται ἀλλοιώσεις δι' αὐξήσεως καὶ μειώσεως, προσλήψεως καὶ ἀποθέσεως, καὶ οὕτως ὑφίστανται

ρεσιν ὑφίσταται πως τῶν πρότερον συνόντων. Ὅθεν δείκνυται διαιρετὰ τελείως· πᾶν δὲ διαιρετὸν τοιοῦτον ἐξ ἀνάγκης σύνθετον.

- 26 Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ μιᾶς οὐσίας ὄντος ἀμεροῦς οὐκ ἔστιν οὐ μείωσις, οὐκ αὔξησις, οὐ προσθήκη, οὐκ ἀφαιρέσεις· οὐκοῦν οὐδὲ διαίρεσις, ἥτις ἂν φανερὰν ἡμῖν ποιήσεται τὴν προτέραν σύνθεσιν. Καὶ «ὅσα δὲ ἔχει ὁ Θεός», ἵνα κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον εἴπω, «φύσει ἔχει καὶ οὐκ ἐπίκτητα», καὶ ὡς ἐνεργῶν μόνον, ἀλλ' οὐχὶ 10 πάσχων κατ' αὐτά. Διὸ καὶ τῆς μεταβολῆν φερούσης ἐναντιότητος ἀνεπίδεκτός ἐστι παντάπασι, διαφορὰς μόνος ἀπάντων οὐκ ἔχων οὐσιώδεις, ἐνεργείας δ' ἔχων, καθὰ προαπέδειξεν ὁ λόγος, δι' ἃς ὡς ὕλη πάνθ' ὑπόκειται οἱ καὶ αὐτὰ τὰ νοερὰ φέροντι πάντα καὶ μετα- 15 σκευάζονται ρήματι, μᾶλλον δὲ βουλήματι, ταῦτόν δ' εἰπεῖν δι' ἐνεργείας ἀχρόνου καὶ ἀκαμάτου καὶ ἀπαθοῦς. Ἄλλ' οὐδ' ἂν ἴδοις πώποτε τι τῶν αὐτῶ προσόντων ἐτέρῳ τινὶ τῶν ἀπάντων ἔμφυτον, καὶ ταῦθ' ὡς ἐνεργοῦντι κατὰ τοῦτο μόνον· «οὐδείς» γάρ, φησὶν, «ἀγαθός, 20 εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός», «ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον». Πόθεν οὖν ὑπολήψη τὴν ἐξ ἑτεροφυῶν τοῦ θείου σύνθεσιν, μοναδικοῦ πάντοθεν ἐκφαινομένου; Τῶν δὲ τριῶν ὑποστάσεων ἐκάστη τελεία τέ ἐστι καὶ διακεκριμένη, καὶ 25 ἐπ' αὐτῆς τῆς ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον ἀπορρήτου ἐνώσεως. Ἄλλ' οὐδ' ἐπινοῆσαί τις δυνήσεται πρότερον ἢ ἔπειτα μόνην ἐκάστην τῶν ἄλλων ἐφειμένην, ἵν' ἐντεῦθεν ἐπακολουθήσῃ σύνθεσις· «οὐ φθάνω γάρ», φησὶν, «ἐπὶ νοῦν ἀνενεγκεῖν τὸ ἐν καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμ- 30 πομαι». Τὸ τοίνυν συναφές ἅμα καὶ τέλειον τῶν ὑποστάσεων ἀπορραπίζει κἀνταῦθα τὴν σύνθεσιν.

- 27 Οὕτω μοι νόει καὶ φύλαττε τὴν ἀπλότητα τὴν θείαν, ἀλλὰ μὴ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ προόδους ἀθετήσης ὡς

104. Περὶ τοῦ χωρίου αὐτοῦ βλ. Περὶ θείων ἐνεργειῶν § 9, σημ. 20.

105. Μάρκ. 10, 18.

106. Α' Τιμ. 6, 15-16.

107. Γρηγ. Θεολόγου, Λόγος 40 εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα 41, PG 36, 417B.

κατὰ κάποιον τρόπον ἀφαίρεσιν τῶν προηγουμένως συνόντων. Ὅθεν δεικνύονται τελείως διαιρετὰ, πᾶν δὲ διαιρετὸν εἶναι ἐξ ἀνάγκης σύνθετον.

26

Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὁμως, ὁ ὁποῖος εἶναι μία οὐσία ἀμερῆς, δὲν ὑπάρχει οὔτε μείωσις οὔτε αὔξησης οὔτε προσθήκη οὔτε ἀφαίρεσις, ἄρα οὔτε διαίρεσις ἢ ὁποία νὰ φανερώνη τὴν προηγουμένην σύνθεσιν. Καὶ «ὅσα δὲ ἔχει ὁ Θεός», διὰ νὰ ὁμιλήσω κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, «τὰ ἔχει φύσει καὶ ὄχι ἐπίκτητα»¹⁰⁴, καὶ ὡς ἐνεργῶν μόνον ἀλλ' ὄχι ὡς πάσχων κατ' αὐτὰ. Διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἐντελῶς ἀνεπίδεκτος τῆς ἐναντιότητος ἢ ὁποία φέρει μεταβολήν, μόνος αὐτὸς ἐξ ὄλων στερούμενος οὐσιωδῶν διαφορῶν, ἔχων δὲ ἐνεργείας, ὅπως ἀπέδειξε προηγουμένως ὁ λόγος, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ὅλα ὑπόκεινται εἰς αὐτὸν ὡς ὕλη, φέρων καὶ μετασκευάζων ἀκόμη καὶ ὅλα τὰ νοερά μὲ τὸν λόγον, μᾶλλον δὲ μὲ τὴν θέλησιν, μὲ ἄλλους λόγους μὲ ἄχρονον καὶ ἀκούραστον καὶ ἀπαθῆ ἐνέργειαν. Οὔτε εἶναι δὲ δυνατόν νὰ ἴδης ποτέ κάποιον ἀπὸ τὰ προσόντα του νὰ εἶναι ἔμφυτον εἰς ὁποιοδήποτε ἄλλο, καὶ μάλιστα καθ' ὅσον μόνον αὐτὸς ἐνεργεῖ κατὰ τοῦτο· διότι, λέγει, «κανεῖς δὲν εἶναι ἀγαθός, πλήν ἐνός, τοῦ Θεοῦ»¹⁰⁵, «ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασία, φῶς κατοικῶν ἀπρόσιτον»¹⁰⁶. Πόθεν λοιπὸν θὰ συναγάγῃς τὴν σύνθεσιν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ ἑτεροφυῆ πράγματα, ἀφοῦ παρουσιάζεται μοναδικός ἀπὸ πᾶσαν ἄποψιν; Ἐκάστη δὲ τῶν τριῶν ὑποστάσεων εἶναι τελεία καὶ διακεκριμένη, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον ἀπόρρητον ἔνωσιν. Ἄλλ' οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ἐπινοήσῃ κανεῖς ὅτι ἐκάστη ἀφήνεται μόνη πρὶν ἢ ἔπειτα ἀπὸ τὰς ἄλλας, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀπὸ αὐτὸ σύνθεσις· διότι, λέγει, «δὲν προφθάνω νὰ φέρω εἰς τὸν νοῦν τὸ ἓν καὶ περιλάμπομαι ἀπὸ τὰ τρία»¹⁰⁷. Τὸ συναφές λοιπὸν καὶ συγχρόνως τέλειον τῶν ὑποστάσεων ἀποκλείει καὶ ἐδῶ τὴν σύνθεσιν.

27

Οὕτω νὰ ἐννοῆς καὶ νὰ τηρῆς τὴν θείαν ἀπλότητα, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀθετήσῃς τὰς φυσικάς του προόδους ὡς ἀνυπάρκτους οὔτε νὰ νομίσης ἀρκετὸν τὸ ἀνέσπερον καὶ ἀ-

μὴ οὐσας μηδὲ τὸ ἀνέσπερον καὶ ἀδιάδοχον φῶς ἀρκτὸν
 νομίσης μηδὲ δύο θεότητας καὶ δύο θεαρχίας καὶ ἀγα-
 θαρχίας εἴπης, κτιστὰς καὶ ἀκτίστους δηλονότι, οὕτω
 γὰρ κυρίως δύο, ἀμφοτέρων γὰρ οὐσιῶν ἀκτίστων, τῆς
 5 τε οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας, οὐδὲν κωλύσει μίαν εἶναι,
 ὡς ἀκτὶς καὶ ἥλιος ἐν φῶς· μηδ' αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ
 θεότητα καὶ βασιλείαν κτιστὴν εἶναι οἰηθῆς, φυσικαὶ
 γὰρ αὐταὶ εἰσιν ἐνέργειαι Θεοῦ· μηδὲ τὴν θεοποιὸν χά-
 ριν εἰς κτίσμα κατασπάσης, μὴ καὶ τὸν ἐκ φύσεως ἔ-
 10 χοντα καὶ παρέχοντα τὴν χάριν ταύτην αὐτῇ συγκατα-
 σπάσης· μηδ' εἰκῆ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν καθ' ἡμᾶς γενέ-
 σθαι δείξης· πῶς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν γενέσθαι καθ' ἡμᾶς
 ἠξίωσεν, εἰ μὴ μετέδωκε Πνεύματος ἁγίου, ἀλλὰ κτί-
 σματος, μᾶλλον δὲ εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας ἀντέ-
 15 δωκεν ἡμῖν τῆς σαρκός, ἣν ἐκ παρθένου προσλαβόμενος
 υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε; Μηδὲ κτισμάτων οἰκητήρια τοὺς
 τοῦ Θεοῦ ναοὺς ποιήσης, τοὺς ἁγίους δηλαδή, μηδὲ σαυ-
 τὸν οὕτως ἄθλιον ἐργάση, ὡς μὴ μόνον θείας καὶ θεο-
 ποιοῦ μεθέξεως ἀπέχειν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἀνέλπιδα τε-
 20 λεῖν, μηδὲ τὸν Θεὸν οὕτως ἀδύνατον, ὥστε τὴν ἁγίαν
 αὐτοῦ μετάδοσιν μὴ δύνασθαι τοῖς λογικοῖς καθηραμέ-
 νοις ἐνιέναι κτίσμασιν αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ μὴ ἀνούσιον
 καὶ ἀνυπόστατον αὐτὸν ποιήσης, ταῖς ἐνεργείαις ταυ-
 τὸν αὐτὸν λέγων κατὰ πάντα, αἱ καθ' αὐτὰς ἀνούσιοι καὶ
 25 ἀνυπόστατοί εἰσιν, οὐκ οὐσίαι δηλονότι οὐδὲ ὑποστάσεις
 οὔσαι· μηδὲ μεθεκτὴν ποιήσης τὴν ὑπερούσιον καὶ ὑπερ-
 ὄνυμον καὶ καθ' αὐτὴν ἀμέθεκτον καὶ ἀνέκφαντον οὐ-
 σίαν τοῦ Θεοῦ πᾶν ἄκτιστον οὐσίαν λέγων· μηδ' ἄλλος
 30 Ἐυνόμιος ἀναφανῆς, κατ' ἐκεῖνον τὰ ὑποστατικὰ πάντα
 ὡς ἄκτιστα οὐσίας λέγων προφάσει τῆς ἀπλότητος τῆς
 θείας· μηδὲ μονοθελήτης γένοιο, τὴν ἐπὶ Χριστοῦ θείαν
 φύσιν ἐνεργείας ἄμοιρον τιθείς· μηδὲ Σαβέλλιος ἄλλος

108. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων χρησιμοποιεῖται
 ὑπὸ πολλῶν Πατέρων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας πρὸς ὑποδήλω-
 σιν τοῦ ἐνιαίου τῆς οὐσίας καὶ τοῦ διακεκριμένου τῶν ὑποστά-
 σεων τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ (πρβλ. π.χ. Μ. Ἀθανασίου, Κα-
 τὰ Ἀρειανῶν 3, 15, PG 26, 352C - 353A· Γρηγ. Νύσσης,
 Πρὸς Εὐνόμιον ἀντιρρητικὸν 3, 6, W. Jaeger 2, 190· PG 45,

διάκοπον φῶς οὔτε νὰ ἀναφέρης δύο θεότηας καὶ δύο θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας, δηλαδὴ κτιστὰς καὶ ἀκτίστους, διότι τότε εἶναι ὡς νὰ λέγῃς δύο ὠρισμένως, ἐνῶ ὅταν εἶναι ἀμφοτέραι ἄκτιστοι, καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια, τίποτε δὲν θὰ ἐμποδίζῃ νὰ εἶναι μία, ὅπως ἀκτίς καὶ ἥλιος εἶναι ἐν φῶς¹⁰⁸. οὔτε νὰ νομίσης ὅτι αὐτὴ αὕτη ἡ θεότης καὶ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι κτιστὴ, διότι αὗται εἶναι φυσικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ· οὔτε νὰ ὑποβιάσῃς εἰς κτίσμα τὴν θεοποιὸν χάριν, διὰ νὰ μὴ συγκαταβιάσῃς μὲ αὐτὴν καὶ τὸν ἐκ φύσεως ἔχοντα καὶ παρέχοντα τὴν χάριν ταύτην· οὔτε νὰ δεχθῆς ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινεν ἄνθρωπος χωρὶς λόγον, διότι πῶς θὰ ἠξίωνε νὰ γίνῃ χάριν ἡμῶν ἄνθρωπος, ἂν δὲν μετέδιδεν ἅγιον Πνεῦμα ἀλλὰ κτίσμα, μᾶλλον δὲ ἂν δὲν ἀντέδιδεν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας ἀντὶ τῆς σαρκὸς τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Παρθένον καὶ ἔγινεν υἱὸς ἀνθρώπου; οὔτε νὰ θεωρήσῃς κατοικητήρια κτισμάτων τοὺς ναοὺς τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἀγίους δηλαδὴ, οὔτε νὰ καταστήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου τόσον ἄθλιον, ὥστε ὄχι μόνον ν' ἀπέχῃς τῆς θείας καὶ θεοποιουῦ μεθέξεως, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶσαι ἀπελπισμένος δι' αὐτὴν, οὔτε τὸν Θεὸν νὰ ἐκλάβῃς τόσον ἀδύνατον, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐνέσῃ τὴν ἀγίαν μετάδοσίν του εἰς τὰ λογικὰ κεκαθαρμένα κτίσματά του, μᾶλλον δὲ νὰ μὴ τὸν καταστήσῃς ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον, λέγων αὐτὸν ταυτὸν κατὰ πάντα μὲ τὰς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι καθ' αὐτὰς εἶναι ἀνούσιοι καὶ ἀνυπόστατοι, δὲν εἶναι δηλαδὴ οὐσίαι ἢ ὑποστάσεις· οὔτε νὰ καταστήσῃς μεθεκτὴν τὴν ὑπερούσιον καὶ ὑπερώνυμον καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀμέθεκτον καὶ ἀνέκφραστον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὀνομάζων ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἄκτιστον οὐσίαν· οὔτε νὰ ἀναφανῆς νέος Εὐνόμιος, χαρακτηρίζων σύμφωνα μὲ ἐκεῖνον ὅλα τὰ ὑποστατικὰ ὡς ἄκτιστα ἀπὸ ἀπόψεως οὐσίας ἔξ αιτίας τῆς θείας ἀπλότητος· οὔτε νὰ γίνῃς μονοθελήτης, ἐκλαμβάνων ἄμοιρον ἐνεργείας τὴν θείαν φύσιν εἰς τὸν Χριστόν· οὔτε νὰ γίνῃς ἄλλος Σαβέλλιος θεωρῶν

773B· Θεοδωρὴ τοῦ Κύρου, Αἰρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομὴν 5,2, PG 83, 452C).

τρόπον ἕτερον τὰ ὀνόματα ἐπὶ Θεοῦ πραγμάτων ἔρημα
 δοξάζων, ὡς καθ' ἐνὸς σημαινομένου πάντα, τῆς οὐσί-
 ας μόνης, ἐκλαμβάνων· Μὴ σὺ γε ταῦτα πάντα πάθοις,
 τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ κτιστὰς ἀποφαινόμενος, ἐν δια-
 5 κένοις ἀναπλασμοῖς ἀπλότητος μηδαμῆ οὔσης μηδαμῶς,
 ἀλλὰ πίστευέ μοι τὸν αὐτὸν διαιρετὸν καὶ ἀδιαίρετον Θε-
 ὄν, ἠνωμένον ἐν τῇ διακρίσει καὶ ἐν τῇ ἐνώσει διακε-
 κριμένον, ἀνεκφοίτητον ἑαυτοῦ ἐν ταῖς προόδοις καὶ ἐν
 τῇ ἀκινήσιᾳ ἀεικίνητον, ἀμερῶς μεριζόμενον καὶ ὄλο-
 10 σκερῶς μετεχόμενον κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀ-
 κτῖνος.

28 Ἄλλα παρελθὼν αὐθις εἰς τὸ μέσον ὁ Θεὸς ἓνα καὶ
 ἀπλοῦν εἶπερ τις κηρύξας μέγας Βασίλειος δειξάτω φα-
 νερῶς, ὡς οὐ διὰ τὰς τοιαύτας ἐνεργείας σύνθετος ἔσται
 15 ὁ Θεός. «Πῶς» γάρ, φησὶν, «οὐκ ἀσύνθετος ὁ κατὰ τὴν
 οὐσίαν ἀπλοῦς; Οὐ γὰρ δὴ οἱ δεικτικοὶ τῆς ιδιότητος
 αὐτοῦ τρόποι τὸν τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ λόγον παραλυ-
 πήσουσιν ἢ οὕτω γε πάντα, ὅσα περὶ Θεοῦ λέγεται,
 σύνθετον ἡμῖν τὸν Θεὸν ἀναδείξει. Καί, ὡς ἔοικεν, εἰ
 20 μέλλοιμεν τὴν τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀμεροῦς ἔννοιαν διασώ-
 ζειν, ἢ οὐδὲν ἐροῦμεν περὶ Θεοῦ πλὴν τὸ ἀγέννητον καὶ
 παραιτησόμεθα αὐτὸν ὀνομάζειν ἀόρατον, ἀφθαρτον, ἀν-
 αλλοιώτον, δημιουργόν, κριτὴν καὶ πάντα ὅσα νῦν εἰς
 δοξολογίαν παραλαμβάνομεν, ἢ δεχόμενοι τὰ ὀνόματα τί
 25 καὶ ποιήσομεν; Πότερον, εἰς τὴν οὐσίαν ἅπαντα φέρον-
 τες καταθήσομεν; Οὐκοῦν οὐ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ
 ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκείμενον αὐτὸν ἀποδείξομεν, διὰ τὸ
 ἄλλο καὶ ἄλλο ὑφ' ἐκάστου τῶν ὀνομάτων σημαίνεσθαι».

29 Ὅταν οὖν ἡμῶν ἀκούσης ἄλλο λεγόντων οὐσίαν καὶ
 30 ἄλλο ἐνέργειαν, τοῦτο διανοήθητι, ὡς ἄλλο καὶ ἄλλο λέ-
 γομεν τὸ ὑφ' ἐκατέρου τούτων σημαινόμενον, ὡς καὶ ὁ
 μέγας ἔφη Βασίλειος· καὶ πάλιν, «εἰ μὲν ὡς μέρος τῆς
 οὐσίας ἐλαμβάνομεν τὸ ἀγέννητον, εἶχεν ἂν χώραν ὁ
 λόγος σύνθετος εἶναι τὸ ἐκ διαφόρων συγκείμενον· εἰ

τὰ ὀνόματα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἔρημα πραγματικοῦ περιεχομένου, ἐκλαμβάνων τὰ πάντα ὡς ἔχοντα μίαν σημασίαν, μόνον, τὴν τῆς οὐσίας. Μὴ πάθης ἐσὺ ὅλα αὐτά, διακηρύσσων κτιστὰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν προσπάθειαν κατοχυρώσεως μιᾶς ἀπλότητος ἢ ὁποῖα δὲν ὑπάρχει καθόλου πουθενά, ἀλλὰ νὰ πιστεύης, παρακαλῶ, τὸν ἴδιον διαιρετὸν καὶ ἀδιαίρετον Θεόν, ἡνωμένον εἰς τὴν διάκρισιν καὶ διακεκριμένον εἰς τὴν ἔνωσιν, ἀνεκφοίτητον ἀπὸ ἑαυτὸν εἰς τὰς προόδους καὶ ἀεικίνητον εἰς τὴν ἀκίνησίαν, μεριζόμενον ἀμερῶς καὶ μετεχόμενον ὀλοσχερῶς κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος.

28

Ἄλλὰ, ἐρχόμενος πάλιν εἰς τὴν μέσσην ὁ μέγας Βασίλειος ὁ κηρύξας περισσότερο παντὸς ἄλλου ἓνα καὶ ἀπλοῦν Θεόν, ἃς δείξῃ φανερῶς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι σύνθετος ἐξ αἰτίας τῶν τοιοῦτων ἐνεργειῶν. Διότι, λέγει, «πῶς δὲν εἶναι ἀσύνθετος ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπλοῦς; Βεβαίως οἱ ἀποδεικτικοὶ τῆς ιδιότητος αὐτοῦ τρόποι δὲν πρόκειται νὰ διαταράξουν τὴν ἀπλότητα αὐτοῦ ἄλλως ὅλα ὅσα λέγονται περὶ Θεοῦ θὰ μᾶς παρουσιάσουν τὸν Θεὸν σύνθετον. Καί, ὅπως φαίνεται, ἐὰν πρόκειται νὰ διασώσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀμεροῦς, ἢ δὲν θὰ εἴπωμεν τίποτε περὶ Θεοῦ πλην τοῦ ἀγενήτου καὶ θὰ παύσωμεν νὰ τὸν ὀνομάζωμεν ἀόρατον, ἀφθαρτον, ἀναλλοίωτον, δημιουργόν, κριτὴν καὶ ὅλα ὅσα τώρα συμπεριλαμβάνομεν εἰς τὴν δοξολογίαν, ἢ δεχόμενοι τὰ ὀνόματα, τί θὰ κάμωμεν; Θὰ τὰ φέρωμεν διὰ νὰ τὰ καταθέσωμεν ὅλα εἰς τὴν οὐσίαν; Οὕτως ὅμως θὰ τὸν παρουσιάσωμεν ὄχι μόνον ὡς σύνθετον ἀλλὰ καὶ ὡς ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀνόμοια μέρη λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ καθὲν ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτὰ σημαίνει κάτι διαφορετικόν»¹⁰⁹.

29

Ὅταν λοιπὸν ἀκούσης νὰ λέγωμεν ἄλλο οὐσίαν καὶ ἄλλο ἐνέργειαν, νὰ ἐννοήσης ὅτι θεωροῦμεν ἄλλο καὶ ἄλλο τὸ σημαινόμενον ἀπὸ καθὲν τῶν ὀνομάτων τούτων, ὅπως εἶπε καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἀνωτέρω, καθὼς ἐπίσης καὶ πάλιν, «ἐὰν μὲν ἐξελαμβάνομεν τὸ ἀγέννητον, θὰ εἶχε θέσιν ἢ σκέψις ὅτι τὸ συγκείμενον ἀπὸ διάφορα μέ-

δὲ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὸ φῶς τιθέμεθα ἢ τὴν ζωὴν ἢ τὸ ἀγαθόν, ὅλον ὅπερ ἐστὶ ζωὴν ὄντα καὶ ὅλον φῶς καὶ ὅλον ἀγαθόν, παρεπόμενον δὲ ἔχει ἢ ζωὴ τὸ ἀγέννητον, πῶς οὐκ ἀσύνθετος ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπλοῦς»; Καὶ
 5 πάλιν πρὸς τοὺς κατὰ τοῦτο τότε λέγοντας αἰρετικούς, ὅπερ οἱ ἀντιλέγοντες ἡμῖν ἀρτίως, ὅτι ἀπλοῦς ὁ Θεός, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτοῦ ἀπαριθμήσης γνωστὸν τῆς οὐσίας ἐστὶ, φησὶν ὅτι «τοῦτο σόφισμά ἐστι μυρίας τὰς ἀτοπίας ἔχον· τοσοῦτων γὰρ τῶν ἀπηριθμημένων ὄντων,
 10 πότερον, μιᾶς οὐσίας ταῦτα ὀνόματα καὶ ἰσοδυναμεῖ ἀλλήλοις»; Καὶ πάλιν, «τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ εἶδέναι λέγομεν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Ὅταν οὖν ἀκούσης ἡμῶν λεγόντων ὅτι ἄλλο οὐσία καὶ ἄλλο δύναμις ἢ ἐνέργεια ἐπὶ Θεοῦ,
 15 διὰ τοῦτο, τοῦτο γινῶθι λέγοντας ἡμᾶς· ὅτι ἢ μὲν δύναμις ἢ ἢ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ γινώσκεται ὀπωσδήποτε, ἢ δὲ οὐσία οὐ γινώσκεται παρ' οὐδενός.

30 Ὁ δὲ τῶν γνώσεων κύριος, ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γινῶσιν, ὁ καὶ τῆς σοφίας χορηγὸς καὶ τῶν σοφῶν διορθωτής, «ἐν ᾧ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεώς εἰσιν ἀπόκρυφοι», «δώη ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἶδέναι ὑμᾶς, τίς ἢ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς
 25 δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως, αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ» «τῷ δυναμένῳ ὑπερεκπερισσοῦ ποιεῖν ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, κατὰ
 30 τὴν δύναμιν αὐτοῦ τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν». Ὡς πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

110. Ἐπιστολὴ 234, 1, Deferrari 3, 372· PG 32, 868C.

111. Κολ. 2, 3.

112. Ἐφεσ. 1, 17 - 20.

113. Ἐφεσ. 3, 20.

ρη εἶναι σύνθετον· ἐὰν δὲ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ δεχώμεθα τὸ φῶς ἢ τὴν ζωὴν ἢ τὸ ἀγαθόν, ἐὰν μάλιστα δεχώμεθα ὅτι ὄλος αὐτὸς εἶναι ζωὴ καὶ ὄλος φῶς καὶ ὄλος ἀγαθός, παρεπόμενον δὲ ἔχη ἢ ζωὴ τὸ ἀγέννητον, πῶς δὲν εἶναι ἀσύνθετος ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπλοῦς;»¹⁰⁹. Πρὸς τοὺς τότε δὲ αἰρετικούς λέγοντας αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον λέγουν τώρα καὶ οἱ ἀντίπαλοί μας, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπλοῦς καὶ πᾶν γνῶρισμα τὸ ὁποῖον θὰ ἀναφέρῃς ὡς ἰδικόν του εἶναι τῆς οὐσίας του, τονίζει πάλιν ὁ ἴδιος, «τοῦτο εἶναι σόφισμα ἔχον μυρίας ἀτοπίας· ἀφοῦ εἶναι τόσο πολλὰ, τί συμβαίνει; ταῦτα εἶναι ὀνόματα μιᾶς οὐσίας καὶ εἶναι ἰσοδύναμα μεταξύ των»¹¹⁰; Καὶ πάλιν, «δεχόμεθα ὅτι γνωρίζομεν τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν, ἀλλ' ὄχι τὴν ἰδίαν τὴν οὐσίαν»¹¹⁰. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσης νὰ λέγωμεν ὅτι εἰς τὸν Θεὸν ἄλλο εἶναι οὐσία καὶ ἄλλο δύναμις ἢ ἐνέργεια, ἀπὸ αὐτὸ νὰ γνωρίζῃς ὅτι λέγομεν τοῦτο, ὅτι ἢ μὲν δύναμις ἢ ἢ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ γνωρίζεται ὅπωςδήποτε, ἢ δὲ οὐσία δὲν γνωρίζεται ἀπὸ κανένα.

30

Ὁ δὲ Κύριος τῶν γνώσεων, ὁ διδάσκων τὸν ἄνθρωπον γνῶσιν, ὁ χορηγὸς τῆς σοφίας καὶ διορθωτὴς τῶν σοφῶν, «εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι κρυμμένοι ὄλοι οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως»¹¹¹, «ἅς σᾶς δώσῃ πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως εἰς ἐπίγνωσίν του, ἅς καταστήσῃ φωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας σας, ὥστε νὰ γνωρίζετε, ποία εἶναι ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ καὶ ποῖος ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους κληρονομίας του καὶ ποῖον τὸ ὑπερβολικὸν μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνατῆς ἰσχύος του, τὴν ὁποίαν ἐξεδήλωσεν ἐν τῷ Χριστῷ»¹¹², «ὁ ὁποῖος δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ ὅσα ζητοῦμεν ἢ σκεπτόμεθα μὲ μεγάλην περίσσειαν, κατὰ τὴν ἐνεργούσαν εἰς ἡμᾶς δυνάμιν του»¹¹³. Εἰς αὐτὸν πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΕΤΑ ΒΑΡΛΑΜΙΤΟΥ
ΚΑΤΑ ΜΕΡΟΣ ΑΝΑΣΚΕΥΑΖΟΥΣΑ ΤΗΝ ΒΑΡΛΑΑΜΙΤΙΔΑ ΠΛΑΝΗΝ

Ὁ ρ θ ό δ ο ξ ο ς. Μαθεῖν ἐβουλόμην παρ' ὑμῶν τῶν
ζητοῦντων καὶ ἐπεκδικούντων τὰ λείψανα τοῦ συνοδο-
κῶς ἐξεληλεγμένου κακοδόξου Βαρλαάμ, τίνα ἐστὶν ἃ
κατ' ἐκεῖνον ἡμῖν αὐθις ἀρτίως ἐγκαλεῖτε.

1 5 Β α ρ λ α α μ ί τ η ς. Δέξω καὶ μάλα ἄσμενος. Ἐ-
πὶ κἄμοι πυθέσθαι πόθος, τίς ὑμῖν ἀπολογία γένοιτ' ἂν
ἐφ' οὗτω φανεροῖς καὶ ἄνωμολογημένοις ἀτοπήμασι,
πῶς δ' ἄρα καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ ἡμῖν ἀντεγκαλεῖτε μηδὲν
10 τοιοῦτον λέγουσιν· ἡμεῖς γὰρ ἐν ἄκτιστόν φαμεν, τὴν
τρισυπόστατον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ παρ' αὐτὴν ἄ-
παντα κτιστά. Ὑμεῖς δὲ πολλὰ τὰ ἄκτιστα λέγοντες πο-
λυθεῖα περιπίπτετε σαφῶς, δύο τε θεότητας λέγοντες
καὶ τὴν μὲν ὑπερκειμένην, τὴν δὲ ὑφειμένην, καὶ τὴν
μὲν μεθεκτὴν, τὴν δὲ ἀμέθεκτον, καὶ τὴν μὲν χορηγοῦ-
15 σαν, τὴν δὲ χορηγουμένην, τὴν τε οὐσίαν καὶ τὴν τοῦ
Θεοῦ ἐνέργειαν διαφέρειν λέγοντες ἀλλήλων, δύο θεοὺς
πρεσβεύοντες ἐλέγχεσθε. Ἡμῖν δὲ οὐδὲν τοιοῦτο προσ-
πεσεῖται, τὴν μὲν ἐνέργειαν ἐν καὶ ταῦτὸ καὶ ἀδιάφορον
λέγουσι τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ, θεότητα δὲ ἄκτιστον σέβου-
20 σί τε καὶ κηρύττουσι μίαν, ἀπλήν, ἀόρατον, ἀμέθεκτον,
ἀπερινόητον.

2 Ὁ ρ θ ό δ. Ὅντως ἢ κατ' εὐσέβειαν ἀλήθεια δυσ-
θήρατον χρῆμα, κἂν μὴ ὡς τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργῦριον
ἐκζητήσης, κατὰ Σολομῶντα φάναι τὸν σοφόν, οὐ δὴ-
25 ποτε πορίση ταύτην. Ἐγὼ δ' εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον ὥμι-
ληκῶς τυγχάνω τοῖς πατράσιν ἐκείνοις, οἱ Θεοῦ συν-

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΕΤΑ ΒΑΡΛΑΑΜΙΤΟΥ
ΚΑΤΑ ΜΕΡΟΣ ΑΝΑΣΚΕΥΑΖΟΥΣΑ ΤΗΝ ΒΑΡΛΑΑΜΙΤΙΚΗΝ ΠΛΑΝΗΝ

1 Ὁ ρ θ ό δ ο ξ ο ς. Ἦθελα νὰ μάθω ἀπὸ σᾶς οἱ ὁποῖοι ἀναζητεῖτε καὶ διεκδικεῖτε τὰ λείψανα τοῦ διὰ συνοδικῆς ἐξετάσεως ἀποδειχθέντος κακοδόξου Βαρλαάμ, ποῖαι εἶναι αἱ κατηγορίαι τὰς ὁποίας ἀπευθύνετε τώρα πρὸς ἡμᾶς σύμφωνα μὲ τὰς ἀπόψεις ἐκείνου.

Β α ρ λ α α μ ί τ η ς. Θὰ τὸ εἶπω καὶ μάλιστα εὐχαρίστως. Διότι καὶ ἐγὼ ἐπιθυμῶ νὰ μάθω, τί ἔχετε ν' ἀπολογηθῆτε διὰ τόσον φανερὰ καὶ ὠμολογημένα ἀτοπήματα, πῶς δὲ καὶ σεῖς ἀντικατηγορεῖτε ἡμᾶς τὰ ἴδια χωρὶς νὰ λέγωμεν τίποτε παρόμοιον. Πράγματι ἡμεῖς μόνον ἓν ἄκτιστον δεχόμεθα, τὴν τριουπόστατον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὅλα δὲ τὰ παρ' αὐτὴν δεχόμεθα κτιστὰ. Σεῖς δὲ δεχόμενοι πολλὰ ἄκτιστα περιπίπτετε σαφῶς εἰς πολυθεΐαν, ἀφ' ἐνός μὲν διότι λέγετε δύο θεότητας, τὴν μίαν ὑπερκειμένην καὶ τὴν ἄλλην ὑφειμένην, τὴν μίαν μεθεκτὴν καὶ τὴν ἄλλην ἀμέθεκτον, τὴν μίαν χορηγὸν καὶ τὴν ἄλλην χορηγουμένην, ἀφ' ἐτέρου δὲ διότι λέγετε ὅτι ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ διαφέρουν μεταξὺ των, καὶ οὕτω ἐλέγχεσθε ὅτι παραδέχεσθε δύο θεούς. Εἰς ἡμᾶς ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμβῆ τίποτε παρόμοιον, ἐφ' ὅσον ἀφ' ἐνός μὲν λέγομεν τὴν ἐνέργειαν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἀδιάφορον ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἐτέρου δὲ λατρεύομεν μίαν ἄκτιστον θεότητα, ἀπλῆν, ἀόρατον, ἀμέθεκτον, ἀπερινόητον.

2 Ὁ ρ θ ό δ ο ξ ο ς. Ὄντως ἡ κατὰ τὴν εὐσέβειαν ἀλήθεια εἶναι δυσκατόρθωτον πρᾶγμα, καὶ ἂν δὲν τὴν ἀναζητήσης ὡς χρυσίον καὶ ἀργύριον, διὰ νὰ ἐκφρασθῶ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος, δὲν πρόκειται νὰ τὴν ἀποκτήσης ποτέ¹. Ἐγὼ δέ, ἂν καὶ ὀλίγον μόναν ἔχω συναναστραφῆ μὲ τοὺς

αιρομένου διὰ τῶν οἰκείων λόγων τὴν τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου πλάνην ἐκ μέσου πεποιήκεσαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ τῆς ἀληθείας χορηγῶ Θεῷ θαρρήσας, πρὸς τε τὴν ὑπὲρ ἐκείνων ἀπολογία ἀποδύσομαι καὶ πρὸς ἔλεγχον τῆς ὑμῶν ἀντιλογίας, τῶν ἄμετρα μὲν ἐπ' εὐσεβείᾳ καυχωμένων καὶ τοὺς πολλοὺς ἐντεῦθεν συναρπάζειν πειρωμένων, οὐ μετρίως δὲ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἀποβουκολουμένων· μόνον εἰ μὴ πρὸς ἔριν, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν ἀκούειν τε καὶ λέγειν προαιρῆ.

Β α ρ λ. Οὕτω διαλεξόμεθα, ὡς ὑπὲρ τῆς ἐν Θεῷ ἀληθείας διαλεγόμενοι καὶ ὡς αὐτῆς τῆς αὐτοαληθείας ἐφορώσης.

3 **Ὁ ρ θ ό δ.** Ὑπέρευγε ταῦτα τοίνυν, ἔφ' οἷς ὡς μόνονοι πλὴν ἡμῶν ἀσφαλῶς δοξάζοντες μέγα τι φρονεῖτε, παρ' ὑμῶν αὐτῶν ἔγνωτε ἢ παρὰ τῶν ἁγίων ἐδιδάχθητε;

Β α ρ λ. Παρὰ τῶν ἁγίων· καὶ γὰρ εἰ βούλει, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκείνοις εἰρημένων πλήθός σοι προήσομαι μαρτυριῶν κατὰ πάνθ' ὁμολόγων τοῖς ἑμοῖς.

20 **Ὁ ρ θ ό δ.** Οὐκ ἔγωγε οἶμαι κατὰ πάντα. Τί δέ, οὐχὶ καὶ πᾶς κακόδοξος συμφθεγγομένους φαίη ἂν ἑαυτῷ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἁγίους; Τὸν δὲ Σαβέλλιον πόσας οἶει μαρτυρίας ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἔχειν προσενέγκασθαι ὅτι ἐν ἔστιν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός; Διὸ καὶ πολυθέ-
25 οὺς τοὺς μὴ κατ' αὐτὸν φρονοῦντας ἔλεγε. Πόσας δ' αὐθις τὸν Εὐνόμιον ὅτι ἐν ἔστι τὸ ἄκτιστον καὶ ἀσύγκριτον; Διὸ καὶ τριθεΐτας ἐκάλει τοὺς μὴ ὡς αὐτὸς δοξάζοντας, ὡς καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον ἀπολογία συγγράψασθαι πρὸς τοὺς τριθεΐαν αὐτοῦ κατηγοροῦντας. Ἄλλ'
30 ἐξηλέγχθησαν τῶν ἁγίων καταψευδόμενοι καὶ αὐτὸν τὸν ἕνα Θεὸν ἀρνούμενοι. Ἐνα μὲν γὰρ κἀκεῖνοι τὸν ἐπὶ πάντων ἔλεγον Θεόν, ἀλλ' οὐχ ὡς διὰ τῶν προφητῶν

2. Ἐννοεῖ τὸν Ἀνατρεπτικὸν κατὰ τοῦ Εὐνομίου, ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μ. Βασιλείου, Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν εἰδικὸν σύγγραμμα, Περί τοῦ μὴ οἶεσθαι λέγειν τρεῖς θεούς.

πατέρας εκείνους οί ὅποιοι μέ τήν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἀπεμάκρυναν διὰ τῶν λόγων των τήν πλάνην ἐκείνου τοῦ Βαρλαάμ ἀπό τὸ μέσον τῆς Ἐκκλησίας, πάντως, ἐπειδὴ ἔχω πεποιθήσιν εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν χορηγὸν τῆς ἀληθείας Θεόν, θὰ κατέλθω εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ πρὸς ἀπολογίαν ὑπὲρ τῶν ἀπόψεων ἐκείνων καὶ πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀντιλογίας ὑμῶν οἱ ὅποιοι ἀμέτρως μέν καυχᾶσθε δι' εὐσεβῆ διδασκαλίαν καὶ μέ αὐτὸ προσπαθεῖτε νὰ συναρπάσετε τοὺς πολλούς, ὄχι δὲ μετρίως ἀπομακρύνεσθε ἀπὸ τήν κατ' εὐσέβειαν ἀλήθειαν. Ἄρκει μόνον νὰ ἐπιθυμῆς νὰ ἀκούης καὶ νὰ λέγης ὄχι δι' ἔριδα ἀλλὰ πρὸς διαπίστωσιν τῆς ἀληθείας.

Β α ρ λ. Θὰ διαλεχθῶμεν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὡς διαλεγόμενοι περὶ τῆς ἐν Θεῷ ἀληθείας καὶ ὡς ἐὰν αὕτη αὕτη ἢ αὐτοαλήθεια ἐφορᾷ τήν συζήτησιν.

3 Ὁ ρ θ ὁ δ. Εὐγε. Λοιπὸν αὐτὰς τὰς ἀπόψεις διὰ τὰς ὁποίας ὑπερηφανεύεσθε ὡς δεχόμενοι αὐτὰς μόνον σεῖς ἀπὸ ὅλους ἡμᾶς, ἀλαθήτως, τὰς ἐγνωρίσατε ἀφ' ἑαυτῶν ἢ τὰς ἐδιδάχθητε ἀπὸ τοὺς ἀγίους;

Β α ρ λ. Ἀπὸ τοὺς ἀγίους. Καὶ βεβαίως ἂν θέλης, θὰ σοῦ προβάλω πλῆθος μαρτυριῶν καὶ ἀπὸ τὰ ὑπ' ἐκείνων λεχθέντα, συμφώνων κατὰ πάντα μέ τὰ ἰδικά μου.

Ὁ ρ θ ὁ δ. Ἐγὼ βέβαια δέν νομίζω ὅτι εἶναι κατὰ πάντα. Ἄλλωστε τί συμβαίνει, δέν ἐπικαλεῖται καὶ πᾶς κακόδοξος τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀγίους ὡς συμφωνοῦντας μέ αὐτόν; Πόσας μαρτυρίας νομίζεις ὅτι ἔχει ἐπικαλεσθῆ ὁ Σαβέλλιος ἀπὸ τὰς Γραφάς περὶ τοῦ ὅτι ἐν εἶναι ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός; Διὰ τοῦτο ἔλεγε πολυθέους τοὺς μὴ φρονοῦντας τὰ ἴδια μέ αὐτόν. Πόσας ἐπίσης μαρτυρίας προέβαλεν ὁ Εὐνόμιος περὶ τοῦ ὅτι τὸ ἄκτιστον καὶ ἀσύγκριτον εἶναι ἐν; Διὰ τοῦτο καὶ ἐκάλει τριθεῖτας τοὺς ἔχοντας τὰς αὐτὰς δοξασίας μέ αὐτόν, ὥστε ὁ μέγας Βασίλειος νὰ συγγράψῃ ἀπολογία πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας αὐτόν διὰ τριθεϊαν². Ἄλλὰ ἀπεδείχθησαν συκοφάνται τῶν ἀγίων καὶ ἀρνηταὶ τοῦ ἐνός Θεοῦ. Πράγματι καὶ ἐκεῖνοι ἓνα ἔλεγον τὸν ὑψιστον Θεόν, ἀλλ' ὄχι ὅπως αὐτὸς ἀπεκάλυπεν

αὐτὸς ἑαυτὸν πολυτρόπως ἀπεκάλυψεν, οὐδ' ὡς διὰ τοῦ
 Υἱοῦ ὁ Πατὴρ ὑστερον ἐμφανέστερον ἐγνώρισεν, οὐδ'
 ὡς διὰ τῶν τῆς εὐσεβείας κηρύκων τοῖς πέρασι πᾶσιν
 ἐφανέρωσεν. Οὕτω τοίνυν καὶ αὐτὸς ἀρτίως τοῦ Θεοῦ
 5 «διδόντος λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου», τρανώς
 ἐλπίζω παραστήσειν ὡς, εἰ καὶ ἐν ἄκτιστον καὶ μίαν
 θεότητα μόνοι πλην ἡμῶν λέγειν ἰσχυρίζεσθε, ἀλλ' οὐχ
 ὡς ὑπὸ τῆς θείας μεμνήμεθα Γραφῆς. Διὸ οὐδὲ ἐν ἄ-
 κτιστον καὶ μίαν θεότητά φατε κυρίως, ἀλλὰ κατὰ κρη-
 10 μνοῦ πολυθεΐας καθιστῶντες οὐκ αἰσθάνεσθε. Οἱ δ' ἀ-
 ληθῶς καὶ ἀσφαλῶς μίαν θεότητα καὶ ἓνα σέβοντες ἄ-
 κτιστον Θεὸν ἡμεῖς ἔσμεν κατὰ τὴν ἐκείνου μεγαλο-
 δωρεάν.

4 Εἶπε γάρ μοι οὐ πάση φύσει πρόσεστι καὶ φυσικά,
 15 τῇ μὲν πλείω τῇ δὲ ἐλάττω;

Βαρλ. "Εοικεν.

'Ορθόδ. Πρόσεστιν οὖν καὶ τῇ θείᾳ φύσει φυσι-
 κά τινα ἢ οὐ;

Βαρλ. "Ισως οὐ προσείη ἄν· τοῦτο μὲν ὡς πασῶν
 20 ὑπερεξηρημένη, τοῦτο δ' εἴπερ ἢ μὲν πλειόνων, ἢ δὲ
 ἐλαττόνων εὐμοιρεῖ, οὐκ ἀπεικότως ἄν εἴη τῇ θείᾳ φύσει
 μηδαμῶς προσεῖναι. Πλην ἀλλ' εἴ τινα τῶν ἁγίων ἔχεις
 δεῖξαι φανερῶς λέγοντα φυσικά τὴν θείαν ἔχειν φύσιν,
 δέχομαι.

25 'Ορθόδ. 'Ο μὴ λέγων φυσικά τὴν θείαν ἔχειν φύ-
 σιν οὐχ ὑπεραίρει ταύτην πάσης φύσεως, ἀλλὰ μηδαμῆ
 μηδαμῶς οὐσαν ἀποφαίνει· τὸ γὰρ μὴ ἔχον ὅλως φυσι-
 κά οὐχ ὑπεροχικῶς ἔστιν, ἀλλ' οὐδαμῶς. Πόθεν δ' ἄν
 καὶ χαρακτηρισθεῖη ὅλως εἶναι, μηδὲν ἔχον τῶν χαρα-
 30 κτηριζόντων, δηλαδή δεικνύντων; 'Αλλ' ἐπεὶ παρὰ τῶν

3. Ἐφес. 6, 19.

4. Οἱ βαρλααμίται καὶ ἰδίως ὁ Ἀκίνδυνος, τοῦ ὁποῦ τὰς γνώμας ἐκ-
 προσωπεῖ ὁ βαρλααμίτης τοῦ παρόντος διαλόγου, ἠννόουν τὴν ἐνό-
 τητα καὶ τὴν ἀπλότητα τοῦ Θεοῦ κατὰ φιλοσοφικὸν τρόπον καὶ οὐ-
 χί θάσει τῆς διδασκαλίας τῶν Γραφῶν. Ἀντιθέτως ὁ Παλαμᾶς θεο-
 λογῶν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων δὲν ὑπέ-
 τασσε τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν.

ἑαυτὸν πολυτρόπως διὰ τῶν προφητῶν οὔτε ὅπως ὕστερα ἐγνωστοποίησεν ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐμφανέστερον οὔτε ὅπως ἐφανέρωσεν εἰς ὅλα τὰ πέρατα διὰ τῶν κηρύκων τῆς εὐσεβείας. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἐγὼ τώρα «ἂν ὁ Θεὸς δώσῃ λόγον ὥστε νὰ ἀνοίξω τὸ στόμα μου»³, ἐλπίζω νὰ παραστήσω τρανῶς ὅτι, μολονότι ἰσχυρίζεσθε ὅτι μόνον σεῖς ἀπὸ ὅλους ἡμᾶς δέχεσθε ἓν ἄκτιστον καὶ μίαν θεότητα, ὁμως δὲν τὸ πράττετε ὅπως ἔχομεν διδαχθῆ ἀπὸ τὴν ἀγίαν Γραφήν⁴. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν λέγετε ἓν ἄκτιστον καὶ μίαν θεότητα κυριολογικῶς, ἀλλὰ δὲν αἰσθάνεσθε ὅτι κατακυλιᾶτε εἰς τὸν κρημνὸν τῆς πολυθείας. Οἱ δὲ ἀληθῶς καὶ ἀλαθῆτως σεβόμενοι μίαν θεότητα καὶ ἓνα ἄκτιστον Θεὸν κατὰ τὴν μεγαλοδωρίαν ἐκείνου εἴμεθα ἡμεῖς.

4 Εἶπέ μου, ἀλήθεια, εἰς πᾶσαν φύσιν δὲν ἐνυπάρχουν καὶ φυσικὰ προσόντα, εἰς ἄλλην περισσότερα καὶ εἰς ἄλλην ὀλιγώτερα;

Β α ρ λ. Οὕτω φαίνεται.

Ὁ ρ θ ὁ δ. Ἐνυπάρχουν λοιπὸν καὶ εἰς τὴν θείαν φύσιν κάποια φυσικὰ ἢ ὄχι;

Β α ρ λ. Ἴσως δὲν ἐνυπάρχουν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι εἶναι ὑπερβατικῆ, ὑπεράνω ὅλων τῶν φύσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι, ἂν ἄλλη ἔχη περισσότερα καὶ ἄλλη ὀλιγώτερα, δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ μὴ ἐνυπάρχουν καθόλου εἰς τὴν θείαν φύσιν. Ἄν ὁμως δύνασαι ν' ἀποδείξῃς ὅτι κάποιος ἐκ τῶν ἀγίων λέγει φανερῶς ὅτι ἡ θεία φύσις ἔχει φυσικὰ, τὸ δέχομαι.

Ὁ ρ θ ὁ δ. Ὁ μὴ δεχόμενος ὅτι ἡ θεία φύσις ἔχει φυσικὰ, δὲν ἀναβιβάζει ταύτην ὑπεράνω πάσης φύσεως, ἀλλὰ ἀποφαίνεται ὅτι αὕτη δὲν ὑπάρχει πουθενὰ καθόλου· διότι τὸ μὴ ἔχον φυσικὰ καθόλου δὲν ἔχει ὑπεροχικὴν ὑπόστασιν ἀλλὰ καμμίαν ὑπόστασιν. Ἄπο ποῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῆ, ἂν δὲν ἔχη κανέν ἀπὸ τὰ χαρακτηρίζοντα ἰδιώματα, δηλαδὴ τὰ δεικνύοντα; Ἄλλὰ ἐπειδὴ, ἂν καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν, θέλεις νὰ τὸ διδαχθῆς ἀπὸ τοῦς

πατέρων τοῦτο καίτοι φανερόν ὄν, ὅμως θέλεις διδαχθῆ-
 ναι, πάντων τοῦτο διαρρήδην ἀνομολογούντων, ἵνα μὴ
 τρίβωμεν τὸν χρόνον ἐν τοῖς ἀνομολογημένοις, ἐκ κοι-
 νοῦ τοῦτο παραστήσω δόγματος. Δύο γὰρ φύσεις καὶ
 5 δύο φυσικὰ θελήματα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-
 στὸν ἔχειν διδασκόμεθα, τὸ μὲν τῆς ἀνθρωπείας φύσε-
 ως, τὸ δὲ τῆς θείας.

Β α ρ λ. Συντίθεμαι νῦν, ἀλλ' ἔχει τινὰ διαφορὰν
 τῆς φύσεως τὰ φυσικὰ ἐπὶ Θεοῦ;

10 **Ὁ ρ θ ό δ.** Καὶ πάνυ γε.

Β α ρ λ. Τίνα ταύτην;

Ὁ ρ θ ό δ. Ὅτι τὸ φυσικὸν θέλημα τῆς φύσεώς ἐ-
 στι, καὶ ἐκ τῆς φύσεως καὶ περὶ τὴν φύσιν θεωρεῖται,
 τὴν φύσιν ἀρχὴν ἔχον καὶ οἶόν τινα ρίζαν καὶ αἰτίαν,
 15 ὅθεν πρόεισιν. Οὐχ ἡ φύσις δὲ τοῦ φυσικοῦ θελήμα-
 τος ἢ περὶ αὐτὸ θεωρηθεῖη ἂν αἰτίαν τοῦθ' ἑαυτῆς ἔ-
 χουσα καὶ προῖοῦσα παρ' αὐτοῦ. Πολλὰ δ' ἂν φαίητις καὶ
 ἕτερα, καθ' ἃ διενήνοχε τῆς φύσεως τὰ φυσικὰ νῦν δι-
 ἡμῖν καὶ τὰ εἰρημένα ἀποχρήσει.

5 20 **Β α ρ λ.** Τὸ θέλημα δ' ἄρα μόνον ἢ καὶ ἕτερα φυσι-
 κῶς πρόσεστι τῇ θείᾳ φύσει;

Ὁ ρ θ ό δ. Πλεῖστα τὴν τε γὰρ πρόγνωσιν φυσικῶς
 ἔχει ὁ Θεός, ἕτερον οὖσαν παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ, προ-
 γινώσκει μὲν γὰρ ἅπαντα, θέλει δὲ οὐχ ἅπανθ' ὅσα γί-
 25 νεται, τὸν τε ἔλεον καὶ τὴν κρίσιν, ἀλλήλων τε κακεί-
 νων διαφέροντα, καὶ ἀπλῶς, ἵνα κατὰ τὸν μέγαν Ἀθα-
 νάσιον εἶπω, «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Θεὸς φύσει ἔχει καὶ
 οὐκ ἐπίκτητα». Ταῦτα τοίνυν ἡμεῖς ἅπαντ' ἴσμεν ὄντα
 ἀκτιστά· κατὰ γὰρ τὸν σοφὸν τὰ θεία Μάξιμον, «οὐ πρόσ-
 30 ἐστιν οὔτε τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τι ἀκτιστον οὔτε τῇ θείᾳ
 φύσει τι κτιστόν». Ὑμεῖς δὲ διὰ ταῦθ' ἡμῶν κατηγο-
 ροῦντες ἢ κτιστὰ ταῦτ' οἴεσθε ἢ μηδαμῶς εἶναι. Καὶ
 εἰ μὲν κτιστά, κτίσμα τὸν Θεὸν ποιεῖτε· κατὰ γὰρ τὸν

5. Τὸ χωρίον αὐτὸ εἰς τὸ Περί θείων ἐνεργειῶν § 9 ἀποδίδεται εἰς
 Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν.

πατέρας, οί ὅποιοι τὸ παραδέχονται ὅλοι διαρρήδην, διὰ νὰ μὴ χρονοτριβῶμεν εἰς τὰ παραδεδεγμένα, θὰ σοῦ τὸ παραστήσω μὲ βάσιν κοινὸν δόγμα. Πράγματι διδασκόμεθα ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔχει δύο φύσεις καὶ δύο φυσικὰ θελήματα, τὸ μὲν ἐν τῆς ἀνθρωπίνης, τὸ δὲ ἄλλο τῆς θείας.

Βαρλ. Συμφωνῶ τώρα, ἀλλ' ἔχουν καμμίαν διαφορὰν τὰ φυσικὰ ἀπὸ τὴν φύσιν εἰς τὸν Θεόν;

Ὁρθόδ. Βεβαιότατα.

Βαρλ. Ποίαν ἀκριβῶς;

Ὁρθόδ. Ὅτι τὸ φυσικὸν θέλημα εἶναι τῆς φύσεως καὶ ὑφίσταται ἐκ τῆς φύσεως καὶ περὶ τὴν φύσιν, ἔχον ἀρχὴν καὶ ρίζαν καὶ αἰτίαν τὴν φύσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται. Δὲν θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ ἀνήκη ἡ φύσις εἰς τὸ φυσικὸν θέλημα ἢ νὰ θεωρηθῆ ὑπάρχουσα περὶ αὐτὸ, ἔχουσα τοῦτο αἰτίαν ἑαυτῆς καὶ προερχομένη ἀπὸ αὐτό. Θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ ἀναφέρῃ καὶ πολλὰ ἄλλα σημεῖα κατὰ τὰ ὁποῖα διαφέρουν τῆς φύσεως τὰ φυσικὰ, ἀλλὰ θὰ ἀρκέσουν τώρα τὰ λεχθέντα.

5 Βαρλ. Τὸ θέλημα ἄρα μόνον ἢ καὶ ἄλλα ἐνυπάρχουν φυσικῶς εἰς τὴν θείαν φύσιν;

Ὁρθόδ. Πλεῖστα. Διότι ὁ Θεὸς ἔχει καὶ τὴν πρόγνωσιν φυσικῶς, ἢ ὁποῖα εἶναι κάτι διάφορον τῆς θελήσεως αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον προγινώσκει ὅλα ἀλλὰ δὲν θέλει ὅλα ὅσα γίνονται, ἔχει ἐπίσης καὶ τὸ ἔλεος καὶ τὴν κρίσιν, τὰ ὁποῖα διαφέρουν καὶ ἀλλήλων καὶ ἐκείνων, καὶ ἀπλῶς διὰ νὰ ἐκφρασθῶ κατὰ τὸν Ἀθανάσιον, «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Θεός, τὰ ἔχει ἐκ φύσεως καὶ ὄχι ἐπίκτητα»⁶. Ἡμεῖς λοιπὸν θεωροῦμεν ὅλα αὐτὰ ἄκτιστα, διότι κατὰ τὸν σοφὸν εἰς τὰ θεῖα Μάξιμον, «δὲν ἐνυπάρχει οὔτε εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κάτι ἄκτιστον οὔτε εἰς τὴν θείαν κάτι κτιστόν»⁶. Σεῖς δὲ κατηγοροῦντες ἡμᾶς διὰ ταῦτα νομίζετε ἢ ὅτι εἶναι κτιστὰ ἢ ὅτι δὲν ὑπάρχουν καθόλου. Καὶ ἂν μὲν εἶναι κτιστὰ, καθιστᾶτε τὸν Θεὸν κτίσμα, διότι κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεῖον Ἰωάννην «πρέπει τὰ φυσικὰ

6. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 98A.

ἐκ Δαμασκοῦ θεῖον Ἰωάννην, «δεῖ κατ'ἀλλήλα ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικά». Εἰ δὲ μὴ εἶναι φυσικά φατε, τὴν θεῖαν φύσιν ἀναιρεῖτε· κατὰ γὰρ τὸν σοφὸν αὐθις Μάξιμον, «τοῦ φυσικοῦ θελήματος καὶ τῆς οὐσιώδους 5 ἐνεργείας ἀναιρουμένης, πῶς Θεὸς ἢ ἄνθρωπος ἔσται»; Ὡστε οὐχ ἔν ὑμεῖς λέγετε τὸν ἄκτιστον, ἀλλὰ οὐδέν. Ἡμεῖς δὲ ἐν κυρίως λέγομεν αὐτὴν τὴν θεῖαν φύσιν, ἢ τοιαῦτα φυσικὰ προῖσχομένη δι' αὐτῶν τοιαύτη δεικνυται.

10 6 Β α ρ λ. Δύο δὲ θεότητας ἀκτίστους οὐ διαρρήδη λέγετε; Ἄλλ' ἡμεῖς μίαν ἀκτιστον θεότητά φαμεν.

Ὁ ρ θ ό δ. Ἡμεῖς περὶ τοιούτων λέγειν ἢ γράφειν τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐβουλήθημεν, ὑφ' ὑμῶν δὲ κατηγορεῖν ἐσπουδακότων ἀναγκαίως πρὸς ἀπολογίαν ἤκομεν. Τοῦ 15 Θεοῦ τοίνυν συνετίζοντος ἐροῦμεν καὶ περὶ θεότητος. Ἄλλ' ἐκεῖνο γενέσθω πρῶτον φανερόν, ὡς ἐπειδήπερ ὑμεῖς ἐν οὕτω τὸ ἀκτιστόν φατε, οὐ τινὰ μὲν ἀπεκδικεῖτε, τινὰ δ' οὐ, τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου κακῶς εἰρημένων περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἅπαντα· καὶ τὸ 20 φῶς γὰρ ἐκεῖνο, καθ' ὃ λάμπας ὁ Κύριος ἐπ' ὄρους περιήγαγε τοὺς μαθητὰς κτιστὸν ἠγεῖσθε, καὶ τῷ συνοδικῷ ὑπόκεισθαι ἀφορισμῶ· τοῦτο γὰρ τὸ φῶς ἢ σύνοδος ἐγγράφως ἀκτιστον ἐκήρυξε, καὶ τὴν θεῖαν φύσιν ὡς ἀόρατον παντάπασι καὶ ἀμέθεκτον ὑπερκεῖσθαι τῆς 25 θείας ἐκείνης προσαπεφήνατο, καὶ τοὺς μὴ οὕτω φρονούντας ἀφώρισε καὶ ἀπεκήρυξε καὶ τοῦ τῶν χριστιανῶν τελέως, εἰ μὴ μεταμεληθεῖεν, ἐξέκοψε πληρώματος. Ὑμεῖς οὖν τὴν αὐτὴν καὶ τούτῳ δόξαν ἔτ' ἔχοντες τῷ Βαρλαάμ καὶ ταῖς αὐταῖς ὑποκείμενοι εὐθύνας, 30 πρὸς ἐξαπάτην ἐναγχος τὴν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς τῆς ἐκκλησίας προεστῶτας ὑπεκρίθητε ὑπακοήν, καὶ τὸν Βαρλαάμ παρρησία δολίως ἀπεβάλεσθε, τὴν ἐκείνου φεῦ κακοδοξίαν οἰκουροῦσαν ἔχοντες ἐν τῇ ψυχῇ καὶ πρὸς αὐτὴν κακούργως τοὺς πολλοὺς σφετερι- 35 ζόμενοι.

νὰ εἶναι κατάλληλα πρὸς τὰς φύσεις»⁷. Ἐὰν δὲ λέγετε ὅτι δὲν ὑπάρχουν φυσικά, ἀναιρεῖτε τὴν θεϊαν φύσιν, διότι κατὰ τὸν σοφὸν Μάξιμον πάλιν, «ἂν ἀναιρεθῇ τὸ φυσικὸν θέλημα καὶ ἡ οὐσιώδης ἐνέργεια, πῶς θὰ ὑπάρξη Θεὸς ἢ ἄνθρωπος;»⁸. Ὡστε σεῖς τὸ ἄκτιστον δὲν τὸ λέγετε ἓν ἀλλὰ μηδέν. Ἡμεῖς δὲ ἓν κυρίως λέγομεν τὴν θεϊαν φύσιν, ἡ ὁποία προβάλλουσα τοιαῦτα φυσικά τοιαύτη δεικνύεται δι' αὐτῶν.

6 Βαρλ. Δὲν εἶναι φανερόν ὅτι λέγετε δύο ἀκτίστους θεότητας; Ἡμεῖς ὅμως λέγομεν μίαν ἄκτιστον θεότητα.

Ὁρθόδ. Ἡμεῖς εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ἠθελήσαμεν νὰ ὁμιλῶμεν καὶ νὰ γράφωμεν περὶ τοιούτων ζητημάτων, ἀλλὰ φθάνομεν ἀναγκαίως εἰς ἀπολογία ἀπὸ αἰτίας ὑμῶν οἱ ὅποιοι ἐφροντίσατε νὰ μᾶς κατηγορήσετε. Μὲ τὴν συναντίληψιν τοῦ Θεοῦ λοιπὸν θὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς θεότητος. Ἀλλὰ ἄς γίνῃ κατὰ πρῶτον φανερόν ἐκεῖνο, ὅτι ἐπειδὴ σεῖς λέγετε οὕτω ἓν τὸ ἄκτιστον, δὲν διεκδικεῖτε ἀπλῶς μερικὰ καὶ ἀποκρούετε ἄλλα ἐκ τῶν κακῶν λεχθέντων περὶ Θεοῦ ἀπὸ τὸν Βαρλαάμ ἐκεῖνον, ἀλλὰ ὅλα διότι θεωρεῖτε κτιστὸν καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο κατὰ τὸ ὁποῖον λάμπας ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁ Κύριος περιήγαγε τοὺς μαθητὰς καὶ ὑπόκεισθε εἰς τὸν συνοδικὸν ἀφορισμόν. Πράγματι τοῦτο τὸ φῶς ἡ σύνοδος ἐκήρυξεν ἐγγράφως ἄκτιστον καὶ ἀπεφάνθη ἐπίσης ὅτι ἡ θεία φύσις ὡς ἐντελῶς ἀόρατος καὶ ἀμέθεκτος ὑπέγκειται τῆς θέας ἐκείνης, καὶ τοὺς μὴ φρονοῦντας οὕτως ἀφώρισε καὶ ἀπεκήρυξε καὶ ἐξέκοψε τελείως τοῦ πληρώματος τῶν Χριστιανῶν, ἂν δὲν μεταμεληθοῦν. Σεῖς λοιπὸν, ἔχοντες τὴν ἰδίαν μὲ τὸν Βαρλαάμ γνώμην ἀκόμη καὶ εἰς τοῦτο καὶ ὑποκείμενοι εἰς τὰς αὐτὰς εὐθύνας, προσφάτως πρὸς ἐξαπάτησιν ὑπεδύθητε τὴν ὑπακοὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς προεστῶτας τῆς Ἐκκλησίας, φανερὰ ἀπερρίψατε δολίως τὸν Βαρλαάμ, ἐνῶ κρατεῖτε εἰς τὴν ψυχὴν σας ἔνοικον φεῦ τὴν κακοδοξίαν ἐκείνου καὶ κακοήθως παρασύρετε πρὸς αὐτὴν τοὺς πολλούς.

8. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 96· B· 6λ. καὶ 201AB.

7 Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ δύο θεότητας ἀκτίστους λεγόντων ἡμῶν κατηγορεῖτε, μίαν δὲ ὑμεῖς ἀκτιστόν φατε, ἣν λέγετε κτιστὴν θεότητα, τίνος ἐστὶ θεότης;

Βαρλ. Τῶν ἀνθρώπων ταύτην φαμέν τῆς θεώσεως 5 μετειληφόντων.

Ὁρθόδ. Καὶ εἰ τῶν μετειληφόντων, πόσω μᾶλλον τοῦ μεταδιδόντος· εἰς τοῦτο γὰρ φησι πεποίηκεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιήσῃ τῆς οἰκείας θεότητος, καὶ εἰς τοῦτο ἐπεδήμησε τῇ γῆ. Καὶ καθάπερ 10 πρὸς Ἀρμόνιον φησιν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, τούτου χάριν ὁ Χριστὸς τὴν ἡμετέραν ἀνελάβετο φύσιν, «ἵνα προσδέξῃται τοὺς ἀποκηρύκτους εἰς υἰοθεσίαν καὶ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ μετουσίαν». Καὶ πάλιν, «μία τῇ φύσει ἢ καθαρότης, ἢ τε 15 ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἢ ἐν τῷ μετέχοντι θεωρουμένη. Ἄλλ' ὁ μὲν πηγάζει, ὁ δὲ μετέχων ἀρύεται». Καὶ πάλιν, «ἕκαστον προσάξει τῇ συναφείᾳ τῆς θεότητος ὁ Χριστός, εἰ μηδὲν ἐπάγοιτο τῆς πρὸς τὸ θεῖον συμφυΐας ἀνάξιον». Ἡ γοῦν θεότης τοῦ πρὸς ἀλήθειαν τεθεωμένου τοῦ 20 Θεοῦ ἐστίν, ὥπερ ἦνῶται καὶ παρ' οὗ κατὰ χάριν τεθέωται, τὴν οἰκείαν φύσιν οὐκ ἀποβαλὼν καὶ ὑπὲρ φύσιν κατὰ τὴν χάριν γεγονώς· ἦν ὑμεῖς λέγοντες κτιστὴν κτίσμα τὸν Θεὸν ποιεῖτε.

8 Περὶ δὲ τῆς ἐν Θαβῶρ ἐπιφανείσης δόξης, φησὶ 25 Δαμασκηνὸς ὁ θεῖος· «ἐκ τῆς θεότητος ἢ δόξα φυσικῶς προιοῦσα κοινὴ καὶ τοῦ σώματος διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ἐγένετο ταυτότητα». Τὸ μὲν οὖν δεσποτικὸν ἐκεῖνο πρόσλημμα πᾶσαν εἶχε ταύτην, ἀλλ' οὐκ ἀμυδρῶς αὐτῆς μετεῖχε. Τῶν δ' ἄλλων ὡς ἀπὸ δεξαμενῆς ἀρνομένων ἢ μέθεξις ἐστίν· «ἐκ γὰρ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ», 30 φησὶν, «ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν», καὶ «λάμπουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος», ταῦτ' οὖν εἰπεῖν ὡς ὁ Χριστὸς ἔλαμ-

9. Β' Πέτρ. 1, 4.

10. Γρ. Νύσσης, Περὶ τελειότητος (πρὸς Ὀλύμπιον οὐχὶ Ἀρμόνιον), PG 46, 280B.

11. Αὐτόθι, PG 46, 284D.

12. Αὐτόθι, PG 46, 277CD.

7 Ἄλλ' ἐπειδὴ μᾶς κατηγορεῖτε καὶ ὅτι λέγομεν δύο θεότητας ἀκτίστους, σεῖς δὲ λέγετε μίαν θεότητα ἄκτιστον, αὐτὴ τὴν ὁποίαν λέγετε κτιστὴν θεότητα τίνος εἶναι;

Βαρλ. Λέγομεν ὅτι αὕτη εἶναι τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι μετέσχον θεώσεως.

Ὁρθόδ. Ἄν ὅμως εἶναι τῶν μετεχόντων, πόσον μᾶλλον εἶναι τοῦ μεταδίδοντος· διότι εἰς τοῦτο μᾶς ἐποίησεν ὁ Θεός, εἰς τὸ νὰ μᾶς καταστήσῃ κοινωνοὺς τῆς θεότητός του⁹, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεδήμησεν εἰς τὴν γῆν. Καὶ ὅπως λέγει πρὸς τὸν Ἀρμόνιον ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, χάριν τούτου ἀνέλαβεν ὁ Χριστός τὴν φύσιν μας, «διὰ νὰ προσλάβῃ τοὺς ἀποκεκηρυγμένους εἰς υἰοθεσίαν καὶ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν μετουσίαν τῆς θεότητος αὐτοῦ»¹⁰. Καὶ πάλιν, «μία εἶναι ἡ καθαρότης κατὰ τὴν φύσιν, τόσον ἢ εἰς τὸν Χριστὸν ὅσον καὶ ἢ εἰς τὸν μετέχοντα ὑπάρχουσα· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν πηγάζει, αὐτὸς δὲ ἀντλεῖ»¹¹. Καὶ πάλιν, «ὁ Χριστός θὰ ὀδηγήσῃ ἕκαστον εἰς τὴν συνάφειαν τῆς θεότητος, ἂν δὲν φέρῃ μαζί του τίποτε ἀνάξιον τῆς συμφυΐας πρὸς τὸ θεῖον»¹². Ἡ θεότης λοιπὸν τοῦ πραγματικῶς θεωμένου εἶναι τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ὁποῖον αὐτὸς εἶναι ἠνωμένος καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔχει κατὰ χάριν θεωθῆ, μὴ ἀποβαλὼν τὴν ἰδικὴν του φύσιν καὶ γενόμενος κατὰ χάριν ὑπὲρ τὴν φύσιν· λέγοντες σεῖς αὐτὴν κτιστὴν καθιστᾶτε τὸν Θεὸν κτίσμα.

8 Περὶ δὲ τῆς δόξης ἡ ὁποία ἐφάνη εἰς τὸ Θαβώρ λέγει ὁ θεῖος Δαμασκηνός, «ἢ ἐκ τῆς θεότητος φυσικῶς προερχομένη δόξα λόγῳ τῆς ταυτότητος τῆς ὑποστάσεως ἐγίνε κοινὴ καὶ μετὰ τοῦ σώματος»¹³. Τὸ δεσποτικὸν λοιπὸν ἐκεῖνο πρόσλημμα τὴν εἶχεν ὀλόκληρον καὶ δὲν μετεῖχεν αὐτῆς ἀμυδρῶς. Τῶν ἄλλων ὅμως ἢ μέθεξις εἶναι ὡς νὰ ἀντλοῦν ἀπὸ δεξαμενῆν· διότι λέγει, «ἀπὸ τὸ πλήρωμά του ἐλάβομεν ὅλοι ἡμεῖς»¹⁴, καὶ «θὰ λάμπουν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος»¹⁵, ἦτοι ὡς ἔλαμψεν ὁ Χριστός εἰς τὸ ὄρος,

13. Ἔκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 15, PG 94, 1057B.

14. Ἰω. 1, 16.

15. Ματθ. 13, 43.

πεν ἐπ' ὄρους, ὅταν ἐκεῖνος ἐκφανῆ κατὰ τὴν μέλ-
 λουσαν ἄφραστον ἐκείνην ἐκφανσιν, ἥς τὸ προοίμιον
 δ' ἀμυδρᾶς αὐγῆς ἐν Θαβῶρ ὑπέδειξεν, ἔργῳ μυστα-
 γωγῶν τὸ μέλλον. "Οτι γε μὴν τοῦτο φῶς οὐ τοῦ προσ-
 5 κυνητοῦ σώματος ἀπλῶς, ἀλλὰ τῆς θεότητός ἐστι λαμ-
 πρότης, πρὸς τοῖς ἄλλοις θεολόγοις καὶ ὁ τῆς ἐκκλησί-
 ας ἔνθους μελωδὸς παρίστησι Κοσμᾶς, τῷ Χριστῷ ψάλ-
 λων ἐπ' αὐτῆς· «τὴν ἀμαυρωθεῖσαν ἐν Ἀδὰμ φύσιν ἀ-
 παστράψαι πάλιν πεποίηκας, μεταστοιχειώσας αὐτὴν
 10 εἰς τὴν σὴν τῆς θεότητος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα». "Οτι δὲ καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος ταύτην εἶ-
 ναι δεῖ δοξάζειν τὴν θεότητα, πρὸς τοῖς ἄλλοις θεολό-
 γοις καὶ ὁ τῆς ἐκκλησίας μηδὲν ἤττον τοῦ προτέρου θεῖ-
 ος ᾠδικὸς Δαμασκηνὸς προτρέπεται ψάλλων ἐπ' αὐτῆς·
 15 «δεῦτέ μοι πείθεσθε λαοί, ἀναβάντες εἰς τὸ ὄρος τὸ ἁ-
 γιον ἐποπτεύσωμεν νοῖ θεότητα ἄνυλον Πατρὸς καὶ Πνεύ-
 ματος ἐν Υἱῷ μονογενεῖ ἀπαστράπτουσαν».

9 Ἐπεὶ τοίνυν τοῦ Θεοῦ ἐστι θεότης καὶ ἦν ὑμεῖς λέ-
 γετε κτιστήν, ὑμεῖς ἐστε κυρίως οἱ λέγοντες δύο εἶναι
 20 τοῦ Θεοῦ θεότητας, οἱ τοσοῦτο διαφέρειν λέγοντες ἀλ-
 λήλων, ὡς μὴδ' εἰς μίαν εἶναι ποτε ταύτας συνελθεῖν,
 καθάπερ Ἄρειός τε καὶ Εὐνόμιος, οἱ καὶ τὸν Υἱὸν Θε-
 ὸν λέγοντες ἀλλὰ κτιστόν. Συκοφαντοῦντες οὖν καὶ κα-
 ταψευδόμενοι ἡμῶν, τοῦθ' ὁ κακῶς ὑμεῖς φρονεῖτε, καθ'
 25 ἡμῶν περιαγγέλλετε. Ἡ δὲ πρὸς ἡμᾶς ἀληθῆς διαφο-
 ρὰ τοῦτό ἐστι σαφῶς· ὅτι τὴν θείαν χάριν ἡμεῖς μὲν ἀ-
 κτιστον, ὑμεῖς δὲ κτιστήν φατε. Τοῦ Κυρίου τοίνυν ἐλ-
 θόντος ἐπὶ γῆς καὶ κοινωνοῦς πεποιηκότος τοὺς ἀξίους
 κατὰ τὰς Γραφὰς τῆς οἰκείας θεότητος, ὑμεῖς οἱ κτι-
 30 στήν λέγοντες τὴν προσγεγεννημένην ταύτην τοῖς ἀγίοις
 χάριν τῆς θεότητος, ἢ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἀγίων
 κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν ἀρνεῖσθε, ἢ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεό-
 τητα, ἥς κεκοινωνήκασιν οὗτοι κατὰ χάριν οἴεσθε κτι-
 στήν, καὶ οὕτω πάλιν κτίσμα τὸν Θεὸν ποιεῖτε.

16. Βλ. Δοξαστικὸν ἀποστίχων Ἑσπερινοῦ 7ης Αὐγούστου.

17. Β' ἰδιόμελον ἀποστίχων Ἑσπερινοῦ Μεταμορφώσεως (6ης Αὐ-
 γούστου).

ὅταν ἐκεῖνος ἐκφανῆ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἄφραστον ἐκείνην ἐκφανσιν, τῆς ὁποίας ἔδειξε τὸ προοίμιον εἰς τὸ Θαβῶρ δι' ἀμυδρᾶς αὐγῆς¹⁶, ἀποκαλύπτων δι' ἔργου τὸ μέλλον. "Ὅτι βεβαίως τοῦτο δὲν εἶναι ἀπλῶς φῶς τοῦ προσκυνητοῦ σώματος, ἀλλὰ λαμπρότης τῆς θεότητος, πλὴν τῶν ἄλλων θεολόγων παριστάνει καὶ ὁ ἔνθεος μελωδὸς τῆς Ἐκκλησίας Κοσμᾶς, ψάλλων εἰς τὸν Χριστὸν ἐν αὐτῇ· «ἐνήργησας ὥστε νὰ ἀστράψη πάλιν ἡ ἀμαυρωθεῖσα ἐν τῷ Ἀδὰμ φύσις, μεταστοιχειώσας αὐτὴν εἰς τὴν δόξαν καὶ λαμπρότητα τῆς θεότητός σου»¹⁷. "Ὅτι δὲ πρέπει νὰ φρονῶμεν ὅτι ἡ θεότης αὕτη εἶναι καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τὸ προτρέπει ὁ ὄχι ὀλιγώτερον τοῦ προηγουμένου θεῖος ὠδικὸς τῆς Ἐκκλησίας Δαμασκηνὸς ψάλλων ἐν αὐτῇ, «ἀκολουθήσατέ με, λαοί, ἀναβάντες εἰς τὸ ἅγιον ὄρος, ἃς ἐποπτεύσωμεν μὲ τὸν νοῦν τὴν αὔλον θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος ἀπαστράπτουσιν εἰς τὸν Μονογενῆ Υἱόν»^{17α}.

9 Ἐπειδὴ λοιπὸν τοῦ Θεοῦ θεότης εἶναι καὶ αὕτη τὴν ὁποίαν σεῖς λέγετε κτιστὴν, σεῖς εἰσθε οἱ λέγοντες κυρίως ὅτι ὑπάρχουν δύο θεότητες τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον ἰσχυρίζεσθε ὅτι διαφέρουν ἀλλήλων τόσον πολὺ, ὥστε νὰ μὴ δύνανται ποτὲ νὰ ἐνωθοῦν εἰς μίαν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Εὐνόμιος, οἱ ὁποῖοι λέγουν καὶ τὸν Υἱὸν Θεὸν ἀλλὰ κτιστόν. Συκοφαντοῦντες λοιπὸν καὶ διαβάλλοντες ἡμᾶς, ἀποδίδετε εἰς ἡμᾶς αὐτὸ τὸ ὁποῖον κακῶς ἀποδέχεσθε σεῖς. Ἡ ἀληθινὴ δὲ διαφορὰ πρὸς ἡμᾶς εἶναι σαφῶς τοῦτο, ὅτι τὴν θείαν χάριν ἡμεῖς μὲν λέγομεν ἄκτιστον, σεῖς δὲ λέγετε κτιστὴν. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Κύριος ἦλθεν ἐπὶ γῆς καὶ κατὰ τὰς Γραφὰς κατέστησε τοὺς ἀξίους κοινωνοὺς τῆς δόξης του, σεῖς οἱ ὁποῖοι λέγετε κτιστὴν αὐτὴν τὴν προσγινομένην εἰς τοὺς ἀγίους χάριν τῆς θεότητος, ἀρνεῖσθε ἢ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἀγίων κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν ἢ ἀκόμη καὶ τὴν θεότητα τοῦ Θεοῦ τῆς ὁποίας κοινωνοῦν οὗτοι κατὰ χάριν, καὶ οὕτω καθιστᾶτε πάλιν τὸν Θεὸν κτίσμα.

17α. Τροπᾶριον κανόνος Ὁρθρου Μεταμορφώσεως.

10 Φέρε δὴ τὴν μίαν ἐκείνην, ἣν ἄκτιστον λέγετε θεό-
τητα, καὶ ἀόρατον λέγετε ἢ οὐ;

Βα ρ λ. Οὐκ ἀόρατον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπερινόητον
καὶ ἀμέθεκτον· φησὶ γὰρ ὁ σοφὸς εἶπερ τις τὰ θεῖα Μά-
5 ξιμος· «εἷς Θεός, ὅτι μία θεότης, μονὰς ἄναρχος καὶ
ἀπλῆ καὶ ὑπερούσιος καὶ ἀμερῆς καὶ ἀδιαίρετος», οὔτε
νοητὴ οὔτε ὄρατὴ οὔτε μεθεκτὴ.

Ὁ ρ θ ό δ. Εὐγε· τὸ μὲν γὰρ περιηρημένην τῶν και-
ριωτάτων προάγειν ὑμᾶς τὴν τοῦ ἁγίου ταύτην ρῆσιν,
10 ἔπειτα δειχθῆσεται. Τὸ δὲ νῦν εἶναι κείσθω. Δοκεῖ δέ
σοι φρονεῖν οὕτω καὶ διδάσκειν πάντας τοὺς ἁγίους;

Βα ρ λ. Καὶ πάνυ μὲν οὖν.

Ὁ ρ θ ό δ. Ὁ γοῦν ἀκριβῆς εἶπερ τις ἐν θεηγορίᾳ
Βασίλειος τοῦθ' οὕτω πολλαχοῦ λέγων καὶ ἀεὶ φρονῶν,
15 καὶ αὐθις ἔστιν οὗ φάσκων ὁ αὐτός, «κάλλος» τοῦ ὄν-
τως δυνατοῦ, δηλονότι τοῦ Θεοῦ, «ἡ νοητὴ αὐτοῦ καὶ
θεωρητὴ θεότης· ἐκεῖνο γὰρ ὄντως καλόν, τὸ κατάλη-
ψιν πᾶσαν ἀνθρωπίνην καὶ δύναμιν ὑπερβαῖνον καὶ δια-
νοία μόνῃ περιληπτόν», οὐ δοκεῖ σοι τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ
20 λέγειν εἶναι μὴ μόνον τὴν παντάπασιν ἀπερινόητον, ἀλ-
λὰ καὶ τὴν νοητὴν θεότητα; Καὶ μὴ νοητὴν μόνον, ἀλ-
λὰ καὶ θεωρητὴν; Ἐπεὶ καὶ γράφων ἐφεξῆς φησιν·
«εἶδον δὲ αὐτοῦ τὸ κάλλος Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βρον-
τῆς ἐν τῷ ὄρει ὑπερλάμπον τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα,
25 καὶ τὰ προοίμια τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ παρουσίας ὀφθαλ-
μοῖς λαβεῖν κατηξιώθησαν».

11 Βα ρ λ. Καὶ ποῦ τοῦτό φησιν ὁ μέγας Βασίλειος;

Ὁ ρ θ ό δ. Ἐν τοῖς Ἠθικοῖς λόγοις, τὸ δανῆτι-
κὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον διασαφῶν ψαλμόν. Παρί-
30 τω δὲ τούτῳ συμφθεγγόμενος ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρη-
γόριος· σέβων γὰρ καὶ οὗτος μίαν τῆς σεπτῆς Τριάδος
ἀόρατόν τε καὶ ἀπερινόητον θεότητα, εἶτα ὁ αὐτὸς ἔστιν

18. Κεφάλαια θεολογικά 2, 1, PG 90, 1124D - 1125A· Κεφάλαια διάφο-
ρα 1, 5. PG 90, 1180A.

19. Ὁμιλία εἰς 44 ψαλμόν 5, PG 29, 400C· πρβλ. καὶ Ὁμιλίαν εἰς 29
ψαλμόν 5, PG 29, 317B.

20. Ὁμιλία εἰς 44 ψαλμόν 5, PG 29, 400CD.

10

Τί λοιπόν; τὴν μίαν ἐκείνην θεότητα τὴν ὁποίαν λέγετε ἄκτιστον, τὴν λέγετε καὶ ἀόρατον, ἢ ὄχι;

Βα ρ λ. Τὴν λέγομεν ὄχι μόνον ἀόρατον, ἀλλὰ καὶ ἀπερινόητον καὶ ἀμέθεκτον· διότι ὁ ὑπὲρ πάντα σοφὸς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος λέγει, «εἷς Θεὸς ὑπάρχει, διότι μία εἶναι ἡ θεότης, μόνος ἄναρχος καὶ ἀπλῆ καὶ ὑπερούσιος καὶ ἀμερῆς καὶ ἀδιαίρετος»¹⁸, οὔτε νοητὴ οὔτε ὄρατὴ οὔτε μεθεκτὴ.

Ὁ ρ θ ὁ δ. Εὐγε· διότι τὸ ὅτι σεῖς προβάλλετε τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ ἁγίου περικεκομμένον ἀπὸ τὰ κυριώτερα στοιχεῖα του, θὰ δευχθῆ ἀργότερα. Πρὸς τὸ παρὸν ὅμως ἄς μείνη. Νομίζεις δέ ὅτι οὕτω διδάσκουν ὅλοι οἱ ἅγιοι;

Βα ρ λ. Βεβαιότατα.

Ὁ ρ θ ὁ δ. Λοιπὸν ὁ ὑπὲρ πάντα ἀκριβῆς εἰς τὴν θεηγορίαν Βασίλειος, λέγων τοῦτο πολλαχοῦ καὶ φρονῶν πάντοτε οὕτω, ὅταν ἰσχυρίζεται πάλιν κάπου ὁ ἴδιος, «κάλλος» τοῦ ὄντως δυνατοῦ, δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ, «εἶναι ἡ νοητὴ καὶ θεωρητὴ θεότης αὐτοῦ· διότι ἐκεῖνο εἶναι πράγματι καλόν, τὸ ὑπερβαῖνον πᾶσαν ἀνθρωπίνην κατάληψιν καὶ δύναμιν καὶ μόνον κατὰ τὴν διάνοιαν περιληπτόν»¹⁹, δὲν νομίζεις ὅτι λέγει ὅτι τοῦ ἰδίου Θεοῦ εἶναι ὄχι μόνον ἡ ἐντελῶς ἀπερινόητος ἀλλὰ καὶ ἡ νοητὴ θεότης; Καὶ ὄχι μόνον νοητὴ ἀλλὰ καὶ θεωρητὴ; Καθ' ὅσον γράφων εἰς τὴν συνέχειαν λέγει, «εἶδον δέ τὸ κάλλος του ὁ Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς εἰς τὸ ὄρος ὑπερβάλλον τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου καὶ κατηξιώθησαν νὰ λάβουν μὲ ὀφθαλμοὺς τὰ προοίμια τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ»²⁰.

11

Βα ρ λ. Ποῦ λέγει τοῦτο ὁ μέγας Βασίλειος;

Ὁ ρ θ ὁ δ. Εἰς τὰ Ἠθικά του, ἐξηγῶν τὸν δαυιτικὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον ψαλμόν. Ἦς προσέληθ δὲ λέγων τὰ ἴδια καὶ ὁ μέγας εἰς τὴν θεολογίαν Γρηγόριος· διότι καὶ οὗτος, ἀσπαζόμενος τὴν μίαν ἀόρατον καὶ ἀπερινόητον θεότητα τῆς σεπτῆς Τριάδος, ἔπειτα λέγει κάπου ὁ ἴδιος· «φῶς ἦτο ἡ παραδειχθεῖσα εἰς τὸ ὄρος θεό-

οὐ φησι· «φῶς ἢ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς μικροῦ, στερροτέρα δὲ ὄψεως». Ὅραζ ὅτι καὶ οὗτος οὐ μόνον ἄορατον οἶδε τοῦ Θεοῦ θεότητα, ἀλλὰ καὶ ὄρατὴν, ἄκτιστον καὶ ταύτην οὔσαν, ἐπειδήπερ
5 καὶ τὸ κατὰ ταύτην φῶς; Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ Χρυσόστομος πατὴρ ἄκτινα τοῦτο προσεῖπε τῆς θεότητος· «λαμπρότερος γάρ», φησὶν, «ἑαυτοῦ ἐφαίνετο ὁ Κύριος τῆς θεότητος παραδειξάσης τὰς ἀκτῖνας αὐτῆς». Συμεῶν δὲ ὁ ἔνθεος μεταφραστὴς τὸν τῶν θεολόγων ἐξοχώτατον Ἰωάννην, «αὐτήν», φησί, «τὴν τοῦ λόγου θεότητα παραγυμνωθεῖσαν» ἐπ' ὄρους «ἰδεῖν». Ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν θεοφόρων πατέρων ἀπαγγέλλων κεφαλαιωδῶς, «ἐπειδή», φησί, «πᾶς λογισμὸς διὰ φαντασίας αἰσθητῶν τινῶν εἰσέρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε αὐγάζει αὐτὴν τὸ
15 μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντῃ εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάντων καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται», εἴπερ ἢ λαμπρότης ἐκείνη κατὰ στέρησιν πάντων τῶν νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νοῖ. Ὅτι δὲ μὴ μόνον ὄραται, ἀλλὰ καὶ μετέχεται τουτὶ τὸ φῶς ὑπὸ τῶν
20 ὡς ἀληθῶς ἐποπτευόντων, δείκνυσιν ὁ λέγων, «ἄθλον ἀρετῆς Θεὸν γενέσθαι καὶ τῷ ἀκραιφνεστάτῳ φωτὶ καταστράπτεσθαι τῆς ἡμέρας ἐκείνης υἶδν γενόμενον, ἢ μὴ διακόπτεται ζόφῳ· ἄλλος γὰρ ταύτην ποιεῖ ἥλιος, ὁ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀπαστράπτων. Ὅς διηνεκὲς καὶ ἀδιά-
25 δοχον τοῖς ἀξίοις τὸ φῶς ἐμποιεῖ, καὶ αὐτοὺς τοὺς μετέχοντας τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἄλλους ἡλίους ἀπεργαζόμενος»· «λάμπουσι γάρ», φησί, «καὶ οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος». Διὸ ἄδων Μητροφάνης ὁ θεῖος ᾠδικὸς «τρισοφαοῦς», φησὶν, «αἰγλης, ἀγαθέ, καὶ ἐνιαίας ἀστραπῆς
30 θεότητος ἀπολαῦσαι καταξίωσον ἡμᾶς»· καὶ πάλιν, «ὁ κατ' οὔσιαν ἀθεώρητος λόγος ἄνθρωπος ὤφθης, τὸν ἄνθρωπον ἀνακαλούμενος πρὸς μετουσίαν τῆς σῆς θεο-

21. Ὁμιλία 40, 6, PG 36, 365A.

21a. Χωρίον μὴ ἀνιχνευθέν.

22. Συμεῶν Μεταφραστοῦ, Εἰς Ἰωάννην εὐαγγελιστὴν 1, PG 116, 685D.

της πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπὶ ὀλίγον, σκληροτέρα δὲ τῆς ὄψεως»²¹. Βλέπεις ὅτι καὶ αὐτὸς ὄχι μόνον ἀναγνωρίζει ἀόρατον θεότητα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὄρατὴν, ἄκτιστον καὶ αὐτὴν, ἀφοῦ ἄκτιστον ἦτο καὶ τὸ κατ' αὐτὴν φῶς; Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Χρυσόστομος πατὴρ ἐκάλεσε τοῦτο ἀκτίνα τῆς θεότητος· διότι, λέγει, «λαμπρότερος ἐφαίνετο ἑαυτοῦ ὁ Κύριος, ἀφοῦ ἡ θεότης παρέδειξε τὰς ἀκτίνας τῆς»^{21α}. Ὁ δὲ Συμεὼν ὁ ἔνθεος Μεταφραστὴς λέγει ὅτι ὁ ἔξοχώτατος τῶν θεολόγων Ἰωάννης «εἶδεν αὐτὴν ταύτην τὴν θεότητα τοῦ Λόγου ἀποκαλυφθεῖσαν» εἰς τὸ ὄρος²². Ἀπαγγέλλων δὲ κεφαλαιωδῶς καὶ τοὺς λόγους τῶν πατέρων λέγει, ἐπειδὴ πᾶς λογισμὸς εἰσέρχεται εἰς τὴν καρδίαν διὰ τῆς φαντασίας αἰσθητῶν πραγμάτων, τότε τὴν αὐγάζει τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ παύσῃ νὰ ἔχη ὅποιονδήποτε σχῆμα ἀπὸ αὐτά»^{22α}, ἐὰν βέβαια ἡ λαμπρότης ἐκείνη φανερώνηται εἰς τὸν καθαρὸν νοῦν κατὰ στέρησιν ὄλων τῶν νοημάτων. Ὅτι δὲ δὲν βλέπεται μόνον ἀλλὰ καὶ μετέχεται τὸ φῶς τοῦτο ἀπὸ τοὺς ἀληθῶς ἐποπτεύοντας αὐτό, δεικνύει ὁ Πατὴρ ὁ ὁποῖος λέγει, ὅτι «ὡς βραβεῖον ἀρετῆς γίνεται θεὸς καὶ καταστράπτεται μὲ τὸ ἀκραιφνέστατον φῶς τῆς ἡμέρας ἐκείνης γενόμενος υἱός, τῆς ἡμέρας ἡ ὁποία δὲν διακόπτεται ἀπὸ σκότος· διότι ἄλλος εἶναι ὁ ἥλιος ὁ ὁποῖος τὴν κάμνει, ὁ ἀπαστράπτων τὸ ἀληθινὸν φῶς. Αὐτὸς ἐμβάλλει εἰς τοὺς ἀξίους τὸ διηνεκές καὶ ἀδιάδοχον φῶς, κατεργαζόμενος καὶ αὐτοὺς τοὺς μετέχοντας τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἄλλους ἡλίους»²³· διότι, λέγει, «θὰ λάμπουν καὶ οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος»²⁴. Διὰ τοῦτο ὁ θεῖος ψαλμωδὸς Μητροφάνης λέγει ἄδων, «καταξίωσον ἡμᾶς, ἀγαθέ, νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς αἴγλης καὶ τῆς ἐνιαίας ἀστραπῆς τῆς θεότητος»²⁵. Καὶ πάλιν, «ὁ κατ' οὐσίαν ἀθεώρητος Λόγος, ἐθεάθησ' ἄνθρωπος, ἀνακαλῶν τὸν ἄνθρω-

23. Βλ. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλίαν εἰς ψαλμ. 33, 9, PG 29, 373A.

24. Ματθ. 13, 43.

25. Τριαδικὸς κανὼν γ' ἤχου, ὠδὴ α', τροπάριον α'.

- τητος». Ὅρας σαφῶς ὡς οὐ μόνον ἢ παντάπασιν ἀόρατος καὶ ἀπερινόητος καὶ ἀμέθεκτος θεότης, ἀλλὰ καὶ ἢ τοῖς ἀγίοις μόνοις ἀπορρήτως ὄρατὴ καὶ νοητὴ καὶ μεθεκτὴ θεότης τοῦ Θεοῦ ἐστίν; Ὑμεῖς οὖν οἱ τὴν ὑ-
- 5 πὲρ νοῦν ταύτην τοῦ Θεοῦ θεότητά τε καὶ λαμπρότητα (εἰ γὰρ μετέχεται τε καὶ ὄραται καὶ νοεῖται, ἀλλὰ κατὰ στέρησιν πάντων τῶν νοημάτων, ὡς ἀκήκοας, ὑπ' ἄκρας καθαρότητος ἀσχηματίστῳ καὶ ἀνειδέῳ γεγρονυῖα τῇ καρδίᾳ τῶν ἀγίων ἀπορρήτως ἀναφαίνεται) ὑμεῖς οὖν
- 10 οἱ ταύτην λέγοντες κτιστὴν οὐχὶ κτίσμα τὸν Θεὸν ποιεῖτε φανερῶς;
- 12 Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ ἄκτιστον λέγετε τοῦ αὐτοῦ θεότητα, σύνθετος ὑμῖν ἐστίν ὁ Θεός, καί, ἴν' οὕτως εἴπω, κτιστοῦ ἄκτιστος, ἐκ δύο τῶν ἐναντιωτάτων, κτιστῆς καὶ ἀ-
- 15 κτίστου συγκείμενος θεότητος· ἢ εἰ μὴ τοῦτ' ἀνέχεσθε λέγειν, ὡς καὶ ἀδυνατοῦ ὄντος τὸν αὐτὸν Θεὸν κτιστὴν ἔχειν καὶ ἄκτιστον θεότητα, δύο θεοὺς σαφῶς ἐναντίως πρὸς ἀλλήλους ἔχοντας κινδυνεύετε πρεσβεύειν, τὸν μὲν ἄκτιστον, τὸν δὲ κτιστὴν κεκτημένον θεότητα. Ὑ-
- 20 μεῖς οὖν ὄντες οἱ διθεῖαν αἰσχίστην περιφανῶς νενοσηκότες, ὡς καὶ πρὸς τῆς συνόδου τῆτες ἐφωράθητε, ἡμῶν καὶ τῶν ἀγίων πάντων ἕνα διὰ πάντων κηρυττόντων τὸν Θεὸν τοῦτο καταψεύδεσθε· τὸν γὰρ αὐτὸν Θεὸν ἔστι μὲν ὡς ὄρασθαι καὶ νοεῖσθαι καὶ μετέχεσθαι, ἔστι δ' ὡς ἀό-
- 25 ρατον εἶναι καὶ ἀμέθεκτον καὶ ἀπερινόητον, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν παννόητόν τε καὶ ἀνεννόητον, καὶ ὁ μέγας Διονύσιος ἐθεολόγησε· τὸν αὐτὸν δ' εἶναι κτιστόν τε καὶ ἄκτιστον Θεόν, ὡς κτιστὴν τε καὶ ἄκτιστον ἔχοντα θεότητα, οὐδέπω καὶ τήμερον ἀκηκόαμεν.
- 1330 Βαρλ. Ἡμεῖς ἐκ πάντων τούτων μίαν εἶναι συνάγομεν θεότητα.

Ὁρθόδ. Ἄλλ' ὄρα μὴ τοῦθ' ὑμῖν ἀφορμὴ γίνεται τοῦ κακῶς τὴν μίαν τοῦ Θεοῦ θεότητα συνάγειν ἢ διχοτομεῖν ἀθέσμως, ὧν θάτερον πᾶς τις δυσσεβεῖ, κακῶς

πον εἰς μετουσίαν τῆς θεότητός σου»²⁶. Βλέπεις σαφῶς ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἐντελῶς ἀόρατος καὶ ἀπερινόητος καὶ ἀμέθεκτος θεότης, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς τοὺς ἀγίους μόνους ἀπορήτως ὀρατὴ καὶ νοητὴ καὶ μεθεκτὴ θεότης εἶναι τοῦ Θεοῦ; Σεῖς λοιπὸν οἱ ὁποῖοι λέγετε κτιστὴν αὐτὴν τὴν ὑπὲρ νοῦν θεότητα καὶ λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ (διότι μολονότι κατέχεται καὶ ὀράται καὶ νοεῖται, ἀλλὰ, ὅπως ἤκουσες, ἀναφαίνεται εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀγίων ὅταν αὕτη ἀπὸ ἄκραν καθαρότητα καταστῆ ἀσχημάτιστος καὶ ἀνείδεος κατὰ στέρησιν ὄλων τῶν νοημάτων), σεῖς λοιπὸν οἱ λέγοντες ταύτην κτιστὴν δὲν καθιστᾶτε τὸν Θεὸν κτιστὸν φανερωῶς;

12 Ἄλλὰ ἐπειδὴ ἀναφέρετε καὶ ἄκτιστον θεότητα τοῦ ἰδίου, κατὰ σᾶς ὁ Θεὸς εἶναι σύνθετος καὶ οὕτως εἰπεῖν κτιστοῦ ἄκτιστος, συγκείμενος ἀπὸ δύο ἐναντιώτατα, κτιστὴν καὶ ἄκτιστον θεότητα· ἢ, ἐὰν δὲν ἀνέχεσθε νὰ λέγετε τοῦτο, καθ' ὅσον εἶναι ἀδύνατον ὁ ἴδιος Θεὸς νὰ ἔχη κτιστὴν καὶ ἄκτιστον θεότητα, κινδυνεύετε νὰ πρεσβεύετε δύο θεοὺς σαφῶς ἐναντίους πρὸς ἀλλήλους, ἔχοντας τὸν μὲν ἓνα ἄκτιστον τὸν δὲ ἄλλον κτιστὴν θεότητα. Ἐνῶ λοιπὸν σεῖς εἴσθε οἱ περιφανῶς πάσχοντες τὴν χειρίστην διθεῖαν, ὅπως ἐφανερώθητε καὶ εἰς τὴν σύνοδον ἐφέτος, ἀποδίδετε τοῦτο ψευδῶς εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς ἀγίους ὄλους οἱ ὁποῖοι κηρύττομεν ἓνα Θεὸν εἰς ὀλόκληρον τὸ σύμπαν· διότι, ὅπως ἐθεολόγησεν ὁ μέγας Διονύσιος, ὁ ἴδιος Θεὸς ἄλλοτε ὀράται καὶ νοεῖται καὶ μετέχεται, ἄλλοτε δὲ εἶναι ἀόρατος καὶ ἀμέθεκτος καὶ ἀπερινόητος, καὶ ἐν συνόψει παννόητος καὶ ἀεννόητος· τὸ νὰ εἶναι ὁμοῦς ὁ ἴδιος Θεὸς κτιστὸς καὶ ἄκτιστος, ὡς ἔχων κτιστὴν καὶ ἄκτιστον θεότητα, οὐδέποτε ἠκούσαμεν ἕως σήμερα.

13 Βαρλ. Ἡμεῖς ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μίαν θεότητα συνάγομεν. Ὁ ρθόδ. Ἄλλὰ πρόσεχε μήπως τοῦτο γίνεται ἀφορμὴ τοῦ νὰ συμπιέζετε κακῶς τὴν μίαν θεότητα τοῦ Θεοῦ ἢ νὰ τὸν διχοτομῆτε ἀθέσμως· εἰς μίαν ἐκ τῶν δυσσεβειῶν τούτων ὅπως δὴποτε περιπίπτει πᾶς ὅστις δέχεται κακῶς

ἐκδεχόμενος τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος. Εἰσὶ δ' οἱ ἀμφο-
 5 τέραις ἐκ τοῦ μίαν δῆθεν λέγειν περιπίπτουσι ταῖς ἐκ
 διαμέτρου δυσσεβείαις ταύταις. Μίαν οὖν ὑμεῖς ἐκ τού-
 των λέγοντες, ἄρα ταῦτὸ καὶ ἀδιάφορόν φατε τῇ κατὰ
 τὸν μέγαν Βασιλείον δρατῆ καὶ νοητῆ, τὴν παντάπασιν
 ἀόρατόν τε καὶ ἀπερινόητον θεότητα, καὶ οὕτως ἐκ τού-
 των συνάγεται τὴν μίαν, ἢ τὴν μίαν ταύτην ἐκ κτιστῆς
 καὶ ἀκτίστου φατὲ συντεθειμένην εἶναι;

Βα ρ λ. Ἄπαγε, μὴ οὕτως ἡμᾶς ἀνοηταίνειν νόμι-
 10 ζε. Ἄλλ' ἐκ τῆς δρατῆς εἰς τὴν παντάπασιν ἀόρατον
 καὶ μόνην ἀκτιστον θεότητα τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς ἀνα-
 βιβάζομεν, καὶ οὕτω μίαν ἀκτιστον θεότητα πρεσβεύο-
 μεν, αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ.

14 Ὁ ρ θ ό δ. Καλῶς ἄρ' ὑμᾶς φθάσας διὰ βραχέων
 15 ἐστηλίτευσεν ὁ λόγος· ἰδοὺ γὰρ σαφῶς κτιστὴν φατε
 τὴν ἐκφανεῖσαν ἐπ' ὄρους τοῦ Χριστοῦ δόξαν καὶ θεό-
 τητα. Καὶ ἀληθῶς, οἷς προαναπέφηνε περιπίπτοντες ἐ-
 λέγχεσθε, καὶ ταῖς κατὰ τοῦ Βαρλαάμ ἐγγράφοις ἀπο-
 κηρύξεσιν ἔνοχοι διατελοῦντες δεικνυσθε. Τό γε μὴν
 20 ἐκ τῶν κτισμάτων ἐπὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀνάγεσθαι
 καὶ ἐκ τῶν δρατῶν κτισμάτων τὴν ἀκτιστον οὐσίαν καθο-
 ρᾶν τῆς Εὐνομίου ἐστὶ παραφορᾶς. Ὅθεν ἐξ ἀνάγκης
 ἀμφοτέρα πολυειδῶς συμβαίνει, καὶ τὸ δυσσεβῶς συνά-
 γειν καὶ τὸ ἀθέως κατατέμνειν τὴν μίαν τοῦ Θεοῦ θεό-
 25 τητα. Διό φησιν ὁ Νύσσης θεῖος πρόεδρος· «ὁ ἀόρατος
 τῆ οὐσία καὶ δρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεται, οὐ κατὰ
 τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἐν τισι τοῖς περὶ αὐτὸν ιδιώμασι καθο-
 ρώμενος». «Οὐδὲν δὲ ἐπίκτητον τῶν θείων ιδιωμάτων,
 εἰ καὶ μὴ ταῦτα ἢ οὐσία ἐστίν». Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος
 30 ὑμῖν ἀντικρυσ τοῖς τὰ τοῦ Βαρλαάμ φρονοῦσιν ἐν τοῖς
 Πρὸς Εὐνόμιον ἀντιφθεγγόμενος τὰ κείνου προθεῖς γρά-
 φοντος, εἶπερ ἐκ τῶν δημιουργημάτων σκοπούμενός τις
 ἐκ τούτων εἰς τὰς οὐσίας ἀνάγοιτο, τοῦ μὲν ἀγεννήτου

27. Εἰς μακαρισμοὺς 4, PG 44, 1269, A.

28. Βλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Περὶ τῆς ἐν Πνεύματι προσκυνήσεως 9, PG 68, 608A.

τὸ ἑνιαῖον τῆς θεότητος. Μερικοὶ μάλιστα περιπίπτουν καὶ εἰς τὰς δύο αὐτὰς δυσσεβείας, τὰς ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτους. Μίαν λοιπὸν θεότητα λέγοντες ἐκ τούτων σεῖς, ἄραγε λέγετε τὸ ἴδιον καὶ ἀπαράλλακτον πρὸς τὴν κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ὀρατὴν καὶ νοητὴν, τὴν καθ' ὁλοκληρίαν ἀόρατον καὶ ἀπερινόητον θεότητα, καὶ οὕτω συνάγετε ἐκ τούτων τὴν μίαν, ἢ λέγετε ὅτι ἡ μία αὕτη εἶναι συντεθειμένη ἀπὸ κτιστὴν καὶ ἄκτιστον;

Βαρλ. "Ἀπαγε, νὰ μὴ νομίζης ὅτι εἴμεθα τόσον ἀνόητοι. Ἄλλὰ ἀναβιβάζομεν τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν ὀρατὴν εἰς τὴν καθ' ὁλοκληρίαν ἀόρατον καὶ μόνην ἄκτιστον θεότητα, καὶ οὕτω μίαν ἄκτιστον θεότητα πρεσβεύομεν, τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ.

14

Ὁρθόδ. Ἐπομένως καλῶς μόλις πρὸ ὀλίγου σὰς ἐστηλίτευσεν ὁ λόγος ἐν συντομίᾳ· διότι ἰδοὺ ὅτι εἶπατε σαφῶς κτιστὴν τὴν ἐκφανεῖσαν εἰς τὸ ὄρος δόξαν καὶ λαμπρότητα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀληθῶς ἐλέγχεσθε ὅτι περιπίπτετε εἰς ὅσας ἀτοπίας ἀπεδείχθησαν προηγουμένως καὶ ἀποδεικνύετε ὅτι εἴσθε ἔνοχοι τῶν κατὰ τοῦ Βαρλαάμ γραπτῶν ἀποκηρύξεων. Διότι τὸ νὰ ἀνάγεσθε ἀπὸ τὰ κτίσματα εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὰ ὀρατὰ κτίσματα νὰ καθορᾶτε τὴν ἄκτιστον οὐσίαν ἀνήκει εἰς τὴν παραφορὰν τοῦ Εὐνομίου. "Ὅθεν κατ' ἀνάγκην συμβαίνουν πολυειδῶς καὶ τὰ δύο, ὅτι συμπύσσετε δυσσεβῶς τὴν μίαν θεότητα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι τὴν κατατέμνετε ἀθέως. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ θεῖος πρόεδρος τῆς Νύσσης· «ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀόρατος γίνεται ὀρατός διὰ τῶν ἐνεργειῶν, καθορώμενος ὄχι κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλὰ κατὰ τινὰ ἰδιώματα περὶ αὐτόν»²⁷. «Κανὲν δὲ ἀπὸ τὰ θεῖα ἰδιώματα δὲν εἶναι ἐπίκτητον, ἂν καὶ ταῦτα δὲν εἶναι ἡ οὐσία»²⁸. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἀντιλέγων σφοδρῶς πρὸς σὰς οἱ ὁποῖοι ἔχετε τὰ φρονήματα τοῦ Βαρλαάμ προτάσσει εἰς τὰς πραγματείας Πρὸς Εὐνόμιον τοὺς λόγους ἐκείνου γράφοντος, ἂν κανεῖς ἐξετάζη γὰρ δημιουργήματα καὶ ἐκ τούτων ἀνάγεται εἰς τὰς οὐσίας, εὐρίσκων τοῦ ἀγεννήτου

τὸν Υἱὸν εὐρίσκων ποίημα, τοῦ δὲ μονογενοῦς τὸν πα-
 ράκλητον, «πῶς δυνατόν», φησίν, «ἐκ τῶν δημιουργη-
 μάτων τὰς οὐσίας ἀναλογίζεσθαι ἐγὼ μὲν οὐχ ὄρῶ· δυ-
 νάμεως γὰρ καὶ σοφίας καὶ τέχνης, οὐχὶ δὲ τῆς οὐσίας
 5 αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα. Καὶ οὐδὲ αὐτὴν
 πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν ἀναγκαίως παρίστη-
 σιν, ἐνδεχομένου ποτὲ τὸν τεχνίτην μὴ πᾶσαν ἑαυτοῦ
 τὴν ἰσχὺν ἐναποθέσθαι ταῖς ἐνεργείαις, ἀλλ' ὑφειμένοις
 πολλάκις ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς τέχνης τοῖς τόνοις χρή-
 10 σασθαι. Εἰ δὲ καὶ ὅλην τὴν δύναμιν ἐπὶ τὸ ἔργον ἀνα-
 κινήσειε, καὶ οὕτως ἂν ὑπάρχοι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ διὰ
 τῶν ἔργων ἀναμετρεῖσθαι, οὐχὶ δὲ τὴν οὐσίαν, ἥτις πο-
 τέ ἐστὶ καταλαμβάνεσθαι». Τοῦτ' αὐτὸ καὶ ὁ θεσπέσιος
 διδάσκει Παῦλος· «τὰ ἀόρατα», γράφων, «τοῦ Θεοῦ ἀπὸ
 15 κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε
 αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης». Ἐπεὶ καὶ ὁ πολὺς
 τὰ θεῖα Μάξιμος τοῦτ' ἐξηγούμενός φησιν· «οἱ τῶν ὄν-
 των λόγοι προκαταρτισθέντες τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ,
 καθὼς οἶδεν αὐτός, ἀόρατοι ὄντες, οὓς καὶ ἀγαθὰ θελή-
 20 ματα καλεῖν τοῖς θείοις ἐστὶν ἔθος ἀνδράσιν, ἀπὸ τῶν
 ποιημάτων νοούμενοι καθορῶνται. Πάντα γὰρ τὰ ποιή-
 ματα τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν μετὰ τῆς δεούσης ἐπιστή-
 μης γνωστικῶς ὑφ' ἡμῶν θεωρούμενα, τοὺς καθ' οὓς
 γεγένηνται λόγους κρυφίως ἡμῖν ἀπαγγέλλουσι, καὶ τὸν
 25 ἐφ' ἐκάστῳ ποιήματι θεῖον σκοπὸν ἑαυτοῖς συνεκφαί-
 νουσι· καθὸ καὶ ὅτι οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, καὶ
 τὸ στερέωμα τὴν τῶν χειρῶν ἀναγγέλλει ποίησιν'. Αἰ-
 δῖος δὲ δύναμις ἐστὶ καὶ θειότης ἢ συνεκτικὴ τῶν ὄντων
 πρόνοια καὶ ἢ κατ' αὐτὴν ἐκθεωτικὴ τῶν προνοουμένων
 30 ἐνέργεια». Μανθάνεις καὶ παρὰ Παύλου τοῦ Θεοῦ θειό-
 τητα καὶ αἰδῖον οὖσαν τὴν θέωσιν;

15 Βα ρ λ. "Ἰν' ἐξείπω τ' ἀληθὲς μηδὲν ὑποστειλάμενος,
 ἡμεῖς τοῦ μεγάλου Διονυσίου ρῆσιν ἠκούομεν ὑμᾶς προ-
 βαλλομένους, ἀφ' ἧς καὶ ἀντιλέγειν εἶχομεν. Σὺ δὲ πάν-

τὸν υἱὸν κτίσμα καὶ τοῦ μονογενοῦς τὸν παράκλητον ἐπίσης κτίσμα, λέγει, «πῶς εἶναι δυνατόν ἐκ τῶν δημιουργημάτων νὰ ἀναλογισθῶμεν τὰς οὐσίας, ἐγὼ μὲν δὲν τὸ βλέπω· διότι τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ δυνάμεως καὶ σοφίας καὶ τέχνης, ὄχι δὲ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας· καὶ δὲν παραιοῦν ἀναγκαίως ὅλην αὐτὴν τὴν δύναμιν τοῦ δημιουργοῦ, διότι κάποτε εἶναι ἐνδεχόμενον ὁ τεχνίτης νὰ μὴ ἐναποθέσῃ ὅλην τὴν ἰσχύν του εἰς τὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ πολλάκις νὰ χρησιμοποιήσῃ χαμηλοτέρους τοὺς τόνους εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Ἐὰν δὲ ἀνακινήσῃ ὅλην τὴν δύναμιν εἰς τὸ ἔργον, καὶ τότε πάλιν εἶναι δυνατόν διὰ τῶν ἔργων νὰ ἀναμετρηθῇ ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, ὄχι δὲ νὰ καταληφθῇ τί εἶναι ἡ οὐσία αὐτοῦ»²⁹. Τὸ ἴδιον διδάσκει καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος γράφων, «τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ καθορῶνται ἀπὸ κτίσεως κόσμου νοούμενα ἐκ τῶν ποιημάτων, ἡ αἰδῖος δύναμις καὶ θεϊότης αὐτοῦ»³⁰. Ἐπειδὴ καὶ ὁ πολὺς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος λέγει ἐξηγῶν τοῦτο· «οἱ λόγοι τῶν ὄντων καταρτισθέντες εἰς τὸν Θεὸν πρὸ τῶν αἰώνων, ὅπως γνωρίζει αὐτός, ὄντες ἀόρατοι, τοὺς ὁποίους οἱ θεῖοι ἄνδρες συνηθίζουν νὰ καλοῦν καὶ ἀγαθὰ θελήματα, καθορῶνται νοούμενοι ἀπὸ τὰ ποιήματα. Πράγματι ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ, θεωρούμενα ἀπὸ ἡμᾶς κατὰ φύσιν γνωστικῶς μὲ τὴν δέουσαν ἐπιμέλειαν, ἀναφέρουν εἰς ἡμᾶς κρυφίως τοὺς λόγους κατὰ τοὺς ὁποίους ἔχουν γίνεαι καὶ συναποκαλύπτουν τὸν εἰς ἕκαστον ποίημα ὑφιστάμενον θεῖον σκοπὸν, καθ' ὅσον καὶ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ καὶ τὸ στερέωμα ἀναγγέλλει τὴν ποίησιν τῶν χειρῶν»³¹. Αἰδῖος δὲ δύναμις καὶ θεϊότης εἶναι ἡ συνεκτικὴ πρῶνοια τῶν ὄντων καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἐκθεωτικὴ ἐνέργεια τῶν προνοουμένων»³². Μανθάνεις καὶ ἀπὸ τὸν Παῦλον ὅτι ἔχει θεϊότητα ὁ Θεὸς καὶ ὅτι ἡ θέωσις εἶναι αἰδῖος;

15

Β α ρ λ. Διὰ νὰ ὁμολογήσω τὴν ἀλήθειαν χωρὶς νὰ ἀποκρύψω τίποτε, ἡμεῖς ἠκούομεν ὅτι σεῖς προβάλλετε ρῆσιν τοῦ μεγάλου Διονυσίου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν

31. Ψ α λ μ. 18, 2.

32. Πρὸς Θαλάσσιον 13, PG 90, 293D - 296A.

τας τοὺς ἁγίους ἀρτίως ὑμῖν ἔδειξας ὁμολογοῦντας. Ἴσθι γε μὴν ὡς οὐσίαν τοῦτ' εἶναι λέγομεν ἡμεῖς τὸ φῶς, εἶπερ ἄκτιστόν ἐστιν.

Ὁ ρ θ ό δ. Ἀλλὰ κἀντεῦθεν οὐδὲν ἤττον ἀθεΐα τε
5 καὶ διθεΐα περιπίπτετε δυσσεβεστάτῃ.

Β α ρ λ. Πῶς καὶ τίνα τρόπον;

Ὁ ρ θ ό δ. Ἐπεὶ φθάσαντες ἀπεφήνασθε μίαν ἄκτιστον εἶναι θεότητα, τὴν παντάπασιν ἀόρατον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, κακῶς ἐκδεξάμενοι τὰς πατερικὰς φωνάς, καὶ
10 περιελόντες ταύτης ἅπαν φυσικόν, κἀντεῦθεν καὶ τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, ἅτε τοῖς ἠξιωμένοις ὄραθῆν, εἶναι κτιστόν συναπεφήνασθε, νῦν οὐσίαν εἶναι τοῦτο λέγοντες, ἢ τὸ αὐτὸ διατελεῖν φατε κτίσμα τε καὶ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ (ὃ γὰρ κτίσμα πρότερον,
15 νῦν οὐσίαν εἶναι ἰσχυρίζεσθε, παντάπασιν ἀθέως) ἢ δύο λέγετε οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ δύο θεότητας, ἣν πρότερον ἀόρατον ὑπάρχειν διετεινάσθε καὶ τὸ ἑωραμένον τοῦτο τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀποστόλων φῶς, ὃ νῦν οὐσίαν εἶναι διαβεβαιούσθε, εἶπερ ἄκτιστον.

1620 Β α ρ λ. Ἐμοιγε νῦν ἐκεῖνο λίαν ἔπεισι θαυμάζειν, πῶς τῶν ἁγίων ὡς προαναπέφηνεν ὄρατὴν καὶ ἀόρατον λεγόντων τοῦ Θεοῦ θεότητα, προσκυνεῖν θεότητα μίαν κοινῇ πάντες ἀνωμολογημένον ἔχομεν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἁγίων παραδεδομένον. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸ ἄκτιστον
25 ἦνωται, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὄρατόν ὀπηδήποτε καὶ ἀόρατον καὶ τᾶλλ' ὅσα καὶ ὑμεῖς φατε διηρημένη φαίνεται. Πῶς οὖν μία καὶ ἀπλῆ;

Ὁ ρ θ ό δ. Αὐτόθεν, ὧ βέλτιστε, τὸ πρὸς ἀλλήλας ἀχώριστον ἔχουσιν ἢ ἄκτιστος οὐσία καὶ ἢ ἄκτιστος ἐν-
30 ἔργεια· οὐ γὰρ ὥπται ποτέ τις αὐτῶν τῆς ἐτέρας ἔρημος. Καὶ οὕτως ἐν οὐσία καὶ ἐνεργείᾳ μία ἐστὶν ἄκτιστος θεότης, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Μάξιμος εἰπὼν, ὅτι «μία θεότης ἀναρχος καὶ ἀπλῆ καὶ ὑπερού-
35 σιος καὶ ἀμερῆς καὶ ἀδιαίρετος», ἐπήνεγκε· «Πατὴρ γὰρ

ἀφορμὴν νὰ ἀντιλέγωμεν. Σὺ δὲ τώρα ἔδειξες ὅτι ὅλοι οἱ ἅγιοι συμφωνοῦν μὲ σᾶς. Γνώριζε ὅμως ὅτι ἡμεῖς λέγομεν ὅτι τοῦτο τὸ φῶς εἶναι οὐσία, ἂν εἶναι ἄκτιστον.

Ὁ ρ θ ό δ. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐδῶ περιπίπτετε ὄχι ὀλιγώτερον εἰς ἀθεΐαν καὶ διθεΐαν δυσσεβεστάτην.

Β α ρ λ. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον;

Ὁ ρ θ ό δ. Πρὸ ὀλίγου ἀπεφάνθητε ὅτι μία ἄκτιστος θεότης ὑπάρχει, ἡ ἐντελῶς ἀόρατος οὐσία τοῦ Θεοῦ, κακῶς ἐκλαθόντες τὰ πατερικὰ λόγια, καὶ περικόψαντες ἀπὸ αὐτὴν πᾶν φυσικόν, ἐξ οὗ καὶ ἀπεφάνθητε περαιτέρω ὅτι καὶ τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου, ὡς θεαθὲν ἀπὸ τούς ἀξιωμένους, εἶναι κτιστόν. Τώρα, λέγοντες ὅτι τοῦτο εἶναι οὐσία, ἢ δέχεσθε ὅτι κτίσμα καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἴδιον (διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προηγουμένως ἐλέγετε κτίσμα, τώρα ἰσχυρίζεσθε ὅτι εἶναι οὐσία, καθ' ὀλοκληρίαν ἀθέως), ἢ δέχεσθε δύο οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ δύο θεότητας, ἤτοι ἀφ' ἑνὸς μὲν αὐτὴν διὰ τὴν ὁποίαν προηγουμένως ἰσχυρίσθητε ὅτι εἶναι ἀόρατος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ὁραθὲν ἀπὸ τούς ὀφθαλμοὺς τῶν Ἀποστόλων τοῦτο φῶς, τὸ ὁποῖον τώρα διαβεβαιώνετε ὅτι εἶναι οὐσία ὡς ἄκτιστον.

16

Β α ρ λ. Μοῦ ἔρχεται τώρα νὰ ἀπορήσω ἰδιαίτερος δι' ἐκεῖνο· πῶς, ἐνῶ οἱ ἅγιοι, ὡς προαπεδείχθη, λέγουν ὀρατὴν καὶ ἀόρατον τὴν θεότητα τοῦ Θεοῦ, ἔχομεν ὡμολογημένον καὶ παραδεδομένον ἀπὸ τούς αὐτοὺς ἀγίους νὰ προσκυνοῦμεν κοινῶς ὅλοι μίαν θεότητα. Διότι, ἂν εἶναι κατὰ τὸ ἄκτιστον ἠνωμένη, ὅμως κατὰ τὸ ὀρατὸν ὀπωσδήποτε, τὸ ἀόρατον καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα λέγετε σεις, φαίνεται διηρημένη. Πῶς λοιπὸν εἶναι μία καὶ ἀπλῆ;

Ὁ ρ θ ό δ. Ἀπὸ αὐτό, ὦ θαυμάσιε, ἔχουν τὸ πρὸς ἀλλήλας ἀχώριστον ἢ ἄκτιστος οὐσία καὶ ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια· διότι δὲν ἔχει ποτὲ φανῆ κάποια ἀπὸ αὐτὰς ἔρημος τῆς ἄλλης. Καὶ οὕτως ἐν οὐσία καὶ ἐνεργείᾳ μία εἶναι ἄκτιστος θεότης, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Αὐτὰ εἰπὼν καὶ ὁ σοφὸς κατὰ τὰ θεῖα Μάξιμος, ὅτι «μία ὑπάρχει θεότης ἀναρχος καὶ ἀπλῆ καὶ ὑπερούσιος καὶ ἀμερῆς καὶ ἀδιαίρετος»³³, προσέθεσε· «διότι ἡ θεό-

- καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἡ θεότης. Καὶ εἷς Θεός, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος». Ἡ δὲ μία αὕτη θεότης καὶ ὁ εἷς
- 5 Θεός, «ἀόρατος ὢν τῇ οὐσίᾳ καὶ δρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεται, ἐν τισι τοῖς περὶ αὐτὸν ιδιώμασι καθορώμενος» κατὰ τὸν Νύσσης θεορρήμονα Γρηγόριον, «οὐδὲν δὲ τῶν θείων ιδιωμάτων ἐπίκτητον» κατὰ τὸν μακάριον Κύριλλον. Διὸ καὶ ὁ τὴν ἀρχὴν ὡς τοῦ θείου προήνεγκας αὐ-
- 10 τὸς Μαξίμου, εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐπὶ λέξεως ἐκεῖνος ἔγραψεν, ἀλλ' εὖ ἂν ἔχοι εὐσεβῶς νοούμενον· οὐ γὰρ ἐναντιοῦται τῷ ἐνιαίῳ τὸ διακεκριμένον τῆς θεότητος. Ὑμεῖς δὲ τοῦτο μὴ συνέντες εἰς κτιστὴν καὶ ἄκτιστον δυσσεβέστατα διερρήξατε τὴν μίαν θεότητα κατὰ μίμη-
- 15 σιν Ἀρείου· καὶ οὗτος γὰρ μὴ συνεῖς τὴν κατὰ τὰς θείας ὑποστάσεις εὐσεβῆ διάκρισιν εἰς κτιστὸν καὶ ἄκτιστον τὸν ἕνα κατέτεμε Θεόν.
- 17 Φέρε δέ σοι νῦν ἔτι περὶ τοῦ διακεκριμένου τῆς θεοτητος ρητέον. Ὑστερον δὲ καὶ ὅτι μία καὶ ἀπλῆ καὶ ἀ-
- 20 μερῆς θεότης μὴ ἐκστάσα τῆς ὑπερφυοῦς ἀπλότητος διὰ τὴν κατὰ τὰς ἐνεργείας εὐσεβῆ διάκρισιν σὺν Θεῷ δειχθήσεται. Αἴγε μοι τοίνυν· ἔστιν ὄνομα τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ;
- Β α ρ λ. Τοῦτο συμφώνως πάντες ἔφησαν οἱ θεολό-
- 25 γοι, ἀνώνυμον καὶ ὑπερώνυμον εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ.
- Ὁ ρ θ ό δ. Ἀληθές· καὶ αὐτὸ γὰρ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα τῆς οὐσιοποιοῦ τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἐπωνυμίαν ὁ
- 30 ἐξ Ἀρείου Πάγου μέγας ἔφη Διονύσιος, ὡς τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης προσηγορίαν ἰδίαν οὐδαμῶς ἐχούσης. Ἀλλ' ἐπεὶ τῆς θείας οὐσίας ἡ θεότης ὄνομα οὐκ ἔ-

34. Κεφάλαια θεολογικά 2, 1, PG 90, 1125AC.

35. Εἰς μακαρισμοὺς 4, PG 44, 1269A.

36. Βλ. Περί τῆς ἐν Πνεύματι προσκυνήσεως 9, PG 68, 608A.

37. Βλ. Κεφάλαια περὶ ἀγάπης 3, 28, PG 90, 1025B.

38. Περί θείων ὀνομάτων 2, 7, PG 3, 645A. Ἐφ' ὅσον οὐδεμία προσηγορία τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει, πάντα τὰ ὀνόματα διὰ τῶν

της είναι Πατήρ και Υἱός και ἅγιον Πνεῦμα, καθ' ὅσον ἡ οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή»³⁴. Ἡ μία δὲ αὐτὴ θεότης καὶ ὁ εἷς Θεὸς κατὰ τὸν θεωρήμονα Γρηγόριον Νύσσης, «ἐνῶ εἶναι ἀόρατος εἰς τὴν οὐσίαν του, γίνεται ὁρατός διὰ τῶν ἐνεργειῶν, καθορώμενος διὰ τινων ἀπὸ τὰ περὶ αὐτὸν ἰδιωμάτων»³⁵, κατὰ δὲ τὸν μακάριον Κύριλλον «κανέν ἐκ τῶν δύο ἰδιωμάτων δὲν εἶναι ἐπίκτητον»³⁶. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ χωρίον τοῦ ὁποίου προέβαλες ἐσὺ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς συνομιλίας μας ὡς ἀνήκον εἰς τὸν θεῖον Μάξιμον, ἄν καὶ ἐκεῖνος δὲν τὸ ἔγραψε κατὰ λέξιν οὕτως, πάντως εἶναι ὀρθὸν εὐσεβῶς ἐξηγούμενον· διότι δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ἐνιαῖον τὸ διακεκριμένον τῆς θεότητος³⁷. Σεῖς δέ, μὴ ἀντιληφθέντες τοῦτο διεσπάσατε τὴν μίαν θεότητα εἰς κτιστὴν καὶ ἄκτιστον κατὰ μίμησιν τοῦ Ἄρειου· διότι καὶ αὐτός, μὴ ἀντιλαμβανόμενος τὴν κατὰ τὰς θείας ὑποστάσεις εὐσεβῆ διάκρισιν, κατέτεμε τὸν ἕνα Θεὸν εἰς κτιστὸν καὶ ἄκτιστον.

17

Ἄς λεχθοῦν ὅμως τώρα καὶ ἄλλα περὶ τοῦ διακεκριμένου τῆς θεότητος, ὕστερα δὲ θὰ δειχθῆ σὺν Θεῶ καὶ ὅτι μία καὶ ἀπλῆ καὶ ἀμερῆς θεότης ὑπάρχει, μὴ ἐξερχομένη ἀπὸ τὴν ὑπερφυᾶ ἀπλότητα ἐξ αἰτίας τῆς κατὰ τὰς ἐνεργείας εὐσεβοῦς διακρίσεως. Λέγε μου λοιπόν· ὑπάρχει ὄνομα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ;

Β α ρ λ. Ὡς πρὸς τοῦτο ἐδέχθησαν ἀπὸ συμφώνου ὅλοι οἱ θεολόγοι ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνώνυμος καὶ ὑπερώνυμος.

Ὁ ρ θ ὁ δ. Ἀληθές. Διότι ὁ ἐξ Ἄρειου Πάγου μέγας Διονύσιος εἶπεν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας εἶναι ἐπωνυμία τῆς οὐσιοποιουῦ δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον ἡ ὑπερουσιότης ἐκείνη δὲν ἔχει καθόλου ἰδικὴν τῆς ἐπωνυμίαν³⁸. Ἄλλ' ἀφοῦ ἡ θεότης δὲν εἶναι ὄνομα τῆς θείας

ὁποίων δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ἡ θεότης, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα «οὐσία», οὐδὲν ἕτερον σημαίνουν, εἰ μὴ τὰς διαφόρους δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Συγκεκριμένως δὲ διὰ τοῦ ὀνόματος «οὐσία» νοεῖται οὐσιοποιὸς ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος παράγει τὰ ὄντα.

στι, τίνος ἄρ' ἔστι καὶ τί ποτε σημαίνει τοῦνομα; Μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τούτων ἀφόμενοι τοῦ πυνθάνεσθαι ἀλλήλων, ἀμφοτέροι παρὰ τῶν ἁγίων διδαχθῶμεν. Φησὶ τοίνυν Γρηγόριος ὁ τῆς Νύσσης φανότατος φωστήρ περὶ τῶν πνευματομάχων, ὅτι «φασὶ φύσεως εἶναι σημαντικὴν τὴν θεότητα. Ἡμεῖς δ' ἴσμεν ὅτι ἡ θεία φύσις ὄνομα σημαντικὸν οὐκ ἔχει ἀλλ' εἴ τι καὶ λέγεται εἴτε παρὰ τῆς ἀνθρωπίνης συνηθείας εἴτε παρὰ τῆς θείας Γραφῆς, τῶν περὶ αὐτὴν τι ἀποσημαίνει· αὐτὴ δὲ ἡ θεία φύσις ἀφραστός τε καὶ ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν. Οὐκοῦν οὐ τὴν φύσιν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν ἡ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησι». Θεότης οὖν κυρίως ἡ τοῦ Θεοῦ θεατικὴ δύναμις, τό τε πάντ' εἰδέναι καὶ τὸ πάντα ἐφορᾶν περινοούμενον ἀπάντων. Λέγεται δὲ θεότης καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατ' αἰτίαν ἀπὸ τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας ὀνομαζομένη, καθάπερ ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ παρίστησι. Διὸ καὶ Γρηγορίων ὁ θεολογικώτατος φησιν· «ἐνὶ φωτὶ περιαστράφθητε κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον εἴτουν θεότητος».

18 Τὸ αὐτὸ δ' ἂν εὔροις καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων θείων ὀνομάτων. Διὸ καὶ Διονύσιος ὁ τούτων ἐξόχως ὑμνωδὸς ἐρχόμενος τὴν τοῦ ὄντος θεωνυμίαν ἐξυμνεῖν, «οὐκ ἐκφράσαι», φησὶν, «ὁ λόγος τὴν αὐτοῦπερούσιον ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος ἐπαγγέλλεται, τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα καὶ οὐσίαν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν ἐν ἀποκρύφους, ὡς τὰ λόγια φησιν, ὑπεριδρυμένην· ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὑμνεῖ, καὶ ὄν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν, τὴν οὐσιοποιὸν καὶ ζωοποιὸν καὶ σοφοδότιν αἰτίαν, τῶν οὐσίας καὶ ζωῆς καὶ νοῦ καὶ λόγου καὶ αἰσθησεως μετσίληφότων». Ὑμεῖς οὖν οἱ τὴν ἑτέραν λέ-

39. Περί θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, PG 46, 573D - 576A.

40. Λόγος 39 εἰς Φῶτα 11, PG 38, 345C.

ούσιας, τίνας λοιπόν είναι και τί σημαίνει τὸ ὄνομα; Μᾶλλον δὲ, ἐγκαταλείποντες τὴν προσπάθειαν νὰ πληροφορηθῶμεν ἀμοιβαίως μεταξύ μας, ἄς διδαχθῶμεν καὶ οἱ δύο ἀπὸ τοὺς ἀγίους. Λέγει λοιπόν ὁ Γρηγόριος ὁ λαμπρότατος φωστήρ τῆς Νύσσης περὶ τῶν πνευματομάχων, ὅτι «ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἐπωνυμία θεότης εἶναι σημαντικὴ τῆς φύσεως. Ἡμεῖς ὅμως γνωρίζομεν ὅτι ἡ θεία φύσις δὲν ἔχει ὄνομα σημαντικόν· ἀλλ' ὅ,τιδῆποτε λέγεται εἴτε ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν εἴτε ἀπὸ τὴν θείαν Γραφήν, σημαίνει κάτι ἀπὸ τὰ περὶ αὐτὴν· αὐτὴ δὲ ἡ θεία φύσις μένει ἄφραστος καὶ ἀνεκφώνητος, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν διὰ λόγου ἔννοιαν. Ἐπομένως ἡ ἐπωνυμία τῆς θεότητος παριστάνει ὄχι τὴν φύσιν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν»³⁹. Θεότης λοιπόν κυρίως εἶναι ἡ θεατικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἡ παντογνωσία καὶ ἡ περὶ τῶν πάντων πρόνοια. Λέγεται δὲ θεότης καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς αἰτίας ὀνομαζομένη ἀπὸ τὴν ἐνεργειάν της, ὅπως ὁ ἴδιος παριστάνει ἀλλοῦ. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ ὁ θεολογικώτατος τῶν Γρηγορίων, «περιαστραφθῆτε δι' ἐνός φωτός κατὰ τὸν λόγον τῆς οὐσίας ἤτοι θεότητος»⁴⁰.

18

Τὸ ἴδιον δύνασαι νὰ εὔρης καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα θεῖα ὀνόματα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Διονύσιος, ὁ ἔξοχος ὑμνωδὸς αὐτῶν, ἀρχίζων τὴν θεωνυμίαν τοῦ ὄντος λέγει, «ὁ λόγος δὲν ἐπαγγέλλεται νὰ ἐκφράσῃ τὴν αὐτοῦπερούσιον ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τῆς αὐτοῦπερούσιου θεότητος τὴν ὑπεριδρυμένην ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα, θεότητα, οὐσίαν, ζωὴν καὶ σοφίαν εἰς ἀποκρύφους χώρους, ὅπως λέγουν τὰ ἱερά λόγια, ἀλλὰ ὑμνεῖ τὴν ἐκδηλωμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὡς ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ αἰτίαν ὄλων τῶν ἀγαθῶν, καθὼς ἐπίσης ὡς ὄν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν, ὑμνεῖ τὴν οὐσιοποιὸν καὶ ζωοποιὸν καὶ σοφοδότιν αἰτίαν τῶν μεταλεβόντων οὐσίας, ζωῆς, νοῦ, λόγου, αἰσθήσεως»⁴¹. Σεῖς λοιπόν οἱ ὅποιοι λέγετε κτιστὴν

41. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων 5, 2, PG 3, 816C.

γοντες κτιστήν, ἐπεὶ τὴν οὐσίαν οὐκ ἂν εἶποιτε, τὴν
καὶ πᾶσαν φωνῆς σημασίαν ὑπερβαίνουσιν ὡς ἐν ἀπο-
κρύφοις ὑπεριδρυμένην, οὐκοῦν αὐτὴν τὴν κυρίως κα-
τὰ τοὺς πατέρας λεγομένην τοῦ Θεοῦ θεότητα, δηλαδή
5 τὴν θεατικὴν καὶ θεοποιὸν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκ-
πεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν κτιστὴν λίαν δυσσεβῶς
φατε, καὶ ἡμῖν τοῖς εὐσεβῶς ἄκτιστον κηρύττουσιν αὐ-
τὴν ἐπανίστασθε κακῶς· οὐ γὰρ ἄλλων ἄλλας παρακτι-
κὰς θεότητας ἦτοι οὐσίας λέγομεν ἡμεῖς ὑπερεχούσας
10 καὶ ὑφειμένας, ἀλλ' ἐνὸς Θεοῦ τὰς ὅλας ἀγαθὰς ἐκ-
φάνσεις καὶ προόδους καὶ τὰς εὐσεβῶς ἐξυμνουμένας
θεωνυμίας τοῦ ὄντος ὑπὲρ πᾶν ὄνομα καὶ πᾶσιν ἐκφαν-
σιν καὶ πάντα ὕμνον ὑπ' ἀγγέλων ἁγίων καὶ ἀνθρώπων
προσαγόμενον.

1915 Βα ρ λ. Ἐκεῖνό μοι δεῖξον· πῶς μία καὶ παρ' ὑμῖν
αἱ διάφοροι θεότητες;

Ὁ ρ θ ό δ. Ἐτι πρὸ τῆς τοῦ ἐνιαίου ἀποδείξεως
τᾶλλα παρεῖς τῶν ἀτοπημάτων, οἷς περιπίπτειν κινδυ-
νεύετε μὴ κατὰ τὰς Γραφὰς θεολογοῦντες, ἀλλὰ καὶ τοῖς
20 κατ' αὐτὰς θεολογοῦσιν ἀντιλέγοντες, μίαν μηδεμίαν ὑ-
περβολὴν ἐλλείπουσαν ἐξελέγξω ἀτοπίαν.

Βα ρ λ. Τίνα ταύτην;

Ὁ ρ θ ό δ. Οὐ πᾶν τὸ αἷτιον καθὸ αἷτιον τοῦ αἷτια-
τοῦ ὑπέρκειται, καὶ τὸ μὴ κατὰ τοῦτο ὑπερκείμενον οὐδ'
25 αἷτιον αὐτοῦ δύναιτ' ἂν ὑπάρχειν;

Βα ρ λ. Οὕτως ἔχει. Καὶ γὰρ καὶ «ὁ Πατὴρ τοῦ
Υἱοῦ μείζων τῷ αἷτίῳ», τᾶλλα πᾶνθ' ὁμότιμος ὑπάρχων,
καθάπερ καὶ Γρηγόριός φησιν ὁ τῆς θεολογίας ἐπώ-
νυμος.

30 Ὁ ρ θ ό δ. Οὐ Γρηγόριος μόνον, ᾧ ἴγαθέ, ἀλλὰ καὶ
Βασίλειος ὁ μέγας, «τάξει μὲν», φησί, «δεύτερος ὁ Υἱ-
ὸς τοῦ Πατρὸς, ὅτι ἀπ' ἐκείνου, καὶ ἀξιώματι, ὅτι ἀρχὴ
καὶ αἷτία, τῷ εἶναι Πατέρα αὐτοῦ, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ ἡ
πρόσοδος καὶ προσαγωγή πρὸς τὸν πατέρα, φύσει δὲ οὐκ-

τὴν ἄλλην, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνασθε νὰ εἴπετε τὴν οὐσίαν κτιστὴν, τὴν ὑπερβαίνουσαν πᾶσαν σημασίαν λέξεως ὡς ὑπεριδρυμένην εἰς ἀποκρύφους χώρους, ἄρα πολὺ δυσσεβῶς ἐννοεῖτε κτιστὴν τὴν κυρίως κατὰ τοὺς πατέρας θεότητα τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὴν θεατικὴν καὶ θεοποιὸν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκδηλουμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν, καὶ κακῶς ἐπιτίθεσθε ἐναντίον ἡμῶν οἱ ὁποῖοι κηρύσσομεν αὐτὴν εὐσεβῶς ἄκτιστον· διότι ἡμεῖς δὲν δεχόμεθα ἄλλας θεότητας παραγωγικὰς ἄλλων, ἤτοι οὐσίας ὑπερεχούσας καὶ ὑφειμένας, ἀλλὰ τὰς ἐν γένει ἀγαθὰς ἐκφάνσεις καὶ προόδους τοῦ ἐνός Θεοῦ, καὶ τὰς εὐσεβῶς ἐξυμνουμένας θεωνυμίας τοῦ ὄντος ὑπεράνω παντός ὀνόματος, πάσης ἐκφάνσεως καὶ παντός ὕμνου, προσαγομένου ἀπὸ ἁγίους ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους.

19 Βαρλ. Δεῖξε μου τοῦτο· πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι καὶ διὰ σᾶς μία αἰ διάφοροι θεότητες.

Ὁρθόδ. Παραλείπων ἀκόμη πρὸ τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἐνιαίου τὰ ἄλλα ἀτοπήματα, εἰς τὰ ὁποῖα κινδυνεύετε νὰ περιπέσετε μὴ θεολογοῦντες κατὰ τὰς Γραφάς, ἀλλὰ καὶ ἀντιλέγοντες εἰς τοὺς θεολογοῦντας κατ' αὐτάς, θὰ ἐξελέγξω μίαν ἀτοπίαν ἢ ὁποῖα δὲν στερεῖται καμμιάς ὑπερβολῆς.

Βαρλ. Ποίαν λοιπόν;

Ὁρθόδ. Δὲν εἶναι ὀρθὸν ὅτι πᾶν αἴτιον ὡς αἴτιον ὑπέρκειται τοῦ αἰτιατοῦ, καὶ ὅτι τὸ μὴ ὑπερκείμενον κατὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶναι οὔτε αἴτιον;

Βαρλ. Ὁρθὸν εἶναι. Διότι καὶ «ὁ Πατὴρ εἶναι ἀνώτερος τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὸ αἴτιον», ἐνῶ καθ' ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ὁμότιμος, ὅπως λέγει καὶ ὁ Γρηγόριος, ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας⁴².

Ὁρθόδ. Ὁχι μόνον ὁ Γρηγόριος, ὡ ἀγαθέ, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει, «κατὰ μὲν τὴν τάξιν ὁ Υἱὸς εἶναι δεύτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐφ' ὅσον προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖνον, καὶ κατὰ τὸ ἀξίωμα ἐπίσης ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ πραγματοποιεῖται ἡ πρόσοδος καὶ προσαγωγή πρὸς τὸν Πατέρα, κατὰ δὲ τὴν φύσιν

έτι δεύτερος, ὅτι ἡ θεότης ἐν ἑκατέρῳ μία». Ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὴ ὑπερκείμενον οὐδ' αἴτιον, οὐκ ἀόρατος δὲ μόνον καὶ ἀνώνυμος καὶ ἀμέθεκτος, ἀλλὰ καὶ ὀνομαζομένη καὶ μετεχομένη καὶ ὄρατὴ θεότης τοῦ Θεοῦ τοῖς
 5 πατράσιν εἴρηται, κατηγοροῦντες ἡμῶν ὅτι τὴν ἑτέραν, ἦτοι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς αἰτίαν τε καὶ χορηγὸν ὑπερκεῖσθαι τῆς ἐξ αὐτῆς χορηγουμένης ἀπορρήτου χάριτος καὶ ὀνομαζομένης θεατικῆς δυνάμεως, καὶ τοῦτο
 10 τὴν ἀνάγετε τὸ δῶρον τὸ θεοποιόν. Τοιγαροῦν δύο λέγετε τὰ αἴτια καὶ δύο θεότητας ἀλλήλων ἀντιδιηρημένας, καὶ δύο ἀρχὰς ποιεῖτε καὶ διθεῖα ὡς ἀληθῶς ἀσεβεστάτη περιπίπτετε.

20 Βαρλ. Καὶ τίς τῶν πατέρων ὑπερκεῖσθαι τῆς ἀκτίστου χάριτος τὴν ἄκτιστον οὐσίαν ἔφη; Δύο γὰρ λέγοντας αὐτοὺς παρήγαγες, ὑπερκειμένην δὲ καὶ ὑφειμένην οὕπω.

Ὁρθόδ. Συνετῶς δεῖ κατακούειν τῶν λεγομένων, εἰ βούλεται τις ἐφικνεῖσθαι τῆς ἐν τούτοις ἀληθείας.
 20 Σὺ δ' οὐκ ἐπιγνόντι ἔοικας τὴν δύναμιν τῶν εἰρημένων ἄρτι. Ἀλλὰ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω προηγάγομεν τὸν μέγαν Διονύσιον καὶ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον λέγοντας τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀνώνυμον, ὡς ὑπερώνυμον καὶ πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν ὑπερβαίνουσαν,
 25 πάντα δὲ τὰ λεγόμενα ἐπὶ Θεοῦ τῶν περὶ αὐτὴν τι ἀποσημαίνειν, καὶ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν τοῦ Θεοῦ κυρίως δύναμιν δηλοῦν, λέγεσθαι δὲ καὶ τὴν ὑπερώνυμον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ θεότητα, ἀλλ' οὐ κυριωνύμως. Τοῦ γοῦν ὀνομαζομένου τὸ ὑ-
 30 περώνυμον ὑπέρεκειται, καὶ ἡ οὐσία τῶν περὶ αὐτὴν ἀπάντων ὑπερτέρα. Διὸ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, «τὸ Θεὸς εἶναι», φησί, «δεύτερόν ἐστι τῆς φύσεως». Καὶ ὁ Νύσσης ἀδθις· «εἰ τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ ἐξερευνηθῆναι οὐ δύναται καὶ αἱ ὁδοὶ οὐκ ἐξιχνιάζονται καὶ ἡ τῶν ἀ-

43. Κατὰ Εὐνομίου 3, PG 29, 656A.

44. Μ. Ἀθανασίου, Διάλογος μετὰ Μακεδονιανοῦ 1, 14.

δέν εἶναι πλέον δεύτερος ἐφ' ὅσον καὶ εἰς τοὺς δύο ἢ θεότης εἶναι μία»⁴³. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ μὴ ὑπερκείμενον δέν εἶναι οὔτε αἴτιον, ἀπὸ τοὺς πατέρας δὲ ἔχει κληθῆ ὄχι μόνον ἀόρατος καὶ ἀνώνυμος καὶ ἀμέθεκτος, ἀλλὰ καὶ ὀνομαζομένη καὶ μετεχομένη καὶ ὀρατὴ θεότης τοῦ Θεοῦ, σεις κατηγοροῦντες ἡμᾶς ὅτι λέγομεν ὅτι ἡ μία, ἦτοι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς αἰτία καὶ χορηγὸς ὑπέρεκειται τῆς ἀπὸ αὐτὴν χορηγουμένης ἀπορρήτου χάριτος καὶ τῆς ὀνομαζομένης θεατικῆς δυνάμεως, καὶ τοῦτο κατὰ τοὺς πατέρας, δέν ἀνάγετε εἰς τὴν αἰτίαν αὐτὴν τὸ θεοποιὸν δῶρον. Ἐπομένως δέχεσθε δύο αἴτια καὶ δύο θεότητας χωρισμένας ἀλλήλων, καὶ οὕτω κατασκευάζετε δύο ἀρχὰς καὶ περιπίπτετε εἰς ἀσεβεστάτην πράγματι διθειᾶν.

20

Βαρλ. Ποῖος ἀπὸ τοὺς πατέρας εἶπεν ὅτι ἡ ἄκτιστος οὐσία ὑπέρεκειται τῆς ἀκτίστου χάριτος; Διότι ἐσὺ τοὺς παρουσίας νὰ δέχωνται δύο θεότητας, ὄχι ὅμως μίαν ὑπερκειμένην καὶ μίαν ὑφειμένην.

Ὁρθόδ. Πρέπει κανεῖς νὰ ἀκούη συνετῶς τὰ λεγόμενα, ἐὰν θέλῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἀληθές νόημά των. Σὺ ὅμως φαίνεται ὅτι δέν ἀντελήφθης ἀκόμη τὴν δύναμιν τῶν εἰρημένων. Ἀλλὰ καὶ ὀλίγον ἀνωτέρω προεβάλομεν τὸν μέγαν Διονύσιον καὶ τὸν θεῖον Γρηγόριον Νύσσης λέγοντας ὅτι ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνώνυμος καὶ ὑπερβαίνουσα πᾶσαν σημασίαν λέξεως, ὅλα δὲ τὰ λεγόμενα ἐπὶ Θεοῦ ὀνόματα ὅτι σημαίνουν κάτι ἀπὸ τὰ περι αὐτὴν· τοὺς προεβάλομεν ἐπίσης λέγοντας ὅτι τὸ ὄνομα τῆς θεότητος δέν δηλώνει τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ κυριολογικῶς, καὶ ὅτι ἐπίσης λέγεται θεότης καὶ ἡ ὑπερώνυμος οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὄχι κυριωνύμως. Τὸ ὑπερώνυμον λοιπὸν ὑπέρεκειται τοῦ ὀνομαζομένου καὶ ἡ οὐσία εἶναι ὑπερτέρα ὅλων τῶν περι αὐτὴν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, «τὸ εἶναι Θεός εἶναι δεύτερον ἔναντι τῆς φύσεως»⁴⁴. Καὶ ὁ Νύσσης πάλιν, «ἐὰν τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ δέν δύνανται νὰ ἐξερευνηθοῦν καὶ αἱ ὁδοὶ δέν ἐξιχνιάζονται καὶ ἡ ἐξαγγελία τῶν

γαθῶν ἐπαγγελία πάσης ὑπέρκειται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν
 εἰκασίας, πόσω μᾶλλον κατὰ τὸ ἄφραστον καὶ ἀπροσπέ-
 λαστον ἄνω καὶ ὑψηλότερόν ἐστιν αὐτὸ τὸ θεῖον τῶν
 περὶ αὐτὸ νοουμένων». Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, «αἱ δὲ
 5 ἐνέργειαι», φησί, «τοῦ Πνεύματος τίνες; Ἄρρητοι μὲν
 διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρίθμητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος. Πῶς
 γὰρ νοήσωμεν τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, τίνες ἦσαν αὐ-
 τοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνέργειαι, πόσαι δὲ αἱ
 10 αἰῶνας τοὺς ἐπερχομένους δυνάμεις; Ὡστε κἂν τι νοή-
 σης τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Πνεύμα-
 τος κατωτέρω». Τῆς οὖν θεότητος, δηλαδὴ τῆς προαι-
 ωνίου θεατικῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τοῦ τὰ πάντα
 εἰδότος πρὸ γενέσεως Θεοῦ, ἦν κατωτέρω μὲν τοῦ Πνεύ-
 15 ματος ὁ μέγας εἶρηκε Βασίλειος, δευτέραν δὲ τῆς φύ-
 σεως ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τῆς κυρίως θεότητος προσα-
 γορευομένης, τῆς περὶ τὴν θείαν φύσιν οὔσης, ὡς ὁ
 Νύσσης ἀπεφήνατο Γρηγόριος, ταύτης οὖν ἡ οὐσία τοῦ
 Θεοῦ ἡ ὑπερώνυμος, ἡ ἀνεκφώνητος, περὶ ἦν αἱ προ-
 20 αιώνιαι εἰσι δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι, θεότης ἀπὸ τῆς οἰ-
 κείας ἐνεργείας καὶ αὕτη ὀνομαζομένη, πῶς οὐκ ἂν ὑ-
 περκειμένη εἶη; Δεῖ δὲ καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον προ-
 αγαγεῖν· οὗτος γὰρ τῶν ἄλλων ἐμφανέστερον καὶ τὴν
 θέωσιν λέγει τοῦ Θεοῦ θεότητα καὶ ταύτης ὑπερκειμέ-
 25 νην τὴν οὐσίαν, ἀσφαλῶς ἅμα καὶ σαφῶς καὶ σοφῶς καὶ
 εὐσεβῶς· ἐν γὰρ τῷ Περὶ θείων ὀνομάτων, «θεότητα» φη-
 σί, «φαμὲν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν
 μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτί-
 30 δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν, ἧς τὰ μετέχοντα ἐνθεά ἐστί τε
 καὶ λέγεται». Γράφων δὲ Πρὸς Γάϊον, πῶς ὑπὲρ θε-
 αρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ὁ Θεός ἐστιν, «εἰ θεότητα», φη-
 σί, «νοήσαις τὸ θεοποιὸν καὶ ἀγαθοποιὸν δῶρον, καθ'

45. Πρὸς Εὐνόμιον ἀντιρρητικός 3, 1, W. Jaeger, 2, 40· PG 45, 604B.

46. Περὶ Ἀγίου Πνεύματος 19, PG 32, 156D.

47. Περὶ «ὑπερκειμένης» καὶ «ὑφειμένης» θεότητος βλ. Ἐπιστολὴν πρὸς Ἀκίνδυνον 3, 6 κ.έ., Χρήστου, τόμ. Α', σ. 300 κ.έ.

ἀγαθῶν ὑπέρκειται τῆς εἰκασίας διὰ στοχασμῶν, πόσον μᾶλλον αὐτὸ τὸ θεῖον εἶναι ἀνώτερον καὶ ὑψηλότερον τῶν νοουμένων περὶ αὐτὸ κατὰ τὸ ἄφραστον καὶ ἀπροσπέλαστον»⁴⁵. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος λέγει, «αἱ δὲ ἐνέργειαι τοῦ πνεύματος ποῖαι εἶναι; Εἶναι ἄρρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀναρίθμητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος. Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν τὰ ἐπέκεινα τῶν αἰῶνων, ποῖαι ἦσαν αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸ τῆς κτίσεως, πόσαι αἱ ἀπ' αὐτοῦ χάριτες πρὸς τὴν φύσιν, ποῖα δὲ ἡ δύναμις διὰ τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνες, ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη ἐννοήσης κάτι πέραν τῶν αἰῶνων, καὶ τοῦτο εὐρίσκεται κατωτέρω τοῦ Πνεύματος»⁴⁶; Τῆς θεότητος λοιπόν, δηλαδὴ τῆς προαιωνίου θεατικῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας Θεοῦ τοῦ γνωρίζοντος τὰ πάντα πρὸ τῆς γενέσεως, τὴν ὁποίαν ὁ μὲν μέγας Βασίλειος εἶπε κατωτέραν τοῦ Πνεύματος, ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος δευτέραν τῆς φύσεως, τῆς κυρίως θεότητος ὀνομαζομένης, τῆς οὐσίας περὶ τὴν θείαν φύσιν, ὅπως ἀπεφάνθη ὁ Γρηγόριος Νύσσης· αὐτῆς λοιπόν τῆς θεότητος πῶς δὲν ὑπέρκειται ἡ ὑπερώνυμος καὶ ἀνεκφώνητος οὐσία τοῦ Θεοῦ, περὶ τὴν ὁποίαν εἶναι αἱ προαιωνιοὶ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι, θεότης ὀνομαζομένη καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἐνργειάν της⁴⁷; Πρέπει δὲ νὰ φέρωμεν εἰς τὸ μέσον καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον· διότι οὗτος λέγει ἐμφανέστερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ τὴν θέωσιν τοῦ Θεοῦ θεότητα καὶ τὴν οὐσίαν ταύτης ὑπερκειμένην, ἀλαθῆτως ὁμοῦ καὶ σαφῶς, σοφῶς καὶ εὐσεβῶς. Πράγματι εἰς τὸ Περὶ θείων ὀνομάτων λέγει «θεότητα καλοῦμεν κατ' ἀρχὴν μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ὄλων, μεθεκτῶς δὲ θεότητα καλοῦμεν τὴν ἐκδηλουμένην ἀπὸ τὸν ἀμέθεκτον Θεὸν δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν, τῆς ὁποίας ὅσα μετέχουν εἶναι καὶ λέγονται ἔνθεα»⁴⁸. Γράφων δὲ Πρὸς Γάϊον, πῶς ὁ Θεὸς εἶναι ὑπὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν, λέγει, «τοῦτο συμβαίνει, ἐὰν ὡς θεότητα ἐννοήσης τὸ θεοποιὸν καὶ ἀγαθοποιὸν δῶρον, κατὰ τὸ ὁποῖον θεοῦμεθα καὶ

48. Περὶ θείων ὀνομάτων 11, 6, PG 3, 953D - 956A.

ὁ θεοούμεθα καὶ ἀγαθυνόμεθα· καὶ γὰρ εἰ τοῦτό ἐστιν ἀρχὴ τοῦ θεοῦσθαι τοῖς θεουμένοις, ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητός ἐστιν ἐπέκεινα».

21 5 *Β α ρ λ.* Ἐπιπένη τὴν θεότητα σχέσιν οὗτος καὶ μίμησιν ἐκεῖ φησι διὸ ἡμεῖς ταύτην λέγομεν κτιστήν.

Ὁρθόδ. «Ἀμίμητον μίμημα» ταύτην ὠνόμασεν. Ὡσον οὐ μᾶλλον μίμησις ἢ ἀμιμησία. Οὐκουν κτιστή γε παρὰ τοῦτο. Σχέσιν δὲ δηλοῖ πολλὰ τῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ
 10 αὐτὴ γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, ἣτις καὶ ἡμῖν ἐπήγγελται, σχέσις τίς ἐστιν ἀκτιστος οὐσα. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Μάξιμος, ὡς «ἐστι τι πρᾶγμα ὑπὲρ αἰῶνας ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία· οὐ γὰρ θέμις ἤρχθαι ἢ φθάνεσθαι ὑπὸ αἰώνων τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. Ταύτην δὲ πιστεύομεν εἶναι
 15 τὴν τῶν σωζομένων κληρονομίαν». Ἐπιπένη καὶ ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Δαμασκηνὸς πολλὰ τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων σχέσιν δηλοῦν ἐδίδαξεν· ὧν οὐδὲν ἂν φαίη τις κτιστὸν νοῦν ἔχων. Σχέσιν δ' ἀκούων ἐπὶ τῶν τοιούτων μὴ φυσικὴν τῶν εὐμοιρηκότων οἰκειότητα νομίσης, ἀλλὰ τὴν διὰ τοῦ
 20 Πνεύματος ὑπερφυεστάτην μέθεξιν. Διὸ καὶ αὐτὸς ἐπήγαγε τῶν μετεχόντων εἶναι ταύτην, ἀλλ' οὐχὶ τῶν πρὸς ταύτην πεφυκότων. Καὶ γὰρ διὰ τῆς τοιαύτης ἐν Πνεύματι μεθέξεως μίμημα καὶ ὁμοίωμα τοῦ Θεοῦ γίνονται οἱ ἅγιοι ὑπερφυές, κατὰ δὲ τὸν θεῖον Μάξιμον εἰπεῖν,
 25 «εἰκόνες ζῶσαι Χριστοῦ, καὶ ταῦτὸν αὐτῷ μᾶλλον κατὰ τὴν χάριν ἢ ἀφομοίωμα». Ὑπερφυῆς ἄρα καὶ ἡ σχέσις αὕτη. Διὸ καὶ ἄσχετον εὐρήσεις παρὰ τῶν πατέρων τὴν τῆς θεώσεως ὠνομασμένην χάριν, ὡς μὴ ἔχουσαν τὴν οἰανοῦν ἐν τῇ φύσει δύναμιν. Πῶς δ' ἄρα καὶ ἡ θεαρχία,
 30 ἡ ἀγαθαρχία, ἡ θέωσις, ἡ αὐτοθέωσις, ἡ τοῦ Θεοῦ θεότης, ἡ αὐτοθεότης τοῖς κτιστοῖς συναριθμοῖτο ἂν;

22 *Β α ρ λ.* Οἶδα καὶ γὰρ τὸν ἐξ Ἀρείου Πάγου θεοφάν-

49. Ἐπιστολὴ 2, PG 3, 1068A - 1069A.

50. Αὐτόθι.

51. Κεφάλαια θεολογικὰ 2, 86, PG 90, 1165AB.

52. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1253D.

53. Βλ. Διογ. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θεῶν ὀνομάτων

ἀγαθυνόμεθα. Διότι, ἂν τοῦτο εἶναι ἀρχὴ τῆς θεώσεως διὰ τοὺς θεουμένους, ὁ ὑπεράρχιος πάσης ἀρχῆς εἶναι ἐπέκεινα καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος»⁴⁹.

21

Βαρλ. Ἀλλὰ τὴν θεότητα ταύτην οὗτος ὀνομάζει ἐκεῖ σχέσιν καὶ μίμησιν, διὸ ἡμεῖς λέγομεν αὐτὴν κτιστὴν.

Ὁρθόδ. Τὴν ὠνόμασεν «ἀμίμητον μίμημα»⁵⁰. Ὡστε δὲν εἶναι μᾶλλον μίμησις παρὰ ἀμιμησία. Σχέσιν δὲ δηλοῦν πολλὰ ἀπὸ τὰ τοῦ Θεοῦ· διότι καὶ αὕτη ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἔχει καὶ εἰς ἡμᾶς ἐπαγγελθῆ, εἶναι σχέσις, ἐφ' ὅσον εἶναι ἄκτιστος. Διότι λέγει ὁ θεῖος Μάξιμος ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι πρᾶγμα ὑπὲρ τοὺς αἰῶνας· διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη ἀρχθῆ ἢ νὰ καταφθάνεται ἀπὸ τοὺς αἰῶνας ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Πιστεύομεν δὲ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ κληρονομία τῶν σωζομένων»⁵¹. Ἀλλὰ καὶ ὁ κατὰ τὰ θεῖα σοφὸς Δαμασκηνὸς ἐδίδαξεν ὅτι πολλὰ τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸν Θεὸν ἰδιωμάτων δηλώνουν σχέσιν, καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν πᾶς ἐχέφρων νὰ εἴπῃ κάποιον ἀπὸ αὐτὰ κτιστόν. Ἀκούων ὅμως σχέσιν περὶ τῶν τοιούτων νὰ μὴ νομίσης ὅτι πρόκειται περὶ φυσικῆς οἰκειότητος τῶν μετασχόντων, ἀλλὰ περὶ τῆς διὰ τοῦ πνεύματος ὑπερφυστικῆς μεθέξεως. Διὰ τοῦτο προσέθεσε καὶ ὁ ἴδιος ὅτι αὕτη εἶναι τῶν μετεχόντων ἀλλ' ὄχι τῶν ἐχόντων φυσικὴν ἰκανότητα πρὸς ταύτην. Πράγματι διὰ τῆς τοιαύτης μεθέξεως ἐν πνεύματι οἱ ἅγιοι γίνονται ὑπερφυῆς μίμημα καὶ ὁμοίωμα τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν δὲ κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, «εἰκόνες ζῶσαι Χριστοῦ καὶ ταυτὸν μὲ αὐτὸν μᾶλλον κατὰ τὴν χάριν παρὰ ἀφομοίωμα»⁵². Ἄρα ὑπερφυῆς εἶναι καὶ ἡ σχέσις αὕτη. Διὰ τοῦτο θὰ εὔρης ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν πατέρων ὀνομαζομένη χάρις τῆς θεώσεως εἶναι ἄσχετος, ὡς μὴ ἔχουσα καμμίαν δύναμιν εἰς τὴν φύσιν»⁵³. Ἐπομένως πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συγκαταριθμηθῆ μὲ τὰ κτιστὰ καὶ ἡ θεαρχία, ἡ ἀγαθαρχία, ἡ θέωσις, ἡ αὐτοθέωσις, ἡ θεότης τοῦ Θεοῦ, ἡ αὐτοθεότης;

22

Βαρλ. Γνωρίζω καὶ ἐγὼ τὸν ἐξ Ἀρείου Πάγου θεο-

2, 5, PG 3, 644A. Ἡ δύναμις τῆς χάριτος εἶναι εἰς τὰ πνευματικά, ὄχι εἰς τὰ φυσικά.

τορα τοιούτοις ἐξυμνοῦντα προσρήμασιν αὐτῆν, καὶ θείαν δύναμιν καὶ πρόνοιαν καλοῦντα ταύτην. Ἄλλ' οἶδα καὶ ὑποστάτην αὐτῆς εἰρηκότα τὸν Θεόν, καὶ οὐ μόνον ταύτης, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοζωῆς καὶ τῶν παραπλησίων.

5 Διὸ καὶ ὡς τοῦ θείου πυνθανομένου Τιμοθέου γράφει πρὸς αὐτόν· «τί δὲ φῆς, τὸ αὐτοεῖναι λέγομεν ἢ τὴν αὐτοζωήν, καὶ ὅσα ἄλλα ἀπολύτως καὶ ἀρχικῶς εἶναι, καὶ ἐκ Θεοῦ πρώτως ὑφεστηκέναι τιθέμεθα;». Λέγοντες οὖν ἡμεῖς ἐκτίσθαι πρὸς Θεοῦ, ἅπερ οὗτος ὑφεστηκέναι φη-

10 σὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὧν ὑποστάτην τίθεται Θεόν, ἄρ' οὐ ταῦτά τῳ μεγάλῳ φρονοῦμεν κατὰ τοῦτο;

Ὁρθόδ. Ἦκιστα· διαπεπτώκατε γὰρ τῆς ἀσφαλοῦς ἐκείνου καὶ θείας διανοίας ἐς τὰ μάλιστα.

23 Βαρλ. Πῶς καὶ τίνα τρόπον;

15 Ὁρθόδ. Ὅτι τὸ ὑφεστηκέναι τὴν ὑπαρξιν δηλοῖ μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἐπὶ τῶν κτιστῶς ὄντων καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτίστως ἐκ Θεοῦ ρηθείῃ ἄν. Ἐνθεν τοι καὶ Βασίλειος ὁ μέγας ἐπ' ἀμφοτέρων ἐχρήσατο τῇ λέξει γράφων ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς· «ὁ γὰρ τετοκῶς βώλους δρόσου οὐχ ὁμοίως

20 τὰς τε βώλους καὶ τὸν Υἱὸν ὑπεστήσατο». Κέχρηται δὲ ταύτη καὶ πὶ τῶν ἀκτίστων μόνων· «Πνεῦμα γὰρ φησι στόματος Θεοῦ', ἵνα μὴ τῶν ἐξωθέν τι καὶ τῶν κτισμάτων αὐτὸ κρίνης, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπόστασιν ἔχον

25 δοξάζης». Ἄλλαχοῦ δ' αὖθις περὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος θεολογῶν ἐνθέως, «τοῦτο», φησί, «τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ιδιότητος σημεῖον ἔχει, τὸ διὰ τοῦ Υἱοῦ γνωρίζεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑφεστάναι». Πολλαχοῦ δὲ τῶν οἰκείων λόγων καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος ὑπόστα-

30 σιν ὀνομάζει τὴν τοῦ Υἱοῦ προαιώνιον ὑπαρξιν. Οἱ τοίνυν δι' οὐδὲν ἕτερον τὰς θείας ἐκείνας δυνάμεις κτιστὰς εἶναι ἀποφαινόμενοι, ἢ ὅτι καὶ τούτων ὑποστάτις ἐστὶν

54. Περὶ θείων ὀνομάτων 11, 6, PG 3, 953C.

55. Ἰωβ 38, 28.

56. Κατὰ Εὐνομίου 2, 23, PG 29, 624A.

57. Ψαλμ. 32, 6.

58. Ὁμιλία εἰς 32 ψαλμὸν 4, PG 29, 333B.

φάντορα, ὁ ὁποῖος ἐξυμνεῖ ταύτην μὲ τοιαῦτα προσρήματα καὶ καλεῖ ταύτην θεῖαν δύναμιν καὶ πρόνοιαν. Ἄλλὰ γνωρίζω καὶ ὅτι ὠνόμασεν ὑποστάτην αὐτῆς τὸν Θεόν, καὶ ὄχι μόνον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοζωῆς καὶ τῶν παραπλησίων. Διὰ τοῦτο, ὡσάν νὰ ἐρωτᾷ ὁ θεῖος Τιμόθεος, γράφει πρὸς αὐτόν· «Τί δὲ λέγεις, τὸ αὐτοεῖναι λέγομεν ἢ τὴν αὐτοζωήν, καὶ ὅσα ἄλλα δεχόμεθα ὅτι εἶναι ἀπολύτως καὶ ἀρχικῶς καὶ ἔχουν κατὰ πρῶτον ὑπόστασιν ἐκ Θεοῦ»⁵⁴; Λέγοντες λοιπὸν ἡμεῖς ὅτι ἔχουν κτισθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅσα οὗτος δηλώνει ὅτι ἔλαβον ὑπόστασιν ἐκ Θεοῦ καὶ ὅσων δέχεται ὑποστάτην τὸν Θεόν, ἄρα γε δὲν φρονοῦμεν κατὰ τοῦτο τὰ ἴδια μὲ τὸν μέγαν θεολόγον;

Ὁ ρ θ ὅ δ. Καθόλου· διότι ἔχετε ἐκπέσει κατὰ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀλάθητον καὶ θεῖαν διάνοιαν ἐκείνου.

23

Β α ρ λ. Πῶς καὶ κατὰ ποῖον τρόπον;

Ὁ ρ θ ὅ δ. Καθ' ὅτι τὸ ὑφεστηκέναι δηλώνει μόνον τὴν ὑπαρξιν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως. Τοῦτο δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ καὶ ἐπὶ τῶν κτιστῶς ὑφισταμένων καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτίστως προερχομένων ἐκ Θεοῦ. Ἐκ τούτου καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐχρησιμοποίησε δι' ἀμφοτέρα τὴν λέξιν γράφων εἰς τοὺς Ἀντιρρητικούς· «διότι αὐτός ὁ ὁποῖος ἔτεκε βώλους δρόσου⁵⁵ δὲν ἔδωσεν ὁμοίως ὑπόστασιν καὶ εἰς τὰς βώλους καὶ εἰς τὸν Υἱόν»⁵⁶. Χρησιμοποιεῖ δὲ ταύτην καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτίστων μόνων· «διότι λέγει ἵνευμα στόματος Θεοῦ⁵⁷, διὰ νὰ μὴ τὸ ἐκλάβης ὡς κάτι ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ νὰ φρονῆς ὅτι ἔχει τὴν ὑπόστασιν ἐκ Θεοῦ»⁵⁸. Ἄλλου δὲ πάλιν, θεολογῶν περὶ τοῦ ἰδίου Πνεύματος ἐνθέως, λέγει, «ὡς δεῖγμα τῆς καθ' ὑπόστασιν ιδιότητος ἔχει τοῦτο, τὸ νὰ γνωρίζεται διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ νὰ ὑφίσταται ἐκ τοῦ Πατρὸς»⁵⁹. Καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος δὲ εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν λόγων τοῦ ὑπόστασιν ὀνομάζει τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν τοῦ Υἱοῦ⁶⁰. Οἱ ἀποφαινόμενοι λοιπὸν ὅτι αἱ θεῖαι ἐκεῖναι δυνάμεις εἶναι κτισταὶ διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι καὶ

59. Ἐπιστολὴ 38, 4. Courtonne 1, 85. PG 32, 329C.

60. Πρβλ. Λόγον 20, 6· 21, 35· 39, 11· PG 35, 1072C· 1124CD· 36, 345CD.

ἡ πάντων αἰτία, τάχ' ἂν ἡμῖν διὰ τὰ τοιαῦτα προσρήματα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα κτιστὸν ἀποδείξαιεν; Καὶ οὐδ' ἐκεῖνο συνιδεῖν ἐδυνήθησαν, ὡς τῶν ὑπὸ Θεοῦ ἐκ μὴ ὄντων προηγμένων οὐδὲν ἀπολύτως καὶ ἀρχικῶς εἶναι δύναται' ἂν, ὃ ταῖς θείαις δυνάμεσιν ὁ μέγας ἐκεῖνος προσεμαρτύρησεν.

24 Ἄλλ' οὐδὲ «αὐτοεῖναι» ἢ «αὐτοζωή» κληθείη πῶποτ' ἂν τι τῶν κτιστῶς ὄντων τε καὶ ζώντων· μεθέξει γὰρ τούτων ἕκαστον ἔστι τε καὶ ζῆ. Πῶς οὖν αὐτοζωή
10 ἔσται τὸ ζωῆς μετέχον; Πῶς δὲ τὸ μετεχόμενον ἄλλ' οὐ μετέχον ἄλλου κτίσμα, τῶν κτισμάτων πάντων μετοχῆ τὸ εἶναι σχόντων; Τὸ δ' ἔτι μείζον εἰς ἀπόδειξιν ὡς ἄκτιστοί εἰσιν αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι τοῦ Θεοῦ, ὅτι καὶ καθ' ὑπεροχὴν μὴ οὔσας ὁ αὐτὸς προσείρηκεν αὐτάς.
15 Εἰπὼν γὰρ «τὰς ἐκδιδομένας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὰς δυνάμεις», ἐπήγαγεν, «ὧν τὰ ὄντα οἰκείως ἑαυτοῖς μετέχοντα καὶ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεα καὶ ἔστι καὶ λέγεται». Πάντως ὡς τῶν δυνάμεων ἐκείνων οὐσῶν ὑπὲρ τὰ ὄντα («πάντων γὰρ τῶν μετεχόντων,
20 ὡς μὴ μετοχῶν ὄντων, ἀρχὴν τοῦ εἶναι σχόντων»), τὰ μεθεκτὰ ταῦτο δι' εἰπεῖν αἱ μετοχαὶ καὶ αἱ δυνάμεις αὐται οὐδέποτε τοῦ εἶναι ἤρξαντο κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, καίτοι κατὰ τὸν αὐτὸν «καὶ τῶν μεθεκτῶν πάντων ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται». Πολλὴν δ'
25 ἂν ἴδοις ἐξετάζων τὴν διαφορὰν ἐν τοῖς μετέχουσιν αὐτῶν, ἣν εἴσεται τις ἀσφαλῶς τοῖς ἀρτίως ἐξηνηνεγμένοις τοῖς ἡμετέροις πατράσιν ἐντυχῶν συγγράμμασιν.

25 Β α ρ λ. Ἐκεῖνό μοι ἀξιῶ σαφήνισον· πῶς δύο θεοτήτων διαφορῶν οὕτω παρὰ τῶν ἁγίων, καθάπερ ἀνεφάνη, λεγομένων μίαν φαμέν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος
30 προσκυνεῖν θεότητα;

Ὁ ρ θ ό δ. Ἔδει μὲν σοι παραστῆσαι νῦν ὡς καὶ λατινοφρονές εἰσιν οἱ τὴν θεοποιὸν δωρεὰν τοῦ Πνεύ-

61. Περί θείων ὀνομάτων 11, 6, PG 3, 956A.

62. Βλ. Κεφάλαια θεολογικά 1, 48, PG 90, 1100CD.

63. Αὐτόθι 1, 49, PG 90, 1101A.

αὐτῶν ὑποστάτις εἶναι ἢ αἰτία πάντων, θὰ ἠδύναντο τάχα λόγῳ τῶν τοιούτων προσημάτων ν' ἀποδείξουν καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα κτιστόν; Καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατανοήσουν οὔτε ἐκεῖνο, ὅτι κανέν ἀπὸ τὰ παραχθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ μὴ ὄντων δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ εἶναι ἀπολύτως καὶ ἀρχικῶς ὅ,τι ὁ μέγας ἐκεῖνος προσεμαρτύρησεν εἰς τὰς θείας δυνάμεις.

24 Ἄλλὰ οὔτε «αὐτοεῖναι» ἢ «αὐτοζωή» δὲν θὰ ἠδύνατο ποτὲ νὰ κληθῆ κάτι ἀπὸ τὰ κτιστῶς ὄντα καὶ ζῶντα· διότι ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει καὶ ζῆ ἐκ τῆς μεθέξεως τούτων. Πῶς λοιπὸν θὰ εἶναι αὐτοζωή τὸ μετέχον ζωῆς; Πῶς δὲ τὸ μετεχόμενον ἀλλὰ μὴ μετέχον ἄλλου εἶναι κτίσμα, ἀφοῦ τὰ κτίσματα ἔλαβον ὅλα ἐκ μετοχῆς τὴν ὕπαρξιν; Τὸ δὲ ἀκόμη σπουδαιότερον πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι εἶναι ἄκτιστοι αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὅτι ὁ ἴδιος προεῖπεν ὅτι αὐταὶ δὲν ὑπάρχουν καθ' ὑπεροχὴν. Διότι, ἀφοῦ εἶπεν, «αἱ ἐκφερόμεναι ἀπὸ τὸν ἀμέθεκτον Θεὸν προνοητικαὶ δυνάμεις», προσέθεσεν, «τὰ ὄντα μετέχοντα εἰς αὐτὰς οἰκείως εἶναι καὶ λέγονται ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεα»⁶¹. Πάντως τοῦτο συμβαίνει καθ' ὅσον αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι εἶναι ὑπὲρ τὰ ὄντα («διότι καθ' ὅσον ὅλα τὰ μετέχοντα, ὡς μὴ μετοχαὶ ἔχουν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως»), τὰ μεθεκτά, δηλαδὴ αἱ μετοχαὶ καὶ αἱ δυνάμεις αὐταὶ δὲν εἶχον ποτὲ ἀρχὴν ὑπάρξεως κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον⁶², μολονότι κατὰ τὸν αὐτὸν πατέρα «ὁ Θεὸς εἶναι ὑπερεξηρμένος ὅλων τῶν μεθεκτῶν ἀπειράκις ἀπείρω»⁶³. Ἄν δὲ ἐξετάσης προσεκτικῶς, θὰ ἴδης πολλὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν μετεχόντων αὐτῶν, τὴν ὁποίαν θὰ γνωρίση κανεὶς ἀσφαλῶς, ἂν ἀναγνώσῃ τὰ τελευταίως δημοσιευθέντα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων πατέρων συγγράμματα.

25 Β α ρ λ. Ζητῶ νὰ μοῦ σαφηνίσῃς ἐκεῖνο· πῶς, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς ἀγίους λέγονται οὕτω δύο θεότητες, ὅπως ἀπεδείχθη, ἡμεῖς ἰσχυριζόμεθα ὅτι προσκυνοῦμεν μίαν θεότητα ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος;

Ὁ ρ θ ὁ δ. Θὰ ἔπρεπε τώρα νὰ σοῦ παραστήσωμεν ὅτι καὶ λατινόφρονες εἶναι οἱ λέγοντες κτιστὴν τὴν θεοποιὸν

ματος λέγοντες κτιστήν. Ἐπεὶ δ' ἐπίκεισαι τοῦ μονα-
 δικοῦ τῆς θεότητος τὸν λόγον ἀπαιτῶν, μία τῶν τριῶν
 προσώπων, ᾧ τάν, ὑπάρχει ἡ θεότης, καὶ οὐδεὶς ποτ'
 ἄλλως εἶπε ζῆν εὐσεβῶς προηρημένος. Ὅπως δὲ τῷ
 5 ἐνιαίῳ τὸ διακεκριμένον ταύτης οὐ προσίσταται, σαφῶς
 καὶ σοφῶς καὶ συντόμως παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου
 μάθοις ἄν. Οὗτος γὰρ πρὸς τὸν ἱατρὸν Εὐστάθιον γρά-
 φων, προδιορισάμενος ὡς κυρίως μὲν ἐποπτικῆς ἢ ἐν-
 εργητικῆς δυνάμεως ἐνδειξιν ἢ τῆς θεότητος προσηγο-
 10 ρία φέρει, κατ' αἰτίαν δὲ λέγεται καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ
 θεότης, καὶ τρανῶς πρότερον οὕτω δείξας τὸ διάφορον
 τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας, εἰτά φησιν· «ἀλλ' εἴτε τὴν
 φύσιν τοῦ Θεοῦ φαίη τις θεότητα, μία τῶν τριῶν ἢ φύ-
 σις· εἴτε τὴν ἐνέργειαν ὀνομάσει τις θεότητα, μία τῶν
 15 τριῶν προσώπων ἢ ἐνέργεια». «Οὕτω μίαν θεότητα
 προσκυνοῦμεν τρισυπόστατον, ἀλλ' οὐχ ὡς χάριτος καὶ
 δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἄμοιρον, ὡς εἶναι ταῦτόν καὶ
 ἀπαράλλακτον τῇ προόδῳ τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνεκφοίτητον καὶ
 τῇ κρυφιότητι τὸ ἐκφανές· τοῦτο γὰρ παραφρονούντων
 20 λέγειν. Ὡσπερ δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν κοινήν Πατρός,
 Υἱοῦ καὶ Πνεύματός φαμεν, λέγομεν δὲ καὶ δύναμιν καὶ
 σοφίαν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἀλλὰ αὐθυπόστατον, μίαν
 δ' ὁμῶς σέβομεν ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ προσκυνητῆς
 Τριάδος σοφίαν καὶ δύναμιν (ἢ τε γὰρ ἐνυπόστατος τοῦ
 25 Θεοῦ δύναμις τε καὶ σοφία μία, εἴτε τὴν κοινήν εἴποι
 τις τῶν τριῶν ὑποστάσεων, μία καὶ αὕτη ἐστίν), οὕτω
 καὶ θεότητα τῶν τριῶν μίαν προσκυνοῦμεν. Ἦν γὰρ
 ἄν εἴποις, μία τῶν τριῶν ἐστίν· ἡ μὲν οὐσία αὐθύπαρ-
 κτός τε καὶ παντάπασιν ἀπερινόητος, ἡ δὲ δύναμις περὶ
 30 αὐτὴν οὐσα φυσικῶς καὶ νοουμένη παρ' ἡμῶν κατὰ τὸ
 ἐγχωροῦν ἀπὸ τῶν ποιημάτων, λεγομένη τε καὶ ὑμνου-
 μένη καταλήλως ἐκ τῶν προηγημένων ἐκ μὴ ὄντων, καὶ
 συνεστηκότων καὶ βελτιουμένων κατ' αὐτήν, ὡς προ-
 νοητικῆ, δημιουργικῆ τε καὶ θεουργικῆ, θεωρός τε καὶ

64. Ἐπιστολή 189, 8, Courtonne 2, 140 - 41· PG 32, 696AB.

65. Α' Κορ. 1, 24.

δωρεάν τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἐπιμένεις ν' ἀπαιτῆς λόγον περὶ τῆς μοναδικότητος τῆς θεότητος, ὦ φίλε, μία θεότης ὑπάρχει τῶν τριῶν προσώπων καὶ κανεὶς ἐπιθυμῶν νὰ ζῆ εὐσεβῶς δὲν εἶπε ποτὲ κάτι διαφορετικόν. Πῶς δὲ τὸ διακεκριμένον τῆς θεότητος δὲν ἀντιτίθεται εἰς τὸ ἐνιαῖον ταύτης, θὰ ἠδύνασο νὰ μάθης σαφῶς καὶ σοφῶς καὶ συντόμως ἀπὸ τὸν μέγαν Βασίλειον. Γράφων πράγματι οὗτος πρὸς τὸν ἰατρὸν Εὐστάθιον, ἀφοῦ προσδιώρισεν ὅτι ἡ προσηγορία τῆς θεότητος κυρίως μὲν ἐνδεικνύει ἐποπτικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν καὶ ὅτι κατ' αἰτίαν λέγεται καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ θεότης, καὶ ἀφοῦ οὕτως ἔδειξε προηγουμένως τρανῶς τὴν διαφορὰν τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας, ἔπειτα λέγει· «ἀλλ' εἴτε τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ εἶπη κανεὶς θεότητα, ἢ φύσιν τῶν τριῶν εἶναι μία· εἴτε τὴν ἐνέργειαν ὀνομάσῃ κανεὶς θεότητα, ἢ ἐνέργεια τῶν τριῶν προσώπων εἶναι μία»⁶⁴. Οὕτω προσκυνοῦμεν μίαν θεότητα τριουπόστατον, ἀλλ' ὅχι ὡς ἄμοιρον χάριτος καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ὥστε τὸ ἀνεκφοίτητον νὰ εἶναι ταυτὸν καὶ ἀπαράλλακτον μὲ τὴν πρόοδον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἐκφανές μὲ τὴν κρυφίότητα· θὰ ἦτο βεβαίως ἴδιον τῶν παραφρόνων νὰ εἶπουν τοῦτο. Ὅπως δὲ δεχόμεθα δύναμιν καὶ σοφίαν κοινὴν εἰς τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, δεχόμεθα δὲ καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν⁶⁵, ἀλλ' αὐθυπόστατον, μίαν ὅμως δύναμιν καὶ σοφίαν σεβόμεθα ἐπὶ τῆς ὑψίστης προσκυνητῆς Τριάδος (διότι καὶ ἡ ἐνυπόστατος δύναμις καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι μία, καὶ ἡ κοινὴ τῶν τριῶν ὑποστάσεων δύναμις εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ), οὕτω καὶ μίαν θεότητα τῶν τριῶν προσκυνοῦμεν. Ὅποιαν καὶ ἂν εἶπης πράγματι, μία τῶν τριῶν εἶναι. Ἡ μὲν οὐσία εἶναι αὐθύπαρκτος καὶ ἐντελῶς ἀπερινόητος, ἡ δὲ περὶ αὐτὴν δύναμις οὔσα φυσικῶς καὶ ἐννοουμένη ἀπὸ ἡμᾶς κατὰ τὸ ἐπιτρεπτόν διὰ τῶν ποιημάτων, λεγομένη καὶ ὑμνουμένη καταλλήλως ἀπὸ τὰ δημιουργημένα ἐκ μὴ ὄντων, ἀπὸ τὰ συγκροτημένα καὶ βελτιούμενα κατ' αὐτήν, ὡς προνοητικὴ, δημιουργικὴ καὶ θεουργι-

ἔφορος ἀπάντων· «δυνάμεως γάρ», φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, «καὶ σοφίας καὶ τέχνης, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἔστι τὰ ποιήματα».

26 Βαρλ. Ἄλλ' ὑμεῖς καὶ τὴν κοινὴν ταύτην θεουργικὴν δύναμιν καὶ χάριν ἐνυπόστατον φατε.

Ὁρθόδ. Ἄλλ' οὐχ ὡς αὐθυπόστατον, ἄπαγε, καὶ κατὰ τοῦτο μέντοι τοῖς πατράσιν ἐπόμενοι τὸ γὰρ φῶς τῆς θεοποιουῦ χάριτος ἐνυπόστατον ἐκείνοι λέγουσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ὑμεῖς κακῶς νοεῖτε. Ἄλλ' ἐπεὶ τὸ ἐνυπόστατον πολυσήμαντός ἐστι φωνή, καθάπερ καὶ τὸ ἀνυπόστατον, οὐχ ὡς αὐθυπόστατον ἐνυπόστατον φασι τὴν τῆς θεώσεως χάριν, ἀλλ' ὡς παραμένουσιν οἷς ἂν ἐγγένηται, καὶ μὴ καθάπερ ἀστραπῆς τε καὶ βροντῆς φύσις γινομένην ἐν τῷ φθείρεσθαι, καὶ τῇ φανερώσει παρ' αὐτὰ συνδιαλυομένην· «οἷς γὰρ ἂν», φησὶν, «ἐπιλάμψη, διηνεκὲς καὶ ἀδιάδοχον τὸ φῶς ἐμποιεῖ». Ἀλλὰ γὰρ τῷ ἐνιαίῳ τῆς θεότητος ἔτι προσδιατρίψωμεν. Τί γάρ, οὐ Πνεῦμα ἡμῖν σεπτόν ἐστι τὸ τῆς Τριάδος ἐν; Ἀλλὰ Πνεῦμά φαμεν καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἣτις κοινὴ ἐστι Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Πνεῦμα δέ ἐστι καὶ αὐτὸς ὁ ἐν Τριάδι προσκυνούμενος Θεός. Ἄρ' οὖν παρὰ τοῦτο κωλυθησόμεθα ἐν Πνεῦμα προσκυνεῖν καὶ κατηγορήσει τις ἡμῶν ὡς προσκυνητὰ πολλὰ πνεύματα λεγόντων;

25 Βαρλ. Οὐδαμῶς.

27 Ὁρθόδ. Οὕτω τοίνυν θεότητα εἰδότες λεγομένην καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν, μιᾶς οὐδὲν ἥττον θεότητός ἐσμεν θεραπευταί. Καὶ πνεύματα γὰρ ἑπτὰ ὁ Ἡσαΐας εἶπεν, ἃ καὶ ὀφθαλμοὺς Θεοῦ ἐπτὰ ἕτερος προφήτης. Ταῦτα δὲ φυσικῶς ἐνεῖναι φησὶν ὁ θεῖος Μάξιμος ὡς Θεῷ τῷ Υἱῷ καὶ Λόγῳ τοῦ Θε-

66. Κατὰ Εὐνομίου 2, 32, PG 29, 648A.

67. Ἡ θεοποιὸς δωρεὰ ὀνομάζεται «ἐνυπόστατος», ὄχι ὡς ἔχουσα ἰδίαν αὐτοτελῆ ὑπόστασιν, ἀλλ' ὡς δυναμένη νὰ παραμένῃ ἠνωμένη μετὰ τῆς συγκεκριμένης ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως· πρβλ. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 5, PG 29, 772B. Τὸν αὐτὸν χαρακτηρισμὸν τῆς θεοποιουῦ δωρεᾶς βλ. καὶ εἰς Ὑπὲρ ἡσυχάζοντων 3, 1, 9. Χρήστου, τόμ. Α', σ. 623. Περὶ τῶν διαφορῶν ση-

κή, θεωρὸς καὶ ἔφορος ὄλων· διότι, λέγει ὁ μέγας Βασίλειος, «τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ δυνάμεως καὶ σοφίας καὶ τέχνης, ἀλλ' ὄχι αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας»⁶⁶.

26 Βα ρ λ. Ἄλλὰ σεῖς ἀποκαλεῖτε ἐνυπόστατον καὶ αὐτὴν τὴν κοινὴν θεουργικὴν δύναμιν καὶ χάριν.

Ὁ ρ θ ὅ δ. Ναί, ἀλλὰ ὄχι ὡς αὐθυπόστατον, κάθε ἄλλο, ἀκολουθοῦντες βεβαίως καὶ κατὰ τοῦτο τοὺς πατέρας· διότι ἐκεῖνοι λέγουν τὸ φῶς τῆς θεοποιουῦ χάριτος ἐνυπόστατον, ἀλλ' ὄχι ὅπως κακῶς ἀντιλαμβάνεσθε σεῖς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἐνυπόστατον εἶναι πολυσήμαντος ὄρος, ὅπως καὶ τὸ ἀνυπόστατον, δὲν λέγουν τὴν χάριν τῆς θεώσεως ἐνυπόστατον ὡς ἀνυπόστατον, ἀλλὰ ὡς παραμένουσιν εἰς ὄσους ἐπέλθη⁶⁷, καὶ ὡς μὴ γινομένην κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς φύσεως τῆς ἀστραπῆς καὶ βροντῆς εἰς τὴν φθορὰν καὶ πάραυτα συνδιαλυομένην μαζὶ μὲ τὴν φανέρωσιν· διότι, λέγει, «εἰς ὄσους ἐκλάμψη, ἐμβάλλει διηνεκές καὶ ἀδιάπτωτον φῶς». Ἄλλὰ πάντως ἄς ἐνδιατρίψωμεν περισσότερον εἰς τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος. Τί λοιπόν, τὸ ἐν τῆς Τριάδος δὲν εἶναι Πνεῦμα σεπτὸν δι' ἡμᾶς; Ἄλλὰ πνεῦμα λέγομεν καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἢ ὁποῖα εἶναι κοινὴ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Πνεῦμα δὲ εἶναι καὶ αὐτὸς ὁ ἐν Τριάδι προσκυνούμενος Θεός. Ἄρα γε λοιπόν θὰ ἐμποδισθῶμεν ἀπ' αὐτὸ νά προσκυνῶμεν ἐν Πνεῦμα καὶ θὰ μᾶς κατηγορήσῃ κανεὶς ὅτι δεχόμεθα πολλὰ προσκυνητὰ πνεύματα;

Βα ρ λ. Καθόλου.

27 Ὁ ρ θ ὅ δ. Οὕτω λοιπόν γνωρίζοντες ὅτι θεότης λέγεται καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, εἴμεθα παρὰ ταῦτα θεραπευταὶ μιᾶς θεότητος. Πράγματι ὁ Ἡσαΐας εἶπεν ἑπτὰ πνεύματα⁶⁸, τὰ ὁποῖα ἄλλος προφήτης ὠνόμασεν ἑπτὰ ὀφθαλμοὺς Θεοῦ⁶⁹. Ταῦτα δὲ λέγει ὁ θεῖος Μάξιμος ὅτι ἐνυπάρχουν φυσικῶς εἰς τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον

μασιῶν τοῦ ὄρου «ἐνυπόστατος» βλ. εἰς Λεοντίου Βυζαντινοῦ, Σχόλια 7, 2, PG 86, 1240CD· Ἀναστ. Σιναΐτου, Ὁδηγόν 2, PG 89, 61AB· Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 149BC.

68. Ἡσ. 11, 2.

69. Ζαχ. 3, 9· 4, 10.

οὔ. Καθάπερ οὖν τὰ ἑπτὰ πνεύματα τὸ μοναδικὸν τοῦ
 Πνεύματος οὐκ ἀναιρεῖ (πρόοδοι γάρ εἰσι καὶ ἐκφάν-
 σεις καὶ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι τοῦ ἐνὸς ἁγίου Πνεύ-
 ματος), οὕτω καὶ τῷ διηρημένῳ τῆς θεότητος τὸ μονα-
 5 δικὸν αὐτῆς οὐκ ἀναιρεῖται· μία γάρ ἐστι τῶν τριῶν ὑ-
 ποστάσεων θεότης, ἥτοι φύσις καὶ οὐσία ὑπερούσιος,
 ἀπλή, ἀόρατος, ἀμέθεκτος, παντάπασιν ἀπερινόητος.
 Εἰ δέ τις ἄλλη τῶν ἐνεργειῶν παρὰ τῶν ἁγίων λέγοιτο
 θεότης, εἴτε μία εἴτε δύο εἴτε πλείους (καὶ γὰρ καὶ τὸ
 10 πανταχοῦ εἶναι ἀπὸ τοῦ θεῖν καὶ οἰονεὶ φθάνειν παντα-
 χόσε θεότητα ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν· καὶ τὸ μηδαμοῦ εἶναι
 ἀπὸ τοῦ θεόντα ὡσπερ διαφεύγειν πανταχόθεν· ἢ τε τοῦ
 Θεοῦ λαμπρότης, ἣν καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐπὶ τοῦ ὄρους εἶ-
 δον, ἥς καὶ νῦν ὡς ἐν ἄρραβῶνος μέρει κἀπὶ τοῦ μέλ-
 15 λοντος αἰῶνος οἱ ἅγιοι τελεώτερον μεθέξουσι, θεότης λέ-
 γεται ἀπὸ τοῦ αἴθειν, τουτέστι καίειν τε καὶ ἀναλίσκειν
 πᾶσαν μοχθηρίαν· τό τε γινώσκειν ἅπαντα παρὰ τὸ θεᾶ-
 σθαι πάντα τὸν Θεὸν πρὶν γενέσεως αὐτῶν· καὶ τὸ προ-
 νοεῖν ἀπὸ τοῦ ἐφορᾶν, καὶ πρὸς τούτοις τὸ θεοποιεῖν),
 20 ταῦτα τοίνυν ἅπαντα πρόοδοί εἰσι καὶ ἐκφάνσεις καὶ δυ-
 νάμεις καὶ ἐνέργειαι τῆς μιᾶς θεότητος ἐκείνης, φυσι-
 κῶς προσοῦσαι ταύτη καὶ ἀναφαιρέτως. Ἄς ὁ ἀφελὼν
 ἐκείνης καὶ εἰς κτίσμα κατασπάσας κἀκείνην συγκα-
 τέσπασε, μᾶλλον δὲ αὐτὸς τὸ πρὸς ἐκείνην σέβας ἐζη-
 25 μίωται κατὰ τὸν τοῦθ' οὕτω, φεῦ, πεποιηκότα τε καὶ
 πεπονθότα Βαρλαάμ, καὶ ὑμᾶς τοὺς αὐτῷ φοιτήσαντας
 κἀπὶ τῶν θείων αὐτῷ κεκρημένους διδασκάλω.

28 Β α ρ λ. Καὶ πῶς ἐνιοι τῶν κεκληρωμένων τῇ ἐκ-
 κλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, τῶν τε ἐσχολακότων περὶ λόγους,

70. Πρὸς Θαλάσσιον 63. PG 90, 672C.

71. Εἰς τὸ μνημονευθὲν κείμενον τοῦ μοναχοῦ Νήφωνος, Κατὰ τοῦ Παλαμᾶ, τὸ φερόμενον ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δημητρίου Κυδῶνη, ἐ-
 χομεν παραποίησιν τοῦ χωρίου «μία γάρ ἐστι... εἴτε πλείους» (PG
 154, 848BC), ὥστε ὁ Παλαμᾶς νὰ ἐμφανίζεται δεχόμενος πολλὰς
 θεότητας, ἰσαριθμούς πρὸς τὰς θείας ἐνεργείας.

72. Ἰ ω. Δ α μ α σ κ η ν ο ὕ, "Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 9,
 PG 94, 836B - 837A· πρβλ. καὶ Γ ρ η γ. Θεολόγου, Λόγον
 30 (Θεολογικὸν 4), 18. J. Farbel, σ. 206· PG 36, 128A.

τοῦ Θεοῦ ὡς Θεόν⁷⁰. Οὕτως λοιπὸν τὰ ἑπτὰ πνεύματα δὲν ἀναιροῦν τὸ μοναδικὸν τοῦ Πνεύματος (διότι ταῦτα εἶναι πρόοδοι καὶ ἐκφάνσεις καὶ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι τοῦ ἑνὸς ἁγίου Πνεύματος), οὕτω καὶ μὲ τὴν διαίρεσιν τῆς θεότητος δὲν ἀναιρεῖται τὸ μοναδικὸν αὐτῆς· διότι μία θεότης διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὑπάρχει, ἥτοι φύσις καὶ οὐσία ὑπερούσιος, ἀπλῆ, ἀόρατος, ἀμέθεκτος, ἐντελῶς ἀπερινόητος. "Ἄν δὲ ἀπὸ τούτων ἁγίους λέγεται ἄλλη θεότης τῶν ἐνεργειῶν, εἴτε μία εἴτε δύο εἴτε περισσότεραι⁷¹ (ἄλλωστε καὶ τὸ πανταχοῦ εἶναι ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν τῆς θεότητος ἀπὸ τὸ θεῖν καὶ τρόπον τινὰ φθάνειν ἀπὸ παντοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ διαφεύγειν τρόπον τινὰ τρέχων τὸ μὴ εἶναι πουθενά, ἢ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ τὴν ὁποίαν εἶδον καὶ οἱ ἀπόστολοι εἰς τὸ ὄρος, καὶ τῆς ὁποίας καὶ τώρα οἱ ἅγιοι μετέχουν ὡς ἀραβῶνος καὶ εἰς τὸ μέλλον θά μετάρσχουν τελειότερον λέγεται θεότης ἀπὸ τὸ αἶθειν, δηλαδή λάμπειν, καὶ ἡ καθαρτικὴ δύναμις ἀπὸ τὸ αἶθειν δηλαδή καίειν καὶ καταστρέφειν πᾶσαν μοχθηρίαν, τὸ γινώσκειν ὅλα ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς θεᾶται πάντα πρὸ τῆς γενέσεως των⁷², καὶ τὸ προνοεῖν ἀπὸ τὸ ἐφορᾶν⁷⁴, καὶ προσέτι τὸ θεοποιεῖν), ὅλα λοιπὸν αὐτὰ εἶναι πρόοδοι καὶ ἐκφάνσεις καὶ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι τῆς μιᾶς ἐκείνης θεότητος, αἱ ὁποῖαι προσυπάρχουν εἰς αὐτὴν φυσικῶς καὶ ἀναφαιρέτως. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἀφαιρεῖ ταύτας ἀπὸ ἐκείνην καὶ τὰς ὑποβιβάζει εἰς κτίσμα συνυποβιβάζει καὶ ἐκείνην, μᾶλλον δὲ ζημιώνεται ὁ ἴδιος τὸ πρὸς ἐκείνην σέβας κατὰ τὸ παράδειγμα, φεῦ, τοῦ πράξαντος καὶ ὑποστάντος τοῦτο Βαρλαάμ καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα ὑμῶν οἱ ὁποῖοι διετελέσατε φοιτηταὶ του καὶ ἐχρησιμοποίησατε αὐτὸν ὡς διδάσκαλον εἰς τὰ θεῖα.

28

Βαρλ. Καὶ πῶς μερικοὶ ἀπὸ τούτων κληρικοὺς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τούτων ἀσχολουμένους μὲ τὰ γράμματα δὲν ἀντετάχθησαν πρωτύτερα εἰς ἐκείνον καὶ δὲν

73. Μ. Βασιλείου (Εὐαγρίου Ποντικῶ), Ἐπιστολὴ 8, 11, Courtonne 1, 35· PG 32, 265A. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Περὶ Τριάδος 11, PG 77, 1145B· Ἰω. Δαμασκηνοῦ, ἐνθ' ἀνωτ.

74. Γρηγ. Νύσσης, Πρὸς Εὐνόμιον 2, W. Jaeger, 1, 268· 9· PG 45, 960C.

οὐτ' ἐκείνω πρῶην οὐθ' ἡμῖν ἀρτίως ἀντιλέγουσιν;

Ὁ ρ θ ό δ. Ἄνοια καὶ ἀπόνοια, πονηροὶ γεννήτορες πονηροτέρων αἰρέσεων· ὅταν γάρ τις ἔνια τῶν θείων ἀγνοῶν, ἔπειτ' οὐ μόνων ἤκιστα πείθεται τοῖς εἰδόσιν, 5 ἀλλὰ καὶ τούτοις ἐπανιστάμενος ἦ, πλανᾷ μὲν πρῶτον ἑαυτὸν αὐτός, ἔπειτα τοὺς ἐπομένους πάντας. Πλείους δ' ἄρ' ἀρτίως, ἐπεὶ «πάντες σχεδὸν τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὰ ἀνὰ χειρᾶς σφίσιν, εἴτε λόγοι εἴτε ἀξιώματα, κἂν ἱερὰ τυγχάνη, πορι 10 σμὸν βίου καὶ τῆς παρ' ἀνθρώπων δόξης ἀφορμὰς ποιοῦνται. Τίνι δὴ τούτων μέλει τῶν τοιούτων; Καὶ ταῦτα τῆς ἦν ὑμεῖς, ἅτε μὴ παρὰ τῆς ἀληθείας ἔχοντες τὸ δύνασθαι, τῆς ἑαυτῶν συμμορίας παρεστήσασθε ὄνομά τε δυναστείας καὶ συρφετὸν πλούτου περιβεβλημένης, καὶ 15 κατὰ τὸν Σιρὰχ ἐτοίμης οὔσης «ἀνθιστάναι τὴν ὀλκὴν», καὶ μάλιστα κατὰ τὸν τῆς πολιτικῆς συγχύσεως καιρὸν, ὃν ὡς ἔρμαιον ὑμεῖς εὔρεσθε, καθάπερ οἱ τὰ Σεβήρου ποτέ τοῦ δυσσεβοῦς καὶ Εὐτυχοῦς τοῦ δυστυχοῦς νοσοῦντες. Οὗτοι γὰρ ἐπαναστάντος Ζήνωνι Βασιλίσκου 20 τοῦ τῆς πενθερᾶς αὐτῷ Βερίνης ἀδελφοῦ, καὶ τῶν πραγμάτων ἐς τὰ μάλιστα συγκεχυμένων, ἅτε τοῦ βασιλέως τηνικαῦτα τῆς ἀρχῆς ὑπεκστάντος τῷ τυράννῳ σχεδὸν ἀκονιτί, καιροῦ λαβόμενοι, τὴν ἐν Χαλκηδόνι θείαν σύνοδον ἀνασκευάζουσι καὶ πρόγραμμα γενέσθαι πείθουσιν, 25 ἐγκελευόμενον μεθ' ὅτι πλείστης ἐξουσίας ἀναθεματίζεσθαι μὲν τὸν Τόμον τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης ἐν ἁγίοις Λέοντος, ὃν ὡς κανόνα εὐσεβείας ἦ τε κατὰ Χαλκηδόνα καὶ ἡ πρὸ αὐτῆς ἐν Ἐφέσῳ σύνοδος ἐδέξατο, ἀμφοτέραι οὔσαι τῶν ἑπτὰ, καὶ ἡ μὲν τὸν τῆς Τριάδος, 30 ἡ δὲ τὸν τῆς τετράδος ἐκπληροῦσα τόπον ἐν αὐταῖς, τὰ τε συγγεγραμμένα Κυρίλλῳ τῷ θείῳ καὶ δι' αὐτῶν κε-

75. Φιλιπ. 2, 21'.

76. Σοφ. Σιρ. 8, 2. Ἐννοεῖ ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς τὴν ἡγεμονίδα Εἰρήνην Εὐλογίαν Χούμναιναν περὶ τῆς ὁποίας βλ. Εἰσαγωγικά σ' καὶ β'.

77. Ἡ ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικῆ Σύνοδος (431) δὲν ἐδέχθη Τόμον τοῦ Λέοντος, δεδομένου ὅτι οὗτος διετέλεσε πάπας κατὰ τὰ ἔτη 440-461. Πρόκειται προφανῶς περὶ τῆς δογματικῆς ἐπι-

ἀντιλέγουν εἰς ἡμᾶς τῶρα;

Ὁ ρ θ ό δ. Ἡ ἄνοια καὶ ἡ παραφροσύνη εἶναι οἱ πονηροὶ γεννήτορες πονηροτέρων αἰρέσεων· διότι, ὅταν ἀγνοῇ κανεὶς μερικὰ ἐκ τῶν θείων, ἔπειτα δὲ ὄχι μόνον δὲν πείθεται καθόλου εἰς τος εἰδήμονας ἀλλὰ καὶ ἀντίσταται εἰς αὐτούς, οὗτος πρῶτον μὲν πλανᾷ ἑαυτὸν καὶ ἔπειτα ὅλους τοὺς ὁπαδοὺς του. Πολλοὶ λοιπὸν τελευταίως, ἐπειδὴ «ὄλοι σχεδὸν ἐπιζητοῦν τὰ ἰδικὰ των καὶ ὄχι τὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁷⁵, καὶ τὰ εἰς χεῖρας των, εἴτε λόγοι εἶναι εἴτε ἀξιώματα, ἀκόμη καὶ ἱερά, καθιστοῦν μέσα βιοπορισμοῦ καὶ δόξης ἐκ μέρους ἀνθρώπων. Τί ἐνδιαφέρον ἔχουν οὗτοι διὰ τοιαῦτα ζητήματα; Τοῦτο δέ, ὅταν αὐτὴ τὴν ὁποίαν σεῖς, ὡς μὴ ἔχοντες τὴν δύναμιν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, κατεστήσατε προΐσταμένην τῆς μερίδος σας φέρει ἡγεμονικὸν ὄνομα καὶ ἄφθονον πλοῦτον καὶ κατὰ τὸν Σιράχ εἶναι ἐτοίμη νὰ σοῦ «συντρίψη τὴν ἰσχύν»⁷⁶, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τῆς πολιτικῆς συγχύσεως, τὸν ὁποῖον εὑρετε σεῖς ὡς ἀνέλπιστον δῶρον, ὅπως οἱ ἄλλοτε ἀσθενοῦντες κατὰ τὰς δοξασίας τοῦ δυσσεβοῦς Σεβήρου καὶ τοῦ δυστυχοῦς Εὐτυχοῦς. Πράγματι οὗτοι, ὅταν ἐναντίον τοῦ Ζήνωνος ἐπανεστάτησεν ὁ ἀδελφὸς τῆς πενθερᾶς του Βερίνης Βασιλίσκος καὶ τὰ πράγματα ἦσαν σοβαρῶς συγκεχυμένα, καθ' ὅσον ὁ βασιλεὺς ὑπεχώρησεν εἰς τὸν τύραννον σχεδὸν ἀμαχητί, λαβόντες εὐκαιρίαν, ἀνασκευάζουν τὴν ἐν Χαλκηδόνι θείαν σύνοδον καὶ πείθουν νὰ συνταχθῇ διάταγμα παραγγέλλον ἀύθεντικῶς νὰ ἀναθεματισθῇ ὁ Τόμος τοῦ ἀγίου Λέοντος τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, τὸν ὁποῖον τόσον ἡ Σύνοδος Χαλκηδόνας ὡς καὶ ἡ πρὸ αὐτῆς Σύνοδος Ἐφέσου⁷⁷ ἐδέχθησαν ὡς κανόνα εὐσεβείας, καὶ αἱ δύο αὗται ἐκ τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν, ἡ μία τρίτη εἰς τὴν σειράν καὶ ἡ ἄλλη τετάρτη, καθὼς καὶ νὰ καοῦν ὅπου καὶ ἂν εὑρεθοῦν τὰ ὑπὸ τοῦ θείου Κυρίλλου συγγεγραμμένα ἔργα καὶ ὑπὸ τῶν συνό-

στολῆς, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλε κατὰ τὸ ἔτος 449 ὁ πάπας Λέων πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως Φλαβιανόν, καὶ ἡ ὁποία ἐτέθη ὡς βάσις διατυπώσεως τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

κυρωμένα περὶ τῶν κατ' αὐτὰς κεκινημένων κατακαίε-
σθαι οὖν ἂν εὐρεθῶσιν. Ἡ δὲ πρόφασις ἥτις καὶ ὑμῖν
ἀρτίως· ἱκανὰ γὰρ φησι τὰ τῶν ἁγίων καὶ οὐ δεῖ καινὰ
δογματίζειν καὶ προσδιατάττεσθαι, διερευνωμένους τὰ
5 μὴ χωρητὰ τοῖς πλείοσιν. Ἄρ' οὐχὶ καὶ ὑμεῖς τὴν αὐ-
τὴν ἐκείνοις ἐπὶ τῆς νυνὶ συγχύσεως ἀνελάβεσθε σπου-
δὴν; Ἀλλὰ γὰρ ἐπανήξει ταχέως καὶ παρρησιάσεται,
σὺν Θεῷ δ' ὁ λόγος, μετὰ τῆς εἰρήνης καὶ ἡ ἀλήθεια·
καὶ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς «ὁ ἐντελλόμενος τὰς σωτη-
10 ρίας Ἰακώβ».

Β α ρ λ. Εἰρήνης καὶ ἀληθείας τίς οὐκ ἐφίεται; Μὴ
τοίνυν ἡμῶν ὡς ἐπιχαιρόντων ταῖς ταραχαῖς κατα-
ψεύδου.

29 Τοῦτο δέ μοι φράσον· οὐχὶ καὶ ἀκοῦσαι ἀπρεπὲς δύο
15 τινὰς θεότητας πρεσβεύειν;

Ὁ ρ θ ό δ. Καὶ τίς δὲ τοῦτο λέγει; Οὐδὲ γὰρ οἱ
Πνεῦμα λέγοντες καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτὴν καὶ τὴν χά-
ριν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύ-
ματος ἑπτὰ καλοῦντες πνεύματα, δύο ἢ πολλὰ πνεύματα
20 πρεσβεύουσιν. Οὕτως οὐδ' οἱ θεότητα προσειρηκότες καὶ
τὴν τοῦ Θεοῦ θεοποιὸν χάριν θεολόγοι, καὶ τῶν ἄλλων
ἐνίας τῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν, καὶ οἱ τοῖς ἁγίοις ἐκεί-
νοις ἡμεῖς ὁμολογοῦντες, δύο ἢ πολλὰς θεότητας πρε-
σβεύομεν, ἀλλὰ μίαν, ἧς ἡ χάρις καὶ αἱ ἐνέργειαι. Εἰ
25 δ' οἱ κατήγοροι τῶν εὐσεβῶς καὶ φρονούντων καὶ λε-
γόντων τοῦτο τοῖς πλήθεσι περιαγγέλλουσιν, ἀποσταῖμεν
διὰ τοῦθ' ἡμεῖς τῆς πρὸς τοὺς σεπτοὺς πατέρας ἀσφα-
λοῦς ὁμολογίας; Ἄπαγε καὶ οἱ μονοφυσίται γὰρ τοὺς
δύο φύσεις λέγοντας ἐπὶ Χριστοῦ δύο σέβειν τοῦ Θεοῦ
30 υἱοὺς ἐσυκοφάντουν. Σαβέλλιός τε καὶ Ἄρειος, Ἀέ-
τιός τε καὶ Εὐνόμιος καὶ ὅσοι κατ' αὐτοὺς τριθεῖαν ἐνε-
κάλουν τοῖς καὶ τὸν Υἱὸν Θεὸν ἀληθινὸν κηρύττουσιν,
ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, διθεΐτας δὲ σκώ-

δων τούτων επικυρωμένα περί τῶν σχετικῶν μέ αὐτάς προβλημάτων. Πρόφασις δὲ ἦτο ἡ αὐτὴ μέ τὴν ἰδικὴν σας προσφάτως· διότι, λέγουν, ἀρκετὰ εἶναι τὰ λεχθέντα ἀπὸ τοὺς ἀγίους καὶ δὲν πρέπει νὰ δογματίζωνται νέα πράγματα καὶ νὰ διατυπώνωνται κατόπιν διερευνήσεως τῶν μὴ κατανοητῶν ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους. Ἄραγε καὶ σεῖς δὲν ἀνελάβετε τὴν ἰδίαν μέ ἐκείνους φροντίδα κατὰ τὴν τωρινὴν σύγχυσιν; Ἄλλὰ βεβαίως θὰ ἐπανέλθῃ ταχέως καὶ θὰ προβληθῇ θαρραλέως ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς εἰρήνης, ὁ δὲ λόγος αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν, διότι αὐτὸς ὁ Θεὸς εἶναι ὁ «παραγγέλλων τὰς σωτηρίας τοῦ Ἰακώβ»⁷⁸.

Β α ρ λ. Ποῖος δὲν ἐπιθυμεῖ εἰρήνην καὶ ἀλήθειαν; Μὴ λοιπὸν μᾶς κατηγορῆς ψευδῶς ὅτι ἐπιχαίρομεν διὰ τὰς παραχάς.

29

Εἰπέ μου τοῦτο ὁμως· δὲν εἶναι καὶ ὡς ἄκουσμα μόνον ἀπρεπὲς νὰ δεχώμεθα δύο θεότητας;

Ὁ ρ θ ὁ δ. Καὶ ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος λέγει τοῦτο; Διότι καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι λέγουν πνεῦμα καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ καλοῦν τὰς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος ἑπτὰ πνεύματα δὲν δέχονται δύο ἢ πολλὰ πνεύματα. Οὕτω οὔτε οἱ θεολόγοι οἱ ὁποῖοι ἀπεκάλεσαν θεότητα καὶ τὴν θεοποιὸν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ μερικὰς τῶν ἄλλων ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι συμφωνοῦμεν μέ τοὺς ἀγίους ἐκείνους, δεχόμεθα δύο ἢ πολλὰς θεότητας, ἀλλὰ μίαν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνήκουν ἡ χάρις καὶ αἱ ἐνέργειαι. Ἐὰν δὲ οἱ κατηγοροὶ τῶν εὐσεβῶν φρονούντων καὶ λεγόντων διαδίδουν τοῦτο εἰς τὰ πλήθη, θὰ ἀποστατήσωμεν διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡμεῖς ἀπὸ τὴν ἀσφαλῆ ὁμολογίαν πρὸς τοὺς σεπτοὺς πατέρας; Καθόλου. Ἄλλωστε καὶ οἱ μονοφυσῖται τοὺς δεχομένους δύο φύσεις εἰς τὸν Χριστὸν ἐσυκοφάντουν ὅτι σέβονται δύο υἱοὺς τοῦ Θεοῦ. Ὁ Σαβέλλιος καὶ ὁ Ἄρειος, ὁ Ἀέτιος καὶ ὁ Εὐνόμιος καὶ οἱ ὁμόφρονές τῶν κατηγοροῦν διὰ τριθεϊαν τοὺς διακηρύσσοντας καὶ τὸν Υἱὸν ἀληθινὸν Θεόν, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, διθεΐτας δὲ ὠνόμαζον σκω-

πτοντες ὠνόμαζον τοὺς περὶ τὸν Υἱὸν μόνον ὑγιαίνον-
 τας οἱ κατ' ἄμφω νοσοῦντες. Τί οὖν; Ἴσως παρητήσαν-
 το τῶν τοῦ εὐσεβοῦς ἐν διαφόροις καιροῖς δόγματος ἀν-
 τεχομένων, οἱ μὲν λέγειν δύο φάσεις τοῦ ἐνανθρωπή-
 5 σαντος Θεοῦ, οἱ δὲ Θεὸν ἄκτιστον τὸν Υἱὸν τε καὶ τὸ
 Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἂν μὴ διθεῖαν ἢ τριθεῖαν ἐγκλη-
 θῶσι παρὰ τῶν κακῶς φρονούντων; Οὕμενον. Οὕτως
 οὐδ' ἡμεῖς ἂν ἐκσταίημέν ποτε τῆς πρὸς τοὺς πατέρας
 συμφωνίας διὰ τὰς ἐνίων τῶν νῦν ἐρεσχελίας, ὡς μὴ
 10 καὶ τὴν θεοποιὸν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστον
 κατ' αὐτοὺς θεότητα καλεῖν. Καὶ ταῦτα τοσοῦτων καὶ
 οὕτω πονηρῶν αἰρέσεων ἐκ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀθετήσεως
 κρατυνομένων.

30 Βα ρ λ. Ἴσως οἱ μὴ πειθόμενοι ταύτην ἄκτιστον ὑ-
 15 πάρχειν (ἐμοὶ γάρ, ἵνα τᾶληθῆ λέγω, τῶν σῶν ἀκού-
 σαντι λόγων δοκεῖς λέγειν ἀληθῆ), φασὶ τοίνυν οἱ κτι-
 στήν λέγοντες τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ ἐνέργειαν, ὡς ἢ
 μὲν ἄκτιστος χάρις καὶ ἐνέργεια ταυτὸν ἐστὶ καὶ ἀδιά-
 φορον τῆ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ ὑπ' ἐνίων ἐρωτώμε-
 20 νοι, εἰ κτιστὴν φασὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀναθέ-
 ματι καθυποβάλλουσι τοὺς φάσκοντας αὐτὴν κτιστὴν,
 ἐκείνην ἐπὶ νοῦν ἔχοντες τὴν ταυτὸν οὐσαν καὶ ἀδιάφο-
 ρον τῆ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἥτις δ' ἂν εἴη χάρις ἢ ἐνέργεια
 διαφέρουσα καθ' οἷονδῆποτε τρόπον τῆς οὐσίας τοῦ Θε-
 25 οῦ, κτίσμα ταύτην λέγουσι, τὸν δὲ μὴ οὕτω λέγοντα σύν-
 θετόν φασὶ τὸν Θεὸν ποιεῖν ἐξ οὐσίας τε καὶ ἐνεργείας
 θείας.

Ὁ ρ θ ό δ. Οἱ λέγοντες ἐπὶ Θεοῦ ἀδιάφορον τῆ οὐ-
 σία τὴν ἐνέργειαν οὐκ οὐσίαν φασὶν αὐτὸν ἔχειν καὶ ἐν-
 30 ἐργειαν, ἀλλ' ἐνέργειαν μόνην ἢ οὐσίαν μόνην. Εἰ γὰρ
 μὴ ἔχει ταῦθ' ἠντινοῦν διαφορὰν, πῶς τοῦτό τε καὶ κεῖ-
 νο λέγουσιν ἔχειν τὸν Θεόν, εἰ μὴ ἄρα ὀνόματα κενὰ
 προσεῖναι τῷ Θεῷ ταυτί φασιν, ἄμοιρα πραγμάτων; Οὐ-
 κοῦν τῆ τεχνολογία τοὺς ἀκρωμένους ὡς ἀμφοτέρω δο-

πτικῶς οἱ καὶ κατὰ τὰ δύο νοσοῦντες τοὺς ὑγιαίνοντας μόνον ὡς πρὸς τὸν Υἱόν. Τί λοιπόν; ἼΑρα παρητήθησαν ἐκ τῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς κρατούντων τὸ εὐσεβὲς δόγμα οἱ μὲν νὰ λέγουν δύο φύσεις τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ, οἱ δὲ νὰ λέγουν Θεὸν ἄκτιστον τὸν Υἱόν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ μὴ κατηγορηθοῦν ἐπὶ διθεΐα ἢ τριθεΐα ἀπὸ τοὺς κακοφρονοῦντας; "Ὁχι βεβαίως. Οὕτως οὔτε ἡμεῖς δὲν ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν συμφωνίαν πρὸς τοὺς πατέρας λόγῳ τῶν πειραγμάτων ὠρισμένων ἀπὸ τοὺς σημερινούς, ὥστε νὰ μὴ καλῶμεν ἄκτιστον θεότητα, καὶ τὴν θεοποιὸν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ ἐνέργειαν, ὅπως θέλουν αὐτοί. Καὶ μάλιστα καθ' ἣν στιγμὴν τόσαι καὶ τόσον πονηραὶ αἱρέσεις ἐνισχύονται ἀπὸ τὴν ἀθέτησιν ταύτης.

30

Βαρλ. Ἄλλὰ οἱ μὴ πειθόμενοι ὅτι αὕτη εἶναι ἄκτιστος (διότι, διὰ νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, ἀφοῦ ἤκουσα τοὺς λόγους σου, νομίζω ὅτι λέγεις τὸ ὀρθόν), λέγουν λοιπόν οἱ καλοῦντες κτιστὴν τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ ἐνέργειαν ὅτι ἡ μὲν ἄκτιστος χάρις καὶ ἐνέργεια εἶναι τὸ ἴδιον καὶ ἀδιάφορον πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ ἐρωτῶμενοι, ἂν λέγουν κτιστὴν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ὑποβάλλουν ἀκόμη καὶ εἰς ἀνάθεμα τοὺς λέγοντας αὐτὴν κτιστὴν, ἔχοντες κατὰ νοῦν ἐκείνην ἢ ὁποῖα εἶναι ταυτὸν καὶ ἀδιάφορον πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν δὲ τυχόν χάριν ἢ ἐνέργειαν ἢ ὁποῖα διαφέρει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καθ' οἷον δὴποτε τρόπον καλοῦν κτίσμα, διὰ τὸν μὴ δεχόμενον δὲ τοῦτο λέγουν ὅτι καθιστᾶ τὸν Θεὸν σύνθετον ἀπὸ θεϊαν οὐσίαν καὶ θεϊαν ἐνέργειαν.

Ὁρθόδ. Οἱ λέγοντες περὶ τοῦ Θεοῦ ὅτι ἔχει τὴν ἐνέργειαν ἀδιάφορον πρὸς τὴν οὐσίαν λέγουν ὅτι οὗτος δὲν ἔχει οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ἀλλὰ μόνον ἐνέργειαν ἢ μόνον οὐσίαν. Διότι ἂν ταῦτα δὲν ἔχουν καμμίαν διαφορὰν, πῶς λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, ἐκτός ἐὰν ἰσχυρίζονται ὅτι ταῦτα προσυπάρχουν εἰς τὸν Θεὸν ὡς ὀνόματα κενὰ καὶ ἄμοιρα πραγμάτων; Ἐπομένως ἐξαπατῶντες μὲ τὴν ταυτολογίαν ὅτι δέχονται καὶ τὰ δύο,

ξάζοντες παρακρουόμενοι, ἐπ' ἀληθείας τὸν Θεὸν αὐτοὶ
δοξάζουσιν οὐσίαν ἀνενέργητον ἢ ἐνέργειαν ἀνούσιον.

Β α ρ λ. Οὐσίαν ἐνεργῆ φασιν εἶναι τὸν Θεόν, ἐνέρ-
γειαν δὲ μὴ ἔχειν ἄλλην παρὰ τὴν οὐσίαν, ἵνα μὴ σύν-
5 θετος εἶη.

31 Ὁ ρ θ ό δ. Σκέψαι δὴ μὴ ψιλὸν ἦχον ρήματος χα-
ρίζονται αὐτῷ τὸ ἐνεργές, κλέπτειν κὰν τούτῳ τοὺς
προσδιαλεγομένους μηχανώμενοι· φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Μά-
ξιμος, «ὡς οὐκ ἔστιν ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως, οὕτως
10 οὐδὲ ἐνεργεῖν χωρὶς ἐνεργείας ἐστίν». Οὗτοι τοίνυν ἀν-
ελόντες τὴν θείαν ἐνέργειαν, καὶ διὰ τοῦ λέγειν ἀδιά-
φορον εἶναι τῇ οὐσίᾳ ταύτῃ συναλείψαντες, πεποιήκε-
σαν τὸν Θεὸν οὐσίαν ἀνενέργητον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον,
ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ τελέως ἀνεῖλον καὶ ἄ-
15 θεοὶ γεγόνασιν ἐν τῷ κόσμῳ· «τῆς γὰρ θείας τε καὶ ἀν-
θρωπίνης ἐνεργείας ἀναιρουμένης οὔτε Θεὸς ἔσται οὔ-
τε ἄνθρωπος» ὁ αὐτὸς Μάξιμός φησιν. Ἀνάγκη γὰρ
πᾶσα πρὸς ἀθεΐαν διαπίπτει τὸν ἀδιάφορον ἐπὶ Θεοῦ
λέγοντα τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας τὴν ἐνέργειαν· ἀπὸ γὰρ
20 τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ὅτι ἔστι μόνον ὁ Θεὸς γινώσκε-
ται. Τῷ τοίνυν ἀθετοῦντι τὰς θείας ἐνεργείας καὶ μὴ
ὁμολογοῦντι τὴν πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτῶν διαφορὰν ἀ-
ναγκαίως ἔψεται τὸ ἀγνοεῖν εἶναι τὸν Θεόν. Ἀλλὰ καὶ
τοῦ μεγάλου Βασιλείου πολλαχοῦ τῶν λόγων ἀποφηνα-
25 μένου «μηδεμίαν ἐνέργειαν ἀνυπόστατον ὑπάρχειν» οἱ
μηδὲν διεννηοχένοι λέγοντες τῆς ἐνεργείας τὴν οὐσίαν
τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν Σαβέλλιον τῇ δυσσεβείᾳ ὑπερέβαλον·
ὁ μὲν γὰρ ἀνυπόστατον ἐποίει τὸν Υἱὸν τε καὶ τὸ Πνεῦ-
μα μόνον, οἱ δὲ ἀνυπόστατον ποιοῦσι τὴν τρισυπόστατον
30 οὐσίαν τοῦ Θεοῦ.

Β α ρ λ. Ἀλλ' ἐκεῖνοι καὶ τινὰς προτείνονται ρήσεις
τῶν ἀγίων ἐν λεγούσας τὴν οὐσίαν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ
ἐνέργειαν. Ἄρ' οὖν καὶ οἱ ἅγιοι τοῖς αὐτοῖς παρὰ τοῦτο
περιπίπτουσιν ἀτόποις;

79. Πρὸς Μαρίνον PG 91, 200C.

80. Αὐτόθι, PG 91, 96B· ὅλ. καὶ 201AB.

81. Μ. Β α σ ι λ ε ι ο υ, Κατὰ Εὐνομίου 4, PG 29, 689C.

εις τὴν πραγματικότητα αὐτοὶ δέχονται τὸν Θεὸν ὡς οὐσίαν ἀνενέργητον ἢ ἐνέργειαν ἀνούσιον.

Βα ρ λ. Λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει οὐσίαν ἐνεργῆ, ἀλλ' ὅτι δὲν ἔχει ἄλλην ἐνέργειαν πέραν τῆς οὐσίας, διὰ νὰ μὴ εἶναι σύνθετος.

31

Ὁ ρ θ ὁ δ. Σκέψου μὴ τυχὸν χαρίζουν εἰς αὐτὸν τὸ ἐνεργές ὡς ψιλὸν ἤχον λόγου, μηχανευόμενοι νὰ ἐξαπατήσουν καὶ εἰς τοῦτο τοὺς συζητητάς· διότι λέγει ὁ θεῖος Μάξιμος, «ὅπως δὲν ὑφίσταται ὑπάρχειν χωρὶς ὑπαρξιν, οὕτω δὲν ὑφίσταται οὔτε ἐνεργεῖν χωρὶς ἐνέργειαν»⁷⁹. Οὗτοι λοιπὸν ἀφαιρέσαντες τὴν θεῖαν ἐνέργειαν καὶ μέ τὸ συγχωνεύσαντες μὲ αὐτήν, κατέστησαν τὸν Θεὸν οὐσίαν νὰ λέγουν ὅτι αὕτη εἶναι ἀδιάφορος πρὸς τὴν οὐσίαν ἀνενέργητον. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἠθέτησαν τελείως καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγιναν ἄθεοι εἰς τὸν κόσμον· «διότι ὅταν ἀναιρῆται ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, δὲν ὑπάρχει οὔτε Θεὸς οὔτε ἄνθρωπος», λέγει ὁ ἴδιος ὁ Μάξιμος⁸⁰. Πράγματι ὁ λέγων περὶ τοῦ Θεοῦ ἀδιάφορον τὴν ἐνέργειαν ἀπὸ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κατ' ἀνάγκην ἐκπίπτει πρὸς τὴν ἀθειαν, καθ' ὅσον ἀπὸ τὰς οἰκείας ἐνεργείας γνωρίζεται μόνον ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός. Ὁ ἀθετῶν λοιπὸν τὰς θείας ἐνεργείας καὶ μὴ ὁμολογῶν τὴν διαφορὰν αὐτῶν πρὸς τὴν οὐσίαν εἶναι ἀναγκαίως ἐπόμενον νὰ ἀγνοῆ ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός. Ἄφου δὲ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἀπεφάνθη εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν ἔργων του ὅτι «δὲν ὑπάρχει καμμία ἀθυπόστατος ἐνέργεια»⁸¹, οἱ λέγοντες ὅτι δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὑπερβάλλουν καὶ τὸν Σαβέλλιον εἰς δυσσέβειαν· διότι αὐτὸς μὲν καθίστα ἀνυπόστατον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, οὔτοι δὲ καθιστοῦν ἀνυπόστατον τὴν τρισυπόστατον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ.

Βα ρ λ. Ἄλλ' ἐκεῖνοι προβάλλουν καὶ μερικὰς ῥήσεις τῶν ἁγίων αἱ ὁποῖαι λέγουν ἓν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ. Ἄρα λοιπὸν καὶ οἱ ἅγιοι περιπίπτουν διὰ τοῦτο εἰς τὰ ἴδια ἀτοπήματα;

Ὁ ρ θ ό δ. Οὕμενον.

Β α ρ λ. Τίνα τρόπον;

Ὁ ρ θ ό δ. Ὅτι ἐν ἐκεῖνοι λέγουσιν, ἀλλ' οὐκ ἀδιάφορον, τουτέστι ταῦτό καὶ οὐ ταυτό κατὰ διαφόρους
 5 τρόπους. Διὸ ποτὲ μὲν εὐρήσεις ταῦτό, ποτὲ δ' ἄλλο λέγοντας ὡς ἀμφοτέρων ὄντων. Καὶ τοῦθ' ἡμεῖς εἰδότες, ὅταν ἀκούσωμεν αὐτῶν ταῦτα ταυτιζόντων καὶ τὴν διαφορὰν οὐκ ἀγνοοῦμεν. Ὅταν δ' αὐθις ἐκείνων διαιρύντων, ἡμεῖς ἴσμεν ἀλλαχόθεν καὶ τὴν ἔνωσιν. Ὁ δὲ
 10 μὴ ταῦθ' οὕτω κατανοῶν καὶ προσιέμενος ἀντιπεριστήσεται κατ' αὐτὸς αὐτοῦ τοῖς ἐκ διαμέτρου περιπίπτων κακοῖς, ὡς Σαβέλλιος εἶχε πρὸς τὸν Ἄρειον. Ὁ μὲν γὰρ ἀκούων τὸ μείζον ἐπὶ τοῦ Πατρὸς οὐκ ἀλλαχόθεν συνεώρα καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ὁμότιμον. Σαβέλλιος δὲ τὸ ἐν
 15 ἀκούων τὴν τοῦ αἰτίου πρὸς τὰ ἐξ αὐτοῦ διαφορὰν οὐκ ἐνενόει τρανώς ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν κηρυττομένην.

33 Β α ρ λ. Καὶ πῶς ὁ Νύσσης φανότατος φωστήρ Γρηγόριος «ἀκτίστου πρὸς ἄκτιστον μηδεμίαν εἶναι δια-
 20 φορὰν» ἀπεφήνατο;

Ὁ ρ θ ό δ. Ἡ ἄκτιστα τὰ ἄκτιστα πρὸς ἀλληλα διαφορὰν οὐκ ἔχει, κατὰ δὲ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν μὴ πρὸς ἀλληλα ταῦτα διαφέρειν, Σαβελλίου λέγειν ἢ τῆς καθ' Ἑλληνας ἔστιν ὡς πολυαρχίας· ἢ γὰρ ἀρχαὶ πολλαὶ πολ-
 25 λῶν ὄντων ἀγενήτων τε καὶ ἀναιτίων ἢ μία παντάπασιν ἔστι, μηδὲ τοῦ ἀκτίστου Υἱοῦ πρὸς τὸν ἄκτιστον Πατέρα κατ' ὑπόστασιν ἢ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν ὅλως διαφέροντος. Πρὸς δὲ τούτῳ δεῖ σκοπεῖν καὶ περὶ τίνος ὁ λόγος καὶ τί ποτ' ἄρ' ἐκεῖνο τὸ ἄκτιστόν ἐστιν,
 30 οὐ μηδεμίαν ἔφη τις εἶναι πρὸς τὸ ἄκτιστον διαφορὰν. Εἰ μὲν γὰρ περὶ θείων ἐνεργειῶν ἢ θείων ὑποστάσεων ἔστιν ὁ λόγος, οὐκ ἔσθ' ὅπως ἂν εἴη τοῖς εὐσεβέσιν ἐναριθμῖος ὁ μὴ πρὸς ἀλλήλας τε καὶ τὴν οὐσίαν διαφέρειν ταύτας λέγων, ὅτι μὴ τὸν τρόπον ὃν εἰρήκαμεν. Εἰ δὲ

Ὁ ρ θ ό δ. "Οχι βέβαια.

Β α ρ λ. Κατὰ ποῖον τρόπον;

Ὁ ρ θ ό δ. Διότι ἐκεῖνοι δέχονται ἓν, ἀλλ' ὄχι ἀδιάφορον, δηλαδή ταυτό καὶ μὴ ταυτό κατὰ διαφόρους τρόπους. Διὰ τοῦτο θὰ τοὺς εὕρης νὰ λέγουν ἄλλοτε μὲν ταυτό, ἄλλοτε δὲ ἄλλο, διότι εἶναι καὶ τὰ δύο. Γνωρίζοντες δὲ ἡμεῖς τοῦτο, ὅταν ἀκούσωμεν ὅτι οὗτοι τὰ ταυτίζουσι, δὲν ἀγνοοῦμεν καὶ τὴν διαφορὰν. "Όταν πάλιν ἐκεῖνοι διαιροῦν, ἡμεῖς γνωρίζομεν ἀπὸ ἀλλοῦ καὶ τὴν ἔνωσιν. Ὁ δὲ μὴ κατανοῶν οὔτε ἀντιλαμβανόμενος ταῦτα οὔτως, ἀντιμάχεται ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν τοῦ περιπίπτων εἰς τὰ ἐκ διαμέτρου κακὰ, ὅπως ἴστατο ὁ Σαβέλλιος πρὸς τὸν Ἄρειον. Ὁ δεῦτερος μὲν ἀκούων τὸ μείζον περὶ τοῦ Πατρὸς δὲν ἔβλεπεν ὁμοῦ καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ὁμότημον ἀπὸ ἄλλην πλευράν. Ὁ δὲ Σαβέλλιος ἀκούων τὸ ἓν δὲν κατενόει σαφῶς τὴν διαφορὰν τοῦ αἰτίου πρὸς τὰ ἐξ αὐτοῦ προελθόντα, κηρυττομένην εἰς πολλὰ ἄλλα σημεῖα τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν.

33

Β α ρ λ. Καὶ πῶς τότε ὁ λαμπρότατος φωστήρ τῆς Νύσσης Γρηγόριος ἀπεφάνθη ὅτι «δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορὰ τοῦ ἄκτιστου πρὸς τὸ ἄκτιστον»⁸²;

Ὁ ρ θ ό δ. Τὰ ἄκτιστα ὡς ἄκτιστα δὲν ἔχουν καμμίαν διαφορὰν πρὸς ἄλληλα, τὸ νὰ λέγωμεν ὁμοῦ ὅτι δὲν διαφέρουν πρὸς ἄλληλα κατὰ τὸ αἴτιον καὶ τὸ αἰτιατόν, τοῦτο εἶναι ἴδιον τοῦ Σαβελλίου ἢ τῆς ἐλληνικῆς πολυαρχίας. Πράγματι ἢ πολλαὶ ἀρχαὶ πολλῶν ὄντων ἀγενήτων καὶ ἀναιτίων ὑπάρχουν ἢ μόνον μία, ὅποτε δὲν διαφέρει οὔτε ὁ ἄκτιστος Υἱὸς ἀπὸ τὸν ἄκτιστον Πατέρα καθ' ὑπόστασιν ἢ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν καθόλου. Ἐπὶ πλέον δὲ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν περὶ τίνος ὁ λόγος καὶ τί εἶναι τάχα ἐκεῖνο τὸ ἄκτιστον, διὰ τὸ ὁποῖον λέγουν ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορὰ πρὸς τὸ ἄκτιστον. Ἐὰν πράγματι ὁ λόγος εἶναι περὶ θείων ἐνεργειῶν ἢ θείων ὑποστάσεων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τοὺς εὐσεβεῖς ὁ λέγων ὅτι αὐταὶ δὲν διαφέρουν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν οὐσίαν, πλὴν τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον εἶπομεν. Ἐὰν δὲ ὁ λό-

περὶ τῆς θείας ὑπερουσιότητός ἐστιν ὁ λόγος, καθάπερ ἄρα καὶ τῷ Νυσσαέων φωστῆρι Γρηγορίῳ, τὸ μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν μὴ κατὰ τὸ ἄκτιστον μόνον ἐκκληπτέον, ἀλλὰ κατὰ πάντα· μία γὰρ οὐσία θεία μηδεμίαν δια-
5 φορὰν ἐπιδεχομένη καθ' αὐτήν. Τὸ γὰρ ἓν, ἢ ἓν, ἰδιαίτερόν ἐστι παντᾶσι.

34 Β α ρ λ. Σφόδρα μοι δοκεῖς κἂν τούτῳ τῆς ἀληθείας ἐς τὸ ἀκριβὲς καταστοχάσασθαι. Καὶ οὐκ οἶμαί τινα τῶν εὐσεβεῖν ἐθελόντων ἀπειθεῖν, οἷς γε μὴν προὔργου
10 τὸ ἀντιλέγειν πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐπιλελοίπασιν αἱ συνηγοροῦσαι ρήσεις· ἔτι γὰρ ἔχουσιν αἷς ἐρειδόμενοι μηδὲν διαφέρειν τῆς θείας οὐσίας τὴν ἄκτιστον ἐνέργειάν φασιν.

Ὁ ρ θ ό δ. Φασὶν οὖν ὡς οὐκ ἔχει θείαν ἐνέργειαν
15 ἢ θεία φύσις· πλήν γὰρ αὐτῆς οὐδέν, εἰ μηδὲν μηδαμῆ διενῆνοχεν αὐτῆς. Πρόφερε δ' ὅμως εἰς ἐξέτασιν ὅτι περ ἔτι τῶν ἐκείνοις λεγομένων ἰσχύν τινα νομίζεις ἔχειν.

Β α ρ λ. Τοῦ Δαμασκηνοῦ πατρός, «τὸ θεῖον ἀπλοῦν
20 ἐστι» γράφοντος «καὶ ἀσύνθετον· τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον σύνθετόν ἐστιν· εἰ οὖν τὸ ἄκτιστον καὶ ἄναρχον καὶ ἀσώματον καὶ ἀγαθὸν καὶ δημιουργικὸν καὶ τὰ τοιαῦτα οὐσιώδεις διαφορὰς εἵπομεν ἐπὶ Θεοῦ, τὸ ἐκ τοσούτων συγκείμενον οὐχ ἀπλοῦν ἔ-
25 σται, ἀλλὰ σύνθετον». Τοῦτο τοῦ Δαμασκηνοῦ γράφοντος πατρός, ἀδιάφορον ἐκεῖνοί φασι λέγειν εἰκότως τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν, ἵνα μὴ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων σύνθετον τὸν Θεὸν ποιήσωσι. Ταῦτ' ἄρα καὶ πᾶν τὸ διαφέρον τῆς θείας οὐσίας ὀπωσδήπο-
30 τε κτιστὸν ἠγοῦνται, καὶ ὑμῖν ὡς διαφορὰν εἰσάγουσιν ἐπὶ Θεοῦ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας ἀντιλέγουσιν.

35 Ὁ ρ θ ό δ. Καλῶς ἔχειν οἶμαι καὶ ἐπ' αὐτῶν εἰρησθαι νῦν, ὃ καὶ πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους ὁ Κύριος εἶπεν, ὅτι «πλανῶνται μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς μηδέ τὴν

83. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 9, PG 94, 833B - 836A.

84. Ματθ. 22, 29.

γος εἶναι περὶ τῆς θείας ὑπερουσιότητος, καθὼς ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὸν φωστῆρα τῶν Νυσσαέων Γρηγόριον, τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορὰ δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῆ μόνον κατὰ τὸ ἄκτιστον ἀλλὰ κατὰ πάντα· διότι μία μόνον οὐσία ὑπάρχει μὴ δεχομένη καθ' ἑαυτὴν καμμίαν διαφορὰν. Πράγματι τὸ ἓν ὡς ἓν εἶναι ἐντελῶς ἀδιαίρετον.

34

Βα ρ λ. Μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἐστόχευσε μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ δὲν νομίζω ὅτι πρόκειται νὰ ἀπειθήσῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ εὐσεβοῦν· οἱ ἔχοντες ὅμως πρόσφορον τὸ νὰ ἀντιλέγουν πρὸς σὰς δὲν στεροῦνται συνηγορουσῶν μαρτυριῶν· διότι ἔχουν ἀκόμη νὰ στηριχθοῦν εἰς ὠρισμένας, διὰ νὰ εἴπουν ὅτι δὲν διαφέρει τῆς θείας οὐσίας ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια.

Ὁ ρ θ ὁ δ. Λέγουν λοιπὸν ὅτι δὲν ἔχει θεῖαν ἐνέργειαν ἡ θεία φύσις· διότι πλὴν αὐτῆς δὲν ὑπάρχει τίποτε, ἐὰν τίποτε δὲν διαφέρει αὐτῆς κατὰ τίποτε. Φέρε ὅμως πρὸς ἐξέτασιν ὅ,τι νομίζεις ὅτι ἔχει ἀκόμη σημασίαν ἀπὸ τὰ λεγόμενα ὑπ' ἐκείνων.

Βα ρ λ. Ὁ Δαμασκηνὸς πατὴρ γράφει «τὸ θεῖον εἶναι ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον· τὸ δὲ συγκείμενον ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα εἶναι σύνθετον· ἐὰν λοιπὸν θεωρήσωμεν ὡς οὐσιώδεις διαφορὰς εἰς τὸν Θεὸν τὸ ἄκτιστον, ἄναρχον, ἀγαθόν, δημιουργικόν καὶ τὰ παρόμοια, τότε τὸ ἐκ τόσων στοιχείων συγκείμενον δὲν εἶναι μόνον ἀπλοῦν ἀλλὰ καὶ σύνθετον»⁸³. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Δαμασκηνὸς πατὴρ γράφει τοῦτο, ἐκεῖνοι ἰσχυρίζονται ὅτι λέγει ἀδιάφορον τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, διὰ νὰ μὴ κάμουν τὸν Θεὸν σύνθετον ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ πᾶν τὸ διαφέρον ἀπὸ τὴν θεῖαν οὐσίαν θεωροῦν ὅπως δῆποτε κτιστὸν καὶ ἀντιλέγουν πρὸς σὰς μὲ τὴν ιδέαν ὅτι εἰσάγετε ἐπὶ Θεοῦ διαφορὰν οὐσίας καὶ ἐνεργείας.

35

Ὁ ρ θ ὁ δ. Νομίζω ὅτι εἶναι καλόν νὰ λεχθῆ ἤδη καὶ ἐπ' αὐτῶν ὅ,τι εἶπεν ὁ Κύριος καὶ πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους, ὅτι «πλανῶνται μὴ γνωρίζοντες τὰς Γραφὰς οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ»⁸⁴· διότι ἠθέτησαν πλήρως τὴν δύναμιν

δύναμιν τοῦ Θεοῦ»· ταύτην γὰρ ἠθετήκασι τελέως παρα-
 πλήσια πράξαντές τε καὶ παθόντες Σαβελλίῳ καὶ Ἀ-
 ρεῖῳ καὶ τοῖς πρὸ αὐτῶν καὶ μετ' αὐτοὺς τῶν πονη-
 ρῶν αἰρέσεων προστάταις. Τούτων γὰρ ἕκαστοι οὐκ ἐν
 5 πάσῃ τῇ θεοπνεύστῳ πεπιστεύκασι Γραφῇ· μορίων δέ
 τινων ταύτης ἀντεχόμενοι καὶ πρὸς τἄλλα τὰς ἀκοῆς
 ὡσπερ βεβυσμένας κεκτημένοι, κατὰ τῆς ἀνωμολογη-
 μένης ἐκ πάντων μιᾶς εὐσεβείας φρενοβλαβῶς ἐχώρη-
 σαν, ἀντιπαρατάξαντες ἀλλήλαις τὰς τῶν ἁγίων καὶ τοῦ
 10 Πνεύματος φωνάς, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀποσπασθεῖσιν
 ἐκείνοις παραχρῶμενοι καὶ παρερμηνεύοντες αὐτὰ καὶ
 κατὰ τῶν εὐσεβῶν προφέροντες. Ἔδει γὰρ τὸν Σαβέλ-
 λιον ἀκούσαντα παρὰ τῶν ἁγίων, ὡς οὐκ ἔστιν ἕτερος
 Θεὸς ὁ Υἱὸς παρὰ τὸν Πατέρα, ζητεῖν προσακοῦσαι καὶ
 15 μαθεῖν, εἴπερ ἄλλον τρόπον ἕτερός ἐστιν ἤκουσε γὰρ
 ἂν ὅτι καθ' ὑπόστασιν. Ὁ δὲ πρὸς τὰς τοῦτο κηρυττού-
 σας ρήσεις τῶν ἁγίων καθάπερ ἐκκεκωφημένος συστο-
 λὴν πρῶτος κακῶς ἐπενόησε θεότητος, ἀδιάφορον παν-
 τάπασιν ἀποφηνάμενος Πατέρα καὶ Υἱόν. Οὕτω τοίνυν
 20 καὶ τούτους ἀκούσαντας ἀρτίως τοῦ Δαμασκηνοῦ πα-
 τρός, ὅτι «τὸ ἄκτιστον καὶ ἀγαθὸν καὶ αἰώνιον καὶ τὰ
 τοιαῦτα οὐ λέγομεν διαφορᾶς οὐσιώδεις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ»,
 ζητεῖν ἐχρῆν καὶ πῶς δεῖ λέγειν καὶ φρονεῖν περὶ αὐ-
 τῶν, ἀλλὰ μὴ τὰς ἄλλας περὶ τούτων αὐτοῦ τε καὶ τῶν
 25 ἄλλων ἁγίων παραγραψαμένους ρήσεις καινοτομεῖν αὐ-
 θις συναλοιφήν καὶ περιτομήν καὶ συστολὴν θεότητος
 τῆς Σαβελλίου μὴ ἀποδέουσαν, λέγοντας ταῦτά τε καὶ
 πᾶσαν ἐνέργειαν θείαν ἀδιάφορον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.
 Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον οὐδ' Ἄρειος ἀπόπτυστος ἂν ἦν,
 30 εἰ μετὰ τῆς ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διαφορᾶς ἐνηχεῖτο
 στέργων καὶ τὴν ἔνωσιν. Οὐ γὰρ ἂν τὸν ἀπ' ἀρχῆς συν-
 όντα τῷ Πατρὶ τοῖς ἀρχὴν εἰληφῶσι συνηρίθμει, καθά-
 περ εἰς κτίσμα κατασπῶσιν οὗτοι νῦν τὰς περὶ Θεὸν
 ἀπαρχῆς οὔσας ἐνεργείας, ἥνικ' ἂν ἔστιν ὡς διεννηνοχέ-
 35 ναι πύθωνται τῆς θείας φύσεως. Καίτοι τὴν σύνθεσιν,

ταύτην πράξαντες καὶ παθόντες παρόμοια μὲ τὸν Σαβέλλιον καὶ τὸν Ἄρειον, ὅπως ἐπίσης μὲ τοὺς πρὸ αὐτῶν καὶ μετ' αὐτοὺς προϊσταμένους τῶν πονηρῶν αἱρέσεων. Διότι ὅλοι αὐτοὶ καθ' ἕκαστον δὲν ἔχουν πιστεύσει εἰς ὅλην τὴν θεόπνευστον Γραφήν, ἀλλὰ δεχόμενοι μερικὰ μόρια αὐτῆς καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ἔχοντες τρόπον τινὰ κλεισμένας τὰς ἀκοὰς των, ἐβάδισαν φρενοβλαβῶς κατὰ τῆς παραδεδεδεγμένης ἀπὸ ὅλου μιᾶς εὐσεβείας, ἀντιπαρατάξαντες εἰς ἀλλήλας τὰς ρήσεις τῶν ἁγίων καὶ τοῦ Πνεύματος, παραχαράσσοντες τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποσπάσματα, παρερμηνεύοντες αὐτὰ καὶ προφέροντες αὐτὰ ἐναντίον τῶν εὐσεβῶν. Πράγματι ὁ Σαβέλλιος ὤφειλεν, ὅταν ἤκουσεν ἀπὸ τοῦ ἁγίου ὅτι δὲν εἶναι ἄλλος Θεὸς ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, νὰ ζητήσῃ ν' ἀκούσῃ καὶ νὰ μάθῃ, μήπως εἶναι κατ' ἄλλον τρόπον ἄλλος· τότε θὰ ἤκουεν ὅτι εἶναι ἄλλος καθ' ὑπόστασιν. Αὐτὸς ὅμως, ὡσὰν κωφὸς πρὸς τὰς κηρυττούσας τοῦτο ρήσεις τῶν ἁγίων, ἐπενόησε πρῶτος κακῶς τὴν ἰδέαν τῆς συστολῆς τῆς θεότητος, ἀποφανθεὶς ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι κάτι τὸ τελείως ἀδιάφορον. Οὕτω λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ἐδῶ, ἀκούσαντες τῶρα ἀπὸ τὸν Δαμασκηνὸν πατέρα ὅτι «τὸ ἄκτιστον καὶ ἀγαθὸν καὶ αἰώνιον καὶ τὰ τοιαῦτα δὲν καλοῦμεν διαφορὰς οὐσιώδεις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ»⁸⁵, ἔπρεπε νὰ ζητήσουν καὶ πῶς πρέπει νὰ λέγουν καὶ νὰ φρονοῦν περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ μὴ παραγράφουν τὰς ἄλλας ρήσεις αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων περὶ τούτων καὶ νὰ καινοτομοῦν πάλιν συγχώνευσιν καὶ περιτομὴν καὶ συστολὴν θεότητος μὴ ἀπέχουσιν τοῦ Σαβελλίου, λέγοντες τόσον αὐτὰ ἄσον καὶ πᾶσαν θείαν ἐνέργειαν ἀδιάφορα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον οὔτε ὁ Ἄρειος δὲν θὰ ἦτο ἀπόπτυστος, ἂν μαζὶ μὲ τὴν διαφορὰν μεταξύ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκήρυττεν ὅτι δέχεται καὶ τὴν ἔνωσιν. Διότι τότε δὲν θὰ συνηρίθμει τὸν ἀπ' ἀρχῆς συνυπάρχοντα μὲ τὸν Πατέρα μαζὶ μὲ τὰ ἔχοντα ἀρχὴν, ὅπως τῶρα ὑποβιβάζουν εἰς κτίσμα τὰς περὶ τὸν Θεὸν ὑπαρχούσας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐνεργείας, ὅταν πληροφοροῦνται ὅτι αὐταὶ διαφέρουν κάπως ἀπὸ τὴν θείαν φύσιν. Καὶ

ἦν οὗτοι προφρασιζόμενοι τοιαύταις δυσσεβείαις περιπίπτωσιν, ἴδοι τις ἂν ἐκτελουμένην μᾶλλον ἐκ τοῦ μὴ διαφέρειν λέγειν τῆς θείας οὐσίας τὰ περὶ αὐτὴν φυσικῶς θεωρούμενα. Πρὸς γὰρ τοὺς Εὐνομιανούς, σύνθετον καὶ
 5 κείνους τὸν Θεὸν παρὰ τοῦτο λέγοντας, φησὶν ὁ θεῖος Κύριλλος· «εἰ σύνθετον οἴεσθε γίνεσθαι Θεὸν διὰ τὸ φύσιν ἔχειν καὶ κρίσιν, ἤτοι θέλησιν, δρᾶτε καὶ τοῦτο ἔχει τὸ γεννᾶν ὁ Πατὴρ φυσικῶς, ἔχει καὶ τὸ κτίζειν δι' Υἱοῦ δημιουργικῶς, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο σύνθετός ἐ-
 10 στι· μιᾶς γὰρ φύσεως τὰ τοιαῦτα καρπός. Ὁ δὲ αὐτὸς κρατήσῃ λόγος ἐπὶ τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀφθάρτου καὶ ἄοράτου καὶ ὅσα πρόσεστι τῇ θείᾳ φύσει». Καὶ πάλιν· «εἰ ὅπερ ἂν ὑπάρχη μόνῳ τῷ Θεῷ, τοῦτο πάντως αὐτοῦ ἔσται καὶ οὐσία, ἐκ πολλῶν ἡμῖν οὐσιῶν συγκείσεται·
 15 πολλὰ γὰρ ἔστιν, ἃ μόνῳ μὲν αὐτῷ κατὰ φύσιν ὑπάρχει, ἐτέρῳ δὲ τῶν ὄντων οὐδενί. Καὶ γὰρ βασιλεὺς καὶ κύριος καὶ ἀφθαρτος καὶ ἄορατος καὶ πρὸς τούτοις ἕτερα μυρία περὶ αὐτοῦ λέγουσιν αἱ θεῖαι Γραφαί. Εἰ τοίνυν ἕκαστον τῶν αὐτῷ προσόντων ἐν οὐσίας τάξει κείσεται,
 20 πῶς οὐκ ἔσται σύνθετος ὁ ἀπλοῦς; Ὅπερ ἔστιν ἐννοεῖν ἀτοπώτατον». Ἐξεις μὲν οὖν καὶ ἐπιτηδειότητος οὕθ' ἡμεῖς ἔφημεν οὔτε παρὰ τῶν πατέρων ἐδιδάχθημεν ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδ' οὐσιώδεις διαφορὰς, ἐπεὶ μηδὲ
 25 πολλὰς οὐσίας θείας. Τῆς δὲ μιᾶς καὶ ἀπλῆς οὐσίας, τῆς ἁγίας καὶ προσκυνητῆς Τριάδος, ἐνεργείας εἶναι πλείστας καὶ ἀκτίστους πάσας ὑπὸ τῶν πατέρων μεμνημέθα. Καὶ σὺ τοίνυν, εἰ θέλεις εὐσεβεῖν, «τὸ ἄκτιστον καὶ ἀναρχον καὶ ἀγαθὸν καὶ αἰώνιον καὶ τὰ τοιαῦτα»
 30 μῆτε διαφορὰς οὐσιώδεις ἐπὶ Θεοῦ λέγε, μῆτε ποιότη-
 τας, ἀλλὰ μηδὲ οὐσίας, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, ὡς ὁ αὐτὸς Δαμασκηνὸς καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ μέγας Ἀθανάσιος πάντα τὰ τοιαῦτα ἀπαριθμησάμενοι οὐ φύσις ταῦτ' ἔ-
 στί φασιν, ἀλλὰ περὶ τὴν φύσιν. Ὁ δὲ μέγας Βασίλει-

86. Θησαυροὶ 7, PG 75, 100AB. 87. Αὐτόθι 31, PG 75, 444BC.

88. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 9, PG 94, 833B - 836A.

89. Μ. Ἀθανασίου, Διάλογος περὶ Τριάδος, PG 28, 1144D - 1145A.

ὅμως θὰ ἔβλεπε κανείς τὴν σύνθεσιν, τὴν ὁποίαν προφρασιζόμενοι οὗτοι περιπίπτουν εἰς τοιαύτας δυσσεβείας, συντελουμένην ἀπὸ τὸ ὅτι λέγομεν ὅτι δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὴν θεϊαν οὐσίαν τὰ περὶ αὐτὴν φυσικῶς παρατηρούμενα. Διότι ὁ θεῖος Κύριλλος τονίζει πρὸς τοὺς Εὐνομιανούς, οἱ ὁποῖοι λέγουν ἐπίσης ὅτι παρὰ τοῦτο ὁ Θεὸς εἶναι σύνθετος, «ἐὰν νομίζετε ὅτι ὁ Θεὸς γίνεται σύνθετος διὰ τὸν λόγον ὅτι ἔχει φύσιν καὶ κρίσιν, δηλαδὴ θέλησιν, παρατηρήσατε καὶ τοῦτο· ὁ Πατὴρ ἔχει τὸ γεννᾶν φυσικῶς καὶ τὸ κτίζειν διὰ τοῦ Υἱοῦ δημιουργικῶς, ἀλλὰ δὲν εἶναι δι' αὐτὸ σύνθετος· διότι τὰ τοιαῦτα εἶναι καρπὸς μιᾶς φύσεως. Τὸ ἴδιον δὲ ἰσχύει καὶ διὰ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀόρατον καὶ δι' ὅσα προσυπάρχουν εἰς τὴν θεϊαν φύσιν»⁸⁶. Καὶ πάλιν, «ἐὰν ὅ,τι ὑπάρχει εἰς μόνον τὸν Θεόν, τοῦτο ὅπωςδήποτε εἶναι καὶ οὐσία αὐτοῦ, τότε οὗτος θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς οὐσίας· διότι εἶναι πολλὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν μόνον εἰς αὐτὸν κατὰ φύσιν, εἰς κανέν δὲ ἄλλο ἐκ τῶν ὄντων. Διότι αἱ θεῖαι Γραφαὶ λέγουν περὶ αὐτοῦ βασιλεὺς καὶ κύριος, ἄφθαρτος καὶ ἀόρατος, καὶ μυρία ἄλλα πέραν αὐτῶν. Ἐὰν λοιπὸν ἕκαστον τῶν προσόντων του τοποθετηθῆ εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς οὐσίας, πῶς δὲν θὰ εἶναι σύνθετος ὁ ἀπλοῦς; πράγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀτοπώτατον»⁸⁷. Ἐξεῖς μὲν καὶ ἐπιτηδειότητος ἐπὶ Θεοῦ, οὔτε ἡμεῖς εἶπομεν οὔτε ἀπὸ τοὺς πατέρας ἐδιδάχθημεν, ἀλλ' ἐπίσης οὔτε οὐσιώδεις διαφορὰς, ἀφοῦ δὲν λέγομεν οὔτε πολλὰς θεῖας οὐσίας. Ἐχομεν διδαχθῆ ὅμως ἀπὸ τοὺς πατέρας ὅτι τῆς μιᾶς καὶ ἀπλῆς οὐσίας, τῆς ἁγίας καὶ προσκυνητῆς Τριάδος, ὑπάρχουν πλεῖσται ἐνέργειαι καὶ ὅλαι ἄκτιστοι. Καὶ σὺ λοιπὸν, ἂν θέλης νὰ εὐσεβῆς, νὰ μὴ λέγῃς «τὸ ἄκτιστον καὶ ἀναρχον καὶ ἀγαθὸν καὶ αἰώνιον καὶ τὰ παρόμοια», οὔτε οὐσιώδεις διαφορὰς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ οὔτε ποιότητος οὔτε ἐπίσης οὐσίας, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, καθὼς λέγουν ὁ αὐτὸς Δαμασκηνός⁸⁸ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ μέγας Ἀθανάσιος⁸⁹ ἀπαριθμήσαντες ὅλα αὐτά, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι φύσις ἀλλὰ περὶ τὴν φύσιν. Ὁ δὲ μέγας

ος καὶ ἐνεργείας οὐκ ἐνυποστάτους ταῦτα προσηγόρευσε τοῦ Πνεύματος αἰδίως αὐτῷ προσούσας. Καὶ ἄλλαχοῦ πάλιν, «εὐεργέτην», φησί, «καὶ κριτήν, ἀγαθόν τε καὶ δίκαιον καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες ἐνεργειῶν
5 διαφορὰς ἐδιδάχθημεν· τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγνῶναι δυνάμεθα».

36 «Ὅτι μέντοι καὶ ἄκτιστα ταῦθ' ἐστὶ καὶ ἀδιάφορα τῆς οὐσίας οὐκ ἔστι, καθάπερ οὗτοι διατείνονται, καὶ
10 ἀφ' ὧν νῦν προήνεγκας αὐτῶν κατάδηλον· αὐτὸ γὰρ τὸ ἀναρχον καὶ ἄκτιστον κτιστὸν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ οὐσία. Τὸ μὴ ὄν τοίνυν οὐσία πῶς ἀδιάφορον ἔσται τῆς οὐσίας; Τάχα δ' οὗτοι καὶ αὐτὸ τὸ ἄκτιστον καὶ ἀναρχον οὐκ ὀκνήσουσιν ἢ οὐσίαν εἶναι λέγειν θείαν, καθά-
15 πέρ ὁ Εὐνόμιος τὸ ἀγέννητον, ἢ κτιστὸν ὅτι μὴ οὐσία; Ἡμεῖς δὲ καὶ τὸ αἰώνιον καὶ τὸ ἀγαθὸν τῷ ἀκτίστῳ καὶ ἀνάρχῳ συντεταγμένα καὶ ἄκτιστα καὶ οὐκ οὐσίαν εἶναι λέγομεν. Καὶ τί λέγω τὸ αἰώνιον καὶ τὸ ἀγαθόν; Αὐτὸ γὰρ τὸ ἀπλοῦν, δι' ὃ πάνθ' οὗτοι τὰ φυσικῶς προσ-
20 ὄντα τῷ Θεῷ μηδὲν διαφέρειν τῆς θείας φύσεώς φασί, καὶ ἄκτιστον ἴσμεν καὶ φύσιν τοῦ Θεοῦ οὐκ ἴσμεν ὄν· «οὐ γὰρ δὴ φύσις αὐτῷ ἢ ἀπλότης», φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος. Καίτοι ποιητῆς ὑπάρχων ὁ Θεὸς ἐν νοῖς τε καὶ σώμασιν ἀπλοτήτων φυσικῶν, ὡς ἐνέργει-
25 αν ἔχει τὴν ἀπλότητα προσοῦσαν φυσικῶς. Ὁ αὐτὸς δὲ θεολόγος καὶ τὸν Υἱὸν ἀρχὴν εἰπὼν, «ἀλλ' οὐ τοῦτο φύσις αὐτῷ ἢ ἀρχή», φησὶν, «ὥσπερ οὐδὲ τῷ ἀνάρχῳ τὸ ἀναρχον, καίτοι τῶν ἐν ἐκάστῳ φυσικῶν ἀρχῶν δημιουργὸς ὑπάρχων ὁ Θεὸς ὡς ἐνέργειαν ἐμφυτον ἔχει
30 τὴν ἀρχήν.

37 Πολλαχόθεν ἄρα δῆλον ὡς οὐκ ἔστιν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια. Λεχθείη δ' ἂν οὐσία ὡς οὐσιοποιὸς καὶ φύσις ὡς φυσικῶς προσοῦσα τῷ Θεῷ, καὶ τοῦτο

90. Βλ. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 4, PG 29, 689C.

91. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολή 189, 8, Courtonne 2, 140 PG 32, 696A.

Βασίλειος ἀπεκάλεσε ταύτας ἐπίσης μὴ ἐνυποστάτους ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος, προσυπαρχούσας εἰς αὐτὸ αἰδίως⁹⁰. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν λέγει, «ἀκούσαντες τοὺς ὄρους εὐεργέτης καὶ κριτῆς, ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, καὶ τὰ παρόμοια, ἐδιδάχθημεν διαφορὰς ἐνεργειῶν τοῦ ἐνεργοῦντος ὅμως τὴν φύσιν δὲν δυνάμεθα καθόλου νὰ ἐπιγνώσωμεν διὰ τῆς κατανοήσεως τῶν ἐνεργειῶν»⁹¹.

36

Ὅτι ὅμως καὶ ἄκτιστα εἶναι αὐτὰ καὶ ἀδιάφορα τῆς οὐσίας δὲν εἶναι, ὅπως διατείνονται οὗτοι, εἶναι ὀλοφάνερον καὶ ἀπὸ ὅσα ἔφερες τώρα ἐνώπιόν των· διότι αὐτὸ τὸ ἄναρχον πῶς θὰ εἶναι ἀδιάφορον τῆς οὐσίας; Ἐραγε οὗτοι καὶ αὐτὸ τὸ ἄκτιστον καὶ ἄναρχον δὲν θὰ διστάσουν νὰ λέγουν ἢ οὐσίαν θεϊαν, ὅπως ὁ Εὐνόμιος τὸ ἀγέννητον, ἢ κτιστὸν διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν εἶναι οὐσία; Ἡμεῖς δὲ καὶ τὸ αἰώνιον καὶ τὸ ἀγαθόν, συντεταγμένα μὲ τὸ ἄκτιστον καὶ ἄναρχον, δεχόμεθα ὅτι εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ἄκτιστα καὶ μὴ οὐσία. Καὶ τί λέγω μόνον τὸ αἰώνιον καὶ τὸ ἀγαθόν; Πράγματι καὶ αὐτὸ τὸ ἀπλοῦν, διὰ τὸ ὁποῖον οὗτοι λέγουν ὅτι ὅλα τὰ προσόντα εἰς τὸν Θεὸν φυσικῶς δὲν διαφέρουν τῆς φύσεως, καὶ ὡς ἄκτιστον τὸ ἀναγνωρίζομεν καὶ ὡς φύσιν τοῦ Θεοῦ δὲν τὸ ἀναγνωρίζομεν· «διότι δὲν εἶναι φύσις τοῦ ἢ ἀπλότης», λέγει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος⁹². Μολονότι ὁ Θεὸς εἶναι ποιητῆς τῶν φυσικῶν ἀπλοτήτων τόσον εἰς τοὺς νόας ὅσον καὶ εἰς τὰ σώματα, ὡς ἐνέργειαν ἔχει τὴν ἀπλότητα προσυπάρχουσαν εἰς αὐτὸν φυσικῶς. Ὁ ἴδιος δὲ θεολόγος εἰπὼν καὶ τὸν Υἱὸν ἀρχὴν, λέγει, «δὲν εἶναι τοῦτο, ἢ φύσις, ἀρχὴ εἰς αὐτόν, ὅπως δὲν εἶναι οὔτε εἰς τὸν ἄναρχον τὸ ἄναρχον»⁹³, μολονότι ὁ Θεὸς ὡς δημιουργὸς τῶν εἰς ἕκαστον φυσικῶν ἀρχῶν ὡς ἐνέργειαν ἔμφυτον ἔχει τὴν ἀρχήν.

37

Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ἀπὸ πολλῶν πλευρῶν ὅτι δὲν εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια. Θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ λεχθῆ οὐσία ὡς οὐσιοποιὸς καὶ φύσις ὡς φυσικῶς προσ-

92. Λόγος 38 εἰς Θεοφάνια 7, PG 36, 317D - 320A, καὶ Λόγος 45 εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα 3, PG 36, 628B.

93. Λόγος 42 συντακτῆριος 15, PG 36, 476A.

κατὰ τοὺς θεολόγους· «φύσις γάρ», φησί, «τῷ Θεῷ πα-
 ράγειν καὶ σώζειν». Διαστέλλειν δὲ τὰς σημασίας ἐκά-
 στου τῶν ὀνομάτων ἀναγκαῖον τὸν ἐφικνεῖσθαι τῆς ἀ-
 ληθείας ἐφιέμενον. Ἡμῖν γὰρ ὁ λόγος περὶ τῆς ἐν ἀ-
 5 ποκρύφοις ὑπεριδρυμένης ὑπερουσιότητος· ταύτης γὰρ
 διαφέρειν τὰς θείας ἐλλάμψεις καὶ ἐνεργείας ἰσχυρι-
 ζόμεθα. Μενούσης γὰρ αὐτῆς ἀμεθέκτου καὶ ἀνεκφάν-
 του καὶ ἀωνύμου παντάπασι διὰ τούτων ὁ Θεὸς πολυ-
 τρόπως γνωρίζεται τε καὶ μετέχεται, μηδαμῶς χωρι-
 10 στῶν ὑπαρχουσῶν ἐκείνης. Ἐν οὐσίᾳ γὰρ καὶ ἐνεργείᾳ
 εἷς ἐστι Θεός· ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον.

38 Β α ρ λ. Ἐπίκλησις καὶ περὶ τούτων. Δεῖ δέ σε καὶ
 πᾶν ἄλλο σκῶλον ἐκποδῶν ποιεῖσθαι λύοντα τὰς ἀντιθέ-
 15 σεις πάσας· οὕτω γὰρ ἂν εἴης τὸ κράτος κατὰ κράτος
 ὑπὲρ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἀνελόμενος.

Ὁ ρ θ ό δ. Τί λέγεις; Τὴν ψυχὴν θήσομεν ὑπὲρ τῆς
 ἀληθείας, τοῦ Θεοῦ συναιρουμένου, καὶ καμεῖν περὶ τὸν
 λόγον οὐ θελήσομεν;

20 Β α ρ λ. Πῶς οὖν ὁ μέγας Βασιλεῖος ἐν φησι πάν-
 τα σημαίνειν τὰ ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενά τε καὶ νοούμενα,
 γράφων ἐν τῇ Πρὸς Εὐστάθιον ἐπιστολῇ, ὅτι «πάντα
 τὰ θεοπρεπῆ νοήματά τε καὶ ὀνόματα ὁμοτίμως ἔχει
 πρὸς ἄλληλα τῷ μηδὲν παρὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου δια-
 25 φωνεῖν σημασίαν; Οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλο τι ὑποκείμενον χει-
 ραγωγεῖ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ προσηγορία, ἐφ' ἕτερον δὲ ἢ τοῦ
 σοφοῦ καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλ' ὅσαπερ
 ἂν εἴποις ὀνόματα, ἐν διὰ πάντων τὸ σημαινόμενόν ἐστι.
 Κἂν Θεὸν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν ἐνεδείξω, ὃν καὶ διὰ τῶν
 30 λοιπῶν ὀνομάτων ἐνόησας». Ἐν δὲ τοῖς Πρὸς Εὐνόμιον
 ἀντιρρητικοῖς, «καὶ οὕτως ἂν τις», φησί, «τῶν ὀνομά-
 των ἕκαστον ἐφοδεύων ποικίλας εὐροι τὰς ἐπινοίας ἐ-
 νὸς τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν τοῖς πᾶσιν ὑποκειμένου».

94. Χωρίον μὴ ἀνιχνευθέν.

95. Ἐπιστολὴ 189, 5, Courtonne 2, 138· PG 32, 689BC.

96. Κατὰ Εὐνομίου 1, 7, PG 29, 525B.

υπάρχουσα εἰς τὸν Θεόν, τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ἄποψιν τῶν θεολόγων· διότι, λέγει, «φύσις εἰς τὸν Θεὸν εἶναι τὸ παράγειν καὶ σώζειν»⁹⁴. Εἶναι δὲ ἀναγκαῖον νὰ διαστέλλῃ τὰς σημασίας ἐκάστου ὀνόματος ὁ ἐπιθυμῶν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἡμεῖς πράγματι ὁμιλοῦμεν περὶ τῆς ὑπερουσιότητος ἢ ὁποῖα εἶναι ὑπεριδρυμένη εἰς ἀποκρύφους χώρους. Διότι ἰσχυριζόμεθα ὅτι διαφέρουν ταύτης αἱ θεῖαι ἐλλάμψεις καὶ ἐνέργειαι. Ἐνῶ δὲ αὐτὴ μένει ἐντελῶς ἀμέθεκτος καὶ ἀνέκφαντος καὶ ἀνώνυμος, διὰ τούτων, τῶν ἐνεργειῶν, γνωρίζεται καὶ μετέχεται ὁ Θεὸς πολυτρόπως, ἂν καὶ δὲν εἶναι χωρισταὶ ἀπὸ ἐκείνην. Πράγματι κατὰ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν εἰς εἶναι ὁ Θεός, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

38

Βα ρ λ. Ἀρκετὰ εἶναι καὶ τὰ περὶ τούτων. Πρέπει δὲ νὰ ἀπομακρύνῃς καὶ πᾶν ἄλλο ἐμπόδιον λύων ὅλας τὰς ἀντιθέσεις· διότι οὕτω θὰ δυνηθῆς νὰ κερδίσῃς σπουδαίαν νίκην ὑπὲρ τῆς κατὰ τὴν εὐσέβειαν ἀληθείας.

Ὁ ρ θ ὅ δ. Τί λέγεις; Τὴν ψυχὴν μας θὰ θέσωμεν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν θὰ θελήσωμεν νὰ κοπιᾶσωμεν εἰς τοὺς λόγους;

Βα ρ λ. Πῶς λοιπὸν ὁ μέγας Βασίλειος διδάσκει ὅτι ὅλα τὰ λεγόμενα καὶ νοούμενα ἐπὶ Θεοῦ εἶναι ἓν, γράφων εἰς τὴν Πρὸς Εὐστάθιον ἐπιστολήν, ὅτι, «ὅλα τὰ θεοπρεπῆ νοήματα καὶ ὀνόματα εἶναι μεταξύ των ὁμότιμα, καθ' ὅσον δὲν διαφωνοῦν κατὰ τίποτε εἰς σημασίαν ὡς πρὸς τὸ ὑποκείμενον; Πράγματι ἢ προσηγορία τοῦ ἀθαγοῦ δὲν ὀδηγεῖ πρὸς ἄλλο ὑποκείμενον, εἰς ἄλλο δὲ ἢ τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλὰ ὅσα ὀνόματα καὶ ἂν εἴπῃς, τὸ σημαινόμενον εἶναι δι' ὅλων αὐτῶν ἓν. Καὶ ἂν ἀναφέρῃς Θεόν, ἐνδεικνύεις τὸν ἴδιον τὸν ὁποῖον ἐννοεῖς καὶ διὰ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων»⁹⁵. Εἰς δὲ τοὺς Ἀντιρρητικὸς πρὸς Εὐνόμιον λέγει, «καὶ οὕτως ἐπιθεωρῶν κανεῖς ἕκαστον τῶν ὀνομάτων θὰ εὔρη τὰς ποικίλας ἐπινοίας ἐνός κατὰ τὴν οὐσίαν ὑποκειμένου εἰς ὅλα αὐτά»⁹⁶.

39

Ὁρθόδ. Ταῦτ' οὐδὲ σκῶλά ἐστιν, εἰ μὴ καὶ τὸ
 τῆς ἡμέρας φῶς ἀβλεψίας πρόξενον, ὅτι ταῖς γλαυξί
 γίνεται τοιοῦτον διὰ τὴν ἐκ τῶν ὀμμάτων αὐτῶν ἐξίτη-
 λον ἀντίληψιν. Ἀλλ' ὦ τῆς ἐπηρείας τοῦ πονηροῦ!
 5 Τὸ μὲν γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις μὴ καταστοχάζεσθαι τῆς
 διανοίας τοῦ γράφοντος γένοιτ' ἄν τινος ἀφυΐας ἢ δια-
 νοίας οὐκ ἐφιστάσης καλῶς. Τὸ δὲ καὶ εἰς τὴν ἐναν-
 τίαν ἀποβουκολεῖσθαι δόξαν τῆς τοῦ πονηροῦ πνεύμα-
 τος ἐνεργείας σαφῶς ἐξῆπται, σαφῆς ἀντιπαράταξις
 10 ὄν πρὸς τὴν τῶν ἁγίων σπουδὴν καὶ μηχανή τις ἐπ'
 αὐτοὺς στρέφειν ἐπιχειροῦσα τὰ παρ' αὐτῶν ἀφειμέ-
 να πρὸς τὸν ἀντικείμενον βέλη. Τὰχα καὶ νῦν οἶά τινες
 οὔτοι δῆμιοι περιστάσιν αὐτοὺς ἀκρωτηριάζοντες καὶ
 στρεβλοῦντες τὴν ἐν συγγράμμασι γλῶττάν τε καὶ χεῖ-
 15 ρα καὶ τὸν νοῦν αὐτόν, κὰν ἐκεῖνοι τῶν τοιούτων ἐπη-
 ρειῶν διατελοῦσι κρείττους, οὐ τὴν γνώμην μόνον, ἦν
 καὶ τότε διετήρησαν ἄτρεπτον οἱ ταῖς ἐπηρείαις ἐκεί-
 ναις ἐνσχεθέντες, ἀλλὰ καὶ τὰλλα πάντα· καὶ γὰρ ἀσφα-
 λεῖς. Ἐξεστι δὴ τῷ βουλομένῳ πρὸς αὐτοὺς ἀνατείνειν
 20 τὸ τῆς διανοίας ὄμμα καὶ ἀθρεῖν ἐν τούτοις τὰς ἀδια-
 στρόφους ἐννοίας· κατὰ γὰρ τὸ σολομώντειον ἔπος «πάν-
 τα εὐθέα ἐστὶ τοῖς νοοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι
 γνῶσιν». Ὁ μὲν γὰρ μέγας Βασίλειος τῶν θείων ὀνο-
 μάτων «τὰ μὲν σχέσεως εἶναι», φησί, «τὰ δὲ ἀξίας, τὰ
 25 δὲ ἐνεργείας, σημαντικὸν δ' οὐσίας οὐδέν». Οὔτοι δὲ
 πᾶν τοῦναντίον λέγειν αὐτὸν συκοφαντοῦσιν, ὡς οὐδέν
 τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων ὀνομάτων, ὃ μὴ τὸ αὐτὸ ση-
 μαίνει καὶ τῆς θείας οὐσίας ἐστὶ σημαντικόν. Καὶ ὁ
 μὲν τῆς Εὐνομίου κακοδοξίας δείκνυσι ταύτην εἶναι τὴν
 30 φωνήν. Ἐστὶ μὲν οὐ τῶν πρὸς ἐκεῖνον Ἀντιρρητικῶν
 καὶ τὴν τοῦτο σαφῶς δηλοῦσαν ἐκείνου ρῆσιν προτιθείς,
 ἔστι δ' οὐ συνάγων ὡς ἀτοπωτάτην ἐκ τῶν ἐκείνῳ δε-
 δογμένων· φησὶ γάρ· «εἰ μὲν οὐδέν ὄλως κατ' ἐπίνοι-

97. Παροιμ. 8, 9.

98. Ἐπιστολή 189, 8. Courtonne 2, 140. PG 32, 696B.

39

Ὁ ρ θ ό δ. Ταῦτα δὲν εἶναι οὔτε κἄν προσκόμματα, ἂν δὲν εἶναι καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας πρόξενον ἀβλεψίας, διὰ τὸν λόγον ὅτι γίνεται τοιοῦτον εἰς τὰς γλαῦκας διὰ τὴν ἀνίσχυρον αἴσθησιν τῶν ὀφθαλμῶν των. Ἄλλ' ὅποια ἐπήρεια τοῦ πονηροῦ! Πράγματι τὸ νὰ μὴ συλλαμβάνης εἰς τοιαῦτα θέματα τὴν σκέψιν τοῦ γράφοντος εἶναι ἴδιον βραδυνοίας ἢ ἀπροσέκτου διανοίας. Τὸ νὰ καταφεύγης δὲ εἰς τὴν ἀντίθετον γνώμην προκαλεῖται σαφῶς ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ πονηροῦ πνεύματος, καθ' ὅσον εἶναι σαφῆς ἀντιπαράταξις πρὸς τὸν ζῆλον τῶν ἁγίων καὶ μηχανὴ ἐπιχειροῦσα νὰ στρέψη πρὸς αὐτοὺς τὰ ἀπὸ αὐτοὺς ἀφειμένα πρὸς τὸν ἀντικείμενον βέλη. Προφανῶς καὶ τώρα οὔτοι ὡσάν δῆμιοι τοὺς ἔστησαν εἰς τὸ μέσον ἀκρωτηριάζοντες καὶ στρεβλώνοντες τὴν εἰς τὰ συγγράμματά των γλῶσσαν καὶ χεῖρα καὶ τὸν ἴδιον τὸν νοῦν, ἔστω καὶ ἂν ἐκεῖνοι παραμένουν ἀνώτεροι τῶν τοιούτων ἐπηρειῶν ὄχι μόνον κατὰ τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν καὶ τότε διετήρησαν ἀμετακίνητον οἱ καὶ τότε ἐμπλακέντες εἰς τὰς τότε ἐπηρείας, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα· διότι ἦσαν ἀλάθητοι. Δύναται βεβαίως ὁ βουλόμενος νὰ στρέψη πρὸς αὐτοὺς τὸ βλέμμα τῆς διανοίας καὶ νὰ παρατηρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰς ἀδιαστρόφους σκέψεις· διότι κατὰ τὸν σολομώντειον στίχον «εἰς τοὺς νοοῦντας εἶναι ὅλα εὐθέα καὶ εἰς τοὺς εὐρίσκοντας γνῶσιν ὀρθά»⁹⁷. Πράγματι ὁ μὲν μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι ἀπὸ τὰ θεῖα ὀνόματα «ἄλλα μὲν εἶναι σημαντικὰ σχέσεως, ἄλλα δὲ ἀξίας, ἄλλα δὲ ἐνεργείας, οὐσίας δὲ κανέν»⁹⁸. Οὔτοι δὲ διαβάλλουν αὐτὸν ὅτι λέγει τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετον, ὅτι κανέν ἀπὸ τὰ ἐπὶ Θεοῦ χρησιμοποιούμενα ὀνόματα δὲν ὑπάρχει τὸ ὁποῖον νὰ μὴ σημαίνει τὸ αὐτὸ καὶ νὰ μὴ εἶναι σημαντικὸν τῆς θείας οὐσίας. Καὶ ἐκεῖνος μὲν δεικνύει ὅτι ἡ φωνὴ αὕτη εἶναι τῆς κακοδοξίας τοῦ Εὐνομίου. Εἰς κάποια σημεία πράγματι τῶν Ἀντιρρητικῶν πρὸς ἐκεῖνον παραθέτει καὶ τὴν σαφῶς δεικνύουσαν τοῦτο ρῆσιν ἐκείνου, εἰς ἄλλα δὲ συνάγει ταύτην ὡς ἀτοπωτάτην ἀπὸ τὰ δόγματα ἐκείνου. Διότι λέγει «ἐὰν μὲν τίποτε δὲν θεωρῆ κατὰ συλλογισμὸν ὁ Εὐνόμιος, διὰ νὰ

αν ὁ Εὐνόμιος θεωρεῖ, ἵνα μὴ δόξη ἀνθρωπίναις τὸν Θεὸν σεμνύνειν προσηγορίαις, πάντα ὁμοίως οὐσίαν ὁμολογήσει τὰ ἐπιλεγόμενα τῷ Θεῷ. Καὶ εἰ ταῦτα πάντα ἐν σημαινόμενον τείνει, ἀνάγκη πᾶσα ταῦτὸν ἀλλήλοις
 5 δύνασθαι τὰ ὀνόματα, ὡς ἐπὶ τῶν πολυωνύμων. Καὶ ταύτης τί ἂν γένοιτο τῆς συγχύσεως ἀτοπώτερον, ἀφελλόμενον τὴν ἰδίαν ἐκάστου τῶν ὀνομάτων σημασίαν ἀντινομοθετεῖν τῇ τε κοινῇ χρήσει καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος; Καὶ πάλιν· «εἴπερ εἰς τὴν οὐσίαν φέρον-
 10 τες ἅπαντα τὰ θεῖα ὀνόματα καταθήσομεν, οὐ μόνον σύνθετον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνομοιομερῶν συγκείμενον τὸν Θεὸν ἀποδείξομεν, διὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑφ' ἐκάστου τῶν ὀνομάτων σημαίνεσθαι». Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦθ' οὕτω φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος. Οἱ δὲ τᾶναντία προσμαρ-
 15 τυροῦντες αὐτῷ καὶ ἡμῖν ἐν τοῖς τοιούτοις ἀντικείμενοι παραπλήσιόν τι ποιοῦσιν, ὡσπερ ἂν εἴ τις τὰ τοῦ σκοτους ἴδια προσεμαρτύρει τῷ φωτί, σκοτεινὸς ὢν περὶ τὸ φῶς αὐτός.

40 Ὁ μέντοι μέγας ἐκεῖνος πολλάκις εἰρηκῶς ὅτι «μανία σαφῆς μὴ ἴδιον σημαινόμενον ἐκάστῳ τῶν θείων ὀνομάτων ὑποβεβλήσθαι λέγειν», καὶ διὰ τοὺς τοιούτους λόγους ὡς πολυθεΐαν εἰσάγων ὑπὸ τῆς Εὐνομίου κακοφροσύνης ἐγκληθεῖς (καθάπερ καὶ ἡμεῖς καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ὑπὸ τῶν ἀρτιφανῶν τούτων Εὐνομιανῶν)
 25 ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ἡμῶν ἐπολογούμενος, «εἰ καὶ πάντα», φησί, «τὰ θεοπρεπῆ ὀνόματα παρὰ τὴν ἑαυτῶν σημασίαν πολλὰ καὶ διάφορα, καὶ διαφόρους ἔστιν ὡς ἐπιδέχεται λόγους, ἀλλὰ παρὰ τὸν ἕφ' οὗ λέγεται καὶ οὗ ἔστιν ὀνόματα, ὅς ἔστιν ὁ Θεός, ὁμοτίμως ἔχει πρὸς ἄλ-
 30 ληλα. Οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλον καὶ ἄλλον Θεὸν χειραγωγεῖ τούτων ἕκαστον, ἀλλ' ἓνα διὰ πάντων Θεὸν ὁ ταῦτα λέγων ἐνδείκνυται». Κὰν τῇ μετ' αὐτὴν ρῆσει διδάσκων, πῶς εἰς περὶ ὃν ἐκεῖνα πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ὀνομάτων σημαι-

99. Κατὰ Εὐνομίου 1, 8, PG 29, 528BC.

100. Αὐτόθι 2, 29, PG 29, 640C.

101. Αὐτόθι, 1, 8, PG 29, 529A.

102. Ἐπιστολή 189, 5, Courtonne 2, 136· PG 32, 689BC.

μή φανῆ ὅτι ἐγκωμιάζει τὸν Θεὸν μὲ ἀνθρωπίνας προσηγορίας, ὅλα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν Θεὸν θὰ συμφωνήσουν ὁμοίως μὲ τὴν οὐσίαν. Καὶ ἂν ὅλα ταῦτα τείνουν πρὸς μίαν σημασίαν, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην τὰ ὀνόματα ἔχουν τὴν ἰδίαν πρὸς ἄλληλα δύναμιν, ὅπως ἐπὶ τῶν πολυωνύμων. Τί θὰ ἦτο ἀτοπώτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν σύγχυσιν, τὸ νὰ ἀντιτασσώμεθα καὶ εἰς τὴν κοινὴν συνήθειαν καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ πνεύματος ἀφαιροῦντες δηλαδὴ τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐκάστου ὀνόματος⁹⁹; Καὶ πάλιν, «ἐὰν φέροντες ὅλα τὰ ὀνόματα τὰ καταθέσωμεν εἰς τὴν οὐσίαν, θὰ ἀποδείξωμεν ὅχι μόνον ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι σύνθετος ἀλλὰ καὶ ὅτι σύγκειται ἀπὸ ἀνομοιομερῆ στοιχεῖα, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀπὸ ἕκαστον τῶν ὀνομάτων σημαίνεται ἄλλο καὶ ἄλλο»¹⁰⁰. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λοιπὸν λέγει ὁ μέγας Βασίλειος. Οἱ δὲ ἀποδίδοντες εἰς αὐτὸν τὰ ἀντίθετα καὶ ἀντιτιθέμενοι εἰς ἡμᾶς εἰς τὰ τοιαῦτα πράττουν κάτι παρόμοιον μὲ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἀποδίδει τὰς ιδιότητας τοῦ σκοτούς εἰς τὸ φῶς, διότι εἶναι αὐτὸς σκοτεινὸς περὶ τὸ φῶς.

40

Ὁ μέγας ἐκεῖνος ὁμως, εἰπὼν πολλάκις ὅτι «εἶναι σαφῆς μανία νὰ μὴ δεχώμεθα ὅτι εἰς ἕκαστον τῶν θείων ὀνομάτων ὑπόκειται ἰδιαιτέρα σημασία»¹⁰¹ καὶ διὰ τοὺς λόγους τοῦ αὐτοῦς κατηγορηθεὶς ἀπὸ τὴν κακοφροσύνην τοῦ Εὐνομίου ὡς εἰσάγων πολυθεῖαν (ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἀπὸ αὐτοῦς τοὺς νεοφανεῖς), λέγει ἀπολογούμενος ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ἡμῶν, «ἂν καὶ ὅλα τὰ θεοπρεπῆ ὀνόματα κατὰ τὴν σημασίαν τῶν εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα, καὶ ἐνίοτε ἐπιδέχονται διάφορον ἐρμηνείαν, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου λέγονται καὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ὀνόματα, ἦτοι τὸν Θεόν, εἶναι ὁμότιμα πρὸς ἄλληλα. Διότι δὲν χειροδεκτεῖ ἕκαστον αὐτῶν πρὸς ἄλλον καὶ ἄλλον Θεόν, ἀλλ' ὁ λέγων ταῦτα ἐνδεικνύει ἓνα δι' ὅλων Θεόν»¹⁰². Καὶ διὰ τῆς μετὰ τὴν ρῆσιν αὐτὴν διδάσκων, πῶς εἰς εἶναι ἐκεῖνος περὶ τὸν ὁποῖον στρέφονται ὅλα ἐκεῖνα τὰ σημαινόμενα ὑπὸ τῶν ὀνομάτων, λέ-

νόμενα, «κατὰ τὴν οὐσίαν», φησίν, «ὡς ἐνὸς ὄντος κατ' αὐτὴν τοῦ πᾶσιν ἐκείνοις ὑποκειμένου». «Καθάπερ γάρ», φησίν, «ὁ σῖτος ἐν τι πρᾶγμα κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὧν, πρὸς τὰς ἐπιθεωρουμένας αὐτῷ ποικίλας
 5 ἰδιότητος ἐξαλλάσσει τὰς κλήσεις καὶ σπόρος γινόμενος καὶ καρπὸς καὶ τροφή, καὶ ὅσα γίνεται τοσαῦτα ὀνομαζόμενος, παραπλησίως καὶ ὁ Κύριος· ἔστι μὲν καθ' ἑαυτὸν ὅ,τι ποτὲ κατὰ τὴν φύσιν ἐστί, ταῖς δὲ τῶν ἐνεργειῶν διαφοραῖς συνονομαζόμενος οὐ μίαν ἐπὶ πάντων ἴσχει προσηγορίαν, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἔννοιαν τὴν
 10 ἐξ ἐνεργείας ἐγγινομένην ἡμῖν μεταλαμβάνει τὸ ὄνομα». Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ταύτη τὸν Εὐνόμιον ἠσχυνεν, ἐπιλαμβάνεσθαι τοῦ μεγάλου πειρώμενον, γράφων· «τί οὖν; Ὁ λόγος ἡμῶν διὰ τῶν εἰρημένων ἐλέγχεται ὁ εἰπὼν δυνατὸν εἶναι πολλὰς ἐφαρμ
 15 μῶζεσθαι προσηγορίας κατὰ τὰς τῶν ἐνεργειῶν διαφορὰς καὶ τὴν πρὸς τὰ ἐνεργούμενα σχέσιν ἐνὶ κατὰ τὸ ὑποκείμενον ὄντι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ὁ σῖτος εἰς ὧν ἐκ τῶν ποικίλων περὶ αὐτοῦ νοημάτων διαφοροῖς
 20 ἐπωνυμίαις ἐπιμερίζεται». Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος πολλὰς καὶ διαφοροῦς εἰπὼν προόδους τοῦ Θεοῦ καὶ τούτων εἶναι τὰς παρ' ἡμῶν ἐξυμνουμένας πολλὰς καὶ διαφοροῦς θεωνυμίας, εἰτά φησι· «καὶ μὴ ἄλλο καὶ ἄλλο τούτων ἐκάστην εἶναι, ἀλλ' ὡς ἐνὸς Θεοῦ τούτων ἀπα
 25 σῶν οὐσῶν»· νοῦς γάρ ἐστι καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐκάστη, καὶ κριτῆς ἐστί καὶ προνοητῆς τῶν ὑποδεεστέρων ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν ὑπόκειται ταῖς τοιαύταις ἐνεργείαις πάσαις εἰς ὑπάρχων κατ' αὐτήν. Ὁ μὲν οὖν ἡμέτερος νοῦς ἐπακτὸν ἔχει τό φρονεῖν, τῷ
 30 πείρα τινὶ μαθεῖν ἢ διδασκαλία, ταῦτό δ' εἰπεῖν παθεῖν, γινόμενος τοιοῦτος. Ὁ δὲ Θεὸς οὐκ ἐκ τῶν παθημάτων, προσλαμβάνει γὰρ οὐδέν, ἀλλ' αἰεὶ τοιοῦτος ὧν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν ἡμῖν δείκνυται τοιοῦτος· οὐχ ὁ Πατὴρ

103. Κατὰ Εὐνομίου 1, 7, PG 29, 525B.

104. Αὐτόθι 1, 6 - 7, PG 29, 524B - 525A.

105. Πρὸς Εὐνόμιον 2, 353, W. Jaeger, 1, 329· PG 45, 1029A.

γει, «εἷς εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν διότι εἷς εἶναι κατ' αὐτὴν ἐκείνους ὁ ὁποῖος ὑπόκειται εἰς ὅλα ἐκεῖνα»¹⁰³. Διότι, λέγει, «ὅπως ὁ σῖτος, ἐνῶ εἶναι ἓν πρᾶγμα κατὰ τὴν ὑπόστασιν, κατὰ τὰς παρατηρουμένας εἰς αὐτόν ποικίλας ιδιότητας ἀλλάσσει τὰς ὀνομασίας, γινόμενος καὶ σπόρος καὶ καρπὸς καὶ τροφή, καὶ ὀνομαζόμενος μὲ τὰ σχετικὰ ὀνόματα, παρομοίως καὶ ὁ Κύριος εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὸν ὅ,τι εἶναι κατὰ τὴν φύσιν, συνονομαζόμενος δὲ συμφώνως πρὸς τὰς διαφορὰς τῶν ἐνεργειῶν δὲν διατηρεῖ μίαν εἰς ὅλας ὀνομασίαν, ἀλλὰ λαμβάνει τὸ ὄνομα δι' ἐκάστην ἔννοιαν ἢ ὁποῖα προσγίνεται εἰς ἡμᾶς ἐξ ἐνεργείας»¹⁰⁴. Μὲ αὐτὸ μάλιστα τὸ παράδειγμα κατήσχυε καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης τὸν Εὐνόμιον, ὅταν ἠθέλησε νὰ κακομεταχειρισθῇ τὸν μέγαν ἀδελφόν του, γράφων «τί λοιπόν; Διὰ τῶν λεχθέντων ἀποδεικνύεται ὁ λόγος ἡμῶν ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιῶνται πολλαὶ προσηγορίαι κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν ἐνεργειῶν καὶ κατὰ τὴν πρὸς τὰ ἐνεργήματα σχέσιν εἰς τὸν ἓνα κατὰ τὸ ὑποκείμενον ὄντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ὁ σῖτος, ἐνῶ εἶναι εἷς, ἐκ τῶν ποικίλων περὶ αὐτόν νοημάτων ἐπιμερίζεται εἰς διαφόρους ὀνομασίας»¹⁰⁵. Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος, εἰπὼν ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ καὶ διάφοροι πρόοδοι τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς αὐτὰς ἀνήκουν αἱ παρ' ἡμῶν ἐξυμνούμεναι πολλαὶ καὶ διάφοροι θεωνυμίαι, ἔπειτα λέγει, «καὶ ὅτι ἐκάστη τούτων δὲν εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο, καθ' ὅσον ὅλαι αὐταὶ εἶναι ἐνός Θεοῦ»¹⁰⁶. διότι καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐκάστη νοῦς εἶναι, καὶ κριτῆς καὶ προνοητῆς περὶ τῶν κατωτέρων ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν ὑπόκειται ὅλων τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν, ὑπάρχων κατ' αὐτὴν εἷς. Ὁ μὲν ἰδικὸς μας νοῦς λοιπόν ἔχει συνακόλουθον τὴν φρόνησιν, γινόμενος τοιοῦτος μὲ τὸ νὰ μάθῃ διὰ πείρας ἢ διδασκαλίας, ἦτοι μὲ τὸ νὰ πάθῃ. Ὁ δὲ Θεὸς δὲν δεικνύεται εἰς ἡμᾶς τοιοῦτος, νοῦς δηλαδή, ἐκ τῶν παθημάτων, διότι δὲν προσλαμβάνει τίποτε, καθ' ὅσον εἶναι πάντοτε τοιοῦτος, ἀλλὰ ἐκ τῶν

106. Περί θείων ὀνομάτων 5, 2, PG 3, 816D - 817A.

μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ταῦτα ἔστιν ὁ Υἱός, ὡς τὰ αὐτὰ ἔχων καὶ αὐτὸς χωρὶς τῶν καθ' ὑπόστασιν ἰδίων, ὡσδαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ τοίνυν καθάπερ ὁ ἡμέ-
 5 τερος νοῦς ἀόρατος αἰσθήσει καὶ ἀσώματος ὑπάρχων, ὅτι μηδεμίαν ἐπιδέχεται κατ' αὐτὰ πρόσληψιν ἢ μείω-
 σιν, οὐκ ἔστι διὰ ταῦτα σύνθετος, οὕτως ὁ Θεὸς ἀγα-
 θός, σοφός, προνοητής ὢν ἐξ αἰδίου καὶ μηδεμίαν κατ'
 αὐτὰ προσιέμενος μεταβολήν, παρὰ ταῦτα σύνθετος οὐκ
 10 ἂν λεχθείη. Τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον καὶ τὰ τοῦ μεγάλου
 Βασιλείου, καὶ οὕτως ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ἡμῶν ἀπολογεῖ-
 ται, κὰν οἱ μὴ συνορᾶν δυνάμενοι τὸν ἐν τοῖς εἰρημέ-
 νοις νοῦν καθ' ἑαυτῶν προφέροντες καθ' ἡμῶν οἴων-
 ται προάγειν.

4115 Βα ρ λ. 'Αλλ' οἱ τὴν ἐπὶ τῶν τοιοῦτων διαφορὰν
 μὴ προσιέμενοι καὶ τὸν Εὐνόμιον προβάλλονται παραγ-
 γέλοντα μὴ πείθεσθαι τοῖς ἐνοῦσι τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέρ-
 γειαν καὶ ὡς συμφθεγγομένους ὑμᾶς ἐκείνω κατακρί-
 νουσιν.

20 'Ορθόδ. Εὐνόμιος ἐνέργειαν ἔλεγε τοῦ Πατρὸς
 τὸν Υἱόν, καὶ τοὺς ἐνοῦντας αὐτὸν ἐκείνω κατ' οὐσίαν
 ἐβδελύττετο, βδελυρίας ὢν ὡς ἀληθῶς ἀνάμεστος αὐτός.
 "Ὡστ' οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ὁ λόγος· ἡμῖν γὰρ περὶ τῶν κοι-
 νῶν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος θείων δυνάμεων τε
 25 καὶ ἐνεργειῶν ὁ λόγος. 'Αλλὰ καὶ κτιστὴν ἔλεγεν ὁ Εὐ-
 νόμιος, ἣν δήποτε' ἔλεγεν ἐνέργειαν, τὴν δ' οὐσίαν μό-
 νην ἄκτιστον καὶ πᾶν ἄκτιστον οὐσίαν. Πῶς οὖν οὐχ
 ὑπεναντίος ἐκεῖνος τῇ τ' ἀληθείᾳ καὶ ἡμῖν, εἰς τὸ δεῖ-
 ξαι ἄκτιστον ἐνέργειαν τὴν θείαν ἔλλαμψιν, ἀλλ' οὐκ
 30 οὐσίαν εἶναι ποιουμένοις τὸν ἀγῶνα; Πῶς δ' οὐχὶ τού-
 τοις ὡς ἀληθῶς συμφθεγγεται τοῖς διασπῶσιν ἐκεῖθεν
 καὶ εἰς κτίσμα κατασπῶσι τὴν διαφέρουσαν ὀπωσδήπο-
 τε τῆς θείας οὐσίας ἔλλαμψίν τε καὶ ἐνέργειαν καὶ πᾶν
 ἄκτιστον οὐσίαν ὡς ἐκεῖνος δογματίζουσι; Τί δέ; καὶ
 35 τὸν Σαβέλλιον ἐροῦμεν καλῶς ἐνοῦν, ἐπειδήπερ Εὐνό-

ἐνεργειῶν· ὄχι μόνον ὁ Πατήρ ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τό ἅγιον· διότι ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, παρομοίως εἶναι καὶ ὁ Υἱὸς ὡς ἔχων τὰ ἴδια καὶ αὐτός, χωρὶς τὰ ἰδιαίτερα ὑποστατικά, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἐπομένως, ὅπως ὁ δικός μας νοῦς ἐνῶ εἶναι ἀόρατος εἰς τὴν αἴσθησιν καὶ ἀσώματος, καθ' ὅσον δὲν ἐπιδέχεται κατ' αὐτὰ καμμίαν πρόσληψιν ἢ μείωσιν, δὲν εἶναι δι' αὐτὸ σύνθετος, οὕτως ὁ Θεὸς ὢν αἰδίως ἀγαθός, σοφός, προνοητής καὶ μὴ ἐπιδεχόμενος κατ' αὐτὰ καμμίαν μεταβολήν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν παρὰ ταῦτα νὰ χαρακτηρισθῇ σύνθετος. Αὐτὴν τὴν ἐννοίαν ἔχουν καὶ τὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὁ ὁποῖος οὕτως ἀπολογεῖται ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, μολονότι οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ διακρίνουν τὸ νόημα τῶν λεχθέντων ἀπευθύνουν ταῦτα ἐναντίον ἡμῶν, ἐνῶ οὐσιωδῶς τὰ ἐκφέρουν ἐναντίον ἑαυτῶν.

41

Βαρλ. Ἄλλὰ οἱ μὴ παραδεχόμενοι τὴν διαφορὰν εἰς τὰ τοιαῦτα προβάλλουν καὶ τὸν Εὐνόμιον παραγγέλλοντα νὰ μὴ πειθώμεθα εἰς τοὺς ἐνώνοντας τὴν ἐνέργειαν μὲ τὴν οὐσίαν καὶ κατακρίνουν ἡμᾶς ὡς συμφωνοῦντας μὲ ἐκεῖνον.

Ὁρθόδ. Ὁ Εὐνόμιος ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς ἔλεγε τὸν Υἱὸν καὶ ἐβδελύσσετο τοὺς ἐνώνοντας αὐτὸν μὲ ἐκεῖνον κατ' οὐσίαν, ἐνῶ πράγματι αὐτός ὁ ἴδιος ἦτο γεμᾶτος βδελυρίαν. Ὡστε ὁ λόγος του δὲν ἔχει ἐφαρμογὴν εἰς ἡμᾶς, διότι ἡμεῖς ὀμιλοῦμεν περὶ τῶν κοινῶν θείων δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἄλλ' ὁ Εὐνόμιος ἔλεγε κτιστὴν αὐτὸ τὸ ὁποῖον ὠνόμαζεν ἐνέργειαν, τὴν δὲ οὐσίαν ἐθεώρει μόνην ἄκτιστον καὶ πᾶν ἄκτιστον οὐσίαν. Πῶς λοιπὸν δὲν ἦτο ἐκεῖνος ἀντίθετος εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι ἀγωνιζόμεθα νὰ δείξωμεν ἄκτιστον ἐνέργειαν τὴν θεῖαν ἔλλαμψιν ἀλλ' ὄχι οὐσίαν; Πῶς δὲ δὲν συμφωνεῖ πράγματι μὲ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἀποσποῦν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ καταβιβάζουν εἰς κτίσμα τὴν ὅπωςδὴποτε διαφέρουσαν τῆς θείας οὐσίας ἔλλαμψιν καὶ ἐνέργειαν καὶ δογματίζουν πᾶν ἄκτιστον εἰς οὐσίαν, ὅπως ἐκεῖνοι; Τί δέ; Θὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ ὁ Σαβέλλιος καλῶς ἐνώνει, ἐπειδὴ ὁ Εὐνόμιος κατακρί-

μιος κατακρίνει τοὺς ἐνοῦντας; Οὐμένουν· ἔστι γὰρ καὶ ἐνοῦν κακῶς τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν, καθάπερ οἱ τῶ Βαρλαάμ ἐπόμενοι, καὶ διακρίνειν εὐσεβῶς, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ Εὐνόμιος. Καίτοι καὶ τὸν Υἱὸν ἐνεργειᾶν τις τρώ-
 5 πον ἕτερον εἶπη τοῦ Πατρός, ἐν καὶ οὐχ ἐν ἔστι μετὰ Πατρός, τὸ μὲν τῇ οὐσίᾳ, τὸ δὲ ταῖς ὑποστάσεσιν. Ἡμῖν δὲ περὶ κοινῆς ἐνεργείας Πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ὁ λόγος, ἀφ' ἧς γινώσκομεν ὅτι ἔστιν ὁ Θεός.

42 Βα ρ λ. Ταύτας τὰς ἐνεργείας, ἐξ ὧν ὁ Θεὸς γινώ-
 10 σκεται, φανερωῶς ἐκείνοι τίθενται κτιστάς· καὶ ἀπλῶς τὸν αἆρα, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ τοιαῦτα, ταύτας ἰσχυρίζονται τὰς ἐνεργείας εἶναι. Φασὶ γὰρ ἐκ τῶν κτισμάτων μόνων τὸν Θεὸν γινώσκεισθαι τὴν δ' ἄκτιστον ἐνέργειαν ἐπίσης εἶναι τῇ οὐσίᾳ καὶ ἄγνωστον,
 15 οὕσαν ἐκείνη κατὰ πάντα τὴν αὐτήν.

Ὁ ρ θ ὁ δ. Ἐπεὶ τοίνυν οὗτοι πᾶσαν ἐνέργειαν, ἥτις οὐχ ἡ αὐτὴ καὶ ἀδιάφορός ἐστι τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ, κτιστὴν εἶναι ἀποφαίνονται, φέρ' ἡμεῖς ἀρτίως, ἵνα μὴ μηκύνωμεν, δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων ἐντρέψωμεν αὐτοὺς καὶ
 20 ἀπελέγξωμεν κακῶς φρονοῦντας. Ἐντρεπέτω τοίνυν αὐτοὺς ὁ πολὺς καὶ μέγας Βασίλειος γράφων ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς· «πῶς οὐ καταγέλαστον τὸ δημιουργικὸν οὐσίαν εἶναι λέγειν, τὸ προνοητικὸν πάλιν οὐσίαν, τὸ προγνωστικὸν πάλιν ὡσαύτως, καὶ ἀπαξαπλῶς πᾶσαν
 25 ἐνέργειαν οὐσίαν τίθεσθαι»; Ἄρ' οὖν οὐ μακροῦ καταγελαστότερος ἂν εἶη ὁ τὸ δημιουργικὸν τοῦτο, τὸ προνοητικὸν τε καὶ προγνωστικόν, ὡς ἐνεργείας μὲν ὄντα θείας, τῆς δ' αὐτοῦ οὐσίας ἕτερα, τιθέμενος κτιστά; Φεῦ! Ὅσης ἀσεβείας ὅσας ἐνέπλησαν ψυχᾶς, ὡς ἐκ
 30 δεξαμενῆς τῆς ἑαυτῶν ἀντλοῦντες οἱ πρὸς κτίσμα κατασπῶντες τὰς ἀκτίστους ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν διαφορὰν εἰδόντων ἀκτίστου οὐσίας τε καὶ ἐνεργείας ὡς δυσσεβῶν κατεπαιρόμενοι καὶ πολυθέων· δι' ἐκάστης γὰρ ἐνεργείας κτίσμα τὸν Θεὸν ποιοῦσι καὶ εἰς αὐτοὺς

νει τοὺς ἐνώνοντας; "Ὁχι βεβαίως. Διότι εἶναι δυνατόν καὶ νὰ ἐνώνη κανεὶς κακῶς τὴν ἐνέργειαν μὲ τὴν οὐσίαν, ὅπως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Βαρλαάμ, καὶ νὰ διακρίνη εὐσεβῶς, ἀλλ' ὄχι ὅπως ὁ Εὐνόμιος. Καὶ ὅμως, ἂν εἶπη κανεὶς κατ' ἄλλον τρόπον τὸν Υἱὸν ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς, οὗτος εἶναι ἐν καὶ δὲν εἶναι ἐν μετὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ πρῶτον κατὰ τὴν οὐσίαν, τὸ δεύτερον κατὰ τὰς ὑποστάσεις. Ἡμεῖς δὲ ὁμιλοῦμεν περὶ κοινῆς ἐνεργείας τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός.

42

Βαρλ. Αὐτὰς τὰς ἐνεργείας, ἐκ τῶν ὁποίων γνωρίζεται ὁ Θεός, φανερῶς ἐκεῖνοι θεωροῦν κτιστάς· καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι αἱ ἐνέργειαι αὗται εἶναι ἀπλῶς ὁ ἀήρ, ἡ γῆ, ἡ θάλασσα καὶ τὰ τοιαῦτα. Διότι λέγουν ὅτι ὁ Θεός γνωρίζεται μόνον ἐκ τῶν κτισμάτων, ἐνῶ ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια εἶναι ἐξ ἴσου μὲ τὴν οὐσίαν ἄγνωστος, ἐφ' ὅσον εἶναι καθ' ὅλα ἡ ἴδια μὲ ἐκείνην.

Ὁ ρ θ ὁ δ. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὗτοι ἀποφαίνονται ὅτι πᾶσα ἐνέργεια, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἡ ἴδια καὶ ἀδιάφορος μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἄς τοὺς ξεσκεπάσωμεν ἡμεῖς τώρα, διὰ νὰ μὴ μακρύνωμεν τὸν λόγον, δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων καὶ τοὺς ἀπελέγξωμεν ὡς κακοφρονοῦντας. "Ἄς τοὺς καταισχύνη λοιπὸν ὁ πολὺς καὶ μέγας Βασίλειος γράφων εἰς τοὺς Ἀντιρρητικούς· «πῶς δὲν εἶναι καταγέλαστον τὸ νὰ λέγη κανεὶς τὸ δημιουργικὸν οὐσίαν, τὸ προνοητικὸν πάλιν οὐσίαν, τὸ προγνωστικὸν πάλιν ὡσαύτως, καὶ γενικῶς νὰ θεωρῇ πᾶσαν ἐνέργειαν ὡς οὐσίαν;»¹⁰⁷. Ἐραγε λοιπὸν δὲν θὰ ἦτο καταγελαστότερος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος αὐτὸ τὸ δημιουργικὸν, τὸ προνοητικὸν καὶ τὸ προγνωστικὸν, θεωρεῖ κτιστά, ὡς θείας μὲν ἐνεργείας, ἀλλὰ διάφορα τῆς οὐσίας αὐτοῦ; Φεῦ, πόσας ψυχὰς ἐγέμισαν μὲ τόσην ἀσέβειαν, ὡσάν νὰ ἀντλοῦν ἀπὸ ἰδικὴν των δεξαμενὴν οἱ καταβιβάζοντες εἰς κτίσμα τὰς ἀκτίστους ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καὶ προσβάλλοντες τοὺς ἀναγνωρίζοντας διαφορὰν ἀκτίστου οὐσίας καὶ ἐνεργείας ὡς δυσσεβεῖς καὶ πολυθεοὺς! διότι μὲ ἐκάστην ἐνέργειαν καθιστοῦν

ἄντικρυς ὑβρίζουσι τοὺς τοῦ Θεοῦ ἁγίους. Ἡμεῖς δ' ἔτ' ἀκούσωμεν τοῦ θεοφάντορος· «τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ εἰδέναί λέγομεν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν, ἣ ἐπιμελεῖται ἡ-
 5 μῶν, καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως· οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν». Εἰπάτωσαν τοίνυν οἱ καινοὶ θεολόγοι· τί τούτων ἀήρ, τί δὲ γῆ, τί δὲ θάλασσα; Γινωσκόμενα γὰρ παρ' ἡμῶν διενηνόχασι τῆς οὐκ ἀκτίστου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπερινοήτου παντάπασιν οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ'
 10 ἐχώμεθα τῶν ἐφεξῆς· μικρὸν γὰρ προϊὼν, «αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ», φησί, «ποικίλαι, ἣ δὲ οὐσία ἀπλή». Ἦκουσας καὶ ἄλλην διαφορὰν πρὸς τὴν ἀκτίστον οὐσίαν τῶν ἀκτίστων τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν; Καὶ πάλιν, «ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν
 15 ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνόμεθα», δηλονότι τῶν αὐτῶ προειρημένων, τῆς σοφίας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς μεγαλειότητος, τῆς ἀγαθότητος, τῆς προγνωστικῆς, τῆς δημιουργικῆς, τῆς προνοητικῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως καὶ τῶν παραπλησίων. Ἄρ'
 20 ἔστι τούτων τι κτιστόν; Τί δὴ τὸ ἐπαγόμενον, «αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἣ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»; Τίνα τῶν στοιχείων ἢ τῶν ἐκ τούτων συγκειμένων ἢ καὶ συνδουμένων φυσικῶς καταβαίνει ἄνωθεν; Ἄλλὰ πόθεν τὰς ἀκτίστους ἐν-
 25 εργείας αὔθις, ἀλλ' οὐχὶ τὴν ἀκτίστον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ γινώσκομεν, ἀκουσον πάλιν τοῦ αὐτοῦ· «δυνάμεως» γάρ, φησί, «καὶ σοφίας καὶ τέχνης, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἔστι τὰ ποιήματα· καὶ οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν ἀναγκαίως παρίστη-
 30 σιν». Οἱ γοῦν ταῦτο παντάπασι λέγοντες ταῖς ἀκτίστοις ἐνεργείαις τὴν ἀκτίστον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταύτην κατ' αὐτὰς καταληπτὴν καὶ μεθεκτὴν, ὡς ἔοικεν, ἡγοῦνται.

43 Β α ρ λ. Τὸν Θεὸν ἀμερῆ ὄντα καὶ ἀπλοῦν ὄλον φα-

108. Ἐπιστολή 234, 1, Deferrari 3, 370-72 PG 32, 868C.

109. Κατὰ Εὐνομίου 2, 32, PG 29, 648A.

κτίσμα τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὑβρίζουν τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ ἄς ἀκούσωμεν πάλιν τὸν θεοφάντορα· «λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιμελεῖται ἡμῶν, καὶ τὸ δίκαιον τῆς κρίσεώς του· ὄχι ὁμως τὴν ἰδίαν τὴν οὐσίαν»¹⁰⁸. Ἦς εἶπουν λοιπὸν οἱ νέοι θεολόγοι· τί ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀήρ, τί δὲ γῆ, τί δὲ θάλασσα; Ταῦτα γινωσκόμενα ἀπὸ ἡμᾶς, διαφέρουν τῆς ὄχι μόνον ἄκτίστου ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς ἀπερινοήτου οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἄς παρακολουθήσωμεν τὴν συνέχειαν· λέγει λοιπὸν κατωτέρω, «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ εἶναι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή»¹⁰⁸. Ἦκουσες καὶ ἄλλην διαφορὰν τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἄκτιστον οὐσίαν; Καὶ πάλιν, «ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἀπὸ τὰς ἐνεργείας, δὲν ἰσχυριζόμεθα δὲ ὅτι πλησιάζομεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ», δηλαδὴ τὰς προαναφερθείσας ἀπὸ αὐτόν, τὴν σοφίαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν μεγαλειότητα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν προγνωστικὴν, τὴν δημιουργικὴν, τὴν προνοητικὴν ἐνέργειαν καὶ δύναμιν καὶ τὰ παραπλήσια. Ἄραγε εἶναι τίποτε ἀπὸ αὐτὰ κτιστὸν; Τί σημαίνει δὲ τὸ πριστιθέμενον, «αἱ μὲν ἐνέργειαι αὐτοῦ καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»¹⁰⁸; Ποῖα τῶν στοιχείων ἢ τῶν ἐκ τούτων συγκειμένων ἢ καὶ φυσικῶς συνδεδεμένων καταβαίνουν ἀπὸ ἄνω; Ἄλλὰ περὶ τοῦ ἀπὸ ποῦ γνωρίζομεν τὰς ἀκτίστους ἐνεργείας, ἀλλ' ὄχι τὴν ἄκτιστον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἄκουσε πάλιν τὸν ἴδιον λέγοντα· «τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ δυνάμεως καὶ σοφίας καὶ τέχνης, ἀλλ' ὄχι καὶ τῆς ἰδίας τῆς οὐσίας· καὶ δὲν παριστάνουν ἀναγκαίως οὔτε κἄν ὀλόκληρον τὴν δύναμιν τοῦ δημιουργοῦ»¹⁰⁹. Οἱ λέγοντες λοιπὸν ὀλοσχερῶς ταυτὸν τὴν ἄκτιστον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς ἀκτίστους ἐνεργείας, θεωροῦν, ὅπως φαίνεται, καὶ ταύτην κατὰ τὸ παράδειγμά των καταληπτὴν καὶ μεθεκτὴν.

σὶ μετέχεσθαι παρὰ τῶν μετεχόντων. Ὡστε καὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ μετέχει τὰ μετέχοντα. Εἰ δὲ μὴ, μεριστὸς ἔσται ὁ Θεὸς κατ' ἐνέργειαν, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν μετεχόμενος.

5 Ὁρθόδ. Τί οὖν ἔτι μεσσαλιανούς ἐκτρέποιτ' ἄντις, εἰ μὴ καὶ τοὺς νῦν ἐκείνοις ὁμοδόξους; Ἐκείνων γὰρ ἄντικρὺς ἔστι τὸ παραλήρημα τουτί, τοὺς εἰς ἄκρον τῆς κατ' αὐτοὺς ἀρετῆς ἐληλακότας τῆς οὐσίας μετεσχηκένας τοῦ Θεοῦ. Νῦν δ' ἀναπεφήνασιν οἱ καὶ τὴν
10 κακόνοϊαν ταύτην ὑπερβαλέσθαι φιλοτιμούμενοι, καὶ τῶν πατέρων ἀλογήσαντες διαρρήδην λεγόντων κατ' οὐσίαν εἶναι τὸν Θεὸν πᾶσι παντάπασιν ἀμέθεκτον, ἐτέρω δὲ τρόπῳ μεθεκτὸν γίνεσθαι, τοῖς πᾶσι μεθεκτὸν τοῦτον οὗτοι κατ' οὐσίαν τίθενται. Καὶ ἡ πρόφασις ὡς εὐπρε-
15 πῆς· «ἵνα μὴ μερισμόν», φησί, «πάθη Θεὸς κατὰ τι μὲν μετεχόμενος κατὰ τι δ' οὐ». Ἄρ' οὖν μεριστὸν ἔδειξεν αὐτὸν ὁ μικρὸν ἀνωτέρω φήσας εἰδένας τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν;

20 Βαρλ. Ἄπαγε· καὶ γὰρ ὁ τὸν Θεὸν ἀσφαλῶς ἀπλοῦν κηρύξας ὁ μέγας ἔστι Βασίλειος.

44 Ὁρθόδ. Τὴν οὖν ἐνέργειαν, ἀλλ' οὐχὶ τὴν οὐσίαν γινώσκοντες αὐτοῦ, τὸ τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ ὑπερφυῆς οὐ λυμαινόμεθα. Τῆς δὲ ἐνεργείας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς
25 οὐσίας μετέχοντες, μεριστὸν τὸν ἀμερῆ ποιούμεν; Ἀκήκοας δὲ αὐτοῦ καὶ τοῦτο λέγοντος, ὡς «αἱ μὲν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλῆ». Καθάπερ οὖν ποικιλλόμενος κατὰ τὰς ἐνεργείας κατ' οὐσίαν οὐ ποικίλλεται οὐδὲ μερίζεται, οὕτω καὶ μετεχόμενος κα-
30 τὰ τὰς ἐνεργείας μεθεκτὸς οὐκ ἔσται κατὰ τὴν οὐσίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ποικίλως ὁ Θεὸς μετέχεται — διαφόρως γὰρ τῶν ὄντων ἕκαστον αὐτοῦ μετέχει —, κατὰ τὰς ἐνεργείας ἄρα καὶ μεθέξομεν αὐτοῦ, καθ' ἃς δῆπου καὶ ποικίλλεται, κατ' οὐσίαν δὲ οὐ μεθέξομεν αὐτοῦ· καὶ

μετέχεται ὀλόκληρος ἀπὸ τοὺς μετέχοντας. Ὡστε τὰ μετέχοντα μετέχουν καὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Εἰ δὲ μὴ, ὁ Θεὸς θὰ εἶναι μεριστὸς κατ' ἐνέργειαν, ἀλλὰ μὴ μετεχόμενος κατ' οὐσίαν.

Ὁ ρ θ ὅ δ. Πῶς λοιπὸν δύναται ἀκόμη νὰ ἀποκρούη κανεὶς τοὺς Μεσσαλιανούς, ἂν δὲν πράττη τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς τώρα ὁμοδόξους μὲ ἐκείνους; Διότι τὸ παραλήρημα τοῦτο, ὅτι οἱ κατ' αὐτοὺς φθάσαντες εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀρετῆς μετέχουν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀνήκει κατ' εὐθειᾶν εἰς ἐκείνους. Τώρα δὲ ἀνεφάνησαν αὐτοί, οἱ ὁποῖοι φιλοτιμοῦνται νὰ ὑπερβάλουν καὶ αὐτὴν τὴν κακόνοιαν καὶ ἀψηφοῦν τοὺς πατέρας λέγοντας σαφῶς ὅτι ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν εἶναι ὀλοσχερῶς ἀμέθεκτος δι' ὅλους, καὶ ὅτι γίνεται μεθεκτὸς κατ' ἄλλον τρόπον· αὐτοὶ ἀντιθέτως θεωροῦν τοῦτον μεθεκτὸν κατ' οὐσίαν. Καὶ ἡ πρόφασις εἶναι πολὺ εὐπρεπής· «διὰ νὰ μὴ πάθῃ μερισμὸν ὁ Θεὸς κατὰ μέρος μὲν μετεχόμενος, κατὰ μέρος δὲ ὄχι», λέγει. Ἄρα λοιπὸν τὸν ἔδειξε μεριστὸν ὁ ὀλίγον ἀνωτέρω ἰσχυρισθεὶς ὅτι γνωρίζει τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν, ἀλλ' ὄχι τὴν οὐσίαν;

Β α ρ λ. Κάθε ἄλλο. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐκήρυξε τὸν Θεὸν ἀλανθάστως ἀπλοῦν εἶναι ὁ μέγας Βασίλειος.

44

Ὁ ρ θ ὅ δ. Γνωρίζοντες λοιπὸν τὴν ἐνέργειαν ἀλλ' ὄχι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, δὲν παραβλάπτομεν τὸ ὑπερφυῆς τῆς ἀπλότητός του. Μετέχοντες δὲ τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ὄχι τῆς οὐσίας, καθιστῶμεν τὸν ἀμερῆ μεριστὸν; Τὸν ἤκουσες δὲ νὰ λέγῃ καὶ τοῦτο, ὅτι «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλῆ»¹¹⁰. Ὡπως λοιπὸν ποικιλλόμενος κατὰ τὰς ἐνεργείας δὲν ποικίλλεται οὔτε μερίζεται κατὰ τὴν οὐσίαν, οὕτω καὶ μετεχόμενος κατὰ τὰς ἐνεργείας δὲν θὰ εἶναι μεθεκτὸς κατὰ τὴν οὐσίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ποικίλως μετέχεται ὁ Θεός —διότι ἕκαστον τῶν ὄντων μετέχει αὐτοῦ διαφόρως—, ἄρα κατὰ τὰς ἐνεργείας θὰ μετὰσχωμεν αὐτοῦ, κατὰ τὴν οὐσίαν ὁμῶς δὲν πρόκειται νὰ μετὰσχωμεν αὐτοῦ, διότι κατ' αὐτὴν δὲν ποικίλλεται καθόλου μὲ κανένα τρόπον. Καὶ ὄχι

γὰρ κατ' αὐτὴν καθ' οἰονδήτινα τρόπον ἤκιστα ποικίλλεται. Οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ γινώσκομεν αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν. Πόσον δ' ἂν γνοίημεν ἐκάστης τούτων; Πῶς γὰρ πεπερασμένη γνῶσις
 5 τὴν ἀπειρίαν ἐκείνην περιλήψεται, μᾶλλον δὲ τὰς ἀπειρίας τῆς σοφίας ἐκείνης, τῆς δυνάμεως, τῆς ἀγαθότητος; Ἄλλὰ «καὶ ἐν αὐτῷ», φησί, «τῷ ὄρει Θεὸς ἀνθρώποις φαντάζεται, τὸ μὲν τι καταβαίνων αὐτὸς τῆς οἰκείας περιωπῆς, τὸ δὲ ἡμᾶς ἀνάγων ἐκ τῆς κάτωθεν
 10 ταπεινώσεως, ἵνα χωρηθῆ μετρίως γοῦν γεννητῆ φύσει καὶ ὅσον ἀσφαλὲς ὁ ἀχώρητος».

45 Πῶς οὖν μετρίως χωρούμενος ὄλος μετέχεται τε καὶ χωρεῖται; Πῶς δὲ μετρίως μὲν χωρούμενος εἰσάπαν δὲ μένων ἀχώρητος οὐ μερίζεται; Πῶς δὲ βραχεία τοῦ με
 15 γάλου φωτὸς ἀκτῖνι ὠμίληκῶς ὁ Παῦλος ἀναγράφεται; Τὸ βραχὺ πῶς ὄλον; Πῶς δέ, κατὰ τι μὲν φαινόμενον, κατὰ τι δ' οὐ, μὴ μεριστόν; Τί δ' οἱ παρ' αὐτῷ τῷ Παύλῳ μερισμοὶ τοῦ Πνεύματος; Πῶς δ' οὐχὶ τὸ πλήρωμα, ἀλλ' «ἐκ τοῦ Χριστοῦ πληρώματος» κατὰ τὸν
 20 θεολογικώτατον λαμβάνομεν τῶν ἀποστόλων, ἀμερίστου παντάπασιν ὑπάρχοντος; Πῶς δ' «ἐπὶ πᾶσαν σάρκα» μὴ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' «ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἐκχεῖται» τοῦ Θεοῦ; Πῶς δ' ἐπὶ τὸ Θαβώριον οἱ τῷ Ἰησοῦ συναβάντες ἀμυδρᾶν, ἀλλ' οὐχ ὀλόκληρον εἶδον ἐκείνου τῆς
 25 θεότητος ἀυγὴν; Καλῶς ἄρ' εἶπεν ὁ μέγας Βασίλειος ὅτι, «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή». Καὶ πάλιν, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον ταῖς δυνάμεσι». Ταῦτα γὰρ πάντα τῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν ἐστι· κατὰ ταύτας γὰρ τοῦ Θεοῦ μετέχο
 30 μεν μετρίως καὶ κατὰ ταύτας ὀρῶμεν καὶ νοοῦμεν τοῦτον ἀμυδρῶς, κἄν ὁ μὲν μᾶλλον ὁ δ' ἦττον, καὶ ὁ μὲν διανοία ὁ δὲ θεοειδεῖ δυνάμει, κατὰ λόγον τῆς ἑαυτοῦ

111. Γ ρ η γ. Θ ε ο λ ὄ γ ο υ, Λόγος 45 εἰς ἅγιον Πάσχα 11, PG 36, 637B.

112. Πράξ. 9, 3· πρβλ. καὶ 22, 6,

113. Α' Κορ. 12, 4· 6.

μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ γνωρίζομεν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ. Πόσον δὲ δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν ἀπὸ ἐκάστην ἐξ αὐτῶν; Πῶς πράγματι πεπερασμένη γνῶσις θὰ περιλάβῃ τὴν ἀπειρίαν ἐκείνην, μᾶλλον δὲ τὰς ἀπειρίας τῆς σοφίας ἐκείνης, τῆς δυνάμεως, τῆς ἀγαθότητος; Ἀλλά, λέγει, «καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ὄρος ὃ Θεὸς παρουσιάζεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀφ' ἑνὸς μὲν καταβαίνων αὐτὸς κατὰ τι ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν περιωπὴν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀναβιβάζων ἡμᾶς ἀπὸ τὴν κάτω ταπεινώσιν, διὰ νὰ χωρηθῇ ἀπὸ τὴν κτιστὴν φύσιν ὁ ἀχώρητος, μετρίως βέβαια καὶ ὅσον εἶναι ἀσφαλές»¹¹¹.

45

Πῶς λοιπὸν ἐνῶ χωρεῖται μετρίως μετέχεται καὶ χωρεῖται ὅλος; Πῶς δὲ, ἐνῶ χωρεῖται μετρίως εἰς τὸ σύνολον δὲ παραμένει ἀχώρητος, δὲν μερίζεται; Πῶς δὲ ἔχει ἀναγραφῇ ὅτι ὁ Παῦλος, ἐπεκοινώνησε μὲ βραχεῖαν ἀκτίνα τοῦ μεγάλου φωτός¹¹²; Τὸ βραχὺ πῶς εἶναι ὅλον; Πῶς δὲ, κατὰ τι μὲν φαινόμενον κατὰ τι δὲ ὄχι, δὲν εἶναι μεριστὸν; Τί δὲ εἶναι οἱ μερισμοὶ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν ἴδιον Παῦλον¹¹³; Πῶς δὲ κατὰ τὸν θεολογικώτατον ἀπόστολον λαμβάνομεν ὄχι τὸ πλήρωμα, ἀλλὰ «ἀπὸ τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ»¹¹⁴, ἀφοῦ εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἀμέριστος; Πῶς δὲ «ἐπὶ πᾶσαν σάρκα» δὲν «ἐκχέεται» τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ «ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»¹¹⁵; Πῶς δὲ οἱ ἀναβάντες μαζὶ μὲ τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ Θαβώριον ὄρος εἶδον τὴν αὐγὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀμυδρὰν, ἀλλ' ὄχι ὀλόκληρον; Καλῶς εἶπεν ἐπομένως ὁ μέγας Βασίλειος ὅτι «αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπληῆ»¹¹⁶. Καὶ πάλιν, «τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἀπλοῦν εἰς τὴν οὐσίαν, ποικίλον εἰς τὰς δυνάμεις»¹¹⁷. Πράγματι ὅλα αὐτὰ εἶναι τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ· διότι κατ' αὐτὰς μετέχομεν τοῦ Θεοῦ μετρίως καὶ κατ' αὐτὰς βλέπομεν καὶ νοοῦμεν τοῦτον ἀμυδρῶς, ἔστω καὶ ἂν ὁ εἰς περισσότερον καὶ ὁ ἄλλος ὀλιγώτερον, ὁ εἰς κατὰ διάνοιαν καὶ ὁ ἄλλος κατὰ θεοειδῆ δύναμιν,

114. Ἰω. 1, 16.

115. Ἰωήλ 3, 1.

116. Ἐπιστολὴ 234, 1, Deferrari 3, 372· PG 32, 869A.

117. Περί Ἀγίου Πνεύματος 9, 22· PG 32, 108C.

καθάρσεως ἕκαστος μεταλαγχάνων τε τούτων καὶ περὶ
 τούτων διανοούμενος καὶ τούτων ἀναλογιζόμενος τὸν
 κατ' οὐσίαν ἀμέθεκτον παντάπασι καὶ ἀπερινόητον. Ὁ-
 λος δ' ὅμως ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τούτων ὁ Θεὸς μετέχε-
 5 σθαί τε καὶ νοεῖσθαι λέγοιτ' ἂν καλῶς κατ' εὐσεβῆ διά-
 νοιαν· ἀμερίστως γὰρ μερίζεται, καὶ οὐχ ὡς τὰ σώματα
 τὸ θεῖον, ἀλλ' οὐδὲ μέρος μὲν τι αὐτοῦ ἐστὶν ἢ ἀγαθό-
 της, μέρος δ' ἢ σοφία, μέρος δ' ἕτερον ἢ μεγαλειότης
 ἢ ἢ πρόνοια, ἀλλ' ὅλος ἐστὶν ἀγαθότης καὶ ὅλος σοφία
 10 καὶ ὅλος πρόνοια καὶ ὅλος μεγαλειότης. Εἰ γὰρ ὧν οὐ
 πρὸς ἑκάστην τούτων συνδιατέμνεται, ἀλλὰ πρὸς ἑκά-
 στην ὅλος οἰκείως ἔχει, καὶ δι' ἑκάστης ἐνιαίως καὶ ἀ-
 πλῶς καὶ ἀμερῶς ὅλος παρῶν καὶ ἐνεργῶν πανταχοῦ
 γνωρίζεται.

46¹⁵ Οὕτως ὅλου τοῦ Θεοῦ μετέχουσιν οἱ τῆς ἐνεργείας
 τοῦ Θεοῦ μετέχοντες, ἀλλ' οὐχ ὅτι καὶ τῆς οὐσίας καθ'
 αὐτὴν αὐτοῦ τῆς ἀμεθέκτου καὶ ἀπλῆς καὶ ἀμεροῦς με-
 τέχομεν, καὶ ταῦθ' ὁμοῦ πάντες καὶ διαφόρως ἕκαστος.
 Ἔτι οἱ οὕτω νομίζοντες μετέχεσθαι ὅλον τὸν Θεόν, ὡς
 20 ἔφ' ἑκάστου τῶν μετεχόντων μηδενὸς τῶν τῷ Θεῷ προσ-
 όντων ἀμεθέκτου λειπομένου, συμφύρουσι καὶ ἀναλύου-
 σι τὰ πάντ' εἰς ἓν, μᾶλλον δ' εἰς οὐδὲν ἕκαστον τῶν ὄν-
 των φέροντες, ἐκ μέσου πάνθ' ἀπαξαπλῶς ποιοῦνται,
 τὸ ἐν ἑκάστῳ ἐν ἀνηρηκότες, καὶ σύγχυσις ἀδιάκριτον
 25 ἐμποιήσαντες, μᾶλλον δὲ ἐννοήσαντες κακῶς, τοῖς οὐ-
 ἔφ' ἑκάστου τῶν μετεχόντων μηδενὸς τῶν τῷ Θεῷ προσ-
 σιν. Ἐπεὶ γὰρ πάντα μετέχει τοῦ Θεοῦ (καὶ γὰρ οὐδε-
 νὸς ἀφέστηκεν ὁ συνιστὰς τὸ πᾶν), τῶν δὲ μετεχόντων
 ἕκαστον ὅλου μετέχει τοῦ Θεοῦ (μερίζεται γὰρ ἥκιστα
 30 τὸ ἀμερές), τὸ δ' ὅλου τοῦ Θεοῦ μετέχον κατ' αὐτοῦς
 οὐδενὸς στέρεται τῶν τοῦ Θεοῦ, οὐ τὰ μὲν ἄζωα τῶν
 ὄντων ἔσται, τὰ δὲ ἄλογα, τὰ δὲ ἄϋλα πνεύματα ἢ τι
 τῶν ἀπάντων ἕτερον, ἀλλὰ πάντα καὶ ὄντα καὶ ζῶντα
 καὶ λογικά, νοερά τε καὶ πνευματικά, καὶ τὰ ἀντιδιηρη-

ἕκαστος ἐπιτυχάνων ταύτας κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθάρσεώς του, διανοούμενος περὶ τούτου καὶ ἀναλογιζόμενος ἐκ τούτων τὸν κατ' οὐσίαν ἐντελῶς ἀμέθεκτον καὶ ἀπερινόητον. Δύναται ὅμως νὰ λεχθῆ καλῶς ὅτι ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τούτων μετέχεται καὶ νοεῖται ὁλος ὁ Θεὸς κατ' εὐσεβῆ ἄποψιν· διότι μερίζεται ἀμερίστως τὸ θεῖον, καὶ ὄχι ὅπως τὰ σώματα, ἀλλὰ οὔτε εἶναι ἐν μέρος αὐτοῦ ἢ ἀγαθότης, ἐν μέρος ἢ σοφία, καὶ ἄλλο μέρος ἢ μεγαλειότης ἢ ἢ πρόνοια, ἀλλ' εἶναι ὁλος ἀγαθότης καὶ ὁλος σοφία καὶ ὁλος πρόνοια καὶ ὁλος μεγαλειότης. Ὡν λοιπὸν εἰς, δὲν συνδιασπᾶται πρὸς ἐκάστην ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ εἶναι ὁλόκληρος εἰς ἐκάστην, παρῶν δὲ καὶ ἐνεργῶν δι' ἐκάστης ἐνιαίως καὶ ἀπλῶς καὶ ἀμερῶς γνωρίζεται παντοῦ.

46

Οὕτω μετέχουν ὅλου τοῦ Θεοῦ οἱ μετέχοντες τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀρθὸν ὅτι μετέχομεν ἐπίσης τῆς οὐσίας αὐτοῦ καθ' ἑαυτήν, τῆς ἀμεθέκτου καὶ ἀπλῆς καὶ ἀμεροῦς, καὶ μάλιστα ὅλοι μαζὶ καὶ διαφορετικῶς ἕκαστος. Προσέτι οἱ νομίζοντες ὅτι μετέχεται ὅλον τὸ θεῖον οὕτως, ὥστε εἰς ἕκαστον τῶν μετεχόντων νὰ μὴ ὑπολείπεται ἀμέθεκτον κανὲν ἀπὸ τὰ προσόντα εἰς τὸν Θεόν, συμφύρουν καὶ ἀναλύουν τὰ πάντα εἰς ἓν, μᾶλλον δὲ φέροντες ἕκαστον τῶν ὄντων εἰς τὸ οὐδέν, ἐξαφανίζουν διαμιᾶς τὰ πάντα ἀπὸ τὴν μέσην, ἔχοντες ἀναιρέσει τὸ εἰς ἕκαστον ἐν καὶ προκαλέσαντες ἀδιάκριτον σύγχυσιν εἰς τὰ ὄντα μᾶλλον δὲ ἀντιληφθέντες κακῶς τοιαύτην σύγχυσιν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὅλα μετέχουν τοῦ Θεοῦ (καθ' ὅσον ὁ συγκροτῶν τὸ πᾶν δὲν ἀπέχει ἀπὸ κανὲν ἐξ αὐτῶν), ἕκαστον δὲ τῶν μετεχόντων μετέχει ὅλου τοῦ Θεοῦ (καθ' ὅσον δὲν μερίζεται καθόλου τὸ ἀμερές), τὸ δὲ μετέχον ὅλου τοῦ Θεοῦ δὲν στερεῖται κατ' αὐτοῦς κανενός ἀπὸ τὰ προσόντα τοῦ Θεοῦ, οὕτω δὲν εἶναι ἄλλα μὲν τῶν ὄντων ἄζωα, ἄλλα δὲ ἄλογα, ἄλλα δὲ ἄυλα πνεύματα ἢ κάτι ἄλλο, ἀλλὰ ὅλα εἶναι ὄντα καὶ ζῶντα καὶ λογικά, νοερά καὶ πνευματικά, ἀκόμη καὶ τὰ ἀντιδιαστελλόμενα· διότι ἐάν

μένα ἅμα· εἰ γάρ τί τινος τούτων ἀμοιρεῖ, οὐχ ὅλου μετέχει τοῦ Θεοῦ· φροῦδα τοίνυν τὰ πάντ' ἔσται κατ' αὐτοῦς δι' ἀλλήλων ἀναιρούμενα.

47 Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, τὰ μὲν αἰσθητὰ μόνον, 5 μετέχει μὲν, καὶ ὅλου μετέχει τοῦ Θεοῦ ὡς ἀμεροῦς, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶναι μόνον. Τῆς δὲ ζωοποιοῦ τοῦ Θεοῦ δυνάμεως οὐ μετείληχεν οὐδ' ὀπωσοῦν, ἵνα μὴ τῆς αὐτῶν ιδιότητος ἀνηρημένης, οὐρανὸς αὐτὸς ἐκ μέσου γένοιτο, καὶ τῶν ὑπ' οὐρανὸν ἀπάντων ἢ κρηπίς, ἢ τῶν 10 στοιχείων δηλονότι τετρακτὺς καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἄψυχά τε καὶ ἀναίσθητα. Τὰ δὲ κατ' αἰσθησιν μόνην πεφυκότα ζῆν μετέχει μὲν δι' αὐτὴν ὅλου τοῦ ἀμερῶς μετεχομένου παντάπασι Θεοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ λογικῶς ἢ νοερῶς, ὡς ἂν μὴ λογικὰ γένοιτο τὰ ἄλογα· οὐ μὴν ὅτι μὴ καὶ 15 λογικῶς μετέχει οὐχ ὅλου μετέχει τοῦ Θεοῦ. Τὰ δὲ λογικῶς ἢ νοερῶς τοῦ Θεοῦ μετέχοντα οὐ πάντα καὶ πνευματικῶς, ἵνα μὴ καὶ οἱ πονηροὶ θεῖοι καὶ πνευματικοὶ διατελώσιν ὄντες, ἔτ' ἐπὶ τῆς πονηρίας μένοντες. Οὕτω τοίνυν καὶ οἱ θεῖοι καὶ πνευματικοὶ τῆς τοῦ Θεοῦ 20 οὐ χάριτος, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας μετέχοντες τοῦ Θεοῦ μετέχουσι καὶ ὅλου τοῦ Θεοῦ· ὅλου μὲν, ἐπειδήπερ διὰ τῆς οἰκείας χάριτος ἐνιαίως καὶ ἀπλῶς καὶ ἀμερῶς ὅλος ὁ Θεὸς παρῶν καὶ ἐνεργῶν ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν γνωρίζεται, τῆς οὐσίας δ' ἠκιστα μετέχουσιν, ἐπεὶ 25 μηδὲ φύσει θεοὶ διατελοῦσιν ὄντες.

48 Ἐτι κατὰ τοὺς νομίζοντας τῶν τοῦ Θεοῦ πάντων μετέχειν ἕκαστον τῶν μετεχόντων, ἐπειδήπερ ἀμερῆς, οὐδεὶς τῶν Πνεύματος ἁγίου μετόχων γεγονότων ἐνὸς ἢ δύο χαρισμάτων τεύξεται τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' οὐδενός 30 ἀφέξεται πάντ' ἔχων, ὡς ὅλου τοῦ Πνεύματος μετέχων. Πῶς οὖν φησιν ὁ Παῦλος, «ὃ μὲν δίδοται λόγος σοφίας, ὃ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἄλλω δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυ-

118. Περὶ τῶν διαφόρων τρόπων μετοχῆς τῶν κτισμάτων εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ πρβλ. καὶ Κεφάλαια φυσικὰ 87-88.

119. Α' Κορ. 12, 8-10.

κάποιος ἀμοιρῆ ἐνός τῶν προσόντων τούτων, δὲν μετέχει ὄλου τοῦ Θεοῦ· μάταια λοιπὸν θά εἶναι κατ' αὐτοὺς τὰ πάντα, ἀφοῦ ἀλληλοαναιροῦνται.

47

Διὰ τὸ μὴ συμβῆ λοιπὸν τοῦτο, τὰ μὲν ἀπλῶς αἰσθητὰ μετέχουν μὲν τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα ὀλοκλήρου ὡς ἀμερουῦς, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ εἶναι. Δὲν μεταλαμβάνουν ὅμως οὔτε μερικῶς τῆς ζωοποιουῦ δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ὥστε μὲ τὴν ἀναίρεσιν τῆς ἰδιότητος αὐτῶν, νὰ μὴ συναναιρεθῆ ἀπὸ τὴν μέσσην καὶ ὁ ἴδιος ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ κρηγίς ὄλων τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν, δηλαδὴ ἡ τετρακτίς τῶν στοιχείων καὶ ὅσα ἐκ τῶν στοιχείων εἶναι ἄψυχα καὶ ἀναίσθητα. Τὰ δὲ καμωμένα νὰ ζοῦν κατ' αἰσθησιν μόνον μετέχουν μὲν ἐξ αἰτίας αὐτῆς ὄλου τοῦ ἀμερῶς μετεχομένου καθ' ὀλοκληρίαν Θεοῦ, ἀλλ' ὄχι καὶ λογικῶς ἢ νοερῶς, ὥστε νὰ μὴ καταστοῦν λογικὰ τὰ ἄλογα· τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι δὲν μετέχουν καὶ λογικῶς δὲν σημαίνει ὅτι δὲν μετέχουν ὄλου τοῦ Θεοῦ. Τὰ δὲ λογικῶς ἢ νοερῶς μετέχοντα τοῦ Θεοῦ δὲν μετέχουν ὅλα καὶ πνευματικῶς, ὥστε νὰ μὴ εἶναι θεῖοι καὶ πνευματικοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ πονηροί, παραμένοντες ἀκόμη εἰς τὴν πονηρὰν κατάστασιν. Οὕτω λοιπὸν καὶ οἱ θεῖοι καὶ οἱ πνευματικοὶ μετέχοντες τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἀλλ' ὄχι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχουν ὀλοκλήρου τοῦ Θεοῦ^{1,8}. Μετέχουν ὀλοκλήρου μὲν, διότι διὰ τῆς οἰκείας χάριτος γνωρίζεται ὅλος ὁ Θεὸς παρῶν καὶ ἐνεργῶν εἰς αὐτοὺς καὶ δι' αὐτῶν ἐνιαίως καὶ ἀπλῶς καὶ ἀμερῶς, τῆς οὐσίας δὲ καθόλου, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι φύσει θεοί.

48

Προσέτι κατὰ τοὺς νομίζοντας ὅτι ἕκαστον τῶν μετεχόντων μετέχει ὄλων τῶν προσόντων τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ εἶναι ἀμερῆς, κανεὶς ἀπὸ τοὺς γενομένους μετόχους τοῦ ἀγίου Πνεύματος δὲν ἐπιτυγχάνει ἐν ἡ δύο χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ δὲν στερεῖται κανεὶς, καθ' ὅσον ἔχει ὅλα αὐτὰ ὡς μετέχων ὄλου τοῦ Πνεύματος. Πῶς λοιπὸν λέγει ὁ Παῦλος, «εἰς ἓνα μὲν δίδεται λόγος σοφίας, εἰς ἄλλον δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, εἰς ἄλλον δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, εἰς ἄλλον δὲ ἐνεργήματα δυνάμεως¹¹⁹; Καὶ πάλιν, «μήπως εἶναι ὅλοι ἀπόστολοι; μή-

- νάμεων»; Καὶ πάλιν, «μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφήται; μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσιν»; Οὐκοῦν οὐχ ὁ πάντ' ἔχων, ἀλλ' ὁ καὶ ἐνὸς μετέχων ὅλου τοῦ Πνεύματος ὡς ἀμεροῦς μετέχει.
- 5 Τῆς τοῦ θαυματοποιεῖν τοιγαροῦν δυνάμεως ἢ τοῦ τῶν ἰαμάτων χαρίσματος μετεσχηκῶς τις ὅλου μετέχει τοῦ Πνεύματος, καὶ μὴ τῆς σοφίας τοῦ Πνεύματος καὶ τῶν ἄλλων χαρισμάτων εὐμοιρῆ, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο μεμέρι-
 10 σται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἂν δὲ μὴ καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος μετάσχη, μερισμὸν τινα πείσεται τὸ θεῖον; Ὅτου δὲ χάριν οὐ πάντ' ἔχει τὰ τοῦ Πνεύματος ὁ μετεσχηκῶς τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, ὁ Χρυσόστομος ἐρεῖ πατήρ· «οὐ πάντα γάρ», φησί, «λαμβάνει τις, ἵνα μὴ φύσιν εἶναι τὴν χάριν νομίση», ὃ κακῶς φρονεῖν ἐ-
 15 οἴκασι, μᾶλλον δὲ καὶ φανερῶς φασιν ὑπεναντίως τοῖς ἐν Πνεύματι θεολογοῦσιν οἱ τῶν τοῦ Θεοῦ πάντων καὶ αὐτῆς τῆς οὐσίας μετέχειν ἀξιοῦντες. Ἡμεῖς δ' ἴσμεν ὡς οὐδ' αὐτῆς τῆς προφητικῆς δυνάμεως ἢ τῆς ἱαμα-
 20 τικῆς ἢ ἄλλης ἡστινοσοῦν ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος ἀπάσης μετεἴληχεν ὁ μετασχών, καὶ ὅμως ὅλου μετέχει τοῦ κατ' οὐσίαν ἀμεθέκτου καὶ ἀμεροῦς παντάπασι Θεοῦ διὰ τὴν μετρίαν μετοχὴν τῆς χάριτος, ἀμερίστως αὐ-
 25 τῆς ἐν τῷ μετέχεσθαι μεριζομένης. «Εἰ γὰρ τοῦ πυρὸς μετέχοντες», κατὰ τὸν αὐτὸν αὐθις φάναι, «καὶ ταῦτα σώματος ὄντος, καὶ μερίζομεν καὶ οὐ μερίζομεν αὐτό, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἐνεργείας τῆς ἐξ ἄσωμάτου οὐσίας;».
- 49 Ἄλλ' ὁρᾷς ὅτι τῆς θείας ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ τῆς οὐ-
 30 σίας μετέχομεν, καὶ ὡς ἀμερίστως μερίζεται ἢ ἐνεργεία ἣς μετέχομεν; Διὸ πάλιν ὁ αὐτὸς φησι θεολόγος, ὅτι «τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἢ Γραφὴ ποτὲ μὲν πῦρ, ποτὲ δὲ ὕδωρ καλεῖ, δεικνῦσα ὅτι οὐκ οὐσίας ταῦτα ὀνόματα, ἀλλ' ἐνεργείας». Διευκρινῶν δὲ τὸ περὶ τοῦ

120. Αὐτόθι 12, 29 - 30.

121. Ἰω. Χρυσόστομος, Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 3, PG 52, 817.

πως εἶναι ὅλοι προφηῆται; μήπως ὁμιλοῦν ὅλοι γλώσσας; μήπως εἶναι ὅλοι ἐρμηνευταὶ γλωσσολαλιᾶς;»¹²⁰. Ἐπομένως ὄχι ὁ κάτοχος ὄλων, ἀλλὰ ὁ καὶ ἐνός μόνον μέτοχος μετέχει ὄλου τοῦ Πνεύματος ὡς ἀμεροῦς. Διὰ τοῦτο ὁ μετασχὼν τῆς δυνάμεως τῆς θαυματοποιίας ἢ τοῦ χαρίσματος τῶν ἱαμάτων μετέχει ὄλου τοῦ Πνεύματος, ἔστω καὶ ἂν δὲν διαθέτῃ τὴν σοφίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὰ ἄλλα χαρίσματα, καὶ παρὰ ταῦτα τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν μερίζεται· ἐάν δὲ δὲν μετάσχη καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος, πρόκειται νὰ πάθῃ μερισμὸν τὸ Πνεῦμα; Διὰ ποῖον δὲ λόγον δὲν ἔχει ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος ὁ μετασχὼν τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος, θὰ τὸ εἶπη ὁ Χρυσόστομος πατήρ, λέγων· «δὲν λαμβάνει κανεὶς πάντα, διὰ νὰ μὴ νομίση ὅτι ἡ χάρις εἶναι φύσις»¹²¹, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἐκλαμβάνουν κακῶς οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι μετέχομεν ὄλων τῶν τοῦ Θεοῦ, ἀκόμη καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας, μᾶλλον δὲ καὶ διακηρύσσουν φανερώς ἐναντίον τῶν θεολογούντων ἐν Πνεύματι. Ἡμεῖς δὲ γνωρίζομεν ὅτι ὁ μετασχὼν δὲν ἔλαβεν οὔτε αὐτὴν τὴν προφητικὴν δύναμιν ἢ τὴν ἱαματικὴν ἢ ὁποιανδήποτε ἄλλην ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος, καὶ ὅμως μετέχει ὄλου τοῦ κατ' οὐσίαν ἀμεθέκτου καὶ ὀλοσχερῶς ἀμεροῦς Θεοῦ λόγω τῆς μετρίας μετοχῆς τῆς χάριτος, ἀμερίστως μερίζομένης κατὰ τὸ μετέχεσθαι. Διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν πάλιν κατὰ τὸν ἴδιον, «ἐάν μετέχοντες τοῦ πυρός, τὸ ὁποῖον μάλιστα εἶναι σῶμα, καὶ τὸ μερίζομεν καὶ δὲν τὸ μερίζομεν, πῶς δὲν θὰ ἐγίνετο τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐνεργείας καὶ μάλιστα ἐνεργείας ἐκ τῆς ἀσωμάτου οὐσίας;»¹²².

49

Ἄλλὰ βλέπεις ὅτι μετέχομεν τῆς θείας ἐνεργείας καὶ ὄχι τῆς οὐσίας, καὶ ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς ὁποίας μετέχομεν μερίζεται ἀμερίστως; Διὰ τοῦτο λέγει πάλιν ὁ ἴδιος θεολόγος, ὅτι «τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἢ Γραφὴ καλεῖ ἄλλοτε μὲν πῦρ, ἄλλοτε δὲ ὕδωρ, δεικνύουσα ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ὀνόματα οὐσίας, ἀλλὰ ἐνεργείας»¹²³. Διευκρινίζων δὲ

122. Ἰω. Χρυσόστομου, Ὁμιλία 14 εἰς Ἰωάννην, PG 59, 91-92.

123. Ὁμιλία 32 εἰς Ἰωάννην 1, PG 59, 183.

Κυρίου Ἰησοῦ τῷ βαπτιστῇ καὶ Προδρόμῳ εἰρημένον, ὅτι «οὐκ ἔκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα», «πνεῦμα», φησὶν, «ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ μεριζομένη. Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια ἀμέτρητος, πολλῶ
 5 μᾶλλον ἢ οὐσία». Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος «καὶ ἐνεργείας τῆς αὐτῆς γίνεσθαι τῷ Θεῷ τοὺς ἁγίους» φησί, δεῖγμα δὲ καὶ τὰ παρ' αὐτῶν ἢ δι' αὐτῶν ἐπιτελούμενα θαύματα. Τῆς αὐτῆς δὲ οὐσίας γενέσθαι τι τῷ Θεῷ καὶ ἐννοῆσαι ἀσεβές, εἰ καὶ τοῦθ' οὕτω φαίνονται δοξάζον-
 10 τες οἱ κατὰ μεσσαλιανούς μετέχεσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ νομίζοντες.

50 Βα ρ λ. Ἐν ἔτι μοι λῦσον ἐμφανέστερον καὶ πάντα σοι πείθομαι.

Ὁ ρ θ ό δ. Τὸ ποῖον ἔν;

15 Βα ρ λ. Πῶς οὐκ ἔστι σύνθετος ὁ Θεὸς καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν αἰδίου ἔχων;

Ὁ ρ θ ό δ. Σχεδὸν καὶ τοῦτο διὰ τῶν εἰρημένων λέλυται κατ' οὐσίαν γὰρ ἔν καὶ ἀπλοῦν ἔστι τὸ θεῖον· τὸ δ' ἔν τοῦτο πρὸς πάντα τὰ πρεπόντως παρ' ἡμῶν
 20 περὶ αὐτὸ νοούμενα ὅλον οἰκειῶς ἔχει, μὴ πρὸς ἕκαστον τούτων μεριζόμενον· ὅλον γὰρ ἀγαθότης καὶ ὅλον σοφία καὶ ὅλον δικαιοσύνη καὶ ὅλον δύναμις νοεῖται παρ' ἡμῶν. Οὐχ ὅτι οὐδ' ὅτε νοεῖται τοιοῦτο γινόμενον, ἀλλ' ὅτι τοιοῦτον ἐξ αἰδίου, καὶ ἡμῖν ὑστερογενέσιν οὔσι διὰ
 25 τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἐκφαινόμενον. Ὅτι μὲν γὰρ ἀγαθότητι προαγαγεῖν κεκίνηται τὸ πᾶν, γεγόναμεν ἔν περινοίᾳ, καὶ ὅτι δυνατῶς ἔχων πάντως ἐξετέλεσε, καὶ ὡς ἔν σοφία συνεστήσατο καὶ προνοία συνέχει καὶ διοικεῖ. Τί δέ ποτε τὸ ἔν ἐκεῖνο κατ' οὐσίαν, καὶ τί ποτ' ἂν
 30 ὀνομασθεῖη κυρίως κατ' αὐτὴν τὸ προάγον καὶ διεξάγον ἔν ἀπορρήτῳ σοφία καὶ δυνάμει καὶ ἀγαθότητι τὸ πᾶν, οὐδέπω καὶ τήμερον ἐπέβαλεν οὐδεῖς.

51 Ἔστι μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῶν εἰρημένων τοῦ νῦν ζητουμένου σοι πορίσασθαι τὴν λύσιν. Σὴν δ' ὁμως χά-

124. Ἰω. 3, 34.

125. Ὁμιλία 30, 2, PG 59, 174.

126. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 33AB' Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1076C.

τὸ λεχθὲν περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπὸ τὸν Βαπτιστὴν καὶ Πρόδρομον, ὅτι «ὁ Θεὸς δὲν δίδει τὸ πνεῦμα κατὰ μέτρον»¹²⁴, λέγει, «πνεῦμα ὀνομάζει ἐδῶ τὴν ἐνέργειαν, διότι αὐτὴ εἶναι ἢ μεριζομένη. Ἐάν δὲ ἡ ἐνέργεια εἶναι ἐκτὸς μέτρου, πολὺ περισσότερον ἢ οὐσία»¹²⁵. Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος τονίζει «ὅτι οἱ ἅγιοι γίνονται καὶ τῆς ἰδίας ἐνεργείας μὲ τὸν Θεόν»¹²⁶, δεῖγμα δὲ τούτου εἶναι καὶ τὰ ἀπὸ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτῶν ἐπιτελούμενα θαύματα. Τὸ ὅτι γίνεται ὅμως κάτι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Θεόν, εἶναι ἀσεβὲς καὶ νὰ τὸ σκεφθῆ κανεῖς, μολονότι καὶ τοῦτο φαίνονται νὰ πιστεύουν οἱ συμφώνως πρὸς τοὺς Μασσαλιανούς νομιζοντες ὅτι μετέχεται ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ.

50 Β α ρ λ. Ἐν ἀκόμῃ λῦσε μου καθαρώτερον καὶ θά πεισθῶ καθ' ὅλα.

Ὁ ρ θ ὅ δ. Ποῖον ἔν;

Β α ρ λ. Πῶς δὲν εἶναι σύνθετος ὁ Θεός, ἐφ' ὅσον ἔχει καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν αἰδίον;

Ὁ ρ θ ὅ δ. Καὶ τοῦτο ἔχει σχεδὸν λυθῆ διὰ τῶν λεχθέντων· διότι κατ' οὐσίαν τὸ θεῖον εἶναι ἓν καὶ ἀπλοῦν· τοῦτο δὲ τὸ ἓν ἔχει οἰκειότητα πρὸς ὅλα τὰ πρεπόντως ἀπὸ ἡμᾶς νοούμενα περὶ αὐτὸ ὡς ὅλον, ὄχι μεριζόμενον πρὸς ἕκαστον αὐτῶν· διότι ὅλον νοεῖται ἀπὸ ἡμᾶς ἀγαθότης καὶ ὅλον σοφία καὶ ὅλον δικαιοσύνη καὶ ὅλον δύναμις. Γίνεται τοῦτο ὄχι διότι ἢ ὅταν νοῆται τοιοῦτον, ἀλλὰ διότι εἶναι τοιοῦτον αἰδίως, καὶ παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς οἱ ὅποιοι εἴμεθα μεταγενέστεροι διὰ τῶν ποιημάτων του. Δηλαδή ὅτι ἐκινήθη νὰ προαγάγη τὸ πᾶν ἐξ ἀγαθότητος, τὸ ἀντιλαμβανόμεθα, ὅπως καὶ ὅτι ἐξετέλεσε τοῦτο μὲ δύναμιν καὶ ὅτι συνέστησε τοῦτο μὲ σοφίαν, καὶ συνέχει καὶ διοικεῖ μὲ πρόνοιαν. Τί ὅμως εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν τὸ ἓν ἐκεῖνο καὶ τί θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῆ κυριολεκτικῶς κατ' αὐτὴν τὸ προάγον καὶ διεξάγον μὲ ἀπόρρητον σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀγαθότητα τὸ πᾶν, ποτέ ἕως σήμερα δὲν ἐπεχείρησε νὰ τὸ διατυπώσῃ κανεῖς.

51 Εἶναι βεβαίως δυνατόν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν λύσιν τοῦ

ριν καὶ ἕτερ' ἅττα προσερούμεν, δεικνύντες ὡς ταῖς τῶν
δυνάμεων ὑπερφυέσι καὶ παντοδαπαῖς ἀπλότης μᾶλλον
ἢ διπλόη σύντροφος· ἐνέργειαν γὰρ ἐνταυθοῖ τῶν λόγων
πάντως τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἐτυγχάνομεν καλοῦντες.

5 Βα ρ λ. Τοῦτο καὶ αὐτὸς συνῆκα τοῖς προειρημέ-
νοις ἐμπεριειλημμένον. Ὁ γὰρ μέγας Βασιλείος ποῦ μὲν
εἰπὼν ὅτι «ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀπλῆ, αἱ δὲ ἐνέργειαι
ποικίλαι», ποῦ δ' ὅτι «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπλοῦν τῇ
οὐσίᾳ ποικίλον ταῖς δυνάμεσιν», ἔδειξεν ὡς ἐνεργείας
10 τὰς δυνάμεις λέγει. Καὶ πρὸς τὸν ἱατρὸν δὲ Εὐστάθιον
γράφοντα προήνεγκας αὐτόν, δεδειχότα πρότερον ὡς
οὐκ οὐσίας, ἀλλ' «ἐποπτικῆς ἢ ἐνεργητικῆς δυνάμεως
ἐνδειξιν ἢ προσηγορία φέρει τῆς θεότητος», εἰτ' ἐπενεγ-
κόντα μίαν τῶν τριῶν προσώπων, εἴτε τὴν φύσιν εἴτε τὴν
15 ἐνέργειαν ὀνομάζει τις θεότητα· κἀνταῦθα γὰρ ἐνέργει-
άν τε καὶ δύναμιν τὸ αὐτὸ προσεῖπεν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐξ
'Αρείου Πάγου θεοφάντωρ δύναμιν προσηγόρευσε τὴν
θεουργὸν χάριν, ἣν ὁ Χρυσόστομος πατήρ ἐκάλεσεν ἐν-
έργειαν.

52 20 Ὁ ρ θ ό δ. Ἄκουσον αὐθις καὶ τοῦ μεγάλου Βασι-
λείου λέγοντος ὀριστικῶς, «ἐνέργειά ἐστὶν ἡ δηλωτικὴ
πάσης οὐσίας δύναμις, ἥς μόνον ἐστέρηται τὸ μὴ ὄν».
'Ἐπεὶ τοίνυν δύναμις ἐστὶν, ἣν αἰδὶον ἐνέργειαν καλοῦ-
μεν τοῦ Θεοῦ, εἰ τὸ ἔχον δύναμιν σύνθετον ἔσται δι'
25 αὐτήν, παντὸς μᾶλλον σύνθετον τὸ θεῖον εἶη ἂν. Τῶν
μὲν γὰρ ἄλλων ἕκαστον τινῶν μὲν εὐμοιρεῖ δυνάμεων,
πλειόνων δ' ἀμοιρεῖ· ὁ δὲ Θεὸς παντοδύναμος ὑπάρχων
οὐδεμιᾶς ἀμοιρεῖ δυνάμεως. Εἰ τοίνυν διὰ τὰς δυνάμεις
πρόσεστιν ἡ σύνθεσις, οὐδὲν ἄρα συνθετώτερον Θεοῦ.
30 Ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ εἶναι σύνθετον διὰ τὰς ἐν

127. Ἐπιστολὴ 234, 1, Deferrari 3, 372· PG 32, 869A.

128. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 9, 22, PG 32, 108C.

129. Ἐπιστολὴ 189, 8, Courtonne 2, 140· PG 32, 696A.

130. Βλ. Περὶ θείων ὀνομάτων 8, 1 κ.έ., PG 3, 889B κ.έ.

131. Ἐνθ' ἄνωτ.

132. Τὸ χωρίον ἀπαντᾶται εἰς κείμενον ποῦ ὀποδίδεται εἰς τὸν Γρη-
γόριον Νύσσης παρὰ F. Diekamp, Analecta Patristica (Orient.

ἐρωτήματός σου καὶ ἀπὸ τὰ λεχθέντα. Πρὸς χάριν σου ὅμως θὰ προσθέσωμεν καὶ μερικὰ ἄλλα, δεικνύοντες ὅτι σύντροφος τῶν ὑπερφυῶν καὶ παντοδαπῶν δυνάμεων εἶναι μᾶλλον ἢ ἀπλότης παρὰ ἢ διπλότης· διότι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῶν λόγων ἐνέργειαν ἐκαλοῦμεν πάντως τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.

Βα ρ λ. Κατενόησα καὶ ἐγὼ ὅτι τοῦτο συμπεριλαμβάνεται εἰς τὰ προλεχθέντα. Διότι ὁ μέγας Βασίλειος λέγων ἄλλου μὲν ὅτι «ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπλῆ, αἱ δὲ ἐνέργειαι ποικίλαι»¹²⁷, ἄλλου δὲ ὅτι «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἀπλοῦν εἰς τὴν οὐσίαν καὶ ποικίλον εἰς τὰς δυνάμεις»¹²⁸, ἔδειξεν ὅτι ἐνεργείας λέγει τὰς δυνάμεις. Προηγουμένως δὲ τὸν προέβαλες νὰ γράφῃ πρὸς τὸν ἱατρὸν Εὐστάθιον, καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν νὰ δεικνύῃ «ὅτι ἡ προσηγορία τῆς θεότητος εἶναι ἔνδειξις» ὄχι οὐσίας, ἀλλὰ «ἐποπτικῆς ἢ ἐνεργητικῆς δυνάμεως»¹²⁹, ἔπειτα δὲ νὰ προσθέτῃ ὅτι εἴτε τὴν φύσιν εἴτε τὴν ἐνέργειαν ὀνομάζει κανεὶς θεότητα, μία εἶναι καὶ διὰ τὰ τρία πρόσωπα· διότι καὶ ἐδῶ ἐνέργειαν καὶ δύναμιν χαρακτηρίζει τὸ ἴδιον. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐξ Ἀρείου Πάγου θεοφάντωρ ἀπεκάλεσε δύναμιν τὴν θεουργὸν χάριν¹³⁰, τὴν ὁποίαν ὁ Χρυσόστομος πατὴρ ἐκάλεσεν ἐνέργειαν¹³¹.

52

Ὁ ρ θ ό δ. Ἦκουσε πάλιν τὸν μέγαν Βασίλειον λέγοντα ὀριστικῶς, «ἐνέργεια εἶναι ἡ δηλωτικὴ δύναμις πάσης οὐσίας, τῆς ὁποίας στερεῖται μόνον τὸ μὴ ὄν»¹³². Ἐπειδὴ λοιπὸν δύναμις εἶναι αὐτὴ τὴν ὁποίαν καλοῦμεν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, ἐὰν τὸ ἔχον δύναμιν εἶναι ἐξ αἰτίας αὐτῆς σύνθετον, περισσότερον παντός ἄλλου τὸ θεῖον θὰ εἶναι σύνθετον. Διότι τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον διαθέτει μερικὰς δυνάμεις ἀλλὰ στερεῖται περισσοτέρων· ὁ δὲ Θεὸς ὡς παντοδύναμος δὲν στερεῖται καμμιάς δυνάμεως. Ἐὰν λοιπὸν ἡ σύνθεσις ὑπάρχει ἐξ αἰτίας τῶν δυνάμεων, τότε τίποτε δὲν θὰ εἶναι συνθετώτερον τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ τόσον πολὺ ἀπέχει

Christ. Analecta 117), Roma 1938, σ. 14 - 15. Δυνατὸν ὅμως νὰ εἶναι τοῦ Βασιλείου.

αὐτῷ δυνάμεις καὶ τῶν ὄντων ἕκαστον, ὥστε καὶ πρὸς τῶν
σωμάτων πλείους ἔχει δυνάμεις τῶν μᾶλλον συνθέτων
τὰ ἀπλούστερα· τῶν γὰρ τεσσάρων στοιχείων ἐν σώμα-
σιν ἀπλούστερον οὐδέν. Τίς οὖν καλεῖται παμμήτωρ;
5 Οὐχ ἡ γῆ, χωρὶς τῶν ὁμοστοίχων, τᾶλλα μικροῦ πάντα
παρ' ἑαυτῆς προάγειν κατὰ τὸ θεῖον δυναμένη πρόσταγ-
μα; Πῶς οὖν ἡ πλείους ἔχουσα δυνάμεις ἀπλουστέρα,
εἶγε ταῖς δυνάμεσιν ἔπεται ἡ σύνθεσις; Ἄλλᾳ καὶ ἀπὸ
τῆς γεωργίας ἐνὶ διδαχθῆναι, ὡς πολυδύναμα τῶν σω-
10 μάτων μᾶλλον τὰ ἀπλούστερα. Τὴν γὰρ κόπρον οὐκ ἐ-
πιτιθέασιν ἀκατέργαστον ταῖς πρασιαῖς· ὅταν δὲ πεφθει-
σα διὰ χρόνου πρὸς τὸ ἀκριβῶς ἀπλοῦν ἐπαναλύσῃ, τότε
λαχάνοις καὶ φυτοῖς παντοίοις ὑποβάλλουσιν οἱ τοῦ γε-
ωργεῖν ἐπιστημόνως ἔχοντες, ὡς πρὸς πάντα πεφυκυῖ-
15 αν καὶ πάντα δυναμένην τρέφειν. Ὅρας καὶ τῶν σω-
μάτων ὡς πολυδυναμώτερα τὰ ἀπλούστερα;

53 Τοῦτο δ' ἴδοις ἂν καὶ πρὸς τῶν ἀσωμάτων ἐξετάζων.
Καὶ πάντα γε μὴν τὰ νοερὰ πλειόνων εὐμοιρεῖ δυνάμε-
ων καὶ μειζόνων ἢ τὰ σώματα· τῷ τε πεφυκέναι καὶ
20 διὰ σωμάτων ἐνεργεῖν διπλασίους ἑαυτῶν ποιεῖται τὰς
δυνάμεις. Ἄλλᾳ τοσοῦτόν ἐστιν ἀπλᾶ μᾶλλον τῶν σω-
μάτων, ὡς μηδὲ σύγκρισιν ἐπιδέχεσθαι κατὰ τοῦτο πρὸς
αὐτά. Εἰ τοίνυν τὰ πολυδυναμώτερα καὶ ἀπλούστερα, τὸ
παντοδύναμον καὶ ἀπλούστατον· καὶ τοῦτ' ἂν εἴ τὸ κυ-
25 ρίως ἀπλοῦν καὶ πάσης συνθέσεως ἀπηλλαγμένον. Ἡ
γὰρ σύνθεσις ἐξ ἀδυναμίας, ὡς εἶπειν, ἐστίν· ἐκ γὰρ τοῦ
μὴ δύνασθαι καθ' ἑαυτό τι τῶν γενητῶν μονοειδῶς καὶ
ἀμιγῶς παντάπασιν εἶναι τε καὶ ὑφεστάναι, τῆς πρὸς
ἕτερον ἐξ ἀνάγκης δεῖται συμπλοκῆς, διὸ καὶ τῇ γενέ-
30 σει σύνθετον εὐθύς ἀπετελέσθη.

54 Β α ρ λ. Καλῶς ἔχειν ὁ λόγος μοι δοκεῖ· καὶ γὰρ
καὶ τὸ εἶναι πρὸς τῶν γενητῶν τὴν ὕλην ἀναιρεῖ. Ἄλλᾳ
τὰ μὲν σώματα, καὶ μὴ διὰ τὰς ἐν ἑαυτοῖς σύνθετὰ τις
εἶπη, σωματοειδεῖς τε φέρουσι ποιότητος καὶ σχεδὸν

ἕκαστον τῶν ὄντων ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι σύνθετον ἐξ αἰτίας τῶν ἐντὸς αὐτοῦ δυνάμεων, ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων περισσοτέρας δυνάμεις ἔχουν μᾶλλον τὰ ἀπλούστερα παρὰ τὰ συνθετώτερα· πράγματι τίποτε δὲν εἶναι ἀπλούστερον μεταξὺ τῶν σωμάτων ἀπὸ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα. Ποῖος λοιπὸν καλεῖται παμμήτωρ; "Ὅχι ἡ γῆ, ἡ ὁποία πλὴν τῶν ὁμοστοίχων δύναται κατὰ τὸ θεῖον πρόσταγμα νὰ προαγάγη σχεδὸν ὅλα τὰ ἄλλα ἀφ' ἑαυτῆς; Πῶς λοιπὸν αὕτη ἡ ὁποία ἔχει περισσοτέρας δυνάμεις εἶναι ἀπλουστέρα, ἂν εἰς τὰς δυνάμεις ἔπεται ἡ σύνθεσις; Ἄλλὰ εἶναι δυνατόν νὰ διδαχθῶμεν καὶ ἀπὸ τὴν γεωργίαν ὅτι περισσότερον πολυδύναμα ἀπὸ τὰ σώματα εἶναι τὰ ἀπλούστερα. Πράγματι δὲν ἐπιθέτουν ἀκατέργαστον τὴν κόπρον ἐπάνω εἰς τὰς πρασιὰς· οἱ εἰδήμονες τῆς γεωργίας τὴν ρίπτουν εἰς παντὸς εἶδους λάχανα καὶ φυτὰ, ὡς χρήσιμον εἰς ὅλα καὶ δυναμένην νὰ τρέφη ὅλα, ὅταν μὲ τὸν χρόνον χωνευθῇ καὶ διαλυθῇ πρὸς τὸ ἐντελῶς ἀπλοῦν. Βλέπεις ὅτι καὶ ἀπὸ τὰ σώματα πολυδυναμώτερα εἶναι τὰ ἀπλούστερα;

53

Τοῦτο θὰ παρατηρήσης καὶ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, ἂν ἐξετάσης τὰ πράγματα. Καὶ βεβαίως ὅλα τὰ νοερά διαθέτουν περισσοτέρας καὶ μεγαλυτέρας δυνάμεις ἀπὸ τὰ σώματα, μὲ τὴν ἐκ φύσεως δὲ ιδιότητα νὰ ἐνεργοῦν καὶ διὰ σωμάτων διπλασιάζουν τὰς δυνάμεις των. Ἄλλ' εἶναι τόσον ἀπλούστερα τῶν ἀσωμάτων, ὥστε νὰ μὴ ἐπιδέχωνται οὔτε σύγκρισιν κατὰ τοῦτο μὲ αὐτά. Ἐὰν λοιπὸν τὰ πολυδυναμώτερα εἶναι καὶ ἀπλούστερα, τὸ παντοδύναμον εἶναι καὶ ἀπλούστατον· καὶ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι τὸ κυρίως ἀπλοῦν καὶ ἀπηλλαγμένον πάσης συνθέσεως. Διότι ἡ σύνθεσις προέρχεται ἐξ ἀδυναμίας, οὕτως εἰπεῖν· κάποιον ἀπὸ τὰ γενητὰ λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν δύναται νὰ εἶναι καὶ νὰ ὑφίσταται καθ' ἑαυτὸ μονοειδῶς καὶ ἀμιγῶς, χρειάζεται ἀναγκαίως σύνδεσιν μὲ ἄλλο, διὸ καὶ κατὰ τὴν γένεσιν ἀπετελέσθη εὐθὺς ἀμέσως σύνθετον.

54

Βα ρ λ. Ὁ λόγος σου μοῦ φαίνεται καλός· διότι καὶ τὸ ὑπάρχειν πρὸ τῶν γενητῶν ἀναιρεῖ τὴν ὕλην. Ἄλλὰ τὰ μὲν σώματα, καὶ ἂν δὲν τὰ χαρακτηρίσῃ κανεὶς σύνθετα

φανερώς ἐξ οὐσιῶν διαφόρων σύγκειται· τὸ γὰρ πάντα ἐν πᾶσι μεμίχθαι καλῶς ἔχειν ἐν μόνοις τοῖς αἰσθητοῖς ἔμοι δοκεῖ, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον σύνθετα ταῦτα εἰκότως ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Τῶν δ' ἄγγέλων καὶ τῶν λογικῶν ψυχῶν τίνα τις ἂν ἐπινοήσειεν ἐτέραν σύνθεσιν, εἰ μὴ διὰ τὰς προσούσας αὐτοῖς ἐκ φύσεως δυνάμεις;

Ὁρθόδ. Ἔχουσι δυνάμεις, ἄς δή ποτ' ἔχουσιν, ἄγγελοὶ τε καὶ ψυχαί, ἀλλ' οὐχὶ διὰ ταύτας σύνθετοι πεφύκασιν, ἀλλ' ὅτι κατὰ ταύτας μᾶλλον πάσχουσιν ἢ ἐνεργοῦσι. Καθ' ἃς τοίνυν πάσχουσι, φανεροὶ γίνονται συνθέσεως οὐκ ἀμοιροῦντες· ἀποτίθενται γὰρ ἄγνοϊαν, ἀφ' ἧς πρότερον προσούσης τῶν συνθέτων ὑπῆρχον δι' αὐτήν, προσλαμβάνονται τε γνῶσιν, δι' ἣν προσθήκην τοῖς συνθέτοις ἂν εἴεν ἐναριθμοὶ. Καπὶ τῶν φάουλων ἄγγέλων ἢ ψυχῶν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἢ σύνθεσις ὁρᾶται. Ὁ δὲ Θεὸς ἐνεργῶν μόνον κατὰ τὰς θείας ἑαυτοῦ δυνάμεις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάσχων, μόνος ὄντως ἀπλοῦς ἐστιν ὑπερφυῶς, οὐ μείωσιν, οὐκ αὔξησιν, οὐκ ἀπόθεσιν, οὐ πρόσληψιν ὅλως ὑπομένων. Οὕτω παντοδύναμος ὑπάρχων ἀπλοῦστατος ἐστὶν ἀπάντων. Ἐτι κατ' οὐσίαν μὲν οὐδὲν τρέπεται τῶν τοιούτων ἀσωμάτων, εἰ μὴ τις αὐτὸ τὸ ἦρχθαι καὶ γενέσθαι τροπὴν φαίη κατ' οὐσίαν. Κατὰ δὲ προαίρεσιν ἐπὶ τὸ χειρὸν ἢ τὸ βέλτιον φαίνεται τρεπόμενα. Τὸ δὲ τρεπόμενον, μὴ κατ' οὐσίαν δέ, δεικνυσι πρότερον μὲν σύνθετον ὑπάρχον, ἐξ ἧς ἀρετῆς ἢ κακίας ἐλάττονος ἢ μείζονος ἀπεγένετο, πρότερον προσούσης τῇ οὐσίᾳ, νῦν δὲ σύνθετον ὑπάρχον, μεθ' ἧς δήπου συνεγένετο προσειλημμένης ἔξωθεν. Τὸ δὲ ἐνεργοῦν μόνον, ἀλλ' οὐκ ἀλλοιούμενον οὐδὲ προσλαμβάνον ἀπὸ τῶν ἐκτός ἑαυτοῦ οὐδ' ὀτιοῦν, πῶς ἂν εἶη διὰ τὰς ἐνεργείας σύνθετον; Οὕτως ἀπλοῦν τὸ θεῖον καὶ παντοδύναμον.

Ἐτι πᾶς μὲν ἄγγελος ἀπλοῦς, καὶ πᾶσα λογικὴ ψυ-

ἐξ αἰτίας τῶν ἐντὸς αὐτῶν δυνάμεων, φέρουν σωματοειδεῖς ποιότητας καὶ σύγκεινται σχεδὸν φανερώς ἀπὸ διαφόρους οὐσίας· διότι ἐγὼ νομίζω ὅτι ἡ ἀνάμιξις ὄλων εἰς ὄλα ἔχει καλῶς εἰς μόνα τὰ αἰσθητά, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον εὐλόγως ταῦτα εἶναι καὶ λέγονται σύνθετα. Τῶν ἀγγέλων ὁμως καὶ τῶν λογικῶν ψυχῶν ποίαν ἄλλην σύνθεσιν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπινοήσῃ κανεὶς, ἂν ὄχι διὰ τὰς προσυπαρχούσας εἰς αὐτοὺς ἐκ φύσεως δυνάμεις;

Ὁ ρθόδ. Τόσον οἱ ἄγγελοι ὅσον καὶ αἱ ψυχαὶ ἔχουν δυνάμεις, ὅσα σδήποτε ἔχουν, ἀλλὰ δὲν εἶναι δι' αὐτὰς σύνθετοι, ἀλλὰ μᾶλλον κατ' αὐτὰς πάσχουν ἢ ἐνεργοῦν. Καθ' ἃς λοιπὸν πάσχουν, γίνονται φανεροὶ ὅτι δὲν στεροῦνται συνθέσεως· διότι ἀποθέτουν ἄγνοιαν, ἐξ αἰτίας τῆς διαθέσεως τῆς ὁποίας προηγουμένως ἦσαν σύνθετοι, καὶ προσλαμβάνουν γνῶσιν, ἐξ αἰτίας τῆς προσθήκης τῆς ὁποίας συναριθμοῦνται μὲ τὰ σύνθετα. Ἐπὶ τῶν φαύλων δὲ ἀγγέλων ἢ ψυχῶν ἢ σύνθεσις παρατηρεῖται κατὰ τὴν ἀντίστροφον κατεύθυνσιν. Ὁ δὲ Θεὸς ἐνεργῶν μόνον κατὰ τὰς θείας δυνάμεις του, ἀλλ' ὄχι καὶ πάσχω, εἶναι ὁ μόνος ὄντως ἀπλοῦς ὑπερφυῶς, μὴ ὑποφέρων καθόλου οὔτε μείωσιν οὔτε αὔξησιν οὔτε ἀπόθεσιν οὔτε πρόσληψιν. Οὕτως, ὑπάρχων παντοδύναμος εἶναι ἀπλούστατος ὄλων. Ἐπὶ πλέον κατ' οὐσίαν μὲν κανὲν ἀπὸ τὰ τοιαῦτα ἀσώματα δὲν ὑφίσταται τροπήν, ἂν δὲν χαρακτηρίσωμεν ὡς τροπήν κατ' οὐσίαν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἄρξασθαι καὶ γενέσθαι. Κατὰ τὴν προαίρεσιν δὲ φαίνονται νὰ τρέπωνται πρὸς τὸ χειρότερον ἢ τὸ καλύτερον. Τὸ δὲ τρεπόμενον, ὄχι κατ' οὐσίαν πάντως, δεικνύει ὅτι προηγουμένως ἦτο σύνθετον ἀπὸ τὴν ὀλιγωτέραν ἢ περισσοτέραν ἀρετὴν ἢ κακίαν, ἢ ὁποία προσυπῆρχεν εἰς τὴν οὐσίαν πρωτύτερα καὶ ἀπεβλήθη, τώρα δὲ εἶναι σύνθετον ἀπὸ τὴν σύνδεσίν του μὲ τὴν προσληφθεῖσαν ἀπὸ ἔξω. Τὸ δὲ μόνον ἐνεργοῦν ἀλλὰ μὴ ἀλλοιούμενον καὶ μὴ προσλαμβάνον ὅτιδήποτε ἀπὸ τὰ ἐκτὸς ἑαυτοῦ, πῶς θὰ ἦτο σύνθετον λόγῳ τῶν ἐνεργειῶν του; Οὕτω τὸ θεῖον εἶναι ἀπλοῦν καὶ παντοδύναμον.

- χῆ τὸν ἴσον τρόπον ἢ ἐγγύς· ἀπλότης δὲ οὐδὲν αὐτῶν·
 μεθέξει γὰρ εἰσιν ἀπλᾶ καὶ πρὸς τὰ σώματα ἢ τὰ ἐξ ἄσω-
 μά του τε καὶ σώματος συγκείμενα παραβαλλόμενα, καὶ
 πῆ μὲν ἀπλᾶ, πῆ δ' οὐ, διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς ἕξεις καὶ τὰ
 5 πάθη καὶ τὰς ἐκ τούτων ἀλλοιώσεις. Ὁ δὲ Θεὸς οὐκ
 ἀπὸ συγκρίσεως ἐστὶν ἀπλοῦς, οὐδ' ἀπὸ μεθέξεως· αὐ-
 τὸς γὰρ ἐστὶν ὁ καταλλήλως παρ' ἑαυτοῦ μεταδιδούς ἐ-
 κάστω τῆς ἀπλότης. Ὡστ' οὐ μόνον ἀπλοῦς κυρίως
 μόνος, ἀλλὰ καὶ ἀπλότης. Τοῦτο δ' ἴδοις ἂν καὶ πάλιν
 10 θεωνυμίας ἐξετάζων· οὐ γὰρ μόνον ζῶν καὶ σοφὸς καὶ
 ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ ἀγαθότης καὶ σοφία καὶ ζωή, πᾶσι
 πάντων αἴτιος ὑπάρχων καὶ πάντα παρέχων αἰδίως καὶ
 πάντα δυνάμενος παρ' ἑαυτοῦ δωρεῖσθαι, δικαιοσύνη
 μέντοι σωστικῆ σύμμετρον ἐκάστω καὶ κατὰ καιρὸν προ-
 15 ἰσχύμενος τὴν χορηγίαν ὡς ἀπάντων πρῦτανις. Οὕτως
 ἀπλοῦν ἡμῖν κυρίως μόνον τὸ θεῖον καὶ παντοδύναμον.
- 56 Ἐπεὶ δ' οὐ μετὰ τὴν κτίσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς κτί-
 σεως παντοδύναμον τὸ θεῖον, οὐχ ἡ οὐσία μόνον, ἀλλὰ
 καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις ἄκτιστοι αὐτοῦ, καὶ τοὺς διὰ
 20 τοῦτο μεμηνότας καθ' ἡμῶν ἴσθι τοῖς πονηροῖς κτίσμα-
 σι συντεταγμένους. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ θεοποιὸς χάρις, ἡ
 καὶ αὕτη παρὰ τῶν ἁγίων θεότης ὀνομάζεται, μία τῶν
 τοιούτων δυνάμεων ἐστὶν, ἀναγκαίως ἄκτιστος καὶ αὐ-
 τη, καὶ «ἀπηλλοτριώθησαν αὐτῆς, ἐπλανήθησαν ἀπὸ γα-
 25 στρός οἰκείας, ἐλάλησαν ψευδῆ» οἱ κτιστὴν λέγον-
 τες αὐτήν. Ἐπεὶ δὲ χάρις ἐστὶ καὶ χορηγία, ὁ χορηγῶν
 ὑπέρεκειται ταύτης τῷ αἰτίῳ, καὶ οἱ ἀπειθοῦντες τὸν ὑ-
 πὲρ μετοχὴν ὄντα τοῦ παντὸς αἴτιον ἠγνόησαν. Ὁρᾷς
 30 πᾶσας τὰς τῶν πονηρῶν ζιζανίων ἐπισποράς, τοῦ τε κα-
 κούτου ἐκείνου Βαρλαάμ καὶ τῶν ὀπαδῶν ἐκείνου διὰ
 μιᾶς τοιαύτης ἐγχειρήσεως καθαιρουμένας ἄρδην;
- 57 Ὁ ποτὲ Βαρλαάμ. Οἶον ὁ φθόνος κα-
 κόν! Νῦν γὰρ ὑπὸ βασκανίας πρὸ τῆς ἀληθείας, καὶ
 ταῦτ' ἐπὶ τῶν τοιούτων, τὸ ψεῦδος ἔγνων τιθεμένους

γική ψυχή κατὰ ἴσον ἢ παρόμοιον τρόπον· κανέν ἀπὸ αὐτὰ ὅμως δέν εἶναι ἀπλότης, διότι εἶναι ἀπλᾶ ἐκ μεθέξεως καὶ ἐκ συγκρίσεως πρὸς τὰ σώματα καὶ πρὸς τὰ ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος συγκείμενα, καὶ κάπου μὲν εἶναι ἀπλᾶ, κάπου δὲ ὄχι, διὰ τὰς ἐντὸς των ἕξεις καὶ πάθη καὶ τὰς ἀπὸ αὐτὰ ἀλλοιώσεις. Ὁ δὲ Θεὸς δέν εἶναι ἀπλοῦς ἀπὸ σύγκρισιν οὔτε ἀπὸ μέθεξιν· διότι αὐτὸς εἶναι ὁ μεταδίδων ἀπὸ ἑαυτὸν ἀπλότητα καταλλήλως εἰς ἕκαστον. Ὡστε δέν εἶναι ὁ μόνος κυρίως ἀπλοῦς, ἀλλὰ καὶ ἀπλότης. Θὰ ἴδης δὲ τοῦτο καὶ εἰς πᾶσαν θεωνυμίαν, ἂν ἐξετάσης· διότι δέν εἶναι μόνον ζῶν καὶ σοφὸς καὶ ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ ἀγαθότης καὶ σοφία καὶ ζωὴ, ὡς ὑπάρχων αἴτιος πάντων εἰς πάντας καὶ προέχων πάντα αἰδίως καὶ δυνάμενος νὰ δωρήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ πάντα, προτείνων ὅμως μὲ σωστικὴν δικαιοσύνην σύμμετρον καὶ κατὰ καιρὸν χορηγίαν εἰς ἕκαστον ὡς πρῦτανις ἀπάντων. Οὕτω δι' ἡμᾶς τὸ θεῖον εἶναι κυρίως ἀπλοῦν καὶ παντοδύναμον.

56 Ἐπειδὴ δὲ τὸ θεῖον εἶναι παντοδύναμον ὄχι μόνον μετὰ τὴν κτίσιν ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως, ὄχι μόνον ἡ οὐσία ἀλλὰ καὶ ὅλαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ εἶναι ἄκτιστοι, γνῶριζε δὲ ὅτι οἱ ἐναντίον μας μαινόμενοι διὰ τοῦτο συντάσσονται μὲ τὰ πονηρὰ κτίσματα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ θεοποιὸς χάρις, ἡ ὁποία ἐπίσης καλεῖται θεότης ἀπὸ τοὺς ἀγίους, εἶναι μία ἀπὸ τὰς τοιαύτας δυνάμεις, ἀναγκαίως εἶναι ἄκτιστος καὶ αὐτὴ, ὅσοι δὲ ἐκλαμβάνουν αὐτὴν κτιστὴν «ἀπηλλοτριώθησαν αὐτῆς, ἐπλανήθησαν ἀπὸ γενετῆς, ὠμίλησαν ψεύδη»¹³³. Ἐπειδὴ δὲ χάρις εἶναι καὶ ἡ χορηγία, ὁ χορηγὸς ὑπέρκειται ταύτης κατὰ τὸ αἴτιον, καὶ οἱ ἀπειθοῦντες εἰς τοῦτο ἀγνοοῦν τὸν αἴτιον τοῦ παντός ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπεράνω μετοχῆς. Βλέπετε ὅλας τὰς ἐπισποράς τῶν πονηρῶν ζιζανίων, τόσον τοῦ κακοδόξου ἐκείνου Βαρλαάμ ὅσον καὶ τῶν ὁπαδῶν ἐκείνου, καθαιρουμένας ἐκ θεμελίων μὲ μίαν καὶ μόνην ἐπιχείρησιν;

57 Ὁ ἄλλοτε Βαρλααμίτης. Ὅποιον κακὸν εἶναι ὁ φθόνος! Πράγματι τώρα ἀντελήφθην ὅτι οἱ ἀντιλέγοντες εἰς σᾶς θέτουν τὸ ψεῦδος ὑπεράνω τῆς ἀληθείας, καὶ μάλι-

τοὺς ἀντιλέγοντας ὑμῖν, καὶ ἃ θαυμάζειν καὶ ἐγκωμιά-
 ζειν οὐδ' ἂν δύναιντο ἀξίως, ταῦτ' ἐκεῖνοι παντὶ τρό-
 πῳ διαβάλλειν καὶ ἐξουθενεῖν πειρῶνται. Καπειδὴ πέ-
 φυκε μὴ γνωστὰ ρᾶον μηδ' εὐληπτά τε καὶ εὐπόριστα
 5 εἶναι τὰ θαύματος ἄξια, τοῦτ' ἐκεῖνοι τιθέντες ἀφορμὴν
 τῆς καθ' ὑμῶν ἐπιβουλῆς σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλ-
 λους ἅπαντας, τό γε εἰς αὐτοὺς ἦκον, ἀποστεροῦσι τῆς
 τοιαύτης ὠφελείας. Εἰ γὰρ σὺ τοιαῦτα φθέγγῃ τῶν πα-
 τέρων ἐκείνων γεγονῶς ἀκροατῆς, πόσης ἂν τὰκείνων
 10 γέμοι χάριτός τε καὶ συνέσεως;

Ὁ ρ θ ό δ. Ὁ Θεὸς δίδωσι λόγον κατ' ἐπαγγελίαν,
 ἀδελφέ, τοῖς δι' αὐτὸν λαλοῦσιν. Ὡ μόνῳ πρέπει δόξα
 αἰώνιος ἀμήν.

στα ἐπὶ τόσων σοβαρῶν θεμάτων, καὶ αὐτὰ τὰ ὅποια δὲν δύνανται οὔτε νὰ θαυμάζουν καὶ νὰ ἐγκωμιάζουν ἀξίως, αὐτὰ προσπαθοῦν ἐκεῖνοι νὰ διαβάλλουν καὶ ἐξουθενοῦν μὲ πάντα τρόπον. Καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀξια θαυμασμοῦ ἐκ φύσεως εἶναι καμωμένα νὰ μὴ εἶναι εὐγνωστα, οὔτε εὐληπτα καὶ εὐπόριστα, λαμβάνουν τοῦτο ἐκεῖνοι ὡς ἀφορμὴν τῆς ἐναντίον σας ἐπιβουλῆς καὶ ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτοὺς ἀποστεροῦν ἑαυτοὺς καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους τῆς τοιαύτης ὠφελείας. Διότι, ἂν ἐσὺ ἐκφέρης τοιούτους λόγους, ἀφοῦ ἔγινες ἀκροατῆς τῶν πατέρων ἐκείνων, μὲ πόσῃ χάριν καὶ σύνεσιν εἶναι γεμᾶτα τὰ συγγράμματα ἐκείνων;

Ὁ ρ θ ό δ. Ὁ Θεός, ἀδελφέ, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν διδίδει λόγον εἰς τοὺς ὁμιλοῦντας δι' αὐτόν. Εἰς αὐτόν μόνον πρέπει αἰώνιος δόξα ἁμήν.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΔΙΑΛΕΞΙΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΠΟ ΒΑΡΛΑΑΜΗΤΩΝ ΕΠΙΣΤΡΕΨΑΝΤΑ ΘΕΟΤΙΜΟΝ
"Η
ΠΕΡΙ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΤ' ΑΥΤΗΝ ΑΜΕΘΕΚΤΟΥ ΤΕ
ΚΑΙ ΜΕΘΕΚΤΟΥ

1 Θεοφάνης. Ἐπεσκέψω κατὰ σεαυτὸν γενόμενος, ἀδελφὲ Θεότιμε, τὰ ὠμιλημένα ἔναγχος, ἢ καθάπερ τινὰ περιττὴν ἀδολεσχίαν ἀμελέτητον ἀφείς, καὶ λεληθότως ὑπεκπνεῖν κατὰ μικρὸν ἐάσας, τῶν τῆς σῆς ψυχῆς ἐξεφόρησας τελέως λογισμῶν;

5 Θεότιμος. Τί τοῦθ' ὃ λέγεις, ἀγαθὲ Θεόφανες; Οὕτως οἶει με ραδίως τῆς μνήμης ἐκβαλεῖν ὁμιλίαν ἐκείνην τὴν καλὴν ἐμοὶ καὶ τῶν καλλίστων πρόξενον, δι' ἧς τοσαύτης πλάνης ἀπηλλάγην, πλάνης ἣν ἔτεκε μὲν ὁ Ἰταλὸς ἐκείνος Βαρλαάμ, καὶ ὑφ' ἧς διόλωλε φυγα-
10 δευθεῖς, εἰσποιησάμενος δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως ὁ Ἀκίνδυνος, κίνδυνος σαφῆς ἑαυτῷ καὶ τοῖς αὐτῷ πειθομένοις γέγονε μάλιστα ἀγύρταις;

Θεοφ. Οἶδα πολλοῖς περιστοιχιζόμενόν σε πράγμασι, καὶ τὸν περισχόντα θόρυβον ἀρτίως πάντα, δι' ὃν
15 εἶπερ ποτὲ τοὺς φίλους δεῖσθαι σου τῆς ἀγχινοίας οἶμαι. Ταῦτ' ἄρα ταύτη ἡρόμην.

Θεοτ. Ἄλλ' ἐγὼ καὶ ἀσχολίας ἀπάσης ὑπερτέραν, εὖ ἴσθι, πεποίημαι τὴν περὶ τηλικούτων σκέψιν, ὥστε μοι καὶ ἀπὸ τῆς συνεχοῦς μελέτης οἶόν τινα τύ-
20 πον ἐνδῦναι εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ μηδὲ καθεύδοντα ἀνιέναι, ἐξεγειρομένῳ τε εὐθὺς παρεῖναι, ὡς ἐνῆν ἕκαστα βασανίζοντι τῷ λογισμῷ. Καὶ μοι ἐδόκει, καθάπερ ἐπὶ σκοπιᾶς τινος ἀμφιφασῶς τῆς ἀληθείας τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων ἐστηκότι βεβαίως, ἐφ' ἣν ἐτύγγανον

1. Ἐνταῦθα ἐννοεῖται ὁ Διάλογος ὀρθοδόξου μετὰ Βαρλααμίτου, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ὁ Βαρλααμίτης μεταστρέφεται εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΔΙΑΛΕΞΙΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΠΟ ΒΑΡΛΑΑΜΗΤΩΝ ΕΠΙΣΤΡΕΨΑΝΤΑ ΘΕΟΤΙΜΟΝ
"Η
ΠΕΡΙ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΤ' ΑΥΤΗΝ ΑΜΕΘΕΚΤΟΥ ΤΕ

1 Θεοφάνης. Ἐσκέφθης κατ' ἰδίαν, ἀδελφέ Θεότιμε, τὰ προσφάτως συζητηθέντα¹, ἢ τὰ ἄφησες ἀμελέτητα ὡσάν περιπτήν φλυαρίαν καὶ ἐπιτρέψας αὐτὰ νὰ ἐκπνεύσουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῆς, τὰ ἐξέβαλες τελείως ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς τῆς ψυχῆς;

Θεότιμος. Τί εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγεις, ἀγαθὲ Θεόφανες; Τόσον εὐκολὰ νομίζεις ὅτι θὰ ἐξέβαλλον ἀπὸ τὴν μνήμην μου ἐκείνην τὴν συνομιλίαν τὴν καλὴν καὶ τῶν καλλίστων πρόξενον εἰς ἐμέ, διὰ τῆς ὁποίας ἀπηλλάγην μιᾶς τόσον μεγάλης πλάνης, τὴν ὁποίαν ἐγέννησε μὲν ὁ Ἰταλὸς ἐκεῖνος Βαρλαάμ καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν φυγαδευθεὶς κατεστράφη τελείως, οἰκειοποιηθεὶς δέ, δὲν γνωρίζω πῶς, ὁ Ἀκίνδυνος, κατέστη σαφῆς κίνδυνος εἰς ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτὸν ἀγύρτας;

Θεοφ. Γνωρίζω ὅτι περιστοιχίζεσαι ἀπὸ πολλοὺς περισπασμοὺς καὶ ὅτι τώρα περιέλαβε τοὺς πάντας ταραχὴ, λόγῳ τῆς ὁποίας νομίζω ὅτι τώρα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην φοράν οἱ φίλοι χρειάζονται τὴν ἀγχίνοιάν σου. Διὰ τοῦτο ἔκαμα αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν.

Θεοτ. Ἄλλ' ἐγώ, νὰ γνωρίζης καλά, θεωρῶ τὴν περὶ τόσον μεγάλων προβλημάτων σκέψιν ἀνωτέραν πάσης ἀσχολίας, ὥστε μὲ τὴν συνεχῆ μελέτην νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν ψυχὴν μου ὡσάν σφραγίς, νὰ μὴ τὰ ἐγκαταλείπω οὔτε ὅταν κοιμοῦμαι, νὰ παραμένουν μαζί μου ὅταν ἐξυπνῶ, καὶ νὰ βασανίζω ὅλα αὐτὰ μὲ τὸν λογισμὸν μου ὅσον μοῦ εἶναι δυνατόν. Καὶ μοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἰστάμην σταθερῶς ἐπάνω εἰς σκοπιὰν περίοπτον, τὴν ἀλήθειαν τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεβιβάσθην ἀπὸ τοὺς

ὑπὸ τῶν σῶν λόγων ἀναβιβασθεῖς, ἐκεῖθεν ὡς ἐξ ἀπό-
 πτου τινὸς κάτω που διακειμένην φάραγγά τινα βαθεῖ-
 αν καὶ διασφάγα ἐπίσκιον, διὰ πλεων ζόφου, δηλονότι
 ψεύδους ἀμφιλαφοῦς, τὰ ἐκείνων ὄραν, οἱ ψεῦδος ἀν-
 5 τικρὺς θέμενοι τὴν ἐλπίδα τοσοῦτον ἐπεντροφῶσιν αὐ-
 τῷ καὶ τοσαύτην ἐπιδαφιλεύονται τὴν ἀπάτην, ὡς καὶ
 σφῶν αὐτῶν ἐθελοντὰς καταψεύδεσθαι καὶ ἐξαπατᾶν ἐ-
 αυτούς. Οἱ γὰρ νῦν μὲν τὴν θεοποιὸν δωρεὰν τοῦ Πνεύ-
 ματος, δι' ἧς μέτοχοι Θεοῦ, μᾶλλον δὲ ἐν Πνεῦμα με-
 10 τὰ τοῦ Θεοῦ, γίνονται οἱ ἅγιοι, κτίσμα διαρρηθῆν λέ-
 γοντες καὶ δι' ἐπιχειρημάτων καὶ γραφικῶν μαρτυρι-
 ῶν πάντας πείθειν διὰ μεγίστης ποιούμενοι σπουδῆς,
 νῦν δ' αὖθις ὡς αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μέτοχοί ἐ-
 σμεν, ἄρ' οὐχὶ πρὸς τῷ κατ' ἀμφοτέρω ψεύδεσθαι ταυ-
 15 τί, καὶ καθ' ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκείων λόγων ἐφ' ἑκα-
 τέρου μέρους ψεύδονται, καὶ ὑφ' ἑαυτῶν ἀπατῶνται;
 Πῶς γὰρ ἂν ὁ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχων κατ' αὐ-
 τοὺς οὐκ ἀκτίστου, ἀλλὰ κτιστοῦ μετέχων εἴη; Πῶς δ'
 αὖθις ὁ κτιστῆ κατ' αὐτοὺς χάριτι θεοποιούμενος τῆς
 20 οὐσίας μετέχει τοῦ Θεοῦ;

Θ ε ο φ. Θεότιμε, οὐκ ἀπεικότως οἱ σφῶν λόγοι τῷ
 πάθει τῆς αὐτοὺς τικτούσης εἰκόσιν ψυχῆς, ἀφ' οὗ
 πρὸς τὴν λογολεσχίαν ταύτην ἐπήρθησαν· φθίσιν γὰρ ἐμ-
 ποιεῖν τοῖς φθονοῦσιν ὁ φθόνος πέφυκε, καὶ οἱ τούτων
 25 λόγοι τοῖς λέγουσιν ἀντιλέγουσιν, οὐκ ἡμιμοχθήρους τι-
 νὰς τοὺς προἰεμένους, ἀλλὰ παμπονήρους δεικνύντες· ὁ
 γὰρ τελέως κακὸς οὐδ' ἑαυτῷ ἐστὶν ἀγαθός. Ἄλλ' ἐκεῖ-
 νοι μὲν ἑαυτοὺς καταστρεφόντων, σὺ δ' εἰ μὴ τῶν ἀ-
 ποριῶν ἀπολέλυσαι τελέως, πυνθάνου ἀδεῶς, ὅπερ ἂν ἦ
 30 σοι βουλομένω· τῷ γὰρ μὴ πρὸς ἔριν ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν
 ζητητικῶ διαφερόντως, εὖ ἴσθι, χαίρω διαλεγόμενος.

2 Θ ε ο τ. Τοῦτὸ μοι πρὸς Θεοῦ πρὸ τῶν ἄλλων φρά-
 σον, Θεόφανες· τίς ποτ' ἄρα τῆς ἀντιλογίας ταύτης ἦρ-

2. Πρβλ. Α' Κορ. 6, 17. Ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐνότης τῶν πιστῶν ὑπερ-
 βάλλει πᾶσαν μορφήν ἐνότητος. Καὶ αὕτη ἡ συζυγικὴ ἐνότης,
 τὴν ὁποῖαν ὁ Παλαμᾶς δέχεται ὡς ἀνωτέραν πάσης ἄλλης, εἶναι
 οὐσιωδῶς κατωτέρα.

λόγους σου. Ἀπὸ ἐκεῖ ὡσάν ἀπὸ παρατηρητήριον ἔβλεπον κάτω τὴν κατάστασιν ἐκείνην ὡς βαθεῖαν φάραγγα καὶ πολύσκιον χαράδραν, γεμάτην ζόφον, δηλαδὴ ἄφθονον ψεῦδος· τὴν κατάστασιν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἔναντι τῆς ἐλπίδος ἐτοποθέτησαν τὸ ψεῦδος καὶ τόσον πολὺ ἐντροφοῦν εἰς αὐτὸ καὶ τόσῃν ἀπάτην προσφέρουν, ὥστε νὰ ψεύδωνται καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ νὰ ἐξαπατοῦν ἑαυτοὺς. Διότι οἱ λέγοντες ἄλλοτε μὲν φανερώς κτίσμα τὴν θεοποιὸν δωρεάν τοῦ Πνεύματος, διὰ τῆς ὁποίας γίνονται οἱ ἅγιοι μέτοχοι Θεοῦ, μᾶλλον δὲ ἐν πνεῦμα μετὰ τοῦ Θεοῦ², καὶ φροντίζοντες σπουδαίως νὰ πείσουν ὅλους μὲ ἐπιχειρήματα καὶ γραφικὰς μαρτυρίας, ἄλλοτε δὲ πάλιν ὅτι εἴμεθα μέτοχοι τῆς ἰδίας τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἄραγε, πέραν τοῦ ὅτι ψεύδονται κατ' ἀμφοτέρα ταῦτα, δὲν ψεύδονται καὶ ἐναντίον ἑαυτῶν καὶ τῶν ἰδικῶν των λόγων καὶ ὡς πρὸς τὰ δύο θέματα, καὶ δὲν ἀπατοῦν ἑαυτοὺς; Πράγματι πῶς ὁ κατ' αὐτοὺς μετέχων τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, μετέχει ὄχι ἀκτίστου ἀλλὰ κτιστοῦ; Πῶς δὲ πάλιν ὁ κατ' αὐτοὺς θεοποιούμενος διὰ κτιστῆς χάριτος μετέχει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ;

Θ ε ο φ. Θεότιμε, δὲν εἶναι παράλογον ὅτι οἱ λόγοι των ὁμοιάζουν μὲ τὸ πάθος τῆς ψυχῆς ἢ ὁποῖα τοὺς γεννᾶ, ἀφ' ὅτου ἐπεδόθησαν εἰς αὐτὴν τὴν λογοδιάρροϊαν. Πράγματι ὁ φθόνος εἶναι καμωμένος νὰ ἐμβάλλη φθίσιν εἰς τοὺς φθονοῦντας, καὶ οἱ λόγοι τούτων ἀντιλέγουν εἰς τὰ λεγόμενά των, δεικνύοντες τοὺς προβάλλοντας αὐτοὺς ὄχι ἡμιμοχθήρους, ἀλλὰ παμπονήρους· διότι ὁ τελείως κακὸς δὲν εἶναι οὔτε δι' ἑαυτὸν ἀγαθός. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἄς καταστρέφουν ἑαυτοὺς, σὺ δὲ, ἐάν δὲν ἔχῃς ἀπαλλαγὴν τελείως τῶν ἀποριῶν, ἐρώτα ἀφόβως ὅ,τιδῆποτε θέλεις. Διότι, γνώριζε καλῶς, χαίρω νὰ συζητῶ μὲ συζητητὴν, ὁ ὁποῖος δὲν ἀποβλέπει εἰς ἔριδα, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀλήθειαν.

2 Θ ε ο τ. Τοῦτο πρὸς Θεοῦ εἶπέ μου πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα, Θεόφανες. Ποῖος ἄρα ἤρχισε τὴν ἀντιλογίαν ταύτην, κα-

ξε, καθ' ἣν ἠττηθείς ὁ Βαρλαάμ ἀειφυγίαν ὑπ' αἰσχύ-
 νης ἑαυτοῦ κατεψηφίσατο; Γράμμασι γὰρ ἐντυχεῖν ἔλε-
 γεν ἐκεῖνος, ἀφ' ὧν καὶ πολυστίχους ὑπεδείκνυ ρήσεις
 ἐκλεξάμενος, δι' ἃς παθεῖν διεβεβαιούτο τὴν ψυχὴν,
 5 οὐκ αὐτός τι βλάβος ὑποστάς, ἀλλὰ κατὰ τῶν συγγρα-
 ψαμένων ὑπόνοιαν δεξάμενος οὐκ ἀγαθὴν, μᾶλλον δὲ
 καὶ λίαν κακὴν· δυσσεβῆ γὰρ ἔχειν δόξαν ὑπέλαβεν αὐ-
 τούς, ἦν δὴ καὶ ἀνασκευάζων, Ἀντιρρητικούς λόγους
 συνεγράψατο. Τοιγαροῦν οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν αὐτὸν
 10 τῆς ἀντιλογίας καταβαλέσθαι τὴν ἀρχὴν.

Θ ε ο φ. Καλῶς εἶπέ τις τῶν παλαιῶν καισάρων,
 ὡς οὐχ ὑπέχειν ἄμφω δεῖ τὰ ὧτα τοῖς κατηγοροῦσιν,
 ἀλλὰ τῷ ἀπολογησομένῳ θάτερον ἀκήρατον φυλάττειν
 οὔς, ὥστε μηδαμῆ μηδὲν στέργειν μηδὲ ἀποφαίνεσθαι,
 15 πρὶν ἂν διακούσῃ ἀμφοτέρων. Ταῦτα γὰρ αὐτὰ καπὶ τῆς
 συνόδου διεξῆλθε μικροῦ καὶ ἐπὶ λέξεως ὁ Βαρλαάμ,
 καὶ πολὺ τῶν ἐκείνου λόγων μεταξὺ τὸ «τετραυμάτισμαι
 καὶ πέπονθα τὴν ψυχὴν», ὑφ' ὧν ἔφης συγγραμμάτων
 δηλαδή. Πρὸς ταῦτα δὲ ἡμῖν ὀλίγων ἐδέησε λόγων εἰ-
 20 χομεν γὰρ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀνεξέλεγκτον ἀντί-
 θεσιν. Ἐξενεγκόντες γὰρ ὑπεδείξαμεν συγγράμματα ἐ-
 κείνου, πολλῶ πρότερα τῶν ἡμετέρων, τείνοντα κακεί-
 να πρὸς τὴν προκειμένην δίκην, πρὸς ἃ καὶ ἀντέκειτο τὰ
 ἡμέτερα. Ταῦτα δὲ ἐκεῖνος τῆς Θεσσαλονίκης ἀπαίρων
 25 ἀφανίσας, ὡς γε ᾤετο, καὶ τὰ μετ' ἐνιαυτὸν συγγεγραμ-
 μένα οἱ πρὸς τὰς ὑφ' ἡμῶν γεγρονυίας ἀντιρρήσεις προ-
 δεικνύς ἐνθάδε τοὺς οὐκ εἰδότας, ὡς οὐκ ἤρξε, ρᾶον ἔ-
 πειθεν. Ἀλλὰ γὰρ ἀναπεφηνότος οὕτω ρᾶστα δολίου
 κατὰ τοῦτο καὶ ψευδοῦς, ἐπεὶ καὶ Θεσσαλονικεῖς ἄνδρες
 30 παρῆσαν οἱ συνειδότες ἐξεταζομένης ἐτι τῆς ἀρχῆς ὄ-
 θεν, ἀνεφάνη πρὸς ἐνιαυτῶν τεττάρων, ὅτε μηδὲ ἤδει

3. Περὶ τῶν αἰτίων προκλήσεως τῆς ἡουχαστικῆς ἐριδος βλ. Π. Χρήστου, Περὶ τὰ αἴτια τῆς ἡουχαστικῆς ἐριδος, ἐν Γρηγόριος ὁ Παλαμάς 39 (1956), 128 - 138 καὶ Θεολογικὰ μελετήματα 3.

4. Βλ. Πλουτάρχου, Βίον Ἀλεξάνδρου 42' πρβλ. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴν 24, Courtonne 1, 61' PG 32, 320B.

5. Πρόκειται περὶ τῆς Συνόδου τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1341.

τὰ τὴν ὁποίαν ὁ Βαρλαάμ ἠττηθεὶς αὐτοκατεδικάσθη ἀπὸ ἐντροπὴν εἰς παντοτινὴν ἔξορίαν; Πράγματι ἐκεῖνος ἔλεγεν ὅτι εὖρε συγγράμματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μάλιστα ἐπέλεξε καὶ ἐδείκνυε πολὺστιχα ἐδάφια, μὲ τὰ ὁποῖα ἐβεβαίω-
 νεν ὅτι ἔπασχε ψυχικῶς, ὄχι διότι ὑπέστη ὁ ἴδιος κάποιαν βλάβην, ἀλλὰ διότι ἐσχημάτισεν εἰς βάρος τῶν συγγρα-
 φέων ὑπόνοιαν ὄχι τόσον ἀγαθὴν, μᾶλλον δὲ πολὺ κακὴν·
 διότι ὑπωπτεύθη ὅτι ἔχουν δυσσεβῆ δοξασίαν, πρὸς ἀνα-
 σκευὴν τῆς ὁποίας συνέγραψεν Ἀντιρρητικοὺς λό-
 γους. Ἐπομένως δὲν δύναται νὰ εἶπη κανεὶς ὅτι αὐτὸς
 ἐξεκίνησε τὴν ἀντιλογίαν³.

Θεοφ. Καλῶς εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς παλαιούς και-
 σαραι, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσφέρῃς καὶ τὰ δύο ὦτα εἰς
 τοὺς κατηγοροὺς, ἀλλὰ νὰ διατηρῇς ἀνέπαφον τὸ ἄλλο
 οὖς διὰ τὸν ἀπολογούμενον, ὥστε νὰ μὴ ἀποδεχθῆς καὶ
 νὰ μὴ ἀποφασίσῃς ἀπολύτως τίποτε, πρὶν ἀκούσης ἀμφο-
 τέρους⁴. Αὐτὰ τὰ ἴδια ἀκριβῶς εἶπε σχεδὸν κατὰ λέξιν
 καὶ ἐνώπιον τῆς συνόδου⁵ ὁ Βαρλαάμ καὶ ἀνάμεσα εἰς
 τοὺς λόγους ἐκείνους περιλαμβάνετο τὸ «εἶμαι τραυμα-
 τισμένος καὶ πάσχω ψυχικῶς» ἀπὸ τὰ συγγράμματα τὰ ὁ-
 ποῖα ἀνέφερες. Πρὸς ταῦτα ἡμεῖς ἐχρησιάσθημεν ὀλίγα
 λόγια· διότι εἶχομεν ἀντίρρησιν μὴ δυναμένην νὰ ἀναιρε-
 θῆ ἀπὸ τὰ πράγματα. Παρουσιάσαμεν δηλαδὴ συγγράμμα-
 τα ἐκείνου, πολὺ παλαιότερα τῶν ἰδικῶν μας, τείνοντα καὶ
 ἐκεῖνα πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, πρὸς τὰ ὁποῖα
 καὶ ἀντέκειντο τὰ ἰδικὰ μας. Ἐκεῖνος δέ, ἀναχωρῶν ἀπὸ
 τὴν Θεσσαλονίκην, ἐξηφάνισε τὰ συγγράμματα αὐτά, ὅπως
 ἐνόμιζε, καὶ ἐπιδεικνύων ἐδῶ τὰ μετὰ ἔν ἔτος συγγραφέν-
 τα πρὸς τὰς ἰδικὰς μας ἀντιρρήσεις ἔπεισεν εὐκόλως
 τοὺς ἀγνοοῦντας τὰ πράγματα ὅτι δὲν ἤρχισεν αὐτὸς πρῶ-
 τος. Ἐδείχθη ὁμως οὕτως εὐκολώτατα κατὰ τοῦτο δόλιος
 καὶ ψευδής, καθ' ὅσον μάλιστα παρευρίσκοντο καὶ ἄνδρες
 Θεσσαλονικεῖς, ὅταν ἐξητάζετο τὸ θέμα τῆς ἐνάρξεως τῶν
 φιλονεικιῶν, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον τὰ πράγματα. Ἀπεδείχθη
 δηλαδὴ ὅτι πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, ὅταν αὐτὸς δὲν ἐγνώρι-
 ζε κἄν εἰς ποῖον μέρος τῆς γῆς εὐρισκόμεθα ἡμεῖς καὶ

πω σχεδόν, ποῦ γῆς ἡμεῖς ἔσμεν, μηδὲ διὰ γραμμάτων ἐτύγχανεν ὠμίληκῶς ἡμῖν, τότε πρὸ τοσοῦτου χρόνου πρὸς τινα τῶν ἐν ἀπλότητι μοναζόντων ὑπακοὴν αὐτὸν ὑποκρινάμενον, ἐκ τούτου τὰς λαβὰς εὐρέσθαι τῶν κα-
 5 τηγορημάτων, ὡς καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος καταφανές τίθεται τοῖς βουλομένοις. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις τίς ὁ τῶν λόγων ἄρχων; Οὐχ ὁ κατηγορῶν, οὐχ ὁ ἐγκαλῶν, ὃς ἦν φανερῶς αὐτός; Ἡμεῖς δ' οὐ μετὰ μῆνας ἤκο-
 10 οῦν οὐ παντὸς μᾶλλον ἐκφανές, ὡς οὐχ ἡμεῖς οἱ τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίας καταβαλόμενοι; Οὐ μὴν, ἀλλ' εἴτ' ἐκεῖνος ἤρξεν εἶθ' ἡμεῖς, ὁ δυσσεβῶς λέγων μάλιστα μεμπτέος, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποτρόπαιος, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ὁ ἄρξας.

3 15 Θεοτ. Εὐ λέγεις. Τοῦτο μὲν δὴ καὶ προῦργιαίτερον ἂν εἶη καὶ δυσχερέστερον μαθεῖν· ἐμοὶ δὲ οὐκέτ' ἀμφισβητήσιμον οὐδέν· καὶ γὰρ ἔγνω ἀκριβῶς τὴν τοῦ ἀνδρὸς κακοδοξίαν ὅση. Μακρᾶς δὲ οὔσης καὶ πολυσχιδοῦς καὶ ὑπὸ τῶν διαδεξαμένων ἀυξηθείσης ἐς τὰ μάλι-
 20 στα, μεθόδου τινὸς δέομαι, καθ' ὅσον οἶόν τε συντετμημένης, οὐκ εἰς κατάληψιν, ἀλλ' εἰς διασάφησίν τε καὶ ἔλεγχον αὐτῆς. Καὶ σοῦ δέομαι μὴ ἀνεῖναι κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ὁδὸν ὑφηγήσασθαι τοιαύτην, ὅπως δι' αὐτῆς ἡμεῖς ἰόντες, καὶ ὡς «ὄπλω κυκλοῦμενοι τῇ ἀληθείᾳ»,
 25 πιπτούσας ὀρῶμεν τὰς ἐκείνων λεσχηνοῖας, ψαλμικῶς εἰπεῖν, ἐκ τε τοῦ κλίτους καὶ ἐκ δεξιῶν, ἡμῖν δὲ μηδὲ ἐγγιζούσας.

Θεοφ. Οὐ μικρόν ἐστι τὸ αἴτημα, ὧ βέλτιστε, ἐγὼ τε τοιαῦτα ἅττα οὔτε συνιδεῖν ὀξὺς οὔτε ἐξειπεῖν
 30 δεινός. Σὴν δ' ὁμῶς χάριν, ἐπεὶ καὶ τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἢ ἀγάπη πείθει ἐγχειρεῖν, σχήσειν ἐλπίσας συλλήπτορα τὸν τῆς ἀγάπης Θεόν, γινώμονά τινα δογμάτων ἐξεργάσασθαι πειράσομαι, δι' οὗ τὰ εὐ ἔχοντα καὶ μὴ διακρι-

δέν εἶχεν ἐπικοινωνήσει μαζί μας οὔτε κἀν δι' ἐπιστολῶν, ὅτι τότε, πρὶν ἀπὸ τόσον χρόνον, ὑποκριθεὶς ὑπακοήν πρὸς ἓνα ἀπὸ τοὺς μονάζοντας μὲ ἀπλότητα, ἔλαβεν ἀπὸ αὐτὸν τὰς ἀφορμὰς τῶν κατηγοριῶν, ὅπως καὶ ὁ Συνοδικὸς Τόμος διασαφεῖ πλήρως διὰ τοὺς θέλοντας. Πέραν τῶν λεχθέντων, ποῖος εἶναι ὁ πρῶτος ὑποκινητῆς τῶν συζητήσεων; ὄχι ὁ κατηγορῶν, ὄχι ὁ καταγγέλλων, ὁ ὁποῖος φανερῶς ἦτο αὐτός; Ἡμεῖς δὲ δέν ἤλθομεν ἐδῶ μετὰ ἑπτὰ μῆνας μετακληθέντες διὰ πατριαρχικῶν γραμμάτων; Πῶς λοιπὸν δέν εἶναι προδηλότερον ἀπὸ πᾶν ἄλλο ὅτι δέν εἴμεθα ἡμεῖς αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίαν; Ἄλλ' ὅμως, εἴτε ἐκεῖνος ἤρχισεν εἴτε ἡμεῖς, κατ' ἐξοχὴν ἀξιόμεμπτος εἶναι ὁ ὁμιλῶν δυσσεβῶς, μᾶλλον δὲ καὶ ἄξιος ἀποστροφῆς, καὶ ὄχι ἀπλῶς αὐτός ὁ ὁποῖος ἤρχισε τὰς συζητήσεις.

3 Θεοτ. Καλῶς λέγεις. Τοῦτο βεβαίως θὰ ἦτο καὶ σπουδαιότερον καὶ δυσχερέστερον νὰ μάθωμεν δι' ἐμέ ὅμως δέν ὑπάρχει πλέον τίποτε ἀμφισβητήσιμον, διότι κατενόησα ἀκριβῶς πόση εἶναι ἡ κακοδοξία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ δρόμος τῆς κακοδοξίας εἶναι μακρὸς καὶ πολυσχιδῆς καὶ ἠύξηθη μεγάλως ἀπὸ τοὺς διαδόχους, χρειάζομαι κάποιαν μέθοδον ὅσον τὸ δυνατόν σύντομον, ὄχι διὰ τὴν κατανόησιν, ἀλλὰ διὰ τὴν διασαφήσιν καὶ τὸν ἔλεγχόν της. Καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὴ παραλείψης νὰ μὲ διδάξης κατὰ τὸ δυνατόν τοιαύτην ὁδόν, ὥστε ἡμεῖς, βαδίζοντες διὰ μέσου αὐτῆς καὶ «περιφραγμένοι μὲ τὴν ἀλήθειαν ὡς ὄπλον», νὰ ἴδωμεν νὰ καταπίπτουν αἱ φλυαρίαι ἐκείνων, διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν ψαλμικῶς⁶, καὶ ἀπὸ τὰ πλάγια καὶ ἀπὸ τὰ δεξιὰ, χωρὶς νὰ μᾶς ἐγγίζουν καθόλου.

Θεοφ. Δέν εἶναι μικρὸν τὸ αἶτημα, ὦ θαυμάσιε, ἐγὼ δὲ δέν εἶμαι οὔτε ὀξύς εἰς τὸ νὰ κατανοήσω τοιαῦτα θέματα οὔτε δεινός εἰς τὸ νὰ τὰ ἀναπτύξω. Πρὸς χάριν σου ὅμως, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη πείθει νὰ ἐπιχειρῶμεν ἀκόμη καὶ τὰ ὑπὲρ δύναμιν, ἐλπίζων ὅτι θὰ ἔχω συναντιλήπτορα τὸν Θεὸν τῆς ἀγάπης, θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐπεξεργασθῶ ἓνα γνῶμονα δογμάτων, διὰ τοῦ ὁποῖου θὰ εἶναι δυνατόν νὰ διακριθοῦν

θείη ἄν. Ὅς μέντοι καὶ σοὶ συνδόξει οὕτως ἔχειν, ἵνα προσάγων ἄττα βούλοιο, μὴ μόνον τῶν ἄρτι κινηθέντων, ἀλλὰ μικροῦ καὶ τῶν ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος, μανθάνοις ἐν πᾶσι τάληθές. Οὐ μικρὸν δ' ἄν εἶη καὶ τοῦτο
 5 τεκμήριον, μᾶλλον δὲ ἀπόδειξις, τῆς τε ὑφ' ἡμῶν κηρυττομένης ἀληθείας καὶ τῆς ἐπιχωριαζούσης πλάνης τοῖς ἀντιλέγειν ἡμῖν προαιρουμένοις. Εἰ γὰρ ἀναδειχθεῖεν τῷ ὁμοίως ἔχοντι κανόνι τὰ τε τῶν πάλαι κακοδόξων καὶ τὰ τῶν νῦν ἡμῖν ἀντιλεγόντων μηδαμῶς ἑναρ-
 10 μονιζόμενα, ἑναρμόνια δὲ τὰ ἐξ αἰῶνος εὐσεβῆ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἀρτίως, ἄρ' οὐκ ἔκδηλον ἐν ποίᾳ μοίρᾳ τετάξεται ἑκάτερα; Τὰ γὰρ τῷ αὐτῷ τὰ αὐτά, καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ἀναγκαίως τὰ αὐτά· τὰ δ' ὁποτέρῳ τούτων ἕτερα καὶ ἀμφοτέροις ἄρα. Οὐ θαυμαστὸν δέ,
 15 εἰ τὰ μέλλοντα ρηθήσεσθαι διὰ πάντων μοι τέταται τῶν ἄλλων λόγων· οἶονεὶ γὰρ τὴν ἐν τῷ βᾶθει ρίζαν καὶ τὸ αἷτιον πάντων τῶν ἔχόντων εὖ τε καὶ μὴ περὶ Θεοῦ δογμάτων νῦν ἐκφῆναι προήρημαι συνεπτυγμένως.

Θ ε ό τ. Ὡς ἐράσμιον τὸ ἐπάγγελμα, μηκέτ' οὖν μέλλε· πολλῶν γὰρ ἀνέραστος προοιμίῳ ὁ σφόδρα τι ποθῶν μαθεῖν.

4 Θ ε ο φ. Καὶ δὴ λέγω. Συνορᾷς ὡς τὰ τῆς θεολογίας ἔστι μὲν ὡς αὐτόπιστᾶ ἔστιν, ἔστι δ' ὡς παρακαλεῖ τὸν τοῦ διδασκομένου νοῦν εἰς ἐπίσκεψίν τε καὶ ἐξέ-
 25 τασιν;

Θ ε ό τ. Τὰ αὐτὰ καὶ πιστᾶ ἔστι καὶ μή; Οὐ μανθάνω ὅ,τι λέγεις. -

Θ ε ο φ. Ἐγὼ δ' λέγω ποιήσω φανερόν.

Θ ε ό τ. Ποίησον, καὶ τότε συνερῶ τῷ δοκοῦντι ἀ-
 30 ληθεῖ.

Θ ε ο φ. Ἐφη Μωϋσῆς ὑπὸ Θεοῦ μαθῶν, «ἄκουε Ἰσραήλ· Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστιν»· οὐκ αὐτόπιστόν ἐστι τοῦτο;

Θ ε ό τ. Ναί, εἴπερ φῆς αὐτόπιστον τὸ πιστευόμε-

τὰ καλῶς καὶ τὰ κακῶς ἔχοντα. Πρέπει ὅμως νά φανῆ καὶ εἰς σέ τόσον κατάλληλος, ὥστε προσάγων εἰς αὐτόν ὅσα θέλεις, ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ προσφάτως ἀνακινήθέντα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ παλαιότατα, νά μάθῃς εἰς ὅλα σχεδὸν τὴν ἀλήθειαν. Δέν θὰ εἶναι δὲ καὶ τοῦτο μικρὸν τεκμήριον, μάλλον δὲ ἀπόδειξις, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἀπὸ ἡμᾶς κηρυττομένης ἀληθείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐπικρατούσης εἰς τοὺς προτιμῶντας νά ἀντιλέγουν εἰς ἡμᾶς πλάνης. Διότι ἂν καταδειχθῆ ὅτι εἰς τὸν ὅμοιον καθ' ἑαυτὸν κανόνα δέν ἐφαρμόζονται καθόλου αἱ γνῶμαι οὔτε τῶν παλαιῶν κακοδόξων οὔτε τῶν σημερινῶν ἀντιλεγόντων εἰς ἡμᾶς, ἐνῶ τὰ ἀπὸ ἀνέκαθεν εὐσεβῆ καὶ τὰ ἀπὸ ἡμᾶς τώρα λεγόμενα εἶναι ἐφαρμοστά, ἄραγε δέν θὰ εἶναι ὀλοφάνερον εἰς ποίαν μοῖραν θὰ ἔχουν ταχθῆ τὰ δύο αὐτὰ χωριστά; Διότι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ αὐτὰ πρὸς τὸ αὐτό, εἶναι καὶ μεταξὺ των ἀναγκαίως τὰ αὐτά, τὰ δὲ διαφορετικὰ ἀπὸ κάποιον ἕξ αὐτῶν εἶναι διαφορετικὸν ἀπὸ ἀμφοτέρα. Δέν εἶναι δὲ θαυμαστόν, ἂν τὰ μέλλοντα νά λεχθοῦν ἔχουν ἀναπτυχθῆ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους μου λόγους· διότι τώρα προτιμῶ νά δείξω συνεπτυγμένως τὴν ρίζαν καὶ τὸ αἷτιον ὄλων τῶν καλῶς καὶ τῶν κακῶς ἐχόντων περὶ Θεοῦ δογμάτων.

Θ ε ο τ. Πόσον ἀξιαγάπητος εἶναι ἡ ὑπόσχεσις! Μὴ καθυστερῆς καθόλου λοιπόν, διότι ὁ σφοδρῶς ἐπιθυμῶν νά μάθῃ κάτι δέν συμπαθεῖ τὰ πολλὰ προοίμια.

4

Θ ε ο φ. Λέγω λοιπόν. Παρατηρεῖς ὅτι τὰ θεολογικὰ ἄλλοτε μὲν εἶναι αὐτόπιστα, ἄλλοτε δὲ προκαλοῦν τὸν νοῦν τοῦ διδασκομένου εἰς σκέψιν καὶ ἐξέτασιν;

Θ ε ο τ. Τὰ ἴδια εἶναι καὶ ἀξιόπιστα καὶ μὴ; Δέν ἀντιλαμβάνομαι τί λέγεις.

Θ ε ο φ. Θὰ ἐξηγήσω ὅ,τι λέγω.

Θ ε ο τ. Διασάφησε, καὶ τότε θὰ συμφωνήσω μὲ ὅ,τι φανῆ ἀληθές.

Θ ε ο φ. Εἶπεν ὁ Μωυσεῆς διδασθεὶς ἀπὸ τὸν Θεόν, «ἄκουε, Ἰσραήλ, ὁ Θεός σου εἶναι Κύριος, εἰς εἶναι ὁ Κύριος»⁷ δέν εἶναι τοῦτο αὐτάπιστον;

Θ ε ο τ. Ναι, ἔστιν ἀλήθεια.

θείη ἄν. Ὅς μέντοι καὶ σοὶ συνδόξει οὕτως ἔχειν, ἵνα
 προσάγων ἅττα βούλοιο, μὴ μόνον τῶν ἄρτι κινηθέν-
 των, ἀλλὰ μικροῦ καὶ τῶν ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος, μαν-
 θάνοις ἐν πᾶσι τάληθές. Οὐ μικρὸν δ' ἂν εἶη καὶ τοῦτο
 5 τεκμήριον, μᾶλλον δὲ ἀπόδειξις, τῆς τε ὑφ' ἡμῶν κη-
 ρυττομένης ἀληθείας καὶ τῆς ἐπιχωριαζούσης πλάνης
 τοῖς ἀντιλέγειν ἡμῖν προαιρουμένοις. Εἰ γὰρ ἀναδειχθεῖ-
 εν τῷ ὁμοίως ἔχοντι κανόνι τὰ τε τῶν πάλαι κακοδό-
 ξων καὶ τὰ τῶν νῦν ἡμῖν ἀντιλεγόντων μηδαμῶς ἑναρ-
 10 μονιζόμενα, ἑναρμόνια δὲ τὰ ἐξ αἰῶνος εὐσεβῆ καὶ τὰ
 παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἄρτίως, ἄρ' οὐκ ἔκδηλον ἐν ποίᾳ
 μοίρᾳ τετάξεται ἐκἄτερα; Τὰ γὰρ τῷ αὐτῷ τὰ αὐτά,
 καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ἀναγκαίως τὰ αὐτά· τὰ δ' ὁποτέρῳ
 τούτων ἕτερα καὶ ἀμφοτέροις ἄρα. Οὐ θαυμαστὸν δέ,
 15 εἰ τὰ μέλλοντα ρηθήσασθαι διὰ πάντων μοι τέταται τῶν
 ἄλλων λόγων· οἶονεὶ γὰρ τὴν ἐν τῷ βάθει ρίζαν καὶ
 τὸ αἷτιον πάντων τῶν ἐχόντων εὔ τε καὶ μὴ περὶ Θεοῦ
 δογμάτων νῦν ἐκφῆσαι προήρημαι συνεπτυγμένως.

Θ ε ό τ. Ὡς ἐράσμιον τὸ ἐπάγγελμα, μηκέτ' οὖν μέλ-
 20 λε· πολλῶν γὰρ ἀνέραστος προοιμίῳν ὁ σφόδρα τι ποθῶν
 μαθεῖν.

4 Θ ε ο φ. Καὶ δὴ λέγω. Συνοραῖς ὡς τὰ τῆς θεολο-
 γίας ἔστι μὲν ὡς αὐτόπιστά ἐστιν, ἔστι δ' ὡς παρακαλεῖ
 τὸν τοῦ διδασκομένου νοῦν εἰς ἐπίσκεψίν τε καὶ ἐξέ-
 25 τασιν;

Θ ε ό τ. Τὰ αὐτὰ καὶ πιστὰ ἐστι καὶ μή; Οὐ μαν-
 θάνω ὅ,τι λέγεις. -

Θ ε ο φ. Ἐγὼ δὲ λέγω ποιήσω φανερόν.

Θ ε ό τ. Ποίησον, καὶ τότε συνεργῶ τῷ δοκοῦντι ἀ-
 30 ληθεῖ.

Θ ε ο φ. Ἐφη Μωϋσῆς ὑπὸ Θεοῦ μαθῶν, «ἄκουε
 Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστιν»· οὐκ
 αὐτόπιστόν ἐστι τοῦτο;

Θ ε ό τ. Ναί, εἵπερ φῆς αὐτόπιστον τὸ πιστευόμε-

τὰ καλῶς καὶ τὰ κακῶς ἔχοντα. Πρέπει ὅμως νὰ φανῆ καὶ εἰς σέ τόσον κατάλληλος, ὥστε προσάγων εἰς αὐτὸν ὅσα θέλεις, ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ προσφάτως ἀνακινήθέντα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ παλαιότατα, νὰ μάθης εἰς ὅλα σχεδὸν τὴν ἀλήθειαν. Δὲν θὰ εἶναι δὲ καὶ τοῦτο μικρὸν τεκμήριον, μᾶλλον δὲ ἀπόδειξις, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἀπὸ ἡμᾶς κηρυττομένης ἀληθείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐπικρατούσης εἰς τοὺς προτιμῶντας νὰ ἀντιλέγουν εἰς ἡμᾶς πλάνης. Διότι ἂν καταδειχθῆ ὅτι εἰς τὸν ὅμοιον καθ' ἑαυτὸν κανόνα δὲν ἐφαρμόζονται καθόλου αἱ γνῶμαι οὔτε τῶν παλαιῶν κακοδόξων οὔτε τῶν σημερινῶν ἀντιλεγόντων εἰς ἡμᾶς, ἐνῶ τὰ ἀπὸ ἀνέκαθεν εὐσεβῆ καὶ τὰ ἀπὸ ἡμᾶς τώρα λεγόμενα εἶναι ἐφαρμοστά, ἄραγε δὲν θὰ εἶναι ὀλοφάνερον εἰς ποίαν μοῖραν θὰ ἔχουν ταχθῆ τὰ δύο αὐτὰ χωριστά; Διότι ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἶναι τὰ αὐτὰ πρὸς τὸ αὐτό, εἶναι καὶ μεταξὺ των ἀναγκαίως τὰ αὐτὰ, τὰ δὲ διαφορετικὰ ἀπὸ κάποιον ἐξ αὐτῶν εἶναι διαφορετικὸν ἀπὸ ἀμφοτέρα. Δὲν εἶναι δὲ θαυμαστόν, ἂν τὰ μέλλοντα νὰ λεχθοῦν ἔχουν ἀναπτυχθῆ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους μου λόγους· διότι τώρα προτιμῶ νὰ δείξω συνεπτυγμένως τὴν ρίζαν καὶ τὸ αἴτιον ὄλων τῶν καλῶς καὶ τῶν κακῶς ἐχόντων περὶ Θεοῦ δογμάτων.

Θ ε ο τ. Πόσον ἀξιαγάπητος εἶναι ἡ ὑπόσχεσις! Μὴ καθυστερῆς καθόλου λοιπόν, διότι ὁ σφοδρῶς ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ κάτι δὲν συμπαθεῖ τὰ πολλὰ προοίμια.

4 Θ ε ο φ. Λέγω λοιπόν. Παρατηρεῖς ὅτι τὰ θεολογικὰ ἄλλοτε μὲν εἶναι αὐτόπιστα, ἄλλοτε δὲ προκαλοῦν τὸν νοῦν τοῦ διδασκομένου εἰς σκέψιν καὶ ἐξέτασιν;

Θ ε ο τ. Τὰ ἴδια εἶναι καὶ ἀξιόπιστα καὶ μὴ; Δὲν ἀντιλαμβάνομαι τί λέγεις.

Θ ε ο φ. Θὰ ἐξηγήσω ὅ,τι λέγω.

Θ ε ο τ. Διασάφησε, καὶ τότε θὰ συμφωνήσω μὲ ὅ,τι φανῆ ἀληθές.

Θ ε ο φ. Εἶπεν ὁ Μωυσεῆς διδασθεὶς ἀπὸ τὸν Θεόν, «ἄκουε, Ἰσραήλ, ὁ Θεός σου εἶναι Κύριος, εἰς εἶναι ὁ Κύριος»⁷ δὲν εἶναι τοῦτο αὐτόπιστον;

Θ ε ο τ. Ναί, ἂν ἐννοῆς αὐτόπιστον τὸ πιστευόμενον

νον ἄνευ ἀποδείξεως. Διὸ καὶ Μωϋσῆς ἀκούειν ἐγκελευσάμενος, εἴτ' ἀποφηνάμενος, οὐδὲν ἔπειτα περὶ αὐτοῦ προσέθηκε.

Θ ε ο φ. Καλῶς γε ποιῶν ὡς γὰρ αἰσθησις ἐν τοῖς
 5 ὑπ' αἰσθησιν λογικῆς οὐ δεῖται δείξεως, οὕτως οὐδὲ πίστις ἐν τοῖς τοιούτοις ἀποδείξεως. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς ἀπίστους μόνους ὑπὲρ τοῦ τοιούτου μακροὺς ἄν τις ἐξενέγκοι λόγους. Ἄλλ' ὁ αὐτὸς Μωϋσῆς καὶ τοῦτο μαθὼν ὑπὸ Θεοῦ, φησὶν ὡς «ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα πα-
 10 ρὰ Κυρίου πῦρ ἔβρεξεν ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ». Καὶ ὁ τηνικαῦτα τῷ Ἀὐτῷ ἐπιφαινόμενος ἐν Σοδόμοις Κύριος ἐν δυσὶν ἐφαίνετο προσώποις. Πίστει οὖν καὶ τοῦτο δεχόμεθα ὁμοίως;

Θ ε ό τ. Πῶς γὰρ οὐ; Τί μὴν;

15 Θ ε ο φ. Πιστεύομεν δὴ καὶ ὅτι εἷς καὶ ὅτι οὐχ εἷς ὁ Κύριος. Οὐκ αὐτὴ οὖν ἡ πίστις βιάζεται ἡμᾶς καὶ παντάπασι διακελεύεται ζητεῖν καὶ διδόναι λόγον, εἴ τις μάλιστα παρὰ τὰ τοιαῦτ' ἐπηρεάζει, πῶς εἷς καὶ πῶς οὐχ εἷς, ἵνα μὴ ἄτοποί τινες ᾧμεν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς
 20 οὕτως ἀνακόλουθα δοξαζόντες τε καὶ φθεγγόμενοι;

Θ ε ό τ. Πάνυ μὲν οὖν. Οὐ γὰρ τοὺς περὶ ἀκαταλήπτου λόγους ἀνθυπενέγκαι τις ἂν τῶν εὐ φρονούντων τῷ πυνθανομένῳ, πῶς τοῦτ' ἔστιν ὀπότερον, ἐπεὶ μὴ τὴν ἑκατέρου πολυπραγμονεῖ αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ
 25 τὴν θατέρου πρὸς θάτερον διαφορᾶν.

Θ ε ο φ. Ἄγαμαί σε τῆς συνέσεως. Ἐν γοῦν ταῖς τριαύταις διπλόαις τῆς θεολογίας μικροῦ πᾶσαν πονηρὰν αἴρεσιν κινήθεισαν ἴδοις ἄν. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀποδιδούς τὸν λόγον οὕτως, ὡς ἀμφοτέρα πιστὰ μηδὲν ἥττον ἢ
 30 πρότερον σώζεσθαι τὰ μέρη, εὐσεβῆς, ὁ δὲ τῷ ἑτέρῳ κατὰ τοῦ ἑτέρου χρώμενος ὀποιωοῦν καὶ ὀπηδηποτοῦν, δυσσεβῆς ἢ καὶ ἀσεβῆς, κατὰ λόγον τῆς προκειμένης ἐκάστης ὑποθέσεως.

8. Γέν. 19, 24.

9. Γέν. 19, 1 ἐξ.

χωρίς ἀπόδειξιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωυσῆς, ἀφοῦ παρήγγειλε νὰ ἀκούουν καὶ κατόπιν ἀπεφάνθη, δὲν προσέθεσεν ἔπειτα τίποτε περὶ αὐτοῦ.

Θεοφ. Καλῶς ἔπραξε βεβαίως. "Ὅπως δηλαδὴ ἡ αἴσθησις εἰς τοὺς ὑπὸ αἴσθησιν δὲν χρειάζεται λογικὴν ἀπόδειξιν, οὕτως οὔτε ἡ πίστις δὲν χρειάζεται ἀπόδειξιν εἰς τοὺς πιστοὺς. Διὰ τοῦτο περὶ τούτου μόνον πρὸς τοὺς ἀπίστους δύναται κανεὶς νὰ ἐκφέρῃ μακροὺς λόγους. Ἄλλ' ὁ αὐτὸς Μωυσῆς λέγει, μαθὼν καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι «εἰς τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα ἦλθε πῦρ παρὰ Κυρίου, πῦρ ἔβρεξεν ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ»⁸. Καὶ ὁ ἐμφανισθεὶς εἰς τὸν Λῶτ εἰς τὰ Σόδομα Κύριος ἐφαίνετο εἰς δύο πρόσωπα⁹. Μὲ πίστιν λοιπὸν δεχόμεθα καὶ τοῦτο ὁμοίως;

Θεοτ. Διατί ὄχι; Τί λοιπὸν;

Θεοφ. Πιστεύομεν λοιπὸν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι καὶ εἰς καὶ ὄχι εἰς. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ἰδία ἡ πίστις ἡ ὁποία μᾶς πιέζει καὶ μᾶς παραγγέλλει ἐντόνως νὰ ζητῶμεν καὶ νὰ δίδωμεν λόγον (εἰς ὅσους μάλιστα τηροῦν προσβλητικὴν στάσιν εἰς τὰ τοιαῦτα θέματα), πῶς εἶναι εἰς καὶ πῶς δὲν εἶναι εἰς, διὰ νὰ μὴ εἴμεθα ἀσυνάρτητοι καὶ νὰ μὴ πιστεύωμεν καὶ λέγωμεν ἀνακόλουθα πρὸς ἑαυτούς;

Θεοτ. Βεβαιότατα. Διότι δὲν δύναται κανεὶς τῶν φρονίμων νὰ ἀπαντήσῃ μὲ τοὺς περὶ τοῦ ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ λόγους πρὸς τὸν ἐρωτῶντα, πῶς συμβαίνει νὰ εἶναι εἰς καὶ μὴ εἰς ὁ Θεός· διότι δὲν διερευνᾷ τὴν αἰτίαν ὑπάρξεως τοῦ ἐνός ἐκ τῶν δύο, ἀλλὰ τὴν διαφορὰν τοῦ ἐνός ἀπὸ τὸν ἄλλον.

Θεοφ. Χαίρω διὰ τὴν σύνεσίν σου. Πράγματι δὲ μὲ τὰς τοιαύτας διπλόας τῆς θεολογίας θὰ παρατηρήσῃς νὰ κινῆται πᾶσα σχεδὸν πονηρὰ αἵρεσις. Πάντως ὁ μὲν ἐκφράζων τὴν ἄποψίν του κατὰ τρόπον, ὥστε ἀμφότερα τὰ μέρη νὰ διατηροῦνται πιστὰ ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ προηγουμένως, εἶναι εὐσεβής, ὁ δὲ χρησιμοποιοῦν τὸ ἔν κατὰ τοῦ ἄλλου καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον καὶ ὅποτεδήποτε, εἶναι δυσσεβής ἢ καὶ ἀσεβής, σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν ἐκάστης προκειμένης ὑποθέσεως.

5 **Θ ε ό τ.** Ποίησον καὶ τοῦθ' ὃ λέγεις, πρὸς Θεοῦ, σαφέστερον.

Θ ε ο φ. Καὶ δὴ ποιῶ. Πᾶς μὲν ὁ τῶν ἁγίων ὄμιλος πατέρων ἓνα εἶπον τὸν Θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρεῖς
5 τὸν ἓνα κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἄλλο μὲν οὔσης τῆς ὑποστάσεως καὶ ἄλλο τῆς οὐσίας, ὡς ἄλλο καὶ ἄλλο σημαίνουσης ἑκατέρας, ἀκτίστων δὲ καὶ ἀχωρίστων οὐσῶν ἀλλήλων ἀμφοτέρων καὶ τῶν ὑποστάσεων καὶ τῆς οὐσίας, οὕτω τηρήσαντες ἀσάλευτον καὶ τὴν εἰς Τρια-
10 δα καὶ τὴν εἰς μοναρχίαν πίστιν. Σαβέλλιος δὲ τριθεϊαν κατηγορήσας τῶν οὕτω δοξαζόντων, αὐτὸς εἰς ἓν τὰ τρία συναλείψας, διὰ τοῦ ἐνιαίου τὸ τριαδικὸν ἀνεῖλε τῆς θεότητος· καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν Γραφῶν τοὺς περὶ μονάδος λόγους συλλεξάμενος, οἶον, «ἐγὼ Θεὸς πρῶτος,
15 καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα, λέγει Κύριος», καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐν Εὐαγγελίοις εἰρημένον, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν», καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, προὔθάλλετο πρὸς μαρτυρίαν καὶ ἀναίρεσιν τοῦ τριαδικοῦ τῶν ὑποστάσεων. Οὐχ οὕτω ποιεῖ Σαβέλλ-
20 λιος καὶ ὅσοι κατ' αὐτόν;

Θ ε ό τ. Τοῦθ' οὕτω πάντες ἴσμεν.

Θ ε ο φ. Καὶ γὰρ διὰ τὸ πᾶσιν εἶναι τοῦτο φανερὸν σαφηνείας ἕνεκα προήνεγκα· σὺ γὰρ τοὺς αὐτοῦ τοιούτους λόγους προσαγαγὼν τῷ γνώμονι τῆς πίστεως,
25 ὃς καὶ ἓνα καὶ τρία λέγει τὸν αὐτὸν Θεόν, ἐξελέγξεις ἀπιστόν τε καὶ κακόδοξον, ὡς τὸ τριαδικὸν ἀναιροῦντα τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνου παρὰ τοῦτο πολυθέους λεγομένους ὡς εὐσεβεῖς ἀνακηρύξεις καὶ πιστούς. Ἄρειος δὲ καὶ αὐτὸς πολυθέους λέγων τοὺς τρία λέγον-
30 τας τὰ ἀκτίστα, ἐν ἀκτίστον εἶναι διεβεβαιοῦτο, τὸν Πατέρα, τὰς ἄλλας ὑποστάσεις εἰς κτίσμα κατασπῶν, καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίαις, ὅσαι παριστᾶσι τὴν διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων, οἶον «ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἔστι», καὶ «ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ταῦτα

10. Ἦσ. 41, 4. πρβλ. καὶ 44, 6· 48, 12,

12. Ἰω. 14, 28,

11. Ἰω. 10, 30.

13. Ἰω. 15, 15.

5 Θεοτ. Κάμε πρὸς Θεοῦ σαφεῆστερον καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγεις.

Θεοφ. Ἀκριβῶς αὐτὸ πράττω. Ὁλόκληρος ὁ ὄμιλος τῶν ἁγίων πατέρων ἐχαρακτήρισαν τὸν Θεὸν ἓνα κατὰ τὴν οὐσίαν, τὸν ἓνα τρεῖς κατὰ τὰς ὑποστάσεις, καθ' ὅσον ἄλλο εἶναι ἢ ὑπόστασις καὶ ἄλλο ἢ οὐσία, ἢ καθεμία δὲ ἀπὸ αὐτὰς σημαίνει ἄλλο καὶ ἄλλο, καὶ εἶναι ἀμφοτέροι ἐπίσης ἀχώριστοι ἀλλήλων, καὶ αἱ ὑποστάσεις καὶ ἡ οὐσία οὕτως ἐτήρησαν ἀσάλευτον τὴν πίστιν καὶ εἰς τὴν Τριάδα καὶ εἰς τὴν μοναρχίαν. Ὁ δὲ Σαβέλλιος κατηγορήσας τοὺς πιστεύοντας οὕτως ἐπὶ τριθεΐα, συγχωνεύσας τὰ τρία εἰς ἓν αὐτὸς ὁ ἴδιος, διὰ τοῦ ἐνιαίου κατέστρεψε τὸ τριαδικὸν τῆς θεότητος, καὶ συλλέξας ἀπὸ τὰς ἱερὰς Γραφὰς τὰ χωρία περὶ μονάδος, ὅπως, «ἐγὼ εἶμαι Θεὸς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα, λέγει ὁ Κύριος»¹⁰, καὶ τὸ λεχθὲν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κύριον εἰς τὰ Εὐαγγέλια, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»¹¹, καὶ τὰ παραπλήσια μὲ αὐτὰ, τὰ προέβαλεν ὡς μαρτυρίας πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ τριαδικοῦ τῶν ὑποστάσεων. Τοῦτο δὲν πράττει ὁ Σαβέλλιος καὶ οἱ ὁπαδοί του;

Θεοτ. Ὅλοι γνωρίζομεν τοῦτο.

Θεοφ. Καὶ ἐγὼ ἔφερα τοῦτο διότι εἶναι εἰς ὄλους φανερόν λόγῳ σαφηνείας. Σὺ δὲ προσάγων τοὺς τοιούτους λόγους αὐτοῦ εἰς τὸν γνώμονα τῆς πίστεως, ὁ ὁποῖος λέγει τὸν ἴδιον Θεὸν καὶ ἓνα καὶ τρία, θὰ τὸν ἀποδείξῃς ὁπιστον καὶ κακόπιστον, ὡς ἀναιροῦντα τὸ τριαδικὸν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, καὶ θὰ ἀνακηρύξῃς ὡς εὐσεβεῖς καὶ πιστοὺς τοὺς ἀπὸ ἐκεῖνον διὰ τὴν διάφορον γνώμην των λεγομένους πολυθέους. Ὁ δὲ Ἄρειος, λέγων καὶ αὐτὸς πολυθέους τοὺς δεχομένους τρία τὰ ἄκτιστα, διεβεβαίωεν ὅτι τὸ ἄκτιστον εἶναι ἓν, ὁ Πατὴρ, καταβιβάζων εἰς κτίσμα τὰς ἄλλας ὑποστάσεις, καὶ ἐρανισθεὶς τὰς μαρτυρίας ἀπὸ τὰς Γραφὰς, ὅσας παριστοῦν τὴν διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων, ὅπως «ὁ Πατὴρ μου εἶναι ἀνώτερός μου»¹², καὶ «ὅσα ἤκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, αὐτὰ λαλῶ»¹³, καὶ τὰ

λαλῶ», καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, διαστέλλοντα καὶ δεικνύντα τὴν μίαν τῆς θεότητος πηγὴν, ταύταις τοίνυν ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἐρανισάμενος ἐχρῆτο κατὰ τῶν εὐσεβῶς τὴν ἁγίαν Τριάδα προσκυνούντων. Σὺ οὖν καὶ
 5 τοὺς Ἀρείου λόγους τῷ αὐτῷ γνώμονι τῆς πίστεως προσαγαγών, ὃς ἐν καὶ τρία λέγει τὸν αὐτὸν Θεόν, ἐκεῖνον μᾶλλον δείξεις πολύθεον ὡς ἀληθῶς, κτιστὸν τε καὶ ἄκτιστον λέγοντα τὸν αὐτὸν Θεόν, ἢ συμβῆναι πρὸς μίαν φύσιν ἀδύνατον.

6 10 Θεότ. Ἄριστός γε ὁ κανὼν· οὐ γὰρ μόνον δεικνύσιν, ἀλλ' οἷον καὶ ἐκτέμνει καὶ ἀποδιοπομπεῖται τὰς στρεβλότητας. Ἔστι δ' ἄρα καὶ τοὺς σφαλλομένους περὶ τὴν δεσποτικὴν οἰκονομίαν δι' ὁμοίου κανόνος ἐξελέγγειν;

15 Θεοφ. Μάλιστα.

Θεότ. Τίς οὖν ὁ κανὼν;

Θεοφ. Ὅτι πιστεύομεν εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τουτέστιν εἰς ἓνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντα, ταῦτόν δ' εἰπεῖν διπλοῦν. Ἐὰν οὖν λέγη Νεστόριος, ἄλλον τὸν ἐκ Θεοῦ καὶ ἄλλον τὸν ἐκ τῆς μητρὸς
 20 παρθένου, μίαν δὲ Χριστοῦ φύσιν ἀντιστρόφως ὁ Εὐτυχήης, προσάγαγε σὺ τοὺς αὐτῶν λόγους τῷ γνώμονι τῆς πίστεως, ὃς ἓνα διπλοῦν ὡς θεάνθρωπον λέγει τὸν αὐτὸν Χριστόν· εὐθύς γὰρ Εὐτυχήης ἐξελεγχθήσεται τὸ δι-
 25 πλοῦν ἀρνούμενος καὶ τῷ ἐνιαίῳ κατὰ τούτου χρώμενος, Νεστόριος ἀθετῶν τὸ τῆς ὑποστάσεως μοναδικόν, καὶ τῷ δυϊκῷ τῆς φύσεως ἀνατρέπειν τὸ ἐνιαῖον τοῦ προσώπου ἐγχειρῶν.

7 Θεότ. Ἡ μὴν καὶ τὰς τοῦ Βαρλαάμ καὶ τῶν αὐ-
 30 τῷ κινδυνευσάντων προσρυῆναι δόξας τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπελέγξαι σχοίης ἄν;

Θεοφ. Πάνυ γε.

Θεότ. Σαφήνισον οὖν καὶ τοῦθ' ἡμῖν διὰ τῶν λόγων ἐπιπλέον.

35 Θεοφ. Καὶ δὴ σαφηνιῶ, καθάπερ τὸν πρῶτον ἐ-

παραπλήσια μὲ αὐτὰ, τὰ ὅποια διαστέλλουν καὶ καταδεικνύουν τὴν μίαν πηγὴν τῆς θεότητος· αὐτὰς τὰς μαρτυρίας λοιπὸν ἐρανισθεὶς ἀπὸ τὰς ἱερὰς Γραφὰς ἐχρησιμοποίει κατὰ τῶν εὐσεβῶς προσκυνούντων τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Ἐσὺ λοιπὸν, προσάγων καὶ τοῦ Ἀρείου τοὺς λόγους εἰς τὸν ἴδιον γνώμονα τῆς πίστεως, ὁ ὁποῖος λέγει τὸν αὐτὸν Θεὸν ἓν καὶ τρία, θὰ ἀποδείξῃς ἐκεῖνον μᾶλλον πρᾶγματι πολύθεον, ἀφοῦ λέγει κτιστὸν καὶ ἄκτιστον τὸν ἴδιον Θεόν, πράγματα τὰ ὅποια εἶναι ἀδύνατον νὰ συμπίπτουν εἰς μίαν φύσιν.

6 Θεοτ. Ἄριστος εἶναι ὁ κανὼν βεβαίως. Διότι ὄχι μόνον δεικνύει, ἀλλ' εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐκτέμνη καὶ νὰ ἀπορρίπτῃ τὰς στρεβλότητας. Εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ἐξελέγξωμεν καὶ τοὺς σφαλλομένους εἰς τὸ θέμα τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως μὲ ὅμοιον κανόνα;

Θεοφ. Μάλιστα.

Θεοτ. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ κανὼν;

Θεοφ. Ὅτι πιστεύομεν εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, δηλαδή εἰς ἓνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντα, δηλαδή διπλοῦν. Ἐὰν λοιπὸν λέγῃ ὁ Νεστόριος ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ ἐκ Θεοῦ καὶ ἄλλος ὁ ἐκ τῆς μητροπαρθένου, ἀντιστρόφως δὲ ὁ Εὐτυχῆς ὅτι ἡ φύσις τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία, προσάγαγε τοὺς λόγους τῶν εἰς τὸν γνώμονα τῆς πίστεως, ὁ ὁποῖος λέγει τὸν ἴδιον Χριστόν ἓνα διπλοῦν ὡς Θεάνθρωπον· διότι εὐθύς ἀμέσως ὁ Εὐτυχῆς θὰ ἐξελεγχθῇ ὅτι ἀρνεῖται τὸ διπλοῦν καὶ χρησιμοποιεῖ κατὰ τούτου τὸ ἐνιαῖον, ὁ δὲ Νεστόριος ὅτι ἀθετεῖ τὸ μοναδικὸν τῆς ὑποστάσεως καὶ μὲ τὸ δυαδικὸν τῆς φύσεως ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνατρέψῃ τὸ ἐνιαῖον τοῦ προσώπου.

7 Θεοτ. Δύνασαι ὅμως πρᾶγματι νὰ ἐλέγξῃς μὲ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ τὰς δοξασίας τοῦ Βαρλαάμ καὶ τῶν κινδυνευσάντων νὰ προσχωρήσουν εἰς αὐτόν;

Θεοφ. Βεβαίως.

Θεοτ. Διασάφησέ μας λοιπὸν καλύτερα διὰ τῶν λόγων καὶ τοῦτο.

Θεοφ. Βεβαίως θὰ διασαφήσω, ἐπεξεργαζόμενος τοῦ-

κεινον ἀπὸ τῶν μωσαϊκῶν φωνῶν κατεσκευάσαί σοι γνώμονα, οὕτω τοῦτον ἀπὸ τῶν πατερικῶν ἐξεργασάμενος· ἐν γὰρ οὗτοι πάντες κατὰ τὴν δεσποτικὴν εὐχὴν, ἣν δ' ἂν καὶ ἐξ ἐνὸς αὐτῶν κατασκευάσαι τὸν αὐτόν, πλει-
5 ὄνων μέντοι δεῖ διὰ τοὺς ἐπιεικῶς ἰσχυρογνώμονας.

Θ ε ό τ. Λέγε πρὸς Θεοῦ, Θεόφανες, ἐφ' ἐκάστου τῶν ὑπὸ σοῦ προβαλλομένων καὶ τὸν εἰρηκότα καὶ οὗ τῶν λόγων εἶπεν, ἴν' εἴη τῷ βουλομένῳ ἐν ταῖς αὐτῶν ἐκείνων βίβλοις ἀναγινώσκειν ἕκαστα.

8 10 Θ ε ο φ. Οὕτω δὴ ποιήσω, μάλιστ' ἐπὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων πρὸς τὸ προκείμενον ἀρτίως σκέμμα. Βασίλειος οὖν ὁ μέγας τὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον διασαφῶν δαυϊτικὸν ψαλμόν, «κάλλος», φησί, «τοῦ ὄντως δυνατοῦ, ἡ νοητὴ αὐτοῦ καὶ θεωρητὴ θεότης». Γρηγό-
15 ριος δὲ ὁ θεολόγος εἰς ἀνάληψιν τοῦ θείου προτρεπόμενος βαπτίσματος, «φῶς», φησὶν, «ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς μικροῦ στερροτέρα καὶ ὄψεως». Καὶ αὐθις Πρὸς Κληδόνιον γράφων, «ἤξει
20 τοῖς μαθηταῖς ἡ παρεδείχθη, ὑπερνικώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος». Μακάριος δὲ ὁ μέγας ὡς ἐνὸν τὴν πνευματικὴν θεωρίαν ἐκκαλύπτων, καὶ περὶ τοῦ τῆς ἀποκαλύψεως διατρανῶν φωτός, «ἐπειδὴ», φησί, «πᾶς λογισμὸς διὰ φαντασίας αἰσθητῶν τινῶν εἰσέρχεται ἐν τῇ
25 καρδίᾳ, τότε ἀυγάζει αὐτὴν τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντῃ εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάντων καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται, εἴπερ ἡ λαμπρότης ἐκείνη κατὰ στέρησιν πάντων τῶν νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νοῖ». Μητροφάνης δὲ ὁ θεῖος, πρὸς μέλος συν-
30 τιθεὶς τοὺς λόγους, «ὁ κατ' οὐσίαν ἀθεώρητος λόγος, ἄνθρωπος ὄφθης, τὸν ἄνθρωπον ἀνακαλούμενος πρὸς μετουσίαν τῆς σῆς θεότητος». Γρηγόριος δὲ ὁ Νύσσης

14. Ἰ ω. 17, 11.

15. Ὁμιλία εἰς 44 Ψαλμόν 5, PG 29, 400C.

16. Γ ρ η γ. Θ ε ο λ ό γ ο υ. Λόγος 40, PG 36, 365A.

17. Ἐπιστολή 101, PG 37, 181 AB.

18. Βλ. Περὶ ὑψώσεως τοῦ νοός 13, PG 34, 901 AB.

τον τὸν γνῶμονα ἀπὸ τοὺς πατερικοὺς λόγους, ὅπως σοῦ κατεσκεύασα τὸν πρῶτον ἐκείνον γνῶμονα ἀπὸ τοὺς μωσαϊκοὺς λόγους. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν δεσποτικὴν εὐχὴν ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ἔν¹⁴, θὰ ἦτο δυνατόν νά κατασκευάσω αὐτὸν καὶ ἀπὸ ἓνα ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ χρειάζονται περισσότεροι ἐξ αἰτίας τῶν πολὺ ἰσχυρογνῶμων.

Θ ε ο τ. Λέγε πρὸς Θεοῦ, Θεόφανες, ἐπὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν προβαλλομένων λόγων, καὶ τὸν εἰπόντα καὶ τὸν τόπον τῶν ἐδαφίων, διὰ νά δύναται ὁ βουλόμενος νά ἀναγνώσῃ τὰ καθ' ἕκαστα εἰς τὰ ἴδια τὰ βιβλία των.

8 Θ ε ο φ. Οὕτω θὰ πράξω, μάλιστα εἰς τὰ ἀναγκαιότατα διὰ τὴν προκειμένην ἐπὶ τοῦ παρόντος σκέψιν. Ὁ Βασίλειος λοιπὸν ὁ μέγας, ἐρμηνεύων τὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον δαυιδικὸν ψαλμόν, λέγει, «κάλλος τοῦ ὄντως δυνατοῦ εἶναι ἢ νοητὴ καὶ θεωρητὴ θεότης αὐτοῦ»¹⁵. Ὁ δὲ Γρηγόριος Θεολόγος προτρέπων εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ θείου βαπτίσματος λέγει, «φῶς ἦτο ἢ παραδειχθεῖσα ἐπὶ τοῦ Ὄρους εἰς τοὺς μαθητὰς θεότης ἐπ' ὀλίγον, σκληρότερα δὲ τῆς ὄψεως»¹⁶. Καὶ πάλιν λέγει εἰς τὴν Πρὸς Κληδόνοιον, «Θὰ ἔλθῃ, ὅπως εἶναι ὁ λόγος μου, τοιοῦτος δὲ ὁποῖος ὤφθη εἰς τοὺς μαθητὰς ἢ παρεδείχθη, καθὼς ἢ θεότης θὰ ὑπερνικήσῃ τὴν σάρκα»¹⁷. Ὁ δὲ Μακάριος ὁ μέγας ἀποκαλύπτων ὅσον εἶναι δυνατόν τὴν πνευματικὴν θεωρίαν καὶ ἐπεξηγῶν περὶ τοῦ φωτός τῆς ἀποκαλύψεως, λέγει, ἐπειδὴ πᾶς λογισμὸς εἰσέρχεται εἰς τὴν καρδίαν διὰ τῆς φαντασίας αἰσθητῶν πραγμάτων, τότε αὐγάζει αὐτὴν τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν ἀπαλλαγῇ ἐντελῶς ἀπὸ ὅλα καὶ καταστῇ ἀσχημάτιστος ἀπὸ αὐτὰ, ἐὰν βεβαίως ἢ λαμπρότης ἐκείνη καταφαίνεται εἰς τὸν καθαρὸν νοῦν μὲ στέρησιν ὅλων τῶν νοημάτων»¹⁸. Ὁ δὲ θεῖος Μητροφάνης, συνθέτων τοὺς λόγους πρὸς μελωδίαν, λέγει, «ὁ κατ' οὐσίαν ἀθεώρητος λόγος, ἄνθρωπος ὤφθη, προσκαλῶν τὸν ἄνθρωπον πρὸς μετουσίαν τῆς θεότητός σου»¹⁹. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης δέ, ἀνατρέπων τὰς δοξασίας τῶν Πνευματομάχων, λέγει, «ἡ προσηγορία τῆς θεό-

19. Τριαδικὸς κανὼν δ' ἤχου, ὠδὴ Ζ', θεοτοκίον.

τὰ τῶν πνευματομάχων ἀνατρέπων, «οὐ τὴν φύσιν», φησίν, «ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος ἢ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησιν. Εἴ τι γὰρ λέγεται περὶ αὐτῆς, τῶν περὶ αὐτὴν τι ἀποσημαίνει, αὐτὴ δὲ ἢ θεία
 5 φύσις ἀφραστός τε καὶ ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν». Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Πρὸς Ἀβλάβιον γράφων, «Θεός», φησίν, «ἐνεργοῦντα δηλοῖ, θεότης δὲ ἐνέργειαν· οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν ἕκαστον αὐτῶν». Ὁ δὲ μέγας Ἀ-
 10 θανάσιος κατὰ Μακεδονίου γράφων, «τὸ Θεὸς εἶναι», φησί, «δεύτερόν ἐστι τῆς φύσεως· καὶ ἡμεῖς γὰρ θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα». Ὁ δὲ μέγας αὐθις Βασίλειος πρὸς τὸν ἰατρὸν Εὐστάθιον γράφων φησίν· «οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἐν-
 15 δειξιν τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν οἱ πάντα κατασκευάζοντες. Ἐξουσίας γὰρ τινος εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἐνδειξιν ἢ προσηγορία φέρει. Ἡ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνόμασι, καθό ἐστι, μένει ἀσήμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος, δι' αὐτῶν γὰρ ἐν-
 20 εργειῶν διαφορὰς ἐδιδάχθημεν, τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγνῶναι δυνάμεθα. Ὅταν γὰρ ἀποδιδῶ τις λόγον ἑκάστου τούτων τῶν ὀνομάτων καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως περὶ ἣν τὰ ὀνόματα, οὐ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδώσει
 25 λόγον. Ὡν δὲ ὁ λόγος ἕτερος, τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος. Οὐκοῦν ἄλλο μὲν ἐστὶν ἢ οὐσία, ἧς οὐπω λόγος μηνυτῆς ἐξευρέθη, ἕτερα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἢ σημασία ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξίας ὀνομαζομένων. Τὸ μὲν οὖν ἐν ταῖς ἐνεργείαις μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν τῶν
 30 προσώπων τῆς τῶν ὀνομάτων κοινωνίας εὐρίσκομεν· τῆς δὲ κατὰ τὴν φύσιν παραλλαγῆς οὐδεμίαν καταλαμβάνομεν ἐνεργῆ τὴν ἀπόδειξιν, καθὼς εἴρηται, τῆς τῶν ἐνεργει-

20. Περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, PG 46, 573 D - 576A· πρβλ. καὶ Περὶ τοῦ μὴ εἶναι τρεῖς θεοὺς, W. Jaeger, 3, 1, 42 - 43· PG 45, 121A.

21. Περὶ τοῦ μὴ εἶναι τρεῖς θεοὺς, W. Jaeger, 3, 1, 46· PG 45, 124D - 125A.

μιν διὰ τοῦ Πνεύματος. Πράγματι ὅ,τι λέγεται περὶ αὐτῆς σημαίνει κάτι τῶν περὶ αὐτήν, ἢ ἴδια δὲ ἢ θεία φύσις μέ- τητος δὲν παριστάνει τὴν φύσιν ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύνα- νει ἄφραστος καὶ ἀνεκφώνητος, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν ση- μασίαν διὰ τοῦ λόγου²⁰. Καὶ πάλιν λέγει ὁ ἴδιος γράφων Πρὸς Ἀβλάβιον, «ὁ ὄρος Θεὸς δηλώνει ἐνεργοῦν- τα, ὁ ὄρος θεότης ἐνέργεια· οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ὑποστά- σεων εἶναι ἐνέργεια, μᾶλλον δὲ ἕκαστον αὐτῶν ἐνεργεῖ»²¹. Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος γράφων κατὰ τοῦ Μακεδονίου λέγει, «τὸ εἶναι Θεὸς εἶναι δεύτερον ἀπὸ τὴν φύσιν Θεοῦ· καὶ ἡμεῖς ἄλλωστε γινόμεθα θεοί, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ γίνωμεν τῆς φύσεώς του»²². Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος πάλιν γράφων Πρὸς τὸν ἱατρὸν Εὐστάθιον λέγει· «δὲν γνωρίζω πῶς οἱ τὰ πάντα κατασκευάζοντες φέρουν τὴν ὀνομασίαν τῆς θεότητος εἰς τὴν ἔνδειξιν τῆς φύσεως. Διότι ἡ ὀνομασία φέρει ἔνδειξιν κάποιας ἐξουσίας, εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς. Ἡ δὲ θεία φύσις εἰς ὅλα τὰ ἐπινοούμενα ὀνόματα, κατὰ τὸ τί εἶναι μένει ἀσήμαντος, ὅπως δεχόμεθα ἡμεῖς, διότι δι' αὐτῶν ἐδιδάχθημεν διαφο- ρὰς ἐνεργειῶν, τὴν φύσιν δὲ τοῦ ἐνεργοῦντος δὲν δυνά- μεθα νὰ γνωρίσωμεν κατὰ τίποτε μᾶλλον διὰ τῆς κατα- νοήσεως τῶν ἐνεργειῶν. Διότι, ὅταν ἀποδίδῃ ἔννοιαν εἰς ἕκαστον τῶν ὀνομάτων τούτων καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν περὶ τὴν ὁποίαν εἶναι τὰ ὀνόματα, δὲν θὰ ἀποδώσῃ τὴν ἴδιαν ἔννοιαν εἰς ἀμφοτέρω. Τὰ πράγματα δὲ, τῶν ὁποίων ἡ ἔννοια εἶναι διάφορος, ἔχουν καὶ διάφορον φύσιν. Ἐπο- μένως ἄλλο μὲν εἶναι ἡ οὐσία, τῆς ὁποίας δὲν εὐρέθη ἀ- κόμη λόγος δηλωτικός, ἄλλη δὲ ἡ σημασία τῶν περὶ αὐ- τὴν ὀνομάτων, διδομένων ἀπὸ κάποιαν ἐνέργειαν ἢ ἀξίαν. Ὅτι λοιπὸν εἰς τὰς ἐνεργείας δὲν ὑφίσταται καμμία δια- φορὰ τῶν προσώπων, τὸ εὐρίσκομεν ἐκ τῆς κοινωνίας τῶν ὀνομάτων· τῆς δὲ παραλλαγῆς κατὰ τὴν φύσιν δὲν λαμβάνομεν καμμίαν ἐναργῆ ἀπόδειξιν, ὅπως ἐλέχθη, διότι ἡ ταυτότης τῶν ἐνεργειῶν ὑποσημαίνει τὸ κοινὸν τῆς φύ-

22. Μ. Ἀθανασίου, Διάλογος μετὰ Μακεδονιανοῦ 1, 14. PG 28, 1313A.

ὧν ταυτότητος τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὑποσημαινούσης». Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος τὴν θείαν καὶ ἀρχισυνάγωγον εἰρήνην ἐξυμνῶν, «αὐτοθεότητα», φησί, «φαμὲν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν ὑπερούσιον καὶ
 5 ὑπεράρχιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· μεθεκτῶς δὲ τὴν ἐκδιδομένην ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὴν δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν, ἧς τὰ ὄντα οἰκείως ἑαυτοῖς μετέχοντα ἐνθεά ἐστὶ τε καὶ λέγεται». Τὴν δὲ τοῦ ὄντος θεωνυμίαν ἀναπτύσσων· «οὐ γὰρ ἐκφράσαι», φησί, «τὴν αὐτοὑπερού-
 10 σιον ἀγαθότητα τῆς αὐτοὑπερουσίου θεότητος ὁ λόγος ἐπαγγέλλεται, τὴν ὑπὲρ πᾶσαν οὖσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα, καὶ ἐν ἀποκρύφοις, ὡς τὰ λόγια φησιν, ὑπεριδρυμένην, εἰλλὰ τὴν ἐκπεφρασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν, ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὑ-
 15 μνεῖ». Γράφων δὲ Πρὸς Γάϊον, «εἰς θεότητα», φησί, «νοήσαις τὸ χρῆμα τοῦ θεοποιοῦ δώρου, τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιός ἐστιν ἐπέκεινα». Ἄλλ' αὐθις ὁ αὐτὸς ἔτι περὶ τοῦ ὄντος θεολογῶν, ἐπειδήπερ ἔφη θεότη-
 20 τα, ὑπὲρ τὴν πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν θεότητα, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς δόξη τοῖς ἀκούουσι τὴν αἰτίαν ταύτην νομίζειν αὐθυπόστατον ὑπάρχειν, ἀλλὰ μὴ προνοητικὴν δύναμιν τε καὶ πρόοδον τῆς ἐν ἀποκρύφοις ὑπερουσιότητος, καὶ οὕτω τοιαύτας οὐσίας εἶναι φάσκειν πλείους
 25 τῆς μιᾶς, «οὐ πολλὰ», φησί, «λέγω τὰ αἰτία, οὐδὲ πολλὰς θεότητας ὑπερεχοῦσας καὶ ὑφειμένας, ἀλλ' ἐνὸς Θεοῦ τὰς ὅλας ἀγαθὰς προόδους». Καὶ ὁ μέγας αὖ Βασίλειος τῷ ἱατρῷ ἐπιστέλλων Εὐσταθίῳ, «μὴ λίαν ἀποδέχεσθαι», φησί, «τοὺς ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐκλαμ-
 30 βάνοντας τὸ τῆς θεότητος ὄνομα. Οὐ μὴν ἀλλ' εἴτε τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ φαίη τις θεότητα, μία τῶν τριῶν ἢ φύσις, εἴτε τὴν ἐνέργειαν ὀνομάσει τις θεότητα, μία τῶν τριῶν προσώπων ἢ ἐνέργεια». Καὶ γρηγόριος πάλιν ὁ

23. Ἐπιστολή 189, 8, Courtonne 2, 140-41. PG 32, 696AB.

24. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων 11, 6. PG 3, 953D-956A.

25. Αὐτόθι 5, 2, PG 3, 816C.

σεως»²³. Ὁ δὲ θεῖος Διονύσιος, ἐξυμνῶν τὴν θεῖαν καὶ συνακτικὴν εἰρήνην, λέγει, «αὐτοθεότητα καλοῦμεν ἀρχικῶς καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν ὑπερούσιον καὶ ὑπεράρχιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, μεθεκτῶς δὲ τὴν ἐκφερομένην ἐκ τοῦ ἀμεθέκτου Θεοῦ προνοητικὴν δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν, τῆς ὁποίας μετέχοντα τὰ ὄντα κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν εἶναι καὶ λέγονται ἔνθεα»²⁴. Ἀναπτύσσων δὲ τὴν θεωνυμίαν τοῦ ὄντος λέγει, «ὁ λόγος δὲν ἐπαγγέλλεται νὰ ἐκφράσῃ τὴν αὐτοῦπερούσιον ἀγαθότητα τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος, τὴν σύμφωνα μὲ τὰ ἱερὰ λόγια οὔσαν ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα, καὶ ὑπεριδρυμένην εἰς ἀποκρύφους χώρους, ἀλλὰ ὑμνεῖ ὑπεροχικῶς τὴν ἐκφαινομένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὡς ἀγαθότητα καὶ αἰτίαν ὄλων τῶν ἀγαθῶν»²⁵. Γράφων δὲ Πρὸς Γάϊον λέγει, «ἐὰν ὑπὸ τὸν ὄρον θεότητα νοήσης τὸ πρᾶγμα τοῦ θεοποιοῦ δώρου, τῆς λεγομένης οὕτω θεότητος, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας²⁶ ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος εἶναι ἐπέκεινα αὐτῆς». Ἀλλὰ πάλιν ὁ ἴδιος θεολογῶν περαιτέρω περὶ τοῦ ὄντος, ἐπειδὴ ἀνέφερε θεότητα ὑπὲρ τὴν θεότητα αἰτίαν πάντων τῶν ἀγαθῶν, διὰ νὰ μὴ φανῆ ἀπὸ τοὺς ἀκούοντας ὅτι καὶ αὐτὸς νομίζει ὅτι ἡ αἰτία αὐτὴ εἶναι αὐθυπόστατος, ὅχι δὲ προνοητικὴ δύναμις καὶ πρόοδος τῆς εἰς τὰ ἀπόκρυφα ὑπερουσιότητος, καὶ οὕτως ὅτι ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπάρχουν περισσότεραι τῆς μιᾶς τοιαῦται οὐσίαι, λέγει, «δὲν λέγω πολλὰ τὰ αἴτια οὔτε πολλὰς θεότητας ὑπερεχούσας καὶ κατωτέρας, ἀλλὰ ὅλας τὰς ἀγαθὰς προόδους ἑνὸς Θεοῦ»²⁷. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος πάλιν, στέλλων πρὸς τὸν ἱατρὸν Εὐστάθιον, λέγει, «μὴ ἀποδοκιμάζετε τοὺς ἀποδίδοντας τὸ ὄνομα τῆς θεότητος εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ. Πάντως, εἴτε τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ εἶπη κανεῖς θεότητα, μία εἶναι ἡ φύσις τῶν τριῶν, εἴτε τὴν ἐνέργειαν ὀνομάσῃ κανεῖς θεότητα, μία εἶναι τῶν τριῶν προσώπων ἡ ἐνέργεια»²⁸. Καὶ ὁ Γρηγόριος πάλιν ὁ μέγας θεολόγος λέγει, «μὲ ἓν φῶς περιαστραφθῆτε κατὰ

26. Ἐπιστολὴ 2, PG 3, 1068A - 1069A.

27. Περὶ θεῶν ὀνομάτων 5, 1, PG 3, 816CD.

28. Ἐπιστολὴ 189, 8, Courtonne 2, 140 - 41. PG 32, 696AC.

μέγας θεολόγος, «ἐνὶ φωτί», φησί, «περιαστράφθητε κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἴτουν θεότητος». Καὶ ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ λόγῳ, «ὁ ὢν καὶ ὁ Θεὸς μᾶλλον πως τῆς οὐσίας ὀνόματα· καὶ τούτων μᾶλλον ὁ ὢν. Ἡ 5 γὰρ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ θεεῖν ἢ αἰθεῖν ἠτυμολόγηται, ἀλλ' οὖν τῶν πρὸς τι λεγομένων ἐστὶ, καὶ οὐκ ἄφετος». Καὶ ὁ μέγας Μάξιμος, «εἷς Θεός, ὅτι μία θεότης, ἀπλή καὶ ἀμερῆς καὶ ἀδιαίρετος», ἀόρατος καὶ ἀπερινόητος. Καὶ Σωφρόνιος ὁ τὴν Ἱεροσολύμων πα- 10 τριαρχικὴν ὠραῖσας περιωπὴν, «ὡσπερ ἓνα Θεὸν φρονεῖν ἐδιδάχθημεν, οὕτω καὶ μίαν θεότητα ὁμολογεῖν παρειλῆφμεν». Ἐρ' οὖν οὐ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ ποτὲ μὲν τὴν οὐσίαν, ποτὲ δ' οὐ μόνην ταύτην παρὰ τῶν πατέρων διδασκόμεθα θεότητα; Μὴ μέντοι κατὰ τὸ ἄκτιστον εἶναι 15 τὴν διαφορὰν. Τίς γὰρ τῶν ἡρημένων εὐσεβεῖν κτιστὴν ἐρεῖ τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν πρόνοιαν, προφάσει τοῦ περὶ ταύτης εἶναι οἱ φάναι τὸν λόγον τὸν ἐξ Ἀρείου πάγου θεοφάντορα Διονύσιον, ἀλλ' οὐχὶ περὶ τῆς ἀνεκφράστου πάντη καὶ θείας ὑπερουσιό- 20 τητος, ἢ τὴν θείαν ἐξουσίαν, ὅτι ταύτης ἔνδειξις ἢ προσηγορία φέρει τῆς θεότητος κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἀλλ' οὐ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, ἢ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος, ἐπεὶ ταύτης ὑπερέχει κατὰ τὸ ἄφραστόν τε καὶ ὑπερώνυμον ἢ τοῦ Πνεύματος φύσις, 25 ὡς ὁ Νύσσης θεῖος πρόεδρος ἐθεολόγησε Γρηγόριος; Ἐρ' οὖν οὐ μίαν, καὶ τρόπον ἕτερον, οὐ μόνην τὴν οὐσίαν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ διδασκόμεθα θεότητα;

Θ ε ό τ. Σαφέστατα.

9 Θ ε ο φ. Τί οὖν, οὐ τοῦ ἐπικρινοῦντος ἀναγκαιότη- 30 τα δεόμεθα, πῶς μία καὶ οὐ μία, καὶ πῶς ἐνὸς ὄντος τοῦ θείου Πνεύματος ἑπτὰ πνεύματα προεΐδεν Ἡσαΐας, ἐπαναπαυσάμενα τῷ δεσποτικῷ προσλήμματι, ἃ καὶ Ζαχαρίας ἐδιδάχθη παρ' ἀγγέλου ἑπτὰ τοῦ Κυρίου ὁ-

29. Λόγος 39 εἰς τὰ ἅγια Φῶτα 11, PG 36, 345C.

30. Λόγος 30 (Θεολογικός 4), 18, J. Barbel, σ. 206· PG 36, 125C - 128A.

31. Κεφάλαια θεολογικά 2, 1, PG 90, 1124D - 1125A.

τόν λόγον τῆς οὐσίας, δηλαδή θεότητος»²⁹. Καί εἰς τόν δεύτερον λόγον περί Υἱοῦ ἐπίσης, «τὰ ὁ ὢν καί ὁ Θεός εἶναι μᾶλλον ὀνόματα κάπως τῆς οὐσίας· καί τούτων περισσότερον τὸ ὁ ὢν. Διότι ἡ ὀνομασία τοῦ Θεοῦ, ἀκόμη καί ἂν ἐτυμολογῆται ἀπό τὸ θεεῖν ἢ αἰθεῖν (τρέχειν ἢ λάμπειν) εἶναι ἐκ τῶν λεγομένων ἐν σχέσει μὲ κάτι καί ὄχι ἀπολύτως»³⁰. Καί ὁ μέγας Μάξιμος, «εἷς Θεός ὑπάρχει, διότι μία θεότης εἶναι, ἀπλή καί ἀμερῆς καί ἀδιαίρετος»³¹, ἀόρατος καί ἀπερινόητος. Καί ὁ Σωφρόνιος ὁ ὠραῖσας τόν πατριαρχικόν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων, «ὅπως ἐδιδάχθημεν νὰ ἀναγνωρίζωμεν ἓνα Θεόν, οὕτω παρελάβομεν νὰ ὁμολογῶμεν καί μίαν θεότητα»³². Ἄρα γε λοιπόν δέν διδασκόμεθα ἀπό τοὺς πατέρας ὡς θεότητα τοῦ ἰδίου Θεοῦ ἄλλοτε μὲν τὴν οὐσίαν, ἄλλοτε δὲ ὄχι μόνον ταύτην; Ἐδιδάχθημεν ὅμως ὅτι δέν ὑπάρχει διαφορὰ κατὰ τὸ ἄκτιστον. Διότι ποῖος ἀπό τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ εὐσεβοῦν θὰ εἶπη κτιστὴν τὴν ἀγαθοποιόν καί αἰτίαν ὄλων τῶν ἀγαθῶν πρόνοιαν, μὲ πρόφασιν ὅτι περί ταύτης εἶπεν ὅτι ὁμιλεῖ ὁ ἐξ Ἀρείου Πάγου Διονύσιος, ἀλλ' ὄχι περί τῆς ἐντελῶς ἀνεκφράστου καί θείας ὑπερουσιότητος, ἢ τὴν θείαν ἐξουσίαν, διότι ἐνδειξιν ταύτης φέρει ἡ ὀνομασία τῆς θεότητος κατὰ τόν μέγαν Βασίλειον, ἀλλ' ὄχι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ ταύτης ὑπερέχει ἡ φύσις τοῦ Πνεύματος κατὰ τὸ ἄφραστον καί ὑπερώνυμον, ὅπως ἐθεολόγησεν ὁ προεστώς τῆς Νύσσης θεῖος Γρηγόριος; Ἄραγε λοιπόν δέν διδασκόμεθα ὅτι εἶναι μία κατ' ἄλλον δὲ τρόπον ὅμι μόνῃ ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ θεότης;

Θ ε ο τ. Σαφέστατα.

9 Θεοφ. Τί λοιπόν; δέν χρειαζόμεθα ἀπαραιτήτως ἀπόδειξιν περί τοῦ πῶς εἶναι μία καί ὄχι μία θεότης, καί πῶς ἐνῶ τὸ θεῖον Πνεῦμα εἶναι ἐν ὁ Ἡσαΐας εἶδεν ἐπτά πνεύματα ἐπαναπαυόμενα εἰς τὸ πρόσλημμα τοῦ Χριστοῦ³³, διὰ τὰ ὁποῖα ἐδιδάχθη καί ὁ Ἡσαΐας ἀπὸ τὸν ἄγγελον

32. Ἐπιστολὴ συνοδικὴ πρὸς Σέργιον, PG 87³, 3156A.

33. Ἡσ. 11, 2.

34. Ζαχ. 4, 6.

φθαλμοὺς τελεῖν;

Θ ε ό τ. Διαφερόντως, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἑαυτοῖς ὑπε-
ναντίοι ὦμεν, καὶ πρὸ ἡμῶν οἰώμεθα τοὺς πατέρας τοῦτ'
αὐτὸ πάσχειν ἐπὶ τοῦ καιριωτάτου τῆς κατ' εὐσέβειαν
5 ὁμολογίας. Λέγε τοίνυν, πῶς μία καὶ οὐχ ἡ οὐσία μόνη
τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ θεότης;

Θ ε ο φ. Φημι δὴ καὶ τοῦτο, καθάπερ ὑπ' αὐτῶν τῶν
πατερικῶν ἐκφαίνεται λογίων. "Οταν γὰρ ὡς ἐπωνυ-
μίαν τῆς ὑπερωνύμου οὐσίας τὸ τῆς θεότητος ὄνομα
10 προφέρωμεν, μία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ θεότης, ἀπλῆ, ἀμερῆς,
ἀδιαίρετος, ἀόρατος, ἀπερινόητος. Καὶ τοῦτ' ἔδειξεν ὁ
εἰπών, «ἐνὶ φωτὶ περιεστράφθητε κατὰ τὸν τῆς οὐσίας
λόγον, εἶπουν θεότητος». Ἄλλὰ καὶ τῶν τριῶν προσώ-
πων μία θεότης, χωρὶς τῶν προσωπικῶν ἰδιωμάτων,
15 ἀπαραλλάκτως κατὰ τᾶλλα πάντ' ἐχόντων. «ἦν γὰρ ἂν
ὀνομάσης θεότητα, εἴτε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργει-
αν, εἴτε τὴν οὐσίαν, μία τῶν τριῶν ἐστίν», ὡς καὶ τοῦ-
το μικρὸν ἀνωτέρω τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπὶ λέξεως
προηνήγκαμεν εἰπόντα. Κἂν τὸ ἄθροισμα πάντων τῶν
20 τοιούτων συμπεριλαβὼν θεότητα προσείποι τις, μία καὶ
οὕτω τῶν τριῶν προσώπων ἡ θεότης, ἡ οὐσία δηλαδὴ
καὶ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα,
ὡς καὶ ὁ μέγας Ἄθανάσιος εἰς τὴν ἐπέτειον τοῦ θείου
εὐαγγελισμοῦ πανήγυριν κηρυκτικὸν λόγον συντιθείς
25 φησιν. "Οταν δὲ θείαν τινὰ δύναμιν ἢ ἐνέργειαν τοῦ
Θεοῦ λέγωμεν θεότητα, πολλαὶ εἰσιν ἐνέργειαι θεῖαι,
ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν κεκτημέναι. καὶ γὰρ ἡ θεατικὴ
καὶ ἡ καθαρτικὴ καὶ ἡ θεουργικὴ καὶ ἡ ἐποπτικὴ καὶ
τὸ πανταχοῦ εἶναι καὶ τὸ μηδαμοῦ, ταῦτὸν δ' εἶπεῖν τὸ
30 ἀεικίνητον καὶ τὸ ἐν τῷ Θαβωρίῳ περιλάμπαν τοὺς τῶν
μαθητῶν ἐκκρίτους φῶς, ὡς καὶ ταῦτα παρὰ τῶν ἁγί-
ων μικρὸν ἀνωτέρω δεδιδάγμεθα τρανώς. Ἄλλὰ πρὸς
τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἀλλαχοῦ τε πολλα-

ὅτι εἶναι ἑπτὰ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου³⁴;

Θ ε ο τ. Βεβαίως, διὰ νὰ μὴ εἴμεθα οἱ ἴδιοι ἐνάντιοι εἰς ἑαυτούς, καὶ διὰ νὰ μὴ νομίζωμεν ὅτι τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ἔπασχον καὶ οἱ Πατέρες πρὸ ἡμῶν ἐπὶ τοῦ καιριωτάτου σημείου τῆς εὐσεβοῦς ὁμολογίας. Λέγει λοιπὸν, πῶς μία καὶ ὄχι μόνη ἡ οὐσία τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ εἶναι θεότης;

Θ ε ο φ. Λέγω λοιπὸν τοῦτο, ὅπως ἐκφαίνεται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πατερικὰ λόγια. Δηλαδή, ὅταν προφέρωμεν τὸ ὄνομα τῆς θεότητος ὡς ἐπωνυμίαν τῆς ὑπερωνύμου οὐσίας, μία εἶναι ἡ θεότης τοῦ Θεοῦ, ἀπλῆ, ἀμερής, ἀδιαίρετος, ἀόρατος, ἀπερινόητος. Καὶ τοῦτο ἔδειξεν ὁ θεολόγος ὁ ὁποῖος εἶπεν, «μέ ἐν φῶς νὰ περιεστραφθῆτε κατὰ τὸν λόγον τῆς οὐσίας, δηλαδή τῆς θεότητος»³⁵. Ἀλλὰ καὶ τῶν τριῶν προσώπων μία θεότης ὑπάρχει, διότι ταῦτα ἔχουν κατὰ τὰ ἄλλα ἀπαραλλάκτως τὰ πάντα πλὴν τῶν προσωπικῶν ιδιωμάτων· «ὅ,τι καὶ ἂν ὀνομάσης θεότητα, εἴτε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, εἴτε τὴν οὐσίαν, μία εἶναι καὶ εἰς τὰ τρία πρόσωπα», ὅπως ὀλίγον ἀνωτέρω προεβάλομεν εἰπόντα κατὰ λέξιν τὸν μέγαν Βασίλειον. Καὶ ἂν συμπεριλάβη κανεὶς τὸ ἄθροισμα ὅλων τούτων καὶ τοῦτο ὀνομάση θεότητα, καὶ πάλιν μία εἶναι ἡ θεότης καὶ τῶν τριῶν, ἡ οὐσία δηλαδή καὶ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεολογούμενα, ὅπως καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος τονίζει εἰς τὸν λόγον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπετείου τοῦ θείου εὐαγγελισμοῦ³⁶. Ὅταν δὲ λέγωμεν θεότητα κάποιαν θείαν δύναμιν ἢ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, πολλαὶ θεῖαι ἐνέργειαι ὑπάρχουν ἔχουσαι τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην· διότι ὑπάρχουν ἡ θεατικὴ καὶ ἡ καθαρτικὴ καὶ ἡ θεουργικὴ καὶ ἡ ἐποπτικὴ καὶ ἡ πανταχοῦ παρουσία καὶ ἡ οὐδαμοῦ, μὲ ἄλλους λόγους τὸ ἀεικίνητον, καὶ τὸ εἰς τὸ θαβώριον ὄρος περιλάμπαν τοὺς ἐπιλέκτους τῶν μαθητῶν φῶς, ὅπως ἐδιδάχθημεν καὶ αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ἀγίους ὀλίγον ἀνωτέρω ἐναργῶς. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἄλλων ὁ μέγας Βασίλειος καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα σημεία τῶν συγγραμμάτων του παριστάνει τὸ πρᾶγμα, εἰς μερικὰ μάλιστα λέγει καὶ τοῦτο

36. Βλ. Κηρυκτικὸν εἰς Εὐαγγελισμὸν 2, PG 28, 920B, ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἀθανάσιον.

χοῦ παρίστησι τῶν λόγων, ἔστι δ' ἔφ' ὧν καὶ τοῦτο λέγει σαφῶς, ὡς «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον ταῖς δυνάμεσι»· καὶ πάλιν· «αἱ μὲν ἐνεργεῖαι τοῦ Θεοῦ ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλῆ». Τίνας λέγων ἐνεργείας; Ὡν καὶ αὐτὸς ἐμνημόνευσεν ἐκεῖ τὴν πρόνοιαν, τὴν δύναμιν, τὴν ἀγαθότητα, τὸ προγνωστικόν, τὸ δημιουργικόν, τὸ ἀνταποδοτικόν καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς ἃ βλέπων καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τῶν ἑπτὰ παρ' Ἡσαΐα μνησθεῖς πνευμάτων, «τὰς γὰρ ἐνεργείας», φησί, «τοῦ Πνεύματος πνεύματα φίλον τῷ Ἡσαΐα καλεῖν». Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς θεοφόρος, «λέγονται», φησί, «πνεύματα καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ Πνεύματος». Οὐ μὴν ἀλλὰ πρὸς ὃ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος μάλιστα. Καὶ τῆς οὐσίας, εἰ καὶ μὴ κυριωνύμως, καὶ τῆς ἐνεργείας, κυρίως μέντοι ταύτης, ὀνομαζομένης τοῦ Θεοῦ θεότητος, νοητὴ ἔστι τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀπερινόητος θεότης, μία οὐσα ὡς ἐνὸς Θεοῦ, «ἵνα τῷ ληπτῷ μὲν ἔλκη πρὸς ἑαυτόν», κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, «τῷ δὲ ἀλήπτω θαυμάζεται». «Σοφίας γάρ», φησί, «καὶ δυνάμεως καὶ τέχνης, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἔστι τὰ ποιήματα, καὶ οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν ἀναγκαίως παρίστησι», κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον. Ἄρ' ἔχεις καλῶς ἐσκευασμένον καὶ τὸν τῆς εὐσεβείας τοῦτον γνωμονα;

10 25 **Θ ε ό τ.** Καλλίστα καὶ τελεώτατα, ὡς γέ μοι φαίνεται. Αἰεπεται δὴ σοι διὰ τοῦ τοιούτου τὸν Βαρλαάμ ἐκεῖνον ἀπελέγξαι καὶ τὸν τῆς ἐκείνου κακοδοξίας μαθητὴν καὶ διάδοχον Ἀκίνδυνον.

Θ ε ο φ. Βαρλαάμ αὐτός καὶ ὁ μετ' ἐκεῖνον ἄλλος ἐκεῖνος ἡμῖν καὶ τῇ εὐσεβείᾳ γενέσθαι κινδυνεύσας, οὐ τὸν Ἄρειον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκ Λιβύης Σαβέλλιον ζηλώσαντες, τοὺς ἁγίους καὶ πάντας τοὺς ὀρθοδόξως ἔστι μὲν ὡς μίαν — καὶ τοῦτο πολλαχῶς —, ἔστι δ' ὡς

37. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 9, 22, PG 32, 108C.

38. Ἐπιστολὴ 234, 1, Deferrari 3, 372' PG 32, 869A.

39. Λόγος 41 εἰς Πεντηκοστὴν 3, PG 36, 432C' πρβλ. Κεφάλαια 70, PG 150, 1169C' Ἡφ. 11, 2.

σαφῶς, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἄπλοῦν κατὰ τὴν οὐσίαν, ποικίλον κατὰ τὰς δυνάμεις»³⁷· καὶ πάλιν, «αἱ μὲν ἐνεργεῖαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλῆ»³⁸. Ποίας ἐνεργείας ἐννοεῖ; Αὐτὰς τὰς ὁποίας ἐμνημόνευσε καὶ αὐτὸς ἐκεῖ· τὴν πρόνοιαν, τὴν δύναμιν, τὴν ἀγαθότητα, τὸ προγνωστικόν, τὸ δημιουργικόν, τὸ ἀνταποδοτικόν καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς τὰ ὁποῖα ἀποβλέπων καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἐνθυμηθεὶς τὰ ἑπτὰ πνεύματα, λέγει, «διότι ὁ Ἥσαϊας ἀγαπᾷ νὰ καλῆ πνεύματα τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος»³⁹. Ἄλλὰ ὥς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ κύριον θέμα μας τώρα. Ἐνῶ καὶ ἡ οὐσία, ἂν καὶ αὐτὴ ὄχι κυριολεκτικῶς, καὶ ἡ ἐνέργεια, αὐτὴ μάλιστα κυριολεκτικῶς, ὀνομάζεται θεότης τοῦ Θεοῦ, εἶναι νοητὴ καὶ ἀπερινόητος θεότης τοῦ αὐτοῦ, μία οὔσα ὡς ἀνήκουσα εἰς ἓνα Θεόν, «ἵνα διὰ μὲν τοῦ καταληπτοῦ μέρους ἔλκη», κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, «διὰ δὲ τοῦ ἀκαταλήπτου θαυμάζεται»⁴¹. Διότι κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον «τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ τέχνης, ἀλλ' ὄχι αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ δὲν παριστάνουν ἀναγκαίως ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ δημιουργοῦ»⁴². Ἄραγε ἔ-
 ἔχεις καλῶς κατεσκευασμένον καὶ τοῦτον τὸν γνώμονα τῆς εὐσεβείας;

10

Θ ε ο τ. Κάλλιστα καὶ τελειότατα, ὅπως μοῦ φαίνεται. Ὑπολείπεται πάντως διὰ τούτου νὰ ἐλέγξης καὶ τὸν Βαρλαάμ ἐκεῖνον καὶ τὸν μαθητὴν καὶ διάδοχον τῆς κακοδοξίας ἐκεῖνου.

Θ ε ο φ. Αὐτὸς ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον διακινδυνεύσας δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν ἄλλος ἐκεῖνος, ζηλώσαντες ὄχι μόνον τὸν Ἄρειον ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκ Λιβύης Σαβέλλιον, ἐκάλεσαν πολυθέους τοὺς ἁγίους καὶ ὄλους τοὺς ὀρθοδόξως λέγοντας ἄλλοτε μὲν μίαν θεότητα τοῦ Θεοῦ —καὶ τοῦτο κατὰ πολλοὺς τρόπους— ἄλλοτε δὲ ὄχι μόνον τὴν οὐσίαν ἀλλὰ καὶ τὴν ἄκτιστον δύ-

40. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 13, PG 94, 857B.

41. Λόγος 38 εἰς Θεοφάνια 7, PG 36, 317C.

42. Κατὰ Εὐνομίου 2, 32, PG 29, 648A.

οὐ μόνην τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄκτιστον δύναμιν τε
 καὶ ἐνέργειαν, ὡς ἄνωτέρω δέδεικται, τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ
 λέγοντας θεότητα, πολυθέους ἔφησαν, αὐτοὶ ποτὲ μὲν
 μίαν λέγοντες ἄκτιστον τοῦ Θεοῦ θεότητα τὴν ὑπερου-
 5 σιότητα ἐκείνην, κτιστὰς δὲ τὰς ἐμφύτους ἐνεργείας
 (ὡς Ἄρειος μίαν ἄκτιστον ὑπόστασιν τὴν τοῦ Πατρὸς,
 κτιστὰς δὲ τὰς ὑπολοίπους), νῦν δὲ ἀδιάφορον τῇ οὐσίᾳ
 τὴν ἐνέργειαν (ὡς ὁ Σαβέλλιος τῇ οὐσίᾳ τὴν ὑπόστασιν),
 καὶ οὕτω τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος ἐπιστρατεύσαντες τῷ
 10 διακεκριμένῳ, τὰς ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν περὶ μιᾶς θε-
 ότητος ρήσεις συμφορήσαντες, κατὰ τῶν ὀρθοδόξως ἀμ-
 φότερα φρονούντων προβάλλονται κακῶς. Σὺ δὲ προσα-
 γαγῶν τοὺς ἐκείνων λόγους τῷ τῆς εὐσεβείας γνώμονι,
 ὅς τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ θεότητά φησιν, ἔστι μὲν ὡς μίαν, ἔ-
 15 στι δ' ὡς οὐ μόνην τὴν οὐσίαν, ἐκείνους αὐτοὺς δείξεις
 πολυθέους ὄντως ὄντας, ὡς κτιστὴν καὶ ἄκτιστον τοῦ Θε-
 οῦ θεότητα φάσκοντας κακῶς, τὴν μὲν αὐτοῦ οὐσίαν μό-
 νην ἄκτιστον εἶναι διδάσκοντας θεότητα, τὴν δὲ θεατικὴν
 δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν τοῦ πάντα πρὶν γενέσεως εἰδό-
 20 τος, καὶ τὴν αὐτοῦ ἀξίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν πρό-
 νοιαν εἰς κτίσμα κατασπῶντας. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐ-
 τοῖς πῆ μὲν κτιστός, πῆ δ' ἄκτιστος ὑπάρξει καὶ εἰς τὰ
 ναντιώτατα διηρημένος. Οὐδέ γὰρ τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦ-
 μα τὸ ἅγιον ἔχουσιν ὑπολογίζεσθαι τούτων γὰρ ἐκάτερον
 25 ἄφραστον ἐπίσης τῷ Πατρί. Εἰ δ' αὖθις λέγοιεν ἀδιάφο-
 ρον εἶναι τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν εἰς μίαν ταύτας συνα-
 λείφοντες, πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν γνώμονα τῆς εὐσεβεί-
 ας, εἶπε καὶ πῶς ἢ μὲν νοητή, ἢ δὲ ἀπερινόητος ἀναγέ-
 γραπται τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ θεότης, ὁρατὴ τε τοῖς ἀξίοις
 30 ἀπορρήτως ἐν δυνάμει Πνεύματος καὶ πᾶσι παντάπασιν
 ἀόρατος, μεθεκτὴ τε καὶ ἀμέθεκτος· οὐδέ γὰρ ἐκεῖνο εὐ-
 σεβές, ἀπὸ τῶν κτισμάτων νοεῖσθαι οἶεσθαι ἢ μετέχεσθαι
 ἢ ὁρᾶσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἐν τῇ πρὸ ταύ-
 τῆς διαλέξει προαπεδείξαμεν;

ναμιν καὶ ἐνέργειαν, ὅπως ἀπεδείχθη ἀνωτέρω. Αὐτοὶ ἄλλοτε μὲν λέγουν μίαν θεότητα τοῦ Θεοῦ ἄκτιστον, τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην, κτιστὰς δὲ τὰς ἐμφύτους ἐνεργείας (ὅπως ὁ Ἄρειος μίαν ἄκτιστον θεότητα τὴν τοῦ Πατρὸς, κτιστὰς δὲ τὰς ὑπολοίπους), ἄλλοτε δὲ ἀδιάφορον πρὸς τὴν οὐσίαν τὴν ἐνέργειαν (ὅπως ὁ Σαβέλλιος τὴν ὑπόστασιν πρὸς τὴν οὐσίαν), καὶ οὕτως ἐπιστρατεύσαντες τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος ἐναντίον τοῦ διακεκριμένου, συνέλεξαν τὰ περὶ τῆς μιᾶς θεότητος χωρία τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ προβάλλουν ταῦτα κακῶς κατὰ τῶν ὀρθοδόξως δεχομένων καὶ τὰ δύο, τὸ ἐνιαῖον καὶ τὸ διακεκριμένον. Σὺ δὲ προσάγων τοὺς λόγους ἐκείνων εἰς τὸν γνώμονα τῆς εὐσεβείας, ὁ ὁποῖος λέγει τοῦ αὐτοῦ θεότητα ἄλλοτε μὲν μίαν, ἄλλοτε δὲ ὄχι μόνον τὴν οὐσίαν, θὰ δείξης ὅτι ἐκεῖνοι ἀκριβῶς εἶναι πολύθεοι πραγματικῶς, ὡς λέγοντες κακῶς κτιστὴν καὶ ἄκτιστον θεότητα τοῦ Θεοῦ, διδάσκοντες ὅτι ἡ οὐσία αὐτοῦ εἶναι ἡ μόνη ἄκτιστος θεότης, καὶ καταβιβάζοντες εἰς κτίσμα τὴν θεατικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ γνωρίζοντος τὰ πάντα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν γένεσιν τῶν καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν πρόνοιαν. Οὕτως ἄλλωστε καὶ ὁ Θεὸς δι' αὐτοὺς θὰ εἶναι κάπου μὲν κτιστός κάπου δὲ ἄκτιστος καὶ διηρημένος εἰς τὰ ἐναντιώτατα. Δὲν ἔχουν δὲ νὰ ὑπολογίζουσι οὔτε τὸν Υἱὸν ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διότι ἕκαστον τῶν δύο τούτων εἶναι ἐξ ἴσου μὲ τὸν Πατέρα ἄφραστον. Ἐὰν δὲ πάλιν λέγουσι ὅτι ἡ ἐνέργεια εἶναι μία μὲ τὴν οὐσίαν, συγχωνεύοντες ταύτας εἰς μίαν, πάλιν κατὰ τὸν ἴδιον γνώμονα τῆς εὐσεβείας, εἰπέ, πῶς τότε ἡ μὲν μία τοῦ Θεοῦ θεότης ἔχει ἀναγραφῇ νοητῇ, ἡ δὲ ἄλλη ἀπερινόητος, ὁρατὴ εἰς τοὺς ἀξίους ἀπορρήτως μὲ δύναμιν πνεύματος καὶ ἐντελῶς ἀόρατος εἰς ὅλους, μεθεκτὴ καὶ ἀμέθεκτος, ὅταν μάλιστα δὲν εἶναι οὔτε ἐκεῖνο εὐσεβές, τὸ νὰ νομίζεται ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ νοεῖται ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἢ μετέχεται ἢ ὁράται, ὅπως ἀπεδείξαμεν εἰς τὸν προηγούμενον διάλογον⁴⁸;

11 Ἄλλ' ὁρᾷς, ὅπως καλῶς τὰ τοιαῦτα συγκρούμενα πρὸς ἄλληλα φῶς μὲν εὐσεβείας ἐκλάμπει τοῖς πιστοῖς, πῦρ δὲ καταδίκης κατὰ τῶν ἀπειθῶν ἀφήσιν;

Θ ε ό τ. Εὖ μάλα· καὶ γὰρ ἔγωγε δι' αὐτῆς τῆς πεί-
5 ρας ἔμαθον, διαυγέστερον ἤδη κτησάμενος τὸν νοῦν ἐκ τῶν τοιούτων, καὶ ὀξύτερον συνοραῖν τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν Πνεῦμα ἀμερὲς πρεσβεύειν λέγομεν, ὅταν τὴν οὐσίαν ἢ τὴν ὑπόστασιν αὐτὴν καλῶ-
10 εῖναι διδασκόμεθα τὸ ἐν καὶ μεθεκτὸν τοῦτο, διαφῶρως περὶ τῶν θείων προόδων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἑνὸς θείου Πνεύματος ποιούμενοι τὸν λόγον. Ἀμέθεκτον οὖν σὺ τὴν οὐσίαν φῆς καὶ φύσιν τοῦ Θεοῦ;

Θ ε ο φ. Ναί, τὴν ἀνόνημον ἐκείνην καὶ ὑπερώ-
15 νυμον.

Θ ε ό τ. Μεθεκτὴν δὲ καὶ νοητὴν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἣν καὶ ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος ἐκ τῶν ποιημάτων καταλαμβάνεσθαι;

Θ ε ο φ. Τοῦτ' αὐτό. Μεθέξεως μέντοι τοῦ Θεοῦ δια-
20 φοραὶ πολλάί, ὡς ἐν τῷ Περὶ θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως κἂν τῇ πρὸ ταύτης διαλέξει προεῖρηται ἡμῖν.

12 Θ ε ό τ. Τὴν δὲ ἐνέργειαν ἄλλο λέγεις τῆς οὐσίας ὡς διαφέρουσαν ἐκείνης, ταύτης δὲ ἀχώριστον;

25 Θ ε ό φ. Ὡς καὶ τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν· τῷ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος σημαινομένῳ διενήνοχεν ἐκάτερον αὐτῆς.

Θ ε ό τ. Μὴ οὖν καὶ τὴν ἐνέργειαν ὑπόστασιν δοξάζεις;

30 Θ ε ό φ. Ἀπαγε· οὐδεμία γὰρ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν ἐνυπόστατος, τουτέστιν ἀθυπόστατος, κατὰ τὸν

44. Ἦ σ. 11, 2.

45. Βλ. Ἐπιστολὴν 234, 1, Deferrari 3, 372 PG 32, 869A.

11

Ἄλλὰ βλέπεις, πόσον καλῶς τὰ τοιαῦτα, συγκρουόμενα πρὸς ἄλληλα, εἰς τοὺς πιστοὺς μὲν ἐκλάμπουν φῶς εὐσεβείας, κατὰ τῶν ἀπειθῶν δὲ ἀφήνουν πῦρ καταδίκης;

Θεοτ. Πολύ καλῶς. Διότι τώρα πλέον ἔμαθα ἀπὸ τὴν πείραν, ἀποκτήσας διαυγέστερον τὸν νοῦν ἀπὸ τὰ τοιαῦτα, νὰ διακρίνω ὀξύτερα τὴν ἀλήθειαν τῆς εὐσεβείας. Πράγματι οὕτω λέγομεν ὅτι πρεσβεύομεν καὶ ἐν Πνεῦμα ἀμερές, ὅταν καλοῦμεν πνεῦμα τὴν οὐσίαν ἢ τὴν ἰδίαν τὴν ὑπόστασιν, ἄλλοτε δὲ τὸ ὀνομάζομεν πολυμερές καὶ διδασκόμεθα ὅτι τὸ ἐν εἶναι ἐπτά⁴⁴ καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι μεθεκτόν, ὅταν ὀμιλῶμεν χωριστὰ περὶ τῶν θείων προόδων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἐνὸς θείου Πνεύματος. Ἀμέθεκτον λοιπὸν λέγεις ἐσὺ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ;

Θεοφ. Naί, ἐκείνην τὴν ἀνώνυμον καὶ ὑπερώνυμον.

Θεοτ. Λέγεις δὲ μεθεκτὴν καὶ κατανοητὴν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι καταλαμβάνεται ἐκ τῶν ποιημάτων;

Θεοφ. Ἀκριβῶς αὐτό. Τῆς μεθέξεως ὅμως τοῦ Θεοῦ ὑπάρχουν πολλαὶ διαφοραὶ, ὅπως ἔχει λεχθῆ ἀπὸ ἡμᾶς ἤδη εἰς τὴν πραγματείαν Περὶ θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς μεθέξεως αὐτῶν⁴⁶ καὶ εἰς τὴν προηγουμένην διάλεξιν⁴⁷.

12

Θεοτ. Τὴν δὲ ἐνέργειαν ἀποκαλεῖς κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν οὐσίαν, ὡς διαφέρουσιν ἀπὸ ἐκείνην, ἀχώριστον δὲ ἀπὸ αὐτὴν;

Θεοφ. Ὅπως καὶ ἡ ὑπόστασις ἀπὸ τὴν οὐσίαν διότι τὸ καθὲν ἀπὸ αὐτᾶ, ἐνέργεια δηλαδὴ καὶ ὑπόστασις, διαφέρει ἀπὸ αὐτὴν διὰ τοῦ σημαινομένου ἀπὸ τὸ ὄνομα.

Θεοτ. Μήπως λοιπὸν θεωρεῖς καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐνέργειαν;

Θεοφ. Καθόλου. Διότι καμμία ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐνεργείας δὲν εἶναι ἐνουπόστατος, δηλαδὴ αὐθυπόστατος, διὰ

46. Βλ. ἰδίως § 9 κ.έ.

47. Βλ. Διάλογον Ὁρθοδόξου μετὰ Βαρλααμίτου § 45 ἐξ.

μέγαν φάναι Βασίλειον.

Θ ε ό τ. Ἐνταῦθα καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης τὸν Θεὸν φῆς μετέχεσθαι παρὰ τῶν μετεχόντων;

Θ ε ο φ. Κατὰ τὸ ἐγγωροῦν.

5 Θ ε ό τ. Καὶ διὰ τῆς οὐσίας τὸν αὐτὸν Θεὸν ἀμέθεκτον;

Θ ε ο φ. Μάλιστα.

Θ ε ό τ. Ὅντως λῆρος τὰ καθ' ὑμῶν ἐκείνων φθέγματα. Πῶς γὰρ ἄλλος ἔσται ὁ αὐτός; Πῶς δ' αὐθις ἔ-
10 σται κατὰ πάντα τὸ αὐτὸ τῆ ἀκινήσια πρόοδος, καὶ τῷ ἀμεθέκτῳ μέθεξις, καὶ τῆ κρυφιότητι ἢ ἔκφανσις; Ἀλλήλων μὲν γὰρ ταῦτα διαφέρειν ἀναγκαῖον, ἀλλ' οὐ διαφόρων δύναται ὑπάρχειν, εἴ γε ἄκτιστα.

Θ ε ο φ. Εἰ δὲ τὰ μὲν αὐτῶν κτιστὰ, τὰ δ' ἄκτιστα, ὡς
15 χρηστὲ Θεότιμε, ὑπάρχει, καὶ διαφόρων οὐσιῶν ἔστι;

Θ ε ό τ. Πῶς γὰρ οὐ;

Θ ε ο φ. Πολύθειοι ἄρ' ὡς ἀληθῶς οἱ ταῦθ' οὕτω διαιροῦντες οὗτοι. Ὅταν δ' αὐθις ταῦτὸν παντάπασι τιθῶνται τῆ κρυφιότητι τὴν ἔκφανσιν, καὶ τῆ ἀκινήσια καὶ
20 μονιμότητι τὴν πρόοδον, καὶ τῆ ἀμεθεξία τὴν θεϊαν μέθεξιν τε καὶ μετάληψιν, ταῦτὸν δ' εἰπεῖν τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσία τὴν θεϊαν χάριν καὶ ἐνέργειαν, καταληπτὸν σαφῶς παντάπασι τίθενται τὸ θεῖον, ὃ τῆς πολυθείας οὐκ ἔλαττόν ἔστι κακόν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀποχρώντως νῦν ἡμῖν εἰρη-
25 σθαι καὶ αὐτὸς ἄν, οἴμαι, φαίης.

Θ ε ό τ. Οὐχ ἥκιστα μὲν οὖν καὶ πρὸς ἀκρίβειαν ἀσφαλῶς καὶ εὐσεβῶς.

13 Θ ε ο φ. Ἐκεῖνο δ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένοις διευκρινῆσαι ἀναγκαῖον.

30 Θ ε ό τ. Ποῖον δήποτ' ἄρ' ἐκεῖνο;

Θ ε ο φ. Πῶς φησιν ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος ἐν τῇ δευτέρῃ τῶν ἐπιστολῶν, «ἵνα γένησθε θείας κοινωνοὶ

48. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 5, PG 29, 772B· πρβλ. καὶ Ὑπὲρ ἡσυχάζοντων 3, 1, 9, Χρήστου, τόμ. Α', σ. 623.

νά ἐκφρασθῶμεν κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον⁴⁸.

Θεοτ. Ἄλλ' ὅμως ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὁ Θεὸς μετέχεται ἀπὸ τοὺς μετέχοντας καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης;

Θεοφ. Κατὰ τὸ ἐπιτρεπτόν.

Θεοτ. Καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς Θεὸς διὰ τῆς οὐσίας εἶναι ἀμέθεκτος;

Θεοφ. Μάλιστα.

Θεοτ. Πράγματι εἶναι φλυαρία οἱ ἐναντίον σας λόγοι ἐκείνων. Διότι πῶς ὁ αὐτὸς θὰ εἶναι ἄλλος; Πῶς δὲ πάλιν θὰ εἶναι ἢ πρόοδος κατὰ πάντα τὸ αὐτὸ μὲ τὴν ἀκινήσιαν καὶ ἢ μέθεξις μὲ τὸ ἀμέθεκτον καὶ ἢ ἔκφανσις μὲ τὴν κρυφίότητα; Τὸ νὰ διαφέρουν ταῦτα ἀλλήλων εἶναι ἀναγκαῖον, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ἀνήκουν εἰς διάφορα, ἐὰν βέβαια εἶναι ἄκτιστα.

Θεοφ. Ἐὰν δὲ ἄλλα μὲν ἐξ αὐτῶν εἶναι κτιστά, ἄλλα δὲ ἄκτιστα, ὡ καλὲ Θεότιμε, θὰ εἶναι καὶ διαφόρων οὐσιῶν;

Θεοτ. Πῶς ὄχι;

Θεοφ. Εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι πολύθεοι οἱ διαιροῦντες ταῦτα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ὄταν δὲ πάλιν θεωροῦν τὴν ἔκφανσιν ὡς ἐντελῶς ταυτὸν μὲ τὴν κρυφίότητα καὶ τὴν πρόοδον μὲ τὴν ἀκινήσιαν καὶ μονιμότητα καὶ τὴν θείαν μέθεξιν καὶ μετάληψιν μὲ τὴν ἀμεθεξίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ὡς νὰ λέγουν τὴν θείαν χάριν καὶ ἐνέργειαν ταυτὸν μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, σαφῶς θεωροῦν ὀλοσχερῶς καταληπτόν τὸ θεῖον, τὸ ὁποῖον εἶναι κακὸν ὄχι κατώτερον τῆς πολυθεΐας. Ἄλλὰ ἀρκετὰ εἶναι ὅσα ἔχω εἶπει ἕως τώρα ἐπὶ τοῦ θέματος, ὅπως νομίζω ὅτι θὰ συμφωνήσης καὶ σύ.

Θεοτ. Βεβαιότατα, καὶ μάλιστα ἔχουν λεχθῆ ἀσφαλῶς καὶ εὐσεβῶς ἀπὸ ἀπόψεως ἀκριβείας.

Θεοφ. Ἀφοῦ δὲ ἐφθάσαμεν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τοῦ διαλόγου, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ διευκρινήσωμεν ἐκεῖνο.

Θεοτ. Ποῖον ἐκεῖνο λοιπόν;

Θεοφ. Πῶς λέγει ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν του, «διὰ νὰ γίνετε θείας φύσεως

φύσεως»; Ἀλλὰ καὶ ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Μάξιμος, «εἰς τοῦτο ἡμᾶς πεποίηκεν ὁ Θεός, ἵνα γενώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως καὶ τῆς αὐτοῦ αἰδιότητος μέτοχοι». Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος πρόεδρος Γρηγόριος, «σκεῦος», φησί, «τῆς ἐκ-
5 λογῆς ἅπαξ γενόμενος ὁ θεῖος Παῦλος, οἶκος περιληπτικὸς τῆς ἀπεριλήπτου γέγονε φύσεως».

Θ ε ό τ. Εὖ σοι γένοιτο, Θεόφανες, μὴ πρὸς ἐπίδειξιν ἀπλῶς μηδὲ πρὸς τὸ πείθειν τοὺς ἀκροωμένους ποιουμένῳ τὴν διαλέξιν, ἀλλὰ πρὸς ἀκριβῆ τῆς ἀληθείας ἔρευν-
10 νάν τε καὶ ἀπόδειξιν. Νῦν γὰρ ἔγωγε σοῦ ἀναμνήσαντος ἐνεθυμήθην, ὡς τὰ τοιαῦτ' ἐκεῖνοι μέγα δεῖγμα προβαλλόμενοι μεθεκτὴν φασιν εἶναι τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ. Ὡς οὖν πρὸ ἔργου ὄν παντὸς μᾶλλον εἰς τὴν προκειμένην σκέψιν, διασάφησον ὁπόση δύναμις.

15 Θ ε ο φ. Καὶ τοῦτο παραπλησίως τοῖς ἐνωτέρῳ εἰρημένοις τῆς αὐτῆς ἔχεται διπλότης, ὧ φιλότης. Ἄκουε γὰρ αὐθις τοῦ αὐτοῦ Μαξίμου λέγοντος· «ὁ τοῖς οὐσι μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτός, ἐτέρῳ δὲ τρόπῳ μετέχεσθαι τοῖς δυναμένοις βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐσίαν κρυ-
20 φίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται». Καὶ πάλιν, «ὄλοι διόλου γινόμεθα θεοὶ χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος». Καὶ πάλιν, «ἡ μακαρία θεότης κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὑπεράρρητος καὶ ὑπεράγνωστος καὶ πάσης ἀπειρίας ἀπειράκις ἐξηρημένη, κηδ' ἴχνος ὄλωσ καταλήψεως, κἂν ψιλόν, τοῖς μετ'
25 αὐτὴν καταλείπασα». Καὶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου· «κατὰ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ μετέχεται καὶ ὁρᾶται τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν δὲ ἀμέθεκτός ἐστι». Καὶ πάλιν, «τὸ Θεὸς εἶναι δευτέρον ἐστὶ τῆς φύσεως· καὶ ἡμεῖς γὰρ θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ

49. Β' Πέτρ. 1, 4.

50. Κεφάλαια θεολογικά 1, 42, PG 90, 1193D.

51. Εἰς Ἄσμα ἀσμάτων 3, PG 44, 821BC.

52. Κεφάλαια θεολογικά 1, 7, PG 90, 1180C.

53. Ἐπιστολή 1, PG 91, 376AB.

54. Περί ἀποριῶν, PG 91, 1168A.

κοινωνοί»⁴⁹; Ἄλλὰ καὶ ὁ σοφὸς εἰς τὰ θεῖα Μάξιμος λέγει, «εἰς τοῦτο ἔπλασεν ἡμᾶς ὁ Θεός, διὰ νὰ γίνωμεν θείας φύσεως κοινωνοὶ καὶ μέτοχοι τῆς αἰδιότητος αὐτοῦ»⁵⁰, ὁ δὲ θεῖος πρόεδρος Νύσσης Γρηγόριος λέγει, «ὅταν ὁ θεῖος Παῦλος ἔγινε σκεῦος ἐκλογῆς, κατέστη οἶκος περιληπτικὸς τῆς ἀπεριλήπτου φύσεως»⁵¹.

Θεοτ. Εὐτυχὴς νὰ εἶσαι, Θεόφανες, διότι δὲν κάμνεις τὴν διάλεξιν ἀπλῶς πρὸς ἐπίδειξιν οὔτε διὰ νὰ πείσης τοὺς ἀκροατάς, ἀλλὰ πρὸς ἀκριβῆ ἔρευναν καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας. Τώρα ἐγὼ ἐνεθυμήθην ὅτι ὑπέμνησες ὅτι ἐκεῖνοι, προβάλλοντες τὰ τοιαῦτα ὡς σπουδαῖον δεῖγμα, λέγουν μεθεκτὴν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοῦτο εἶναι περισσότερον ἀπὸ πᾶν ἄλλο συντελεστικὸν εἰς τὴν προκειμένην ἐξέτασιν, διασάφησε μὲ ὅλην τὴν δύναμιν.

Θεοφ. Καὶ τοῦτο περικλείει τὴν ἰδίαν μὲ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα διπλὴν, ἀγαπητέ. Πράγματι ἄκουε πάλιν τὸν ἴδιον Μάξιμον λέγοντα, «ὁ μὴ ὑπάρχων μεθεκτὸς εἰς τὰ ὄντα κατ' οὐσίαν, θέλων δὲ νὰ μετέχεται κατ' ἄλλον τρόπον ἀπὸ τοὺς δυναμένους, δὲν ἐξέρχεται καθόλου ἀπὸ τὸ κατ' οὐσίαν κρύφιον»⁵². Καὶ πάλιν, «ὄλοι γενικῶς γινόμεθα θεοὶ χωρὶς ταύτισιν κατ' οὐσίαν»⁵³. Καὶ πάλιν, ἡ μακαρία θεότης κατ' οὐσίαν εἶναι υπεράρρητος καὶ υπεράγνωστος καὶ υπερύψωμένη ἀπειράκις ἀπὸ πᾶσαν ἀπειρίαν, μὴ ἀφήσασα οὔτε ἴχνος καθόλου καταλήψεως, ἔστω καὶ ψιλόν, εἰς τοὺς ὑπ' αὐτήν»⁵⁴. Ἄκουε ἐπίσης τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, «κατὰ τὴν θεοποιὸν χάριν μετέχεται καὶ ὁράται ἀπὸ τοὺς ἀξίους ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν δὲ εἶναι ἀμέθεκτος»⁵⁵. καὶ πάλιν, «τὸ εἶναι Θεός εἶναι δεύτερον ἔναντι τῆς φύσεως· διότι καὶ ἡμεῖς γινόμεθα θεοί, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ γίνωμεν τῆς αὐτῆς φύσεως»⁵⁶ καὶ πάλιν, «εἰ-

55. Μ. Ἀθανασίου. Πρὸς Ἀντίοχον 28. PG 28, 613D-616A.

56. Μ. Ἀθανασίου, Διάλογος μετὰ Μακεδονιανοῦ 1, 14, PG 28, 1313A.

δυνάμεθα». Καὶ πάλιν, «πρόδηλον ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ
 Θεοῦ ἔβλεπον οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν», ὡς καὶ περὶ τῶν
 ἀποστόλων γέγραπται, ὅτι «διαγρηγορήσαντες ὁ Πέτρος
 καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ». Καὶ τοῦ μεγά-
 5 λου Βασιλείου «αἱ μὲν ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς κατα-
 εαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος». Καὶ πάλιν,
 «ἡμεῖς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ γνωρίζειν λέγομεν
 τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ ὑ-
 πισχνούμεθα». Καὶ τοῦ Χρυσοστόμου πατρός· «τοῦ Πνεύ-
 10 ματος τὴν χάριν ἢ Γραφὴ ποτὲ μὲν πῦρ, ποτὲ δὲ ὕδωρ
 καλεῖ, δεικνῦσα ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶ ταῦτα ὀνόματα, ἀλλ'
 ἐνεργείας». Καὶ πάλιν, «οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς
 τὸ Πνεῦμα· θέλει δεῖξαι δηλονότι ὁ τοῦ Χριστοῦ πρόδρο-
 μος καὶ βαπτιστής, ὅτι πάντες ἡμεῖς μέτρῳ τὴν τοῦ
 15 πνεύματος ἐνέργειαν λαμβάνομεν (πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα
 τὴν ἐνέργειαν λέγει αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη), οὗ-
 τος δέ, τουτέστιν ὁ Χριστός, ἀμέτρητον καὶ ὀλόκληρον
 ἔχει πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν. Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀ-
 μέτρητος, πολλῷ μᾶλλον ἢ οὐσία». Ὁρᾶς ἀμφοτέρῃ ἡ-
 20 μῖν ὑπὸ τῶν σεπτῶν θεολόγων παραδεδομένα, καὶ ὡς
 ἀμέθεκτός ἐστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ μεθεκτὴ πως, καὶ
 κοινωνοῦμεν τῆς θείας φύσεως καὶ οὐ κοινωνοῦμεν οὐ-
 δαμῶς; Δεῖ οὖν ἀμφοτέρα ἡμᾶς τηρεῖν καὶ τίθεσθαι ὡς
 εὐσεβείας γνώμονα, καὶ τοὺς τῷ ἐνὶ χρωμένους κατὰ
 25 τοῦ ἑτέρου καὶ ταῦτ' οἰομένους τὸ αὐτὸ ἑκάτερον ὡς δυσ-
 σεβεῖς τε καὶ ἄφρονες ἀπορραπίζειν, μηδενὶ κατὰ μηδέ-
 να τρόπον συγχωροῦντας ὑπεναντίους ἑαυτοῖς ἢ ἀλλή-
 λους, καὶ ταῦτ' ἐπὶ τῶν τοιούτων, νομίζειν τοὺς ἁγίους,
 εἰδότας ἀνδρῶν μικρογνωμόνων ὃν ὡς ἀληθῶς τὴν δό-
 30 ξαν ταύτην τῆς ἐναντιώσεως νοῦν δ' ἔχοντι καὶ σὺν νῶ
 μετὰ Θεοῦ σκοποῦντι πάντα συνωδὰ καὶ φίλια.

57. Πρὸς Ἀντίοχον 28, PG 28, 616A.

58. Λουκᾶ 9, 32.

59. Ἐπιστολὴ 234, 1, De Ferrari 3, 372 PG 32, 869AB.

60. Ὑπόμνημα εἰς Ἰωάννην 32, 1, PG 59, 183.

ναι πρόδηλον ὅτι οἱ ἅγιοι δὲν ἔβλεπον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τὴν δόξαν»⁵⁷, ὅπως ἔχει γραφῆ καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων ὅτι «ὁ Πέτρος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ γρηγορήσαντες εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ»⁵⁸. "Ἀκουε καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον λέγοντα, «αἱ μὲν ἐνέργειαι αὐτοῦ καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»⁵⁹. καὶ πάλιν, «ἡμεῖς λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἰσχυριζόμεθα ὅτι πλησιάζομεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ»⁵⁹. "Ἀκουε καὶ τὸν Χρυσόστομον, «τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἡ Γραφὴ καλεῖ ἄλλοτε μὲν πῦρ ἄλλοτε δὲ ὕδωρ, δεικνύουσα ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ὀνόματα οὐσίας ἀλλὰ ἐνεργείας»⁶⁰ καὶ πάλιν, «ὁ Θεὸς δὲν δίδει μὲ μέτρον τὸ Πνεῦμα⁶¹. Θέλει δηλαδὴ ὁ πρόδρομος καὶ βαπτιστὴς τοῦ Χριστοῦ νὰ δείξη, ὅτι ὅλοι ἡμεῖς λαμβάνομεν ἐν μέτρῳ τὴν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος (πνεῦμα λέγει ἐδῶ τὴν ἐνέργειαν, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ μεριζομένη), οὗτος δὲ, δηλαδὴ ὁ Χριστός, ἔχει ὅλην τὴν ἐνέργειαν ἀμέτρητον καὶ ὀλόκληρον. Ἐὰν δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ εἶναι ἀμέτρητος, πολὺ περισσότερον εἶναι ἡ οὐσία»⁶². Βλέπεις ὅτι ἀμφότερα μᾶς ἔχουν παραδοθῆ ἀπὸ τοῦς σεπτῶς θεολόγους καὶ ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ἀμέθεκτος καὶ κάπως μεθεκτὴ, καὶ κοινωνοῦμεν τῆς θείας φύσεως καὶ δὲν κοινωνοῦμεν καθόλου; Πρέπει λοιπὸν νὰ τὰ τηρῶμεν ἀμφότερα καὶ νὰ τὰ θέτῶμεν ὡς γνώμονα εὐσεβείας, τοῦς δὲ χρησιμοποιοῦντας τὸ ἐν ἐναντίον τοῦ ἄλλου, καὶ νομίζοντας τὸ αὐτὸ ἐκάτερον, ν' ἀπομακρύνωμεν ὡς δυσσεβεῖς καὶ ἄφρονες, μὴ ἐπιτρέποντες εἰς κανένα καθ' οἷονδήποτε τρόπον νὰ νομίζῃ τοῦς ἁγίους ὡς ἀντιπάλους πρὸς ἑαυτοῦς καὶ ἀλλήλους, καὶ μάλιστα εἰς τοιαῦτα θέματα, γνωρίζοντας ὅτι τοιαύτη γνώμη περὶ ἐναντιώσεως εἶναι ἴδιον μικρογνωμόνων ἀνθρώπων, ἐνῶ διὰ τὸν ἔχοντα νοῦν καὶ πλήν τοῦ νοῦ ἐξετάζοντα μαζὶ μὲ τὸν Θεὸν εἶναι ὅλα σύμφωνα καὶ φιλικά.

61. Ἰω. 3, 34.

62. Ἐνθ' ἄνωτ. 30, 2, PG 59, 174.

14 **Θ ε ό τ.** Πῶς οὖν, ὦ σοφὲ Θεόφανες, πρὸς τῆς ἀληθείας ἄμφω ἐκεῖνα ἀληθῆ;

Θ ε ο φ. Σὴν καὶ τοῦτο χάριν θήσομαι σαφές. Πρῶτον δὲ δείξομεν ὡς ἀνοήτως παντάπασιν τὴν ἀποστολικὴν καὶ τὰς πατερικὰς ἐκεῖνοι ρήσεις διατελοῦσι προβαλλόμενοι, τὰς κοινωνοὺς ἡμᾶς λεγούσας γίνεσθαι φύσεως Θεοῦ, μὴ μόνον ὅτι πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ ἀκοινωνητον εἶναι καὶ ἀμέθεκτον τοῖς κτίσμασι πᾶσιν τὴν θείαν καὶ φύσιν καὶ οὐσίαν, ὅπερ διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου κηρύττεται Γραφῆς, ἀλλ' ὅτι καὶ ὡς αὐτοὶ ταύταις κερ-
10 χρημένοι διετέλεσαν, αὐτὴν τὴν ἐκείνων ἀνασκευάζει δόξαν. Σὺ γάρ, ὅ,τι ποτὲ δοξάζουσιν, οἴσθα τῶν ἄλλων ἀκριβέστερον. Εἶπὲ τοίνυν πρὸς τῆς ἀληθείας· οὐ πάντα μὲν λέγουσι μετέχειν τοῦ Θεοῦ, πάντα δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ μετέχοντα τῆς οὐσίας μετέχειν τοῦ Θεοῦ, ὡς μηδὲν ἔ-
15 τερον ὄντος τοῦ Θεοῦ πλὴν οὐσίας μόνης, ἵνα μὴ σύνθετος αὐτοῖς εἴη, μηδὲ πολλὰ τὰ ἄκτιστα;

Θ ε ό τ. Τοῦτ' ἀντικρυσ αὐτὸ καὶ δοξάζουσιν καὶ λέγουσιν.

15 **Θ ε ο φ.** Ἄλλ' αἱ ρήσεις, ἃς οἱ πρὸς ἡμᾶς ἀντικείμενοι προάγουσιν ὡς αὐτοῖς δῆθεν συνηγόρους, οὐ μόνον τᾶλλα πάνθ' ἀπλῶς, ἀλλ' οὐδὲ πάντας τοὺς ἀνθρώπους κοινωνοὺς τελεῖν φασὶ τῆς θείας φύσεως, καὶ τούτους γίνεσθαι ποθ' ὕστερον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχειν κοινωνοὺς. Πέτρος μὲν γὰρ ὁ τοῦ κορυφαίου χοροῦ τῶν
25 ἀποστόλων κορυφαῖος γραφῶν τοῖς ἰσότιμον λαχοῦσι πίστιν πρὸς εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν παρακαλεῖ «δι' ὧν», φησί, «τὰ τίμια ὑμῖν ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως». Ὁρᾷς ὅτι δωρεὰ ἐστὶν ἐν ἐπαγγελίαις κειμένη τοῖς κατὰ Χριστὸν βιοῦσι;
30 Τίς οὖν ἐπαγγέλλεται τινὶ τὰ προσόντα πᾶσιν ἐκ γενέσεως; Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος, «εἰς τοῦτο», φησί, «πεποίηκεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα γενώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως», ὡς οὐκ ὄντες ἄρα πρότερον οὐδ' ἅμα τῇ γενέσει

63. Β' Πέτρ. 1, 4.

64. Κεφάλαια διάφορα 1, 42, PG 90, 1193D.

14 Θεοτ. Πῶς λοιπόν, ὦ σοφὲ Θεόφανες, εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀμφοτέρα ἐκεῖνα ἀληθινά;

Θεοφ. Πρὸς χάριν σου θὰ διασαφήσω καὶ τοῦτο. Προηγουμένως ὅμως θὰ δείξωμεν ὅτι ἐντελῶς ἀνοήτως προβάλλουν συνεχῶς ἐκεῖνοι τὴν ἀποστολικὴν καὶ τὰς πατερικὰς ῥήσεις, οἱ ὅποιοι λέγουν ὅτι γινόμεθα κοινωνοὶ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον διότι ἀνατρέπεται τὸ ὅτι ἡ θεία φύσις καὶ οὐσία εἶναι ἀκοινώνητος καὶ ἀμέθεκτος εἰς ὅλα τὰ κτίσματα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κηρύσσεται δι' ὀλοκλήρου τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποίησαν τὰς ῥήσεις ταύτας οἱ ἴδιοι ἀνασκευάζει αὐτὴν τὴν δοξασίαν των. Σὺ βεβαίως γνωρίζεις ἀκριβέστερον ἀπὸ πάντα ἄλλον τί δοξάζουν ἐκεῖνοι. Εἶπε λοιπόν διὰ τὴν ἀλήθειαν δὲν λέγουν ὅτι ὅλα μετέχουν τοῦ Θεοῦ, ὅλα δὲ τὰ μετέχοντα τοῦ Θεοῦ μετέχουν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο πλὴν οὐσίας μόνον, διὰ νὰ μὴ εἶναι δι' αὐτοὺς σύνθετος οὔτε πολλὰ τὰ ἄκτιστα;

Θεοτ. Αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ δοξάζουν καὶ λέγουν.

15 Θεοφ. Ἄλλὰ αἱ ῥήσεις, τὰς ὁποίας προβάλλουν πρὸς ἡμᾶς οἱ ἀντίθετοι ὡς δῆθεν συνηγόρους των, ἰσχυρίζονται ὅτι ὄχι μόνον γενικῶς ὅλα τὰ ἄλλα δὲν εἶναι κοινωνοὶ τῆς θείας φύσεως, ἀλλ' οὔτε οἱ ἄνθρωποι, ὅτι αὐτοὶ γίνονται κοινωνοὶ εἰς κάποιαν μεταγενεστέραν στιγμὴν, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐξ ἀρχῆς. Πράγματι ὁ Πέτρος, ὁ κορυφαῖος τοῦ κορυφαίου χοροῦ τῶν ἀποστόλων, γράφων πρὸς τοὺς ἐπιτυχόντας ἰσότιμον πίστιν προτρέπει εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν· «διὰ τῶν ὁποίων ἔχουν δωρηθῆ αἱ πολύτιμοι ὑποσχέσεις, διὰ νὰ γίνετε δι' αὐτῶν θείας φύσεως κοινωνοί»⁶³. Βλέπεις ὅτι ὑπάρχει δωρεὰ ἡ ὁποία κατὰ τὰς ἐπαγγελίας ἀναμένει τοὺς κατὰ Χριστὸν ζῶντας; Ποῖος λοιπόν ὑπόσχεται εἰς κάποιον ἐκεῖνα τὰ ὁποία ἔχουν ὅλοι ἐκ γενέσεως; Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος λέγει, «διὰ τοῦτο ἔπλασεν ἡμᾶς ὁ Θεός, διὰ νὰ καταστῶμεν κοινωνοὶ θείας φύσεως»⁶⁴, τοῦτο δὲ καθ' ὅσον δὲν ἤμεθα προηγουμένως οὔτε ἔχομεν γίνεαι κοινωνοὶ ταύτης ὁμοῦ μὲ τὴν γένεσιν.

καὶ κοινωνοὶ πεπονημένοι ταύτης. Ὁ δὲ θεῖος Παῦλος οὐχ ὅτε μὴ πιστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ μιμητῆς γέγονε Χριστοῦ τῆς ἀπεριλήπτου φύσεως οἴκος ἐχρημάτισε; Πού τοίνυν εἰσὶν οἱ τὰ ὄντα πάντα κοινωνεῖν λέγοντες αὐ-
5 τῆς, ἐπεὶ πάντα μετέχει τοῦ Θεοῦ;

Θ ε ό τ. Ἐρρέτωσαν οὗτοι· παιδαριώδεις γὰρ ὄντες τὴν διάνοιαν, νεανικοὶ δὲ τὴν ἀπειθείαν καὶ τὴν ἀναίδειαν, ταῖς φρεσίν, ὡς ἔοικεν, ἀλλ' οὐ τῇ κακίᾳ νηπιάζουσιν. Ἐγὼ δ' οἶμαι συνορᾶν ἐκ τῶν εἰρημένων νῦν,
10 ὅπως καὶ μεθεκτὸς καὶ ἀμέθεκτος εἶναι λέγεται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός.

16 Θεοφ. Ἐξήγησαι τοίνυν ὃ τυγχάνεις διανοούμενος.

Θ ε ό τ. Ἐπειδὴ τοῖς ἁγίοις μόνοις δέδοται κοινωνοὺς τῆς θείας φύσεως τελεῖν, τοῖς μὲν ἄλλοις ἀμέθεκτον ἐροῦμεν τὴν οὐσίαν τε καὶ φύσιν τοῦ Θεοῦ, τοῖς δὲ
15 εὐηρησθηκόσι τούτῳ μεθεκτὴν, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην λῆξιν. Καὶ πρὸς τοῦτ' ἄρ' αὐτὸ κακεῖνο φέρει τὸ εἰρημένον Γρηγορίῳ τῷ τῆς θεολογίας ἐπωνύμῳ· «ἔσται δὲ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐν τῷ καιρῷ
20 τῆς ἀποκαταστάσεως, ὅταν μηκέτι πολλὰ ὤμεν, ὥσπερ νῦν τοῖς κινήμασι καὶ τοῖς πάθεσιν, οὐδὲν ὅλως Θεοῦ ἢ ὀλίγον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἀλλ' ὅλοι θεοειδεῖς, ὅλου Θεοῦ χωρητικοὶ καὶ μόνου· τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις πρὸς ἣν σπεύδομεν». Καλῶς ἄρ' ἐπιβαλεῖν δοκῶ, Θεό-
25 φανες, καὶ ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ σοι συνδοκεῖ, καὶ συμφήσαις ἂν ἐπιψηφιζόμενος μὴ ἄλλως ἔχειν;

Θ ε ο φ. Ἀπαγε· μεσσαλιανούς γὰρ τοῦτ' αὐτὸ φρονοῦντας, ὡς οἱ κατ' αὐτούς κεκαθαρμομένοι τὴν ὑπόστασιν δέχονται τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ εἰς ἐκείνην ἀνέρ-
30 χονται τὴν φύσιν, οἱ θεῖοι πατέρες τελέως ἀπεκλήρουσαν, εἰπόντες ὡς γίνεται τις ἐπιδημία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῖς ὡς χρεῶν κεκαθαρμομένοις, καὶ ἐνοικεῖ αὐτοῖς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν

65. Α' Κορ. 11, 1.

66. Λόγος 30 (Θεολογικός 4), 6, J. Barbel, σ. 184 PG 36, 112AB.

Ὁ δὲ θεῖος Παῦλος ἦτο οἶκος τῆς ἀπεριλήπτου φύσεως, ὄχι μόνον ὅταν ἦτο ἄπιστος, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔγινε μμητῆς τοῦ Χριστοῦ⁶⁵; Ποῦ λοιπὸν εἶναι οἱ λέγοντες ὅτι ὅλα τὰ ὄντα κοινωνοῦν αὐτῆς, ἐπειδὴ ὅλα μετέχουν τοῦ Θεοῦ;

Θεοτ. Ἄς ἐξαφανισθοῦν αὐτοί! Διότι, ὅπως φαίνεται, νηπιάζουν κατὰ τὰς φρένας καὶ ὄχι κατὰ τὴν κακίαν, ἐφ' ὅσον εἶναι νεανικὸς κατὰ τὴν ἀπείθειαν καὶ τὴν ἀναίδειαν. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι ἀπὸ τὰ λεχθέντα ἀντιλαμβάνομαι, πῶς λέγεται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι καὶ μεθεκτὸς καὶ ἀμέθεκτος κατ' οὐσίαν.

16

Θεοφ. Ἀνάπτυξε λοιπὸν αὐτὸ τὸ ὁποῖον σκέπτεσαι.

Θεοτ. Ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἁγίους μόνον ἔχει δοθῆ τὸ δικαίωμα νὰ διατελοῦν κοινωνοὶ τῆς θείας φύσεως, θὰ εἴπωμεν ὅτι εἰς τοὺς ἄλλους μὲν ἡ οὐσία καὶ φύσις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμέθεκτος, εἰς τοὺς εὐαρεστοῦντας ὅμως αὐτὸν εἶναι μεθεκτὴ, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην κατάληξιν. Καὶ πρὸς τοῦτο ἀκριβῶς φέρει καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει λεχθῆ ἀπὸ τὸν Γρηγόριον, τὸν ἐπώνυμον τῆς θεολογίας· «θὰ εἶναι δὲ ὁ Θεὸς τὰ πάντα εἰς πάντα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀποκαταστάσεως, ὅταν δὲν θὰ εἴμεθα ποτὲ πολλά, ὅπως τῶρα ὅποτε μὲ τὰ κινήματα καὶ τὰ πάθη δὲν φέρομεν μέσα μας τίποτε ἀπολύτως ἢ ὀλίγον ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ θὰ εἴμεθα ὅλοι θεοειδεῖς, χωρητικοὶ ὄλου καὶ μόνου τοῦ Θεοῦ, διότι αὐτὸ εἶναι ἡ τελείωσις πρὸς τὴν ὁποίαν σπεύδομεν»⁶⁶. Καλῶς λοιπὸν νομίζω, Θεόφανες, ὅτι ἐπιβάλλεται καὶ ταῦτα νὰ ἔχουν οὕτω, συμφωνεῖς δὲ καὶ σὺ καὶ θὰ ἐδέχεσο νὰ ψηφίσῃς ὅτι δὲν εἶναι διαφορετικά;

Θεοφ. Καθόλου. Διότι οἱ θεῖοι Πατέρες ἀπεκήρυξαν τελείως τοὺς Μασσαλιανούς, οἱ ὁποῖοι ἐφρόνουν τὸ ἴδιον, ὅτι οἱ κατὰ τὴν ἄποψίν των κεκαθαρμένοι δέχονται τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀνέρχονται εἰς ἐκείνην τὴν φύσιν· τοὺς ἀπεκήρυξαν εἰπόντες ὅτι πραγματοποιεῖται κάποια κάθοδος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς πρεπόντως κεκαθαρμένους καὶ ἐνοικεῖ εἰς αὐτοὺς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἐπαγ-

ἐπαγγελίαν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἢ θεότης. Ἐλλὰ
μηδὲ τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο θορυβεῖτω σου πάλιν τὴν διά-
νοιαν, ὡς ὅλου Θεοῦ χωρητικοὶ ἔσονται οἱ ἅγιοι, τῶν
λόγων ἐκείνων μεμνημένου, ὧν ἔναγχος ἐποησάμεθα,
5 δεικνύντες μηδαμῆ μηδὲν λυμαίνεσθαι τῷ ἀμεθέκτῳ τῆς
οὐσίας τὸ δι' ἐκάστης τῶν ἐνεργειῶν ὅλον τὸν Θεὸν
μετέχεσθαι τε καὶ νοεῖσθαι λέγεσθαι· οὐ γὰρ σωματικῶς
μερίζεται τὰ ἄσώματα. Διὸ καὶ διὰ τῆς μιᾶς ὑποστάσε-
ως ὅλω μοι ἀτρέπτως ὅλος ἦνῶται. Οἱ χωρητικοὶ τοί-
10 νν θείας καὶ θεοποιουῦ γεγονότες ἐνεργείας, ὅλου Θεοῦ
καθεστήκασι χωρητικοί. Ὅταν δὲ τὴν φύσιν ὑπερανα-
βάντες καθαρῶς, πᾶσαν ἀποπαύσωσιν ἐνέργειαν ψυχῆς
καὶ σώματος, ὡς μόνης τῆς θείας ἐνεργείας ἐπειλημμέ-
νοι, τηνικαῦτα τελεσθεῖεν ἂν ὅλου καὶ μόνου Θεοῦ χω-
15 ρητικοί· τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις πρὸς ἣν σπεύδομεν, ἀ-
ποστολικῶς εἰπεῖν, «ἀποτιθέμενοι τὰ θελήματα τῆς σαρ-
κὸς καὶ τῶν διανοιῶν». Φησὶ γὰρ καὶ Μάξιμος ὁ τῶν
τοιούτων εἶπερ τις ἐρμηνεύς, ὅτι «πᾶσα θεία ἐνέργεια
δι' ἑαυτῆς ὅλον τὸν Θεὸν ἀμερῶς ὑποσημαίνει»· πᾶσαν
20 δὲ εἰπὼν πολλὰς ἔδειξε καὶ οὐκ οὐσίας οὔσας. Ὅτι δὲ
οὐδὲ τοῖς ἁγίοις μεθεκτὴ ἐστὶν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὁ αὐ-
τὸς Μάξιμος διὰ τῶν μικρὸν ἀνωτέρω προηγημένων ἔ-
δειξεν ἡμῖν, εἰπὼν ὡς «ὁ Θεὸς τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου
παντελῶς οὐκ ἐξίσταται». Καὶ πάλιν «ὅλοι διόλου γινό-
25 μεθα θεοί, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος». Καὶ ὁ
μέγας Ἀθανάσιος· «κατὰ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ μετέ-
χεται καὶ ὁράται τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν δὲ ἀ-
μέθεκτός ἐστι». Καὶ πάλιν· «θεοὶ μὲν γινόμεθα τῆς δὲ
αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα». Καὶ ὁ Χρυσό-
30 στομος πατήρ, «οὐκ ἐκ μέτρου δίδοσθαι τὸ Πνεῦμα» πα-
ρὰ τοῦ βαπτιστοῦ ἀκηκοώς, «θέλει», φησί, «δεῖξαι, ὅτι

67. Πρβλ. Ἰω. 14, 23.

68. Ἐφ. σ. 2, 3.

69. Χωρίον μὴ ἀνιχνευθέν. Περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ βλ. Ἀντιρρητικὸν πρὸς Ἀκίνδυνον 5, 27, κωδ. Coisl. 98, φ. 146· Κεφάλαια 91, PG 150, 1185CD.

70. Κεφάλαια θεολογικά 1, 7, PG 90, 1180C,

71. Ἐπιστολή 1, PG 91, 376AB.

γελίαν⁶⁷, ὄχι ὅμως ἡ θεότης κατὰ τὴν φύσιν τῆς. Ἄλλὰ νὰ μὴ θορυβῇ τὴν διάνοιάν σου οὔτε τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο πάλιν, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἅγιοι θὰ εἶναι χωρητικοὶ ὅλου τοῦ Θεοῦ· πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἐνθυμῆσαι τοὺς λόγους ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἐξεφέραμεν πρὸ ὀλίγου, δεικνύοντες ὅτι τὸ νὰ λέγεται ὅτι δι' ἐκάστης τῶν ἐνεργειῶν μετέχεται καὶ νοεῖται ὅλος ὁ Θεός δὲν ἀφανίζει καθόλου τίποτε ἀπὸ τὸ ἀμέθεκτον τῆς οὐσίας· διότι τὰ ἀσώματα δὲν μερίζονται σωματικῶς. Διὸ καὶ διὰ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως ὅλος ἐνώνεται μὲ ὅλον ἐμὲ ἀτρέπτως. Οἱ γενόμενοι λοιπὸν χωρητικοὶ τῆς θείας καὶ θεοποιουῦ ἐνεργείας ἔχουν καταστῆ χωρητικοὶ ὅλου τοῦ Θεοῦ. Ὅταν δέ, ὑπερναβάντες καθαρῶς τὴν φύσιν, καταπαύσουν πᾶσαν ἐνεργειαν ψυχῆς καὶ σώματος, ὡς λαβόντες μόνον τὴν θείαν ἐνεργειαν, τότε θὰ καταστοῦν καὶ χωρητικοὶ ὅλου καὶ μόνου τοῦ Θεοῦ· διότι τοῦτο εἶναι ἡ τελείωσις πρὸς τὴν ὁποίαν σπεύδομεν, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν ἀποστολικῶς, «ἀποβάλλοντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν»⁶⁸. Λέγει πράγματι καὶ ὁ Μάξιμος, ὁ καλύτερος ἐρμηνευτὴς τῶν τοιούτων καταστάσεων, ὅτι «πᾶσα θεία ἐνεργεια ὑποδηλώνει δι' ἑαυτῆς ὅλον τὸν Θεὸν ἀμερῶς»⁶⁹. Εἰπὼν δὲ πᾶσαν, ἔδειξεν ὅτι αὐταὶ εἶναι πολλαὶ καὶ δὲν εἶναι οὐσίαι. Ὅτι δὲ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι οὔτε εἰς τοὺς ἁγίους μεθεκτὴ, μᾶς ἔδειξεν ὁ ἴδιος ὁ Μάξιμος διὰ τῶν ὀλίγων ἀνωτέρω προβληθέντων χωρίων, εἰπὼν ὅτι «ὁ Θεός δὲν ἐξίσταται καθόλου ἀπὸ τὴν κατ' οὐσίαν κρυφίτητα»⁷⁰ καὶ πάλιν, «ὅλοι γινόμεθα ἐντελῶς θεοί, χωρὶς τὴν κατ' οὐσίαν ταύτισιν»⁷¹. Καὶ ὁ μέγας Ἄθανάσιος, «κατὰ τὴν θεοποιὸν χάριν μετέχεται καὶ ὁρᾶται ἀπὸ τοὺς ἀξίους ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν δὲ εἶναι ἀμέθεκτος»⁷² καὶ πάλιν, «θεοὶ μὲν γινόμεθα, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ γίνωμεν τῆς φύσεώς του»⁷³. Καὶ ὁ Χρυσόστομος πατήρ, ἀκούσας ἀπὸ τὸν Βαπτιστὴν ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν δίδεται κατὰ μέτρον⁷⁴,

72. Μ. Ἄθ. Ἀνασίου, Πρὸς Ἀντίοχον 28, PG 28, 613D-616A.

73. Μ. Ἄθ. Ἀνασίου, Διάλογος μετὰ Μακεδονιανοῦ 1, 14, PG 28, 1313A.

74. Ἰω. 3, 34.

πάντες ἡμεῖς μέτρῳ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος λαμβάνομεν· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη», ὡς τῆς οὐσίας οὐσης ἀμεροῦς. Ὡστε οὐδ' οὗτος συγχωρεῖ, οὐδ' αὐτοὺς τοὺς μετέχοντας τοῦ Πνεύματος μετέχειν οἶεσθαι
 5 τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος. Πρὸς δὲ τοῖς ἐνθέοις διδασκασι τῶν θεοσόφων τούτων οὐδὲ τῷ ἀνωτέρῳ μικρὸν ἡμῖν ἐκτεθειμένῳ γνώμονι τῆς εὐσεβείας ἐναρμόνιον ἐστι τὸ τοὺς ἁγίους μετόχους εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖνος γὰρ μεθεκτὴν ἀπλῶς καὶ ἀμέθεκτον ἐτίθει ταύτην,
 10 ἀλλ' οὐχὶ τισὶ μὲν ἀμέθεκτον, τισὶ δὲ μεθεκτὴν.

17 **Θ ε ο τ.** Εἰ τοίνυν μήτε κατὰ μέρη ταύτην τὴν διαφορὰν προσίεται — καὶ γὰρ ὑπάρχει ἀμερῆς —, μήτε τισὶ μὲν μέτεστιν αὐτῆς, τισὶ δ' οὐ μέτεστι, πῶς ἑκάτερον ἐκεῖνο ἀληθές;

15 **Θ ε ο φ.** Ἄκουε καὶ μάνθανε· τὴν ὑπερουσιότητα τὴν θείαν «οὔτε εἰπεῖν ἐστὶν οὔτε ἐννοῆσαι», οὔτε ὅλως πως θεωρῆσαι, διὰ τὸ πάντων αὐτὴν ἐξηρημένην εἶναι καὶ ὑπεράγνωστον, ἀπεριλήπτῳ δυνάμει καὶ τῶν ὑπερουρανίων νόων ὑπεριδρυμένην, καὶ πᾶσι πάντῃ ἀληπτόν
 20 τε καὶ ἄρρητον αἰεὶ. Οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστὶν αὐτῆς κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα ἢ κατὰ τὸν μέλλοντα ὀνομαζόμενον, οὐδὲ λόγος ἐν ψυχῇ συνιστάμενος ἢ διὰ γλώττης προφερόμενος, οὐκ ἐπαφή τις αἰσθητῆ ἢ νοερά· ἀλλ' οὐδὲ φαντασία ὅλως, εἰ μὴ τις φαίη τὴν ἐξ ἀποφάσεων τελεωτάτην
 25 ἀκαταληψίαν, ὡς πάντα ὅσα ἐστὶν ἢ ὅλως λέγεται ὑπεροχικῶς ἀφαιρουμένην. Καὶ τοίνυν οὐδ' οὐσίαν αὐτὴν ἢ φύσιν ὀνομάσαι θεμιτὸν ὀνομάζοντα κυρίως, ὅστις τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἀλήθειαν ἀληθείας ἐπιγνώμων. Ἐπεὶ δ' αὐθις πάντων ἐστὶν αἰτία, καὶ περὶ αὐτὴν πάντα καὶ
 30 αὐτῆς ἕνεκα, καὶ αὐτὴ ἐστὶ πρὸ πάντων καὶ ἀπλῶς καὶ ἀπεριορίστως ἐν ἑαυτῇ ἅπαντα προεἴληφεν, ἐκ πάντων

75. Ὑπόμνημα εἰς Ἰωάννην 30, 2. PG 59, 174.

76. Διογ. Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων 1, 1, PG 3, 588A.

λέγει, «θέλει νά δείξη ὅτι ὅλοι ἡμεῖς λαμβάνομεν μέτρον τήν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος, διότι αὐτή εἶναι ἡ μεριζομένη»⁷⁵, καθ' ὅσον ἡ οὐσία εἶναι ἀμερῆς. Ὡστε καὶ αὐτός δὲν συγχωρεῖ οὔτε εἰς αὐτούς τοὺς μετέχοντας τοῦ Πνεύματος νά νομίζουν ὅτι μετέχουν τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος. Ἐκτός δὲ τῶν ἐνθέων διδαγμάτων τῶν θεοσόφων τούτων ἀνδρῶν δὲν εἶναι οὔτε μέ τὸν ὀλίγον ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ἀπὸ ἡμᾶς γνώμονα τῆς εὐσεβείας ἐναρμόνιον τὸ ὅτι οἱ ἅγιοι εἶναι μέτοχοι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ· διότι ἐκεῖνος ἔθετεν αὐτὴν γενικῶς μεθεκτὴν καὶ ἀμέθεκτον, ἀλλ' ὄχι εἰς μερικοὺς μὲν ἀμέθεκτον, εἰς μερικοὺς δὲ μεθεκτὴν.

17 Θεοτ. Ἐάν λοιπόν δὲν ἐπιδέχεται οὔτε κατὰ μέρη αὐτὴν τὴν διαφορὰν —διότι εἶναι ἀμερῆς— οὔτε ἀπὸ ἄλλους μὲν μετέχεται ἀπὸ ἄλλους δὲ ὄχι, πῶς εἶναι ἀληθές τὸ καθὲν ἀπὸ τὰ δύο ἐκεῖνα;

Θεοφ. Ἄκουε καὶ μάνθανε. Τὴν θεῖαν ὑπερουσιότητα «δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νά τὴν διατυπώσης οὔτε νά τὴν ἐννοήσης», οὔτε καθόλου νά τὴν θεωρήσης, διότι εἶναι ὑπερβατικὴ πάντων καὶ ὑπεράγνωστος, κατὰ ἀπερίληπτον δύναμιν ὑπεριδρυμένη καὶ τῶν ὑπερουρανίων νόων, καὶ ἐντελῶς ἀκατάληπτος καὶ πάντοτε ἄρρητος εἰς ὅλους⁷⁶. Δὲν ὑπάρχει πράγματι ὄνομα αὐτῆς χρησιμοποιούμενον κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἢ κατὰ τὸν μέλλοντα οὔτε λόγος ἐνδιάθετος εἰς τὴν ψυχὴν ἢ προσφερόμενος διὰ γλώσσης οὔτε ἐπαφὴ αἰσθητῆ ἢ νοερά· ἀλλ' οὔτε φαντασία αὐτῆς καθόλου ὑπάρχει, ἐκτός ἐάν εἴπῃ κανεὶς τὴν τελειοτάτην ἀκαταληψίαν ἢ ὁποία προέρχεται ἐκ τῆς ἀποφατικῆς πορείας κατὰ τὴν ὁποίαν ἀποστερεῖται ὑπεροχικῶς ὅλων ὅσα εἶναι ἢ γενικῶς λέγονται. Ἐπομένως ὁ ἐπιγνώμων τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἀλήθειαν ἀληθείας δὲν εἶναι θεμιτὸν νά τὴν ὀνομάσῃ κυριολεκτικῶς οὔτε οὐσίαν οὔτε φύσιν. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν εἶναι αἰτία πάντων, καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἔνεκα αὐτῆς εἶναι τὰ πάντα, καὶ αὐτὴ εἶναι πρὸ πάντων, καὶ ἔχει εἰλημμένα ἐκ τῶν προτέρων εἰς ἑαυτὴν τὰ πάντα ἀπλῶς καὶ ἀπεριορίστως, πρέπει νά ὀνομασθῇ αὕτη ἀπὸ τὰ

αὐτὴν ὀνομαστέον καταχρηστικῶς, ἀλλ' οὐ κυρίως. Οὐ-
 κοῦν καὶ οὐσίαν αὐτὴν καὶ φύσιν προσρητέον, κυρίως
 δὲ τὴν οὐσιοποιὸν τοῦ Θεοῦ πρόοδόν τε καὶ ἐνέργειαν.
 Ὅτι δὲ καὶ αὕτη οὐσιωνυμεῖται, καὶ κυρίως αὕτη, τοῦ
 5 μεγάλου ἄκουσον Διονυσίου· «μετιτέον» λέγοντος «ἐπὶ
 τὴν ὄντως οὐσαν τοῦ ὄντως ὄντος θεολογικὴν οὐσιωνυ-
 μίαν· τοσοῦτον δὲ ὑπομνήσομεν, ὅτι τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ
 τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ἢ ὑπερούσιος, ἐκφαίνειν (ἄρ-
 ρητον γὰρ τοῦτο καὶ ἄγνωστον καὶ παντελῶς ἀνέκφαν-
 10 τον, καὶ αὐτὴν ὑπεραῖρον τὴν ἔνωσιν), ἀλλὰ τὴν οὐσιο-
 ποιὸν εἰς τὰ ὄντα πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας πρό-
 οδον ὑμνήσαι». Ὁρᾷς ὅτι ὄντως οὐσαν οὐσιωνυμίαν τὴν
 θείαν λέγει πρόοδον; Καλεῖ μέντοι οὕτω κἀνταῦθα καὶ
 τὸ κρύφιον πάντη καὶ ἀνεκφοίτητον καὶ ἀνέκφαντον ἐ-
 15 κείνο, εὗροις δ' ἂν παραπλησίως καὶ τὴν τῆς φύσεως
 προσηγορίαν κἀπὶ τῶν φυσικῶς προσόντων τιθεμένην,
 ὡς καὶ ὁ τῶν Γρηγορίων θεολογικώτατός φησὶ πού τῶν
 Ἐπιπῶν «ἦδε γὰρ ἀνακτος ἐμοῦ φύσις ὄλβον ὀπάζειν».
 Οὐδὲ γὰρ τὸ διδόναι φύσις ὄτρωον, ἀλλὰ φυσικῶς τοῦτο
 20 πρόσσεσι τῷ εὐεργετικῷ. Κἀπὶ τοῦ πυρὸς δὲ φαίη τις
 ἂν φύσιν ἔχειν ἀνωφερὲς εἶναι, καὶ φῶς ἐνιέναι τοῖς
 ὀρῶσιν· ἀλλ' οὐχ ἢ κίνησις αὐτῷ φύσις, οὐδὲ τὸ ἐμποι-
 εῖν ἀπλῶς, ἀλλ' ἢ τῆς κινήσεως ἀρχή. Λέγεται τοιγα-
 ροῦν καὶ τὰ φυσικὰ φύσις, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Διο-
 25 νύσιος ἀλλαχοῦ φησι, «φύσις», γραφῶν, «τῷ ἀγαθῷ
 τὸ παράγειν καὶ σώζειν»· δηλονότι φυσικῶς τοῦτο πρόσ-
 σεστιν αὐτῷ. Καὶ τοίνυν ὅταν ἀκούσης τῶν πατέρων ἀ-
 μέθεκτον λεγόντων τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκείνην μοι
 νόει τὴν ἀνεκφοίτητόν τε καὶ ἀνέκφαντον. Ὅταν δ'
 30 αὐθις μεθεκτὴν, νόει μοι τὴν φυσικῶς προσοῦσαν τῷ
 Θεῷ πρόοδον καὶ τὴν ἐκφανσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν· καὶ
 οὕτω στέργων ἀμφοτέρα ὁμόλογος ἔσῃ τοῖς πατράσιν.

77. Αὐτόθι 5, 1, PG 3, 816B.

78. Ἐπη δογματικά 4, 84, PG 37, 422A.

πάντα καταχρηστικῶς ἀλλ' ὄχι κυριολεκτικῶς. Ἐπομένως ἄς ὀνομάζεται αὕτη οὐσία καὶ φύσις, κυρίως ὅμως ἄς ὀνομάζεται οὐσιοποιὸς πρόοδος καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Περὶ τοῦ ὅτι δὲ καὶ αὕτη οὐσιωνυμεῖται, καὶ κυρίως αὕτη, ἄκουε τὸν μέγαν Διονύσιον λέγοντα· «ἄς μεταβῶμεν εἰς τὴν ὄντως οὐσαν θεολογικὴν θεωνυμίαν τοῦ ὄντως ὄντος· θὰ ὑπομνήσωμεν δὲ τοῦτο, ὅτι σκοπὸς τοῦ λόγου δὲν εἶναι νὰ παρουσιάσωμεν τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν ὡς ὑπερούσιον (διότι τοῦτο εἶναι ἄρρητον καὶ ἄγνωστον καὶ ἐντελῶς ἀνέκφαντον ὑπερβαῖνον καὶ αὐτὴν τὴν ἔνωσιν), ἀλλὰ νὰ ὑπομνήσωμεν τὴν οὐσιοποιὸν πρόοδον τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας εἰς ὅλα τὰ ὄντα»⁷⁷. Βλέπεις ὅτι τὴν θεῖαν πρόοδον λέγει ὄντως οὐσαν οὐσιωνυμίαν; Καλεῖ ὅμως οὕτω ἐδῶ ἐπίσης καὶ ἐκεῖνο τὸ ἐντελῶς κρύφιον καὶ ἀνεκφοίτητον καὶ ἀνέκφαντον, εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ εὖρης παραπλησίως καὶ τὴν προσηγορίαν τῆς φύσεως χρησιμοποιουμένην ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐπίσης προσόντων, καθὼς λέγει κάπου εἰς τὰ Ἔπη τοῦ ὀ θεολογικώτατος τῶν Γρηγορίων· «αὕτη ἐδῶ ἡ φύσις τοῦ ἄνακτός μου εἶναι νὰ φέρῃ εὐημερίαν»⁷⁸. Ὅπωςδὴποτε δὲν ἔχει κανεὶς φύσιν τὸ νὰ δίδῃ, ἀλλὰ τοῦτο προσυπάρχει φυσικῶς εἰς τὸ εὐεργετικόν. Καὶ ἐπὶ τοῦ πυρὸς δὲ δύναται νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ἔχει φύσιν τὸ νὰ εἶναι ἀνωφερὲς καὶ νὰ προσφέρῃ φῶς εἰς τοὺς βλέποντας, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ κίνησις φύσις του, οὔτε τὸ προκαλεῖν ἀπλῶς φῶς, ἀλλ' εἶναι φύσις ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. Λέγονται βεβαίως καὶ τὰ φυσικὰ προσόντα φύσις, ὅπως λέγει ἄλλοῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁ μέγας Διονύσιος γράφων, «φύσις τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι νὰ παράγῃ καὶ νὰ σώζῃ»⁷⁹, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τοῦτο προσυπάρχει εἰς αὐτὸν φυσικῶς. Ὄταν λοιπὸν ἀκούσης τοὺς πατέρας νὰ λέγουν ἀμέθεκτον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, νὰ ἐννοῆς ἐκείνην τὴν ἀνεκφοίτητον καὶ ἀνέκφαντον. Ὄταν πάλιν ἀκούσης νὰ τὴν λέγουν μεθεκτὴν, νὰ ἐννοῆς τὴν φυσικῶς προσυπάρχουσαν εἰς τὸν Θεὸν πρόοδον καὶ τὴν ἔκφανσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν· καὶ οὕτω παραδεχόμενος ἀμφοτέρα θὰ εἶσαι ὁμόλογος μὲ τοὺς

Ἄλλὰ καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐκείνην αὐτήν,
 εἰ καὶ μὴ καθ' ἑαυτήν, τὴν θείαν φύσιν λέγων μεθεκτὴν
 ἐν τοῖς ὅροις μενεῖς τῆς εὐσεβείας· συντηρεῖται γὰρ καὶ
 οὕτω τὸ ἀμέθεκτόν τε καὶ ἀνέκφαντον τῆς ἀνεκφοιτήτου
 5 φύσεως ἐκείνης. Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ τοὺς ἕξωθεν σο-
 φοὺς οὐσίαν οὐ τὴν ἐκάστου μόνον φύσιν ὀνομάζοντας,
 ἀλλὰ καὶ τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη· διαιροῦντες γὰρ ὑπὸ
 τὴν οὐσίαν ταῦτα πάντα τάττουσιν. Ἡμεῖς δ' ἔτι προσ-
 διατρίψαντες τῇ τοῦ ἀμεθέκτου θεωρία τὸ κρύφιόν τε
 10 καὶ ἀνέκφαντον τῆς θείας φύσεως, ἐφ' ὅσον ἡμῖν ἔξε-
 στιν, ἀναφήνωμεν ὕψος.

18 Ἐρομένῳ μοι τοίνυν ἀπόκριναι, χρηστὲ Θεότιμε· οὐ
 τὸ μέρος τῆς οὐσίας καὶ τὸ βραχύτατον πάσας ἔχει τὰς
 αὐτῆς δυνάμεις;

15 Θεότ. Πάντας οἶμαί σοι τοῦτο συνερεῖν, καὶ δι'
 αἰσθήσεως εἰδότας, ὡς καὶ ὁ σπινθήρ, ἐλάχιστον ὑπάρ-
 χον τοῦ πυρός, λαμπρόν τε καὶ φωτιστικόν ἐστι, διακρι-
 τικόν τε καὶ καυστικόν τῶν ἐγγιζόντων, αὐτοκίνητόν τε
 φύσει καὶ ἀνωφερές, καὶ ἀπλῶς ὅσα καὶ τὸ πῦρ, οὐ
 20 μόριόν ἐστι, καὶ ἡ σταγὼν ὅσα καὶ τὸ ὕδωρ, οὐ ἐστι
 σταγὼν, καὶ ἡ βῶλος ὅσα καὶ τὸ μέταλλον, ὅτουδήποτ'
 ἂν ἀπορρῶξ διατελοίη.

Θεοφ. Τοιγαροῦν εἶπερ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ με-
 τέχομεν, κἂν εἰ πάσης, κἂν εἰ μορίου μετέχει τις αὐ-
 25 τῆς, παντοδύναμος ἐστὶ καὶ οὕτω τῶν ὄντων ἕκαστον
 ἐστὶ παντοδύναμον, ὃ μὴδὲ πάντες ἔχομεν ὁμοῦ, κἂν
 πᾶσαν τὴν κτίσιν συμπεριλαβὼν εἴπησιν. Τοῦτο δεικνύς ὁ
 Παῦλος ἐκ περιουσίας καὶ αὐτοῖς τοῖς εὐμοιρηκόσι τῶν
 θεοποιῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, οὐ πάνθ' ἐκά-
 30 στῶ προσεῖναι μαρτυρεῖ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος,
 ἀλλὰ «τῷ μὲν», φησί, «δίδοται λόγος σοφίας, τῷ δὲ λό-
 γος γνώσεως, ἄλλῳ δ' ἄλλο τι κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα».
 Ὁ δὲ Χρυσόστομος πατήρ, φανερῶς ἐντεῦθεν προανα-

79. Περὶ θείων ὀνομάτων 4, 19, PG 3, 716C.

80. Α' Κορ. 12, 8.

πατέρας. Ἄλλὰ λέγων ἐπίσης διὰ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας μεθεκτὴν ἐκείνην τὴν ἰδίαν θεϊαν φύσιν, ἂν καὶ ὄχι καθ' ἑαυτήν, θὰ μείνης ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς εὐσεβείας, διότι καὶ οὕτω διατηρεῖται τὸ ἀμέθεκτον καὶ ἀνέκφαντον τῆς ἀνεκφοιτήτου ἐκείνης φύσεως. Δύναται δὲ νὰ ἴδῃ κανεῖς ὅτι καὶ οἱ ἔξω σοφοὶ ὀνομάζουν οὐσίαν ὄχι μόνον τὴν φύσιν ἐκάστου, ἀλλὰ καὶ τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη προσόντα· διότι διακρίνοντας ὅλα αὐτά, τὰ τοποθετοῦν ὑπὸ τὴν οὐσίαν. Ἡμεῖς δέ, ἐπιμένοντες εἰς τὴν περαιτέρω διαπραγματεύσιν τοῦ θέματος περὶ τοῦ ἀμεθέκτου, ἄς παρουσιάσωμεν ὅσον δυνάμεθα τὸ κρύφιον καὶ ἀνέκφαντον τῆς θεϊας φύσεως.

18 Ἀποκρίσου λοιπὸν εἰς τὴν ἐρώτησίν μου, ἀγαθὲ Θεότιμε· δὲν ἔχει καὶ τὸ βραχύτατον μέρος τῆς οὐσίας ὅλας τὰς δυνάμεις της;

Θ ε ο τ. Νομίζω ὅτι ὅλοι θὰ συμφωνήσουν μαζί σου εἰς τοῦτο, ἀφοῦ γνωρίζουν καὶ διὰ τῆς αἰσθήσεως ὅτι καὶ ὁ σπινθήρ, ἂν καὶ εἶναι ἐλάχιστον μέρος τοῦ πυρός, εἶναι κάτι λαμπρὸν καὶ φωτιστικόν, διακριτικόν καὶ καυστικόν πρὸς τοὺς ἐγγίζοντας, φύσει αὐτοκίνητον καὶ ἀνωφερές, καὶ γενικῶς ἔχει ὅσα καὶ τὸ πῦρ τοῦ ὁποίου εἶναι μόριον, ὅπως καὶ ἡ σταγὼν ὅσα καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ὁποίου εἶναι σταγὼν, καὶ ὁ βῶλος ὅσα καὶ τὸ μέταλλον τοῦ ὁποίου εἶναι θραῦσμα.

Θ ε ο φ. Ἐπομένως εἰς τὴν περίπτωσιν μετοχῆς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, εἴτε ὀλοκλήρου εἴτε μορίου αὐτῆς μετέχει κανεῖς, θὰ εἶναι παντοδύναμος· οὕτω θὰ εἶναι παντοδύναμον ἕκαστον τῶν ὄντων, κάτι τὸ ὁποῖον δὲν ἔχομεν οὔτε ὅλοι μαζί, οὔτε κἂν ἡ φύσις ὀλόκληρος ἂν συμπεριληφθῆ εἰς ἐνιαῖον σύνολον. Τοῦτο δεικνύων καὶ ὁ Παῦλος ἐντόνως καὶ εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς ἐπιτυχόντας τὰ θεοποιὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος, μαρτυρεῖ ὅτι δὲν προσυπάρχουν ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος συγκεντρωμένα εἰς ἕκαστον, ἀλλὰ, λέγει, «εἰς τὸν ἓνα μὲν δίδεται λόγος σοφίας εἰς τὸν ἄλλον λόγος γνώσεως, εἰς τὸν ἄλλον δὲ κάτι ἄλλο κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα»⁸¹. Ὁ δὲ Χρυσόστομος

στέλλων τὴν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πλάνην, «οὐ πάν-
τα τις ἔχει», φησὶν, «ἵνα μὴ φύσιν εἶναι τὴν χάριν νο-
μίση».

19 Θεότ. Σαφῆς ὄντως ἀνασκευὴ τοῦτο τῆς νῦν ἐ-
5 παναστάσης τῆ εὐσεβεία λύμης. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοιεν
κτιστὴν νομίσει πείσει τὴν τῆς θείας φύσεως ἀντιδιε-
σταλμένην ὧδε χάριν οἱ τῆς θείας χάριτος πολέμιοι.
Τίς γὰρ ἂν ποτε δείσειε, μὴ τὸ κτίσμα νομίση τις Θε-
οῦ φύσιν;

10 Θεοφ. Μερισμόν οἱ τάλανες οὔτοι, Θεότιμε, τὴν
διαστολὴν ὑπονοοῦσι ταύτην. Μὴ συνορῶντες οὖν ὡς,
εἰ καὶ διενήνοχε τῆς φύσεως, οὐ διασπᾶται ταύτης ἢ
τοῦ Πνεύματος χάρις, ἐπισπᾶται δὲ μᾶλλον τοὺς ἡξιω-
μένους πρὸς τὴν συνάφειαν τοῦ θείου Πνεύματος, εἰς
15 αὐτὴν τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος
φύσιν βλασφημοῦντες οὐκ αἰσθάνονται, κατὰ τῆς τοι-
αύτης χάριτος χωροῦντες· μηδὲ τοῦ Νύσσης ἐνθέου Γρη-
γορίου λέγοντος ἀκούοντες ἐν τοῖς κατὰ Μακεδονίου
λόγοις, «ὡσπερ ἡ χάρις ἀδιασπᾶστως ἀπὸ τοῦ Πατρὸς
20 διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀξίους ρέου-
σα φέρεται, οὕτω καὶ ἡ βλασφημία εἰς τὸ ἔμπαλιν κα-
τὰ διάδοσιν ἀναλύουσα, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ Υἱ-
οῦ ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν διεξέρχεται». Ἡ γε μὴν οὐ-
σία παρ' ὅσων ἐστὶ μετεχομένη, τосαύτας καὶ τὰς ὑπο-
25 στάσεις ἔχει· καὶ γὰρ ὁπόσας ἂν ἀνάψοι τις λαμπάδας
ἀπὸ τῆς μιᾶς, τосαύτας καὶ τὰς ὑποστάσεις τοῦ πυρὸς
ἐποίησε.

20 Θεότ. Συμβαίνει τοίνυν ἐντεῦθεν, ὧ σοφὲ Θεό-
φανες, εἰ κατὰ τοὺς ἡμῖν ἀντικειμένους ἢ οὐσία τοῦ
30 Θεοῦ μετέχεται, καὶ ταῦτα παρὰ πάντων, μηκέτι τρισυ-
πόστατον αὐτὴν, ἀλλὰ μυριοὑπόστατον ὑπάρχειν.

Θεοφ. Μάλιστα. Τὸ γὰρ ἀκόλουθον εὖ μάλα συν-
ῆγαγες ἀγγίλους ὦν. Τὸ δ' ἔτι χειρὸν ἅμα καὶ παρα-
δοξότερον, ὅτι μυριοὑπόστατον ἐντεῦθεν ποιοῦντες οἱ

πατήρ, φανερώς ἀναχαιτίζων ἀπὸ τότε τὴν πλάνην τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, λέγει ὅτι «δὲν ἔχει κανεῖς τὰ πάντα, διὰ νὰ μὴ νομίση ὅτι ἡ χάρις εἶναι φύσις»⁸¹.

19

Θ ε ο τ. Πράγματι τοῦτο εἶναι σαφῆς ἀνασκευὴ τοῦ τώρα ἐγερθέντος κατὰ τῆς εὐσεβείας ὀλέθρου. Διότι οἱ πολέμιοι τῆς θείας χάριτος δὲν δύνανται νὰ πείσουν ὥστε νὰ νομισθῇ κτιστὴ ἡ ἐδῶ ἀντιδιαστελλομένη ἀπὸ τὴν θείαν φύσιν χάρις. Ποῖος θὰ ἐφοβεῖτο ποτέ, μήπως νομίση κανεῖς τὸ κτίσμα φύσιν τοῦ Θεοῦ;

Θ ε ο φ. Οἱ ταλαίπωροι οὔτοι, Θεότιμε, ὡς μερισμὸν ὑπονοοῦν τὴν διαστολὴν ταύτην. Μὴ ἀντιλαμβανόμενοι λοιπὸν ὅτι, ἂν καὶ διαφέρει τῆς φύσεως, δὲν διασπᾶται ἀπὸ αὐτὴν ἡ χάρις τοῦ πνεύματος, ἐλκύει δὲ μᾶλλον τοὺς ἠξιωμένους πρὸς τὴν συνάφειαν τοῦ θείου Πνεύματος, δὲν αἰσθάνονται ὅτι βλασφημοῦν αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, προχωροῦντες κατὰ τῆς τοιαύτης χάριτος. Καὶ μὴ ἀκούοντες τὸν ἔνθεον Γρηγόριον Νύσσης λέγοντα εἰς τοὺς λόγους Κατὰ Μακεδονίου, «ὅπως ἡ χάρις φέρεται ρέουσα ἀδιασπάστως ἀπὸ τὸν Πατέρα διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπάνω εἰς τοὺς ἀξίους, οὕτω καὶ ἡ βλασφημία βαδίζουσα κατὰ μετάδοσιν ἀντιστρόφως φθάνει ἀπὸ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸν Θεὸν τῶν ὄλων»⁸². Ἡ οὐσία ὅμως ἔχει τόσας ὑποστάσεις ὅσοι εἶναι οἱ μέτοχοι αὐτῆς· διότι ὅσας λαμπάδας ἀνάψη κανεῖς ἀπὸ τὴν μίαν, τόσας ὑποστάσεις τοῦ πυρὸς συνιστᾶ.

20

Θ ε ο τ. Συμβαίνει λοιπὸν ἐκ τούτου, ὧ σοφὲ Θεόφανες, ἂν κατὰ τὴν ἄποψιν τῶν ἀντιπάλων μας μετέχεται ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα ἀπὸ ὅλους, νὰ μὴ εἶναι τρισυπόστατος πλέον αὕτη ἀλλὰ μυριοὑπόστατος.

Θ ε ο φ. Μάλιστα. Διότι μὲ τὴν ἀγχίνοιάν σου συνήγαγες ἄριστα τὸ κατάλληλον συμπέρασμα. Τὸ χειρότερον δὲ καὶ παραδοξότερον εἶναι ὅτι οἱ ἀντίπαλοί μας καθι-

817. Ὁλόκληρον τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τῆς παραγράφου περιελήφθη εἰς Κεφάλαια 108, PG 150, 1193CD.

82. Περί Ἀγίου Πνεύματος κατὰ Μακεδονιανῶν 20, PG 45, 1325CD.

ἀντιλέγοντες ἡμῖν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὰς τρεῖς θεί-
 ας ὑποστάσεις εἰς μίαν συναλείφουσι κατὰ Σαβέλλιον.
 Ἐν ἐνὶ γὰρ ἐκάστῳ τῶν μετεχόντων τὰς τρεῖς εἰς μί-
 αν συνάγουσιν ὑπόστασιν, ὡς ἕκαστον τῶν τὴν οὐσίαν
 5 τοῦ Θεοῦ μεθεκτὴν δογματιζόντων μυριάκις ἄλλον Σα-
 βέλλιον διατελεῖν. Ἔδει δὲ τῷ πονηρῷ μὴ δι' ἐνὸς ἰ-
 σχύσαντι κατὰ τῆς εὐσεβείας, διὰ μυρίων, μᾶλλον δὲ
 καὶ σὺν πολλαῖς ταῖς τῶν κακοφρόνων μυριάσιν, αὖθις
 προσβαλεῖν. Ἄλλ' οὐδ' οὕτω τῆς ἀληθείας περιέσται,
 10 τὴν δὲ τῶν αὐτῷ πειθομένων ἀφροσύνην ἐκδηλοτέραν
 εἰργασμένος ἔσται. Πρὸς γὰρ ταῖς ἄλλαις δυσσεβείαις
 καὶ τοῦ μόνου Χριστοῦ, βαβαὶ τῆς ἀπονοίας, ὑπέρτερον
 ἑαυτὸν ὁ Ἀκίνδυνος παρίστησιν ὄλω λέγων ἐνοῦσθαι
 τῷ Θεῷ, καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ ταῖς ἐνεργείαις καὶ ταῖς τρι-
 15 σὶ θείαις ὑποστάσεσιν. Εἰ δ' ἄρα κατὰ μίαν τῶν ὑπο-
 στάσεων ὄλω τῷ Θεῷ ἐνοῦσθαι λέγει, καὶ τῇ θείᾳ οὐ-
 σίᾳ καὶ πάσαις ταῖς θείαις ἐνεργείαις, τοῦ μόνου Χρι-
 στοῦ διενηνοχένοι φησὶν οὐδέν. Ἄλ' ὁ πολὺς ἐν θεο-
 λογίᾳ Γρηγόριος τοὺς φρενοβλαβεῖς τούτους φληνάφους
 20 πόρρωθεν ἀνασκευάζων, «Χριστός», φησί, «διὰ τὴν θεό-
 τητα· κρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνεργεῖα
 κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἁγιαζουσα, παρουσία δὲ ὅ-
 λου τοῦ χρίοντος». Τοῦτο καὶ κοινῇ συνελθόντες οἱ θεό-
 σοφοι πατέρες ἔδρασαν, καθάπερ ἔφθημεν εἰπόντες, ἐν-
 25 οικεῖν ἀποφηνάμενοι τὴν θεότητα τοῖς ὡς χρεῶν κεκα-
 θαρμένοις, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως. Οὔτε τοίνυν κα-
 τὰ τὴν οὐσίαν οὔτε καθ' ὑπόστασιν τινα μέτοχός τις
 γίνεται Θεοῦ. Μεριζεταὶ γὰρ τούτων ἑκάτερον οὐδ' ὀ-
 πωσοῦν, οὐδὲ μεταδίδοται τὸ παράπαν οὐδενί. Διὸ καὶ
 30 πᾶσι παντάπασιν ἀχώρητος κατὰ ταῦτα ὁ Θεός, εἰ καὶ
 πανταχοῦ κατὰ ταῦτα πάρεστιν. Ἡ δὲ κοινὴ τῆς τρισυ-
 ποστάτου φύσεως θεία δύναμις τε καὶ ἐνέργεια ἀπερ-
 γαστικὴ τε τῶν ἐκτός ἔστι, καὶ εἰς μυρία μερίζεται·
 παντοδύναμον γὰρ τὸ θεῖον. Ταῦτ' ἄρα καὶ πολλοὶ κα-

στοῦντες μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν μυριοὑπόστατον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, συγχωνεύουν εἰς μίαν κατὰ τὸν Σαβέλλιον τὰς τρεῖς θείας ὑποστάσεις. Διότι εἰς ἕκαστον τῶν μετεχόντων συνάγουν τὰς τρεῖς εἰς μίαν ὑπόστασιν, ὥστε πᾶς δογματίζων μεθεκτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι μυριάκις ἄλλος Σαβέλλιος. Ὁ πονηρός, ἐπειδὴ δὲν ὑπερίσχυσε τῆς εὐσεβείας δι' ἑνός, ἐχρειάσθη νὰ κτυπήσῃ πᾶσιν μὲ μυρίους, μᾶλλον δὲ μὲ πολλὰς μυριάδας κακοφρόνων. Ἄλλὰ δὲν πρόκειται οὔτε οὕτω νὰ κατανικήσῃ τὴν ἀλήθειαν, μόνον δὲ τὴν ἀφροσύνην τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ θὰ καταστήσῃ ἐκδηλοτέραν. Διότι πλὴν τῶν ἄλλων δυσσεβῶν ὁ Ἀκίνδυνος παριστᾷ τὸν ἑαυτὸν του ὑπέρτερον καὶ τοῦ μόνου Χριστοῦ — ὁ ἄφρων! —, λέγων ὅτι ἐνώνεται μὲ ὅλον τὸν Θεὸν καὶ μὲ τὴν οὐσίαν καὶ μὲ τὰς ἐνεργείας καὶ μὲ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις. "Ἄρα, ἂν λέγῃ ὅτι ἐνώνεται κατὰ μίαν ὑπόστασιν μὲ ὅλον τὸν Θεόν, καὶ μὲ τὴν θείαν οὐσίαν καὶ μὲ ὅλας τὰς θείας ἐνεργείας, λέγει ὅτι δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε τοῦ μόνου Χριστοῦ. Ἄλλ' ὁ πολὺς εἰς τὴν θεολογίαν Γρηγόριος, ἀνασκευάζων ἀπὸ μακρὰν τὰς φρενοβλαβεῖς ταύτας μωρολογίας λέγει, «Χριστὸς διὰ τὴν θεότητα, διότι τοῦτο εἶναι χρίσις τοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου, ἢ ὁποῖα δὲν ἀγιάζει δι' ἐνεργείας κατὰ τοὺς ἄλλους Χριστοὺς, ἀλλὰ διὰ παρουσίας ὀλοκλήρου τοῦ χρίοντος»⁸³. Τοῦτο ἔπραξαν οἱ θεόσοφοι Πατέρες συνελθόντες ὁμοῦ, ὅπως πρὸ ὀλίγου εἶπομεν, καὶ ἀποφανθέντες ὅτι ἡ θεότης ἐνοικεῖ εἰς τοὺς δεόντως κεκαθαρμένους καὶ ὄχι ὅπως εἶναι ἐκ φύσεως. Οὔτε κατὰ τὴν οὐσίαν λοιπὸν οὔτε κατὰ κάποια ὑπόστασιν γίνεται κανεὶς μέτοχος τοῦ Θεοῦ. Διότι κανὲν ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο δὲν μερίζεται κατὰ ὅποιονδῆποτε τρόπον οὔτε μεταδίδεται καθόλου εἰς κανένα. Διὰ τοῦτο κατ' αὐτὰ ὁ Θεὸς εἶναι ἀπὸ ὅλους ἐντελῶς ἀχώρητος, ἂν καὶ παρίσταται κατ' αὐτὰ παντοῦ. Ἡ δὲ κοινὴ θεία δύναμις καὶ ἐνέργεια τῆς τρισυποστάτου φύσεως εἶναι ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτὸς αὐτῆς καὶ μερίζεται εἰς μυρία μέρη, διότι τὸ θεῖον εἶναι παντοδύναμον. Οὔτω λοιπὸν καὶ πολλοὶ ἐνώνονται κατ' αὐτὴν μὲ τὸν Θεόν, με-

τὰ ταύτην ἐνοῦνται Θεῶ, ποικίλως καὶ διαφόρως αὐτοῦ μετέχοντες καὶ τὸ μέρος γὰρ τῆς ἐνεργείας πάλιν μερίζεται κατὰ τὸν Χρυσόστομον πατέρα, καὶ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐχ ἐνὶ μέτρῳ 5 τοῖς ἅξις μετεχόμενόν ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαιρεῖ τὴν ἐνέργειαν, ἀπλοῦν μὲν ὄν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον δὲ ταῖς δυνάμεσιν».

Θ ε ό τ. Ἄγαμαί σε τῆς θεολογικωτάτης διανοίας, ὦ Θεόφανες. Θεοπρεπῆς τε γὰρ ἐς τὰ μάλιστα ἐστιν, 10 ἀμερῆ μὲν δεικνῦσα πάντῃ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ἀμερίστως δὲ μερίζουσα τὴν θείαν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν. Καὶ τὸ εὐπαράδεκτον οὐδὲν ἤττον πρόσεστιν αὐτῇ, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ χωρητὸν γίνεται κατ' ἐνέργειαν τοῖς κεχαριτωμένοις, ἀνθρώποις μὲντοι τὴν φύσιν οὐσίᾳ, τὸ 15 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπεὶ κατὰ ταύτην οὕτω καὶ μερίζεται. Κατ' οὐσίαν δὲ καὶ ὑπόστασιν ὑπάρχον ἀμερές, πῶς ἂν τινι χωρηθῆι τὸ παράπαν;

21 Θ ε ο φ. Καὶ τὸ μετέχον, ὦ θαυμάσιε Θεότιμε, μέρος ἔχει τοῦ μετεχομένου. Κἂν γὰρ εἰ μὴ μέρους, ἀλλὰ τοῦ παντός μετέχει, ἔχειν ἂν κυρίως τοῦτο λέγοιτ' ἂν, ἀλλ' οὐχὶ μετέχειν τούτῳ. Μεριστὸν ἄρα τὸ μετεχόμενόν ἐστιν, εἴπερ μέρους μετέχειν ἀνάγκη τὸ μετέχον. Ἡ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἐστιν ἀμερίστος οὐκοῦν καὶ παντάπασιν ἐστιν ἀμέθεκτος. Τὸ δὲ 25 μερίζεσθαι τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι πολλάκις ὁ Χρυσόστομος ἀποφαίνεται πατήρ. Αὕτη τοιγαροῦν ἐστιν ἡ καὶ παρὰ τῶν ἡξιωμένων τῆς θεουργοῦ χάριτος μετεχομένη. Καὶ τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς θείας χάριτος ἴδιον ὁ πολὺς τὰ θεῖα Μάξιμός φησι, «τὸ ἀναλόγως τοῖς οὐσίαις χαρίζεσθαι θέωσιν, λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῷ ὑπὲρ φύσιν φωτί, καὶ τῶν οἰκείων ὄρων ὑπεράνω κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ποιουμένης». Ἄκουσον πάλιν τοῦ χρυσοῦ τὴν γλῶτταν ἀμφοτέρω διδάσκοντος, τό τε τὴν

84. Ὁμιλία 14 εἰς Ἰωάννην 1, PG 59, 91.

85. Περί Ἁγίου Πνεύματος 9, 22, PG 32, 108C. Ὁλόκληρος ἡ παράγραφος αὕτη εὐρίσκειται σχεδὸν αὐτολεξεί εἰς Κατὰ Γρηγορᾶ 4, κῶδ. Διον. 192 (ἸΑθ. 3726), φ. 155 α-β, κατὰ δὲ τὸ δευτε-

τέχοντες αὐτοῦ ποικίλως καὶ διαφόρως· διότι κατὰ τὸν Χρυσόστομον πατέρα καὶ τὸ μέρος τῆς ἐνεργείας μερίζεται πάλιν⁸⁴, καὶ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δὲν μετέχεται κατὰ ἓν μέτρον ἀπὸ τοὺς ἀξίους, ἀλλὰ διαιρεῖ τὴν ἐνέργειαν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, ὃν ἀπλοῦν μὲν εἰς τὴν οὐσίαν ποικίλον δὲ εἰς τὰς δυνάμεις»⁸⁵.

Θ ε ο τ. Χαίρω διὰ τὴν θεολογικωτάτην διάνοιάν σου, Θεόφανες. Αὕτη εἶναι ἐξόχως θεσπρεπής, ἀφοῦ ἀποδεικνύει ἐντελῶς ἀμερῇ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, μερίζει δὲ ἀμερίστως τὴν θείαν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ. Προσυπάρχει δὲ εἰς τὴν ἐνέργειαν τὸ ἐξ ἴσου σπουδαῖον προσὸν ὅτι εἶναι εὐπαράδεκτος, διότι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθίσταται χωρητὸν ἀπὸ τοὺς κεχαριτωμένους, ἂν καὶ αὐτοὶ κατὰ φύσιν εἶναι ἄνθρωποι, διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ κατ' αὐτὴν μερίζεται οὕτω. Ἄφοῦ δὲ εἶναι ἀμερές κατ' οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, πῶς δύναται νὰ χωρηθῇ ἀπὸ κάποιον καθόλου;

21

Θ ε ο φ. Καὶ τὸ μετέχον, ὦ θαυμάσιε Θεότιμε, ἔχει μέρος τοῦ μετεχομένου. Διότι ἀκόμη καὶ ἂν δὲν μετέχη μέρους, ἀλλὰ τοῦ παντός, πρέπει νὰ λέγεται κυριολεκτικῶς ὅτι ἔχει, ἀλλ' ὄχι μετέχει τούτου. Μεριστὸν ἄρα εἶναι τὸ μετεχόμενον, ἂν ἀναγκαίως τὸ μετέχον μετέχη μέρους. Ἡ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ἀμέριστος, ἐπομένως εἶναι καὶ καθ' ὀλοκληρίαν ἀμέθεκτος. Τὸ δὲ μερίζεσθαι ὁ Χρυσόστομος πατὴρ ἀποφαίνεται πολλάκις ὅτι εἶναι ιδιότης τῆς θείας ἐνεργείας⁸⁶. Διότι αὕτη εἶναι ἡ μετεχομένη ἀπὸ τοὺς ἡξιωμένους τῆς θεουργοῦ χάριτος. Καὶ τοῦτο δὲ λέγει ὁ πολὺς εἰς τὰ θεία Μάξιμος ὅτι εἶναι ἴδιον τῆς θείας χάριτος, «τὸ ὅτι χαρίζει εἰς τὰ ὄντα τὴν θέωσιν κατ' ἀναλογίαν, λαμπρύνουσα τὴν φύσιν μὲ τὸ ὑπερφυσικὸν φῶς, καὶ ὑψώνουσα αὐτὴν ὑπεράνω τῶν ὀρίων τῆς μὲ τὴν ὑπερβολικὴν δόξαν»⁸⁷. Ἄκουσε πάλιν τὸν χρυσοῦν εἰς τὴν γλῶσσαν διδάσκοντα ἀμφοτέρω, τόσον ὅτι

ρον αὐτῆς μέρος καὶ εἰς Κεφάλαια 109, PG 150, 1196 B. Ἄλλ' ἐπὶ πλέον εὐρίσκεται κατὰ νόημα καὶ εἰς ἄλλας πραγματείας αὐτοῦ.
36. Ἐνθ' ἄνωτ., PG 59, 91 - 92. Ὁμιλία 30 εἰς Ἰωάννην 2, PG 59, 174.

87. Βλ. Πρὸς Θαλάσσιον 61, PG 90, 637D.

ἐνέργειαν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν εἶναι τὴν μετεχομένην, καὶ τὸ ταύτην εἶναι τὴν μεριζομένην ἀμερίστως, τὴν καὶ μετεχομένην, ἀλλ' οὐχὶ τὴν ἀμέθεκτον οὐσίαν, ἐξ ἧς ἡ θεία πρόεισιν ἐνέργεια. Προθεῖς γὰρ τὸ ἀποστο-
 5 λικὸν ἐκεῖνο, «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν», «εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ πυρός», φησὶν, «ἐνθα οὐσία ἐστὶ τὸ μεριζόμενον καὶ σῶμα, καὶ μερίζομεν καὶ οὐ με-
 ρίζομεν αὐτό, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἐνε-
 10 ργείας τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας». Ἔτι τὸ τινὸς μετέ-
 χον κατ' οὐσίαν, κοινήν ἀνάγκην μετὰ τοῦ μετεχομένου τὴν οὐσίαν ἔχειν, καὶ κατὰ τι τὴν αὐτήν. Τίς οὖν ποτ' ἤκουσε μίαν εἶναι Θεοῦ καὶ ἡμῶν κατὰ τι τὴν οὐσίαν, καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος, «αἱ μὲν ἐν-
 15 ἐργεῖαι τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος», καὶ τοῦ θείου Μαξίμου, «πάντα ὅσα ὁ Θεός, καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος τεθεωμένος ἔσται, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος»; Οὐκ ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἔνεστι μετέχειν, οὐδ' αὐτοὺς τοὺς διὰ τῆς θείας χάριτος τεθεωμένους, τῆς δὲ θείας ἐνεργείας ἔνε-
 20 στι μετέχειν. «Εἰς τοῦτο γὰρ με φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπρότητος Θεοῦ ἰδεῖν καὶ παθεῖν», φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος. Καὶ «ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἔφ' ἡμᾶς», κατὰ τὸν ψαλμωδὸν προφήτην. Καὶ «μίαν εἶναι Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων τὴν
 25 ἐνέργειαν» ὁ τούτοις ἐναρίθμιος Μάξιμος γράφει διαρρήδη, «καὶ ζώσας εἰκόνας εἶναι τούτους Χριστοῦ, καὶ ταῦτ' ἄλλο ἀὐτῷ κατὰ τὴν χάριν ἢ ἀφομοίωμα».

22 Θεότ. Πάνυ μὲν ὑγιῶς ἔχει καὶ τοῖς ἁγίοις ἐς τὰ μάλιστα συνᾶδει τὰ περὶ τῆς θείας ἀμεθεξίας τεθεωρη-
 30 μένα σοι, Θεόφανες. Ἄλλ' εἰσὶν οἱ λέγουσι καὶ ἀπερι-
 νόητον εἶναι καὶ ἀμέθεκτον, καὶ νοεῖσθαι καὶ μετέχε-
 σθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτὴν ὑπερφυῶς, καὶ

88. Ἰω. 1, 16.

89. Ὁμιλία 14 εἰς Ἰωάννην 1, PG 59, 91-92.

90. Ἐπιστολή 234, 1, Deferrari 3, 372 PG 32, 869AB.

91. Πρὸς Θαλάσσιον 22, PG 90, 320A' πρβλ. καὶ Περί ἀποριῶν, PG 91, 1308B.

μετεχομένη είναι ή ἐνέργεια καὶ ὄχι ή οὐσία, ὅσον καὶ ὅτι αὐτή είναι ή μεριζομένη ἀμερίστως, ή καὶ μετεχομένη, ἀλλ' ὄχι ή ἀμέθεκτος οὐσία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται ή θεία ἐνέργεια. Ἀφοῦ δηλαδὴ προσέθεσε τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο «ἀπὸ τὸ πλήρωμά του ἐλάβομεν ὅλοι ἡμεῖς»⁸⁸, λέγει, «ἐάν ἐπὶ τοῦ πυρός, ὅπου τὸ μεριζόμενον είναι οὐσία καὶ σῶμα, καὶ τὸ μερίζομεν καὶ δὲν τὸ μερίζομεν, πόσον μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ μάλιστα ἐνεργείας ἀπὸ ἀσώματον οὐσίαν»⁸⁹. Ἐπὶ πλέον δὲ τὸ μετέχον τινὸς κατ' οὐσίαν ἔχει ἀναγκαίως κοινήν τὴν οὐσίαν μὲ τὸ μετεχόμενον, καὶ κατὰ τι τὴν αὐτήν. Ποῖος λοιπὸν ἤκουσε ποτέ ὅτι μία είναι κατὰ τι ή οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν, καὶ μάλιστα, ἐνῶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει, «αἱ μὲν ἐνεργεῖαι τοῦ Θεοῦ καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς, ή δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»⁹⁰, καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος, «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Θεός, θὰ είναι καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος θεωμένος, χωρὶς τὴν κατ' οὐσίαν ταυτότητα»⁹¹; Δὲν είναι ἄρα δυνατόν νὰ μετέχουν τῆς θείας οὐσίας οὔτε οἱ ἴδιοι οἱ θεωμένοι διὰ τῆς θείας χάριτος, τῆς δὲ θείας ἐνεργείας είναι δυνατόν νὰ μετέχουν. Διότι «εἰς τοῦτο φέρει τὸ μέτριον ἐδῶ φέγγος τῆς ἀληθείας, εἰς τὸ νὰ ἴδωμεν καὶ δοκιμάσωμεν λαμπρότητα Θεοῦ», λέγει ὁ θεολόγος Γρηγόριος⁹². Καὶ κατὰ τὸν ψαλμῶδὸν προφήτην, «ή λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς»⁹³. Καὶ ὁ συναριθμούμενος μὲ αὐτοὺς Μάξιμος γράφει ρητῶς «ὅτι μία είναι ή ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων»⁹⁴, καὶ «ὅτι οὔτοι είναι ζῶσαι εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ μᾶλλον ταυτὸ μὲ αὐτὸν κατὰ τὴν χάριν παρὰ ὁμοίωμα»⁹⁵.

22

Θεοτ. Ὁρθόταται είναι αἱ ἀπόψεις σου περὶ τῆς θείας ἀμεθεξίας, Θεόφανες, καὶ συμφωνοῦν ἀπολύτως μὲ τὰς τῶν ἀγίων. Ἄλλ' ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι λέγουν ὅτι ή οὐσία τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτὴν είναι ὑπερφυῶς ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπερινόητος καὶ ἀμέθεκτος, ἀφ' ἐτέρου δὲ νοεῖ-

92. Λόγος 38, 11, PG 36, 324A.

93. Ψαλμ. 43, 4.

94. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 33A.

95. Περὶ ἀποριῶν, PG 91 1253D. Ὁλόκληρος αὕτη ή παράγραφος εὑρίσκεται ἀπολεξεῖ εἰς Κεφάλαια 110-111, PG 150, 1196C-1197B, τὸ δὲ πρῶτον ἡμῖς αὐτῆς καὶ εἰς Κατὰ Γρηγορᾶ 4, κῶδ. Διον. 192 (ἸΑθ. 3726) φ. 157α.

νομίζουσιν οὕτω μᾶλλον εὐσεβεῖν, τὸ ὑπερφυῆς τοῖς θείοις ἐναρμόζοντες.

Θ ε ο φ. Ἄλλ' οὐχ ὑπερφυῆς τοῦτ' ἐστίν, οὐδὲ θεοπρεπές, ἄπαγε· παρὰ φύσιν δὲ μᾶλλον καὶ τῶν ἀδυνάτων πάντη. Τὸ γὰρ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ μεθεκτὸν εἶναι καὶ ἀμέθεκτον, νοητὸν τε καὶ ἀπερινόητον, τελέως ἀσυμβίμαστον ἐστὶ καὶ ἀσύστατον, καὶ ὡς πορρωτάτω τοῦ ὄντως ὄντος διὰ τὴν ἄκραν ἐναντίωσιν· ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον τοιοῦτόν ἐστιν ἕκαστον τῶν
 10 ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων, ὥστε καὶ διαφέρει τῷ σημαίνοντι, μηδεμίαν ἔχειν πρὸς τὸ συνονομαζόμενον ἐναντίωσιν. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων, τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ συντιθέμενος καὶ ἀνανεύων, τοῖς οἰκείοις τε λόγοις αὐτὸς πάλιν ἀντίθετός ἐστι, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ὑπερφυῆς εἰς
 15 τὸ παρὰ φύσιν κατασπᾶ, καὶ δι' ἀλλήλων ὧν φησὶ ἀναιρῶν ἑκάτερον, ἀθετεῖ τελέως τὸ εἶναι τὸν Θεόν, καὶ τῆς ἀθείας ἑαυτὸν συντάττει. Διὰ τοῦτο Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, «οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτόν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτόν», φησί, «νοεῖσθαι τὸν Θεόν», ὁ δὲ
 20 μέγας Διονύσιος «πάντα μετέχειν προνοίας ἐκ τῆς παναιτίου θεότητος ἐκβλυζομένης». Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος, «ἐν τῷ Θεῷ», φησί, «γενόμενος ὁ νοῦς, τοὺς περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρῶτον λόγους ἐπιζητεῖ μὲν ὑπὸ τοῦ πόθου φλεγόμενος, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν δὲ τὴν παρα
 25 μυθίαν εὐρίσκει ἀμήχανον γὰρ τοῦτο καὶ ἀνένδεκτον πάση γεννητῇ φύσει ἐξίσου. Ἐκ δὲ τῶν περὶ αὐτὴν παραμυθεῖται, λέγω δὲ τῶν περὶ αἰδιότητος, ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητός τε καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως, δημιουργικῆς τε καὶ προνοητικῆς καὶ κριτικῆς
 30 τῶν ὄντων».

23 Τὸ μέντοι ἀπερινόητον καὶ ἀκατονόμαστον καὶ ἀκοινῶνητον ἐκεῖνο χρῆμα τῆς θείας ὑπερουσιότητος οὐκ οὐσίαν μόνον οἱ θεωρηήμονες, εἰ καὶ μὴ κυρίως, ὡς εἰ-

96. Πρὸς Εὐνόμιον 1, 681-2. W. Jaeger 1, 222. PG 45, 461AB.
 97. Λόγος 45, 3, PG 36, 625C.

ται καὶ μετέχεται, καὶ νομίζουν ὅτι οὕτω μᾶλλον εὐσεβοῦν προσαρμόζοντες τὸ ὑπερφυές εἰς τὰ θεῖα.

Θεοφ. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὑπερφυές οὔτε θεοπρεπές, καθόλου μάλιστα· εἶναι μᾶλλον παρὰ φύσιν καὶ ἐκ τῶν τελείως ἀδυνάτων. Διότι τὸ νὰ εἶναι τὸ αὐτὸ μεθεκτὸν καὶ ἀμέθεκτον, νοητὸν καὶ ἀπερινόητον, εἶναι τελείως ἀνάρμοστον καὶ ἀνυπόστατον καὶ ἀπολύτως ξένον πρὸς τὸ ὄντως ὄν λόγῳ τῆς ἄκρας ἀντιθέσεως· καθ' ὅσον κατὰ τὸν θεῖον Γρηγόριον Νύσσης ἕκαστον τῶν λεγομένων περὶ Θεοῦ εἶναι τοιοῦτον, ὥστε, καὶ ἂν διαφέρῃ μὲ τὸ σημαινόμενον, νὰ μὴ ἔχη καμμίαν ἐναντίωσιν πρὸς τὸ συννομαζόμενον⁹⁸. Ὁ δὲ λέγων τοῦτο, ἐναρμονίζων τὸ αὐτὸ καὶ συγχρόνως ἀρνούμενος πάλιν, ὁ ἴδιος ἀντιτίθεται εἰς τοὺς ἰδικούς του λόγους καὶ ὑποβιβάζει τὸ ὑπερφυές τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ παρὰ φύσιν, ἀναιρῶν δὲ δι' ἀλλήλων καθὲν ἐκ τῶν δύο ἀθετεῖ τελείως τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ καὶ συντάσσει ἑαυτὸν μὲ τοὺς ἀθέους. Διὰ τοῦτο ὁ Γρηγόριος, ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας, λέγει «ὅτι ὁ Θεὸς δὲν νοεῖται ἀπὸ τὰ κατ' αὐτὸν ἀλλὰ ἀπὸ τὰ περὶ αὐτόν»⁹⁷, ὁ δὲ μέγας Διονύσιος «ὅτι ὅλα μετέχουν προνοίας ἐκβλυζομένης ἀπὸ τὴν παναίτιον θεότητα»⁹⁸. Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος λέγει, «ὅταν ὁ νοῦς ἔλθῃ εἰς τὸν Θεόν, φλεγόμενος ἀπὸ τὸν πόθον ἐπιζητεῖ πρῶτον τοὺς λόγους περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν εὐρίσκει τὴν παραμυθίαν ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν· διότι τοῦτο εἶναι ἀνέφικτον καὶ ἀκατόρθωτον διὰ πᾶσαν κτιστὴν φύσιν. Παραμυθεῖται ὅμως ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν, δηλαδὴ τῆς περὶ αἰδιότητος, ἀπειρίας καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητος καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως, δημιουργικῆς καὶ προνοητικῆς καὶ δικαστικῆς τῶν ὄντων»⁹⁹.

23

Τὸ ἀπερινόητον ὅμως καὶ ἀκατονόμαστον καὶ ἀκοινωνητον ἐκεῖνο πρᾶγμα τῆς θείας ὑπερουσιότητος δὲν λέγουν μόνον οὐσίαν οἱ θεωρηήμονες, ἂν καὶ ὄχι κυριολεκτικῶς, ὅπως προείπομεν, ἀλλὰ καὶ θεότητα καὶ ἀγαθότητα

98. Περί οὐρανόου ἱεραρχίας 4, 1, PG 3, 177C.

99. Κεφάλαια περὶ ἀγάπης 1, 100, PG 90, 981D-984A.

ρήκαμεν, ὀνομάζοντές εἰσιν, ἀλλὰ καὶ θεότητα καὶ ἀγαθότητα καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν, καὶ ἀπλῶς ὅποσα καὶ τὰς θεοπρεπεῖς προόδους τε καὶ ἐνεργείας ὀνομάζουσιν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ «οὐκ ἐκφράσαι», φησί, «τὴν αὐτοῦπερ-
 5 ούσιον ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος ὁ λόγος ἐπαγγέλλεται, τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα καὶ οὐσίαν καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν, τὴν ἐν ἀποκρύφοις ὑπεριδρυμένην, ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὑπεροχικῶς
 10 ἀγαθότητα καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὑμνεῖ, καὶ ὃν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν, τὴν οὐσιοποιὸν καὶ ζωοποιὸν καὶ σοφοδοτὴν αἰτίαν τῶν οὐσίας καὶ ζωῆς καὶ νοῦ καὶ λόγου καὶ αἰσθήσεως μετεκληφόντων». Ποῦ εἰσιν οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τῶν ἀκτίστων ὑπερτιθέναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ;
 15 Ἴδου γὰρ ὁ μέγας Διονύσιος καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν αἰτίας καὶ ἀπλῶς πασῶν τῶν μετοχῶν σαφῶς ὑπερτίθησιν αὐτήν, οὐχ ὡς ὑφεστηκνυῶν καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' ὡς ἐνεργειῶν αὐτῆς μεθεκτῶν ἡμῖν ὑπαρχουσῶν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ κατ' ἐνέργειαν ὑπὸ πάντων
 20 μετεχόμενος.

24 Ὅτι δ' ἀκτιστοὶ εἰσιν αἱ μετοχαὶ ὧν ὑπέρεκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, τοῦ αὐτοῦ πάλιν ἀκουσον μικρὸν ἄνωτέρω φάσκοντος, καθὰ καὶ προειρήκαμεν· «ὅτι τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ἢ ὑπερούσιος, ἐκ-
 25 φαίνειν — ἀνέκφαντος γάρ —, ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιὸν εἰς τὰ ὄντα πρόοδον ὑμνησαι. Καὶ γὰρ ἡ τἀγαθοῦ θεωνυμία εἰς πάντα τὰ ὄντα ἐκτείνεται καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα ἐστίν, ἡ δὲ τῆς ζωῆς εἰς πάντα τὰ ζῶντα ἐκτείνεται καὶ ὑπὲρ τὰ ζῶντὰ ἐστίν, ἡ δὲ τῆς σοφίας εἰς πάντα τὰ νοερὰ
 30 καὶ λογικὰ καὶ αἰσθητικὰ ἐκτείνεται καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτὰ ἐστίν». Ὁρᾷς τὰς μετοχὰς ταύτας ὑπὲρ τὰ ὄντα οὔσας; Ταύτας γὰρ ὑμνησαι ἐπηγγείλατο, ἀλλ' οὐ τὴν ἀνέκφραστον τε καὶ ἀνέκφαντον φύσιν. Ἄλλ' αὐθις ἀκουσον τοῦ αὐτοῦ, καὶ τῶν ὑπὲρ τὰ ὄντα τούτων μετο-
 35 χῶν ἐπέκεινα εἶναι τὸν Θεὸν φανερώς θεολογοῦντος.

καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν, καὶ γενικῶς τοῦ ἀποδίδουν ὅσα ὀνόματα χρησιμοποιοῦν διὰ τὰς θεοπρεπεῖς προόδους καὶ ἐνεργείας. Διότι, λέγει, «ὁ λόγος δὲν ἐπαγγέλλεται νὰ ἐκφράσῃ τὴν αὐτοῦπερούσιον ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος, τὴν ὑπεράνω πάσης ἀγαθότητος καὶ θεότητος καὶ οὐσίας καὶ σοφίας καὶ ζωῆς, τὴν ὑπεριδρυμένην εἰς ἀποκρύφους χώρους, ἀλλὰ ὑμνεῖ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὡς ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ αἰτίαν πάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὸ ὄν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν σοφίαν, τὴν οὐσιοποιὸν καὶ ζωοποιὸν καὶ σοφοδότιν αἰτίαν τῶν μετασχόντων οὐσίας καὶ ζωῆς καὶ νοῦ καὶ λόγου καὶ αἰσθήσεως»¹⁰⁰. Ποῦ εἶναι οἱ μὴ δεχόμενοι νὰ ὑπερθέτουν τῶν ἄκτιστων τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Ἴδου λοιπὸν ὅτι ὁ μέγας Διονύσιος τὴν θέτει σαφῶς ὑπεράνω τῆς θεότητος καὶ τῆς αἰτίας τῶν ἀγαθῶν καὶ γενικῶς ὄλων τῶν μετοχῶν, ὅχι διότι αὐταὶ εἶναι καθ' ἑαυτὰς ὑφιστάμεναι, ἀλλὰ διότι εἶναι ἐνέργειαι αὐτῆς μεθεκταὶ εἰς ἡμᾶς· διότι αὐτὸς εἶναι ὁ κατ' ἐνέργειαν μετεχόμενος ὑπὸ πάντων.

24

“Ὅτι δὲ αἱ μετοχαὶ τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν εἶναι ἄκτιστοι, ἄκουσε πάλιν τὸν ἴδιον λγοντα ὀλίγον προηγουμένως, ὅπως προείπομεν, «διότι σκοπὸς τοῦ λόγου δὲν εἶναι νὰ παρουσιάσῃ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν ὡς ὑπερούσιον —διότι αὐτὴ εἶναι ἀνέκφαντος—, ἀλλὰ νὰ ὑμνήσῃ τὴν οὐσιοποιὸν πρόοδον εἰς τὰ ὄντα. Διότι ἡ θεωνυμία τοῦ ἀγαθοῦ ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ ὄντα καὶ εἶναι ὑπὲρ τὰ ὄντα, ἡ δὲ τῆς ζωῆς ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ ζῶντα καὶ εἶναι ὑπὲρ τὰ ζῶντα, ἡ δὲ τῆς σοφίας ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ νοερά καὶ λογικὰ καὶ αἰσθητικὰ καὶ εἶναι ὑπὲρ ὅλα τὰ ὄντα¹⁰⁰. Βλέπετε ὅτι αἱ μετοχαὶ αὐταὶ εἶναι ὑπὲρ τὰ ὄντα; Διότι ταύτας ἐπηγγέλθη ὅτι θὰ ὑμνήσῃ, ἀλλ' ὅχι τὴν ἀνέκφραστον καὶ ἀνέκφαντον φύσιν. Ἀλλὰ ἄκουσε πάλιν τὸν ἴδιον θεολογοῦντα φανερῶς ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πέραν καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὲρ τὰ ὄντα μετοχῶν.

100. Περί θείων ὀνομάτων 5, 2, PG 3, 816C.

Φησὶ γὰρ ἐν δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τῆς θεωνυμίας ὕμνου· «καθόσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων τὰ ὄντα, ἅγια ἢ κύρια ἢ θεῖα ἢ βασιλικά, καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἱ αὐτομετοχαί, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυνται πάντων
 5 τῶν μετεχόντων καὶ μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἷτιος». Ἐπεὶ γὰρ αἱ αὐτομετοχαὶ πάντων τῶν μετεχόντων ὑπερέχουσι, μετέχοντα δ' εἰσὶ καὶ οἱ ἄγγελοι, τὰ καὶ τῶν ἀγγέλων ὡς μετεχόντων ὑπερέχοντα κτιστὰ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τῶν μετοχῶν τούτων, ὡς ἀκήκοας, ὁ κατ' οὐ-
 10 σίαν ἀμέθεκτος ὑπερανίδρυνται.

Πρὸς ὃ δ' ἡμῖν ὁ λόγος νῦν. Ἐπειδήπερ ἐκεῖνο τὸ ἀνώνυμον οὐκ οὐσία μόνον, ἀλλὰ καὶ θεότης καὶ ἀγαθότης καὶ σοφία καὶ ζωή, καὶ πάνθ' ἀπλῶς, ὅποσα καὶ τὰ μεθεκτὰ καλεῖται, εἴ ποτε περὶ Θεοῦ ἀκούσεις ὡς
 15 οὐσίαν ἔχει τὴν ἀγαθότητα, καὶ φύσιν τὸν ἀγιασμόν, καὶ οὐκ ἄλλη παρ' αὐτὸν ἢ ἀγιότης, καὶ ὡς ἡ θεότης οὐ μερίζεται, οὐδ' ἐκχεῖται, οὐδ' ἀποστέλλεται, καὶ τᾶλλ' ὅσα τούτοις παραπλήσια, μὴ τῶν ἐνεργειῶν ἐκἄστην θεῖαν ὑπολάβης εἶναι λέγεσθαι οὐσίαν, ἀλλ' ἀπὸ
 20 τούτων ὁμωνύμως τὴν ὑπερώνυμον ἐκείνην ὀνομαζομένην ἴσθι, ἅτε φυσικῶς αὐτῇ προσόντων.

25 Ὅπηνίκα δ' αὐθις λεγόντων τῶν θεολόγων τυγχάνεις ἀκροώμενος, ὡς «τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἰδέναι λέγομεν καὶ τὴν σοφίαν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν»,
 25 καὶ ὡς «θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς οὐσίας γενέσθαι οὐ δυνάμεθα», καὶ ὅσα τούτοις ἐμφορῆ, θεότητα τότε καὶ ἀγαθότητα μὴ τὴν ἄληπτον ἐκείνην καὶ ἀπρόσιτον παντάπασιν οὐσίαν ὑπολάμβανε — καὶ γὰρ αὐτοὶ τοῦτο σαφῶς ἀπαγορεύουσιν —, ἀλλὰ τὴν ἐκείνης θεί-
 30 αν ἐνέργειαν, ἣς ἐν περινοίᾳ γινόμεθα καὶ μετουσία κατὰ λόγον τῆς ἑαυτοῦ καθάρσεως ἕκαστος, καθ' ὃν αὕτη πολυτρόπως σωστικῇ δικαιοσύνῃ τοῦ μεταδιδόντος μερίζεται τε καὶ ποικίλλεται. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ θεῖος Μάξι-

101. Περὶ θείων ὀνομάτων 12, 4. PG 3, 372B.

102. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 234, 1, Deferrari 3. 372' PG 32, 868C.

Πράγματι εἰς τὸ δέκατον τέταρτον κεφάλαιον τοῦ ὕμνου εἰς τὴν θεωνυμίαν λέγει, «ὅσον ὑπερέχουν τὰ ὄντα τῶν μὴ ὄντων, ἅγια ἢ κύρια ἢ θεῖα ἢ βασιλικά, καὶ ἐπίσης αἱ αὐτομετοχαὶ τῶν μετεχόντων, τόσον ὑπερίδρυται ὅλων τῶν μετεχόντων καὶ μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος»¹⁰¹. Ἐπειδὴ πρᾶγματι αἱ αὐτομετοχαὶ ὑπερέχουν ὅλων τῶν μετεχόντων, μετέχοντα δὲ εἶναι καὶ οἱ ἄγγελοι, τὰ ὑπερέχοντα καὶ τῶν ἀγγέλων ὡς μετεχόντων δὲν εἶναι κτιστά, ἀλλὰ καὶ τῶν μετοχῶν τούτων, ὅπως ἤκουσες, εἶναι ὑπερίδρυμένος ὁ κατ' οὐσίαν ἀμέθεκτος.

Ἄς ἐπιστρέψωμεν ὁμως εἰς τὸ θέμα μας τώρα. Ἐπειδὴ ἐκεῖνο τὸ ἀνώνυμον δὲν καλεῖται μόνον οὐσία, ἀλλὰ καὶ θεότης καὶ ἀγαθότης καὶ σοφία καὶ ζωὴ, καὶ γενικῶς ὅλα αὐτὰ μὲ ὅσα χαρακτηρίζονται καὶ τὰ μεθεκτά, ἐὰν κάποτε ἀκούσης περὶ Θεοῦ ὅτι ἔχει οὐσίαν τὴν ἀγαθότητα καὶ φύσιν τὸν ἀγιασμόν, καὶ δὲν εἶναι ἄλλη ἢ ἀγιότης εἰς αὐτόν, καὶ καθὼς ἡ θεότης δὲν μερίζεται οὔτε ἐκχύνεται οὔτε ἀποστέλλεται οὔτε τὰ παρόμοια μὲ αὐτά, νὰ μὴ ὑποθέσης ὅτι ἐκάστη τῶν ἐνεργειῶν λέγεται ὅτι εἶναι θεῖα οὐσία, ἀλλὰ νὰ γνωρίζης ὅτι ἐκείνη ἢ ὑπερώνυμος ὀνομάζεται μὲ αὐτὰς ὁμωνύμως, καθ' ὅσον αὐταὶ προσυπάρχουν εἰς αὐτόν φυσικῶς.

52

Ἐὰν δὲ τύχη νὰ ἀκούσης τοὺς θεολόγους νὰ λέγουν ἐπίσης ὅτι «λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ τὴν σοφίαν, ἀλλ' ὄχι τὴν οὐσίαν»¹⁰², καὶ ὅτι «θεοὶ μὲν γινόμεθα, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ γίνωμεν τῆς αὐτῆς οὐσίας»¹⁰³ καὶ ἄλλα παρεμφερῆ μὲ αὐτά, νὰ μὴ ἐκλαμβάνης ὡς θεότητα καὶ ἀγαθότητα ἐκείνην τὴν ἀκατάληπτον καὶ ὀλοσχερῶς ἀπρόσιτον οὐσίαν — διότι οἱ θεολόγοι αὐτοὶ ἀπαγορεύουν τοῦτο σαφῶς — ἀλλὰ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν κατανοοῦμεν καὶ τῆς ὁποίας μετέχομεν ἕκαστος κατ' ἀναλογίαν τῆς καθάρσεώς του, καθ' ἣν αὕτη μερίζεται καὶ ποικίλλεται πολυτρόπως διὰ τῆς σωστικῆς δικαιοσύνης τοῦ μεταδίδοντος. Διὰ τοῦ

103. Μ. Ἀθανασίου, Διάλογος μετὰ Μακεδονιανοῦ 1, 14, PG 28, 1313A.

μος εἰπών, «εἰς τοῦτο ἡμᾶς πεποίηκεν ὁ Θεός, ἵνα γε-
 νώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως καὶ τῆς αὐτοῦ αἰδιότη-
 τος μέτοχοι», ἐπήγαγε, «κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θέωσιν»,
 ὡς ἐκ τῆς θεώσεως τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτελουμένης
 5 κοινωνίας. Διὸ καὶ ἄλλαχοῦ τὴν μὲν κατ' οὐσίαν πρὸς
 Θεὸν ταυτότητα τελέως ἀπηγόρευσε, τὴν δὲ κατ' ἐνέρ-
 γειαν καὶ χάριν ἀνεκῆρυξε. Τῆς οὖν ἀγαθότητός τε καὶ
 θεότητος, τῆς ποικιλλομένης, τῆς μεριζομένης, τῆς με-
 τεχομένης, τῆς καταλαμβανομένης, εἰ καὶ ἀμυδρῶς,
 10 τῆς κυρίως ὀνομαζομένης, ἡ ἀπλουστάτη καὶ ἀμέριστος
 καὶ ὑπὲρ ἐπωνυμίαν πᾶσαν οὔσα καὶ μέθεξιν καὶ νόη-
 σιν καὶ παντοίαν ἐπαφὴν ἀγαθότης καὶ θεότης, πῶς οὐκ
 ἂν ὑπερκειμένη εἴη; Καλῶς ἄρ' εἶπε πρὸς Γάϊον ἐρό-
 μενον ὁ αὐτὸς θεοφάντωρ Διονύσιος, ὡς «οὐ μόνων τῶν
 15 χάριτι θεῶν — μικρὸν γὰρ ἂν εἴη τοῦτο —, ἀλλὰ καὶ
 αὐτῆς τῆς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας καὶ θεότητος, δη-
 λαδὴ τῆς θεοποιοῦ δωρεᾶς καὶ χάριτος, ὁ πάσης ἀρχῆς
 ὑπεράρχιος Θεὸς ὑπέρεκειται». Εἰ δὲ καὶ κατ' αὐτὸν αὐ-
 θις οὐ τῶν μετεχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετοχῶν
 20 ὁ Θεὸς αἰτιὸς ἐστι, πῶς οὐκ ἂν εἴη μείζων καὶ τῶνδε
 τῶν αἰτιατῶν ὡς αἰτιος;

26 Εἰ δὲ δεῖ καὶ δι' ἡμῶν, ὡς δι' ἀμυδρᾶς εἰκόνοσ τοῦ
 Θεοῦ, τῶν εἰρημένων ἐμφανεστέραν πορίσασθαι παρά-
 στασιν, οὐχὶ νοῦς ἐστι καὶ ἡ τοῦ νοῦ σοφία; Οὐχὶ κατ'
 25 αὐτὴν καὶ μερίζεται καὶ ποικίλλεται καὶ πρόεισι καὶ
 σοφίζει πολυτρόπως ἐνούμενος καὶ μετεχόμενος, ἐγγι-
 νόμενός τε νοεροῖς καὶ ἀνοήτοις, καὶ τὰ μὲν ἑαυτῷ ἐξ-
 ομοιῶν, ὡς καὶ κατ' ἐνέργειαν νοῦν ἔχειν τὸν αὐτὸν
 αὐτῷ, τῶν δ' αἰσθητῶν τε καὶ ἀλόγων ἔστιν ἃ μὴ προ-
 30 ἄγων ἐκ μὴ ὄντων (οὐ γὰρ πέφυκε Θεός), μετασχημα-
 τίζων δὲ καὶ τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας ἀξιῶν, ἐξομοιῶν
 δὲ ἡκιστα (καὶ γὰρ ἀνεπίδεκτα φρενῶν), κατ' οὐσίαν

104. Κεφάλαια θεολογικά 1, 42, PG 90, 1193D· 6λ. καὶ Ἐπιστολὰς 24 καὶ 43, PG 91, 609C καὶ 640BC.

105. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1076C.

106. Ἐπιστολή 2, PG 3, 1069A.

το λοιπὸν καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος, ἀφουῦ εἶπεν, «εἰς τοῦτο μᾶς ἔπλασεν ὁ Θεός, εἰς τὸ νὰ γίνωμεν κοινωνοὶ θείας φύσεως καὶ μέτοχοι τῆς αἰδιότητος αὐτοῦ», προσέθεσεν, «κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θεώσιν»¹⁰⁴, καθ' ὅσον διὰ θεώσεως συντελεῖται ἢ πρὸς τὸν Θεὸν κοινωνία. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ τὴν μὲν κατ' οὐσίαν πρὸς τὸν Θεὸν ταυτότητα ἀπέκλεισε τελείως, διεκήρυξε δὲ τὴν κατ' ἐνέργειαν καὶ χάριν ταυτότητα»¹⁰⁵. Τῆς ἀγαθότητος λοιπὸν καὶ θεότητος, τῆς ποικιλλομένης, τῆς μεριζομένης, τῆς μετεχομένης, τῆς καταλαμβανομένης ἔστω καὶ ἀμυδρῶς, τῆς κυριολεκτικῶς ὀνομαζομένης, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ὑπέρκειται ἢ ἀπλουστάτη καὶ ἀμέριστος καὶ οὔσα ὑπὲρ πᾶσαν ἐπωνυμίαν καὶ μέθεξιν καὶ νόησιν καὶ παντοίαν ἐπαφήν ἀγαθότης καὶ θεότης; Καλῶς λοιπὸν εἶπεν ὁ ἴδιος θεοφάντωρ Διονύσιος πρὸς τὸν Γάιον, ἐρωτήσαντα αὐτὸν, ὅτι «ὁ ὑπεράρχιος πάσης ἀρχῆς Θεός ὑπέρκειται ὄχι μόνον τῶν κατὰ χάριν θεῶν —διότι τοῦτο θὰ ἦτο μικρόν—, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας καὶ θεότητος, δηλαδή τῆς θεοποιουῦ δωρεᾶς καὶ χάριτος»¹⁰⁶. Ἐὰν δὲ κατ' αὐτὸν ἐπίσης ὁ Θεός εἶναι αἴτιος ὄχι μόνον τῶν μετεχόντων ἀλλὰ καὶ τῶν μετοχῶν¹⁰⁷, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ εἶναι ἀνώτερος καὶ τούτων ἐδῶ τῶν αἰτιατῶν ὡς αἴτιος;

26

Ἐὰν δὲ χρειασθῆ νὰ πορισθῶμεν ἐμφανεστέραν παράστασιν τῶν λεχθέντων καὶ ἀπὸ ἡμᾶς, ὡς ἀμυδρὰν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, δὲν ὑπάρχει νοῦς καὶ ἡ σοφία τοῦ νοῦ; Δὲν μερίζεται οὗτος κατ' αὐτὴν καὶ ποκίλλεται καὶ προβαίνει καὶ σοφίζει ἐνούμενος πολυτρόπως καὶ μετεχόμενος, ἐγγινόμενος εἰς νοερὰ καὶ ἄνοα, καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐξομοιώνων μὲ αὐτὸν, ὥστε κατ' ἐνέργειαν νὰ ἔχουν τὸν ἴδιον νοῦν μὲ αὐτὸν, μερικά δὲ τῶν αἰσθητῶν καὶ ἀλόγων μὴ προάγων βεβαίως (διότι δὲν εἶναι καμωμένος Θεός), ἀλλὰ μετασχηματίζων καὶ καταξιόνων τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας χωρὶς καθόλου νὰ τὰ ἐξομοιώνῃ (διότι εἶναι ἀνεπίδεκτα φρενῶν), ἐνῶ κατ' οὐσίαν εἶναι ἀμετάβατος πρὸς

107. Περί θείων ὀνομάτων 5, 5, PG 3, 820A.

δὲ ἀμετάβατός ἐστι πρὸς ὑπόστασιν ἑτέραν, ἀμέριστός
 τε καὶ ἀπλοῦς καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν ἀμιγῆς; Οὐκ ἀνώ-
 νυμος δὲ ἐστὶν ὁ ἡμέτερος νοῦς, οὐδ' ὑπερώνυμος, οὐδ'
 ἀπερινόητος τοῖς πᾶσιν, εἰ καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ
 5 γεγόναμεν, ἐπεὶ μὴδ' ἀπαράλλακτός ἐστιν εἰκῶν. Ἡ μὲν-
 τοι τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτος εἰκῶν, ὁ τοῦ Θεοῦ μο-
 νογενῆς Υἱός, ὡσδαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ,
 πάνθ' ὅσα ὁ Πατήρ, οὐκοῦν καὶ τὰς αὐτὰς ἀπαραλλά-
 κτως ἔχει ἐνεργείας· ἀλλ' οὐκ αὐτός, ὡς ὁ τῶν κακο-
 10 φρόνων τούτων λόγος, τοιαύτη ἐνέργειά ἐστὶν, ἀλλὰ
 κατ' αὐτὰς καὶ οὗτος ἀναλόγως ἐκάστῳ τῶν ὄντων με-
 τεχόμενος κατ' οὐσίαν ἀμέθεκτός ἐστιν. Εἰ γὰρ ὁ ἀνθρώ-
 πινος νοῦς, κατὰ τὸν θεηγόρον Νύσσης φάναι Γρηγό-
 ριον, διὰ πολλῶν ἐπιστημῶν τε καὶ ἐπιτηδευμάτων καὶ
 15 ὀνομάτων τῶν περὶ αὐτὸν λεγομένων οὐδὲν εἰς τὴν ἀ-
 πλότητα παραβλάπτεται, πῶς ἂν τις οἰηθείη τὸν Θεόν,
 εἰ σοφὸς καὶ δίκαιος καὶ ἀγαθὸς καὶ αἰδῖος καὶ πάντα
 τὰ θεοπρεπῆ καλεῖται ὀνόματα, εἰ μὴ μία πᾶσι νομισθείη
 τοῖς ὀνόμασι σημασία, ἢ πολυμερῆ γίνεσθαι ἢ ἐκ μετου-
 20 σίας τούτων τὸ τέλειον αὐτῷ συναγείρειν τῆς φύσεως;
 Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ μικρὸν ἔπειτα τοῦ λόγου προϊών, «πάν-
 τα δέ», φησί, «τὰ ὀνόματα, ὧν ἡ σημασία θέσεώς τινός
 ἐστὶν ἐνδεικτικὴ καὶ ὑπάρξεως, οὐκ αὐτῆς τῆς θείας
 φύσεως, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὴν εὐσεβῶς νοουμένων τὴν
 25 ἐνδειξίν ἔχει». Πῶς ἄρα κοινωνήσαιμεν ἂν τοῖς κακο-
 σχόλοις τούτοις, κτιστὰ φρονοῦσι καὶ διδάσκουσι πάντα
 τὰ περὶ Θεόν, καὶ τὰς ἀκτίστους καὶ θείας ἐνεργείας οὐ
 κοινὰς εἶναι τοῖς τρισὶ προσκυνητοῖς προσώποις ὡς θε-
 ωρουμένας περὶ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν εἶναι καὶ τὸ
 30 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καίτοι τοῦ αὐτοῦ θεορρημονος ἐν τῷ
 αὐτῷ Πρὸς Εὐνόμιον δευτέρῳ λόγῳ φάσκοντος, «πᾶν
 ὅ,τι πέρα ἐστὶ περὶ τὸν Θεὸν νοούμενον, τοῦτο πρὸ τῆς
 τοῦ κόσμου συστάσεως ἦν, ἀλλ' ὀνομάζεσθαι τοῦτό φα-

ἄλλην ὑπόστασιν, ἀμέριστος καὶ ἀπλοῦς καὶ ἀμιγῆς πρὸς τὰ κοινωνοῦντα μὲ αὐτόν; Δὲν εἶναι δὲ ἀνώνυμος ὁ ἰδικός μας νοῦς οὔτε ὑπερώνυμος οὔτε ἀπερινόητος εἰς ὅλους, μολονότι ἐπλάσθημεν κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἐπειδὴ ἡ εἰκὼν δὲν εἶναι ἀπαράλλακτος. Ἡ ἀπαράλλακτος ὁμως εἰκὼν τοῦ Πατρός, ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἔχει ὅλα ὅσα ὁ Πατήρ, ἐπομένως καὶ τὰς αὐτὰς ἐνεργείας ἀπαραλλάκτως, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτός, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ κακόφρονες οὔτοι, τοιαύτη ἐνέργεια, ἀλλὰ μετεχόμενος καὶ οὔτος κατ' αὐτὰς ἀναλόγως ἀπὸ ἕκαστον τῶν μετεχόντων κατ' οὐσίαν εἶναι ἀμέθεκτος. Πράγματι, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν κατὰ τοὺς λόγους τοῦ θεηγόρου Γρηγορίου Νύσσης, ἐὰν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν παραβλάπτεται καθόλου εἰς τὴν ἀπλότητα διὰ τῶν πολλῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν καὶ ὀνομάτων τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται γύρω ἀπὸ αὐτόν, πῶς νὰ νομίση κανεὶς ὅτι ὁ Θεός, καλούμενος σοφός καὶ δίκαιος καὶ ἀγαθός καὶ αἰδῖος καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα θεοπρεπῆ ὀνόματα, ἂν δὲν νομισθῆ μία ἢ σημασία ὅλων τῶν ὀνομάτων, ἢ ὅτι γίνεται πολυμερῆς ἢ ὅτι συνάγει τὴν τελειότητα τῆς φύσεως τοῦ ἐκ τῆς μετουσίας τούτων¹⁰⁸; Ὁ ἴδιος δὲ προχωρῶν ὀλίγον περαιτέρω εἰς τὴν διαπραγμάτευσιν λέγει, «ὅλα δὲ τὰ ὀνόματα, τῶν ὁποίων ἡ σημασία εἶναι ἐνδεικτικὴ θεσεως καὶ ὑπάρξεως, ἐνδεικνύει ὄχι αὐτὴν τὴν φύσιν ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτὴν εὐσεβῶς νοούμενα»¹⁰⁹. Πῶς ἄρα θὰ συμφωνήσωμεν μὲ αὐτοὺς τοὺς κακοσχόλους, οἱ ὁποῖοι φρονοῦν καὶ διδάσκουν ὅτι ὅλα τὰ περὶ τὸν Θεὸν εἶναι κτιστὰ καὶ ὅτι αἱ ἄκτιστοι θεῖαι ἐνέργειαι δὲν εἶναι κοιναὶ καὶ εἰς τὰ τρία προσκυνητὰ πρόσωπα, ὡς παρατηρούμεναι περὶ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἂν καὶ ὁ ἴδιος θεορρήμων λέγει εἰς τὸν δεῦτερον λόγον Πρὸς Εὐνόμιον, «πᾶν ὅ,τι νοεῖται περὶ τὸν Θεὸν τοῦτο ἦτο πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου, ἀλλὰ λέγομεν ὅτι τοῦτο ὀνομάζεται μετὰ τὴν γένεσιν τοῦ ὀνομάζον-

109. Αὐτόθι, W. Jaeger 1, 396. PG 45, 1105C.

μεν μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν ὀνομάζοντα»; Καὶ μὲν δὴ ὡς ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δωρεά τε καὶ χάρις, καὶ τοιαύτη ἐνέργεια κατ' οὐσίαν ἠκιστά ἐστι, δείκνυσιν ὁ τὴν ἐκφαντορικὴν τῶν ὄλων ἑαυτῆς ἀγαθωτάτων προ-
 5 νοιῶν ἐπικαλούμενος Τριάδα, καὶ χρῆναι διδάσκων ἡ-
 μᾶς ταῖς εὐχαῖς αὐτῇ προσάγεσθαι καὶ πλησιάζειν, ὡς
 «ἐν τούτῳ μνεῖσθαι τὰ πανάγαθα δῶρα τὰ περὶ αὐτὴν
 ἰδρυμένα». Τίς γὰρ ἂν τῶν νοῦν ἐχόντων οὐσίαν ἀμέθε-
 κτον φαίη τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκείνου πρόνοιαν, ἢ κτιστὴν ὅτι
 10 μὴ οὐσία; Τίς δὲ τὰ περὶ τὴν ὑπεράγαθον Τριάδα πανά-
 γαθα δῶρα ἰδρυμένα τὸν Υἱὸν εἶναι δοξάσειε καὶ τὸ
 Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς; Ἦ τις ταῦτα τοῖς κτίσμασιν ἐνα-
 ρίθμια ποιήσειεν, ὅτι τούτων ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα
 τοῦ Πατρὸς ὑπέρεκται, καθὰ καὶ ὁ Πατὴρ ὡς ὑπὲρ
 15 πᾶν ὄνομα καὶ πᾶσαν μετοχὴν καὶ ὡς δοτὴρ ὧν φύσει
 καὶ αἷτιος τῶν ὑπερφυῶν τούτων δωρεῶν;

27 Θεότ. Τοῦτον ἄρα τὸν τρόπον, ὃ σοφὲ Θεόφανες,
 καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ νῦν μὲν ὁρᾶσθαι ὑπὸ τῶν
 ἀξίων διὰ τῆς ἐνθέου καταγγέλλεται Γραφῆς, καὶ «οἱ
 20 ἄγγελοι γὰρ ἡμῶν βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς
 ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὃ καὶ Μωϋσῆς ἐντυχεῖν ἠ-
 ξίωται, καὶ ἡμεῖς δὲ τὴν πρὸς πρόσωπον θεῶν ἐν ἐπαγ-
 γελίαις ἔχομεν, νῦν δ' ἀθέατον πάντη τε καὶ πᾶσι καὶ
 αἰί, «οὐδεὶς γάρ», φησὶν αὐθις ὁ αὐτὸς τῷ αὐτῷ Μωϋ-
 25 σεῖ Θεός, «ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται».

Θεοφ. Ἦκιστά γε ἕτερον. Καὶ γὰρ «Θεὸν οὐ-
 δεὶς ἐώρακέ ποτε», καὶ «οἱ καθαρὸι τῇ καρδίᾳ τὸν Θε-
 ὸν ὁρῶσιν», ὡς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐφανερώ-
 σεν ἡμῖν αὐτὸν ἐκεῖνον, ἀόρατον κατὰ τὴν οὐσίαν, ὁ-
 30 ρατὸν καὶ μάλιστα τοῖς θεοειδέσι γενομένοις κατ' ἐνέρ-
 γειαν καὶ χάριν, ἀλλ' οὐκ ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ καὶ ταῦτα
 κτίσμα ὡς Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος κακοδοξότατά φα-

110. Πρὸς Εὐνόμιον 2, W. Jaeger 1, 273, PG 45, 965B.

111. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων 3, 1, PG 3, 680B.

113. Ἐξοδ. 33, 23· Ἀριθμ. 12, 7· 8· Δευτ. 5, 24.

112. Ματθ. 18, 10.

τος»¹¹⁰. Καὶ βεβαιότατα ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα δὲν εἶναι καθόλου δωρεὰ καὶ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τοιαύτη ἐνέργεια δὲν εἶναι καθόλου κατ' οὐσίαν, τὸ δεικνύει ὁ ἐπικαλούμενος τὴν Τριάδα, τὴν ἐκφαντορικὴν τῶν ὄλων ἀγαθωτάτων προνοιῶν τῆς, καὶ διδάσκων ὅτι πρέπει νὰ προσαγῶμεθα καὶ πλησιάζωμεν εἰς αὐτὴν διὰ τῶν εὐχῶν, καθ' ὅσον «μὲ τοῦτο εἶναι δυνατὴ ἡ μύησις εἰς τὰ πανάγαθα δῶρα τὰ ἰδρυμένα περὶ αὐτὴν»¹¹¹. Διότι ποῖος συνετός θὰ ἠδύνατο νὰ καλέσῃ οὐσίαν ἀμέθεκτον τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ ἢ κτιστὴν διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶναι οὐσία; Ποῖος δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ νομίσῃ ὅτι τὰ ἰδρυμένα περὶ τὴν ὑπεράγαθον Τριάδα πανάγαθα δῶρα εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς; Ἡ ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ συγκαταριθμῆσιν ταῦτα μὲ τὰ κτίσματα, διὰ τὸν λόγον ὅτι ὑπέρκειται τούτων ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ Πατήρ, ὡς ὑπάρχων ὑπὲρ πᾶν ὄνομα καὶ πᾶσαν μετοχὴν καὶ ὡς φύσει δοτὴρ καὶ αἷτιος τούτων τῶν ὑπερφυῶν δωρεῶν;

27

Θ ε ο τ. Κατὰ τοῦτον ἄρα τὸν τρόπον, ὧ σοφὲ Θεόφανες, διακηρύσσεται ἀπὸ τὴν ἐνθεον Γραφὴν ὅτι καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἄλλοτε μὲν βλέπεται ἀπὸ τοὺς ἀξίους, καθ' ὅσον καὶ «οἱ ἄγγελοι ἡμῶν βλέπουν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς»¹¹², τὸν ὁποῖον ἠξιώθη νὰ συναντήσῃ καὶ ὁ Μωυσῆς¹¹³, καὶ ἡμεῖς δὲ ἔχομεν λάβει τὴν ὑπόσχεσιν τῆς κατὰ πρόσωπον θέας¹¹⁴, ἄλλοτε δὲ εἶναι ἐντελῶς ἀθέατος καὶ ἀπὸ ὄλους καὶ πάντοτε, διότι, λέγει πάλιν ὁ ἴδιος Θεὸς εἰς τὸν αὐτὸν Μωυσῆν, «κανεῖς δὲν θὰ ἴδῃ τὸ πρόσωπόν μου καὶ θὰ Ζήσῃ»¹¹⁵.

Θ ε ο φ. Ἀσφαλῶς ὄχι κατ' ἄλλον τρόπον. Διότι «κανεῖς δὲν εἶδε ποτὲ τὸν Θεόν»¹¹⁶, καὶ «οἱ καθαροὶ κατὰ τὴν καρδίαν βλέπουν τὸν Θεόν»¹¹⁷, ὅπως ἐφάνέρωσεν εἰς ἡμᾶς ἐκεῖνον τὸν ἴδιον ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀόρατον κατὰ τὴν οὐσίαν, ὀρατὸν κατ' ἐνέργειαν καὶ χάριν, ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς γενομένους θεοειδεῖς, ἀλλ' ὄχι ἄλλον ἀντὶ αὐτοῦ, καὶ μάλιστα κτίσμα ὅπως κακοδοξότατα λέγουν ὁ

114. Α' Κορ. 13, 12.

116. Ἰω. 1, 18.

115. Ἐξοδ. 33, 20.

117. Ματθ. 5, 8.

σιν. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ πανταχοῦ παρὸν καὶ ἀόρατον καὶ ἀμερὲς καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐνότητος ἐχόμενον ἀνεκφοιτήτως Πνεῦμα ἐκχεῖται καὶ ἔρχεται καὶ πέμπεται καὶ ἐνοικίζεται, καὶ ταῦτ' οὐ πᾶσι, καὶ ὁρᾶται καὶ μετρεῖται
 5 καὶ μερίζεται, λαμβανόμενόν τε καὶ διδόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Χρυσόστομος θεολόγος, ὡς ἀνωτέρω ἔφημεν, τοῦ βαπτιστοῦ λέγοντος ἀκηκοῶς περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς «οὐκ ἐκ μέτρου ἔλαβε τὸ πνεῦμα», «πνεῦμα», φησὶν, «ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει
 10 αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ μεριζομένη». Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων ἐκ τῶν ποιημάτων τὸν Θεὸν γινώσκεισθαι, «δυνάμεως», φησὶ, «καὶ σοφίας καὶ τέχνης, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικᾶ ἔστι τὰ ποιήματα». Ὡστε τὸν Θεὸν ἐκεῖ γινωσκόμενον κατὰ τὴν δύναμιν φησιν, οὐ
 15 κατὰ τὴν οὐσίαν. Οἱ δὲ μικρογνώμονες οὗτοι, οὗ ἂν ἀκούσωσι τὸν Θεὸν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιφαινόμενον ἢ μετεχόμενον ἢ ἐρχόμενον καὶ μόνην ποιούμενον, ἢ κτίσμα τοῦτο λέγουσιν, ἢ τὴν οὐσίαν εἶναι διαβεβαιούνηται τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοὺς μὴ κατ' αὐτοὺς βλασφημεῖν
 20 ἀνεχομένους διθειᾶ περιπίπτειν λέγουσι, μηδ' ἐκεῖνο ἐπὶ νοῦν λαμβάνοντες οἱ τάλανες, ὡς ἐπὶ τὴν μόνην μητέρα καὶ παρθένον καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παραγένεκε καὶ ὁ Υἱός, ἀλλ' ὁ μὲν καθ' ὑπόστασιν, τὸ δὲ κατὰ μόνην τὴν ἐνέργειαν· διὸ καὶ Υἱὸς μόνος, ἀλλ' οὐχὶ
 25 καὶ τὸ Πνεῦμα ἐνηνθρώπησε.

28 Καὶ τοίνυν ὅταν λέγωμεν Θεὸν ἢ Πνεῦμα ἢ θεότητα οὐκ ἀεὶ νοοῦμεν τὸ αὐτό, τὴν θείαν οὐσίαν δηλαδὴ ἢ τιτινα τῶν τῆς ἁγίας Τριάδος ἰδίως ὑποστάσεων ἢ τὴν κοινὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, ἀλλ' ἔστι μὲν ὅτε πάντα, ἔστι
 30 δ' ὅτε πλείω, ἔστι δ' ὅτε τούτων ἓν. Ὅταν γὰρ ὁ μέγας Διονύσιος θεότητα θεογόνον καὶ πηγαίαν φῆ θεότητα, οὐ συνορῶμεν τοῦτον οὕτω μόνην προσαγορεύοντα τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν;

128. Ἰω. 3, 34.

119' Ὁμιλία εἰς Ἰωάννην 30, 2, PG 59, 174.

Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος. Διότι οὕτω καὶ τὸ πανταχοῦ παρὸν καὶ ἀόρατον καὶ ἀμερὲς καὶ ἀνεκφοιτήτως διατηροῦν τὴν ἐνότητα, τὸ Πνεῦμα ἐκχύνεται καὶ ἔρχεται καὶ πέμπεται καὶ ἐνοικίζεται, καὶ μάλιστα ὄχι εἰς ὅλους, καὶ βλέπεται καὶ μετρεῖται καὶ μερίζεται, λαμβανόμενον καὶ διδόμενον. Οὕτω πράγματι καὶ ὁ Χρυσόστομος θεολόγος, ὅπως εἶπομεν ἀνωτέρω, ἀκούων τὸν Βαπτιστὴν λέγοντα περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι «δὲν ἔλαβε τὸ πνεῦμα κατὰ μέτρον»¹¹⁸, λέγει, «πνεῦμα καλεῖ ἐδῶ τὴν ἐνέργειαν, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ μεριζομένη»¹¹⁹. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων ὅτι ὁ Θεὸς γνωρίζεται ἐκ τῶν ποιημάτων, ἐπισημαίνει ὅτι «τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς δυνάμεως καὶ σοφίας καὶ τέχνης, ἀλλ' ὄχι τῆς οὐσίας αὐτοῦ»¹²⁰. Ὡστε τονίζει ἐκεῖ ὅτι ὁ Θεὸς γινώσκεται κατὰ δύναμιν, ὄχι κατὰ τὴν οὐσίαν. Οἱ δὲ μικρογνώμονες οὗτοι, ὅπου ἀκούσουν ὅτι ὁ Θεὸς ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπιφαίνεται ἢ μετέχεται ἢ ἔρχεται καὶ διαμένει, λέγουν τοῦτο κτίσμα ἢ διαβεβαιώσουν ὅτι εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ μὴ δεχόμενοι νὰ βλασφημοῦν περιπίπτουν εἰς διθεΐαν, χωρὶς οἱ ταλαίπωροι νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν οὔτε ἐκεῖνο, ὅτι εἰς τὴν μόνην παρθενομήτορα κατῆλθε καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ὁ Υἱός, ἀλλ' αὐτὸς μὲν καθ' ὑπόστασιν, τοῦτο δὲ μόνον κατ' ἐνέργειαν· διὰ τοῦτο καὶ μόνον ὁ Υἱὸς ἐνηθρώπησεν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ Πνεῦμα.

28

Ὅταν λοιπὸν λέγωμεν Θεὸν ἢ Πνεῦμα ἢ θεότητα, δὲν ἐννοοῦμεν πάντοτε τὸ ἴδιον, δηλαδὴ τὴν θεϊαν οὐσίαν, ἢ μίαν ἀπὸ τὰς ἰδιαιτέρας ὑποστάσεις τῆς ἁγίας Τριάδος ἢ τὴν κοινὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, ἀλλ' ἐνίοτε μὲν πάντα, ἄλλοτε δὲ περισσότερα καὶ ἄλλοτε ἓν ἐξ αὐτῶν. Διότι, ὅταν ὁ μέγας Διονύσιος λέγη θεογόνον θεότητα καὶ πηγαίαν θεότητα¹²¹, δὲν ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι οὗτος προσαγορεύει οὕτω μόνην τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν;

120. Κατὰ Εὐνομίου 2, 32, PG 29, 648A.

121. Περὶ θεϊων ὀνομάτων 2, 7, PG 3, 645B.

Θ ε ό τ. Δι' αὐτοῦ μὲν οὖν καὶ τῶν Λατίνων ρᾶον ἢ ἐκεῖνοι αἴρουνσι κατασπῶμεν τὴν ὄφρυν, οἷς εἰκόασιν ὁμοφρονεῖν οἱ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν οὗτοι πάντα φύροντες, μᾶλλον δὲ συναλείφοντες εἰς ἓν.

5 Θ ε ο φ. "Οτε δ' ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ αὐτός φησιν, «ἡ θεαρχικὴ μακαριότης, ἡ φύσει θεότης, ἡ ἀρχὴ τῆς θεώσεως, ἐξ ἧς τὸ θεοῦσθαι τοῖς θεουμένοις ἐστίν», οὐ τὴν τρισυπόστατον φησιν οὐσίαν;

10 Θ ε ό τ. Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι θεοῖ τοὺς θεουμένους.

Θ ε ο φ. "Οτε δὲ αὐτὴν τὴν θέωσιν ἀρχὴν εἶναι λέγει τοῖς θεουμένοις τοῦ θεοῦσθαι, καὶ θεότητα καλεῖ καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ὡς δωρεὰν θεοποιόν, ἧς καὶ ὑπερκεῖσθαι λέγει τὸν Θεόν, ὡς πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιον, οὐ τὴν θεουργὸν μόνην ἐνέργειαν καὶ χάριν ὀνομάζει θεότητα;

Θ ε ό τ. Πῶς γὰρ ἂν καὶ ὑπερκείμενος εἶη ταύτης ὁ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι προσκυνθούμενος Θεός, εἰ μὴ μόνη αὕτη εἶη;

29 20 Θ ε ο φ. Κακεῖνο μέντοι δεῖ προσδιανοήσασθαι ἐνταῦθα.

Θ ε ό τ. Τὸ ποῖον;

Θ ε ο φ. Ὡς εἰ καὶ μήθ' ὑπόστασις, μήτ' οὐσία θεία ἢ θεότης αὕτη πέφυκεν, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ἄκτιστός ἐστι καὶ αἰδιος, ὡς δύναμις θεοπρεπῆς περὶ τὸν Θεὸν οὔσα καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως. Ἐπεὶ δὲ καὶ αἰτία καὶ ἀρχὴ ἐστὶ τῶν θεουμένων πάντων, ὑπ' αὐτῆς βελτιουμένων δήπιουθεν, ὡς ὑπὲρ φύσιν γινομένων, ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ τὸ αἷτιον τῶν ἐξ αὐτῆς ὄντων διέστηκεν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀναγκαίως, καὶ τὸ βελτιοῦν τῶν βελτιουμένων βέλτιον, καὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν ἕτερα ποιοῦν αὐτὸ καθ' αὐτὸ ὑπερφυές, θεοῦνται δὲ καὶ ἄγγελοι, τὸ καὶ τῶν ἀγγέλων κρεῖττον καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν ὄν αὐτῶν καὶ καθ' αὐτὸ ὑπερφυές ὑπάρχον, πῶς ἂν εἶη κτίσμα;

Θεοτ. Δι' αὐτοῦ βεβαίως καταβιβάζομεν καὶ τὴν ὀφρῦν τῶν Λατίνων εὐκολώτερον ἀπὸ ὅσον τὴν σηκώνουν ἐκεῖνοι, μὲ τοὺς ὁποίους φαίνεται νὰ ὁμοφρονοῦν οὗτοι, οἱ λόγῳ ὁμωνυμίας ἀναμιγνύοντες τὰ πάντα, μᾶλλον δὲ συγχωνεύοντες εἰς ἓν.

Θεοφ. Ὅταν δὲ ὁ ἴδιος πάλιν λέγη ἄλλοῦ, «ἡ θεαρχικὴ μακαριότης, ἡ φύσει θεότης, ἡ ἀρχὴ τῆς θεώσεως, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται τὸ θεοῦσθαι εἰς τοὺς θεουμένους»¹²² δὲν ἐννοεῖ τὴν τριουπόστατον οὐσίαν;

Θεοτ. Βεβαίως, διότι ὁ Πατὴρ θεώνει τοὺς θεουμένους δι' Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι.

Θεοφ. Ὅταν δὲ λέγη ὅτι αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ θέωσις εἶναι ἀρχὴ τοῦ θεοῦσθαι εἰς τοὺς θεουμένους καὶ τὴν καλεῖ θεότητα καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ὡς θεοποιὸν δωρεάν, τῆς ὁποίας λέγει ὅτι ὑπέρκειται ὁ Θεός ὡς ὑπεράρχιος πάσης ἀρχῆς, δὲν εἶναι μόνον ἡ θεουργὸς ἐνέργεια καὶ χάρις ἐκείνη τὴν ὁποίαν ὀνομάζει θεότητα;

Θεοτ. Βεβαίως, διότι πῶς θὰ ὑπερέκειτο ταύτης ὁ εἰς τρεῖς ὑποστάσεις προσκυνούμενος Θεός, ἂν δὲν ἦτο μόνον αὐτὴ;

29

Θεοφ. Καὶ ἐκεῖνο ὅμως πρέπει νὰ λάβη κανεὶς ὑπ' ὄψιν ἐδῶ.

Θεοτ. Ποῖον δηλαδῆ;

Θεοφ. Ὅτι ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εἶναι φύσει ὑπόστασις οὔτε οὐσία ἡ θεότης αὕτη, οὐχ ἦττον ὅμως εἶναι ἄκτιστος καὶ αἰδῖος, ὡς δύναμις ὑπάρχουσα περὶ τὸν Θεὸν καὶ πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι καὶ αἰτία καὶ ἀρχὴ ὄλων τῶν θεουμένων, τὰ ὁποῖα βεβαίως βελτιώνονται ἀπὸ αὐτὴν ὡς γινόμενα ὑπὲρ φύσιν, ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ τὸ αἷτιον τῶν ἐξ αὐτῆς ὄντων ἀπέχει πολὺ πρὸς τὸ ἀνώτερον ἀναγκαίως, καὶ τὸ βελτιῶνον εἶναι βέλτιον τῶν βελτιουμένων, καὶ τὸ ποιοῦν ἄλλα ὑπὲρ φύσιν εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὑπερφυές, θεοῦνται δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι, πῶς θὰ ἦτο κτίσμα αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνώτερον καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ καθ' αὐτὸ ὑπερφυές;

Θ ε ό τ. Καὶ αὐτός γε μὴν οὕτως ἔχω περὶ τούτου· πῶς γὰρ ἂν τι τῶν κτιστῶν καὶ θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία καὶ θεοποιὸς κληθείη δωρεά; Μίμησιν μέντοι καὶ θεομιμησίαν τὴν θείαν ἔλλαμψιν ὁ μέγας οὗτος εἶωθε κα-
5 λεῖν, ὡς ἐξομοιοῦσαν πρὸς Θεόν, καὶ μὲν δὴ καὶ σχέ-
σιν, ὡς ἔνωσιν τε καὶ σύνδεσμον ὑπερφυᾶ Θεοῦ καὶ τῶν
εὖ ἔχόντων λογικῶν.

Θ ε ο φ. Ἄλλὰ γὰρ ὅτε πάλιν οὗτος, «θεότητα», φη-
σί, «φαμὲν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν
10 μίαν ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, μεθεκτῶς δὲ τὴν
ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προῖοῦσαν δύναμιν, τὴν αὐτοθέ-
ωσιν», ἄρ' οὐκ ἄμφω, τὴν τε θείαν φύσιν καὶ τὴν ἐν-
έργειαν, ὁμοίως δῆλός ἐστι καλῶν; Καὶ μὴν οὐδ' ἂν
καινόν τι δόξαι τῷ ἐπιστήσαντι καλῶς. Ὅτε γὰρ ἐλέ-
15 γομεν ὡς τὴν πρῶην ὁμιλίαν διεκπνεῦσαι παρῆκας τῆς
ψυχῆς ἀμελέτητον ἀφείς, τίνα ποτ' ἐλέγομεν ψυχὴν,
οὐχὶ τὴν μνήμην; Αὕτη γὰρ ἢ μὴ τὸ σκέμμα παρακατα-
σχοῦσα μόνιμον, ἦν διαφύγη. Προτρεπόμενοι δὲ «φο-
βεῖσθαι μᾶλλον τὸν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα δυνάμενον ἀ-
20 πολέσαι ἐν γεέννῃ», τί ποτέ φαμεν ψυχὴν, οὐκ αὐτὴν
τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς;

30 Θ ε ό τ. Ταῦθ' οὕτως ἐκληπτέον καὶ ἀποδοτέον, οὐκ
ἐκ τοῦ ἀκολουθίου μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς πνευματοκι-
νήτου τῶν θεολόγων δυνάμεως ἀποδεικνῦσιν. Ἄλλ' ἐ-
25 πειδὴπερ ἢ οὐσιοποιὸς δύναμις φυσικὴ ἐστὶν ἐνέργεια
Θεοῦ — φύσει γὰρ ἐστὶ δημιουργικὸν τὸ θεῖον —, τῇ
δὲ ταύτης μετοχῇ πάνθ' ὅσα γέγονέν ἐστιν, ἄρα πᾶν-
τα μετέχει τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ δυνάμεων τε καὶ
ἐνεργειῶν;

30 Θ ε ο φ. Καὶ γὰρ οὐ μόνης τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας ἅπαντα μετέχει. Ἡ γάρ;

Θ ε ό τ. Πῶς γὰρ ἂν καὶ συνίσταται χωρὶς αὐτῆς;

Θ ε ο τ . Καὶ ἐγὼ φυσικὰ τὴν ἰδίαν γνώμην ἔχω περὶ τούτου. Διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὀνομασθῇ θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία καὶ θεοποιός δωρεὰ κάτι κτιστόν; Μίμησιν ὅμως καὶ θεομιμησίαν συνηθίζει νὰ καλῇ ὁ μέγας οὗτος θεολόγος τὴν θείαν ἔλλαμψιν¹²³, ὡς ἐξομοιώνουσαν πρὸς τὸν Θεόν, ἐπίσης δὲ καὶ σχέσιν, ὡς ἔνωσιν καὶ ὑπερφυᾶ σύνδεσμον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν καλῶς ἐχόντων λογικῶν.

Θ ε ο φ . Ἐξ ἄλλου ὅταν οὗτος πάλιν λέγη, «θεότητα καλοῦμεν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, μεθεκτῶς δὲ τὴν ἐκ τοῦ ἀμεθέκτου Θεοῦ προβαίνουσαν δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν¹²⁴, δὲν εἶναι φανερόν ὅτι καλεῖ ὁμοίως ἀμφοτέρω, καὶ τὴν θείαν φύσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν; Καὶ ὅμως δὲν φαίνεται ὅτι τοῦτο εἶναι κάτι νέον εἰς τὸν ἐξετάζοντα ἐπισταμένως. Διότι, ὅταν ἐλέγομεν ὅτι ἐπέτρεψες νὰ διαφύγη ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἢ προηγουμένη ὁμιλία, ἀφήσας αὐτὴν ἀμελέτητον, ποίαν ψυχὴν ἐννοοῦμεν, ὄχι τὴν μνήμην; Διότι αὐτὴ εἶναι ἢ μὴ συγκρατήσασα μόνιμον τὴν σκέψιν, ἂν διαφύγη. Προτρεπόμενοι δὲ «νὰ φοβοῦμεθα μᾶλλον τὸν δυνάμενον νὰ ἀπολέσῃ εἰς τὴν γέενναν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα»¹²⁵, ποίαν λέγομεν τάχα ψυχὴν, ὄχι αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς;

30

Θ ε ο τ . Ταῦτα πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν καὶ ἀποδώσωμεν οὕτως, ἀποδεικνύοντες αὐτὰ ὄχι μόνον λογικῶς ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς πνευματοκινήτου δυνάμεως τῶν θεολόγων. Ἄλλὰ ἐπειδὴ ἡ οὐσιοποιός δύναμις εἶναι φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ —διότι τὸ θεῖον εἶναι φύσει δημιουργικόν—, ὑπάρχουν δὲ ὅλα ὅσα ἔγιναν διὰ τῆς μετοχῆς ταύτης, ἀραγε ὅλα μετέχουν τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ;

Θ ε ο φ . Βεβαίως, καθ' ὅσον ὅλα μετέχουν ὄχι μόνον τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς προνοίας του. Δὲν εἶναι ὀρθόν;

Θ ε ο τ . Πράγματι πῶς θὰ συνεκρατοῦντο χωρὶς αὐτὴν;

124. Περὶ θείων ὀνομάτων 11, 6, PG 3, 953D - 956A.

125. Ματθ. 10, 28.

Θεοφ. Ἡ τοίνυν πρόνοια φυσική ἐστὶ καὶ οὐ-
 σιώδης ἐνέργεια Θεοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ μέγας Ἀθανάσιος·
 «οὐ κατὰ ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱ-
 ὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη
 5 τῆς θεότητος ἐνέργειαν». Μετέχουσιν οὐκοῦν πάντα
 τῆς δημιουργικῆς τε καὶ προνοητικῆς τοῦ Θεοῦ δυνά-
 μεως, ἀλλ' ὡς ἡ οἰκία τῆς τοῦ οἰκοδόμου διανοίας καὶ
 τῆς τοῦ οἰκοδεσπότου δυνατῆς προνοίας, εἰ ἄρα μέλλει
 10 συνεστάναι. Τὰ δὲ λογικὰ καὶ ὁρῶσιν ἐκ τῶν κτισμά-
 των, λογισμῶ μέντοι, τὴν τῶ κτίστη φύσει προσοῦσαν
 ἀγαθότητα καὶ δύναμιν. Μόνοι δὲ καὶ μετέχουσι καὶ ὁ-
 ρῶσι κυρίως οἱ ἅγιοι, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μεθέξε-
 ως θεοειδεῖς γεγονότες, καὶ θεοειδεῖ δυνάμει λαμπρό-
 τητα Θεοῦ ἰδόντες καὶ παθόντες, καὶ ὑπερφουῶς ἀγλα-
 15 ῖας πληρωθέντες, καὶ αὐτοὶ δι' αὐτῆς ἀπορρήτως ἀ-
 γλήεντες ἀναφανέντες. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κα-
 τὰ τὸν μέγαν φάναι Βασίλειον, «πάντα μὲν πληροῖ τῆ
 δυνάμει, μόνοις δὲ ἐστὶ μεθεκτὸν τοῖς ἀξίοις»· καὶ «ἀ-
 χώρητον μὲν τῶ κόσμῳ, τοῖς ἀγίοις δὲ μόνοις διὰ κα-
 20 θαρότητα τῆς καρδίας θεωρητόν»· καὶ πᾶσι μὲν πάρε-
 στιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν καθαρεύουσι τῶν παθῶν τὴν ἰδίαν
 ἐμφαίνει δύναμιν, τοῖς δὲ τὸ ἡγεμονικὸν συγκεχυμένον
 ἔχουσιν ἀπὸ τῶν τῆς ἁμαρτίας σπίλων οὐκέτι· ὥσπερ
 γὰρ αἱ τῶν προσώπων ἐμφάσεις οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ὕ-
 25 λαις γίνονται, ἀλλ' ἐν ταῖς λειότητά τινα καὶ διαφάνει-
 αν κεκτημέναις, οὕτως οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἢ τοῦ
 Πνεύματος ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν ταῖς μηδὲν σκολιὸν ἐχού-
 σαις μηδὲ στραγγαλιῶδες. Ὁρᾷς ὡς πᾶσι μὲν πάρεστι
 τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατ' οὐσίαν, εἰ δὲ βούλει καὶ κατὰ δύ-
 30 ναμὴν τε καὶ ἐνέργειαν, μετέχεται δὲ καὶ ἐπιφαίνεται
 κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν οὐδενί, κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν μό-
 νοις τοῖς πρὸς τὸν ἀπὸ τῶν πονηρῶν παθῶν ἀποθεμέ-
 νοις σπίλον;

Θεοφ. Ἡ πρόνοια λοιπὸν εἶναι φυσική καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Λέγει πράγματι ὁ μέγας Ἀθανάσιος, «δὲν ἐργάζεται ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς, κατὰ διαφορετικὴν ἕκαστος πρόνοιαν, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη ἐνέργειαν τῆς θεότητος»¹²⁶. Ἐπομένως μετέχουν ὅλα τῆς δημιουργικῆς καὶ προνοητικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὅπως ἡ οἰκία τῆς διανοίας τοῦ οἰκοδόμου καὶ τῆς δυνατῆς προνοίας τοῦ οἰκοδεσπότη, ἂν βέβαια πρόκειται νὰ συγκροτηθῇ. Τὰ δὲ λογικὰ καὶ βλέπουν ἐκ τῶν κτισμάτων τὴν φύσει προσυπάρχουσαν εἰς τὸν κτίστην ἀγαθότητα καὶ δύναμιν, μὲ τὸν λογισμὸν ὅμως. Οἱ μόνοι δὲ μετέχοντες καὶ βλέποντες κυρίως εἶναι οἱ ἅγιοι, γενόμενοι θεοειδεῖς διὰ τῆς μεθέξεως τοῦ Πνεύματος, καὶ ἰδόντες καὶ παθόντες τὴν λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ μὲ θεοειδῆ δύναμιν καὶ πληρωθέντες ὑπερφουῶς ἀγλαΐας καὶ ἀναφανέντες αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δι' αὐτῆς ἀπορρήτως αἰγλήεντες. Διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον «πληρώνει μὲν τὰ πάντα διὰ τῆς δυνάμεως, μεθεκτὸν δὲ εἶναι μόνον ἀπὸ τοὺς ἀξίους»¹²⁷, καὶ «ἀχώρητον μὲν εἰς τὸν κόσμον, θεωρητὸν δὲ μόνον ἀπὸ τοὺς ἀγίους λόγῳ καθαρότητος καρδίας»¹²⁸, καὶ εἰς ὅλους εἶναι παρὸν, ἀλλὰ εἰς μὲν τοὺς καθαρούς ἀπὸ πάθη ἐμφανίζει τὴν δύναμίν του, εἰς τοὺς ἔχοντας δὲ συγκεχυμένον ἀπὸ τοὺς σπίλους τῆς ἀμαρτίας ὄχι. Πράγματι, ὅπως οἱ κατοπτρισμοὶ τῶν προσώπων δὲν γίνονται εἰς ὅλας τὰς ὕλας, ἀλλ' εἰς ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἔχουν λειότη-
τα καὶ διαφάνειαν, οὕτω δὲν δρᾷ εἰς ὅλας τὰς ψυχὰς ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' εἰς ἐκείνας αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν τίποτε τὸ στραβὸν καὶ διάστροφον. Βλέπεις ὅτι εἰς ὅλους μὲν εἶναι παρὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατ' οὐσίαν, ἐὰν δὲ θέλης καὶ κατὰ βούλησιν καὶ ἐνέργειαν, μετέχεται δὲ καὶ ἐπιφαίνεται κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν εἰς κανένα, κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν μόνον εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀπέβαλον τὸν ἀπὸ τὰ πονηρὰ πάθη σπίλον;

127. Περὶ Ἀγίου Πνεύματος 9, 22, PG 32, 108C.

128. Αὐτόθι 22, 53, PG 32, 168C.

31

Θ ε ό τ. Ὅντως σφᾶς αὐτοὺς παρακρούονται τε καὶ κατασοφίζονται πάντες οἱ ἀντιλέγειν σπεύδοντες ὑμῖν. Ἀμφοτέρων γὰρ ἐν ταῖς ἁγιογράφοις δέλτοις σαφῶς ὑπαγορευομένων, αὐτοὶ νῦν μὲν τοῦ ἐνὸς ὡς αὐτοῦ μόνου εἰρημένου δῆθεν ὑπεραγωνίζονται, νῦν δὲ χωροῦσι κατὰ τοῦ ἑτέρου ὡς μὴ εἰρημένου, καὶ οὐδ' ἑκατέρου ὠρισμένως, ὡς εἶναι τοὺς αὐτοὺς τὸ αὐτὸ κατασκευάζοντας καὶ ἀναιροῦντας. Ὅτε μὲν γὰρ μεθεκτὴν ἅπασι τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην λέγουσιν, ἐξ ἀνάγκης ἀκτίστου διδόασι μετέχειν πάντας τοὺς μετέχοντας, ὅτε δὲ κτιστὴν τὴν χάριν, οὐκ ἀκτίστου οὐδ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ὑπερκοσμίους.

Θ ε ο φ. Τὴν κατὰ τὸ ὄνομα μόνον ἀντίθεσιν, ὧ βέλτιστε, ζητοῦσιν, οὐ τὴν κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος δηλούμενον. Εἰ δέ που καὶ πρὸς τὸ σημαινόμενον ἐπιστρέψουσι τὸν νοῦν, οὐ τὰ εἶδη τῶν σημαινομένων διαιροῦσιν, ὡς ἀπολαβόντες ἀκριβῶς ἐφίκοιντο, οὐ ἔνεκα ἢ ζήτησις. Ταῦτ' ἄρα καὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς οὐχ ἐκόντες εἶναι περιπίπτουσι, καθάπερ ἐν κυβείᾳ τῆς διανοίας σφίσι καὶ τῶν λόγων κυλινδουμένων τε καὶ μεταρριπτουμένων καὶ ἀεὶ παραφαινόντων ἑτεροῖα. Τοῦτο δέ μοι δοκοῦσι καὶ αὐτοὶ συνιδότες οἱ τὰ τοῦ Βαρλαάμ ἐπεκδικοῦντες σαφῆ προτιθέναι τὰ ὑπ' αὐτῶν καὶ διὰ γραμμάτων κρατυνόμενα μηκέτ' ἔπειτα τολμᾶν. Οὐ γὰρ ἂν ὑπολογίσαιντο τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν, ἢ μὴ τοῖς γράφουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς λέγουσιν ἐπήρτηται, καὶ τούτων ἀμφοτέροις, αὐτοῖς τοῖς κινουῦσι καὶ κατηγοροῦσιν, ἀλλ' οὐχ ἡμῖν τοῖς ἀναγκαίως πρὸς ἀπολογία ἐρχομένοις.

3230 Θ ε ό τ. Ἄλλ' ἐπειδὴ σύ, Θεόφανες, δικαίως καὶ καλῶς ἀπολογούμενος τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα διεῖλες, μᾶλλον δὲ ἀπέδειξας διττῶς παρὰ τῆς Γραφῆς ἐκλαμβανόμενον, νῦν μὲν ἐπὶ τῆς ἀμεθέκτου ὑπερουσιότητος ἐκείνης, νῦν δ' ἐπὶ τῶν φυσικῶν τε καὶ οὐσιωδῶν, ἃ ἔστι

129. Πρόκειται περὶ τῆς ἀπαγορευτικῆς ἀποφάσεως τῆς Συνόδου τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1341, Βλ. Συνοδικὸν τόμον, PG 151, 692C.

31

Θεοτ. Ὅντως ὅλοι οἱ σπεύδοντες νὰ ἀντεῖπουν εἰς σᾶς ἀπατοῦν καὶ κατατροπῶνουν ἑαυτοὺς μὲ σοφίσματα. Διότι ἐνῶ παραγγέλλονται ἀμφοτέρα εἰς τὰς ἀγιογράφους δέλτους σαφῶς, αὐτοὶ ἄλλοτε μὲν ὑποστηρίζουν τὸ ἐν ὧς δῆθεν αὐτὸ μόνον λεχθέν, ἄλλοτε δὲ ἐπιτίθενται ἐναντίον τοῦ ἄλλου ὧς μὴ λεχθέντος, καὶ μάλιστα τοῦ καθενός ὄχι μὲ τρόπον ὀριστικόν, ὥστε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ εἶναι οἱ κατασκευάζοντες καὶ ἀναιροῦντες τὸ αὐτό. Διότι, ὅταν λέγουν μεθεκτὴν ἀπὸ ὅλους τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην, ἐξ ἀνάγκης δέχονται ὅτι μετέχουν ἀκτίστου ὅλοι οἱ μετέχοντες, ὅταν δὲ λέγουν κτιστὴν τὴν χάριν, δέχονται ὅτι δὲν μετέχουν ἀκτίστου οὔτε οἱ ὑπερκόσμιοι ἐκεῖνοι νόες.

Θεοφ. Ζητοῦν, ὧ θαυμάσιε, τὴν κατὰ τὸ ὄνομα μόνον ἀντίθεσιν, ὄχι τὴν κατὰ τὸ δηλούμενον ὑπὸ τοῦ ὀνόματος. Ἐὰν δὲ κάποτε στρέψουν τὴν σκέψιν καὶ πρὸς τὸ σημαινόμενον, δὲν διαιροῦν τὰ εἶδη τῶν σημαινομένων, ὥστε λαβόντες ἀκριβῶς νὰ φθάσουν εἰς τὸ ζητούμενον. Οὕτω λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ἀντιφάσκουν πρὸς ἑαυτοὺς χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, καθὼς οἱ λόγοι, ὡσὰν εἰς δολιότητα διανοίας, κυλίωνται καὶ ἀναποδογυρίζονται καὶ πάντοτε παρεμφανίζουν διαφορετικὰ πράγματα. Τοῦτο, νομίζω, ἀντιληφθέντες καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπερασπίζοντες τὰ τοῦ Βαρλαάμ, δὲν τολμοῦν τοῦ λοιποῦ νὰ προβάλουν τὰς ἀπόψεις των, μολονότι ἔχουν ὑποστηριχθῆ καὶ διὰ γραπτῶν. Διότι βεβαίως δὲν ὑπολογίζουν τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν, ἡ ὁποία ἰσχύει ὄχι μόνον διὰ τοὺς γράφοντας ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λέγοντας¹²⁹, ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τούτων διὰ τοὺς ὑποκινουῦντας καὶ κατηγοροῦντας, ὄχι δὲ δι' ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι ἐρχόμεθα ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν ἀπολογία.

32

Θεοτ. Ἀλλὰ ἀφοῦ σύ, Θεόφανες, δικαίως καὶ καλῶς ἀπολογούμενος ἐδιαφοροποίησες τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας, μᾶλλον δὲ ἀπέδειξες ὅτι ἐκλαμβάνεται διττῶς ἀπὸ τὴν Γραφήν, ἄλλοτε μὲν ἐπὶ τῆς ἀμεθέκτου ἐκείνης ὑπερουσιότητος, ἄλλοτε δὲ ἐπὶ τῶν φυσικῶν καὶ οὐσιωδῶν τὰ

τοῖς ἁγίοις μόνοις κυρίως μεθεκτᾶ (κατ' αὐτὰ γὰρ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἔνωσις τελεῖται), ἄρ' ἔχεις αὐτοὺς τοὺς ἁγίους συμμαρτυροῦντάς σοι τῷ λόγῳ δεῖξαι, ὡς αὐτῶν τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ μεταλαγχάνουσι καὶ δι'
 5 αὐτῶν αὐτὸν ὁρῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν κτισμάτων μόνον ὡς ἡμεῖς;

Θεοφ. Καὶ τίς ἂν τοῦτ' εἰπεῖν ἐτόλμησε μὴ τῶν πείρα μαθόντων ἐξειπόντων; Ὁ γὰρ πείρα μαθῶν, οὗτος οἶδε μόνος τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος.

10 Θεότ. Τίς οὖν ὁ ἐξειπών;

Θεοφ. Ἀπαντες· οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς πράγμασι καὶ θαύμασι· ὅσοι μέντοι τῶν ἐνθένδε μεταστάντων διὰ τῶν ἐξηξηγεμένων σφίσι ἐνθέων συγγραμμάτων ἔτι σύνεισιν ἡμῖν, οὐδὲ μέχρι νῦν ἀνή-
 15 καν, οὐδ' ἀνήσουσιν ἀπαγγέλλοντες τρανώς.

Θεότ. Τρεῖς ἔμοιγε πρὸς βεβαίωσιν ἀποχρήσουσι, Θεόφανες· ἐπιδείκνυ τοίνυν μηκέτ' ἀναβαλλόμενος.

Θεοφ. Δείκνυμι δὴ. Καὶ γὰρ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης τὸ λάμπαν ἐπ' ὄρους ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος φῶς
 20 («ὁ ἰδόντες Πέτρος καὶ οἱ τῆς βροντῆς υἱοὶ τὰ προοίμια τῆς μελλούσης αὐτοῦ παρουσίας», κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, «ὀφθαλμοῖς λαβεῖν κατηξιώθησαν», οὐ πληρεῖς ἔσονται κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον πάντες οἱ χριστοειδεῖς, καθ' ὃ καὶ «λάμπουσι ὡς ὁ ἥλιος», κατὰ
 25 τὸν μέγαν αὐθις Βασίλειον, ὃς κὰν τῷ παρόντι ψυχῶν ἀγίων φωτισμὸν προσεῖρηκεν αὐτό), τοῦτο τοίνυν «φυσικὴν ἀκτῖνα τῆς θεότητος» ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης εἶπεν, ὁ δὲ μελωδὸς Κοσμᾶς «οὐσιώδη τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ εὐπρέπειαν, κατὰ φύσιν δὲ τοῦτο ἔχειν τὸν
 30 Θεὸν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, «ἀνελθὼν γάρ», φησὶν, «ὁ

130. Εἰς 44 ψαλμὸν 6, PG 29, 400 CD.

131. Περί θείων ὀνομάτων 1, 4, PG 3, 592BC.

132. Ματθ. 13, 43.

133. Πρβλ. Μ. Βασιλείου, Περί Ἁγίου Πνεύματος 9, 23, PG 32, 109B.

134. Ὁμιλία 1 εἰς Μεταμόρφωσιν 12, PG 96, 564B.

135. Κάθισμα β' μετὰ τὸν Πολυέλεον τῆς 6ης Αὐγούστου, μὴ χρησιμοποιούμενον σήμερον.

ὅποια εἶναι κυρίως μεθεκτὰ ἀπὸ μόνους τοὺς ἀγίους (διότι κατ' αὐτὰ τελεῖται ἔνωσις Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων), ἀραγε δύνασαι ν' ἀποδείξης ὅτι αὐτοὶ οἱ ἅγιοι συμμαρτυροῦν εἰς τὸν λόγον σου, ὅτι μεταλαμβάνουν αὐτὰ τὰ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ καὶ δι' αὐτῶν βλέπουν αὐτόν, ἀλλ' ὄχι μόνον διὰ τῶν κτισμάτων, ὅπως ἡμεῖς;

Θεοφ. Καὶ ποῖος θὰ ἐτόλμα νὰ εἶπῃ τοῦτο, ἂν δὲν τὸ ἐξέφρασαν οἱ ἐκ πείρας μαθόντες; Διότι ὁ ἐκ πείρας μαθὼν, αὐτὸς μόνον γνωρίζει τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος.

Θεοτ. Ποῖος λοιπὸν εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος τὸ ἐξέφρασεν;

Θεοφ. Ὅλοι. Καὶ μάλιστα ὄχι μόνον μὲ λόγους, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ θαύματα ὅσοι ὅμως τῶν μεταστάντων ἀπὸ ἐδῶ διὰ τῶν συνταχθέντων ἀπὸ αὐτοῦς ἐνθέων συγγραμμάτων συνευρίσκονται ἀκόμη μὲ ἡμᾶς, οὔτε ἕως τώρα ἔπαυσαν οὔτε θὰ παύσουν ν' ἀπαγγέλλουν τρανῶς.

Θεοτ. Πρὸς ἀπόδειξιν θὰ χρειασθοῦν τρεῖς τουλάχιστον δι' ἐμέ, Θεόφανες. Παρουσίασέ τους λοιπὸν χωρὶς ἀναβολήν.

Θεοφ. Τοὺς παρουσιάζω λοιπὸν. Πράγματι ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης τὸ λάμπαν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος φῶς («τὸ ὁποῖον ἰδόντες ὁ Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς κατηξιώθησαν νὰ προσλάβουν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τὰ προοίμια τῆς μελλούσης παρουσίας του»¹³⁰, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, τοῦ ὁποίου κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον θὰ εἶναι πλήρεις ὅλοι οἱ χριστοεἰδεῖς¹³¹, μὲ τὸ ὁποῖον «θὰ λάμπουν ὡς ὁ ἥλιος»¹³² κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ὁ ὁποῖος ἐχαρακτήρισεν αὐτὸ καὶ εἰς τὸ παρὸν φωτισμὸν ἀγίων ψυχῶν), τοῦτο λοιπὸν τὸ φῶς εἶπεν «φυσικὴν ἀκτῖνα τῆς θεότητος» ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης¹³³, ὁ δὲ μελωδὸς Κοσμᾶς «ουσιώδη εὐπρέπειαν τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ»¹³⁴, ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος λέγει ὅτι ἔχει κατὰ φύσιν τοῦτο ὁ Θεός¹³⁵, διότι λέγει, «ἀνελθὼν ὁ Κύριος εἰς

Κύριος εἰς τὸν οὐρανὸν ἤξει ἐν δόξῃ φυσικῇ καὶ οὐκ
 ἐν χάριτι, ἐν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ
 Μαρίας σώματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τὴν δόξαν τὴν ἀπόρ-
 ρητον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔδειξεν ἀπὸ μέρους». Ἔ-
 5 χεις ὁπόσους ἀποχρήσειν εἰς παράστασιν ἐνόμισας. Ἡ-
 μεῖς δ' ἐπιδαψιλευσάμενοι τοὺς τῆς ἀληθείας αὐξήσο-
 μέν σοι μάρτυρας. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Μάξιμος· «πάντα
 ὅσα ὁ Θεὸς καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος τεθεωμένος ἔσται χω-
 ρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος»· καὶ ἀλλαγῶν πάλιν,
 10 «ἐτοίμως ὁ λόγος δι' ἐλπίδος καθίστησι τῇ παραδοχῇ
 τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀρχετυπίας ψυχωθῆναι καὶ γενέσθαι
 ζώσας εἰκόνας Χριστοῦ, καὶ ταῦτ' οὐ μᾶλλον κατὰ
 τὴν χάριν ἢ ἀφομοίωμα». Ἐν δὲ τοῖς Θεολογικοῖς Κε-
 φαλαίοις φανερώς φησιν· «ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία τῶν
 15 προσόντων τῷ Θεῷ φυσικῶς ἀγαθῶν κατὰ χάριν ἐστὶ
 μετάδοσις». Ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος τὸ τοῦ Κυρίου προ-
 ενεγκῶν, «εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν», ἑαυτοῦ τὴν
 εἰρήνην ταύτην εἶπεν εἶναι, φησὶν, ὡς ἴδιον ἀγαθὸν
 ἐνυπάρχον αὐτῷ. Ἐν δὲ τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ λόγῳ
 20 τῶν Θεσαυρῶν ἐκεῖνο πάλιν προενεγκῶν, «ὁ πιστεύων
 εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον», «ὡς φύσει», φησὶ, «προσ-
 οῦσαν αὐτῷ τὴν ζωὴν καὶ οὐσιωδῶς ὑπάρχουσαν δώ-
 σειν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπαγγέλλεται· προελθὼν
 γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς πάντα τὰ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐπάγε-
 25 ται, ἐν δὲ τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ ζωὴ». Ὁ-
 ρᾶς καὶ τοῖς ἀξιόις διδομένην τὴν τοιαύτην ζωὴν, καὶ
 κατὰ φύσιν προσοῦσαν τῷ Θεῷ, ἀλλ' οὐχὶ φύσιν οὔσαν;
 Μία γὰρ ἡ θεία φύσις, ἡ δὲ τοιαύτη ζωὴ ἐν τῶν κατὰ
 φύσιν τῷ Θεῷ προσόντων, καὶ ὡς κατὰ φύσιν οὔσα, ἀ-
 30 κτιστός ἐστι καὶ αὕτη. Τῶν δὲ κατὰ φύσιν προσόντων
 τῷ Θεῷ ταύτην ἐν εἰπὼν καὶ πολλὰ προσεῖναι κατὰ φύ-
 σιν τῷ Θεῷ καὶ ὁμοίως ἄκτιστα ἐδήλωσε. Διὸ καὶ περὶ

136. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου 4, PG 28, 96A.

137. Πρὸς Θαλάσσιον, PG 90, 320A.

138. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1253D.

139. Κεφάλαια θεολογικὰ 2, 90, PG 90, 1168C.

τὸν οὐρανὸν θὰ ἔλθῃ μὲ δόξαν φυσικὴν καὶ ὄχι μὲ χάριν, ἐκλάμπων ἀπὸ τὸ ἐκ Μαρίας ἅγιον σῶμα αὐτοῦ τὴν ἀπόρητον δόξαν αὐτοῦ, ὅπως ἀπὸ μέρους ἔδειξε καὶ εἰς τὸ ὄρος»¹³⁶. Ἔχεις ὅσους ἐνόμισες ὅτι χρειάζονται δι' ἀπόδειξιν. Ἡμεῖς δὲ θὰ σοῦ αὐξήσωμεν τοὺς μάρτυρας τῆς ἀληθείας μὲ ἀπλοχεριάν. Λέγει πράγματι ὁ θεῖος Μάξιμος· «πᾶν ὅ,τι εἶναι ὁ Θεός, θὰ εἶναι καὶ ὁ θεωμένος διὰ τῆς χάριτος, πλὴν τῆς ταυτότητος κατὰ τὴν οὐσίαν»¹³⁷· καὶ ἄλλοῦ πάλιν, «διὰ τῆς ἐλπίδος ὁ λόγος καθιστᾶ ἐτοιμοὺς νὰ ἐμψυχωθοῦν μὲ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀρχετυπίας τῶν ἀγαθῶν καὶ νὰ γίνουιν ζωσαὶ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τὴν χάριν μᾶλλον ταυτὸ μὲ αὐτὸν παρὰ ἀφομοίωμα»¹³⁸. Εἰς τὰ Θεολογικὰ Κεφάλαια δὲ λέγει σαφῶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι κατὰ χάριν μετάδοσις τῶν φυσικῶς προσόντων εἰς τὸν Θεόν»¹³⁹. Ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος, ἀφοῦ προοιμακῶς παρέθεσε τὸ τοῦ Κυρίου «σᾶς ἀφήνω τὴν εἰρήνην μου»¹⁴⁰, ἐπισημαίνει ὅτι εἶπεν ὅτι εἶναι ἰδική του ἡ εἰρήνη αὕτη ὡς ἴδιον ἀγαθὸν ἐνυπάρχον εἰς αὐτόν¹⁴¹. Εἰς τὸ δέκατον τέταρτον δὲ κεφάλαιον τῶν Θεσσαυρῶν, ἀφοῦ πάλιν προανέφερε τοῦτο, «ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ ἔχει ζωὴν αἰώνιον»¹⁴², λέγει, «ἐπαγγέλλεται νὰ δώσῃ τὴν ζωὴν εἰς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν ὡς φύσει προσυπάρχουσαν εἰς αὐτὸν καὶ ὡς οὐσιωδῶς ὑπάρχουσαν· διότι προελθὼν ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι κατὰ φύσιν ἐφωδιασμένος μὲ ὅλα τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτόν, ἐν δὲ τῶν προσόντων εἰς τὸν Πατέρα εἶναι καὶ ἡ ζωὴ»¹⁴³. Βλέπεις ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἀξίους δίδεται ἡ τοιαύτη ζωὴ καὶ κατὰ φύσιν προσυπάρχει εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ δὲν εἶναι φύσις; Διότι μία εἶναι ἡ θεία φύσις, ἡ δὲ τοιαύτη ζωὴ εἶναι ἐν τῶν κατὰ φύσιν προσόντων εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὅτι ὡς κατὰ φύσιν οὕσα εἶναι ἄκτιστος καὶ αὕτη. Εἰπὼν δὲ ταύτην ἐν τῶν κατὰ φύσιν προσόντων εἰς τὸν Θεόν, δηλώνει ὅτι καὶ πολλὰ προσυπάρχουν κατὰ φύσιν εἰς τὸν Θεόν καὶ ὁμοίως

140. Ἰω. 14, 27.

141. Θεσαυροὶ 32· Περί Ἁγίας Τριάδος 3, PG 75, 453CD· 857B.

142. Ἰω. 6, 47.

143. Θεσαυροὶ 14, PG 75, 236BC.

τοῦ Υἱοῦ φησι, «πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν ἐπάγεται».

33

Ποῦ οἱ ἀσυνέτως λέγοντες, ἔν ἐστι τὸ ἄκτιστον, οὐ τὸν Θεὸν ἢ τὸ θεῖον λέγοντες ἀπλῶς, δηλονότι τὴν τε
 5 θείαν φύσιν καὶ τὰς κατ' ἐκείνην ὑποστάσεις, τὰ τε φυσικὰ καὶ ὑποστατικὰ τῆς ἀνωτάτω Τριάδος ἅπαντα, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν μόνην τῶν κτιστῶν ἐξαίροντες, ὥσπερ ἂν εἰ τῷ μὲν ἡλίῳ μετεῖναι διεβεβαιούντο τῆς λαμπρότητος, πλήρεις δ' εἶναι σκότους τὰς περὶ αὐτὸν ἀκτῖνας, ἢ πολ-
 10 λούς ἡλίους, ἐπεὶ φῶς εἰσι καὶ αὐταί;

Θ ε ό τ. Δικαίως, ὦ Θεόφανες, ἐν μηδενὶ λόγῳ τιθέμενος τὸ ἀπαρέσκειν τοῖς πολλοῖς τοιαῦτα λέγων ὑπὲρ ἀληθείας οὐκ ἀνῆκας. Πρέπειν γάρ σοι τὸν ἔπαινον οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, νῦν τε καὶ εἰς τὸν
 15 ἔπειτα αἰῶνα, τῶν τοιούτων λόγων ἕνεκα.

Θ ε ο φ. Τῷ Θεῷ πρέπει αἴνεσις, ἀδελφὲ Θεότιμε, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, τῷ δίδόντι λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν.

ἄκτιστα. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει, «εἶναι ἐφωδιασμένος μὲ ὅλα τὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν»¹⁴⁴.

33

Ποῦ εἶναι οἱ ἀσυνέτως λέγοντες ὅτι τὸ ἄκτιστον εἶναι ἓν, μὴ ἐννοοῦντες γενικῶς τὸν Θεόν ἢ τὸ θεῖον, δηλαδή τὸσον τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ τὰς κατ' αὐτὴν ὑποστάσεις ὅσον καὶ ὅλα τὰ φυσικὰ καὶ ὑποστατικὰ τῆς ὑψίστης Τριάδος, ἀλλὰ μόνον τὴν οὐσίαν, ἐξαίροντες αὐτὴν ἀπὸ τὰ κτιστά, ὡσάν νὰ διεβεβαίωνον ὅτι ὁ μὲν ἥλιος διαθέτει λαμπρότητα, ἀλλ' αἱ περὶ αὐτὸν ἀκτῖνες εἶναι πλήρεις σκότους ἢ εἶναι πολλοὶ ἥλιοι, ἐπειδὴ εἶναι καὶ αὐταὶ φῶς;

Θ ε ο τ. Δικαίως, Θεόφανες, δὲν ἔπαυσε νὰ λέγῃς τοιαῦτα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, μὴ ὑπολογίζων ἂν ἀπαρέσκουν εἰς τοὺς πολλούς, διότι σοῦ ἀρμόζει ἔπαινος διὰ τοὺς λόγους τούτους ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ τώρα καὶ εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

Θ ε ο φ. Εἰς τὸν Θεόν, ἀδελφέ Θεότιμε, ἀρμόζει αἴνεσις, τώρα καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, εἰς τὸν δίδοντα λόγον ὥστε νὰ ἀνοίγωμεν τὸ στόμα ἡμῶν.

ΟΤΙ ΒΑΡΛΑΑΜ ΚΑΙ ΑΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΙΣΙΝ
ΟΙ ΔΙΧΟΤΟΜΟΥΝΤΕΣ
ΚΑΚΩΣ ΟΝΤΩΣ ΚΑΙ ΑΘΕΩΣ
ΕΙΣ ΔΥΟ ΑΝΙΣΟΥΣ ΘΕΟΤΗΤΑΣ ΤΗΝ ΜΙΑΝ

- 1 5 Ταῖς πνευματοκινήτοις τῶν ἁγίων πατέρων ἐπόμενοι
ψήφοις καὶ ταῖς ἐφ' ἡμῶν συνοδικαῖς ἀποφάσεσιν, ἀπο-
βαλλόμεθα καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν, καθάπερ πρό-
τερον οὕτω καὶ νῦν, εἰ μὴ μεταμεληθεῖεν, τοὺς κατὰ τὸν
Βαρλαᾶμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον δύο τοῦ Θεοῦ λέγοντας θεό-
10 τητας, κτιστὴν καὶ ἄκτιστον· καὶ τὴν μὲν θείαν φύσιν
μόνην ἄκτιστον θεότητα, τὴν δὲ λαμπρότητα τῆς θείας
φύσεως, καθ' ἣν καὶ ὁ Κύριος ἐν Θαβῶρ περιήστραψε
τοὺς μαθητάς, καὶ πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν θείαν
καὶ πάντα τὰ περὶ τὴν θείαν φύσιν θεωρούμενα καὶ θεο-
15 λογούμενα θεότητα κτιστὴν. Ἡμεῖς δὲ μίαν θεότητα
προσκυνοῦμεν καὶ πρεσβεύομεν, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱ-
οῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ἐν οὐσίᾳ δὲ μόνη, ἀλλὰ
καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ ἄκτίστῳ, καὶ πᾶσι τοῖς περὶ
τὴν οὐσίαν θεωρουμένοις καὶ θεολογουμένοις.
- 21 20 «Ἐνα γὰρ Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι», κατὰ τὸν μέ-
γαν Ἀθανάσιον, «θεολογοῦμεν, μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν
καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ ὅσα ἄλλα περὶ
τὴν οὐσίαν θεωρεῖται θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα. Καὶ
ἵνα τύπον δῶμεν τῷ λόγῳ καὶ ἄθροισμα ἢ πλήρωμα τὰ
25 κατὰ θεολογίαν ἔχωμεν, τὸ ἄκτιστον, τὸ ἄχρονον, τὸ ἄν-
αρχον καὶ ὅσα ἀποφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, καὶ τὸ
φῶς, ἡ ζωὴ, τὸ ἀγαθόν, τὸ παντοδύναμον καὶ ὅσα κα-

ΟΤΙ ΟΙ ΒΑΡΛΑΑΜ ΚΑΙ ΑΚΙΝΔΥΝΟΣ
ΔΙΧΟΤΟΜΟΥΝ
ΚΑΚΩΣ ΚΑΙ ΑΘΕΩΣ
ΕΙΣ ΔΥΟ ΑΝΙΣΟΥΣ ΘΕΟΤΗΤΑΣ ΤΗΝ ΜΙΑΝ

1 Ἀκολουθοῦντες τὰς πνευματοκινήτους ἀποφάσεις τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ τὰς συγχρόνους μας συνοδικὰς ἀποφάσεις, ἀποκρούομεν καὶ ὑποβάλλομεν εἰς ἀνάθεμα, ὅπως καὶ προηγουμένως οὕτω καὶ τῶρα, ἐὰν δὲν μεταμεληθοῦν, τοὺς κατὰ τὴν ἄποψιν τῶν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δεχομένους δύο θεότητας τοῦ Θεοῦ, κτιστὴν καὶ ἄκτιστον, καὶ τὴν μὲν θείαν φύσιν ὡς μόνην ἄκτιστον θεότητα, τὴν δὲ λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως καθ' ἣν περιήστραψε καὶ ὁ Κύριος τοὺς μαθητὰς ἐν Θαβῶρ καὶ πᾶσαν θείαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ πάντα τὰ περὶ τὴν θείαν φύσιν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα ὡς θεότητα κτιστὴν. Ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν καὶ πρεσβεύομεν μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὄχι δὲ μόνον κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστον, καὶ κατὰ πάντα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα.

2 Διότι κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, «θεολογοῦμεν ἓνα Θεὸν εἰς τρεῖς ὑποστάσεις, ἔχοντα μίαν οὐσίαν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ ὅσα ἄλλα θεωροῦνται περὶ τὴν οὐσίαν θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα. Καὶ διὰ νὰ συνοψίσωμεν τὸν λόγον καὶ ἔχωμεν συγκεντρωμένα καὶ ὠλοκληρωμένα τὸ σχετικὰ μὲ τὴν θεολογίαν τὸ ἄκτιστον, τὸ ἄχρονον, τὸ ἄναρχον καὶ γενικῶς ὅσα λέγονται ἀποφατικῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπίσης τὸ φῶς, ἡ Ζωή, τὸ ἀγαθόν, τὸ παντοδύναμον καὶ γενικῶς ὅσα λέγονται καταφατικῶς ἐπὶ

ταφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν· ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα λέγεται θεότητος κατὰ τὴν Γραφήν, καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα (ἴπαντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἔστι καὶ ἴδεδοξασμαι ἐν αὐτοῖς), ἐπειδὴ μηδὲν ἐλλείπει τοῦ περὶ τὴν θεότητα πληρώματος, ἀλλ' ἰσίαν, τουτέστιν ἰσότητα, πάντων ἔχει τῶν ἰδιωμάτων, ὧν ἐπίσης καὶ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος θεωρεῖται».

3 10 Οὕτω μίαν ἄκτιστον θεότητα προσκυνεῖν ἐδιδάχθημεν, οὐκ ἐν οὐσίᾳ μόνον, ἀλλ' ἐν τῇ διὰ πάντων τελειότητι θεωρουμένην, τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος, δηλαδή τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυναμειως καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ πάντων τῶν περὶ τὴν οὐσίαν ὄντων ἐπίσης καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων θεωρουμένων, τῶν καταφατικῶς καὶ ἀποφατικῶς περὶ τὴν θείαν οὐσίαν θεολογουμένων ἀκτίστων μὲν ὄντων ἀπάντων, ἅτε φυσικῶς προσόντων τῷ Θεῷ, οὐδενὸς δὲ τούτων οὐσίας ὄντος. «Οὐ γὰρ οὐσία τὸ ἀγέννητον», φησὶν ὁ ἅγιος Κυρilloς, «ἢ τὸ ἀφθαρτον ἢ τὸ ἀθάνατον ἢ τὸ ἀόρατον· εἰ γὰρ ἕκαστον τούτων οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τοσοῦτων οὐσιῶν σύγκειται ὁ Θεός, ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα φαίνηται». «Καὶ ὅσα δὲ λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ καταφατικῶς», ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός φησιν, «οὐ τὴν φύσιν δηλοῖ. Καὶ ἀγαθόν, καὶ δίκαιον, καὶ σοφόν, καὶ ἄλλο τι εἶπης, οὐ φύσιν λέγεις Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν». Καὶ πάλιν, «τὸ ἀγαθόν καὶ δίκαιον καὶ τὰ τοιαῦτα παρέπονται τῇ θείᾳ φύσει, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν οὐσίαν δηλοῖ». Ὡσπερ δὲ οὐκ ἔστι τὰ ὑποστατικὰ ὑπόστασις, ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ ὑποστάσεως, οὕτω καὶ τὰ φυσικὰ οὐ φύσις, ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ φύσεως. «Φυσικὰ δὲ φαμέν», κατὰ τὸν θεηγόρον Δαμασκηνόν,

1. Κολ. 2, 9· πρβλ. καὶ 1, 19· Ἐφ. σ. 3, 19.

2. Ἰω. 16, 15.

3. Ἰω. 17, 10.

4. Μ. Ἀθανασίου, Κηρυκτικὸν εἰς Εὐαγγελισμὸν 2-3, PG 28, 920B-D.

τοῦ Θεοῦ, δὲν λέγονται καθ' ἕκαστον οὐσία, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν. Ταῦτα λέγονται καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος κατὰ τὴν Γραφήν¹, θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα ἐξ ἴσου εἰς ἐκάστην τῶν τριῶν ἁγίων ὑποστάσεων (ἴδιότι ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι ἰδικά μου² καὶ ἔχω δοξασθῆ εἰς αὐτοῦς³), ἐπειδὴ δὲν λείπει τίποτε εἰς τὸ περὶ τὴν θεότητα πλήρωμα, ἀλλὰ ἔχει ἰσότητα ὅλων τῶν ἰδιωμάτων, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ἐξ ἴσου εἰς τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος»⁴.

3 Οὕτως ἐδιδάχθημεν νὰ προσκυνῶμεν μίαν ἄκτιστον θεότητα, θεωρουμένην ὄχι μόνον εἰς οὐσίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διὰ πάντων τελειότητα, εἰς τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ὅπου ἡ οὐσία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ ὅλα τὰ ὄντα περὶ τὴν οὐσίαν ὑφίστανται εἰς ἐκάστην τῶν τριῶν ἁγίων ὑποστάσεων ἐξ ἴσου, ἐνῶ τὰ καταφατικῶς καὶ ἀποφατικῶς θεολογούμενα περὶ τὴν οὐσίαν εἶναι μὲν ὅλα ἄκτιστα, καθ' ὅσον προσυπάρχουν εἰς τὸν Θεὸν φυσικῶς, ἀλλὰ κανέν ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι οὐσία. Λέγει ὁ ἅγιος Κύριλλος, «δὲν εἶναι οὐσία τὸ ἀγέννητον ἢ τὸ ἄφθαρτον ἢ τὸ ἀθάνατον ἢ τὸ ἀόρατον· διότι, ἂν ἕκαστον ἀπὸ αὐτὰ σημαίνῃ οὐσίαν, ὁ Θεὸς σύγκειται ἀπὸ τόσας οὐσίας, ὅσα φαίνεται νὰ ὑπάρχουν εἰς αὐτὸν προσόντα»⁵. «Καὶ ὅσα δὲ λέγομεν καταφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ, τονίζει ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, δὲν δηλώνουν τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν. Καὶ ἂν εἶπῃς ἀγαθὸν ἢ δίκαιον ἢ σοφὸν ἢ ὅτιδήποτε ἄλλο, δὲν λέγεις φύσιν Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν»⁶. Καὶ πάλιν, «τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκολουθοῦν τὴν θεῖαν φύσιν, ἀλλὰ δὲν δηλώνουν αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν»⁷. Ὅπως δὲ τὰ ὑποστατικά δὲν εἶναι ὑπόστασις ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ ὑποστάσεως, οὕτω καὶ τὰ φυσικά δὲν εἶναι φύσις ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ φύσεως. «Φυσικά δὲ λέγομεν» κατὰ τὸν θεηγόρον Δαμασκη-

5. Βλ. Περί Ἁγίας Τριάδος 2, PG 75, 733CD.

6. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 4, PG 94, 800BC.

7. Αὐτόθι 1, 9, PG 94, 837B.

«τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας», λέγω δὴ αὐτὴν τὴν θελητικὴν δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν, καθ' ἣν θέλουσι καὶ ἐνεργοῦσι τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα.

4 Μιᾶς οὖν θεότητος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ
 5 καὶ ἡμῶν τῶν αὐτῆς τροφίμων ὁμολογουμένης τε καὶ σεβομένης κατὰ πάντα ἄκτιστου καὶ ἀνελλιποῦς, ὃ ἐκ Καλαβρίας ὀρμώμενος Βαρλαᾶμ καὶ ὃ ἐκ τῆς περιχώρου τοῦ Πριλάπου Ἀκίνδυνος, τοῦ ἀπαρχῆς τῆς θεότητος πολεμίου φανέντες ἐφ' ἡμῶν ὄργανα δεξιώτατα, δυσσε-
 10 βέστατα διαρρήξαντες κατατέμνουσι, φεῦ, εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα, μόνην ἄκτιστον λέγοντες τὴν θείαν φύσιν, πᾶσαν δὲ δύναμιν θείαν καὶ ἐνέργειαν, καὶ ἀπλῶς ἕκαστον τῶν περὶ τὴν θείαν φύσιν ὄντων καὶ φυσικῶς προσόντων τῷ Θεῷ εἰς κτίσμα κατα-
 15 τασπῶντες, ὡς μὴ φύσιν ὄν, ἀλλὰ ταύτης διαφέρων ὀπωσοῦν, ἥτις μόνη κατ' αὐτοὺς ἄκτιστός ἐστι θεότης. Οὕτω δὲ διαρρήξαντες οἱ τάλανες τὴν θεότητα τὸν Θεὸν εἶναι παντάπασιν ἀνεῖλον, οὐ δυσσεβεῖς ἀπλῶς, ἀλλ' ἀσεβεῖς γεγονότες καὶ ἄθεοι. «τῆς γὰρ φυσικῆς ἐνε-
 20 γείας ἀναιρουμένης οὔτε Θεὸς ἔσται οὔτε ἄνθρωπος, φησὶ Μάξιμος ὃ τὰ θεῖα πολὺς.

5 Ὡς μὲν οὖν μὴ προσεῖναι λέγοντες τῷ Θεῷ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη τῆς θείας ὀπωσδήποτε διενηνοχότα φύσεως, ἵνα μὴ πολλὰ κατ' αὐτοὺς γένοιτο τὰ ἄκτιστα, καὶ
 25 αὐτὴν ἣν λέγουσιν οὐσίαν ἀναιροῦσι καὶ ἄθεοι γίνονται. Ὡς δὲ τὴν θείαν δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν καὶ πάντα τὰ φυσικῶς προσόντα τῷ Θεῷ, διότι τούτων ἕκαστον φύσις οὐκ ἔστιν ὡς ταύτης διαφέρων, εἰς κτίσμα κατα-
 30 σεως κτιστὸν ἡγοῦνται), κτίσμα ποιοῦσι τὸν Θεόν. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐκάστου ἐνεργείας, κατ' αὐτὸν πάλιν τὸν σοφὸν τὰ θεῖα Μάξιμον, ἣ ἐκάστου φύσις χαρακτηρίζεται, «τῆς μὲν ἄκτιστου ἐνεργείας ἄκτιστον δεικνύσης

8. Αὐτόθι 3. 14, PG 94, 1036A.

9. Ἡ σημερινὴ πόλις Περλεπὲς τῆς σερβικῆς Μακεδονίας.

νὸν «τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας»⁸, ἐννοῶ δὲ αὐτὴν ταύτην τὴν θελητικὴν δύναμιν, κατὰ τὴν ὁποίαν θέλουν καὶ ἐνεργοῦν τὰ θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα.

4 Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν τῶν τροφίμων αὐτῆς ὁμολογεῖται καὶ προσκυνεῖται μία θεότης κατὰ πάντα ἄκτιστος καὶ τελεία, ὁ ἐκ τῆς Καλαβρίας ὀρμώμενος Βαρλαάμ καὶ ὁ ἐκ τῶν περιχώρων τοῦ Πριλάπου Ἀκίνδυνος⁹, ἰκανώτατα ὄργανα φανέντες τοῦ ἐξ ἀρχῆς πολεμίου τῆς θεότητος ἐπὶ τῶν χρόνων μας, διαρρήξαντες δυσσεβέστατα τὴν μίαν αὐτὴν θεότητα, φεῦ, τὴν κατατέμνουσιν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, λέγοντες μόνην ἄκτιστον τὴν θεῖαν φύσιν, καταβιβάζοντες δὲ εἰς κτίσμα πᾶσαν θεῖαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ γενικῶς ἕκαστον τῶν περὶ τὴν θεῖαν φύσιν ὄντων καὶ φυσικῶς προσόντων εἰς τὸν Θεόν, ὡς μὴ ὄν φύσιν ἀλλὰ διαφέρον αὐτῆς ὅπωςδὴποτε, ἢ ὁποῖα φύσις κατ' αὐτοὺς εἶναι ἢ μόνην ἄκτιστος θεότης. Οὕτω λοιπὸν διαρρήξαντες τὴν θεότητα οἱ ταλαίπωροι ἀνήρεσαν τὸν Θεὸν τελείως, γενόμενοι ὄχι ἀπλῶς δυσσεβεῖς ἀλλὰ ἀσεβεῖς καὶ ἄθεοι. «Διότι ἂν ἀναιρεθῇ ἡ φυσικὴ ἐνέργεια, οὔτε Θεὸς θὰ ὑπάρχη οὔτε ἄνθρωπος», κατὰ τὸν πολὺν εἰς τὰ θεῖα Μάξιμον¹⁰.

5 Λέγοντες λοιπὸν ὅτι δὲν προσυπάρχουν εἰς τὸν Θεὸν φυσικὰ καὶ οὐσιώδη ἰδιώματα διαφέροντα ὅπωςδὴποτε τῆς θείας φύσεως, διὰ τὸ μὴ γίνουσι πολλὰ κατ' αὐτοὺς τὰ ἄκτιστα, ἀναιροῦσιν καὶ αὐτὴν τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι οὐσίαν καὶ γίνονται ἄθεοι. Καταβιβάζοντες δὲ εἰς κτίσμα τὴν θεῖαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ ὅλα τὰ φυσικῶς προσόντα εἰς τὸν Θεόν, διότι ἕκαστον τούτων δὲν εἶναι φύσις ὡς διαφέρον ταύτης (καθ' ὅσον πᾶν ὅπωςδὴποτε διαφέρον τῆς θείας φύσεως θεωροῦν κτιστόν), καθιστοῦσιν τὸν Θεὸν κτίσμα. Διότι ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν ἐκάστου, κατὰ τὸν ἴδιον πάλιν σοφὸν εἰς τὰ θεῖα Μάξιμον, χαρακτηρίζεται ἡ φύσις ἐκάστου, «καθὼς ἢ μὲν ἄκτιστος ἐνέργεια δεικνύει ἄ-

10. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 96B· 6λ. καὶ 201AB.

φύσιν, κτιστήν δὲ τῆς κτιστῆς». Ἐπεὶ δὲ ὁμολογοῦσι λέγεσθαι θεότητα καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἣν αὐτοὶ τίθενται κτιστήν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν, ἣν μόνην λέγουσιν ἄκτιστόν τε καὶ ὑπερκειμένην τῆς κατ' αὐτοὺς κτιστῆς θεότητος, ἄθεοι ὄντως καὶ κτισματολάτραι διθεῖται εἰσὶ, κτιστήν καὶ ἄκτιστον λέγοντες τοῦ Θεοῦ τὴν θεότητα, καὶ τὴν μὲν ὑπερκειμένην ὡς ἄκτιστον, τὴν δὲ ὑφειμένην ὡς κτιστήν. Οὕτω δὲ ἄθεοι διθεῖται γεγονότες οἱ ἄθλιοι, διθεῖτας αὐτοὶ κα-
 10 λοῦσι τοὺς καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ πάντα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ θεολογούμενα τοῖς θεοφόροις πατράσιν ὁμοφρόνως ἄκτιστα πρεσβεύοντας.

6 Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις θεότης ὀνομά-
 15 ζεται, κυριώτερον δὲ ἡ ἐνέργεια (ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ὅτι «κἂν φύσιν σημαίνῃ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόζεσθαι ταύτην ἢ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται ἄλλ' ἐξουσίας τινὸς εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἐν-
 20 δειξιν ἢ προσηγορία φέρει»), ἐπεὶ τοίνυν ἐπ' ἄμφοτέρων παρὰ τοῖς θεολόγοις εὐρίσκεται τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ὑπερέχειν πάσης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας οἱ αὐτοὶ φασιν, οὐχ ὡς κτιστῆς οὔσης τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς δυνάμεως καὶ μόνης ἀκτίστου τῆς
 25 οὐσίας, ἄπαγε (τοῦτο γὰρ τοῦ Βαβλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου παραφροσύνης ἐστίν), ἀλλ' ὡς αἰτίας οὔσης τῆς οὐσίας τῶν περὶ αὐτήν, καὶ ὡς ἀμεθέκτου καὶ ἀπερινοήτου καὶ ἀνεκφράστου παντάπασιν οὔσης τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ (καὶ γὰρ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ νοεῖται καὶ
 30 μετέχεται καὶ ὀνομάζεται), καταβοῶσιν ὡς δύο ἀκτίστους θεότητος λεγόντων τῶν μετὰ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ περὶ αὐτὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα λεγόντων ἄκτιστα, μὴ συνορῶντες ὡς οὐ διασπᾶται τὰ ἄκτιστα ἀλλήλων, εἰ καὶ διενήνοχεν ἀλλήλων ἢ τε κατὰ τὸ αἴτιον,

κτιστον φύσιν, ἢ δὲ κτιστὴ κτιστὴν»¹¹. Ἐπειδὴ δὲ ὁμολογοῦν ὅτι θεότης λέγεται καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν αὐτοὶ θεωροῦν κτιστὴν, καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν μόνην θεωροῦν ἄκτιστον καὶ ὑπερκειμένην τῆς κατ' αὐτοὺς κτιστῆς θεότητος, εἶναι ὄντως ἄθεοι καὶ κτισματολάτραι διθεῖται, λέγοντες κτιστὴν καὶ ἄκτιστον τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὴν μὲν μίαν ὑπερκειμένην ὡς ἄκτιστον, τὴν δὲ ἄλλην ὑποκειμένην ὡς κτιστὴν. Οὕτως, ἐνῶ αὐτοὶ οἱ ἄθλιοι ἔγιναν διθεῖται, καλοῦν διθεῖτας τοὺς δεχομένους ὡς ἄκτιστα ἀπὸ συμφώνου μὲ τοὺς θεοφόρους πατέρας καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ ὅλα τὰ θεολογούμενα περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ.

- 6 Θεότης ὀνομάζεται καὶ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ, κυριολεκτικώτερον δὲ ἡ ἐνέργεια, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι «καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ὄνομα τῆς θεότητος σημαίνει φύσιν, ἢ κοινότης τῆς οὐσίας συντελεῖ ὥστε ἡ προσηγορία αὕτη νὰ ἐφαρμόζεται εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα κυρίως, ἀλλὰ πάντως ἡ προσηγορία φέρει ἔνδειξιν κάποιας ἐξουσίας, εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς»¹². Ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τοὺς θεολόγους τὸ ὄνομα τῆς θεότητος εὐρίσκεται καὶ ἐπὶ τῶν δύο, οἱ ἴδιοι δὲ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὑπερέχει πάσης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ὄχι διότι εἶναι κτιστὴ ἢ ἐνέργεια καὶ ἡ δύναμις, μόνη δὲ ἄκτιστος εἶναι ἡ οὐσία, καθὲ ἄλλο (διότι τοῦτο εἶναι ἴδιον τῆς παραφροσύνης τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου), ἀλλὰ διότι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι αἰτία τῶν περὶ αὐτὴν καὶ διότι αὕτη εἶναι ἐντελῶς ἀμέθεκτος καὶ ἀπερινόητος καὶ ἀνεκφραστός (καθ' ὅσον ὁ Θεός νοεῖται καὶ μετέχεται καὶ ὀνομάζεται ἀπὸ τὰ περὶ αὐτόν), κατηγοροῦν τοὺς ἄκτιστα λέγοντας μετὰ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ περὶ αὐτόν οὐσιωδῶς θεωρούμενα ὅτι δῆθεν δέχονται δύο ἄκτίστους θεότητας. Δὲν ἀντιλαμβάνονται ὅτι τὰ ἄκτιστα δὲν διασπῶνται ἀλλήλων, ἂν καὶ διαφέρουν ἀλλήλων, καὶ ὅτι ἡ

12. Ἐπιστολὴ 189, 7 - 8, Courtonne 2, 140. PG 32, 693D - 696A.

ἀμέθεκτόν τε καὶ ἀνέκφραστον ὑπέρθεσις τῇ ὁμοτιμίᾳ καὶ ὁμοφυΐᾳ τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας οὐ λυμαίνεται, καὶ ἡ πρὸς τὴν φύσιν τῶν φυσικῶν διαφορὰ οὐκ ἂν ποτε εἶη κατὰ τὸ ἐναντίον, ὃ ἔστι τὸ παρὰ τῆς Βαρλαάμ 5 καὶ Ἀκινδύνου ἀφροσύνης εἰσαγόμενον κτιστὸν καὶ ἄκτιστον.

7 Ὅτι δὲ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν θείων ἐνεργειῶν τε καὶ δυνάμεων τῇ οὐσίᾳ ὁ Θεὸς ὑπέρκειται κατὰ τοὺς θεολόγους, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ τοῦτο διδασκόμεθα φωνῶν. Τοῦ 10 μὲν μεγάλου Διονυσίου γράφοντος, «τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ἧ ὑπερούσιος, ἐκφαίνειν (ἄρρητον γὰρ τοῦτο καὶ ἄγνωστόν ἐστι καὶ παντελῶς ἀνέκφραστον), ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιὸν εἰς τὰ ὄντα πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας πρόοδον ὑμνῆσαι»· καὶ πάλιν, «οὐκ 15 ἐκφράσαι τὴν αὐτοὑπερούσιον ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν τῆς αὐτοὑπερουσίου θεότητος ὁ λόγος ἐπαγγέλλεται, τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα· ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὑμνεῖ»· καὶ πάλιν, «αὐτοεῖναι καὶ 20 αὐτοζωὴν καὶ αὐτοθεότητά φαμεν, ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· μεθεκτῶς δὲ τὰς ἐκδιδομένας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὰς δυνάμεις, ὧν τὰ ὄντα οἰκείως ἑαυτοῖς μετέχοντα, καὶ ὄντα καὶ ζῶντα 25 καὶ ἔνθεά ἐστι καὶ λέγεται»· ἐνταῦθα μὲν οὖν ὑπὲρ τὰ ὄντα τὰς προνοητικὰς τοῦ Θεοῦ δυνάμεις ὑπερχούσας ἔδειξε, τουτέστιν ἀκτίστους· τούτων γὰρ φησι τὰ ὄντα μετέχοντα ὄντα ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τούτων αἰτίον ἔφη τὸν ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον.

8 30 Ἐν δὲ τῷ δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τῶν Θεωνυμιῶν «αὐτομετοχᾶς» τὰς δυνάμεις ταύτας ὀνομάσας, «πάντων τῶν μετεχόντων ὑπερέχειν» αὐτάς φησι, δηλονότι πάντων τῶν κτιστῶν· οὐδὲν γὰρ πλὴν Θεοῦ, ὃ μὴ μετοχῆ

13. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων 5, 1, PG 3, 816B.

14. Αὐτόθι, 5, 2, PG 3, 816C.

ὑπέρθεσις δὲν καταστρέφει τὴν ὁμοτιμίαν καὶ ὁμοφυίαν τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας καὶ ἡ διαφορὰ τῶν φυσικῶν πρὸς τὴν φύσιν δὲν δύναται ποτὲ νὰ εἶναι πρὸς τὴν ἐναντιότητα, ὅπως εἶναι τὸ ἀπὸ τὴν ἀφροσύνην τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου εἰσαγόμενον κτιστὸν καὶ ἄκτιστον.

7 Ὅτι δὲ ὁ Θεὸς ὑπέρκειται κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τῶν περὶ αὐτὸν θείων ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων κατὰ τοὺς θεολόγους, διδασκόμεθα ἀπὸ τὰς ἰδίας φωνάς. Ὁ μὲν μέγας Διονύσιος γράφει, «σκοπὸς τοῦ λόγου δὲν εἶναι νὰ φανερώσῃ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν καθ' ὃ ὑπερούσιον (διότι τοῦτο εἶναι ἄρρητον καὶ ἄγνωστον καὶ ἐντελῶς ἀνέκφαντον), ἀλλὰ νὰ ὑμνήσῃ τὴν οὐσιοποιὸν πρόοδον τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας εἰς ὅλα τὰ ὄντα»¹⁵. καὶ πάλιν, «ὁ λόγος δὲν ἐπαγγέλλεται νὰ ἐκφράσῃ τὴν αὐτοῦπερούσιον ἀγαθότητα τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος, τὴν εὐρισκομένην ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα, ἀλλὰ ὑμνεῖ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὡς ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ αἰτίαν πάντων τῶν ἀγαθῶν»¹⁶. καὶ πάλιν, «αὐτοεἶναι καὶ αὐτοζωὴν καὶ αὐτοθεότητα λέγομεν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῶν ὅλων, μεθεκτῶς δὲ τὰς μεταδιδόμενας ἀπὸ τὸν ἀμέθεκτον Θεὸν προνοητικὰς δυνάμεις, τῶν ὁποίων τὰ ὄντα μετέχοντα κατὰ τρόπον οἰκείου εἰς αὐτὰ εἶναι καὶ λέγονται ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεα. Ἐδῶ λοιπὸν ἔδειξεν ὅτι αἱ προνοητικαὶ δυνάμεις τοῦ Θεοῦ ὑπάρχουν ὑπὲρ τὰ ὄντα, δηλαδὴ εἶναι ἄκτιστοι, διότι λέγει ὅτι τὰ ὄντα εἶναι ὄντα καθ' ὅσον μετέχουν τούτων, ἀλλὰ καὶ τούτων αἴτιον εἶπε τὸν ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον.

8 Εἰς τὸ δωδέκατον δὲ κεφάλαιον τῶν Θεωνυμιῶν, ἀφοῦ ὠνόμασε τὰς δυνάμεις ταύτας αὐτομετοχὰς, λέγει ὅτι αὐταὶ «ὑπερέχουν ὅλων τῶν μετεχόντων»¹⁶, δηλαδὴ ὅλων τῶν κτιστῶν, διότι πλὴν τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπάρχει κανὲν ἄλλο τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἔχῃ τὴν ὑπαρξιν κατὰ μετοχὴν¹⁷.

15. Αὐτόθι 11, 6, PG 3, 953D - 956A.

16. Αὐτόθι 12, 4, PG 3, 972B.

17. Αὐτόθι 11, 6, PG 3, 956A.

τὸ εἶναι ἔχει. Ἄλλ' «ὑπερίδρυνται» πάλιν, φησί, «πάντων
καὶ τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἴ-
τιος»· πάντως ὡς αἴτιος, εἰ καὶ διαφόρως αἴτιος. Κἂν
μὲν τῷ ἐνδεκάτῳ κεφαλαίῳ τῶν αὐτῶν μίαν τῶν δυνά-
5 μεων τούτων εἶναί φησι «τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ θεοποιὸν
ἐκ Θεοῦ προεληλυθυῖαν δωρεάν». Ἐν δὲ τοῖς Πρὸς Γάϊ-
ον θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν καὶ θεότητα ταύτην ὀνομά-
σας, καὶ «χρῆμα τοῦ θεοποιοῦ δώρου», εἶτα «τῆς οὕτω
λεγομένης», φησί, «θεότητος ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρ-
10 χιὸς ἐστὶν ἐπέκεινα». Κἂν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τῶν
Θεωνυμιῶν καὶ ἀπλῶς διὰ πάντων αὐτοῦ τῶν συγγραμ-
μάτων, καὶ ἀκτίστους εἶναι παραδίδωσι τὰς δυνάμεις
καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπέκεινα τούτων εἶναι τὸν
Θεὸν κατὰ τὸ τῆς ὑπερουσιότητος ἀπερινόητον καὶ ἄ-
15 φραστον καὶ ἀμέθεκτον.

9 Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος τὸ προφητικὸν ἐκεῖ-
νο προενεγκῶν, «τίς ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ
τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί», εἶτα φησί·
«μέρος τι τῆς θείας ἐνεργείας ἐν ταῖς τοιαύταις μεγαλη-
20 γορίαις ὁ προφητικὸς ἐνεδείξατο λόγος· αὐτὴν δὲ τὴν
δύναμιν ἀφ' ἧς ἡ ἐνέργεια, ἵνα μὴ εἶπω τὴν φύσιν ἀφ'
ἧς ἡ δύναμις, οὔτε εἶπεν οὔτε ἐμέλησε»· καὶ πάλιν, «ὁ
ἀόρατος», φησί, «τῇ φύσει ὄρατος ταῖς ἐνεργείαις γί-
νεται, ἐν τισὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ιδιώμασι καθορώμενος».
25 Τίς οὖν κτιστὰ τολμῆσει φάναι τὰ περὶ αὐτὸν ιδιώμα-
τα, ἐν οἷς ὄραται; κατὰ γὰρ τὸν θεῖον Κύριλλον «οὐδὲν
ἐπίκτητον τῶν θείων ιδιωμάτων». Ἐκ μέντοι τῶν ἀπο-
τελεσμάτων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων, κατὰ τὰς ἐνεργεί-
ας ταύτας, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς ὄραται «σοφίας
30 γάρ», φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, «καὶ τέχνης καὶ δυ-
νάμεως, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ
ποιήματα». Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος
ἐκεῖ τοῖς ὧτα ἔχουσιν ἀκούειν, τὰς ἐνεργείας ταύτας,

18. Αὐτόθι 12, 4, PG 3, 972B. 19. Αὐτόθι 11, 6, PG 3, 956A.

20. Ἐπιστολή 2, PG 3, 1068A - 1069A.

21. Περί θείων ὀνομάτων 4, 1 ἐξ., PG 3, 693B ἐξ.

22. Ἡ σ. 40, 12.

Ἄλλά, λέγει πάλιν, «ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος εἶναι ὑπεριδρυμένος ὄλων, καὶ τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν»¹⁸, βεβαίως ὡς αἴτιος, ἄν καὶ διαφόρως αἴτιος. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἐνδέκατον κεφάλαιον τῶν ἰδίων λέγει ὅτι μία τῶν δυνάμεων τούτων εἶναι «ἡ ἀγαθοποιὸς καὶ θεοποιὸς δωρεὰ, ἡ ἐκ Θεοῦ προελθοῦσα»¹⁹, εἰς δὲ τὴν Πρὸ Γάϊον ἐπιστολήν, ὀνομάσας ταύτην θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν καὶ θεότητα καὶ «σχῆμα τοῦ θεοποιοῦ δώρου», ἔπειτα λέγει «τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος εἶναι ἐπέκεινα ὁ ὑπεράρχιος πάσης ἀρχῆς»²⁰. Καὶ εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον τῶν Θεωνυμιῶν καὶ γενικῶς εἰς ὅλα τὰ συγγράμματα αὐτοῦ διδάσκει ὅτι αἱ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστοι καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἐπέκεινα τούτων κατὰ τὸ ἀπερινόητον καὶ ἄφραστον καὶ ἀμέθεκτον τῆς ὑπερουσιότητος»²¹.

9

Ὁ δὲ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, ἀφοῦ προέταξε τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο «ποῖος ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν μὲ σπιθαμὴν καὶ τὸ ὕδωρ μὲ τὴν χεῖρα καὶ ὄλην τὴν γῆν μὲ τὴν χερίαν»²², ἔπειτα λέγει, «μὲ τὰς τοιαύτας μεγαληγορίας ὁ προφητικὸς λόγος ἐνέδειξε μέρος τῆς θείας ἐνεργείας, αὐτὴν ταύτην δὲ τὴν δύναμιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται ἢ ἐνέργεια, διὰ νὰ μὴ εἶπω τὴν φύσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται ἢ δύναμις, οὔτε τὴν εἶπεν οὔτε τὴν ἐμελέτησεν»²³. καὶ πάλιν, λέγει, «ὁ ἀόρατος κατὰ τὴν φύσιν γίνεται ὁρατὸς διὰ τῶν ἐνεργειῶν, καθορώμενος εἰς τινὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἰδιωμάτων»²⁴. Ποῖος λοιπὸν θὰ ἐτόλμα νὰ εἶπη κτιστὰ τὰ περὶ αὐτὸν ἰδιώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁράται; διότι κατὰ τὸν θεῖον Κύριλλον «κανὲν ἐκ τῶν θείων ἰδιωμάτων δὲν εἶναι ἐπίκτητον»²⁵. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων πάντως, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων, ὁράται ὁ Θεὸς κατὰ τὰς ἐνεργείας ταύτας, ἀλλ' ὄχι κατ' οὐσίαν. Πράγματι ὁ μέγας Βασίλειος λέγει, «τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ σοφίας καὶ τέχνης καὶ δυνάμεως, ἀλλ' ὄχι τῆς οὐσίας καθ' ἑαυτήν»²⁶. Καὶ ὁ ἴδιος δὲ ὁ θεῖος Γρηγόριος εἰς τοὺς ἔχοντας ὦτα διὰ

23. Εἰς Μακαρισμοὺς 7, PG 44, 1280AB.

24. Αὐτόθι 6, PG 44, 1269A.

25. Πρὸβλ. Περὶ τῆς ἐν Πνεύματι λατρείας 9, PG 68, 608A.

αἷς ὁ Θεὸς ὁρατὸς γίνεται, τὴν δημιουργικὴν εἶναι δύναμιν ἔφη καὶ τὴν ἀγιότητα καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀναλλοίωτον αὐτοῦ καὶ ἀπλοῦν καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα. Τίς οὖν κτιστὰς εἶναι τολμήσει φάναι ταύτας τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ πλὴν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου τῶν εἰς κτίσμα κατασπώντων πᾶν τὸ διαφέρον ὁπωσοῦν τῆς θείας φύσεως;

10 Ἄλλὰ καὶ κατὰ πνευματομάχων γραφῶν ὁ αὐτὸς ἄγιος, «ἡ θεία φύσις», φησὶν, «ὑπερβαίνει πᾶσαν τὴν διάφω-
 10 φωνῆς σημασίαν. Οὐκοῦν οὐχὶ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν ἢ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησι». Τίς οὖν, πλὴν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου καὶ τῶν εἰς τὴν ὁμοίαν αὐτοῖς δυσσέβειαν ἐκπεπτωκότων, τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ εἰδότος τὰ πάντα πρὸ γενέσεως τοῖς κτιστοῖς
 15 ἐναριθμῖον ποιήσει, διότι ταύτης ὑπερέχει κατὰ τὸ ἄφραστον ἢ θεία φύσις; Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος «τὸ Θεὸς εἶναι», φησί, «δεύτερόν ἐστι τῆς φύσεως· καὶ ἡμεῖς γὰρ εἴαν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ γενώμεθα, θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα». Τίς οὖν,
 20 εἰ μὴ κοινωνὸς εἶναι τῆς τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δυσσεβείας βούλεται, τὸ Θεὸν εἶναι τὸν Θεὸν κτιστὸν ἔρει, διότι κοινωνεῖ μὲν κατὰ τοῦτο τοῖς ἀγίοις, κατ' οὐσίαν δὲ καὶ αὐτοῖς ἀμέθεκτός ἐστιν; Ἄλλὰ τίς ἂν ἀπαριθμήσαιο πάσας τὰς τῶν ἀγίων φωνάς, δι' ὧν καὶ
 25 τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσία καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ δυνάμεις καὶ ἐνεργείαις τὸ ἄκτιστον προσμαρτυρεῖται, καὶ τὸ διαφέρειν πρὸς ἀλλήλας δείκνυται, καὶ μίαν εἶναι ταῦτα πάντα θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρίσταται, συνιόντα εἰς ἓν ὡς ἄκτιστα, μᾶλλον δὲ
 30 συνειλημμένως τε καὶ ἐνιαίως ἐξ αἰδίου ὄντα καὶ περὶ ἐκάστην ἐπίσης τῶν ἀγίων ὑποστάσεων, ὡς ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐδίδαξε, θεωρούμενά τε καὶ θεολογούμενα, καὶ

27. Εἰς Μακαρισμοὺς 6, PG 44, 1272C.

28. Περί θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, PG 46, 573D - 576A.

νά ἀκούουν εἶπεν ἐκεῖ ὅτι αἱ ἐνέργειαι αὗται, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς γίνεται ὁρατός, εἶναι ἡ δημιουργικὴ δύναμις καὶ ἡ ἀγιότης καὶ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἀναλλοίωτον καὶ ἀπλοῦν αὐτοῦ, καθὼς καὶ ὅλα τὰ παρόμοια μὲ αὐτὰ²⁷. Ποῖος λοιπὸν θὰ τολμήσῃ νὰ εἴπῃ κτιστὰς τὰς ἐνεργείας ταύτας τοῦ Θεοῦ πλὴν τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, οἱ ὅποιοι καταβιβάζουν εἰς κτίσμα πᾶν τὸ διαφέρον κάπως τῆς θείας φύσεως;

10

Ἄλλὰ καὶ κατὰ Πνευματομάχων γράφων ὁ ἴδιος ἅγιος λέγει, «ἡ θεία φύσις ὑπερβαίνει ὅλην τὴν διὰ τῆς λέξεως σημασίαν. Ἐπομένως ἡ προσηγορία τῆς θεότητος ὑπερβαίνει ὄχι τὴν φύσιν ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν»²⁸. Ποῖος λοιπὸν, πλὴν τῶν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου καὶ τῶν ἐκπεσόντων εἰς τὴν ὁμοίαν μὲ αὐτοὺς δυσσέβειαν, θὰ συγκαταλέξῃ μὲ τὰ κτιστὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ γνωρίζοντος τὰ πάντα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν γένεσίν των, διὰ τὸν λόγον ὅτι ὑπερέχει ταύτης ἡ θεία φύσις κατὰ τὸ ἄφραστον; Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, «τὸ εἶναι Θεὸς εἶναι δεύτερον τῆς φύσεως· διότι καὶ ἡμεῖς, ἂν γίνωμεν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, γινόμεθα μὲν θεοί, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ γίνωμεν τῆς αὐτῆς φύσεως»²⁹. Ποῖος λοιπὸν, ἂν δὲν θέλῃ νὰ εἶναι κοινωνὸς τῆς δυσσεβείας τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου, θὰ εἴπῃ κτιστὸν τὸ εἶναι Θεὸν τὸν Θεόν, διότι κοινωνεῖ μὲν κατὰ τοῦτο μὲ τοὺς ἁγίους, κατ' οὐσίαν δὲ εἶναι καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀμέθεκτος; Ἄλλὰ ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπαριθμήσῃ ὅλα τὰ χωρία τῶν ἁγίων, διὰ τῶν ὁποίων τὸ ἄκτιστον προσμαρτυρεῖται τόσον εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὅσον καὶ εἰς τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, καὶ δεικνύεται ἡ διαφορὰ πρὸς ἀλλήλας καὶ παρίσταται ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι μία θεότης τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, συνερχόμεθα εἰς ἓν ὡς ἄκτιστα, μᾶλλον δὲ συνημμένα καὶ ἠνωμένα ἀιδίως καὶ ἐξ ἴσου περὶ ἐκάστην τῶν ἁγίων ὑποστάσεων, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, θεωρούμενα καὶ

29. Μ. Ἀθανασίου, Διάλογος μετὰ Μακεδονιανοῦ 1, 14, PG 28, 1313A.

μίαν και ἴσην και τὴν αὐτὴν και τελείαν τὴν τοῦ Θεοῦ θεότητα δεικνύντα;

- 11 Ἐπεὶ οὖν Βαρλαάμ και Ἀκίνδυνος οἱ εἰς κτιστὰ και ἄκτιστα διχοτομήσαντες τὴν μίαν ταύτην θεότητα τὴν
 5 διαφορὰν ταύτην εἶδον ἐν ταῖς παρ' ἡμῶν προτεινομέ-
 ναις τῶν πατέρων θεολογίαις, ὅτι θεότης λέγεται και ἡ
 τοῦ Θεοῦ φύσις και ἡ ἐνέργεια, τῆς τῶν ἁγίων πατέρων
 ὁμολογίας ἀποστῆσαι βουλόμενοι τοὺς ἀνθρώπους και
 σφετερίσασθαι δόλω και πρὸς τὴν οἰκείαν δυσσέβειαν
 10 μεταστήσασθαι, καταβοῶσι τῶν στεργόντων τὴν πρὸς
 τοὺς ἁγίους ὁμολογίαν, ὡς δύο θεότητος ἄκτιστους ὀ-
 πωσδήποτε λεγόντων, ὑπερκειμένην και ὑφειμένην. Οἱ
 δὲ μὴ συνορῶντες ὅτι πρὸς τοὺς ἁγίους ἡμῶν πατέρας
 ἀναφέρεται τὸ δῆθεν ἔγκλημα τοῦτο, και ὅτι τὸ ἄκτιστον
 15 προσκείμενον μίαν ἀποδείκνυσι και ἴσην και ἀπλῆν τὴν
 ἐν διακρίσει ταύτην ὀρωμένην θεότητα (και γὰρ πᾶν
 ἄκτιστον και ὁμότιμόν ἐστι και ἠνωμένον, και σύνθε-
 σις ἐν τοῖς ἀκτίστοις συναγομένοις εἰς ἐν οὐ μὴ ποτ'
 ἂν γένοιτο, και τὸ διηρημένον και ὑπερκείμενον ἐν τοῖς
 20 ἀκτίστοις κατὰ τὴν τάξιν και τὸ αἷτιον και τὰ τοιαῦτα
 ὄν οὐδαμῶς λυμαίνεται τῷ ἐνιαίῳ), ταῦτα τοίνυν οἱ μὴ
 συνορῶντες εὐθύς συγκαταβοῶσι και αὐτοὶ τῶν ταῦτα
 λεγόντων ὀπωσδήποτε.

- 12 Ἀγνοοῦντες τοιγαροῦν ὅτι τῶν ἁγίων οἱ ταλαίπω-
 25 ροι γίνονται κατήγοροι, και κατὰ τὸν θεολόγον «ὁμοι-
 ὄν τι παθόντες τοῖς διὰ θανάτου φόβον ἀπαγχομένοις»,
 ἵνα μὴ κᾶμωσι μικρόν, ἐκζητήσαντες τίνες αἱ θεότητες
 αὐται, τί τὸ ἐν αὐταῖς εὐσεβῶς λεγόμενον ὑπερκείμενον
 (ἐὰν γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ θεατικὴ δύναμις και ἡ φύσις ἢ
 30 και ἀμφοτέραις ταύταις θεότης ἢ προσηγορία, και ἡ
 μὲν ὑπέρεκειται ὡς αἷτια και κατὰ τὸ ἄφραστον και ἀ-
 μέθεκτον, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ θεατικῆς δυνάμεως ἐν μεθέ-
 ξει και οἱ προφηῆται γεγόνασι, και ἡ τῆς θεότητος προση-

θεολογούμενα και δεικνύοντα τὴν θεότητα τοῦ Θεοῦ μίαν και ἴσην, τὴν αὐτὴν και τελείαν³⁰;

11

Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Βαρλαάμ και Ἀκίνδυνος, οἱ διχοτομήσαντες εἰς κτιστὰ και ἄκτιστα τὴν μίαν ταύτην θεότητα, εἶδον τὴν διαφορὰν ταύτην εἰς τὰς ἀπὸ ἡμᾶς προβαλλόμενας θεολογικὰς διατυπώσεις τῶν πατέρων, ὅτι θεότης λέγεται τόσον ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ ὅσον και ἡ ἐνέργεια, θέλοντες νὰ ἀποσπάσουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ὁμολογίαν τῶν ἁγίων πατέρων και νὰ τοὺς σφετερισθοῦν παρασύροντες αὐτοὺς εἰς τὴν ἰδικὴν των δυσσέβειαν, κατηγοροῦν τοὺς δεχομένους τὴν συμφωνίαν πρὸς τοὺς ἁγίους ὡς λέγοντας δῆθεν δύο θεότητας ἀκτίστους, ὑπερκείμενην και ὑποκείμενην. Ὅσοι δὲ δὲν ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἡ δῆθεν κατηγορία αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἁγίους ἡμῶν πατέρας και ὅτι τὸ ἄκτιστον προσκείμενον ἀποδεικνύει μίαν και ἴσην και ἀπλῆν τὴν ἐν διακρίσει ὀρωμένην ταύτην θεότητα (διότι πᾶν ἄκτιστον εἶναι ὁμότιμον και ἠνωμένον, δὲν εἶναι δὲ ποτὲ δυνατόν νὰ γίνῃ σύνθεσις εἰς τὰ ἄκτιστα συναγόμενα εἰς ἓν, και τὸ διηρημένον και ὑπερκείμενον κατὰ τὴν τάξιν και τὸ αἴτιον και τὰ τοιαῦτα εἰς τὰ ἄκτιστα δὲν καταστρέφει καθόλου τὴν ἐνότητα). οἱ ἀντιλαμβανόμενοι λοιπὸν ταῦτα ἀμέσως συγκατηγοροῦν τοὺς λέγοντας δῆθεν ταῦτα.

12

Ἄγνοοῦντες λοιπὸν οἱ ταλαίπωροι ὅτι γίνονται κατήγοροι τῶν ἁγίων και κατὰ τὸν Γρηγόριον Θεολόγον «παθόντες κάτι παρόμοιον μὲ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου ἀπαγχονίζονται»³¹, διὰ νὰ μὴ κοπιᾶσουν ὀλίγον ἐξετάζοντες ποῖαι εἶναι αὐταὶ αἱ θεότητες, ποῖον εἶναι τὸ εὐσεβῶς λεγόμενον εἰς αὐτὰς ὑπερκείμενον (ἐὰν δηλαδὴ ὑπάρχη ἡ θεατικὴ δύναμις και ἡ φύσις, εἰς ἀμφοτέρας δὲ αὐτὰς ἡ προσηγορία εἶναι θεότης, και ἡ μὲν ὑπέρεκειται ὡς αἰτία κατὰ τὸ ἄφραστον και τὸ ἀμέθεκτον, τῆς δὲ θεατικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ μετέσχον και οἱ προφῆται, τότε παριστάνει ταύτην και ἡ προσηγορία τῆς θεό-

31. Γρηγ. Θεολόγου, Λόγος 31 (Θεολογικός 5), 17. J. Barbel, ο. 248. PG 36, 152C.

γορία ταύτην παρίστησιν, ὡς ἄνωτέρω φθάσας εἶπεν ὁ
 Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, καὶ ὡς αἰτίας αὕτη ἐξ ἐκεί-
 νης ὑπάρχει τῆς φύσεως, «οὐ γὰρ ἡ οὐσία ἐκ τῆς σο-
 φίας, ἀλλ' ἡ σοφία ἐκ τῆς οὐσίας», φησὶν ὁ Χρυσόστο-
 5 μος θεολόγος, ἵνα τοίνυν μὴ κάμωσι μετὰ φόβου Θεοῦ
 καὶ προσοχῆς ἐκζητοῦντες τῶν λεγομένων τὴν δήλωσιν,
 καὶ ταῦτα τῆς ἀκτίστου προσθήκης ἐφελκομένης πρὸς
 τὴν ἐξέτασιν καὶ ὑποφαινούσης τῆς ἀληθείας τὴν εὐ-
 ρεσιν καὶ κατάφωρον ποιούσης τὴν ἐπὶ τὴν κτίσιν τοῦ
 10 θείου παρὰ τῶν κατηγόρων καθαίρεσιν, οἳ δὲ ραδίως οὕτω
 προδιδόασιν τοῖς ἐχθροῖς τὸ ζητούμενον καὶ ζημιοῦνται
 θεότητα, κτισματολάτραι, φεῦ, καὶ ἄθεοι μονοθεῖται,
 μᾶλλον δὲ καὶ διθεῖται ὄντως γινόμενοι. Καὶ γὰρ ἐκεῖ-
 νοι παρ' αὐτὰ διδάσκουσιν ἔτοιμοι, καὶ οὗτοι προσίεσθαι
 15 κατὰ τὸ ἀκόλουθον μόνην ἀκτιστον εἶναι θεότητα τὴν
 θείαν φύσιν, τὴν πᾶσι πάντῃ καθ' ἑαυτὴν ἀόρατον καὶ
 ἀπερινόητον καὶ ἀναφῆ καὶ ἀμέθεκτον, τὴν δὲ λαμπρό-
 τητα τῆς θείας φύσεως, καθ' ἣν ὁ Θεὸς κοινωνεῖ τοῖς
 κατηξιωμένοις «λαμπρότητα Θεοῦ ἰδεῖν τε καὶ παθεῖν»
 20 κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, τὸ φῶς τὸ λάμπαν ἀπὸ
 τοῦ Σωτῆρος ἐν Θαβώρ, ὃ θεότητα ὁ αὐτὸς θεολόγος ἐ-
 κάλεσε, «φῶς», λέγων, «ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ
 τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς», τὴν ἄχρονον καὶ «διηνεκῆ καὶ
 25 δαιωνίζουσαν δόξαν» τῆς θεότητος, τὴν ἀπάντων ἐπέ-
 κεινα κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεορρήμονα, τὴν μόνην
 ὑπερτελῆ καὶ προτέλειον, καθ' ἣν τοῖς τε συναναβᾶσι
 τὸ ὄρος ὁ Χριστὸς ὡς Θεὸς ὤπται, λαβοῦσιν ὀφθαλμοὺς
 οὓς οὐ πρότερον εἶχον, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τοῖς ἀγίοις
 ἀπορρήτως ὀφθήσεται, καὶ ἥς αὐτοῖς μεταδοὺς ἄλλους
 30 ἡλίους κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἀπεργάσεται τῷ ἀκραι-
 φνεστάτῳ καὶ ἀληθινῷ φωτὶ κεκραμένους, καὶ τῆς ἡ-
 μέρας Κυρίου γεγονότας υἱούς, ἰδόντας τε καὶ παθόν-

32. Βλ. ἄνωτέρω § 10.

33. Χωρίον μὴ ἀνιχνευθέν.

34. Λόγος 38 εἰς Θεοφάνια 11, Λόγος 45 εἰς Πάσχα 7, PG 36, 324A· 632B.

τητος, ὅπως πρὸ ὀλίγου εἶπεν ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης³², καὶ αὕτη προέρχεται ἀπὸ ἐκείνην τὴν φύσιν ὡς αἰτίαν, διότι δὲν εἶναι ἡ οὐσία ἐκ τῆς σοφίας, ἀλλὰ ἡ σοφία ἐκ τῆς οὐσίας», λέγει ὁ Χρυσόστομος θεολόγος³³). διὰ νὰ μὴ κοπιᾶσουν λοιπὸν ἀναζητοῦντες τὴν δῆλωσιν τῶν λεγομένων μετὰ φόβου Θεοῦ, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἡ προσθήκη τοῦ ἀκτίστου ὠθεῖ πρὸς τὴν ἐξέτασιν καὶ ὑποδεικνύει τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας καὶ καθιστᾶ ὀλοφάνερον ὅτι οἱ κατήγοροι καταβιβάζουν τὸ θεῖον εἰς τὴν κτίσιν, αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι προδίδουν οὕτως εὐκόλως εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὸ ζητούμενον καὶ χάνουν τὴν θεότητα, γινόμενοι, φεῦ, κτισματολάτραι πράγματι καὶ ἄθεοι μονοθεῖται μᾶλλον δὲ διθεῖται. Διότι εἶναι ἀμέσως ἔτομοι ἐκεῖνοι νὰ διδάσκουν καὶ οὔτοι κατ' ἀκολουθίαν νὰ δέχωνται ὅτι μόνη ἄκτιστος θεότης εἶναι ἡ θεία κτίσις, ἡ καθ' ἑαυτὴν ἀπὸ ὅλους ἐντελῶς ἀόρατος καὶ ἀπερινόητος καὶ ἀνέγγικτος καὶ ἀμέθεκτος, ἡ δὲ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως εἶναι κτιστή. Αὕτη εἶναι ἡ δύναμις κατὰ τὴν ὁποίαν κοινωνεῖ ὁ Θεὸς μετὰ τοὺς κατηξιωμένους «νὰ ἴδουν καὶ δοκιμάσουν λαμπρότητα Θεοῦ»³⁴, τὸ φῶς τὸ ὁποῖον ἔλαμψεν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸ Θαβώρ, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος θεολόγος ἐκάλεσε θεότητα, λέγων, «φῶς εἶναι ἡ παραδειχθεῖσα ἐπὶ τοῦ ὄρους εἰς τοὺς μαθητὰς θεότης»³⁵, ἡ ἄχρονος καὶ «διηνεκῆς καὶ αἰδῖος δόξα» τῆς θεότητος, ἡ ἐπέκεινα πάντων κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεωρημόνα³⁶, ἡ μόνη ὑπερτελής καὶ προτελής, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς ἀφ' ἐνὸς μὲν ὤφθη ὡς Θεὸς ἀπὸ τοὺς συναναβάντας μετ' αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος, λαβόντας ὀφθαλμοὺς τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον προηγουμένως, ἀφ' ἐτέρου δὲ θά ὀφθῆ ἀπορρήτως καὶ εἰς τὸ μέλλον ἀπὸ τοὺς ἀγίους, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας μεταδίδων εἰς αὐτοὺς θά τοὺς καταστήσῃ ἄλλους ἡλίους κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἀνακεκραμένους μετὰ τὸ ἀκραιφνέστατον καὶ ἀληθινὸν φῶς καὶ γενομένους υἱοὺς τῆς ἡμέρας τοῦ Κυρίου, ἰδόντας καὶ δοκιμάσαντας τὸ θεῖον ἐκεῖνο κάλ-

35. Λόγος 40 εἰς ἅγιον βάπτισμα 6, PG 36, 365A.

36. Ὁμιλία εἰς Μεταμόρφωσιν 17, PG 96, 572B.

τας τὸ θεῖον ἐκεῖνο κάλλος, περὶ οὗ πάλιν φησὶν ὁ αὐ-
 τός, «κάλλος ἀληθινὸν καὶ ἔρασμιώτατον τὸ περὶ τὴν
 θείαν καὶ μακαρίαν φύσιν ἐστίν, οὗ ὁ ἑνατενίσας ταῖς
 μαρμαρυγαῖς καὶ ταῖς χάρισι, καὶ αὐτὸς μεταμορφοῦται
 5 πρὸς τὸ θεϊότερον», καὶ πάλιν, «εἶδον δὲ αὐτοῦ τὸ κάλ-
 λος Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς ἐν τῷ ὄρει ὑπερ-
 λάμπον τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα, καὶ τὰ προοίμια τῆς
 αὐτοῦ παρουσίας ὀφθαλμοῖς λαβεῖν κατηξιώθησαν», ταύ-
 την οὖν τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, τὴν λαμπρότητα τῆς
 10 φύσεως αὐτοῦ, τὴν ἀποκαλυπτομένην τοῖς ἀξίοις ἐν δυ-
 νάμει Πνεύματος, εἶναι θεότητα κτιστήν, καὶ τὴν θεα-
 τικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ τὴν θελητικὴν, καὶ τὴν πρό-
 νοιαν αὐτοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην, καὶ ἀπλῶς πᾶν τὸ
 διαφέρον ὅπως οὖν τῆς θείας φύσεως εἰς κτίσμα κατα-
 15 σπῶντες, καὶ ἀγαθότης, καὶ ἀγαθαρχία, καὶ θεότης,
 καὶ θεαρχία, καὶ θεοποιὸς δωρεὰ καὶ χάρις καὶ δύνα-
 μιν καὶ πᾶν ὑψηλὸν καὶ θεῖον προσαγορεύηται, καὶ ὧν
 οὐδὲν ὑψηλότερον, δι' ὧν συγκατασπῶσι πάντως καὶ
 τὴν θείαν φύσιν.

13 20 Ἄλλὰ σὺ μὴ φοβηθῆς τὴν ἐν τῇ διακρίσει διαφορὰν
 τῆς θεότητος καὶ τὴν εὐσεβῆ κατὰ ταύτην νοουμένην ὑ-
 περοχήν· χωρὶς γὰρ ταύτης οὐδὲ διάκρισις. Μὴ τοίνυν
 φοβηθῆς τὴν τοιαύτην διάκρισιν, μέχρις ἂν τὸ ἄκτιστον
 παριστᾷ τῶν καλῶς διακεκριμένων τὴν ὁμοτιμίαν τε καὶ
 25 τὴν ἔνωσιν, πᾶσαν ὑφῆσιν καὶ ὑπέρθῃσιν δυσσεβῆ πρό-
 ρω βάλλουσαν. Φοβήθητι δὲ κτίσιν εἰσενεγκεῖν τῷ πλη-
 ρώματι τῆς θεότητος, ἀπαλλοτριούσαν τῆς θείας οὐσίας
 τὴν θείαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ κατατέμνουσαν εἰς
 ὄντως ἀνίσους καὶ ἀνομοίους καὶ ἀσυμβάτους θεότητας
 30 τὴν ἐν οὐσίᾳ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ πᾶσι τοῖς πε-
 ρὶ τὴν οὐσίαν θεωρουμένοις ἀκτίστως καὶ ἀδιαιρέτως
 διαιρουμένοις καὶ ἀσυγχύτως ἡνωμένοις μίαν θεότητα.
 Μηδ' ἐπαισχυνθεῖς διθεῖαν ἢ πολυθεῖαν ἐγκαλούμενος

37. Βλ. Ὁμιλίαν εἰς 33 ψαλμὸν 4, PG 29, 360BC.

38. Ὁμιλία εἰς 29 ψαλμὸν 5, PG 29, 317B.

λος³⁷. Περί τούτου λέγει πάλιν ὁ ἴδιος, «τὸ περί τὴν θείαν φύσιν κάλλος εἶναι ἀληθινὸν καὶ ἐρασμιώτατον καὶ ὅποιος ἐνατενίσῃ εἰς τὰς μαρμαρυγὰς καὶ τὰς χάριτας αὐτοῦ μεταμορφώνεται πρὸς τὸ θειότερον»³⁸, καὶ πάλιν, «εἶδον δὲ τὸ κάλλος αὐτοῦ ὁ Πέτρος καὶ υἱοὶ τῆς βροντῆς εἰς τὸ ὄρος ὑπερλάμπον τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου καὶ κατηξιώθησαν νὰ λάβουν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς των τὰ προοίμια τῆς παρουσίας του»³⁹. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὴν λαμπρότητα τῆς φύσεώς του, τὴν ἀποκαλυπτομένην εἰς τοὺς ἀξίους ἐν δυνάμει πνεύματος, θεωροῦν ὅτι εἶναι θεότης κτιστῆ, καταβιβάζοντες εἰς κτίσμα τὴν θεατικὴν καὶ τὴν θελητικὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ γενικῶς πᾶν τὸ κατὰ κάποιον τρόπον διαφέρον τῆς θείας φύσεως, ὅπωςδῆποτε καὶ ἂν ὀνομάζεται, θεότης ἢ θεαρχία ἢ θεοποιὸς δωρεὰ καὶ χάρις καὶ δύναμις καὶ ὅποιονδῆποτε ὑψηλὸν καὶ θεῖον ὄνομα καὶ ἂν φέρῃ, τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει ὑψηλότερον. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ συγκαταβιβάζουν πάντως καὶ τὴν θείαν φύσιν.

13 Ἄλλὰ σὺ νὰ μὴ φοβηθῆς τὴν ἐν τῇ διακρίσει διαφορὰν τῆς θεότητος καὶ τὴν κατ' αὐτὴν νοουμένην εὐσεβῆ ὑπεροχὴν· διότι χωρὶς αὐτὴν δὲν ὑπάρχει οὔτε διάκρισις. Νὰ μὴ φοβηθῆς λοιπὸν τὴν τοιαύτην διάκρισιν, ἕως τὸ σημεῖον ὅπου τὸ ἄκτιστον παριστᾶ τὴν ὁμοτιμίαν καὶ ἔνωσιν τῶν καλῶς διακεκριμένων, τὴν ἀπομακρύνουσαν πᾶσαν δυσσεβῆ ὕφεισιν καὶ ὑπέρθεισιν. Νὰ φοβηθῆς ὅμως νὰ εἰσαγάγῃς κτιστότητα εἰς τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ἀπαλλοτριώνουσαν ἀπὸ τὴν θείαν οὐσίαν τὴν θείαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ κατατέμνουσαν εἰς πράγματι ἀνίσους καὶ ἀνομοίους καὶ ἀσυμφώνους θεότητος τὴν μίαν θεότητα κατὰ οὐσίαν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ καθ' ὅλα τὰ περί τὴν οὐσίαν θεωρούμενα ἀκτίστως, τὰ ἀδιαιρέτως διαιρούμενα καὶ ἀσυγχύτως ἠνωμένα. Καὶ νὰ μὴ ἀφαιρέ-

39. Ὁμιλία εἰς 44 ψαλμὸν 5, PG 29, 400CD.

παρὰ τῶν τὰ οἰκεῖα τοῖς ἄλλοις ἀναιδῶς ἐπιφημιζόντων ἐγκλήματα περιαιρήσης καὶ ὑπερορίσης τῆς ἀκτίστου θεότητος τὰ περὶ τὴν θείαν οὐσίαν εὐσεβῶς θεωρούμενα, ἢ ἀναλύσης ταῦτα πάντα εἰς τὴν οὐσίαν, ὡς εἶναι ταύ-
 5 τὴν ἀνενέργητον καὶ ἀδύναμον, ἢ συνειλημμένην ἀφρό-
 νως ἢ περιτετμημένην ἀθέως.

14 Ἐνεκλήθη ταῦτα καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν περὶ τὸν Υἱὸν ὑγιαίνουσι καὶ τὸ Πνεῦμα θεολογοῦσι παρὰ τῶν κατ' ἄμ-
 φω νοσοῦντων. Ἄλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὴν εὐσεβεστάτην
 10 ἐκείνην διαίρεσιν παρητήσαντο· ἤκουσαν γὰρ ἐγκελευο-
 μένου τοῦ θεολόγου, «μῆτε τὴν μοναρχίαν κακῶς τιμή-
 σης συναιρῶν ἢ περικόπτων θεότητα, μῆτε τὸ τῆς τρι-
 θεΐας ἐγκλημα αἰσχυνθῆς». Μηδὲ σὺ τοίνυν κακῶς πει-
 σθῆς, κἂν κατηγορῶσι, κἂν ἐκφοβῶσι, κἂν ὄνειδίξωσι,
 15 τοῖς ἐν τῇ συνηγορίᾳ δῆθεν τοῦ ἐνιαίου τῆς θεότητος
 ἀναιροῦσιν ὡς ἀληθῶς τὴν μίαν θεότητα. Ἄλλὰ κἂν τι
 δέη περὶ τὸν λόγον καμεῖν, μὴ προδῶς τὸν Θεὸν τοῖς
 διαρρήσσουσι καὶ ἀναιροῦσιν αὐτόν, τὸ γε εἰς αὐτοὺς ἤ-
 κον, καὶ τὸ μὲν τῆς θεότητος αὐτοῦ πᾶν τὸ περὶ τὴν μα-
 20 καρίαν ἐκείνην φύσιν διασπῶσιν αὐτῆς καὶ κατασύρου-
 σιν εἰς τὰ κτίσματα, τὸ δὲ τὴν θείαν φύσιν αὐτὴν ἀσύ-
 στατον δεικνῶσι καὶ τελέως ἀνύπαρκτον· «τίς γὰρ φύ-
 σεις», κατὰ τὸ θεῖον Μάξιμον φάναι, «φυσικῆς δυνάμε-
 ως καὶ ἐνεργείας χωρίς»;

15 25 Εἶπε παρησιᾶ πρὸς αὐτούς· οὐχ ὡς οἱ Ἑβραῖοι
 σέβομεν ἓνα Θεὸν ἐν μιᾷ θεότητι οὐχ ὡς ὁ Σαβέλλιος,
 οὐχ ὡς Ἄρειος καὶ Εὐνόμιος, ὃς καὶ ταῦτα προλαβὼν
 κατεσκεύασεν, ἅπερ νῦν ὁ Ἀκίνδυνος διδάσκει καὶ Γρα-
 φῆ παραδίδωσιν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐσία μόνον ἐστὶ, καὶ διὰ
 30 τὸ ἀπλοῦς εἶναι ἢ τελέως ἐστὶν ἄληπτος ἢ τελέως λη-
 πτός· διὸ καὶ πᾶν θεῖον ὄνομα τῆς θείας οὐσίας εἶναι ση-
 μαντικόν, καὶ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἐπ' αὐτὴν τοῦ Θεοῦ

40. Γρηγ. Θεολόγου, Λόγος 25, 18, PG 35, 1224B.

41. Ἐξήγησις κινήσεως 8, PG 90, 121C· πρβλ. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 200C.

σης καὶ ἀπομακρύνῃς ἀπὸ τὴν ἄκτιστον θεότητα τὰ εὐσεβῶς θεωρούμενα περὶ τὴν θείαν οὐσίαν, ἐντρεπόμενος διότι κατηγορεῖσαι διὰ διθεΐαν ἢ πολυθεΐαν ἀπὸ τούς ἀναιδῶς ἀποδίδοντας εἰς ἄλλους τὰ ἰδικά των ἐγκλήματα, οὔτε νὰ ἀναγάγῃς ὅλα αὐτὰ εἰς τὴν οὐσίαν, ὡσάν νὰ εἶναι ἀνενέργητος καὶ ἀδύναμος, ἢ ἀφρόνως συνημμένη ἢ ἀθέως περικεκομμένη.

14

Ταῦτα ἀπεδόθησαν καὶ εἰς τούς πρὸ τῶν χρόνων μας ὑγιῶς φρονοῦντας περὶ τὸν Υἱὸν καὶ θεολογοῦντας τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τούς ἀσθενεῖς κατὰ ἀμφοτέρα. Ἄλλ' αὐτοὶ δὲν ἐγκατέλειψαν δι' αὐτὸ τὴν εὐσεβεστάτην ἐκείνην διάκρισιν· διότι ἤκουσαν τὸν θεολόγον παραγγέλλοντα «οὔτε τὴν μοναρχίαν νὰ ἐκτιμήσῃς κακῶς, συναιρῶν ἢ περικόπτων τὴν θεότητα, οὔτε τὴν κατηγορίαν περὶ τριθεΐας νὰ ἐντραπῆς⁴⁰. Οὔτε σὺ λοιπὸν νὰ πεισθῆς κακῶς ἀπὸ αὐτούς οἱ ὅποιοι μὲ τὴν δῆθεν συνηγορίαν τοῦ ἐνιαίου τῆς θεότητος ἀναιροῦν πράγματι τὴν μίαν θεότητα, ἔστω καὶ ἂν σὲ κατηγοροῦν, ἔστω καὶ ἂν σὲ ἐκφοβίζουν, ἔστω καὶ ἂν σὲ ὀνειδίζουν. Ἄλλὰ καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ κοπιήσῃς ὀλίγον εἰς τὸν λόγον, μὴ προδώσῃς τὸν Θεὸν εἰς τούς διασπῶντας καὶ ἀναιροῦντας αὐτόν, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτούς τουλάχιστον, καὶ ἀφ' ἐνός μὲν ἀποσπῶντας ἀπὸ τὴν θεότητα αὐτοῦ πᾶν τὸ περὶ τὴν μακαρίαν ἐκείνην φύσιν καὶ κατασύροντας εἰς τὰ κτίσματα, ἀφ' ἐτέρου δὲ δεικνύοντας αὐτὴν ταύτην τὴν θείαν φύσιν ἀσύστατον καὶ τελείως ἀνύπαρκτον· διότι, διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, «ποία φύσις ὑπάρχει χωρὶς φυσικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν»⁴¹;

15

Εἶπε πρὸς αὐτούς μὲ παρρησίαν· δὲν σεβόμεθα ὅπως οἱ Ἑβραῖοι ἓνα Θεὸν εἰς μίαν θεότητα· ὄχι ὅπως ὁ Σαβέλλιος, ὄχι ὅπως ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Εὐνόμιος, ὁ ὅποιος προλαβὼν κατεσκεύασε καὶ αὐτὰ τὰ ὅποια διδάσκει τώρα ὁ Ἀκίνδυνος καὶ παραδίδει ἐγγράφως, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι μόνον οὐσία καὶ ὅτι λόγῳ τῆς ἀπλότητός του εἶναι ἢ τελείως ἀκατάληπτος ἢ τελείως καταληπτός· διὸ καὶ πᾶν θεῖον ὄνομα εἶναι σημαντικὸν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἀπὸ τὰ

τὴν οὐσίαν ἡμᾶς ἀνάγεσθαι. Καὶ μάρτυς τούτων ὁ μέ-
 γας Βασίλειος, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς αὐτῷ καὶ ἀ-
 δελφᾶ φρονῶν θεηγόρος, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ θεολόγος Γρη-
 γόριος, οἱ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν λόγοις ἀντιρρητικοῖς στη-
 5 λιτεύσαντες. Εἶπέ τοίνυν, οὐχ οὕτως ἡμεῖς ἓνα σέβομεν
 Θεόν, ἀλλὰ τρισυπόστατον, ἐνεργῆ τε καὶ παντοδύνα-
 μον· ἓνα μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρισυπόστατον δὲ ὡς ἐν
 τρισὶ γνωριζόμενον ὑποστάσεσιν· ἐνεργῆ δὲ καὶ παντο-
 δύναμον ὡς ἐνεργείας ἔχοντα καὶ δυνάμεις. Ἄκτιστον
 10 δὲ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ
 κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας· «οὐδὲ γὰρ
 τῶν ἐν τῷ Θεῷ τι κτιστόν, ὡς οὐδὲ τῶν ἐν τῷ ἀνθρώ-
 πῳ τι ἄκτιστον», φησὶ πάλιν ὁ θεῖος Μάξιμος. Πῶς οὖν
 παραδεξόμεθα τὸν Βαρλαάμ γράφοντα «ἐν ἀναρχον καὶ
 15 ἀτελεύτητον ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ παρὰ ταύτην πάν-
 τα γεννητῆς ὑπάρχει φύσεως»; Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν
 Ἄκινδυνον συγγραφόμενον, «μόνη ἄκτιστος ἢ θεία φύ-
 σις, πᾶν δὲ τὸ ταύτης διαφέρειν ὅπωςδήποτε κτιστόν»;
 Πῶς δ' οὐκ ἀποδεξόμεθα τὸν πρὸς ταῦτα τούτοις ἀντι-
 20 λέγοντα καὶ κατὰ πάντα τὸν Θεὸν ἄκτιστον δοξάζοντα,
 καὶ ταῦτα τοῖς θεοφόροις ὁμοφρόνως (οὐ γὰρ ἂν ἔχοι-
 τις δεῖξαι κτιστόν τι λέγοντα τῶν φυσικῶς προσόντων
 τῷ Θεῷ, ἢ κατὰ τὸ κτιστόν τε καὶ ἄκτιστον διαφέρειν
 καὶ ὑπερκείμενον) τὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ Γρηγόριον; Πῶς
 25 γὰρ ἂν ὑπεύθυνος εἶη καὶ τῇ τοῦ Ἄκινδύνου καὶ Βαρ-
 λαάμ ἐνεσχημένος πλᾶνη ὁ ταύτης καθαιρέτης;

16 Εἰ δ' ὅτι μὴ τὴν παραδειχθεῖσαν ἐπ' ὄρους θεότητα
 καὶ τὴν τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως λαμπρότητα, καθ' ἣν
 κοινωνεῖ τοῖς ἀξίοις ἀπορρήτως ὁ Θεός, καὶ τὴν μυ-
 30 στικὴν καὶ θείαν ἔλλαμψιν, ἢ τοῖς διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ
 Θεοῦ κεκαθαρμένοις τὰς καρδίας κατὰ τὴν ἐπαγγελί-
 αν ἐγγίνεται, καὶ πρὸς τούτοις τὴν θεατικὴν καὶ τὴν
 θελητικὴν καὶ τὴν προνοητικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ

42. Πρὸς Μαρίνον, PG 91, 96A· 117A.

43. Ὁ Παλαμᾶς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του εἰς τρίτον πρόσωπον.

κτίσματα ἀναγόμεθα εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ μάρτυς τούτων εἶναι ὁ μέγας Βασίλειος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὰ φρονῶν θεηγόρος Γρηγόριος, καὶ μαζὺ μὲ αὐτοὺς ὁ θεολόγος Γρηγόριος, οἱ ὁποῖοι ἐστηλίτευσαν τὰς ἀπόψεις του μὲ ἀντιρρητικούς λόγους. Εἶπε λοιπὸν ἡμεῖς δὲν δεχόμεθα οὕτως ἓνα Θεόν, ἀλλὰ τρισυπόστατον, ἐνεργὸν καὶ παντοδύναμον ἓνα μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρισυπόστατον δὲ ὡς γνωριζόμενον εἰς τρεῖς ὑποστάσεις, ἐνεργὸν δὲ καὶ παντοδύναμον ὡς ἔχοντα ἐνεργείας καὶ δυνάμεις. Ἄκτιστον δὲ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας· διότι, λέγει πάλιν ὁ θεῖος Μάξιμος, «δὲν ὑπάρχει τίποτε κτιστὸν εἰς τὸν Θεόν, ὅπως δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄκτιστον εἰς τὸν ἄνθρωπον»⁴². Πῶς λοιπὸν θὰ παραδεχθῶμεν τὸν Βαρλαάμ νὰ γράφῃ, «ἐν ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον ὑπάρχει, ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὅλα δὲ τὰ παρ' αὐτὴν εἶναι γενητῆς φύσεως»; Πῶς ἐπίσης θὰ παραδεχθῶμεν τὸν Ἄκινδυνον γράφοντα, «μόνον ἡ θεία φύσις εἶναι ἄκτιστος, πᾶν δὲ τὸ διαφορετικὸν ἀπὸ αὐτὴν εἶναι ὅπωςδήποτε κτιστὸν»; Πῶς δὲ δὲν θὰ ἀποδεχθῶμεν τὸν ἀντιλέγοντα εἰς αὐτοὺς ὡς πρὸς αὐτὰ καὶ θεωροῦντα τὸν Θεὸν κατὰ πάντα ἄκτιστον, καὶ μάλιστα ὁμοφρόνως μὲ τοὺς θεοφόρους ἱερεῖα τοῦ Θεοῦ Γρηγόριον⁴³; Διότι δὲν δύναται κανεὶς νὰ δείξῃ ὅτι λέγει κτιστὸν κάτι ἀπὸ τὰ φυσικῶς προσόντα εἰς τὸν Θεὸν ἢ κάτι διαφέρον κατὰ τὸ κτιστὸν καὶ ἄκτιστον καὶ ὑπερκείμενον. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνέχεται εἰς τὴν πλάνην τοῦ Ἄκινδύνου καὶ τοῦ Βαρλαάμ ὁ καθαιρέτης αὐτῆς;

16

Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Παλαμᾶς κατηγορεῖται ἀπὸ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν ἔπειτα διαδεχθέντα τὴν πλάνην Ἄκινδυνον ὅτι λέγει δύο ἀκτίστους θεότητας διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν δέχεται νὰ εἴπῃ κτιστὴν τὴν παραδειχθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ὄρους θεότητα καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Θεὸς κοινωνεῖ ἀπορρήτως μὲ τοὺς ἀξίους, καὶ τὴν μυστικὴν καὶ θεῖαν ἔλλαμψιν ἡ ὁποία κατὰ

εἶ τι τούτοις παραπλήσιον, εἶπερ οὖν ὅτι μηδὲν τούτων
 ὁ Παλαμᾶς ἀνέχεται κτιστὸν εἰπεῖν, διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ
 Βαρλαάμ καὶ τοῦ μετ' ἐκεῖνον τὴν ἐκείνου διαδεξαμέ-
 5 νου πλάνην Ἀκινδύνου, δύο λέγειν ἀκτίστους θεότητας
 κατηγορεῖται, τὴν τε θείαν ἔλλαμψιν καὶ τὴν λαμπρό-
 τητα, καὶ τὴν φύσιν ἀφ' ἧς ἡ ἔλλαμψις ἐκείνη καὶ ἧς
 αὕτη ἡ λαμπρότης, ὧν καὶ ὡς αἰτία καὶ χορηγὸς ὑπέρ-
 κείται ἡ φύσις, ἔτι τε τὴν θελητικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν
 καὶ τὴν θεατικὴν καὶ προνοητικὴν, παρ' αὐτῆς ταύτης
 10 τῆς κατηγορίας δείκνυται τοῖς εὖ φρονοῦσιν, οὐ μόνον
 εἶπερ τις εὐσεβῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχος,
 ἅτε μηδὲν αὐτὸς τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος κτιστὸν
 φρονῶν, καὶ ἴσην ἑαυτῇ καὶ ὁμότιμον ταύτην συντηρῶν,
 καὶ τοῖς εἰς κτιστὰ καὶ ἀκτιστὰ ταύτην διασπῶσι καὶ
 15 κακῶς διαιροῦσιν ἀνίσοις ὄντως καὶ ἀλλοκότοις κατα-
 τομαῖς εἰς ὄντως ἐκφύλους καὶ ἀνομοίους θεότητας τὴν
 μίαν ἀντικείμενος ἐκθύμως.

17 Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν αὐτῶν ἐστὶ καὶ τῆς αὐτῆς δυσσε-
 βείας τὸ πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ ἔλλαμψιν καὶ
 20 χάριν ἀκτιστον ἀναλύειν καὶ συγχεῖν εἰς τὴν θείαν φύ-
 σιν ὡς μηδὲν αὐτῆς διαφέροντα, ἵν' ἡ πᾶν τὸ διαφέρον
 ἐκείνης ὁπωσδήποτε κτίσμα κατ' αὐτούς, τὸ κατὰ τὸ
 ἀμέθεκτον καὶ ἀνέπαφον καὶ ἄφραστον τῆς θείας φύσε-
 ως ὑπερκείμενον προσκείμενον, ἀπορραπίζει τὸν παρ'
 25 αὐτῶν εἰσαγόμενον φυρμὸν καὶ τὴν σύγχυσιν. Καίτοι
 οὐ τοῦ Παλαμᾶ ἐστὶ λόγος τὸ δύο εἶναι θεότητας, ὑπερ-
 κειμένην καὶ ὑφειμένην, ἀλλὰ τοῦ Βαρλαάμ. Καὶ μαρ-
 τύριον ἀπαράγραπτον τὰ ἐκείνου συγγράμματα καὶ τῶν
 ἀνθρώπων οἱ πλεῖστοι· τὸ γὰρ τῶν τοιούτων ἐκεῖνον ἄρ-

44. Ματθ. θ. 8. Ὁ Παλαμᾶς ἀναφέρεται συχνὰ εἰς τὸν μακαρισμὸν τοῦτον τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας τοῦ Χριστοῦ καὶ συνδέει τὴν θεωρίαν τοῦ Θεοῦ μετὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ θελήματος αὐτοῦ καὶ τῆς καθαρότητος τῆς καρδίας.

45. Ἡ κατηγορία αὕτη τοῦ Βαρλαάμ, στηριζομένη εἰς παρανόησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ προβαλλομένων πατε- ρικῶν θέσεων, ἐπιστρέφει κατ' οὐσίαν εἰς τὸν ἴδιον, ἐφ' ὅσον οὗτος ὁμιλεῖ περὶ ἀκτίστου οὐσίας καὶ κτιστῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀναγνωρίζει οὕτως ἀνωτέραν ἀκτιστον καὶ κατωτέραν κτιστὴν

τὴν ἐπαγγελίαν ἐγγίνεται εἰς τοὺς ἔχοντας κεκαθαρμένην τὴν καρδίαν διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπὶ πλεον τὴν θεατικὴν καὶ τὴν θελητικὴν καὶ τὴν προνοητικὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ παρόμοια μὲ αὐτὰ τὸ γεγονός λοιπὸν ὅτι κατηγορεῖται δι' αὐτὰ, ὅτι δηλαδὴ λέγει δύο ἀκτίστους θεότηας, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν θείαν ἔλλαμψιν καὶ τὴν λαμπρότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν φύσιν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προέρχεται ἡ ἔλλαμψις ἐκείνη καὶ αὐτὴ ἡ λαμπρότης, τῶν ὁποίων καὶ ὑπέρκειται ἡ φύσις ὡς αἰτία καὶ χορηγός, προσέτι δὲ τὴν θελητικὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν θεατικὴν καὶ προνοητικὴν, ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν κατηγορίαν εἰς τοὺς σώφρονας δεικνύεται ὅτι εἶναι περισσότερον ἀπὸ τὸν καθένα εὐσεβῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπέρμαχος τῆς εὐσεβείας, ἐφ' ὅσον αὐτὸς δὲν θεωρεῖ τίποτε κτιστὸν ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, διατηρῶν ταύτην καὶ ἴσιν καθ' ἑαυτὴν καὶ ὁμοτιμον, ἀντιτιθέμενος ἐκθύμως εἰς τοὺς διασπῶντας ταύτην εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα καὶ κακῶς διαιροῦντας τὴν μίαν καὶ μοναδικὴν μὲ πράγματι ἀνίσους καὶ ἀλλοκότους κατατομάς εἰς πράγματι ἐκφύλους καὶ ἀνομοίους θεότηας.

17

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν καὶ εἰς τὴν ἰδίαν δυσσεβειαν ἀνήκει τὸ νὰ ἀνάγωμεν καὶ συγχωνεύωμεν εἰς τὴν θείαν φύσιν πᾶσαν ἄκτιστον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ ἔλλαμψιν καὶ χάριν μὲ τὴν αἰτιολογίαν ὅτι δὲν διαφέρουν αὐτῆς κατὰ τίποτε, ὥστε πᾶν τὸ διαφέρον ἐκείνης νὰ εἶναι ὅπωςδὴποτε κτίσμα κατ' αὐτοῦς, προσκείμενον εἰς τὸ ὑπερκείμενον κατὰ τὸ ἀμέθεκτον καὶ ἀνεπαφον καὶ ἄφραστον τῆς θείας φύσεως, ὁ Παλαμᾶς ἀποβάλλει τὸν εἰσαγόμενον ἀπὸ αὐτοῦς συμφυρμὸν καὶ τὴν σύγχυσιν. Παρὰ ταῦτα τὸ ὅτι ὑπάρχουν δύο θεότητες, ὑπερκειμένη καὶ ὑφειμένη, δὲν εἶναι λόγος τοῦ Παλαμᾶ⁴⁵. Καὶ ἀπαράγραφτος μαρτυρία εἶναι τὰ συγγράμματα ἐκείνου καὶ πλείστοι ἄνθρωποι· διότι πολλοὶ εἶναι οἱ ἔχοντες γνῶσιν ὅτι ἐκεῖνος ἤρχισε τὰ τοιαῦτα, ὑποδεικνύει δὲ τοῦ-

θεότητα. Πλείονα περὶ «ὑπερκειμένης» καὶ «ὑφειμένης» θεότητος βλ. εἰς Ἐπιστολὴν πρὸς Ἀκίνδυνον 3, 6 κ.έ., Χρήστου, τόμ. Α' σ. 300 κ.έ.

ξαι οἱ συνειδότες πολλοί, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ συνοδικὸς ὑποδείκνυσι Τόμος ὡς συνοδικῶς ἀναφανέν.

- 18 Ἄλλ' ὁ μὲν Βαρλαάμ τοῦτο προήνεγκεν εἰς τὸ κτιστὴν δεῖξαι τὴν ἐπ' ὄρους παραδειχθεῖσαν τοῦ Χριστοῦ
 5 θεότητα καὶ τὴν θεατικὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, ὡς οὐκ οὕσης μιᾶς ἀκτίστου θεότητος, εἰ ἀκτιστος εἶη καὶ ἡ τῆς θείας φύσεως λαμπρότης καὶ δύναμις. Ὁ δὲ Παλαμᾶς ἀκτιστον μετὰ τῆς θείας φύσεως καὶ τὴν ἐκφανείσαν ἀπορρήτως ἐκεῖθεν θείαν αἴγλην ἀνεκήμενον,
 10 τως καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὸ διακεκριμένον τῆς θεότητος μὴ προσίστασθαι τῷ ἐνιαίῳ ταύτης καλῶς ἐθεολόγησεν. Εἰ γὰρ καὶ διενήνοχεν ἡ ἐξουσία τῆς οὐσίας, ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἢ τε θέλησις καὶ ἡ τῆς θείας φύσεως λαμπρότης, καὶ ἀπλῶς ἡ δύναμις τῆς θείας φύσεως,
 15 ἄλλ' οὐκ ἔστι χωριστὴ τῆς φύσεως ἢ τῆς φύσεως λαμπρότης καὶ δύναμις, οὐδ' ἐνὶ τῆς ἐτέρας τὴν ἐτέραν διαστήσαντα καταλαβεῖν τὴν λειπομένην τῆς ἐτέρας ἔρημον. Ἄλλ' ὁ δύναμιν ἢ λαμπρότητα βαλλόμενος ἐπὶ νοῦν εὐθύς καὶ τὴν φύσιν, ἧς ἑκάτερον τούτων, ἀχωρίστως
 20 συγκατενόησε. Καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν θείων, ἐφ' ὧν κατὰ τοὺς θεοσόφους πατέρας «αἱ ἐνώσεις τῶν διακρίσεων ἐπικρατοῦσι καὶ προκατάρχουσι», μὴτ' ἀναιροῦσαι ταύτας μὴτ' ἐμποδιζόμεναι παρὰ τούτων μηδέν. Οὕτως ἡμῖν εἰς Θεὸς ἐν μιᾷ θεότητι. Καὶ γὰρ ἄλλο μὲν θέλων
 25 καὶ θέλησις καὶ πὶ Θεοῦ κατὰ τὸν μέγαν θεολόγον Γρηγόριον, ταῦτὸν δ' εἰπεῖν, «ἄλλο ἐνεργῶν καὶ ἄλλο ἐνέργεια» κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεορρήμονα, τὸ μὲν γὰρ ὁ κινούμενος, τὸ δ' οἶον ἢ κίνησις, ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ χωριστά· πῶς γὰρ ἂν τις διαστήσειε τοῦ κινουμένου τὴν
 30 κίνησιν; οὐδὲ τὸ μὲν κτιστὸν τὸ δὲ ἀκτιστον· πῶς γὰρ τὰ μὴ χωριστὰ μηδὲ νῶ γοῦν ληφθῆναι χωριστῶς δυνάμενα; Τί οὖν; ὅτι ἀκτιστα ἀμφοτέρω, οὐχ εἰς Θεός; ἢ

46. Βλ. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴν 189, 6. Courtonne 2, 138· PG 32, 693A.

47. Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων 2, 11, PG 3, 652A.

το καὶ ὁ ἴδιος ὁ συνοδικὸς Τόμος ὡς ἀποδειχθὲν συνοδικῶς.

18

Καὶ ὁ μὲν Βαρλαάμ προέβαλε τοῦτο διὰ νὰ δείξη ὅτι ἡ παραδειχθεῖσα ἐπὶ τοῦ ὄρους θεότης τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ θεατικὴ δύναμις τοῦ Πνεύματος εἶναι κτιστὴ, μὲ τὴν ιδέαν ὅτι δὲν ὑπάρχει μία ἄκτιστος θεότης, ἐὰν εἶναι ἄκτιστος καὶ ἡ λαμπρότης καὶ δύναμις τῆς θείας φύσεως. Ὁ δὲ Παλαμᾶς μαζὶ μὲ τὴν θείαν φύσιν ἀνεκήρυξεν ἄκτιστον καὶ τὴν ἀπορρήτως ἐκφανεῖσαν ἀπὸ ἐκεῖ θείαν αἴγλην, ἐθεολόγησε δὲ ἐπίσης καλῶς ὅτι τὸ διακεκριμένον τῆς θεότητος δὲν ἀντιτίθεται εἰς τὸ ἐνιαῖον ταύτης. Διότι, καὶ ἂν διαφέρῃ ἡ ἐξουσία ἀπὸ τὴν οὐσίαν, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ἡ θέλησις καὶ ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως καὶ γενικῶς ἡ δύναμις τῆς θείας φύσεως, πάντως δὲν εἶναι χωριστὴ ἀπὸ τὴν φύσιν ἡ λαμπρότης καὶ δύναμις τῆς φύσεως οὔτε εἶναι δυνατόν θέτων εἰς ἀπόστασιν τὴν μίαν ἀπὸ τὴν ἄλλην νὰ πιάσῃ τὴν ὑπολειπομένην ἔρημον τῆς ἄλλης⁴⁶. Ἄλλ' ὁ σκεφθεὶς δύναμιν ἢ λαμπρότητα ἀμέσως συγκατανοεῖ ἀχωρίστως καὶ τὴν φύσιν τῆς ὁποίας εἶναι ἕκαστον τῶν δύο τούτων. Πολύ δὲ περισσότερο ἰσχύει τοῦτο ἐπὶ τῶν θείων, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατὰ τοὺς θεοσόφους πατέρας «αἱ ἐνώσεις ἐπικρατοῦν καὶ προεξάρχουν τῶν διακρίσεων»⁴⁷, χωρὶς νὰ ἀναιροῦν ταύτας οὔτε νὰ ἐμποδίζωνται κατὰ τίποτε ἀπὸ αὐτάς. Οὕτως εἶναι δι' ἡμᾶς εἰς Θεὸς εἰς μίαν θεότητα. Διότι καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἄλλο μὲν εἶναι θέλων καὶ θέλησις κατὰ τὸν μέγαν θεολόγον Γρηγόριον⁴⁸, ἤτοι «ἄλλο ἐνεργῶν καὶ ἄλλο ἐνέργεια» κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεωρητήμονα, καθ' ὅσον τὸ μὲν ἔν εἶναι ὁ κινούμενος, τὸ δὲ ἄλλο εἶναι ὡσὰν ἡ κίνησις⁴⁹, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν εἶναι χωριστά· πράγματι πῶς θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ διαχωρήσῃ τὴν κίνησιν ἀπὸ τὸν κινούμενον; Οὔτε εἶναι τὸ μὲν ἔν κτιστὸν τὸ δὲ ἄλλο ἄκτιστον· πῶς θὰ ἠδύναντα νὰ εἶναι οὔτω τὰ μὴ χωριστά καὶ μὴ δυνάμενα νὰ συλληφθοῦν μὲ τὸν νοῦν

48. Λόγος 29 (Θεολογικός 3), 6, J. Barbel, σ. 138· PG 36, 81B.

49. Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 3, 15, PG 94, 1048A.

σύνθετος ἐκ τούτων, εἴπερ εἷς; Τίς ποτ' ἄρα μερισμὸς ἢ σύνθεσις κινουμένου τε καὶ κινήσεως, καὶ ταῦτα κινήσεως θεοπρεποῦς, καθ' ἣν οὐδεμία γίνεται πρόσληψις τε καὶ ἀφαίρεσις;

- 19 5 Εἰ δέ τις φαίη μὴ κινεῖσθαι τὸν Θεόν, καθάπερ ὁ μέγας Διονύσιος φησιν ἐν τῇ Μυστικῇ καὶ Ἀποφατικῇ Θεολογίᾳ, μανθανέτω μηδὲ ἐστηκέναι τοῦτον κατ' αὐτήν, μηδὲ δύναμιν εἶναι, μηδὲ δύναμιν ἔχειν, μηδὲ ἐν εἶναι, μηδὲ ἀλήθειαν. Ἄλλ' ἡ ἀποφατικῇ θεολογίᾳ αὕτη τῇ κα-
10 ταφατικῇ θεολογίᾳ οὐκ ἐναντιοῦται, καθ' ἣν καὶ κινεῖται ὁ Θεὸς καὶ κίνησιν ἔχει, καὶ ὡς δύναμις ὦν ὡς ἀληθῶς καὶ δύναμιν ἔχων, εἷς τε καὶ αὐτοαλήθεια θεολογεῖται τε καὶ προσκυνεῖται παρ' ἡμῶν.

Ἔστι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις
15 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

χωριστά; Τί λοιπόν; διὰ τὸν λόγον ὅτι εἶναι ἀμφότερα ἄκτιστα, δὲν εἶναι εἷς ὁ Θεός; ἢ, ἂν εἶναι εἷς, θά εἶναι σύνθετος ἐξ αὐτῶν; Ποῖος μερισμός λοιπὸν ἢ σύνθεσις κινουμένου καὶ κινήσεως, καὶ μάλιστα κινήσεως θεοπρεποῦς, κατὰ τὴν ὁποίαν γίνεται καμμία πρόσληψις καὶ ἀφαιρέσις.

19 Ἐάν δὲ εἶπη κανεὶς ὅτι δὲν κινεῖται ὁ Θεός, ὅπως λέγει ὁ μέγας Διονύσιος εἰς τὴν Μυστικὴν καὶ Ἀποφατικὴν Θεολογίαν, ἅς μάθη ὅτι οὗτος δὲν ἴσταται κατ' αὐτὴν, δὲν εἶναι δύναμις, δὲν ἔχει δύναμιν, δὲν εἶναι ἓν οὔτε ἀλήθεια⁵⁰. Ἄλλ' ἡ ἀποφατικὴ αὐτὴ θεολογία δὲν ἐναντιώνεται εἰς τὴν καταφατικὴν θεολογίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ κινεῖται ὁ Θεός καὶ ἔχει κινήσιν, καὶ ὡς ὑπάρχων πράγματι δύναμις καὶ ἔχων δύναμιν, θεολογεῖται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ προσκυνεῖται ὡς εἷς καὶ ὡς αὐτοαλήθεια.

Διότι εἰς αὐτὸν πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

50. Περί μυστικῆς θεολογίας 5, PG 3, 1048A.

ΟΜΟΛΟΓΙΑΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὰ ἐνταῦθα ἐκδιδόμενα συγγράματα συνδέονται μεταξύ των κατὰ μορφήν καὶ περιεχόμενον, διότι εἶτε εἶναι ὁμολογιακοὶ τόμοι εἶτε ἀνασκευάζουν παρομοίους τόμους τῶν ἀντιπαλαμικῶν. Συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, ἐμφανίζονται ὡς ἐκφράζοντα τὴν πίστιν ὄλων τῶν ἡσυχαστῶν μοναχῶν καὶ ὄλων τῶν Ὁρθοδόξων, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ὑπογράφονται ὑπὸ πολλῶν· διὰ τοῦτο περὶ Παλαμᾶ γίνεται ἐν αὐτοῖς λόγος εἰς γ' πρόσωπον.

Δὲν δυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἄλλα συλλογικὰ κείμενα, ὡς οἱ Συνοδικοὶ τόμοι τοῦ 1341 καὶ 1347, μολονότι ἔχουν πλεῖστα σημεῖα δεικνύοντα σύνταξιν παρὰ τοῦ Παλαμᾶ, τοῦτο δὲ διότι εἰς τὴν σύνταξιν αὐτῶν μετέσχον πιθανῶς καὶ ἄλλοι, καὶ διότι ἄλλωστε ἤδη ἀνήκουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἐπίσημα κείμενα αὐτῆς.

1. Ἀγιορειτικὸς Τόμος ὑπὲρ τῶν ἱεροῶς ἡσυχαστῶντων

Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ περίφημος Ἀγιορειτικὸς τόμος. Ὁ Γρηγόριος μετέβη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη διατρίψει ἐν Θεσσαλονίκῃ «τρεῖς ἐνιαυτοὺς ὄλους», κατὰ τὸν Φιλόθεον¹, ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι ἄγνωστος ὁ ἀκριβὴς χρόνος τῆς εἰς Θεσσαλονίκην ἐγκαταστάσεώς του. Ἡ εἰς τὸ Ὄρος νέα μετάβασις πρέπει νὰ συνέβη εὐθύς ὡς ὁ Γρηγόριος ἐπληροφορήθη περὶ τῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετα-

1. Ἐγκώμιον, PG 151, 592C.

βάσεως τοῦ Βαρλαάμ πρὸς ἐπανάληψιν τῆς καταγγελίας κατ' Ὀκτώβριον 1340, ἄρα πιθανῶς τὸν Νοέμβριον 1340. Δὲν παρέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ πολὺ, διότι ἐπέτυχε ταχέως τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, τῆς συγκεντρώσεως ἡγετικῶν προσωπικοτήτων τοῦ Ὄρους πρὸς ψήφισιν κειμένου τὸ ὁποῖον παρουσίασεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἴδιος.

Ὁ Μανουὴλ Καλέκας² καὶ ἐν ἀντιπαλαμικὸν κείμενον φερόμενον ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δημητρίου Κυδώνη³ ἀποδίδουν τὴν σύνταξιν τοῦ Τόμου εἰς τὸν Φιλόθεον Κόκκινον, παρασυρόμενος δὲ ἀπ' αὐτῶν πράττει οὕτω καὶ ὁ Mercati⁴. Ὁρθῶς ὁ Staniloee⁵ καὶ ὁ Meyendorff⁶ ὡς συγγραφέα αὐτοῦ δέχονται τὸν Παλαμᾶν, διότι ἐπανειλημμένως οὗτος βεβαιοῖ τοῦτο, καὶ δὴ ἐν τῷ Ὑπερῆσυχάζόντων 3, 3, 4, «ἐν τε τῷ Ἀγιορειτικῷ κατὰ τῶν φρονούντων τὰ τοιαῦτα τόμῳ κἂν τῷ Περὶ προσευχῆς δευτέρῳ λόγῳ τρανῶς ἀπεδείξαμεν», ἐν τῷ Πρὸς Ἀρσένιον Στουδίτην 1, «ἐν τῷ Ἀγιορειτικῷ τόμῳ, ὃς ἔφθη πρὸ δύο ἐτῶν συγγραφεῖς παρ' ἡμῶν, οὕτω φαμέν ἐπὶ λέξεως», καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρῳ.

Εἰς τὸν Τόμον δὲν ἀναφέρεται ρητῶς ὁ Βαρλαάμ, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὑποτίτλου δηλοῦται σαφῶς ὅτι οὗτος κατευθύνεται πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς ὁμόφρονάς αὐτοῦ. «Διὰ τοὺς ἐξ ἰδίας ἀπειρίας καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους ἀπειθείας ἀθετοῦντας τὰς τοῦ Πνεύματος μυστικὰς ἐνεργείας, κρεῖττον ἢ λόγος ἐν τοῖς κατὰ Πνεῦμα ζῶσιν ἐνεργουμένας καὶ δι' ἔργων φανερουμένας, ἀλλ' οὐ διὰ λόγων ἀποδεικνυόμενας». Σαφέστερον δὲ καθίσταται τοῦτο ἐν τοῖς περιεχομένοις. Ὁ Παλαμᾶς ἐθεώρει τὸν Τόμον ὡς σπουδαιότατον ὄπλον κατὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ. Παραλαβὼν αὐτὸν εἰς Θεσσαλονίκην ἐσκέφθη νὰ μεταβῆ ἀμέσως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ κατό-

2. Περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας, PG 152, 329A.

3. Κατὰ Παλαμᾶ, PG 154, 861 - 864.

4. Notizie, σ. 245 ἐξ.

5. Viatsa si invatsatura sf. Grigorie Palama, Sibiu 1938, σ. 108.

6. Introduction, σ. 351.

πιν σκέψεως προετίμησε νὰ μὴ βιασθῆ, φρονῶν ὅτι ἦτο ἀκόμη καιρὸς νὰ διευθετηθοῦν τὰ πράγματα, ἔὰν ὁ Βαυλαὰμ ἤθελε νὰ καταπαύσῃ τὰς κατὰ τῶν μοναχῶν κατηγορίας του, ὅπερ οὗτος ὑπεσχέθη τότε⁷, ἀλλὰ δὲν ἔπραξεν. Εἰς τὰς συνόδους τοῦ 1341 ὁ Τόμος κατέλαβε δεσπόζουσαν θέσιν, μεταγενεστέρως δὲ ἐχρησιμοποιήθη εὐρύτατα.

Τὸ ὅλον ἔργον κατὰ μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Παλαμᾶ⁸ διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ κεφάλαια. Ἐν τῷ προλόγῳ τίθεται τὸ πρόβλημα γενικῶς. Δύο εἰδῶν ἀλήθειαι ὑπάρχουν· αἱ διὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ὑπὸ τῶν προφητῶν ἀγγελθεῖσαι καὶ φανερωθεῖσαι ἤδη, καὶ αἱ διὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἐπαγγελθεῖσαι. Ὅπως δὲ τότε ὑπῆρχον ἄνθρωποι μὴ πιστεύοντες εἰς τὰ κηρυσσόμενα, οὕτω καὶ τώρα. Τὰς παλαιὰς ἐκείνας ἀληθείας ἐγνώρισαν οἱ προφηῆται καὶ ὅσοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτούς, ἀλλ' ἔπειτα αὐταὶ ἐφανερώθησαν εἰς ὅλους. Τὰς νέας ἀληθείας γνωρίζουν οἱ πειρὰν ἔχοντες ἅγιοι καὶ ὅσοι πιστεύουν εἰς αὐτούς, ἀλλ' αὐταὶ θὰ φανερωθοῦν κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα εἰς ὅλους. Οἱ ἅγιοι γινόμενοι ὑπὲρ ἑαυτοῦς διὰ τῆς προσευχῆς μυοῦνται τὰ ὑπὲρ νοῦν, κατ' αὐτούς δὲ καὶ οἱ καθαρὸι βλέπουν τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ καὶ δέχονται τὴν θεοποιὸν χάριν, ἣτις εἶναι ἄκτιστος μὲν ἀλλὰ κατωτέρα τοῦ ὑπὲρ τὰ πάντα Θεοῦ.

Ἀκολουθεῖ σειρὰ ἕξ προτάσεων εἰσαγομένων διὰ τοῦ «ὅστις» καὶ ἀπορριπτουσῶν διδασκαλίας τῶν ἀντιφρονούντων. Ὅστις θεωρεῖ Μασσαλιανούς καὶ διθεΐτας τοὺς λέγοντας ἄκτιστον τὴν θεοποιὸν χάριν, ὅστις ἀποφαίνεται ὅτι ἡ ἔνωσις μετὰ τοῦ Θεοῦ συνίσταται εἰς ἀπλήν μίμησιν, ὅστις καλεῖ πάλιν Μασσαλιανούς τοὺς λέγοντας ὅτι ὁ νοῦς ἐδράζεται εἰς τὴν καρδίαν ἢ τὸν ἐγκέφαλον, ὅστις ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ θαβώριον φῶς ἦτο φάσμα, ὅστις ὀνομάζει ἄκτιστον μόνον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ τὰς αἰδίους ἐνεργείας αὐτοῦ, ὅστις

7. Γ' πρὸς Ἀκίνδυνον 19.

8. Αὐτόθι.

δὲν δέχεται ὅτι αἱ πνευματικαὶ διαθέσεις ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὸ σῶμα, αὐτὸς ἀντίκειται εἰς τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς πατέρας.

Εἰς τὸν ἐπίλογον (7) τονίζεται ὅτι «ταῦτα ὑπὸ τῶν Γραφῶν ἐδιδάχθημεν, ταῦτα παρὰ τῶν ἡμετέρων πατέρων παρελάβομεν, ταῦτα διὰ τῆς μικρᾶς ἔγνωμεν πείρας, ταῦτα καὶ τὸν ἐν ἱερομονάχοις τιμιώτατον καὶ ἀδελφὸν ἡμέτερον κὺρ Γρηγόριον ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων συγγραψάμενον ἰδόντες καὶ ἀποδεξάμενοι ὡς ταῖς τῶν ἁγίων ἀκριβῶς ἐπόμενα παραδόσει πρὸς πληροφορίαν τῶν ἐντυγχανόντων ὑπεγράψαμεν».

Τὸν Τόμον ὑπέγραψαν εἴκοσι μοναχοί, ἥτοι ὁ πρῶτος τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἰσαάκ, ἔχων ἤδη τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἀπὸ τριακονταετίας περίπου, οἱ ἡγούμενοι Λαύρας Θεοδόσιος, Ἰβήρων τῆ ἰδίᾳ διαλέκτῳ, Βατοπεδίου Ἰωαννίκιος, τῆς τῶν Σέρβων τῆ ἰδίᾳ διαλέκτῳ, Κουτλουμούση Θεοστήρικτος, οἱ ἱερομόναχοι καὶ μοναχοὶ Φιλόθεος, Ἀμφιλόχιος τοῦ Ἐσφιγμένου, Γεράσιμος, Μωϋσῆς, Θεοδόσιος τοῦ Βατοπεδίου, Γερόντιος Μαρούλης τῆς Λαύρας, Κᾶλλιστος Μουζάλων, Γρηγόριος Στραβολαγκαδίτης, Ἡσαΐας τῆς Σκήτης τοῦ Μαγουλᾶ, Μᾶρκος τοῦ Σιναΐτου, Κᾶλλιστος τῆς Σκήτης Μαγουλᾶ, ἀνώνυμος τις γέρον ἀπὸ Σύρων τῆ ἰδίᾳ διαλέκτῳ, Σωφρόνιος καὶ Ἰωάσαφ. Τέλος ἐπεκύρωσεν αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὁρους Ἰακωβος, μαρτυρῶν ὅτι διὰ τῶν ἐνταῦθα προσυπογραφῶντων συνυπέγραψεν ὅλον τὸ Ὁρος καὶ δηλῶν ὅτι δὲν θὰ ἔχη κοινωνίαν μὲ οἰονδήποτε μὴ συμφωνοῦντα πρὸς τὸν Τόμον. Ὁ Ἱερισσοῦ δὲν εἶχεν ἄλλην δικαιοδοσίαν ἐπὶ τοῦ Ὁρους πλὴν τῆς πρωτοβουλίας ἐπὶ τῶν χειροτονιῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχεν ἀποκτήσει οὐσιώδη δικαιώματα εἰς πνευματικῆς φύσεως ζητήματα.

2. Ὁμολογία

Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Ὁμολογίαν ὡς καὶ τὸ κείμε-

νον αὐτῆς βλέπε εἰς τὸν ἐπόμενον τόμον τῶν ἀπάντων Γρ. Παλαμᾶ.

3. Ἐκθεσις δυσσεβημάτων

Ὁ Παλαμᾶς εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Γαβραῖν λέγει «ἔστιν οὖν τῶν κατὰ τῆς αὐτῶν δυσσεβείας ἐξηξηνηγεμένων μοι βιβλίων, πεντήκοντα ταῖς μεγίσταις τῶν πονηρῶν αἰρέσεων περιπίπτων ὁ Ἀκίνδυνος ἀριδῆλως ἀποδέδεικται» (30). Συνεπῶς τὸ ἔργον αὐτὸ ἐγράφη ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης, ἣ ὁποία συνετάχθη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1342 καὶ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ περίληψιν τῆς ἐν γένει ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Παλαμᾶ μετὰ πολλαπλᾶς ἐπαναλήψεις καὶ ἄνευ μεγάλης ἀξίας.

Ὁ πλήρης τίτλος αὐτοῦ εἶναι «Ἐκθεσις τῆς τῶν τοῦ Βαβλαᾶμ καὶ Ἀκινδύνου δυσσεβημάτων ἀλλοκότου πληθύος». Λαμβάνει χαρακτῆρα ὁμολογίας διὰ τῆς λέξεως «ἀποβαλλόμεθα», μετὰ τὴν ὁποίαν ἀρχίζει ἡ ἔκθεσις. Καταδικάζονται οἱ δεχόμενοι ὅτι ὑφίστανται δύο θεότητες, κτιστὴ καὶ ἄκτιστος, ἢ πολλαὶ θεότητες ὑπερκείμεναι καὶ ὑφειμέναι, ὅτι ὑφίστανται γενικῶς ἄκτιστοι καὶ ἄνισοι θεότητες, ὅτι εἶναι κτίσμα τὸ θαβώριον φῶς, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι θεία ἔλλαμψις, ὅτι εἶναι κτίσμα πᾶν τὸ διαφέρον τῆς θείας οὐσίας, ὅτι εἶναι φάσμα τὸ αὐτὸ θαβώριον φῶς, ὅτι ὑπάρχει διπλῆ θεότης ἐν τῷ Χριστῷ, ἀληθινὴ ἄκτιστος καὶ φασματώδης κτιστὴ, ὅτι τὸ αὐτὸ φῶς δὲν εἶναι οὔτε κτιστὸν οὔτε ἄκτιστον, ὅτι τὸ αὐτὸ εἶναι κατώτερον τῶν ἀγγέλων, ὅτι ἡ ὑμνολογία δὲν ἀκριβολογεῖ δογματικῶς, ὅτι ἡ ἀγαθαρχία καὶ θεαρχία εἶναι κτιστὴ καὶ ἄκτιστος, ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ θεὰ ἀκτίστου τινὸς διὰ δυνάμεως θείου Πνεύματος, ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ θεὰ τοῦ ἀκτίστου παρὰ τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφίμ, ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ διακρισις τοῦ ἀπλοῦ Θεοῦ εἰς ληπτὸν καὶ ἄληπτον, ὅτι μόνη ἄκτιστος εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀπὸ τῶν κτισμάτων νοεῖται ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ οὐχὶ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, ὅτι ἡ ἐνέργεια

τοῦ Θεοῦ εἶναι κτιστή, ὅτι τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα εἶναι ὑποστάσεις κτισθεῖσαι πρὸ τῶν αἰώνων, καταδικάζονται ἐπίσης οἱ λέγοντες, ὅτι οἱ ἅγιοι μετέχουν οὐχὶ τῆς οὐσίας ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος ἐκχέεται παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ πράγματι παρ' αὐτοῦ ἐκχέεται ἡ χάρις, ὅτι εἰς τοὺς ἀξίους ἐκχέεται ἡ οὐσία καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Πνεύματος, ὅτι ἡ ἐκχεομένη χάρις τοῦ Πνεύματος εἶναι κτιστή, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκχέεται οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς ἁγίους ἀλλ' εἰς πάντας, ὅτι ὁ Θεὸς κατοικεῖ ἐξ ἴσου εἰς πάντας, ὅτι ὁ Θεὸς κατοικεῖ καὶ εἰς ἡμᾶς καθ' οἶον τρόπον καὶ εἰς τὸν Χριστόν, ὅτι ἡ θέωσις τοῦ δεσποτικοῦ προσλήμματος εἶναι κτιστή, ὅτι τὰ ἑπτὰ πνεύματα τῆς προφητείας εἶναι κτίσματα, ὅτι οἱ καθαροὶ εἶναι μέτοχοι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐνούμεθα μὲ ὄλον τὸν Θεόν, ὅτι τὸ λαμβανόμενον ὑπὸ τῶν ἁγίων πλήρωμα τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ εἶναι κτίσμα, ὅτι ὁ Υἱὸς δευτερεύει τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅτι ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ οὐδὲν διαφέρει τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὅτι ἡ θέλησις αὕτη εἶναι κτιστή, ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς θείας φύσεως εἶναι κτιστή, ὅτι ἡ θεία ἐνέργεια εἶναι ἀδιάφορος τῆς θείας φύσεως, ὅτι ἐπίσης ἡ τοῦ θείου Πνεύματος ἄκτιστος ἐνέργεια εἶναι ἀδιάφορος τῆς θείας οὐσίας, ὅτι ἡ θεία χάρις ταυτίζεται μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὅτι δὲν ὑφίσταται κοινὴ τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐνέργεια, ὅτι πᾶν φυσικῶς προσὸν τῷ Θεῷ εἶναι οὐσία, ὅτι μόνον αἱ θεῖαι ὑποστάσεις διαφέρουν ἀλλήλων, οὐχὶ δὲ καὶ αἱ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι, ὅτι θεία οὐσία καὶ θεία ἐνέργεια εἶναι ἀδιάφοροι.

4. Ἀναίρεσις γραμματος Καλέκα

Καθὼς ἐσημειώθη ἐν τῇ γενικῇ εἰσαγωγῇ περὶ τῆς παρούσης φάσεως τῆς δογματικῆς ἔριδος, ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Καλέκας ἐπέδειξεν ἀσυνήθη δι' αὐτὸν συγγραφικὴν δραστηριότητα ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ

1344. Ἐκτοτε ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ἐγκαταλείπων τὸν Ἀκίνδυνον, ὅστις ἀντὶ νὰ ἀποκτήσῃ μεγαλύτερον κῦρος διὰ τῆς εἰς πρεσβύτερον χειροτονίας του ἀπώλεσε καὶ τὸ ὑφιστάμενον περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν καὶ τῆς βασιλίσσης, ἀσχολεῖται μὲ τὸν πατριᾶρχην. Τρία δὲ εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Καλέκα ἢ κατ' ἔμπνευσιν αὐτοῦ γραφέντα συγγράμματα τὰ ὁποῖα εἴλκυσαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ· τὸ Γράμμα ἢ Τόμος τοῦ Καλέκα, τὸ Γράμμα τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας καὶ ἡ Ἐξηγησις τοῦ Τόμου ὑπὸ τοῦ Καλέκα. Καὶ τὰ τρία ὀνομάζονται ἀπὸ μὲν τοὺς ἀντιησυχαστὰς «τόμοι»⁹ ἀπὸ δὲ τοὺς παλαμικοὺς «ἀντίτομοι». Εἰς τὴν Ἀναίρεσιν ἐξηγήσεως τόμου(1) ὁ Παλαμᾶς λέγει ὅτι *Συνοδικὸς τόμος κατ' εὐσέβειαν ἐφ' ἡμῶν τῆς ἀληθείας συνήγορος εἷς, ἀντίτομοι δὲ καὶ νῦν πολλοὶ γεγονάσιν, ἐπεὶ καὶ τὸ ψεῦδος πολυσχιδές*. Ἀνήρесе καὶ τοὺς τρεῖς τούτους ἀντιτόμους ὁ Παλαμᾶς, ἐξ ὀνόματος μάλιστα ὅλων τῶν ἡσυχαστῶν, διὸ περὶ ἑαυτοῦ ὁμιλεῖ εἰς γ' πρόσωπον.

Ὁ πρῶτος τόμος ἢ ἀντίτομος ἢ λόγος εἶναι ἐγκύκλιος ἐπιστολή, δι' ἧς ὁ πατριᾶρχης ἀποκηρύσσει καὶ ἀποκόπτει τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, συμφῶνως πρὸς ἀπόφασιν τῆς «Ἐκκλησίας». Ὁ Ἀρσένιος Τύρου βεβαιοῖ ὅτι ὁ λόγος οὗτος εἶναι προῖδον συνόδου· «*συναγαγὼν τοίνυν ὁ πατριᾶρχης τὴν ὑπ' αὐτὸν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον θριαμβεῦει τε τὰ τούτου (=Παλαμᾶ) ληρήματα καὶ ἀφορισμῶ καὶ τελείῳ παραπέμπει ἀναθέματι σὺν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ γε ὁμόφροσι καὶ τόμον ἐκτίθησι τούτου ἕνεκεν, ἐν ᾧ ἀποφαντικῶς οὕτω διαλαμβάνεται. Ἀμέλει οὐδὲ παραθεωρήθη καὶ τὰ ἐξῆς*»¹⁰. Περὶ προσφάτου συνόδου δὲν γίνεται λόγος εἰς τὸ γράμμα καὶ εἶναι ἀπίθανον ὅτι πρόκειται περὶ τῆς συνόδου τῆς 4 Νοεμβρίου ἀπὸ τῆς ὁποίας τοῦτο εἶναι πῶς ἀπομεμα-

9. Ἀκινδύνου, Πρὸς Λαπίθην, Marc. gr. 155, φ. 88.

10. Παρὰ G. Mercati, Notizie, σ. 205.

κρυσμένον. Ἐπειτα ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Παλαμᾶ¹¹ ἐξηνήχθη διὰ βραχέος κειμένου ὑπογραφομένου παρὰ μόνου τοῦ πατριάρχου. Θεωροῦμεν πιθανὸν ὅτι ὁ πατριάρχης ἐθεώρησε τὸν Παλαμᾶν οἰκοθεν ἀφωρισμένον, καθ' ὃσον δὲν ἐτήρησε τοὺς παρὰ τῶν προηγουμένων κλειστῶν συνόδων τεθέντας ὅρους. Ὁ Παλαμᾶς τονίζει ὅτι ὁ Καλέκας λέγων ὅτι τὴν καταδίκην ἐνήργησεν ἡ «Ἐκκλησία» ἐννοεῖ ἑαυτὸν μόνον.

Ἡ ἐγκύκλιος στηρίζει τὴν καταδίκην τοῦ Βαρλαάμ εἰς ἀπειθειαν. Κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ Καλέκα διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Παλαμᾶς, διὸ καὶ συνεκλήθη ἡ μεγάλη σύνοδος τοῦ Ἰουνίου 1341. Καὶ ὁ μὲν Βαρλαάμ καταψηφισθεὶς ἐπὶ τῶν ζητημάτων τοῦ φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως καὶ τῆς εὐχῆς δὲν ἔγινε δεκτὸς ὡς κατήγορος, ὁ δὲ Παλαμᾶς, μὴ ὑπάρχοντος κατηγόρου, δὲν κατεδικάσθη μὲν ἀλλ' οὔτε ἠθωώθη, διότι ἡ ἐξέτασις τῶν κατ' αὐτὸν ἀνεβλήθη εἰς εὐθετώτερον χρόνον. Οὗτος ὅμως, παρὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἐκδοθέντος Τόμου, συνέχιζε γράφων καὶ ὁμιλῶν περὶ ἀμφιβαλλομένων δογμάτων καὶ ἤρνεϊτο νὰ ὑποβάλλῃ ἔγγραφον ὁμολογίαν εἰς συμμόρφωσιν πρὸς ἐντολὴν τοῦ πατριάρχου. Ὅθεν «ἀπόβλητον ἑαυτῆς ἐποίησατο ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ», τοῦτον, «ὡς τὸ φρόνημα καὶ τὸ σέβας ἀμφίβολον, ὡς ὁμολογίαν ἔγγραφον δεδωκέναι μὴ θελήσαντα, ὡς ἀπειθῆ καὶ ἀνυπότακτον τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὡς θορύβου καὶ ταραχῆς αὐτῇ αἰτιώτατον, ὡς νεοφανῆ καὶ ξένα δόγματα παρεισάγειν φιλονεικοῦντα»¹². Περαιτέρω ὁ συντάκτης ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιθυμίαν τῆς βασιλίσεως καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς ὑπὲρ τῆς εὐσταθείας τῆς Ἐκκλησίας, δι' ἣν ἀπέλυσαν προστάγματα, ἥτοι τὰ πρὸς ἀγιορείτας γράμματα, τελευτῶν δὲ ζητεῖ ἀπὸ τὸ ποίμνιον νὰ ἀπέχουν τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Ἰσιδώρου ὑποψηφίου Μονεμβασίας καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶν.

11. PG 150, 863 - 864.

12. PG 150, 892 ἐξ.

Ἡ Ἀναίρεσις τοῦ Παλαμᾶ φέρει τὸν τίτλον «Ὅτι τὸ πατριαρχικὸν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ γράμμα ψευδὸς ἐστὶν αὐτόχρημα καὶ τῷ Ἀγιορειτικῷ καὶ τῷ Συνοδικῷ τόμῳ διὰ πάντων ἀντίθετον, διὸ καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἐστὶ πάντων καὶ τοῦ τῶν εὐσεβῶν βασιλέως καὶ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, κατ' αὐτοῦ δὲ μᾶλλον ὡς ἀληθῶς τοῦ τοῦτο γράψαι τετολμηκότος». Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ γράμμα ἦτοι τὸν τόμον τοῦ Καλέκα αὕτη εἶναι ἐκτενεστάτη. Παραθέτει τὰ κύρια σημεῖα τοῦ γράμματος, διὰ νὰ δείξη ὅτι τοῦτο στηρίζεται εἰς ἀνακριθείας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ γράμμα περιορίζεται εἰς ἐξήγησιν τῶν συμβάντων, ταῦτα ἐκθέτει καὶ αὕτη.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς Ἀναίρεσεως (1—17) δι' ἐκτενοῦς ἐπιχειρηματολογίας ἀνατρέπεται ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Καλέκα περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ γράμματος αὐτοῦ, ἀποβλέποντος δῆθεν εἰς τὸν τερματισμὸν τῆς συλαγωγῆσεώς τινων παρὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Παλαμᾶ. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ λαοῦ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει, Θεσσαλονίκη καὶ Κωνσταντινουπόλει εἶναι μὲ τὸ μέρος τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῆς ἀληθείας. Ὁ πραγματικὸς σκοπὸς σημειοῦται εἰς τὸ δεύτερον μέρος (18—20), ὅπου λέγεται ὅτι ὁ βασιλόπαις καὶ ἡ βασίλισσα, ἀντιθέτως πρὸς ὅσα ἰσχυρίζεται ὁ πατριαρχης, ἀντέδρασαν εἰς τὰ σχέδια αὐτοῦ περὶ προωθήσεως τοῦ Ἀκινδύνου εἰς ἐπισκοπικὴν ἔδραν, οὗτος δὲ ἔγραψε τὸ γράμμα τοῦτο δικνύων ὅτι δὲν ἐκρίθη ὁ Ἀκίνδυνος ὡς ἀπειθῆς κατὰ τὸ 1341 ἀλλ' ὁ Παλαμᾶς. Εἰς τὸ τρίτον μέρος (21—39) δεικνύεται ὅτι τὸ γράμμα τοῦ Καλέκα ἀποτελεῖ κατάλυσιν τοῦ Τόμου τοῦ 1341, ἂν καὶ δὲν περικλείει τόσας συκοφαντίας ὅσας τὸ ἀντιοχειανὸν γράμμα (35). Εἰς τὸ τελευταῖον μέρος (40—48) ἐκτίθενται τὰ μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ Ἰουνίου, τὰ ὅποια ἀποσιωπᾷ ὁ Καλέκας, καὶ βεβαιοῦται ὅτι οὐδέποτε ἐζητήθη ἀπὸ τοῦ Παλαμᾶ ὁμολογία.

Ὁ Παλαμᾶς φαίνεται πεπεισμένος ὅτι τὸ γράμμα τοῦ Καλέκα ἀπελύθη μετὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ Ἀκιν-

δύνου καὶ τὴν παρὰ τῶν ἀρχόντων ἀπόρριψιν αὐτῆς, ἦτοι πρὸς τὰ τέλη Δεκεμβρίου 1344. Ἡ Ἀναίρεσις ἐγράφη ὀλίγον μετὰ ταῦτα διότι ἀναφέρει ὅτι ἡ χειροτονία τοῦ Ἀκινδύνου συνέβη «ἐναγχος», προσφάτως(48), ἄρα πιθανῶς τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1345.

5. Ἀναίρεσις γράμματος Ἰγνατίου Ἀντιοχείας

Ὁ Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας (1342—1353) ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς του τρία ἔτη μετὰ τὸν θάνατον Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' (12) καὶ δύο ἔτη μετὰ τὴν ἔγκλεισιν τοῦ Παλαμᾶ(7), ἦτοι τὸ θέρος ἢ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1344. Ὡς ἐσημειώθη ἀλλαχοῦ, ἐνέκρινεν ὅλας τὰς ἐνεργείας τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου Καλέκα ἐναντι τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ἡσυχαστῶν, ἐπιστρέφων δὲ εἰς τὴν ἔδραν του κατὰ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους, παρέδωκεν εἰς τὸν Ἰωάννην ἐπιστολὴν ἐπιβεβαιωτικὴν τῶν ἀπόψεών του περὶ Παλαμᾶ καὶ ἑτέραν περὶ Ἰσιδώρου.

Ὁ Παλαμᾶς ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Καλέκας «ἀφανὲς τοῖς ἐνθάδε τουτὶ τὸ γράμμα τηρεῖ», διότι δὲν εὑρισκεν ἕδαφος κατάλληλον, ἀλλὰ πάντως ἀπέστειλεν ἀντίγραφον εἰς Θεσσαλονίκην ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰγνατίου εἰς Ἀντιόχειαν, ὅποθεν διεβιβάσθη εἰς τὸν ἴδιον(6). Οὗτος παρουσιάζεται ὡς νὰ ἐλάμβανε διὰ πρώτην φορὰν γνῶσιν αὐτοῦ τώρα, τέλος τοῦ 1345, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι μνημονεύει αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν πρὸ ἔτους περίπου γραφεῖσαν Ἀναίρεσιν τοῦ γράμματος Καλέκα «Ἡ οὖν μὲν ἀρτίως κατὰ τῆς εὐσεβείας σπουδῇ διὰ τοῦ ἀντιοχικοῦ σοι κληθέντος γράμματος»¹³, «ἐν δ' ἐκείνῳ τῷ ἀντιτόμῳ, ὃν τὸν Ἀντιοχείας ὑποκριθεὶς οὗτος καθ' ἡμῶν καὶ τῆς κοινῆς εὐσεβείας συνέγραψεν»¹⁴.

13. Ἀναίρεσις γράμματος Καλέκα 18.

14. Αὐτόθι 35· βλ. καὶ 36.

Διὰ τῶν λόγων τούτων ὁ Παλαμᾶς φανερώνει ὅτι ὡς πραγματικὸν συγγραφέα τοῦ γράμματος ἐδέχεται τὸν Καλέκαν, ὡς ἔπραττε καὶ εἰς τὴν Ἐναίρεσιν τῆς ἐξηγήσεως τοῦ Τόμου παρὰ τοῦ Καλέκα(1). Ἀντιθέτως εἰς τὴν Ἐναίρεσιν τοῦ γράμματος Ἰγνατίου ὡς συγγραφέα δέχεται τὸν Ἰγνάτιον ἔξαπατηθέντα ὑπὸ τῶν Βαρλααμιτῶν καὶ κυρίως ὑπὸ τοῦ Καλέκα. Φαίνεται ὅτι περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ γράμματος τοῦ Ἰγνατίου καὶ εἰς γενικὰς γραμμὰς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἐγνώριζεν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ μόλις κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1345 ἔλαβεν ἀντίγραφον αὐτοῦ, ὅποτε καὶ συνέταξε τὴν παροῦσαν Ἐναίρεσιν.

Τὸ γράμμα τοῦ Ἰγνατίου περὶ Παλαμᾶ ἀπωλέσθη, ἐνῶ τὸ περὶ Ἰσιδώρου σώζεται, εἶναι δὲ γνωστὸν κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν ἐνταῦθα παρατιθεμένων ἀποσπασμάτων. Δὲν ἐσημείωνε τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν, «μηδαμῶς ὑποσημήνας τὸν εἰωθότα τῶν ἐτῶν ἀριθμὸν καὶ τὴν Ἰνδικτον»(7) ἴσως ἐπίτηδες, διὰ νὰ ἀφίση εἰς τὸν Καλέκαν ἔλευθερίαν χρήσεως αὐτοῦ εἰς τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν. Ἦτο ἐξαιρετικῶς δηκτικὸς, διὸ ὁ Παλαμᾶς ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ περιφρονητικῶς ὡς ἀγροίκου καὶ ἀδαοῦς(16).

Ὁ Παλαμᾶς ἐπιγράφει τὴν Ἐναίρεσιν, «ὅτι καὶ τὸ τοῦ Ἀντιοχείας κατὰ τοῦ Παλαμᾶ γράμμα, ψευδὸς ἐστὶν αὐτόχρημα καὶ τῷ Συνοδικῷ τε καὶ Ἀγιορειτικῷ τόμῳ διὰ πάντων ἀντίθετον, διὸ καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἐστὶ πάντων καὶ τοῦ τῶν εὐσεβῶν βασιλέως καὶ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, κατ' αὐτοῦ δὲ μᾶλλον ὡς ἀληθῶς γράψαι τοῦτο παρὰ τῶν Βαρλααμιτῶν ἐξηπατημένου».

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος (1—25) ἐκτίθενται διάφορα ἐπεισόδια τῆς ἔριδος πρὸς ἀνασκευὴν ἀνακριβῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ ἀγνοοῦντος τὰ πράγματα Ἰγνατίου. Τὸ γράμμα εἶναι δεῖγμα ψεύδους διότι ἀποκηρύσσει ἄνδρα δικαιωθέντα ὑπὸ μεγάλης συνόδου χωρὶς νὰ μεσολαβήσῃ ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλη σύνοδος. Ὁ Ἰγνάτιος ἔλεγεν ὁ-

τι «ἀνεφάνη τις μοναχός, Παλαμᾶς ὀνομαζόμενος, γράφων καὶ κηρύττων ἀλλότρια δόγματα τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας», καὶ δὴ παρόντος αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει(4). Ἀνακριβές εἶναι ὅτι ἀνεφάνη εἰς Κωνσταντινούπολιν παρόντος αὐτοῦ, διότι ὅτε ἦλθεν αὐτὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Παλαμᾶς ἦτο ἐγκλειστος ἤδη ἀπὸ διετίας(7) ἔπειτα δὲν ἀνεφάνη, ἀλλ' ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη καὶ ἦτο γνωστότατος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τριακονταετίας, ἐκεῖ δὲ ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν καὶ τὸν οἶκόν του εἰς τὸν Θεόν(8). Ἀκολούθως εἰς τὴν Ἀναίρεσιν περιγράφονται τὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ Βαρλαάμ, τῆς ἀρχῆς τῆς ἔριδος, τῶν συνόδων τοῦ 1341 καὶ διὰ μακρῶν τὰ τῆς φυγῆς εἰς τὴν Ἡράκλειαν, ἣτις δὲν ἦτο δραπέτευσις ὡς δύνανται νὰ μαρτυρήσουν ὁ πρῶτος τοῦ Ἀγίου Ὅρους, ὁ ἡγούμενος Φιλοθέου, ὁ σοφὸς Νομοφύλαξ, ὁ τοῦ Σακελλίου καὶ δύο ἐκκλησιαστικοὶ ὑπάλληλοι(17), καὶ βεβαιοῦται ὅτι ἡ βασίλισσα καὶ ὁ Ἀλέξιος Ἀπόκαυκος συνεφώνουν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ μετὰ τοῦ Παλαμᾶ. Ἡ ἐκθεσις αὕτη τοῦ Παλαμᾶ χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὸν Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος (26—34) ἀνασκευάζονται ὠρισμέναι δογματικῆς φύσεως κατηγορίαι καὶ ἐπισημαίνονται ἀντιφάσεις. Δὲν ἀσχολεῖται διὰ μακρῶν μετὴν θεολογικὴν ἀποψιν ὁ συγγραφεύς, διότι ὡς λέγει, «ἐμοὶ δ' ἐν πολλοῖς καὶ πολλάκις ἐξελέγξαντι τὰ τοιαῦτα, τὸ νῦν εἶναι καὶ ταῦτα ἀρκέσει»(34).

4. Ἀναίρεσις ἐξηγήσεως Τόμου ὑπὸ Καλέκα

Ὁ Καλέκας εἶχε συντάξει δύο ἐρμηνείας τοῦ Συνοδικοῦ τόμου τοῦ 1341. Ἡ πρώτη, φερομένη ὑπὸ τὸν τίτλον Περὶ τοῦ τόμου¹⁵, φαίνεται ὅτι

15. PG 150, 900-903.

ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἄνναν, ὅταν αὕτη ἐξέφρασεν ἀντιρρήσεις περὶ τῆς σχεδιαζομένης χειροτονίας τοῦ Ἀκινδύνου. Ἐπιμένει ὅτι ὁ Συνοδικὸς τόμος ἀναφέρεται εἰς δύο μόνον κεφάλαια, τὸ τοῦ θαβωρίου φωτὸς καὶ τὸ τῆς εὐχῆς, ὅτι ἐπὶ τοῖς κεφαλαίοις αὐτοῖς κατεδικάσθη ὁ Βαρλαάμ, ἀλλὰ δὲν ἐδικαιώθη ὀλόκληρος ἢ διδασκαλία τοῦ Παλαμᾶ, καὶ τέλος ὅτι ὁ Ἀκινδυνος δὲν κατεδικάσθη, διότι ἡ σύνοδος τοῦ Αὐγούστου 1341 εἶναι ἄκυρος ὡς μὴ γενομένη.

Ἡ δευτέρα ἐρμηνεία, φερομένη ὡς Ἐξήγησις τοῦ τόμου, δὲν σώζεται, ἀλλὰ μνημονεύεται μετὰ λεπτομερειῶν εἰς τὸν Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347¹⁶ καὶ ἀνασκευάζεται διὰ μακρῶν ἐνταῦθα. Αὕτη συνταχθεῖσα ἐν καὶ πλέον ἔτος βραδύτερον, τὰ τέλη τοῦ 1345 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1346, περιελήφθη εἰς τὸ βιβλίον ἢ τὴν δέλτον ἣτις ὑπεβλήθη εἰς τὴν βασίλισσαν Ἄνναν ὁμοῦ μετ' ἀντιπαλαμικῶν κειμένων τοῦ Ἀκινδύνου καὶ ἄλλων.

Ὁ Παλαμᾶς ὀνομάζει τὴν δευτέραν ταύτην ἐξήγησιν «τρίτον τόμον κατὰ τῆς Ὁρθοδοξίας». Ἡ Ἀναίρεσις ἐγράφη προφανῶς ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνασκευαζομένην Ἐξήγησιν, δηλαδὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1346. Ὁ πλήρης τίτλος αὐτῆς εἶναι, «ὅτι παρεξήγησις ἐστὶν καὶ ἀνασκευὴ τοῦ Τόμου σαφῆς, ἣν ὁ τοῖς βαρλααμίταις προσθέμενος πατριάρχης γράψας ἐξήγησιν τοῦ Τόμου πρὸς ἀπάτην καλεῖ».

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἀναίρεσεως (1--20) ἀφιερώνεται εἰς ἀνασκευὴν τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ Πατριάρχου περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν περιεχομένων τοῦ Συνοδικοῦ τόμου. Ἐνῶ σκοπὸς τῆς συντάξεως τοῦ Τόμου ἦτο ἡ καταδίκη τῶν κατὰ τῶν μοναχῶν λόγων καὶ γραπτῶν τοῦ Βαρλαάμ, ὁ Καλέκας παριστᾷ αὐτὸν ὡς ἀναφερόμενον εἰς παραβάσεις τῶν μο-

16. P. Uspenskij, Istorija Athona III, Athon Monaseskij II, Πετρούπολις 1892, σ. 719 κέξ. Ἀναίρεσις ἐξηγήσεως τόμου 18.

ναχῶν, ἐπιμένων ἐπὶ τῶν ἀναγνωσθέντων κανόνων περι μὴ δογματισμοῦ παρ' ἄλλων ἐκτὸς τῶν ἀρχιερέων, ὡς εἰάν οἱ κανόνες ἀπετέλουν τὸ κύριον στοιχείον τοῦ **Τόμου** καὶ τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς συνόδου. Τὰ συζητηθέντα εἰς τὴν σύνοδον ἦσαν, παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ **Καλέκα** γραφόμενα, δογματικοῦ χαρακτῆρος. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ **Καλέκα**, ὅτι ὁ **Βαρλαάμ**, ἀρχίσας νὰ ὁμιλῇ περὶ δογμάτων, ἀπεκρούσθη καὶ δὲν ἔγινε δεκτὸς ὡς κατήγορος, εἶναι ἀνακριβές· ἔγινε δεκτός, καὶ μετὰ συζήτησιν οἱ μοναχοὶ ἠθωώθησαν. Ὁ **Καλέκας**, εἶναι ἤδη πατριάρχης μόνης τῆς τοῦ Ἀκινδύνου Ἐκκλησίας(18) καί, «οἰκοδομῶν ὕστερον κακῶς, ἢ κατέλυσε πρότερον καλῶς» εἶναι παραβάτης(20), διότι καταλύει τὸν **Τόμον**, τὸν ὁποῖον πρῶτος αὐτὸς ὑπέγραψε καὶ ὀλόκληρος ἡ Ἐκκλησία ἐδέχθη. Οὕτω πλέον ἐγκρίνει τὰ τῶν καταδικασθέντων ὁ πατριάρχης καὶ ἀθετεῖ τὰ τῶν εὐσεβῶν· «ἡ δὲ πίστις τοῦ ταῦτα μὲν ἀθετεῖν ἐκεῖνα δὲ στέργειν τὸν πατριάρχην ἀρτίως καὶ αὐτὸ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ οἰκεῖον βιβλίον, ἐν ᾧ τὰ τῶν ἀντιθέτων ἡμῖν ἐπ' εὐσεβείας συγγράμματα καὶ ἡ τούτου πρὸς ταῦτα στοργῇ περιφανῆς ἄγαν»(20). Ἐνόμισεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ παρασύρῃ τοὺς ἄρχοντας καὶ τὴν βασιλισσαν, ἀλλ' εἰς μάτην· «ταῦτ' ἄρα καὶ τοῖς καθ' ἡμῶν τούτοις, τὰ τοῖς ἐν τέλει καὶ τῇ συγκλήτῳ καὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἀναγκαιότατα νῦν ἀποδείκνυσθαι συνθεῖς τε καὶ περιθεῖς ὡς ἀγκίστρω δέλεαρ ἢ δηλητηρίῳ τῶν ἐδωδύμων τὰ ἥδιστα καὶ τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις κλέπτειν ἐντεῦθεν ἐπιχειρῶν, ὡς τῆς ἀπονοίας, καὶ τῇ θεοστεφεῖ δεσποίνῃ πεῖραν προσάγει, ταύτην ὑποδείξας τὴν περιεργον δέλτον, ἡ δὲ μὴ τὸ στέφος μόνον θεόθεν ἀλλὰ καὶ τὴν σύνεσιν ὄντως βασιλικὴν κεκτημένη, συνορᾷ τοῦτον ἐντεῦθεν πολέμιον ὄντα τῇ κατ' εὐσέβειαν ἀληθείᾳ, παραινεῖ τὰ δέοντα, παρακαλεῖ πρὸς ἐπιστροφὴν, ἐπιχειρεῖ μεταπειθεῖν, ἀναμιμνήσκει τῶν ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης συνόδου καὶ πεπραγμένων καὶ γεγραμμένων. Ὁ δὲ ἀπαυθαδιάζει μᾶλλον καὶ προστίθησι τῇ κατὰ τῆς ἀλη-

θείας μανία, ἣ δὲ οὐκ ἀνέχεται περιδεῖν κινδυνεύουσαν τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς καὶ βασιλέως ἐστηριγμένην εὐσέβειαν» (21). Γράφων ταῦτα ὁ Παλαμᾶς ἔχει προφανῶς ὑπ' ὄψιν τὸν καθορισμὸν τῆς στάσεως τῆς Ἄννης μετὰ τὴν μελέτην ὄλων τῶν ὑποβληθέντων εἰς αὐτὴν κειμένων παρὰ τῶν Παλαμᾶ, Καλέκα, Διουπάτου, Ἀγιορειτῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1346.

Τὰ τελευταῖα κεφάλαια (22—29) θίγουν δογματικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα παρενέβαλε διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν Ἑξήγησίν του ὁ Καλέκας. Τοιαῦτα ζητήματα εἶναι κυρίως τὰ περὶ διακρίσεως ἐν τῷ Θεῷ οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν καὶ τὰ περὶ διαφορᾶς μεταξὺ αὐτῶν. Ὁ Καλέκας διέκρινεν ἐν τῷ Θεῷ ἄκτιστον οὐσίαν καὶ κτιστὰς ἐνεργείας, τὰς ὁποίας ἐθεώρει «ἀνούσια» πράγματα, «ἄτε μὴ οὐσίας οὔσας» (23), χλευαστικῶς δὲ ἀπεκάλει τὰς αἰδίους τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας καὶ τὰς τοῦ Πνεύματος τοιαύτας «ὄχλον» (24)¹⁷. Οὕτω λοιπὸν ἔλεγε περὶ τοῦ ἐνιαίου τοῦ Θεοῦ «οὐκ ἐξ ἀνουσίων καὶ οὐσίας εἷς ἐστι Θεός» (23). Καταπολεμῶν δὲ τὴν διάκρισιν τοῦ Παλαμᾶ δεχομένου ἄκτιστον οὐσίαν καὶ ἄκτιστους ἐν τῷ Θεῷ ἐνεργείας ἐταύτιζε τὰς δευτέρας μετὰ τῆς πρώτης. Οὕτως ὁμως περιέπιπτεν εἰς τὴν τῶν Μασσαλιανῶν αἵρεσιν ὡς ἠναγκασμένος νὰ δεχθῆ τὴν ἐν οὐσία πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κατ' οὐσίαν μετοχὴν τῶν κτισμάτων. Ὁ Παλαμᾶς θεολογῶν καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν μεγάλων πατέρων εὐκόλως ἀνασκευάζει τὰς πλᾶνας του.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Ἐλήφθη ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν Παναγ. Κ. Χρήστου, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1966, μὲ ὀλίγας διορθώσεις καὶ βελτιώσεις.

17. Βλ. καὶ Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347, P. Uspenskiĭ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 720.

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ
ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΙΕΡΩΣ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΩΝ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΕΞ ΙΔΙΑΣ ΑΠΕΙΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ
ΑΠΕΙΘΕΙΑΣ ΑΘΕΤΟΥΝΤΑΣ ΤΑΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ
ΜΥΣΤΙΚΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΚΡΕΙΤΤΟΝ Ἡ ΛΟΓΟΣ
ΕΝ ΤΟΙΣ ΚΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑ ΖΩΣΙΝ ΕΝΕΡΓΟΥΜΕΝΑΣ
ΚΑΙ ΔΙ' ΕΡΓΩΝ ΦΑΝΕΡΟΥΜΕΝΑΣ
ΑΛΛ' ΟΥ ΔΙΑ ΛΟΓΩΝ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΜΕΝΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ *Τὰ μὲν ἀρτίως καθωμιλημένα καὶ κοινῇ πᾶσιν ἐ-
γνωσμένα καὶ παρρησίᾳ κηρυττόμενα δόγματα τοῦ διὰ
Μωϋσέως ὑπῆρχε νόμου μυστήρια τοῖς προφήταις μόνοις
ἐν Πνεύματι προορώμενα, τὰ δ' ἐπηγγελμένα τοῖς ἀγί-
5 οῖς ἀγαθὰ καὶ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τῆς κατὰ τὸ εὐαγ-
γέλιον πολιτείας ἐστὶ μυστήρια, τοῖς διὰ τοῦ Πνεύματος
ὄρᾳν ἠξιωμένοις καὶ τούτοις μετρίως, ὡς ἐν ἀρραβῶνος
μέρει, διδόμενά τε καὶ προορώμενα. Ἄλλ' ὥσπερ εἶ τις
10 φητῶν λεγόντων λόγον καὶ Πνεῦμα Θεοῦ συναϊδιά τε
καὶ προαιώνια, συνέσχεν ἂν τὰ ὄψα, δοκῶν ἀπηγορευ-
μένων ἀκούειν τῆ εὐσεβείᾳ φωνῶν καὶ τῆς ἀνωμολογη-
μένης τοῖς εὐσεβέσι φωνῆς ἐναντίων, δηλονότι τῆς λε-
γούσης, «Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν», οὕτω
15 καὶ νῦν τάχα ἂν πάθοι τις, μὴ μετ' εὐλαβείας ἀκούων
τῶν μόνοις ἐγνωσμένων τοῖς δι' ἀρετὴν κεκαθαρμένοις
μυστηρίων τοῦ Πνεύματος. Ἄλλ' ὥσπερ αὐθις ἡ τῶν
προρρήσεων ἐκείνων ἔκβασις, σύμφωνα τοῖς φανεροῖς
ἀνέδειξε τὰ τότε μυστήρια, καὶ πιστεύομεν νῦν εἰς Πα-
20 τέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, θεότητα τρισυπόστατον,
μίαν φύσιν, ἀπλήν, ἀσύνθετον, ἄκτιστον, ἀπε-*

1. Πρλθ. Παροιμ. 8, 30· Ψαλμ. 32, 6· 147, 18 106, 20· 103, 30 κ.ά.

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΙΕΡΩΣ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΩΝ

ΕΞ ΑΦΟΡΜΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟ ΙΔΙΑΝ ΑΠΕΙΡΙΑΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΑΠΕΙΘΕΙΑΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΑΘΕΤΟΥΝΤΩΝ ΟΤΙ ΑΙ ΜΥΣΤΙΚΑΙ
ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΕΝΕΡΓΟΥΝΤΑΙ
ΥΠΕΡ ΛΟΓΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑ ΖΩΝΤΑΣ
ΚΑΙ ΦΑΝΕΡΩΝΟΝΤΑΙ ΔΙ' ΕΡΓΩΝ
ΑΛΛΑ ΔΕΝ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΟΝΤΑΙ ΔΙΑ ΛΟΓΩΝ ●

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Τὰ μὲν προηγουμένως γενικῶς παραδεκτὰ καὶ κοινῶς ἀπὸ ὅλους ἀνεγνωρισμένα καὶ φανερὰ κηρυσσόμενα δόγματα ἦσαν μυστήρια τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, προορώμενα μόνον ἀπὸ τοὺς προφήτας ἐν πνεύματι, τὰ δὲ ἐπηγγελμένα εἰς τοὺς ἀγίους ἀγαθὰ διὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα εἶναι μυστήρια τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας, διδόμενα καὶ προορώμενα ἀπὸ τοὺς ἡξιωμένους διὰ τοῦ πνεύματος νὰ βλέπουν, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλωστε μετρίως ὡς εἶδος ἀρραβῶνος. Ἄλλ' ὅπως κάποιος ἀπὸ τοὺς τότε Ἰουδαίους, μὴ ἀκούων μὲ εὐλάβειαν τοὺς προφήτας λέγοντας τὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ συναῖδια καὶ προαιώνια¹, θὰ ἔκλειε τὰ ὦτα του νομίζων ὅτι ἀκούει φωνὰς ἀπηγορευμένας εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ ἀντιθέτους πρὸς τὴν παραδειγμένην ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς φωνὴν, δηλαδὴ τὴν λέγουσαν «ὁ Κύριος εἶναι ὁ Θεός σου, ὁ Κύριος εἶναι εἷς»², οὕτως ἐνδεχομένως θὰ πάθῃ καὶ τώρα ὅποιος δὲν ἀκούει μὲ εὐλάβειαν τὰ μυστήρια τοῦ πνεύματος τὰ γνωριζόμενα ἀπὸ μόνους τοὺς κεκαθαρμένους δι' ἀρετὴν. Ἄλλ' ὅπως πάλιν ἡ ἔκβασις τῶν προρρήσεων ἐκείνων ἔδειξε τὰ τότε μυστήρια σύμφωνα μὲ τὰ φανερά, καὶ πιστεύομεν τώρα εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, θεότητα τρισυπόστατον, μίαν φύσιν ἀπλῆν, ἀσύνθετον, ἄκτιστον, ἀάρα-

2. Δευτ. 6, 4· Μάρκ. 12, 19.

ρινδῆτον, οὕτω καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐν καιροῖς ἰ-
 δίοις ἀποκαλυφθέντος, κατὰ τὴν ἀφραστον ἔκφανσιν τοῦ
 ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν ἑνὸς Θεοῦ, σύμφωνα τοῖς
 πᾶσιν ἔκφανήσεται τοῖς φανεροῖς τὰ μυστήρια. Δεῖ μέν-
 5 τοι κάκεῖνο σκοπεῖν, ὡς, εἰ καὶ τοῖς πέρασι τῆς γῆς
 ὕστερον ἐξεφάνη τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος, τῷ λό-
 γῳ τῆς μοναρχίας μηδαμῶς λυμαινόμενον, ἀλλὰ τοῖς προ-
 φήταις ἐκείνοις καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων
 ἀκριβῶς ἐγινώσκετο, καὶ τοῖς αὐτοῖς τηνικαῦτα πειθο-
 10 μένοις εὐπαράδεκτον ἦν. Τὸν ἴσον ἄρα τρόπον οὐδὲ νῦν
 τοὺς λόγους τῆς ὁμολογίας ἀγνοοῦμεν τῶν τε παρρησία
 κηρυττομένων καὶ τῶν μυστικῶς ἐν Πνεύματι τοῖς ἀξι-
 οῖς προφαινομένων, οἱ μὲν αὐτῇ τῇ πείρᾳ μεμνημένοι,
 ὅσοι τῇ τε τῶν χρημάτων κτήσει καὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων
 15 δόξῃ καὶ ταῖς τῶν σωμάτων οὐ καλαῖς ἡδοναῖς διὰ τὴν
 εὐαγγελικὴν ἀπετάξαντο ζωὴν, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ
 τὴν ἀποταγὴν ταύτην διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἐν τῇ κατὰ Χρι-
 στὸν ἡλικία προήκοντας ἐβεβαίωσαν ὑποταγῆς (ἑαυτοῖς
 γὰρ καὶ τῷ Θεῷ δι' ἡσυχίας ἀπεριμερίμνως σχολάσαντες
 20 καὶ διὰ προσευχῆς εἰλικρινοῦς ὑπὲρ ἑαυτοῦς γενόμενοι
 καὶ γεγονότες ἐν Θεῷ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν μυστικῆς ὑ-
 πὲρ νοῦν ἐνώσεως τὰ ὑπὲρ νοῦν ἐμυήθησαν), οἱ δὲ τῇ
 πρὸς τοὺς τοιοῦτους αἰδοῖ καὶ πίστει καὶ στοργῇ. Οὕ-
 τω τοίνυν καὶ ἡμεῖς τοῦ μεγάλου Διονυσίου λέγοντος ἀ-
 25 κούοντες ἐν τῇ Δευτέρᾳ Πρὸς Γάϊον ἐπιστολῇ τὸ τοῦ
 Θεοῦ θεοποιὸν δῶρον θεότητα καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρ-
 χίαν, καὶ τὸν τὴν χάριν ταύτην τοῖς ἀξίοις παρέχοντα
 Θεὸν ὑπὲρ ταύτην τὴν θεότητα εἶναι πειθόμεθα· πολυ-
 πλασιασμόν γὰρ ὁ Θεὸς οὐ πάσχει, οὐδὲ δύο λέγει τις
 30 οὕτω θεότητας. Ἀλλὰ τὴν θεοποιὸν ταύτην χάριν τοῦ
 Θεοῦ ὁ θεῖος Μάξιμος περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ γράφων «ἄ-
 κτιστον εἶναι» ἀποφαίνεται «καὶ αἰὶ οὐσαν ἐκ τοῦ αἰὶ

3. Α' Τιμ. 6, 15· 2, 6· Τίτ. 1, 3.

4. Ἐπιστολὴ 2, PG 3, 1068A.

5. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1141AB.

6. Πρὸς Θαλάσσιον 16, PG 90, 844D.

τον, ἀπερινόητον, οὕτω καὶ τὰ μυστήρια τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀποκαλυφθέντος εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν του³, κατὰ τὴν ἄφραστον ἔκφανσιν τοῦ εἰς τρεῖς τελείας ὑποστάσεις ἐνὸς Θεοῦ, θὰ φανοῦν εἰς ὅλους σύμφωνα μὲ τὰ φανερά. Πρέπει ὅμως νὰ ἔχωμεν καὶ τοῦτο κατὰ νοῦν, ὅτι ἂν καὶ τὸ τρισηπόστατον τῆς θεότητος ἐφανερῶθη εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς μόλις ὕστερα, χωρὶς βεβαίως νὰ θίγη καθόλου τὸν λόγον τῆς μοναρχίας, ἀπὸ τοὺς προφήτας ἐκείνους ὅμως ἐγινώσκετο τοῦτο καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων μὲ ἀκρίβειαν καὶ ἐγένετο παραδεκτὸν ἀπὸ τοὺς τότε πειθόμενους εἰς αὐτούς. Κατὰ τὸν ἴδιον ἄρα τρόπον δὲν ἀγνοοῦμεν οὔτε τώρα τοὺς λόγους τῆς ὁμολογίας τόσον τῶν κηρυσσομένων ἀνοικτὰ ὅσον καὶ τῶν προφαινομένων εἰς τοὺς ἀξίους ἐν πνεύματι, ἄλλοι μὲν μνημένοι διὰ προσωπικῆς ἐμπειρίας, ὅσοι χάριν τῆς εὐαγγελικῆς ζωῆς ἐγκατέλειψαν τὴν κτῆσιν χρημάτων καὶ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς μὴ καλὰς ἡδονὰς τῶν σωμάτων, ὅχι δὲ τοῦτο μόνον ἀλλὰ καὶ ἐβεβαίωσαν τὴν ἀποταγὴν ταύτην διὰ τῆς ὑποταγῆς πρὸς τοὺς προηγμένους εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ὠρίμανσιν (διότι ἀσχολούμενοι ἡσυχως καὶ ἀμερίμνωσ μὲ ἑαυτοὺς καὶ τὸν Θεὸν καὶ γενόμενοι ὑπὲρ ἑαυτοὺς δι' εἰλικρινοῦς προσευχῆς καὶ φθάσαντες εἰς τὸν Θεὸν διὰ τῆς ὑπὲρ νοῦν μυστικῆς πρὸς αὐτὸν ἐνώσεως ἐμυήθησαν τὰ ὑπὲρ νοῦν), ἄλλοι δὲ διὰ τῆς πρὸς τοὺς τοιούτους ἄνδρας αἰδοῦς, πίστεως καὶ στοργῆς. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ἀκούοντες τὸν μέγαν Διονύσιον νὰ λέγῃ εἰς τὴν Β' Πρὸς Γάϊον ἐπιστολήν⁴ τὸ θεοποιὸν δῶρον τοῦ Θεοῦ θεότητα καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν, πειθόμεθα ὅτι ὁ παρέχων εἰς τοὺς ἀξίους τὴν χάριν ταύτην Θεὸς εἶναι ὑπὲρ τὴν θεότητα ταύτην· διότι ὁ Θεὸς δὲν πάσχει πολλαπλασιασμὸν οὔτε λέγει κανεὶς οὕτω δύο θεότητας. Ἄλλὰ ὁ θεῖος Μάξιμος, γράφων περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ἀποφαίνεται ὅτι ἡ θεοποιὸς αὐτῆ χάρις τοῦ Θεοῦ «εἶναι ἄκτιστος καὶ πάντοτε ὑπάρχουσα ἐκ τοῦ πάντοτε ὄντος Θεοῦ»⁵, εἰς ἄλλα δὲ πολλὰ σημεῖα λέγει «ἀγέννητον καὶ ἐνυπόστατον εἰς τοὺς ἀξίους φῶς»⁶,

ὄντος Θεοῦ», ἀλλαχοῦ δὲ πολλαχοῦ, «ἀγέννητόν τε καὶ ἐνυπόστατον φῶς τοῖς ἀξίοις», ἡνίκ' ἂν γένοιντο ἄξι-
οι, φανερούμενον, ἀλλ' οὐ τότε γινόμενον. Τοῦτο τὸ
φῶς οὗτος, καὶ «φῶς ὑπεραρρήτου δόξης καὶ ἀγγέλων
5 καθαρότητα» ὀνομάζει, ὁ δὲ μέγας Μακάριος καὶ τῶν
ἄσωμάτων τροφήν καὶ τῆς θείας φύσεως δόξαν καὶ τοῦ
μέλλοντος αἰῶνος καλλονήν, πῦρ θεῖον καὶ ἐπουράνιον,
φῶς ἄρρητον καὶ νοερόν, ἀρραβῶνα Πνεύματος ἁγίου,
ἁγιαστικὸν ἀγαλλιᾶσεως ἔλαιον.

110 "Ὅστις οὖν τοὺς τὴν θεοποιὸν ταύτην χάριν τοῦ Θε-
οῦ ἄκτιστον καὶ ἀγέννητον καὶ ἐνυπόστατον λέγοντας
τοῖς Μασσαλιανοῖς συντάττει καὶ διθείτας καλεῖ, εἴπερ
ἄρα τίς ἐστιν, οὗτος ἴστω τοῖς τοῦ Θεοῦ ἁγίοις ἀντικεί-
μενος καὶ τοῦ κλήρου τῶν σφζομένων, εἰ μὴ μεταμελη-
15 θείῃ, ἑαυτὸν ἐκβάλλων καὶ αὐτὸς ἐκπίπτων τοῦ ἐνὸς
καὶ μόνου τῶν ἁγίων φύσει Θεοῦ. "Ὅστις δὲ πιστεύων
καὶ πειθόμενος καὶ συμφθεγγόμενος τοῖς ἁγίοις καὶ μὴ
«προφασιζόμενος προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις», τὸ μὲν φα-
νερῶς λεγόμενον οὐκ ἀποσειέται, ὡς ἀγνοῶν, ἀγνοεῖ
20 δὲ τὸν τρόπον τοῦ μυστηρίου, μὴ ἀπαξιούτω ζητεῖν καὶ
μανθάνειν παρὰ τῶν εἰδόντων· εἴσεται γὰρ ὡς οὐδὲν ἀνα-
κόλουθον τοῖς θείοις λόγοις καὶ πράγμασι, καὶ ταῦτ' ἐ-
πὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ ὧν ἄνευ οὐδὲν οὐδαμῶς ἂν
συσταίῃ, οὔτε δόγμα τῶν καθ' ἡμᾶς ἀσφαλές, οὔτε μυ-
25 στήριον ὅλως θεοπρεπές.

2 "Ὅστις μόνῃ τῇ μιμήσει τε καὶ σχέσει, χωρὶς τῆς
θεοποιουῦ χάριτος τοῦ Πνεύματος, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν
τελείαν ἔνωσιν ἀποφαίνεται τελεῖσθαι κατὰ τοὺς ὁμο-
ήθεις τε καὶ ἀγαπωμένους ὑπ' ἀλλήλων, καὶ τὴν θεο-
30 ποιὸν χάριν τοῦ Θεοῦ ἕξιν τῆς λογικῆς φύσεως διὰ μό-
νης μιμήσεως προσγινομένην, ἀλλ' οὐκ ἔλλαμπιν ὑπερ-
φυᾶ καὶ ἀπόρρητον καὶ θείαν ἐνέργειαν, ὀρωμένην ἀο-

7. Χωρίον μὴ ἀνιχνευθέν.

8. Περί ὑψώσεως νοός. 1, 4, 9, 12, 13. PG 34, 889C· 892D·
896C· 900CD· 901A· Ὁμιλία 17, PG 34, 624D· Ὁμιλία 12,
14, PG 34, 565B.

φανερούμενον εἰς αὐτοὺς ὅταν γίνουιν ἄξιοι ἀλλὰ μὴ γινόμενον τότε. Τοῦτο τὸ φῶς ὀνομάζει οὗτος καὶ «φῶς ὑπεραρρήτου δόξης καὶ καθαρότητα ἀγγέλων»⁷, ὁ δὲ μέγας Μακάριος⁸ τὸ ὀνομάζει τροφήν τῶν ἀσωμάτων καὶ δόξαν τῆς θείας φύσεως καὶ καλλονὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, πῦρ θεῖον καὶ ἐπουράνιον, φῶς ἄρρητον καὶ νοερόν, ἀρραβῶνα πνεύματος ἀγίου, ἀγιαστικὸν ἔλαιον ἀγαλλιάσεως.

1 "Ὅστις λοιπὸν συντάσσει μὲ τοὺς Μασσαλιανούς καὶ καλεῖ διθεΐας τοὺς λέγοντας ἄκτιστον καὶ ἀγέννητον καὶ ἐνυπόστατον τὴν θεοποιὸν ταύτην χάριν τοῦ Θεοῦ, ἂν βεβαίως ὑπάρχη κάποιος, αὐτὸς ἄς γνωρίζῃ ὅτι ἀντιτάσσεται εἰς τοὺς ἀγίους τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἐκβάλλει ἑαυτὸν ἀπὸ τὸν κληρὸν τῶν σωζομένων, ἂν δὲν μεταμεληθῇ, καὶ ἐκπίπτει μόνος τοῦ ἀπὸ τὸν ἕνα καὶ μόνον φύσει Θεὸν τῶν ἀγίων. "Ὅστις δέ, πιστεύων καὶ πειθόμενος καὶ συμφωνῶν μὲ τοὺς ἀγίους καὶ μὴ «προφασιζόμενος προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις»⁹, τὸ μὲν φανερῶς λεγόμενον δὲν ἀπορρίπτει ὡς ἀγνοῶν, ἀγνοεῖ δὲ τὸν τρόπον τοῦ μυστηρίου, ἄς μὴ ἀπαξιῶνῃ νὰ ζητῇ καὶ μανθάνῃ ἀπὸ τοὺς εἰδήμονας· διότι θὰ μάθῃ ὅτι δὲν εἶναι τίποτε ἀνακόλουθον εἰς τὰ θεῖα λόγια καὶ πράγματα καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀναγκαιότητων καὶ ἐκείνων ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ συσταθῇ τίποτε ἀπολύτως, οὔτε δόγμα ἀλάνθαστον ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας οὔτε μυστήριον καθόλου θεοπρεπές.

2 "Ὅστις ἀποφαίνεται ὅτι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν τελεία ἐνωσις συντελεῖται μόνον διὰ τῆς μιμήσεως καὶ σχέσεως, χωρὶς τὴν θεοποιὸν χάριν τοῦ πνεύματος, κατὰ τὰ συμβαίνοντα εἰς τοὺς ὁμοίθεις καὶ τοὺς ἀγαπωμένους μεταξύ των, καὶ ὅτι ἡ θεοποιὸς χάρις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἕξις τῆς λογικῆς φύσεως προσγινομένη διὰ μιμήσεως μόνον, ὅχι δὲ ὑπερφυῆς καὶ ἀπόρρητος ἔλλαμψις καὶ θεῖα ἐνέργεια

9. Ψαλμ. 140, 4.

ράτως τοῖς ἠξιωμένοις καὶ νοουμένην ἀπερινοήτως, οὗ-
 τος ἴστω τῆ τῶν μασσαλιανῶν, ὡς οὐκ οἶδεν, ἀπάτη
 περιπεσῶν. Φύσει γὰρ ἔσται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην Θε-
 ὸς ὁ θεούμενος, εἰ κατὰ φυσικὴν δύναμιν ἢ θέωσις ἔ-
 5 σται καὶ τοῖς ὄροις τῆς φύσεως ἐμπεριλαμβάνεσθαι πέ-
 φυκε. Μὴ τοίνυν οὗτος τὴν οἰκείαν περιτροπὴν τοῖς ἀ-
 σφαλῶς ἐστῶσιν ἐπιχειρεῖτω προστρέψασθαι καὶ μῶ-
 μον τοῖς ἀχωρήτοις τὴν πίστιν ἐπενεγκεῖν, ἀλλὰ τὸ φρό-
 νημα καταθέμενος, μανθανέτω παρὰ τῶν πεπειραμένων
 10 ἢ τῶν ἀπ' ἐκείνων δεδιδαγμένων, «ὡς ἀσχετός ἐστι παν-
 τᾶσιν ἢ τῆς θεώσεως χάρις, οὐκ ἔχουσα τὴν οἰανοῦν
 δεκτικὴν ἑαυτῆς ἐν τῇ φύσει δύναμιν, ἐπεὶ οὐκέτι χά-
 ρις ἐστίν, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν φυσικὴν δύναμιν ἐνεργεί-
 ας φανέρωσις. Καὶ οὐδὲ παράδοξον ἔσται τὸ γενόμενον,
 15 εἰ κατὰ δεκτικὴν δύναμιν φύσεως ἢ θέωσις εἶη. Φύ-
 σεως γὰρ ἂν εἰκότως ἔργον, ἀλλ' οὐ Θεοῦ δῶρον ἢ θέω-
 σις εἶη, καὶ δυνήσεται καὶ φύσει Θεὸς ὁ τοιοῦτος εἶ-
 ναι καὶ κυρίως προσαγορεύεσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι
 καθέστηκεν ἢ κατὰ φύσιν τῶν ὄντων ἐκάστου δύναμις
 20 ἢ φύσεως πρὸς ἐνέργειαν ἀπαράβατος κίνησις. Πῶς δὲ
 καὶ ἐξίστησιν ἑαυτοῦ τὸν θεούμενον ἢ θέωσις, εἰ τοῖς
 ὄροις τῆς φύσεως αὐτὴ περιεῖληπται, συνιδεῖν οὐκ ἔ-
 χω». Ὑπὲρ φύσιν τοίνυν καὶ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἢ τῆς
 θεώσεως χάρις, καὶ ἀπείρως τὰ τοιαῦθ' ἅπαντα, κα-
 25 τὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον, ταύτης ἀποδεῖ· ἀρετὴ μὲν γὰρ
 πᾶσα καὶ ἢ ἐφ' ἡμῖν τοῦ Θεοῦ μίμησις πρὸς τὴν θείαν
 ἔνωσιν ἐπιτήδειον ποιεῖται τὸν κεκτημένον, ἢ δὲ χάρις
 αὐτὴν τελεσιουργεῖ τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν· δι' αὐτῆς
 γὰρ «ὄλος μὲν ὄλοις τοῖς ἀξίοις ὁ Θεὸς περιχωρεῖ, ὄλω
 30 δὲ ὄλοι περιχωροῦσιν ὀλικῶς οἱ ἅγιοι τῷ Θεῷ, ὄλον ἀν-
 τιλαβόντες ἑαυτῶν τὸν Θεόν, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνα-

10. Μ α Ξ ί μ ο υ, Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1237B· πρβλ. Κεφάλαια θεολογικὰ 1, 75, PG 90, 1209C. Περὶ τῆς παραγρ. 2 μέχρι τοῦ σημείου τούτου βλ. Ὑπὲρ τῶν ἱερώς ἠσυχάζοντων 3, 1, 26. Π. Χρήστου, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα, τόμ. Α', σ. 638, ἐνθα καὶ τὸ παρὸν κείμενον μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν.

ὀρωμένη ἀοράτως καὶ νοουμένη ἀπερινοήτως ἀπὸ τοὺς ἡξιωμένους, αὐτὸς ἄς γνωρίζῃ ὅτι περιέπεσε χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῇ εἰς τὴν ἀπάτην τῶν Μασσαλιανῶν. Διότι ὁ θεούμενος θὰ εἶναι ἀναγκαίως φύσει θεός, ἂν ἡ θέωσις θὰ εἶναι κατὰ φυσικὴν δύναμιν καὶ εἶναι καμωμένη νὰ συμπεριλαμβάνεται εἰς τοὺς ὄρους τῆς φύσεως. "Ἄς μὴ ἐπιχειρῇ λοιπὸν οὗτος νὰ προσάψῃ τὴν ἰδικὴν του παρεκτροπὴν εἰς τοὺς ἀλανθάστως ἰσταμένους καὶ νὰ ἐπιφέρῃ μομφὴν εἰς τοὺς ἀμωμήτους κατὰ τὴν πίστιν, ἀλλὰ, χαμηλῶν τὸ φρόνημά του, ἄς μανθάνῃ ἀπὸ τοὺς πεπειραμένους ἢ ἀπὸ διδαγμένους ὑπ' ἐκείνων, «ὅτι ἡ χάρις τῆς θεώσεως εἶναι τελείως ἄσχετος, μὴ ἔχουσα τὴν οἰανδήποτε δεκτικὴν τῆς δύναμιν εἰς τὴν φύσιν, ἐπειδὴ τότε δὲν θὰ εἶναι πλέον χάρις, ἀλλὰ φανέρωσις τῆς ἐνεργείας κατὰ τὴν φυσικὴν δύναμιν. Καὶ δὲν θὰ εἶναι παράδοξον τὸ γεγόμενον, ἂν ἡ θέωσις πραγματοποιηθῇ κατὰ δεκτικὴν δύναμιν φύσεως. Διότι τότε ἡ θέωσις θὰ εἶναι ἔργον φύσεως βεβαίως, ἀλλ' ὄχι δῶρον Θεοῦ, θὰ δυνηθῇ δὲ ὁ τοιοῦτος νὰ εἶναι καὶ φύσει Θεός καὶ κυριολεκτικῶς νὰ προσαγορεύεται οὕτω. Πράγματι ἡ κατὰ φύσιν δύναμις ἐκάστου τῶν ὄντων δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο εἰμὴ ἀπαράβατος κίνησις τῆς φύσεως πρὸς ἐνέργειαν. Πῶς δὲ ἡ θέωσις ἐξάγει τὸν θεούμενον ἑαυτοῦ, ἂν αὕτη ἡ ἰδία περιλαμβάνεται εἰς τοὺς ὄρους τῆς φύσεως, δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἐννοήσω»¹⁰. Ἡ χάρις τῆς θεώσεως λοιπὸν εἶναι ὑπεράνω τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως, ὅλα δὲ τὰ τοιαῦτα κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον ἀπέχουν ταύτης ἀπείρως¹¹. Πράγματι ὅλη ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κατὰ δύναμιν μίμησις τοῦ Θεοῦ καθιστᾷ τὸν κατέχοντα αὐτὴν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν θείαν ἔνωσιν, ἡ δὲ χάρις τελεσιουργεῖ αὐτὴν ταύτην τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν· διότι δι' αὐτῆς ὁ Θεὸς διήκει ὅλος εἰς ὅλους τοὺς ἀξίους, ὅλοι δὲ οἱ ἅγιοι διήκουν δι' ὅλου τοῦ Θεοῦ, λαβόντες ἀντί

11. Βλ. Περὶ ἀποριῶν, PG 91, 1237D - 1240A. Κεφάλαια θεολογικὰ 1, 75, PG 90, 1209C.

βάσεως, οἷον ἔπαθλον, αὐτὸν μόνον κτησάμενοι τὸν Θεόν», «ψυχῆς πρὸς σῶμα περιφύντα τρόπον», ὡς οἰκείοις μέλεσι καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι καταξιώσαντα.

- 5 "Ὅστις τοὺς ἐν τῇ καρδίᾳ ἢ τῷ ἔγκεφάλῳ λέγον-
 3 τας τὸν νοῦν ἐνιδρῦσθαι μασσαλιανοὺς εἶναι διῦσχυρίζεται, οὗτος ἴστω κακῶς τοῖς ἁγίοις ἐπιτιθέμενος. Ὁ μὲν γὰρ μέγας Ἀθανάσιος τῷ ἔγκεφάλῳ τὸ λογικὸν ἐνεῖναι τῆς ψυχῆς φησὶ Μακάριος δὲ ὁ τῇ μεγαλειότητι μηδὲν ἔλλείπων, ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν τοῦ νοῦ ἐνέργειαν,
 10 συνῶδὰ δὲ τούτοις οἱ ἅγιοι σχεδὸν ἅπαντες. Ὁ γὰρ φησὶν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, «ὅτι ὁ νοῦς οὔτε ἐντὸς οὔτε ἐκτὸς τοῦ ὄσματος ἐστίν, ὡς ἄσώματος», οὐκ ἐναντιοῦται τοῖς ἁγίοις ἐκείνοις· ἐντὸς γὰρ τοῦ σώματος ἐκεῖνοι λέγουσι τὸν νοῦν ὡς συνημμένον τούτῳ.
 15 Κατ' ἄλλον τοίνυν τρόπον τοῦτο λέγοντες, ἠκιστα πρὸς ἐκεῖνον διαφέρονται. Καὶ γὰρ οὐδὲ τῷ λέγοντι μὴ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον εἶναι, ἢ ἄσώματον, ἀντίκειται ὁ ἔνδον γενέσθαι ποτὲ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον λέγων παρθενικῆς καὶ παναμώμου μήτρας, ὡς ἐκεῖ συνημμένον ὑπὲρ λόγον
 20 τῷ καθ' ἡμᾶς φυράματι διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον.
 4 "Ὅστις τὸ ἐν Θαβωρίῳ τοὺς μαθητὰς περιαστράψαν φῶς φάσμα λέγει καὶ σύμβολον τοιοῦτον, οἷον γίνεσθαι καὶ ἀπογίνεσθαι, ἀλλ' οὐ κυρίως εἶναι καὶ οὐχ ὑπὲρ πᾶσαν νόησιν, ἀλλὰ χεῖρω νοήσεως ἐνέργειαν, σαφῶς

12. Βλ. Αὐτόθι, PG 91, 1308B· 1076C.

13. Πρβλ. αὐτόθι, PG 91, 1088BC.

14. Ἀπὸ τῆς φράσεως «ὑπὲρ φύσιν τοίνυν» μέχρι τοῦ σημείου τούτου τὸ κείμενον εὐρίσκεται αὐτολεξί καὶ εἰς Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων 3, 1, 27, Π. Χρήστου, τόμ. Α', σ. 639.

15. Βλ. Λόγον κατὰ Ἑλλήνων 30, 31, PG 25, 61A· BD. Τὰ αὐτόθι λεγόμενα περὶ νοῦ καὶ ψυχῆς ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰ λεγόμενα εἰς Πρὸς Μοναχοὺς 70, PG 25, 776CD, δίδουν τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρίου τούτου.

16. Βλ. Ὁμιλία 15, 20, PG 34, 589B· αὐτόθι 33, 597D.

17. Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, 15, PG 44, 177BC. Εἰς τὸ κεφάλαιον 12, PG 44, 156D, «Ἐξέτασις ἐν τίνι τὸ ἡγεμονικὸν νομιστέον», ὁ συγγραφεὺς σαφῶς ἀντικρούει τὴν ἄποψιν ὅτι ὁ νοῦς ἐνιδρύεται ἐν τῷ ἔγκεφάλῳ ἢ ἐν τῇ καρδίᾳ. Τὸ αὐτὸ θέμα πραγματεύεται ὁ Παλαμᾶς καὶ εἰς τὸ ἔργον του, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων 1, 2, 3, Π. Χρήστου, τόμ. Α', σ. 395-396, σημ. 4.

ἐαυτῶν ὅλον τὸν Θεὸν καὶ ὡς ἔπαθλον διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀνάβασιν ἀποκτήσαντες μόνον αὐτὸν τὸν Θεόν»¹⁸, «ἀνακεκραμένον κατὰ τὸν τρόπον τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα»¹⁹ καὶ καταξιώσαντα αὐτοὺς νὰ εἶναι εἰς αὐτὸν ὡς οἰκειὰ μέλη¹⁴.

3 Ὅστις ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι Μασσαλιανοὶ οἱ λέγοντες ὅτι ὁ νοῦς εἶναι ἰδρυμένος εἰς τὴν καρδίαν ἢ εἰς τὸν ἐγκέφαλον, αὐτὸς ἄς γνωρίζῃ ὅτι ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἁγίων κακῶς. Διότι ὁ μὲν μέγας Ἀθανάσιος λέγει ὅτι τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς ἐδρεύει εἰς τὸν ἐγκέφαλον¹⁵, ὁ δὲ Μακάριος ὁ ὁποῖος δὲν ὑστερεῖ καθόλου εἰς μεγαλειότητα λέγει ὅτι εἰς τὴν καρδίαν ἐδρεύει ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ, συμφωνοῦν δὲ μὲ αὐτοὺς ὅλοι σχεδὸν οἱ ἅγιοι¹⁶. Πράγματι αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγει ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, «ὅτι ὁ νοῦς δὲν εἶναι οὔτε ἐντὸς οὔτε ἐκτὸς τοῦ σώματος ὡς ἀσώματος»¹⁷, δὲν ἐναντιώνεται εἰς ἐκείνους τοὺς ἁγίους· διότι ἐκεῖνοι λέγουν ὅτι ὁ νοῦς εἶναι ἐντὸς τοῦ σώματος ὡς συνημμένος μὲ αὐτόν. Διατυπώνοντες λοιπὸν τοῦτο κατ' ἄλλον τρόπον, δὲν διαφέρουν ἀπὸ ἐκείνον καθόλου. Διότι οὔτε ὁ λέγων ὅτι κάποτε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἰσῆλθεν ἐντὸς παρθενικῆς καὶ παναμώμου μήτρας ἀντίκειται εἰς τὸν λέγοντα ὅτι τὸ θεῖον ὡς ἀσώματον δὲν ὑπάρχει ἐν τόπῳ¹⁸, διότι ὁ Λόγος εἰσῆλθεν ἐκεῖ ὡς συνημμένος ὑπὲρ λόγον μὲ τὸ ἰδικόν μας φύραμα διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον.

4 Ὅστις τὸ περιαστράψαν τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ Θαβώριον ὄρος φῶς¹⁹ καλεῖ φάσμα καὶ σύμβολον τοιοῦτον, ὥστε νὰ γίνεταί καὶ νὰ ἀφανίζεται, νὰ μὴ εἶναι δὲ κυρίως οὔτε ὑπὲρ πᾶσαν νόησιν, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἐνέργεια χειροτέρα νοήσεως, αὐτὸς σαφῶς ἀντιλέγει εἰς τὰς γνώμας τῶν ἁ-

18. Ψαλμ. 49, 10· Πράξ. 17, 24 - 25.

19. Βλ. Ματθ. 17, 1 - 2.

ἀντιφθέγγεται ταῖς τῶν ἁγίων δόξαις. Οὗτοι γὰρ κἂν
 τοῖς ἄσμασι, κἂν τοῖς συγγράμμασιν, ἀπόρρητον, ἄκτι-
 στον, αἰδιον, ἄχρονον, ἀπρόσιτον, ἀπλετον, ἀπειρον,
 ἀπεριόριστον, ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἀθέατον, ἀρχέ-
 5 τυπον κάλλος καὶ ἀναλλοίωτον, δόξαν Θεοῦ, δόξαν Χρι-
 στοῦ, δόξαν Πνεύματος, ἀκτίνα θεότητος καὶ τὰ τοιαῦτα
 προσαγορεύουσι. «Δοξάζεται μὲν γάρ», φησὶν, «ἡ σὰρξ
 ἅμα τῇ προσλήψει καὶ δόξα τοῦ σώματος ἢ δόξα τῆς θε-
 ότητος γίνεται. Ἄλλ' ἀφανῆς ἦν ἡ δόξα ἐν τῷ φαινο-
 10 μένῳ σώματι, τοῖς μὴ χωροῦσι τὰ καὶ ἀγγέλοις ἀθέατα.
 Μεταμορφοῦται τοίνυν, οὐχ ὃ οὐκ ἦν προσλαβόμενος,
 οὐδὲ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς
 οἰκείοις μαθηταῖς ἐκφαινόμενος, διανοίγων τούτων τὰ
 ὄμματα καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας. Μένων
 15 γὰρ αὐτὸς ἐν ταυτότητι, παρ' ὃ τὸ πρὶν ἐφαίνετο νῦν
 τοῖς μαθηταῖς ἐωρᾶτο φαινόμενος. (Ἄυτὸς γάρ ἐστι τὸ
 φῶς τὸ ἀληθινόν', τὸ τῆς δόξης ὠραῖσμα) καὶ ὡς ὁ ἡ-
 λιος ἔλαμπεν ἀμυδρὰ ἢ εἰκῶν, ἀλλ' ἀμήχανον ἀπαρα-
 λείπτως ἐν τῇ κτίσει τὸ ἄκτιστον εἰκονίζεσθαι».

5 20 Ὅστις ἄκτιστον τὴν οὐσίαν μόνην εἶναι λέγει τοῦ
 Θεοῦ, ἀλλὰ μὴ καὶ τὰς αἰδίους ἐνεργείας αὐτοῦ, ὧν καὶ
 ὑπερέχει πασῶν, ὡς τῶν ἐνεργουμένων ἀπάντων τὸ ἐν-
 εργοῦν, τοῦ ἁγίου ἀκουσάτω Μαξιμου λέγοντος· «τὰ ἀ-
 θάνατα πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἀθανασία, καὶ τὰ ζῶντα πάν-
 25 τα καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ, καὶ τὰ ἅγια πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἁγιό-
 της, καὶ τὰ ἐνάρετα πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ, καὶ τὰ
 ἀγαθὰ πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἀγαθότης, καὶ τὰ ὄντα πάντα
 καὶ αὐτὴ ἡ ὄντοτης, Θεοῦ προδήλως ἔργα τυγχάνουσιν·
 ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ εἶναι χρονικῶς ἠργμένα, ἦν γὰρ ποτε

20. Αἱ ἐκφράσεις εἶναι εἰλημμένα ἐκ τῆς ἀσματικῆς ἀκολουθίας
 τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ Ὁρθρου τῆς ἐορτῆς τῆς Με-
 ταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος. Βλ. Μηνιαῖον 6ης Αὐγούστου·
 πρβλ. καὶ Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Λόγον εἰς Μεταμόρφωσιν 2·
 3· 9· 11. PG 96, 545 - 566. Γρηγ. Θεολόγου, Λόγον 40
 εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα 5, PG 36, 364B.

νοήσεως, αὐτὸ σαφῶς ἀντιλέγει εἰς τὰς γνώμας τῶν ἀγίων. Διότι οὔτοι καὶ εἰς τὰ ἄσματα²⁰ καὶ εἰς τὰ συγγράμματα¹² προσαγορεύουν τοῦτο ἀπόρρητον, ἄκτιστον, αἶδιον, ἄχρονον, ἀπρόσιτον, ἄπλετον, ἄπειρον, ἀπεριόριστον, ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἀθέατον, ἀρχέτυπον κάλλος καὶ ἀναλλοίωτον, δόξαν Θεοῦ, δόξαν Χριστοῦ, δόξαν Πνεύματος, ἀκτῖνα θεότητος καὶ τὰ τοιαῦτα. Διότι, λέγει, «δοξάζεται βεβαίως ἡ σὰρξ ἀμέσως μὲ τὴν πρόσλησίν της καὶ ἡ δόξα τῆς θεότητος γίνεται δόξα τοῦ σώματος. Ἄλλ' ἦτο ἀφανῆς ἡ δόξα εἰς τὸ φαινόμενον σῶμα διὰ τοὺς μὴ χωροῦντας τὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους ἀθέατα. Μεταμορφώνεται λοιπὸν ὄχι προσλαβὼν ὅ,τι δὲν ἦτο οὔτε μεταβαλλόμενος εἰς ὅ,τι δὲν ἦτο, ἀλλὰ ἐκφαινόμενος εἰς τοὺς μαθητὰς του ὅ,τι ἦτο, διανοίγων τὰ ὄμματα των καὶ καθιστῶν αὐτοὺς ἀπὸ τυφλῶν βλέποντας. Δηλαδὴ παραμένων αὐτὸς ἐν ταυτότητι καθ' ἑαυτόν, τώρα ἐβλέπετο φαινόμενος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς διαφορετικὸς ἀπὸ ὅ,τι ἐφαίνετο πρὶν (ἴδιότι αὐτὸς εἶναι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν²², τὸ ὠραῖσμα τῆς δόξης) καὶ ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος. Ἄμυδρὰ ἦτο ἡ εἰκὼν, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον τὸ ἄκτιστον νὰ εἰκονισθῇ ἀπαραλλάκτως εἰς τὴν κτίσιν»²³.

5

Ὅστις λέγει ὅτι μόνον ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστος, ἀλλ' ὄχι καὶ αἱ αἶδιοι ἐνέργειαι αὐτοῦ, τῶν ὁποίων καὶ ὑπερέχει ὅλων, ὅπως ὑπερέχει τὸ ἐνεργοῦν ὅλων τῶν ἐνεργουμένων, ἅς ἀκούσῃ τὸν Μάξιμον νὰ λέγῃ: «ὅλα τὰ ἀθάνατα καὶ αὐτὴ ἡ ἀθανασία, ὅλα τὰ ζῶντα καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ, ὅλα τὰ ἅγια καὶ αὐτὴ ἡ ἀγιότης, ὅλα τὰ ἐνάρετα καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ, ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀγαθότης, ὅλα τὰ ὄντα καὶ αὐτὴ ἡ ὄντοτης, εἶναι προδήλως ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ ἐκεῖνα μὲν εἶναι χρονικῶς ἠργημένα, καθ' ὅ-

21. Εἰς τὸν Συνοδικὸν τόμον Α', 9-45, PG 151, 683-688, μνημονεύονται πολλοὶ Πατέρες, τὰ συγγράμματα τῶν ὁποίων ἐπωφελήθη ὁ Παλαμᾶς.

22. Ἰω. 1, 9.

23. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Λόγος εἰς Μεταμόρφωσιν 12-13, PG 96, 564BCD-565A.

ὅτε οὐκ ἦν, τὰ δὲ τοῦ εἶναι χρονικῶς οὐκ ἠργμένα· οὐκ
 ἦν γάρ ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ἀρετὴ καὶ ἀγαθότης καὶ ἀγιό-
 τῆς καὶ ἀθανασία»· καὶ πάλιν, «ἡ ἀγαθότης καὶ πᾶν εἶ-
 τι ἀγαθότητος ἐμπεριέχεται λόγῳ καὶ ἀπλῶς πᾶσα ζωὴ
 5 καὶ ἀθανασία καὶ ἀπλότης καὶ ἀτρεψία καὶ ἀπειρία, καὶ
 ὅσα περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρεῖται, ἔργα Θεοῦ εἰσι,
 καὶ οὐκ ἠργμένα χρονικῶς. Οὐ γάρ ποτε πρεσβύτερον
 ἀρετῆς τὸ οὐκ ἦν, οὐδέ τις ἄλλου τῶν εἰρημένων,
 κἂν τὰ μετέχοντα αὐτῶν κατ' αὐτὰ ἦρκεται τοῦ εἶναι
 10 χρονικῶς. Ἄναρχος γὰρ πᾶσα ἀρετὴ μὴ ἔχουσα τὸν
 χρόνον ἑαυτῆς πρεσβύτερον, οἷα τὸν Θεὸν ἔχουσα τοῦ
 εἶναι μονώτατον αἰδίως γεννήτορα. Πάντων δὲ τῶν ὄν-
 των καὶ μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν, ἀπειράκις ἀπείρως
 ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται». Μανθανέτω τοίνυν ἐκ τούτων,
 15 ὡς οὐ πάντα τὰ ὑφεστηκότα ἐκ Θεοῦ καὶ ὑπὸ χρόνον
 εἰσί. Καὶ γὰρ ἔστιν ἡ τούτων ἀναρχία ἔστι καὶ τῷ λόγῳ
 τῆς μόνης ἀνάρχου φύσει καὶ τριαδικῆς μονάδος καὶ τῆς
 κατ' αὐτὴν ὑπερφουῶς ἀπλότητος ἠκιστα λυμαίνεται
 τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον καὶ ὁ νοῦς κατ' ἀμυδρὰν εἰκόνα
 20 τῆς ὑπερβαλλούσης ἐκείνης ἀμερείας οὐδαμῶς διὰ τὰς
 ἐμφύτους ἑαυτοῦ νοήσεις σύνθετός ἐστιν.

6 Ὅστις τὰς ἐνσημαινομένας τῷ σώματι πνευματικὰς
 διαθέσεις ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν κατὰ Θεὸν προκο-
 πτόντων χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος οὐ παραδέχεται
 25 καὶ τὴν τοῦ παθητικοῦ καθ' ἕξιν νέκρωσιν ἀπάθειάν φη-
 σιν, ἀλλὰ μὴ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω καθ' ἕξιν ἐνέργειαν
 ὀλικῶς ἀπεστραμμένου τὰ πονηρὰ καὶ ἐπεστραμμένου
 πρὸς τὰ καλὰ, ὡς τὰς πονηρὰς ἕξεις ἀποκτησαμένου καὶ
 ταῖς ἀγαθαῖς μὴ πλουτήσαντος, οὗτος ἀκολούθως τῇ τοι-
 30 αὐτῇ δόξῃ καὶ τὴν ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τῶν ὄντων αἰῶνι
 μετὰ σώματος ἀπαναίνεται διαγωγὴν. Εἰ γὰρ συμμεθέ-
 ξει τότε τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, καὶ

24. Ἡ φράσις εἶναι εἰλημμένη ὀπὸ τὰς Θαλείας τοῦ Ἀρείου. Βλ. Μεγάλου Ἀθανασίου, Λόγον κατὰ Ἀρειανῶν 1, 5, PG 26, 21AB.

25. Μαξίμου, Κεφάλαια θεολογικά 1, 50, PG 90, 1101B.

26. Πρβλ. Γρηγ. Θεολόγου, Λόγον 42, PG 36, 477C.

σον ὑπῆρχε ποτέ στιγμή ὅποτε δέν ἦσαν²², αὐτὰ δὲ δέν εἶναι χρονικῶς ἠργμένα, καθ' ὅσον δέν ἦτο ποτέ στιγμή ὅποτε δέν ὑπῆρχε ἀρετή καὶ ἀγαθότης, ἀγιότης καὶ ἀθανασία»²⁵. Καὶ πάλιν, «ἡ ἀγαθότης καὶ πᾶν ὅ,τι περιέχεται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγαθότητος, γενικῶς δὲ πᾶσα ζωὴ καὶ ἀθανασία, ἀπλότης καὶ ἀτρεψία, ἀπειρία καὶ ὅσα ὑφίστανται περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς, εἶναι ἔργα Θεοῦ καὶ μὴ ἠργμένα χρονικῶς. Διότι δέν εἶναι πρεσβύτερον τῆς ἀρετῆς τὸ «δέν ὑπῆρξεν»²⁶, οὔτε ὁποιουδήποτε ἄλλου τῶν ἀναφερθέντων, ἔστω καὶ ἂν τὰ μετέχοντα αὐτῶν καθ' ἑαυτὰ ἔχουν ἀρχίσει νὰ ὑπάρχουν χρονικῶς. Πράγματι πᾶσα ἀρετὴ εἶναι ἄναρχος, μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον πρεσβύτερον ἑαυτῆς, καθ' ὅσον ἔχει τὸν Θεὸν ἀιδίως μοναδικὸν γεννήτορα τοῦ εἶναι. Πάντων δὲ τῶν ὄντων, μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν, ὁ Θεὸς ὑπέρκειται ἀπειράκις ἀπειρῶς»²⁷. Ἄς μανθάνη λοιπὸν ἐξ αὐτῶν οὔτος ὅτι δέν εἶναι ἔγχρονα ὅλα τὰ λαμβάνοντα ὑπαρξιν ἐκ Θεοῦ. Διότι μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἄναρχα καὶ δέν καταστρέφουν καθόλου τὴν ἔννοιαν τῆς μόνης φύσει ἀνάρχου καὶ τριαδικῆς μονάδος καὶ ὑπερφουῦς ἀπλότητος αὐτῆς· ὅπως καὶ ὁ νοῦς κατ' ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς ὑπερβαλλούσης ἐκείνης ἀμερείας δέν εἶναι καθόλου σύνθετος λόγῳ τῶν ἐμφύτων νοήσεων αὐτοῦ.

6 Ὅστις δέν παραδέχεται τὰς σημειωμένας εἰς τὸ σῶμα πνευματικὰς διαθέσεις ἀπὸ τὰ ἐντὸς τῆς ψυχῆς τῶν προκοπτόντων κατὰ Θεὸν χαρίσματα τοῦ Πνεύματος καὶ καλεῖ ἀπάθειαν τὴν καθ' ἑξὶν νέκρωσιν τοῦ παθητικοῦ, ἀλλ' ὄχι τὴν καθ' ἑξὶν ἐνέργειαν πρὸς τὰ ἀνώτερα, ἀποστρεφομένου πλήρως τὰ πονηρὰ καὶ στρεφομένου πρὸς τὰ ἀγαθὰ, ὡς ἀποκτήσαντος τὰς πονηρὰς ἕξεις καὶ μὴ κερδίσαντος τὰς ἀγαθὰς, αὐτὸς συνεπῆς πρὸς τὴν τοιαύτην γνώμην ἀρνεῖται καὶ τὴν μετὰ σώματος ζωὴν εἰς τὸν ἄφθαρτον αἰῶνα τῶν ὄντων. Διότι, ἂν τότε συμμετάσχη

27. Μαξίμου, Κεφάλαια θεολογικά 1, 48 - 49, PG 90, 1100D - 1101A.

νῦν δῆπου συμμεθέξει κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τῆς χορηγου-
 μένης μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χάριτος
 τῷ κεκαθαρμένῳ νῷ καὶ αὐτὸ τὰ θεῖα πείσεται καταλ-
 λήλως ἑαυτῷ, μετασκευασθέντος καὶ ἁγιασθέντος, ἀλλ'
 5 οὐ καθ' ἕξιν νεκρωθέντος τοῦ τῆς ψυχῆς παθητικοῦ καὶ
 δι' ἑαυτοῦ, κοινοῦ σώματός τε καὶ ψυχῆς ὑπάρχοντος,
 τὰς τοῦ σώματος ἁγιάζοντος διαθέσεις τε καὶ ἐνεργεί-
 ας. «Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπηλλαγμένων τῶν τοῦ βίου καλῶν
 διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν», κατὰ τὸν ἁγι-
 10 ον Διάδοχον «ὁ νοῦς εὐρώστως διὰ τὴν ἀμεριμνίαν κι-
 νούμενος τῆς θείας ἀρρήτου χρηστότητος αὐτὸς ἐπαι-
 σθάνεται καὶ τῷ σώματι καὶ τὸ μέτρον τῆς ἑαυτοῦ προ-
 κοπῆς τῆς οἰκείας χρηστότητος μεταδίδωσιν· ἡ δὲ τοι-
 αύτη ἐγγινομένη χαρὰ τότε τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι,
 15 ὑπόμνησίς ἐστιν ἀπλανῆς τῆς ἀφθάρτου βιότητος».
 Ἄλλου μὲν φωτὸς ὁ νοῦς, ἑτέρου δὲ ἡ αἴσθησις ἀντι-
 λαμβάνεσθαι πέφυκεν· ἡ μὲν γὰρ αἰσθητοῦ καὶ τὰ αἰ-
 σθητά, ἡ αἰσθητά, δεικνύντος, τοῦ δὲ νοῦ φῶς ἐστὶν ἡ
 ἐν νοήμασι κειμένη γνῶσις. Οὐ τοῦ αὐτοῦ τοίνυν φωτὸς
 20 ὄψις τε καὶ νοῦς ἀντιλαμβάνεσθαι πεφύκασιν, ἀλλὰ μέ-
 χρις ἂν κατ' οἰκείαν φύσιν καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἐν-
 εργῇ ἑκάτερον αὐτῶν. Ὄταν δὲ πνευματικῆς καὶ ὑπερ-
 φυοῦς εὐμοιρήσωσι χάριτός τε καὶ δυνάμεως, αἰσθήσει
 τε καὶ νῷ τὰ ὑπὲρ πᾶσαν αἴσθησιν καὶ πάντα νοῦν οἱ
 25 κατηξιωμένοι βλέπουσιν, ἵνα κατὰ τὸν θεολόγον εἴπωμεν
 μέγαν Γρηγόριον, ὡς «οἶδε μόνος ὁ Θεὸς καὶ οἱ τὰ τοι-
 αῦτα ἐνεργούμενοι».

7 Ταῦτα ὑπὸ τῶν Γραφῶν ἐδιδάχθημεν, ταῦτα παρὰ
 τῶν ἡμετέρων πατέρων παρελάβομεν, ταῦτα διὰ τῆς μι-
 30 κρᾶς ἐγνώκαμεν πείρας, ταῦτα καὶ τὸν ἐν ἱερομονάχοις
 τιμιώτατον καὶ ἀδελφὸν ἡμέτερον κὺρ Γρηγόριον ὑπὲρ
 τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων συγγραψάμενον ἰδόντες καὶ ἀ-

28. Κεφάλαια γνωστικά 25, E. des Places, Diadoque de Photice, Oeuvres Spirituelles, en Sources Chrétiennes, τόμ. 52, Paris 1955, σ. 97.

29. Βλ. Μαξίμου, Περί ἀποριῶν, PG 91, 1156B.

τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν μαζί με τήν ψυχήν, θά συμμετάσχη καί τώρα ὅπωςδήποτε κατὰ τὸ δυνατόν τῆς μυστικῶς καί ἀπορρήτως χορηγουμένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χάριτος εἰς τὸν κεκαθαρμένον νοῦν καί θά βιώση καί αὐτὸ τὰ θεῖα κατὰ τρόπον κατάλληλον πρὸς ἑαυτό, ἀφοῦ μετασκευασθῆ καί ἀγιασθῆ, καί ὄχι νεκρωθῆ καθ' ἕξιν, τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς καί με τήν σειράν του ὡς κοινὸν ὅπου εἶναι εἰς τὸ σῶμα καί τήν ψυχὴν ἀγίαση τὰς διαθέσεις καί ἐνεργείας τοῦ σώματος. Κατὰ τὸν ἅγιον Διάδοχον «ἐπὶ τῶν ἀπηλλαγμένων τῶν καλῶν τοῦ βίου χάριν τῆς ἐλπίδος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὁ νοῦς, κινούμενος ἀπὸ ἀμεριμνίαν εὐρώστως, δισιοθάνεται ὁ ἴδιος τὴν ἄρρητον θεῖαν χρηστότητα καί μεταδίδει ἐπίσης εἰς τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του χρηστότητα κατὰ τὸ μέτρον τῆς προκοπῆς του· ἡ δὲ τοιαύτη χαρὰ ἢ προκαλουμένη τότε εἰς τὴν ψυχὴν καί τὸ σῶμα εἶναι ἀλάνθρατος ὑπόμνησις τῆς ἀφθάρτου Ζωῆς»²⁸. Διότι ἐκ φύσεως ἄλλο φῶς ἀντιλαμβάνεται ὁ νοῦς καί ἄλλο ἢ αἴσθησις²⁹. Ἡ μὲν αἴσθησις ἀντιλαμβάνεται φῶς αἰσθητὸν καί δεικνῦσον τὰ αἰσθητὰ ὡς αἰσθητὰ, τοῦ δὲ νοῦ φῶς εἶναι ἢ εἰς νοήματα κειμένα γνῶσις³⁰. Ἐκ φύσεως λοιπὸν δὲν ἀντιλαμβάνονται τὸ ἴδιον φῶς ἢ ὄρασις καί ὁ νοῦς, ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει ὅσον καιρὸν ἕκαστον αὐτῶν ἐνεργεῖ κατὰ τὴν φύσιν του καί εἰς τὰ κατὰ φύσιν. "Ὅταν ὁμως ἀποκτήσουν πνευματικὴν καί ὑπερφυᾶ χάριν καί δύναμιν, οἱ καταξιωμένοι βλέπουν με αἴσθησιν καί νοῦν τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν καί νοῦν, διὰ νᾶ ἐκφρασθῶμεν κατὰ τὸν μέγαν θεολόγον Γρηγόριον, ὅπως «γνωρίζει μόνον ὁ Θεὸς καί οἱ ἐνεργούμενοι κατὰ τὰ θεῖα»³¹.

7 Ταῦτα ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὰς Γραφάς, ταῦτα παρελάβομεν ἀπὸ τοὺς πατέρας μας, ταῦτα ἐγνωρίσαμεν διὰ τῆς μικρᾶς πείρας, ταῦτα ἰδόντες ὅτι συνέγραψε καί ὁ τιμιώτατος μεταξὺ τῶν ἱερομονάχων καί ἀδελφὸς ἡμῶν κύρ Γρηγόριος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων καί ἀποδεχθέν-

30. Βλ. Μαξίμου, Κεφάλαια διάφορα 4, 2, 17, 29, 30, PG 90, 1304C· 1309C· 1316BC· Πρὸς Θαλάσιον, PG 90, 621CD· 669A.

31. Λόγος 28 (Θεολογικός 2), 19, J. Barbel, σ. 100· PG36, 52B.

ποδεξάμενοι ὡς ταῖς τῶν ἁγίων ἀκριβῶς ἐχόμενα παραδόσεσι, πρὸς πληροφορίαν τῶν ἐντυγχανόντων ὑπεγράψαμεν.

5 Ὁ πρῶτος τῶν ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει σεβασμίων μονῶν ἱερομόναχος Ἰσαάκ.

Ὁ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας βασιλικῆς καὶ ἱερᾶς Λαύρας Θεοδόσιος ἱερομόναχος.

Εἶχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων ἡγουμένου τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

10 Ὁ καθηγούμενος τῆς τοῦ Βατοπεδίου σεβασμίας καὶ βασιλικῆς μονῆς ἱερομόναχος Ἰωαννίκιος.

Εἶχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τῆς μονῆς τῶν Σέρβων ἡγουμένου τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

15 Ὁ ἐλάχιστος ἱερομόναχος Φιλόθεος τὰ αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος καὶ πνευματικὸς τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Ἐσφιγμένου Ἀμφιλόχιος.

20 Ὁ ἐν ἱερομονάχοις εὐτελῆς Γερᾶσιμος, ἰδὼν καὶ ἀναγνοὺς τὰ φιλαλήθως γραφέντα καὶ ἀποδεξάμενος ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελῆς γέρον καὶ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Μωϋσῆς τὰ αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος καὶ πνευματικὸς τοῦ Βατοπεδίου Θεοδόσιος.

25 Ὁ καθηγούμενος τῆς τοῦ Κουτλουμούση ἱερᾶς μονῆς Θεοστήρικτος ἱερομόναχος.

Γερόντιος ἀμαρτωλὸς ὁ Μαρούλης, ἐν τοῖς γέρουσι τελῶν τῆς σεβασμίας Λαύρας, τ' αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

30 Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Κάλλιστος ὁ Μουζάλων.

Ὁ ἐλάχιστος καὶ εὐτελῆς ἐν μοναχοῖς Γρηγόριος ὁ Στραβολαγκαδίτης, τᾶχα καὶ ἡσυχαστής, νοῶν καὶ φρονῶν ταῦτα ὑπέγραψα.

τες ὡς συμφωνοῦντα ἀκριβῶς πρὸς τὰς παραδόσεις τῶν ἁγίων, ὑπεγράψαμεν πρὸς πληροφoρίαν τῶν ἀναγνωστῶν.

Ὁ πρῶτος τῶν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὁρει σεβασμίων μονῶν Ἰσαάκ.

Ὁ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας βασιλικῆς καὶ ἱερᾶς Λαύρας Θεοδόσιος ἱερομόναχος.

Εἶχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Ἰθῆρων εἰς τὴν γλῶσσαν του.

Ὁ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας καὶ βασιλικῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου ἱερομόναχος Ἰωαννίκιος.

Εἶχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Σέρβων εἰς τὴν γλῶσσαν του.

Ὁ ἐλάχιστος ἱερομόναχος Φιλόθεος φρονῶν τὰ αὐτὰ ὑπέγραψα.

Ὁ ἐλάχιστος ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικὸς τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Ἐσφιγμένου Ἀμφιλόχιος.

Ὁ εὐτελής ἐν ἱερομονάχοις Γεράσιμος, ἰδὼν καὶ ἀναγνώσας τὰ ἀκριβῶς γραφέντα καὶ ἀποδεχθεὶς αὐτὰ ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελής γέρων καὶ ἐλάχιστος ἐν μοναχοῖς Μωϋσῆς φρονῶν τὰ αὐτὰ ὑπέγραψα.

Ὁ ἐλάχιστος ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικὸς τοῦ Βατοπεδίου Θεοδόσιος.

Ὁ καθηγούμενος τῆς ἱερᾶς μονῆς Κουτλουμούση ἱερομόναχος Θεοστήρικτος.

Γερόντιος ἀμαρτωλὸς ὁ Μαρούλης, ἐκ τῶν γερόντων τῆς σεβασμίας Λαύρας, φρονῶν τὰ αὐτὰ ὑπέγραψα.

Ὁ ἐλάχιστος ἐν μοναχοῖς Κάλλιςτος ὁ Μουζάλων.

Ὁ ἐλάχιστος καὶ εὐτελής ἐν μοναχοῖς Γρηγόριος ὁ Στραβολαγκαδίτης³², τάχα καὶ ἡσυχαστής, νοῶν καὶ φρονῶν ταῦτα ὑπέγραψα.

32. Ὁ Γρηγόριος οὗτος ἐχρημάτισε διδάσκαλος τοῦ Παλαμᾶ ἐν τῇ νηπτικῇ θεολογίᾳ βλ., Βίον Μαξίμου Καυσοκαλυβίτου, χειρόγρ. 119, φ. 77, ἔτος 1815, ὅπερ ἐναπόκειται εἰς τὸ κελλίον τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τῆς σκήτης τοῦ Ξενοφῶντος καὶ ὅπερ τύποις ἐξεδόθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1869.

Ὁ ἀπὸ τῆς σκήτεως τοῦ Μαγουλά γέρων καὶ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος Ἡσαΐας ταῦτά φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Μᾶρκος ὁ τοῦ Σιναΐτου.

Ὁ ἐν τῇ τοῦ Μαγουλά σκήτει καὶ ἐν ἱερομονάχοις ἐ-
5 λάχιτος Κάλλιστος.

Ἔιχε καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἀπὸ Σύρων γέροντος ἡ-
συχαστοῦ τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Σωφρόνιος.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Ἰωάσαφ.

10 Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ἰερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὄρους
Ἰάκωβος, ταῖς ἁγιορειτικαῖς καὶ πατερικαῖς ἐντεθραμμέ-
νος παραδόσεσι καὶ μαρτυρῶν ὅτι διὰ τῶν ἐνταῦθα ὑπο-
γραψάντων λογάδων ἅπαν τὸ Ἀγιον Ὄρος συμφωνοῦν-
τες ὑπέγραψαν, καὶ αὐτὸς συμφωνῶν καὶ ἐπισφραγίζων
15 ὑπέγραψα, καὶ τοῦτο μετὰ πάντων προσγράφων, ὅτι τὸν
μὴ συμφωνοῦντα τοῖς ἁγίοις καθὼς καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ μι-
κροὶ πρὸ ἡμῶν πατέρες ἡμῶν, ἡμεῖς τὴν τοῦ αὐτοῦ κοι-
νωνίαν οὐ παραδεξόμεθα.

Ὁ ἀπὸ τὴν σκήτην τοῦ Μαγουλᾶ γέρων καὶ ἐλάχιστος ἐν ἱερομονάχοις Ἡσαΐας φρονῶν τὰ αὐτὰ ὑπέγραψα.

Ὁ ἐλάχιστος ἐν μοναχοῖς Μᾶρκος ὁ τοῦ Σιναΐτου.

Ὁ εἰς τὴν σκήτιν τοῦ Μαγουλᾶ καὶ ἐλάχιστος ἐν ἱερομονάχοις Κάλλιστος.

Εἶχε καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐκ τῶν Σύρων γέροντος ἡσυχαστοῦ εἰς τὴν γλῶσσαν του.

Ὁ ἐλάχιστος ἐν μοναχοῖς Σωφρόνιος.

Ὁ ἐλάχιστος ἐν μοναχοῖς Ἰωάσαφ.

Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὄρους Ἰάκωβος, ἐκπαιδευμένος εἰς τὰς ἀγιορειτικὰς καὶ πατερικὰς παραδόσεις καὶ μαρτυρῶν ὅτι διὰ τῶν ὑπογραψάντων ἐδῶ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν ὑπέγραψαν συμφωνοῦντες ὅλοι οἱ Ἀγιορεῖται, καὶ ἐγὼ συμφωνῶν καὶ ἐπισφραγίζων ὑπέγραψα, καὶ προσθέτων τοῦτο μαζί μὲ ὅλους, ὅτι ἡμεῖς δὲν θὰ δεχώμεθα εἰς κοινωνίαν τὸν μὴ συμφωνοῦντα μὲ τοὺς ἀγίους, καθὼς πράττομεν ἡμεῖς καὶ οἱ ὀλίγον πρό ἡμῶν ὑπογράψαντες πατέρες.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΤΩΝ ΒΑΡΛΑΑΜ ΚΑΙ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ
ΔΥΣΣΕΒΗΜΑΤΩΝ ΑΛΛΟΚΟΤΟΥ ΠΛΗΘΟΥΣ

'Αποβαλλόμεθα τὴν ἀσεβεστάτην καὶ ἀλλόκοτον πληθὺν τῶν τοῦ Βαρλαάμ καὶ 'Ακινδύνου κακοδόξων δογματῶν, ὡς ἂν δὲ καὶ κατὰ μέρος ἕκαστον τούτων ποιήσωμεν ἀπόβλητον.

15 'Αποβαλλόμεθα τοὺς κατὰ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν 'Ακινδύνον λέγοντας δύο τοῦ Θεοῦ θεότητας, κτιστὴν καὶ ἄκτιστον, ἢ πολλὰς ὄλως, καὶ οὕτως ὑπερκειμένας τε καὶ ὑφειμένας· ἀλλὰ καὶ εἴ τις αὐθυποστάτους, ἀκτίστους, ἀνίσους καὶ ἀνομοίους ἀλλήλαις κατὰ φύσιν λέγει θεότητας.

2 'Αποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας κτίσμα καθ' οἰονδήτινα τρόπον τὸ λάμπαν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Θαβωρίῳ καὶ τοῖς συναναβᾶσι τούτῳ μαθηταῖς ἔωραμένον ἀπορρήτως φῶς.

3 15 'Αποβαλλόμεθα τοὺς μὴ λέγοντας τοῦτο καὶ δοξάζοντας θείαν καὶ ἄκτιστον ἔλλαμψιν καὶ χάριν καὶ ἐνεργειαν, ἀλλ' αὐτὴν εἶναι τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφανσιν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ κατηγοροῦντας τῶν μετὰ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφανσιν οὐσίας καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνης ἐπὶ τοὺς ἀξίους ταύτην ἔλλαμψιν ἄκτιστον φρονούντων ὡς δύο λεγόντων ἐντεῦθεν θεότητας, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην, ἀγνοοῦντας ὅτι ἐπὶ τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν καὶ τῆς οὐσίας ἡ τοιαύτη διάκρισις καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ὑπερθεσις τὸ μίαν εἶναι θεότητα οὐκ ἐμποδίζει, μᾶλλον μὲν 20 οὖν καὶ μάλιστα συντείνει, ὡς χωρὶς αὐτῆς μὴ δύνασθαι συνάγεσθαι εἰς μίαν θεότητα τὰ διακεκριμένα εὐσεβῶς.

4 'Αποβαλλόμεθα τοὺς πᾶν τὸ διαφέρον ὁπωσδήποτε τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας κτίσμα λέγοντας, ὡς τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ εἰς κτίσμα κατασπῶντας καὶ οὕτω κτί-

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΟΥ ΑΛΛΟΚΟΤΟΥ ΠΛΗΘΟΥΣ ΤΩΝ ΔΥΣΣΕΒΗΜΑΤΩΝ
ΒΑΡΛΑΑΜ ΚΑΙ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ

Ἐποβάλλομεν τὸ ἀσεβέστατον καὶ ἀλλόκοτον πλῆθος τῶν κακοδόξων δογμάτων τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου γενικῶς, ὅπως θὰ καταστήσωμεν ἀπόβλητον καὶ ἕκαστον τούτων ἐπὶ μέρους.

1 Ἐποβάλλομεν τοὺς συμφῶνως μὲ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον λέγοντας δύο θεότητας τοῦ Θεοῦ, κτιστὴν καὶ ἄκτιστον, ἢ πολλάς ἀκόμη, οὕτω δὲ ὑπερκειμένας καὶ ὑποκειμένας, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τοὺς δεχομένους αὐθυποστάτους, ἀκτίστους, ἀνίσους καὶ ἀνομοίας πρὸς ἀλλήλας κατὰ φύσιν θεότητας.

2 Ἐποβάλλομεν τοὺς λέγοντας καθ' οἷονδῆποτε τρόπον κτίσμα τὸ λάμψαν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸ Θαβώριον ὄρος καὶ ὄραθὲν ἀπὸ τοῦς συναναβάντας μὲ αὐτὸν μαθητὰς ἀπορρήτως φῶς.

3 Ἐποβάλλομεν τοὺς μὴ λέγοντας καὶ μὴ δοξάζοντας ὅτι τοῦτο εἶναι θεία καὶ ἄκτιστος ἔλλαμψις καὶ χάρις καὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ φρονοῦντας ὅτι εἶναι αὕτη αὕτη ἢ ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφανσιν οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ κατηγοροῦντας ἐκείνους οἱ ὅποιοι μετὰ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφανσιν οὐσίας τοῦ Θεοῦ θεωροῦν ἄκτιστον καὶ αὐτὴν τὴν ἀπὸ ἐκείνην προερχομένην ἔλλαμψιν ἐπὶ τοὺς ἀξίους ὅτι δῆθεν μὲ αὐτὸ δέχονται δύο θεότητας, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην, ἀγνοοῦντες ὅτι ἡ τοιαύτη διάκρισις ἐπὶ τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν καὶ τῆς οὐσίας καὶ κατ' αὐτὴν ὑπέρθεσις δὲν ἐμποδίζει τὸ νὰ εἶναι μία θεότης, μᾶλλον δὲ τὴν ὑπερτονίζει, καθ' ὅσον χωρὶς αὐτὴν τὴν ὑπέρθεσιν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συναχθοῦν εἰς μίαν θεότητα τὰ εὐσεβῶς διακεκριμένα.

4 Ἐποβάλλομεν τοὺς λέγοντας κτίσμα πᾶν τὸ διαφέρον ἀπὸ τῆν θείαν οὐσίαν, ὡς καταβιβάζοντας τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ εἰς κτίσμα καὶ οὕτω καθιστῶντας κτίσμα τὸν

σμα τὸν Θεὸν ποιοῦντας καὶ κτιστὴν εἶναι φρονοῦντας τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ τὴν θείαν θέλησιν καὶ τὴν θείαν προῶγνωσιν, αὐτὴν τε τὴν θεοποιὸν ἔλλαψιν καὶ τὰ τοιαῦτα.

5 5 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας ὅτι, ὥσπερ ὠφθη ὁ Θεὸς τῶν πάλαι τισὶν ἀνθρωπόμορφος καὶ πρεσβύτης ἢ νέος καὶ οὐκ ἔστι ταῦτα οὐδὲ τοιοῦτον τὸ θεῖον, οὕτω καὶ «φῶς ἢ παραδειχθεῖσα θεότης τοῖς μαθηταῖς» ἐν τῷ ὄρει, ὡς φάσμα μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν τὸ φῶς τῆς θεότητος λέγοντας.

6 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας ὅτι τοιοῦτον ὄν τοῦτο τὸ φῶς, κτίσας ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου ὄρους ὁ Θεὸς προσελάβετο, ἵν' ἔχη τοῦτο δι' αἰῶνος εἰς ἀπόλαυσιν τῶν διακαίων, ὡς τρεῖς φύσεις λέγοντας ἔχειν νῦν τὸν Κύριον 15 ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὴν τῆς θεότητος, τὴν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ὃ μήτε τῆς ἀνθρωπότητός ἐστι, καὶ κατ' αὐτοὺς οὐδὲ τῆς θεότητός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὡς δύο θεότητας λέγοντας ἐντεῦθεν ἔχειν τὸν Χριστόν, τὴν μὲν ἀληθινήν, τὴν δὲ κτιστὴν καὶ 20 φασματώδη καὶ ψευδώνυμον καὶ δυσσεβῶς ὄντως ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην.

7 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς τὸ φῶς τοῦτο καὶ τὴν θείαν καὶ θεοποιὸν ἔλλαψιν καὶ χάριν, μήτε κτιστὴν μήτε ἄκτιστον εἶναι λέγοντας, ὡς καὶ τὸ εἶναι ὅλως ταύτην 25 ἀναιροῦντας — τὸ γὰρ μήτε κτιστὸν μήτε ἄκτιστον οὐκ ἔστιν ὅλως —, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸν Θεὸν ἐντεῦθεν ἀνελόντας καὶ ἑαυτοὺς ἀθέους εἶναι παραστήσαντας τὸ γὰρ τοιαύτην χάριν ἔχον μηδαμῆ οὐσαν μηδαμῶς καὶ αὐτὸ ψευδωνύμως εἶναι λέγεται.

830 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς τὸ φῶς τοῦτο ἀτιμότερον καὶ κατώτερον λέγοντας τῶν ἀγγέλων καὶ αὐτῶν τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ὡς δῆθεν ὑπὲρ ὄρασιν τούτων ὄντων.

9 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας ψεύδεσθαι τοὺς θεῖους ἡμῶν πατέρας ἐν τοῖς εἰς τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου 35 μεταμορφώσεως ὕμνοις, καὶ ἐγκώμια τοὺς ὕμνους τού-

Θεὸν καὶ φρονουῦντας ὅτι εἶναι κτιστὴ ἢ θεία πρόνοια καὶ ἢ θεία θέλησις καὶ ἢ θεία πρόγνωσις, ἢ ἰδία ἢ θεοποιὸς ἔλλαμψις καὶ τὰ τοιαῦτα.

5 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι, ὅπως ὁ Θεὸς εἰς μερικοὺς ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἀνθρώπους ἐφάνη ἀνθρωπόμορφος, γέρων ἢ νέος¹, ἐνῶ τὸ θεῖον δὲν εἶναι τίποτε τοιοῦτον, οὕτως ἐφάνη καὶ «φῶς ἢ παραδειχθεῖσα θεότης εἰς τοὺς μαθητάς» ἐπὶ τοῦ ὄρους², ὡς λέγοντας φάσμα μὴ ὑπάρχον πουθενὰ καθόλου τὸ φῶς τῆς θεότητος.

6 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ὁ Θεός, κτίσας τὸ τοιοῦτο φῶς ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου ὄρους, τὸ προσέλαβε, διὰ νὰ τὸ ἔχη αἰωνίως εἰς ἀπόλαυσιν τῶν δικαίων, ὡς δεχομένους ὅτι τῶρα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔχει τρεῖς φύσεις, τὴν τῆς θεότητος, τὴν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν τοῦ φωτὸς ἐκείνου, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνήκει οὔτε εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καί, κατ' αὐτούς, οὔτε εἰς τὴν θεότητα, ἀλλὰ καὶ ἐπίσης ὡς λέγοντας ὡς ἐκ τούτου ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει δύο θεότητας, τὴν μὲν μίαν ἀληθινήν, τὴν δὲ ἄλλην κτιστὴν καὶ φασματώδη καὶ ψευδώνυμον καὶ πράγματι δυσσεβῶς ὑπερκειμένην καὶ ὑφεμένην.

7 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ φῶς τοῦτο καὶ ἢ θεία καὶ θεοποιὸς ἔλλαμψις καὶ χάρις δὲν εἶναι οὔτε κτιστὴ οὔτε ἄκτιστος, ὥστε νὰ ἀναιροῦν καὶ τὴν καθόλου ὑπαρξιν ταύτης —διότι τὸ μῆτε κτιστὸν μῆτε ἄκτιστον δὲν ὑπάρχει καθόλου—, ἀλλὰ μὲ αὐτὸ νὰ ἀναιροῦν καὶ τὸν Θεὸν καὶ νὰ παρουσιάζουν ἑαυτοὺς ἀθέους· διότι τὸ ἔχον τοιαύτην χάριν ἢ ὁποία δὲν ὑπάρχει πουθενὰ καθόλου, καὶ αὐτὸ ψευδωνύμως λέγεται ὅτι εἶναι.

8 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας τὸ φῶς τοῦτο ἀτιμότερον καὶ κατώτερον τῶν ἀγγέλων καὶ αὐτῶν τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, διότι δῆθεν ταῦτα εἶναι ὑπὲρ ὄρασιν.

9 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ψεύδονται οἱ θεῖοι ἡμῶν πατέρες μὲ τοὺς ὕμνους των εἰς τὸ φῶς τῆς μεταμορ-

1. Πρβλ. Γέν. 18, 1. ἐξ.

2. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 40 εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα 6, PG 36, 365A. Πρβλ. καὶ ἀσματικὴν ἀκολουθίαν τῆς 6ης Αὐγούστου.

- τους ὀνομάζοντας, ὡς ὑπερβαίνοντας δῆθεν τοὺς τῆς ἀληθείας ὄρους καὶ παραινοῦντας μὴ ἐκλαμβάνειν τὰ εἰς τὸ φῶς τοῦτο ρηθέντα τοῖς ἀγίοις ἐγκώμια ὡς ἀναγκάζοντα πρεσβεῦειν ἡμᾶς δύο θεότητος, ὑπερκειμένην καὶ
- 5 ὑφειμένην.
- 10 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας αὐτοθεότητα καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν κτιστὴν καὶ ἄκτιστον, ὡς ὄντας διθεῖτας. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν λέγουσι κτιστὴν, ἀποβαλλόμεθα τούτους
- 10 καὶ ὡς ἐντεῦθεν κτίσμα τὸν Θεὸν ποιοῦντας καὶ ὄντως ἀθέους ὄντας διθεῖτας.
- 11 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας διὰ τῆς τοῦ θείου Πνεύματος δυνάμεως μὴ δύνασθαι ὄραν ἄκτιστόν τι τοὺς ἐν πνεύματι ὄρωντας, ὡς εἰς αὐτὴν τὴν τοῦ θείου Πνεύ-
- 15 ματος δύναμιν ὑβρίζοντας.
- 12 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας μὴδ' αὐτὰ τὰ χερουβιμ καὶ τὰ σεραφίμ δύνασθαι ὄραν τι ἄκτιστον, ὡς κἀντεῦθεν κτίσμα ποιοῦντας τὸν Θεόν· «ὃ γὰρ τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς Θεός», καὶ τοῖς αἰδίοις ἀγ-
- 20 γέλοις, δηλονότι τοῖς θεοειδέσιν, αὐτός ἐστι φῶς καὶ οὐκ ἄλλο.
- 13 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας διὰ τὸ ἀπλοῦν εἶναι τὸν Θεόν, μὴ τὸ μὲν αὐτοῦ ληπτὸν εἶναι, τὸ δὲ ἄληπτον, ὡς τῷ Ἐὐνομίῳ συμφωνοῦντας.
- 14 25 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας μόνην εἶναι ἄκτιστον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, πᾶν δὲ ὅ,τι ἕτερον παρὰ τῶν ἀγίων θεότης ὀνομάζεται κτιστὴν εἶναι θεότητα φρονοῦντας καὶ διθεῖαν κατηγοροῦντας τῶν μὴ μόνον τὴν ὑπερώνυμον παντάπασιν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν θεατικὴν τοῦ
- 30 Θεοῦ δύναμιν καὶ τὴν θεοποιὸν καὶ τὴν ἐποπτικὴν τε καὶ προνοητικὴν, ὧν θεότης ἢ ἐπωνυμία, ἄκτιστα φρονούντων.

3. Ὁ Παλαμᾶς συχνάκις ἀναφέρεται εἰς τὸν Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου Λόγον τοῦ Ἰω. Δαμασκηνοῦ. PG 98, 545-576 καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, PG 97, 932-957.

4. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Λόγος εἰς Μεταμόρφωσιν 13, PG 96, 565C, ὅπερ ἀντλεῖ παρὰ τοῦ Γρηγ. Θεολόγου, Λόγος 40

φώσεως τοῦ Κυρίου³ καὶ ὀνομάζοντας ἐγκώμια τοὺς ὕμνους τούτους, ὡς ὑπερβαίνοντας δῆθεν τὰ ὄρια τῆς ἀληθείας καὶ παραινούντας νὰ μὴ νομίζωμεν ὅτι τὰ εἰς τὸ φῶς τοῦτο συντεθέντα ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἐγκώμια μᾶς ἀναγκάζουν νὰ πρεσβεύωμεν δύο θεότηας, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην.

10 Ἀποβάλλομεν τοὺς δεχομένους αὐτοθεότητα καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν κτιστὴν καὶ ἄκτιστον, ὡς διθεΐτας. Ἐπειδὴ δὲ λέγουν καὶ αὐτὴν τὴν θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν τοῦ Θεοῦ κτιστὴν, ἀποβάλλομεν αὐτοὺς καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι μὲ αὐτὸ καθιστοῦν κτίσμα τὸν Θεὸν καὶ εἶναι πράγματι διθεΐται.

11 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι οἱ ἐν πνεύματι ὀρώντες δὲν δύνανται νὰ βλέπουν τίποτε ἄκτιστον διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ θείου Πνεύματος ὡς ὑβρίζοντας αὐτὴν ταύτην τὴν δύναμιν τοῦ θείου Πνεύματος.

12 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι οὔτε αὐτὰ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ δὲν δύνανται νὰ βλέπουν τίποτε ἄκτιστον, ὡς καθιστῶντας καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον κτίσμα τὸν Θεόν· διότι «ὅ,τι εἶναι εἰς τὰ αἰσθητὰ ὁ ἥλιος, τοῦτο εἶναι εἰς τὰ νοητὰ ὁ Θεός»⁴, καὶ εἰς τοὺς αἰδίους ἀγγέλους, δηλαδὴ τοὺς θεοειδεῖς, αὐτὸς εἶναι φῶς καὶ ὄχι ἄλλο.

13 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι, ἐφ' ὅσον ὁ Θεός εἶναι ἀπλοῦς, δὲν εἶναι μέρος μὲν αὐτοῦ ἀκατάληπτον, μέρος δὲ καταληπτόν, ὡς συμφωνοῦντας μὲ τὸν Εὐνόμιον.

14 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ μόνον ἄκτιστον εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, φρονοῦντας δὲ ὅτι πᾶν ἄλλο καλούμενον ἀπὸ τοὺς ἁγίους θεότης εἶναι κτιστὴ θεότης καὶ κατηγοροῦντας διὰ διθεΐαν τοὺς θεωροῦντας ἄκτιστα ὄχι μόνον τὴν ὀλοσχερῶς ὑπερώνυμον οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἐπίσης τὴν θεοποιὸν καὶ τὴν ἐποπτικὴν καὶ τὴν προνοητικὴν, τῶν ὁποίων ἡ ἐπωνυμία εἶναι θεότης.

εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα 5, PG 36, 364B καὶ Λόγος 28 (Θεολογικός 2), 30, PG 36, 69A, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ προελεύσεως τοῦ χωρίου τούτου ἐκ τινος τῶν θύραθεν σοφῶν «ἔφη τις τῶν ἀλλοτρίων». Τὸ χωρίον ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν σχολιαστῶν εἰς τὸν Πλάτωνα· βλ. αὐτόθι, σημ. 84 καὶ 85.

- 15 Ἐποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας ἀπὸ τῶν κτισμάτων τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ νοεῖσθαι, ἀλλὰ μὴ τὴν θείαν μόνην ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ταῦτα ἀμυδρῶς, ὡς τῷ Ἐὐνομίῳ συμφω-
5 νοῦντας.
- 16 Ἐποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας κτιστὴν τὴν ἀπὸ τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ νοουμένην τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἐπειδήπερ μὴ οὐσία ἐστίν.
- 17 Ἐποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας «τὰ περὶ τὸν Θεὸν
10 οὐσιωδῶς θεωρούμενα» κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, «τὴν ἀτρεψίαν, τὴν ἀπειρίαν, τὴν ἀπλότητα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν σοφίαν, τὴν ἀγιότητα καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα» οὐσίας καὶ ὑποστάσεις πρὸ τῶν ἀγγέλων, ἐν αἰῶνι κτισθείσας καὶ περὶ τὸν Θεὸν θεωρουμένας, ὡς κἀντεῦθεν καὶ πολ-
15 λαπλῶς κτίσμα τὸν Θεὸν ποιοῦντας.
- 18 Ἐποβαλλόμεθα καὶ ὡς λήρους ἡγούμεθα τοὺς διθεῖ-
τας καὶ πολυθέους λέγοντας, εἴ τις λέγει τῆς τοῦ Θεοῦ
θείας ἐλλάμψεως καὶ ἐνεργείας μετέχειν καὶ αὐτοὺς
τοὺς ἁγίους ἀγγέλους τε καὶ ἀνθρώπους, ἀλλ' οὐ τῆς
20 τοῦ Θεοῦ οὐσίας.
- 19 Ἐποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας ἐκ τοῦ Χριστοῦ δι' ἐμ-
φρυσήματος τὴν ὑπόστασιν ἢ τὴν οὐσίαν τοῦ Πνεύματος
δεδοῖσθαι τοῖς ἀποστόλοις καὶ κατηγοροῦντας ἀφρόνως
διθεῖαν τῶν εὐσεβῶς λεγόντων μὴ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν
25 ἄκτιστον αὐτοῖς δεδοῖσθαι χάριν τοῦ θεοῦ Πνεύματος,
ὡς μετὰ τῆς ἄλλης δυσσεβείας καὶ λατινόφρονας ὄντας.
- 20 Ἐποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας ἐκχεῖσθαι τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον καθ' ὑπόστασιν τε καὶ οὐσίαν ἐπὶ τοὺς ἀξίους,
ἀλλὰ μὴ κατὰ τὴν θείαν δωρεάν καὶ χάριν καὶ ἐνέργει-
30 αν αὐτοῦ, ὡς μετὰ τῆς ἄλλης δυσσεβείας καὶ τὰ λατί-
νων ἐντεῦθεν φανερῶς φρονοῦντας.
- 21 Ἐποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας τὴν ἐπὶ τοὺς ἁγίους
ἐκχεομένην χάριν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος κτιστὴν,
ὅτι μὴ οὐσία τοῦ Πνεύματος ἐστίν.

5. Πρβλ. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴν 234, 1, Deferrari 3, 372· PG 32, 869A.

- 15** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον νοεῖται ἀπὸ τὰ κτίσματα εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὄχι δὲ μόνον ἡ θεία ἀγαθότης καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια, καὶ μάλιστα ἀμυδρῶς, ὡς συμφωνοῦντας μὲ τὸν Εὐνόμιον⁵.
- 16** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ἡ ἀπὸ τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ νοουμένη δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι κτιστή, ἐπειδὴ δὲν εἶναι οὐσία.
- 17** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας «τὰ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα» κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον⁶, «τὴν ἀτρεψίαν, τὴν ἀπειρίαν, τὴν ἀπλότητα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν σοφίαν, τὴν ἀγιότητα καὶ ὅλα τὰ τοιαῦτα», οὐσίας καὶ ὑποστάσεις πρὸ τῶν ἀγγέλων, κτισθείσας ἐν αἰῶνι καὶ θεωρουμένας περὶ τὸν Θεόν, ὡς καθιστῶντας καὶ μὲ αὐτὰ πολλαπλῶς κτίσμα τὸν Θεόν.
- 18** Ἀποβάλλομεν καὶ θεωροῦμεν συκοφάντας τοὺς ἀποκαλοῦντας διθεῖτας καὶ πολυθέους τοὺς δεχομένους ὅτι τόσον οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ὅσον καὶ οἱ ἄνθρωποι μετέχουν τῆς θείας ἐλλάμπεως καὶ ἐνεργείας ἀλλ' ὄχι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.
- 19** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐδόθη δι' ἐμφυσήματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους ἢ ὑπόστασις ἢ ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος καὶ κατηγοροῦντας ἀφρόνως διὰ διθεΐαν τοὺς εὐσεβῶς λέγοντας ὅτι δὲν ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ οὐσία ἀλλὰ ἡ ἄκτιστος χάρις τοῦ θείου Πνεύματος, ὡς πλὴν τῆς ἄλλης δυσσεβείας ὄντας καὶ λατινόφρονας.
- 20** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκχύνεται ἐπὶ τοὺς ἀξίους καθ' ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν, ἀλλὰ ὄχι κατὰ τὴν θείαν δωρεὰν καὶ χάριν καὶ ἐνέργειαν αὐτοῦ, ὡς πλὴν τῆς ἄλλης δυσσεβείας ὄντας φανερῶς καὶ λατινόφρονας.
- 21** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας κτιστὴν τὴν ἐπὶ τοὺς ἁγίους ἐκχεομένην χάριν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν εἶναι οὐσία τοῦ Πνεύματος.

6. Βλ. Κεφάλαια θεολογικά καὶ οἰκονομικά 1, 48, PG 90, 1100D.

- 22 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας ἐκχεῖσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐπὶ τοὺς ἁγίους μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ οὐκ ἐπὶ τούτους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώντων καὶ ἐπὶ τὰ ἄψυχα τῶν ὄντων, καὶ οὐκ
5 ἐπὶ ταῦτα πάλιν μόνον, ἀλλ', ὡς τῆς δαιμονιώδους φρενοβλαβείας, καὶ ἐπ' αὐτὰ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας.
- 23 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας πᾶσιν ἐγκατοικεῖν ἐξίσου τὸν Θεόν, ἐν μόνοις τοῖς ἁγίοις κατοικεῖν τοῦτον μεμνημένους.
- 24¹⁰ Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας, ὡς περ ἐν τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν κατοικεῖν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὴ ἐνεργεῖα καὶ χάριτι ὡς ὁμοτίμους τῷ Χριστῷ καὶ ὁμοθέους ἅπαντας ποιοῦντας.
- 25 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας τὴν θέωσιν τοῦ δεσπο-
15 τικοῦ προσλήμματος κτιστήν.
- 26 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας κτίσματα τὰ κατὰ τὴν προφητείαν ἐπαναπαυμένα ἐπὶ τὸ δεσποτικὸν πρόσλημμα ἑπτὰ πνεύματα· τὰς γὰρ ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος πνεύματα ὁ Ἡσαΐας εἶπε, διὸ καὶ φύσει ταύτας ἔχειν
20 ὡς Θεοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ὁ μακάριος ἔφη Μάξιμος.
- 27 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετόχους τοὺς κεκαθαρμένους γίνεσθαι, ὡς φανερῶς τὰ Μασσαλιανῶν φρονοῦντας.
- 28 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας οὕτως ὁλῶ τῷ Θεῷ
25 ἐνοῦσθαι, ὡς εἶναι τούτῳ καὶ καθ' ὑπόστασιν καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν ἠνωμένους· ὑπερτέρους γὰρ οὗτοι καὶ τῶν ἁγίων πάντων ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ποιοῦσιν ἑαυτοὺς οἱ τάλανες μετὰ τοῦ συναλείφειν κἀντεῦθεν τὰς θείας ὑποστάσεις κα-
30 τὰ Σαβέλλιον.
- 29 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας κτίσμα τὸ λαμβανόμενον τοῖς ἁγίοις ἐκ τοῦ «κατοικοῦντος ἐν τῷ Χριστῷ πληρώματος τῆς θεότητος», ὡς κτίσμα λέγοντας ἐντεῦ-

7. Ἡσ. 11, 1-3.

8. Πρὸς Θαλάσσιον 29, PG 90, 365A, αὐτόθι, 63, PG 90, 672C. Πρὸς Γρηγ. Θεολόγον, Λόγον 41, εἰς τὴν Πεντηκοστήν, 3, PG 36, 432C.

- 22 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἐκχέεται μόνον ἐπὶ τοὺς ἀγίους ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ὄχι μόνον ἐπὶ τούτων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ ἐπὶ τὰ ἄψυχα ὄντα, καὶ πάλιν ὄχι μόνον ἐπ' αὐτὰ ἀλλὰ, ὅποια δαιμονιώδης φρενοβλάβεια, καὶ ἐπ' αὐτὰ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας.
- 23 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ὁ Θεὸς ἐγκατοικεῖ εἰς ὅλους ἐξ ἴσου, διδαχθέντες ὅτι οὗτος κατοικεῖ μόνον εἰς τοὺς ἀγίους.
- 24 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ὁ Θεὸς κατοικεῖ καὶ εἰς ἡμᾶς ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸν Χριστόν, ὄχι δὲ κατ' ἐνέργειαν καὶ χάριν, ὡς καθιστῶντας ὅλους ὁμοτίμους μὲ τὸν Χριστόν καὶ ὁμοθέους.
- 25 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας κτιστὴν τὴν θέωσιν τοῦ πρόσλημματος, τὸ ὅποιον προσέλαβεν ὁ δεσπότης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον.
- 26 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας κτίσματα τὰ ἐπτὰ πνεύματα, τὰ ὅποια κατὰ τὴν προφητείαν ἀναπαύονται εἰς τὸ δεσποτικὸν πρόσλημμα· διότι ὁ Ἡσαΐας εἶπε πνεύματα τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος⁷, διὸ καὶ ὁ μακάριος Μάξιμος ἐτόνισεν ὅτι ὁ Κύριος ἔχει ταύτας φύσει ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ⁸.
- 27 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι οἱ κεκαθαρμένοι γίνονται μέτοχοι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὡς φανερῶς ἔχοντας μασσαλιανικὰ φρονήματα.
- 28 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ἐνώνονται μὲ ὅλον τὸν Θεὸν οὕτως, ὥστε νὰ εἶναι ἠνωμένοι μὲ αὐτὸν καὶ καθ' ὑπόστασιν καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν· διότι οἱ ταλαίπωροι οὗτοι καθιστοῦν ἑαυτοὺς ὑπερτέρους ὅλων τῶν ἀγίων, ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, πέραν τοῦ ὅτι συγχωνεύουν τὰς θείας ὑποστάσεις κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Σαβελλίου.
- 29 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας κτίσμα τὸ ἀπὸ τοὺς ἀγίους λαμβανόμενον ἐκ τοῦ «κατοικοῦντος εἰς τὸν Χριστὸν πληρώματος τῆς θεότητος»⁹ ὡς δεχομένους μὲ αὐ-

9. Κολ. 2, 9· πρβλ. αὐτόθι, 1, 19.

θεν καὶ τὸ πλήρωμα ἐκεῖνο, ταῦτόν δ' εἶπειν, τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐνέργειαν καὶ φύσιν, καὶ ἄρειανούς ἐντεῦθεν ὄντας.

30 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς τὴν φυσικὴν τάξιν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ὁ Υἱὸς δευτερεύει τοῦ Πατρὸς, ἅτε ἄκτιστον — πῶς γὰρ οὐ; — δοξάζοντας οὐσίαν εἶναι ἐκ τοῦ λέγειν πᾶν ἄκτιστον οὐσίαν, ὡς κἀντεῦθεν ἔστιν ὡς, συμφωνοῦντας τῷ Ἀρείῳ κατ' αὐτοὺς γὰρ οὕτω κατ' οὐσίαν ὁ Υἱὸς δευτερεύει τοῦ Πατρὸς.

31 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ μηδὲν διαφέρειν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ὡς μετὰ τοῦ ἀθέλητον Θεὸν εἰσάγειν καὶ τὰ κτίσματα θεοῦ ποιοῦντας. ἐπεὶ γὰρ κατὰ θέλησιν Θεοῦ γεγόναμέν τε καὶ ἐσμέν, κατὰ φύσιν Θεοῦ γεγόναμέν τε καὶ ἐσμέν, εἴπερ μηδὲν διαφέρει τῆς θείας φύσεως ἢ θέλησις.

32 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας κτιστὴν τὴν διαφορουσαν τῆς θείας φύσεως θείαν θέλησιν, ὡς μετὰ τῆς ἄλλης δυσσεβείας καὶ μονοθελήτας ὄντας καὶ τῶν πώποτε ἐκείνων χείρους, κτιστὸν γὰρ μόνον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ θέλημα δοξάσουσιν, εἴπερ ἡ θεία φύσις κατ' αὐτοὺς θέλημα ἄκτιστον οὐκ ἔχει ἀλλὰ καὶ ὡς μονοφυσίτας ὄντας καὶ τῶν πώποτε ἐκείνων χείρους, κτιστὴν γὰρ μόνην ἔξει κατ' αὐτούς ποτε φύσιν ὁ Χριστός· καταλλήλου γὰρ θελήματος χωρὶς, ἄκτιστος φύσις οὐκ ἔστιν.

33 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς κτιστὴν λέγοντας τὴν ἐνθεωρουμένην τῇ θείᾳ φύσει ἐνέργειαν, ὡς μονοθελήτας ὄντας τῶν παλαιῶν ἐκείνων χείρους, ἅτε καὶ κτίσμα τὸν Θεὸν κἀντεῦθεν ποιοῦντας.

34³⁰ Ἀποβαλλόμεθα τοὺς ἀδιάφορον εἶναι λέγοντας τῇ θείᾳ οὐσίᾳ τὴν θείαν ἐνέργειαν, καὶ τὴν ἐνέργειαν ταύτην τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὕτω συναλείφοντας εἰς μίαν τὰς τρεῖς ὑποστάσεις κατὰ Σαβέλλιον.

10. Κατὰ Εὐνομίου 3, 1, PG 29, 656A. Ὁ Υἱὸς δευτερεύει τοῦ Πατρὸς οὐχὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν.

τὸ κτίσμα καὶ τὸ πλήρωμα ἐκεῖνο ἢ μὲ ἄλλους λόγους τόσον τὴν θεῖαν ἐνέργειαν ὅσον καὶ τὴν θεῖαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄντας δι' αὐτὸ Ἀρειανούς.

30 Ἀποβάλλομεν τοὺς φρονοῦντας ὅτι ἡ φυσικὴ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τάξις, κατὰ τὴν ὁποῖαν συμφώνως μὲ τοὺς λόγους τοῦ μεγάλου Βασιλείου¹⁰ ὁ Υἱὸς δευτερεύει τοῦ Πατρὸς, ὡς ἄκτιστος —διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συμβαίνη ἄλλως;—, εἶναι οὐσία, ἀφοῦ πᾶν ἄκτιστον θεωροῦν οὐσίαν, ὡς συμφωνοῦντας καὶ μὲ αὐτὸ ἐνίστε πρὸς τὸν Ἄρειον· διότι κατ' αὐτοὺς οὕτω ὁ Υἱὸς δευτερεύει τοῦ Πατρὸς.

31 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ δὲν διαφέρει καθόλου τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ὡς καθιστῶντας καὶ τὰ κτίσματα θεοῦς πέραν τοῦ ὅτι εἰσάγουν ἀθέλητον Θεόν· καθ' ὅσον ἐγίναμεν καὶ εἴμεθα κατὰ θέλησιν Θεοῦ, ἐὰν δὲν διαφέρῃ καθόλου ἡ θέλησις τῆς θείας φύσεως.

32 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι εἶναι κτιστὴ ἡ διαφέρουσα τῆς θείας φύσεως θεία θέλησις, ὡς ὄντας πλὴν τῆς ἄλλης δυσσεβείας καὶ μονοθελήτας χειροτέρους καὶ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς παλαιοῦς, διότι μόνον κτιστὸν θέλημα δέχονται ἐπὶ Χριστοῦ, ἀφοῦ κατ' αὐτοὺς ἡ θεία φύσις δὲν ἔχει ἄκτιστον θέλημα, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄντας μονοφυσίτας χειροτέρους καὶ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς παλαιοῦς, διότι ὁ Χριστὸς κάποτε θὰ ἔχη μόνον κτιστὴν, ἐφ' ὅσον χωρὶς κατάλληλον θέλημα δὲν ὑπάρχει ἄκτιστος φύσις¹¹.

33 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας κτιστὴν τὴν ὑφισταμένην εἰς τὴν θεῖαν φύσιν ἐνέργειαν, ὡς μονοθελήτας χειροτέρους ἀπὸ ἐκείνους τοὺς παλαιοῦς, διότι καὶ μὲ αὐτὰ καθιστοῦν κτίσμα τὸν Θεόν.

34 Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ἡ θεία ἐνέργεια εἶναι ἀδιάφορος τῆς θείας οὐσίας καὶ ὅτι ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὕτω συγχωνεύοντας τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἰς μίαν κατὰ Σαβέλλιον.

11. Βλ. Μαξίμου, Ζήτησιν μετὰ Πύρρου, PG 91, 341A καὶ Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Ἐκθεσὶν ὀρθοδόξου πίστεως 3, 15, PG 94, 1056C.

- 35 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας τὴν ἐκ τοῦ θείου Πνεύματος ἄκτιστον ἐνέργειαν ἀδιάφορον εἶναι τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσία, ὡς ἐκ τοῦ Πνεύματος εἶναι λέγοντας τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ.
- 36 5 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας «τὴν αἰεὶ οὔσαν ἐκ τοῦ αἰεὶ ὄντος Θεοῦ χάριν» εἶναι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἔσται γὰρ κατ' αὐτοὺς καὶ ὁ Πατὴρ αὐτὸς ἐκ τινος, καὶ ἀπλῶς ἢ ἀνωτάτω καὶ προσκυνητῆ Τριάς ἐξ ἄλλου τινός, οὐκ οἶδα τίνος Θεοῦ.
- 37 10 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς μὴ λέγοντας κοινὰς εἶναι οὐσιώδεις ἐνεργείας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ πρὸς ἀναιρέσιν τῶν κοινῶν τούτων οὐσιωδῶν ἐνεργειῶν μόνον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸν ἅγιον οὐσιώδεις ἐνεργείας λέγοντας καὶ οὕτω τοῖς
15 τοῦ Ἀπολιναρίου λόγοις συμφωνοῦντας.
- 38 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς ἕκαστον τῶν φυσικῶς προσόντων τῷ Θεῷ οὐσίαν λέγοντας, ὡς ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων οὐσιῶν σύνθετον εἶναι δεικνύντας τὸν Θεόν.
- 39 Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας μόνας τὰς θείας ὑποστάσεις πρὸς ἀλλήλας διαφέρειν, ἀλ' οὐχὶ καὶ τὰς θείας
20 δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας, καὶ κατηγοροῦντας ὡς πολυθέων τῶν μὴ ἀνεχομένων ἀδιάφορον φάναι τῆ προγνωστικῆ δυνάμει τε καὶ ἐνεργείᾳ τὴν δημιουργικὴν, ἢ ταύτη τὴν θεουργικὴν, ἢ ταύταις πάλιν τὴν θελητικὴν καὶ ἐπὶ
25 τῶν ἄλλων καταλλήλως, ὡς συγχέοντας τὸ θεῖον καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ παντοδύναμον τελέως ἀναιροῦντας, καὶ ἀδύναμον, μᾶλλον δὲ ἀνύπαρκτον Θεὸν εἰσάγοντας· τὸ γὰρ ἀδύναμον, οὐκ ἔστιν ὄλως, καὶ τὸ πᾶς ἐπὶ τῶν ἀδιαφόρων παντάπασιν οὐκ ἂν λεχθεῖη.
- 40³⁰ Ἀποβαλλόμεθα τοὺς λέγοντας ἀδιάφορον εἶναι τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν, ὡς δι' ἀλλήλων ἀναιροῦντας ἀμφοτέρας, καθάπερ καὶ τὰς ὑποστάσεις ὁ Σαβέλλιος, καὶ ἀθέους ἑαυτοὺς ποιοῦντας, ὡς κᾀκεινος ἑαυτόν.

- 35** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι ἡ ἐκ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἄκτιστος ἐνέργεια εἶναι ἀδιάφορος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὡς λέγοντας ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς προέρχεται ἐκ τοῦ Πνεύματος.
- 36** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι «ἡ πάντοτε ὑπάρχουσα ἐκ τοῦ πάντοτε ὑπάρχοντος Θεοῦ χάρις»¹² εἶναι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· διότι κατ' αὐτοὺς θὰ εἶναι καὶ ὁ Πατὴρ ὁ ἴδιος ἀπὸ κάποιον καὶ γενικῶς ἡ ὑψίστη καὶ προσκυνητὴ Τριάς θὰ εἶναι ἀπὸ κάποιον ἄλλον, δὲν γνωρίζω ποῖον, Θεόν.
- 37** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι δὲν ὑπάρχουν κοιναὶ οὐσιώδης ἐνέργειαι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, λέγοντας δὲ πρὸς ἀναίρεσιν τῶν κοινῶν τούτων οὐσιωδῶν ἐνεργειῶν μόνον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα οὐσιώδεις ἐνεργείας, καὶ οὕτω συμφωνοῦντας πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἀπολιναρίου.
- 38** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας οὐσίαν ἕκαστον τῶν φυσικῶς προσόντων εἰς τὸν Θεόν, ὡς παρουσιάζοντας τὸν Θεὸν νὰ εἶναι σύνθετος ἀπὸ πολλὰς καὶ διαφόρους οὐσίας.
- 39** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι διαφέρουν μόνον αἱ θεῖαι ὑποστάσεις πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ' ὄχι καὶ αἱ θεῖαι δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι, καὶ κατηγοροῦντας ὡς πολυθεοὺς τοὺς μὴ δεχομένους νὰ εἴπουν τὴν δημιουργικὴν ἀδιάφορον πρὸς τὴν προγνωστικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἢ τὴν θεουργικὴν πρὸς αὐτὴν ἢ πάλιν τὴν θελητικὴν πρὸς αὐτάς καὶ τὰς παρομοίας πρὸς ἄλλας, ὡς συγχέοντας τὸ θεῖον καὶ ἀναιροῦντας τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ τελείως καὶ εἰσάγοντας ἀδύναμον, μᾶλλον δὲ ἀνύπαρκτον Θεόν. Διότι τὸ ἀδύναμον δὲν ὑπάρχει καθόλου καὶ τὸ πᾶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη ἐφαρμογὴν εἰς ἐντελῶς ἀδιάφορα πράγματα.
- 40** Ἀποβάλλομεν τοὺς λέγοντας ὅτι εἶναι ἀδιάφορος ἡ θεία οὐσία καὶ ἡ θεία ἐνέργεια, ὡς ἀναιροῦντας ἀμφοτέρας δι' ἀλλήλων, καθὼς τὰς ὑποστάσεις ὁ Σαβέλλιος, καὶ καθιστῶντας ἑαυτοὺς ἀθέους ὡς καὶ ἐκεῖνος ἑαυτόν.

ΟΤΙ ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΚΑΤ' ΑΥΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑ ΨΕΥΔΟΣ ΕΣΤΙΝ ΑΥΤΟΧΡΗΜΑ

ΚΑΙ ΤΩΙ ΑΓΙΟΡΕΙΡΙΚΩΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΣΥΝΟΔΙΚΩΙ ΤΟΜΩΙ ΔΙΑ
ΠΑΝΤΩΝ ΑΝΤΙΘΕΤΟΝ, ΔΙΟ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ ΕΣΤΙ
ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΑΥΤΗΣ, ΚΑΤ' ΑΥΤΟΥ ΔΕ ΜΑΛΛΟΝ
ΩΣ ΑΛΗΘΩΣ ΤΟΥ ΤΟΥΤΟ ΓΡΑΨΑΙ ΤΕΤΟΛΜΗΚΟΤΟΣ

1 Ὁ δυσσεβείας ἡμᾶς γραφόμενος, εἶτα δυσχεραίνων
εἰ μὴ νομίζοιτό τε καὶ ὀνομάζοιτο παρ' ἡμῶν εὐσεβῆς,
αὐτέλεγκτός ἐστι δυσσεβῆς, ἅτε τοῖς ὡς αὐτὸς οἶεται
δυσσεβέσιν ἀρέσκειν κατὰ τὸ σέβας αἰρούμενος. Ἐνδί-
5 κως οὖν ὑποστήσεται τὸν παρ' ἡμῶν ἔλεγχον, ἡμῖν αὐ-
τοῖς συνειδότην χάριτι Χριστοῦ καὶ παρρησιαζομένων
εὐτόλμως τὸ εὐσεβές. Εἰ δ' οὐκ ἀνάσχοιτο μόνον ἀντε-
λεγχόντων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ψευδογρα-
φίας μετὰ μελόν σχῶν δικαίαν ἄσει παλινωδίαν, οὐκ ἐν-
10 δίκως ὑποίσει μόνον, ἀλλὰ καὶ λυσιτελῶς ἑαυτῷ τοὺς
ἐλέγχους μεταχειρίζεται καὶ μεταστήσεται καλῶς ποι-
ῶν πρὸς τὴν τῶν ἐλεγχόντων ἀγάπην τὸ πρὸς αὐτοὺς
ἀπροφάσιστον μῖσος ἀποβαλλόμενος. Οὕτω γὰρ τῆς τῶν
κακῶν χορείας, ἣν νῦν συνεξελίττειν ὑπ' ἀβουλίας ὤψ-
15 θη δεῖν, παρὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος ἐξηρημένος εἶναι
μαρτυρηθήσεται καὶ σοφός· «μὴ ἔλεγχε γάρ», φησί, «κα-
κούς, ἵνα μὴ μισήσωσί σε· ἔλεγχε σοφόν, καὶ ἀγαπή-
σει σε».

2 Νῦν δ', ὡς καινῶν ἀκουσμάτων, ὁ τῶν εὐσεβοῦντων
20 ἀπάντων ἱερός ἡγεμὼν καὶ τῆς καθ' εὐσέβειαν ἀληθεί-
ας τε καὶ σοφίας πρύτανις καὶ διδάσκαλος καὶ τῆς κα-
τὰ Χριστὸν εἰρήνης κῆρυξ καὶ χορηγός, συκοφαντίας καὶ
ψεύδους καὶ τῶν ἐπὶ λύμῃ τῆς καθ' εὐσέβειαν ἀληθεί-
ας ὑφηγητῆς ἀναπέφηνε καὶ λογογραφεῖ τὴν κοινὴν

ΟΤΙ ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΚΑΤ' ΑΥΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑ
ΕΙΝΑΙ ΚΑΘ' ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΓΡΑΜΜΗΝ ΨΕΥΔΟΣ
ΚΑΙ ΚΑΘ' ΟΛΑ ΑΝΤΙΘΕΤΟΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΥΝΟΔΙΚΟΝ ΤΟΜΟΝ, ΔΙΟ ΚΑΙ ΕΙΝΑΙ
ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ,
ΜΑΛΛΟΝ ΔΕ ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΤΟΥΤΟΥ
ΤΟΥ ΤΟΛΜΗΣΑΝΤΟΣ ΝΑ ΓΡΑΨΗ ΤΟΥΤΟ

1 Ὁ καταγγέλλων ἡμᾶς διὰ δυσσέβειαν, ἔπειτα δὲ
δυσαρεστούμενος ὅτι δὲν θεωρεῖται καὶ δὲν ὀνομάζεται
ἀπὸ ἡμᾶς εὐσεβής, εἶναι αὐταποδείκτως δυσσεβής, ἀφοῦ
προτιμᾷ νὰ ἀρέσκη κατὰ τὴν πίστιν εἰς τοὺς κατὰ τὴν ἄ-
ποψίν του δυσσεβεῖς. Δικαίως λοιπὸν θὰ ὑποστῇ τὸν ἔ-
λεγχον ἀπὸ ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἀνα-
γνωρίζομεν καθ' ἑαυτοὺς τὸ εὐσεβὲς καὶ τὸ διακηρύσ-
σομεν μὲ τόλμην. Ἐὰν δὲ ὄχι μόνον ἀνεχθῇ τὸν ἀντέλεγ-
χον ἡμῶν ἀλλὰ καὶ μεταμελούμενος διὰ τὴν ἐναντίον ἡ-
μῶν ψευδογραφίαν του ψάλη δικαίαν παλινωδίαν, δὲν θὰ
ὑποφέρῃ μόνον δικαίως ἀλλὰ καὶ θὰ χρησιμοποίησῃ ἐπω-
φελῶς δι' ἑαυτὸν τοὺς ἐλέγχους καὶ θὰ μεταστῇ καλῶς
ποιῶν πρὸς τὴν ἀγάπην τῶν ἐλεγχόντων ἀπορρίψας τὸ
πρὸς αὐτοὺς ἀδικαιολόγητον μῖσος. Οὕτω πράγματι θὰ
μαρτυρηθῇ ἀπὸ τὸν σοφὸν Σολομῶντα ὅτι εἶναι ἔξω ἀπὸ
τὴν χορείαν τῶν κακῶν, μὲ τοὺς ὁποίους ἀπὸ ἀβουλίαν
ἐνόμισεν ὅτι πρέπει νὰ συμπορεύεται, καὶ ὅτι εἶναι σοφός·
διότι λέγει, «νὰ μὴ ἐλέγχῃς κακοὺς διὰ νὰ μὴ σὲ μισήσουν·
νὰ ἐλέγχῃς σοφόν, καὶ θὰ σὲ ἀγαπήσῃ»¹.

2 Τώρα δέ, ὅποια καινὰ ἀκούσματα, ὁ ἱερός ἡ-
γεμῶν ὄλων τῶν εὐσεβοῦντων, ὁ πρύτανις καὶ διδάσκα-
λος τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας καὶ σοφίας, ὁ κῆρυξ
καὶ ὁδηγός τῆς κατὰ Χριστὸν εἰρήνης, παρουσιάσθη ὡς
καθηγητής τῆς συκοφαντίας καὶ τοῦ ψεύδους καὶ γενικῶς
ἐκείνων τὰ ὅποια ἀφανίζουν τὴν κατ' εὐσέβειαν ἀλήθειαν,
γράφει λόγους πρὸς κοινὴν βλάβην τῶν ὑπ' αὐτὸν ψυχῶν

τῶν ὑπ' αὐτὸν ψυχῶν βλάβην καὶ ἀναπιμπλάναι σπεύδει παντάπασιν ἀνιέρου στάσεως τὸ ὑπήκοον. Τί γὰρ εἰ προοιμιαζόμενος, «ἐγχαράξαι», φησί, «τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα, ὡς τὴν φροντίδα τῶν ψυχῶν ἀναδεδεγμένος
 5 καὶ περιποιεῖσθαι τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς ὀφείλων»; Καὶ τοῦτο ψεῦδός ἐστι δυσφώρατον καὶ συμμιγὲς ἀπάτη, κἄν τις μοῖρα τῆς ἀληθείας προσῆ δελέατος χάριν προβεβλημένη καὶ τῇ τοῦ ψεύδους λύμη δολίως προσηρημένη. Τὸ μὲν γὰρ ἐγκεχαράχθαι ταυτὶ τὰ γράμματα πρὸς
 10 περιποίησιν σωτηρίας, ψεῦδος, ὡς αὐτίκα δειχθήσεται, τὸ δ' ἀναδεδέχθαι, ταυτηνὶ τὴν φροντίδα καὶ ὀφείλειν τὴν περιποίησιν, ἀληθὲς μὲν, ἀλλ' εἰς τὸ δόξαι τὸ ψεῦδος ἀλήθειαν προενήνεκται. Τίνος δὴ καὶ χάριν ἐγχαράξαι δεῖν ἔγνω πρὸς πᾶσαν τὴν ἱερὰν ἐκκλησίαν ταυτὶ
 15 τὰ γράμματα; «Ἐπειδήπερ», φησὶν, «ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς θορυβοῦσί τινας ἐξ ὑμῶν οἱ τοῦ Παλαμᾶ ὄπαδοι καὶ σπουδασταὶ καὶ δμόφρονες, ἀναγκαῖον ἔκριεν ἐγχαράξαι πρὸς ὑμᾶς τὰ παρόντα γράμματα, ὡς ἂν μὴ τῇ τοῦ ἀληθοῦς ἀγνοίᾳ» συμβαίνοι «συλαγωγεῖ-
 20 σθαί τινας ἀφ' ὑμῶν».

3 Ὅτι μὲν οὖν τὴν τοῦς ἀληθοῦς ἀγνοίαν ἐπαγγελλόμενος ἀναιρηῆσαι, τὴν ἐπίγνωσιν σπεύδει τῆς ἀληθείας ἐκ μέσου ποιήσασθαι καὶ ὡς συκοφαντία περιφανῆς τὸ θορυβεῖν τοὺς ὄπαδούς, ὡς αὐτός φησι, τοῦ Παλαμᾶ
 25 καὶ σπουδαστὰς καὶ δμόφρονας, δῆλον ἔσται προϊόντος τοῦ λόγου. Νυνὶ δ' οἶμαι χρῆναί τε καὶ ἀναγκαῖον εἶναι ἐκφῆναι, τίνες, οὓς φησιν οὗτος ὄπαδούς εἶναι τοῦ Παλαμᾶ καὶ σπουδαστὰς καὶ δμόφρονας, ἀλλὰ καὶ τοῦτο προεκφῆναι χρεῶν τίνος ἔνεκα τὰ τρία ταῦτα συνῆψε
 30 καὶ τοὺς αὐτοὺς ἔφη καὶ ὄπαδούς καὶ σπουδαστὰς καὶ δμόφρονας; Τῇ γὰρ συναφείᾳ τῶν τριῶν τούτων πολυειδῆς τε καὶ βαθύς ἀνείργασται δόλος τῷ συγγραφεῖ τῆς προκειμένης ἀπάτης· τὸ γὰρ εἰς αὐτὸν ἦκον κατὰ πάν-

2. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 891.

3. Αὐτόθι.

4. Αὐτόθι.

5. Αὐτόθι.

καὶ σπεύδει νὰ γεμίση τοὺς ὑπηκόους του μὲ ἀνίερρον ἀνταρσίαν. Διότι ποίαν ἀξίαν ἔχει ὅτι εἰς τὸ προοίμιον λέγει ὅτι ἐπιδιώκει, «νὰ χαράξη τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα ὡς ἔχων ἀναλάβει τὴν φροντίδα τῶν ψυχῶν καὶ ὀφείλων νὰ ἐπιμεληθῇ τῆς σωτηρίας αὐτῶν»²; Τοῦτο εἶναι ψεῦδος δυσσύλληπτον καὶ ἀνάμικτον μὲ ἀπάτην, ἔστω καὶ ἂν συνυπάρχη κάποιον μόριον ἀληθείας, προβεβλημένον ὡς δέλεαρ καὶ προσηρτημένον δολίως εἰς τὸν ὄλεθρον τοῦ ψεύδους. Τὸ ὅτι μὲν αὐτὰ τὰ γράμματα ἔχουν χαραχθῇ πρὸς προετοιμασίαν τῆς σωτηρίας εἶναι ψεῦδος, ὅπως θὰ δειχθῇ ἀμέσως, τὸ δὲ ὅτι αὐτὸς ἔχει ἀναδεχθῇ αὐτὴν τὴν φροντίδα καὶ ὀφείλει τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι βεβαίως ἀληθές, ἀλλὰ ἔχει προταχθῇ διὰ νὰ φανῇ τὸ ψεῦδος ἀλήθεια. Διὰ ποῖον σκοπὸν ἔκρινεν ὅτι πρέπει νὰ χαράξη αὐτὰ τὰ πρὸς ὄλην τὴν Ἐκκλησίαν γράμματα; «Ἐπειδὴ», λέγει, «ἡ μετριότης ἡμῶν ἐπληροφόρηθη ὅτι θορυβοῦν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, οἱ ὀπαδοὶ καὶ σπουδασταὶ καὶ ὁμόφρονες τοῦ Παλαμᾶ, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ χαράξη πρὸς σᾶς τὰ παρόντα γράμματα, οὕτως ὥστε νὰ μὴ συλαγωγοῦνται μερικοὶ ἀπὸ σᾶς ἐξ ἀγνοίας τῆς ἀληθείας»³.

3 Ὅτι ὁμως ἐπαγγελλόμενος νὰ ἀναιρέση τὴν ἀγνοίαν τῆς ἀληθείας σπεύδει νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸ μέσον τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας καὶ ὅτι εἶναι φανερὰ συκοφαντία ὅτι δῆθεν θορυβοῦν οἱ ὀπαδοί, ὅπως αὐτὸς λέγει καὶ σπουδασταὶ καὶ ὁμόφρονες τοῦ Παλαμᾶ⁴, θὰ καταστῇ πρόδηλον ἀπὸ τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου. Τώρα δὲ νομίζω ὅτι πρέπει ἀναγκαίως νὰ φανερώσωμεν ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους αὐτὸς χαρακτηρίζει ὡς ὀπαδοὺς καὶ σπουδαστὰς καὶ ὁμόφρονες τοῦ Παλαμᾶ⁵, ἀλλὰ νὰ προφανερῶσωμεν καὶ τοῦτο, διὰ ποῖον λόγον συνῆψε τὰ τρία ταῦτα καὶ ἐχαρακτήρισε τοὺς αὐτοὺς καὶ ὀπαδοὺς καὶ σπουδαστὰς καὶ ὁμόφρονες; Πράγματι εἰς τὴν σύναψιν τῶν τριῶν τούτων χαρακτηρισμῶν ἔχει ἐμπλεχθῇ πολυειδῆς καὶ βαθύς δόλος ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῆς προκειμένης ἀπάτης· διότι ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτὸν ἐπιτίθεται ἐναντίον ὄλων τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι συμφωνοῦν μὲ

των χωρεῖ τῶν ὁμολογούντων τῷ Παλαμᾷ κατ' εὐσέβειαν, εἰδὼς δὲ τούτους ὄντας σχεδὸν οὐδ' ἀριθμῶ περιληφθῆναι δυνάμενον, καὶ μικροῦ πάντας ἢ τοὺς κρείττους χριστιανῶν, ὑποκλέπτει τοὺς ἀκροωμένους τὴν τοῦ
 5 πλήθους ὑπόνοιαν ὑφαιρούμενος, τὸ 'σπουδαστὰς' προσθεῖς. Πόσους γὰρ ἂν τις λογίσαιτο τοὺς σπουδαστὰς εἶναι τοῦ Παλαμᾷ; Καὶ προσέτι — μᾶλλον καὶ τούτων ὑποτέμνει τὸν ἀριθμὸν —, τὸ 'ὄπαδοὺς' προσγράψας, ὡς εἶναι λογίζεσθαι μηδένας ἑτέρους, ὅτι μὴ τοὺς ἐπομένους
 10 καὶ ὑπηρετουμένους ὁμόφρονας τοῦ Παλαμᾷ τούτῳ καθ' οὗ πολὺς ρεῖ πολλοὺς τε καὶ παντοδαποὺς κῦκλους περιβαλλόμενος, ἅμα καὶ καινῶν δογμάτων τοῦτον ἔξαρχον ὡς ἐν ὀλίγῳ δεικνύς, ὅτι μηδενὶ μὲν αὐτὸς ἔποιτο τῶν νῦν ἢ τῶν ἐξ αἰῶνος εἰρηκότων περὶ Θεοῦ, πάντας δ'
 15 ἔχει τοὺς ὁμόφρονας ἐπομένους αὐτῷ.

4 Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἄνδρας, οὐκ οἶδα τίνας οἷς ἐπιστέλλει, ταῦθ' ὑποκατασκευάζει τὴν ἀρχὴν διὰ βραχέων εὐθύς, τὸ δὲ πλήρωμα τῶν ὀρθοδόξων ἅπαν ὁμοφρονοῦν ἐπιστάμενος τῷ Παλαμᾷ καὶ μάλιστα ὅσοι τῆς κατ'
 20 αὐτὸν ὑποθέσεώς εἰσιν ἐπιγνώμονες, λήσειν τοὺς ἄλλους ἀλογίστως ἤλπισε, προσθεῖς τοὺς «ὄπαδοὺς τε καὶ σπουδαστὰς», ὡς τάχα κατὰ πάντων χωρῶν· οὐ γὰρ ὄπαδοὶ καὶ σπουδασταὶ πάντες, εἰ καὶ πάντες ὁμόφρονες· οὐ γὰρ ἐκεῖνο συνιδεῖν ἐνόμισε τοὺς ἀνθρώπους, ὡς
 25 ὁ πολεμῶν καὶ ἐνὶ τῷ κατὰ τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν, πᾶσιν ἀπαξιαπλῶς τοῖς ὡς ἀληθῶς χριστιανοῖς πολεμεῖ. Κατὰ τίνων δὲ καὶ τὸ γράμμα τοῦθ' ὡς ἀληθῶς συνέθηκε νῦν; Οὐ κατὰ τῶν μὴ προσιεμένων τὴν ἐπ'
 'Ακινδύνῳ τούτου χειροτονίαν, ὑπὲρ ἧς καὶ προήχθη
 30 ταῦτα γράφειν; Καὶ τοῦτο μᾶλλον κατὰ τῶν μὴ συχωρούντων τὰς ἐπ' αὐτῷ μείζους ψήφους εἰς τέλος προενεγκεῖν, ὧν ἔστι καὶ ἡ τὴν αὐτοκράτορα Ρωμαίων ἀρχὴν ψήφῳ Θεοῦ περιέπουσα καὶ ὁ θεοστεφῆς ταύτης

τὸν Παλαμᾶν εἰς τὴν εὐσεβειαν, ἐπειδὴ δὲ γνωρίζει ὅτι οὗτοι εἶναι πλῆθος σχεδὸν μὴ δυνάμενον νὰ περιληφθῆ εἰς ἀριθμὸν, ὅτι εἶναι παρ' ὀλίγον ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ ἢ οἱ καλύτεροι τῶν Χριστιανῶν, ἔξαπατᾶ τοὺς ἀκροατὰς τοῦ ἀφαιρῶν τὴν ὑπόνοιαν περὶ τοῦ πλήθους μὲ τὴν προσθήκην τῆς λέξεως 'σπουδασταί'. Πράγματι πόσους θὰ υπελόγιζε κανεὶς ὅτι εἶναι οἱ σπουδασταὶ τοῦ Παλαμᾶ; Καὶ προσέτι μὲ τὴν ἐπισύναψιν τοὺς 'ὄπαδούς' — μᾶλλον καὶ αὐτῶν τὸν ἀριθμὸν περικόπτει —, ὥστε νὰ νομίζεται ὅτι δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ὁμόφρονες, τοὺς ἀκολουθοῦντας καὶ ὑπηρετοῦντας τὸν Παλαμᾶν τοῦτον, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ρεεὶ ὀρμητικὸς, σχηματίζων πολλοὺς καὶ παντοειδεῖς κύκλους γύρω του, συγχρόνως δὲ οὔτε ὀλίγον οὔτε πολὺ δεικνύων αὐτὸν ἔξαρχον καινῶν δογμάτων⁶, διότι τάχα αὐτὸς μὲν δὲν ὑπῆρξεν ὄπαδὸς κανενὸς ἀπὸ τοὺς ὁμιλήσαντας περὶ Θεοῦ, τοὺς τωρινούς ἢ τοὺς παλαιούς, ἔχει δὲ ὄπαδούς ὅλους τοὺς ὁμόφρονες αὐτοῦ.

- 4 Αὐτὰ λοιπὸν συρράφει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐν συντομία. Πρὸς τοὺς ἄνδρας, εἰς τοὺς ὁποίους γράφει, δὲν γνωρίζω ποίους, γνωρίζων δὲ ὅτι τὸ πλήρωμα τῶν ὀρθοδόξων ὁμοφρονεῖ μὲ τὸν Παλαμᾶν, καὶ μάλιστα οἱ ἐπιγνώμονες τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἤλπισεν ἀλογίστως ὅτι θὰ διαφύγη τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλων, μὲ τὸ νὰ προσθέσῃ τοὺς «ὄπαδούς καὶ σπουδαστάς», ὡς ἐπιτιθέμενος τάχα ἐναντίον ὄλων· διότι δὲν εἶναι ὅλοι ὄπαδοὶ καὶ σπουδασταί, ἂν καὶ ὅλοι εἶναι ὁμόφρονες. Ἐνόμισεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ ἀντιληφθοῦν ἐκεῖνο, ὅτι ὁ πολεμῶν ἐναντίον ἔστω ἐνὸς διὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς εὐσεβείας, πολεμεῖ ἀληθῶς ἐναντίον ὄλων τῶν Χριστιανῶν. Ἐναντίον ποίων δὲ συνέθεσε πράγματι καὶ τὸ γράμμα τοῦτο τώρα; Δὲν τὸ συνέθεσεν ἐναντίον τῶν μὴ ἀναγνωριζόντων τὴν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονίαν τοῦ Ἀκινδύνου, χάριν τῆς ὁποίας προήχθη νὰ γράψῃ ταῦτα; Θὰ ἔλεγον μᾶλλον ἐναντίον τῶν μὴ ἐπιτρεπόντων εἰς αὐτὸν νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν εἰς ἀνώτερα ἐκλογὴν αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἡ ἐλέω Θεοῦ διαχειριζομένη τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν τῶν

παῖς, ἡ μόνη διαδοχὴ τοῦ ἐκ Θεοῦ κράτους, ἡ μόνη περιλειπομένη τοῖς Ρωμαίοις ἐλπίς. Κατ' αὐτῶν οὖν τῶν θειοτάτων ἡμῶν βασιλέων καὶ τῶν ἐν τέλει καὶ τῆς συγκλήτου γράφων ἀπλῶς ἀπάσης, ὡς προσωπεῖω χρῆται
 5 τῷ Παλαμᾷ.

5 Φέρε δ' ὅμως κατὰ πλήθη μακρῷ πολυάριθμα διελόντες, ἀπαριθμησώμεθα πάντα, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, τοὺς τῷ Παλαμᾷ τούτῳ τὴν εὐσέβειαν ὁμολόγους τε καὶ ὁμόφρονας. Τίνες οὖν οὗτοι; Τὸ "Ἁγιον" Ὄρος ἅπαν,
 10 ἡ τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν ἀκριβείας ἐστία καὶ ρίζα καὶ κορυφή, τὸ καλοῦ παντὸς ἐνδιαίτημα, τὸ παντὸς ἄγους ἐλεύθερον καὶ παντὸς πάθους ἐναγοῦς ἀνώτερον καὶ παντοδαποῦς ἀγιωσύνης ἀνάπλεων, διὸ καὶ τῆς ἀγιωσύνης φερωνύμως ἐπώνυμον. Οὗτοι δὴ πάντες, δι'
 15 ἐγγράφου Τόμου τὴν πρὸς τὸν Παλαμᾶν ὁμοφροσύνην ἀνεκῆρυξαν πᾶσι, καὶ τοῦτο τελευτῶντός τοῦ Τόμου προσγράψαντες καὶ μετὰ τὸ προθεῖναι κεφαλαιωδῶς τὰ τῷ Παλαμᾷ γεγραμμένα περὶ τῆς νῦν ὑποθέσεως, ὅτι «ταῦτα ὑπὸ τῶν Γραφῶν ἐδιδάχθημεν, ταῦτα παρὰ τῶν
 20 ἡμετέρων πατέρων παρελάβομεν, ταῦτα διὰ τῆς μικρᾶς ἐγνώκαμεν πείρας, ταῦτα καὶ τὸν ἐν ἱερομονάχοις τιμιώτατον καὶ ἀδελφὸν ἡμέτερον κῦρ Γρηγόριον ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζόντων συγγραψάμενον ἰδόντες καὶ ἀποδεξάμενοι ὡς ταῖς τῶν ἁγίων ἀκριβῶς ἐχόμενα παραδό-
 25 σεσι, πρὸς πληροφορίαν τῶν ἐντυγχανόντων ὑπεγράψαμεν». Μετὰ μέντοι τὰς ὑπογραφὰς τοῦ τε σεβασμιωτάτου πρώτου καὶ τῶν ἄλλων λογάδων, ἐπισφραγίζων ὁ ἱερώτατος Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους ἱεράρχης, φησὶν, ὅτι «διὰ τούτων ἅπαν τὸ "Ἁγιον" Ὄρος συμφωνοῦν-
 30 τες ὑπέγραψαν» καὶ τοῦτο προσγράφωντες, ὡς, «εἴ τις μὴ συμφωνεῖ τοῖς ἁγίοις καθάπερ ἡμεῖς, τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν οὐ παραδεξόμεθα».

6 Τοιγαροῦν αἰσχυνέσθωσαν οἱ καινοφωνίαν περὶ τὸ σέβας ἐγκαλοῦντες τοῖς τοῦ Παλαμᾶ λόγοις, οἱ «τὸ φρό-
 35 νημα καὶ τὴν πίστιν ἀμφίβολον» ἀποκαλοῦντες αὐτόν,

Ρωμαίων καὶ ὁ θεοστεφῆς υἱὸς αὐτῆς, ὁ μόνος διάδοχος τῆς ἐκ Θεοῦ δυνάμεως, ἡ μόνη ἀπολειπομένη εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐλπίς. Κατ' αὐτῶν λοιπὸν τῶν θειοτάτων βασιλέων ἡμῶν καὶ τῶν ὑπουργῶν καὶ ὀλοκλήρου τῆς συγκλήτου γράφων, χρησιμοποιοεῖ ὡς προσωπεῖον τὸν Παλαμᾶν.

5 Ἄς διαιρέσωμεν ὁμως τὰ πολυάρθρα εἰς ἕκτασιν πλήθη καὶ ἄς ἀπαριθμήσωμεν κατὰ τὸ δυνατόν ὅλους τοὺς ὁμολόγους καὶ ὁμόφρονας μὲ τὸν Παλαμᾶν τοῦτον κατὰ τὴν εὐσέβειαν. Ποῖοι λοιπὸν εἶναι αὐτοί; Ὀλόκληρον τὸ "Ἄγιον" Ὄρος, ἡ ἐστία καὶ ρίζα καὶ κορυφή τῆς ἀκριβείας εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐσέβειαν, τὸ ἐνδιαίτημα παντός καλοῦ, τὸ ἐλεύθερον παντός ἄγους καὶ ἀνώτερον παντός ἐναγοῦς πάθους, τὸ πληρὸς παντοειδοῦς ἀγιωσύνης, διὸ καὶ εἶναι ὄνομα καὶ πρᾶγμα τῆς ἀγιωσύνης. Αὐτοὶ δὲ ὅλοι, δι' ἐγγράφου Τόμου διεκήρυξαν εἰς ὅλους τὴν ὁμοφροσύνην πρὸς τὸν Παλαμᾶν, παραθέσαντες εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου καὶ ἀφοῦ προέταξαν κεφαλαιωδῶς τὰ γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ περὶ τῆς παρούσης ὑποθέσεως, καὶ τοῦτο, ὅτι «ταῦτα ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὰς Γραφάς, ταῦτα παρελάβομεν ἀπὸ τοὺς πατέρας ἡμῶν, ταῦτα ἐγνωρίσαμεν διὰ τῆς μικρᾶς πείρας, ταῦτα ἰδόντες ὅτι συνέγραψε καὶ ὁ τιμιώτατος μεταξὺ τῶν ἱερομονάχων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν κῦρ Γρηγόριος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων καὶ ἀποδεχθέντες ὡς συμφωνοῦντα ἀκριβῶς πρὸς τὰς παραδόσεις τῶν ἁγίων, ὑπεγράψαμεν πρὸς πληροφορίαν τῶν ἀναγνωστῶν». Μετὰ τὰς ὑπογραφὰς ὁμως τοῦ σεβασμιωτάτου πρώτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιλέκτων, ὁ ἱερώτατος ἱεράρχης Ἰερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους ἐπισφραγίζων λέγει ὅτι «διὰ τούτων ὅλοι οἱ Ἁγιορεῖται συμφωνοῦντες ὑπέγραψαν», προσγράφοντες καὶ τοῦτο, ὅτι «ἐὰν κανεῖς δὲν συμφωνῇ μὲ τοὺς ἁγίους, ὅπως ἡμεῖς, δὲν θὰ δεχώμεθα αὐτὸν εἰς κοινωνίαν»⁷.

6 Ἐπομένως, ἄς ἐντρέπωνται οἱ καταγγέλλοντες τοὺς λόγους τοῦ Παλαμᾶ διὰ καινοφωνίαν σχετικῶς μὲ τὴν εὐσέβειαν, οἱ ἀποκαλοῦντες αὐτὸν «ἀμφίβολον κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τὴν πίστιν», οἱ θεωροῦντες αὐτὸν «ξένον πρὸς

οἱ «τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας ξένον, ὡς ἀπειθῆ τε καὶ ἀνυ-
 πότακτον». Ἀκουέτωσαν γάρ, ὡς ὁ Παλαμᾶς οὗτος, οὗ
 τὴν εὐσέβειαν ἀποκηρύττειν οὐκ ὤκνησαν, ταῖς ἁγίαις
 Γραφαῖς καὶ ταῖς τῶν πατέρων ἀκριβῶς ἔπεται παρα-
 5 δόσεσι καὶ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων, ταῦτό δ' εἰπεῖν,
 τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας προαγωνίζεται, καὶ ὡς αὐτό τε
 πᾶν τὸ τῆς ἁγιωσύνης ἐπώνυμον Ὁρος συμμαρτυροῦν-
 τες καὶ πᾶν τὸ τῆς εὐσεβείας ἀντεχόμενον χριστῶνυμον
 γένος ὁμόφρονές εἰσι τῷ Παλαμᾶ τούτῳ. Οὐ γὰρ ἔστιν,
 10 οὐκ ἔστιν οὐδεὶς τῶν εὐσεβῶς φρονούντων, ὃν εἰς κοι-
 νωνίαν τὸ θεῖον Ὁρος οὐ παραδέχεται. Τίνες οὖν ὄν νῦν
 ὁ πατριάρχης «τὴν φροντίδα ποιεῖται τοῦ μὴ συλαγωγεῖ-
 σθαι παρὰ τῶν ὁμοφρονούντων τῷ Παλαμᾶ»; Πᾶντως
 τῶν μὲν εὐσεβῶν καὶ τᾶ τῆς ὑποθέσεως πρὸς ἀκρίβειαν
 15 ἐγνωκότων οὐδεὶς, βαρλααμίται δὲ πάντες καὶ ὁ μετὰ
 τὴν τοῦ Βαρλαάμ συνοδικὴν καταδίκην καὶ τὴν μετ'
 αἰσχύνης φυγὴν, ἄλλος Βαρλαάμ Ἀκίνδυνος, ὃ συνέ-
 ταξεν ἑαυτὸν καὶ δι' ὃν ἀρτίως τὴν ἱερωσύνην ἠχρείω-
 σεν, ὃ καταθύμια πράττων, εὐθὺς ἐκ προοιμίων ἐπιχει-
 20 ρεῖ καταλύειν τὸν Συνοδικὸν τόμον, τῶν θορυβεῖν ὑπ'
 αὐτοῦ συκοφαντούμενων προστάτην εἶναι λέγων τὸν
 Παλαμᾶν καὶ καλεῖν ἐπαξιῶν ἱερέα Θεοῦ καὶ τῆς γι-
 γνομένης κἂν τῷ Τόμῳ κειμένης τιμῆς ἀποστερῶν.

7 Ἀλλὰ τὸ μὲν Ὁριον Ὁρος οὕτω. Θεσσαλονικέων
 25 δὲ ναξιραίων οἱ καθ' ἠσυχίαν διὰ βίου τῷ Θεῷ προσα-
 νέχοντες καὶ αὐτοὶ τόμον ὁμόλογον ἐποιήσαντο καὶ ταῖς
 οἰκείαις χερσὶ τὴν πρὸς τὸν Παλαμᾶν ὁμόφρονα κατ'
 εὐσέβειαν γνώμην ὑπεσημῆναντο καὶ τῷ πατριάρχῃ τού-
 τῳ τὴν ἀρχὴν εὐθὺς πέμψαντες ἐνεχείρισαν. Τῶν δὲ
 30 τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης εἰσὶν, οἱ καὶ μαρτυρίου τρέ-
 χουσι δρόμον, ἐπειδήπερ ὁ πατριάρχης, Ἀκινδύνῳ καὶ
 τοῖς ἄλλοις βαρλααμίταις προσθέμενος νῦν, τυραννεῖν
 τὴν ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ στηριζομένην εὐσέβειαν ἐπεχείρη-
 σε, συκοφαντίαις πρὸς τοὺς κρατοῦντας τοὺς αὐτῷ

8. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα PG 150, 892AD - 893A.

9. Αὐτόθι, PG 150, 892.

τὴν ἱερὰν Ἐκκλησίαν, ὡς ἀπειθῆ καὶ ἀνυπότακτον»⁸. " Ἄς ἀκούσουν λοιπὸν ὅτι ὁ Παλαμᾶς οὗτος, τοῦ ὁποίου δὲν ἐκουράσθησαν νὰ ἀποκηρύσσουν τὴν εὐσέβειαν, ἀκολουθεῖ ἀκριβῶς τὰς ἀγίας Γραφὰς καὶ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων καὶ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, δηλαδὴ ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅτι συμμαρτυροῦν μὲ αὐτὸν τὸν Παλαμᾶν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπώνυμον τῆς ἀγιωσύνης " Ὅρος ὀλόκληρον καὶ εἶναι ὁμόφρονες μὲ αὐτὸν ὀλόκληρον τὸ χριστώνυμον γένος, τὸ κρατοῦν τὴν εὐσέβειαν. Διότι δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἀπὸ τοὺς εὐσεβόφρονες, τὸν ὁποῖον δὲν δέχεται εἰς κοινωνίαν. Ποῖοι εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι διὰ τοὺς ὁποίους φροντίζει τώρα ὁ πατριάρχης «νὰ μὴ συλαγωγοῦνται ἀπὸ τοὺς ὁμόφρονες τοῦ Παλαμᾶ»⁹; Κανεὶς πάντως ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς καὶ τοὺς γνωρίζοντας μὲ ἀκρίβειαν τὰ τῆς ὑποθέσεως. Ἀντιθέτως εἶναι ὅλοι οἱ Βαρλααμίται καί, μετὰ τὴν συνοδικὴν καταδίκην καὶ ἐπαίσχυντον φυγὴν τοῦ Βαρλαάμ, ὁ ἄλλος Βαρλαάμ Ἀκίνδυνος, μὲ τὸν ὁποῖον συνεμάχησεν ὁ ἀποστολεύς, χάριν τοῦ ὁποίου ἠχρείωσε προσφάτως τὴν ἱερωσύνην, καὶ πρὸς εὐαρέσκειαν τοῦ ὁποίου εὐθύς ἀπὸ τὸ προῖμιον ἐπιχειρεῖ νὰ καταλύσῃ τὸν Συνοδικὸν τόμον, ἀφοῦ λέγει ὅτι οἱ συκοφαντούμενοι ἀπὸ αὐτὸν ὅτι θορυβοῦν ἔχουν προστάτην τὸν Παλαμᾶν καὶ ἀπαξιώνει νὰ τὸν καλῆ ἱερέα Θεοῦ καὶ τὸν ἀπσπερεῖ τῆς προσγενομένης καὶ καταγεγραμμένης εἰς τὸν τόμον τιμῆς.

7

Ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ " Ἄγιον " Ὅρος. Οἱ ἐκ τῶν Θεσσαλονικέων ἀσκητῶν δὲ ἀφωσιωμένοι διὰ βίου ἐν ἡσυχίᾳ εἰς τὸν Θεὸν συνέταξαν καὶ αὐτοὶ ὁμόλογον τόμον καὶ ὑπεσημείωσαν μὲ τὰς χεῖρας τὴν κατὰ τὴν εὐσέβειαν ὁμοφροσύνην των πρὸς τὸν Παλαμᾶν καὶ τὸν ἐνεχειρίσαν εὐθύς ἀμέσως δι' ἀπεσταλμένων εἰς τὸν πατριάρχην τοῦτον. Ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ δὲ τὴν μεγαλόπολιν μερικοὶ διατρέχουν καὶ τὸν δρόμον τοῦ μαρτυρίου, ἐπειδὴ ὁ πατριάρχης, προσχωρήσας τώρα εἰς τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς ἄλλους Βαρλααμίτας, ἐπεχείρησε νὰ τυραννήσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ στηριζομένην εὐσέβειαν, περιβάλλων τοὺς

προσκειμένους περιβάλλον δειναῖς, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς
καὶ μονάζοντας, ἀτιμίαις ἐγγράφοις τε καὶ ἀγράφοις ἐ-
πὶ πάντα ὑποβάλλον ἐσχάταις, ἀξιωματῶν ἱερῶν, ὡς
οἶεται, ἀφαιρέσειν, ἐγκλεισμοῖς τε καὶ διωγμοῖς καὶ
5 δημοσίαις, τό γε εἰς αὐτὸν ἤκον, ἀποκηρύξει.

8 Μοναχῶν δ' ἄρα μόνων πλήθη τε καὶ συστήματα
τοσαῦτα τῶν τῷ Παλαμᾷ κατ' εὐσέβειαν ὁμοφρονούντων
ἐστὶν ἢ καὶ τῶν μιγάδων, πλὴν τῶν μὴ τὰ τῆς ὑποθέσε-
ως εἰδόντων, σχεδὸν ὁμοῦ πάντες. ἼΑρα δὲ καὶ τῶν ἡρη-
10 μένων τὸν δμάζυγα βίον οἱ τυχόντες τῷ Παλαμᾷ συνά-
δουσι παρρησίᾳ καὶ συνηγοροῦσι περιφανῶς. Καὶ τίς
οὐκ οἶδε τὸν ζῆλον τῆς θεοστεφοῦς καὶ κρατίστης ἡμῶν
δεσποίνης, ἣ διαναστάσα γενναίως καὶ βασιλικῶ τῷ
φρονήματι τοῦ μετὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν εὐσέβειαν
15 τυραννοῦντος τὴν ὁρμὴν ἠμβλυνε, καὶ τῇ βασιλικῇ ἐξ-
ουσία τὴν βασιλικωτάτην ἐν ἀρεταῖς ἐγκαταμίξασα
φρόνησιν, συνίησι μὲν καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν ἄθε-
σμον Ἀκινδύνου χειροτονίαν, πέμψασα δὲ παραινεῖ τῷ
ἱεράρχῃ, διδάσκαλος αὐτῷ γεγονυῖα τῶν συμφερόντων
20 καὶ τῆς ἀνιέρου ταύτης πράξεως ἀπάγειν λόγῳ καὶ πρὸς
τὸ εἰκὸς ἐπανάγειν πειρᾶται τῶν θείων ἐκτρεπόμενον
νόμων, ἀλλὰ καὶ προκαταγγέλλει τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι
τῆς ἐκκλησίας ταραχὴν, εἰ μὴ πείθοιτο;

9 Ὡς δ' ἐκεῖνος τὸν ἕξω τῆς εὐσεβείας Ἀκίνδυνον
25 εἶσω τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας φέρων ὤθησε βία, καὶ
τοῖς ἱεροῖς διακόνοις τὸν βέβηλον ἐγκατέλεξε παρὰ πάν-
τα θεσμόν, καὶ ὁ θόρυβος εὐθύς παρὰ πάντων τῶν εὐ-
σεβούντων ἤρθη πολὺς, καταχρῆται καὶ αὕτη λυσιτελῶς
καὶ δικαίως τῇ ἐξουσίᾳ καὶ τὸν ἐν ἱερατεία γενόμενον
30 ἀνίερρον Ἀκίνδυνον ἐξωθεῖ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας καὶ πο-
λυειδέσιν αὐτόν τε καὶ τοὺς αὐτοῦ σπουδαστὰς περιβα-
λοῦσα ταῖς ἀτιμίαις, εἶθ' ὡς πάντολμον καὶ ἀλλόκοτον
καὶ κατὰ τῆς ἱερωσύνης μᾶλλον ἢ πρὸς ἱερωσύνην χω-
ρήσαντα, πληγῶν καὶ δεσμῶν καὶ καθειργμῶν δικαιοῖ.

προσκειμένους εἰς αὐτόν, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς, μὲ δεινὰς συκοφαντίας πρὸς τοὺς κρατοῦντας, ἐπιβάλλων εἰς ὅλους τὰς χειροτέρας ἀτιμώσεις ἐγγράφως καὶ ἀγράφως, ἀφαιρέσεις ἱερῶν ἀξιωμαίων, ὅπως νομίζει, ἐγκλεισμοὺς καὶ διωγμοὺς καὶ δημοσίας ἀποκηρύξεις, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν.

8 "Ἐπειτα πλήθη μοναχῶν ζώντων ἰδιωτικῶς καὶ πολυ-ἀριθμα συστήματα ἀνήκουν εἰς τοὺς ὁμοφρονοῦντας μὲ τὸν Παλαμᾶν κατὰ τὴν εὐσέβειαν, ἐκ τῶν κοινοβιατῶν δὲ ἀνήκουν εἰς αὐτοὺς σχεδὸν ὅλοι, πλὴν τῶν ἀγνοούντων τὰ τῆς ὑποθέσεως. "Ἐπειτα δὲ καὶ ὅσοι ἀπὸ τὸν ἔγγαμον βίον ἔτυχε νὰ συναντήσουν τὸν Παλαμᾶν συμφωνοῦν μὲ αὐτόν δημοσία καὶ συνηγοροῦν φανερά. Ποῖος δὲν γνωρίζει τὸν Ζῆλον τῆς θεοστεφοῦς καὶ κρατίστης δεσποίνης ἡμῶν, ἡ ὁποία, ἐξαναστᾶσα γενναίως καὶ μὲ βασιλικὸν φρόνημα ἤμβλυε τὴν ὀρμὴν τοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τυραννοῦντος καὶ τὴν εὐσέβειαν, καί, συνδυάσασα μὲ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν τὴν βασιλικωτάτην τῶν ἀρετῶν φρόνησιν, ἀντελήφθη τὴν παράνομον χειροτονίαν τοῦ Ἀκινδύνου καὶ πρὶν τελεσθῆ, δι' ἀπεσταλμένου δὲ συμβουλεύει τὸν πατριάρχην, γενομένη εἰς αὐτόν διδάσκαλος τῶν συμφερόντων, ἐπιχειρεῖ νὰ τὸν ἀποτρέψη τῆς ἀνιέρου αὐτῆς πράξεως μὲ λόγον καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸ κανονικὸν τὸν ἐκτραπέντα ἀπὸ τοὺς θεῖους νόμους, ἀλλὰ καὶ προκαταγγέλλει τὴν ταραχὴν ἡ ὁποία πρόκειται νὰ ἐπέλθῃ, ἐὰν δὲν θὰ ἐπέιθετο;

9 "Ὅταν δὲ ἐκεῖνος ἔφερε βιαίως μέσα εἰς τὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας τὸν ἔξω τῆς εὐσεβείας εὐρισκόμενον Ἀκίνδυνον καὶ παρὰ πάντα κανόνα συγκατέλεξε τὸν βέβηλον εἰς τοὺς ἱεροὺς διακόνους, εὐθύς δὲ ἠγέρθη πολὺς θόρυβος ἀπὸ ὅλους τοὺς εὐσεβοῦντας, ἔκαμε καὶ αὐτὴ κατάχρησιν ἐξουσίας ἐπωφελῶς καὶ δικαίως, ἐξωθεῖ ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἐκκλησίαν τὸν εἰσαχθέντα εἰς τὴν ἱερατείαν ἀνίερων Ἀκίνδυνον, ἔπειτα δὲ, ἀφοῦ ὑπέβαλεν αὐτόν καὶ τοὺς σπουδαστὰς του εἰς πολυειδεῖς ἀτιμώσεις, ὡς πάντολμον καὶ ἀλλόκοτον, ὡς προχωρήσαντα μᾶλλον κατὰ

Ὁ δὲ τῶν ἐν τέλει ζῆλος, ἄρ' οὐ κατάλληλος καὶ ἀκόλουθος καὶ τῆς ἐμμανοῦς κατὰ τῆς τοῦ Παλαμᾶ, ταῦτ' οὐκ εἰπεῖν, κοινῆς εὐσεβείας ὁρμῆς τοῦ προσθεμένου νῦν τοῖς Βαρλααμίταις, ἀντίρροπος καὶ πρὸς τούτοις ὁ
 5 τῆς συγκλήτου πάσης καὶ τῶν ταγμάτων ἀπαξιαπλῶς πάντων τῆς βασιλείας; Ἰσασιν οἱ κλαπέντες ἀπάτη καὶ δολίοις ἔναγχος συναγηγερμένοι πρὸς τὸν πατριάρχην μηνύμασι μεθ' οἷας αἰσχύνῃς ἐκ τῶν βασιλείων ἀνέλυσαν οἴκαδε.

10 10 Ὁ δὲ τοῦ προκειμένου συγγραφεὺς γράμματος «προσέχειν ἄξιον» εἰπὼν «τοῖς ρηθησομένοις» — τίνας οὐκ οἶδα χριστιανῶν —, εἰτά φησι «τοῖς γὰρ ἐπιβούλοις τούτοις καὶ τὸ φρόνημα καὶ τὸ σέβας ἀμφιβόλοις, ἔτι τε ἀνυποτάκτοις καὶ ἀπειθέσι καὶ ξένοις, διὰ τοῦτο καὶ
 15 ἀλλοτρίοις τῆς ἐκκλησίας (ὁ μὴ ὢν γὰρ καὶ μεθ' ἡμῶν καθ' ἡμῶν ἔστι, φησί, καὶ ὁ μὴ συνάγων μεθ' ἡμῶν ἔοικε σκορπίζοντι) τούτοις τοῖς οἰηματίαις καὶ ἀλαζόσι καὶ πάντα ἑαυτοῖς θαρροῦσιν οὐκ εὐεπιχείρητα σὺν Θεῷ δ' εἰρήσθω ἔσται τὰ καθ' ἡμᾶς».

20 Ὁράτω δὴ πᾶς ἐν τούτοις τὴν πρὸς τὸν Συνοδικὸν τόμον ἀναιδεστάτην ἀντίθεσιν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο τὸ προοίμιον τοῦτο, ἢ σαφῆς ἀνασκευὴ καὶ κατάλυσις ἐκείνου τοῦ τόμου πολυειδῆς. Ὁ γὰρ ἐκεῖνος γράφει κατὰ τοῦ Βαρλαάμ, ὡς «εἰς τὸ τῆς οἰήσεως πέλαγος ἐξ ἰδιορρη-
 25 θμίας καθῆκεν ἑαυτόν», τοῦτο πολυπλασιάσας ἐνταῦθα κατὰ τῶν ἀντιταξαμένων ἐκείνῳ μοναχῶν μετέβαλεν ὁ τὴν ἐκείνου νῦν ἦτταν ἀναπαλαῖσαι προθέμενος. Οὕτω τῶν ἀκουέτω πᾶς, ὡς αὐτοῦ τοῦ Βαρλαάμ ἀντεπιφέροντος τὰς λοιδορίας τοῖς συνοδικῶς ἀντειρηκόσιν αὐ-
 30 τῷ, καὶ τοῖς ἐπισηφισαμένοις τηνικαῦτα καὶ τὸν τόμον ἐκεῖνον ἐκθεῖσι κατ' αὐτοῦ καὶ τούτους εἶναι λέγοντος

10. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 891 - 892A.

11. Ματθ. 12, 30· Μάρκ. 9, 40.

12. Ἐνθ' ἄνωτ., 892A.

13. Συνοδικὸς τόμος Α', 2, PG 151, 679B.

τῆς ἱερωσύνης παρὰ πρὸς τὴν ἱερωσύνην, τὸν κατεδίκα-
σεν εἰς πληγὰς καὶ δεσμὰ καὶ εἰρκτὴν. Ὁ δὲ ζῆλος τῶν
ἀρχόντων, προσέτι δὲ ὅλης τῆς συγκλήτου καὶ ὅλων γε-
νικῶς τῶν ἀξιωματούχων τῆς βασιλείας, δὲν εἶναι ἄραγε
κατάλληλος καὶ ἀνάλογος καὶ ἀντίρροπος πρὸς τὴν μα-
νιώδη κατὰ τῆς κοινῆς εὐσεβείας τοῦ προσχωρήσαντος
τώρα εἰς τοὺς Βαρλααμίτας; Γνωρίζουν οἱ ἑξαπατηθέντες
καὶ μὲ δόλια μηνύματα συναθροισθέντες πρὸ ὀλίγου και-
ροῦ πρὸς τὸν πατριάρχην εἰς τὰ ἀνάκτορα, μὲ ποίαν αἰ-
σχύνην ἀνεχώρησαν ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τοὺς οἴκους των.

10

Ὁ δὲ συγγραφεὺς τοῦ προκειμένου γράμματος, ἀφοῦ
εἶπεν «ἀξίζει νὰ προσέχουν εἰς ὅσα πρόκειται νὰ λεχθοῦν¹⁰
—δὲν γνωρίζω ποῖοι ἐκ τῶν Χριστιανῶν— ἔπειτα λέγει·
«διότι διὰ τοὺς ἐπιβούλους τούτους καὶ ἀμφιβόλους εἰς
τὸ φρόνημα καὶ τὸ σέβας, προσέτι δὲ ἀνυποτάκτους καὶ
ἀπειθεῖς καὶ ξένους, διὸ καὶ ἀλλοτρίους τῆς ἐκκλησίας
(καθ' ὅσον ὁ μὴ ὦν μαζί μὲ ἡμᾶς εἶναι ἐναντίον ἡμῶν',
λέγει, καὶ ὁ μὴ συναθροίζων μαζί μὲ ἡμᾶς ὁμοιάζει μὲ
τὸν σκορπίζοντα¹¹), δι' αὐτοὺς τοὺς οἰηματίας καὶ ἀλα-
ζόνας καὶ ἐλπίζοντας ὅλα ἀπὸ ἑαυτοῦς, δὲν θὰ εἶναι εὐά-
λωτος ἡ ὑπόθεσις μας, ἄς λεχθῆ δέ, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ
Θεοῦ»¹².

Ἄς βλέπη δὲ εἰς αὐτὰ ὁ καθεὶς τὴν ἀναιδεστάτην
ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Σ υ ν ο δ ι κ ὸ ν τ ὸ μ ο ν· διότι τὸ προ-
οῖμιον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σαφῆς ἀνασκευὴ
καὶ πολυειδῆς κατάργησις ἐκείνου τοῦ τόμου. Πράγματι
ὅ,τι γράφει ἐκεῖνος κατὰ τοῦ Βαρλαάμ, ὅτι «κατέρριψεν
ἑαυτὸν εἰς τὸ πέλαγος τῆς οἰήσεως λόγῳ ἰδιορρυθμίας»¹³,
πολλαπλασιάσας τοῦτο ἐδῶ ὁ ἀποφασίσας τώρα νὰ ἐκδι-
κηθῆ τὴν ἥτταν ἐκείνου, τὸ μετέστρεψε κατὰ τῶν ἀντι-
ταχθέντων εἰς ἐκείνον μοναχῶν. Οὕτω λοιπὸν ἄς ἀκούσῃ
ὁ καθεὶς ὡσάν νὰ ἀνταποδίδῃ ὁ ἴδιος ὁ Βαρλαάμ τὰς λοι-
δορίας πρὸς τοὺς εἰς τὴν σύνοδον ἀντιλέξαντας εἰς αὐ-
τὸν καὶ τοὺς ψηφίσαντας τότε καὶ διατυπώσαντας τὸν
τόμον ἐκείνον κατ' αὐτοῦ, καὶ νὰ λέγῃ ὅτι ὅλοι αὐτοὶ

πάντας τοὺς ἰδιορρόθμους καὶ ἀπειθεῖς καὶ οἰηματίας, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνον.

- 11 Ἄλλα καὶ ὅπερ ὁ τόμος ἐκεῖνος τὸν Βαρλαάμ προ-
 ξαι κατὰ τῶν μοναχῶν μαρτυρεῖ γράφων, ὡς ὁ Βαρλα-
 5 ἄμ ἀποτρόπαιον ἐγγράφως τούτων κατηγόρησε φρόνη-
 μα τοῦτο καὶ ὁ ἀντίτομος οὗτος καὶ ὁ τούτου συγγρα-
 φεὺς ἀνερευθριάστως ἀρτίως καὶ μετὰ προσθήκης ποι-
 εῖ γράφων αὐτοὺς ἀμφιβόλους εἶναι τὸ φρόνημα καὶ τὸ
 σέβας καὶ ξένους καὶ ἀλλοτρίους τῆς ἐκκλησίας, καὶ οὐ
 10 ξένους μόνον καὶ ἀλλοτρίους ἀλλὰ καὶ πολεμίους αὐτῆ.
 Καὶ σκοπεῖτω πᾶς τις αὐτόθεν τὸ τῆς κατηγορίας ἀσύ-
 στατον καὶ ὅπως κλέπτειν καὶ ὑποσύρειν τοὺς ἀκρω-
 μένους δόλω πειρᾶται καὶ τῆς ἀληθείας ἐκβάλλειν κατὰ
 μικρόν· ἀρξάμενος γὰρ ἀμφιβόλους εἶπεν, ὡς μὴ φανε-
 15 ρῶς κακοὺς εἶναι λέγων, εἴτ' ἐπήγαγε ξένους καὶ ἀλ-
 λοτρίους τῆς ἐκκλησίας φανερῶς ἑτερόφρονας τοὺς αὐ-
 τοὺς λέγων· εἶτα δῆθεν κατασκευάζει καὶ πολεμίους εἶ-
 ναι ταῦτη σαφεῖς, ὡς κατ' αὐτῆς χωροῦντας καὶ ταύ-
 την σκορπίζοντας, ὃ περὶ τοῦ Βεελζεβούλ ὁ Κύριος εἶ-
 20 πε, τοῦτο φεῦ, οὗτος λέγων περὶ τῶν τροφίμων τῆς
 ἐκκλησίας καὶ τῶ Θεῷ ναζιραίων. Εἰ δ' οὗτοι τοιοῦτοι,
 πῶς οὐχ ὁ Βαρλαάμ ἀμφίβολος εὐσεβῆς καὶ τῆς ἐκκλη-
 σίας ὑπέρμαχος; Πῶς ὁ τοῖς ἐσχάτοις ὑπεύθυνος βασι-
 λεὺς ἐκεῖνος, ὃ τά τε ἄλλα περιφανῆς καὶ πολὺς τὴν
 25 εὐσέβειαν, ἢ περὶ αὐτὸν σύγκλητος, οἱ καθολικοὶ τῶν
 Ῥωμαίων κριταὶ καὶ πρὸς τούτοις καὶ μετὰ τούτων ὁ
 τῶν ἀρχιερέων κατάλογος, ὃ κληρὸς ἅπας τῆς ἐκκλη-
 σίας, οἱ, συνελθόντες ἐπίτηδες εἰς ταῦτό καὶ φιλαλήθη
 τὴν ἔρευναν ποιησάμενοι, τὸν μὲν Βαρλαάμ ἤσχυναν,
 30 τοῖς δὲ μοναχοῖς τούτοις ἐς τὸ ἀκριβὲς τὸ ὑγιὲς τῆς
 εὐσεβείας ἐπεψηφίσαντο;

- 12 Ἄλλα ὁ μὲν Τόμος ἐκεῖνος μετριώτερα κατὰ τοῦ
 Βαρλαάμ γράφων, καίτοι φανέντος τοιούτου, τὰς ἐκ
 τῶν πραγμάτων ἀποδείξεις ὕστερον δίδωσιν. Ὁ δὲ νῦν

14. Συνοδικὸς τόμος Α', 2, PG 151, 680A.

15. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892A· 893A· 894B.

16. Βλ. Ματθ. 12, 27· 30· Μάρκ. 9, 40.

εἶναι οἱ ἰδιόρρυθμοι καὶ ἀπειθεῖς καὶ οἰηματῖαι, ὄχι δὲ ἐκεῖνος.

11

Ἄλλὰ καὶ ὅ,τι μαρτυρεῖ ὁ τόμος ἐκεῖνος ὅτι ἔπραξε ὁ Βαρλαάμ κατὰ τῶν μοναχῶν, γράφων ὅτι ὁ Βαρλαάμ κατηγορήσεν αὐτοὺς ἐγγράφως δι' ἀποτρόπαιον φρόνημα⁴¹, τοῦτο πράττει τώρα καὶ ὁ ἀντίτομος οὗτος καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἀνερευθριάστως καὶ μὲ τὸ παραπάνω, γράφων ὅτι οὔτοι εἶναι ἀμφίβολοι εἰς τὸ φρόνημα καὶ τὸ σέβας, καὶ ξένοι καὶ ἀλλότριοι τῆς Ἐκκλησίας, ὄχι δὲ μόνον ξένοι καὶ ἀλλότριοι ἀλλὰ καὶ πολέμιοι αὐτῆς⁴⁵. Καὶ ἄς παρατηρήσῃ κανεὶς ἀπὸ αὐτὰ τὸ ἀσύστατον τῆς κατηγορίας καὶ πῶς ἀποπειρᾶται μὲ δόλον νὰ ἐξασπατήσῃ καὶ παρασύρῃ τοὺς ἀκούοντας καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Πράγματι εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν τοὺς ἐχαρακτήρισεν ἀμφιβόλους, ὡς νὰ λέγῃ ἐμμέσως ὅτι εἶναι κακοί, ἔπειτα προσέθεσεν ὅτι εἶναι ξένοι καὶ ἀλλότριοι τῆς Ἐκκλησίας, λέγων αὐτοὺς φανερώς ἑτερόφρονας· τέλος χαλκεύει ὅτι εἶναι δῆθεν καὶ ἀνοικτοὶ πολέμιοι αὐτῆς, ὡς ἐπιτιθέμενοι κατ' αὐτῆς καὶ σκορπίζοντες αὐτήν, λέγων, φεῦ περὶ τῶν τροφίμων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὸν Θεὸν ὅ,τι ὁ Κύριος εἶπε περὶ τοῦ Βεελζεβούλ⁴⁶. Ἐὰν δὲ οὔτοι εἶναι τοιοῦτοι, πῶς δὲν θὰ εἶναι ὁ Βαρλαάμ ἀναμφίβολος εὐσεβῆς καὶ ὑπέρμαχος τῆς Ἐκκλησίας; Πῶς ὁ διὰ τὰ ὕψιστα συμφέροντα ὑπεύθυνος ἐκεῖνος βασιλεὺς, ὁ περικφανῆς διὰ τὰ ἄλλα καὶ εὐσεβέστατος, ἢ περὶ αὐτὸν σύγκλητος, οἱ καθολικοὶ κριταὶ τῶν Ρωμαίων, πλὴν δὲ αὐτῶν καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς ὁ σύλλογος τῶν ἀρχιερέων, ὅλος ὁ κληρὸς τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι συνελθόντες ἐπίτηδες ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐνεργήσαντες φιλαλήθῃ ἔρευναν, τὸν μὲν Βαρλαάμ κατήσχυναν, τῶν δὲ μοναχῶν τούτων ἐνέκριναν τὴν ἀκρίβειαν καὶ γνησιότητα τῆς εὐσεβείας;

12

Ἄλλ' ὁ μὲν τόμος ἐκεῖνος, γράφων κατὰ τοῦ Βαρλαάμ μετριώτερα, ἂν καὶ ἐφάνη τοιοῦτος, δίδει ἔπειτα τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν πραγμάτων. Ὁ δὲ παρῶν συγγραφεὺς, ἐπιθυμῶν νὰ ὀρμήσῃ σφοδρῶς κατὰ τῶν ἐκεῖ δικαιοθέν-

κατὰ τῶν ἐκεῖ δικαιωθέντων πολὺς ρυῆναι προηρημέ-
 νος, ποίας παράγει τὰς ἀποδείξεις; Οὐδ' ἦντινοῦν, ὡς
 αὐτίκα δειχθήσεται. Ἄρ' οὖν οὐ συνήσιν ἡ πηγὴ τῶν
 ὕβρεων τούτων, ὡς ἑαυτὴν περικλύζει καὶ καθ' ἑαυ-
 5 τῆς ἀνακινεῖ τὸν βόρβορον; Ἡ γὰρ χωρὶς ἀποδείξεως
 ὕβρις οὐκ ἐπὶ τοὺς ὕβρισθαι δοκοῦντας πέφυκε ρεῖν,
 ἀλλ' αὐτοῦ καταχεῖται τοῦ ὕβρικότος καὶ τοῦτον ὕβριν
 ἀτεχνῶς ἀποδείκνυσιν, οἴκοθεν οἴκαδε τὸ τοῦ λόγου
 χωροῦσα, ἐπεὶ καὶ τῆς ἀφεισίης ὕλης ἡ δυσωδία καὶ
 10 ταύτην εἶναι παρίστησι δύσοσμον, ἀλλ' οὐκ ἔφ' οὓς ἀνα-
 πέμπεται, καὶ ταῦτα τοὺς τοσοῦτον ὑπερανέχοντας, ὡς
 μηδ' ἔχειν ψάυειν αὐτῶν. Εἰ δὲ καὶ τῆς ἐκ δίκης ψή-
 φου σχῆμα φέρει τὸ λοίδορον γράμμα, μὴ προβάσης τῆς
 δίκης, ἄρ' οὐκ εἰς προφανῆ πρόκειται κατηγορίαν τοῦ
 15 γεγραφότος, συκοφάντην αὐτὸν ἀπελέγχον περιφανῆ;
 Εἰ δὲ καὶ περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος ἐστί, καὶ γεγονυίας
 ἐξετάσεώς τε καὶ ἀποφάσεως, καὶ ταῦτ' ἐπὶ συνόδου
 τοιαύτης, καὶ συνοδικῶν προβάτων γραμμάτων καὶ
 τῶν καταψηφισθέντων ἀφορισμῶ καὶ ἀναθέματι καθυ-
 20 ποβληθέντων ἐγγράφως, εἰτά τις ὕστερον τοὺς μὲν ἀ-
 ποκηρύκτους τούτους κοινωνοὺς προσίεται καὶ συλλει-
 τουργοὺς ποιεῖται, τοὺς δ' ἐκεῖ δικαιωθέντας καταδι-
 κάζει καὶ ἀποσεῖεται, ἄρ' οὐ τῆς τῶν καταψηφισθέν-
 των ἐκείνης δίκης φανερός ἐστι κληρονόμος καὶ τῆς
 25 ἐκκλησίας ὄντως ἔκπτωτος καὶ ἀλλότριος;

13 Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ πάντες, ὅσους ὁ λόγος ἀνωτέρω μι-
 κρὸν ὑπέδειξεν ὁμόφρονας εἶναι τῷ Παλαμᾷ, τῷ πα-
 τριάρχῃ νῦν ἀπειθεῖς διατελοῦσι καὶ ἀνυπότακτοι καὶ
 ταῖς ἄλλαις ἔνοχοι δυσφημίαις καὶ διὰ τοῦτ' ἀποτρο-
 30 παίους εἶναι δεῖ πᾶσι, τίνες οἱ τῆς εὐσεβείας προασπι-
 σταί τε καὶ ταπεινόφρονες, οἷς ἐντυγχάνειν λυσιτελές,
 ὡς περὶ τὸ σέβας μόνοις οὔσι βεβαίοις; Οὐκ ἄρ' Ἄ-
 κίνδυνος μόνος, ὃν ἀθέσμως ἀρτίως κεχειροτόνηκε καὶ
 ὑπὲρ οὐ σπεύδων τοιαῦτα κατὰ χριστιανῶν ἐπεχείρησε

των, ποίας αποδείξεις παρέχει; Καμμίαν ἀπολύτως, ὅπως θὰ δειχθῆ ἀμέσως. Ἐραγε δὲν ἀντιλαμβάνεται ἡ πηγὴ τῶν ὕβρεων τούτων, ὅτι κατακλύζει ἑαυτὴν καὶ ἀνακινεῖ τὸν βόρβορον ἐναντίον ἑαυτῆς; Διότι ἢ χωρὶς ἀποδείξεις ὕβρις δὲν ρέει πρὸς τοὺς νομιζομένους ὅτι ὑβρίζονται, ἀλλὰ χύνεται ἐναντίον αὐτοῦ τούτου τοῦ ὑβρίσαντος καὶ ἀποδεικνύει αὐτόχρομα αὐτὸν τοῦτον ὕβριν, μεταβαίνουσα ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς εἰς τὸν οἶκον τῆς, ὅπως λέγει ὁ λόγος, ἐπειδὴ ἡ δυσωδία καθιστᾶ δύσοσμον τὴν ὕλην ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται, ὅχι δὲ αὐτοὺς κατὰ τῶν ὁποίων ἀπευθύνεται, καὶ μάλιστα τοὺς τόσο ὑψηλὰ ἰσταμένους, ὥστε νὰ μὴ δύναται οὔτε νὰ τοὺς ψαύσῃ. Ἐὰν δὲ τὸ ὑβριστικὸν γράμμα φέρεται τυπικῶς ὡς ἐψηφισμένον εἰς δίκην, ἀφοῦ ἡ δίκη δὲν ἐπραγματοποιήθη, δὲν ἀπευθύνει κατηγορίαν κατὰ τοῦ γράψαντος, ἀποδεικνύον αὐτὸν προφανῆ συκοφάντην; Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ λόγος ἀναφέρεται εἰς τὴν εὐσεβείαν, ἀφοῦ ἔγινεν ἐξέτασις καὶ ἀπόφασις, καὶ μάλιστα ἐνώπιον τοιαύτης συνόδου, ἀφοῦ ἐξεδόθησαν συνοδικὰ ἔγγραφα οἱ δὲ κατακριθέντες ὑπεβλήθησαν εἰς ἀφορισμὸν καὶ ἀνάθεμα ἐγγράφως, ἔπειτα ἔρχεται κάποιος, ὁ ὁποῖος τοὺς μὲν ἀποκηρυχθέντας τούτους καθιστᾶ κοινωνοὺς καὶ συλλειτουργοὺς του, τοὺς δὲ δικαιωθέντας ἐκεῖ καταδικάζει καὶ ἀποκρούει, ἄραγε δὲν εἶναι οὗτος φανερός κληρονόμος τῶν καταδικασθέντων εἰς ἐκείνην τὴν δίκην καὶ ὄντως ἔκπτωτος καὶ ἀλλότριος τῆς ἐκκλησίας;

13 Ἄλλ' ὅμως, ἐὰν ὅλοι ὅσοι ὁ λόγος ὑπέδειξε πρὸ ὀλίγου ὅτι εἶναι ὁμόφρονες τοῦ Παλαμᾶ, εἶναι τώρα ἀπειθεῖς καὶ ἀνυπότακτοι καὶ ἔνοχοι τῶν ἄλλων δυσφημιῶν, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι ἀποτρόπαιοι εἰς ὅλους¹⁷, ποῖοι εἶναι οἱ προασπισταὶ τῆς εὐσεβείας καὶ οἱ ταπεινόφρονες, τῶν ὁποίων ἡ συναναστροφή εἶναι ἐπωφελής, ὡς μόνων θεβαίων εἰς τὴν πίστιν; Δὲν εἶναι ἄρα μόνος ὁ Ἀκίνδυνος, τὸν ὁποῖον προσφάτως ἐχειροτόνησεν αὐτὸς παρανόμως, πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ὁποῖου ἔσπευσε νὰ γράψῃ τοιαῦτα περὶ τῶν Χριστιανῶν καὶ τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ὡς τὸν μοναδικὸν συνάζοντα μαζί μὲ αὐτὸν ἀλλὰ μὴ σκορ-

γράφειν, ὃν καὶ μόνον οἶεται μετ' αὐτοῦ συνάγειν ἀλλὰ
 μὴ σκορπίζειν, καὶ μετ' αὐτοῦ τυγχάνειν ἀλλὰ μὴ κατ'
 αὐτοῦ χωρεῖν; Ἄληθῶς γε τοῦτο οἰόμενος νῦν, ταῦτ'
 ἄρα καὶ πάνθ' ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ λέγει καὶ πράττει καὶ
 5 γράφειν οὐκ ᾧκνησε, δι' ὧν ἡμῶν ἀποστήσας τοὺς αὐ-
 τῷ πεπεισμένους εὐεπιχειρήτους τοῖς τῶν Βαρλααμι-
 τῶν καταστήσει φενακισμοῖς. «Ἄλλὰ καὶ ποιήσεται»,
 φησί, «τὴν ἀρχὴν ἡμῖν ὁ λόγος ἀπ' αὐτοῦ τούτου εἰς ὃν
 ἐρείδουσι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐφ' ᾧ μέγα ἐγκαυχῶνται ὡς
 10 προβόλω καὶ προαγωνιστῇ τοῦ ἰδίου αὐτῶν συστήμα-
 τος».

14 Τίς οὗτός ἐστιν; Ὁ Παλαμᾶς πάντως, ὡς ἀρχόμε-
 νὸν τε καὶ προῖον ὀνομαστὶ τὸ γράμμα τοῦτό φησι καθά-
 περ γὰρ τὸ προοίμιον τοῦ νῦν τούτου καθ' ἡμῶν συγ-
 15 γραφέως τοῦ προοιμίου τοῦ Συνοδικοῦ τόμου σαφῆς οὐ-
 σα κατὰ λυσις καὶ ἀντίθεσις ἀναπέφηνεν, οὕτω καὶ ἡ
 ἐφεξῆς ἀρχὴ καθέστηκεν αὕτη τῆς ἐν ἐκείνῳ ἐφεξῆς
 ἀρχῆς ἐναντίωσις, τὸ καταθύμιον τῷ Βαρλαᾶμ ἐκείνῳ
 φανερώς ἐκτελοῦσα. Τί γὰρ ἀναγέγραπται ἐκεῖ; «Διθε-
 20 ἱας» ὁ Βαρλαᾶμ «ἐγκλημα προστρίψασθαι τοῖς μοναχοῖς
 ἐπεχείρησε, κατηγορῶν μάλιστα τοῦ τιμιωτάτου ἱερο-
 μονάχου κυρίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ». Ὅτι μὲν οὖν
 καὶ ὁ νῦν κατ' ἐκεῖνον κατήγορος τὸ ἐγκλημα τοῦτο
 προστρίβεσθαι πειρᾶται τοῖς μοναχοῖς, οὐδεὶς ἀγνοεῖ.
 25 Ὡσπερ δὲ ἐκεῖνος τοῦ Παλαμᾶ μάλιστα κατηγορῶν ὑ-
 πῆρχεν, οὕτω καὶ οὗτος καὶ διὰ τὸν ἴσον τρόπον. Ἄ-
 ρα δ' ἔχοι τις ἂν εὐρεῖν τῶν κατ' αὐτοῦ δῆθεν ρημάτων
 τούτων μείζον εἰς τὸν Παλαμᾶν ἐγκώμιον; Εἰ γὰρ οἱ
 προαπιριθμημένοι πάντες ἔρεισμα τὸν Παλαμᾶν ἔχου-
 30 σιν, ὡς αὐτὸς ὁ κατ' αὐτοῦ γράφων περιφανῆς ἐχθρὸς
 ὧν ἀπαράγραπτός ἐστι μάρτυς καὶ πάντες ἐπὶ τῷ Πα-
 λαμᾶ τούτῳ «ἐγκαυχῶνται μέγα, ὡς προβόλω καὶ προ-
 αγωνιστῇ τοῦ ἰδίου αὐτῶν συστήματος», ταῦτό δ' εἴ-
 πεῖν παντὸς τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος, πῶς οὐ

πίζοντα, καὶ εὐρισκόμενον μαζί του ἀλλὰ μὴ ἐπιτιθέμενον κατ' αὐτοῦ; Ἐπειδὴ δὲ πράγματι πιστεύει τοῦτο τώρα, δὲν ἐκουράσθη νὰ λέγῃ καὶ νὰ πράττῃ καὶ νὰ γράφῃ ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ πάντα, διὰ τῶν ὁποίων ἀποστατήσας ἀπὸ ἡμᾶς θὰ καταστήσῃ τοὺς ὁπαδοὺς του εὐαλώτους μὲ τὰς ἀπάτας τῶν Βαρλααμιτῶν. Λέγει δέ, «ἀλλὰ ὁ λόγος μας θὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ ἐκεῖνον ἀκριβῶς εἰς τὸν ὁποῖον αὐτοὶ στηρίζονται καὶ διὰ τὸν ὁποῖον καυχῶνται μεγάλως ὡς φρουρὸν καὶ πρωταγωνιστὴν τοῦ κόμματός των»¹⁸.

14 Ποῖος εἶναι αὐτός; Πάντως ὁ Παλαμᾶς, ὅπως τὸ ἐπισημαίνει τὸ γράμμα τοῦτο ὀνομομαστὶ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὴν συνέχειαν. Ὅπως δηλαδὴ τὸ προοίμιον τοῦ τωρινουῦ τούτου ἐναντίον μας συγγράφοντος ἀπεδείχθη σαφὴς κατάλυσις τοῦ προοιμίου τοῦ Σ υ ν ο δ ι κ ο ῦ τ ὀ μ ο υ καὶ ἀντίθεσις, οὔτω καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ ἀρχὴ κατέστη ἐναντίωσις τῆς ἐν συνεχείᾳ ἀρχῆς ἐκείνης, ἐπιτελοῦσα φανερῶς τὰ ἐπιθυμητὰ εἰς τὸν Βαρλαάμ ἐκεῖνον. Τί ἀναγράφεται ἐκεῖ πράγματι; Ὁ Βαρλαάμ «ἐπεχείρησε νὰ προσάψῃ εἰς τοὺς μοναχοὺς κατηγορίαν ἐπὶ διθειᾶ, κατηγορῶν μάλιστα τὸν τιμιώτατον ἱερομόναχον κύριον Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν»¹⁹. Κανεὶς βεβαίως δὲν ἀγνοεῖ ὅτι καὶ ὁ τωρινὸς κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνου κατήγορος ἐπιχειρεῖ νὰ προσάψῃ εἰς τοὺς μοναχοὺς τὴν κατηγορίαν ταύτην. Ὅπως δὲ ἐκεῖνος ἐξεκίνησε μὲ τὴν κατηγορίαν ἐναντίον τοῦ Παλαμᾶ κατ' ἐξοχὴν, οὔτω καὶ αὐτός ἐδῶ καὶ μὲ τὸν ἴδιον τρόπον. Ἄραγε δύναται νὰ εὕρῃ κανεὶς μεγαλύτερον ἐγκώμιον εἰς τὸν Παλαμᾶν ἀπὸ τὰ δῆθεν κατ' αὐτοῦ ρήματα ταῦτα; Διότι, ἐὰν ὅλοι οἱ προαναφερόμενοι ἔχουν ἔρεισμα τὸν Παλαμᾶν, ὅπως εἶναι μὴ ἐξαιρετέος μάρτυς ὁ ἴδιος ὁ κατ' αὐτοῦ γράφων, ἂν καὶ περιφανῆς ἐχθρὸς, καὶ ὅλοι διὰ τὸν Παλαμᾶν τοῦτον «καυχῶνται μεγάλως ὡς φρουρὸν καὶ πρωταγωνιστὴν τοῦ κόμματός των»²⁰, δηλαδὴ παντός τοῦ πληρώματος τῶν ὀρθοδόξων, πῶς νὰ μὴ εἶναι μακαριστός ὁ Παλαμᾶς οὗτος, πολὺ

19. Συνοδικὸς τόμος Α', 3, PG 151, 680B.

20. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892A.

μακαριστὸς ὁ Παλαμᾶς οὗτος καὶ τοσοῦτο μᾶλλον ὅσον
 ἂν πάσχη τε καὶ ἀκούη κακῶς παρὰ τῶν Ἀκινδύνου
 καὶ Βαρλαάμ ὁμοφρόνων; Ἄλλὰ «τοῦ Παλαμᾶ», φησί,
 «κατασεισθέντος καὶ καταρραχθέντος πείσεται ταῦτα
 5 καὶ τὸ τούτου πάντως σύστημα».

15 Φεῦ, οἶον κακὸν ἢ ἀπόνοια! Πῶς αὐτεπίβουλον ἢ
 κακία! Πῶς ἐξίστησι τὸν ἄλόντα καὶ τῶν οἰκείων αὐ-
 τοῦ φρενῶν! Ὁ γὰρ καταρράσσειν καὶ κατασπᾶν ἐπιθέ-
 μενος τὸν Παλαμᾶν τοῦτον, ἐκείνον μὲν καὶ τοὺς παρ-
 10 ρησιαζομένους σὺν αὐτῷ τὴν εὐσέβειαν ἀνακηρύττει
 μᾶλλον καὶ περιφανεῖς τοῖς εὖ φρονοῦσι καθίστησι, κα-
 тарράττει δὲ καὶ κατασπᾶ ἑαυτὸν εἰς τὸ τῆς δυσσεβείας
 αἰσχιστον βάραθρον, καὶ κατασειεί καὶ διασπᾶ, τό γε
 εἰς αὐτὸν ἦκον, τὸν Συνοδικὸν τόμον καὶ τὴν ἐγγεγραμ-
 15 μένην τούτῳ προεξητασμένην ἀλήθειαν, ἣν τότε μὲν
 καὶ αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων χερσὶν οἰκείαις ὑπεσημήνα-
 το, νῦν δὲ τὰς ἐκεῖ κατὰ τῶν ἀθετούντων καὶ τοῖς προσ-
 εμένοις τηνικαῦτα τὴν βελτίῳ ψῆφον ἐγκαλεῖν αὐθις
 ἐπιχειροῦντων ἀποκηρύξεις τε καὶ ἀρὰς ἐπὶ τὴν οἰκεί-
 20 αν ἔλκει καὶ καταρράσσει κεφαλὴν καὶ καθ' ἑαυτοῦ τὰς
 ἀποκηρύξεις καὶ δυσφημίας συντιθεῖς οὐδ' αἰσθάνεται.
 Καὶ γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστι τουτὶ τὸ καθ' ἡμῶν γράμμα
 ἢ παρεκτροπὴ τις καὶ παρεξήγησις ἐκείνου τοῦ Τόμου,
 τούτῳ σὺν δόλῳ διὰ πάντων ὑπάρχον ἀντίθετον, ὡς τὴν
 25 ἐν ἐκείνῳ κρατυνομένην ἀλήθειαν παραχαράττον καὶ
 πρὸς αὐτὴν ἀντικείμενον. «Ὁ Παλαμᾶς γάρ», φησί,
 «καὶ ὁ Βαρλαάμ, ἀλλήλοις διαμαχόμενοι καὶ ἀσεβείας
 ἀλλήλοις ἔγκλημα ἐπιγράφοντες ἐξετάσει συνοδικῇ πα-
 ρεπέμφθησαν». Ὁ δὲ προβάς ἐπὶ ταῖς συνόδοις ἐκεί-
 30 ναις τόμος οὐχ οὕτως· «ἀλλ' ὁ Βαρλαάμ», φησὶν, «εἰς
 τὸ τῆς οἰήσεως πέλαγος ἐξ ἀφροσύνης καὶ ἰδιορρυθμί-
 ας καθεῖς ἑαυτὸν, κατὰ τῆς ὑπερφυοῦς καὶ ὄντως φι-
 λοσοφίας ἐχώρησεν, ἐπιστρατεύσας τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ

21. Αὐτόθι.

22. Περὶ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πατριάρχου Καλέκα βλ. εἰς Συνοδικὸν τόμον Α', 54, PG 151, 692B.

μάλιστα περισσότερο καθ' ὅσον κάκοποιεῖται καὶ συκοφαντεῖται ἀπὸ τοὺς ὁμόφρονας τοῦ Ἀκινδύνου καὶ τοῦ Βαρλαάμ; Ἄλλα λέγει, «ὅταν κλονισθῆ καὶ θραυσθῆ ὁ Παλαμᾶς, θὰ πάθῃ τὰ ἴδια ὅπωςδῆποτε καὶ τὸ κόμμα αὐτοῦ»²¹.

15

Φεῦ, ὁποῖον κακὸν εἶναι ἢ παραφροσύνη! Πῶς εἶναι αὐτεπίβουλον πρᾶγμα ἢ κακία! Πῶς ἀπομακρύνει τὸ θυμὰ τῆς καὶ ἀπὸ τὰς ἰδίας τὰς φρένας του! Διότι αὐτὸς ὁ ἐπιτεθεὶς διὰ τὴν συντρίψη καὶ καταρρίψη τὸν Παλαμᾶν τοῦτον, ἐκείνον μὲν καὶ τοὺς μαζί μὲ αὐτὸν διακηρύσσοντας φανερὰ τὴν εὐσέβειαν ἐξυψώνει περισσότερο καὶ καθιστᾶ περιφανεῖς εἰς τοὺς ἐχέφρονας, ἑαυτὸν δὲ συντρίβει καὶ καταρρίπτει εἰς τὸ αἴσχιστον βάραθρον τῆς δυσσεβείας. Ἐπὶ πλέον δὲ κλονίζει καὶ διασπᾶ, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν, τὸν Συνοδικὸν τόμον καὶ τὴν καταγεγραμμένην εἰς αὐτὸν ἀλήθειαν μετὰ τὴν ἐξέτασίν τῆς, τὴν ὁποῖαν ὑπέγραψε τότε καὶ αὐτὸς μὲ τὰς χεῖρας του πρὸ τῶν ἄλλων²², ἐνῶ τώρα τὰς ἐκεῖ ἀναγραφόμενας ἀποκηρύξεις καὶ ἀρὰς ἐναντίον τῶν ἀθετούντων τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπιχειρούντων νὰ κατηγορήσουν πάλιν τοὺς λαβόντας τότε τὴν ἔγκρισιν τῆς συνόδου ἐλκύει εἰς τὴν ἰδικὴν τοῦ κεφαλῆν καὶ τὴν συντρίβει μὲ αὐτάς, καὶ δὲν αἰσθάνεται ὅτι ἔχει συνθέσει καθ' ἑαυτοῦ τὰς ἀποκηρύξεις καὶ δυσφημίας. Πράγματι τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι τοῦτο τὸ ἐναντίον ἡμῶν γράμμα εἰμὴ παραποίησης καὶ παρερμηνεία ἐκείνου τοῦ τόμου, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι δολίως καθ' ὀλοκληρίαν ἀντίθετον, ὡς παραχάραπτον τὴν εἰς ἐκεῖνο κατοχυρουμένην ἀλήθειαν καὶ ὡς ἀντικείμενον πρὸς αὐτήν. Διότι, λέγει, «ὁ Παλαμᾶς καὶ ὁ Βαρλαάμ ἐπειδὴ ἀλληλοκατηγοροῦντό παρεπέμφθησαν εἰς συνοδικὴν ἐξέτασιν»²³. Ὁ ἐκδοθεὶς ὁμως ἀπὸ τὰς συνόδους ἐκεῖνας τόμος δὲν περιέχει αὐτά, ἀλλὰ λέγει, «ὁ Βαρλαάμ ρίψας ἑαυτὸν ἀπὸ ἀφροσύνης καὶ ἰδιορρυθμίαν εἰς τὸ πέλαγος τῆς οἰήσεως, ἐπετέθη ἐναντίον τῆς ὑπερφουῦς καὶ ἀληθινῆς φιλοσο-

23. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, ΡΓ 150, 892B.

Πνεύματος τὴν μηδὲ χωρεῖν ὄλως τὰ τοῦ πνεύματος
 δυναμένην ψυχικὴν καὶ ἀποδεδοκιμασμένην φιλοσοφί-
 αν. Τὸν μαθητιῶντα γὰρ οὗτος ὑποκριθεὶς προσῆλθέ
 ποτε σὺν δόλῳ τισὶ τῶν παρ' ἡμῖν μοναχῶν, οἵ, τὸν ἡ-
 5 σύχιον προελόμενοι βίον, τοῖς ἄλλοις πᾶσι χαίρειν εἰ-
 πόντες, Θεῷ προσανέχουσι. Καὶ τούτων οὐδενὶ μὲν τῶν
 ἐλλογιμωτέρων, τοῖς ἀπλουστέροις δὲ μᾶλλον ἐφοίτησεν
 ἐξεπίτηδες. Ἀκούσας γὰρ λεγόντων αὐτῶν κατὰ τὴν
 παραῶδοσιν τῶν ἁγίων πατέρων περὶ θείας ἐλλάμψεως
 10 καὶ τῆς μυστικῶς ἐγγινομένης χάριτος τοῖς διὰ τῶν ἐν-
 τολῶν τοῦ Θεοῦ τὴν καρδίαν κεκαθαρμένοις καὶ ὡς οὐ
 περὶ θείας οὐσίας, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀκτίστου καὶ θεοποι-
 οῦ ἐνεργείας καὶ χάριτος αὐτοῖς ὁ λόγος, διθείας αὐ-
 τοῖς ἐντεῦθεν ἔγκλημα προστρίψασθαι ἐπεχείρησε. Καὶ
 15 εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ παρελθὼν καὶ τὰ περὶ τού-
 του ἀνερέγκας, κατηγορῶν μάλιστα τοῦ τιμιωτάτου ἐν
 ἱερομονάχοις κυρίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἐζήτησε
 μετακληθῆναι καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ
 θείαν σύνοδον».

16 20 Πῶς οὖν ὡς ἀντεγκαλοῦντας ἀλλήλοις παραπεμ-
 φθῆναι φῆς τῇ τηνικαῦτα συγκεκροτημένῃ συνόδῳ καὶ
 «ἀμφοτέρους ἀσεβείας ἐγκλήματι περιπεσεῖν» διατείνη
 καὶ τὸ ἴσον ἀμφοτέροις, καὶ ταῦτ' ἐπὶ τῇ χείρονι μοίρᾳ
 νέμεις, ὧν τοῦ μὲν ὁ Τόμος ὡς ἀφρόνως μέμνηται καὶ
 25 δυσσεβῶς ἐγκαλοῦντος, τὸν δὲ Παλαμᾶν ὡς εὐσεβῆ καὶ
 τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις ἀνακηρύττει, κἄν ἐγκαλῆ-
 ται; Πῶς δ' ἀντὶ «τῆς διδασκαλίας τοῦ πνεύματος»,
 καθ' ἣς ὁ Βαρλαάμ, ὡς ὁ τόμος φησὶν, «ἐχώρησε» καὶ
 δι' ἣν τῶν αὐτῆς στοιχοῦντων κατεῖπε, τὸν Παλαμᾶν αὐ-
 30 τὸς ἐκλαμβάνων, εἶτα τοῦτον τάπτεις μετὰ τῶν «ἀπει-
 θῶν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀμφιβόλων τὸ σέβας»; Εἰ γὰρ καὶ
 τοῦ Παλαμᾶ κατηγορήσε τῶν ἄλλων μᾶλλον, ἀλλὰ δι'

24. Συνοδικὸς τόμος Α', 2· 3, PG 151, 679 - 680AB.

25. Συνοδικὸς τόμος Α', 2, PG 151, 679.

φίας, ἐπιστρατεύσας ἐναντίον τῆς διδασκαλίας τοῦ πνεύματος τὴν ψυχικὴν φιλοσοφίαν ἢ ὅποια δὲν δύναται οὔτε νὰ χωρέσῃ κἄν τὰ τοῦ πνεύματος καὶ εἶναι ἀποδεδοκιμασμένη. Πράγματι ὑποκριθεὶς οὗτος τὸν μαθητιῶντα προσῆλθε δολίως κάποτε εἰς κάποιους ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς ἡμῶν, οἱ ὅποιοι, προτιμήσαντες τὸν ἡσύχιον βίον καὶ ἀποχαιρέτισαντες ὅλα τὰ ἄλλα, εἶναι ἀφιερωμένοι εἰς τὸν Θεόν. Δὲν ἐφοίτησε δὲ εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς δοκιμωτέρους ἐξ αὐτῶν ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τοὺς ἀπλουστέρους ἐξεπίτηδες. Ἐκούσας δὲ αὐτοὺς νὰ ὁμιλοῦν κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων περὶ θείας ἐλλάμπσεως καὶ τῆς μυστικῆς χάριτος τῆς ἐγγινομένης εἰς τοὺς κεκαθαρμένους κατὰ τὴν καρδίαν διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι αὐτοὶ δὲν κάμνουν λόγον περὶ τῆς θείας οὐσίας ἀλλὰ περὶ τῆς ἀκτίστου καὶ θεοποιουῦ ἐνεργείας καὶ χάριτος, ἐπεχείρησεν ἐξ αὐτοῦ νὰ τοὺς προσάψῃ κατηγορίαν διθείας. Προσελθὼν δὲ εἰς τὴν ἡγεσίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ δώσας ἀναφορὰν περὶ τούτων, κατηγορῶν κυρίως τὸν μεταξὺ τῶν ἱερομονάχων τιμιώτατον κύριον Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, ἐζήτησε νὰ μετακληθοῦν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἱεράν καὶ θείαν σύνοδον»²⁴.

16

Πῶς λοιπὸν ἰσχυρίζεσαι ὅτι εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν σύνοδον παρεπέμφθησαν ὡς ἀλληλοκατηγορούμενοι, καὶ διατείνεσαι ὅτι ἀμφότεροι ἔπεσαν εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἀσεβείας καὶ ἐξισώνεις ἀμφοτέρους καὶ μάλιστα πρὸς τὸ χειρότερον, ἂν καὶ ἐκείνον μὲν ὁ τόμος μνημονεύει ὡς ἀφρόνως καὶ δυσσεβῶς κατηγοροῦντα, τὸν δὲ Παλαμᾶν ἀνακηρύσσει εὐσεβῆ καὶ τιμιώτατον μεταξὺ τῶν ἱερομονάχων, ἔστω καὶ ἂν κατηγορεῖται; Πῶς δέ, ἀντὶ «τῆς διδασκαλίας τοῦ πνεύματος», κατὰ τῆς ὁποίας ὁ Βαρλαάμ, συμφώνως πρὸς τὸν τόμον, «ἐπετέθη»²⁵ καὶ χάριν τῆς ὁποίας κατεφέρθη ἐναντίον τῶν ἀκολουθούντων ταύτην, ἐσὺ λαμβάνεις προσωπικῶς τὸν Παλαμᾶν καὶ ἔπειτα τοποθετεῖς τοῦτον μετὰ τῶν «ἀπειθῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀμφιβόλων εἰς τὸ σέβας»; Διότι ἂν κατηγόρησε περισσότερο τῶν ἄλλων τὸν Παλαμᾶν, δὲν τὸ ἔκαμε διὰ

οὐδὲν ἕτερον — εἷς γὰρ τῷ Βαρλαάμ κατ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων ὁ λόγος — ὡς οὖν καὶ τούτου στοιχοῦντος οὐχ ἦττον «τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ πνεύματος» κατεφέρετο καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων, ὡς καὶ ταύτης οὐχ ἦττον, ὅτι
 5 μὴ καὶ μᾶλλον ἔργοις τε καὶ λόγοις προκινδυνεύοντος. Ἄλλὰ καὶ τὸν Βαρλαάμ ἄρξαι τῆς ὑποθέσεως ἐκ τῆς πρὸς τοὺς μοναχοὺς, πρῶτον μὲν ὑπούλου καὶ δολερᾶς ὑποκρίσεως, εἴτ' ἀναισχύντου τε καὶ βδελυρᾶς ἀντιθέσεως, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς πρὸς τὸν Παλαμᾶν μάχης, λέ-
 10 γοντος τοῦ τόμου σαφῶς, «προσηλθε γάρ», φησί, «σὺν δόλῳ τισὶ τῶν παρ' ἡμῖν μοναχῶν καὶ τούτων οὐδενὶ μὲν τῶν ἐλλογιμωτέρων», ὁ νῦν τὸν τόμον παραχαράττων ἐκ τῆς πρὸς τὸν Παλαμᾶν τοῦ Βαρλαάμ μάχης, τὴν ἀρχὴν φησι γεγενῆσθαι, μᾶλλον δὲ ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους
 15 φανερᾶς ἀντιρρήσεως, ἅμα τε σπεύδων ὑπαιτίους ἀμφοτέρους ἐπίσης ἐξ ἀρχῆς καθιστάναι καὶ τοῦ Παλαμᾶ τὸν ἔπαινον ὑφαιρούμενος, ὡς οὐχ ὑπὲρ ἐτέρων, οὐδ' ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐσεβείας, ἀλλ' ἐνστάσεως οἰκείας χάριν ἀποδυσαμένου πρὸς τὸν ἀγῶνα. Τίνα δὲ καὶ τούτου
 20 χεῖρῳ δόλον ἕτερον μετὰ τοῦ παραχαράττειν τὸν τόμον ἐντεῦθεν ἤδη συρράπτειν ἄρχεται διασαφῆσαι χρεῶν.
 17 Τοῦ γὰρ Συνοδικοῦ τόμου τὸν Βαρλαάμ μόνον ἐνάγοντα δείξαντος καὶ δι' ὧν τοῦ τε Παλαμᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ κατηγορήσεν ἐξεληλέγχθαι δυσσεβῆ παραστήσαν-
 25 τος (οὐ γὰρ μόνον φησὶ τελευτῶν, ὡς «ἀνεφάνη καὶ ἀπηλέγχθη ὁ Βαρλαάμ βλασφήμως καὶ κακοδόξως λαλῶν», ἀλλὰ καὶ προστίθῃσιν «οἱ δὲ μοναχοὶ ἀπεδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς κατηγορίας αὐτοῦ»), ταῦτα προδιειληφότος τοῦ τόμου σαφῶς, ὁ νῦν ἐκεῖνα διηγούμενος
 30 οὗτος, οὐχ οὕτω φησὶν, ἀλλ' ὡς «ὁ Παλαμᾶς καὶ ὁ Βαρλαάμ ἀλλήλοις ἀσεβείας ἔγκλημα ἐπιγράφοντες, παρεπέμφθησαν τῇ συνόδῳ», κυροῦν ἐντεῦθεν δοκῶν τὸ κατάδηλον καὶ αὐτέλεγκτον καὶ παντάπασιν ἀσύστατον

26. Συνοδικὸς τόμος Α', 2, PG 151, 680AB.

27. Αὐτόθι, 51, PG 151, 691.

28. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892B.

τίποτε ἄλλο —διότι ὁ λόγος τοῦ Βαρλαάμ εἶναι ἐνιαῖος ἐναντίον αὐτοῦ καὶ ἐναντίον τῶν ἄλλων—· κατεφέρετο λοιπὸν καὶ κατ' αὐτοῦ διότι ἠκολούθει καὶ αὐτὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ πνεύματος ὄχι ὀλιγώτερον, κατεφέρετο δὲ περισσότερον κατ' αὐτοῦ παρὰ κατὰ τῶν ἄλλων, διότι αὐτὸς προεκινδύνευσε ὑπὲρ αὐτῆς ὄχι ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων, ἂν μὴ περισσότερον, καὶ μὲ ἔργα καὶ μὲ λόγους. Ἐπίσης, ἐνῶ ὁ τόμος λέγει ὅτι ὁ Βαρλαάμ ἤρχισε τὴν ὑπόθεσιν ἀπὸ τὴν πρὸς τοὺς μοναχοὺς ὑπουλον καὶ δολίαν ὑπόκρισιν κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ τὴν ἀναίσχυντον καὶ βδελυρὰν ἀντίθεσιν, ἀλλ' ὄχι ἀπὸ τὴν μάχην πρὸς τὸν Παλαμᾶν («προσηλθε δολίως εἰς κάποιους ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς ἡμῶν καὶ μάλιστα ὄχι εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς ἐλλογιμωτέρους ἐξ αὐτῶν»²⁶), αὐτὸς ὁ παραχαράπτων τώρα τὸν τόμον ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἔναρξις προῆλθεν ἀπὸ τὴν μάχην τοῦ Βαρλαάμ πρὸς τὸν Παλαμᾶν, μᾶλλον δὲ ἀπὸ τὴν μεταξύ των φανεράν ἀντιλογίαν. Σπεύδει οὕτω νὰ καταστήσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀμφοτέρους ἐξ ἴσου ὑπαιτίους καὶ ἀφαιρῶν τὸν ἔπαινον τοῦ Παλαμᾶ, ὡσάν νὰ μὴ ὑπεδύθη εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ ἄλλων οὔτε ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ χάριν προσωπικῆς ἀντιδικίας. Εἶναι ἀνάγκη τώρα νὰ διασαφηθῇ ποῖον ἄλλον δόλον χειρότερον ἀπὸ αὐτὸν ἤρχισε νὰ συρράπτῃ ἀπὸ ἐδῶ, τὴν παραχάραξιν τοῦ τόμου.

17

Πράγματι ὁ Συνοδικὸς τόμος ἔδειξεν ὅτι μόνος ἐνάγων ἦτο ὁ Βαρλαάμ καὶ παρέστησε τοῦτον ὡς ἀποδειχθέντα δυσσεβῆ ἀπὸ τὰς κατηγορίας του ἐναντίον τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν συνοδῶν του, διότι δὲν λέγει μόνον εἰς τὸ τέλος ὅτι «ἀνεφάνη καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ὁ Βαρλαάμ ὁμιλεῖ βλασφήμως καὶ κακοδόξως», ἀλλὰ καὶ προσθέτει, «οἱ δὲ μοναχοὶ ἀπεδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς κατηγορίας αὐτοῦ»²⁷. Ἐνῶ δὲ ταῦτα περιελάμβανεν ὁ τόμος σαφῶς, αὐτὸς ὁ διηγούμενος τώρα ἐκεῖνα, δὲν λέγει παρόμοια, ἀλλὰ ὅτι «ὁ Παλαμᾶς καὶ ὁ Βαρλαάμ κατηγοροῦντες ἀλλήλους δι' ἀσέβειαν παρεπέμφθησαν εἰς τὴν σύνοδον»²⁸, νομίζων ὅτι μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπικυρώνει τὸ ὀλοφάνερον καὶ αὐταπόδεικτον καὶ δι' ὅλους ἀσύστατον ψεῦδος,

ψεῦδος, ὡς ἑτέρου ὄντος καὶ οὐ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, καθ' ὃ πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀντίθεσιν εἶχον, ἔν' ἔχη χῶ-
 ραν καὶ τὸν Παλαμᾶν ὑπαίτιον λέγειν, εἰ καὶ ὁ Βαβλαᾶμ
 ἐξελέληγεται κακῶς φρονῶν. Εἰσαγαγὼν τοίνυν ὡς
 5 ἐγκεκλημένους ἀμφοτέρους δολίως (καθ' ἕτερον γὰρ ἐ-
 κάτερον ὡς καὶ σαφέστερον ποιεῖται τὸ δράμα προϊόν-
 τος τοῦ γράμματος), εἶτα τί φησιν; «Οἶδατε σχεδὸν
 ἀπαξάπαντες καὶ οὐκ ἀγνοεῖτε τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐπ'
 ἐκκλησίας συνέλευσιν, ἐφ' ἧς προλάμπων ἦν φωστῆ-
 10 ρος δίκην ὁ τῆς εὐσεβείας προαγωνιστῆς ἡμῶν βασι-
 λεύς, πατὴρ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτο-
 ρος ὁ ἀοίδιμος καὶ μακαρίτης, συνάμα τοῖς ἄρχουσι τῆς
 συγκλήτου».

18 **Ναὶ οἶδαμεν** καὶ ὡς παρὰ τούτων πάντων ἀπάσαις
 15 ψήφοις ὁ Παλαμᾶς δεδικαίωται, καὶ μὴ μόνον εὐσεβῆς,
 ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβείας συνήγορος ἀνηγόρευται, κατὰ
 τῶν διαστρέφειν ἐπικεχειρηκότων αὐτὴν παρρησίᾳ τὸ
 κράτος ἀνηρημένος. Ἴσμεν καὶ τὸν ἡμέτερον βασιλέα
 ἐκεῖνον τὸν πάντων θαυμασιώτατον, ὃς ἐφ' ἡμῶν ὑπὲρ
 20 ἡμῶν τῆς κοινῆς ἀπάντων χριστιανῶν εὐσεβείας ὑπὸ
 τοῦ Παλαμᾶ συνηγορουμένης παρρησίᾳ προηγωνίσαστο
 καὶ ταύτῃ τὸ κράτος τῆς νίκης ἐπεψηφίσαστο, παρ' ἧς
 ἐνεδύσατο τοῦ στέφους τὸ κράτος. Σὺ δὲ τοῦτον ἐγκω-
 μιᾶζειν ὑποκρινόμενος τὸ κορυφαῖον τῶν ἐκείνου κα-
 25 λῶν ἐγχειρεῖς καθαιρεῖν τῇ στηριχθείσῃ παρ' ἐκείνου
 πολεμῶν εὐσεβείᾳ. Καὶ τοίνυν εἰ «φωστῆρος ἐκεῖνος
 δίκην ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης συνόδου περιφανῶς ἔ-
 λαμψεν», ὡσπερ οὖν ἔλαμψε, πῶς αὐτὸς τὴν ὑπ' ἐκεί-
 νου φανερὰν κατασταῖσαν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν ἀφα-
 30 νίζειν ἐγχειρεῖς αὐθις; Ἡμεῖς γὰρ ἴσμεν καὶ τὰς τοῦ
 θαυμασίου βασιλέως ἡμῶν ἐκείνου φωνάς, ἃς παρρη-
 σιασάμενος τὴν εὐσέβειαν ὑπὲρ τοῦ θειοτάτου φωτὸς ἀ-
 φῆκεν, «ὑπ' αὐτοῦ πάντως», ὡς καὶ ὁ τόμος φησί,
 «καταυγασθεὶς τὴν διάνοιαν». Οὐδὲ τοῦτ' ἀγνοοῦμεν,

ὅτι ἄλλο πρᾶγμα ἦτο καὶ ὄχι τὸ ἴδιον αὐτὸ εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀντίθεσιν, ἂν καὶ ὁ Βαρλαάμ ἀπεδείχθη κακόφρων. Εἰσαγαγὼν λοιπὸν δολίως ἀμφοτέρους ὡς κατηγορουμένους (διότι διάφορον εἰς ἐκάστην περίπτωσιν παρουσιάζει τὸ γενόμενον, ὅπως τὸ καθιστᾶ σαφέστερον εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ γράμματος), τί λέγει ἔπειτα; «Γνωρίζετε σχεδὸν ὅλοι καὶ δὲν ἀγνοεῖτε τὴν μεγάλην ἐκείνην συνέλευσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποῖαν πρῶτος ἔλαμπεν ὡς φωστὴρ ὁ προασπιστὴς τῆς εὐσεβείας βασιλεὺς ἡμῶν, ὁ πατὴρ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, ὁ αἰδιδίμος καὶ μακαρίτης, μαζί με τοὺς ἄρχοντας καὶ τὴν σύγκλητον»²⁸.

18

Ναὶ γνωρίζομεν· γνωρίζομεν μάλιστα καὶ ὅτι ὁ Παλαμᾶς ἐδικαιώθη μὲ ὅλας τὰς ψήφους ὅλων αὐτῶν καὶ ἀνηγορεύθη ὄχι μόνον εὐσεβὴς ἀλλὰ καὶ συνήγορος τῆς εὐσεβείας, κερδίσας παρρησία τὴν νίκην κατὰ τῶν ἐπιχειρησάντων νὰ τὴν διαστρέψουν. Γνωρίζομεν καὶ τὸν ἰδικὸν μας βασιλέα ἐκεῖνον, τὸν θαυμασιώτατον ὅλων, ὁ ὁποῖος παρουσία ἡμῶν προησπίσθη ὑπὲρ ἡμῶν τὴν κοινὴν εὐσέβειαν τῶν Χριστιανῶν συνηγορουμένην ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς νίκης αὐτῆς, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐφόρεσε τὴν δύναμιν τοῦ στεφάνου. Σὺ δὲ ὑποκρινόμενος ὅτι ἐγκωμιάζεις τοῦτον ἐπιχειρεῖς νὰ καθαιρέσης τὸ ἀνώτερον ἀπὸ τὰ καλὰ ἐκείνου, ἀφοῦ πολεμεῖς τὴν ὑποστηρικθεισάν ἀπὸ ἐκεῖνον εὐσέβειαν. Ὅθεν, ἂν «ἐκεῖνος ἔλαμπεν ὡσάν φωστὴρ περιφανῶς εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην σύνοδον»²⁸, ὅπως καὶ ἔλαμψε βεβαίως, πῶς ἐσὺ ἐπιχειρεῖς νὰ ἀφανίσης πάλιν τὴν φανεράν καταστᾶσαν ἀπὸ ἐκεῖνον ἀλήθειαν τῆς εὐσεβείας; Ἡμεῖς πράγματι γνωρίζομεν καὶ τοὺς λόγους τοῦ εὐσεβοῦς ἐκείνου βασιλέως, τοὺς ὁποῖους ἐξέφευεν ὑπὲρ τοῦ θειοτάτου φωτὸς ὑποστηρίζων φανερά τὴν εὐσέβειαν, «καταγαυσθεῖς ὅπωςδὴποτε ἀπὸ αὐτὸ εἰς τὴν διάνοιαν», ὅπως λέγει καὶ ὁ τόμος²⁹. Δὲν ἀγνοοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἀφ' ἐνός μὲν ἐσὺ τελευταίως μετὴν σπουδὴν σου κατὰ τῆς εὐσεβείας διὰ τοῦ ἀποκλη-

ὡς ἡ σὴ μὲν ἀρτίως κατὰ τῆς εὐσεβείας σπουδῇ διὰ τοῦ
 ἀντιοχικοῦ σοι κληθέντος γράμματος, ὃ δέ σοι μὲν εἴ-
 περ τις νῦν ὁμόφρων, τῆς δὲ τοῦ Βαβλαὰμ κακοδοξίας
 μύστης καὶ διάδοχος καὶ ὄπαδός 'Ακίνδυνος, τὰς φωνὰς
 5 ταύτας γεγραμμένας ἐν τῷ Συνοδικῷ τόμῳ διατελού-
 σας, διὰ τῶν οἰκείων λόγων καὶ συγγραμμάτων βλασφη-
 μους ἀποδεικνύειν πειρᾶσθε καὶ δυσσεβεῖς ὧ δὴ καὶ
 τὸν 'Ακίνδυνον τοῦτον ἐπὶ διαβολῇ πάντως ἡμῶν τε
 καὶ τῆς συγκλήτου πάσης, ἔτι δὲ καὶ τῆς φωτὸς δίκην
 10 εἶπερ ποτὲ τηνικαῦτα διαυγασάσης βασιλικῆς εὐσεβείας,
 σεαυτῷ νῦν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θείου συνήψας βήματος, βε-
 βαιωτῆς αὐτοῦ καὶ προστάτης γενόμενος, μᾶλλον δὲ καὶ
 προσάτην αὐτὸν καταστήσαι τῆς ἐκκλησίας φιλονει-
 κῶν, καὶ κατέλεξας ἐν ἱερεῦσι τὸν μὴ τὸν βίον μόνον
 15 ἀλλὰ καὶ τὸ σέβας ἀνίερον.

19 'Ορῶμεν νῦν καὶ τὸν τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου
 βασιλέως ἡμῶν ἐκείνου «θεοδώρητον» ὡς ἀληθῶς «κο-
 σμοπόθητον παῖδα» καὶ βασιλέα ἡμέτερον, ὃν τὸ θεῖον
 Πνεῦμα σοφίσαν πάντως ἀρτίως καὶ τὸ πρεσβεῖον αὐτῷ
 20 χαρισάμενον κατὰ τὸν Δανιήλ, κριτὴν ποιεῖ καὶ παρ' ἡ-
 λικίαν οὐ πρεσβυτέρων ἀπλῶς ἀνόμων, ἀλλὰ καὶ ἀρχιε-
 ρέων ἀθέσμως «δικαιούντων τὸν ἀσεβῆ καὶ τὸ δίκαιον
 ἀπὸ τοῦ δεδικαιωμένου αἰρόντων». Ὅς μετὰ τῆς ἀν-
 δρείας ὄντως τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μη-
 25 τρός, τῆς ἡμῶν κρατίστης καὶ θειοτάτης δεσποίνης,
 'Ακίνδυνον καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτῷ καταισχύνει πάν-
 τας, καὶ βουλῇ καὶ ψήφῳ συγκλήτου δικαιοτάτη, συν-
 αινούντων καὶ τῶν ἐν ἀρχιερεῦσιν ἐκκρίτων, τοῦτον μὲν
 ἐκβάλλει τοῦ καταλόγου τῶν ἱερέων, ὄρισμῳ δ' εὖ κε-
 30 κριμένῳ τοὺς κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἀκρίτους ἀφορισμοὺς
 λύει καὶ καταστέλλει τοὺς διωγμούς. Ὁ δὲ πατριάρχης
 οὐκ ἔχων ὅ,τι πράξει πρὸς τοὺς κρατοῦντας, μᾶλλον δὲ
 κατ' ἐκείνων ἅπαντα καὶ λέγων καὶ πράττων ὡς ἀλη-

30. Πρβλ. Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347, P. Uspenskiij, σ. 718.

31. Αἱ ἐκφράσεις «θεοδώρητον» καὶ «κοσμοπόθητον παῖδα» εἶναι εἰ-
 λημμένα ἐκ τοῦ Γράμματος Καλέκα, PG 150, 893AB.

θέντος ἀπὸ σὲ ἀντιοχικοῦ γράμματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ
 τώρα ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁμόφρων σου, τῆς δὲ κακοδοξίας
 τοῦ Βαρλαάμ μύστης καὶ διάδοχος καὶ ὁπαδός, Ἀκίνδυ-
 νος, προσπαθεῖτε διὰ τῶν λόγων καὶ συγγραμμάτων σας
 νὰ ἀποδείξετε βλασφήμους καὶ δυσσεβεῖς τοὺς λόγους
 τούτους οἱ ὅποιοι εἶναι ἀναγεγραμμένοι εἰς τὸν Σ υ ν ο δ ι -
 κ ὸ ν τ ὄ μ ο ν. Τώρα μάλιστα συνέδεσες μὲ τὸν ἑαυτὸν
 του καὶ τὸν Ἀκίνδυνον τοῦτον ἐπὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἱεροῦ
 βήματος, ἐπὶ προσβολῇ ὅπωςδήποτε τόσον ἡμῶν ὅσον καὶ
 ὀλοκλήρου τῆς συγκλήτου, προσέτι δὲ καὶ τῆς βασιλικῆς
 εὐσεβείας ἢ ὁποῖα διηύγασε τότε ὡς φῶς περισσότερον
 ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην φοράν, γενόμενος οὕτως ἐπικυρωτῆς
 καὶ προστάτης αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ ἀγωνιζόμενος νὰ κατα-
 στήσης αὐτὸν προστάτην τῆς Ἐκκλησίας, καὶ συγκατέλε-
 ξες μεταξὺ τῶν ἱερέων τὸν ἀνίερρον ὄχι μόνον κατὰ τὸν
 βίον ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν πίστιν³⁰.

19

Βλέπομεν τώρα καὶ τὸν πράγματι «θεοδώρητον» καὶ
 κοσμοπόθητον υἱὸν»³¹ τοῦ αἰοδίου καὶ μακαρίτου ἐκείνου
 βασιλέως ἡμῶν καὶ βασιλέα μας, τὸν ὁποῖον τώρα τὸ θεῖ-
 ον Πνεῦμα, σοφίσαν αὐτὸν καὶ χάρισαν εἰς αὐτὸν τὸ
 πρεσβεῖον κατὰ τὸν Δανιήλ³², καθιστᾶ κριτὴν παρὰ τὴν
 νεανικὴν ἡλικίαν του, ὄχι ἀπλῶς πρεσβυτέρων ἀνόμων
 ἀλλὰ καὶ ἀρχιερέων «οἱ ὅποιοι δικαιώνουν τὸν ἀσεβῆ πα-
 ρανόμως καὶ σηκώνουν τὸ δίκαιον ἀπὸ τὸν δικαιωθέντα»³³.
 Οὗτος μαζί μὲ τὴν ὄντως ἀνδρείαν κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ
 τὴν σύνεσιν μητέρα του, τὴν κρατίστην καὶ θειοτάτην δέ-
 σποιναν ἡμῶν, καταισχύνει τὸν Ἀκίνδυνον καὶ ὅλους τοὺς
 ὁμόφρονας αὐτοῦ· μὲ δικαιοτάτην δηλαδὴ θέλησιν καὶ ψῆ-
 φον τῆς συγκλήτου, συμφωνούντων καὶ τῶν ἐγκρίτων ἀρ-
 χιερέων, τοῦτον μὲν ἐκβάλλει ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν
 ἱερέων, μὲ καλοκεκριμένον δὲ ὀρισμὸν λυεῖ τοὺς κατὰ
 τῶν εὐσεβῶν ἀκρίτους ἀφορισμούς, καὶ καταστέλλει τοὺς
 διωγμούς. Ὁ δὲ πατριάρχης, μὴ ἔχων τί νὰ πράξῃ πρὸς
 τοὺς κρατοῦντας, μᾶλλον δὲ εἰς τὴν πραγματικότητα λέ-

32. Δαν. Σωσ. 1, 50.

33. Βλ. Ἦσ. 5, 23.

θῶς — ἐκείνων γὰρ ἀντιστάντων τουτὶ τὸ γράμμα συνέ-
 ταξε —, κατ' ἐκείνων γούν γραφῶν, ὡς προσωπείω
 καθὰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἔφην χρῆσαι τῷ Παλαμᾷ, καὶ κα-
 τὰ τοῦ μὴ δυνηθέντος ἄν, εἴ γε δὴ καὶ προείλετο, κινεῖ
 5 τοὺς θυμοὺς καὶ τὰς μηχανὰς συσκευάζει ταύτας καὶ
 τὰ σκολιὰ ταυτὶ συντίθησι γράμματα, καὶ τοὺς ὑπὸ χει-
 ρα πάντα ἐπιβοᾷται καὶ σὺν δόλῳ πειρᾶται πείθειν ὡς
 ἀνωμολογημένην ἀλήθειαν τὸ κατὰ τοῦ Παλαμᾷ προσί-
 εσθαι ψεῦδος, «οἴδατε» λέγων «πάντες τὴν μεγάλην ἐ-
 10 κείνην ἐπ' ἐκκλησίας συνέλευσιν, ἔφ' ἧς πρῶτος μὲν
 ὁ Βαρλαάμ καταψηφισθείς, οἷα κακοδόξως καὶ φρονῶν
 καὶ λέγων περὶ τε τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς μεταμορ-
 φώσεως καὶ περὶ τῆς εὐχῆς τῆς 'Κύριε 'Ιησοῦ Χρι-
 στὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλέησον ἡμᾶς, ἀμήν', ἐντεῦθεν καὶ εἰς
 15 κατηγορίαν ἄδεκτος ἐκρίθη κανονικῶς».

20 **Συνήκατε πόσον τοῦ Τόμου τελέως διέγραψε; Καὶ
 οὐ διέγραψε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰναντιώτατα τῶν ὑπ' αὐ-
 τοῦ διαγεγραμμένων προήνεγκε. Τὸ γὰρ ἐκ τοῦ τὴν ἄ-
 κτιστον χάριν τοῦ Πνεύματος μὴ οὐσίαν ἀλλ' ἐνέργει-
 20 αν εἶναι τοῦ Πνεύματος συναγόμενον καὶ ὡς ἔγκλημα
 δῆθεν παρὰ τοῦ Βαρλαάμ τῷ τε Παλαμᾷ καὶ τοῖς ἄλλοις
 μοναχοῖς ἐπαγόμενον, δηλονότι τὴν διθεΐαν, οἷον ὑπο-
 κλέψας ἐκ τοῦ μέσου, παρῆκεν εἰπεῖν, ἵνα μὴ καὶ αὐ-
 τὸς ἄλλος Βαρλαάμ ὢν ἐντεῦθεν φανερὸς καταστῆ. Καὶ
 25 γὰρ τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν αὐτῶν τε συνάγων καὶ
 κατ' αὐτῶν διατελεῖ προάγων, ὡς ἅπαντες ἴσασιν. Ἄλ-
 λά καὶ τὰς ἀναγνωσθείσας εἰς ἐπήκοον πάντων τοῦ
 Βαρλαάμ ἐγγράφους ἀναφορὰς περὶ τοῦ δῆθεν ἐγκλή-
 ματος τούτου παρεσιώπησε. Καὶ ὡς ὁ Παλαμᾶς διὰ
 30 στόματος ἀπελογήσατο, καὶ τὰ εἰκότα ἀπελογήσατο, ἐξ
 ὧν ἐνεφράγη τὸ στόμα τηνικαῦτα τοῦ Βαρλαάμ λαλοῦν
 ἄδικα, τότε γε μὴν ἀνωμολογημένον ὑπάρχον τῇ ἐκκλη-
 σίᾳ τὸ διαφέρειν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν,**

34. Πρόκειται περὶ τῆς μονολογίστου προσευχῆς τῶν ἡσυχαστῶν.

35. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892BC.

36. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 7, PG 151, 682C.

γων καὶ πράττων τὰ πάντα κατ' ἐκείνων —διότι τοῦτο τὸ γράμμα συνέταξε λόγω τῆς ἀντιστάσεως ἐκείνων—, γράφων λοιπὸν κατ' ἐκείνων, χρησιμοποιεῖ ὡς προσωπεῖον τὸν Παλαμᾶν, ὅπως εἶπα καὶ εἰς τὴν ἀρχήν, καὶ κινεῖ τοὺς θυμούς καὶ συσκευάζει αὐτὰς τὰς μηχανὰς καὶ συντάσσει αὐτὰ τὰ ἀνάποδα γράμματα ἐναντίον τοῦ μὴ δυνηθέντος νὰ ἀντισταθῇ, ἂν καὶ βεβαίως θὰ ἐπεθύμει, καὶ προσκαλεῖ ὅλους τοὺς ὑποτελεῖς του καὶ μὲ δόλον προσπαθεῖ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ δέχωνται τὸ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ ψεῦδος ὡς παραδεδεγμένην ἀλήθειαν. Λέγει, «γνωρίζετε ὅλοι τὴν μεγάλην ἐκείνην συνέλευσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τὴν ὁποῖαν πρῶτος ὁ Βαρλαάμ, καταδικασθεὶς διὰ τὰ κακόδοξα φρονήματα καὶ λόγια του περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως καὶ περὶ τῆς εὐχῆς Ἰησοῦ Χριστὸς ἐλέησον ἡμᾶς, ἀμήν»³⁴, ἐξ οὗ καὶ ἐκρίθη κανονικῶς ἀπαράδεκτος ὡς κατήγορος»³⁵.

20

Ἀντελήφθητε πόσον μέρος τοῦ τόμου διέγραψε; Καὶ δὲν διέγραψε μόνον, ἀλλὰ καὶ παρουσίασε τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τὰ διαγραφέντα ὑπ' αὐτοῦ. Πράγματι παρέλειψε νὰ μνημονεύσῃ τὸ συναγόμενον ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἄκτιστος χάρις τοῦ πνεύματος δὲν εἶναι οὐσία ἀλλὰ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος καὶ προσαγόμενον ἀπὸ τὸν Βαρλαάμ ὡς δῆθεν ἐγκλημα κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν, δηλαδή τὴν διθειῖαν, ὡσὰν νὰ τὴν ὑπέκλεψεν ἀπὸ τὴν μέσην, διὰ νὰ μὴ καταστῇ καὶ αὐτὸς φανερός ἀπὸ αὐτὰ ὅτι εἶναι ἄλλος Βαρλαάμ. Διότι καὶ αὐτὸς συνάγων τὰ αὐτὰ ἀπὸ τῶν αὐτῶν τὰ προσάγει κατ' αὐτῶν, ὅπως ὅλοι γνωρίζουν. Ἀλλὰ καὶ τὰς ἀναγνωσθείσας εἰς ἐπίκοον πάντων ἐγγράφους ἀναφοράς τοῦ Βαρλαάμ³⁶ περὶ τοῦ δῆθεν ἐγκλήματος τούτου παρεσιώπησε. Καὶ ὅταν ὁ Παλαμᾶς ἀπελογήθη προφορικῶς, καὶ ἀπελογήθη τὰ εὐλογα³⁷ διὰ τῶν ὁποίων ἐσφραγίσθη τὸ στόμα τοῦ Βαρλαάμ τὸ λαλοῦν ἄδικα³⁸, ἐπειδὴ τότε ἦτο ὡμολογημένον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τὸ ὅτι διαφέρει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἢ ἐνέργεια,

37. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 7, PG 151, 682C.

38. Ψαλμ. 82, 12.

οὐ πολλῶν ἐδέησε τῷ Παλαμᾷ λόγων, ἀλλὰ δείξας ὡς
περὶ τῆς θείας ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ περὶ τῆς θείας οὐσί-
ας ποιεῖται τὸν λόγον, καὶ ὡς ἐνός εἰσιν αὐταὶ καὶ τοῦ
αὐτοῦ Θεοῦ, μίαν ἔχοντος ἐν ἀκτίστῳ καὶ οὐσία καὶ ἐν-
5 ἐργεῖα θεότητα, αἰσχύνῃ λαμπρᾷ τὸν Βαρλαάμ περιέβα-
λε. Νῦν δ' ὁ πατριάρχης τᾶναντία φρονήσας καὶ τοὺς
ἀνθρώπους διδάσκειν ἐπιχειρήσας, ἐκεῖνα πάντα λήθη
παραδοῦναι σπεύδει τελέα καὶ πρὸς τούτοις, ὡς τοῦ
Βαρλαάμ κινήσαντος καὶ πρώτου κατηγορήσαντος, εὐ-
10 λόγως καὶ δικαίως καὶ ἀναγκαίως, ἐγγράφως καὶ ἀ-
γράφως ὁ Παλαμᾷς ἐποιήσατο τὴν ἀπολογία. Καὶ τοῦ-
το γὰρ ἐκεῖ πολλάκις καὶ σαφῶς κείμενον ὁ τοῦ Ἄκιν-
δύνου βεβαιωτῆς ἐπίτηδες καταλέλοιπεν, ὡς τοῖς κα-
τὰ τοῦ Παλαμᾷ νῦν γραφομένοις τούτοις ἐναντιώτατον.
15 εὐλόγως γὰρ καὶ δικαίως καὶ ἀναγκαίως καὶ νῦν τοῦ-
τον ἀπολογούμενον δείκνυσι.

21 Καὶ οὐδὲ τὴν ἐκεῖ γεγραμμένην ἀρχὴν τῶν Περὶ
Φωτὸς λόγων ὁ τοῦ τόμου καταλύτης οὗτος ἐδυσωπήθη
τοὺς αὐτοῦ δόλους φανερώς ἐλέγχουσιν. Ἔχει γὰρ οὐ-
20 τως· «ἔπειτα ἠνέχθη τὰ τοῦ Βαρλαάμ συγγράμματα, ἐν
οἷς ἔλεγε καὶ περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς τοῦ Κυρίου
μεταμορφώσεως καὶ τῶν τῆς τοῦ φωτὸς τούτου θέας
ἠξιωμένων προκρίτων μαθητῶν αὐτοῦ τάδε»· τὸ γὰρ ἔ-
πειτα προκείμενον καὶ τὸ μεταξὺ γεγραμμένον, ὡς ἔ-
25 λεγεν ὁ Βαρλαάμ καὶ περὶ τοῦ φωτὸς τῆς μεταμορφώσε-
ως, ἐναργῶς παρίστησιν ὡς ἦν ἕτεράττα πρότερον, ἀ-
λέγων κακῶς ὁ Βαρλαάμ ἐξηλέγχθη, μὴ μόνον ἄδεκτος
εἰς κατηγορίαν κριθείς, ὃ τερατεύεται νῦν ἀκανονίστως
ὄντως καὶ παρὰ πάντα λόγον ὁ καινὸς ἡμῶν οὗτος ἀρ-
30 τίως κατήγορος. Πῶς γὰρ ὁ μετὰ τῶν παρ' αὐτοῦ κα-
τηγορηθέντων τηνικαῦτα κρινόμενος, ἀλλὰ καὶ τὰς πα-
ραστάσεις τῶν κατηγορημάτων παρὰ τῶν κρινόντων νο-

39. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 8, PG 151, ἐνθα ὁ λόγος περὶ τῶν
συγγραμμάτων τοῦ Βαρλαάμ. Περὶ τούτων βλ. καὶ εἰσαγωγὴν εἰς
τὸ Ἰπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων, Π. Χρήστου, τόμ. Α',
σ. 322 - 324.

40. Συνοδικὸς τόμος Α', 8, PG 151, 682D.

δὲν ἐχρειάσθη πολλοὺς λόγους ὁ Παλαμᾶς, ἀλλὰ δείξας ὅτι ὁμιλεῖ περὶ τῆς θείας ἐνεργείας καὶ ὄχι περὶ τῆς θείας οὐσίας, καὶ ὅτι αἱ δύο αὐταὶ εἶναι ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ, ἔχοντος μίαν θεότητα ἐν ἀκτίστῳ οὐσία καὶ ἐνεργεία, περιέβαλε τὸν Βαρλαάμ εἰς λαμπρὰν αἰσχύνην. Τώρα δὲ ὁ πατριάρχης, μεταβαλὼν φρόνημα πρὸς τὰ ἀντίθετα καὶ ἐπιχειρήσας νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους, σπεύδει νὰ παραδώσῃ ὅλα ἐκεῖνα εἰς λήθην τελείαν καὶ μαζί μὲ αὐτὰ ὅτι, ἐφ' ὅσον ὁ Βαρλαάμ ἔκαμε τὴν ἀρχὴν καὶ κατηγορήσῃ πρῶτος, εὐλόγως καὶ δικαίως καὶ ἀναγκαίως ἀπελογήθη ὁ Παλαμᾶς τόσον ἐγγράφως ὅσον καὶ ἀγράφως. Καὶ τοῦτο πράγματι, ἐνῶ ἀναφέρεται ἐκεῖ πολλάκις καὶ σαφῶς, παρέλειψεν ἐπίτηδες ὁ συνήγορος τοῦ Ἀκινδύνου, ὡς ἐντελῶς ἀντίθετον πρὸς αὐτὰ τὰ γραφόμενα τώρα κατὰ τοῦ Παλαμᾶ· εὐλόγως δὲ καὶ δικαίως καὶ ἀναγκαίως δεικνύει τοῦτον ἀπολογούμενον καὶ τώρα.

21

Ὁ δὲ καταλύτης οὗτος τοῦ τόμου δὲν ἐσεβάσθη οὔτε τὴν ἐκεῖ ἀναγεγραμμένην ἀρχὴν τῶν Περὶ Φωτὸς λόγων³⁹, ἢ ὁποῖα ἐλέγχει φανερώς τοὺς δόλους αὐτοῦ. Αὕτη ἔχει ὡς ἐξῆς· «ἔπειτα προσεκομίσθησαν τὰ συγράμματα τοῦ Βαρλαάμ, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπραγματεύετο τὰ ἐξῆς καὶ περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτός τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου καὶ τῶν προκρίτων μαθητῶν οἱ ὁποῖοι ἠξιώθησαν τῆς θείας τοῦ φωτός τούτου»⁴⁰. Διότι τὸ ἔπειτα παρατιθέμενον καὶ τὸ ἐνδιαμέσως ἀναγραφόμενον, ὅτι ὁ Βαρλαάμ ὡμίλει καὶ περὶ τοῦ φωτός τῆς μεταμορφώσεως, παριστᾷ ἐναργῶς ὅτι ὑπῆρχον προηγουμένως μερικά, διὰ τὴν κακὴν διάτύπωσιν τῶν ὁποίων κατεδικάσθη ὁ Βαρλαάμ, κριθεὶς ὄχι μόνον ἀπαράδεκτος ὡς κατήγορος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἰσχυρίζεται τερατωδῶς τώρα ὄντως καὶ ἀκανονίστως καὶ παρὰ πάντα λόγον ὁ νέος ἡμῶν τελευταίως κατήγορος. Διότι πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συμβῇ τοῦτο εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ κρινομένου τότε μαζί μὲ τοὺς παρ' αὐτοῦ κατηγορηθέντας καὶ ὑποχρεουμένου νὰ δώσῃ ἀποδείξεις περὶ τῶν κατηγοριῶν του ἀπὸ τοὺς νομίμως πρά-

μίμωσ ὄντως καὶ κανονικῶς ἀπαιτούμενος; Τὸ μὲν οὖν προοίμιον τοῦ τόμου δι' ἀντιθέτου προοιμίου σαφῶς κατέλυσε· ὁ νῦν τοῖς Βαρλααμίταις πατριάρχης προσκείμενος, τὴν δὲ μετὰ τὸ προοίμιον ἀρχὴν τῆς ἐν αὐτῷ ὑποθέσεως δι' ἑτέρας ἐναντιώσεως παραπλησίως ἀνέτρεψε, τὰ δ' ἐκεῖθεν μέχρι τῶν περὶ φωτὸς λόγων ἐγγεγραμμένα τελέως ἀπήλειψε, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν περὶ φωτὸς μνησθεῖς λόγων πολὺν παρ' αὐτὰ συγκατέμιξε δόλον.

22

Τὸ γὰρ ἀπρόσιτον εἶναι μόνον εἰπὼν, οὐ προσέθηκε καὶ τοὺς ἐπιτυχόντας τῆς αὐτοῦ θέας, ὡς ἐκεῖ γέγραπται, ἵν' ἔχη κατὰ τὸν Βαρλααμίτην Ἀκίνδυνον τὴν θείαν καὶ πᾶσιν ἀόρατον οὐσίαν ἐννοεῖν ἄκτιστον αὐτὸ λέγων, καὶ οὕτω λανθάνη τοὺς ἀκροωμένους κτιστὸν εἶναι φρονῶν τὸ ἐν Θαβῶρ ἑωραμένον τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀποστόλων φῶς. Τοῦτο δὴ καὶ προϊόντος τοῦ λόγου φανερώτερον ἔσται. Προενεγκὼν δ' οὗτος ἐνταῦθα καὶ τὰ περὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς ἐξεῖλεν εὐθύς ἐκεῖνο καὶ μετεποίησε, καθ' ὃ κακοῦργος ὁ Βαρλαάμ ἐξηλέγχθη. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ Υἱὸν Θεοῦ καλεῖσθαι παρ' ἡμῶν τὸν Χριστὸν πᾶσαν αὐτοῦ τὴν βδελυρὰν σοφιστείαν ἐκένωσε· ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ τόμος καὶ τοῦ βασιλέως ἡδίστη καὶ μεγαλόνοτος φωνὴ τοῦτο διὰ πλειόνων εὐσεβέστατον εἶναι παρίστησιν. Ὁ δὲ νῦν οὗτος τὸν ἀντικείμενον ἐκείνῳ συντιθεὶς τόμον, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐξελὼν, συνεξεῖλε πάντως ἐκεῖνα πάντα. Δυμηνάμενος δὲ καὶ τῶν περὶ τῆς προσευχῆς ἐκεῖ λόγῳ τοῦτον τὸν τρόπον, ἄρα τι τῶν δογμάτων ἢ τῶν ρημάτων ἐκείνου τοῦ τόμου παρῆκεν, ὃ μὴ διέστρεψεν ἀνέτρεψεν; Οὕμενον πάντα δὲ πρᾶττει θέλων ὑποκατασκευάζειν Ἀκινδύνου τὴν πρόθεσιν, ἢ δὲ ἔστιν ἀκρίτως φανῆναι καταδικασθέντα τὸν Βαρλαάμ, διὸ καὶ τὸ ἄδεκτον ἐκεῖνον κριθῆναι πρὸς τὴν κατηγορίαν, δι' ἣν ἢ δίκη φανερώς ἦν, προήχθη ψευδῶς εἰπεῖν, καὶ γὰρ εἶπερ ἄδεκτος ἐκρίθη πρὸς τὸ τῆ

41. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 8, PG 151, 682D.

42. Πρβλ. Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347, P. Uspenskij, σ. 721.

γματι καὶ κανονικῶς κρίνοντας; Τὸ μὲν προοίμιον λοιπὸν τοῦ τόμου κατέλυσε σαφῶς δι' ἀντιθέτου προοιμίου ὁ εἰς τοὺς Βαρλααμίτας προσκείμενος τώρα πατριάρχης, τὴν δὲ ἀρχὴν τῆς μετὰ τὸ προοίμιον ὑποθέσεως αὐτοῦ ἀνέτρεψε παρομοίως δι' ἄλλης ἐναντιώσεως, τὰ δὲ ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ μέχρι τῶν γραφομένων περὶ φωτὸς λόγων ἀπῆλειψε τελείως, ὅταν δὲ ἐμνημόνευσε τοὺς περὶ φωτὸς λόγους ἀνέμιξε πολὺν δόλον καὶ εἰς αὐτοὺς.

22

Διότι, εἰπὼν μόνον ὅτι τὸ φῶς εἶναι ἀπρόσιτον, δὲν προσέθεσε καὶ τοὺς ἐπιτυχόντας τὴν θεάν αὐτοῦ, ὅπως γράφεται ἐκεῖ⁴¹, διὰ νὰ δύναται κατὰ τὸν Βαρλααμίτην Ἀκίνδυνον νὰ ἐννοῇ τὴν θεῖαν καὶ εἰς ὅλους ἀόρατον οὐσίαν ὅταν τὸ λέγη ἄκτιστον, καὶ οὕτω νὰ διαφεύγη τοὺς ἀκροατὰς ὅτι φρονεῖ ὅτι εἶναι κτιστὸν τὸ ἐν Θαβῶρ θεαθὲν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀποστόλων φῶς⁴². Τοῦτο δὲ θὰ γίνῃ φανερώτερον καθὼς προχωρεῖ ὁ λόγος. Παραθέσας δὲ οὗτος ἐδῶ καὶ τὰ περὶ ἱερᾶς προσευχῆς, ἐξήρῃσεν ἀμέσως καὶ μετεποίησεν ἐκεῖνο τὸ σημεῖον κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Βαρλαάμ ἀπεδείχθη κακοποιός. Διότι ἐκεῖνος ἐκένωσεν ὅλην τὴν βδελυρὰν σοφιστείαν του ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ Χριστὸς καλεῖται ἀπὸ ἡμᾶς υἱὸς Θεοῦ διὰ τοῦτο τόσον ὁ τόμος ὅσον καὶ ἡ γλυκυτάτη καὶ μεγαλόνοος φωνὴ τοῦ βασιλέως παριστᾶ τοῦτο διὰ πολλῶν εὐσεβέστατον. Οὗτος δὲ τώρα, συνθέσας τὸν ἀντικείμενον εἰς ἐκεῖνον τόμον, ἀφήρῃσεν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σημεῖον καὶ φυσικᾶ συναφήρῃσεν καὶ ὅλα ἐκεῖνα. Ἀφοῦ δὲ κατέστρεψε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ τὸν ἐκεῖ περὶ προσευχῆς λόγον, ἄραγε ἄφησεν τίποτε ἄθικτον ἀπὸ τὰ δόγματα καὶ τὰ λόγια ἐκείνου τοῦ τόμου, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ διέστρεψε καὶ ἀνέτρεψε; Ὁχι βεβαίως. Πράττει τὰ πάντα θέλων νὰ ἐκτελέσῃ κρυφίως τὴν πρόθεσιν τοῦ Ἀκινδύνου, ἢ ὁποῖα εἶναι νὰ φανῇ ὅτι ὁ Βαρλαάμ κατεδικάσθη χωρὶς νὰ κριθῇ, διὸ καὶ ἔφθασε νὰ εἴπῃ ψευδῶς ὅτι ἐκεῖνος ἐκρίθη ἀπαράδεκτος πρὸς τὴν κατηγορίαν διὰ τὴν ὁποῖαν φανερώς ἦτο ἡ δίκη, διότι βεβαίως ἂν ἐκρίθη ἀπαράδεκτος

κρίσει τότε προκείμενον, οὐδ' ἐκρίθη λοιπὸν ἀλλ' ἀκρι-
τως ἐξώσθη.

23

Δικαίως τοιγαροῦν φαῖεν ἂν οἱ μηδὲν πρὸ τῆς ἀ-
ληθείας τιθέμενοι πρὸς τὸν προτιθέντα τὸ ψεῦδος ὡς
5 ἀνωμολογημένην ἀλήθειαν, καὶ οἷον μαρτυρουμένους
τούτους ὑπ' ἀναιδείας καὶ «πάντες οἴδατε» λέγοντα, ὧν
τὰναντία πάντες γινώσκουσι φαῖεν ἂν τοιγαροῦν πρὸς
αὐτὸν αὐ δικαίως, τὴν μὲν ἐπὶ τῆς μεγίστης ἐκκλησίας
μεγάλην ἐκείνην συνέλευσιν πάντες οἴδαμεν καὶ ὡς ὁ
10 Βαρλαάμ κατεψηφίσθη, κακόδοξος ἐξελεγχθεὶς ἐπ' αὐ-
τῆς, καὶ ὅτι πρῶτος μὲν ἐπὶ ταύτης ὁ Βαρλαάμ, ἐπὶ δὲ
τῆς δευτέρας δεύτερος ὁ Ἀκίνδυνος τὴν τοῦ κακοδό-
ξως λέγειν ἀπηνέγκατο ψῆφον, ἣν σὺ νῦν σύνοδον ἐ-
κὼν λιπὼν ὡς τὰναντία πράττων τοῖς ἐκεῖ ψηφίσμασιν,
15 εἶτα λήσειν ἤλπισας, ὑπεύθυνος ὢν. Ἄλλ' ὡς μὲν ἐπὶ
τῆς πρώτης ὁ Βαρλαάμ κατεψηφίσθη συνόδου, πάντες
ἀκριβῶς ἴσμεν, ὅτι δὲ καὶ ὅπως ὁ Βαρλαάμ ἄδεκτος εἰς
κατηγορίαν ἐκρίθη τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ το-
σοῦτον οὐκ οἴδαμεν, ὡς καὶ πᾶν ἐξεπίστασθαι τοῦναν-
20 τίον. Ὁ γὰρ Παλαμᾶς οὐκ αὐτόκλητος ἦλθεν, ἀλλ' ὡς
ἐγκλησθεὶς ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ μετεπέμφθη πόρρωθεν.
Τοιγαροῦν οὐκ ἄδεκτος ἐκρίθη πρὸς κατηγορίαν ὁ Βαρ-
λαάμ. Ἀφιγμένου μέντοι τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῆς συνοδι-
κῆς ὁμηγύρεως συγκροτηθείσης, αὐτῶν ἀμφοτέρων ἐπὶ
25 τοῦ μέσου καθεστηκότων καὶ τοῦ Βαρλαάμ ἐνάγοντος ὄν-
τος, πῶς οὐκ ἂν συνήθως τε καὶ νομίμως καὶ κανονικῶς
τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ προφερομένην κατηγο-
ρίαν παρ' αὐτοῦ ρηθῆναι πρώτου παρῆκαν, μᾶλλον δὲ
ἀπήτησαν οἱ τῆς ψήφου κύριοι ταύτης, ἀλλὰ προτέρου
30 παρὰ πᾶν ἔθος τε καὶ πάντα νόμον τοῦ ἐγκληθέντος εἰ-
ρηκότος ἀκηκοότες, πρώτου κατεψηφίσαντο τοῦ Βαρ-
λαάμ; Τί δ' ὅμως ταῦτα μηκύνω λέγων, ἐξὸν ἀξιοπιστο-
τέραν ὡς παρὰ τοῦ νῦν ἀπεχθῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμέ-
νου τούτου κομίσασθαι τὴν μαρτυρίαν;

εἰς τὴν πρὸς κρίσιν τότε ὑπόθεσιν, δὲν ἐκρίθη λοιπὸν, ἀλλὰ ἀπεμακρύνθη χωρὶς κρίσιν.

23

Ἐπομένως δικαίως οἱ μὴ ὑπολογίζοντες τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν θὰ ἠδύναντο νὰ ἰσχυρισθοῦν πρὸς τὸν προβάλλοντα τὸ ψεῦδος ὡς παραδεδεγμένην ἀλήθειαν καὶ λέγοντα ἐπίσης «ὄλοι γνωρίζετε», ὡσάν νὰ χαρακτηρίζονται οὗτοι ὑπὸ ἀναιδείας, ἐνῶ ὄλοι γνωρίζουν τὰ ἀντίθετα ἔπομένως θὰ ἠδύναντο νὰ ἰσχυρισθοῦν πρὸς αὐτὸν δικαίως, τὴν μὲν μεγάλην ἐκείνην συνέλευσιν εἰς τὴν μεγίστην ἐκκλησίαν γνωρίζομεν ὄλοι, καθὼς ἐπίσης καὶ ὅτι ὁ Βαρλαάμ κατεψηφίσθη ἀποδειχθεὶς ἐνώπιον αὐτῆς κακόδοξος καὶ ὅτι πρῶτος μὲν ὁ Βαρλαάμ εἰς τὴν σύνοδον ταύτην, δεύτερος δὲ ὁ Ἀκίνδυνος εἰς τὴν δευτέραν σύνοδον, κατεκρίθησαν ὡς κακοδόξως διδάσκοντες. Ἐσὺ λοιπὸν τώρα, ἐνῶ ἐγκατέλειπες μόνος σου τὴν σύνοδον ταύτην, ἀφοῦ πράττεις τὰ ἀντίθετα πρὸς τὰς ἐκεῖ ἀποφάσεις, ἐλπίζεις ὅτι θὰ διαφύγῃς τὴν ἐνοχὴν σου. Ἄλλ' ὅτι μὲν εἰς τὴν πρώτην σύνοδον κατεψηφίσθη ὁ Βαρλαάμ, γνωρίζομεν ὄλοι ἀκριβῶς, ὅτι δὲ καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ὁ Βαρλαάμ ἐκρίθη ἀπαράδεκτος εἰς κατηγορίαν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μαζί μὲ αὐτὸν, τόσον ὀλίγον γνωρίζομεν ὅσον ἀκριβῶς ἐπιστάμεθα τὸ ἀντίθετον. Διότι ὁ Παλαμᾶς δὲν ἦλθεν αὐτόκλητος, ἀλλὰ προσεκλήθη ἀπὸ μακρὰν ἀφοῦ κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ. Ἐπομένως δὲν ἐκρίθη ἀπαράδεκτος πρὸς κατηγορίαν ὁ Βαρλαάμ. "Ὅταν λοιπὸν ἔφθασεν ὁ Παλαμᾶς καὶ συνεκροτήθη ἡ συνοδικὴ ὁμήγυρις, αὐτοὶ δὲ ἀμφότεροι ἐτοποθετήθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ ὁ Βαρλαάμ ἦτο κατήγορος, πῶς οἱ προϊστάμενοι τῆς συνελεύσεως ταύτης κατὰ τὰ συνήθη καὶ τὰ νόμιμα καὶ τὰ κανονικὰ δὲν θὰ ἐπέτρεπον νὰ διατυπωθῇ πρῶτον ἀπὸ αὐτὸν ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἐκφερομένη κατὰ τοῦ Παλαμᾶ κατηγορία, μᾶλλον δὲ πῶς δὲν θὰ ἀπήτουν, ἀλλὰ παρὰ πᾶν θέσμιον καὶ πάντα νόμον θὰ ἤκουον πρῶτον τὸν κατηγορούμενον νὰ ὁμιλῇ καὶ θὰ κατεδίκαζον πρῶτον τὸν Βαρλαάμ; Διατί ὁμως νὰ μακρηγορῶ εἰς τὸ θέμα τοῦτο, ἐνῶ εἶναι δυνατόν νὰ φέρω ἀξιοπιστοτέραν μαρτυρίαν ἀπὸ αὐτὸν τὸν τώρα ἀπεχθῶς διακείμενον πρὸς ἡμᾶς;

24 Ὁ γὰρ νῦν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν αὐτῶ συνα-
 δόντων κατ' εὐσέβειαν μοναχῶν χωρήσας, μετὰ τὴν
 σύνοδον εὐθύς ἐκείνην ταῖς ὑπ' αὐτὸν ἀπανταχοῦ γῆς
 ἱεραῖς ἐκκλησίαις καὶ μοναῖς ἐπιστείλας παρακελεύεται,
 5 τὴν τοῦ ἀφορισμοῦ προσεπιθείς ἀνάγκην, ἀφανισμῶ πα-
 ραπεμφθῆναι δημοσίᾳ συναχθέντα ὅπουδῆποτε εὐρίσκον-
 ται τὰ τοῦ Βαρλαάμ συγγράμματα. Καὶ τὸ αἴτιον· «ἐπει-
 δὴ», φησὶν, «ἀπηλέγχθη ὁ Βαρλαάμ ἐπὶ τῆς συγκροτη-
 θείσης ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, χάριν τῶν λαληθέντων
 10 παρ' αὐτοῦ κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, βλάσφημα
 λαλῶν καὶ ἀντικρυς ἐναντία τοῖς θείοις τῶν πατέρων
 λόγοις». Νῦν δὲ κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων τὸ γράμ-
 μα τοῦτο συντιθείς, ὧν εἷς ἦν ὁ Παλαμᾶς καὶ δι' οὗς
 καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν πρὸς τὸν Βαρλαάμ ἀντίθεσιν,
 15 ὡς ἂν οὗτος διακρούσηται τὴν ἐπ' αὐτῇ περιφανῆ νί-
 κην, «ἄδεκτόν» φησι «τὸν Βαρλαάμ κριθῆναι πρὸς κα-
 τηγορίαν»

25 Πάρεστί γε μὴν τῷ βουλομένῳ δι' αὐτοῦ τοῦ τόμου
 καὶ ταῦτα διδαχθῆναι διεξοδικώτερόν τε καὶ σαφέστε-
 20 ρον. Καὶν τούτοις γὰρ ὁ Συνοδικὸς τόμος ἡμῖν ἐς τὰ μά-
 λιστα συμμαρτυρήσειεν ἂν, καταμαρτυρῶν ἐτοιμῶς τῶν
 ἡμῖν ἐπικαλούντων ἀδίκως. «Ἐγγράφως γάρ», φησὶν,
 «ὁ Βαρλαάμ τῶν μοναχῶν ἀποτρόπαιον κατηγορήσε φρό-
 νημα»· καὶ πάλιν, «διθείας ὁ Βαρλαάμ τοῖς μοναχοῖς
 25 ἔγκλημα προστρίψασθαι ἐπεχείρησε, διὰ τὸ λέγειν αὐ-
 τοὺς τοῖς ἀξίοις μεθεκτὴν οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἄ-
 κτιστον καὶ αἰδιον καὶ θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος.
 Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν παρελθὼν καὶ τὰ περὶ τούτου
 ἀνελέγκασ, κατηγορῶν μάλιστα τοῦ τιμιωτάτου ἱερομο-
 30 νάχου κυρίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἐζήτησε μετα-
 κληθῆναι καὶ αὐτούς, διὸ καὶ μετεκλήθησαν»· καὶ πάλιν,
 «πρόφασιν ὁ Βαρλαάμ τηνικαῦτα ποιούμενος τὴν
 βασιλικὴν ἀποδημίαν, φεύγων ἦν καὶ μὴ καταπειθήσ
 ὄλος γινόμενος εἰς τὴν σύνοδον ἀπαντῆσαι καὶ τοῖς κα-

43. Συνοδικὸς τόμος Α', 51, PG 151, 691.

44. Βλ. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892B.

24 Διότι ὁ ἐπιτεθείς τώρα κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν συμφωνούντων κατὰ τὴν εὐσέβειαν μὲ αὐτὸν μοναχῶν, μετὰ τὴν σύνοδον ἐκείνην ἔστειλεν ἐγκύκλιον εἰς τὰς ὑπ' αὐτὸν ἱεράς ἐκκλησίας καὶ μονὰς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ παραγγέλλει, προσθέτων καὶ τὴν ἀναγκαίαν ἀπειλὴν τοῦ ἀφορισμοῦ, νὰ παραπεμφθοῦν εἰς ἀφανισμόν δημοσίᾳ τὰ συγγράμματα τοῦ Βαρλαάμ συγκεντρούμενα ἀπὸ ὅπουδήποτε εὐρίσκονται. Καὶ τὸ αἴτιον λέγει ὅτι εἶναι, «ἐπειδὴ ὁ Βαρλαάμ μὲ ὅσα εἶπεν ἐνώπιον τῆς συγκροτηθείσης θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου κατὰ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων ἀπεδείχθη ὅτι λαλεῖ βλάσφημα καὶ ἐντελῶς ἀντίθετα πρὸς τοὺς θείους λόγους τῶν πατέρων»⁴³. Συντάξας δὲ τώρα τὸ γράμμα τοῦτο κατὰ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων, εἰς τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Παλαμᾶς καὶ διὰ τοὺς ὁποίους οὗτος κατῆλθεν εἰς τὴν πρὸς τὸν Βαρλαάμ ἀντίθεσιν, ὡς διὰ νὰ ἀποσοθήσῃ τὴν κατ' αὐτὴν περιφανῆ νίκην, λέγει ὅτι «ὁ Βαρλαάμ ἐκρίθη ἀπαράδεκτος πρὸς κατηγορίαν»⁴⁴.

25 Εἶναι δὲ δυνατόν ὁ ἐπιθυμῶν νὰ διδαχθῆ διεξοδικώτερον καὶ σαφέστερον ταῦτα καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν τόμον. Διότι ὁ Συνοδικὸς τόμος δύναται μεγάλως νὰ συμμαρτυρήσῃ εἰς ἡμᾶς, καταμαρτυρῶν προχείρως κατὰ τῶν κατηγορούντων ἡμᾶς ἀδίκως. Διότι λέγει, «ὁ Βαρλαάμ κατηγορήσῃ τοὺς μοναχοὺς ἐγγράφως δι' ἀποτρόπαιον φρόνημα»⁴⁵ καὶ πάλιν, «ὁ Βαρλαάμ ἐπεχείρησε νὰ προσάψῃ εἰς τοὺς μοναχοὺς κατηγορίαν ἐπὶ διθεΐα, διὰ τὸν λόγον ὅτι αὐτοὶ λέγουν ὅτι εἰς τοὺς ἀξίους εἶναι μεθεκτὴ ὄχι ἡ οὐσία ἀλλὰ ἡ ἄκτιστος καὶ αἰδῖος καὶ θεοποιὸς χάρις τοῦ πνεύματος. Καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ δώσας ἀναφορὰν περὶ τούτου, κατηγορῶν κυρίως τὸν τιμιώτατον ἱερομόναχον κύριον Γρηγόριον Παλαμᾶν, ἐζήτησε νὰ προσκληθοῦν καὶ αὐτοί, διὸ καὶ προσεκληθήσαν»⁴⁶ καὶ πάλιν, «λαμβάνων ὡς πρόφασιν ὁ Βαρλαάμ τότε τὴν ἐκδημίαν τοῦ βασιλέως, ἔφυγε καὶ δὲν ὑπήκουσε καθόλου νὰ προσέλθῃ

45. Συνοδικὸς τόμος Α', 2, PG 151, 680AB.

46. Αὐτόθι, 3, PG 151, 680.

τηγορηθεῖσι παρ' αὐτοῦ μοναχοῖς ἐς λόγους ἐλθεῖν καὶ ἀντικαταστῆναι αὐτοῖς, ἐφ' οἷς κατ' αὐτῶν συνεγράψατο».

- 26** Ἄρ' οὐ φανερόν ὡς ἑτέρου μὲν ἔνεκεν οὐδενός,
 5 τῶν δὲ κατηγορημάτων χάριν, ὧν τοῖς τε ἄλλοις καὶ τῷ Παλαμᾷ ὁ Βαρλαάμ ἐπήνεγκεν, ἔνεκαλεῖτο καὶ φευγοδικῶν ἔπειτα μετεκαλεῖτο πρὸς τὴν σύνοδον ταύτην; Πῶς οὖν ἐκείνου καταδικασθέντος ὁ Παλαμᾶς οὐκ ἔστι τῆς κατηγορίας ἀνώτερος; Πῶς δ' ὁ τοῦ Παλαμᾶ
 10 διθεῖαν κατηγορῶν, ὡς ἄκτιστον θεότητα κατὰ τοὺς θεολόγους λέγοντος καὶ τὸ τῆς θείας μεταμορφώσεως φῶς, εἶτα καταδικασθεὶς ὡς κτιστὸν αὐτὸ φρονῶν αὐτός, καὶ οὕτω διχοτομῶν αὐτὸς εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα, τὸν Παλαμᾶν οὐκ ἀπέδειξεν ἄκτιστον
 15 εὐσεβῶς δοξάζοντα καὶ τὴν θείαν φύσιν καὶ τὴν τοῖς ἀξίοις ἀπορρήτως ὀρωμένην καὶ μετεχομένην κατὰ τοὺς θεολόγους λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ἣτις ἐστὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο, καθ' ὃ καὶ «οἱ δίκαιοι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος»; Οὕτω γὰρ καὶ μίαν σέβομεν θεότητα τοῦ Πατρὸς
 20 καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ἐν οὐσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ ἀκτίστῳ καὶ πᾶσι τοῖς περὶ τὴν οὐσίαν θεωρουμένοις καὶ θεολογουμένοις, ὡς καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιός φησιν. Ὁ τοίνυν λέγων μὴ ἀνεύθυνον ἀναπεφηνέναι τὸν Παλαμᾶν ἐπὶ τῆς συνόδου ταύ-
 25 τῆς, μηδὲ τὴν ὑπὸ Βαρλαάμ ἐπαγομένην ἐξητάσθαι κατηγορίαν, δῆλός ἐστιν αὐτὸς ἀμφίβολος περὶ τὸ σέβας ὧν πρὸς τῷ καὶ λαμπρότατος εἶναι ψεύστης καὶ συκοφάντης ἀριδηλότατος, καὶ ταῦτ' οὐ τοῦ Παλαμᾶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ πρὸ πάντων καὶ τῶν ἐπὶ
 30 τῆς μεγίστης ἐκείνης συνόδου προκαθημένων τε καὶ περισταμένων ἀπάντων.

- 27** «Τῆς γὰρ συνόδου συγκροτηθείσης», φησὶν, αὐτὸς ὁ τόμος, «παρουσία καὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως, ὁ Βαρλαάμ ὡσπερὶ τοῦ προκειμένου λήθην παθῶν, οὐκ ἐπέιθετο λέ-

47. Ἐνθ' ἀνωτ., 4, 680-681A.

48. Ματθ. 13, 43.

εις τὴν σύνοδον, διὰ νὰ συζητήσῃ μὲ τοὺς κατηγορηθέντας ὑπ' αὐτοῦ μοναχοὺς καὶ τοὺς ἀποκαταστήσῃ δι' ὅσα ἔγραψε κατ' αὐτῶν»⁴⁷.

26

Δὲν εἶναι ἄραγε φανερόν ὅτι ὁ Βαρλαάμ δὲν ἐνεκλήθη διὰ τίποτε ἄλλο παρὰ διὰ τὰς κατηγορίας τὰς ὁποίας ἀπηύθυνε τόσον κατὰ τῶν ἄλλων ὅσον καὶ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ φυγοδικῶν ἔπειτα προσεκλήθη εἰς τὴν σύνοδον ταύτην; Πῶς λοιπόν, ἀφοῦ κατεδικάσθη ἐκεῖνος δὲν εἶναι ἀνώτερος τῆς κατηγορίας ὁ Παλαμᾶς; Πῶς δὲ ὁ κατηγορῶν τὸν Παλαμᾶν ἐπὶ διθειᾶ, διότι λέγει ἄκτιστον θεότητα καὶ τὸ φῶς τῆς θείας μεταμορφώσεως σύμφωνα πρὸς τοὺς θεολόγους, ἔπειτα καταδικασθεὶς ὡς φρονῶν τοῦτο κτιστὸν αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ οὕτω διχοτομῶν εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα αὐτὸς ὁ ἴδιος, δὲν ἀπέδειξεν ὅτι εὐσεβῶς ὁ Παλαμᾶς δέχεται ἄκτιστον τόσον τὴν θείαν φύσιν ὅσον καὶ τὴν ἀπὸ τοὺς ἀξίους ἀπορρήτως βλεπομένην καὶ μετεχομένην κατὰ τοὺς θεολόγους λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ἢ ὁποία εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖον καὶ «οἱ δίκαιοι θὰ λάμπουν ὡς ὁ ἥλιος»⁴⁸; Πράγματι οὕτω πιστεύομεν καὶ μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὄχι μόνον κατὰ οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἄκτιστον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, καὶ καθ' ὅλα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος⁴⁹. Ὁ λέγων λοιπόν ὅτι δὲν ἀπεδείχθη ἀθῶος ὁ Παλαμᾶς κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην καὶ ὅτι δὲν ἐξητάσθη ἢ ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ γενομένη κατηγορία, εἶναι φανερόν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀμφίβολος περὶ τὴν πίστιν, πέραν τοῦ ὅτι εἶναι μέγας ψεύστης καὶ πασιφανῆς συκοφάντης, καὶ μάλιστα ὄχι μόνον τοῦ Παλαμᾶ, ἀλλὰ πρὸ πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως καὶ ὄλων τῶν προκαθημένων καὶ παρισταμένων εἰς τὴν μεγίστην ἐκείνην σύνοδον.

27

Λέγει πάλιν ὁ τόμος, «ὅταν συνεκροτήθη ἡ σύνοδος, παρουσία καὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως, ὁ Βαρλαάμ ὡς νὰ ἔπαθε λήθην περὶ τοῦ προκειμένου θέματος, δὲν ἐπείθετο νὰ ὁμιλήσῃ ἐπὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ θέματος τούτου, δηλαδὴ

49. Βλ. Ἐπιστολὴν 1 πρὸς Σεραπίωνα 28, PG 26, 596AB.

γειν περὶ τῆς τῶν προκειμένων ἐξετάσεως, τῆς κατὰ τῶν
 μοναχῶν δηλαδὴ ἐγγράφου παρ' αὐτοῦ κατηγορίας». Ὁ-
 ρᾶς ὡς ἡ παρὰ τοῦ Βαρλαάμ κατηγορία τῶν μοναχῶν ἡ
 προκειμένη τηνικαῦτα τῇ συνόδῳ ἐξέτασις ἦν; Νῦν δ'
 5 ὁ τᾶναντία γράφων κοινωνεῖ τῷ Βαρλαάμ τοῦ κατὰ τὴν
 λήθην ἐκείνου πάθους, ὡς ἔοικεν εἰκότως, ἐπεὶ καὶ τῆς
 κακονοίας ἄρτι μετέσχε τῆς αὐτῆς. Ὁ δὲ τόμος, «ἐπεὶ»,
 φησὶν, «ὁ Βαρλαάμ οὐκ ἐπέιθετο λέγειν περὶ τῆς τῶν
 προκειμένων ἐξετάσεως, τῆς κατὰ τῶν μοναχῶν δη-
 10 λαδὴ ἐγγράφου παρ' αὐτοῦ κατηγορίας, μετὰ τὴν ἀνά-
 γνωσιν τῶν τηνικαῦτα προτεθειμένων ἱερῶν κανόνων,
 προεκομίσθησαν ἐπὶ τοῦ μέσου, ἃς ὁ Βαρλαάμ φθάσας
 ἐποιήσατο ἀναφορὰς κατὰ τῶν μοναχῶν, καὶ ἀναγνω-
 σθειςῶν τῶν τοιούτων ἀναφορῶν προετράπη ὁ διαλη-
 15 φθεὶς ἱερομόναχος κύριος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τὴν
 ἐπ' αὐταῖς ποιήσασθαι ἀπολογία, ὡς αὐτοῦ μάλιστα
 καθαπτομέναις. Ὅστις καὶ εἰπὼν ἐν προοιμίου λόγῳ
 καὶ ἀπολογησάμενος ὅσα εἰκός, ἔπειτα διηγήσατο καὶ ὡς
 ἐπισυνέβη τὰ τῆς αὐτῶν διαφορᾶς, προτέρου τοῦ αὐτοῦ
 20 Βαρλαάμ συγγραφεμένου καὶ κατηγορήσαντος αὐτῶν,
 ἅπερ ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ ἐναντία τοῖς τῶν πατέρων
 θείοις λόγοις, ὡς ἀπεδείχθη, ἐκθεμένου, καὶ ὡς ἐξ ἀ-
 νάγκης καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἀπολογία καὶ ἀντίρρησιν
 κεκίνηται».

28 25 Ταῦτα μὲν ὁ τόμος ἀποφαίνεται μεταξὺ γράφων,
 πρὶν ἐνεχθῆναι τὰ τοῦ Βαρλαάμ συγγράμματα, τούτων
 δὲ προενεχθέντων καὶ εἰς ἐπήκοον τῇ συνόδῳ ἀναγνω-
 σθέντων καὶ καταδικασθέντων ἄρδην ὡς δυσσεβῶν,
 τελευτῶν πάλιν ὁ τόμος, συλληπτικῶς περὶ πάντων ἀ-
 30 ποφαίνεται τελεώτερον γράφων· «ἀνεφάνη καὶ ἀπηλέγ-
 χθη ὁ Βαρλαάμ βλασφήμως καὶ κακοδόξως λαλῶν, οἱ δὲ
 μοναχοὶ ἀπεδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς κατηγορίας αὐτοῦ.
 Καὶ γοῦν ἀποφαινόμεθα, ὡς, εἰ μὴ ἐνδείξεται ἀληθῶς
 μετάνοιαν, ἀποκήρυκτος ἔσται καὶ ἀποτετμημένος τῆς
 35 ἰγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλη-

τῆς ἐγγράφου κατηγορίας αὐτοῦ κατὰ τῶν μοναχῶν»⁵⁰. Βλέπεις ὅτι τὸ θέμα ἐξετάσεως τῆς τότε συνόδου ἦτο ἢ παρὰ τοῦ Βαρλαάμ κατηγορία κατὰ τῶν μοναχῶν; Τώρα δέ ὁ γράφων τὰ ἀντίθετα κοινωνεῖ τοῦ κατὰ τὴν λήθην πάθους ἐκείνου μὲ τὸν Βαρλαάμ, εὐλόγως ὅπως φαίνεται, καθ' ὅσον τελευταίως μετέσχε καὶ τῆς ἰδίας κακονοίας. Ὁ δὲ τόμος λέγει, «ἐπειδὴ ὁ Βαρλαάμ δέν ἐπέιθετο νὰ ὀμιλήσῃ περὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ θέματος, δηλαδὴ τῆς ἐγγράφου παρ' αὐτοῦ κατηγορίας κατὰ τῶν μοναχῶν, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τότε προβληθέντων ἱερῶν κανόνων, προσεκομίσθησαν εἰς τὸ μέσον αἱ ἀναφοραὶ τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγου εἶχε κάμει ὁ Βαρλαάμ κατὰ τῶν μοναχῶν, μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν τῶν ἀναφορῶν προετράπη ὁ μνημονευθεὶς ἱερομόναχος κύριος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς νὰ προβῆ εἰς ἀπολογίαὶν σχετικῶς μὲ αὐτάς, καθ' ὅσον κυρίως αὐτοῦ καθήπτοντο. Οὗτος δέ, ἀφοῦ εἶπε προοιμιακῶς ὅσα ἦσαν εὐλογοῦν πρὸς ἀπολογίαὶν, ἔπειτα διηγήθη καὶ πῶς ἐξεκίνησεν ἢ μετὰ τὴν διαφορά, κατὰ τὴν ὁποίαν πρῶτος συνέγραψε κατηγορῶν αὐτοῦς ὁ ἴδιος ὁ Βαρλαάμ, ἐκθέσας ὅσα προελέχθησαν ἀνωτέρω καὶ εἶναι ἀντίθετα πρὸς τοὺς θεῖους λόγους τῶν Πατέρων ὅπως ἀπεδείχθη, καὶ πῶς κατ' ἀνάγκην ἐκινήθη καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἀπολογίαὶν καὶ ἀντίρρησιν»⁵¹.

28

Ταῦτα γράφει ὁ τόμος μετὰ τῶν ἄλλων, πρὶν προσκομισθῶν τὰ συγγράμματα τοῦ Βαρλαάμ⁵², ὅταν δὲ ταῦτα προσεκομίσθησαν καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς τὴν σύνοδον εἰς ἐπήκοον πάντων καὶ κατεδικάσθησαν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ὡς δυσσεβῆ, εἰς τὸ τέλος ὁ τόμος πραγματεύεται συνοπτικῶς περὶ πάντων γράφων πληρέστερα. «Ἀπεδείχθη καὶ ἐξηλέγχθη ὁ Βαρλαάμ ὅτι γράφει βλασφημῶς καὶ κακοδόξως, οἱ δὲ μοναχοὶ ἀπεδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς κατηγορίας αὐτοῦ. Ἀποφαινόμεθα λοιπὸν ὅτι, ἐὰν δέν δείξῃ πραγματικὴν μετάνοιαν, θὰ εἶναι ἀποκήρυκτος καὶ ἀποτεμνόμενος ἀπὸ τὴν ἀγίαν καὶ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν

51. Αὐτόθι, 5· 7, PG 151, 681· 682C.

52. Βλ. Αὐτόθι, 8, PG 151, 682.

σίας καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν χριστιανῶν συστήματος.
 Ἄλλὰ καὶ εἴ τις ἕτερός τι τῶν ὑπ' ἐκείνου βλασφημῶς
 καὶ κακοδόξως κατὰ τῶν μοναχῶν, μᾶλλον δὲ τῆς ἐκ-
 κλησίας αὐτῆς, λαληθέντων ἢ συγγραφέντων, φανείη
 5 πάλιν τῶν μοναχῶν κατηγορῶν, ἢ ὄλως τούτων ἐν τοῖς
 τοιοῦτοις καθαπτόμενος ἀποκήρυκτος ἔσται καὶ αὐτὸς
 καὶ ἀποτετμημένος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς
 καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν χρι-
 στιανῶν συστήματος».

29 10 Τί τις ἂν εἶποι πρὸς τὸν ἀντωποῦντα πρὸς τοσαύ-
 την καὶ οὔτω φανοτάτην ἀλήθειαν, καὶ ταῦθ' οὔτω πα-
 γίως ἐστηριγμένην καὶ οἶον ἄλύτοις σφιγγομένην ἄμμα-
 σιν, ὡς ἀρραγῆ τε καὶ ἀκατάσειστον διατείνειν τὸν αἰ-
 χρόνον; «Προεκομίσθησαν ἐπὶ τοῦ μέσου», φησὶν ὁ τό-
 15 μος, «ὡς ὁ Βαρλαάμ ἐποιήσατο ἀναφορὰς κατὰ τοῦ Πα-
 λαμᾶ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν, ἀνεγνώσθησαν, προε-
 τράπη ὁ Παλαμᾶς τὴν ἐπ' αὐταῖς ποιήσασθαι ἀπολογί-
 αν, ὡς αὐτοῦ μάλιστα καθαπτομέναις» Ἄλλὰ «καὶ ἀ-
 πελογήσατο ὁ Παλαμᾶς», φησί, «καὶ ὅσα εἰκὸς ἀπελο-
 20 γήσατο»· ἀλλὰ «καὶ κατεδικάσθη ὁ Βαρλαάμ», φησὶν·
 «ἐγνωρίσθη γὰρ τᾶναντία τοῖς τῶν πατέρων λόγοις ἐκ-
 θέμενος, ἐφ' οἷς κατηγορεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀνεφάνη βλασφη-
 μως καὶ κακοδόξως λαλῶν, οἱ δὲ μοναχοὶ ἀνώτεροι τῆς
 κατηγορίας αὐτοῦ». Πρὸς δὲ τούτοις πᾶσιν, ὅτι καὶ
 25 τοῦτ' ἦν τὸ κινήσαν τὸν Παλαμᾶν εἰς ἀντίρρησην, τὸ
 τᾶναντία τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων λόγοις πρότερον συγ-
 γραφάμενον ἐκθέσθαι τὸν Βαρλαάμ, ἀποκηρύξεις ἐπὶ
 τούτοις αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ παρὰ τοῦ χριστιανι-
 κοῦ πληρώματος ἐκκοπή τῶν τε κατηγορησάντων, εἰ
 30 μὴ μεταμεληθεῖεν, καὶ τῶν ἐσαῦθις κατηγορησόντων ἐ-
 πὶ τούτοις τοῦ τε Παλαμᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν.
 Ταῦτα μὲν ὁ προβὰς ἐπὶ ταῖς συνόδοις ἐκείναις τόμος.

30 Τὸ δὲ νῦν ἐπὶ τούτοις κατὰ τε τοῦ Παλαμᾶ καὶ
 τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν πατριαρχικὸν γράμμα τί; «Ἄ-

53. Συνοδικὸς τόμος Α', 51· 52· 53, PG 151, 691 - 692.

54. Αὐτόθι, 7, PG 151, 682C.

55. Αὐτόθι, 51, 692.

56. Αὐτόθι, 51, 691.

Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ὀρθοδόξου συστήματος τῶν Χριστιανῶν. Ἄλλὰ καὶ ὅποιος ἄλλος φανῆ νά κατηγορῆ πάλιν τοὺς μοναχοὺς μὲ κάτι ἀπὸ τὰ ὑπ' ἐκείνου βλασφήμως καὶ κακοδόξως λαληθέντα ἢ συγγραφέντα κατὰ τῶν μοναχῶν, μᾶλλον δὲ κατ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐκκλησίας, ἢ γενικῶς νά καθάπτεται τούτων εἰς τοιαῦτα θέματα, θά εἶναι ἀποκήρυκτος καὶ αὐτὸς καὶ ἀποκεκομμένος τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ὀρθοδόξου συστήματος τῶν Χριστιανῶν»⁵³.

29

Τί νά εἶπη κανεὶς εἰς τὸν ἀντιβλέποντα πρὸς τόσον μεγάλην καὶ τόσον φωτεινὴν ἀλήθειαν, καὶ μάλιστα τόσον παγίως στηριγμένην καὶ ὡς μὲ ἄλυτα δεσμὰ σφιγγομένην, ὥστε νά διανύη ἀρραγῆς καὶ ἀδιάσειστος τὸν παντοτεινὸν χρόνον; Λέγει ὁ τόμος, «προσεκομίσθησαν εἰς τὸ μέσον αἱ ἀναφοραὶ τὰς ὁποίας συνέταξεν ὁ Βαρλαάμ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν, ἀνεγνώσθησαν, προετράπη ὁ Παλαμᾶς νά προβῆ εἰς ἀπολογίαὶν σχετικῶς μὲ αὐτάς, καθ' ὅσον αὐτοῦ κυρίως καθήπτοντο»⁵⁴. Ἄλλὰ, λέγει, ἐπίσης «καὶ ἀπελογήθη ὁ Παλαμᾶς καὶ μάλιστα ἀπελογήθη τὰ εὐλόγα»⁵⁴, καὶ λέγει ἐπίσης «καὶ κατεδικάσθη ὁ Βαρλαάμ»⁵⁵ διότι ἀνεγνωρίσθη ὅτι ἐξέθετε τὰ ἀντίθετα πρὸς τοὺς λόγους τῶν Πατέρων μὲ τὰς κατηγορίας του, ἀλλὰ καὶ ἀνεφάνη νά ὁμιλῆ βλασφήμως καὶ κακοδόξως, οἱ δὲ μοναχοὶ ἐδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς κατηγορίας αὐτοῦ»⁵⁶. Πέραν δὲ ὅλων αὐτῶν, περιέχει, ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ κινήσαν τὸν Παλαμᾶν εἰς ἀντίρρησην, τὸ ὅτι δηλαδὴ ὁ Βαρλαάμ συγγράψας προηγουμένως ἀνέπτυξε τὰ ἀντίθετα πρὸς τοὺς λόγους τῶν ἁγίων Πατέρων, ἐπίσης περιέχει ἀποκηρύξεις διὰ ταῦτα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποκοπήν ἀπὸ τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα τόσον τῶν κατηγορησάντων, ἐὰν δὲν μεταμεληθοῦν, ὅσον καὶ τῶν μελλόντων νά κατηγορήσουν τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ μοναχοὺς. Ταῦτα διελάμβανεν ὁ ἐκδοθεὶς ἀπὸ τὴν σύνοδον ἐκείνην τόμος.

30

Τί ὅμως διαλαμβάνει τὸ πατριαρχικὸν γράμμα κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ μοναχῶν σχετικῶς μὲ

δεκτός», φησίν, «ὁ Βαρλαάμ ἐκρίθη πρὸς κατηγορίαν» τοῦ Παλαμᾶ τηνικαῦτα. Τούτου δὲ ἀδέκτου πρὸς τὴν κατηγορίαν κριθέντος, οὐκ ἠκούσθη οὐδ' ἠξητάσθη τὸ παρ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μοναχῶν προ-
 5 φερόμενον ἔγκλημα. Τούτου δὲ μὴ συνοδικῶς ἀκουσθέντος μὴδ' ἐξετασθέντος, οὔτε ἀπολελόγηται ὁ Παλαμᾶς οὔτε δεδικαίωται. Ταύτη τοι καὶ κατὰ τὴν σύνοδον εὐ-
 θύς ἐκείνην «ἀμφίβολος περὶ τὸ σέβας» μετὰ τῶν αὐ-
 τῶ συμφωνούντων ὁ Παλαμᾶς ἀναπέφηνεν οὗτος.

31 10 Ἄρ' οὐκ ἀντιφατικῶς ἔχει φανερῶς πρὸς τὸν τό-
 μον ἐκεῖνον τουτὶ τὸ γράμμα, ὡς μὴ ἂν εἶναι συμπεύ-
 δεσθαι ἢ συναληθεύειν ἐκείνω; Καὶ τοίνυν, ἵνα τοῦτο
 γένηται τοῖς πᾶσι καταφανές, παράλληλα ταυτὶ προτε-
 θείκαμεν ἄρτι. Τοιγαροῦν εἶπερ ἐκεῖνος ἀληθῆς ὁ τόμος
 15 (ὥσπερ οὖν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ πρὸ τῶν ἄλλων καὶ
 αὐτὸς ὁ πατριάρχης διὰ τῆς ὑπογραφῆς μαρτυρεῖ καὶ
 μὴδὲ νῦν ἑτέρως λέγειν διὰ γλώττης τολμᾶ, προσέτι γε
 μὴν καὶ διὰ τοῦ παρόντος οἰκείου γράμματος), εἶπερ οὖν
 ἀληθῆς ὁ ἐπὶ ταῖς συνόδοις ἐκείναις τόμος, ψευδὲς ἄρα
 20 τὸ γράμμα τοῦτο, μᾶλλον δὲ τὰ τοιαῦτα γράμματα καὶ
 τὸ πλῆθος ὧν ὀνομάζει τόμων. Πολυσχιδὲς γὰρ τὸ ψευ-
 δος καὶ θεοσεβῆς ὡς ἀληθῶς ὁ Παλαμᾶς καὶ τῆς εὐσε-
 βείας συνήγορος ἀνεπαίσχυντος, οἱ δὲ τούτου πάλιν
 κατηγοροῦντες, κἀντεῦθεν τοὺς θορύβους ἀνακινουῦν-
 25 τες, πρὸς τῷ ψευδηγορεῖν ὑπόκεινται καὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ
 τέλους τοῦ τόμου φρικῶδεσιν ἐκείνοις ἀφορισμοῖς καὶ
 ταῖς δεινοτάταις ἀποκηρύξεσιν. Ὁ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις
 τὸ τοιοῦτο ψεῦδος ἐμποιεῖν σπεύδων καὶ πρὸς τὴν οὐ-
 τως ὑπεύθυνον ἐπαίρων κατηγορίαν, πῶς οὐκ ἂν εἶη
 30 τῶν ἄλλων μᾶλλον ὑπεύθυνος; Ἄλλὰ γὰρ οὕτω συνά-
 γειν αἰρούμενος εἰς ἀπώλειαν οὗτος, εἶθ' ἡμᾶς ὡς μὴ
 συνᾶγειν ἢ συνάγεσθαι μετ' αὐτοῦ βουλομένους, ξένους
 ὀνομάζει καὶ ἀλλοτρίους τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλὰ καὶ «κα-
 νονικῶς», φησίν ὁ ψευδογράφος, «ἀδέκτος ὁ Βαρλαάμ

57. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892B.

58. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 54, PG 151, 692B.

αυτά; Λέγει, «ὁ Βαρλαάμ ἐκρίθη ἀπαράδεκτος πρὸς κατηγορίαν» τοῦ Παλαμᾶ τότε⁵⁷. Ἐφοῦ δὲ αὐτὸς ἐκρίθη ἀπαράδεκτος πρὸς τὴν κατηγορίαν, δὲν ἠκούσθη οὔτε ἐξητάσθη ἢ παρ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μοναχῶν ἐξενεχθεῖσα κατηγορία. Ἐφοῦ δὲ οὗτος δὲν ἠκούσθη καὶ δὲν ἐξητάσθη συνοδικῶς, οὔτε ἀπελογήθη ὁ Παλαμᾶς οὔτε ἐδικαιώθη. Διὰ τοῦτο εὐθύς ἀμέσως κατὰ τὴν σύνοδον ἐκείνην ὁ Παλαμᾶς παρουσιάσθη «ἀμφίβολος περὶ τὴν πίστιν» ὁμοῦ μετὰ τῶν συμφωνούντων πρὸς αὐτόν⁵⁷.

31

Ἐραγε τὸ γράμμα αὐτὸ δὲν ἔρχεται φανερῶς εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸν τόμον ἐκείνον, καθ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμψεύδεται καὶ νὰ συναληθεύῃ μὲ ἐκείνον; Διὰ νὰ γίνῃ δὲ τοῦτο καταφανές εἰς ὅλους, παρεθέσαμεν τὰ παράλληλα ταῦτα πρὸ ὀλίγου. Ἐπομένως, ἐὰν ὁ τόμος ἐκείνος εἶναι ἀληθῆς (ὅπως μάλιστα μετὰ τῶν ἄλλων καὶ πρὸ τῶν ἄλλων μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ πατριάρχης διὰ τῆς ὑπογραφῆς⁵⁸ καὶ οὔτε τώρα δὲν τολμᾶ μὲ τὸ στόμα νὰ εἴπῃ διαφορετικὰ, προσέτι ὅμως καὶ μὲ τὸ παρὸν γράμμα του), ἐὰν λοιπὸν εἶναι ἀληθῆς ὁ ἐκ τῶν συνόδων ἐκείνων τόμος, τότε τὸ γράμμα τοῦτο εἶναι ψευδές, μᾶλλον δὲ τὰ τοιαῦτα γράμματα καὶ τὸ πλῆθος τῶν τόνων τοὺς ὁποίους ἀναφέρει. Διότι τὸ ψεῦδος εἶναι πολυσχιδές καὶ πράγματι θεοσεβῆς ὁ Παλαμᾶς καὶ εἰλικρινῆς συνήγορος τῆς εὐσεβείας, οἱ δὲ κατηγοροῦντες τοῦτον πάλιν καὶ ἀνακινουῦντες ἀπὸ ἐδῶ τοὺς θορύβους, πλὴν τῆς ψευδηγορίας ὑποκινῶνται καὶ εἰς τοὺς εἰς τὸ τέλος τοῦ τόνου εὐρισκομένους φρικώδεις ἐκείνους ἀφορισμοὺς καὶ τὰς δεινὰς ἀποκηρύξεις. Ὁ δὲ σπεύδων νὰ ἐμβάλῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὸ τοιοῦτον ψεῦδος καὶ διεγείρων τοὺς ἄλλους πρὸς τὴν τόσον ἔνοχον κατηγορίαν, πῶς δὲν θὰ εἶναι περισσότερον ἔνοχος τῶν ἄλλων; Ἄλλὰ οὗτος προτιμήσας κατ' αὐτόν τὸν τρόπον νὰ συνάγῃ εἰς ἀπώλειαν, ἔπειτα ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι δὲν θέλομεν οὔτε νὰ συναγῶμεν οὔτε νὰ συναγῶμεθα μετ' αὐτοῦ, ὀνομάζει ξένους καὶ ἀλλοτρίους τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλὰ ὁ ψευδογράφος λέγει καὶ ὅτι «κανονικῶς

ἐκρίθη πρὸς κατηγορίαν, ὡς τηνικαῦτα καταψηφισθείς. Ἐπεὶ δὲ ἀμφιγνοοῦντες εὐθύς ἤμεν καὶ περὶ τοῦ Παλαμᾶ ὡς ἐν ἄλλοις ἴσως καὶ αὐτοῦ ἀλισκομένου, πειθόμενοι κἀνταῦθα τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι ἴμῃ δειν 5 ἄνευ κατηγορῶν καὶ ἐλέγχων καταγινώσκειν τινὸς ὀρίζουσι, θεραπεῦσαι τρόπον ἕτερον ἐκρίναμεν τὰ τοῦ πράγματος».

32 Εὐγε τῆς σῆς κανονικῆς ἀκριβείας! Ὑπέρευγε τῆς πρὸς αὐτοὺς πειθοῦς καὶ τῆς ἐν τούτοις ἀσφαλοῦς 10 διαγνώσεως! Οὕτω κανονικῶς ἔναγχος καὶ τὸν βαρλααμίτην Ἀκίνδυνον εἰς ἱερωσύνην προήγαγες· οὐδὲ τὰ συστατικά σοι τῶν ὑπὲρ ἐκείνου γραμμάτων ἕτερον ἔχει τρόπον. Ἀκανονίστως γάρ, ἴν' οὕτως εἶπω, καὶ λίαν ἀκαταλλήλως τοῖς ἱεροῖς χρώμενος κανόσι καὶ κατ' 15 αὐτῶν αὐτοὺς πρόβαλλόμενος, κατ' ἀλλήλων, μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν θεμένων καὶ τῆς ἀνωμολογημένης αὐτοῖς εὐσεβείας τούτοις ἐπανιστάς, ὡσπερ Ἑλλήνων παῖδες τὴν κτίσιν κατὰ τοῦ κτίσαντος. Τᾶναντία γὰρ ὧν αὐτὸς καὶ πράττεις καὶ γράφεις φύσει τε δίκαιά ἐστι, 20 καὶ παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων ὀρίζεται, τὸν μὲν πολλάκις συγκαταθέμενον εὐσεβεῖν καὶ πολλάκις αὖ ἠρνημένον «ἀβέβαιον εἶναι περὶ τὸ σέβας», εἰ δὲ καὶ τὴν συγκατάθεσιν τῆς κατ' εὐσέβειαν ὁμολογίας ἐγγράφως ποιησάμενος οὗτος, εἴτ' ἔξαρνος ταύτης πάλιν γένοιτο, 25 πόσῳ μᾶλλον· εἰ δὲ καὶ συνοδικῶς ἐπὶ τούτοις κακόδοξος ἐξελεγχθείς, εἶτα πάλιν τῆς αὐτῆς κακοφροσύνης ἀνερευθριάστως ἔχοιτο, καὶ καταλογογραφεῖ τῆς εὐσεβείας, χώραν λαβὼν ὁποῖός ἐστιν Ἀκίνδυνος, ἔνοχος πᾶσι τοῖς εἰρημένοις δεικνύμενος, παρὰ τίνων ἱερῶν κα- 30 νόνων ἱερωσύνης ἐπειληφθαι δικαιωθήσεται; Τὸν μὲν οὖν τοιοῦτον οὐκ «ἀμφίβολον μόνον περὶ τὸ σέβας», ἀλλ' ἀναμφιβόλως εἶναι δυσσεβῆ νομίζειν χρεῶν, τὸν δὲ τοὺς ἐπαναστάντας τῇ εὐσεβείᾳ καὶ διὰ ταύτην αὐτοῦ κατει-

59. Βλ. 21ον Κανόνα τῆς 4ης Οἰκουμ. Συνόδου, Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, τόμ. 2, σ. 267.

60. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892BC.

ὁ Βαρλαάμ ἐκρίθη ἀπαράδεκτος εἰς κατηγορίαν, ὡς καταψηφισθεὶς τότε. Ἐπειδὴ δὲ εὐθύς ἀμέσως εἶχομεν ἀμφισβητήσεις καὶ περὶ τοῦ Παλαμᾶ, ὡς συλλαμβανομένου καὶ αὐτοῦ νὰ περιπίπτῃ ἴσως εἰς ἄλλας πλάνας, πειθόμενοι καὶ ἐδῶ εἰς τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας, οἱ ὁποῖοι ὀρίζουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταδικάζωμεν κανένα ἄνευ κατηγορῶν καὶ ἐλέγχων⁵⁹, ἐκρίναμεν καλὸν νὰ θεραπεύσωμεν τὰ πράγματα κατὰ διαφορετικὸν τρόπον⁶⁰.

32

Εὐγε εἰς τὴν κανονικὴν σου ἀκριβολογίαν! Ὑπέρευγε εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς πειθῶ καὶ εἰς τὴν ἀσφαλῆ σου διάγνωσιν ὡς πρὸς τὰ σχετικὰ θέματα. Οὕτω κανονικῶς προήγαγες προσφάτως καὶ τὸν βαρλααμίτην Ἀκίνδυνον εἰς τὴν ἱερωσύνην! Καὶ δὲν εἶναι διαφορετικὰ τὰ συστατικά σου ὑπὲρ ἐκείνου γράμματα. Πράγματι, χρησιμοποιοῦν τοὺς ἱεροὺς κανόνας ἀκανονίστως οὕτως εἰπεῖν καὶ πολὺ ἀκαταλλήλως, καὶ προβάλλων αὐτοὺς κατ' αὐτῶν ἐγείρεις τούτους κατ' ἀλλήλων μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ὀρισάντων αὐτοὺς καὶ κατὰ τῆς ἀνωμολογημένης ὑπ' αὐτῶν εὐσεβείας, ὅπως οἱ Ἕλληνες τὴν κτίσιν κατὰ τοῦ κτίσαντος. Διότι τὰ ἀντίθετα εἶναι φύσει δίκαια ἀπὸ ὅσα σὺ ὁ ἴδιος πράττεις καὶ γράφεις καὶ ὀρίζονται ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς κανόνας. Ὁρίζεται πράγματι ὅτι «ἀβέβαιος εἰς τὴν πίστιν εἶναι» ὁ συγκατατεθεὶς πολλάκις νὰ εὐσεβῆ καὶ πολλάκις ἀρνηθεὶς, πολὺ δὲ περισσότερο ἀβέβαιος εἶναι ἂν ἔκαμεν ἐγγράφως τὴν συγκατάθεσιν τῆς κατ' εὐσέβειαν ὁμολογίας, ἔπειτα δὲ τὴν ἀπηρνήθη πάλιν· ἂν δέ, καὶ ἀφου ἐξηλέγχθη δι' αὐτὰ καὶ συνοδικῶς ὡς κακόδοξος, ἔπειτα διατηρῆ πάλιν ἀναισχύντως τὴν ἰδίαν κακοφροσύνην καὶ λογογραφῆ ἐναντίον τῆς εὐσεβείας ὁποῖος εἶναι ὁ Ἀκίνδυνος, ἀποδεικνυόμενος ἔνοχος δι' ὅλα τὰ λεχθέντα, ἀπὸ ποίους ἱεροὺς κανόνας θὰ δικαιωθῆ διὰ τὸ ὅτι ἔχει ἐπιληφθῆ τῆς ἱερωσύνης; Τὸν τοιοῦτον λοιπὸν ἄνθρωπον δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν ἀπλῶς ὅτι εἶναι «ἀμφίβολος περὶ τὴν πίστιν», ἀλλ' ἀναμφιβόλως ὅτι εἶναι δυσσεβής, τὸν δὲ ἐλέγξαντα συνοδικῶς καὶ καταισχύναντα τοὺς στασιάσαντας κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ δι' αὐτὴν κατηγορήσαντας αὐ-

πόντας κατὰ πρόσωπον συνοδικῶς ἀπελέγξαντά τε καὶ
καταισχύναντα, καὶ ταῦτ' οὐχ ἅπαξ μόνον ἀλλὰ καὶ δῖς,
λόγοις δὲ καὶ γράμμασι καὶ πολλάκις, ὥσπερ ὁ τοῦ Θε-
οῦ ἱερεὺς Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, τοῦτον δὲ μὴ μόνον
5 ἀνεπίληπτον κατ' εὐσέβειαν, κἂν ἐρεσχελῆται παρὰ τῶν
ἐλεγχθέντων, ἀλλὰ καὶ προαγωνιστὴν καὶ συνήγορον
τῆς εὐσεβείας, πᾶς τις εὖ φρονῶν ἠγήσαιοτο. Κατὰ δὲ
τὴν ἐν τοῖς κανόσι τοῦ πατριάρχου ταυτηνὶ διάγνωσιν
οὐδεὶς τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος τοῖς πονηροῖς αἰρε-
10 σιάρχαις ἀντιστάντων βεβαίως ἔστιν εὐσεβῆς, ἀλλὰ
«περὶ τὸ φρόνημα καὶ τὸ σέβας ἀμφίβολος» καὶ δὴ δι'
ἐνὸς τῶν προβόλων τῆς εὐσεβείας ποιησόμεθα τοῦτο
δῆλον, τοὺς ἄλλους ἀφέντες διὰ τὸ μῆκος.

33 Ἐπεγράφατό ποτε διθείας ἔγκλημα ὁ Ἄρειος τῷ
15 μεγάλῳ Ἀθανασίῳ, λέγοντι κατὰ τὰς Γραφὰς Θεὸν ἄ-
κτιστον καὶ τὸν Υἱόν. Ἐπεγράφατο νῦν ὁ Βαρλαάμ δι-
θείας ἔγκλημα τῷ Παλαμᾷ, λέγοντι κατὰ τὰς Γραφὰς
ἄκτιστον θεότητα καὶ τὸ τοῖς ἀποστόλοις ἐν Θαβῶρ ἐω-
ραμένον ἀπορρήτως φῶς· παρεπέμφθησαν ἑκάτεροι τῶν
20 ἀντεγκαλούντων ταῖς κατὰ καιρὸν συνόδοις, κατεδικά-
σθη καθάπερ Ἄρειος κτίσμα λέγων τηνικαῦτα τὸν Υἱ-
όν, οὕτω νῦν Βαρλαάμ κτίσμα λέγων τὸ θειότατον ἐκεῖ-
νο φῶς. Εἰ τοίνυν «ἄδεκτος ὁ Βαρλαάμ κανονικῶς ἐν-
τεῦθεν εἰς κατηγορίαν», ὡς ἤδη καταψηφισθεῖς, καὶ
25 διὰ τοῦτο ὁ μέγας Ἀθανάσιος «ἀμφίβολος περὶ τὸ σέ-
βας». Φαίη δ' ἂν τις πρὸς τὸν προφασιζόμενον τοιαύτας
προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, μᾶλλον δὲ δυσσεβείαις καὶ
διὰ ταύτας τοὺς εὐσεβεῖς ἀποκηρύττοντα· γενοῦ ποτε
σαντοῦ, καὶ σύνες ὅ,τι λέγεις, ἄνθρωπε· τὴν γὰρ κατ'
30 εὐσέβειαν τῶν εὐσεβῶν ἀπόδειξιν, δυσσεβείας ἀπόδει-
ξιν ποιούμενος λέληθας σαυτόν. Πρὸ γὰρ τοῦ καταψη-
φισθῆναι Ἄρειός τε καὶ ὁ Βαρλαάμ κατηγόρησαν ὧν
κατηγόρησαν, καὶ συνοδικῇ παραπεμφθέντες κρίσει

61. Βλ. Λόγον κατὰ Ἀρειανῶν 1., 9, PG 26, 28D κ.έ.

62. Ψαλμ. 140, 4.

τὸν κατὰ πρόσωπον, καὶ μάλιστα ὄχι μόνον ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δὶς, διὰ λόγων δὲ καὶ γραμμάτων πολλάκις, ὅπως ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ Γρηγόριος Παλαμᾶς, τοῦτον πρέπει νὰ θεωρῆση πᾶς ἐχέφρων ὄχι μόνον ἀνεπίληπτον εἰς τὴν εὐσεβείαν, ἔστω καὶ ἂν πειράζεται ἀπὸ τοὺς ἐλεγχθέντας, ἀλλὰ καὶ ὑπερασπιστὴν καὶ συνήγορον τῆς εὐσεβείας. Κατὰ τὴν διάγνωσιν δὲ αὐτὴν τοῦ πατριάρχου εἰς τοὺς κανόνας κανεῖς ἀπὸ τοὺς καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἀντισταθέντας εἰς τοὺς πονηροὺς αἰρεσιάρχας δὲν εἶναι βεβαίως εὐσεβής, ἀλλὰ εἶναι «εἰς τὸ φρόνημα καὶ τὴν πίστιν ἀμφίβολος», καὶ μάλιστα θὰ καταστήσωμεν τοῦτο φανερὸν δι' ἑνὸς τῶν προμάχων τῆς εὐσεβείας, ἀφήνοντες κατὰ μέρος τοὺς ἄλλους πρὸς ἀποφυγὴν μακρηγορίας.

33

Ὁ Ἄρειος ἀπέδωσε κάποτε εἰς τὸν Ἀθανάσιον ἔγκλημα διθεΐας, ἐπειδὴ ἔλεγε κατὰ τὰς Γραφὰς Θεὸν ἄκτιστον καὶ τὸν Υἱὸν⁶¹. Τώρα ὁ Βαρλαάμ ἀπέδωκεν ἔγκλημα διθεΐας εἰς τὸν Παλαμᾶν, λέγοντα κατὰ τὰς Γραφὰς ἄκτιστον θεότητα καὶ τὸ θεαθὲν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους εἰς τὸ Θαβῶρ ἀπορρήτως φῶς. Παρεπέμφθησαν καὶ οἱ δύο ἐγκαλοῦντες εἰς τὰς κατὰ καιρὸν συνόδους, κατεδικάσθη δέ, ὅπως ὁ Ἄρειος τότε λέγων τὸν Υἱὸν κτίσμα, οὕτω τώρα ὁ Βαρλαάμ λέγων κτίσμα τὸ θεϊότατον ἐκεῖνο φῶς. Ἐὰν λοιπὸν «ὁ Βαρλαάμ ὑπῆρξε κανονικῶς ἀπαράδεκτος εἰς κατηγορίαν ἀπὸ τοῦτο», ὅτι ἤδη κατεψηφίσθη, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Παλαμᾶς «εἶναι ἀμφίβολος περὶ τὴν πίστιν», ἀπαράδεκτος κανονικῶς πρὸς κατηγορίαν ὑπῆρξε διὰ παρόμοιον λόγον καὶ ὁ Ἄρειος ὡς καταψηφισθεὶς ἤδη, καὶ διὰ τοῦτο ὁ μέγας Ἀθανάσιος εἶναι «ἀμφίβολος περὶ τὴν πίστιν». Θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ εἶπη κανεῖς πρὸς τὸν προφασιζόμενον τοιαύτας προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις⁶², μᾶλλον δὲ ἐν δυσσεβείαις, καὶ διὰ ταῦτα ἀποκηρύσσοντα τοὺς εὐσεβεῖς· σύνελθε κάποτε, ἄνθρωπε, καὶ κατανόησε, τί λέγεις· διότι χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃς ἔκαμες ἀπόδειξιν δυσσεβείας τὴν ἀπόδειξιν εὐσεβείας τῶν εὐσεβῶν. Διότι, πρὶν καταψηφισθοῦν ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Βαρλαάμ, κατηγόρησαν αὐτοὺς τοὺς ὁποίους κατηγόρησαν καὶ παραπεμφθέν-

διὰ τοῦτο κατεκρίθησαν, ἐπειδὴ τοιαῦτα τούτων κατη-
 γόρησαν ἢ τοίνυν κατάκρισις αὐτῶν, ἀνακήρυξις ἐστι
 τῶν κατηγορηθέντων ὑπ' αὐτῶν. Καὶ Ἀρείῳ μὲν ἐπί-
 σης ἀναμφιλέκτως δυσσεβῆς ὁ Βαρλαάμ, Ἀθανασίῳ δὲ
 5 τῷ μεγάλῳ, οὐ κατὰ τὸ μεγαλεῖον, ἀλλὰ περὶ τὸ σέβας,
 ἐπίσης ὁ Παλαμᾶς ἀναμφίβολος. Ἀλλ' ὁ μὲν μέγας ἐ-
 κείνος τοῖς Ἀρειανοῖς ἀμφισβητήσιμος, μᾶλλον δὲ καὶ
 δυσσεβῆς ἐδόκει τηνικαῦτα, ὁ δὲ Παλαμᾶς ἀρτίως τοῖς
 Βαρλααμίταις.

3410 Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ νῦν τῶν Βαρλααμιτῶν προστάτης,
 «εὐθὺς ἐπὶ τῆς συνόδου», φησὶν, «ἀμφιγνοοῦντες ἡμεν
 καὶ περὶ τοῦ Παλαμᾶ, ὡς ἐν ἄλλοις ἴσως καὶ αὐ-
 τοῦ ἀλισκομένου». Ἀλλ' ὁ κατηγορῶν οὐχ ὑπῆρχεν,
 οὐδ' ὁ Ἀκίνδυνος ἦν μετὰ τοῦ Βαρλαάμ, ὃς τοῖς ἴσοις
 15 ἐγχειρήσας καὶ τῶν ἴσων ἔτυχεν, εἰ καὶ σοῦ συνηγο-
 ροῦντος ἔτυχε νῦν. Ἡ σαυτὸν ἀντ' ἐκείνου προβαλλό-
 μενος, ὡς ὁμόφρων αὐτοῦ γεγεννημένος ἀρτίως, εἶτα
 λήσειν ἠλπισας τοιοῦτος ὢν; Καὶ μήν, εἰ μηδεὶς ἔτι
 τοῦ Παλαμᾶ κατηγορῶν ὑπῆρχε, πᾶν τοῦναντίον ἐχρῆν
 20 ὑμᾶς ἐννοεῖν. Εἰ γὰρ ἀνέγκλητος καὶ ἀνάλωτος ὁ Πα-
 λαμᾶς ἀναπέφηνε, κατηγοροῦ παρόντος, καὶ ταῦτα το-
 σοῦτου τὴν περὶ λόγους ἰσχύν, καὶ μὴ γλώττη μόνον,
 ἀλλὰ καὶ διὰ μακρῶν συγγραμμάτων ἐπιτιθεμένου δει-
 νῶς· εἰ τοίνυν τοσοῦτου καὶ διὰ τοσοῦτων ἐπικεχειρη-
 25 κότος, ἄληπιτος ὁ Παλαμᾶς ἀνεφάνη, πῶς μηδενὸς ὄν-
 τος τοῦ κατηγοροῦντος, ἀλώσιμος ἂν ἐνομισθῆ τοῖς κρί-
 νειν ὀρθῶς εἰδόσι καὶ κανονικῶς, καὶ ταῦτα ἐν ἄλλοις;
 Τίνα γὰρ καὶ τᾶλλα ταῦτα, καθ' ἃ φησιν «ἀμφιγνοεῖ-
 σθαι τὸν Παλαμᾶν»; Εἰ μὲν γὰρ τῶν ἐμπεριειλημμένων
 30 τοῖς τοῦ Βαρλαάμ λόγοις, ἀλλὰ τῶν περιεχόντων ἐξελη-
 λεγμένων συνεξηλέγχθη καὶ τὰ περιεχόμενα, καὶ μά-
 λισθ' ὅτι τῶν ὑπ' ἐκείνου καὶ λελεγμένων καὶ γεγραμ-

τες εἰς συνοδικήν κρίσιν διὰ τοῦτο κατεκρίθησαν, ἐπειδὴ κατηγόρησαν τούτους τοιαῦτα πράγματα. Ἡ κατάκρισις λοιπὸν αὐτῶν εἶναι ἀνακήρυξις τῶν ὑπ' αὐτῶν κατακριθέντων. Καὶ ὁ μὲν Βαρλαάμ εἶναι ἀναντιρρήτως ἐξ ἴσου μὲ τὸν Ἄρειον δυσσεβής, ὁ δὲ Παλαμᾶς εἶναι ἐξ ἴσου μὲ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἀναμφίβολος, ὄχι κατὰ τὸ μεγαλεῖον, ἀλλὰ περὶ τὴν πίστιν. Ἄλλ' ὁ μὲν μέγας ἐκεῖνος ἐφαίνετο ἀμφισβητήσιμος ἀπὸ τοῦς Ἀρειανούς τότε, μᾶλλον δὲ καὶ δυσσεβής, ὁ δὲ Παλαμᾶς φαίνεται οὕτω τώρα ἀπὸ τοῦς Βαρλααμίτας.

34

Οὕτω καὶ ὁ τώρα προστάτης τῶν Βαρλααμιτῶν λέγει, «ἀμέσως εἰς τὴν σύνοδον εἶχομεν ἀμφιβολίας καὶ περὶ τοῦ Παλαμᾶ, ὅτι ἴσως συλλαμβάνεται καὶ αὐτός ἐπὶ αἱρέσει εἰς ἄλλα θέματα»⁶³. Ἄλλὰ ὁ κατ' αὐτοῦ κατήγορος δὲν ὑπῆρχε πλέον, δὲν ἦτο δὲ κατήγορος μετὰ τὸν Βαρλαάμ, οὔτε ὁ Ἀκίνδυνος, ὁ ὁποῖος ἐπιχειρήσας τὰ ἴσα ἔλαβε τὰ ἴσα, καὶ τὰ ἔλαβε παρὰ τὴν τωρινὴν συνηγορίαν σου. Ἡ μήπως προβάλλων τὸν ἑαυτὸν σου ἀντὶ ἐκείνου, ὡς γενόμενος τελευταίως ὁμόφρων αὐτοῦ, ἐνόμισες ἔπειτα ὅτι θὰ διαφύγῃς τὴν προσοχὴν ὅτι εἶσαι τοιοῦτος; Καὶ ὅμως, ἂν δὲν ὑπῆρχε πλέον κανεὶς κατήγορος τοῦ Παλαμᾶ, ἔπρεπε νὰ σκεφθῆτε τὰ ἐντελῶς ἀντίθετα. Πράγματι, ἐὰν ὁ Παλαμᾶς ἀπεδείχθη ἀνέγκλητος καὶ ἀκυρίευτος, παρουσία κατηγόρου καὶ μάλιστα τόσο ἰσχυροῦ εἰς τοῦς λόγους καὶ ἐπιτιθεμένου δεινῶς ὄχι μόνον μὲ τὴν γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ διὰ ἐκτενῶν συγγραμμάτων' ἐὰν λοιπὸν παρουσία τόσο μεγάλου καὶ μὲ τόσα μέσα ἐπιτιθεμένου κατηγόρου ὁ Παλαμᾶς ἀπεδείχθη ἀσύλληπτος, πῶς, χωρὶς νὰ ὑπάρχη κανεὶς κατήγορος, ἐθεωρήθη ἀλώσιμος ἀπὸ τοῦς γνωρίζοντας νὰ κρίνουν ὀρθῶς καὶ κανονικῶς, καὶ μάλιστα εἰς ἄλλα θέματα; Ποῖα δὲ εἶναι αὐτὰ τὰ ἄλλα θέματα, εἰς τὰ ὁποῖα, λέγει, «παρουσιάζετο ἀμφίβολος ὁ Παλαμᾶς»; Διότι, ἂν μὲν ἦσαν ἐκ τῶν περιλαμβανομένων εἰς τοῦς λόγους τοῦ Βαρλαάμ, τότε, ἀφοῦ ἐξηλέγχθησαν οἱ περιέχοντες αὐτὰ λόγοι συνεξηλέγχθησαν καὶ τὰ περιεχόμενα, καὶ μάλιστα καθ' ὅσον εἰς ὅλα τὰ λεχθέντα καὶ γραφέντα

μένων πάντων περιληπτικὸν ὑπῆρχε τὸ φῶς, καθ' ὃ
κακοδόξως ἐκεῖνος ἐξηλέγχθη φρονῶν. Εἰ δὲ μὴ τῶν
ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ εἰρημένοις τᾶλλα ταῦτ' ἦν,
τίς ἀμφισβήτησις, καὶ ταῦτα τοῖς κρίνειν λαχοῦσι, πε-
5 ρὶ ὧν οὐδ' αὐτὸς ὁ κατηγορεῖν σπεύδων ἀμφισβητεῖν ἤ-
δυνήθη;

35 Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν, εἰ καὶ μὴ λανθάνει τοὺς εἰδότας
ἀκροᾶσθαι, σὺν νῶ ὅμως οὐδὲν σαφὲς λέγει περὶ δο-
γμαμάτων. Ἐν δ' ἐκείνῳ τῷ Ἀντιτόμῳ, ὃν τὸν Ἀντιο-
10 χείας ὑποκριθεὶς οὗτος καθ' ἡμῶν καὶ τῆς κοινῆς εὐ-
σεβείας συνέγραψεν — οὐ γὰρ εἶχεν ἐκεῖνος χώραν ὅ-
λως ἐνταῦθα τομογραφεῖν —, ἐν ἐκείνῳ τοίνυν τῷ Ἀν-
τιτόμῳ, γυμνῆ τὸ τοῦ λόγου τῆ κεφαλῇ καὶ τὴν τοῦ
Βαρλαάμ οὗτος δυσσέβειαν κηρύττει τε καὶ στηρίζει
15 καὶ τὴν συνοδικῶς κεκυρωμένην εὐσέβειαν ἀποβάλλε-
ται. Φησὶ γὰρ μὴ ἔχειν τὸν Θεὸν ἐμφύτους ἀκτίστους
δυνάμεις καὶ ἐνεργείας διαφερούσας ὀπωσοῦν ἀλλήλων,
ἀναιρῶν προδήλως τὸ τοῦ Θεοῦ παντοδύναμον· μηδὲ τὸ
μὲν εἶναι τοῦ Θεοῦ οὐσίαν τὸ δὲ μὴ οὐσίαν, καὶ τὸ μὲν
20 ὑπὲρ νοῦν τὸ δὲ νοούμενον, ἀντικρυς τὰ Εὐνομίου λέ-
γων· μηδὲ τὸ μὲν εἶναι τοῦ Θεοῦ μεθεκτόν, τὸ δὲ ἀμέ-
θεκτον, καὶ τὸ μὲν ὄρατὸν ὀπωσδήποτε, τὸ δὲ ἀόρατον,
καὶ ὅτι μόνον ἀκτιστόν ἐστι τὸ πᾶσι παντάπασιν ἀόρα-
τον καὶ οὕτως ἀπρόσιτον, ἀθετῶν διὰ τούτων τὴν ἐπι-
25 φαινομένην τοῖς ἁγίοις θείαν ἔλλαμπιν καὶ κτιστόν εἶ-
ναι δεικνὺς τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως.
Κατηγορεῖ δὲ καὶ τοῦ Παλαμᾶ φανερῶς, ὡς πρὸς ταῦ-
τα ἐναντιουμένου καὶ μάλιστα ὅτι φῶς λέγει θεῖον μό-
νοις τοῖς ἁγίοις ὀρώμενόν τε καὶ μετεχόμενον καὶ φω-
30 τίξον τούτους καὶ θεοποιοῦν, ἀκτιστον εἶναι τὸ αὐτὸ
δεικνὺς καὶ ὄρατόν, εἰ καὶ ἀπορρήτῳ τινὶ δυνάμει. Τὴν
γὰρ πληθὺν τῶν ἐκεῖ κειμένων συκοφαντιῶν οὐκ ἔνε-
στιν ἐνταῦθα προθεῖναι δι' ὀλίγων.

ἀπὸ ἐκεῖνον περιλαμβάνετο τὸ φῶς, περὶ τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη ἐκεῖνος ὅτι φρονεῖ κακοδόξως. Ἐὰν δὲ τὰ ἄλλα αὐτὰ δὲν περιλαμβάνοντο εἰς τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ, ποίου εἴδους ἀμφισβήτησις παρετηρήθη, καὶ μάλιστα ἀπὸ τούς λαχόντας νὰ κρίνουν περὶ πραγμάτων τὰ ὁποῖα δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀμφισβητήσῃ οὔτε αὐτὸς ὁ σπεύδων νὰ κατηγορήσῃ;

35

Ἄλλ' ἐδῶ μὲν ὁ συγγραφεύς, ἂν καὶ δὲν διαφεύγει τὴν προσοχὴν τῶν γνωριζόντων νὰ ἀντιλαμβάνωνται, φρονίμως ποιῶν ὅμως δὲν λέγει τίποτε σαφές περὶ δογμάτων. Εἰς ἐκεῖνον δὲ τὸν Ἀντίτομον, τὸν ὁποῖον συνέγραψεν οὔτος ἐναντίον ἡμῶν καὶ τῆς κοινῆς εὐσεβείας ὑποκριθεὶς τὸν πατριάρχην Ἀντιοχείας —διότι ἐκεῖνος δὲν εἶχεν ἐδῶ καθόλου δικαίωμα νὰ συντάσῃ τόμους —εἰς ἐκεῖνον λοιπὸν τὸν Ἀντίτομον μὲ γυμνὴν κεφαλὴν, ὅπως λέγει ὁ λόγος⁶⁴, καὶ τὴν δυσσέβειαν τοῦ Βαρλαάμ κηρύσσει καὶ στηρίζει καὶ τὴν συνοδικῶς κεκυρωμένην εὐσέβειαν ἀπορρίπτει. Διότι λέγει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἐμφύτους ἀκτίστους δυνάμεις καὶ ἐνεργείας διαφερούσας καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ἀλλήλων, προδήλως ἀναιρῶν τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο μὲν τοῦ Θεοῦ οὐσία ἄλλο δὲ μὴ οὐσία, καὶ ἄλλο ὑπὲρ νοῦν ἄλλο δὲ νοούμενον, λέγων ἀκριβῶς τὰ τοῦ Εὐνομίου· καὶ ὅτι ἄλλο μὲν τοῦ Θεοῦ εἶναι μεθεκτὸν ἄλλο δὲ ἀμέθεκτον, καὶ ἄλλο μὲν ὀρατὸν ἄλλο δὲ ἀόρατον, καὶ ὅτι μόνον ἄκτιστον εἶναι τὸ εἰς ὅλους ὀλοσχερῶς ἀόρατον καὶ συνεπῶς ἀπρόσιτον, ἀθετῶν διὰ τούτων τὴν φαινομένην εἰς τοὺς ἁγίους θεῖαν ἔλλαμψιν καὶ δεικνύων ὅτι τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου εἶναι κτιστόν. Κατηγορεῖ δὲ καὶ τὸν Παλαμᾶν φανερῶς ὡς ἀντιτιθέμενον εἰς αὐτὰ καὶ μάλιστα διὰ τὸ ὅτι οὔτος δέχεται θεῖον φῶς βλεπόμενον καὶ μετεχόμενον μόνον ἀπὸ τοὺς ἁγίους καὶ φωτίζον τούτους καὶ θεοποιῶν, δεικνύων ὅτι τὸ ἴδιον εἶναι ἄκτιστον καὶ ὀρατόν, ἂν καὶ κατὰ κάποιαν ἀπόρρητον δύναμιν. Τὸ πλῆθος ὅμως τῶν ἐκεῖ περιεχομένων συκοφαντιῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραθέσωμεν ἐδῶ δι' ὀλίγων.

36

Τούτοις δὲ πᾶσιν ἐφεξῆς ἀποκηρύττειν καὶ ἀποβάλλεσθαι φησι τὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ὁμοφρονούντων τούτῳ δόγματα, κατὰ τούτων ὡς δυσσεβῶν ἀποφαινόμενος, αὐτὸς ὢν κατήγορος, αὐτὸς μάρτυς, αὐτὸς κριτής, αὐτὸς ὁ κρινόμενος καὶ δικαίων ἑαυτὸν καὶ καταδικάζων οὕς βούλεται πάντως δὲ καὶ τὸν τῆς συνόδου καταδικάζων τόμον ἐκεῖνον, ἐπεὶ καὶ πάνθ' ὅσα δι' ἐκείνου τοῦ γράμματος κρατύνει καὶ βεβαιοῖ, κατάλυσις ἔστι τοῦ τόμου σαφής, καὶ οὐ κατάλυσις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποκήρυξις. Οὗτος δὲ καὶ ἀποδέχεσθαι φησιν ἐκεῖ καὶ μὴ μόνον εὐσεβεῖς εἶναι ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστὰς τοὺς ἐν τοῖς δόγμασιν ἐναντιούμενους καὶ μαχομένους τῷ Παλαμᾶ, τὸν Βαρλαάμ δηλονότι καὶ τὸν Ἀκίνδυνον καὶ εἴ τις σύμπνους αὐτοῖς. Ἐκεῖ μὲν οὖν ὁ θέμενος οὗτος ψεῦδος τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ καὶ γενέσθαι σπεύσας ἀντὶ δικαστοῦ κατήγορος, μᾶλλον δὲ συκοφάντης καὶ μάρτυς ἄδικος, οὕτως ἀναφανδὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐχώρησεν. Ἐνταῦθα δ' ἐξῆς, «καὶ γε», φησί, «τὴν μὲν περὶ τοῦ Παλαμᾶ ἐξέτασιν ὑπερεθέμεθα, πλὴν οὐχ ὥστε καὶ ἐλεύθερον αὐτὸν εἶναι χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς».

37

Ὅρατε τοῦ ψεύδους τὸ αὐτεπίβουλον καὶ ἀνακόλουθον καὶ ἀσύστατον καὶ μεθ' ὅσης τῆς ἀναισχυντίας προβέβληται, καθάπερ μηδενὸς ἑτέρου παρόντος συμψηφιζομένου καὶ συνεδρεύοντος τηνικαῦτα, μηδὲ Γραφαῖς καὶ ὑπογραφαῖς ἀλήστων καὶ τοῖς ἔπειτ' ἔσομένοις κειμένων τῶν ἀποφάσεων; Ἄρα δὲ οὐκ ἐναντιώτατα σαφῶς τοῦτ' ἔχει πρὸς τὸν τόμον ἐκεῖνον καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἀποφάσεως περιφανεστάτη διατελεῖ κατάλυσις καὶ ἀντίθεσις, γράφοντι μετὰ τὸ πάντα διεξελθεῖν, ὡς «ἀπεδείχθησαν οἱ μετὰ τοῦ Παλαμᾶ μοναχοὶ τῆς τοῦ Βαρλαάμ κατηγορίας ἀνώτεροι, καὶ ἀποκήρυκτος καὶ ἀποτετμημένος χριστιανῶν ὁ τολμήσων αὐθις τούτων κατηγορεῖν»; Πῶς δ' ἐν ἄλλοις εἰπὼν ὡς ἐν ἀγνοου-

65. Βλ. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 894AB.

66. Αὐτόθι, 892C.

36

Εἰς τὴν συνέχειαν δὲ ὄλων αὐτῶν λέγει νὰ ἀποκηρῦσ-
σουν καὶ νὰ ἀποβάλλουν τὰ δόγματα τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν
ὁμοφρόνων του⁶⁵, ἀποφαινόμενος ὅτι οὗτοι εἶναι δυσσε-
βεῖς, ὧν ὁ ἴδιος κατήγορος, ὁ ἴδιος μάρτυς, ὁ ἴδιος κριτής,
ὁ ἴδιος κρινόμενος, καὶ δικαιῶνων ἑαυτὸν καὶ καταδικά-
ζων ὅποιους θέλει· καταδικάζων δὲ πάντως καὶ τὸν τόμον
ἐκείνον τῆς συνόδου, ἐπειδὴ ὅλα ὅσα κατοχυρώνει καὶ
βεβαιώνει μὲ τὸ γράμμα ἐκεῖνο ἀποτελοῦν σαφῆ κατάλυ-
σιν τοῦ τόμου, ὄχι δὲ μόνον κατάλυσιν ἀλλὰ καὶ ἀποκήρυ-
ξιν. Οὗτος ὅμως λέγει ἐκεῖ ὅτι εἶναι δεκτοὶ καὶ ὅτι ὄχι μόνον
εὐσεβεῖς εἶναι ἀλλὰ καὶ ἀγωνισταὶ τῆς εὐσεβείας οἱ
εἰς τὰ δόγματα ἐναντιούμενοι καὶ μαχόμενοι κατὰ τοῦ Πα-
λαμᾶ, δηλαδὴ ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος καὶ οἱ ὁμόφρο-
νές των. Ἐκεῖ λοιπὸν ἐχώρησε τόσον φανερὰ κατὰ τῆς
εὐσεβείας αὐτὸς ὁ στηρίξας τὴν ἐλπίδα του εἰς τὸ ψεῦ-
δος καὶ σπεύσας νὰ γίνῃ ἀντὶ δικαστοῦ κατήγορος, μᾶλλον
δὲ συκοφάντης καὶ ἄδικος μάρτυς. Ἐδῶ δὲ εἰς τὴν συνέ-
χειαν λέγει, «καὶ βεβαίως ἀνεβάλομεν τὴν περὶ τοῦ Πα-
λαμᾶ ἐξέτασιν, ὄχι ὅμως ἕως τὸ σημεῖον νὰ εἶναι ἐλεύθε-
ρος νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ ἴδια»⁶⁶.

37 Βλέπετε τὸ αὐτεπίβουλον καὶ ἀνακόλουθον καὶ ἀσύ-
στατον τοῦ ψεύδους, βλέπετε μὲ πόσῃ ἀναισχυντίαν ἔχει
προβληθῆ, ὡσάν νὰ μὴ ἦτο κανεὶς ἄλλος παρῶν τότε,
συναποφασίζων καὶ συνεδρεύων, καὶ ὡσάν νὰ μὴ κεῖνται
ἀλησιμόνητοι αἱ ἀποφάσεις καὶ διὰ τοὺς μεταγενεστέρους
διὰ καταγραφῆς καὶ ὑπογραφῆς; Ἐραγε δὲν εἶναι τοῦτο
σαφῶς ἐναντιώτατον πρὸς τὸν τόμον ἐκείνον καὶ δὲν ἀ-
ποτελεῖ περιφανεστάτην κατάλυσιν καὶ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν
ἐν αὐτῷ ἀπόφασιν, ἀφοῦ ἐκεῖνος μετὰ τὴν ἀναφορὰν ὄ-
λων τῶν συμβάντων γράφει ὅτι «ἀπεδείχθησαν οἱ μετὰ τοῦ
Παλαμᾶ μοναχοὶ ἀθῶοι ἀπὸ τὴν κατηγορίαν τοῦ Βαρλαάμ,
ὁ δὲ μέλλων νὰ τολμήσῃ νὰ κατηγορήσῃ τούτους πάλιν
ἐκρίθη ἀποκήρυκτος καὶ ἀποκεκομμένος ἀπὸ τοὺς
Χριστιανούς»⁶⁷; Πῶς δέ, ἐνῶ ὀλίγον προηγουμένως εἶπεν

67. Συνοδικὸς τόμος Α', 51· 52, PG 151, 692· 692.

μένοις τισὶν ἀμφισβητήσιμον εἶναι μικρὸν ἀνωτέρω τὸν Παλαμᾶν, νῦν οὐ συγκεχωρηῆσθαι χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς φησιν, ὡς ἐγνωσμένοις τε καὶ ἀνωμολογημένοις; Ποίους ὁμῶς οὖν αὐτοῖς;

- 38** 5 Ἄλλ' οὐδὲν θαρρεῖ φανερώς εἰπεῖν δι' ὅλου τοῦ γράμματος, ἀλλὰ τούτοις, φησὶν, αὐτοῖς ἐκείνοις, «ἀμφίβολος περὶ τὸ σέβας», «ἐπίβουλος», «ἀμφιγνούμενος»· κἂν τοῖς ἐξῆς αὐτῶν, «φιλοῦσι», φησί, «διδάσκειν καὶ ἀναπείθειν φιλονεικοῦσιν, ἃ δὴ καὶ φιλονεικοῦσι»,
 10 κατὰ τί δὲ καὶ τίνος ἔνεκεν, οὐδαμῶς θαρρεῖ φάναι, «αὐτοκατάγνωστος ὢν» καὶ «κεκαυτηριασμένην ἔχων τὴν συνείδησιν» κατὰ Παῦλον εἰπεῖν. Ὅς καὶ τὰναντία αὐτῷ λέγων ἅμα κἂν τούτοις καὶ συνείρων, οὐδ' αἰσχύνεται, καθάπερ καὶ προϊόντος αὐτῷ τοῦ γράμμα-
 15 τος, «εἰ γὰρ καὶ μὴ τοιοῦτοι ἦσαν», φησί, «τὸ σέβας, δηλονότι ἀμφίβολοι καὶ προδήλως ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀπόβλητοι»· πῶς γὰρ οἱ αὐτοὶ «καὶ προδήλως ἐχθροὶ καὶ ἀμφίβολοι καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀπόβλητοι» καὶ πάλιν «ἀμφιγνούμενοι»; Ὡσπερ κἂν
 20 τοῖς μικρὸν ἀνωτέρω καὶ τὴν ἀρχὴν προτεθειμένοις εὐθύς, «εἰ γὰρ ἐπίβουλοι τὸ φρόνημα», πῶς «ἀμφίβολοι τὸ σέβας»; Οὕτως οὐ μόνον οὐδὲν σαφὲς λέγει, ἀλλὰ καὶ ἀνασκευάζει σαφῶς ἃ λέγει. Προϊὼν δὲ νῦν καὶ τὸ αἴτιον δῆθεν τῶν καθ' ἡμῶν εἰρημένων ἐπιφέρων, «οὐδὲ
 25 γὰρ καλόν, οὐδὲ συμφέρον τοῦτ' ἐδόκει», φησί, «τῷ παντὶ τῆς ἐκκλησίας πληρώματι», πάλιν οὐδὲν σαφὲς λέγων· «ἀλλ' ἐπέτεινε», φησί, «τοῦτο πλέον, γραφαῖς πάλιν ταῖς αὐταῖς καὶ διαλέξεσι χρώμενος».

- 39** Λέγει μὲν οὖν οὐδὲν ἐν τούτοις, οὐδ' ἐν τοῖς ἐξῆς
 30 δι' ὅλου τούτου τοῦ γράμματος. Μαρτυρεῖ δ' ἄκων ἡμῖν ὅτι μηδὲν ἕτερον τῶν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν εἰρημένων λέγομέν τε καὶ γράφομεν· «Γραφαῖς γάρ», φησί, «πάλιν

68. Βλ. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892C.

69. Αὐτόθι, 893.

70. Πρβλ. Τίτ. 3, 11.

71. Α' Τιμ. 4, 3.

72. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892C-894B.

ὅτι ὁ Παλαμᾶς εἶναι ἀμφισβητήσιμος εἰς κάποια ἄλλα, τρόπον τινὰ ἄγνωστα θέματα, τώρα λέγει ὅτι δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποιηῇ τὰ αὐτὰ διδάγματα ὡς γνωστά καὶ ὠμολογημένα⁶⁸; Ποῖα αὐτὰ ὅμως;

38 Δὲν ἔχει δὲ τὸ θάρρος νὰ εἶπη τίποτε φανερόν εἰς ὀλόκληρον τὸ γράμμα, ἀλλὰ λέγει ἐκεῖνα τὰ ἴδια, «ἀμφίβολος περὶ τὴν πίστιν», «ἐπίβουλος», «ἀμφιγνοούμενος»· καὶ εἰς τὴν συνέχειαν πάλιν λέγει, «ἀγαποῦν νὰ διδάσκουν καὶ φιλονεικοῦν νὰ παρασύρουν, ὅσα φιλονεικοῦν»⁶⁹, κατὰ τί δὲ καὶ διὰ ποῖον λόγον, δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ τὸ εἶπη, «διότι εἶναι αὐτοκατάκριτος»⁷⁰ καὶ «ἔχει καυτηριασμένην τὴν συνείδησιν»⁷¹, διὰ νὰ ἐκφρασθῶ κατὰ τὸν Παῦλον. Οὗτος δὲν ἐντρέπεται νὰ λέγη καὶ νὰ συνάπτῃ ὁμοῦ καὶ τὰ ἀντίθετα πρὸς ἑαυτὸν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτό, ὅπως ἰσχυρίζεται εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ γράμματος, «διότι καὶ ἂν δὲν ἦσαν τοιοῦτοι εἰς τὴν πίστιν, δηλαδὴ ἀμφίβολοι καὶ προδήλως ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι καὶ ἀπόβλητοι τῆς Ἐκκλησίας». Πῶς ὅμως εἶναι οἱ αὐτοὶ καὶ «προδήλως ἐχθροὶ καὶ ἀμφίβολοι καὶ ἀπόβλητοι τῆς Ἐκκλησίας», καὶ ἐπίσης «ἀμφιγνοούμενοι»; Ὅπως καὶ εἰς τὸ ὀλίγον ἀνωτέρω καὶ εὐθύς ἐν ἀρχῇ παρατεθέντα, «ἂν ἦσαν ἐπίβουλοι κατὰ τὸ φρόνημα», πῶς εἶναι «ἀμφίβολοι εἰς τὴν πίστιν»; Οὕτως ὄχι μόνον δὲν λέγει τίποτε σαφές, ἀλλὰ καὶ σαφῶς ἀνασκευάζει ὅσα λέγει. Προχωρῶν δὲ τώρα καὶ ἐπιφέρων τὸ δῆθεν αἴτιον τῶν ἐναντίον ἡμῶν λεχθέντων, λέγει, «διότι τοῦτο δὲν ἐφαίνετο οὔτε καλὸν οὔτε συμφέρον εἰς ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας», χωρὶς νὰ λέγη πάλιν τίποτε τὸ σαφές· «ἀλλὰ ἐπέτεινε», συνεχίζει, «τοῦτο ἐπὶ πλέον, χρησιμοποιῶν πάλιν τὰς ἰδίας γραφὰς καὶ διαλέξεις»⁷².

39 Καὶ δὲν λέγει μὲν τίποτε εἰς αὐτὰ οὔτε εἰς τὰ ἐπόμενα καθ' ὅλην τὴν ἔκτσιν τοῦ γράμματος· ἀκουσίως δὲ μαρτυρεῖ δι' ἡμᾶς ὅτι δὲν λέγομεν οὔτε γράφομεν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ ἐξ ἀρχῆς λεχθέντα ἀπὸ ἡμᾶς· διότι, λέγει, «ὅτι χρησιμοποιοῦμεν τὰς ἰδίας πάλιν γραφὰς καὶ διαλέ-

ταῖς αὐταῖς καὶ διαλέξεσι χρώμεθα». Τοιγαροῦν ὅταν αὐτὸς πάλιν ἀλλαχοῦ γράφη καὶ ἰσχυρίζηται πολεμεῖν ἡμῖν, ὡς ἄλλα λέγουσί τε καὶ γράφουσι νῦν, συκοφάντης ἐστὶ περιφανῆς καὶ αὐτέλεγκτος. Ἔροιο δ' ἂν τις 5 τὸν ὡς ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης συνόδου λέγοντα, ὡς ἀμφιγνοοῦντες ἦσαν περὶ ἡμῶν, ὡς ὑπερέθεντο τὴν ἡμετέραν ἐξέτασιν, ὡς οὐκ ἐλευθέρους ἡμᾶς ἀφῆκαν χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς· ἔροιο' ἂν οὖν τις τὸν ὡς ἀπὸ τῆς συνόδου τοιαῦτά τε καὶ τοσαῦτα λέγοντα καὶ συνείροντα 10 ψεύδη καὶ σὺ μόνος ἢ μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος ἐκείνη σύνοδος ἦς, ἢ καὶ τις ἄλλος παρῆν; Ἄλλ' οἶμαι τὸν οὕτως ἀνερυθριάστως τοσαῦτα ψεύδη γράφοντα καὶ περιαγγέλλοντα πᾶσιν ἀνέδην, ραδίως καὶ τοῦτ' ἂν εἰπεῖν, ὡς μόνος αὐτὸς ὑπῆρχεν ἢ σύνοδος, ἐπεὶ καὶ μόνον 15 ἑαυτὸν πολλάκις καὶ τὴν ἐκκλησίαν εἶναι φησι καὶ ὅ,τι ἂν αὐτῷ δόξη καὶ ὅ,τι ἂν αὐτὸς εἴπη τῇ ἐκκλησίᾳ φησὶ δοκεῖν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀποφαίνεσθαι πᾶσαν. Κἂν τις μὴ ταχὺ κατανεύσῃ πρὸς ὅ,τιοῦν καὶ τὸ λίαν ἀλυσιτελὲς αὐτῷ καὶ ἀπίθανον, οὗτος εὐθύς ὁ τῇ ἐκκλησίᾳ 20 πάσῃ παντάπασιν ἀπειθῆς καὶ ἀνήκοος.

40 Οὕτω γὰρ καὶ ἡμᾶς ἀνυποτάκτους καὶ ἀλλοτρίους τῆς ἐκκλησίας ἀξιοῖ καλεῖν, ὡς ἀπαναινομένους τὸ δυσσεβεῖν, αὐτοῦ τοῦτο λέγοντος, καὶ παρεξηγεῖσθαι τὸν προβᾶντα τόμον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἡμῖν εἰς δικαίωμα καὶ 25 γεγεννημένον καὶ δεδομένον, ὅτι τοῦτ' αὐτὸ λέγομεν, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν ἐγεγόνει, ταῦτ' ἄρα καὶ ἡμῖν δεδομένος ἐστίν. Ὁ τοιοῦτος τοίνυν, πῶς οὐκ ἂν ραδίως εἴποι μόνον αὐτὸν εἶναι καὶ τὴν μεγίστην ἐκείνην σύνοδον, ὡς ἀνεξέλεγκτος εἶναι, ὅ,τι ἂν ὡς ἀπ' ἐκείνης πλάττηταί 30 τε καὶ συγγράφηται καθ' ἡμῶν; Ἄλλ' οἱ γε συνεδριάζοντες καὶ περιεστῶτες οὐ συγχωρήσουσιν, οὔμενον οὐδὲ συγχωροῦσιν, ἀλλ' ἔργῳ καὶ λόγῳ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀντιπαράταξιν ἐπιδείκνυνται καταψευδόμενον ἡμῶν ἀπελέγχοντες, ἐξαρχούσης θεοκινήτως τοῦ θεοφιλοῦς

Ξεις»⁷³. Ἐπομένως, ὅταν γράφη αὐτός πάλιν ἀλλαχοῦ καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι μᾶς πολεμᾶ ὡς ἄλλα λέγοντας καὶ γράφοντας τώρα, εἶναι περιφανῆς καὶ αὐταπόδεικτος συκοφάντης. Θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς τὸν ὡς ἐκ μέρους τῆς μεγάλης ἐκείνης συνόδου λέγοντα, ὅτι εἶχον ἀμφιβολίας περὶ ἡμῶν, ὅτι ἀνέβαλον τὴν ἐξέτασιν ἡμῶν, ὅτι δὲν ἄφησαν ἡμᾶς ἐλευθέρους νὰ χρησιμοποιουῦμεν τὰ ἴδια· θὰ ἠδύνατο λοιπὸν νὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς τὸν ὡς ἐκ μέρους τῆς συνόδου τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ψεύδη λέγοντα καὶ συνάπτοντα, ἐσὺ μόνος ἦσο ἢ μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος ἐκείνη σύνοδος ἢ παρίστατο καὶ κάποιος ἄλλος; Ἄλλὰ νομίζω ὅτι ὁ τόσον ἀδιαντρόπως γράφων καὶ διαδίδων εἰς ὅλους ἀδιστακτικῶς τόσον πολλὰ ψεύδη, θὰ ἔλεγεν εὐκόλως καὶ τοῦτο, ὅτι μόνος αὐτός ἦτο ἢ σύνοδος, ἐπειδὴ καὶ πολλάκις λέγει ὅτι ἐκκλησία εἶναι μόνον αὐτός, καὶ ὅτι θεωρήσῃ αὐτός ὀρθὸν καὶ εἶπη λέγει ὅτι θεωρεῖ ὀρθὸν καὶ ἀποφαίνεται ὅλη ἢ Ἐκκλησία. Καὶ ἂν δὲν συμφωνήσῃ κανεὶς εὐθύς ἀμέσως πρὸς ὅτιδήποτε, ἀκόμη καὶ πολὺ ἀσύμφορον εἰς αὐτὸν καὶ ἀπίθανον, οὗτος εἶναι ὁ εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν ἐντελῶς ἀπειθῆς καὶ ἀνυπάκουος.

40

Οὕτως ἄλλωστε ἐπιμένει νὰ καλῆ καὶ ἡμᾶς ἀνυποτάκτους καὶ ἀλλοτρίους τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀρνούμενους νὰ δυσσεβῶμεν ὅπως αὐτός ἀπαιτεῖ, καὶ νὰ παρερμηνεύῃ τὸν τόμον, τὸν ἐκδοθέντα ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πρὸς δικαίωσιν ἡμῶν συνταχθέντα καὶ δοθέντα, διότι ἀκριβῶς λέγομεν τοῦτο, ὅτι συνετάχθη ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἐπομένως ἐδόθη εἰς ἡμᾶς. Ὁ τοιοῦτος λοιπὸν, πῶς δὲν θὰ εἶπη εὐκόλως ὅτι μόνος αὐτός ἦτο ἢ μεγίστη ἐκείνη σύνοδος, ὥστε νὰ εἶναι ἀνεξέλεγκτος, ὅτιδήποτε καὶ ἂν πλάσῃ καὶ συγγράψῃ ἐναντίον ἡμῶν ὡς δῆθεν ἀπὸ ἐκείνην; Ἄλλὰ τουλάχιστον οἱ συνεδριάσαντες καὶ παραστάντες δὲν θὰ συγχωρήσουν, οὔτε συγχωροῦν μάλιστα, ἀλλὰ δεικνύουν καὶ μὲ ἔργον καὶ μὲ λόγον τὴν ἀντιπαράταξιν πρὸς αὐτόν, ἐλέγχοντες αὐτόν ὡς ψευδολογοῦντα ἐναντίον ἡμῶν, μὲ θεοκινήτως προεξάρχοντα τὸν θεοφιλῆ ὑπὲρ ἡμῶν ζῆλον τῆς

ὑπὲρ ἡμῶν ζήλου τῆς κρατίστης ἡμῶν δεσποίνης, εἰ
μηδὲ ταύτης ἠδέσθη καταφεύσασθαι διὰ τοῦδε τοῦ γράμ-
ματος, πᾶν τοῦναντίον, ὃ «σκεπασθήσεσθαι νῦν τῷ ψεύ-
δει» κατὰ τὸ γεγραμμένον εἰπών.

415 Ὅτι δὲ μὴ μόνον ἡμῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων
οὗτος, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῦ καταφεύδεται, λέγων ἀμφιγνο-
εῖν ἡμᾶς εὐθὺς ἐπ' ἐκείνης τῆς πρώτης συνόδου καὶ
προϊῶν ἔτι πλέον ἀμφιβόλους ἠγεῖσθαι περὶ τὸ σέβας,
αὐτὸς ὃ τόμος τρανώς παρίστησι καὶ γεγραμμένος καὶ
10 ὑπογεγραμμένος αὐτῷ μετὰ τὴν ὑστέρον γεγονυῖαν Ἀ-
κινδύνου συνοδικὴν καταδίκην. Διὸ οὐδ' αὐτῆς μνησθῆ-
ναι τῆς συνόδου τετόλμηκεν, ἴν' ὁμοῦ καὶ τὴν ἡμῶν ἀ-
νάρρησιν καὶ κατ' ἐκείνην τὴν σύνοδον ἐπ' εὐσεβεία
καὶ τὴν Ἀκινδύνου καταδίκην τοῦ μετὰ τὸν Βαρλαάμ
15 ἡμῖν κατ' ἐκείνον ἐγκαλοῦντος ἐν τῇ τῶν ὑπολοίπων
σκήψει, παραπέμψοι τῇ λήθῃ. Καὶ τοῦτον γὰρ ἀδεκτον
εἰπεῖν οὐκ εἶχεν εἰς κατηγορίαν, ἅτε καταψηφισθέντα
καὶ διὰ τοῦτο διαβεβλημένον (ὡς γὰρ ἀδιάβλητον εἰς
ἱερωσύνην προαγαγεῖν ἐπεχείρησε νῦν). ὅτι δὲ μηδὲ
20 μεταμελημένον, ἐναργέστατον δεῖγμα τὸ τῶν αὐτῶν
ἡμῶν αὐθις ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς κατηγορεῖν. Ὅτι δὲ καὶ
οὗτος νῦν τῆς αὐτῆς Ἀκινδύνου κακονοίας ἔχεται,
τῶν συνοδικῶς ἐγνωσμένων καὶ διὰ τοῦ τόμου κεκυ-
ρωμένων ἐκτραπεῖς, τεκμήριον ἐναργές τὸ μετ' Ἀκιν-
25 δύνου καθ' ἡμῶν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς χωρεῖν, ὥστε προσ-
ποιεῖται μὲν ἐκβάλλειν τὸν Βαρλαάμ, εἰσποιεῖται δὲ τὸ
τούτου δόγμα φανερώς, τοῦνομα μόνον ἀποβαλλόμενος.
Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸν Παλαμᾶν συνεκβάλλειν πειρᾶται,
παρέχων Ἀκινδύνῳ μετὰ πάσης ἀδειας ἀντιποιεῖσθαι
30 τε καὶ πρὸς ἐπίδοσιν ἄγειν τὴν βαρλααμίτιδα πλάνην.
Διὰ ταῦτα τοίνυν ἐκφῆναι τὸ καὶ κατὰ τούτου κράτος
ἡμέτερον ἐπὶ τῶν αὐτῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἀνε-

κρατίστης βασιλίσης ἡμῶν, ἐφ' ὅσον οὔτε αὐτὴν δὲν ἐνετρέπη νὰ ψευδολογήσῃ διὰ τοῦ γράμματος αὐτοῦ κατ' αὐτῆς, κάθε ἄλλο μάλιστα, αὐτός ὁ ὁποῖος εἶπε κατὰ τὸ γεγραμμένον, «θὰ σκεπασθῆ τῶρα μὲ τὸ ψεῦδος»⁷⁴.

41 Ὅτι δὲ οὔτος ψευδολογεῖ ὄχι μόνον ἐναντίον ἡμῶν καὶ ὄλων τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ἑαυτοῦ, λέγων ὅτι εἶχεν ἀμφιβολίας δι' ἡμᾶς εὐθύς κατ' ἐκείνην τὴν πρώτην σύνοδον καὶ ὅτι εἰς τὴν συνέχειαν ἐθεώρει ἡμᾶς ἀκόμη περισσότερο ἀμφιβόλους περὶ τὴν πίστιν, παριστᾶ προδήλως αὐτός ὁ τόμος, ὁ ὁποῖος καὶ ἐγράφη καὶ ὑπεγράφη ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τὴν μετέπειτα γενομένην συνοδικὴν καταδίκην τοῦ Ἀκινδύνου. Διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμησε νὰ μνημονεύσῃ οὔτε αὐτὴν τὴν σύνοδον, οὔτως ὥστε μὲ τὴν παράλειψιν νὰ παραπέμψῃ εἰς λήθην τόσον τὴν ἀναγνώρισιν ἡμῶν δι' εὐσέβειαν καὶ κατὰ τὴν δευτέραν σύνοδον, ὅσον καὶ τὴν καταδίκην τοῦ Ἀκινδύνου, τοῦ κατηγορήσαντος ἡμᾶς μετὰ τὸν Βαρλαᾶμ κατὰ τὴν μέθοδον ἐκείνου. Διότι δὲν ἠδύνατο νὰ εἶπῃ καὶ αὐτὸν ἀπαράδεκτον εἰς κατηγορίαν, ἀφοῦ κατεψηφίσθη καὶ διὰ τοῦτο εἶναι διαβεβλημένος (τῶρα δὲ ἐπεχείρησε νὰ τὸν προαγάγῃ εἰς τὴν ἱερωσύνην ὡς ἀδιάβλητον)· περὶ τοῦ ὅτι δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν χαρακτηρίσῃ οὔτε μεταμελημένον, ἐναργέστατον δείγμα εἶναι τὸ ὅτι πάλιν κατηγορεῖ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους διὰ τὰ αὐτὰ πράγματα. Ὅτι δὲ καὶ οὔτος τῶρα, ὁ πατριάρχης, παρουσιάζει τὴν ἰδίαν κακόνοιαν μὲ τὸν Ἀκίνδυνον, ἐκτραπεῖς ἀπὸ τὰ συνοδικῶς ἀναγνωρισθέντα καὶ διὰ τοῦ τόμου κυρωθέντα, ἐναργές τεκμήριον εἶναι ὅτι ἐπιτίθεται καθ' ἡμῶν πάλιν μετὰ τοῦ Ἀκινδύνου διὰ τὰ ἴδια πράγματα, ὥστε προσποιεῖται μὲν ὅτι ἀποβάλλει τὸν Βαρλαᾶμ, εἰσάγει δὲ φανερώς τὸ δόγμα τούτου, ἀποβαλὼν μόνον τὸ ὄνομα. Διὰ τοῦτο δὲ προσπαθεῖ νὰ συνεκβάλῃ καὶ τὸν Παλαμᾶν, ἐπιτρέπων εἰς τὸν Ἀκίνδυνον νὰ οἰκαιοποιῆται ἐλευθέρως καὶ νὰ προάγῃ τὴν βαρλααμικὴν πλάνην. Διὰ τοῦτο λοιπόν, μὴ ἀνεχόμενος νὰ φανερώσῃ τὴν νίκην μας ἐπὶ τῶν ἰδίων δογμάτων τῆς εὐσε-

κτῶς οὐκ ἔχων, παρέπεμψεν ἀμνηστία τελέα ταύτην τὴν σύνοδον.

- 42 Ἄλλα καὶ μετὰ τὰς συνόδους ἀμφοτέρας ἐκείνας καὶ τὸν ἐπ' ἐκείναις τόμον, ὕστερον οὐκ ὀλίγον χρόνον
- 5 ὑποψηφίους Μονεμβασίας τὸν τε Παλαμᾶν, καθ' οὗ νῦν μαίνεται, καὶ τὸν αὐτῷ συνηγωνισμένον ἐν πᾶσιν ἱερὸν Ἰσίδωρον μετὰ πάσης πρῶται τῆς ἐκκλησίας αὐτὸς ὁ νῦν λέγων ἀμφιβόλους ἐξ ἀρχῆς αὐτοὺς εὐθὺς εἶναι περὶ τὸ σέβας καὶ ἔτι μᾶλλον προϊόντος τοῦ χρόνου. Πῶς
- 10 οὖν τηλικαύτην ψῆφον σὺν πᾶσι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπ' αὐτοὺς ἤγε καὶ προκαθηγεῖσθαι τῆς ἐκκλησίας ἡξίου καὶ πρὸς τοσοῦτον διδασκαλικὸν ἀνεβίβαζε θρόνον, εἰ μὴδὲ τῆς εὐσεβείας ἀσφαλῶς ἔχειν ἠγεῖτο τούτους;
- Ἄλλα τὸν μὲν Παλαμᾶν πολλὰ βιασάμενος καὶ δι' ἑαυ-
- 15 τοῦ καὶ δι' ἑτέρων πλεῖστα παρακαλέσας, ὡς οὐκ εἶχε κατὰ τοῦτο πειθόμενον (καὶ μάρτυρες τούτου μετὰ πολλῶν ἑτέρων καὶ τῶν Μονεμβασιωτῶν οἱ τηλικαῦτα παρόντες), ὡς οὖν μὴ κατὰ τοῦτο πειθήνιον εἶχε, Θεσσαλονικεῦσιν ἐπιστήσειν ἰσχυρίζετο, βία μείζονι κεχρημέ-
- 20 νος. Τὸν δὲ τοῦ Πνεύματος ὄντως ἄνθρωπον καὶ κατὰ πάντα ἱερὸν τε καὶ χρηστὸν Ἰσίδωρον, ὡς πάντες ἂν συμφαῖεν οἱ τὸν ἄνδρα εἰδότες, πολλαῖς τῶν Μονεμβασιωτῶν παρακλήσεσι δέξασθαι πείθει τὴν τούτων ἱερὰν προστασίαν, καὶ τὸν εἰθισμένον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις
- 25 ἱεραρχικὸν ἀσπασμὸν ἐκτελέσαντα, συνεδρεύειν ἐντεῦθεν καὶ συλλειτουργεῖν ὁσημέραι τῷ νῦν ἐξ ἀρχῆς «ἀμφιβόλους ἡμᾶς εἶναι περὶ τὸ σέβας» ψευδογραφοῦντι. Πῶς γὰρ ἀμφίβολον εἶχε περὶ τὸ σέβας ὃν συλλειτουργὸν εἶχε καὶ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον προῦχειρίσατο;
- 30 «Ἄλλ' ἐπεσπάσατο», φησί, «τὴν δίκην ἐφ' ἑαυτὸν καὶ ὁ ὑποψήφιος Μονεμβασίας». Οὐκοῦν ὑποψήφιος ἦν· εἰ δ' ὑποψήφιος, οὐκ ἀμφίβολος ἦν καὶ ταῦτ' ἐξ ἀρχῆς. Τίνος δὲ καὶ χάριν ὁ ὑποψήφιος οὗτος ἐπεσπάσα-

βείας καὶ κατὰ τούτου, παρέπεμψεν εἰς τελείαν ἀμνηστίαν τὴν σύνοδον ταύτην.

42 Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὰς δύο ἐκείνας συνόδους καὶ τὸν ἐκδοθέντα ἀπὸ αὐτὰς τόμον, ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὸν χρόνον κατέστησε μαζί μὲ ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν ὑποψηφίους Μονεμβασίας τόσοσ τὸν Παλαμᾶν, κατὰ τοῦ ὁποίου μαίνεται τώρα, ὅσον καὶ τὸν εἰς ὅλα συναγωνιστὴν αὐτοῦ ἱερὸν Ἰσίδωρον αὐτὸς ὁ λέγων τώρα ὅτι οὗτοι ἦσαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀμφίβολος περὶ τὴν πίστιν καὶ ἀκόμη περισσότερο μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Πῶς λοιπὸν θὰ ἐδίδεν εἰς αὐτοὺς τόσοσ ἐπαινετικὴν ψῆφον μαζί μὲ ὅλους τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ θὰ τοὺς ἠξίωνε νὰ γίνουιν ἡγέται τῆς Ἐκκλησίας καὶ θὰ ἀνεβίβαζεν εἰς τόσοσ μέγαν διδασκαλικὸν θρόνον, ἂν ἐνόμιζεν ὅτι οὗτοι δὲν εἶναι ἀπλάνευτοι εἰς τὴν πίστιν; Ἄλλὰ τὸν μὲν Παλαμᾶν πῖσας ὑπερβολικῶς καὶ παρακαλέσας τόσοσ ὁ ἴδιος ὅσον καὶ δι' ἄλλων πολὺ, ὅταν δὲν τὸν ἔπεισε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον (καὶ μάρτυρες τούτου μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους εἶναι καὶ οἱ τότε παρόντες Μονεμβασιωῖται) ὅταν λοιπὸν δὲν τὸν ἔπεισε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, κατέβαλε προσπάθειας νὰ τὸν τοποθετήσῃ προεστῶτα τῶν Θεσσαλονικέων, χρησιμοποιοῦν μεγαλυτέραν βίαν. Τὸν δὲ ἄνθρωπον τοῦ πνεύματος ὄντως, τὸν κατὰ πάντα ἱερὸν καὶ χρηστὸν Ἰσίδωρον, ὅπως θὰ συμφωνήσουιν ὅλοι ὅσοι γνωρίζουιν τὸν ἄνδρα, μετὰ πολλὰς παρακλήσεις τῶν Μονεμβασιωτῶν πείθει νὰ δεχθῆ τὴν ἱερὰν προστασίαν τούτων καί, ἀφοῦ ἐξετέλεσε τὸν συνηθισμένον εἰς τὰ τοιαῦτα ἱεραρχικὸν ἄσπασμόν, νὰ συνεδρεύῃ ἔκτοτε καὶ νὰ συλλειτουργῆ καθημερινῶς μαζί μὲ τὸν ψευδογραφοῦντα ὅτι ἐξ ἀρχῆς «ἡμεθα ἀμφίβολοι περὶ τὴν πίστιν». Πῶς ὅμως ἐθεώρει ἀμφίβολον περὶ τὴν πίστιν αὐτὸν τὸν ὁποῖον εἶχε συλλειτουργὸν καὶ προεχείρισε διδάσκαλον τῆς εὐσεβείας; «Ἄλλὰ ἐπέσυρε τὴν τιμωρίαν καθ' ἑαυτοῦ καὶ ὁ ὑποψήφιος Μονεμβασίας», λέγει. Λοιπὸν ἦτο ὑποψήφιος· ἐὰν δὲ ἦτο ὑποψήφιος, δὲν ἦτο ἀμφίβολος καὶ μάλιστα ἐξ ἀρχῆς. Διὰ ποῖον δὲ λόγον ὁ ὑπο-

το τὴν δίκην ἐφ' ἑαυτόν; «Ὡς τὰ αὐτά, φησί, τῷ Παλαμᾷ φρονῶν».

43

Καὶ μὴν οὗτος τῶν ἐκ Θετταλίας τῷ Παλαμᾷ συνελθλυθότων εἷς ἦν, καὶ φανερώς ἐξ ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ
 5 φρονήματος ὑπῆρχεν αὐτῷ, κἂν ταῖς συνόδοις ἐκείναις παρρησίᾳ συνηγορῶν. Πῶς οὖν μετὰ τὰς συνόδους ἐκείνας ὑποψήφιος ὑμῖν ἐγεγόνει, μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἐντεῦθεν δῆλον ὡς ἐκεῖνος μὲν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔμεινεν εὐσεβείας ἥς καὶ πρότερον ἦν, καὶ δι' ἣν ἐξεδήμησε
 10 τῆς πατρίδος καὶ ὑπὲρ ἥς ἠγωνίσασατο καὶ τῆς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνίας ἄθλον τὴν ψῆφον ἀπενεγκάμενος τότε εὐθύς, νῦν ὕστερον ταύτης τῆς οἰκείας εὐσεβείας ἔνεκα καὶ τὴν τιμὴν τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ τὴν ταύτης ἀφαίρεσιν ἔθετο παρ' οὐδέν, ὑμεῖς δὲ τὸ σέβας ὅπερ ἐ-
 15 κέκτησθε ψηφιζόμενοι τοῦτον, ἐξομοσάμενοι νῦν, ἅτε τοῖς Βαρλααμίταις προσθέμενοι, μὴ συμμεταθέμενον τὸ φρόνημα τοῦτον παραπλησίως ὑμῖν ἀπεψηφίσασθε νῦν; «Ἄλλ' οὐδ' ὁμολογίαν ἐπέισθη», φησί, «δοῦναι τοῦ οἰκείου φρονήματος ἀπαιτηθεῖς, ὥσπερ οὐδ' ὁ Παλαμᾶς
 20 ἐπέισθη».

44

Βαβαὶ τῆς ἀναιδοῦς καὶ ἀπροφασίστου ψευδορρημοσύνης! Ὅντως «σύνοδος ἀθετούντων» εἰσὶ κατὰ τὸν Ἱερεμίαν καὶ «ἀλήθειαν οὐ μὴ λαλήσωσι», προστιθέ-
 25 τες «δόλον ἐπὶ δόλω». «Μεμάθηκε γὰρ ἡ γλῶσσα αὐτῶν λαλεῖν ψευδῆ» καὶ «ἐνέτειναν αὐτὴν ὡς τόξον εἰς ψεῦδος». Οὕτε γὰρ ἀπητήθημεν ὁμολογίαν οὕτε δεδώκαμεν. Εἰ δὲ μή, παρίτω μάρτυς ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πολλοὶ μάρτυρες ὡς οὐδὲ λόγου τινὸς ἤξιωσαν, οὐδ' αὐτὸν τὸν ὑποψήφιον παραιτούμενον, ἀλλὰ
 30 καὶ τοὺς τῶν ἀρχιερέων εἰπόντας ἀξιοῦν λόγου τὸν ἄνδρα, κἂν εἴ τις κατηγοροίη παρέχειν τόπον ἀπολογίας αὐτῷ· τοῦτο γὰρ κανονικόν τε καὶ ἔνθεσμον. Τοὺς τοί-

75. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 893.

76. Αὐτόθι.

77. Βλ. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892D· 893AC.

78. Ἱερ. 9, 2.

79. Αὐτόθι, 9, 5.

ψήφιος οὔτος ἐπέσυρε τὴν τιμωρίαν καθ' ἑαυτοῦ; «Ὡς φρονῶν τὰ αὐτὰ μὲ τὸν Παλαμᾶν», λέγει⁷⁵.

- 43 Καὶ ὅμως οὔτος ἦτο εἷς ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶχον ἔλθει ἐκ Θεσσαλονίκης μαζί μὲ τὸν Παλαμᾶν καὶ φανερώς ἦτο ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἰδίου φρονήματος μὲ αὐτόν, συνηγορῶν παρρησία καὶ εἰς τὰς συνόδους ἐκείνας. Πῶς λοιπὸν μετὰ τὰς συνόδους ἐκείνας ἔγινεν ὑποψήφιός σας, μᾶλλον δὲ πῶς δὲν φανερώνεται ἀπὸ αὐτὸ ὅτι ἐκεῖνος μὲν παρέμεινεν εἰς τὴν αὐτὴν καὶ προηγουμένως εὐσεβειαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπεδήμησεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἠγωνίσθη καὶ κερδίσας τότε ἀμέσως τὴν ψήφον ὡς βραβεῖον διὰ τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ εὐσεβείας, τώρα ἔνεκα ταύτης τῆς εὐσεβείας του δὲν ὑπελόγισε καθόλου οὔτε τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης οὔτε τὴν ἀφαίρεσιν αὐτοῦ, σεις δὲ ἐξομόσαντες τώρα τὴν πίστιν τὴν ὁποίαν ἔχετε ὅταν τὸν ἐψηφίζετε, ἀφοῦ προσεχωρήσατε εἰς τοὺς Βαρλααμίτας, τὸν κατεψηφίσατε, διότι δὲν μεταστρέφεται εἰς τὸ φρόνημα ὁμοίως μὲ σᾶς; Ἄλλὰ δὲν ἐπίσθη», λέγει, «νὰ δώση οὔτε ὁμολογίαν περὶ τοῦ φρονήματος του, ἂν καὶ τοῦ ἐζητήθη, ὅπως δὲν ἐπίσθη οὔτε ὁ Παλαμᾶς»⁷⁷.

- 44 Ὅποια ἀναιδής καὶ ἀπροσχημάτιστος ψευδολογία! Εἶναι ὄντως «σύνοδος ἀθετούντων»⁷⁸ κατὰ τὸν Ἱερεμίαν καὶ «ἀλήθειαν δὲν θὰ ἐκφέρουν»⁷⁹, προσθέτοντες «δόλον ἐπὶ δόλου»⁸⁰. «Διότι ἡ γλῶσσα των ἔχει μάθει νὰ λαλῆ ψεύδη»⁸¹ καὶ «τὴν ἔτειναν ὡς τόξον εἰς ψεῦδος»⁸². Διότι οὔτε μᾶς ἐζητήθη ὁμολογία οὔτε ἐδώσαμεν. Ἄν ὄχι, ἄς προσέλθη μάρτυς· ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει κανεὶς, μᾶλλον ὅμως εἶναι πολλοὶ μάρτυρες ὅτι δὲν ἠξίωσαν λόγων, ἂν καὶ παρεκλήθησαν, οὔτε αὐτὸν τὸν ὑποψήφιον, ἀλλ' οὔτε τοὺς ἐκ τῶν ἀρχιερέων εἰπόντας νὰ ἀξιώσουν τὸν ἄνδρα λόγου, καὶ ἂν κανεὶς τὸν κατηγορήσῃ, νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ ἡ ἀπολογία, διότι τοῦτο εἶναι κανονικὸν καὶ νόμιμον. Τοὺς

80. Αὐτόθι, 9, 6.

81. Αὐτόθι, 9, 5.

82. Αὐτόθι, 9, 3.

νυν ταῦτ' εἰπόντας πρὸς τὸν νῦν ψευδογράφον ἀποσυνα-
 γώγους ποιήσας οὗτος εἶργει προόδων, καὶ τὰς ἐκκλη-
 σίας αὐτῶν ἀφελόμενος, καρποῦσθαι παρέχει ἢ κειν τοῖς
 ἐτοίμοις ταῖς ἀκρίτοις ὁρμαῖς. Πῶς δ' ἂν καὶ ἀπητή-
 5 θημεν ὁμολογίαν ἐν δυσι συνόδοις παρρησιασάμενοι τὴν
 εὐσεβείαν καὶ ταύτην ὑπὸ τῶν ἐπηρεαζόντων σαλευομέ-
 νην στηρίξαντες, καὶ πρὸ τούτου τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας
 εἶπερ τινὲς ὄντες τρόφιμοι καὶ μηδαμόθεν ὡς προαπο-
 δέδεικται τὸ ἀμφίβολον ἔχοντες; Ἄλλ' ὡς ἐκεῖνο ψευ-
 10 δος ὃν σαφές, ὅμως ἐγράφη καθ' ἡμῶν, οὕτω καὶ τοῦτο
 ψεῦδος ἐπόμενον. Τὴν γε μὴν εἰθισμένην ὁμολογίαν πῶς
 οὐκ ἂν ἐδεδώκει τὴν χειροτονίαν λαμβάνων ὁ ὑποψήφι-
 ος; Ἄρ' οὐ σαφές ὅτι ματαία πρόφασίς ἐστίν, ἣν φη-
 σι τῆς ὁμολογίας ἀπαίτησιν;

45 15 Καὶ μὴν, εἰ μὲν τὴν κοινὴν χριστιανῶν ὁμολογίαν
 φησί, τίς οὐκ οἶδεν ἡμᾶς τὸ σύμβολον τῆς εὐσεβείας ἐ-
 πι στόματος φέροντας; εἰ δὲ περὶ τῶν ὑπὸ Βαρλαάμ
 καὶ Ἀκινδύνου κεκινημένων ἰδίαν, ἀνάγραπτον ἡμῖν ἐ-
 στίν ὁρᾶν τὴν ὁμολογίαν καὶ διεξοδικωτάτην καὶ διπλῆν
 20 ἀνθ' ἀπλῆς· ὃ τε γὰρ Ἀγιορειτικὸς καὶ ὁ Συνοδικὸς τό-
 μος ἢ ἡμετέρα ὁμολογία ἐστί. Τίς δ' ὁ τὸν μὲν ἀθετῶν
 τελέως, τὸν δὲ παραχαράττων καὶ παρεξηγούμενος, καὶ
 τίς ὁ τοῖς ἀφορισμοῖς ἔνοχος ὢν, εἶτα καὶ τούτων κα-
 ταφρονήσας καὶ τῶν ἀποβλήτων πάλιν ἐχόμενος, καὶ
 25 τίς, μᾶλλον δὲ τίνες, οἱ τῆς ἀληθείας πολέμιοι καὶ τῆς
 εὐσεβείας ἐπίβουλοι, καὶ τίνες οἱ τῇ ἐκκλησίᾳ θορύβων
 τε καὶ στάσεων αἰτιώτατοι καὶ παρὰ τοῦτο τῆς τοῦ Θε-
 οῦ ἐκκλησίας ἀπόβλητοι κἂν ἐκκλησίαν ἑαυτοῦς ὀνομά-
 ζωσι; Δῆλοι πάντως ἐκ τῶν ἤδη προεξητασμένων γε-
 30 γόνασι, κἂν ἡμῶν καταψεύδωνται.

ειπόντας λοιπόν ταῦτα πρὸς τὸν τωρινὸν ψευδογράφον κατέστησεν οὗτος ἀποσυναγώγους καὶ τοὺς ἀπηγόρευσε τὴν κυκλοφορίαν, ἀφαιρέσας δὲ τὰς ἐπαρχίας των, παρέδωσεν αὐτὰς νὰ τὰς καρποῦνται οἱ ἔτοιμοι νὰ ὑποκύπτουν εἰς τὰς ἀκρίτους ὁρμάς. Πῶς δὲ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μᾶς ζητηθῇ ἀπολογία, ἀφοῦ ὑπερησπίσαμεν μὲ παρρησίαν τὴν εὐσεβείαν εἰς δύο συνόδους καὶ ἐστηρίξαμεν ταύτην σαλευομένην ἀπὸ τοὺς κατατρέχοντας αὐτήν, καὶ πρὸ πάντων, ἀφοῦ εἴμεθα καλύτεροι ἀπὸ ὁποιοσδήποτε ἄλλους τρόφιμοι τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας⁸³ καὶ δὲν ἔχομεν ἀπὸ πουθενὰ τὸ ἀμφίβολον ὅπως ἔχει προαποδειχθῆ; Ἄλλ' ὅπως ἐκεῖνο ἐγράφη καθ' ἡμῶν, μολονότι ἦτο σαφὲς ψεῦδος, οὕτω καὶ τοῦτο εἶναι δεύτερον ψεῦδος. Τὴν συνηθισμένην ὅμως ὁμολογίαν πῶς δὲν θὰ ἔδιδεν ὁ ὑποψήφιος λαμβάνων τὴν χειροτονίαν; Δὲν εἶναι λοιπὸν σαφὲς ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἀπσκαλεῖ ἀπαίτησιν τῆς ὁμολογίας εἶναι ματαία πρόφασις;

45

Ἐπομένως, ἐὰν μὲν ἐννοῇ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν τῶν Χριστιανῶν, ποῖος δὲν γνωρίζει ὅτι ἡμεῖς φέρομεν εἰς τὸ στόμα μας τὸ σύμβολον τῆς εὐσεβείας; ἐὰν δὲ ἐννοῇ ἰδιαιτέραν ὁμολογίαν περὶ τῶν ζητημάτων τὰ ὁποῖα ἀνεκίνησαν οἱ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος, εἶναι δυνατόν νὰ ἴδετε γραπτὴν τὴν ὁμολογίαν, καὶ μάλιστα διεξοδικωτάτην καὶ διπλὴν ἀντὶ ἀπλῆς· διότι ὁμολογία μας εἶναι τόσον ὁ Ἀγιορειτικὸς τόμος ὅσον καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος. Ποῖος δὲ εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τὸν μὲν ἕνα ἀπὸ αὐτοὺς ἀθετεῖ τελείως, τὸν δὲ ἄλλον παραχαράττει καὶ παρερμηνεύει; καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος, ἐνῶ εἶναι ἔνοχος εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Συνοδικοῦ τόμου, καταφρονεῖ ἔπειτα καὶ αὐτοὺς καὶ προσεταιρίζεται πάλιν τοὺς ἀποβλήτους; καὶ ποῖος, μᾶλλον δὲ ποῖοι εἶναι οἱ μεγάλοι αἴτιοι θορύβων καὶ στάσεων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τοῦτο ἀπόβλητοι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ ἂν ὀνομάζουν ἑαυτοὺς Ἐκκλησίαν; Ἐχουν ὁπωσδήποτε γίνεαι φανεροὶ ἀπὸ τὴν ἕως τώρα ἐξέτασιν, ἔστω καὶ ἂν ψευδολογοῦν ἐναντίον ἡμῶν.

46

Δοκεῖ δέ μοι καὶ τῶν ἔπειτα λεχθέντων ἐκ τῶν ἤ-
 δη δειχθέντων εὐφώρατον ἤδη γεγενῆσθαι τὸ τοῦ προ-
 κειμένου γράμματος ψεῦδος, καὶ ἄλλως αὐτόθεν τού-
 των ἐλεγχομένων. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ἀντίρρησιν εἶναι
 5 τοὺς ἡμετέρους λόγους πρὸς τοὺς αὐθις τὰ τοῦ Βαρλα-
 ἄμ δόγματα συνιστάντας καὶ ἀναγκαιοτάτην ἀπολογία,ν,
 ἀλλ' οὐ πρὸς ἐπίδειξιν διδασκαλίαν, καὶ τὴν αὐτὴν τῇ
 προτέρα πρὸς τοὺς τὰ αὐτὰ πάλιν κατηγοροῦντας; Ἄλλ'
 ὁ ἡμέτερος συκοφάντης προσθήκην ταῦτά φησι καὶ δι-
 10 δασκαλίαν ὀνομάζει τὴν ἀπολογία καὶ ὡς δῆθεν ἀρχιε-
 ρατικῶ ἔργῳ ἐπιτιθεμένοις, τρόπον ἕτερον ἡμῖν ἐπιτί-
 θεται, μηδέ τί ποτέ ἐστιν ἀρχιερατικὸν ἔργον, ὡς ἔοι-
 κεν, εἰδῶς, ἀλλὰ νομίζων ἀρχιερέων εἶναι μόνων ἀλη-
 θείας ὅπωςδῆποτε ρήματα καὶ πρὸς οἰκοδομὴν ψυχῶν
 15 ὅπωςδῆποτε λαλεῖν. Τίς δ' οὐκ οἶδε τὴν τῶν ἀγιορειτῶν
 περὶ τοὺς προσιόντας εὐδιάκριτον ἀκρίβειαν; Ὁ δὲ
 προφέρει τούτοις τὰ κατὰ τινα παῖδα εὐγενῆ, μὴ συνο-
 ρῶν μήτε τί λέγει μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦται. Ὁ δὲ
 βουλόμενος ἴτω καὶ μανθανέτω τἀληθές. Πόσοι δ' ἴσασι
 20 δι' ἃ τὴν τηλικαύτην ἀπέχθειαν ἔσχε πρὸς ἡμᾶς; Ὁ δὲ
 λέγειν αἰσχυρόμενος ἐκεῖνα, μηδὲν ἕτερον ὅτι μὴ τὰ δό-
 γματα αἰτιᾶται καὶ τούτων ἔνεκεν ἀποκηρύττειν ἡμᾶς
 πειρᾶται, πολλοὺς κύκλους περιβαλλόμενος καὶ πάντα
 ἐφοδεύων καὶ πάντα κάλων τὸ τοῦ λόγου κινῶν ἴν' ὁμοῦ
 25 τε θύραν ἀνοίξῃ ταῖς τοῦ Βαρλαᾶμ καὶ Ἀκινδύνου κακο-
 δοξίαις (τοῦτο γὰρ ὁ σκοπὸς ἅπας καὶ τὸ συμπέρασμα
 πᾶν τῆς ἐξεληλεγμένης ἄρτι ψευδογραφίας), καὶ πᾶν-
 τας ἀπαξαιπλῶς τοὺς ἀνθρώπους ἀφορισμοῖς καθυποβά-
 λη καὶ δεινοτάταις ἀποκηρύξειςι.

47 30

Πρότερον μὲν γὰρ καὶ διὰ τοῦ Συνοδικοῦ τόμου
 τοὺς κατηγοροῦντας ἡμῶν καὶ εἰσαὐθις κατηγορήσον-
 τας, νῦν δὲ διὰ τοῦ καθ' ἡμῶν αὐτοῦ τούτου γράμματος

84. Ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ Καλέκα κατὰ τῶν μοναχῶν ὅτι ἀντεποιοῦντο ἐπισκόπου ἔργον, κείροντες μοναχοὺς, PG 150, 894A.

85. Βλ. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 894A.

46

Νομίζω δὲ ὅτι τὸ ψευδὸς τοῦ προκειμένου γράμματος καὶ διὰ τὰ κατωτέρω λεγόμενα ἔχει γίνει εὐκολοθήρατον ἀπὸ τὰ ἤδη δειχθέντα, καθ' ὅσον τὰ λεγόμενα ἐλέγχονται ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἄλλως. Διότι ποῖος δὲν γνωρίζει ὅτι οἱ λόγοι μας εἶναι ἀντίρρησις πρὸς τοὺς πάλιν ὑποστηρίζοντας τὰ δόγματα τοῦ Βαρλαάμ καὶ ἀναγκαιοτάτη ἀπολογία, ἀλλ' ὄχι ἐπιδεικτικὴ διδασκαλία, ὁμοία μὲ τὴν προηγουμένην πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας πάλιν τὰ ἴδια; Ἄλλ' ὁ συκοφάντης μας λέγει ταῦτα προσθήκην καὶ ὀνομάζει διδασκαλίαν τὴν ἀπολογίαν καὶ ἐπιτίθεται μὲ ἄλλον τρόπον ἐναντίον μας ὡς δῆθεν ἐπιτιθεμένους εἰς ἀρχιερατικὸν ἔργον⁸³, μὴ γνωρίζων, ὡς φαίνεται, οὔτε κἄν τί εἶναι ἀρχιερατικὸν ἔργον, ἀλλὰ νομίζων ὅτι εἶναι ἀποκλειστικότης τῶν ἀρχιερέων νὰ προφέρουν ὅπωςδήποτε ρήματα ἀληθείας καὶ νὰ λαλοῦν ὅπουδήποτε πρὸς οἰκοδομὴν ψυχῶν. Ποῖος δὲν γνωρίζει τὴν ἀδιάκριτον ἀκρίβειαν τῶν Ἀγιορειτῶν πρὸς τοὺς πλησιάζοντας αὐτούς⁸⁴; Αὐτὸς δὲ προφέρει ἐναντίον των τὸ κατὰ τινα εὐγενῆ παιῖδα⁸⁵, μὴ γνωρίζων οὔτε τί λέγει οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιώνει⁸⁶. Ὁ δὲ θέλων ἄς ὑπάγη νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν. Πόσοι δὲ γνωρίζουν διατί ἀπέκτησε τὴν τοιαύτην ἀπέχθειαν πρὸς ἡμᾶς; Αὐτὸς ὅμως, αἰσχυρόμενος νὰ λέγῃ ἐκεῖνα, δὲν κατηγορεῖ τίποτε ἄλλο εἰμὴ τὰ δόγματα καὶ δι' αὐτὰ προσπαθεῖ νὰ ἀποκηρύξῃ ἡμᾶς, μεθοδεύων τὰ πάντα καὶ μεταχειριζόμενος πάντα τρόπον, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἀνοίξῃ θύραν εἰς τὰς κακοδοξίας τῶν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου (διότι τοῦτο εἶναι ὅλος ὁ σκοπὸς καὶ ὅλον τὸ συμπέρασμα τῆς τώρα ἐξελεγχθείσης λογογραφίας), ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καθυποβάλλῃ ὅλους γενικῶς τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀφορισμοὺς καὶ δεινοτάτας ἀποκηρύξεις.

47

Πράγματι προηγουμένως ἀφώρισε καὶ ἀπεκήρυξε διὰ τοῦ Συνοδικοῦ τόμου τοὺς κατηγοροῦντας καὶ μέλλοντας νὰ κατηγορήσουν ἡμᾶς, τώρα δὲ διὰ τοῦ ἐναντίον

86. Βλ. Α' Τιμ. 1, 7.

87. Ὡσ. 5, 1.

τούς μὴ κατηγοροῦντας ἡμῶν ἀφώρισέ τε καὶ ἀπεκή-
 ρυξεν. Ἔαρ' ἀφῆκέ τινα τῶν ἀπάντων κοινωνίαν ἔχειν
 μετὰ Θεοῦ τό γε εἰς αὐτόν ἦκον; Οὕτω κατὰ τὸ γεγραμ-
 μένον ὡς «παγίς ἐγενήθη τῇ σκοπιᾷ καὶ ὡς δίκτυον ἐκ-
 5 τεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταβύριον», φέρων μέντοι καὶ αὐτὸς
 ἑαυτὸν ἐπιρριπτεῖ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεπηγόσι βρόχοις καὶ
 περιβάλλει τῇ σαγήνῃ τῆς κοινῆς ἀπωλείας, εἰκότως
 «πεσοῦνται γὰρ ἐν ἀμφιβλήστρω αὐτῶν οἱ ἁμαρτωλοί»,
 φησὶν ἕτερος προφήτης καὶ «ἐν τῇ παγίδι ἧ ἔκρουσαν
 10 συνελήφθη ὁ ποῦς αὐτῶν». Οὗτος δὲ καὶ τούτοις ἀλί-
 σκεται πολλαχῶς· ἐκατέρωθεν γάρ, μᾶλλον δὲ πανταχό-
 θεν, ὡς ὑπ' αὐτοῦ τεθειμένοις ἀντικειμένοις ὑπόδικος
 τοῖς ἐγγράφοις τούτοις ἐπιτιμίαις ἐστὶ καὶ ἡ μετὰ τῶν
 καταδίκων προσθήκη τούτου, τῶν ὕστερον συνειλημμέ-
 15 νων πάντων, ὡς καὶ παρ' αὐτοῦ μόνου περιειλημμένων,
 ἀφαίρεσιν ποιεῖται δικαίαν τῆς ἀκρίτου δίκης καὶ τῶν
 ἀδίκων ἐνδίκως ἀπαλλάττουσα δεσμῶν· ὡς εἰς καιρὸν
 εἶναι χαίροντας ἡμᾶς ἄδειν ἐκεῖνο τὸ ψαλμικὸν «ἡ ψυ-
 χῆ ἡμῶν ἐρρύσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων, ἡ
 20 παγίς συνετρίβη καὶ ἡμεῖς ἐρρύσθημεν».
 48 Ἄλλ' ὁ μὲν καθ' ἡμῶν ἀνέδην ψευδογραφῆσαι πο-
 θήσας, οὕτως αὐτόθεν καθάπερ συμπεφυκυῖαν ἔχει τὴν
 δίκην, καὶ σχεδὸν ἀφυκτόν τε καὶ ἀναπόδραστον, καὶ
 μάλιστα διὰ τὴν παρακεκινδυνευμένην ἔναγχος ἐπ' Ἄ-
 25 κινδύνῳ χειροτονίαν, ἣν ἠκύρωσαν μὲν ὡς ἄθεσμον ἀρ-
 χιερέων οἱ τῶν ἱερῶν ἀπριξ ἀντεχόμενοι νόμων, ἐκ μέ-
 σου δὲ πεποιήκει τελέως χριστιανῶν ὡς ἄγος κοινὸν ἡ
 τῆς εὐσεβείας μᾶλλον ἢ τῆς ψυχῆς ἀντεχομένη κρατί-
 στη βασιλῆς. Ἡμεῖς δὲ τὸν βόρβορον τῶν αὐτοῦ ρημά-
 30 των, οἷόν τινα κόπρον ἐκφοροῦντες καὶ διαρριπτοῦντες
 ἀπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ λόγους εὐτολμίας τε
 καὶ ἀληθείας ταῖς τῶν φιλευσεβῶν καὶ φιλαλήθων ἀκο-
 αῖς ἐνιέντες, οὐ μικρᾶς ὁμῶς οἷα βόρβορον ἀνακινοῦντες
 τῆς ἀηδίας ἀναπιμπλάμεθα.
 35 Ταύτη τοι καὶ παῦλαν τῷ λόγῳ δῶμεν.

ἡμῶν τούτου γράμματος αὐτοῦ τοὺς μὴ κατηγοροῦντας ἡμᾶς. Ἄραγε ἄφησε κάποιον ἀπὸ ὅλους ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτὸν νὰ ἔχη κοινωνίαν μὲ τὸν Θεόν; Οὕτω κατὰ τὸ γεγραμμένον «ἔγινεν ὡσάν παγίς εἰς τὴν Σκοπιὰν καὶ ὡς δίκτυον ἀπλωμένον εἰς τὸ Θαβώρ»⁸⁷, φέρων ὁμως καὶ ὁ ἴδιος ἑαυτὸν ρίπτει ἐπάνω εἰς τοὺς τοποθετηθέντας ἀπὸ αὐτὸν βρόχους καὶ περιβάλλει ἑαυτὸν μὲ τὴν σαγήνην τῆς κοινῆς ἀπωλείας, εὐλόγως· διότι «οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ πέσουν εἰς τὸ δίκτυόν των», λέγει ἄλλος προφήτης⁸⁸, «καὶ εἰς τὴν παγίδα τὴν ὁποίαν ἔκρυσαν συνελήφθη τὸ πόδι των»⁸⁹. Οὗτος δὲ συλλαμβάνεται πολλαχῶς καὶ ἀπὸ αὐτὰ· διότι εἶναι ὑπόδικος εἰς τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐπιτίμια, τὰ ὁποῖα τοῦ ἔχουν τοποθετηθῆ ἀπὸ αὐτὸν καὶ εἰς τὰς δύο πλευράς, μᾶλλον δὲ πανταχοῦ, καὶ ἡ προσθήκη τούτου εἰς τοὺς καταδίκους, ἐνεργεῖ ἐνδίκως δικαίαν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἄκριτον δίκην καὶ τὰ ἄδικα δεσμὰ ὅλων τῶν ἐκ τῶν ὑστέρων συλληφθέντων καὶ περιορισμένων ἀπὸ αὐτὸν μόνον, ὥστε νὰ εἶναι εὐκαιρον νὰ ψάλωμεν ἐκεῖνο τὸ ψαλμικὸν «ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν παγίδα τῶν κυνηγῶν, ἡ παγίς συνετρίβη καὶ ἔμεϊς ἐλυτρώθημεν»⁹⁰.

48

Ἄλλὰ ὁ μὲν ποθήσας νὰ ψευδογραφήσῃ ἐναντίον μας χωρὶς περιορισμὸν, οὕτως ἔλαβεν ἀπὸ αὐτὰ τιμωρίαν τρόπον τινὰ σύμφυτον, καὶ σχεδὸν ἀναπόφευκτον καὶ ἀναπόδραστον, ἰδιαιτέρως ἐξ αἰτίας τῆς παρακεκινδυνευμένης προσφάτου χειροτονίας τοῦ Ἀκινδύνου, τὴν ὁποίαν οἱ μὲν ἀναποσπάστως προσηλωμένοι εἰς τοὺς ἱεροὺς νόμους ἀρχιερεῖς ἠκύρωσαν ὡς παράνομον, ἡ δὲ κρατίστη βασίλισσα, ἡ ὁποία τηρεῖ τὴν εὐσέβειαν περισσότερον ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἐξέβαλε τελείως ἀπὸ τὸ μέσον τῶν Χριστιανῶν ὡς κοινὸν ἄγος. Ἡμεῖς δὲ ἐκφέροντες καὶ ἀπορρίπτοντες ἀπὸ τὴν αὐλήν τοῦ Χριστοῦ τὸν βόρβορον τῶν λόγων του ὡς εἶδος κόπρου καὶ ἐμβάλλοντες εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν φιλευσεβῶν καὶ φιλαλήθων λόγους εὐτολμίας καὶ ἀληθείας, πάντως δὲν ἐδοκιμάσαμεν μικρὰν ἀηδίαν ὡσάν ἀνακινουῦντες βόρβορον.

Ἐδῶ τοποθετοῦμεν παῦλαν εἰς τὸν λόγον.

ΟΤΙ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΓΡΑΜΜΑ ΨΕΥΔΟΣ ΕΣΤΙΝ ΑΥΤΟΧΡΗΜΑ

ΚΑΙ ΤΩ, ΣΥΝΟΔΙΚΩΙ ΤΕ ΚΑΙ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΩΙ ΤΟΜΩΙ ΔΙΑ
ΠΑΝΤΩΝ ΑΝΤΙΘΕΤΟΝ, ΔΙΟ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ ΕΣΤΙ
ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΑΥΤΗΣ, ΚΑΤ' ΑΥΤΟΥ ΔΕ ΜΑΛΛΟΝ
ΩΣ ΑΛΗΘΩΣ ΤΟΥ ΓΡΑΨΑΙ ΤΟΥΤΟ ΠΑΡΑ
ΤΩΝ ΒΑΡΛΑΑΜΙΤΩΝ ΕΞΗΠΑΤΗΜΕΝΟΥ

1 *Εἰς καιρὸν ἄρα τῆς Ἱερεμίου μνησθήσομαι φωνῆς, μετ' αὐτοῦ κἀγὼ λέγων νῦν· «ἔκστασις καὶ φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς· οἱ προφῆται προεφήτευσαν ἄδικα καὶ οἱ ἱερεῖς ἐπεκρότησαν ταῖς χερσὶν αὐτῶν».* Ἄλλὰ καὶ
5 *τῶν δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰρημένων, «ὅτι ποιμένες ἤφρονεύσαντο», «ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου, ἐμόλυναν τὴν μερίδα μου, ἤσχυναν μερίδα ἐπιθυμητήν, παρέδωκαν αὐτὴν εἰς ἀπώλειαν».* Ὁ γὰρ Θεουπόλεως αὐχῶν εἶναι πατριάρχης καὶ πρόεδρος πρὸς
10 *τὸν Κωνσταντινουπόλεως παρὼν παρόντα γράμματα συντίθησί τε καὶ ἀνατίθησι, κἀκεῖνον μαρτυρεῖ καὶ πράξαι καὶ γράψαι τὰ πρὸς ἀπώλειαν συνωθοῦντα τὰς ὑπὸ χεῖρα ψυχάς, ὡς ἐσχάτης δυσσεβείας τε καὶ ἀδικίας ὄντα μεστὰ καὶ παντὸς ψεύδους καὶ παντὸς σχεδὸν εἰ-*
15 *δους συκοφαντίας ἀνάπλεω.*

2 *Ἐπὶ παντὸς γὰρ ἐγκλήματος σύνοδος συγκροτεῖται καὶ δικαστήριον προκαθίζει καὶ τοῦ ἐγκληθέντος παρόντος καὶ τοῦ ἐγκαλοῦντος κατὰ πρόσωπον ἐστηκότος, φιλαλήθης ἐξέτασις τε καὶ κρίσις — εἶπερ οἱ ἔφοροι τῆς*
20 *δίκης ἀδέκαστοι — γίνεται καὶ ἡ ἀπόφασις ἔπεται καὶ τὸ ἀναπεφηνὸς ἀπὸ τῆς κρίσεως δίκαιον καταγράφεται τε καὶ ὑπογράφεται παρὰ τῶν ἱεραρχῶν τε καὶ κριτῶν εἰς βεβαίωσιν. Εἰ δέ τις ἀρχιερεὺς τε καὶ κριτῆς εἶναι*

1. Ἱερ. 5, 30 - 31.

2. Αὐτόθι, 10, 21.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΘ' ΟΛΟΚΛΗΡΙΑΝ ΨΕΥΔΟΣ

ΚΑΙ ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΘΕΤΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΥΝΟΔΙΚΟΝ ΚΑΙ
ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΝ ΤΟΜΟΝ ΔΙΟ ΚΑΙ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΟΛΩΝ
ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ ΚΑΙ ΑΥΤΗΣ ΤΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ,
ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΔΕ ΜΑΛΛΟΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΤΟΥ
ΓΡΑΨΑΝΤΟΣ ΤΟΥΤΟ ΕΞΑΠΑΤΗΘΕΝΤΟΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΒΑΡΛΑΑΜΙΤΩΝ

1 Εἶναι εὐκαιρον πράγματι νὰ ἐνθυμηθῶ τὸν Ἱερεμίαν, λέγων μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ ἐγὼ τώρα· «τρομερὰ καὶ φρικτὰ πράγματα ἔγιναν ἐπὶ γῆς· οἱ προφῆται προεφήτευσαν ἐν ὀνόματι τῶν ἀδίκων καὶ οἱ ἱερεῖς ἐπεκρότησαν μὲ τὰς χεῖρας των»¹. Εἶναι εὐκαιρον νὰ μνημονεύσω τὰ δι' αὐτοῦ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, «ὅτι ποιμένες ἔγιναν ἄφρονες»², «ποιμένες πολλοὶ κατέστρεψαν τὸν ἀμπελῶνα μου, ἐμόλυναν τὸν κλῆρον μου, κατήσχυναν τὸν ἐκλεκτὸν κλῆρον μου, τὸν παρέδωσαν εἰς τὴν ἀφάνειαν»³. Διότι ὁ καυχώμενος ὅτι εἶναι πατριάρχης καὶ πρόεδρος τῆς Θεουπόλεως, συνθέτει καὶ ἀφιερώνει γράμμα πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, παρῶν πρὸς παρόντα, καὶ μαρτυρεῖ ὅτι ἐκεῖνος ἔπραξε καὶ ἔγραψε τὰ συνωθοῦντα τὰς ψυχὰς τῶν ποιμαινομένων εἰς ἀπώλειαν, καθ' ὅσον εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ἐσχάτην δυσσέβειαν καὶ ἀδικίαν, πλήρη παντὸς ψεύδους καὶ σχεδὸν παντὸς εἴδους συκοφαντίας.

2 Πράγματι διὰ πᾶσαν κατηγορίαν συγκροτεῖται σύνοδος, συνεδριάζει δικαστήριον εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ὁ κατηγορούμενος εἶναι παρῶν καὶ ὁ κατήγορος ἴσταται ἀπέναντι κατὰ πρόσωπον, γίνεται φιλαλήθης ἐξέτασις — ἂν οἱ ἐπόπται τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἀδέκαστοι —, ἀκολουθεῖ ἢ ἀπόφασις καὶ τὸ προελθὸν ἀπὸ τὴν κρίσιν δίκαιον καταγράφεται καὶ ὑπογράφεται ἀπὸ τοὺς ἱεράρχας καὶ τοὺς κριτὰς πρὸς ἐπικύρωσιν. Ἐὰν δὲ τύχη νὰ εἶναι κανεὶς ἀρχιερεὺς καὶ

3. Αὐτόθι, 12, 10 - 11.

λαχών, εἶτα χωρὶς ἐξετάσεώς τε καὶ κρίσεως ἐννόμου καὶ κανονικῆς ἀποφαίνεται, κατάκριτός ἐστιν ὡς ἀληθῶς, ἀλλ' οὐ κριτῆς ἀληθῆς. Εἰ δὲ καὶ Γραφῇ παραδοῦναι τολμήσει τὰς ἀκρίτους ἀποφάσεις αὐτοῦ, πόσω μᾶλλον κατακρίσεως ἄξιος; Εἰ δὲ καὶ περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος εἶη καὶ γεγονυίας ἐξετάσεως, κρίσεώς τε καὶ ἀποφάσεως, ἐπὶ συνόδου, καὶ ταῦτα τοιαύτης, ἐφ' ἧς καὶ βασιλεὺς αὐτὸς προεκάθητο καὶ ἡ σύγκλητος πᾶσα καὶ οἱ καθολικοὶ παρῆσαν τῶν Ρωμαίων κριταὶ καὶ συνοδικῶν προβάντων γραμμάτων καὶ τῶν καταψηφισθέντων ἀφορισμῶ καθυποβληθέντων ἐγγράφω καὶ ἀναθέματι φρικωδεστάτῳ, εἶτά τις ὕστερον τοὺς μὲν ἐκεῖ τούτοις ὑποπεσόντας ἐνδίκως κοινωνοὺς προσίεται καὶ χειροτονίας ἱερᾶς ἀξιοῖ καὶ συλλειτουργοὺς οἰκείου καὶ προέ-
 15 λους ποιεῖται τῆς ἐκκλησίας, τοὺς δὲ παρρησίᾳ δικαιωθέντας καὶ ὡς συνηγόρους τῆς εὐσεβείας ἐπαινεθέντας καταδικάζει καὶ ἀποβάλλεται, ὁ τοιοῦτος οὐχ ἀπλῶς ὑπεύθυνος, ἀλλὰ τῆς τῶν προκαταψηφισθέντων ἐκείνων καταδίκης φανερός ἐστι κληρονόμος, κἂν ἐκεῖνοι δυσσε-
 20 βεῖς, οὐδ' αὐτὸς ἐστιν εὐσεβῆς.

3 Τοῦτο τοίνυν πράξαντες, μᾶλλον δὲ παθόντες οἱ ἀρχιποίμενες εἶναι τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας βρενθυόμενοι νῦν, ἄρ' οὐ δηλητηρίου παντὸς ὀλεθριώτερον πόμα, δυσσεβείᾳ κεκραμένον καὶ ἀδικία διὰ τῶν ἐνταῦθα πρὸς
 25 ἐξέτασιν προτεθειμένων γραμμάτων τοῖς αὐτοῖς πειθόμενοις προτείνουσιν, αὐτοὶ πρότερον οὕτω δαψιλῶς ἐμφορηθέντες τοῦ πονηροῦ καὶ δυσσεβοῦς τούτου κράματος, ὡς ἐκ κρουνῶν τινων οἶον τῶν αὐτῶν στομάτων ὑπερεκβλύζειν καὶ ἀναδίδοσθαι, φεῦ, τὸ πολυσχιδὲς ψευ-
 30 δος καὶ τὴν πολὺχυτον ἀπάτην τῆς δυσσεβείας, ἧς καὶ τοῦτο τὸ γράμμα δεῖγμα; «'Απέρχεται μὲν γάρ», φησὶν, «ἡ μετριότης ἡμῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς, ἣν Χριστοῦ χάριτι γνησίως κεκλήρωται». Ποῖος κληρὸς, ποία μερίς, τίς γνησιότης πρὸς τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν, τῶ

4. Τὸ κείμενον τῆς παραγρ. 2, «εἰ δὲ καὶ περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος κλπ.» ἕως ἐδῶ, φραστικῶς εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τῆς παραγρ. 12 τῆς Ἀναίρεσεως γράμματος Καλέκα.

κριτής, ὁ ὁποῖος ἀποφαίνεται χωρὶς νόμιμον καὶ κανονικὴν ἐξέτασιν καὶ κρίσιν, οὗτος εἶναι ἀληθῶς κατάκριτος καὶ ὄχι ἀληθῆς κριτής. Ἐὰν δὲ τολμήσῃ νὰ παραδώσῃ καὶ εἰς γραφὴν τὰς ἀκρίτους ἀποφάσεις αὐτοῦ, πόσον μεγαλυτέρας κατακρίσεως εἶναι ἄξιος; Ὅταν δὲ ὁ λόγος εἶναι περὶ πίστεως, ἔγινε δὲ περὶ τοῦ θέματος ἐξέτασις, κρίσις καὶ ἀπόφασις εἰς σύνοδον, καὶ μάλιστα τοιαύτην, ἐπὶ τῆς ὁποίας προεκάθητο ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς καὶ παρεκάθηντο ὅλοι οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ καθολικοὶ κριταὶ τῶν Ρωμαίων, ἐξεδόθησαν δὲ συνοδικὰ γράμματα καὶ οἱ καταδικασθέντες καθυπεβλήθησαν εἰς ἔγγραφον ἀφορισμὸν καὶ εἰς φρικωδέστατον ἀνάθεμα, ἔπειτα κάποιος δέχεται ὡς κοινωνοὺς τοὺς ὑποστάντας ἐκεῖ ταῦτα διὰ δίκης, τοὺς ἀξιῶναι ἱερᾶς χειροτονίας καὶ τοὺς καθιστᾶ προεστῶτας ἐκκλησιῶν, τοὺς δὲ δικαιωθέντας δημοσίᾳ καὶ ἐπαινεθέντας ὡς συνηγόρους τῆς εὐσεβείας καταδικάζει καὶ ἀποβάλλει, αὐτὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς ὑπόλογος ἀλλὰ φανερὸς κληρονόμος τῆς καταδίκης τῶν καταδικασθέντων ἐκείνων⁴, καὶ ἂν ἐκεῖνοι εἶναι δυσσεβεῖς, καὶ αὐτὸς δὲν εἶναι εὐσεβής.

- 3 Πράξαντες λοιπὸν τοῦτο, μᾶλλον δὲ παθόντες, οἱ καυχώμενοι ὅτι εἶναι ἀρχιποίμενες τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας, ἄραγε δὲν προτείνουν εἰς τοὺς ὁπαδοὺς των ποτὸν ὀλεθριώτερον παντὸς δηλητηρίου, ἀνάμικτον μὲ δυσσέβειαν καὶ ἀδικίαν διὰ τοῦ προτεθειμένου ἐδῶ πρὸς ἐξέτασιν γράμματος, ἀφοῦ προηγουμένως ἔπιον τόσον ἀφθόνως αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὸ πονηρὸν καὶ δυσσεβὲς τοῦτο κρᾶμα; Δὲν προτείνουν τρόπον τινὰ τὰ στόματά των ὡς κρουνοὺς διὰ νὰ ἀναβλύζῃ καὶ ἀναδίδεται τὸ πολυσχιδὲς ψεῦδος καὶ ἡ πολύχυτος ἀπάτη τῆς δυσσεβείας, τῆς ὁποίας δεῖγμα εἶναι καὶ τὸ γράμμα τοῦτο; Διότι λέγει, «ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς τὴν ὁποίαν διεπιστεύθη ὡς κληρὸν μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ γνησίως». Ποῖος κληρὸς, ποῖα μερίς, ποῖα γνησιότης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει διὰ τὸν συνηγορὸν τοῦ ψεύδους, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ «ὁποῖα εἶναι στῦλος

συνηγόρω τοῦ ψεύδους, ἐκκλησίαν, ἢ «στύλος καὶ ἑδραῖωμα τῆς ἀληθείας» κατὰ Παῦλόν ἐστιν, ἢ καὶ μένει χάριτι Χριστοῦ διηνεκῶς ἀσφαλῆς καὶ ἀκράδαντος, ἐστηριγμένη παγίως οἷς ἐπεστήρικται ἡ ἀλήθεια; Καὶ
 5 γὰρ οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας τῆς ἀληθείας εἰσὶ καὶ οἱ μὴ τῆς ἀληθείας ὄντες οὐδὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας εἰσὶ, καὶ τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσον ἂν καὶ σφῶν αὐτῶν καταψεύδοιντο, ποιμένας καὶ ἀρχιποίμενας ἱεροῦς ἑαυτοῦς καλοῦντες καὶ ὑπ' ἀλλήλων καλούμενοι· μηδὲ
 10 γὰρ προσῶποις τὸν χριστιανισμόν, ἀλλ' ἀληθεία καὶ ἀκριβεία πίστεως χαρακτηρίζεσθαι μεμνήμεθα.

4 Πῶς δὲ καὶ «Χριστοῦ χάριτι τὴν ἐκκλησίαν κεκλήρωται», ὃ τὴν τοῦ Χριστοῦ θείαν χάριν εἰς κτίσμα κατασπῶν, ὡς τοῖς κατ' αὐτῆς μεμνηόσι Βαρλαάμ καὶ Ἄ-
 15 κινδύνῳ συνάδων; Ἄλλὰ καὶ «ἀπέρχεσθαι», φησί, «σὺν Θεῷ», ὃ πρὶν ἡφθαι τῆς ὁδοῦ τοῖς ἀθέοις τὴν χεῖρα χήσας καὶ τῷ καταλόγῳ τῶν τοιούτων ἑαυτὸν ἐντεῦθεν ἐγγράφας καὶ τοῦτ' ἀντὶ πάντων εἰσενεγκῶν τῷ κοινωνοῦς καὶ συλλειτουργοῦς προσεμένῳ, τὸν τῶν βαρλααμιτῶν ἄ-
 20 θεόν τε καὶ πολύθεον ὄμιλον, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦθ' ὡς εἰσιν οἱ φασὶ προσθεῖς τῷ μισθώματι. Ἄντι τίνων δὴ πάντων; Καὶ τίς οὐκ οἶδεν ὅσα σχεδὸν ἡ μεγαλόπολις αὕτη πᾶσα κατὰ τῆς εὐσεβείας, κατὰ τῆς πολιτείας, κατὰ τῶν ἡθῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐβόων, καὶ οὐδὲ νῦν πω βοῶν-
 25 τες διαλελοίπασιν; Ἄλλὰ πάντας καὶ πάντα πρὸς ὃν οὗτος τὸ καθ' ἡμῶν τουτὶ γράμμα ποιεῖται καὶ ἀνατίθησι παρ' οὐδὲν ἔθετο, μόνον ὡς εἶδεν ἐτοιμότατον ὄντα ταῖς Ἄκινδύνου δυσσεβείας συνήγορον· ὃς ἐξῆς, «παρόντος δέ μου», φησί, τῇ «θεοδοξάστῳ Κωνσταντινουπόλει, ἀνε-
 30 φάνη τις μοναχός, Παλαμᾶς ὀνομαζόμενος, γράφων καὶ κηρύττων ἀλλότρια δόγματα τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας καὶ ἐναντία τοῖς θείοις ὅροις τῆς εὐσεβείας».

5 Τίς ταῦτ' ἀκούσας τῶν εἰδόντων τὰ κατὰ τὸν Παλαμᾶν τοῦτον οὐ πατέρας ἀποφανεῖναι ψεύδους τούτους,

καὶ ἐδραΐωμα τῆς ἀληθείας»⁵ κατὰ τὸν Παῦλον, ἡ ὁποία κατὰ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ μένει διηνεκῶς ἀσφαλῆς καὶ ἀκράδαντος, ἐστηριγμένη παγίως εἰς ὅσα στηρίζεται ἡ ἀλήθεια; Διότι οἱ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι τῆς ἀληθείας· καὶ οἱ μὴ ὄντες τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι οὔτε τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τοσοῦτον δὲ μᾶλλον ὅσον ἂν καταψεύδωνται ἐναντίον ἑαυτῶν, καλοῦντες ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους ποιμένας καὶ ἀρχιποίμενας ἱεροῦς. Πράγματι ἡμεῖς δὲν ἐδιδάχθημεν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς χαρακτηρίζεται ἀπὸ πρόσωπα ἀλλὰ διὰ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀκριβείας τῆς πίστεως.

4 Πῶς δὲ «ἔλαβεν ὡς κληρὸν τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ», ὁ ὑποβιάζων τὴν θεϊαν χάριν τοῦ Χριστοῦ εἰς κτίσμα, ἀφοῦ συμφωνεῖ μὲ τοὺς μανιακοὺς ἐναντίον αὐτῆς Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνον; Ἀλλὰ λέγει ὅτι καὶ ἀπέρχεται σὺν Θεῷ, αὐτὸς ὁ ὁποῖος πρὶν ἐκκινήσῃ ἐδάνεισε τὴν χεῖρα του εἰς τοὺς ἀθέους καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνέγραψεν ἑαυτὸν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὁμοίων, εἰσενεγκῶν τοῦτο ἀντὶ πάντων εἰς τὸν δεχθέντα τὸν ἄθεον καὶ πολύθεον ὄμιλον τῶν Βαρλααμιτῶν ὡς κοινωνοὺς καὶ συλλειτουργοὺς, μᾶλλον δὲ ὅπως λέγουν μερικοὶ προσθέσας καὶ τοῦτο εἰς τὸ μίσθωμα. Ἀντὶ ποίων λοιπὸν πάντων; Ποῖος δὲν γνωρίζει ὅσα ἐβόα ὅλη σχεδὸν ἡ μεγαλόπολις αὐτὴ κατὰ τῆς εὐσεβείας, κατὰ τῆς πολιτείας, κατὰ τῶν ἡθῶν τοῦ ἀνδρός, καὶ οὔτε τώρα παύει νὰ βοᾷ; Ἀλλ' ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον οὗτος συντάσσει καὶ ἀφιερώνει τὸ καθ' ἡμῶν τοῦτο γράμμα δὲν ὑπελόγησε πάντας καὶ πάντα, εὐθύς μόλις εἶδεν αὐτὸν προθυμώτατον συνήγορον τῶν δυσσεβειῶν τοῦ Ἀκινδύνου. Λέγει οὗτος εἰς τὴν συνέχειαν, «ὅταν ἤμην παρὼν εἰς τὴν θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν, ἐνεφανίσθη κάποιος μοναχός, καλούμενος Παλαμᾶς, γράφων καὶ κηρύττων δόγματα ξένα πρὸς τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν καὶ ἐναντία πρὸς τοὺς θεῖους ὄρους τῆς εὐσεβείας».

5 Ποῖος ἀπὸ τοὺς γνωρίζοντας τὸν Παλαμᾶν τοῦτον ἀκούσας ταῦτα δὲν θὰ χαρακτηρίσῃ τούτους πατέρας τοῦ

ὅς τε καὶ πρὸς ὃν ταῦτα γράφει καὶ ἀνατίθησιν, οἷ, νο-
 μίσαντες ὡς εἰ συμφώνως τὸ ψεῦδος φαῖεν, οὐκ ἂν
 αὐτοὶ γενήσονται ψεῦσται περιφανεῖς, ἀλλὰ τὸ ψεῦδος
 ἀλήθεια, κἂν εἰ μὴ τοῦτο — καὶ γὰρ πάντα τῶν ἀδυ-
 5 νάτων —, δόξει γε μὴν κλέπτον τοὺς ἐντυγχάνοντας διὰ
 τὴν τῶν λεγόντων ἀξίαν; Ἔλαβον ἑαυτοὺς ἀντιθέτους
 δείξαντες ἐναργῶς τῷ πρὸς ὃν φησιν ὁ Δαυΐδ, ὡς «ἀρ-
 χὴ τῶν λόγων σου ἀλήθεια» καὶ «ἀλήθεια προπορεύσε-
 ται πρὸ προσώπου σου» καὶ οὗ «πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ πισταί,
 10 ἑστηριγμέναι ἐν ἀληθείᾳ τε καὶ εὐθύτητι». Καὶ γὰρ ἀρ-
 χὴ τῶν λόγων αὐτοῖς τὸ ψεῦδος ἐστι, καὶ διὰ τῶν ἐξῆς
 δόλω συμμιγῆς εἰς τέλος χωρεῖ, προχωροῦν ἐπὶ τὸ χειρ-
 ρον ἀεὶ καὶ καταλήγον, ὡς εἶπεῖν, εἰς ἔδραν ἀνέδρα-
 στον.

6 15 Ὁ γε μὴν ἀναδεδεγμένος ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῦ δεδι-
 दाγμένου τὸ ψεῦδος ἔγγραφον, χώραν οὐχ ὄρων ἐνταῦ-
 θα τὴν γνώμην ἔχουσαν, ἀφανὲς τοῖς ἐνθάδε τουτὶ τὸ
 γράμμα τηρεῖ· καὶ εἶχεν ἂν ὧδε τὸ σκότος εἰς τέλος τὸ
 ψεῦδος παρὰ τοῦ καθηγεμόνος τῶν τοιούτων φρουρού-
 20 μενον, εἰ μὴ πόρρωθεν, οἷόν τις κακοῦργος, φωραθέν
 τε καὶ συλληφθέν, δέσμιον ἦχθη πρὸς ἡμᾶς ἑναγχος.
 Ἄλλ' ἐνιαυτοῦ παρωχηκότος ἐνός, ἐξ ὅτου τῶν ἐνθάδ'
 ἀπῆρεν ὁ τοῦτο γράψας, πρὸς Θεσσαλονίκην ὁ τοῦτ' ἔ-
 χων ἐντεθησαυρισμένον, ἐλπίζων ἀνύσειν τι καθ' ἡμῶν
 25 ἀποστέλλει, μηδαμῶς ἡμῶν ἐγνωκότων, παρ' ἧς ἡμῖν
 πεμφθὲν ἐμφανίζεται νῦν, αὐτοῦ μηδαμῶς ἐκόντος, ἐν
 ᾧ φησιν ὁ ψευδογράφος, ὡς «ἀνεφάνη τις μοναχὸς Πα-
 λαμᾶς ὀνομαζόμενος, παρόντος αὐτοῦ τῇ Κωνσταντι-
 νουπόλει».

7 30 Βαβαὶ τῆς ἀνερυθριάστου ψευδορρημοσύνης! «Πα-
 ρόντος αὐτοῦ», φησὶν, «ὁ Παλαμᾶς ἀνεφάνη»· ὅς μὴδ'
 εἰς λόγους μὴδ' εἰς ὄψιν ἦλθεν αὐτῷ ποτε τὸ παράπαν,
 οὐ καθ' ὁδόν, οὐ κατ' οἶκον, οὐ συνεκκλησιάζοντι τοῖς
 ἐνταῦθα προέδροις, οὐ καθ' ἑαυτὸν διατρίβοντι. Δυσὶ

ψεύδους, τὸσον τὸν γράφοντα ὅσον καὶ τὸν πρὸς ὃν γράφει καὶ ἀφιερώνει, οἱ ὅποιοι νομίσαντες ὅτι ἂν ὁμιλήσουν σύμφωνα πρὸς τὸ ψεῦδος δὲν θὰ γίνουν αὐτοὶ περιφανεῖς ψεῦσται, ἀλλὰ τὸ ψεῦδος ἀλήθεια; Καὶ ἂν δὲν συμβῇ τοῦτο —διότι εἶναι ἀπὸ τὰ ἐντελῶς ἀδύνατα—, θὰ φανῇ ὅμως ὅτι ἔξαπατᾶ τοὺς ἀναγνώστας διὰ τοῦ ἀξιώματος τῶν λεγόντων. Χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν ἔδειξαν ἑαυτοὺς σαφῶς ἀντιθέτους τοῦ πρὸς ὃν λέγει ὁ Δαβὶδ, ὅτι «ἀρχὴ τῶν λόγων σου εἶναι ἡ ἀλήθεια»⁶ καὶ «ἀλήθεια θὰ προπορευθῇ τοῦ προσώπου σου»⁷, καὶ τοῦ ὁποίου «ὅλαι αἱ ἐντολαὶ εἶναι πισταί, στηριγμένοι εἰς ἀλήθειαν καὶ εὐθύτητα»⁸. Διότι ἀρχὴ τῶν ἰδικῶν των λόγων εἶναι τὸ ψεῦδος, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν συνέχειαν προχωρεῖ πρὸς τὸ τέλος ἀνάμικτον μὲ δόλον, μεταβαῖνον πάντοτε πρὸς τὸ χειρότερον καὶ καταληγόν, οὕτως εἰπεῖν, εἰς ἀνέδραστον ἔδραν.

6 Ὁ ἀναδεχθεὶς λοιπὸν τὸ ἔγγραφο ἀπὸ τὸν ὑπ' αὐτοῦ διδαχθέντα τὸ ψεῦδος, βλέπων ὅτι δὲν ἔχει ἐδῶ θέσιν ἢ γνώμη, τηρεῖ ἀφανές τὸ γράμμα τοῦτο διὰ τοὺς ἐδῶ. Καὶ τὸ σκότος θὰ κατεῖχεν ἐδῶ μέχρι τέλους τὸ ψεῦδος φρουρούμενον ἀπὸ τὸν καθηγεμόνα τῶν τοιούτων, ἐὰν δὲν εἶχεν ὀδηγηθῆ εἰς ἡμᾶς ὡς κακοῦργος ἀπὸ μακρὰν ἀνακαλυφθέν καὶ συλληφθέν προσφάτως. Ἄλλ' ἀφοῦ εἶχε παρέλθει ἔν ἔτος ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ γράψαντος τοῦτο ἀπὸ ἐδῶ, ὁ ἔχων τοῦτο κρυμμένον τὸ ἀποστέλλει εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν, ἐλπίζων ὅτι κάτι θὰ κερδίση ἐναντίον ἡμῶν, χωρὶς ἡμεῖς νὰ γνωρίζωμεν· ἀπὸ ἐκεῖ δὲ πεμφθέν εἰς ἡμᾶς ἐμφανίζεται τώρα, χωρὶς αὐτὸς νὰ τὸ θέλῃ. Λέγει εἰς αὐτὸ ὁ ψευδογράφος ὅτι «ἐνεφανίσθη κάποιος μοναχός, ὀνομαζόμενος Παλαμᾶς, ὅταν αὐτὸς ἦτο παρῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν».

7 Ὅποια ἀδιάντροπος ψευδολογία! «Ὅταν ἦτο αὐτὸς παρῶν ἐνεφανίσθη ὁ Παλαμᾶς», λέγει. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἦλθε ποτὲ οὔτε εἰς συζήτησιν μὲ αὐτὸν οὔτε εἰς συνάντησιν καθόλου, οὔτε εἰς τὸν δρόμον οὔτε κατ' οἶκον, οὔτε ὅταν συνεκκλησιάζετο μὲ τοὺς ἐδῶ ἱεράρχας, οὔτε ὅταν

γὰρ ἐνιαυτοῖς πρότερον ἢ τοῦτον ἐπιδημῆσαι τῇ Κων-
 σταντίνου, προόδων εἴργεται διὰ τὸ μὴ συναινεῖν ἐθέ-
 λειν ταῖς κακονοίαις τοῦ τοιαῦτα γράφειν ἀναπείσαντος
 αὐτὸν πατριάρχου παρ' αὐτοῦ συκοφαντηθεὶς ἐπὶ τῶν
 5 κρατούντων, ὅπερ ἔθος παλαιόν ἐστι τοῖς οἷος αὐτός, ἄ-
 τε μὴ παρὰ τῆς ἀληθείας ἔχουσι τὸ δύνασθαι. «ἐὰν γὰρ
 τοῦτον ἀπολύσης, οὐκ εἶ φίλος τοῦ καίσαρος», τῷ Πι-
 λάτῳ κατὰ τοῦ Κυρίου προσεφώνουν οἱ Ἰουδαῖοι. Κὰν
 τῇ Θετταλίᾳ περὶ Παύλου καὶ Σίλα πρὸς τοὺς πολιτάρ-
 10 χας ἐβόων· «οὔτοι οἱ ἄνθρωποι ἀπεναντίας πράσσουσι
 τοῖς τοῦ καίσαρος δόγμασι». Καὶ τὸν ἐπ' εὐσεβείᾳ μέ-
 γιστον βασιλέα κατὰ τοῦ μεγάλου κεκινήκασιν Ἀθανα-
 σίου, συκοφαντοῦντες οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, ὡς
 τοὺς εἰθισμένους ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κωλύειν οὗτος ἐγγει-
 15 ρεῖ φόρους. Πῶς οὖν «αὐτοῦ παρόντος ἀνεφάνη ὁ μο-
 ναχός», ὃν φησιν οὗτος τοιοῦτος, ὁ πρὸ τοσούτου μικροῦ
 τοῖς πᾶσιν ἀφανῆς διαμένων, ἅτε κατάκλειστος ὢν;
 Καὶ σκοπεῖτε τῆς πονηρίας τὴν ὑπερβολὴν ὄση; Καὶ
 γὰρ αὐτοκατάγνωστον ἔχων τὸ συνειδός, ἐκ τῆς τελευ-
 20 τῆς τοῦ γράμματος συσκιάσας τὸ ψεῦδος τῆς ἀρχῆς ἐ-
 πετηδευσε, μηδαμῶς ὑποσημῆνας τὸν εἰωθότα τῶν ἐ-
 τῶν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἰνδικτον, ἵνα τοὺς ἔπειτ' ἐντυγχά-
 νοντας ἐκ τοῦ μὴ τὸν χρόνον ἔχειν συνορᾶν λανθάνοι
 ψευδόμενος. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἤκιστ' ἔλαθε σὺν δόλῳ
 25 πραγματευόμενος. Οὐχ ὀρῶ δέ, τί τούτῳ βούλεται τὸ
 πολυπρόσωπον, ὡς εἰπεῖν, τοῦτο καὶ ἀλλόκοτον ψεῦδος·
 «μοναχὸς γάρ τις», φησί, «Παλαμᾶς ὀνομαζόμενος, ἀνε-
 φάνη παρόντος αὐτοῦ τῇ Κωνσταντινουπόλει».

8 Τίς οὖν ὁ Παλαμᾶς οὗτος; Ἄρ' ὁ φύς ἐν τῇ με-
 30 γαλοπόλει ταύτῃ, κὰν τοῖς βασιλείοις τραφεῖς τε καὶ
 παιδευθεῖς, ὡς τῆς βασιλικῆς εὐμενείας ἐκ προγόνων

9. Ἰω. 19, 12.

10. Θεσσαλία ἐνταῦθα λέγεται ἢ Θεσσαλονίκη, ἐνθα λαμβάνει χώραν καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καταγγελία τοῦ Παύλου καὶ Σίλα εἰς τοὺς πολιτάρχας βλ. Πράξ. 17, 7.

11. Πράξ. 17, 7.

12. Βλ. Μεγάλου Ἀθανασίου, Ἀπολογία κατὰ Ἀρειανῶν 9, PG 25, 264-265A. Πρβλ. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορίαν

διέμενε μόνος του. Διότι δύο ἔτη πρὶν αὐτὸς ἀφίχθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Παλαμᾶς κατεδικάσθη εἰς περιορισμὸν διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἤθελε νὰ συμφωνήσῃ μέτᾳς κακονοίας τοῦ πείσαντος αὐτὸν νὰ γράφῃ τοιαῦτα πατριάρχου, συκοφαντηθεὶς ἀπὸ αὐτὸν πρὸς τοὺς κυβερνῶντας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι παλαιὰ συνήθεια διὰ τοὺς ὁμοίους μὲ αὐτὸν, καθ' ὅσον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν· «ἐὰν ἀπολύσης τοῦτον, δὲν εἶσαι φίλος τοῦ Καίσαρος»⁹, ἐδήλωνον πρὸς τὸν Πιλᾶτον οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν¹⁰ ἐβῶν πρὸς τοὺς πολιτάρχας περὶ τῶν Παύλου καὶ Σίλα· «οὔτοι οἱ ἄνθρωποι πράττουν ἀντίθετα πρὸς τὰ διατάγματα τοῦ καίσαρος»¹¹. Καὶ τὸν μέγιστον διὰ τὴν πίστιν βασιλέα ἐκίνησαν κατὰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, συκοφαντοῦντες οἱ ὁμόφρονες τοῦ Ἀρείου, ὅτι δῆθεν οὗτος προσπαθεῖ νὰ παρεμποδίσῃ τοὺς κανονικοὺς φόρους εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν¹². Πῶς λοιπὸν «ὅταν ἦτο αὐτὸς παρῶν ἐνεφανίσθη ὁ μοναχὸς» τοιοῦτος ὅπως τὸν λέγει αὐτὸς, ὁ πρὸ πολλοῦ χρόνου παραμένων ἀφανῆς σχεδὸν εἰς ὄλους, ἀφοῦ ἦτο κατάκλειστος; Καὶ παρατηρήσατε πόση εἶναι ἡ ὑπερβολὴ τῆς πονηρίας; Ἔχων πράγματι τύψεις συνειδήσεως, ἐπεχείρησε νὰ συσκιάσῃ τὸ ψεῦδος τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ γράμματος, μὴ σημειώσας καθόλου τὸν συνηθισμένον ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν καὶ τὴν ἴνδικτον, διὰ νὰ μὴ ἀντιληφθοῦν ὅτι ψεύδεται οἱ μεταγενέστεροι ἀναγνῶσται, καθὼς δὲν θὰ δύνανται νὰ διακρίνουν τὸν χρόνον. Ἀλλὰ δὲν κατῶρθωσε καθόλου νὰ ἀποκρύψῃ ὅτι ἐχειρίσθη τοῦτο μὲ δόλον. Δὲν βλέπω δέ, τί τοῦ χρειάζεται τὸ πολυπρόσωπον, οὔτως εἰπεῖν, καὶ ἀλλόκοτον ψεῦδος· διότι λέγει, «κάποιος μοναχός, ὀνομαζόμενος Παλαμᾶς ἐνεφανίσθη, ὅταν ἦτο αὐτὸς παρῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν».

8 Ποῖος εἶναι λοιπὸν ὁ Παλαμᾶς οὗτος; Ἴσως εἶναι ὁ γεννηθεὶς εἰς αὐτὴν τὴν μεγαλόπολιν, ὁ ἀνατραφεὶς καὶ ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὰ ἀνάκτορα, καθ' ὅσον ἀπήλαυεν ἐκ

1, 35, PG 67, 169C καὶ Ἐπιστολὴν Συνόδου Ἀλεξανδρείας τοῦ ἔτους 338, βλ. PG 26, 264D - 265A.

ἤξιωμένος καὶ ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς
 ἀπάντων ἐπὶ τῇ περὶ λόγους παιδείᾳ θαυμασθεὶς οὐ με-
 τρίως, καίτοι μήπω παραγγείλας εἰς τοὺς ἐφήβους, ὁ
 μετ' οὐ πολὺ ταῦτα πάντα χαμαίζηλα παντάπασι λογι-
 5 σάμενος καὶ τὸ τῆς διανοίας ἀνατείνας ὄμμα πρὸς οὐ-
 ρανὸν καὶ τὴν ἐκεῖ πολιτείαν, τὸν ἄζυγα δηλονότι βίον
 καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ἀγωγήν, ὃς ἐν ἐφέσει κἀπὶ ταύτῃ
 γεγονῶς τοῦ τελείου κατὰ τὴν ἐν εὐαγγελίοις θεσπεσί-
 αν ὑποθήκην καὶ προτροπήν, ἐπὶ τοσοῦτον ἦλθεν ἐκ
 10 πρῶτης, ὡς εἰπεῖν, ἀφετηρίας εὐθύς, ὡς καὶ τὸν οἶκον
 ἐγχειρῆσαι μεθαρμόσασθαι πρὸς τὴν ἴσην ἔφεσιν, καὶ
 οὐκ ἐγχειρῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ καταπράξασθαι τὸ τη-
 λικοῦτον ἔργον τῆς τοῦ Θεοῦ δήπου συνεφραμένης
 χάριτος, ὡς καὶ τὸν μέγαν ἐκεῖνον βασιλέα τηνικαῦτα
 15 παρρησία φάναι θαυμάσαντα τὸ γεγονός, «Δαυΐδ μὲν εἶ-
 πεν, 'οἶκος 'Ααρῶν', ἐγὼ δ' ἂν φαίην προσηκόντως
 νῦν, 'οἶκος Παλαμᾶ', εὐλογήσατε τὸν Κύριον»; Οὗτος
 οὖν ἄρ' ἔστιν, «ὃς ἀνεφάνη σοῦ γε παρόντος», ὃς πρὶν
 ἢ σὲ φανῆναι νῦν, πλεῖν ἢ πρὸ τριάκοντα ἐνιαυτῶν γνω-
 20 ριμώτατος ἦν, ὁ τοὺς μὲν ἐνταῦθα περιλειφθέντας τῶν
 καθ' αἷμα γνησιωτάτων, ἔστι δ' οὗς καὶ τῶν θεραπεύον-
 των ἱεροῖς φροντιστηρίοις ἐγκαταστήσας, τοὺς ἄρρενας
 δὲ μόνους μεθ' ἑαυτοῦ τῶν ἀδελφῶν λαβὼν καὶ κατὰ
 ζήτησιν τῆς οὐρανίου φιλοσοφίας τῆς πατρίδος ἐπανα-
 25 στάς καὶ τὸ τῆς ἀγιότητος ἐπώνυμον ἀναβάς ὄρος καὶ
 τοῖς κατὰ Θεὸν ζῶσιν ἑαυτὸν ὑποθείς, εἶτα καὶ προκρι-
 θεὶς ὑπ' ἐκείνων ἐν Πνεύματι τῶν κατὰ Πνεῦμα ζών-
 των ὁσημέραι προΐστασθαι; Πῶς δ' ἂν καὶ τέλους οἴου
 φῆς αὐτὸς οὗτος ἔτυχεν, ἐξ ἀρχῆς ὄλον ἑαυτὸν ἀνα-
 30 θεὶς τῷ Θεῷ καὶ συνδιημερεύων τοῖς Θεῷ προσανέχου-
 σι καὶ προσκαρτερῶν διὰ βίου κατὰ τὸ γεγραμμένον
 «ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς»; Οὐκ ἀκούεις τοῦ
 λέγοντος, ὡς «οὐκ ἂν ἐπιδοίη ζητοῦντι τῷ παιδὶ πατῆρ

13. Τὰ κατὰ τὴν παιδείαν τοῦ Παλαμᾶ βλ. Φιλοθέου, Ἐγκώμιον, PG 151, 559D - 560A.

14. Πρβλ. Ματθ. 19, 12.

15. Ψαλμ. 134, 19.

16. Α' Τιμ. 5, 5.

προγόνων τῆς βασιλικῆς εὐνοίας, ὁ θαυμασθεὶς ὄχι μετρίως ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς καὶ τὸ περιβάλλον των διὰ τὴν παιδείαν εἰς τὰ γράμματα¹³, μολονότι δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐνταχθῆ εἰς τοὺς ἐφήβους, ὁ μετ' ὀλίγον θεωρήσας ὅλα αὐτὰ ὀλοτελῶς χαμαίζηλα καὶ ἀνατείνας τὸ ὄμμα τῆς διανοίας πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἐκεῖ πολιτείαν, δηλαδὴ τὸν ἄγαμον βίον καὶ τὴν σχετικὴν μὲ αὐτὸν ἀγωγὴν, ὁ ὁποῖος ποθήσας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀγωγὴν τὸ τέλειον, σύμφωνα μὲ τὴν θεσπεσίαν ὑποθήκην καὶ προτροπὴν εἰς τὰ εὐαγγέλια¹⁴, εἰς τόσῃν προκοπῇ ἐφθασεν εὐθύς ἀπὸ τὴν πρώτην ἀφετηρίαν, θὰ ἐλέγομεν, ὥστε νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ μεταστρέψῃ καὶ τὸν οἶκον του πρὸς τὴν ἰδίαν ἔφεσιν, καὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ ἐπιχειρήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔργον μὲ τὴν ἐνίσχυσιν βεβαίως τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὁπότε ὁ μέγας ἐκεῖνος βασιλεὺς θαυμάσας τὸ γεγονός εἶπε δημοσίᾳ, «ὁ μὲν Δαβὶδ εἶπεν, 'οἶκος Ἀαρών', ἐγὼ δὲ δύναμαι νὰ εἶπω τώρα 'οἶκος Παλαμᾶ', 'εὐλογήσατε τὸν Κύριον'»¹⁵; Οὗτος λοιπὸν εἶναι «αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη ὅταν ἦσο σύ παρών», ὁ ὁποῖος πρὶν φανῆς ἐσύ, ἦτο γνωριμώτατος ἐπὶ περισσότερα ἀπὸ τριάκοντα ἔτη, ὁ ὁποῖος τοὺς μὲν ἀπομείναντας ἐδῶ γνησίους ἐξ αἵματος συγγενεῖς, ἀκόμη δὲ καὶ μερκοὺς ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας, ἐγκατέστησεν εἰς ἱερὰ φροντιστήρια, ἔλαβε δὲ μαζὶ του μόνον τοὺς ἄρρενας ἀδελφούς του καὶ πρὸς ἀναζήτησιν τῆς οὐρανίου βασιλείας ἀπομακρυνθεὶς τῆς πατρίδος ἀνέβη εἰς τὸ ἐπώνυμον τῆς ἀγιωσύνης Ὁρος καὶ ὑπέταξεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς κατὰ Θεὸν ζῶντας, ἀργότερα δὲ προεκρίθη ἀπὸ ἐκείνους μὲ τὸν καιρὸν νὰ γίνῃ προϊστάμενος ἐν πνεύματι τῶν κατὰ πνεῦμα ζώντων; Πῶς δὲ ἔλαβεν οὗτος τέλος ὡσάν αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἀναφέρεις ἐαυτῷ, ἀφοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀνέθεσεν ὅλον τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν Θεὸν καὶ συνεβίωνε μὲ τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἐπεδίδοτο δι' ὅλον τὸν βίον του κατὰ τὸ γεγραμμένον «εἰς τὰς δεήσεις καὶ τὰς προσευχάς»¹⁶; Δὲν ἀκούεις τὸν λέγοντα ὅτι «ὁ πατὴρ δὲν θὰ ἔδιδεν εἰς τὸ παιδί του ἔπειτα ἀπὸ αἴτησίν του ὄφιν ἀντὶ ἰχθύος καὶ

ἄφιν ἀντὶ ἰχθύος ἢ ἀντὶ ὤου σκορπίον», καὶ προστιθέν-
τος, «εἰ οὖν ὑμεῖς οἶδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέ-
κνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατήρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ»;

- 9 Ἄλλ' ἐν τούτοις τοῦ Παλαμᾶ καθεστῶτος, ἦκει τι
5 τέρας ἡμῖν ἐκ Καλαβρίας ὀρμώμενον, Βαρλαάμ ἐκεῖνος
ὁ περιβόητος ἐπὶ δυσσεβείᾳ γεγωνῶς ὕστερον, ὃς εὐθύς
ἐπιστάς, πολὺς ἦν τὴν λογικὴν ἐξυμνῶν Ἀριστοτέλους
φιλοσοφίαν, τὰς τε διαλεκτικὰς καὶ ἀποδεικτικὰς μεθό-
δους καὶ τὰς συλλογιστικὰς ἀναλύσεις διευκρινεῖν οἶ-
10 ὅς τ' εἶναι, καὶ εὐληπτα τιθέναι τοῖς αὐτῷ φοιτᾶν αἰρου-
μένοις ἐπηγγέλλετο ρᾶστα. Ἐκ τοῦ αἰφνιδίου τοίνυν ὀ-
νόματος τυχῶν οὗ τοι μετρίου, ὡς τὸν πλοῦτον αὐτῷ
τῆς συλλογιστικῆς ἐκχέας ἐπιστήμης, ἐς τᾶλλ' ἀσυντε-
λῆς ἐδόκει καὶ ἀπεκρύπτετο τῇ κατ' ἀρετὴν καὶ ἐπι-
15 στήμην δόξῃ τῶν ἐνταῦθα σοφῶν καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν μῶ-
μόν τινα προστρέψασθαι τούτοις, καὶ ἐπεθύμησε καὶ ἐ-
πεχείρησε κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων ὄλος ρυεῖς,
δοκῶν, εἰ τὸ εὐσεβὲς αὐτῶν μωμήσασθαι σχοίη, ἔτι πομ-
πεύειν ἔχειν μετὰ σοβαροῦ τοῦ φρονήματος. Οὐκέτ'
20 οὖν λόγοις μόνοις, ἀλλὰ καὶ συγγράμμασι πολυλέσχους
κατ' αὐτῶν χωρεῖ καὶ περὶ αὐτὸν μεираκίων φατρίαν
οὗ τοι μετρίαν στησάμενος, τούτοις ἐγχειρίζει ταῦτα καὶ
διὰ πολλῶν στομάτων ἐν πολλοῖς συλλόγοις τοὺς κατὰ
τῶν μοναχῶν ἐκίνει θορύβους. Οἱ δὲ τᾶλλα μὲν πάντα
25 τιθέμενοι φορητά, τὸν δ' ἐπ' εὐσεβείᾳ μῶμον ἀφόρητον,
οὐδ' αὐτοὶ νομίζουσι σφίσιν αὐτοῖς ἀποχρῶσαν εἶναι
τὴν ἀπὸ τῆς γλώττης ἀντίθεσιν, ἀλλὰ τὸν ἱερέα τοῦ Θε-
οῦ καὶ ναζιραῖον τῷ Θεῷ Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, ὡς
ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε, τοῖς θετταλικοῖς ἐμφιλοχω-
30 ροῦντα τέμπεσιν, ἀπὸ τοῦ φιλοτίμου τε ἐσκηνωκότα καὶ
ἐρημίαις καὶ ὄρεσιν ἐνδιαιτώμενον, προσκαλοῦνται καὶ
παρακαλοῦσι τὴν εὐσέβειαν λογογραφῆσαι καὶ λόγοις
ἀντιθέτοις χρήσασθαι πρὸς τὸν κατ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ
κατὰ τῆς αὐτῶν εὐσεβείας, μεμνηνότα Βαρλαάμ. Εἵκει
35 τοίνυν ἐκεῖνος — πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν; — ἀκριβῶς

σκορπιὸν ἀντὶ ὠοῦ» καὶ προσθέτοντα, «ἐὰν λοιπὸν σεῖς γνωρίζετε νὰ δίδετε ἀγαθὰ δόματα εἰς τὰ τέκνα σας, πόσον μᾶλλον ὁ πατήρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ»¹⁷;

9

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Παλαμᾶς εὐρίσκετο εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἔρχεται εἰς ἡμᾶς προερχόμενον ἀπὸ τὴν Καλαβρίαν ἐν τέρας, ἐκεῖνος ὁ Βαρλαᾶμ ὁ ὁποῖος ὕστερα ἔγινε περιβόλητος διὰ τὴν δυσσέβειαν, ὁ ὁποῖος ἀμέσως μετὴν ἄφιξίν του ἤρχισε νὰ ἐξυμνῇ μὲ πολλὴν δύναμιν τὴν λογικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ ἐπηγγέλλετο ἀνέτως ὅτι εἶναι ἰκανὸς νὰ διευκρινίζη τὰς διαλεκτικὰς καὶ ἀποδεικτικὰς μεθόδους καὶ τὰς συλλογιστικὰς ἀναλύσεις, καὶ νὰ τὰς θέτῃ εὐλήπτως εἰς τοὺς ἀποφασισμένους νὰ φοιτήσουν εἰς αὐτόν. Ἀποκτήσας λοιπὸν αἰφνιδίως ὄνομα ὄχι μέτριον, ἀφοῦ ἐξέχυσε τὸν πλοῦτον τῆς συλλογιστικῆς ἐπιστήμης του, εἰς τὰ ἄλλα ἐφαίνετο ἀνεπαρκῆς καὶ λόγῳ τῆς φήμης τῶν ἐδῶ σοφῶν καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν δι' ἀρετὴν καὶ ἐπιστήμην ἀπέφευγε νὰ προσάψῃ εἰς αὐτοὺς κάποιαν μομφήν, ἐπεθύμησε ὅμως καὶ ἐπεχείρησε τοῦτο κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, ἐπιτεθεὶς κατ' αὐτῶν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι ἂν κατορθώσῃ νὰ θίξῃ τὴν πίστιν των, θὰ δυνηθῇ νὰ πομπεύῃ μὲ ἀκόμη βαρύτερον φρόνημα. Ἐπιτίθεται λοιπὸν κατ' αὐτῶν ὄχι μόνον μὲ λόγους, ἀλλὰ καὶ μὲ φλύαρα συγγράμματα, συγκροτήσας δὲ γύρω του ὄχι μικρὰν φατρίαν μεираκίων, ἐγχειρίζει ταῦτα εἰς αὐτοὺς καὶ ἀνεκίνει θορύβους κατὰ τῶν μοναχῶν μὲ πολλὰ στόματα εἰς πολλὰς συναθροίσεις. Ἐκεῖνοι δέ, θεωροῦντες ὑποφερτὰ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀφόρητον δὲ τὸν μῶμον διὰ τὴν πίστιν, δὲν νομίζουν καὶ αὐτοὶ ὅτι τοὺς εἶναι ἀρκετὴ ἢ διὰ τῆς γλώσσης ἀντίθεσις, ἀλλὰ προσκαλοῦν τὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀφιερωμένον εἰς τὸν Θεὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν, ὅπως ἔδειξε μόλις πρὸ ὀλίγου ὁ λόγος, ἐνδιατρίβοντα εἰς τὰ Θεσσαλονίκια τέμπε, κατασκηνωμένον μακρὰν πάσης φιλοδοξίας καὶ διαβιοῦντα εἰς ἐρημίας καὶ ὄρη, καὶ παρακαλοῦν νὰ ἀναπτύξῃ διὰ λόγων τὴν εὐσέβειαν καὶ νὰ ἀνταπεξέλθῃ μὲ ἀντιρρήσεις πρὸς τὸν κατ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτῶν, μαινόμενον

μαθὼν τὴν Βαρλαάμ ἔνστασιν, ὡς ἀντιπροσωπείου μὲν χρῆται τοῖς μοναχοῖς, πρὸς αὐτὴν δὲ τείνει τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως καὶ πάντας τοὺς ἀσφαλῶς ἀντεχομένους αὐτῆς.

- 10 5 Λόγοις οὖν ἀντιρρητικοῖς ὅτι τάχιστα ψαλμικῶς εἰπεῖν τὴν τοῦ Βαρλαάμ δόξαν «εἰς χοῦν κατασκηνοῖ» καὶ τὴν τῶν ἡσύχιον ἀσπαζομένων βίον πολιτείαν τε καὶ εὐσέβειαν ἀνακηρύττει καὶ περιφανῆ τοῖς πᾶσι καθίστησιν. Ἐκμαίνεται τοῦτο μαθὼν ὁ Βαρλαάμ, ὅτι μά-
- 10 λιστα καὶ κῦβος ἐρρίφθη φάμενος, ἐπὶ τῆς ἱεραῆς ἐκκλησίας παρρησιάζεται, πάντα ξυγκυκῶν θεϊά τε καὶ ἀνθρώπινα, καὶ διθεῖαν ἐγκαλῶν τῷ Θεῷ μόνῳ ζῶντι Παλαμᾷ. Μετακαλεῖται πόρρωθεν οὗτος, συγκροτεῖται σύλλογος ἀρίστων, χεῖται πᾶσα ἡ πόλις αὐτεπάγγελτος
- 15 πρὸς τὴν ἀκρόασιν βασιλέως τοίνυν καὶ πατριάρχου προκαθημένων, ἱεραρχῶν τε καὶ τῶν καθολικῶν κριτῶν καὶ τῆς συγκλήτου πάσης καὶ τῶν τοῦ κλήρου λογάδων παρακαθημένων αὐτοῖς καὶ τῶν ἄλλων παρεστώτων ἀπάντων, ταῦτα ἐκεῖνα τὰ τῆς παροιμίας, «ὕς πρὸς Ἄ-
- 20 θηναῖν ἐρίζων», πρὸς τὸν Παλαμᾶν ὁ Βαρλαάμ δηλονότι περιφανῶς διεδείκνυτο ἢ πεζὸς παρὰ λύδιον θεῶν ἢ διώκων πτηνόν, ὡς δὲ καὶ τὰ συγγράμματα παρῆλθεν εἰς μέσον, εἰς οὐρανὸν τοξεύων καὶ εἰς τὸ ὕψος ἀδικίαν λαλῶν καὶ θεομαχεῖν ἐπιχειρῶν ἀντικρυς. Καταψη-
- 25 φισθεῖς οὐκοῦν ἐπὶ τούτοις μετάνοιαν ἐπηγγείλατο, τὴν δ' ὑστεραίαν ᾧχετο φεύγων ἀδήλως «τὴν ἄδου κυνῆν», ὃ φασιν, ὑποδύς.

- 11 Οὐ πολὺν τὸ ἐν μέσῳ καὶ βασιλεὺς ἐκεῖνος, ὁ παντὸς μᾶλλον ἐπὶ τῆς συνόδου παρρησιασάμενος καὶ κυρώσας
- 30 τὸ εὐσεβές, ἀπολείπει τὸν βίον. Ἄρχονται μετ' οὐ πολὺν πάλιν ἢ περὶ τὸν Βαρλαάμ ἐκείνη φατρία θοροβεῖν ἀδε-

18' Ψαλμ. 7, 6.

19. Βλ. καὶ Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347, P. Uspenskiij, σ. 715.

20. Πίνδ. Ο, 6, 153 καὶ Πλουτ., Δημοσθ. 11.

21. Πρβλ. Πίνδ., Ἀπόσπ. 222.

22. Βλ. καὶ Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347, P. Uspenskiij, σ. 715.

Βαρλαάμ. Ὑποχωρεῖ λοιπὸν ὁ Παλαμᾶς — πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν ἄλλως; — ἀφοῦ ἔμαθεν ἀκριβῶς τὸ σχέδιον τοῦ Βαρλαάμ, ὅτι δηλαδὴ χρησιμοποιεῖ μὲν ὡς ἀντιπροσωπεῖον τοὺς μοναχοὺς, ἀποσκοπεῖ ὅμως κατ' αὐτῆς τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως καὶ ὅλους τοὺς διατηροῦντας αὐτὴν ἀσφαλῶς.

10

Μὲ ἀντιρρητικούς λοιπὸν λόγους «καταρρίπτει εἰς τὸ χῶμα» τὴν γνώμην τοῦ Βαρλαάμ τάχιστα, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν ψαλμικῶς¹⁸, ἀνακηρύσσει δὲ τὴν πολιτείαν καὶ εὐσέβειαν τῶν ἀσπαζομένων τὸν ἡσυχαστικὸν βίον καὶ τὴν καθιστᾶ εἰς ὅλους περιφανῆ. Γίνεται μανιακὸς ὁ Βαρλαάμ, ὅταν ἔμαθε τοῦτο, ὥστε μάλιστα νὰ εἶπη καὶ ὅτι ἐρρίφθη ὁ κῦβος, παρουσιάζεται εἰς τὴν ἱερὰν Ἐκκλησίαν, ἀναταράσσει ὅλα μαζὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα, καὶ κατηγορῶν διὰ διθεΐαν τὸν ζῶντα μὲ μόνον τὸν Θεὸν Παλαμᾶν. Μετακαλεῖται οὗτος ἀπὸ μακρὰν, συγκροτεῖται σύλλογος ἀρίστων, ἐκχύνεται ὅλη ἡ πόλις αὐθορμήτως πρὸς παρακολούθησιν. Ἐνῶ λοιπὸν προεκάθητο ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, παρεκάθητο ἱεράρχαι, οἱ καθολικοὶ κριταί, ὅλη ἡ σύγκλητος, καὶ οἱ λογάδες τοῦ κλήρου, καὶ περίσταντο ὅλοι οἱ ἄλλοι¹⁹, ὁ Βαρλαάμ ἀπεδείχθη περιφανῶς πρὸς τὸν Παλαμᾶν ὅτι λέγει ἢ παροιμία, χοῖρος ἐρίζων πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν²⁰, ἢ πεζὸς συναγωνιζόμενος λύδιον ἄρμα²¹ ἢ καταδιώκων πτηνόν, ὅταν δὲ προσεκομίσθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ τὰ συγγράμματα ἀπεδείχθη ὅτι τοξεύει εἰς τὸν οὐρανόν, ὅτι λαλεῖ ἄδικα εἰς τὸ ὕψος καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ θεομαχῆ κυριολεκτικῶς. Καταψηφισθεὶς ὅμως δι' αὐτά, ὑπεσχέθη μετάνοιαν, τὴν ἐπομένην δὲ ἔφυγε δρομαίως κρυφίως²², φορέσας, ὅπως λέγουν, «τὸν σκυλίσιον σκοῦφον τοῦ Ἄδου»²³.

11

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος, ὁ περισσότερον παντὸς ἄλλου ὀμιλήσας ἀνοικτὰ καὶ ἐπικυρώσας τὴν εὐσέβειαν, ἐγκαταλείπει τὸν βίον. Μετ' ὀλίγον ἐκείνη ἡ περὶ τὸν Βαρλαάμ φατρία ἀρχίζουσι νὰ θορυ-

23. Ἰλ. 5, 845.

ὡς καὶ μάλιστα πάντων ὁ μάλιστα κατ' ἐκεῖνον ὑπ' ἐ-
 κείνου πεπλασμένος Ἀκίνδυνος, οὐδὲ τὴν ἐκ παιδὸς
 πλάσιν ἀποβαλὼν, ἦν ἐκ τοῦ γένους καὶ τῶν κατὰ Μυ-
 σοῦς πατρίων ἠκει φερόμενος, κλέπτει τοὺς πολλοὺς,
 5 ὡς μὴ τὴν βαρλααμίτιδα πλάνην ἐπεκδικῶν, ἀναθέμα-
 τι πυκνὰ καθυποβάλλων ἐκεῖνον. Καὶ μηδενὸς ἀναγκά-
 ζοντος θροῦς πάλιν ἐν τῇ μεγαλοπόλει πολὺς, καὶ πάλιν
 ὁμήγυρις ἱερᾶ τῆς προτέρας ἐκείνης κατ' οὐδὲν μείων,
 μόνου τοῦ βασιλέως αὐτῆς ἀπόντος, ὃς καὶ τῶν ἀνθρώ-
 10 πων ἀπῆν, καὶ πάλιν ἀνάρρησις περιφανεστάτη τῆς τοῦ
 Παλαμᾶ καὶ τῶν αὐτῶ συναδόντων ἀσφαλοῦς εὐσεβεί-
 ας, τοῦ πρὸς αὐτοὺς ἀντιλέγοντος Πρωτέως νέου φα-
 νέντος, ἢ χαμαιλέοντος ἄλλου, πολλὰς ἐξαλλάττοντος
 δόξας, ὥσπερ ἐκεῖνοι μορφᾶς, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὰς ἀντι-
 15 κειμένας ἀλλήλαις ἐπιδεικνύντος. Ἐπιτιμᾶται τοίνυν
 καὶ οὗτος ὡς τοῦ Βαρλαὰμ μὲν διαφερόντως κακοθηέ-
 στερος, τὴν δὲ κακοδοξίαν ἄλλος ἐκεῖνος ἐξεληλεγμένος
 ἀντικρυσ τόμος ἐπὶ τούτοις καὶ φρικώδεις ἀραι καὶ δει-
 ναι ρήξεις καὶ πέρα δεινῶν, τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας ἀπο-
 20 κηρύττουσαι καὶ τοῦ Χριστοῦ σώματος ἀποτέμνουσαι, εἴ-
 τις εἰς τὸ ἐξῆς τῆς τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ἄλλων μονα-
 χῶν εὐσεβείας κατατρέχειν τολμῶη.

12 Ἄλλ' ἐπανιτέον πρὸς τὸν ὡς ἀληθῶς λογοποιὸν
 ἀρχιποίμενα τοῦτον καὶ τοῦ περιφανοῦς ψεύδους ἀναι-
 25 δῆ λογογράφον. Οὗτος οὖν ἐστὶν ὁ Παλαμᾶς, «ὃς ἀνε-
 φάνη παρόντος σοῦ τῇ Κωνσταντίνου πόλει»; Καὶ μὴν
 ἐξ ὅτου βασιλεὺς ἐκεῖνος τῆς γῆς ἀπῆρεν, ἀφ' οὗπερ
 ἡ σύνοδος ἐκείνη συνεκροτήθη καὶ δι' ὃν οὐδὲ τοῖς μα-
 κρὰν ἀνήκουστος ἢ τε τοῦ Βαρλαὰμ ἦττα καὶ τὸ τοῦ
 30 Παλαμᾶ κατ' εὐσέβειαν ἀσφαλές, μέχρις ὅτου σὲ τὴν
 πατριαρχικὴν ἀξίαν ἐμπορευόμενον ἢ Κωνσταντινούπο-
 λιν εἶδε, τρεῖς ἐνιαυτοὶ παρερρύησαν ὅλοι. Πῶς οὖν
 «σοῦ παρόντος ἐπὶ τῆς πόλεως ταύτης οὗτος ὁ Παλαμᾶς

βοῦν ἐλευθέρως καὶ περισσότερον ὄλων ὁ περισσότερον πλασθεὶς ὑπὸ ἐκείνου σύμφωνα μὲ ἐκείνον Ἄκίνδυνος, μὴ ἀποβαλὼν οὔτε τὴν ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του πλάσιν, τὴν ὁποῖαν ἔφευγεν ἐρχόμενος ἀπὸ τὸ γένος του καὶ ἀπὸ τὰ πατρία τῶν Μυσῶν, ἐξαπατᾶ τοὺς πολλοὺς ὡς μὴ ὑποστηρίζων τὴν βαρλααμικὴν πλάνην, καθυποβάλλων ἐκείνον συχνάκις εἰς ἀνάθεμα. Καὶ χωρὶς καμμίαν ἀνάγκην ἐγείρεται πάλιν θόρυβος εἰς τὴν μεγαλόπολιν, καὶ συκροτεῖται πάλιν ἱερὰ συνέλευσις κατὰ τίποτε μικροτέρα ἐκείνης τῆς προηγουμένης, πλὴν μόνον ὅτι ἀπουσίαζεν αὐτῆς ὁ βασιλεύς, ὁ ὁποῖος ἀπουσίαζε καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάλιν γίνεται περιφανὴς ἀνάρρησις τῆς ἀλανθάστου εὐσεβείας τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν συμφωνούντων μὲ αὐτόν, ἐνῶ ὁ ἀντιλέγων εἰς αὐτοὺς ἐφάνη νέος Πρωτεύς ἢ ἄλλος Χαμαιλέων, μεταβάλλων πολλὰς δοξασίας, ὅπως ἐκεῖνος μορφάς, ἐνίοτε δὲ ἐπιδεικνύων καὶ δοξασίας ἀντικειμένας ἀλλήλων. Ἐκτιμᾶται λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὡς ἀποδειχθεὶς πολὺ κακοηθέστερος τοῦ Βαρλαᾶμ, κατὰ δὲ τὴν κακοδοξίαν ἀκριβῶς ἄλλος ἐκεῖνος. Ἀκολουθοῦν δὲ ταῦτα συνοδικὸς τόμος, φρικώδεις ἀφαι καὶ δειναὶ ἀποτάξεις, πέρα τῶν δεινῶν μάλιστα, ἀσκηρύττουσαι τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας καὶ ἀποκόπτουσαι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὅσους εἰς τὸ ἐξῆς τολμοῦν νὰ κατατρέχουν τὴν εὐσέβειαν τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν²⁴.

12

Ἄλλ' ἄς ἐπιστρέψωμεν πρὸς τὸν ἀληθῶς λογοποιὸν ἀρχιποίμενα τοῦτον καὶ ἀναιδῆ λογογράφον τοῦ περιφανοῦς ψεύδους. Οὗτος εἶναι ὁ Παλαμᾶς, «ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη ὅταν ἐσὺ ἦσο παρῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν»; Καὶ ὅμως ἀφ' ὅτου ἔφυγεν ἀπὸ τὴν γῆν ὁ βασιλεύς ἐκεῖνος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου συνεκροτήθη ἡ σύνοδος ἐκείνη, καὶ χάριν τοῦ ὁποῖου δὲν ἔμεινεν ἀνήκουστος οὔτε εἰς τοὺς μακρινοὺς τόσον ἢ ἡττα τοῦ Βαρλαᾶμ ὅσον τὸ ἀλάνθαστον τοῦ Παλαμᾶ εἰς τὴν εὐσέβειαν, μέχρις ὅτου ἡ Κωνσταντινούπολις εἶδε σὲ ἐμπορευόμενον τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα, ἐπέρασαν τρία ἔτη πλήρη. Πῶς λοιπὸν «ὁ Παλαμᾶς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ὅταν ἐσὺ ἦσο παρῶν;».

ἀνεφάνη»; *Εἰ δέ τις ἄλλος παρ' ἐκεῖνόν ἐστιν, ὃν νῦν λέγεις, πῶς τὴν ἐξελεγχθεῖσαν ὑπ' ἐκείνου πρὸ τοσούτου χρόνου Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δυσσέβειαν ἐν τοῖς ἐξῆς αὐτὸς ὑπάρχεις στηρίζων; Ἄλλ' «εἶδον», φησί, 5 «πράξεις καὶ γράμματα Ἰωάννου τοῦ παναγιωτάτου δεσπότη μου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐν μὲν τιμιώτατον γράμμα πρὸς τὸν Χίου κατὰ τινος Μάρκου τὰ τοῦ Παλαμᾶ φρονοῦντος».*

13 *Ἔστι μὲν οὖν γεγραμμένον τοῦτο τὸ γράμμα, ἀλλ' οὐ μόνον ἐπὶ τῆς νήσου τὸν γεγραφότα τηνικαῦτα κατήσχυνε, παρρησίᾳ περιβρισμένον καὶ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἀκυρωθέν, ἅτε τᾶληθές εἰδόντων ὑπὸ τῶν ἐκεῖθεν ἐνδημούντων ταῖς συνόδοις ἐκείναις, ἐκ πολλοῦ μὲν ἀγγελθέν, τηνικαῦτα δὲ ἀναμνησθέν ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς 15 τοῦ Παλαμᾶ προσηγορίας, ἀλλὰ καὶ νῦν αἰσχύνη τὸν προτείνοντα τοῦτο περιβάλλει λαμπρᾶ τῆς γὰρ ἐνδημίας αὐτοῦ καὶ τοῦτο προγενέστερον ἦν. Οὐκοῦν ἐλέγχεται κἀντεῦθεν ψευδῶς εἰπὼν τὸν Παλαμᾶν αὐτοῦ παρόντος ἀναφανῆναι, οἷον αὐτὸς ψευδόμενος γράφει. 20 Ἄλλὰ καὶ «ἕτερον», φησὶν, «εἶδον γράμμα πατριαρχικὸν πρὸς τινὰς ἀγιορείτας γράψαντάς τι περὶ τοῦ Παλαμᾶ πρὸς αὐτόν».*

14 *Καὶ μὴν Ἀγιορειτικὸς κοινὸς ἐστὶ τόμος τρανώς ἄγαν ἀποφαινόμενος, μηδένα ποτὲ παραδέξεσθαι πρὸς 25 κοινωνίαν, ὅστις μὴ τῷ Παλαμᾶ κατ' εὐσέβειαν δμόφρων ἐστί. Πῶς οὖν «τι» καὶ «περὶ τοῦ Παλαμᾶ» καὶ «τινες», ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ αὐτοῦ τε καὶ πάντες καὶ τούτω τὰ κάλλιστα μαρτυροῦντες ἔγραψαν; Ἰσασι τᾶληθές κἀν τούτω καὶ συμμαρτυρήσουσιν οἱ τῶν ἐν τέλει παρᾶ 30 τῶν αὐτῶν τὰ παραπλήσια δεξάμενοι γράμματα, καὶ πρὸς τούτοις ἢ θεοστεφῆς καὶ κρατίστη βασιλῆς. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο σμικρύνων οὗτος, αὔξει κἀντεῦθεν ἑαυτῷ τὸ ψεῦδος. Τό γε μὴν ψεῦδος εἶναι πάλιν ἐκεῖνο, τὸ τοῖς ἀγιορείταις ἐπιστεῖλαι τολμῆσαι καθ' ἡμῶν τὸν αὐτῷ*

Ἐὰν δὲ αὐτὸς τὸν ὁποῖον λέγεις ἐσὺ τώρα εἶναι κάποιος ἄλλος, διάφορος ἐκείνου, πῶς ἐσὺ ὁ ἴδιος στηρίζεις εἰς τὴν συνέχειαν τὴν ὑπ' ἐκείνου πρὸ τόσου χρόνου ἐξελεγχθεῖσαν δυσσέβειαν τῶν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου; Ἄλλά, λέγει, «εἶδον πράξεις καὶ γράμματα Ἰωάννου τοῦ παναγιωτάτου δεσπότη μου καὶ οἴκουμενικοῦ πατριάρχου, ἔν τιμιώτατον γράμμα πρὸς τὸν μητροπολίτην Χίου ἐναντίον κάποιου Μάρκου, ὁμόφρονος τοῦ Παλαμᾶ».

13

Τοῦτο τὸ γράμμα λοιπὸν ἔχει γραφῆ, ἀλλὰ δὲν κατήσχυνε μόνον ἐπὶ τῆς νήσου τότε τὸν γράψαντα αὐτὸ, δημοσία περιυβρισθὲν καὶ ἀκυρωθὲν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον τὴν ἀλήθειαν ὑπὸ τῶν παρισταμένων ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὰς συνόδους ἐκείνας. Τὸ γράμμα αὐτὸ ἀνηγγέλθη ἀπὸ πολὺν χρόνον, ἀπὸ τότε δὲ ἀνεφέρθη μὲ αὐτὴν ταύτην τὴν ὀνομασίαν τοῦ Παλαμᾶ, ἀλλὰ καὶ τώρα περιβάλλει μὲ λαμπρὰν αἰσχύνην τὸν προβάλλοντα αὐτὸ διότι καὶ τοῦτο ἦτο προγενέστερον τῆς ἐνδημίας αὐτοῦ ἐδῶ. Ἐπομένως καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἐλέγχεται ψευδὲς ὅτι ὁ Παλαμᾶς ἐνεφανίσθη ὅταν αὐτὸς ἦτο παρῶν, ὅπως γράφει αὐτὸς ψευδόμενος. Ἄλλά, λέγει, «καὶ ἄλλο πατριαρχικὸν γράμμα εἶδον πρὸς κάποιους ἀγιορείτας οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν πρὸς αὐτὸν κάτι περὶ τοῦ Παλαμᾶ».

14

Καὶ ὅμως ὑπάρχει κοινὸς Ἀγιορειτικὸς τόμος ἀποφαινόμενος τρανῶς ὅτι δὲν θά παρεδέχοντο οἱ Ἀγιορείται κανένα εἰς κοινωνίαν²⁵, ἐὰν δὲν ἦτο ὁμόφρων μὲ τὸν Παλαμᾶν εἰς εὐσέβειαν. Πῶς λοιπὸν «κάτι» καὶ «περὶ τοῦ Παλαμᾶ» καὶ «κάποιοι», καὶ ὄχι ἔγραψαν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὅλοι μαρτυροῦντες τὰ κάλλιστα δι' αὐτόν; Γνωρίζουν καὶ εἰς τοῦτο τὴν ἀλήθειαν καὶ θά τὴν ἐπιβεβαιώσουν οἱ ἐκ τῶν ἐν τῇ κυβερνήσει λαβόντες ἀπὸ τοῦς ἰδίους παρόμοια κείμενα, πρὸς τούτοις δὲ ἡ θεοστεφῆς καὶ κρατίστη βασιλίς. Ἄλλὰ μικρύνων οὗτος καὶ τοῦτο, αὐξάνει καὶ μὲ αὐτὸ τὸ ψεῦδος του. Τὸ ὅτι ὅμως εἶναι ψεῦδος πάλιν ἐκεῖνο, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐτόλμησε νὰ στείλῃ ἐπιστολὴν πρὸς τοῦς Ἀγιορείτας ἐναντίον ἡμῶν ὁ πατριάρχης ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν αὐτόν τὸ ψεῦδος, μάρτυρες εἶναι

τοῦ ψεύδους ἄρξαντα πατριάρχην, μάρτυρες οἱ κατὰ τὸ
 "Ἄγιον" Ὅρος πάντες· οὐδεὶς γὰρ ἐκείνων οὐδέποτε οὐ-
 δὲν ἐδέξατο γράμμα πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ πατριάρχου
 πεμφθὲν τοιοῦτον. Εἰ δ' ὁ καθηγεμὼν αὐτῶ τῶν ψευ-
 5 σμάτων οὗτος, ὃ τοῖς ἐκεῖ πέμπειν οὐκ ἂν ἐθάρρησεν
 ἐνταῦθα πρὸς ἀπάτην ὑπέδειξεν αὐτῶ τε καὶ τοῖς οἴοις
 αὐτός, τῶν αὐτοῦ τρόπων οὐδὲν ἀπαῖδον.

15 Ἐπεὶ καὶ τὸ τοῦ Θεουπόλεως τοῦτο γράμμα τῶν
 τούτου τοιούτων τρόπων ἀτεχνῶς ἤρτηται· πόθεν γὰρ
 10 ἐκείνω, καὶ ταῦτ' ἐν Κωνσταντινουπόλει, τόμους συντι-
 θέναι περὶ δογμάτων; Συνόδου μὲν γὰρ ἄνευ παντελῶς
 ἄθεσμον. Εἰ δὲ κοινῇ συνόδῳ συγκεκροτημένη παρῆν,
 οὐκ ἂν αὐτὸς παρῆκε μὴ τοῦτ' εἰπεῖν· ἄλλως τε καὶ ὁ
 τόμος οὗτος τοῖς δυσὶ τουτοισὶ πατριαρχαῖς κοινὸς ἂν
 15 ἦν. Εἰ δ' ἐκεῖνος ἰδίαν ἐποιῆσατο σύνοδον οὐκ ἐν ἐπαρ-
 χία ἰδία, καὶ οὕτω καθαιρέσει τελέα κατὰ τοὺς ἱεροὺς
 κανόνας ὑπεύθυνος. Ἄρ' οὐ ταῦτ' ἄμφω πανταχόθεν
 συνάγεται τό τε ψεύδους προστάτας ἀμφοτέρους εἶναι
 τοὺς πατριάρχας καὶ τὸ τὸν μείζω θάτέρῳ προεξάρχειν
 20 τοῦ κατ' εὐσέβειαν ψεύδους, οὗ καὶ τὰ γράμματα πρό-
 φασιν ἄτερος οὗτος ἰσχυρίζεται σχεῖν;

16 Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' ἐμφανές τι περὶ δογμάτων ἐν τοῖς
 οὕτω μάτην καὶ συντεθειμένοις καὶ προτεθειμένοις γράμ-
 μασι κεῖται. Πόθεν οὖν σὺ ταῦθ' οὕτω μεμνημένος ἐν
 25 τοῖς σοῖς ἀναφανδὸν προὔθηκας, ὃ τοσοῦτον ὑστερήσας
 τῶν συνόδων ἐκείνων; Παρίημι γὰρ τὰ τῆς σῆς ἀγροι-
 κίας, δι' ἣν οἴκοθεν οὐδὲν τοιοῦτον τυγχάνεις ἐξεπιστά-
 μενος· ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἐν γωνία καὶ πολλῶ σκότῳ τὰ
 τοῦ σκότους διδαχθεῖς ἀπ' ἐκείνου καὶ σαυτοῦ κατα-
 30 ψεύδη λέγων ἐν τοῖς γράμμασιν ἰδεῖν, ὧν οὐδὲν ἔστιν
 ἐν αὐτοῖς γεγραμμένον. Σοὶ γε μὴν ὡς ὅσον οὐπω μι-
 κρὰν ἀποδημήσοντι τῶν ἐνθάδε παρ' ἐκείνου φανεροῦς

ὅλοι οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὸ "Ἅγιον Ὄρος" διότι κανεῖς ἀπὸ ἐκείνους δὲν ἔλαβε ποτέ τοιοῦτον γράμμα σταλὲν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν πατριάρχην. Ἐὰν δὲ ὁ διδάσκαλός του αὐτός εἰς τὴν ψευδολογίαν δὲν ἐτόλμησε νὰ στείλῃ εἰς τοὺς ἐκεῖ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ὑπέδειξεν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ὁμοίους του, εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον δὲν ἀπάδει τῶν τρόπων του.

15 "Ἄλλωστε καὶ τὸ τοῦ Θεουπόλεως τοῦτο γράμμα εἶναι ὀλοσχερῶς ἐξηρητημένον ἀπὸ τοὺς τοιούτους τρόπους τούτου· διότι ἀπὸ ποῦ ἀρύεται ἐκεῖνος τὸ δικαίωμα νὰ συντάσῃ τόμους περὶ δογμάτων, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν; Τοῦτο εἶναι ἐντελῶς παράνομον χωρὶς σύνοδον. Ἐὰν δὲ παρευρίσκετο εἰς σύνοδον ἀπὸ κοινοῦ συγκροτημένην, δὲν θὰ παρέλειπε νὰ μὴ τὸ εἶπῃ αὐτός· ἄλλωστε τότε καὶ ὁ τόμος οὗτος θὰ ἦτο κοινός τῶν δύο τούτων πατριαρχῶν. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνος συνεκρότησεν ἰδιαιτέραν σύνοδον ὄχι εἰς ἰδικὴν του ἐπαρχίαν, τότε εἶναι ἔνοχος εἰς πλήρη καθαίρεσιν κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας. Ἄρα δὲν προκύπτουν ἀπὸ παντοῦ τὰ δύο ταῦτα, ἀφ' ἑνός μὲν ὅτι ἀμφότεροι οἱ πατριάρχαι εἶναι πρωταγωνισταὶ τοῦ ψεύδους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ὁ μεγαλύτερος προεξάρχει τοῦ ἄλλου εἰς τὸ κατ' εὐσέβειαν ψεῦδος, αὐτός τοῦ ὁποίου τὰ γράμματα ἰσχυρίζεται ὁ ἄλλος οὗτος ὅτι ἔλαβεν ὡς πρόφασιν;

16 Ἄλλ' ὅμως εἰς τὰ οὕτω ματαίως συντεταγμένα καὶ παρατεθειμένα γράμματα δὲν ἀπαντᾶται τίποτε ἐμφανές περὶ δογμάτων. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἐδιδάχθης ταῦτα οὕτως καὶ τὰ παρέθεσες ἀναφανδόν, ἐσύ ὁ ὁποῖος τόσον καθυστέρησες εἰς ἐκείνας τὰς συνόδους; Διότι παραλείπω τὰ τῆς ἀπαιδευσίας σου, λόγῳ τῆς ὁποίας δὲν συμβαίνει νὰ γνωρίζῃς οἴκοθεν τίποτε τοιοῦτον· ἀλλ' ὅπως φαίνεται, διδαχθεὶς ἀπὸ ἐκείνον τὰ τοῦ σκότους εἰς τὴν γωνίαν²⁶ καὶ τὸ σκότος ψευδολογεῖς ἐναντίον σεαυτοῦ λέγων ὅτι εἶδες εἰς τὰ γράμματα πράγματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο τίποτε γραμμένον εἰς αὐτά. Ἐσύ βεβαίως, καθὼς μέλλεις ἐντός ὀλίγου νὰ ἀπομακρυνθῇς ἀπὸ ἐδῶ, ἐπιθυμεῖς νὰ γράφῃς

γράφειν ἐφεῖται, ἃ γράφειν ἐμφανῶς ἐκεῖνος οὐδαμῶς εὐτολμος, τοὺς τῆς ἀληθείας οὐκ ὀλίγους οὐδὲ τοὺς τυχόντας ὄντας αἰσχυρόμενος μάρτυρας. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν πράξεων, ἃς φήσ, αἱ μὲν εἰσι παντελῶς ψευδεῖς
5 αἱ δὲ μεσταὶ ψεύδους, αἱ δὲ καὶ κοινὸν ἔχουσι προσηρητημένον ἕτερον ψεῦδος παρὰ σοῦ τοῦ προστιθέντος ἐπὶ ψεύδει ψεῦδος, τὸ μὴ θεατὴν σχεῖν τὸν ἰδεῖν αὐτὰς ψευδῶς γράφοντα.

17 Τὸ μὲν οὖν κληθέντας ἡμᾶς, ὡς αὐτός φησι, συνό-
10 δου συγκροτηθείσης, ἀποδρᾶναι πρὸς τὴν τῆς Θράκης Ἑράκλειαν, ὅλον ψεῦδος, καὶ μάρτυς ὁ τοῦ Ἀγίου Ὁρους τὰ πρῶτα φέρων, ἀνὴρ εἶπερ τις αἰδεσιμώτατος καὶ πιστότατος, ἀρετῆ καὶ σοφία καὶ ἡλικία προήκων, καὶ ὁ τῶν ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει τῆς Φιλοθέου καλουμένης
15 μονῆς ἡγούμενος, ὅς τε κριτῆς τῶν Ρωμαίων, ὁ σοφὸς νομοφύλαξ, καὶ ὁ σακελλίου τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, καὶ πρὸς τούτοις δύο ἐκκλησιαστικοὶ ὑπηρέ-
ται. Καὶ γὰρ οὗτοι μέλλοντι τῷ Παλαμᾷ πρὸς Ἑράκλειαν ἀπιέναι, συνόντι τῷ πρώτῳ τοῦ Ὁρους, ἐφί-
20 στανται κατὰ τὴν εἰς ὄνομα τιμωμένην μονὴν τοῦ τιμίου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, καὶ πεμφθῆναι παρὰ τῆς βασιλείας οἱ τῆς ἐκκλησίας ἔλεγον, ὥστε δηλῶσαι οἱ βασιλικὸν εἶναι θέλημα τοῖς βασιλείοις ἐνδημῆσαι τηνικαῦτα τοῦτον. Ὁ δ' οὐκ εἶχε συμβαλεῖν,
25 τί βούλεται τὸ τοὺς ὑπηρετουμένους τῇ ἐκκλησίᾳ βασιλικὰ κομίζειν μηνύματα, συνῆκε δ' ὅμως πατριαρχικὸν εἶναι δόλον, ὃν δὴ καὶ μετ' οὐ πολὺ μεμαθήκαμεν, εἰ καὶ προσγράφειν ἐνταῦθα τοῦτον τὸ μῆκος τῶν λόγων οὐ συγχωρεῖ.

1830 Ἐδοξε δὴ τῷ σεβασμιωτάτῳ πρώτῳ καὶ ἡμῖν τῶν προσηκόντων εἶναι, πέμπαντας μαθεῖν, τί ποθ' ἢ κλη-
σις βούλεται. Καὶ τὸν εἰρημένον ἡγούμενον ὁ πρῶτος μετακαλεσάμενος (τῇ γὰρ μονῇ τοῦ Χριστοῦ προδρόμου καὶ αὐτὸς αὐτῷ συμπαρῆν) πέμπει πρὸς τὸν πατρι-
35 ἀρχὴν ἐροῦντα· «φήμη τις πρὸς ἡμᾶς ἦλθεν ὡς συγκρο-

φανερῶς ἐκ μέρους ἐκείνου, ὅσα δὲν τολμᾶ νὰ γράφῃ ἐκείνος ἐμφανῶς, αἰσχυνόμενος τοὺς μάρτυρας τῆς ἀληθείας, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι ὀλίγοι οὔτε τυχαῖοι. Ἄλλὰ ὅμως καὶ ἐκ τῶν πράξεων τὰς ὁποίας μνημονεύεις, ἄλλαι μὲν εἶναι ἐντελῶς ψευδεῖς, ἄλλαι δὲ γεμᾶται ψεῦδος, ἄλλαι δὲ ἔχουν προσητημένον ἄλλο ψεῦδος κοινὸν ἀπὸ σέ ὁ ὁποῖος προσθέτεις ψεῦδος ἐπὶ ψεῦδος, τὸ ὅτι δὲν εἶχον θεατὴν τὸν γράφοντα ψευδῶς ὅτι εἶδε ταύτας.

17

Τὸ ὅτι λοιπὸν προσκληθέντες ἡμεῖς, ὅπως λέγει αὐτός, εἰς συγκροτηθεῖσαν σύνοδον ἀπεδράσαμεν εἰς τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θράκης, εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ψεῦδος, καὶ μάρτυς περὶ τούτου εἶναι ὁ πρῶτος τοῦ Ἁγίου Ὀρους, ἀνὴρ ὑπὲρ πάντα ἄλλον αἰδεσιμώτατος καὶ πιστότατος, ἐξ ἀρχῶν εἰς ἀρετὴν καὶ σοφίαν καὶ ἡλικίαν, ὁ ἡγούμενος τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς Φιλοθέου, ὁ κριτὴς τῶν Ρωμαίων, ὁ σοφὸς νομοφύλαξ, ὁ τοῦ σακελλίου τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἐπὶ πλέον δὲ δύο ἐκκλησιαστικοὶ ὑπηρέται. Πράγματι οἱ τελευταῖοι οὔτοι, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς Ἡράκλειαν ὁ Παλαμᾶς, παρευρισκομένου τοῦ πρώτου τοῦ Ὀρους, προσέρχονται εἰς τὴν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ τιμίου προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου τιμωμένην μονὴν καὶ ἔλεγον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὅτι ἐστάλησαν ἀπὸ τὴν βασιλείαν, διὰ νὰ τοῦ δηλώσουν ὅτι εἶναι βασιλικὸν θέλημα νὰ μεταβῇ οὔτος τότε εἰς τὰ ἀνάκτορα. Αὐτὸς δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ, πῶς συνέβαιναν οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ μεταφέρουν βασιλικά μηνύματα, ἀντελήφθη ὅμως ὅτι ἦτο πατριαρχικὸς δόλος, τὸν ὁποῖον μετὰ ὄχι πολὺν χρόνον ἐμάθομεν, ἂν καὶ τὸ μῆκος τῶν λόγων δὲν ἐπιτρέπει νὰ τὸν ἐκθέσωμεν ἐδῶ.

18

Ἐσκέφθημεν λοιπὸν ὁ σεβασμιώτατος πρῶτος καὶ ἡμεῖς ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ στείλωμεν διὰ νὰ μάθωμεν, τί σημαίνει αὐτὴ ἡ πρόσκλησις. Προσκαλέσας δὲ ὁ πρῶτος τὸν εἰρημένον ἡγούμενον (διότι καὶ αὐτὸς παρευρίσκετο εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου τοῦ Χριστοῦ), τὸν στέλλει εἰς τὸν πατριάρχην, διὰ νὰ εἴπῃ· «ἦλθεν εἰς ἡμᾶς

τεῖσθαι σύνοδος ἔτι μέλλει περὶ τῆς ὑπὸ Βαρλαάμ καὶ
 Ἀκινδύνου, τῶν συνοδικῶς καταδικασμένων τῆτες,
 κεκινημένης ὑποθέσεως τῶν δογμάτων, ἀληθῆ δ' ὅμως
 ἡμεῖς εἶναι τὴν φήμην ταύτην ἀποδεχόμεθα. Μόνον ἔ-
 5 στω γνώριμος ἡμῖν ἡ κυρία, ἵνα πάντες συνέλθωμεν·
 οὐ γάρ δὴ τοῦ Παλαμᾶ μόνου τὸ τῆ παρὰ τοῦ Βαρλαάμ
 καὶ Ἀκινδύνου ἀθετουμένη εὐσεβεία συνηγορεῖν». Τοῦτ'
 ἀκούσας ὁ πατριάρχης, ἐπανιόντι τῷ ἡγουμένῳ συνα-
 ποστέλλει τὸν νομοφύλακα καὶ τὸν σακελλίου, δι' ἐκεί-
 10 νων ἀποκρινόμενος· «ἐγὼ τὰς πρὸ τοῦ Συνοδικοῦ τόμου
 γεγεννημένας συνόδους ἀποχρώσας ἡγοῦμαι καὶ οὐδεμί-
 αν ἑτέραν ἐθέλω περὶ τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης συγκρο-
 τεῖν σύνοδον, ἀλλὰ τὰ τῷ Παλαμᾶ περὶ αὐτῆς συγγρα-
 φέντα διελθεῖν αὐθις βούλομαι». Πρὸς δὲ πάλιν ἀντα-
 15 πεκρινᾶμεθα δι' ἐκείνων, ὡς «ὧν ἔγνωσ ἡμετέρων δο-
 γμᾶτων τὰ ἡμέτερα συγγράμματα διελθῶν, πολλῶν πα-
 ρόντων καὶ τοῦ σοφοῦ νομοφύλακος τουτουὶ καὶ ἂ με-
 τὰ τῆς συνόδου πάσης καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ θειο-
 τάτου βασιλέως ἡμῶν ἐκείνου καὶ αὐτὸς ἐκύρωσας,
 20 οὗτ' ἀφαιροῦμεν οὔτε προστίθεμεν, ἀλλὰ καὶ ἀναθέμα-
 τι καθυποβάλλομεν τὸν προστιθέντα ἢ ἀφαιροῦντα. Ὁ-
 ρῶμεν δέ σοι τοὺς ἀποκηρύκτους ἐκείνους συνόντας καὶ
 τὴν κακουργίαν ὑφορῶμενοι — πᾶν γάρ γραμμα πρὸς
 κακουργίαν εὐεπιχείρητον — τοῦτ' οὐχ ἔτοιμοι παρέ-
 25 χεῖν ἐσμέν ἀρτίως». Καὶ ὁ ἀκούσας, οὐδὲν ἔτι πρὸς
 ἡμᾶς εἶπεν. Ὁ δὲ συγγραφεὺς τῶν ποικίλων ψευσμά-
 των οὗτος, κληθέντας ἡμᾶς ἐπὶ σύνοδον οὐκ ἀπαντῆ-
 σαι, φησὶν, ἀλλὰ πρὸς τὴν Ἡράκλειαν ἀποδρᾶναι, καί-
 τοι μεθ' ἃ νῦν ἔφημεν ἐκδημήσαντες, μετὰ τὴν ἐκεῖθεν
 30 ἐπάνοδον δύο διεκαρτερήσαμεν ἐφεξῆς ἡμεῖς μῆνας ὀ-
 λους ἐν τῷ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἐπωνύμῳ ναῶ, σύνο-
 δον ἐπικαλούμενοι, τοῦ πρὸς δὲ ἀνέθετο ταῦτα καὶ παρ'

κάποια φήμη ὅτι πρόκειται νὰ συγκροτηθῆ πάλιν σύνοδος περὶ τῆς ἀνακινήσεως δογματικῆς ὑποθέσεως ὑπὸ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου, οἱ ὅποιοι κατεδικάσθησαν τὸ ἔτος τοῦτο, ἡμεῖς δὲ θεωροῦμεν ἀληθῆ τὴν φήμην ταύτην. Μόνον ἄς μᾶς γνωρισθῆ ἡ ὀρισθεῖσα ἡμέρα, διὰ νὰ συνέλθωμεν ὅλοι· διότι δὲν εἶναι μόνον τοῦ Παλαμᾶ καθῆκον νὰ συνηγορῆ ὑπὲρ τῆς ἀθετουμένης ἀπὸ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον εὐσεβείας». Ἀκούσας τοῦτο ὁ πατριάρχης, στέλλει μαζί μὲ τὸν ἡγούμενον κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ τὸν νομοφύλακα καὶ τὸν τοῦ σακελλίου, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεκρίθη· «ἐγὼ θεωρῶ τὰς συνόδους αἱ ὅποιαι ἔγιναν πρὸ τοῦ Συνοδικοῦ τόμου ἐπαρκεῖς καὶ δὲν θέλω νὰ συγκροτήσω καμμίαν ἄλλην σύνοδον περὶ τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης, θέλω ὅμως νὰ ἐξετάσω πάλιν τὰ περὶ αὐτῆς συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ». Πρὸς τοῦτον ἀπεκρίθημεν πάλιν δι' ἐκείνων, ὅτι «ἐκ τῶν δογμάτων ἡμῶν τὰ ὁποῖα ἐγνώρισες ἀναγνώσας τὰ συγγράμματά μας, ἐπὶ παρουσία πολλῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αὐτός ἐδῶ ὁ σοφός νομοφύλαξ καὶ τὰ ὁποῖα ἐπεκύρωσες καὶ σὺ ὁ ἴδιος μαζί μὲ ὅλην τὴν σύνοδον καὶ τὴν σύγκλητον καὶ ἐκείνον τὸν θειότατον βασιλέα ἡμῶν, οὔτε ἀφαιροῦμεν οὔτε προσθέτομεν, ἀλλὰ καὶ καθυποβάλλομεν εἰς ἀνάθεμα τὸν προσθέτοντα καὶ ἀφαιροῦντα. Βλέπομεν δὲ νὰ συνυπάρχουν εἰς τὸ περιβάλλον σου ἐκείνοι οἱ ἀποκήρυκτοι καὶ ὑποπτευόμενοι τὴν παραχάραξιν —διότι πᾶν γραπτὸν ὑπόκειται εὐκόλως εἰς παραχάραξιν— δὲν εἴμεθα τώρα ἔτοιμοι νὰ σοῦ παραδώσωμεν ταῦτα». Αὐτὸς δὲ ἀκούσας ταῦτα, δὲν εἶπε πλέον τίποτε πρὸς ἡμᾶς. Ὁ δὲ συγγραφεὺς οὗτος τῶν ποικίλων ψευσμάτων λέγει ὅτι, ἐνῶ ἐκλήθημεν εἰς σύνοδον, δὲν μετέβημεν, ἀλλὰ ἀπεδράσαμεν εἰς Ἡράκλειαν. Καὶ ὅμως ἡμεῖς ἀναχωρήσαντες ἔπειτα ἀπὸ ὅσα εἶπομεν ἐδῶ, μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἀπὸ ἐκεῖ ἡμεῖς ἐμείναμεν δύο συνεχεῖς ὀλοκλήρους μῆνας εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἐπικαλούμενοι σύνοδον, ἐνῶ ὁ ἡγέτης πρὸς τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσε ταῦτα ὁ συγγραφεὺς καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον

οὐ κεκίνηται τοιαῦτα γράφειν μὴ σύνοδον ἀθροῖσαι θαρ-
ρήσαντος.

19 Ἄλλὰ καὶ τὸ τῆς Ἡρακλείας ἡμᾶς ἐπαναχθῆναι δο-
γμάτων ἔνεκεν, ὡς ἐκεῖ θορυβουμένων τινῶν ὑφ' ἡ-
5 μῶν τούτων ἔνεκεν, οὐδεμίαν ἀπολείπει ψεύδους ὑπερ-
βολήν. Καὶ μάρτυς, αὐτός τε ὁ ἐπαναγαγὼν τηνικαῦτα
Σκουταριώτης, ὁ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν ἀναμνήσεων τετα-
γμένος, ἀνθρωπος ἀρετῆ τε καὶ λόγου παιδεία καὶ κα-
λοκαγαθία πάση κεκοσμημένος, ἅτε καὶ παίδευμα τελῶν
10 τοῦ πολλοῦ τὰ πάντα καὶ θαυμασιωτάτου βασιλέως ἐ-
κείνου, τοῦ ἐπὶ πάππου τοῦ νῦν κρατίστου βασιλέως ἡ-
μῶν, ἔτι γε μὴν καὶ τὸ γεγονὸς καὶ δι' αὐτοῦ κομισθὲν
ἐκεῖθεν περὶ ἡμῶν ἐμάρτυρον γράμμα.

20 Καὶ γὰρ ὁ Παλαμᾶς τοὺς πολιτικούς ἐκκλίνειν ἔθος
15 ἔχων ἀεὶ θορύβους, ὡς οὐπω μὲν καιρὸν εἶχεν ἐπανελ-
θεῖν εἰς τὸ τῆς ἀγιωσύνης φερωνύμως ἐπώνυμον Ὀ-
ρος, ἥδει δὲ τὴν Ἡράκλειαν ἔχουσάν πη πρὸς ἡσυχίαν
ἐπιτηδείως, ἐπ' αὐτὴν ἤκει τότε καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ πρὸς
θάλατταν τετραμμένοις ἐνδιητᾶτο. Τεττάρων οὖν πα-
20 ραρρυνέντων μηνῶν ὁ μετὰ τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἐκδημίαν
τοῦ φιλευσεβοῦς βασιλέως τοῖς Βαρλααμίταις προσθέ-
μενος πατριάρχης, πάλιν ἐρεθίζει κατ' αὐτοῦ τοὺς κρα-
τουῦντας, ὡς ἄρα τοῖς αὐτοῖς πολεμοῦσιν αὐτός τι συμ-
πράξων ἀπόδημος ἐγεγόνει. Πέμπεται τοίνυν ὁ ἐπὶ τῶν
25 ἀναμνήσεων οὗτος ἐξετάσων, εἰ τοῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ
τῷ τὴν ἀρχὴν ἐπιτετραμμένῳ τῆς πόλεως συνελθῶν δι-
ερευνᾶται παντοίως καὶ τὸ ἀναφανὲν ἀληθὲς παραδοὺς
γραφῆ κομίζει τοῖς πέμπασιν, ἐν ἧ καὶ ὄρκον οὕτω δό-
ξαν αὐτοῖς προσέθηκαν, ὡς φεύγοντι τῷ Παλαμᾶ πάν-
30 τας, οὐδεὶς τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἐκείνην ἢ τῶν ἔξωθεν
ἀφικνουμένων εἰς ὁμιλίαν αὐτῷ συνῆλθεν. Ὁ δὲ κα-
τὰ τὴν Σολομῶντος σοφίαν παρ' ἑαυτοῦ ἐκχέων τὸ
ψιῦδος ὡς μάρτυς ἄδικος, «ἐκεῖ τοῦτον», φησί, «φω-
ραθέντα κακῶς διδάσκοντα καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἐπανα-
χθῆναι καὶ εἰς φυλακὴν βληθῆναι, ἵνα μὴ διαφθείρη τὴν

έκινήθη νὰ γράψη ταῦτα δὲν ἐτόλμησε νὰ συγκαλέσῃ σύνοδον.

19 Ἄλλὰ καὶ τὸ ὅτι ἐπανεφέρθημεν ἡμεῖς ἀπὸ τὴν Ἡράκλειαν λόγῳ δογμάτων, διότι δῆθεν ἐθορυβοῦντο μερικοὶ ἐκεῖ ἀπὸ ἡμᾶς δι' αὐτά, δὲν στερεῖται καμμιάς ὑπερβολῆς ψεύδους. Καὶ μάρτυς εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος μᾶς ἐπανεφέρει τότε, ὁ ἀρμόδιος ἐπὶ τῶν βασιλικῶν ἀναμνήσεων Σκουταριώτης, ἄνθρωπος κεκοσμημένος μὲ ἀρετὴν, παιδεῖαν λόγου καὶ πᾶσαν καλοκαγαθίαν, καθ' ὅσον ἦτο μαθητὴς ἐκείνου τοῦ καθ' ὅλα μεγάλου καὶ θαυμασιωτάτου βασιλέως, τοῦ προπάππου τοῦ τώρα κρατίστου βασιλέως ἡμῶν, προσέτι ὅμως καὶ τὸ συνταχθὲν καὶ μεταφερθὲν δι' αὐτοῦ ἀπὸ ἐκεῖ ἐμάρτυρον γράμμα περὶ ἡμῶν.

20 Πράγματι ὁ Παλαμᾶς, συνηθισμένος νὰ ἀποφεύγῃ πάντοτε τὰς πολιτικὰς ταραχάς, ἐπειδὴ δὲν εὔρισκεν ἀκόμη εὔκαιρον νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὸ Ὄρος τῆς ἀγιωσύνης, ἐγνώριζε δὲ ὅτι ἡ Ἡράκλεια ἦτο κάπως κατάλληλος πρὸς ἡσυχίαν, ἔφθασε τότε εἰς αὐτὴν καὶ διέτριβεν εἰς τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν ἐστραμμένα μέρη. Ὄταν λοιπὸν ἐπέρασαν τέσσαρες μῆνες, ὁ πατριάρχης, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκδημίαν τοῦ φιλευσεβοῦς βασιλέως προσεχώρησεν εἰς τοὺς Βαρλααμίτας, ἐρεθίζει πάλιν κατ' αὐτοῦ τοὺς κυβερνήτας, μὲ τὴν σκέψιν ὅτι δῆθεν αὐτὸς ἀπεδήμησε διὰ νὰ συμπράξῃ μὲ τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν. Στέλλεται λοιπὸν ὁ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων ἀρμόδιος οὗτος, διὰ νὰ ἐξετάσῃ ἐὰν τοῦτο εἶναι ὀρθόν, καὶ συσκεφθεὶς μὲ τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως ἐρευνᾷ παντοιοτρόπως καὶ καταγράψας εἰς γραφὴν τὸ πόρισμα περὶ τῆς ἀληθείας φέρει εἰς τοὺς ἀποστείλαντας. Εἰς τὴν ἔκθεσιν ἐσκέφθησαν νὰ προσθέσουν καὶ ὄρκον, ὅτι, ὅταν ὁ Παλαμᾶς ἔφυγε τοὺς πάντας, κανεὶς ἀπὸ τὴν πόλιν ἐκείνην ἢ ἀπὸ τοὺς ἔξωθεν ἀφικνουμένους δὲν συνήντησεν αὐτόν. Ὁ δὲ ἐκχύνων τὸ ψεῦδος ἀφ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Σολομῶντος ὡς μάρτυς ἄδικος²⁷, λέγει, «ἐπειδὴ οὗτος συνελήφθη ἐκεῖ νὰ διδάσκῃ κακῶς, ἐπανεφέρθη εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰσῆχθη εἰς τὴν φυλακὴν, διὰ νὰ μὴ διαφθείρῃ τὴν Ἐκκλησίαν», καὶ

ἐκκλησίαν», καὶ οὐδὲ τὸν ὑπὸ τῆς ὥρας ἔλεγχον ὁ ψευδομάρτυς ἐδυσωπήθη. Φθινοπώρου γὰρ ἀρχομένου τῆς Ἡρακλείας ἐπαναχθείς, μεσοῦντος ἔαρος συκοφαντία πάλιν ἐφ' οἷς καὶ πρότερον κατ' αὐτοῦ χρησαμένου τοῦ
5 καλοῦ πατριάρχου τῆ φυλακῆ παρεδόθη.

21 Ἄλλὰ καὶ τῶν ὥρων καὶ καιρῶν ἀξιοπιστοτέρα πάλιν μάρτυς ἢ θεοστεφῆς καὶ κρατίστη βασιλῆς καὶ ὁ πανυπερσέβαστος αὐτῆς θεῖος καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος δούξ, ἵνα μὴ λέγω πάντας ἀπαξιαπλῶς τοὺς ἐν τῇ μεγαλοπό-
10 λει ταύτῃ, πλὴν τῶν τῷ Βαβυλαῖμ προσκειμένων, ὡς οὐ δογμάτων ἔνεκα προόδων ὁ Παλαμᾶς εἶρχθη. Καὶ γὰρ οὗτοι πάντες ὑπεραγωνίζονται παρησιᾶ τῶν ἡμετέρων δογμάτων, ταῦτ' οὖν εἰπεῖν τῆς κοινῆς χριστιανῶν εὐσεβείας, ὡς καὶ τῶν μὴ τὴν εὐσέβειαν ὁμοφρονούντων
15 ἡμῖν, εἴ τις ὑπὸ τοῦ πατριάρχου προβιβασθεὶς εἰς ἱερωσύνην μὴ λάθοι, παραυτὰ καθαιρεῖσθαι. Πρὸς δὲ τοῖς πολλοῖς τούτοις καὶ περιφανεστάτοις ἔλέγχοις καὶ αἱ προφάσεις αὐταὶ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τούτων ψευσμάτων πλεῖν ἢ δύο ἔτη τὴν ἐνδημίαν προὔλαβον τοῦ
20 καθ' ἡμῶν συγγραφέως. Ὁ δέ, «παρόντος αὐτοῦ», φησὶν, «ἀναφανῆναι τὸν Παλαμᾶν τοιοῦτον» καὶ ἰδεῖν καὶ ταύτας, ἃς αὐτὸς πλάσας ἢ παρὰ τῶν πλασάντων παραλαβῶν ἐπιμαρτύρεται κατ' ἐκείνου πράξεις.

22 Ἄρ' οὐχὶ καὶ τῶν Σωσάννης τῆς πάλαι καὶ τῶν
25 τοῦ Κυρίου ποτὲ καταμαρτυρούντων χείρων οὗτος ὁ ψευδομάρτυς; Οἱ μὲν γάρ, ὄντες δύο, ἐν εἶπον ψεῦδος· πολλὰ δ' οὗτος εἷς. Οἱ δέ, πολλὰ μὲν πλάττοντες ἦσαν, ἀλλὰ καὶ πολλοί, καθάπερ οἱ εὐαγγελισταί φασιν, ἦσαν· οὗτος δ' εἷς ὢν, οὐδ' ἂ διήλθομεν ἐψεύσατο μόνον, ἀλ-
30 λὰ καὶ περὶ τοῦ ὑποψηφίου Μονεμβασίας ἱεροῦ Ἰσιδώρου διαλαμβάνει, ὡς καὶ τοῦτ' ἰδὼν, ὁ μήπω τότε μηδὲ

28. Δαν. Σωσ. 1, κ.ε.

29. Εἰς τὸ ὑπὲρ τῶν ἰ. ἡσυχάζοντων 2, 3, 19 (Π. Χρήστου, τόμ. Α', σ. 548), οἱ πρεσβύτεροι παραδίδονται τρεῖς τὸν ἀριθμὸν.

30. Ματθ. 26, 57-68. Μάρκ. 14, 53-65. Λουκᾶ 22, 66-23, 10, Ἰω. 18, 28-40.

ὁ ψευδομάρτυς δὲν ἐφοβήθη οὔτε τὰν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἔλεγχον. Διότι ἐνῶ ἐπανεφέρθη ἀπὸ τὴν Ἡράκλειαν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου, παρεδόθη εἰς τὴν φυλακὴν κατὰ τὰ μέσα τῆς ἀνοίξεως κατόπιν συκοφαντίας πάλιν κατ' αὐτοῦ ἐκ μέρους τοῦ καλοῦ πατριάρχου διὰ τὰ ἴδια, ὅπως καὶ προηγουμένως, θέματα.

21 Ἄλλὰ ἀξιοπιστοτέρα πάλιν μάρτυς καὶ τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν καιρῶν εἶναι ἡ θεοστεφῆς καὶ κρατίστη βασίλισσα καὶ ὁ πανυπερσέβαστος θεῖος αὐτῆς καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος δούξ, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω ὅλους γενικῶς τοὺς εἰς τὴν μεγαλόπολιν ταύτην παράγοντας, πλὴν τῶν προσκειμένων εἰς τὸν Βαρλαάμ, ὅτι ὁ Παλαμᾶς δὲν ἐτέθη ὑπὸ περιορισμὸν διὰ δογματικούς λόγους. Διότι οὔτοι ὅλοι ὑπεραγωνίζονται δημοσίᾳ τῶν ἡμετέρων δογμάτων, ἢ μὲ ἄλλους λόγους τῆς κοινῆς εὐσεβείας τῶν Χριστιανῶν, ὥστε ἐὰν κανεῖς ἀπὸ τοὺς μὴ ὁμόφρονάς μας κατὰ τὴν εὐσέβειαν προβιβασθῆ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου εἰς τὴν ἱερωσύνην καὶ δὲν διαφύγη τὴν προσοχήν, καθαιρεῖται ἀμέσως. Ἐκτός δὲ τῶν πολλῶν τούτων καὶ περιφανεστάτων ἐλέγχων καὶ αἱ προφάσεις αὐταὶ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τούτων ψευδῶν προηγήθησαν τῆς ἐδῶ ἐνδημίας τοῦ ἐναντίον μας συγγραφέως κατὰ περισσότερα τῶν δύο ἐτῶν. Αὐτὸς δὲ λέγει, «ὅταν αὐτὸς ἦτο παρῶν, ἐνεφανίσθη ὁ Παλαμᾶς τοιοῦτος» καὶ βεβαιώνει ὅτι εἶδε τὰς κατ' ἐκεῖνου πράξεις, τόσον ἐκείνας τὰς ὁποίας ἔπλασεν ὁ ἴδιος ὅσον καὶ ὅσας παρέλαβεν ἀπὸ τοὺς πλάσαντας.

24 Ἄρα δὲν εἶναι ὁ ψευδομάρτυς οὔτος χειρότερος καὶ ἀπὸ τοὺς καταμαρτυροῦντας ἐναντίον τῆς παλαιᾶς Σωσάννης²⁸ καὶ ἐναντίον τοῦ Κυρίου κάποτε; Ἐκεῖνοι μὲν, ὄντες δύο²⁹, εἶπον ἓν ψεῦδος· οὔτος δέ, ἂν καὶ εἷς, λέγει πολλά. Οἱ δὲ ἄλλοι ἔπλαττον μὲν πολλά, ἀλλὰ ἦσαν καὶ πολλοί, ὅπως λέγουν οἱ εὐαγγελισταί³⁰. οὔτος δέ, ἂν καὶ εἷς, δὲν ἐψεύσθη μόνον ὅσα διεξήλθομεν, ἀλλὰ διηγεῖται καὶ τὰ περὶ τοῦ ὑποψηφίου Μονεμβασίας ἱεροῦ Ἰσιδώρου, ὡσὰν νὰ εἶδε καὶ τοῦτο, αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο ἀκόμη παρῶν οὔτε εἰς αὐτὸ τό ἐπεισόδιον. Πόσον ὁμως ψεῦδος

τῇ κατὰ τοῦτο παρῶν προφάσει. Πόσον μέντοι κὰν τῇ
 τούτου διηγῆσει τὸ ψεῦδος ἐντίκτουςιν οἱ καλοὶ ποι-
 μένες οὔτοι καὶ ἐρχιποίμενες, τὸ περὶ τῶν αὐτῶν γράμ-
 μα τοῦ πρὸς ὃν καὶ τοῦτ' ἀναθέσθαι νῦν φησιν οὗτος, ὃ
 5 πρὸ ἐκείνου μὲν γράψας, μετ' ἐκείνον δὲ φωραθείς, ἐ-
 κείνο τοίνυν ἀνασκευάζοντες ἀπεδείξαμεν. Γνοίη δ' ἄν
 τις καὶ τὸ μηδὲ τούτων ἴσας εἶναι κατὰ τὸ γεγραμμένον
 τὰς μαρτυρίας, εἴπερ ἀμφοτέρων τὰς ψευδογραφίας δι-
 ἔλθοι.

23 10 Τί δ' ὁ πράξεις συνοδικὰς δῆθεν καθ' ἡμῶν καὶ
 γράμματα προφασίζόμενος; Ἔρα τῶν ἀνακηρυξάντων
 ἡμᾶς ἐπ' εὐσεβείᾳ μεγάλων ἐκείνων συνόδων ἀνήκοος,
 ὧν ἐν θατέρᾳ μὲν καθ' ἣν τὸ κατὰ τοῦ Βαρλαάμ κράτος
 ὁ Παλαμᾶς ἔσχε καὶ βασιλεὺς αὐτὸς προεκᾶθητο καὶ ἡ
 15 σύγκλητος παρεκᾶθητο πᾶσα καὶ οἱ καθολικοὶ παρῆσαν
 τῶν Ρωμαίων κριταί, τῆς ἐτέρας δὲ καθ' ἣν ὁ αὐτὸς
 Παλαμᾶς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀντιλέγοντα τὸν Ἀκίνδυνον
 ἤσχυνε, πλὴν τοῦ θειοτάτου βασιλέως, ἅτε πρὸς Θεὸν
 ἐκδημήσαντος, οἱ λοιποὶ πάντες μετὰ τῶν τῆς ἐκκλησί-
 20 ας προέδρων συμπροεδρεύοντες ἦσαν; Ἔρ' οὐχὶ τὸν ἐ-
 πὶ ταύταις εἶδε ταῖς δυσὶ μεγίσταις ἐφ' ἡμῶν συνόδοις
 προδάντα τόμον, ὃς τὸν μὲν Παλαμᾶν τοῦτον διὰ πάν-
 των ἀποδείκνυσι καὶ ἀνακηρύττει λαμπρῶς, ὡς τὴν εὐ-
 σέβειαν ἀσφαλέστατον, ὡς τῆς κατ' αὐτὴν ἀκριβείας
 25 πρόμαχον ἄμαχόν τε καὶ ἀνυπόστατον, ὡς ἐν ἱερομονά-
 χοις τιμιώτατον ὄντα, τοὺς δ' ἀντιλέγοντας αὐτῷ κατ'
 εὐσέβειαν πᾶν τοῦναντίον ὄντας, ὡς ἄγαν δυσσεβεῖς καὶ
 βλασφήμους; Τί γὰρ δεῖ λέγειν τὰ πρὸ τοῦ τόμου πα-
 τριαρχικὰ γράμματα κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀποστελλό-
 30 μενα, προτρεπτικὰ μὲν ὄντα τῆς πρὸς τὸν Παλαμᾶν κατ'
 εὐσέβειαν ὁμολογίας, ἀποτρεπτικὰ δὲ τῆς τῶν ἀντιλέ-
 γειν ἐπιχειρούντων τούτῳ κακοδοξίας, καὶ τὰ συγγε-
 γραμμένα τούτοις, οὗ ἂν εὐρεθεῖεν, πυρὶ παραδίδοσθαι
 35 τω ποιούντας;

καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου διήγησιν γεννοῦν οἱ καλοὶ οὔτοι ποιμένες καὶ ἀρχιποίμενες, ἀπεδείξαμεν ἀνασκευάζοντες τὸ περὶ τῶν αὐτῶν θεμάτων γράμμα τοῦ πρὸς ὃν λέγει ὅτι ἀφιερώνει καὶ τοῦτο τὸ γράμμα οὗτος, ὁ γράψας πρὸ ἐκείνου, ἀνακαλυφθεὶς δὲ μετὰ ἀπὸ ἐκείνου. Δύναται δὲ νὰ γνωρίσῃ κανεὶς ὅτι οὔτε τούτων αἱ μαρτυρίαι δὲν εἶναι ἴσαι κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἂν διεξέλθῃ τὰς ψευδογραφίας ἀμφοτέρων.

23

Ἄρα γε αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐπικαλεῖται συνοδικὰς ἀποφάσεις καθ' ἡμῶν καὶ γράμματα δὲν ἤκουσε περὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων συνόδων αἱ ὁποῖαι ἀνεγνώρισαν τὴν εὐσέβειαν ἡμῶν; Δὲν ἤκουσε περὶ τῶν συνόδων εἰς τὴν πρώτην τῶν ὁποίων, καθ' ἣν ὁ Παλαμᾶς κατετρόπωσε τὸν Βαρλαάμ, προεκάθητο ὁ βασιλεὺς ὁ ἴδιος καὶ παρεκάθητο ὅλη ἡ σύγκλητος καὶ οἱ καθολικοὶ κριταὶ τῶν Ῥωμαίων, εἰς τὴν δευτέραν δὲ καθ' ἣν ὁ ἴδιος Παλαμᾶς κατήσχυε τὸν Ἀκίνδυνον ἀντιλέγοντα ἐπὶ τῶν αὐτῶν θεμάτων, πλὴν τοῦ θειοτάτου βασιλέως, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκδημήσει πρὸς τὸν Θεόν, ὅλοι οἱ ἄλλοι συμπροήδρευον μαζί μὲ τοὺς προέδρους τῆς Ἐκκλησίας; Ἄρα γε δὲν εἶδε τὸν ἐπ' εὐκαιρία αὐτῶν τῶν μεγίστων συνόδων τῆς ἐποχῆς μας ἐκδοθέντα τόμον, ὁ ὁποῖος τοῦτον μὲν τὸν Παλαμᾶν ἀποδεικνύει καὶ ἀνακηρύσσει κατὰ πάντα λαμπρῶς, ὡς ἀσφαλέστατον κατὰ τὴν εὐσέβειαν, ὡς ἀκαταμάχητον καὶ ἀκαταγώνιστον πρόμαχον τῆς κατ' αὐτὴν ἀκριθείας, ὡς τιμιώτατον μεταξὺ τῶν ἱερομονάχων, τοὺς δὲ ἀντιλέγοντας εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν εὐσέβειαν τὸ ἀντίθετον ἐντελῶς, ὡς ὑπερβολικῶς δυσσεβεῖς καὶ βλασφήμους; Τί χρειάζεται δὲ νὰ ἀναφέρωμεν τὰ πρὸ τοῦ τόμου πατριαρχικὰ γράμματα, ἀποσταλέντα εἰς πᾶσαν ἐκκλησίαν, τὰ ὁποῖα προτρέπουν εἰς συμφωνίαν κατ' εὐσέβειαν πρὸς τὸν Παλαμᾶν, ἀποτρέπουν δὲ ἀπὸ τὴν κακοδοξίαν τῶν ἐπιχειρούντων νὰ ἀντιλέγουν πρὸς αὐτά, καὶ παραγγέλλουν τὰ συγγράμματά του, ὅπου καὶ ἂν εὐρεθοῦν, νὰ παραδίδωνται εἰς τὸ πῦρ καὶ καθυποβάλλουν εἰς ἀφορισμὸν τοὺς μὴ πράττοντας οὕτω;

24

Καὶ τί τῶν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας καὶ πεπραγμένων καὶ γεγραμμένων ἐν γωνία πέπρακται τε καὶ γέγραπται καὶ τοῖς ἐνταῦθα πρώτοις οὐ πεφανέρωται, καθάπερ τὰ τοῦ σκοτούς ἄξια νέα ταῦτα καὶ τοῖς 5 προτέροις ἀντίθετα, ρήματά τε καὶ γράμματα; Πόσοι δὲ τῶν ὀρθῶς φρονούντων προσελθόντες ταῦθ' ὑπέδειξαν πάντα τῷ ψευδοποιέμενι καὶ ψευδομάρτυρι τούτῳ τὴν αὐτοῦ πονηρὰν ἐγχείρησιν ἀνακόπτοντες! Ὁ δέ, τοῦτ' ἀντὶ μισθοῦ διδοὺς τῷ μὴ μόνον, ὡς εἶσιν οἱ φα- 10 σι, χρημάτων ἀλλὰ καὶ τοιούτων, ὡς καταφανές ἐστι, ψευσμάτων προτιθέντι τὰς ἀρχιερωσύνας ὠνίους, ἀκατάσχετος ἦν· διὸ καὶ «τῷ Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννη τὸ παρόν», φησὶν, «ἀναθέμενος γράμμα τῇ κατ' 15 αὐτὸν ἀφήσιν ἐκκλησίᾳ, τὸν μὲν Παλαμᾶν ἀποκηρῦττον καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτῷ πάντας», τὸν θειότατον πάντως βασιλέα ἐκεῖνον, βαβαὶ τῆς τόλμης, ὃς ταῖς ὑπὲρ εὐσεβείας τὴν ψυχὴν ἐναφῆκε φωναῖς, τῆς ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ τῆνικαῦτα παρηρησία συνηγορουμένης, τὴν κρα- 20 τίστην ἡμῶν κυρίαν καὶ δέσποιναν, ἣ νῦν σπουδῆ πάσῃ τῆς αὐτῆς εὐσεβείας ἀντιλαμβάνεται, καὶ τὰς ἔτι περιληφθείσας ἀγαθὰς ἐλπίδας ἡμῶν τῷ γένει, τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἄγαλμα, τὴν τῶν χαρίτων ἀπασῶν ἐστίαν, τὸν αὐτῶν λέγω γόνον καὶ τοῦ κράτους καὶ τῆς ἀκραι- 25 φνεστάτης εὐσεβείας αὐτῶν διάδοχον, ἵνα μὴ λέγω τὰ ὄρη, τὰς πόλεις, τοὺς δήμους καὶ μᾶλλον τοὺς ἐν τούτοις πᾶσιν ἐλλογίμους τε καὶ λογάδας καὶ τοὺς διὰ βίου τῷ Θεῷ προσανέχοντας. Τούτοις μὲν οὖν πάντας ἀποκηρῦττει ὡς «ὁμόφρονας ὄντας τῷ Παλαμᾶ κατ' εὐσέβει- 30 αν, ἀποδέχεσθαι δέ», φησί, «τοὺς ἐναντιομένους καὶ μαχομένους τῷ Παλαμᾶ κατ' εὐσέβειαν», τὸν Βαρλαάμ πάντως καὶ τὸν Ἀκίνδυνον καὶ εἴ τις κατ' αὐτούς.

25

Ἄρ' οὐ φανερώς τῷ τε Ἀγιορειτικῷ καὶ τῷ Συνοδικῷ τόμῳ τὸ γράμμα τοῦτο διὰ πάντων ἀντίθετον; Ἄρ' 35 οὐκ ἐπὶ τε τὸν γεγραφότα καὶ τὸν ἐκ τοῦ γεγραφότος ὡς ὁμοφρονοῦντα τοῦτο προσέμενον καὶ τοῖς πόρρω πέμποντα πρὸς ἐπάτην τὰς ἐν ἐκείνῳ τῷ τόμῳ κατὰ τῶν

24

Τί ἀπό τὰ ὑπέρ ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας ἡμῶν ἀποφασισθέντα καὶ γραφέντα ἔχουν ἀποφασισθῆ καὶ γραφῆ εἰς τὴν γωνίαν καὶ δὲν ἔχουν φανερωθῆ εἰς τοὺς ἐδῶ πρῶτους, ὅπως τὰ νέα αὐτὰ ρήματα καὶ γράμματα, τὰ ἄξια τοῦ σκότους καὶ ἀντίθετα πρὸς τὰ προηγούμενα. Πόσοι δὲ ἀπὸ τοὺς ὀρθοφρονοῦντας προσῆλθον καὶ ὑπέδειξαν ὅλα αὐτὰ εἰς τὸν ψευδοποίημα καὶ ψευδομάρτυρα τοῦτον, ἀνακόπτοντες τὸ πονηρὸν ἐγχείρημα αὐτοῦ! Αὐτὸς δὲ, δώσας αὐτὸ ἀντὶ μισθοῦ εἰς τὸν προσφέροντα ὠνίους τὰς ἀρχιερωσύνας ὄχι μόνον διὰ χρήματα, ὅπως λέγουν μερικοί, ἀλλὰ καί, ὅπως εἶναι καταφανές, διὰ τοιαύτας ψευδολογίας, ἦτο ἀσυγκράτητος. Διὸ καὶ λέγει «ἀναθέτων τὸ παρὸν γράμμα εἰς τὸν Ἰωάννην Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἀφήνει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, τὸν μὲν Παλαμᾶν καὶ ὅλους τοὺς ὀμόφρονας μὲ αὐτὸν ἀποκηρύττον». Δηλαδῆ ἀποκηρύττει τὸν θειότατον πάντως βασιλέα ἐκεῖνον — ὅποια τόλμη — ὁ ὁποῖος ἄφησε τὴν ζωὴν του εἰς τοὺς ὑπέρ τῆς εὐσεβείας λόγους, τῆς τότε συνηγορουμένης ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ παρρησία, τὴν κρατίστην κυρίαν καὶ δέσποιναν ἡμῶν, καὶ τὰς ἐναπομεινάσας ἀκόμη ἀγαθὰς ἐλπίδας ἡμῶν εἰς τὸ γένος, τὸ κοινὸν ἄγαλμα τῆς φύσεως, τὴν ἐστίαν ὅλων τῶν χαρίτων, δηλαδῆ τὸν γόνον αὐτῶν καὶ διάδοχον τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἀκραιφνεστάτης εὐσεβείας αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τὰ ὄρη, τὰς πόλεις, τοὺς δήμους, ἢ μᾶλλον τοὺς εἰς ὅλα αὐτὰ ἐλλογίμους καὶ λογάδας, καὶ τοὺς ἀφιερωμένους εἰς τὸν Θεὸν καθ' ὅλον τὸν βίον. Τούτους λοιπὸν ὅλους ἀποκηρύσσει ὡς «ὀμόφρονας τοῦ Παλαμᾶ κατ' εὐσέβειαν», λέγει δὲ «νὰ ἀποδέχωνται τοὺς ἀντιθέτους καὶ πολεμίους τοῦ Παλαμᾶ κατὰ τὴν εὐσέβειαν», ἐννοῶν πάντως τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον καὶ πάντα ὅμοιον μὲ αὐτοὺς.

25

ἼΑραγε δὲν εἶναι φανερῶς καθ' ὅλα ἀντίθετον τὸ γράμμα τοῦτο εἰς τὸν Ἀγιορειτικὸν καὶ τὸν Συνοδικὸν τόμον; ἼΑραγε δὲν ἐλκύει τὰς εἰς ἐκεῖνον τὸν τόμον εὐρισκομένας ἀποκηρύξεις καὶ τοὺς ἀναθεματισμοὺς ἐναντίον τῶν τασσομένων μὲ τὰς κακονοίας τοῦ Βαρλαάμ τόσον κατὰ τοῦ γράψαντος ὅσον καὶ κατὰ τοῦ δεχομένου

στοιχούντων ταῖς τοῦ Βαρλαάμ κακονοίαις ἀποκηρύξεις ἔλκει καὶ τοὺς ἀναθεματισμούς, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἐκεῖ γεγραμμένων πολλαπλασίους; Εἰ γὰρ κατὰ τὴν ἔγγραφον ἐκείνην ἀπόφασιν, ὅ,τι τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ «κα-
 5 τὰ τῶν μοναχῶν, μᾶλλον δὲ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς λαληθέντων ἢ συγγραφέντων, φανείς πάλιν τῶν μοναχῶν κατηγορῶν ἢ ὅλως τούτων ἐν τοῖς τοιούτοις καθαπτόμενος ταῖς αὐταῖς ἐκείνω φρικώδεσι καταδίκαις καθυποβάλλεται», πῶς οὐκ ἄξιοι πολυπλασίονος τῆς καταδί-
 10 κης οἱ τοσαῦτ' ἔπειτα τῶν ἐκείνου, μᾶλλον δὲ πάντα ὅσα ἐκεῖνος κατ' αὐτῶν αὐθις, λέγοντές τε καὶ συγγραφόμενοι καὶ παρ' αὐτῶν τοὺς δόλους, τὰ ψεύδη, τὰς ποικίλας προστιθέντες συκοφαντίας, οὐκ ἔφ' ὧν προαναπέφηνε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν δογμάτων;
 15 Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὴν ἡμῶν πρὸς τὸν Βαρλαάμ ἐκεῖνον ἔνστασιν, ἐπὶ τῷ δεῖξαι τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφρασιν τε καὶ μέθεξιν καὶ πάντα μερισμὸν γεγεννημένην, ὡς τῆς θείας ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ τῆς οὐσίας οὔσης, τῆς ἐκχεομένης ἐπὶ τοὺς ἀξίους καὶ μετε-
 20 χομένης καὶ μεριζομένης, ὡς καὶ ὁ Χρυσόστομος φησι πατήρ; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ καθ' ἡμῶν μεμηνῶς, ἀρτίως τοῦτο μαρτυρῶν ἡμῖν ἐνταῦθα δῆλός ἐστι τοῖς μετὰ νοῦ σκοποῦσιν. Εἴτ' αὐτὸς αὐθις μόνην εἶναι δογματίζων ἄκτιστον θεότητα τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, εἰς
 25 μεθεκτὰ τε καὶ ἀμέθεκτα, ὄρατά τε καὶ ἀόρατα, νοούμενά τε καὶ ἀπερινόητα, διαιρεῖν ταύτην ἡμᾶς συκοφαντεῖ, σαφῶς αὐτὸς ἐντεῦθεν, νῦν μὲν ἀθέως συναλείφων καὶ δι' ἀλλήλων ἀναιρῶν τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν τῷ μηδεμίαν εἶναι λέγειν αὐτῶν διαφορὰν
 30 (διὸ καὶ ἀπαναίνεται «νοεῖσθαί τε καὶ μετέχεσθαι, καὶ ἀπερινόητον καὶ ἀμέθεκτον εἶναι τὸν Θεόν, τὸ μὲν κατὰ τὴν πᾶσι παντάπασιν ἀνέπαφόν τε καὶ ἀνέκφαντον οὐ-

31. Συνοδικὸς τόμος Α', 52. PG 151, 691 - 692A.

32. Ὁ Παλαμᾶς ἐνταῦθα προφανῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν πρὸς τὸν Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνον Ἀπολογία ἀποστοῦ, ἐξ ἧς παρουσιάζει ἐξάρτησιν εἰς τὰς παραγρ. 28 - 34.

τοῦτο ἀπό τόν γράψαντα ὡς ὁμόφρονος καί ἀποστέλλοντος εἰς τοὺς μακρᾶν πρὸς ἐξαπάτησιν, μᾶλλον δὲ πολλαπλασίους καί τῶν ἐκεῖ γεγραμμένων; Διότι, ἐὰν κατὰ τὴν ἔγραφον ἐκείνην ἀπόφασιν, «ὅστις φανῆ νὰ κατηγορῆ» κάτι ἀπό τὰ ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ «λαληθέντα ἢ γραφέντα κατὰ τῶν μοναχῶν ἢ γενικῶς καθάπτεται τούτων εἰς τοιαῦτα θέματα καθυποβάλλεται εἰς τὰς αὐτὰς φρικώδεις καταδίκας μὲ ἐκείνον»³¹, πῶς δὲν εἶναι ἄξιοι πολλαπλασίου καταδίκης οἱ ἔπειτα λέγοντες καί γράφοντες κατ' αὐτῶν πάλιν τόσον πολλά ἀπὸ τὰ ἐκείνου, μᾶλλον δὲ ὅλα ὅσα ἐκείνος, καί ἐπὶ πλέον προσθέτοντες ἀφ' ἑαυτῶν τοὺς δόλους, τὰ ψεύδη, τὰς ποικίλας συκοφαντίας, ὅχι μόνον δι' ὅσα παρουσίασε προηγουμένως, ἀλλὰ καί δι' αὐτὰ τὰ δόγματα;

26

Πράγματι ποῖος δὲν γνωρίζει τὴν ἐναντίωσιν ἡμῶν πρὸς τόν Βαρλαάμ ἐκείνον³², διὰ νὰ δείξωμεν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφανσιν καὶ μέθεξιν καὶ ὑπὲρ πάντα μερισμόν, καθ' ὅσον ἡ θεία ἐνέργεια, καὶ ὅχι ἡ οὐσία, εἶναι ἡ ἐκχεομένη εἰς τοὺς ἀξίους καὶ μετεχομένη καὶ μεριζομένη, ὅπως λέγει καὶ ὁ Χρυσόστομος πατήρ³³; Ἄλλὰ καὶ αὐτός ὁ ἴδιος, ὁ μανιώδης ἐναντίον ἡμῶν, εἶναι φανερόν εἰς τοὺς συνετῶς ἐξετάζοντας ὅτι μαρτυρεῖ δι' ἡμᾶς τοῦτο ἐδῶ προσφάτως. Ἐπειτα πάλιν ὁ ἴδιος δογματίζων ὅτι μόνη ἄκτιστος θεότης εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, συκοφαντεῖ ἡμᾶς ὅτι τὴν διαιροῦμεν εἰς μεθεκτὰ καὶ ἀμέθεκτα, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, νοούμενα καὶ ἀπερινόητα, σαφῶς μὲ αὐτὰ ἄλλοτε μὲν συγχωνεύων καὶ ἀναιρῶν δι' ἀλλήλων τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν μὲ τὸ νὰ λέγη ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν (διὸ καὶ ἀπορρίπτει «ὅτι ὁ Θεός νοεῖται καὶ μετέχεται, ἀλλὰ καὶ εἶναι ἀπερινόητος καὶ ἀμέθεκτος, τὸ μὲν ἔν κατὰ τὴν ἀνέπαφον καὶ ἀνέκφαντον εἰς ὅλους οὐσίαν, τὸ δὲ ἄλλο κατὰ τὴν πρόνοιαν καὶ τὸ αἴτιον καὶ τὴν ἀπλότητα» καὶ τὰ τοιαῦτα, λέγει δὲ ἀκόμη σαφέστερον καὶ

σίαν, τὸ δὲ κατὰ τὴν πρόνοιαν καὶ τὸ αἴτιον καὶ τὴν ἀ-
 πλότητα» καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ σαφέστερον ἔτι καὶ πε-
 ριεκτικώτερον, ἅμα δὲ καὶ δυσσεβέστερόν φησιν, ὡς
 «οὐ τὸ μὲν αὐτοῦ οὐσία, τὸ δὲ μὴ οὐσία»), νῦν δὲ κα-
 5 τατέμνων ἀσεβῶς εἰς κτιστὰ τε καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν
 θεότητα. Τὴν γὰρ τοῦ Θεοῦ οὐσίαν μόνην λέγων ἄκτι-
 στον θεότητα, τὴν δημιουργικὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν
 σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα, ἣν ἀπὸ τῶν κτισμάτων νοοῦ-
 μεν, κατὰ τὸν εἰπόντα, «σοφίας καὶ τέχνης καὶ δυνά-
 10 μεως, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἔστι τὰ
 ποιήματα καὶ οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ παρί-
 στησι τὴν δύναμιν» καὶ τὴν πρόνοιαν, ἥς μετέχομεν
 («πάντα γὰρ», φησί, «μετέχει προνοίας ἐκ τῆς παναι-
 τίου θεότητος ἐκβλυζομένης»), καὶ τὴν θεουργὸν ἔλ-
 15 λαμπιν, ἣ μόνοις τοῖς ἁγίοις ἐκφαίνεται, «κάλλος γὰρ»,
 φησί, μόνοις τοῖς ἀπὸ κακίας κεκαθαρμένοις θεωρητόν,
 τὸ περὶ τὴν θείαν καὶ μακαρίαν φύσιν ἔστι» ταῦτα πάν-
 τα τῆς ἄκτιστου θεότητος ἀποτεμνόμενος ὡς διαφορὰν
 τινα πρὸς τὴν θείαν φύσιν ἔχοντα, εἰς κτίσμα κατασπᾶ
 20 φρενοβλαβῶς.

27 Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ κακῶς συνάπτοντες καὶ οἱ κακῶς
 τὸ θεῖον διαιροῦντες, ταῦτ' οὐκ εἰπεῖν τελέως ἑκάτερον
 ποιοῦντες, πολυθεοὺς τοῦς ὀρθῶς φρονοῦντας οἰοῦνται τε
 καὶ περιαγγέλλουσιν, οἱ μὲν ὡς ἀδαιρέτως διαιροῦν-
 25 τας, οἱ δὲ ὡς συνάπτοντας διηρημένως, οὗτος δὲ καὶ ὁ-
 σοι κατὰ τοῦτον ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς ἐκ διαμέτρου
 δυσσεβείαις περιπίπτουσιν, ἀκολούθως τῇ σφῶν αὐτῶν
 κακοδοξίᾳ, πολυπλασίως ἡμῶν τὴν πολυθεϊαν καταφεύ-
 δονται, καὶ ὡς μὴ ἀνεχομένων ἀποστερεῖν καταλλήλου
 30 χάριτος καὶ λαμπρότητος καὶ ἐνεργείας τὴν οὐσίαν τοῦ
 Θεοῦ ἢ τὴν ἐνέργειαν οὐσίας καὶ οὕτω δι' ἀλλήλων ἀλ-
 λήλας ἀναιρεῖν καὶ τὸ εἶναι Θεὸν τελέως ἀθετεῖν καὶ

33. Ὁμιλία 30 εἰς Ἰωάννην 2, PG 59, 174.

34. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 2, PG 29, 648AB.

35. Χωρίον μὴ ἐντοπισθέν.

36. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς Ψαλμ. 29, 5, PG 29, 317B. Πρβλ.
 καὶ Γρηγ. Νύσσης, Εἰς τοὺς μακαρισμοὺς 6, PG 44, 1272.

περιεκτικώτερον, συγχρόνως δὲ καὶ δυσσεβέστερον, ὅτι «δὲν εἶναι τὸ μὲν ἓν αὐτοῦ οὐσία τὸ δὲ ἄλλο μὴ οὐσία»), ἄλλοτε δὲ καταμερίζων ἀσεβῶς εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα. Διότι, λέγων μόνην ἄκτιστον θεότητα τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καταβιβάζει εἰς κτίσμα τὴν δημιουργικὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα, τὴν ὁποίαν νοοῦμεν ἀπὸ τὰ κτίσματα, συμφώνως πρὸς τὸν εἰπόντα, ὅτι «τὰ ποιήματα εἶναι ἐνδεικτικὰ σοφίας καὶ τέχνης καὶ δυνάμεως, ἀλλ' ὄχι αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ δὲν παριστοῦν ὀλόκληρον τὴν δύναμιν τοῦ δημιουργοῦ»³⁴ καὶ τὴν πρόνοιαν, τῆς ὁποίας μετέχομεν, (διότι, λέγει, «ὄλα μετέχουν προνοίας ἐκ τῆς παναιτίου θεότητος ἐκβλυζομένης»)³⁵, καὶ τὴν θεουργὸν ἔλλαμψιν, ἡ ὁποία ἐκφαίνεται εἰς μόνους τοὺς ἀγίους, (διότι, λέγει, «εἶναι κάλλος θεωρητὸν ἀπὸ μόνους τοὺς κεκαθαρμένους ἀπὸ κακίαν»³⁶)· ἀποκόπτων ὄλα αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἄκτιστον θεότητα, ὡς ἔχοντα κάποιαν διαφορὰν ἀπὸ τὴν θείαν φύσιν, τὰ καταβιβάζει εἰς κτίσμα φρενοβλαβῶς.

27

Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ κακῶς συνάπτοντες καὶ οἱ κακῶς διαιροῦντες τὸ θεῖον, ἤτοι ποιοῦντες τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο τελείως, θεωροῦν καὶ διακηρύσσουσιν πολυθεούς τοὺς ὀρθοφρονοῦντας, οἱ μὲν πρῶτοι ὡς ἀδαιρέτως διαιροῦντας, οἱ δὲ ἄλλοι ὡς διηρημένως συνάπτοντας, αὐτὸς δὲ καὶ ὅσοι περιπίπτουν κατὰ τὸ παράδειγμά του εἰς ἀμφοτέρας αὐτὰς τὰς ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτους δυσσεβείας, ἀκολούθως πρὸς τὴν κακοδοξίαν των, μᾶς ἀποδίδουν ψευδῶς πολλαπλῶς τὴν πολυθεΐαν, καὶ διότι δὲν δεχόμεθα νὰ ἀποστερῶμεν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καταλλήλου χάριτος καὶ λαμπρότητος καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἢ τὴν ἐνέργειαν οὐσίας, οὔτε δὲ νὰ ἀναιρῶμεν ἀλλήλας δι' ἀλλήλων καὶ νὰ ἀθετῶμεν τελείως τὴν ὑπαρξιν Θεοῦ. Μᾶς ἀποδίδουν ψευδῶς διθεΐαν διότι δὲν δεχόμεθα νὰ συναριθμῶμεν μὲ τὰ κτίσματα τὴν θείαν χάριν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, μὲ ἄλλα λόγια τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ τὴν θείαν θέλησιν καὶ τὴν θεουργὸν

ὡς μὴ ἀνεχομένων τὴν θείαν χάριν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ταῦτο δ' εἰπεῖν τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ τὴν θείαν θέλησιν καὶ τὴν θεουργὸν ἔλλαμψιν καὶ τὰ τοιαῦτα τοῖς κτίσμασι συναριθμεῖν, εἰ καὶ τῆς θείας φύσεως
 5 ἔστιν ὡς διενηνόχασι, καὶ δι' αὐτῶν καὶ αὐτὴν τὴν θείαν φύσιν εἰς κτίσμα κατασπᾶν, καὶ ἔτι σαφέστερον εἰπεῖν, ὡς μὴ τρισυπόστατον μόνον, ἀλλὰ καὶ παντοδύναμον εἶναι τὸν Θεὸν φρονοῦντων, καὶ ὡς μὴ κατὰ τὴν οὐσίαν μόνον ἄκτιστον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς θείας δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας.

28 Ἐτι δὲ καὶ πολλοὺς φησι λέγειν ἡμᾶς δημιουργοὺς ὁ καθ' ἡμῶν οὗτος γεγονῶς λογοποιός, μᾶλλον δὲ ὁ τὰς τῶν κακοφρόνων λογολεσχίας ἀφρόνως καθ' ἡμῶν σφετερισάμενος· πολλοὺς τοίνυν ἡμᾶς φησι λέγειν δημιουργοὺς,
 15 ἅτε μετὰ τοῦ θείου Κυρίλλου καὶ τῶν ἄλλων θεοφόρων λέγοντας ἐκ μὲν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν εἶναι καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ δὲ τῆς κοινῆς τῶν τριῶν θείας θελήσεως καὶ ἐνεργείας τὰ ποιήματα, αὐτός, ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι λέγων τὰ ποιήματα καὶ τὴν
 20 θείαν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν ἀδιάφορον εἶναι τῇ θείᾳ οὐσίᾳ διατεινόμενος, ὡς εἶναι κατ' αὐτὸν ἢ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσματα ἢ καὶ τὰ κτίσματα πάντα τοῦ Θεοῦ γεννήματά τε καὶ προβλήματα. Καὶ οὕτως ὁ τάλας τὰ κτίσματα θεοποιῶν καὶ κτίσμα τὸν Θεὸν
 25 ποιῶν, οἴεται τῷ ἐνιαίῳ τοῦ Θεοῦ συνίστασθαι καὶ τοὺς μὴ οὕτω φρονοῦντας πολυθέους ἀποφαίνεται, καταστρέφεται δ' ἀφρόνως εἰς πάντα τὰ τοιαῦτα τὸ τοῦ Θεοῦ παντοδύναμον τελέως ἀθετῶν.

29 Ὅτι δὲ τοῦτο τελέως ἀναιρεῖ, σαφὲς τοῖς καὶ μικρὸν ἐπιστήσασιν· οὐδὲν γὰρ φησιν ἐν τῷ Θεῷ παρηλλαγμένον εἶναι τῶν φυσικῶν τε καὶ οὐσιωδῶν. Τοιγαροῦν κατὰ τοῦτον οὐδὲν διαφέρει τῆς θείας προγνώσεως ἢ θέλησις, ὥστ' ἢ μὴ πάντα προγινώσκειν τὸν Θεὸν — οὐδὲ γὰρ πάντα θέλει τὰ γινόμενα — ἢ θελητὴν
 35 εἶναι καὶ τῶν πονηρῶν, ἐπειδὴ πάντα προγινώσκει· καὶ εἶναι κατ' αὐτὸν ἢ μὴ πάντ' εἰδότα, ταῦτο δ' εἰπεῖν οὐδὲ Θεόν, ἢ Θεὸν οὐκ ἀγαθόν, ταῦτο δ' ἂν εἰπεῖν οὐδὲ Θε-

ἔλλαμψιν καὶ τὰ τοιαῦτα, μολονότι διαφέρουν κάπως τῆς θείας φύσεως, καὶ δι' αὐτῶν νὰ καταβιβάζωμεν εἰς κτίσμα καὶ τὴν θεϊαν φύσιν, καὶ διὰ νὰ εἴπωμεν σαφέστερον, διότι δὲν φρονοῦμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μόνον τρισυπόστατος ἀλλὰ καὶ παντοδύναμος, ὄχι δὲ μόνον κατὰ τὴν οὐσίαν ἄκτιστος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς θείας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας.

28

Προσέτι δὲ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡμεῖς λέγομεν πολλοὺς δημιουργοὺς οὗτος ὁ ἐναντίον ἡμῶν γενόμενος λογογράφος, μᾶλλον δὲ ὁ σφετερισθεὶς καθ' ἡμῶν ἀφρόνως τὰς φλυαρίας τῶν κακοφρόνων· ἰσχυρίζεται λοιπὸν ὅτι ἡμεῖς λέγομεν πολλοὺς δημιουργοὺς, καθ' ὅσον μαζὶ μὲ τὸν θεῖον Κύριλλον³⁷ καὶ τοὺς ἄλλους θεοφόρους λέγομεν ὅτι ἐκ μὲν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ δὲ τῆς κοινῆς τῶν τριῶν θείας θελήσεως καὶ ἐνεργείας εἶναι τὰ ποιήματα, ἐνῶ αὐτὸς λέγει ὅτι εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τὰ ποιήματα καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ θεία θέλησις καὶ ἐνέργεια εἶναι ἀδιάφορος ἀπὸ τὴν θεϊαν οὐσίαν, ὥστε κατ' αὐτὸν νὰ εἶναι ἢ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα κτίσματα ἢ καὶ τὰ κτίσματα ὅλα γεννήματα καὶ προβολαὶ τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὕτως ὁ ταλαίπωρος, θεοποιῶν τὰ κτίσματα καὶ κτισματοποιῶν τὸν Θεόν, νομίζει ὅτι συγκρατεῖ τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποφαίνεται πολυθέους τοὺς μὴ φρονοῦντας οὕτως, καταλήγει δὲ ἀφρόνως εἰς ὅλα τὰ τοιαῦτα ἀθετῶν τελείως τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ.

29

Ὅτι δὲ ἀναιρεῖ τοῦτο τελείως, εἶναι σαφές καὶ εἰς τοὺς ἐπ' ὀλίγον ἐφιστῶντας τὴν προσοχὴν· διότι ἰσχυρίζεται ὅτι εἰς τὸν Θεόν δὲν ὑπάρχει τίποτε παρηλλαγμένον τῶν φυσικῶν καὶ οὐσιωδῶν. Ἐπομένως κατ' αὐτὸν δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε ἡ θέλησις τῆς θείας προγνώσεως, ὥστε ἢ νὰ μὴ προγινώσκη τὰ πάντα ὁ Θεὸς —διότι δὲν θέλει ὅλα τὰ γινόμενα— ἢ νὰ εἶναι θελητῆς καὶ τῶν πονηρῶν, ἐπειδὴ προγινώσκει τὰ πάντα· καὶ νὰ εἶναι κατ' αὐτὸν ἢ μὴ γνωρίζων τὰ πάντα, ἢτοι μήτε Θεός, ἢ Θεὸς μὴ ἀγαθός, ἢτοι οὔτε κἄν Θεός. Ἐὰν δὲ φυσικῶς ὑπάρχη εἰς τὸν Θεόν καὶ τὸ δημιουργεῖν, τοῦτο δὲ εἶναι κατ' αὐτὸν ἀδιάφο-

37. Βλ. Θησαυρὸν 33, PG 75, 565CD.

ὄν. Εἰ δὲ καὶ τὸ δημιουργεῖν φυσικῶς ὑπάρχει τῷ Θεῷ,
 τοῦτο δὲ κατ' αὐτὸν ἀδιάφορον ἔσται τῇ προγνώσει τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ὁ Θεὸς ἔσται κατ' αὐτὴν ἢ πρὸ τοῦ δημιουρ-
 γῆσαι μὴ εἰδώς, ταῦτο δ' εἶπεῖν οὐδὲ Θεός, ἢ τῇ προ-
 5 γνώσει τὰ δημιουργήματα κεκτημένος σύνδρομα, καὶ
 οὐδ' οὕτως αὖ Θεὸς τῶν ποιημάτων, αὐτοῦ μηδαμῶς ὑ-
 στέρων ὄντων, ἀλλ' οὐδὲ τὸ δημιουργεῖν ὑποκείσεται
 θελήσει, ὡσπερ οὐδ' ἡ πρόγνωσις. Καὶ πῶς Θεὸς ὁ θε-
 λήσεως δημιουργῶν χωρίς; Καὶ παρήμι τὸν ἐπόμενον
 10 ἀτόπων ἔτι τὸν ἔσμὸν μηκύνειν οὐκ ἐθέλων. Ἄλλ' οὐ-
 τω μετὰ τῆς τοῦ παντοδυνάμου ἀναιρέσεως καὶ τὸ ὅλως
 Θεὸν εἶναι ἀναιρεῖται τοῖς μηδεμίαν διαφορὰν λέγουσι
 τῶν φυσικῶς προσόντων τῷ Θεῷ. Τὸ γὰρ πᾶς, ἐπὶ τῶν
 πολλῶν καὶ κατὰ τι διαφορῶν.

30 15 Οὗτος δὲ ὁ γενέσθαι σπεύσας τῶν εὐσεβῶν κατή-
 γορος καὶ τῶν ἀσεβῶν προστάτης καὶ βεβαιωτῆς καὶ
 ἀπαρᾶλλακτὸν φησιν εἶναι τὸν Θεόν, χωρὶς τῶν κατὰ
 τὰς ὑποστάσεις διαφορῶν, τουτέστι μηδεμίαν ἔχειν πρὸς
 ἀλληλα διαφορὰν, ὅσα κοινὰ ταῖς θείαις ὑποστάσεσιν ἔ-
 20 στιν, ὡς κατ' αὐτὸν τὴν ἀτρεψίαν τοῦ Θεοῦ μὴ διαφέ-
 ρειν τῆς φιλανθρωπίας, μηδὲ τὴν ἀπλότητα τῆς δικαιο-
 κρισίας, μηδὲ τῆς αἰδιότητος τὴν πρόνοιαν, ἐπειδήπερ
 οὐχ ὑποστατικῶς ταῦτα πρὸς ἀλληλα διαφέρουσιν. Ἐ-
 πεί δ' οὗτος τὸ τοῦ Θεοῦ παντοδύναμον ἀνεῖλε φανερώς,
 25 ἀθετήσας τὴν τῶν φυσικῶς προσόντων τῷ Θεῷ πρὸς
 ἀλληλα διαφορὰν, φανερὸν καὶ τοῦτ' ἔστιν, ὡς διὰ τοῦθ'
 ἡμᾶς εἶναι λέγει πολυθέους, ὅτι μὴ τρισυπόστατον μό-
 νον, ἀλλὰ καὶ παντοδύναμον εἶναι τὸν Θεὸν πιστεύομεν.

31 Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν ἀπερινόητον εἶναι μόνον δογματί-
 30 ζει τὸν Θεόν, ἀλλ' οὐ ληπτὸν τε καὶ ἀληπτον, «ἵνα τῷ
 ληπτῷ μὲν ἔλκη πρὸς ἑαυτὸν τῷ δὲ ἀλήπτῳ θαυμάζη-
 ται» καὶ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, ἄλλος Εὐνόμιος ἐφ'
 ἡμᾶς ἀναπέφηνε, μὴ προσιέμενος δὲ τὸ μὲν εἶναι τοῦ
 Θεοῦ μεθεκτὸν τὸ δὲ ἀμέθεκτον, καὶ τὸ μὲν ὄρατὸν τοῖς
 35 ἐν Πνεύματι ὁρῶσι τὸ δὲ καὶ αὐτοῖς παντάπασιν ἀόρα-

ρον ἀπὸ τὴν πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Θεὸς κατ' αὐτὸν ἢ πρὸ τῆς δημιουργίας θὰ ἀγνοῇ, μὲ ἄλλους δὲ λόγους δὲν θὰ εἶναι Θεός, ἢ διὰ τῆς προγνώσεως θὰ ἔχη σύγχρονα τὰ δημιουργήματα καὶ οὔτε οὔτω πάλιν δὲν θὰ εἶναι Θεὸς τῶν ποιημάτων, ἀφοῦ ταῦτα δὲν θὰ εἶναι καθόλου μεταγενέστερα αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐπίσης οὔτε τὸ δημιουργεῖν δὲν θὰ ὑπόκειται εἰς θέλησιν, ὅπως οὔτε ἡ πρόγνωσις. Καὶ πῶς θὰ εἶναι Θεὸς ὁ δημιουργῶν χωρὶς θέλησιν; Καὶ παραλείπω τὸ ἀκολουθοῦν πλῆθος τῶν ἀτόπων, μὴ θέλων νὰ μακρηγορήσω. Ἄλλ' οὔτω μαζὶ μὲ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ παντοδυνάμου ἀναίρεῖται καὶ τὸ ὅτι ὑπάρχει καθόλου Θεὸς ἀπὸ τοὺς μὴ δεχομένους καμμίαν διαφορὰν μεταξὺ τῶν φυσικῶς προσόντων εἰς τὸν Θεόν. Διότι τὸ πᾶς χρησιμοποιεῖται ἐπὶ τῶν πολλῶν καὶ κατὰ τι διαφόρων.

30 Οὗτος δὲ ὁ σπεύσας νὰ γίνῃ κατήγορος τῶν εὐσεβῶν, προστάτης δὲ καὶ βεβαιωτῆς τῶν ἀσεβῶν, λέγει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπαράλλακτος, χωρὶς τὰς κατὰ τὰς ὑποστάσεις διαφορὰς, δηλαδὴ ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν διαφορὰν πρὸς ἄλληλα, ὅσα εἶναι κοινὰ εἰς τὰς θείας ὑποστάσεις, ὥστε κατ' αὐτὸν ἢ ἀτρεψία τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ διαφέρῃ ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν οὔτε ἡ ἀπλότης ἀπὸ τὴν δικαιοκρισίαν οὔτε ἡ πρόνοια ἀπὸ τὴν αἰδιότητα, ἐπειδὴ ταῦτα δὲν διαφέρουν ὑποστατικῶς πρὸς ἄλληλα. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἀνήρεσε φανερῶς τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἠθέτησε τὴν πρὸς ἄλληλα διαφορὰν τῶν φυσικῶς προσόντων εἰς τὸν Θεόν, εἶναι καὶ τοῦτο φανερόν, ὅτι διὰ τοῦτο λέγει ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα πολύθεοι, ὅτι πιστεύομεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὄχι μόνον τρισυπόστατος, ἀλλὰ καὶ παντοδύναμος.

31 Ἐπειδὴ δὲ δογματίζει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μόνον ἀπερινόητος, ἀλλ' ὄχι τῶσον καταληπτός ὅσον καὶ ἀκατάληπτος, «οὔτως ὥστε διὰ μὲν τοῦ καταληπτοῦ νὰ ἐλκύῃ πρὸς ἑαυτὸν διὰ δὲ τοῦ ἀκαταλήπτου νὰ θαυμάζεται», κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον⁸⁸, μᾶς παρουσιάσθη ἄλλος Εὐνόμιος· μὴ δεχόμενος δὲ ὅτι τοῦ Θεοῦ ἄλλο μὲν εἶναι μεθεκτόν, ἄλλο δὲ ἀμέθεκτον, καὶ τὸ μὲν ἐν ὄρατόν ἀπὸ τοὺς ἐν πνεύματι ὀρῶντας, τὸ δὲ ἄλλο ἐντελῶς ἀόρατον καὶ εἰς αὐτούς, ἀλ-

ρατον, ἀλλὰ καὶ ἀποφαινόμενος μόνον ἄκτιστον εἶναι τὸ
 πᾶσι παντάπασιν ἀόρατον, δῆλός ἐστιν ἀθετῶν τὴν ἐπι-
 φαινομένην τοῖς ἀξίοις θείαν ἔλλαμψιν καὶ κτιστὸν εἶ-
 ναι φρονῶν τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως·
 5 ἐπεὶ καὶ περὶ τούτου φανερώς γράφει δῆθεν καθ' ἡ-
 μῶν, ὡς ἰδίως δοξάζομεν καὶ ἀποφαινόμεθα εἶναι ὄρα-
 τὴν θεότητα ἄκτιστον τὴν τοὺς ἁγίους φωτίζουσαν, ἄλ-
 λην παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, συναΐδιον αὐτῇ φῶς οὐ-
 σαν καὶ ληπτὸν σωματικοῖς τῶν ἁγίων ὀφθαλμοῖς. Συ-
 10 σκιάζει δὲ πολυειδῶς καὶ τὴν οἰκείαν δόξαν καὶ τὴν
 ἡμετέραν ὁ χρήσας αὐτῷ τὴν ἀνεπιστήμονα τῆς κακο-
 νοίας ταύτης ἐπιστήμην, ἅτε «κεκαυτηριασμένην» ἔχων
 κατὰ Παῦλον φάναι «τὴν συνείδησιν», καὶ αὐτὸς μὲν
 ἀλλότρια τῆς ἀνωμολογημένης τοῖς πᾶσιν εὐσεβείας
 15 φρονῶν οὐκ ἀγνοῶν, ἡμᾶς δὲ μηδέν τι μηδαμῇ ταύτης
 παρηλλαγμένον λέγοντάς τε καὶ φρονοῦντας· ἀλλὰ καὶ
 τοῖς πολυειδέσι δόλοις καὶ περικαλύμμασι καὶ πολυειδέ-
 σι δυσσεβείαις περιπίρεται, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ τρισυπό-
 στατον ἀναιρεῖν τῆς μιᾶς θεότητος.

32 20 Ἐπεὶ γὰρ ἡμῶν διαφέρειν τὴν θείαν θέλησιν τῆς
 θείας προγνώσεως λεγόντων καὶ τῆς δημιουργικῆς ἐν-
 ενεργείας τὴν θεουργὸν χάριν καὶ ἐνεργεῖαν τοῦ Πνεύ-
 ματος καὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα τῆς οὐσίας ὡς
 ἐκείνης ἐνεργείας ὄντα, αὐτὸς ἄνισα καὶ ἀνόμοια πρὸς
 25 ἄλληλα ταῦτα λέγειν ἡμᾶς συκοφαντεῖ, τοῖς ἑαυτοῦ λό-
 γοις ἀκολούθως καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἄνισα καὶ ἀνόμοια πρὸς ἄλληλα παρί-
 στησιν, ἐπειδήπερ διαφέρουσιν ἀλλήλων. Ἄλλὰ καὶ με-
 τρήσει ταῦτα βαθμοῖς καὶ ὑποβάσεσιν, ἐπειδήπερ ὡς
 30 αἰτιατὰ δευτερεύει τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦ-
 μα τὸ ἅγιον. Καὶ γὰρ ἡμᾶς οὕτω μετρεῖν συκοφαντεῖ τὸ
 θεῖον, ἐπειδήπερ τὴν διαφορὰν δεικνύντες τῶν ἐνεργει-
 ῶν πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ ὑπερκεῖσθαι ταύτην τῶν ἑαυ-
 τῆς ἐνεργειῶν ὡς αἰτίαν οὔσαν τούτων κατὰ τοὺς θεο-
 35 φόρους ἔφημεν πατέρας.

λά και ἀποφαινόμενος ὅτι μόνον ἄκτιστον εἶναι τὸ ἐντελῶς ἀπὸ ὄλους ἀόρατον, εἶναι φανερόν ὅτι ἀθετεῖ τὴν ἐπιφαινομένην εἰς τοὺς ἀξίους θεῖαν ἔλλαμψιν καὶ φρονεῖ ὅτι εἶναι κτιστὸν τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου· ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτου γράφει φανερῶς καθ' ἡμῶν, ὅτι δῆθεν δεχόμεθα καὶ ἀποφαινόμεθα ὅτι ὑπάρχει ὀρατὴ ἄκτιστος θεότης φροντίζουσα τοὺς ἀγίους, ἄλλη ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁποία εἶναι συναϊδίον μὲ αὐτὴν καὶ καταληπτὸν μὲ τοὺς σωματικούς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀγίων φῶς. Συσκιάζει δὲ πολυειδῶς καὶ τὴν ἰδικὴν του καὶ τὴν ἰδικὴν μας γνώμην ὁ δανείσας εἰς αὐτὸν τὴν ἀνεπιστήμονα ἐπιστήμην τῆς κακονοίας ταύτης, διότι, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν κατὰ τὸν Παῦλον, «ἔχει καυτηριάσμενην τὴν συνείδησιν»³⁹, μὴ ἀγνοῶν ὅτι αὐτὸς μὲν φρονεῖ ξένα πρὸς τὴν ἀπὸ ὄλους ὠμολογημένην εὐσέβειαν, ἡμεῖς δὲ οὔτε διατυπώνομεν οὔτε φρονουῦμεν τίποτε ἀπολύτως παρηλλαγμένον αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐμπλέκεται εἰς τοὺς πολυειδεῖς δόλους, εἰς περικαλύμματα καὶ πολυειδεῖς δυσσεβείας, ὥστε νὰ ἀναιρῇ καὶ αὐτὸ τὸ τρισυπόστατον τῆς μιᾶς θεότητος.

32

Πράγματι ἐπειδὴ ἡμεῖς λέγομεν ὅτι διαφέρει ἡ θεία θέλησις τῆς θείας προγνώσεως καὶ ἡ θεουργὸς χάρις καὶ ἐνέργεια τοῦ πνεύματος τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας, ὅλα δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διαφέρουν τῆς οὐσίας ὡς ἐνέργειαι ἐκείνης, αὐτὸς μᾶς συκοφαντεῖ ὅτι λέγομεν ταῦτα ἄνισα καὶ ἀνόμοια πρὸς ἄλληλα· συνεπῆς λοιπὸν μὲ τοὺς λόγους του παριστᾶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἄνισα καὶ ἀνόμοια πρὸς ἄλληλα, ἐφ' ὅσον διαφέρουν ἀλλήλων⁴⁰. Ἀλλὰ καὶ μετρεῖ ταῦτα κατὰ κλίμακας καὶ βαθμίδας, ἐπειδὴ ὡς αἰτιατὰ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἔρχονται δεύτερα ἔναντι τοῦ Πατρός. Διότι συκοφαντεῖ ὅτι ἡμεῖς οὕτω μετροῦμεν τὸ θεῖον, ἐπειδὴ, δεικνύοντες τὴν διαφορὰν τῶν ἐνεργειῶν πρὸς τὴν οὐσίαν, εἶπομεν ὅτι κατὰ τοὺς θεοφόρους πατέρας αὕτη ὑπέρκειται τῶν ἐνεργειῶν τῆς ὡς αἰτία αὐτῶν.

39. Α' Τιμ. 4, 3.

40. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου 3, 1, PG 29, 656A.

33 Τί δ' ὅτε καθ' ἡμῶν φησι προφάσει τοῦ διαφορὰν ἡμᾶς δεικνύναι τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὰς θείας ἐνεργείας, ὡς οὐ μίαν λέγομεν τῶν τριῶν προσώπων τὴν θεότητα, κλέπτων τοὺς ἀκούοντας, ὡς ἡμῶν δῆθεν οὐ τὴν
5 αὐτὴν θεότητα λεγόντων εἶναι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Ἄρ' οὐ δῆλός ἐστιν αὐτὸς ἐντεῦθεν μὴ πάντα λέγων ἔχειν τὸν Υἱὸν ὅσα ὁ Πατήρ, ὡσδαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν μόνην ἔχειν τὴν αὐτήν; διὸ καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐ-
10 τοῦ φανερώς ἀπαγορεύουσι κοινὰς ἀκτίστους ἐνεργείας εἶναι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

34 Τί δ' ὅτε πάλιν λέγει καθ' ἡμῶν, ὡς οὐ λέγομεν πανταχοῦ παρεῖναι τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς, ἐπειδὴ φαμεν ἀμέ-
15 θεκτον εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Ἄρ' οὐχ ἑαυτὸν παρέστησε πάντα φρονοῦντα μετέχειν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ λογικὰ καὶ τὰ ἄλογα καὶ τὰ ἄψυχα τῶν ὄντων καὶ αὐτὰ τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα; Πανταχοῦ γὰρ τὸ θεῖον κατ' οὐσίαν. Τὸ δὲ τὰ τῶν ἁγίων αὐτοῖς ρή-
20 μασιν ὡς ἡμῶν προφέρειν καὶ ἀποβάλλεσθαι, πόσον αὐτῷ πάλιν τὴν πληθὴν αὐξεί τῶν δυσσεβημάτων; Τὸ δὲ ταῦθ' οὕτω νῦν μὲν φανερώς νῦν δ' ὑπὸ πολλοῖς καὶ δολεροῖς ἄγαν προκαλύμμασι λέγοντά τε καὶ κατασκευάζοντα διὰ πολλῶν, εἶτα διατείνεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκ-
25 κλησίαν οὕτω πρεσβεύειν καὶ τοὺς θείους πατέρας οὕτω παραδοῦναι, ποίαν ὑπερβολὴν οὐχ ὑπερβάλλει δυσσεβείας τε καὶ ἀναιδεΐας;

Ἐμοὶ δ' ἐν πολλοῖς καὶ πολλάκις ἐξελέγξαντι τὰ τοιαῦτα, τὸ νῦν εἶναι καὶ ταῦτ' ἀρκέσει. Καὶ δὴ μετὰ τοῦ
30 ψαλμωδοῦ πρὸς τὸν Θεὸν εἰπών, «ἐνεκα τῶν ἐχθρῶν μου κατεύθυνον ἐνώπιόν σου τὴν ὁδόν μου, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλήθεια, ἡ καρδία αὐτῶν ματαιαία, τάφος ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν», καταπαύω τὸ λόγον.

33

“Όταν ἐπίσης λέγη ἐναντίον μας, μὲ πρόφασιν ὅτι δεικνύομεν διαφορὰν τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὰς θείας ἐνεργείας, ὅτι δὲν δεχόμεθα μίαν τὴν θεότητα τῶν τριῶν προσώπων, ἑξαπατῶν τοὺς ἀκούοντας ὅτι δῆθεν ἡμεῖς δὲν λέγομεν ὅτι εἶναι μία ἡ θεότης τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τί συμβαίνει; Δὲν εἶναι ἄραγε φανερόν ἀπὸ αὐτὰ ὅτι αὐτὸς δὲν δέχεται ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ μόνον τὴν οὐσίαν ἔχει τὴν αὐτὴν, διὸ καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτοῦ φανερῶς ἀπορρίπτουν ὅτι ὑπάρχουν κοιναὶ ἄκτιστοι ἐνέργειαι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

34

Τί δὲ συμβαίνει ὅταν πάλιν λέγει καθ’ ἡμῶν, ὅτι δὲν λέγομεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι οὐσιωδῶς πανταχοῦ παρῶν, ἐπειδὴ λέγομεν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμέθεκτος; Ἐπειδὴ δὲν παριστᾷ ἑαυτὸν νὰ φρονῇ ὅτι ὅλα μετέχουν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ λογικὰ καὶ τὰ ἄλογα καὶ τὰ ἄψυχα ὄντα καὶ αὐτὰ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας; Διότι τὸ θεῖον κατ’ οὐσίαν εἶναι πανταχοῦ. Τὸ ὅτι δὲ προφέρει τὰ τῶν ἁγίων αὐτολεξεῖ ὡς δῆθεν ἰδικὰ μας καὶ ἔπειτα τὰ ἀπορρίπτει, πόσον αὐξάνει πάλιν τὸ πλῆθος τῶν δυσσεβημάτων του; Τὸ ὅτι δέ, ἀφοῦ λέγει καὶ κατασκευάζει διὰ πολλῶν λόγων ἄλλοτε μὲν φανερῶς ἄλλοτε δὲ μὲν πολλὰ καὶ δολερὰ προκαλύμματα, ἔπειτα διατείνεται ὅτι οὕτω πρεσβεύει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καὶ οὕτω διδάσκουν οἱ θεῖοι πατέρες, ποίαν ὑπερβολὴν δυσσεβείας καὶ ἀναιδεΐας δὲν ὑπερβάλλει;

Δι’ ἐμέ, ὁ ὁποῖος ἐξήλεγξα τὰ τοιαῦτα μὲν πολλὰ γραπτὰ καὶ πολλάκις, πρὸς τὸ παρὸν θὰ ἀρκέσουν ταῦτα. Οὕτω λοιπὸν εἰπὼν μαζί μὲ τὸν ψαλμωδόν, «ἐνεκα τῶν ἐχθρῶν μου κατεύθυνον τὸν δρόμον μου ἐνώπιόν σου, διότι δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια εἰς τὸ στόμα των, ἡ καρδία των εἶναι ματαία, ὁ λάρυγξ αὐτῶν εἶναι τάφος ἀνοιγμένον»⁴¹, καταπαύω τὸν λόγον.

41. Ψαλμ. 5, 9 - 10. Πρβλ. Ψαλμ. 13, 3.

ΟΤΙ ΠΑΡΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΣΤΙ ΚΑΙ ΑΝΑΣΚΕΥΗ
ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΣΑΦΗΣ

ΗΝ Ο ΤΟΙΣ ΒΑΡΛΑΑΜΙΤΑΙΣ ΠΡΟΣΘΕΜΕΝΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΓΡΑΨΑΣ ΕΞΗΓΗΣΙΝ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΠΡΟΣ ΑΠΑΤΗΝ ΚΑΛΕΙ

1 Ὡσπερ εἷς ἐστὶ Χριστὸς ἀληθινὸς ὁ ἐπὶ πάντων
Θεός, «Ἀντίχριστοι δὲ πολλοὶ γεγόνασιν», ὡς ἐν ἐπι-
στολαῖς φησιν ὁ τῷ Χριστῷ διαφερόντως ἠγαπημένος,
οὕτω καὶ Συνοδικὸς τόμος κατ' εὐσέβειαν ἐφ' ἡμῶν
5 τῆς ἀληθείας συνήγορος εἷς, ἀντίτομοι δὲ καὶ νῦν πολ-
λοὶ γεγόνασιν, ἐπεὶ καὶ τὸ ψεῦδος πολυσχιδές, ἐνιαῖον
δὲ χρῆμα καὶ μοναδικὸν ἢ ἀλήθεια. Τρίτος οὖν ἐστὶν οὗ-
τος τῶν παρὰ τοῦ τῷ Βαρλααμίτῃ συναινεῖν Ἀκινδύνῳ
προελομένου νῦν ἐξενηνεγμένων καὶ παρ' ἡμῶν ἐξελη-
10 λεγμένων, μᾶλλον μὲν ἐκείνων ὑποκρινόμενος τὰ τοῦ
τόμου διευκρινεῖν, οὐχ ἥττον δι' ἐκείνων ἀποβουκολῶν
τῆς ὑγιοῦς διανοίας καὶ πρὸς τὴν ἐναντίον τῆς ἐνού-
σης εὐσεβείας τῷ τόμῳ, ταῦτ' οὖν εἰπεῖν, πρὸς ἐσχάτην
δυσσέβειαν τοὺς πειθόμενους ἐνάγων, εὐφώρατον δ' ἔ-
15 χων μᾶλλον ἢ ἐκεῖνοι τὴν ἀφροσύνην, ἐπιτόμων τεύξε-
ται παρ' ἡμῶν τῶν ἐλέγχων. Εὐθὺς τοίνυν τὴν ἀρχὴν
ὡς ἄγαν ὁμολογούμενον ἀφρόνως τιθεὶς ὁ τὸν ἀντίτομον
τοῦτον συνθεὶς ὅτι καθ' ἡμῶν ἐστὶν ὁ τόμος ὃς ἐπίτηδες
ὑπὲρ ἡμῶν ἐξενήνεκται καὶ παρ' ἡμῖν ἐστὶν εἰς δικαίω-
20 σιν, ταύτην ποιεῖται τῶν ἐξῆς τὴν ἀρχήν. «Τίς μὲν ὁ τοῦ
τόμου σκοπός, οἶμαι μηδένα τῶν ἐντυγχανόντων τούτῳ
οὕτως ἠλιθιότητος ἔχειν, ὥστε μὴ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς θη-
ράσαι κατὰ τῶν νῦν διαστρεφόντων αὐτὸν ἐκκείμενον».

ΟΤΙ ΣΑΦΗΣ ΠΑΡΕΞΗΓΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΚΕΥΗ
ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ Η ΓΡΑΦΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΤΟΥ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΑΝΤΟΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΛΑΑΜΙΤΑΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΣ ΕΞΑΠΑΤΗΣΙΝ ΚΑΛΟΥΝΤΟΣ ΑΥΤΗΝ ΕΞΗΓΗΣΙΝ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

1

Ὅπως εἰς εἶναι ἀληθινὸς Χριστὸς ὁ ὑπὲρ πάντας Θεός, «Ἀντίχριστοι δὲ πολλοὶ ἔγιναν»¹, ὡς λέγει εἰς τὰς ἐπιστολάς του ὁ κατ' ἐξοχὴν ἠγαπημένος ἀπὸ τὸν Χριστὸν μαθητής, οὕτω καὶ Συνοδικὸς τόμος συνήγορος τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας εἰς τὴν ἐποχὴν μας εἶναι εἰς, ἀντίτομοι δὲ ἔγιναν καὶ τώρα πολλοί, ἐπειδὴ καὶ τὸ ψευδὸς εἶναι πολυσχιδές, ἐνιαῖον δὲ καὶ μοναδικὸν πρᾶγμα ἢ ἀλήθεια. Αὐτὸς ἐδῶ εἶναι ὁ τρίτος ἀπὸ τοὺς ἐκδοθέντας ὑπὸ τοῦ προτιμήσαντος τώρα νὰ συμφωνῇ μὲ τὸν βαρλααμίτην Ἀκίνδυνον καὶ ὑφ' ἡμῶν ἐξελεγχθέντας Ὑποκρίνεται περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅτι διευκρινεῖ τὰ περιεχόμενα τοῦ τόμου, ἀλλὰ δὲν ἀπομακρύνεται ὀλιγώτερον αὐτῶν ἀπὸ τὴν ὑγιᾶ διάνοιαν καὶ δὲν ὀδηγεῖ τοὺς πειθομένους ὀλιγώτερον αὐτῶν πρὸς τὴν ἀντίθετον τῆς περιλαμβανομένης εἰς τὸν τόμον εὐσεβείας, μὲ ἄλλους λόγους εἰς τὴν ἐσχάτην δυσσεβείαν. Ἐπειδὴ δὲ ἔχει φανερωτέραν ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὴν ἀφροσύνην, θὰ τύχη συντόμου ἀπὸ ἡμᾶς ἐλέγχου. Προϋποθέτων λοιπὸν ἀφρόνως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ συντάξας τὸν ἀντίτομον τοῦτον ὡς πλήρως παραδεδεγμένον ὅτι εἶναι ἐναντίον ἡμῶν ὁ τόμος ὁ ὁποῖος ἐξεδόθη ἐπίτηδες ὑπὲρ ἡμῶν καὶ εὐρίσκεται πλησίον μας εἰς δικαίωσιν, ἀρχίζει τὴν συνέχειαν ὡς ἑξῆς. «Ποῖος μὲν εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ τόμου, νομίζω ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀναγινώσκοντας αὐτὸν δὲν εἶναι τόσον ἠλίθιος, ὥστε νὰ μὴ ἀντιληφθῇ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἀπευθύνεται κατὰ τῶν διαστρεφόντων αὐτὸν τώρα».

2 Φαῖμεν δ' ἂν ἡμεῖς ἀληθῶς πρὸς τὸν ἐξ οὕτω περι-
 φανοῦς τοῦ ψεύδους ἀρξάμενον, ὡς ὄντως οὐδεὶς οὐ-
 τως ἠλίθιος ὥστε μὴ συνιδεῖν ἐντυχῶν τῷ ἀντιτόμῳ σοι
 τούτῳ, σὲ τὸν διαστρέφοντα τὸν τόμον ἐκεῖνον εἶναι καὶ
 5 κατὰ σοῦ καὶ τῶν οἴος εἰ σὺ νῦν ἐκεῖνον ἐκκείμενον,
 κἀντεῦθεν ἀποχρῶσαν λαβεῖν τὴν πίστιν, ὡς ὀρθοτομοῦ-
 σιν εὖ μάλα τηροῦντες ἀδιάστροφον τὸν τοῦ τόμου σκο-
 πόν, οὔς αὐτὸς λέγεις διαστρέφειν αὐτόν. Ἄλλ' «ἐπαι-
 νεῖ», φησὶν, «ὁ τόμος προοιμιαζόμενος τὴν ταπεινῶσιν
 10 καὶ τὰ ἐκ ταύτης τικτόμενα καλὰ διηγεῖται». Ποῦ τοί-
 νυν ἐν τούτοις, ἐρίζειν πρὸς ἡμᾶς τολμῶσι, τὸ τῆς τα-
 πεινώσεως σχῆμα καὶ ὁ τοῦ τόμου σκοπός; Τίς οὖν ὁ
 σκοπὸς οὗτος καὶ τίνοσ ἐνεκεν ἐκ τῶν τῆς ταπεινώσε-
 ωσ τικτομένων καλῶν ὁ τόμος ἐκεῖνος ὑφηνε τὸ προ-
 15 οἶμιον; Ἴνα δείξη πάντως ὡς ἀμοιρήσας αὐτῶν εἰς τέ-
 λος ὁ Βαρλαάμ κατὰ τῶν εὐσεβῶν καὶ τῆς αὐτῶν εὐ-
 σεβείας λέγειν τε καὶ γράφειν ἐπήρθη, καθάπερ εὐθύς
 ἐξῆς ἐκεῖ γεγραμμένον ὁρᾶται κείμενον· «ἀλλ' ὁ Βαρ-
 λαάμ εἰς τὸ τῆς οἰήσεως πέλαγος ἐξ ἀφροσύνης καθεὶς
 20 ἑαυτὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας τοῦ τε Παλαμᾶ καὶ τῶν ἄλ-
 λων ἐχώρησε μοναχῶν».

3 Σὺ οὖν ὁ κατ' ἐκεῖνον αὐθις ἀρτίως κατὰ τῶν αὐ-
 τῶν χωρῶν καὶ τὰ κατὰ τῆς ἐκεῖνου φρενοβλαθείας ἐγ-
 γεγραμμένα τῷ τόμῳ κατ' αὐτῶν ἠρημένος γράφειν οὐ
 25 διαστρέφεις καὶ περιτρέπεις εἰς τοῦναντίον τὸν τοῦ τό-
 μου σκοπόν, ὃν ἀναγκαίως ἐκεῖνοι πάσῃ σπουδῇ τηροῦν-
 τες ἀντιλέγουσιν εἰκότως πρὸς σέ; Πῶς οὖν οὐχ ὑπεύ-
 θυνος ὅτι μάλιστα καὶ πολλῶν τῶν ἐπιτιμήσεων ἄξιος,
 οὕτω τὰ τοῦ τόμου παραχαράττων καὶ τοῦ οἰκείου σκο-
 30 ποῦ παρατρέπων, ἴν' ἀληθῶς εἶπω, κατὰ σοῦ τὰ παρὰ
 σοῦ καθ' ἡμῶν οὐ σὺν ἀληθείᾳ λεγόμενα; Πῶς οὐκ ἐκ
 προοιμίων ἀθετεῖς τὰ τοῦ τόμου, ὃ μεγάλα κομπᾶζων ἐ-
 πὶ τούτῳ τῷ προοιμίῳ, καὶ ταῦτα μηδαμῶς ὄντι τῆς σῆς
 διανοίας, ἀλλὰ τῆς τῶν ὑπὸ σοῦ νῦν ἐξουθενουμένων

2. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 1, PG 151, 679.

3. Συνοδικὸς τόμος Α', 2, PG 151, 680.

2 Θὰ ἡδυνάμεθα δὲ ἡμεῖς νὰ εἴπωμεν πρὸς τὸν ἀρχίσαντα τὴν ἔκθεσιν μὲ ἓν τόσον περιφανὲς ψευδός, ὅτι ὄντως κανεῖς δὲν εἶναι τόσον ἠλίθιος, ὥστε ἀναγνώσας τὸν ἀντίτομον τοῦτον νὰ μὴ ἀντιληφθῆ ὅτι σὺ εἶσαι ὁ διαστρέφων τὸν τόμον ἐκεῖνον καὶ κατὰ σοῦ καὶ τῶν ὁμοίων μὲ σὲ τώρα ἔχει ἐκδοθῆ καὶ ἀπὸ αὐτὸ νὰ μὴ πεισθῆ ἐπαρκῶς ὅτι αὐτοὶ διὰ τοὺς ὁποίους λέγεις ὅτι διαστρέφουν τὸν τόμον ὀρθοτομοῦν κάλλιστα τηροῦντες ἀδιάστροφον τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ἄλλά, λέγει, «εἰς τὸ προοίμιον ὁ τόμος ἐπαινεῖ τὴν ταπείνωσιν καὶ διηγεῖται τὰ ἐξ αὐτῆς τικτόμενα καλά»². Ποῦ εἶναι λοιπὸν εἰς αὐτά, τολμοῦν νὰ ἀντιτείνουσι πρὸς ἡμᾶς, τὸ σχῆμα τῆς ταπεινώσεως καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ τόμου; Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ σκοπὸς οὗτος καὶ διὰ ποῖον λόγον ὁ τόμος ἐκεῖνος ὕφανε τὸ προοίμιον ἀπὸ τὰ τικτόμενα ἐκ τῆς ταπεινώσεως καλά; Ἀσφαλῶς διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Βαρλαάμ, στερηθεὶς αὐτῶν μέχρι τέλους, ἐπήρθη νὰ λέγῃ καὶ νὰ γράφῃ κατὰ τῶν εὐσεβῶν καὶ τῆς εὐσεβείας αὐτῶν, ὅπως εὐθύς εἰς τὴν συνέχειαν φαίνεται ἐκεῖ γραμμένον· «ἀλλ' ὁ Βαρλαάμ, βυθισθεὶς ἀπὸ ἀφροσύνην εἰς τὸ πέλαγος τῆς οἰήσεως, ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μοναχῶν»³.

3 Σὺ λοιπὸν, ὁ ἐπιτιθέμενος τώρα πάλιν ὁμοίως μὲ ἐκεῖνον κατὰ τῶν ἰδίων καὶ ἀποφασίσας νὰ ἀπευθύνῃς κατ' αὐτῶν τὰ γεγράμμενα ἐναντίον τῆς φρενοβλαθείας ἐκεῖνου εἰς τὸν τόμον, δὲν διαστρέφεις καὶ περιτρέπεις εἰς τὸ ἀντίθετον τὸν σκοπὸν τοῦ τόμου, τὸν ὁποῖον ἐκεῖνοι τηροῦντες ἀναγκαίως μὲ πάντα ζῆλον εὐλόγως ἀντιλέγουν εἰς σέ; Πῶς λοιπὸν δὲν εἶσαι ἔνοχος πολλῶν μάλιστα ἐπιτιμήσεων, ἀφοῦ παραχαράσσεις κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ περιεχόμενα τοῦ τόμου καὶ παρατρέπεις ἀπὸ τὸν οἰκεῖον σκοπὸν, διὰ νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν, κατὰ σοῦ τὰ ἀπὸ σὲ ψευδῶς λεγόμενα καθ' ἡμῶν; Πῶς δὲν ἀθετεῖς τὰ περιεχόμενα τοῦ τόμου ἐκ προοιμίων, σὺ ὁ μεγάλως κομπάζων διὰ τὸ προοίμιον τοῦτο, μολονότι μάλιστα δὲν εἶναι καθόλου τῆς ἰδικῆς σου διανοίας, ἀλλ' εἶναι δικαίως τῶν ἐξουθενουμένων ἀπὸ σὲ τώρα, εἰς τοὺς ὁποί-

τηνικαῦτα χαρισαμένων καὶ νῦν ἀφαιρουμένων δικαίως ἀχαρίστου σου πεφηνότος, ἴν' ὄφθῃ πάλιν κατὰ τὴν παροιμίαν «ὁ κολοῖος κολοῖος», ὃν σὺ καὶ παρελαύνεις οὐ μετρίως ἀρτίως, οὐχ ὅπως ἐπ' ἄλλοτρίοις ὠραϊζόμενος, 5 ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐκόντων σοι παρασχόντων ὡς οἰκείοις αὐτοῖς καταχρώμενος; Οὕτω «τῶν οἰκείων μέτρων τὴν κατάληψιν» ἔχεις, ὧν τὴν ταπείνωσιν ὁ τόμος ὠρίσατο, οὕτω τοῦ καρποῦ ταύτης τῆς εἰρήνης ἀντέχη, ὁ καὶ πρὸς τὰς σαυτοῦ καὶ ταῦτα περὶ εὐσεβείας ἀπο- 10 φάσεις καὶ ὑπογραφὰς ἐκθύμως ἀντιπατόμενος, οὕτω τὰ τῆς εὐσεβείας ὅρια καθάπερ αὕτη πείθειν ἐκεῖ μαρτυρεῖται τὸν κεκτημένον οὐ μεταίρεις αὐτός, ὁ καὶ τὰ μεταξὺ τοῦ προοιμίου μέχρι τῶν ἐκεῖ κανόνων ἀπαλείψας τελέως, καὶ μὴ κακῶς τὰ καλὰ περιτεμὼν μόνον, 15 ἀλλὰ καὶ τὰναντιώτατα φανερώς ἐγκεντρίσας, οἷον καὶ παραχαράξας τὸν πάντα τόμον ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ Βαρλαάμ ἄλλος ἐν τούτοις ἀναφανείς.

4 Ὡς γὰρ ἐκεῖνον ἐκεῖ φησιν ὁ τόμος χωρῆσαι κατὰ τῶν διὰ εἴου προσανεχόντων Θεῷ καὶ κατηγορῆσαι τού- 20 των ἀποτρόπαιον φρόνημα, κατηγορεῖν δ' ὀνομαστί τε καὶ πάντων μᾶλλον τοῦ Παλαμᾶ, οὕτω μηδὲν παραλλάξας καὶ αὐτὸς νῦν ποιεῖ, καὶ τὰ πρὸς τούτων ἐπ' ἐκεῖνον σὺν δίκῃ σκώμματα καθάπερ ἄλλος ἐκεῖνος οὗτος ἀντεπιφέρει πρὸς τούτους, οὐ σὺν δίκῃ μέντοι — πῶς 25 γάρ; — ἀλλ' ἐπ' ἀντιθέσει μᾶλλον τῆς δίκης, καὶ ὅπερ ὁ τόμος ἐκεῖνόν φησι σπουδάσαι, τὸ μὴ εἰς λόγους ἐλθεῖν καὶ ἀντικαταστῆναι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κατηγορηθεῖσι, μὴ δυνηθῆναι δὲ μηδαμῶς ἀνασχομένων τῶν δικαζόντων, τοῦτο νῦν αὐτὸς ἐκείνῳ χαρίζεται καὶ προσεπιδα- 30 ψιλεύεται χαριζόμενος, τὸ καὶ καταδίκους ποιεῖν, δι' οὗς συνοδικῶς αὐτὸν ἐξελέγξαντας ἐκεῖνος κατεδικάσθη καὶ ὑπερόριος γέγονεν. Οὕτω τὰ μέχρι τῶν κανόνων ἀντιπεριήγαγεν εἰς πᾶν τοῦναντίον, μηδὲ μνησθεῖς

4. Ἀριστοτέλους, Ἠθικὰ Νικομάχεια 8, 1, 6.

5. Συνοδικὸς τόμος Α', 1, PG 151, 679.

6. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 2, PG 151, 680.

ους τότε ἐχαρίσθη καὶ τώρα ἀφαιρεῖται, ἀφοῦ ἀπεδείχθη ἀχάριστος, διὰ νὰ φανῆ πάλιν κατὰ τὴν παροιμίαν «ὁ κολιοὺς κολιοὺς»⁴, τὸν ὁποῖον σὺ τελευταίως ὑπερβάλλεις κατὰ πολὺ, καθ' ὅσον δὲν ὠραῖζεσαι ἀπλῶς μὲ ξένα μέσα, ἀλλὰ καὶ τὰ καταχρᾶσαι ὡς ἰδικὰ σου ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι σοῦ τὰ παρέσχον ἐκουσίως; Οὕτως ἔχεις τὴν «κατανόησιν τῶν ἰδικῶν σου μέτρων», τῶν ὁποίων ὤρισε τὴν ταπείνωσιν ὁ τόμος⁵, οὕτω διατηρεῖς τὸν καρπὸν τῆς εἰρήνης ταύτης, ὁ ἀντιτασσόμενος ἐκθύμως καὶ πρὸς τὰς ἰδικὰς σου ἀποφάσεις καὶ ὑπογραφὰς, καὶ μάλιστα περὶ πίστεως, οὕτω δὲν μεταθέτεις τὰ ὄρια τῆς εὐσεβείας, καθὼς μαρτυρεῖται ὅτι πείθει αὕτη ἐκεῖ τὸν κεκτημένον, σὺ ὁ ὁποῖος καὶ τὰ μεταξὺ τοῦ προοιμίου μέχρι τῶν ἐκεῖ κανόνων ἀπήλειψες τελείως, καὶ δὲν περιέκοψες μόνον κακῶς τὰ καλά, ἀλλὰ καὶ ἐνεκέντρισε φανερῶς τὰ ἐναντιώτατα, μέχρι σημείου νὰ παραχαράξῃς τόσον σοβαρῶς ὅλον τὸν τόμον καὶ νὰ ἐμφανισθῆς ὡς ἄλλος Βαρλαάμ.

- 4 Ἐκεῖνος, ὅπως λέγει ὁ τόμος, ἐπετέθη ἐναντίον τῶν διὰ βίου ἀφιερωμένων εἰς τὸν Θεὸν καὶ κατηγόρησε τούτους δι' ἀποτρόπαιον φρόνημα, κατηγόρησε δὲ περισσότερον ἀπὸ ὅλους καὶ μάλιστα ὄνομαστί τὸν Παλαμᾶν⁶. Τὸ ἴδιον ἀπαραλλάκτως πράττει τώρα καὶ αὐτὸς καὶ τὰ ἐκ μέρους τούτων κατ' ἐκείνου δίκαια σκώμματα οὗτος ὡσάν ἄλλος ἐκεῖνος ἀντεπιφέρει πρὸς τούτους, ὄχι δικαίως ὁμως — πῶς θὰ ἦτο αὐτὸ δυνατόν; — ἀλλὰ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἐπίσης οὗτος χαρίζει εἰς ἐκεῖνον αὐτὸ τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν τόμον ἐπεδίωξεν αὐτός, τὸ νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς συζήτησιν καὶ ἀντιπαραταχθῆ μὲ τοὺς κατηγορουμένους ἀπὸ αὐτόν, δὲν τὸ κατώρθωσε δὲ διότι δὲν τὸ ἐπέτρεψαν καθόλου οἱ δικασταί, ἀλλὰ τοῦ χαρίζει καὶ κάτι ἐπὶ πλέον, τὸ ὅτι τοὺς καθιστᾶ καὶ καταδίκους, αὐτοὺς ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἐκεῖνος κατεδικάσθη συνοδικῶς καὶ ἔγινεν ἐξόριστος. Οὕτω τὰ μέχρι τοῦ σημείου τῶν κανόνων περιεχόμενα τοῦ τόμου μετέστρεψεν εἰς τὸ

ἐκείνων τούτων δὲ μνησθεῖς, τῶν ἐνδιαστρόφων οἰκείων τρόπων οὐκ ἐπελάθετο, ἀλλὰ πρῶτον μὲν εὐθύς διαστρέφει τὸν τρόπον τῆς αὐτῶν ἐκεῖ χρείας. Καὶ γὰρ κατὰ τοῦ Βαρλαάμ περιβεβλημένους, ὡς ὁ τόμος φησὶν,
 5 ἄτε κινήσαντος πρώτου καὶ κατηγορήσαντος ἐπὶ τοιούτοις καὶ ἀναγκάσαντος τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ περὶ τοιούτων ἀπολογεῖσθαι, κατὰ τῶν ἀναγκαίως ἀπολελογημένων τούτων οὗτος ἰσχυρίζεται προβεβλησθαι, μὴ τὸ τῆς ἀληθείας περιφανές, μὴ τὸ τῆς ἀνάγκης εὐσθενές δυσωπούμενος· εἶτα καὶ τῷ τόμῳ τὸν σκοπὸν εἶναί φησι μηδὲν ἕτερον ἢ τὸ στηρίξαι τοὺς κανόνας τούτους, γράφων· «διατί δὲ καὶ ὁ τόμος ἡμῖν ἐκτέθειται ἢ δῆλον ὅτι διὰ τουτουσὶ τοὺς κανόνας»;

5 Ὡ τῆς ἀβελτηρίας καὶ τῆς σκαιότητος! Ὡσπερ
 15 ἂν εἰ τοῦτ' ἦν τὸ προκείμενον, εἰ καλῶς ἔχουσιν οἱ κανόνες ἢ μή, καὶ τούτου χάριν ἐκκλησία καὶ βασιλεία καὶ πολιτεία πᾶσα σχεδὸν εἰς ταῦτὸ συνελθόντες συνδιημέρευσαν, λεγόντων ἀκούοντες ἀντιθέτων καὶ τοὺς λόγους ἀντεξετάζοντες καὶ ταῖς πατροπαραδότοις θεολογίαις οἷ-
 20 ὄν τισι κανόσιν ἀπαρεγκλίτοις προσάγοντες καὶ τοῖς ἐναρμονίως ἔχουσι πρὸς ἐκείνους τὸ κράτος παρρησία παρέχοντες. «Ἀλλὰ τῶν κανόνων», φησὶν, «ἀπόντων σχολῆ δ' ἂν καὶ τόμος κληθεῖη ὁ γὰρ μὴ ἐκ κανόνων συγκεκροτημένος, πῶς ἂν καὶ Συνοδικὸς ρηθεῖη τόμος;».
 25 Ἄρ' οὖν καὶ τὰ συμβόλαια πάντα, νόμοις συγκεκροτημένα καὶ χωρὶς τῆς ἐκείνων γνώμης οὐδὲ συμβόλαια ὄντα, διὰ τοὺς νόμους ἀνάγραπτα γίνεται, ταῦτα βοηθοῦντα τοῖς νόμοις, ἢ καὶ ἡ μνήμη τῶν νόμων, ὅτι πρὸς βοήθειαν τείνει τῆς προθέσεως ἧς ἕκαστος ἀντέχεται τῶν
 30 αὐτὰ κεκτημένων, εἰς βεβαίωσιν προτείνεται τοῦ κατ' ἐκείνην δικαίου; Ὁ δὲ καὶ ἀνερυσθριάστως φησὶν, ὡς «οὐ παρεδέξατο τὸν Παλαμᾶν ἢ σύνοδος δογμάτων ἀντεχόμενον, οὐδ' ἠθέλησεν ὄλως ἀκοῦσαι λέγοντος», οὐ

έντελῶς ἀντίθετον χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ τοὺς κανόνας· μνημονεύσας δὲ αὐτοὺς δὲν ἐλησμόνησε τοὺς ἐνδιαστροφικούς τρόπους του, ἀλλὰ πρῶτον μὲν διαστρέφει ἀμέσως τὸν τρόπον τῆς ἐκεῖ χρείας αὐτῶν. Ἐνῶ δηλαδὴ οὗτοι προεβλήθησαν κατὰ τοῦ Βαρλαάμ, ὅπως λέγει ὁ τόμος, καθ' ὅσον αὐτὸς ἀνεκίνησε πρῶτος καὶ κατηγόρησε διὰ τοιαῦτα θέματα καὶ ἠνάγκασε τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς συνοδοὺς του νὰ ἀπολογηθοῦν περὶ τούτων, αὐτὸς ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ κανόνες προεβλήθησαν κατὰ τῶν ἀναγκαίως ἀπολογηθέντων τούτων, χωρὶς νὰ εὐλαβηθῆ οὔτε τὸ περιφανές τῆς ἀληθείας οὔτε τὴν ἰσχὺν τῆς ἀνάγκης. Ἐπειτα λέγει ἐπίσης ὅτι σκοπὸς τοῦ τόμου δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ νὰ στηρίξῃ τοὺς κανόνας τούτους, γράφων, «διατί δὲ καὶ μᾶς ἔχει προσφερθῆ ὁ τόμος παρὰ δι' αὐτοὺς τοὺς κανόνας;».

- 5 Ὅποια ἀνοησία καὶ σκαιότης! Ὡς ἐὰν τοῦτο νᾶ ἦτο τὸ πρόβλημα, ἐὰν οἱ κανόνες ἔχουν ἢ δὲν ἔχουν καλῶς, καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἢ Ἐκκλησία καὶ ἢ βασιλεία καὶ ἢ πολιτεία ὀλόκληρος σχεδὸν συνῆλθον καὶ συνδιημέρυσαν, ἀκούοντες ἀντιπάλους ὁμιλητὰς καὶ ἀντεξετάζοντες τοὺς λόγους καὶ ἐφαρμόζοντες τούτους εἰς τὰς πατροπαραδότους θεολογίας ὡς κανόνας ἀπαρεγκλίτους καὶ παρέχοντες τὴν νίκην εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι προσαρμόζονται μὲ αὐτάς. Ἄλλὰ, λέγει, «ἂν ἀπουσίαζον οἱ κανόνες μόλις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ κληθῆ οὗτος τόμος· διότι ὁ μὴ συγκεκροτημένος ἐκ κανόνων, πῶς θὰ ὠνομάζετο καὶ **Συνοδικὸς τόμος;**» Ἄραγε καὶ τὰ συμβόλαια ὅλα, συντεταγμένα κατὰ νόμους καὶ χωρὶς τὴν αὐθεντίαν τῶν νόμων μὴ ὄντα συμβόλαια, καταγράφονται διὰ τοὺς νόμους ὡς βοηθοῦντα αὐτὰ τοὺς νόμους, ἢ ἡ μνεῖα τῶν νόμων ὡς τείνουσα πρὸς βοήθειαν τῆς ὑποθέσεως τὴν ὁποῖαν ἔχει ἕκαστος κάτοχος συμβολαίου προβάλλεται πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῆς νομικῆς ἐγκυρότητός της; Αὐτὸς δὲ λέγει ἀνερυθριάστως ὅτι, «ἡ σύνοδος δὲν ἐδέχθη νὰ ἐπιδίδεται ὁ Παλαμᾶς εἰς δόγματα, οὔτε ἠθέλησε κἂν νὰ τὸν ἀκούσῃ ὁμιλοῦντα», ἐνῶ ὄχι μόνον τὸν ἤκουσεν, ἀλλὰ καὶ

μη μόνον ἤκουσεν, ἀλλὰ καὶ συνήνεσεν ἐν τοῖς ἀπ' αἰῶ-
νος ἐνθέοις θεολόγοις συνάδοντι.

6 Σκεπτέον δ' ἂν εἶη καὶ δι' ὧν οὗτος τάναντία τῶν
τηνικαῦτα προβάντων ἀποδεικνῦναι πειρᾶται. Φησὶ τοί-
5 νυν τὸ ψεῦδος κατασκευάζων, ὡς «εἶπερ ὁ Βαρλαάμ
δογματικᾶς ἀπορίας προτεινόμενος ἀπελήλαται καὶ πε-
ρὶ δογμάτων λέγειν κινήσας παρ' ἡμῶν ἀπεκρούσθη τε-
λέως, ὡς ὁ τόμος διαλαμβάνει, πῶς ἂν τὸν Παλαμᾶν
ἔδεξάμεθα δογμάτων ἀντεχόμενον, ἐν τούτοις αὐτὸν διὰ
10 τοῦ τόμου δικαιουῖντες, ἢ ὄλως αὐτὸν περὶ τοιούτων ἡ-
κηκόειμεν διαλεγόμενον;». Ἄλλ' οὐχ ἀπλῶς ἄτε περὶ
δογμάτων ἐπὶ τῆς συνόδου κινῶν ὁ Βαρλαάμ ἀπελήλα-
ται. Καὶ γὰρ οὐδ' ἀπλῶς κινεῖν ἐστὶ τὸ ταῦτα λέγειν
ὑπὲρ ὧν ἡ συνέλευσις, ἀλλὰ τὸ λέγειν ἐγχειρεῖν, ἢ μὴ
15 πρὸς τὴν πρόθεσιν τείνει τοῦ συγκεκροτημένου τηνικαῦ-
τα βήματος καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης, τὸ δ' ἐπὶ τῆς
συνόδου κινεῖν περὶ ὧν ἡ σύνοδος, οὐκ ἀρχὴ μᾶλλον,
ἀλλὰ τέλος ἐστὶ κινήσεως. Οὐκουν ὡς λέγων περὶ δο-
γμάτων ἀπεκρούετο τηνικαῦτ' ἐκεῖνος, ἀλλ' ὡς περὶ
20 τῶν ἔξω τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἐπιχειρῶν λέγειν.
Ταῦτ' ἄρα καὶ τὰ παρὰ πρόθεσιν λέγειν ἀποκρουόμενος
προσετάττετο λέγειν περὶ ὧν ἡ σύνοδος ἐκείνη συνεκρο-
τήθη. Νῦν δ' ὁ τὰ τῆς ἐγγεγραμμένης ὑποθέσεως ἐν τῷ
τόμῳ μὴ ἀνεξέταστα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνήκουστα τελέ-
25 σαι τῇ συνόδῳ διατεινόμενος, καὶ ταῦτ' ἐκ τοῦ μὴ θέ-
λειν ἀκούειν τοὺς συνεληλυθότας τῶν μὴ τεινόντων εἰς
τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, ἄρ' οὐ συκοφαντεῖ πάντας ἐ-
κείνους καὶ τὴν σύνοδον ἐκείνην ἀχρηιοῖ πᾶσαν καὶ τὸν
ἐπὶ ταύτῃ τελέως ἀκυροῖ τόμον;

730 Τί γάρ φησιν ὁ τόμος οὗτος; Ὁρᾶτε πάντες ὡς
αὐτὰ τοῖς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου νῦν περὶ αὐτοῦ γεγραμ-

ἀνεγνώρισεν ὅτι συμφωνεῖ μὲ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐνθέους θεολόγους.

6 Ἀξίζει δὲ νὰ ἐξετασθῇ καὶ μὲ ποῖον τρόπον οὗτος προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὰ ἀντίθετα τῶν τότε συμβάντων. Λέγει λοιπὸν κατασκευάζων τὸ ψεῦδος, ὅτι «ἐὰν ὁ Βαρλαάμ ἀπεμακρύνθη, διότι προέβαλε δογματικὰς ἀπορίας, καὶ ἀπεκρούσθη τελείως ἀπὸ ἡμᾶς, διότι ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ περὶ δογμάτων, ὅπως διαλαμβάνει ὁ τόμος, πῶς θὰ ἐδεχόμεθα τὸν Παλαμᾶν ἀσχολούμενον μὲ δόγματα, δικαιοῦντες αὐτὸν διὰ τοῦ τόμου ὡς πρὸς αὐτά, ἢ πῶς θὰ εἶχομεν ἀκούσει κἂν αὐτὸν ὁμιλοῦντα περὶ τοιούτων ζητημάτων;». Ἄλλ' ὁ Βαρλαάμ δὲν ἀπεκρούσθη ἀπλῶς διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀνεκίνησε δογματικὰ θέματα εἰς τὴν σύνοδον. Διότι τὸ νὰ ὁμιλῇ κανεὶς ἐπὶ τῶν θεμάτων περὶ τῶν ὁποίων ἔχει συγκροτηθῇ ἢ συνέλευσις δὲν εἶναι κἂν ἀνακίνησις· ἀνακίνησις δογματικῶν συζητήσεων εἶναι ἢ ἀπόπειρα νὰ λέγῃ κανεὶς πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν συντελοῦν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ τότε συγκροτημένου βήματος καὶ τῆς συνελεύσεως ἐκείνης, ἐνῶ ἢ ἐπὶ τῆς συνόδου ἀνακίνησις θεμάτων τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς δὲν εἶναι ἀρχὴ τῆς ἀνακινήσεως ἀλλὰ μᾶλλον τέλος αὐτῆς. Ἐπομένως δὲν ἀπεκρούσθη τότε ὡς ὁμιλῶν περὶ δογμάτων ἐκεῖνος, ἀλλὰ ὡς ἐπιχειρῶν νὰ ὁμιλήσῃ ἔξω τῆς προκειμένης ὑποθέσεως. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀποκρουσθεὶς νὰ ὁμιλήσῃ ἐκτός τοῦ θέματος διετάχθη νὰ ὁμιλήσῃ ἐπὶ τῶν θεμάτων διὰ τὰ ὁποῖα εἶχε συγκροτηθῇ ἢ σύνοδος ἐκείνη. Τώρα δὲ ὁ διατεινόμενος ὅτι τὰ τῆς περιγραφομένης εἰς τὸν τόμον ὑποθέσεως θέματα ὄχι μόνον δὲν ἐξετάσθησαν ἀπὸ τὴν σύνοδον ἀλλὰ καὶ δὲν ἠκούσθησαν κἂν, καὶ τοῦτο διότι οἱ σύνεδροι δὲν ἤθελον νὰ ἀκούσουν πράγματα μὴ τείνοντα εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, ἄραγε δὲν συκοφαντεῖ ὅλους ἐκείνους καὶ δὲν ἀχρηστεύει ὅλην τὴν σύνοδον ἐκείνην καὶ δὲν ἀκυρώνει τελείως τὸν ἀπὸ αὐτὴν ἐκδοθέντα τόμον;

7 Πράγματι τί λέγει ὁ τόμος οὗτος; Βλέπετε ὅλοι ὅτι λέγει τὰ ἐναντιώτατα ἀπὸ τὰ γραφόμενα τώρα περὶ αὐτοῦ

μένοις τάναντιώτατα. «Προτραπείς γάρ», φησίν, «ὁ
 Βαρλαάμ εἰπεῖν καὶ ἀποδείξαι, εἴ τι ἔχοι κατὰ τῶν καθ'
 ἡσυχίαν ζώντων μοναχῶν, αὐτὸς συγγεῖν πειρώμενος
 τὰ τῆς ὑποθέσεως εἰς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίας ἔχωρεῖτο
 5 δογματικὰς καὶ λύσεις τῶν ἀπορημάτων ἐζητεῖ. Ἐπεὶ
 δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ μετ' ἐμβριθείας ἀποκρουσθεὶς
 οὐκ ἐνεδίδου τῆς ἐνστάσεως ταύτης οὐδὲ ἐπέιθετο λέ-
 γειν περὶ τῆς τῶν προκειμένων ἐξετάσεως, τῆς κατὰ
 τῶν μοναχῶν δηλαδὴ ἐγγράφου παρ' αὐτοῦ κατηγορί-
 10 ας, ἀνεγνώσθη κατ' αὐτοῦ ὡς κινήσαντος περὶ δογμά-
 των καὶ τοῖς μοναχοῖς ἀνάγκην ἐπιθέντος περὶ τοιοῦτων
 ἀπολογεῖσθαι ὁ ξδ' κανὼν τῆς 5' συνόδου, «ὅτι οὐ χρὴ
 λαϊκὸν δημοσίᾳ λόγον κινεῖν» καὶ ὁ τῆς ἐν Χαλκηδόνι
 ιθ', καὶ μετὰ τούτους προεκομίσθησαν ἐπὶ τοῦ μέσου καὶ
 15 ἀνεγνώσθησαν ἅς ὁ Βαρλαάμ φθάσας ἐποιήσατο ἀναφο-
 ρὰς κατὰ τῶν μοναχῶν. Καὶ προτραπέντος τοῦ Παλα-
 μᾶ καὶ ὅσα εἰκὸς ἀπολογησαμένου, ἀπεδείχθη ὁ Βαρλα-
 ἀμ τάναντία τοῖς τῶν πατέρων θείοις ἐκθέμενος, ἐν οἷς
 αὐτῶν κατηγορεῖ, ἅπερ ἀνωτέρω εἴρηται. Τίνα ταῦτα;
 20 «Ὅτι μὴ τὴν ὑπερουσιότητα τὴν θεῖαν μεθεκτὴν λεγόν-
 των, ἀλλὰ τὴν ἄκτιστον καὶ αἰδίου καὶ θεοποιὸν χάριν
 τοῦ Πνεύματος, διθείας αὐτοῖς ἐντεῦθεν ἔγκλημα προσ-
 τρίψασθαι ἐπεχείρησε, κατηγορῶν μάλιστα τοῦ τιμιωτά-
 του ἱερομονάχου κυρίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ». Τοῦ-
 25 το γὰρ καὶ τοῦγκλημα καὶ τοῦνομα κἂν ταῖς ἐγγράφοις
 ἀναφοραῖς τοῦ Βαρλαάμ περιεῖληπται μετὰ τῆς τοῦ πο-
 λυθρυλήτου παρὰ τῶν νῦν ἀντιθέτων ἡμῖν γεγονότος καὶ
 παρ' ἐκείνου πρώτου ρηθέντος ὑπερκειμένου καὶ ὑφει-
 μένου καὶ τῶν τούτω παραπλησίων ἐφανοῦς προσθή-
 30 κης. Ἄρ' οὖν οὐ περὶ δογμάτων καὶ τῶ κατηγορηκότι
 καὶ τοῖς ἀπολελογημένοις οἱ κατ' ἐκείνην λόγοι τὴν σύν-
 οδον ἦσαν;

8 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὁ τόμος καὶ διηγεῖται καὶ ἀποφαί-

8. Mansi 11, 972D.

9. Συνοδικὸς τόμος Α', 5· 7, PG 151, 681 - 682C.

ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Διότι λέγει, «προτραπείς ὁ Βαρλαάμ νὰ εἶπη καὶ νὰ ἀποδείξη, ἂν ἔχη κάτι ἐναντίον τῶν εἰς ἡσυχίαν ζώντων μοναχῶν, αὐτός, προσπαθῶν νὰ συγχύσῃ τὴν ὑπόθεσιν, ἐπροχώρησεν εἰς δογματικὰς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίας καὶ ἐζήτηι λύσεις τῶν ἀπορημάτων. Ἐπειδὴ δέ, ἂν καὶ ἀπεκρούσθη ἅπαξ καὶ δις μὲ ἔμφρασιν, δὲν ὑπεχώρει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπίθεσιν οὔτε ἐπέιθετο νὰ ὀμιλήσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς ἐγγράφου κατηγορίας αὐτοῦ κατὰ τῶν μοναχῶν, ἀνεγνώσθη κατ' αὐτοῦ ὡς ἀνακινήσαντος δογματικὰς συζητήσεις καὶ ὑποχρέωσαντος τοὺς μοναχοὺς νὰ ἀπολογηθοῦν περὶ τοιούτων θεμάτων ὁ 64ος κανὼν τῆς ς' Συνόδου «ὅτι δὲν πρέπει νὰ κινῶμεν λαϊκὴν συζήτησιν δημοσίᾳ»⁸, καὶ ὁ 19ος τῆς ἐν Χαλκηδόνι, καὶ μετὰ τούτους προσεκομίσθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ ἀνεγνώσθησαν αἱ ἀναφοραὶ τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγου χρόνου εἶχεν ὑποβάλει ὁ Βαρλαάμ κατὰ τῶν μοναχῶν. Ἄφοῦ δὲ ὁ Παλαμᾶς ἔπειτα ἀπὸ προτροπὴν ἀπελογήθη τὰ δέοντα, ἀπεδείχθη ὅτι ὁ Βαρλαάμ ἐξέθεσε τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς πατέρας εἰς τὰς κατηγορίας τοῦ αἰ ὁποῖαι ἀνεφέρθησαν ἀνωτέρω⁹. Ποῖα δὲ εἶναι αὐτά; «ὅτι, ἐπειδὴ λέγουν ὅτι δὲν εἶναι μεθεκτὴ ἡ θεία ὑπερουσιότης, ἀλλὰ ἡ ἄκτιστος καὶ αἰδῖος καὶ θεοποιὸς χάρις τοῦ πνεύματος, ἐπεχείρησεν ἀπὸ αὐτὰ νὰ προσάψῃ εἰς αὐτοὺς κατηγορίαν διθειᾶς, κατηγορῶν κυρίως τὸν τιμιώτατον ἱερομόναχον Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν»¹⁰. Διότι αὐτὸ ἦτο καὶ τὸ ἔγκλημα καὶ τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον συμπεριελήφθη εἰς τὰς ἐγγράφους ἀναφορὰς τοῦ Βαρλαάμ μὲ τὴν ἐμφανῆ προσθήκην ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἔγινε πολυθρύλητον ἀπὸ τοὺς τώρα ἀντιπάλους μας, πρῶτην δὲ φορὰν προεβλήθη ἀπὸ ἐκεῖνον, δηλαδὴ τοῦ ὑπερκειμένου καὶ ὑφειμένου καὶ τῶν παρομοίων. Ἄραγε λοιπὸν οἱ λόγοι τὸσον τοῦ κατηγορήσαντος ὅσον καὶ τοῦ ἀπολογηθέντος κατὰ τὴν σύνοδον ἐκείνην δὲν ἦσαν περὶ δογμάτων;

8 Ἄλλὰ αὐτὰ μὲν διηγεῖται καὶ ἀποφαίνεται ὁ τόμος

10. Αὐτόθι 2, 689.

νεται, πρὶν ἐνεχθῆναι τὰ τοῦ Βαρλαάμ συγγράμματα. Ὁ δὲ νῦν ἐν ὑποκρίσει τοῦ ἐξηγεῖσθαι, τοῦτον παρεξηγούμενος καὶ διαστρέφων, μᾶλλον δὲ καταλύων καὶ ἀναιρῶν παντάπασι, πάλιν καὶ πολλάκις γράφων οὐκ ἐρυ-
 5 θριᾶ, μᾶλλον δὲ καὶ τὸν τόμον γράφειν διατεινόμενος, «ὡς ὁ Βαρλαάμ διὰ τοῦτο τῆς ἐκκλησίας ἀπελήλαται καταψηφισθείς, ὅτι συγγεγραφῶς ἦν ὄλως περὶ δογμάτων». Πῶς οὖν οὐκ ἀπελήλαται, πρὶν ἐπιστῆναι καὶ ἀντικαταστῆναι τούτῳ παρρησίᾳ τὸν Παλαμᾶν, ἀλλ' ἐπ'
 10 ἐνιαυτὸν ὄλον, μᾶλλον δὲ ἐπὶ πολλῶν ἐνιαυτῶν περιόδους περὶ δογμάτων γράφων, ἄριστος ὑμῖν ἐνομιζέτο θεηγόρος καὶ τῶν θείων δογμάτων ἀσφαλῆς συνήγορος, ὁ τῶν ὁμολογούντων τοῖς ὡς ἀληθῶς θεηγόροις κατήγορος οὗτος; «Ἄλλ' οὐδεὶς ἂν εἰπεῖν ἔχοι», φησὶν, «ὅτι
 15 δογμάτων ἐμνήσθημεν ἐν τῇ συνόδῳ τε καὶ τῷ τόμῳ τοῦ Παλαμᾶ, κἀντεῦθεν ὁ Βαρλαάμ ἐξηλέγχθη καὶ κατεκρίθη, ἀλλ' ὅτι κατήγορος ὢν ὁ Βαρλαάμ τοῦ τε Παλαμᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν ἐξεβλήθη, οὐκ ἀξιόχρεως εἰς κακηγορίαν εἶναι κριθεῖς».

920 Βαβαὶ τοῦ ἀναιδεστάτου ψεῦδους! Πῶς γὰρ οὐκ ἀξιόχρεως ἐκρίθη πρὸς κατηγορίαν, δι' ὃν ἐγκαλέσαντα καὶ μὴ ἀκουσθέντα μόνον, ἀλλὰ καὶ πείσαντα μετεπέμφθημεν πόρρωθεν ἀπολογησόμενοι; Πῶς οὐδὲ μνήμη γέγονεν ἐν τῇ συνόδῳ τῶν τοῦ Παλαμᾶ δογμάτων,
 25 ὡς ἀνωτέρω μικρὸν εἴρηται, τῶν κατ' αὐτοῦ περὶ δογμάτων συγγεγραμμένων ἀναγνωσθέντων ἐπὶ τοῦ μέσου καὶ προτραπέντος αὐτοῦ καὶ ἀπολογησαμένου καὶ τὸν κατ' αὐτοῦ συγγεγραφότα Βαρλαάμ τὰναντία τοῖς θείοις τῶν πατέρων λόγοις ἐκθέμενον ἀποδείξαντος, ἐφ'
 30 οἷς αὐτοῦ κατηγόρει; Ὡς δ' οὗτος ἐνταῦθα προῖὼν γράφει, καὶ κατακρίτους ἡμᾶς εἶχε πρὶν ἐλθεῖν καὶ ἀντικαταστῆναι παρρησίᾳ τῷ κατηγόρῳ τούτῳ τῆς ἡμῶν τε καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν εὐσεβείας. Οὕτως οὐ μόνον ἀνά-

11. Συνοδικὸς τόμος Α', 8, PG 151, 682.

12. Βλ. Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347, P. Uspenskij, σ. 720.

13. Πρβλ. Συνοδικὸν τόμον Α' 7, PG 151, 682.

πρὶν προσκομισθοῦν τὰ συγγράμματα τοῦ Βαρλαάμ¹¹. Ὁ δὲ σημερινὸς συγγραφεὺς, παρερμηνεύων καὶ διαστρέφων αὐτὸν μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἐξηγήσεως αὐτοῦ¹², μᾶλλον δὲ καταλύων καὶ ἀναιρῶν αὐτὸν τελείως, δὲν ἐντρέπεται νὰ γράφῃ πάλιν ἐπανειλημμένως, ἰσχυριζόμενος μάλιστα ὅτι καὶ ὁ τόμος γράφει, «ὅτι ὁ Βαρλαάμ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καταψηφισθεὶς διὰ τοῦτο, ὅτι ἔγραψεν ἀπλῶς περὶ δογμάτων». Πῶς λοιπὸν δὲν ἀπεμακρύνθη πρὶν ἐπέλθῃ καὶ ἀντιπαραταχθῆ εἰς αὐτὸν ὁ Παλαμᾶς, ἀλλὰ γράφων ἐπὶ ὀλόκληρον ἔτος ἢ μᾶλλον ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν περὶ δογμάτων ἐνομίζετο ἀπὸ σᾶς ἄριστος θεηγόρος καὶ ἀλάνθαστος συνήγορος τῶν θείων δογμάτων αὐτὸς ὁ κατήγορος τῶν συμφωνούντων μὲ τοὺς πραγματι θεηγόρους; Ἀλλὰ, λέγει, «κανεὶς δὲν δύναται νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι εἰς τὴν σύνοδον καὶ τὸν τόμον ἐμνήσθημεν δογμάτων τοῦ Παλαμᾶ, καὶ ἐκ τούτου ἐξηλέγχθη καὶ κατεκρίθη ὁ Βαρλαάμ, ἀλλ' ὅτι ὁ Βαρλαάμ, ὢν κατήγορος τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν συνοδῶν του, ἐξεβλήθη κριθεὶς ὡς ἀναξιόχρεως κατήγορος».

- 9 Ὅποιον ἀναιδέστατον ψευδὸς! Διότι πῶς δὲν ἐκρίθη ἀξιόχρεως πρὸς κατηγορίαν, ἐφ' ὅσον ἐξ αἰτίας του, ἀφοῦ κατήγγειλε καὶ ὄχι μόνον ἠκούσθη ἀλλὰ καὶ ἔπεισε, μετεκλήθησαν ἀπὸ μακρὰν διὰ νὰ ἀπολογηθοῦν; Πῶς δὲν ἐγινεν οὔτε μνεΐα τῶν δογμάτων τοῦ Παλαμᾶ εἰς τὴν σύνοδον, ὅπως ἐλέγχθη ὀλίγον ἀνωτέρω, ἀφοῦ ἀνεγνώσθησαν εἰς τό μέσον τὰ κατ' αὐτοῦ γραφέντα περὶ δογμάτων καὶ κατόπιν προτροπῆς ἀπελογήθη καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ὁ συγγράψας ἐναντίον αὐτοῦ Βαρλαάμ τὰ ἀντίθετα πρὸς τοὺς λόγους τῶν θείων πατέρων μὲ τὰς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας του¹³; Ὅπως δὲ γράφει ὁ ἴδιος ἐδῶ κατωτέρω, μᾶς εἶχε κατακρίτους πρὶν ἔλθωμεν καὶ ἀντιπαραταχθῶμεν παρρησία εἰς τὸν κατήγορον τοῦτον τῆς εὐσεβείας ἡμῶν καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν. Οὕτως ἐθεώρει τοῦτον ὄχι μόνον ἀνάξιον τῆς κατηγορίας μας, ἀλλὰ καὶ ἄξιον νὰ πιστεύεται ὅτιδῆποτε λέγει ἐναντίον ἡμῶν, αὐτὸς ὁ ὁποῖος

ξιον ἠγεῖτο τοῦτον πρὸς τὴν ἡμετέραν κατηγορίαν, ἀλλὰ καὶ ἄξιον πιστεύεσθαι ὅ,τι ἂν ἐθέλη καθ' ἡμῶν λέγειν, ὁ νῦν ἐκείνον οὐκ ἀξιόχρεων κριθῆναι λέγων πρὸς τὴν κατηγορίαν· «κατάκριτοι γάρ», φησὶν, «ἐλθόντες
5 καὶ συμπάση τῇ συνόδῳ ὑπόδικοι, προμηθείας παρὰ τῆς ἐκκλησίας ἔτυχον μὴ παραδεξαμένης τὸν αὐτοὺς ἐξελέγχοντα. Νῦν δ' οὗτοι καταχρῶνται τῇ ταύτης ἐπ' αὐτοὺς τοσαύτη συμπαθεία».

10 Τίς ἢ τὸν ἡμᾶς ἐξελέγχοντα μὴ παραδεξαμένη τη-
10 νικαῦτ' ἐκκλησία, ἥς καὶ ὁ τὴν συμπάθειαν πολὺς οὗτος; Πάντως ἄλλη παρὰ τὴν συναθροισθεῖσαν μετὰ τοῦ μακαριωτάτου βασιλέως ἐκείνου, καὶ οὐκ ἄλλη μόνον, ἀλλὰ καὶ τελέως ἀντικειμένη καὶ τᾶναντία φρονοῦσα καὶ ἀποφαινομένη παντάπασιν. Αὕτη λοιπὸν ἐστὶν ἡ τοῦ
15 Ἀκινδύνου σαφῶς, ἥς νῦν ἐστὶ μόνῃς καὶ πατριάρχῃς ὁ ταῦτα γράφων. Ἐκείνη γὰρ ἡ ἐκκλησία καὶ σύνοδος, ἐφ' ἥς ὁ αἰόδιμος βασιλεὺς προεκάθητο, προετρέπετο καὶ μετ' ἐμβριθείας προετρέπετο τῷ Βαρλαάμ εἰπεῖν καὶ ἀποδείξαι, εἴ τι ἔχει κατὰ τῶν μοναχῶν· ἀλλὰ καὶ προε-
20 κομίσθησαν καὶ ἀνεγνώσθησαν ἐπ' αὐτῆς, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, αἱ τούτου κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μοναχῶν ἔγγραφοι κατηγορίαι. Καὶ ἀπολογηθέντος τοῦ Παλαμᾶ, ὅσα εἰκός, ἐξηλέγχθη ὁ Βαρλαάμ τᾶναντία τῆς εὐσεβείας λέγων καὶ τούτων ὡς εὐσεβῶς φρονούντων κατηγο-
25 ρῶν. Ἡ δὲ νῦν ἔχουσα προεστῶτα τὸν συκοφαντοῦντα τὸν τόμον ἀναιδῶς καὶ τοὺς ἀντιτόμους γράφοντα τούτους καὶ δι' αὐτῶν καὶ ἑαυτὸν ὡς συμπαθεῖ ποτε χρησάμενον ἤθει συκοφαντοῦντα, συμπεραίνουσα τὰς μακρὰς ταύτας κατὰ τοῦ τόμου συκοφαντίας ἔτ' ἀναιδέ-
30 στερον, «ἐκβολή», φησὶν, «ἐστὶν ὁ τόμος τοῦ κατηγόρου καὶ οὐ δικαίωμα τῶν κατηγορηθέντων». Τοῦτο τοιγαροῦν ἐστὶν, ὃν ἡμῖν ἐγκαλεῖ τῦφον καὶ ἦν ἡμῶν καταψεύδεται κατάχρησιν τοῦ τόμου καὶ παρεξήγησιν, ὅτι κατέχομεν ὡς ἡμῶν τε καὶ τῆς εὐσεβείας δικαίωμα τὸν ἡ-
35 μῖν ἐπὶ τούτῳ δεδομένον ἔκτοτε τόμον.

τώρα λέγει ὅτι ἐκεῖνος δὲν ἐκρίθη ἀξιόχρεως διὰ τὴν κατηγορίαν του. Διότι λέγει, «ἐνῶ ἦλθον κατάκριτοι καὶ ὑπόδικοι εἰς ὄλην τὴν σύνοδον, ἔτυχον προμηθείας ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἢ ὁποία δὲν παρεδέχθη τὸν κατηγοροῦντα αὐτοῦς. Τώρα δὲ οὗτοι καταχρῶνται τῆς τόσον μεγάλης συμπαθείας ταύτης πρὸς αὐτοῦς».

- 10 Ποία εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἢ ὁποία δὲν παρεδέχθη τότε τὸν ἐλέγχοντα ἡμᾶς, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει καὶ ὁ πολὺς οὗτος εἰς συμπάθειαν; Βεβαίως ἄλλη ἀπὸ τὴν συναθροισθεῖσαν μαζί μὲ τὸν μακαριώτατον ἐκεῖνον βασιλέα, ὄχι δὲ μόνον ἄλλη, ἀλλὰ καὶ τελείως ἀντίθετος καὶ τὰ ἀντίθετα φρονούσα καὶ ἀποφαινομένη ὀλοσχερῶς. Αὕτη λοιπὸν εἶναι σαφῶς ἡ τοῦ Ἀκινδύνου, τῆς ὁποίας μόνης εἶναι τώρα πατριάρχης ὁ γράφων ταῦτα. Διότι ἐκείνη ἡ Ἐκκλησία καὶ σύνοδος, τῆς ὁποίας προεκάθητο ὁ σοῖδιμος βασιλεύς, προέτρεψεν ἐκεῖνον καὶ μάλιστα μετ' ἐπιμονῆς νὰ εἶπῃ καὶ ἀποδείξῃ ὅ,τι ἔχει κατὰ τῶν μοναχῶν ἀλλὰ καὶ προσεκομίσθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ ἀνεγνώσθησαν ἐνώπιόν της, ὡς εἶπομεν πρὸ ὀλίγου, αἱ ἔγγραφοι κατηγορίαι τούτου κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μοναχῶν. Καὶ ἀφοῦ ὁ Παλαμᾶς ἀπελογήθη τὰ εὐλόγα, ἐξηλέγχθη ὁ Βαρλαάμ ὅτι λέγει τὰ ἀντίθετα τῆς εὐσεβείας καὶ κατηγορεῖ τούτους ὡς εὐσεβῶς φρονούντας¹⁴. Ἡ δὲ Ἐκκλησία ἢ ἔχουσα τώρα προεστῶτα τοῦτον τὸν ἀναιδῶς συκοφαντοῦντα τὸν τόμον καὶ γράφοντα τοὺς ἀντιτόμους τούτους, συκοφαντοῦντα δὲ δι' αὐτῶν καὶ ἑαυτὸν ὡς τρέφοντα κάποτε συμπαθῆ πρὸς αὐτοῦς φρονήματα, ὀλοκληρώνει ἀκόμη ἀναιδέστερον τὰς μακρὰς αὐτὰς συκοφαντίας κατὰ τοῦ τόμου. Λέγει, «ὁ τόμος εἶναι ἀποβολὴ τοῦ κατηγοροῦ καὶ ὄχι δικαίωσις τῶν κατηγορηθέντων». Ἐπομένως τοῦτο εἶναι ὁ τῦφος διὰ τὸν ὁποῖον μᾶς κατηγορεῖ καὶ ἡ κατάχρησις καὶ παρεξήγησις τοῦ τόμου τὴν ὁποίαν μᾶς ἀποδίδει, ὅτι κατέχομεν τὸν δοθέντα εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τότε πρὸς τοῦτο τόμον ὡς δικαίωσιν ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας.

14. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 5' 7, PG 151, 681B - 682C.

- 11 Ἐπεὶ δὲ καὶ πάσῃ τῇ συνόδῳ κατακρίτους καὶ ὑποδίκους ἔλθειν ἡμᾶς φησι τότε, τυχεῖν δὲ παρὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἣν φησι προμηθείας, ἄρ' οὐχὶ κἄντεῦθεν τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίαν ἑτέραν δείκνυσιν οὕσαν παρ' ἐκεί-
 5 νην πᾶσαν τὴν σύνοδον; Εἰ δ' ἄρ' οὐχ ἑτέρα, λεγέτω πῶς ἤμεν κατάκριτοι καὶ ὑπόδικοι τῇ συνόδῳ συμπάσῃ πρὶν ἐπιστῆναι; Πάντως ὡς τοῦ Βαρλαάμ κατηγορήσαντος. Οὕτως οὖν ἄδεκτος ἐκρίθη παρ' αὐτοῦ πρὸς κατηγορίαν ὁ Βαρλαάμ, ὡς καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνου καθ' ἡμῶν λεγομέ-
 10 νοις ἐπιψηφίσασθαι, καθάπερ αὐτός ἐστι νῦν καθ' ἑαυτοῦ μαρτυρῶν· ἐπιλέλησται γὰρ ἔνταῦθα τῶν ἱερῶν κανόνων ὁ τοσοῦτο τούτων ἐχόμενος, ὡς ἐκ τοῦ καταχρησθῆναι καὶ παραχρησθῆναι τούτοις ἐν πᾶσιν ἐτοιμότητος εἶναι καὶ δεινότητος. Ἐπελάθετο τοίνυν τῶν κελευόντων νό-
 15 μων τε καὶ θείων κανόνων «μηδένα τῶν ἀπάντων ἐκ μόνης κατηγορίας ὑπεύθυνον εἶναι, κἄν μικρὸν κἄν μέγα κἄν τῶν μεγίστων ὃν τυγχάνῃ τὸ ἔγκλημα». Μέγιστον γὰρ ἂν εἶη κέρδος τοῖς συκοφάνταις, εἴπερ ἐκ μόνου τοῦ κατηγορεῖν ὑπαιτίους ἔξουσι τοὺς ἀναιτίους. Ταύτης δὲ
 20 τῆς οὕτω δικαίας γνώμης τῶν κανόνων ἐπιλαθόμενος, κατακρίτους, ὡς αὐτός φησιν, ἡμᾶς εἶχε καὶ ὑποδίκους ἐκ μόνης τῆς τοῦ Βαρλαάμ κατηγορίας πρὶν ἐπιστῆναι, νῦν δ' ἐπιστάντας καὶ ψεύστην ἅμα καὶ δυσσεβῆ τὸν κατηγορον ἀπελέγξαντας ἐν οἷς ἡμῶν κατηγόρει, μετὰ τοὺς
 25 περιφανεστάτους τούτους ἐλέγχους, «ἀδεκτον», φησί, πρὸς τὸ κατηγορεῖν ἐκείνον κριθῆναι καὶ παρὰ τοῦτο κατηγορίας εἶναι τῆς αὐτῆς ἀξίους τοὺς ὑπ' ἐκείνου κατηγορηθέντας, καὶ προϊών, «ἐπετιμήθη καὶ ἀπεκηρύχθη», φησίν, «ὁ Βαρλαάμ ἐν οἷς κακῶς τοῖς θείοις ἐπιβαλὼν
 30 ἦν, οὐ μέντοι γε τῆς τῶν μοναχῶν ἕνεκεν κατηγορίας».
- 12 Τίς ὁ ταῦτα νῦν γράφων; Οὗτος ἐκεῖνος ὁ ταῖς ἀπανταχοῦ γῆς ἱεραῖς ἐκκλησίαις μετὰ τὴν σύνοδον ἐπιστείλας εὐθύς ἐκείνην, ὡς πάρεστιν ὁρᾶν γεγραμμένον

15. Βλ. Ἰωάννου Καλέκα, Γράμμα, PG 150, 892C.

16. Κανῶν μὴ ἀνιχνευθεῖς.

11

Ἐπειδὴ δὲ λέγει ὅτι ἡμεῖς ἦλθομεν τότε ὡς κατάκριτοι καὶ ὑπόδικοι εἰς ὀλόκληρον τὴν σύνοδον, ἐτύχομεν δὲ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς κατὰ τὰ λεγόμενά του προμηθείας¹⁵, ἄραγε δὲν δεικνύει καὶ μὲ αὐτό ὅτι ἡ ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησία εἶναι ἄλλη ἀπὸ ὅλην ἐκείνην τὴν σύνοδον; Ἐὰν δὲ δὲν εἶναι ἄλλη, ἄς εἴπη πῶς ἡμεθα κατάκριτοι καὶ ὑπόδικοι εἰς ὅλην τὴν σύνοδον πρὶν ἐμφανισθῶμεν; Ἀσφαλῶς διότι κατηγόρησεν ὁ Βαρλαάμ. Τόσον λοιπὸν ἐκρίθη ἀπαράδεκτος ἀπὸ αὐτὸν ὁ Βαρλαάμ πρὸς κατηγορίαν, ὥστε καὶ νὰ ἐγκρίνη τὰ ἐναντίον ἡμῶν λεγόμενα ἀπὸ ἐκείνον, ὅπως μαρτυρεῖ τώρα ὁ ἴδιος καθ' ἑαυτοῦ· διότι ἐλησμόνησεν ἐδῶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας ὁ τόσον προσεκτικῶς τηρῶν τούτους, ὥστε νὰ εἶναι ἐτοιμότατος καὶ δεινότατος νὰ καταχρασθῇ καὶ παραχρασθῇ αὐτοὺς εἰς ὅλα. Ἐλησμόνησε λοιπὸν τοὺς νόμους καὶ θείους κανόνας οἱ ὁποῖοι παραγγέλλουν «νὰ μὴ θεωρῆται ἀπολύτως κανεὶς ἔνοχος ἀπὸ μόνην τὴν κατηγορίαν, εἴτε μικρὸν εἴτε μέγα εἴτε μέγιστον συμβαίνει νὰ εἶναι τὸ ἔγκλημα»¹⁶. Διότι θὰ ἦτο μέγιστον κέρδος διὰ τοὺς συκοφάντας, ἐὰν ἀπὸ μόνην τὴν κατηγορίαν καταστήσουν ἐνόχους τοὺς ἀθώους. Λησμονήσας λοιπὸν αὐτὴν τὴν τόσον δικαίαν γνώμην τῶν κανόνων, εἶχεν ἡμᾶς, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, κατακρίτους καὶ ὑποδίκους ἀπὸ μόνην τὴν κατηγορίαν τοῦ Βαρλαάμ, πρὶν ἐμφανισθῶμεν, τώρα δὲ ὅποτε ἐνεφανίσθημεν καὶ ἀπέδειξαμεν τὸν κατήγορον ψεύστην καὶ συγχρόνως δυσσεβῆ μὲ ὅσα κατηγόρει ἡμᾶς, μετὰ τοὺς περιφανεστάτους τούτους ἐλέγχους λέγει ὅτι ἐκεῖνος ἐκρίθη «ἀπαράδεκτος» πρὸς τὴν κατηγορίαν καὶ παρὰ ταῦτα ὅτι οἱ ὑπ' αὐτοῦ κατηγορηθέντες εἶναι ἄξιοι τῆς αὐτῆς κατηγορίας, καὶ εἰς τὴν συνέχειαν λέγει, «ἐπετιμήθη καὶ ἀπεκηρύχθη ὁ Βαρλαάμ, διότι κακῶς ἐπελαμβάνετο τῶν θείων, ὄχι ὁμῶς ἕνεκεν τῆς κατηγορίας κατὰ τῶν μοναχῶν».

12

Ποῖος εἶναι αὐτός ὁ ὁποῖος γράφει τώρα ταῦτα; Εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν σύνοδον ἐκείνην ἔστειλεν ἐγκύκλιον εἰς τὰς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἱεράς Ἐκκλησίας, ὡς

καὶ ὑπογεγραμμένον παρὰ τῆς οἰκείας αὐτοῦ χειρός, «ὅ-
 τι ἀπηλέγχθη ὁ Βαρλαάμ ἐπὶ τῆς συγκροτηθείσης ἱερᾶς
 καὶ θείας συνόδου, χάριν τῶν λαληθέντων παρ' αὐτοῦ κα-
 τὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων, βλάσφημα λαλῶν καὶ ἀντι-
 5 κρυς ἐναντία τοῖς θείοις τῶν πατέρων λόγοις». Ἔρ' οὐχ
 ἄμα τῆς τε τοῦ Βαρλαάμ καταδίκης καὶ τῆς ἀρτίως οἰκεί-
 ας μάρτυς αὐτός ἐστιν ἀπαράγραπτος, ψεύστην ἐπὶ τοι-
 οῦτοις ἑαυτὸν ἀπελέγχων καὶ καταλύτην τοῦ τόμου, καὶ
 τῶν συνόδων ἐκείνων ἀναιρέτην καὶ ἀντικείμενον; Ἄλλὰ
 10 καὶ προστίθησι γράφων, «ὥστ' εἰ καὶ ὁ κατηγορῶν τού-
 τους ἐκβέβληται, ἀλλὰ μένει ἡ περὶ αὐτοὺς παρ' ἐκείνου
 μέμψις ἀκίνητος, καὶ ἐφεῖται ταύτην παντὶ τῷ βουλομέ-
 νῳ κινεῖν καὶ οὐδ' ἂν τις νυνὶ κατ' αὐτῶν περὶ τῶν αὐ-
 τῶν ἐκείνω κινῆ εἰς τὸ ἐκείνου κατηγορηθήσεται ἔγ-
 15 κλημα».

13 Ὅρατε πῶς ἐπανακαλεῖται τοὺς Βαρλααμίτας, ὡς-
 περ ἐκ πανδήμου καὶ ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος, καὶ οἷαν
 τούτοις παρέχει τὴν εἴσοδον; Ὅρατε πῶς ἐξαιρεῖται δῆ-
 θεν τῆς αἰτίας Ἀκίνδυνον καὶ ὅπως πάντας παρακαλεῖ
 20 τῇ τελευταίᾳ κατ' ἐκεῖνον ὑποπεσεῖν ἐπιτιμήσει τοῦ τό-
 μου, γράφοντος καὶ διακελευομένου, μετ' ἐμβριθείας καὶ
 πνευματικῆς αὐστηρίας καὶ ἐπιτιμήσεως «μηδένα τὸν ἀ-
 πάντων ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν τε καὶ ἄλλων τοιούτων κι-
 νεῖν» — δηλονότι κατηγορεῖν· ὁ γὰρ κατηγορῶν ἐστιν ὁ
 25 κινῶν — καθάπερ ὁ Βαρλαάμ; Καὶ τί λέγω τὴν τοῦ τό-
 μου τελευταίαν ἐπιτίμησιν; Οὗτος γὰρ καὶ ταῖς ἀνωτέρω
 γεγραμμέναις φρικωδεστάταις ἀποκηρύξεις καὶ ἀναθε-
 ματισμοῖς ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτῶ πειθόμενους ὑπεύθυνον
 πολλαπλασίως πεποίηκεν. Εἰ γὰρ «ὅ τι τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρ-
 30 λαάμ βλασφήμως καὶ κακοδόξως κατὰ τῶν μοναχῶν,
 μᾶλλον δὲ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, λαληθέντων ἢ συγγρα-
 φέντων φανεῖς πάλιν τῶν μοναχῶν κατηγορῶν, ἢ ὅλως
 τούτων ἐν τοῖς τοιούτοις καθαπτόμενος, ταῖς αὐταῖς ἐ-

17. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 54, PG 151, 692B.

18. Βλ. αὐτόθι, 51, 691.

19. Συνοδικὸς τόμος Α', 54, PG 151, 692AB.

εἶναι δυνατόν νά ἴδῃ κανεῖς γεγραμμένην καὶ ὑπογεγραμμένην μὲ τὴν ἰδίαν τὴν χεῖρα του¹⁷, «ὅτι ἀπηλέγχθη ὁ Βαρλαάμ ἐνώπιον τῆς συγκροτηθείσης ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ἐξ αἰτίας τῶν λεχθέντων ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, ὅτι λαλεῖ βλάσφημα καὶ τελείως ἀντίθετα πρὸς τοὺς θείους λόγους τῶν πατέρων»¹⁸. Ἄραγε δὲν εἶναι αὐτός ὁ ἴδιος ἀπαράγραφτος μάρτυς τόσο τῆς καταδίκης τοῦ Βαρλαάμ ὅσον καὶ τῆς ἰδικῆς του τώρα, ἀποδεικνύων ἑαυτὸν ψεύστην εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ καταλύτην τοῦ τόμου, καὶ ἀναιρέτην τῶν συνόδων ἐκείνων καὶ ἀντίπαλον; Ἄλλὰ καὶ προσθέτει γράφων, «ὥστε, ἂν καὶ ὁ κατηγορῶν τούτους ἀπεβλήθη, μένει ἀκίνητος ἢ πρὸς αὐτοὺς μέμψις ἐκείνου, καὶ ἐπιτρέπεται νά ἀνακινῇ ταύτην πᾶς βουλόμενος καί, ἂν κανεῖς τώρα ἀνακινῇ κατ' αὐτῶν τὰ ἴδια μὲ ἐκείνον, δὲν θὰ κατηγορηθῇ διὰ τὸ ἔγκλημα ἐκείνου».

13

Βλέπετε πῶς προσκαλεῖ ἐκ νέου τοὺς Βαρλααμίτας, ὡσάν ἐκ πανδήμου καὶ ὑψηλῆς διακηρύξεως, καὶ ὁποῖαν εἴσοδον παρέχει εἰς τούτους; Βλέπετε πῶς ἐξαιρεῖ ὑπόπτως τὸν Ἀκίνδυνον καὶ πῶς παρακαλεῖ τοὺς πάντας νά υποπέσουν κατὰ τὸ παράδειγμά του εἰς τὴν τελευταίαν ἐπιτίμησιν τοῦ τόμου, γράφοντος καὶ παραγγέλλοντος μὲ ἔμφασιν καὶ πνευματικὴν αὐστηρότητα καὶ ἐπιτίμησιν «νά μὴ ἀνακινῇ ἀπολύτως κανεῖς τὰ θέματα ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα»¹⁹ — δηλαδή νά μὴ κατηγορῇ, διότι ὁ κατηγορῶν εἶναι ὁ ἀνακινῶν — ὅπως ὁ Βαρλαάμ; Καὶ τί ἀναφέρω τὴν τελευταίαν ἐπιτίμησιν τοῦ τόμου; Διότι αὐτός ἔχει καταστήσει ἑαυτὸν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του ὑπαιτίους καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρω γραφομένας φρικωδεστάτας ἀποκηρύξεις καὶ ἀναθεματισμούς. Διότι ἐὰν «ὁ φανεῖς νά κατηγορῇ πάλιν τοὺς μοναχοὺς διὰ κάτι ἀπὸ τὰ λαληθέντα ἢ συγγραφέντα ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ βλασφήμως καὶ κακοδόξως κατὰ τῶν μοναχῶν μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς ἰδίας τῆς Ἐκκλησίας, ἢ γενικῶς καθάπτεται τούτων εἰς τοιαῦτα θέματα, καθυποβάλλεται εἰς τὰς αὐτὰς μὲ ἐκείνον φρικώδεις κα-

κείνω φρικώδεσι καταδίκαις καθυποβάλλεται» κατὰ τὴν ἔγγραφον ἐκείνην ἀπόφασιν, ὁ τοσαῦτ' ἔπειτα κατ' αὐτῶν γράφων καὶ πᾶσαν ἐφιεῖς παντὶ τῷ βουλομένῳ τὴν παρ' ἐκείνου κατηγορίαν κινεῖν, οὐ πολυπλασίως ἑαυτὸν
5 ὑποβάλλει ταῖς τοιαύταις ἀποκηρύξεσι, πολλαπλῶς «ἑαυτὸν ἀποτέμνων τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ παντὸς τοῦ τῶν ὀρθοδόξων συστήματος»;

- 14 Φαίη δ' ἂν τις πρὸς τὸν γράφοντα νῦν, ὡς οὐδ' ἂν τις κατὰ τὸν Βαρλαάμ ἀρτίως περὶ τῶν αὐτῶν ἐκείνω
10 κατὰ τῶν αὐτῶν κινή μοναχῶν, εἰς τὸ ἐκείνου κατηγορηθήσεται ἔγκλημα, καὶ μὴν αὐτὸ τὸ κινεῖν ὑπ' ἐγκλημα, καὶ μάλιστα κατὰ σέ· τοῦτο γὰρ δὴ σὺ καὶ πολλᾶκις ἄνω καὶ κάτω στρέφων ἐνταῦθα γράφεις ὅτι «ὁ Βαρλαάμ ἀπελήλαται δόγματα προτεινόμενος καὶ περὶ δογμάτων
15 κινῶν μηδ' ἔτασθεις μηδ' ἀκουσθεις μηδ' ἐξελεγχθεις ὀλως, ἀλλ' ὡς ἀπειθήσας τῷ τῆς ἐκκλησίας νόμῳ καὶ διατάγματι μηδὲ ὡς ἐφιέντι περὶ δογμάτων κινεῖν ἢ λέγειν». Ἄρ' οὖν ὁ κατ' ἐκείνον περὶ τῶν αὐτῶν ἐκείνω καὶ κατὰ τῶν αὐτῶν κινῶν, οὐ περὶ δογμάτων ὡς ἐκεί-
20 νος κινεῖ; Πῶς οὖν οὐκ εὐθύς ὑπεύθυνος καὶ αὐτὸς κατ' ἐκείνον ἀπειθῶν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς διατάγμασι τῆς ἐκκλησίας, ὡς αὐτὸς διατείνῃ, καὶ διὰ τοῦτ' ἀδεκτος ἐκείνω τὸν ἴσον τρόπον; Κάντεῦθεν οὐκ ἀνεύθυνοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνέγκλητοι παντάπασιν οἱ μοναχοὶ πάλιν. Ἡ πα-
25 ράνομος ὁ νόμος καὶ πᾶς κανὼν ἄθεσμος, ὅταν ἢ σοι βουλομένῳ, καὶ ταῦθ' ὁ καὶ παρὰ σοῦ πρότερον εὔ ἔχειν μαρτυρηθείς; Πῶς δὲ καὶ τὸν σκοπὸν ὃν αὐτὸς ἔφησεν εἶναι παντὸς τοῦ τόμου καὶ δι' ὃν ἰσχυρίζῃ τῶν ἱερῶν κανόνων ἐν ἐκείνω μεμνησθαι, τὸ μηδὲν δηλονότι περὶ δογμά-
30 των κινεῖν ἐξεῖναι, πάλιν αὐτὸς οὐκ ἀνασκευάζεις καὶ κα-

20. Συνοδικὸς τόμος Α'. 52, PG 151. 691 - 692A.

21. Αὐτόθι, 51· 52, PG 151, 691· 692.

ταδίκας»²⁰, κατὰ τὴν ἔγγραφον ἐκείνην ἀπόφασιν, ὁ ἔπειτα τόσον πολλὰ γράφων κατ' αὐτῶν καὶ ἐπιτρέψας εἰς πάντα βουλόμενον νὰ ἀνακινή ὅλην τὴν παρ' ἐκείνου κατηγορίαν δὲν ὑποβάλλει ἑαυτὸν πολλαπλασίως εἰς τὰς τοιαύτας ἀποκηρύξεις, πολλαπλῶς «ἀποτέμνων ἑαυτὸν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ παντὸς τοῦ συστήματος τῶν ὀρθοδόξων»²¹;

14

Θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ εἶπη κανεὶς πρὸς τὸν γράφοντα τώρα, ὅτι «ἂν ἀνακινήση κανεὶς τώρα κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Βαρλαάμ τὰ ἴδια θέματα κατὰ τῶν ἰδίων μοναχῶν δὲν θὰ κατηγορηθῆ διὰ τὸ ἴδιον ἔγκλημα», καὶ ὅμως αὕτη αὕτη ἢ ἀνακινήσις εἶναι ὑπὸ κατηγορίαν καὶ μάλιστα κατὰ σέ. Διότι ἐσύ τοῦτο γράφεις ἐδῶ ἀπευθύνων αὐτὸ πολλάκις ἄνω καὶ κάτω ὅτι «ὁ Βαρλαάμ ἀπεμακρύνθη διότι προέβαλλε δόγματα καὶ ἀνεκίνει δογματικὰς συζητήσεις, χωρὶς νὰ ἐξετασθῆ ἢ ἀκουσθῆ ἢ ἐξελεγχθῆ καθόλου, ἀλλ' ὡς ἀπειθήσας εἰς τὸν νόμον καὶ τὴν διάταξιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιτρέπει καθόλου τὴν ἀνακίνησιν καὶ συζήτησιν ἐπὶ δογμάτων». Ἄραγε λοιπὸν ὁ συμφώνως μὲ τὸ παράδειγμα ἐκείνου ἀνακινῶν τὰ ἴδια μὲ ἐκείνον καὶ κατὰ τῶν ἰδίων, δὲν ἀνακινεῖ δογματικὰς συζητήσεις ὅπως ἐκείνος; Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι εὐθέως ὑπεύθυνος καὶ αὐτὸς ἀπειθῶν κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνου εἰς τὸν νόμον καὶ τὰς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἰσχυρίζεσαι ἐσύ ὁ ἴδιος, καὶ δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἀπαράδεκτος ἐξ ἴσου μὲ ἐκείνον; Καὶ ἐκ τούτου δὲν εἶναι μόνον ἀνεύθυνοι οἱ μοναχοὶ πάλιν, ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς ἀκατηγόρητοι. Ἦ εἶναι παράνομος ὁ νόμος καὶ ἄθεσμος πᾶς κανὼν, ὅταν τὸ θέλης ἐσύ, καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἶχε μαρτυρηθῆ καὶ ἀπὸ σέ προηγουμένως ὅτι εἶχε καλῶς; Πῶς δὲ δὲν ἀνασκευάζεις πάλιν τελείως τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον κατὰ τὸν λόγον σου ἔχει ὀλόκληρος ὁ τόμος καὶ χάριν τοῦ ὁποῖου ἐγένεν εἰς αὐτὸν μνεῖα τῶν ἱερῶν κανόνων, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπιτρέπεται εἰς κανένα νὰ ἀνακινή δογματικὰ ζητήματα, καὶ δὲν τὸν καταλύεις τελείως, ἀφοῦ λέγεις ὅτι εἶναι τελείως ἀνέγκλητον

ταλύεις τελέως ἀνέγκλητον εἶναι τὸ κινεῖν λέγων, καὶ ταῦθ' ὡς ὁ κατὰκριτος ἐκεῖνος ἐκ τοῦ κινεῖν γεγονώς;

15 Καὶ μὴν, ὡς ἠκούσθη, τὸ κατηγορημα παρίστησι διὰ πλειόνων ὁ τόμος αὐτός. Ψεῦδος οὐκοῦν σαφές τὸ μη-
5 δαμῶς ἀκουσθῆναι τὸν Βαρλαάμ, κἀντεῦθεν αὐτὸν κἀκεῖνο δείκνυται ψεῦδος, τὸ τοῦτον ἀπεληλάσθαι τοῦ κινεῖν ὅ-
λως χάριν· οὐ γὰρ ἂν ἠκούσθη παρὰ τῶν ἀπαξιούντων κινεῖν, οὐδ' ἂν ὁ Παλαμᾶς ἀπελογοεῖτο πρὸς ταῦτα προτρα-
πείς παρὰ τούτων, οὐδ' ἂν ἐγράφη καὶ παρ' αὐτῶν ἐν
10 τῷ τόμῳ τὰ τῷ Βαρλαάμ λελεγμένα περὶ δογμάτων. Καὶ ἡ πίστις ἐγγύς· περὶ ὧν γὰρ οὐκ ἐφῆκαν κινεῖν τῶν ἕ-
ξω, δηλονότι τῶν προκειμένων, ὡς ἀνωτέρω δέδεικται, τούτων ἐν τῷ τόμῳ μνήμη τις οὐδενός. Ἄλλ' ἔχει καὶ
πρὸς τοῦτό τι λέγειν ὁ τοῦ ψεύδους προστάτης; Τί δ' ἄλ-
15 λο πάλιν ἢ ψεῦδος ἄλλο τὸ μὴ ἀξιόχρεων πρὸς τὴν κατηγορίαν κριθῆναι, μηδὲ πιστευθῆναι τὸν Βαρλαάμ κἀν ἠ-
κούσθη; Τί φήσ; Παρίημι γὰρ λέγειν ὡς τῶν ἀσυστά-
των, ἃ λέγεις, ἀνασκευαζόμενα δι' ἀλλήλων. Ἄλλ' οὐ
συνορᾶς, ἄνθρωπε, ταῦτα λέγων σαυτὸν καὶ τὴν ἱεράν
20 ἐκείνην ὁμήγουριν τῆς μοίρας ἐκτέμνων τῶν εὐσεβῶν, τὸ
σαυτοῦ λέγω μέρος;

16 Σκοπῶμεν δὲ ὧδε· πᾶς ὁ κατηγορῶν τινων ἐπὶ δό-
γμασιν, ἢ φρονῶν αὐτὸς καθ' ἃ φησιν εὐσεβῶς τῶν μὴ
παραπλησίως δοκούντων αὐτῷ φρονεῖν τυγχάνει κατη-
25 γορῶν, ἢ δυσσεβῶς αὐτὸς φρονῶν τῶν μὴ οὕτω φρονούν-
των. Εἰ μὲν οὖν εὐσεβῶς αὐτὸς λέγει καθ' ἃ τῶν μὴ τὰ
ἴσα δοκούντων λέγειν κατηγορεῖ, μὴ ἀξιόχρεως εἰς κα-
τηγορίαν κρινόμενος οὐτ' αὐτὸς οὐθ' οἱ κρίνοντες ἀνά-
ξιον τοῦτον λέγειν ἃ λέγει δυσσεβεῖς παρὰ τοῦτο. Πρὸς
30 δὲ τούτοις οὐδ' ἂν τις ἄλλος ἔπειτα κινήῃ περὶ τῶν αὐ-
τῶν τοὺς αὐτοῦς ἢ ἑτέρους διώκων. Εἰ δὲ δυσσεβῶς
ὁ κατήγορος λέγει καθ' ἃ τῶν μὴ κατ' αὐτὸν φρονούντων

τὸ ἀνακινεῖν, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἐκεῖνος ἔγινε κατάκριτος ἀπὸ τὸ κινεῖν;

- 15 Οὕτω λοιπόν, ὅπως ἠκούσθη, ὁ τόμος ὁ ἴδιος παριστᾶ τὴν κατηγορίαν λεπτομερῶς. Ἐπομένως εἶναι καθαρὸν ψεῦδος τὸ ὅτι δὲν ἠκούσθη καθόλου ὁ Βαρλαάμ, ἀπὸ αὐτὸ δὲ πάλιν ψεῦδος ἀποδεικνύεται καὶ ἐκεῖνο, ὅτι οὗτος ἀπεμακρύνθη ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ἀπλῶς ἀνεκίνησεν. Διότι βεβαίως αὐτὸς δὲν θὰ ἠκούετο ἀπὸ τοὺς ἀπαξιοῦντας νὰ ἀνακινουῦνται τοιαῦτα θέματα, ὁ Παλαμᾶς δὲν θὰ ἀπελογεῖτο προτραπεῖς εἰς τοῦτο παρ' αὐτῶν, καὶ δὲν θὰ ἐγράφοντο ἀπὸ αὐτοῦς εἰς τὸν τόμον τὰ λεχθέντα ἀπὸ τὸν Βαρλαάμ περὶ δογμάτων. Καὶ τὰ πειστήρια εἶναι πλησίον διότι περὶ ἐκείνων τῶν ὁποίων δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἀνακίνησιν, δηλαδὴ τῶν ἐκτὸς τῶν προκειμένων θεμάτων, ὅπως ἐδείχθη ἀνωτέρω, δὲν ἔγινε καμμία μνεία εἰς τὸν τόμον. Ἄλλ' ἔχει νὰ εἶπῃ τίποτε καὶ πρὸς τοῦτο ὁ προστάτης τοῦ ψεύδους; Τί ἄλλο πάλιν παρὰ ἄλλο ψεῦδος εἶναι τὸ ὅτι δὲν ἐκρίθη ἀξιόχρεως πρὸς κατηγορίαν οὔτε ἐπιστεύθη ὁ Βαρλαάμ, ἔστω καὶ ἂν ἠκούσθη; Τί λέγεις; Παραλείπω νὰ εἶπω ὡς ἀσύστατα ὅσα λέγεις ἐσὺ, ἀφοῦ ἀνασκευάζονται δι' ἀλλήλων. Ἀλλὰ δὲν ἀντιλαμβάνεσαι, ἄνθρωπε, ὅτι λέγων ταῦτα ἀποκόπτεις σεαυτὸν καὶ τὴν ἱεράν ἐκείνην ὁμήγουριν ἀπὸ τὴν μερίδα τῶν εὐσεβῶν, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ σὲ ἐννοῶ;

- 16 Ἄς σκεφθῶμεν δὲ ὡς ἐξῆς. Πᾶς ὁ κατηγορῶν κάποιους διὰ δόγματα, ἢ ἔχων ὁ ἴδιος κατὰ τὰ λεγόμενά του εὐσεβὲς φρόνημα κατηγορεῖ τοὺς φαινομένους ὅτι φρονοῦν παρομοίως μὲ αὐτόν, ἢ δυσσεβῶς αὐτὸς φρονῶν κατηγορεῖ τοὺς μὴ δυσσεβεῖς. Ἐὰν μὲν αὐτὸς ἐκφράζεται εὐσεβῶς ὅταν κατηγορῇ τοὺς φαινομένους νὰ μὴ λέγουν παρόμοια, κρινόμενος μὴ ἀξιόχρεως πρὸς κατηγορίαν δὲν εἶναι δι' αὐτὸ δυσσεβῆς οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ κρίνοντες αὐτὸν ἀνάξιον νὰ λέγῃ ὅσα λέγει. Πρὸς τούτοις δὲ οὔτε ἄλλος κανεῖς ἔπειτα ἀνακινεῖ τὰ αὐτὰ θέματα, ἂν διώκῃ τοὺς αὐτοῦς ἢ ἄλλους. Ἐὰν δὲ ὁ κατήγορος λέγῃ δυσσεβῶς αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα κατηγορεῖ τοὺς μὴ ἔχοντας τὰ

- κατηγορεῖ, μὴ καταδικασθῆ δὲ παρὰ τῶν κριτῶν, ἀλλ' ἀποπεμφθῆ μόνον ὡς μὴ κατηγορεῖν ἄξιος, πῶς οὐχὶ τῆς ἴσης ἐκείνω δυσσεβείας εἰσὶν οἱ μὴ κατὰ τῆς ἐκείνου ψηφισάμενοι δυσσεβείας μηδὲ δικαιώσαντες τοὺς ἀντιτατ-
- 5 τομένους τῇ αὐτοῦ δυσσεβείᾳ διωκομένους παρὰ τοῦθ' ὑπ' ἐκείνου; Οἱ δὲ καὶ πᾶσιν ἀνεύθυνον εἶναι κρίνοντες τῇ δυσσεβεῖ ταύτῃ χρῆσθαι κατηγορία, καθάπερ ὁ πατριάρχης νῦν ἀποφαίνεται, πῶς οὐχ ὅτι μάλιστα δῆλοι τῆς αὐτῆς ἐκείνω δυσσεβείας ὑπάρχοντες;
- 17 10 "Ὅτι δ' ὁ Βαρλαάμ δυσσεβῶς ἦν φρονᾶν καθ' ἃ τῶν μοναχῶν κατηγορεῖ, μάρτυς πάλιν αὐτὸς ὁ ἐφιεῖς νῦν τοῖς πᾶσι κατ' ἐκείνων τὰ κείνου λέγειν, γράψας τηνικαῦτα ταῖς ἀπανταχοῦ γῆς ἱεραῖς ἐκκλησίαις, ὡς καὶ μικρῶ πρότερον ἔφθημεν εἰπόντες, ὁ Βαρλαάμ χάριν τῶν
- 15 λαληθέντων παρ' αὐτοῦ κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων βλάσφημα λαλῶν ἦν καὶ ἀντικρυς ἐναντία τοῖς θείοις τῶν πατέρων λόγοις. Οὐκοῦν μάρτυς οὗτος αὐτὸς ὑπὲρ ἐκείνης τε τῆς μεγάλης συνόδου πάσης καὶ καθ' ἑαυτοῦ νῦν ὑπὲρ ἐκείνης μὲν, ὅτι τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς σὺν αὐτῶ
- 20 μοναχοὺς ἐπαινέσαντες ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ δικαιώσαντες ὡς τοῖς ἀπ' αἰῶνος θεολόγοις συνάδοντας, τὸν δὲ Βαρλαάμ, ἐφ' οἷς αὐτῶν κατηγορήσεν, αἰσχύναντες καὶ καταδικάσαντες ὡς ἀπάδοντα λέγοντα φωραθέντα τῶν αὐτῶν θεολόγων, οὐκ εὐσεβεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ προστάται τῆς
- 25 εὐσεβείας εἰσὶ καθ' ἑαυτοῦ δέ, ὅτι τὴν εὐσεβείαν, ἧς τηνικαῦτα καὶ αὐτὸς ἦν, ταύτην ἐξωμόσατο νῦν. Ταῦτ' ἄρα καὶ πᾶσιν ἀρτίως ἐφήσει τοὺς ἐναντίους τοῖς θείοις τῶν πατέρων λόγους, αὐτὰ τὰ τοῦ Βαρλαάμ βλάσφημα καὶ πονηρὰ δόγματα, πάλιν λέγειν καὶ περιαγγέλλειν ἀνέδην.
- 18 30 'Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν τελέως καταφρονήσας καὶ τῆς πρότερον οἰκείας καὶ τῆς ἀεὶ βασιλικῆς καὶ κοινῆς εὐσεβείας «τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας» καὶ τῶν ἐν τῷ τόμῳ φρικτῶν ἀπιασῶν ἀποφάσεων πᾶ-

22. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α' 7· 51, PG 151, 682· 691.

23. Β' Τμ. 2, 15.

ιδικά του φρονήματα, δὲν καταδικασθῆ δὲ ἀπὸ τοὺς κριτάς, ἀλλὰ μόνον ἀποπεμφθῆ ὡς ἀνάξιος νὰ κατηγορῆ, πῶς δὲν εἶναι ἐξ ἴσου δυσσεβεῖς μὲ ἐκείνον οἱ μὴ ψηφίσαντες κατὰ τῆς δυσσεβείας ἐκείνου μήτε δικαιώσαντες τοὺς ἀντιτασσομένους εἰς τὴν δυσσέβειαν αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι διώκονται διὰ τοῦτο ἀπὸ αὐτόν; Οἱ δὲ κρίνοντες ὅτι ὅλοι εἶναι ἐλεύθεροι νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν δυσσεβῆ ταύτην κατηγορίαν, ὅπως ἀποφαίνεται τώρα ὁ πατριάρχης, πῶς δὲν ἀκολουθοῦν ὀφθαλμοφανῶς τὴν ἰδίαν μὲ ἐκείνον δυσσέβειαν;

17 Ὅτι δὲ ὁ Βαρλαάμ εἶχε δυσσεβὲς φρόνημα εἰς ὅσα κατηγορεῖ τοὺς μοναχοὺς, μάρτυς πάλιν εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει τώρα εἰς ὅλους νὰ λέγουν κατ' αὐτῶν τὰ ἐκείνου, γράψας τότε πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας, ὅπως μόλις πρὸ ὀλίγου εἶπομεν, ὅτι ὁ Βαρλαάμ μὲ τὰ λαληθέντα ἀπὸ αὐτόν κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων ἐλάλει βλάσφημα καὶ ἐναντίον τῶν θείων λόγων τῶν πατέρων²². Ἐπομένως αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι μάρτυς ὑπὲρ ὄλων τῶν μελῶν ἐκείνης τῆς μεγάλης συνόδου καὶ ἐναντίον ἑαυτοῦ τώρα ὑπὲρ τῶν μελῶν ἐκείνης μὲν, διότι ἐπαινέσαντες αὐτοὺς ὡς συμφωνοῦντας μὲ τοὺς θεολόγους ὄλων τῶν ἐποχῶν, αἰσχύναντες δὲ τὸν Βαρλαάμ διὰ τὰς κατ' αὐτῶν κατηγορίας του καὶ καταδικάσαντες αὐτόν διότι συνελήφθη λέγων ἀσύμφωνα ἀπὸ τὰ τῶν ἰδίων θεολόγων, εἶναι ὄχι μόνον εὐσεβεῖς ἀλλὰ καὶ προστάται τῆς εὐσεβείας· καθ' ἑαυτοῦ δέ, διότι τώρα ἀπεκήρυξε τὴν εὐσέβειαν τὴν ὁποίαν συνεμερίζετο καὶ αὐτὸς τότε. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπιτρέπει τώρα εἰς ὅλους νὰ προφέρουν καὶ διαδίδουν ἐλευθέρως τοὺς λόγους τοὺς ἀντιθέτους πρὸς τοὺς λόγους τῶν πατέρων, τὰ βλάσφημα δηλαδὴ καὶ πονηρὰ δόγματα τοῦ Βαρλαάμ.

18 Ἐδῶ λοιπόν, καταφρονήσας τελείως τὴν εὐσέβειαν «τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας»²³, τῆς προηγουμένως μὲν καὶ ἰδικῆς του, πάντοτε δὲ βασιλικῆς καὶ κοινῆς, καὶ ὅλας τὰς φρικτὰς ἀποφάσεις αἱ ὁποῖαι περι-

σαν καὶ παντὶ καὶ παντοίως κινεῖν αὐθις ἐφείσθαι τὴν
 παρὰ τοῦ Βαρλαάμ καθ' ἡμῶν ἀπεφήνατο μέμψιν, Ἄ-
 κινδύνω τῷ Βαρλααμίτη θύραν ἀνοίγων, μᾶλλον δὲ πύ-
 λας εὐρείας ἀναπετῶν, ταῖς φρενοβλαβέσιν αὐτοῦ καὶ
 5 τῶν οἷος αὐτὸς φλυαρίαις. Προϊὼν δέ, θατέρου μὲν μνη-
 σθεῖς ὡς ἐγγράφως κατηγορεῖν ἡμῶν ἀπηγόρευται, θα-
 τέρου δ' ἀμνημονῶν ἐκὼν ὡς καὶ ἀγράφως τοῦτ' ἀπη-
 γόρευται, πρὸς δὲ καὶ τῶν κατὰ τῶν εἰς τὸ ἐξῆς ἡμῶν
 κατηγορησόντων ἀναθεματισμῶν καὶ ἀποκηρύξεων εἰς
 10 μνήμην ἔλθῶν, πειρᾶται τινα θεραπείαν ἐπάγειν, ἀλλ'
 ἔτι μᾶλλον κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὰς φοβεράς ἐ-
 κείνας ἀρὰς ἐφέλκεται καὶ ἀποτέμνει φανερώς ἑαυτὸν
 τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ, χώραν ἔτ' Ἄκινδύνω καὶ τοῖς
 κατ' αὐτὸν κατ' αὐτῆς παρέχων τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον
 15 ἐπιφανέστερον. Οὐχ ἀπλῶς γὰρ φησὶν, ἀπηγόρευται ἡ-
 μῖν μηδενὶ ἐξεῖναι κατηγορεῖν τῶν μοναχῶν, ἅπερ ὁ
 Βαρλαάμ κατ' αὐτῶν εἶπεν, ἀλλὰ πρόσκειται τὸ «βλα-
 σφήμως καὶ κακοδόξως».

19 Καίτοι διὰ τούτου τοῦτο δείκνυσιν ὁ τόμος, ὡς
 20 πάνθ' ἅπερ ὁ Βαρλαάμ κατὰ τῶν μοναχῶν εἶπε, «βλα-
 σφήμως καὶ κακοδόξως» εἶπεν. Ὁ δὲ νῦν τῶν Βαρλαα-
 μιτῶν προστάτης ὡς ἐχόντων ἔστιν ὢν εὐσεβῶς τῶν
 παρὰ τοῦ Βαρλαάμ κατηγορημάτων ἐκδέχεται τὴν ρῆ-
 σιν. Τοῦτο γὰρ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω φανερώς φησιν,
 25 ὡς «ἀνεφάνη ὁ Βαρλαάμ καὶ ἀπηλέγχθη κακῶς καὶ ἐπι-
 σφαλῶς καὶ λέγων καὶ φρονῶν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάντων
 τῶν παρ' αὐτοῦ προτεινομένων». Ἐπεὶ οὖν ὁ τόμος ἐ-
 κείνος εἰπὼν ὅτι «τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ κατὰ τῶν μο-
 ναχῶν λαληθέντων ἢ συγγραφέντων», προσέθηκε, «μᾶλ-
 30 λον δὲ κατὰ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς», ὁ νῦν λέγων μὴ κα-
 τὰ πάντ' ἐκεῖνα βλάσφημον εἶναι τὸν Βαρλαάμ, τοῦτ'
 ἀντικρὺς φησιν, ὡς ἔστιν ἃ κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ

24. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 54, PG 151, 692.

25. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 52, PG 151, 691.

26. Αὐτόθι, 51.

λαμβάνονται εἰς τὸν τόμον, ἀπεφάνθη νὰ ἐπιτρέπεται πάλιν νὰ ἀνακινῆται πᾶσα καὶ παντοιοτρόπως ἀπὸ πάντα ἢ ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ ἐναντίον ἡμῶν ἐκτοξευθεῖσα μομφή. Ἦνοιξεν οὕτω θύραν εἰς τὸν βαρλααμίτην Ἀκίνδυνον, μᾶλλον δὲ ἀνεπέτασεν εὐρείας πύλας, εἰς τὰς φρενοβλαβεῖς αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων του φλυαρίας. Προχωρῶν δὲ ἐνεθυμήθη τὸ ἔν, ὅτι δηλαδὴ ἀπηγορεύθη νὰ μᾶς κατηγορῆ ἐγγράφως, ἐλησμόνησεν ὅμως τὸ ἄλλο ἐπίτηδες, ὅτι δηλαδὴ τοῦτο ἀπηγορεύθη καὶ ἀγράφως²⁴. Προσέτι δὲ ἐνθυμηθεῖς καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας ἀναθεματισμοὺς καὶ ἀποκηρύξεις ἐναντίον τῶν μελλόντων νὰ μᾶς κατηγορήσουν, προσπαθεῖ νὰ ἐπιφέρῃ κάποιαν θεραπείαν, ἀλλὰ προσελκύει ἀκόμη περισσότερο κατὰ τῆς κεφαλῆς του τὰς φοβερὰς ἐκείνας ἀρὰς καὶ ἀποκόπτει φανερῶς ἐαυτὸν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, παρέχων ἀκόμη ἐπιφανέστερον ἔδαφος ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτὸν εἰς τὸν Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς ἰδικούς του κατ' αὐτῆς. Διότι, λέγει, δὲν μᾶς ἀπηγόρευσεν ἀπλῶς ὁ τόμος νὰ κατηγοροῦμεν τοὺς μοναχοὺς, δι' ὅτιδῆποτε ἀπὸ ὅσα εἶπε κατ' αὐτῶν ὁ Βαρλαάμ, ἀλλὰ προσυπάρχει τὸ «βλασφήμως καὶ κακοδόξως»²⁵.

- 19 Καὶ ὅμως ὁ τόμος δεικνύει δι' αὐτοῦ τοῦτο ἀκριβῶς, ὅτι πᾶν ὅ,τι εἶπεν ὁ Βαρλαάμ κατὰ τῶν μοναχῶν, τὸ εἶπε «βλασφήμως καὶ κακοδόξως». Ὁ δὲ τωρινὸς προστάτης τῶν Βαρλααμιτῶν ἀποδέχεται τὴν ἐκφορὰν μερικῶν ἀπὸ τὰς κατηγορίας τοῦ Βαρλαάμ ὡς εὐσεβῶν. Πράγματι τοῦτο λέγει καὶ ὀλίγον προηγουμένως φανερῶς, ὅτι «ἐνεφανίσθη ὁ Βαρλαάμ καὶ ἀπηλέγχθη ὡς λέγων καὶ φρονῶν κακῶς καὶ ἐπισφαλῶς, ἀλλ' ὄχι εἰς ὅλας τὰς προτάσεις του»²⁶. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ τόμος ἐκεῖνος, εἰπὼν «τῶν λαληθέντων καὶ συγγραφέντων ὑπὸ τοῦ Βαρλαάμ κατὰ τῶν μοναχῶν», προσέθεσε, «μᾶλλον δὲ κατ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐκκλησίας»²⁷, ὁ λέγων τώρα ὅτι ὁ Βαρλαάμ δὲν εἶναι εἰς ὅλα ἐκεῖνα βλάσφημος, λέγει τοῦτο σαφῶς, ὅτι ὑπάρχουν

27. Αὐτόθι, 52.

Χριστοῦ λέγων ἐκεῖνος καὶ προτεινόμενος οὐ δυσσεβῶς ἔλεγε καὶ βλασφημῶς, ὡς τῆς τοῦ Χριστοῦ φεῦ ἐκκλησίας μεμπτέας ἐπ' εὐσεβείᾳ κατ' αὐτὸν οὔσης καὶ λαβὴν παρεχούσης ἐκείνω τε τηνικαῦτα καὶ τούτῳ νῦν
 5 καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οἷς ἐφήσιν, οὗτος ἀρτίως ἐπιπηδᾶν ἀδεῶς. Μαρτυρεῖ δ' ἄκων ἐντεῦθεν καὶ ἀποδείκνυσιν ἡμᾶς ὡς ἀληθῶς εἶναι καὶ τοὺς ἡμῖν ὁμολογοῦντας τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, ἧς αὐτὸς νῦν ἀπέστη καὶ ἦ μετ' Ἀκινδύνου νῦν ἐπανέστη καὶ καθ' ἧς καὶ χώραν
 10 καὶ χεῖρα τοῖς Βαρλααμίταις παρέσχεν ὄσην ὁρᾶτε· διὸ καὶ συμπεραίνων ἤδη τοὺς λόγους, «οἷς μὲν», φησὶν, «ἐν ἐπιτιμίῳ τοὺς κατηγοροῦντας ἐνίων κατέσχομεν, εἰρηταί τε καὶ ἀποδέδεικται, οἷς δ' αὖθις χώρα παρεῖται τοῖς τούτοις ἐγκαλεῖν ἡρημένοις ἄνευ μέντοι συγγραμ-
 15 μάτων οἰκείων, ἔνι καὶ τοῦτ' ἐντεῦθεν συνιδεῖν».

20

Οὕτως ἀναιρέτην τοῦ τόμου καὶ παραβάτην ἑαυτὸν ὡς ἀληθῶς συνίστησιν, οἰκοδομῶν ὕστερον κακῶς ἢ κατέλυσε πρότερον καλῶς καὶ λύων μόνος ἀκρίτως ἢ σὺν πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ μετὰ φιλαλήθους κρίσεως ἀλύ-
 20 τως ἔδησεν, ἀλλὰ καὶ δοῦναι λέγων ἐνταῦθα τοῖς πᾶσι χώραν ἡμῶν κατηγορεῖν, ἄνευ μέντοι συγγραμμάτων οἰκείων, τὰ τῶν κατηγορῶν ἡμῶν καθ' ἡμῶν συγγράμματα παρ' ἑαυτῷ μεταλαβὼν ἔχει μετὰ τῶν οἰκείων συνδήσας καὶ τούτοις ἐπιδείκνυται μᾶλλον, ἢ τῷ ἐλέφαντι
 25 κατὰ τὸν μῦθον οἱ Πελοπίδαι, τοῖς προσιοῦσιν ὀσημέραι ταῦθ' ὑποδεικνύς καὶ διεξιέναι παρόντων φιλοτιμούμενος καὶ πρὸς τοὺς ἀπόντας πέμπων καὶ ἀξιῶν ἐντυγχάνειν καὶ τοὺς ἔλλογιμωτέρους ἐνάγων παρ' ἑαυτῶν προστιθέναι τὰ παραπλήσια. Καὶ ταῦτα, τίν' ἔχοντα τὴν
 30 σπουδὴν καὶ τίνα τὴν πρόθεσιν; Συναιρεῖν ἀθέως ἢ διχοτομεῖν ἀθεώτερον εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα καὶ τοὺς μὴ οὕτω ποιῶντας πολυθέους ἀποκαλεῖν, ὡς καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν ἄκτιστον

μερικὰ ἀπὸ ὅσα ἔλεγεν ἐκεῖνος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ προέβαλλε, τὰ ὅποια δὲν ἔλεγε δυσσεβῶς καὶ βλασφήμως, ὡς ἐὰν κατ' αὐτὸν ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἦτο φεῦ ἀξιόμεμπτος δι' εὐσέβειαν καὶ παρείχεν ἀφορμὴν καὶ εἰς ἐκεῖνον τότε καὶ εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἄλλους τώρα νὰ πηδοῦν μέσα εἰς αὐτὴν ἀφόβως. Μὲ αὐτὸ δὲ μαρτυρεῖ ἀκουσίως καὶ ἀποδεικνύει ὅτι πράγματι ἡμεῖς καὶ οἱ ὁμόφρονες μὲ ἡμᾶς εἴμεθα ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, τῆς ὁποίας αὐτὸς ἀπεστάτησε τώρα, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐπετέθη τώρα μετὰ τοῦ Ἀκινδύνου καὶ κατὰ τῆς ὁποίας παρέσχεν εἰς τοὺς Βαρλαμίτας ἔδαφος καὶ βοήθειαν ὅσῃν βλέπετε. Διὸ καὶ συνοψίζων τώρα τὴν διαπραγματέυσιν λέγει, «ἔχει λεχθῆ καὶ ἀποδειχθῆ εἰς ποῖα σημεῖα συνελάβομεν μερικοὺς τῶν κατηγορούντων νὰ ἐμπίπτουν εἰς ἐπιτίμιον, πόσον δὲ ἐπιτρέπεται πάλιν εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ κατηγοροῦν τούτους, ὄχι ὅμως μὲ ἰδιαίτερα συγγράμματα, εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀντιληφθῶμεν καὶ αὐτὸ ἀπὸ ἐδῶ».

20

Οὕτω πράγματι καθιστᾷ ἑαυτὸν ἀναιρέτην καὶ παραβάτην τοῦ τόμου, ἀφοῦ ἀνοικοδομεῖ ὕστερα κακῶς ὅσα κατεδάφισε καλῶς προηγουμένως καὶ λύει μόνος του χωρὶς κρίσιν ὅσα ἔδεσεν ἀλύτως μαζί μὲ ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μὲ φιλαλήθη κρίσιν. Ἀλλὰ καὶ λέγει ἐδῶ ὅτι δίδει εἰς ὄλους τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς κατηγοροῦν, χωρὶς ὅμως ἰδιαίτερα συγγράμματα, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἔλαβε τὰ συγγράμματα τῶν κατηγορῶν ἡμῶν καὶ τὰ ἔδεσε μαζί μὲ τὰ ἰδικὰ του καὶ ἐπιδεικνύει ταῦτα περισσότερον ἀπὸ ὅσον κατὰ τὸν μῦθον οἱ Πελοπίδαι τὸν ἐλέφαντα, ὑποδεικνύων ταῦτα εἰς τοὺς καθημερινῶς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν καὶ φιλοτιμούμενός νὰ τὰ διεξέρχεται παρουσία των, ἀποστέλλων αὐτὰ πρὸς τοὺς ἀπόντας καὶ ἀξιῶν νὰ τὰ ἀναγνώσουν, καὶ προτρέπων τοὺς ἐλλογιμωτέρους νὰ προσθέτουν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ παραπλήσια. Καὶ μάλιστα, ἐνῶ συμβαίνει νὰ ἔχουν ποῖαν ἐπιδίωξιν καὶ ποῖαν πρόθεσιν; Νὰ συναιρέσουν ἀθέως ἢ νὰ διχοτομήσουν ἀθεώτερον τὴν μίαν θεότητα εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα, καὶ νὰ ἀποκαλοῦν πολυθεούς

εἶναι τὸν Θεὸν φρονοῦντας, εἰ καὶ θατέρα μὲν εἶναι πως
ρητόν τε καὶ ληπτόν, θατέρα δὲ ὑπὲρ ἐπωνυμίαν τε καὶ
κατάληψιν. Ἡ δὲ πίστις τοῦ ταῦτα μὲν ἀθετεῖν ἐκεῖνα
δὲ στέργειν τὸν πατριάρχην ἀρτίως καὶ αὐτὸ πρὸς τοῖς
5 ἄλλοις τὸ οἰκεῖον βιβλίον, ἐν ᾧ τὰ τῶν ἀντιθέτων ἡμῖν
ἐπ' εὐσεβείᾳ συγγράμματα καὶ ἡ τούτου πρὸς ταῦτα
στοργὴ περιφανῆς ἐστὶν ἄγαν.

21

Οὕτως οὐ τὰ τῆς εὐσεβείας ὄρια μόνον οὗτος, ἀλλὰ
καὶ τὰ τῆς δυσσεβείας ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταίρει, κακίας
10 ὄρον εἰδῶς οὐδένα καὶ κόρον οὐδέποτε λαμβάνων τῆς
καθ' ἡμῶν τε καὶ τῆς εὐσεβείας μανίας. Ταῦτ' ἄρα καὶ
τοῖς καθ' ἡμῶν τούτοις τὰ τοῖς ἐν τέλει καὶ τῇ συγκλή-
τῳ καὶ πᾶσι ἀπλῶς ἀναγκαιότατα νῦν ὑποδείκνυσθαι
συνθείς τε καὶ περιθείς, ὡς ἀγκίστρω δέλεαρ ἢ δηλητη-
15 ρίῳ τῶν ἐδωδίμων τὰ ἥδιστα καὶ τοὺς ἐν τοῖς βασιλει-
οῖς κλέπτειν ἐντεῦθεν ἐπιχειρῶν, ὡς τῆς ἀπονοίας, καὶ
τῇ θεοστεφεῖ δεσποίνῃ πείραν προσάγει ταύτην ὑποδεί-
ξας τὴν περιεργον δέλτον. Ἡ δέ, μὴ τὸ στέφος μόνον
θεόθεν, ἀλλὰ καὶ σύνεσιν ὄντως βασιλικὴν κεκτημένη,
20 συνορᾷ τοῦτον ἐντεῦθεν πολέμιον ὄντα τῇ κατ' εὐσέβει-
αν ἀληθείᾳ, παραινεῖ τὰ δέοντα, παρακαλεῖ πρὸς ἐπι-
στροφὴν, ἐπιχειρεῖ μεταπείθειν, ἀναμιμνήσκει τῶν ἐπὶ
τῆς μεγάλης ἐκείνης συνόδου καὶ πεπραγμένων καὶ γε-
γραμμένων. Ὁ δὲ ἀπαυθαδιάζει μᾶλλον καὶ προστίθῃσι
25 τῇ κατὰ τῆς ἀληθείας μανία, ἣ δὲ οὐκ ἀνέχεται περι-
δεῖν κινδυνεύουσαν τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς καὶ βασιλέως
ἐστηριγμένην εὐσέβειαν. Καὶ τὰ ἐντεῦθεν πραγματείας
οἰκείας δεῖται καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐπινοίας ἄ-
μα καὶ πράξεις τῆς θεοστεφοῦς βασιλίδος, καὶ τὰ ψεύ-
30 δη καὶ τὰ ποικίλματα καὶ τοὺς δόλους διεξελθεῖν τοῦ
ἀρχιτεχνωμένου τούτου ταῖς ἐκείνης ὑπὲρ τῆς εὐσεβεί-
ας σπουδαῖς.

28. Βλ. Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347, P. Uspenskiĵ, σ. 719ε.

29. Βλ. Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347, P. Uspenskiĵ, σ. 720.

τούς μὴ πράττοντας τοῦτο, ἀλλὰ φρονοῦντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν ἄκτιστος, μολονότι κατὰ μὲν τὴν μίαν εἶναι κάπως ρητὸς καὶ καταληπτός, κατὰ δὲ τὴν ἄλλην ὑπεράνω ἐπωνυμίας καὶ καταλήψεως. Πειστήριον δὲ τοῦ ὅτι ὁ πατριάρχης τελευταίως ταῦτα μὲν ἀθετεῖ, ἐκεῖνα δὲ ἀποδέχεται, εἶναι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίον του, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι περιφανῆς ἡ στοργὴ τούτου πρὸς τὰ συγγράμματα τῶν ἀντιθέτων πρὸς ἡμᾶς εἰς τὰ θέματα τῆς εὐσεβείας²⁸.

21

Τοιουτοτρόπως οὗτος δὲν μετακινεῖ μόνον τῆς εὐσεβείας τὰ ὅρια πρὸς τὸ χειρότερον ἀλλὰ καὶ τῆς δυσσεβείας, μὴ γνωρίζων κανὲν ὅριον εἰς τὴν κακίαν καὶ μὴ λαμβάνων χορτασμὸν τῆς μανίας του ἐναντίον ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας. Διὰ τοῦτο εἰς ταῦτα τὰ ἐναντίον ἡμῶν, συνθέσας καὶ προσαρμόσας ὅσα εἶναι τώρα ἀπαραίτητα νὰ ὑποδειχθοῦν εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὴν σύγκλητον καὶ εἰς ὅλους γενικῶς, ὡς δέλεαρ εἰς ἄγκιστρον ἢ ὡς γλυκύτητα φαγώσιμα εἰς δηλητήριον, καὶ ἐπιχειρῶν οὕτω νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὁποῖα παραφροσύνη, προσφέρει δείγμα καὶ εἰς τὴν θεοστεφῆ δέσποιναν, παρουσιάσας τὴν περίεργον ταύτην δέλτον²⁹. Ἐκείνη δέ, μὴ ἔχουσα μόνον τὸ στέμμα ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ κατέχουσα πρᾶγματι βασιλικὴν σύνεσιν, ἀντιλαμβάνεται ἀπὸ αὐτὴν ὅτι οὗτος εἶναι πολέμιος τῆς κατὰ τὴν πίστιν ἀληθείας, δίδει τὰς δεούσας παραινέσεις, τὸν παρακαλεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ, ἐπιχειρεῖ νὰ τὸν μεταπείσῃ, ὑπενθυμίζει τὰ ἀποφασισθέντα καὶ γραφέντα κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην σύνοδον. Αὐτὸς δὲ αὐθαδιάζει ἀκόμη περισσότερο καὶ αὐξάνει τὴν μανίαν του κατὰ τῆς ἀληθείας, ἐνῶ αὐτὴ δὲν ἀνέχεται νὰ παρίδῃ τὴν στηριγμένην ἀπὸ τὸν σύζυγον καὶ βασιλέα εὐσέβειαν νὰ κινδυνεύῃ. Ἡ συνέχεια χρειάζεται ἰδιαίτεραν πραγματείαν, διὰ νὰ διεξέλθῃ κανεὶς ἀφ' ἐνός μὲν τὰς σκέψεις καὶ πράξεις τῆς θεοστεφοῦς βασιλίσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ψεύδη καὶ τὰ μηχανεύματα καὶ τοὺς δόλους αὐτοῦ εἰς τὴν ἀντίδρασίν του κατὰ τῶν προσπαθειῶν ἐκείνης ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας.

22 Ἐπεὶ δὲ τὸ μῆκος φεύγων ὁ λόγος τὰ πλείω τῶν
 δυσσεβῶς ἅμα καὶ συκοφαντικῶς εἰρημένων καθ' ἡμῶν
 τε καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ τῶν εὐσεβῶν βασιλέως
 τῷ ἀντιτόμῳ τούτῳ παρῆκε, τῶν δὲ κατὰ τῆς μιᾶς καὶ
 5 μόνης ἀκτίστου θεότητος κατὰ τε τοῦ θείου φωτὸς καὶ
 τῆς ἱερᾶς ἀκτίστου θεότητος κατὰ τε τοῦ θείου φωτὸς
 καὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς ἐσκαιωρημένων καὶ ἀπλῶς
 τῶν μετὰ τὸ ἐνεχθῆναι τὰ τοῦ Βαρλαάμ συγγράμματα
 μέχρι τῶν ἀποφάσεων δογματικῶς ἐν τῷ Συνοδικῷ τό-
 10 μῳ προτεθειμένων καὶ τῶν ἐπ' αὐτὰ τῷ τοῦ Ἀκινδύ-
 νου προστάτῃ τούτῳ συνεσκευασμένων οὐδενός πω σχε-
 δὸν ἐμνήσθη, φέρε δι' ὀλίγων καὶ ταῦθ' ὑποδείξωμεν.

23 Φησὶ τοίνυν ὁ ἀντίτομος οὗτος καὶ ὁ τοῦτον συν-
 θεὶς, «οὐκ ἐξ ἀνουσίων καὶ οὐσίας εἷς ἐστὶ Θεός». Τί-
 15 να λέγων ἀνούσια; Τὰς θείας ἐνεργείας, ἅτε μὴ οὐσίας
 οὔσας. Ἄρ' οὖν οὐχὶ καὶ τὸ φῶς τῆς τοῦ κυρίου με-
 ταμορφώσεως φανερῶς ἐκτέμνει καὶ ὑπερορίζει τοῦ ἐ-
 νὸς Θεοῦ καὶ τὰ περὶ τούτου τοῦ φωτὸς ἐν τῷ τόμῳ
 καὶ παρὰ τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων εἰρημένα καὶ παρὰ τοῦ
 20 συνωδᾶ τούτοις ἐκεῖ θεολογοῦντος βασιλέως ἅπαντα διὰ
 μιᾶς ταύτης ἀνασκευάζει τῆς φωνῆς; Τοῦτο γὰρ τὸ
 φῶς ἐκεῖ θεῖον ὡς ἀληθῶς εἶναι τεθεολόγηται καὶ οὐκ
 οὐσία. «Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τοσοῦτο», φησὶ, «θεωρίας ὕ-
 ψος ἀνέδραμον ἐν Θαβῶρ οἱ τοῦ κυρίου μύσται, χάριν
 25 καὶ δόξαν εἶδον θείαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν χο-
 ρηγοῦσαν τὴν χάριν». Οὗτος δὲ διὰ τῆς ἐνταυθοῖ ταύ-
 τῆς ἀποφάσεως ἢ οὐσίαν εἶναι θείαν τὸ φῶς ἐκεῖνο, καὶ
 κατὰ μεσσαλιανούς θεατὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ,
 ἢ μὴ θεῖον ὡς ἀληθῶς εἶναι, μὴδ' ἀκτιστον ἀποφαίνεται,
 30 τὸν συνοδικὸν ἐκεῖνον τόμον καταλύων δ' ἀμφοτέρων
 καὶ πρὸς τῷ θεοσεβεστάτῳ βασιλεῖ καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶ-
 νος ἁγίους κατ' ἀμφοτέρα σφαλῆναι λέγων, αὐτὸς οὐ
 τὴν εὐσέβειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰκείας φρένας ὁ

30. Βλ. Συνοδικὸν τόμον Α', 8, PG 151, 682.

31. Βλ. αὐτόθι, 9· 10· 11· 12· ἐΕ., PG 151, 683 ἐΕ.

22 Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος, ἀποφεύγων τὸ μῆκος, παρέλειπεν τὰ περισσότερα ἀπὸ γὰ δυσσεβῶς καὶ συκοφαντικῶς λεχθέντα εἰς τὸν ἀντίτομον τοῦτον καθ' ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ βασιλέως τῶν εὐσεβῶν, δὲν ἐμνημόνευσε δὲ τίποτε ἀπὸ τὰς διαβολὰς κατὰ τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἀκτίστου θεότητος, καθὼς ἐπίσης κατὰ τοῦ θείου φωτός καὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς³⁰, καὶ γενικῶς ἀπὸ τὰ δογματικῶς ἐκτεθειμένα εἰς τὸν Συνοδικὸν τόμον ἀπὸ τὸ σημεῖον κατὰ τὸ ὁποῖον προσεκομίσθησαν τὰ συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ μέχρι τῆς λήψεως τῶν ἀποφάσεων καὶ ἀπὸ τὰς μηχανορραφίας τοῦ προστάτου τούτου τοῦ Ἀκινδύνου ἐπ' αὐτῶν, ἃς ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων καὶ αὐτά.

23 Λέγει λοιπὸν ὁ ἀντίτομος οὗτος καὶ ὁ συντάκτης του, «δὲν εἶναι ἐξ ἀνουσίων καὶ οὐσίας εἰς Θεός». Ποῖα λέγει ἀνούσια; Τὰς θείας ἐνεργείας, ἐπειδὴ δὲν εἶναι οὐσίαι. Ἴραγε λοιπὸν δὲν ἀποσπᾶ φανερῶς καὶ τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου καὶ δὲν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν ἓνα Θεὸν καὶ δὲν ἀνασκευάζει μὲ τὸν ἓνα αὐτὸν λόγον ὅλα τὰ λεχθέντα περὶ τούτου τοῦ φωτός εἰς τὸν τόμον καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἀγίους καὶ ἀπὸ τὸν συμφώνως πρὸς αὐτοὺς θεολογοῦντα ἐκεῖ βασιλέα³¹; Διότι ἐκεῖ τοῦτο τὸ φῶς ἐθεολογήθη ὅτι εἶναι πράγματι θεῖον καὶ ὄχι οὐσία. «Διότι», λέγει, «οἱ μύσται τοῦ Κυρίου ἀνῆλθον εἰς τόσον ὕψος θεωρίας εἰς τὸ Θαβώρ, εἶδον χάριν καὶ δόξαν θεῖαν, ἀλλ' ὄχι αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν ἢ ὁποῖα χορηγεῖ τὴν χάριν»³². Οὗτος δὲ μὲ αὐτὴν τὴν ἐδῶ ἀπόφασιν ἀποφαίνεται ὅτι ἢ εἶναι οὐσία τὸ φῶς ἐκεῖνο, καὶ συμφώνως πρὸς τὰ λεγόμενα τῶν Μασσαλιανῶν ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι θεατή³³, ἢ ὅτι δὲν εἶναι πράγματι θεῖον οὔτε ἄκτιστον, καταλύων τὸν συνοδικὸν ἐκεῖνον τόμον δι' ἀμφοτέρων τούτων καὶ λέγων ὅτι πλὴν τοῦ θεοσεβεστάτου βασιλέως ἐσφάλησαν εἰς ἀμφοτέρα καὶ οἱ ἀπ' αἰῶνος ἅγιοι, ἐνῶ αὐτὸς ὁ ταλαίπωρος ἐσφάλῃ ὄχι μόνον κατὰ

32. Συνοδικὸς τόμος Α', 46, PG 151, 688C.

33. Συνοδικὸς τόμος τοῦ 1347, P. Uspenskij, σ. 714 - 715.

τάλας σφαλείς. Ἀκούσατε γὰρ τί πάλιν διὰ τοῦ ἀντιτόμου τούτου δυσσεβῶς ἅμα καὶ φρενοβλαβῶς ἀπερεύγεται· «ὡσπερ ἔξοικοι γῆς εἰσι καὶ μηδενὶ τῶν τοῦ τόμου προσεσχηκότες οἱ τὸν τόμον ἀνατρέπεσθαι λέγοντες, εἰ μὴ τὰ τοῦ Παλαμᾶ δόγματα τῇ ἐκκλησίᾳ Θεοῦ προσδεχθείη καὶ ὁ τῶν ἀνουσίων θεοτήτων ὄχλος χώραν ἐπ' ἐκκλησίας λάβοι».

24 Τίνα τὰ τοῦ Παλαμᾶ δόγματα καὶ τίνες αἱ βλασφημούμεναι καὶ «ὄχλος» καλούμεναι παρὰ τοῦ ἀντιθέτου
10 τούτω θεότητες; Ἡ θεία πρόνοια θεότης παρὰ τῶν ἁγίων ὀνομαζομένη κατὰ τὸν εἰπόντα «θεότης ἐστὶν ἡ πάντα θεωμένη πρόνοια», ἡ θεία πρόγνωσις, θεότης καὶ αὐτῇ ὀνομαζομένη κατὰ τὸν εἰπόντα «πᾶσαν ἡ θεία φύσις ὑπερβαίνει τὴν διὰ φωνῆς σημασίαν, ἡ δὲ θεότης τῆς
15 θεατικῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος προσηγορία καθέστηκεν», ἡ θεοποιὸς λαμπρότης τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν καὶ ὁ Χριστὸς ἐπ' ὄρους ἔλαμψε κατὰ τὸν εἰπόντα περὶ Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ τῆς βροντῆς, «ὡς αὐτὴν τὴν τοῦ λόγου θεότητα παραγυμνωθεῖσαν ἐπ' ὄρους εἶδε». Τὰ τοιαῦτα
20 τὰ δὲ πάντα οὐ μόνον τῇ τῆς θεότητος προσηγορίᾳ καλεῖται παρὰ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ τῆς οὐσίας εἶναι καὶ ἐκ τῆς οὐσίας προιέναι λέγεται, ἀλλ' οὐκ οὐσία εἶναι. Πῶς γὰρ ἂν εἶεν καὶ οὐσία τῶν πρὸς τι ὄντα καὶ οὐκ ἄφετα; Σχέσις γὰρ καὶ ἐπιστροφή τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ
25 πρόνοια πρὸς τὰ προνοούμενα καὶ ἡ θεατικὴ δύναμις πρὸς τὰ δρώμενά τε καὶ προγινωσκόμενα καὶ ἡ θεοποιὸς χάρις πρὸς τὰ θεοποιούμενα. Ταύτας δὴ τὰς ἐκ τῆς θεότητος προσαγορευόμενας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ὡς πολλὰς καὶ μὴ οὐσίας οὔσας — ἐν γὰρ μιᾷ
30 οὐσία παντοδύναμόν ἐστι τὸ θεῖον—, ταύτας τοίνυν τὰς

34. Βλ. αὐτόθι σ. 720.

35. Διον. Ἀρεοπαγίτου (ψευδ.), Περὶ θείων ὀνομάτων 12, 2, PG 3, 969C.

36. Γρηγ. Νύσσης, Περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, PG 46, 573D-576A. Πρὸς καὶ Μ. Βασιλείου (Εὐαγγελίου Ποντικοῦ), Ἐπιστολή 8, 11, Courtonne 1, 35; PG 32, 265A.

37. Μάρκ. 3, 17.

38. Συμεῶν Μεταφραστοῦ. Εἰς Ἰωάννην εὐαγγελιστὴν 1,

τὴν εὐσέβειαν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς φρένας. Πράγματι ἀκούσατε τί πάλιν ἐκχύνει μὲ τὸν ἀντίτομον τοῦτον δυσσεβῶς καὶ φρενοβλαβῶς μαζί· «οἱ λέγοντες ὅτι ὁ τόμος ἀνατρέπεται, ἐὰν δὲν γίνουιν δεκτὰ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ τὰ δόγματα τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἐπιβληθῆ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ ὄχλος τῶν ἀνουσίων θεοτήτων, εἶναι ὡσάν ἐξόριστοι ἀπὸ τὴν γῆν καὶ μὴ προσηλωμένοι εἰς κανέν σημεῖον τοῦ τόμου».

24

Ποῖα εἶναι τὰ δόγματα τοῦ Παλαμᾶ καὶ ποῖαι αἱ βλασημούμεναι καὶ καλούμεναι ὄχλος³⁴ ἀπὸ τὸν ἀντίθετόν του τοῦτον θεότητες; Ἡ θεία πρόνοια ἢ ὁποῖα ὀνομάζεται θεότης ἀπὸ τοὺς ἀγίους κατὰ τὸν εἰπόντα «θεότης εἶναι ἢ θεωμένη τὰ πάντα πρόνοια»³⁵, ἢ θεία πρόγνωσις ἢ ὁποῖα ὀνομάζεται καὶ αὐτὴ θεότης κατὰ τὸν εἰπόντα «ἢ θεία φύσις ὑπερβαίνει ὅλην τὴν διὰ τῆς φωνῆς σημασίαν, ἢ δὲ θεότης εἶναι προσηγορία τῆς θεατικῆς δυνάμεως»³⁶, ἢ θεοποιός λαμπρότης τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ὁποῖαν ἔλαμψεν ὁ Χριστός ἐπὶ τοῦ ὄρους κατὰ τὸν εἰπόντα περὶ Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ τῆς βροντῆς³⁷ «ὅτι εἶδεν αὐτὴν ταύτην τὴν θεότητα τοῦ Λόγου παραγυμνωθεῖσαν ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος»³⁸. Ὅλα δὲ τὰ τοιαῦτα ὄχι μόνον ἀποδίδονται ὡς προσηγορίαι εἰς τὴν θεότητα ἀπὸ τοὺς ἀγίους³⁹, ἀλλὰ λέγονται καὶ ὅτι εἶναι καὶ τῆς οὐσίας καὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι οὐσία. Πῶς ἄλλωστε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι οὐσία, ἀφοῦ εἶναι ἐκ τῶν σχετικῶν πρὸς τι καὶ ὄχι ἀπόλυτα; Διότι σχέσις καὶ ἀναστροφή τοῦ Θεοῦ εἶναι ἢ πρόνοια πρὸς τὰ προνοούμενα⁴⁰, ἢ θεατικὴ δύναμις πρὸς τὰ ὀρώμενα καὶ προγινωσκόμενα, ἢ θεοποιός χάρις πρὸς τὰ θεοποιούμενα. Αὐτὰς λοιπὸν τὰς ἀπὸ τὴν θεότητα προσαγορευόμενας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ εἶναι πολλαὶ καὶ δὲν εἶναι οὐσίαι — καθ' ὅσον τὸ θεῖον εἶναι παντοδύναμον ἐν μιᾷ οὐσίᾳ —, αὐτὰς λοιπὸν

PG 116, 685D.

39. Βλ. Γρηγ. Νύσσης, Κατὰ Εὐνομίου 3, 10 W. Jaeger, 2, 292. PG 45, 888D.

40. Πρὸς Διον. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων 4, 13, PG 3, 712AB.

θείας δυνάμεις βλασφήμως «ὄχλον» καλέσας ὁ τοῦ Ἀκινδύνου προστάτης καὶ βεβαιωτῆς ἐκβάλλει, βαβαί, τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας καὶ ἀποπέμπεται.

25 **Τί δ' ἂν οὗτος εἶποι περὶ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, ἃ**
 5 **κατὰ τὸν Ἡσαΐαν ἐπὶ τὸ ἄνθος ἀναπέπαιται τὸ ἐκ τῆς**
ῥάβδου τῆς ἀπὸ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί; Τί δὲ περὶ τῶν
ἑπτὰ τοῦ κυρίου ὀφθαλμῶν, δι' ὧν κατὰ τὸν ἐντυγγά-
νοντα τῷ προφήτῃ Ζαχαρία θεῖον ἄγγελον ἐπιβλέπει
πᾶσαν τὴν γῆν; Ἀλλὰ καὶ τὸν Παλαμᾶν ταῖς τοιαύταις
 10 **θείαις ἐνεργείαις τῆς ἐκκλησίας συνεκβάλλων ὁ τῆς ἐν**
αὐτῇ ἀληθείας ἀναιρέτης οὗτος, οἶεται διεστάναι Θεοῦ
καὶ τῶν θεοσεβῶν, καὶ τοῖς μὴ ὡς αὐτὸς παραπαίειν
αἰρουμένοις λοιδορεῖται, μὴ καλῶς τὸν νοῦν προσεσχη-
κέναι τῷ Συνοδικῷ τόμῳ διατεινόμενος· νοῦν δ' αὐτὸς
 15 **οὐκ ἔχων συνιδεῖν ὡς οὐκ ἐμποδίζουσιν αὐταί, μᾶλλον**
μὲν οὖν καὶ τὰ μέγιστα συντείνουσι μίαν εἶναι τὴν θεό-
τητα, πονηρῶς αὖ τὸν ἴσον τρόπον, «μὴ εἶναι» φησὶ «κα-
τὰ πᾶσαν ἐπίνοιαν δύο ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος θεότητας
πάντη καὶ πολλῶ τῷ μέτρῳ ἀνίσους καὶ ἀνομοίους».

26 20 **Τί ποτ' ἄρα τούτῳ βούλονται ἂν αἱ πολλαὶ καὶ συνε-**
χεῖς αὐταὶ προσθῆκαι καὶ ὑπερβολαί; «Κατὰ πᾶσαν
γὰρ», φησὶν, «ἐπίνοιαν καὶ πάντη καὶ πολλῶ τῷ μέ-
τρῳ» οὐδὲ γὰρ κατὰ μίαν ἡντινοῦν ἐπίνοιαν δύο ἢ πλεί-
ους ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος εἰσὶ θεότητες· μία γὰρ τῶν
 25 **τριῶν προσώπων ἢ θεότης. Οὐδὲ γοῦν κατὰ τὸ βρα-**
χύτατον, ἄπαγε, τὸ κατ' αὐτὴν ἀνισον καὶ ἀνόμοιον ἐν
τοῖς τρισίν, εἰ μὴ ἄρα καὶ τοῦθ' οὗτος δυσσεβῶς φρονεῖ
μᾶλλον μὲν οὖν ἔοικε καὶ πρὸς τοῦτο νῦν ἐκκυλισθῆναι
παντάπασιν ἀθλίως ἐκ τοῦ ἀκρατῶς συκοφαντεῖν ἡμᾶς.
 30 **Οἶεται γὰρ σὺν δόλῳ κἀντεῦθεν ἐξελέγχειν, ὡς ἀνισον**
δῆθεν καὶ ἀνόμοιον τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ τὴν θεῖαν ἐν-
έργειαν φρονοῦμεν. Ἡμεῖς δ' οὐχ οὕτω λέγομέν τε καὶ
φρονοῦμεν (ἄπαγε τοῦ ψεύδους· οὐχ αὕτη μερὶς τῷ Ἰα-

41. Ἡ σ. 11, 1-3. Τὰ πνεύματα ταῦτα ἦτοι τὰς ἑπτὰ ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος ὁ Καλέκας ἀπεκάλει χλευαστικῶς «ὄχλον», βλ. Συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347, P. Uspenskij, σ. 720.

τὰς θείας δυνάμεις καλέσας βλασφήμως «ὄχλον» ὁ προστάτης καὶ ἐπιβεβαιωτὴς τοῦ Ἀκινδύνου ἐκβάλλει ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς ἀπομακρύνει.

25 Τί δὲ δύναται νὰ εἶπῃ οὗτος περὶ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, τὰ ὅποια κατὰ τὸν Ἡσαΐαν⁴¹ ἀναπαύονται ἐπάνω εἰς τὸ ἄνθος τῆς ράβδου τῆς προερχομένης ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ Ἰεσσαί; Τί δὲ περὶ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Κυρίου, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιβλέπει πᾶσαν τὴν γῆν κατὰ τὸν συνομιλοῦντα μὲ τὸν Ζαχαρίαν θεῖον ἄγγελον⁴²; Ἀλλὰ συνεκβάλλων ἐπίσης καὶ τὸν Παλαμᾶν μὲ τὰς τοιαύτας θείας ἐνεργείας ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ καθαρῆτης οὗτος τῆς ἐν αὐτῇ ἀληθείας, νομίζει ὅτι δίσταται τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θεοσεβῶν καὶ λοιδορεῖ τοὺς μὴ προτιμῶντας νὰ παραπαίουν ὡς αὐτός, ἰσχυριζόμενος ὅτι δὲν ἔχουν προσηλώσει καλῶς τὴν σκέψιν των εἰς τὸν Συνοδικὸν τόμον. Αὐτὸς δὲ μὴ ἔχων νοῦν διὰ νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι δὲν ἐμποδίζουν αὐταί, ἀλλὰ μᾶλλον συμβάλλουν μεγάλως εἰς τὸ νὰ εἶναι μία θεότης, λέγει πάλιν πονηρῶς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὅτι «δὲν εἶναι κατὰ πάντα συλλογισμὸν δύο θεότητες εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐντελῶς καὶ καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν ἄνισοι καὶ ἀνόμοιοι».

26 Τί τοῦ χρειάζονται ἄραγε αἱ πολλαὶ καὶ συνεχεῖς αὐταὶ προσθῆκαι καὶ ὑπερβολαί; Διότι λέγει, «κατὰ πάντα συλλογισμὸν δὲν εἶναι δύο ἢ περισσότεραι θεότητες εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα· διότι μία εἶναι καὶ τῶν τριῶν προσώπων ἡ θεότης. Βεβαίως δὲν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος ἀνίσου καὶ ἀνομοίου εἰς τὰ τρία, ἄπαγε, ἐκτὸς ἂν οὗτος δέχεται καὶ τοῦτο δυσσεβῶς· καὶ μᾶλλον φαίνεται ὅτι μὲ τὸ νὰ συκοφαντῇ ἡμᾶς χωρὶς συγκρατημὸν ἐκυλίσθη καὶ εἰς τοῦτο ἤδη ἐντελῶς ὁ ἄθλιος. Πράγματι νομίζει δολίως ὅτι καὶ ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἀποδείξη ὅτι δῆθεν φρονοῦμεν ἄνισον καὶ ἀνόμοιον τὴν θεϊκὴν οὐσίαν καὶ τὴν θεϊκὴν ἐνέργειαν, ἐνῶ ἡμεῖς δὲν λέγομεν οὔτε φρονοῦμεν οὕτω (ἄπαγε τοῦ ψεύδους, δὲν εἶναι μερίδιον τοῦ Ἰακώβ αὐτό)⁴³, ἀλλ' ὅτι ἡ

42. Ζαχ. 4, 2 - 10· Ἀποκ. 5, 6.

43. Ἰερ. 10, 16.

κώβ), ἀλλ' ὅτι μία μὲν καὶ ἡ αὐτὴ οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διαφέρει δὲ ἡ θεατικὴ τοῦ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἑνὸς Θεοῦ ἐνέργεια καὶ ἡ θεοποιὸς ἀλλήλων· οὐδὲ γὰρ πᾶνθ' ὅσα ὁ Θεὸς θεᾶται καὶ θεοποιεῖ. Ἄλλὰ καὶ ἡ θεία ὑπερουσιότης ἀμφοτέρων διενήνοχε· κατ' αὐτὴν γὰρ ἀμέθεκτός ἐστι πάντη καὶ ἀνέκφαντος καὶ ἀνέκφραστος ὁ τρισυπόστατος Κύριος. Καλεῖται δ' ἐκάστη τούτων ἰδία καὶ ὁμοῦ πᾶσαι τῇ τῆς θεότητος προσηγορία καὶ ὡς ἑνὸς Θεοῦ ὁμοτίμως πρὸς ἀλλήλας ἔχουσιν. Ἄλλ' ἡ μὲν ὑπερουσιότης ἐκείνη τῆς ἐκ τῆς προσηγορίας σημασίας ὑπέγκειται κατὰ τοὺς ἱεροὺς πατέρας, τῶν δ' ἄλλων ἑκατέρω πρὸς τὸ σημαινόμενον οἰκειῶς ἔχει, καὶ αἱ μὲν ἐνέργειαι ἐκ τῆς οὐσίας ὡς αἰτίας, ἡ δ' οὐσία οὐκ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν, διὸ καὶ ὑπέγκειται τῶν ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ τούτων, ὡς αἰτία τούτων κατὰ τοὺς θεολόγους.

27 Οὗτος δ' ἀνίσους καὶ ἀνομοίους ταύτας εἶναι λέγων, εἴπερ οὕτως ἔχουσι, καὶ τὸν Υἱὸν ἄνισον καὶ ἀνόμοιον εἶναι φήσει τῷ Πατρί, ἐπειδήπερ οὐχ ὁ Πατὴρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὁμοτίμου μὲν τὴν φύσιν, ὑπερκειμένου δὲ καὶ μείζονος ὄντος τῷ αἰτίῳ, καὶ μηδὲν διαφέρειν τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην τῶν θείων ἐνεργειῶν ἀποφαινόμενος, πολλὰς καὶ ἀναριθμήτους οὐσίας θείας εἶναι δείκνυται πρεσβεύων. Αἱ γὰρ τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαι κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον «ἀνεξαρίθμητοι διὰ τὸ πλῆθος». Οὐ μεριστὴν δὲ μόνον ἐντεῦθεν ποιεῖται τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην, ἐπειδήπερ καὶ ἡ θεία δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια μερίζεται —παντοδύναμον γὰρ ἐστὶ τὸ θεῖον—, ἀλλὰ καὶ καταληπτὴν παραπλησίως ταῖς ἐξ αὐτῆς ἐνεργείαις ὑπὸ τοῦ ὀνόματος σημαινομένην, ἔτι δὲ καὶ μεθεκτὴν οὐ τοῖς κε-

44. Βλ. Γρηγ. Νύσσης, Περὶ ἁγίας τριάδος, W. Jaeger, 3, 1, 6. 15.

45. Βλ. Γρηγ. Νύσσης, Περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος PG 46, 573D · 576A.

μὲν οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή⁴⁴, διαφέρουν δὲ ἡ θεατικὴ ἐνέργεια τοῦ εἰς τρεῖς ὑποστάσεις ἐνὸς Θεοῦ καὶ ἡ θεοποιὸς μεταξύ των· διότι ὁ Θεὸς δὲν θεοποιεῖ πᾶν ὅ,τι θεᾶται. Ἄλλὰ καὶ ἡ θεία ὑπερουσιότης διαφέρει ἀπὸ ἀμφοτέρας ἐκείνας, διότι κατ' αὐτὴν εἶναι ἐντελῶς ἀμέθεκτος καὶ ἀνέκφαντος καὶ ἀνέκφραστος ὁ τρισυπόστατος Κύριος. Καλοῦνται δὲ ἐκάστη τούτων ἰδιαιτέρως καὶ ὅλοι μαζί διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς θεότητος, ὡς ἀνήκουσαι δὲ εἰς ἓνα Θεὸν εἶναι ὁμότιμοι πρὸς ἀλλήλας. Ἄλλὰ ἡ μὲν ὑπερουσιότης ἐκείνη ὑπέρκειται κατὰ τοὺς ἱεροὺς πατέρας τῆς ἀπὸ τὴν προσηγορίαν ἐννοίας, ἡ καθεμία δὲ ἀπὸ τὰς δύο ἄλλας εἶναι οἰκεία πρὸς τὸ σημαινόμενον, καὶ αἱ μὲν ἐνέργειαι εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας ὡς αἰτίαι, ἡ δὲ οὐσία δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἐνεργειῶν, διὸ καὶ ὑπέρκειται τῶν ἐξ αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς ἐνεργειῶν τούτων ὡς αἰτία τούτων κατὰ τοὺς θεολόγους⁴⁵.

27

Ἄφοῦ δὲ αὐτὸς λέγει ταύτας ἀνίσους καὶ ἀνομοίους, ἐὰν ἔχουν οὕτω, θὰ εἶπη ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἄνισος καὶ ἀνόμοιος μὲ τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὁ Πατὴρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὁμοτίμου μὲν κατὰ τὴν φύσιν ἀλλὰ ὑπερκειμένου καὶ μείζονος κατὰ τὸ αἴτιον, καὶ ἀποφαινόμενος ὅτι δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε ἡ ὑπερουσιότης ἐκείνη ἀπὸ τὰς θείας ἐνεργείας, ἀποδεικνύεται νὰ πρεσβεύη ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ καὶ ἀναρίθμητοι θεῖαι οὐσίαι. Διότι αἱ ἐνέργειαι τοῦ πνεύματος «εἶναι ἀναρίθμητοι κατὰ τὸ πλῆθος» κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον⁴⁶. Δὲν καθιστᾶ δὲ μόνον μεριστὴν τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, ἐπειδὴ ὅπωςδήποτε καὶ ἡ θεία δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια μερίζεται —διότι τὸ θεῖον εἶναι παντοδύναμον— ἀλλὰ καὶ καταληπτὴν, σηματομένην παρομοίως μὲ τὰς ἐξ αὐτῆς ἐνεργείας ὑπὸ τοῦ ὀνόματος, προσέτι δὲ καὶ μεθεκτὴν, ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς κε-

46. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 49, PG 32, 156D.

καθαρένοις μόνοις, ὃ Μεσσαλιανῶν ἐστὶ φρονεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πονηροῖς καὶ ἀκαθάρτοις, ὡς, τὸ καινότερον, χωρὶς προνοητικῆς ἐνεργείας ἐποπτικὴν οὖσαν καθ' αὐτὴν ἐνέργειαν «πάντα γάρ», κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, «μετέχει προνοίας, ἀλλ' ἐκ τῆς παναιτίου θεότητος ἐκβλυζομένης». Εἰ οὖν κατὰ τὸν νέηλυν τοῦτον θεολόγον ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ μηδὲν τῆς προνοίας διενήνοχε, πάντα μετέχει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας, ὡ καὶ καινῶν ἀκουσμάτων, ἢ αὐτὴ πάλιν ἐκβλύζεται οὐσία — ἢ γὰρ πρόνοια ἐκ τῆς οὐσίας —, ἀλλὰ καὶ ἢ ἐνέργειαν ἀνούσιον ἐντεῦθεν δείκνυσιν ὄντα τὸν Θεὸν ἢ οὐσίαν ἀνενέργητον, ὡς ἐν ἄλλοις πολλάκις καὶ διὰ πολλῶν αὐτὸν τε καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν ἀπηλέγξαμεν. Καὶ νῦν δὲ τὸν ἀντίτομον συγγραψάμενος τοῦτον ἐμφανέστερον ἔδειξεν ἑαυτὸν δι' ὧν ἐνταῦθα ἔγραψε καὶ τῆ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομούση χάριτι Χριστοῦ ἐκκλησία καὶ τοῖς τοῦ χριστωνύμου πληρώματος κατ' εὐδοκίαν ἐκ Θεοῦ βασιλεύουσι καὶ τῇ κατὰ φύσιν ἐκ Θεοῦ προϊούση δόξη καὶ ἀπορρήτως ἐπιφαινομένη τοῖς ἀξίοις πολεμιώτατον.

28 Ἄλλὰ καὶ τῆς εἰθισμένης εὐχῆς τοῖς ἐν ἡσυχίᾳ διὰ βίου τῷ Θεῷ προσανέχουσι κἀνταῦθα μνησθεῖς κακούργως ἐξεῖλε καὶ μετεσκεύασε, καθ' ὃ κακούργος ὁ Βαρλαάμ ἐξηλέγχθη. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ καλεῖσθαι παρ' ἡμῶν υἱὸν Θεοῦ τὸν Χριστὸν πᾶσαν αὐτοῦ τὴν βδελυρὰν σοφιστείαν ἐκένωσε. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ τόμος καὶ ἡ τοῦ βασιλέως ἡδίστη καὶ μεγαλόνονος φωνὴ διὰ τούτου βάλλει τὸν ἀλιτήριον, καὶ τοῦτο διὰ πλειόνων εὐσεβέστατον εἶναι παρίστησιν. Ὁ δὲ τοῦτο νῦν ἐξελὼν οὗτος, 30 συνεξεῖλε πάντως ἐκεῖνα πάντα, τὸν μὲν Βαρλαάμ καὶ τῆς ἐντεῦθεν μέμψεως ἐξαιρούμενος, τὸ δ' ἐξῆς τοῦ τόμου καταλύων καὶ ἀχρειῶν, καὶ τοὺς ἀναιτίους ὑπαιτίους καὶ κατὰ τοῦτο ποιούμενος. Ἄρ' οὖν οὐκ ἄλλος Βαρ-

καθαρμένους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι μασσαλιανικῆς ἐμπνεύσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀκαθάρτους, ὡς οὖσαν, ὁποῖος νεωτερισμός, ἐποπτικὴν καθ' ἑαυτὴν ἐνέργειαν χωρὶς προνοητικὴν ἐνέργειαν. Διότι κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον «ὄλα μετέχουν προνοίας, ἀλλὰ ἐκβλυζομένης ἐκ τῆς παναιτίου θεότητος»⁴⁷. Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τὸν νεότευκτον τοῦτον θεολόγον ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὴν πρόνοιαν, ὄλα μετέχουν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὴν οὐσίαν, ὁποῖον νέον ἄκουσμα, ἐκβλύζεται ἢ ἰδίᾳ πάλιν οὐσία —διότι ἢ πρόνοια εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας—. Μὲ αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον δεικνύει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἢ ἐνέργεια ἀνούσιος ἢ οὐσία ἀνενέργητος, ὡς εἰς ἄλλα κείμενα πολλάκις ἀπηλέγξαμεν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ὁμοίους του. Τώρα δὲ ὁπότε συνέταξε τὸν ἀντίτομον τοῦτον δι' ὧσων ἔγραψεν ἐδῶ παρουσίασεν ἐμφανέστερον ἑαυτὸν ὅτι εἶναι πολεμιώτατος καὶ τῆς ὀρθοτομούσης τὸν λόγον τῆς ἀληθείας μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τῶν βασιλευόντων τοῦ χριστωνύμου πληρώματος κατ' εὐδοκίαν Θεοῦ καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἐκ Θεοῦ προερχομένης καὶ ἀπορρήτως εἰς τοὺς ἀξίους ἐπιφαινομένης δόξης.

28

Ἄλλὰ μνημονεύσας ἐδῶ καὶ τὴν συνηθισμένην εἰς τοὺς διὰ βίου ἐν ἡσυχία προσμένοντας εἰς τὸν Θεὸν προσευχὴν, τὴν ἐξήλειψε καὶ μετέτρεψε κακούργως τὸ σημεῖον κατὰ τὸ ὁποῖον ἐξηλέγχθη ὁ κακοῦργος Βαρλαάμ. Διότι ἐκεῖνος ὄλην του τὴν βδελυρὰν σοφιστεῖαν ἐξεκένωσεν εἰς τὸ ὅτι καλοῦμεν ἡμεῖς τὸν Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Μάλιστα καὶ ὁ τόμος καὶ ἡ γλυκεῖα καὶ μεγαλόνοτος φωνὴ τοῦ βασιλέως βάλλει τὸν ἀλιτήριον διὰ τούτου καὶ τοῦτο παριστᾶ εὐσεβέστατον διὰ μακρᾶς διαπραγματεύσεως. Οὗτος δὲ τώρα, ἀφαιρέσας τοῦτο, πάντως συναφήρεσεν ὄλα ἐκεῖνα, ἀπαλλάσων τὸν Βαρλαάμ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν μομφὴν, καταλύων δὲ καὶ ἀχρειώνων τὸ ὑπόλοιπον τοῦ τόμου καὶ καθιστῶν καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἐνόχους τοὺς ἀθώους. Δὲν εἶναι λοιπὸν οὗτος ἄλλος Βαρλαάμ ἐπιτιθέμενος ὡς-

λαὰμ οὗτος, κατὰ τῶν αὐτῶν μοναχῶν, κατὰ τῶν αὐτῶν
 δογμάτων, κατὰ τῶν αὐτῶν ἔθῶν τῆς ἐκκλησίας αὐθις
 χωρῶν; Τί γὰρ τῶν δογμάτων τε καὶ ρημάτων τοῦ κοι-
 νοῦ τόμου τῆς ἐκκλησίας ἐκείνου παρῆκεν, ὃ μὴ μεθείλ-
 5 κυσεν εἰς πᾶν τοῦναντίον, διαστρέφων καὶ ἀνατρέπων
 καὶ παραχαράττων καὶ παρεξηγούμενος καὶ παραχρώ-
 μενος καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους πολυειδῶς ἀχρειῶν
 τε καὶ διασπῶν καὶ παντάπασι καταλύων; Πάντως οὐ-
 δέν, οὐκοῦν καὶ πολυπλασίως καὶ πολυειδῶς ἐνέχεται
 10 καὶ τοῖς ἐν τούτῳ τεθειμένοις ἐνδίκως ἀφορισμοῖς τε
 καὶ ἀναθεματισμοῖς καὶ ταῖς φρικώδεσιν ἐκείναις ἀπο-
 κηρύξεις, καὶ ὡς κινῶν αὐθις καὶ ὡς μηδ' ἑαυτῷ ἀρ-
 κούμενος, ἀλλὰ καὶ πάντα ἐνάγων εἰς τὸ καθ' ἡμῶν
 κινεῖν, καὶ ὡς οὐχ ἓν, ὧν ἐκεῖνος εἶπε καθ' ἡμῶν τε
 15 καὶ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ πάντα καὶ μετὰ προσθήκης καθ'
 ἡμῶν λέγων, καὶ ὡς τὰ τοῦ Βαβλαὰμ φρονῶν καὶ ταῦτ'
 ἐκθύμως ἐπεκδικῶν, καὶ ταῦτα μεθ' οὕτω περιφανεῖς
 τοὺς ἐλέγχους καὶ μετεγγράφους οὕτω τὰς ἀποφάσεις,
 ἃς χερσὶν οἰκείαις ὑπεσημήνατο καὶ αὐτός.
 2920 Τούτου τοίνυν οὕτω καὶ τσαντάκις παντὸς τοῦ
 τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος ἐκκεκομμένου, λείπεται
 τῶν ἀδυνάτων εἶναι τελεῖν ἐν τοῖς εὐσεβέσι τὸν μὴ ἀ-
 φωρισμένον ἐκ τούτου, τοῦ καταλόγου δ' εἶναι χριστια-
 νῶν ἀληθῶς καὶ τῷ Θεῷ ἠνωμένον κατ' εὐσεβῆ πίστιν,
 25 ὅστις ἂν εἴη τούτων ἐνεκεν ἀφωρισμένος ἐκ τούτου.

αύτως κατὰ τῶν αὐτῶν μοναχῶν, κατὰ τῶν αὐτῶν δογμάτων, κατὰ τῶν αὐτῶν ἔθῶν τῆς Ἐκκλησίας; Τί δὲν παρέλειψε πράγματι ἀπὸ τὰ δόγματα καὶ τὰ λόγια ἐκείνου τοῦ κοινοῦ τόμου τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ τὸ μεταστρέψῃ εἰς πᾶν τὸ ἀντίθετον, διαστρέφων, ἀνατρέπων, παραχαράττων, παρερμηνεύων, παραχρῶμενος, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους πολυειδῶς ἀχρειῶνων καὶ διασπῶν καὶ καταλύων ὀλοτελῶς; Χωρὶς ἀμφιβολίαν δὲν παρέλειψε τίποτε· ἐπομένως ἐνέχεται πολλαπλασίως καὶ πολυειδῶς καὶ εἰς τοὺς εἰς αὐτὸν τεθειμένους ἐνδίκως ἀφορισμοὺς καὶ ἀναθεματισμοὺς, καὶ εἰς τὰς φρικώδεις ἐκείνας ἀποκηρύξεις, διότι ἀνακινεῖ πάλιν καὶ δὲν ἀρκεῖται εἰς ἑαυτὸν, ἀλλὰ κατευθύνει ὅλους εἰς τὴν ἐναντίον ἡμῶν κίνησιν, διότι δὲν λέγει μόνον ἓν ἀπὸ ὅσα εἶπεν ἐκεῖνος καθ' ἡμῶν καὶ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ὅλα καὶ μὲ ἐπαύξησιν, καὶ διότι φρονεῖ τὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ δικαιώνει ταῦτα ἐκθύμως, καὶ μάλιστα ἔπειτα ἀπὸ τόσον περιφανεῖς ἐλέγχους καὶ γραπτὰς ἀποφάσεις, τὰς ὁποίας ὑπέγραψε καὶ αὐτὸς μὲ τὰς χεῖρας του⁴⁸.

29

Ἄφοῦ λοιπὸν οὗτος εἶναι οὕτω καὶ τοσάκις ἀποκεκομμένος ἀπὸ ὀλόκληρον τὸ πλήρωμα τῶν ὀρθοδόξων, εἶναι ἀδύνατον νὰ εὐρίσκειται μεταξὺ τῶν εὐσεβῶν ὁ μὴ ἀποχωρισμένος ἀπὸ αὐτόν, ἐνῶ ὅποιος διὰ τοὺς λόγους τούτους εἶναι ἀποχωρισμένος ἀπὸ αὐτόν ἀνήκει πράγματι εἰς τὸν κατάλογον τῶν Χριστιανῶν καὶ εἶναι ἡνωμένος μὲ τὸν Θεὸν κατὰ τὴν εὐσεβῆ πίστιν.

Α΄ ΠΙΝΑΚΕΣ ΧΩΡΙΩΝ

1 ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

Γένεσις			Ψαλμοί		
2	7	234	5	9 - 10	648
4	1	196	7	6	618
5	4	196	9	16	602
10	10	80	13	3	648
11	1 - 9	80	18	2	284
18	1 έ.	518	32	6	300. 496
18	27	232	43	4	420
19	1 έ.	374		5	312
	24	374	49	10	504
			57	3	360
	Έξοδος		62	12	560
			81	1	152
3	2	246	89	14	610
	14	154	90	4	370
20	2	154	93	22	198
33	20	432	103	4	246
	23	432		30	496
			106	20	496
	Αριθμοί		111	7 - 8	610
			118	160	610
12	7 - 8	432	123	7	602
			134	19	614
			140	4	500. 580
				10	602
5	24	432	147	18	496
6	4	372. 498			
	Βασιλειών Δ΄				
2	11	246	2	4	262
			6	17 - 19	630
	Ίωθ		8	9	330
				30	496
38	28	300	9	8	530

Σοφία Σειράχ

.8 2 310

Ὡσηέ

5 1 602

Ἰωήλ

3 1 178. 218. 220. 344

Ζαχαρίας

3 9 306

4 2 - 10 126. 686

6 388

10 306

Ἡσαίας

5 23 558

32

11 1 - 3 126. 524. 686

2 306. 386. 390. 394

28 15 592

40 12 460

41 4 376

44 6 376

48 12 376

Ἱερεμίας

5 30 - 31 604

9 2 596

3 596

5 596

6 596

10 16 688

21 604

12 10 - 11 604

Δαν. Σωσάννα

1 1ε' 632

50 558

Ματθαῖος

3 11 222

5 8 432

6 8 472

7 9 - 11 616

8 22 226

9 25 246

10 18 234

20 236

28 438

12 27 - 30 544

30 542

13 43 272. 278. 444. 570

17 1 - 2 504

1 - 8 244

18 10 432

23 202. 204. 230. 406

27 446

28 376

19 12 614

22 29 322

26 57 - 68 632

Μάρκος

1 8 224

3 17 684

5 41 246

9 2 - 8 244

9 40 542. 544

10 18 254

12 19 496

14 53 - 65 632

Λουκᾶς

3 16 224

7	14 - 15	246
8	54 - 55	246
9	28 - 36	244
	32	400
11	11 - 13	616
12	49	246
18	20	162
28	66 - 23, 10	632

Ἰωάννης

1	9	506
	12ε.	222
	14	232
	16 178. 272. 344.	420
	18	432
	26	224
	31 - 33	224
2	18	650
3	5	222
	6	182
	34 352. 400. 406.	334
4	14	198
6	47	446
7	38 - 39	198
8	2	154
10	30	134. 376
14	6	154
15	15	378
16	15	452
17	10	452
	11	380
	21	248
18	28 - 40	632
19	12	612

Πράξεις

1	5- 11- 16	224
	8	172
5	1 - 10	244

7	56	244
8	17	244
9	3 220. 244. 246.	344
	37 - 42	244
	40	246
17	7	612
	24 - 25	504
20	10	246
22	6	344
	6 - 11	244
26	13	220. 244
	27	624

Ρωμαίους

1	4	224
	19	86
	20	86. 284
8	2	172
	9	216
	15	218. 232. 236
	16	236
	17	154. 156

Κορινθίους Α'

1	24	304
2	4	198
3	16	218
6	17 214. 216. 248.	366
	19	218
8	6	228
11	1	404
12	4 - 6	344
	7	220
	8 - 9	134
	8 - 10	350
	8	412
	13	216
	29 - 30	216
13	12	432
15	28	404

	34		132		2	6		498	
	45		234		3	15		608	
					4	3	588.	646	
	Κορινθίους Β'				5	5		616	
					6	15		498	
13	3		244		15 - 16		162.	254	
	5		218		16			230	
	Γαλάτας				Τιμόθεον Β'				
2	20	202.	230.	244	2	12		154	
4	6		232.	236		15		674	
	Έφεσίους				Τίτον				
1	13 - 14		216		1	3		498	
	17 - 20		260		3	11		588	
	18		154			Έβραίους			
2	3		406		2	4	126.	220	
	6 - 8		216		6	4		228	
3	10		186			Ίακώβου			
	16 - 17		216		1	17		104	
	19		452			Ίωάννου Α'			
	20		260		4	13		218	
4	13		222			Πέτρου Β'			
	25		236		1	4	272.	398.	402
5	32		248			Ίουδα			
6	19		266			25		186	
	Φιλιππησίους					Άποκάλυψις			
2	9		104		1	4 - 5		126	
	21		310		5	6	126.	686	
	Κολοσσαείς				20	14		226	
1	19		524		21	8		228	
2	3		260			Τιμόθεον Α'			
	9	178.	452.	524					
	Τιμόθεον Α'								
1	7		600						

Β' ΠΑΤΕΡΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ	29, 5 (317 B)	276. 468. 640
	32, 4 (333 B)	300
Κατά Ἑλλήνων (PG 25)	33, 4 (460 BC)	468
3, 31 (61A - D)	9 (373 A)	194. 278
Ἀπολογία κατ' Ἀρειανῶν (PG 25)	44, 5 - 6 (400 D)	276. 380. 444. 468
9 (264 - 265)	Κατά Εὐνομίου (PG 29)	
Κατά Ἀρειανῶν (PG 26)	1, 6 - 7 (524B - 525B)	328. 334
1, 5 (21AB)	8 (528BC)	332. 338.
9 (28D)	2, 23 (624A)	300
20 (53B)	29 (640BC)	136. 258. 332
2, 59 (273A)	32 (648AB)	284. 306. 340
Πρὸς Σεραπίωνα (PG 26)		390. 434. 460
1, 24 (585 BC)	3, 1 (656A)	294. 526. 646
Μὴ ἀνιχνευθέντα	2 (660B)	156. 244
Νόθα χωρία:	Περὶ ἁγίου Πνεύματος (PG 32)	
Πρὸς Ἀντίοχον (PG 28)	9, 22 (108C)	152. 240. 354 388. 418. 440
28 (616A)	33 (109AB)	240. 446
398. 406.	15, 32 (132B)	146
Πρὸς Εὐαγγελισμὸν	36 (132B)	232
2- 3 (920 B - D)	19, 48 - 49 (156 - 157)	160. 232. 296
5 (924 B)	21, 52 (155B)	238
Διάλογος μετὰ Μακεδονιανῶν	22, 53 (168BD)	240. 440
14 (1313 A)	24, 57 (173 AB)	172
65. 146. 160. 294. 382. 400. 406. 426. 462.	26, 61 (180C)	236
Περὶ Τριάδος (PG 28)	63 (184C)	216
1, 6 (1125 A)	Ἐπιστολαὶ (PG 32)	
18 (1144 D - 1145 A)	8, 11 (265A)	142. 166. 308
Περὶ σαρκώσεως (PG 28)	24 (320B)	368
4 (96 A)	38, 4 (329C)	300
446	189, 5 (589BC)	328. 332
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΡΗΤΗΣ	6 (693A)	476
Κανῶν εἰς Θεοτόκον	7 - 8 (693D - 696C)	456
192	8 (696 A - C)	124. 304. 326. 330. 354. 384
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ	234, 1 (868C - 869B)	88. 158. 184. 260. 340. 342. 344. 354. 390. 400.
Ὁμιλία εἰς ἑξαήμερον (PG 29)		
2, 8 (52A)		
Ὁμιλία εἰς ψαλμοὺς (PG 29)		

	420.	446.	522.
Νόθα χωρία:			
Κατὰ Εὐνομίου (PG 29)			
4	(680B)	142.	200
	(689C)	316.	324
	(692A)		216
5	(724AB)		232
	(741B)		232
	(753C)		172
	(761AB)		174
	(769B)	232.	238
	(772B - D)	178.	226.
		396.	

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

Λόγοι (1 - 26, PG 35, 27 - 45, PG 36)			
8,	23	(816BC)	238
20,	6	(1072C)	300
21,	35	(1124CD)	300
25,	18	(1224B)	470
28,	19	(52B)	510
29,	6	(81B)	476
	15	(93B)	292
30,	16	(112AB)	404
	18	(125C - 128A)	142. 308
			386.
	21	(132B)	416
31,	17	(152C)	464
	32	(169B)	112
38,	7	(317C - 320A)	326. 390
	11	(324A)	420. 466
39,	11	(346CD)	290. 300.
			386. 388.
40,	5	(364B)	278. 380. 466.
			518.
	41	(417B)	254
	43	(420BC)	292
41,	3	(431C)	126. 524
	3	(432C)	390
42,	15	(476A)	326
	17	(477C)	508

45,	3	(625C - 628B)	326. 422
			644
	7	(632B)	466
	11	(637B)	344
Ἐπιστολαὶ (PG 37)			
	101	(181AB)	380
	102	(192B)	206
Ἔπη δογματικά (PG 37)			
	4,	84	(422A)
			410

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

Περὶ κατασκευῆς ἀνθ. (PG 44)			
	15	(177BC)	504
Εἰς Ἄσμα ἀσμάτων (PG 44)			
	3	(821BC)	398
Εἰς Μακαρισμοὺς (PG 44)			
	4	(1269A)	282. 288
	6	(1272C)	460. 462. 640
	7	(1280AB)	460
Πρὸς Ἀβλάβιον (PG 45)			
		(125C)	106
Πρὸς Εὐνόμιον ἀντιρρ. (PG 45)			
	1	(369A)	318
		(461AB)	422
	2	(604B)	170. 296.
	12	(888D)	
		(960C)	308
		(965B)	430. 432
		(1024A)	124
		(1029A)	334
		(1101D - 1105AC)	430
Κατὰ Μακεδονίου (PG 45)			
	20	(1325CD)	414
Περὶ τοῦ μὴ εἶναι τρεῖς θεοὺς (PG 45)			
		(121A)	382
		(124D - 125A)	382
Περὶ τελειότητος (PG 46)			
		(277D)	272
		(280B - 281D)	272
Περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος (PG 46)			

(573D - 576A)	144. 299.
	382. 462. 684. 688
Μη άνιχνευθέντα	146
Ἐπιστολαί (PG 46)	
Πρὸς Εὐάγριον	
(1108A)	204

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἐπὲρ Ἐουχαζόντων (Π. Χρή- στου, τόμ. Α')	
3, 1, 20 (633)	198
2, 4 (659 - 660)	108
Κεφάλαια (PG 150)	
108 (1193CD)	414
(1196B)	418
110 - 111) (1196C - 1197B)	420

Συνοδικὸς τόμος

1, 1) (679A)	652. 654
2 (679B - 680A)	542. 544.
	552. 568.
	652. 654.
3 (670B)	552
5 (681BC)	572. 660. 664
7 (682C)	656. 660. 662.
	664. 674
8 (682D - 683A)	560. 572
	662. 682
45 (688A)	556
46 (688C)	682
51 (691CD)	568. 586. 670
	674. 676
52 (6910 - 692A)	638. 670
	676
54 (692B)	668. 676. 692
Ἔτους 1347 (Uspenskij)	
(714 - 715)	682
(720)	662. 678. 680.
	684.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ

Περὶ οὐρανοῦ ἱεραρχίας (PG 3)

1, 2 (121AB)	172
3, 2 (165A)	226
4, 1 (177C)	422
12, 3 (301D - 404A)	257
Περὶ Ἐκκλ. Ἱεραρχίας (PG 3)	
1, 2 (373B)	220
3 (376A)	222
4 (376B)	436
2, 1 (392B)	222
Περὶ θεῶν ὀνομάτων (PG3)	
1, 1 (588ABC)	408
3 (592BC)	444
2, 1 (646C)	172
2 (640A)	130
4 (640D - 641A)	78. 102.
	104. 258
5 (641D - 644A)	78. 84. 92.
	112. 114. 118.
	134. 298.
5 (824C)	94
6 (644CD)	78. 82.
7 (644D - 645B)	78. 176.
	194. 288.
8 (645C)	176
11 (649B - 652A)	114. 116.
	120. 122.
3, 1 (680B)	432
4, 1 (693B)	460
19 (716C)	410
5, 1 (816B)	410. 424. 458
2 (816C - 817A)	290. 334.
	384. 424. 458
5 (820A - C)	92. 428
6 (820CD)	100
8 (824C)	94
8, 1 (889BC)	354
9 (916CD)	98
11, 6 (953C - 956B)	296. 300.
	302. 384.
	438. 458.
12, 2 (969C)	684
4 (972B)	426. 458

Περὶ μυστικῆς θεολογίας (PG 3)	
1, 2 (1000B)	132
4 (1040D)	180
5 (1048AB)	478
Ἐπιστολαὶ (PG 3)	
2 (1068A - 1069A)	172. 298. 384. 460. 498.
9, 1 (1105D)	82
Μὴ ἀνιχνευθέντα	640. 690

ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΦΩΤΙΚΗΣ

Κεφάλαια γνωστικά (Sur. Chr.5)	
25 (97)	510

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Πρὸς Αὐτόλυκον (PG 3)	
2, 26 (1092C - 1093A)	226

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Ἐκδ. Ὁρθοδ. πίστεως (PG 94)	
1, 4 (800BC)	452
9 (833B - 837B)	142. 308. 320. 322. 324. 452.
13 (857B)	390
23 (949AB)	152. 164
3, 13 (1033A)	186
14 (1033D - 1036C)	454
15 (1048A - 1057B)	162. 164. 166. 194. 250. 270. 272.
17 (1069B)	140
4, 21 (1193B)	176
Λίβελος περὶ ὀρθ. φρονήμ. (PG 94)	
3 (1428AB)	144
Ὁμιλία εἰς μεταμόρφωσιν (PG 96)	
2· 3· 9· 11 (545 - 564)	506.
12 (564B)	148. 176. 444.

	506.
12 (564B)	148. 176. 444. 506.
13 (565CD)	178. 506. 520.
17 (572B)	466

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

14, φωοφ ωαφωαφασα	
14, 1 (91 - 92)	178. 180. 350. 418. 420.
25, 2 (150)	234
30, 2 (174)	352. 400. 418. 434.
32, 1 (183)	174. 198. 200 350. 400.
Μὴ ἀνιχνευθέντα	278. 466
Νόθα χωρία	
Περὶ ἀγ. Πνεύματος (PG 52) (816 - 817)	350. 414

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Περὶ τῆς ἐν Πνεύματι προσκυ- νήσεως (PG 68)	
9 (608A)	282. 288. 460
Θησαυροὶ (PG 75)	
7 (100AB)	324
14 (236BC)	446
18 (312C)	136
31 (444A - C)	324
32 (453CD)	446
33 (565CD)	642
Περὶ ἀγίας Τριάδος (PG 75)	
2 (733D)	452
3 (857B)	446
Κατὰ ἀνθρωπομορφιτῶν (PG 76)	
2 (1081AB)	234
Νόθα χωρία	
Περὶ Τριάδος (PG 77)	
11 (1145BC)	142. 166. 308

ΜΑΚΑΡΙΟΣ

Ὁμιλῖαι (PG 34)	
15, 20 (589B)	504
Περὶ ὑψώσεως νοῦς (PG 34)	
1 - 13	380

ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ

Πρὸς Θαλάσσιον (PG 90)	
13 (293D - 296A)	284
22 (320A - 324A)	176. 234. 420. 446.
29 (365A)	524
61 (637D - 644D - 647A)	176. 230. 418
63 (672C)	126. 308. 524
Πρὸς Μαρῖνον (PG 91)	
(33AB)	352. 420
(96AB)	144. 268. 326. 454. 472.
(117A)	472
(200BC)	134. 152. 316. 470.
(281AB)	150
Περὶ ἀποριῶν (PG 91)	
(1076C)	148. 214. 248. 352. 428.
(1088DC)	504
(114IA)	182. 498. 528
(1144C)	230
(1156B)	510
(1168AB)	190. 398
(1237BD)	502
(1253D)	298. 420. 446
(1308B)	176. 420
Κεφάλαια περὶ ἀγάπης (PG 90)	
1, 100 (981D - 984A)	422
3, 28 (1025B)	288
Κεφάλαια θεολογικά (PG 90)	
1, 7 (1180C)	398. 406
48 (1100CD)	160. 194. 302 522.

42 (1193)	398. 428
48 - 49 (1100C - 1101A)	190. 508
49 (1101A)	302
50 (1101B)	188. 194. 196. 508.
75 (1109C)	504
2, 1 (1124D - 1125C)	276. 288. 386
86 (1165AB)	156. 268. 298.
90 (1168C)	156. 248. 446
93 (1169A)	156
Κεφάλαια διάφορα (PG 90)	
1, 4 - 7 (1180AC)	184. 276. 288. 510.
42 (1193D)	402.
Ἐπιστολαὶ (PG 91)	
1 (386AB)	398. 406
24 (609C)	428
43 (640BC)	428
Σχόλια εἰς τὸ περὶ θείων ὀνομάτων (PG 4)	
2, 5 (221AB)	94. 118
2, 11 (232C)	46. 134
5, 6 (320D)	100
9, 9 (381CD)	100
Σχόλια εἰς τὰς ἐπιστολάς Διονυσίου (PG 4)	
9, 3 (569CD)	100
Ἐξήγησις τῆς κινήσεως (PG 90)	
8 (121CD)	250. 470
Ζήτησις μετὰ Πύρρου (PG 91)	
(297A)	214
(341A)	90. 150. 456. 526
Μὴ ἀνιχνευθέντα	406
ΝΙΚΗΤΑΣ ΠΑΦΛΑΓΩΝ	
Βίος Ἰγνατίου (PG 50)	
(1050)	584

ΣΥΜΕΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

Εἰς Ἰωάν. Εὐαγγελιστὴν (PG
116)
1 (685D) 278. 684

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Ἐκκλησιαστ. Ἱστορία (PG 67)
1, 35 (169C) 612

ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Ἐπιστολὴ πρὸς Σέργιον (PG 87)
(3156A) 386

3. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Δοξαστικὸν 7ης Αὐγού-
στου 178. 274
Ἰδιόμελον ἀποστίχων ἐσπε-
ρινουῦ 6ης Αὐγούστου 274
Κάθισμα 6ης Αὐγούστου 446
Κανῶν τριαδικὸς ἤχος
γ' ᾠδῆ α' 278
ἤχος δ' ᾠδῆ α' 280
ᾠδῆ ζ' (Θεοτοκίον) 280 - 380
Στιχηρὸν 6ης Αὐγούστου 220
Τροπάριον κανόνος ὀρθρου
6ης Αὐγούστου 274

Β' ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Α

ἀγαθότης 188, 34.
ἄγγελοι 358, 8' 358, 33.
ἄγιος 154. 524, 7έ. — μίμημα
καὶ ὁμοίωμα Θεοῦ 298. —
μέτοχοι Θεοῦ 228' 14έ. 240
2έ. — μέτοχοι Χριστοῦ 228,
29έ. — χωρητικοὶ Θεοῦ 406.
— ἁγίων χάρις 212, 15έ.
ἀγιότης 154, 20. 118, 17ο.
— ἄναρχος 156, 33 έ.
ἀθεΐα 88, 28. 144, 18.
αἰτιατὰ 192, 19 έ.
αἰτιολογικόν, - ἄ 104, 20.
αἴτιον καὶ αἰτιατὸν 392, 23 έ.
αἴτια κτιστῶν 192.
ἄκτιστον 318, 21 έ. — καὶ ἄκτι-
στα 314, 10 έ.
ἀνάστασις σώματος 224, 30.
ἀντίτομος 544, 6.
ἀπειθεῖς καὶ ἀνυπότακτοι 546,
25 έ.

ἀπλότης — θεΐα 352, 18
— ὁ Θεός 360, 4 - 5.
ἀπλοῦν πολυδύναμον 354, 28.
— 356, 23.
ἀποκάλυψις 90, 10 — 26.
— φυσικὴ 86, 12 — 22.
ἀπορροΐας φύσις 238, 19.
ἀσωμάτων δύναμις 376, 6 έ.
αὐτοεῖναι 302, 7έ.
αὐτοζωὴ 302, 9 έ.
αὐτοθέωσις 296, 30.
αὐτομετοχαὶ 458, 30 - 31.

Β

Βασιλεία Θεοῦ 156, 3. — 298,
10 έ. — ἄναρχος 156, 28 έ.
— βασιλείας Θεοῦ φύσις
148, 30 — 150 — 10.

Γ

γνωρίσματα θεΐα 182, 2 - 12.

γνώσις — Θεοῦ 86, 33 — 88, 8.
88, 32 — 90, 3. 104, 18.
184, 18 — 20. 340, 13-19.
342, 22 — 30. 344, 4 — 11.
422. 9 — 26. — Θεοῦ διὰ
κτίσεως 282, 20. 284, 25.
— 27.

Δ

διθεία 88, 28. 160, 2. 280, 14
— 29. 434, 15 — 25. 450, 5
— 9.

διθειίτης, - αι 378, 4 — 18. —
κτισματολάτραι 456, 1-8.

διάκρισις ἐνεργειῶν θεία 86, 1
— 4 102, 33 — 104, 17.
118, 17 — 120, 3. — θεία
τριπτή 110, 27 — ὑποστατι-
κή 120, 11 — 25. διακρίσε-
ως θείας τρόποι 104, 6-8.
διακρίσεις 78, 1 — ἄκτιστοι
84, 15 ἐ.

διαφοραὶ ἐπὶ Θεοῦ 162, 11 ἐ.

δόξα — θαβώριος 272, 24-31.

δύναμις 354, 3 ἐ — θεατική
296, 12-22 δυνάμεις 98,
10-19. 164, 13-17. 358,
16-19. — καὶ ἐνέργειαι
θεότητος 308, 20-22 —
προνοητικαὶ 458, 25 ἐ.

δωρεὰ θεοποιός 214, 3-17.

366, 5 ἐ. — θεοποιός μία
460, 3-10.

δῶρον θεοποιόν 170, 27 ἐ. 296,
33 — θεοποιόν ἄκτιστον
174, 3 — 12. — θεοποιόν
καὶ θέωσις 176, 10.

Ε

εἰκῶν θεοῦ 248, 19. 428, 22 ἐ.

430, 2 — θεοῦ ἀπαράλλα-
κτος 430, 2-8.

ἐκκλησία 270, 31 — Θεοῦ 454,
4. — ἴδιλοι 196, 28. — προ-
εστῶτες 270, 31.

ἐλλαμψίς θεία 438, 4. 472, 30.

ἐμπειρία πνευματική 444, 8. ἐν-
έργεια 86, 12-14. 94, 21
— 25. 96, 9-13. 162, 5-8.
434, 1 ἐ. 438, 8 ἐ. — ἄκτι-
στος 146, 19 ἐ. — θεοποιός
202, 34. 314, 7 ἐ. — καὶ
οὐσία 134, 15 ἐ. — καὶ χά-
ρις θεουργός 436, 11 ἐ. —
κτιστή. 164, 30 — 166, 14.
— μεθεκτὴ 394, 17 ἐ. 420,
20-21 — μία τοῦ Θεοῦ
106, 11 ἐ. 140, 21 ἐ. 416,
31 ἐ. — οὐκ αὐθυπόστατος
180, 16 ἐ. — οὐχὶ ὑπόστα-
σις 394, 31 ἐ. — φυσική 164,
20 ἐ. 438, 24 ἐ. ἐνεργείας
γνώσις 260, 16 ἐ. — διάκρι-
σις 136, 7 ἐ. 418, 24 ἐ. —
καὶ οὐσίας καὶ διάκρισις 258,
29. 316, 17 ἐ. 340, 6-19.
392, 25 ἐ. — καὶ οὐσίας ἐ-
νότης 316, 31 ἐ. — καὶ οὐ-
σίας ἔνωσις καὶ διάκρισις
336, 30-34. — καὶ οὐσίας
σχέσις 108, 31 ἐ. 146, 1-3.
314, 14 ἐ. — μέθεξις 426,
25 — 428, 5. — ὀνόματα
198, 6 ἐ. — χωρητικοὶ 406,
9 ἐ. — ἐνέργεια 140, 23 ἐ.
160, 15 ἐ. 186, 30 — 188,
6. 242, 33. 388, 26 ἐ. — ἄ-
κτιστοι 122, 32 ἐ. 338, 4 ἐ.
— δύο 250, 2 — Θεοῦ 254,
10 ἐ. — οὐσιώδεις 120, 21 ἐ.
144, 13. — Τριάδος κοινὰ
122, 17 ἐ. — φυσικαὶ 144,

6 ἐ· — φυσικαὶ καὶ οὐσιώ-
 δεις 162, 33· — 164, 2· ἐν-
 εργαῖων ἀκτίστων γνῶσις
 340, 24 ἐ· — διαφορὰ 324,
 33 - 326, 7· — κατάβασις
 184, 21 ἐ· — ὀνόματα 154,
 4 ἐ· — φανέρωσις 460, 16 ἐ.
 ἐνέργημα 162, 3.
 ἐνυπόστατον 306, 5.
 ἐνώσις θεῖα 102, 13· ἐνώσεως
 θείας τρόποι 104, 2· ἐνώ-
 σεις ἄκτιστοι 84, 15 ἐ· —
 διάφοροι 15 ἐ· — θεῖαι 76,
 20· 102, 13· — κτισταὶ 82,
 27 - 84, 3.
 ἔξις φυσικὴ 214, 7 ἐ.
 ἔργα Θεοῦ 194, 5 - 6· — ἀναρ-
 χα 194, 20 ἐ· 196, 11 ἐ.
 ἔριδος ἡσυχαστικῆς ἀρχὴ 366,
 21 ἐ.

Z

Ζωῆς μετοχὴ 246, 15 ἐ.

Θ

θάνατος ψυχῆς 224, 30 — 226,
 13.
 θεαρχία 116, 12.
 θεῖον ἄκτιστον 92, 27 - 31· —
 ἀνώνυμον 154, 3· — ἀπλοῦν
 καὶ ἀσύνθετον 324, 6 ἐ· —
 πολυώνυμον 154, 3· — ὑπὲρ
 ἀριθμὸν 112, 31· θεῖων ἐνω-
 σις καὶ διάκρισις 82, 23 ἐ.
 θέλημα φυσικὸν 268, 12 ἐ· — ἀ-
 γαθὰ 284, 16 ἐ· — θεῖα 94,
 18 ἐ· — 118, 1.
 θέλησις ἀγαθὴ 96, 21 ἐ.
 θεολογία 154, 30· 206, 6 — ἀ-
 ληθῆς 76, 8 ἐ· — ἀποφατικὴ
 καὶ καταφατικὴ 478, 10 ἐ· —

διακεκριμένη 82, 18 ἐ· —
 ἠνωμένη 82, 18 ἐ· — θεό-
 πνευστος 110, 30 - 31· — καὶ
 ἀποκάλυψις 206, 9· θεολογί-
 ας μέθοδοι 130, 24· 132, 21·
 — διὰ λόγους 374, 27.

θεολόγοι 124, 21 ἐ· 426, 19· —
 καινῶν 150, 6 - 7· 340, 6.

Θεὸς 81, 18 ἐ· 132, 6 - 134, 2·
 142, 13 ἐ· 150, 13 ἐ· 434,
 26 ἐ· 478, 10 - 16· — γεν-
 νήτωρ καὶ δημιουργὸς 188,
 20 ἐ· 196, 9 ἐ· 216, 5 ἐ· Θε-
 οῦ ἄκτιστον καὶ ἀναρχον 88,
 9 ἐ· — ἀμέθεκτον 96, 13 ἐ·
 — ἀναλλοίωτον 254 ἐ· — ἀ-
 ὄρατον 88, 2 ἐ· 138, 3 ἐ· —
 βασιλεία βλ. λέξεις — γνῶ-
 σις καὶ ἀποκάλυψις 86, 15 ἐ·
 86, 8 124, 15 ἐ· 334, 32 -
 336, 4· — διάκρισις, διαίρε-
 σις 78, 23 ἐ· 86, 5 ἐ· 88,
 20· 100, 3 ἐ· 114, 15 ἐ·
 118, 14 ἐ· 122, 12 ἐ· 132,
 18 ἐ· 134, 30 ἐ· 340, 13 ἐ·
 — εἰκῶν βλ. λ. — ἐνέργειαι
 132, 28 ἐ· 200, 23 ἐ· 354,
 4 ἐ· βλ. καὶ λ. — ἐνέργειαι
 ἐπὶ μέρους (ἀγαθότης, πρό-
 γνυσις, σοφία κλπ.) βλ. λ.
 — ἐνότης καὶ ἀμέριστον 96,
 13 ἐ· 142, 6 ἐ· 250, 15 ἐ·
 254, 30 - 256, 3· 258, 12 ἐ·
 303, 9 ἐ· 326, 18 ἐ· 328,
 10 ἐ· 336, 7 ἐ· 340, 13 ἐ·
 342, 22 ἐ· 358, 33 - 360, 9·
 — ἔργα βλ. λ. — κινήσεις
 98, 25 - 98, 5· — μέθεξις
 72, 1 - 2· 234, 27 ἐ· βλ. καὶ
 λ. — ὀνόματα καὶ ιδιότητες
 104, 12 - 106, 6 154, 4 - 22,
 165, 22 ἐ· 170, 13 ἐ· 268,

28 ἐ· 386, 2 ἐ· 426, 11 ἐ· —
οὐσία 458, 6 ἐ· — ὑπερβατι-
κότης 158, 9 ἐ· 158, 19 ἐ·
424, 33 ἐ· — φύσις 248, 18
ἐ· 266, 14 ἐ· 268, 8 ἐ· —
πολλοὶ 158, 3 ἐ.

θεότης 290, 14 ἐ· 296, 12 ἐ·
308, 6· 22· 382, 14 ἐ· 388,
8 ἐ· 424, 1 ἐ· 434, 23 ἐ·
— ἄκτιστος 108, 18· 286,
24 ἐ· 390, 20 - 394, 2·
454, 4 ἐ· 468, 26 ἐ· — ὁ-
όρατος 276, 32· 278, 5· —
ἀπλῆ 286, 24 ἐ· — δύναμις
καὶ ἐξουσία 294, 26 ἐ· —
κτιστὴ 108, 19· — μεθεκτὴ
272, 6 ἐ· 278, 18 ἐ· — νοη-
τὴ καὶ θεωρητὴ 276, 13 ἐ·
— ὑπερκειμένη 80, 2 - 5·
108, 16 — ὑπερκειμένη καὶ
ὑφειμένη 262, 13 ἐ· 464, 3
ἐ· 474, 26 - 27· 516, 5 ἐ·
— ὑφειμένη 80, 2 - 5· 108,
16· θεότητος διάκρισις 104,
11· 108, 16 ἐ· 468, 20 ἐ· —
δόξα καὶ λαμπρότης 274, 10
ἐ· 278, 17· 308, 11 ἐ· 506,
7 ἐ· — ἐνιαῖον 106, 27 ἐ·
280, 30 ἐ· 312, 20 ἐ· 450,
11 ἐ· 470, 13· 580, 18 ἐ·
— πλήρωμα 178, 9· 452, 12·
474, 12· 524, 26 ἐ· 570, 9
ἐ· — πρόοδοι 308, 20· —
δύο 80, 2 - 3· 108, 15 ἐ·
274, 18 ἐ· 282, 5 ἐ.

θεωρία ἀμεθέκτου 412, 9· —
Θεοῦ 105· 176, 25 ἐ· 218,
3 ἐ· 440, 10 ἐ· 460, 28 ἐ·
— προσώπου Θεοῦ 432, 17 ἐ.

θέωσις 148, 1 ἐ· 176, 10 ἐ· 232,
5 ἐ· 284, 31· 428, 3· 436, 9
ἐ· 502, 3 ἐ· — ἀγέννητος 230,

24 - 25· — ἡ θεότης Θεοῦ
296, 24· — οὐχὶ ἐκ φυσικῆς
μιμήσεως 216, 21 ἐ· 222, 9·
θέωσις φύσεως 214, 28· 406,
24 - 408, 11· 446, 7 ἐ· — χά-
ρις 208, 3· 502, 20 ἐ.

I

Ἰδιώματα Χριστοῦ φυσικὰ 144,
21· — προσωπικὰ 388, 14.

K

καρδίας καθαρότης 472, 27 ἐ· —
κοινωνία Θεοῦ καρπὸς ἐναν-
θρωπήσεως 274, 27 ἐ·
κτίσις 150, 23 ἐ· κτίσεως εἰς θε-
ότητα μέθεξις 232, 17 ἐ.
κτίσμα — ἀποτελέσματα προόδων
86, 8 ἐ· — μέθεξις εἰς τὰς
ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ 98, 1 - 8.

Λ

λαμπρότης θείας φύσεως 466, 17
ἐ· 476, 7 ἐ.
λόγοι τῶν ὄντων 284, 16 ἐ.

M

μέθεξις, — ἀγίων 226, 22 ἐ· —
ἄκτιστος 230, 12 ἐ· 302, 7 ἐ·
— Θεοῦ 178, 3 ἐ· 184, 13 ἐ·
— ὑπάρξεως 302, 7 ο· — ν
πνεύματι 298, 22 - 24· μεθέ-
ξεως Θεοῦ διαφορά 226, 32·
228, 20· — Θεοῦ τρόποι 398,
15 ἐ· — Θεοῦ φύσις 396, 31
ἐ· — μεθέξεων διαφορά 240,
30 ἐ.

μεταδόσεις ἄσχετοι 92, 2 ἐ.
— Θεοῦ 96, 8 ἐ. μεταδόσεων

διάκρισις 102, 3 ἐ.

μεταμόρφωσις, - μεταμορφώσεως
Κυρίου φῶς 286, 11 - 19·
562, 18 ἐ· 584, 19 ἐ· βλ.
καὶ λ. φῶς.

μετοχή, - ἀγγελομίμητος 244, 8
ἐ - ἀγγελοπρεπῆς 144, 10·
- ἀγιότητος Θεοῦ 156, 12
ἐ· - ἀγίων 400, 1 ἐ† -
βασιλείας 154, 24 - θεότη-
τος 154, 22· - Θεοῦ 180,
26 ἐ· 212, 15 ἐ· 248, 13 ἐ·
340, 12 ἐ· 344· 21 ἐ· - Θε-
οῦ δι' ἐνεργείας 396, 2 -
Πνεύματος 148, 2 ἐ· με-
τοχῆς ἀγίων οὐσία 246, 23
ἐ† - θείας πρόσκτησις 236,
15 ἐ - Θεοῦ διαφοραὶ 236,
4 ἐ· - Θεοῦ εἶδη 348, 3 ἐ·
- Θεοῦ φύσις 416, 26 ἐ·
μετοχαὶ 92, 21 - 33· βλ. καὶ
λ. μέθεξις.

μίμημα ἀμίμητον 298, 7.

μίμησις Θεοῦ 462, 18· - φυσι-
κῆ 214, 7 ἐ· 218, 7 ἐ· 222,
11 ἐ.

μοναρχία 376, 10.

μυστήρια εὐαγγελίου 496, 4 ἐ.
- νόμου Μωϋσέως 496, 1 ἐ·
- τοῦ πνεύματος 496, 17 ἐ.

N

Νοῦς ἀνθρώπινος 334, 25 ἐ·
504, 21 ἐ· - καὶ νοῦ σο-
φία 428, 24· - νοῦ αἰσθη-
σις 510, 16 ἐ.

O

ὁμοίωσις πρὸς Θεὸν 222, 11 ἐ·
220, 2.

ὄν θεῖον 120, 1 ἐ· - ὄντα 94,

5 ἐ· - ἄναρχα 192, 9 ἐ· -
κατώτερα τοῦ πνεύματος
170, 13 ἐ· - ὄντων ἀρχαὶ
100, 16 ἐ· - παραδείγμα-
τα 94, 12.

ὀνόματα θεῖα 290, 22 ἐ· 330, 21
ἐ. 228, 7 ἐ· - θείας δια-
κρίσεως 110, 31 ἐ· 114,
25 - Θεοῦ 328, 20 ἐ· ὀ-
νομάτων θεῖων ἔννοια 430,
12 ἐ.

οὐσία 124, 18 ἐ· 316, 14 ἐ·
344, 23 ἐ· 394, 24· - ἄ-
γνωστος, ἀλληπος, ἄρρητος,
ἀνώνυμος, ἀόρατος 144, 6 ἐ·
154, 4 ἐ· 288, 25 ἐ· 294,
21 ἐ· 408 - 422· 520, 25 ἐ·
- ἀπρόσιτος καὶ ὑπερβατικὴ
καὶ ἀμέθεκτος 182, 33 - 184,
7· 256, 26 ἐ· 294, 5 - 10·
350, 28 ἐ· 394, 15 ἐ· 400,
19 ἐ· 406, 18 ἐ· 410, 27 ἐ·
412, 23 ἐ· 420, 12 ἐ· 426,
22 ἐ· 428, 5 ἐ· - καὶ ἐνέρ-
γειαὶ 108, 31 ἐ· 134, 15 ἐ·
146, 1 ἐ· 148, 9 ἐ· 150,
29 ἐ· 158, 19 ἐ· 186, 4 ἐ·
258, 29 - 260, 17· 314, 14
ἐ· 316, 17 ἐ· 324, 21 ἐ·
336, 4 ἐ· 392, 25 ἐ· 520,
17 ἐ· 526, 11 ἐ· 526, 24 ἐ·
528, 30 ἐ· 560, 25 ἐ· -
μεθεκτὴ καὶ ὄρατῆ 400, 19
ἐ· - τριαδικῆ 134, 15 ἐ·
140, 5 ἐ· 414, 23 ἐ· 416,
20 ἐ.

Π

Πατὴρ μείζων Υἱοῦ 158, 22 ε·
Πατρὸς καὶ Υἱοῦ σχέσις 292,
26) ἐ. Πατέρων ἀγίων πηρά-
δοσις 552, 7 ἐ.

πίστις οὐ δεῖται ἀποδείξεως 374, 4 ἐ.

Πνεῦμα 174, 12 ἐ· 214, 30 ἐ· 228, 7 ἐ· 232, 5 ἐ· 306, 17 ἐ· 400, 15· 434, 266 ἐ· — ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ 176, 1 ἐ· 218, 30 ἐ· 394, 9 ἐ· — μεθεκτόν 226, 22 ἐ· 240, 11 ἐ· 244, 14 ἐ· 348, 26· 350, 27· 440, 11 ἐ· — Πνεύματος δύναμις ἐνοποιός 220, 22· 520, 12 ἐ· — ἔκχυσις καὶ ἐπιφάνεια 220, 26 ἐ· 432, 3 ἐ· 440, 28 ἐ· — ἔλαμψις 238, 26 ἐ· — ἐνέργεια 126, 28 ἐ· 236, 21· 238, 6· 296, 3 ἐ· 400, 13 ἐ· — ὑπόστασις 300, 21 ἐ· 522, 21, 26· — χάρις 174, 24· 26· 198, 6 ἐ· 204, 14 ἐ· 350, 30 ἐ· 522, 27 - 524, 9· — χαρίσματα 126, 7 ἐ· 306, 26 ἐ· 390, 8 ἐ· 412, 20 ἐ· 524, 11 - 15.

ποιήματα 460, 27 ἐ· — ἐνδεικτικὰ δυνάμει οὐχὶ οὐσίας Θεοῦ 282, 19· 284, 31.

πολυθεΐα 396, 17 ἐ·

πολύθεος 378, 4 ἐ· 392, 16.

πρόγνωσις 200, 10 ἐ· — Θεοῦ 268, 22 ἐ.

πρόνοια 300, 2· 440, 1 ἐ· — ἀναρχος 100, 9· προνοίας Θεοῦ προῦπαρξις 100, 13 - 15· πρόνοιαι δημιουργικαὶ 94, 28 - 31· 96, 9 - 31.

πρόοδοι Θεοῦ 116, 31 - 118, 9· 334, 20 ἐ· — καὶ ἐκφάνσεις 78, 20· — προόδων Θεοῦ διάκρισις 84, 21· 26· 114, 15 - 17.

προορισμοὶ 94, 14 - 10, 11.

πῦρ ἄσβεστον 246, 2 ἐ.

Ρ

Ρητόν καὶ ἄρητον 82, 6 ἐ.

Σ

Σαβελλιανοὶ 256, 42 - 258, 3. σοφία Θεοῦ 186, 1 ἐ· συνθέσεις αὐθυποστάτων 252, 8 ἐ.

σύνοδος 310, 23 ἐ.

σχέσις ἐπὶ Θεοῦ 298, 7 ἐ.

Τ

τελείωσις 406, 11 - 15.

τριάς 376, 9· 432, 1 - 8· τριάδος δύναμις 296, 5 ἐ· 304, 20 ἐ· — ἐνέργειαι κοιναὶ 98, 19 ἐ· — θεότης μία 304, 1 - 34· 388, 13 ἐ· — σοφία μία 304, 20 ἐ· — προσώπων ὑποστατικός 250, 8 ἐ· — ὑποστάσεις 254, 23 ἐ.

τριθεΐα 376· 23 ἐ.

τριθεΐται 78, 23 ἐ.

τριουπόστατος Θεός 450, 16 ἐ. — θεότης 304, 12 ἐ.

Υ

Υἱὸς ἄνθρωπος, διπλοῦς 378, 17 ἐ· Υἱοῦ ἀρχὴ 326, 28 - 30. — ὑπαρξις 228, 7 ἐ· — χάρις 204, 13 ἐ.

ὑπεριδρύσεις 78, 1.

ὑπερουσιότης Θεοῦ 146, 4 ἐ. ὑπόστασις 394, 26 ἐ· — καὶ ὑποστατικόν 250, 33 - 34 — ὑποστάσεως δῆλωσις 300, 15 — ἄκτιστοι 110, 21 — θείαι 528, 200· — ὑποστάσεων ἀλληλουχία καὶ διάκρισις 112,

13 ἐ· — διάκρισις 102, 2 ἐ·
— περιχώρησις 106, 6 ἐ.
110, 10 ἐ· — σύγχυσις 414,
33 ἐ.

ὑποστατικά 452, 29.

Φ

φυσικά 452, 23 ἐ.

φύσις θεία 382, 5 ἐ· 438, 8 ἐ·
446, 26 ἐ· 462, 8 ἐ· 476,
12 ἐ· — θεία ἄφραστος 290,
5 ἐ· — φύσεως θείας κοι-
νωνίας 402, 21 ἐ· — θείας
ὄνομα 410, 15 ἐ· — θείας
καὶ χάριτος σχέσις 414, 7-
23· — Θεοῦ κοινωνία 396,
31 ἐ.

φῶς ἀπόρρητον 306· 7 ἐ· — θα-
θώριον 272, 25 ἐ· 286, 1 ἐ·
388, 30-31· 466, 20 ἐ·
504, 21 ἐ· 11-14· 564, 9
ἐ· — θεότητος 518, 5 ἐ.

Χ

χάρις ἀγίων 15 ἐ· — ἄκτιστος
19· — θεία 202, 34 - 204,
2· 226, 4 ἐ· 274, 25 ἐ· —
θεοποιός 122, 4 ἐ· 168, 30
ἐ· 314, 7 ἐ· 360, 17 ἐ· 498,
26 ἐ· — Θεοῦ 204, 11 ἐ·
528, 5 ἐ· — κοινή 202, 12
ἐ· χάριτος θείας μετοχή 348,
19 ἐ· — καὶ φύσεως θείας
σχέσις 414, 10-23· — φα-
νέρωσις 204, 8 ἐ.

Χριστὸς ἐνεργῶν εἰς ἀγίους
244, 14 — 248, 32· Χριστοῦ
ιδιώματα βλ. λ. — φύσεις
268, 4 ἐ· 518, 11 ἐ.

Ψ

ψυχὴ 358, 33· ψυχῆς θάνατος
224, 30-226, 12· — οὐσία
234, 8 ἐ· — καὶ πνεύματος
σχέσις 234, 7 ἐ. ψυχαὶ 358,
8.

Γ' ΠΙΝΑΞ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

Α

Ἀβλάδιος 382.
Ἀγία Σοφία 828.
Ἄγιον Ὄρος 6. 7. 36. 40. 489.
492. 512. 536.
Ἀδριανούπολις 45. 48.
Ἀέτιος 312.
Ἀθανάσιος Κυζίκου 9. 27. 39.
46. 48.
Ἀθανάσιος ὁ Μέγας 146. 160.
184. 230. 254. 294. 296.
324. 382. 388. 398. 406.
444. 450. 462. 504. 570.

580. 582.

Ἀθανασίου Α' Μονὴ 14.

Ἀκίνδυνος 5. 6. 8. 10. 13. 23.
26. 29. 31. 33. 36. 39.
43. 44. 46. 48. 50. 55. 57.
62. 63. 67. 69. 71. 80.
82. 84. 86. 88. 90. 100.
102. 106. 108. 110. 116.
118. 124. 128. 364. 390.
414. 416. 432. 450. 454.
458. 462. 464. 470. 474.
485. 489. 493. 516. 534.
538. 540. 546. 550. 558.
564. 566. 578. 592. 598.

600. 602. 608. 620. 622.
628. 634. 636. 678. 686.
Ἀλεξάνδρεια 612.
Ἀλέξανδρος (βασιλ. Βουλγαρίας) 20.
Ἀλέξιος Ἀπόκαυκος 19. 20. 21.
22. 32. 39. 40. 492.
Ἀλωάδαι 80.
Ἀμφιλόχιος Ἐσφιγμένου 484.
512.
Ἄννα Παλαιολγίνα 9. 19. 23.
26. 30. 32. 35. 38. 40. 43.
46. 48. 493. 495.
Ἀνδρόνικος Ἀσάνης 47.
Ἀνδρόνικος Γ' 8. 10. 12. 16.
16. 18. 43. 490.
Ἀπολινάριος 206.
Ἄρειανοί 54. 582.
Ἄρειος 69. 78. 80. 274. 288.
312. 318. 322. 376. 392.
470. 580. 582. 612.
Ἀριστοτέλης 616.
Ἀρσένης Στουδίτης 38. 482.
Ἀρσένιος Τύρου 487.
Ἀχαάβ 214.

Β

Βαρλαάμ 6. 14. 16. 24. 27. 34.
37. 39. 43. 50. 52. 54. 55.
57. 63. 64. 67. 69. 80. 90.
100. 102. 106. 110. 116.
122. 124. 128. 200. 202.
206. 262. 270. 281. 308.
338. 360. 364. 368. 378.
390. 414. 432. 450. 454.
458. 462. 464. 472. 476.
482. 488. 492. 494. 516.
538. 542. 546. 550. 570.
580. 586. 592. 598. 600.
608. 618. 622. 628. 632.
636. 638. 654. 676. 682.
690. 692.

Βασίλειος 15. 57. 61. 120. 136.
146. 152. 156. 160. 168.
172. 178. 216. 226. 232.
240. 242. 258. 264. 282.
292. 296. 300. 304. 306.
316. 324. 324. 328. 332.
336. 338. 344. 354. 380.
384. 388. 390. 394. 418.
434. 440. 528. 688.
Βησσαρίων 31. 39. 40.
Βόσπορος 33.
Βουλγαρία 8.
Βούλγαροι 20.
Βυζάντιον 12. 50.

Γ

Γαβρᾶς Ἰωάννης 38. 485.
Γάιος 296. 384. 428. 460. 498.
Γεράσιμος Ἱεροσολύμων 42. 45.
Γεράσιμος (μοναχός) 512.
Γερόντιος Μαρούλης Λαύρας
484. 512.
Γόμορρα 374.
Γρηγοῦρας Νικόλαος 21. 22. 27.
32. 45.
Γρηγόριος Δυρραχίου 18.
Γρηγόριος Θεολόγος 146. 204.
206. 248. 276. 290. 292.
300. 326. 380. 386. 390.
404. 416. 420. 422. 468.
472. 510.
Γοργονία 238.
Γρηγόριος Νύσσης 146. 170.
272. 282. 288. 290. 294.
318. 320. 334. 386. 398.
414. 422. 430. 460. 466.
502.
Γρηγόριος Σάρδεων 18.
Γρηγόριος Σιναΐτης 8.
Γρηγόριος Στραβολαγκαδίτης
484. 512.

Δ

Δαμιανός 39.
 Δανιήλ 558.
 Δανιήλ Αΐνου 39.
 Δαυίδ 198. 200. 214. 610. 614.
 Δαυίδ Διαύπατος 8. 9. 14. 31.
 45.
 Δημήτριος Κυδώνης 32. 482.
 Διάδοχος φωτικής 510.
 Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης 53. 55.
 57. 70. 82. 94. 98. 102.
 106. 112. 114. 116. 134.
 170. 176. 180. 220. 222.
 284. 288. 290. 294. 298.
 334. 354. 384. 386. 410.
 424. 428. 434. 444. 458.
 478. 498. 690.
 Δωρόθεος Βλατῆς 8. 9.

Ε

Ἑβραῖοι 470.
 Εἰρήνη Χούμναινα 22. 29. 64.
 Εὐάγριος 204.
 Εὐνομιανοὶ 54. 324.
 Εὐνόμιος 78. 80. 168. 274.
 282. 312. 326. 328. 330.
 332. 334. 338. 430. 470.
 644.
 Εὐστάθιος 328. 354. 382.
 Εὐτυχῆς 69. 310. 378.

Ζ

Ζαχαρίας 26. 388. 686.

Η

Ἡλίας 246.
 Ἡράκλεια 37. 492. 628. 628.
 630. 632.
 Ἡσαΐας 53. 126. 388. 390.

Ἡσαΐας σκῆτης Μαγουλᾶ 484.
512.

Θ

Θαβώρ 274. 466. 682.
 Θεοδόσιος Βατοπεδίου 512.
 Θεοδόσιος Λαύρας 484. 512.
 Θεόληπτος Φιλαδελφείας 29.
 Θεοστήρικτος Κουτλουμουσίου
 484. 512.
 Θεότιμος 68. 364.
 Θεοφάνης 364. 380.
 Θεοφάνης Νικαίας 62. 63. 66.
 67. 68. 418. 420. 442.
 Θεσσαλονίκη 6. 7. 18. 22. 23.
 32. 368. 481. 489.

Ι

Ἰακώβ 312. 688.
 Ἰάκωβος Ἱερισσοῦ 484. 512.
 Ἰάκωβος Κουκουινάρης 30. 43.
 Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας 30. 42.
 487. 490. 491.
 Ἰγνάτιος Καλόθεος 34.
 Ἰεζάβελ 212.
 Ἱερεμίας 604.
 Ἱεσσαὶ 126. 686.
 Ἰουδαῖοι 496. 612.
 Ἰσαάκ Μαδύτου 18.
 Ἰσαάκ (πρῶτος Ἀγ. Ὄρους)
 484. 512.
 Ἰσιδωρος Μονεμβασίας 8. 18.
 30. 31. 42. 44. 48. 490.
 491. 594. 632.
 Ἰσραήλ 374.
 Ἰταλία 12.
 Ἰωάννης Βαπτιστῆς 222. 224.
 626.
 Ἰωάννης Δαμασκηνός 57. 120.
 142. 146. 162. 166. 186.
 194. 270. 274. 298. 320.

322. 324. 390. 444. 476.
 Ἰωάννης Ε΄ Παλαιολόγος 18.
 19. 20. 21. 22. 26. 33. 48.
 Ἰωάννης Εὐαγγελιστῆς 126. 226.
 278.
 Ἰωάννης Καλέκας 7. 9. 15. 17.
 19. 22. 26. 28. 30. 35. 39.
 42. 48. 51. 486. 495.
 Ἰωάννης Καντακουζηνός 10. 11.
 14. 15. 18. 20. 22. 23. 26.
 32. 37. 39. 45. 47.
 Ἰωαννίκιος Βατοπεδίου 484.
 512.
 Ἰωάσαφ 484. 514.
 Ἰωήλ 178.
 Ἰωσήφ Καλόθετος 31.

Κ

Κάλλιστος Μουζάνων 484. 512.
 Κάλλιστος σκήπτης Μαγουλά 484.
 514.
 Κληδόνιος 380.
 Κοσμᾶς Μελωδός 274.
 Κύπρος 30.
 Κύριλλος Ἱεροσολύμων 234.
 288. 310. 324. 446. 460.
 642.
 Κυδώνης 22.
 Κων)νος Ἀρμενόπουλος 28. 32.
 Κωνσταντινούπολις 5. 8. 12. 23.
 31. 39. 42. 47. 481. 492.
 604. 508. 610. 624. 636.

Λ

Λάζαρος Ἱεροσολύμων 48.
 Λάμπρος 62.
 Λαπίθης 27.
 Λέων Ρώμης 310.

Μ

Μακάριος 380. 500. 504.

Μακάριος Βιδύνης 18.
 Μαλαχίας πληθύμνης 18.
 Μακεδονιανοί 54.
 Μακεδόνιος 382. 414.
 Μάξιμος 53. 57. 65. 94. 98.
 100. 116. 118. 126. 132.
 144. 152. 160. 168. 180.
 188. 196. 202. 214. 250.
 268. 286. 298. 302. 306.
 316. 352. 386. 397. 402.
 406. 418. 420. 426. 446.
 454. 470. 472. 498. 502.
 506. 524.
 Μαρία (Θεοτόκος) 446.
 Μάρκος Βλατῆς 8. 9. 31.
 Μάρκος Σιναίτης 484. 514.
 Μασσαλιανοί 5. 7. 10. 11. 483.
 495. 500. 524. 690.
 Μασσαλιανισμός 11.
 Ματθαῖος Ἐφέσου 46.
 Μελχισεδέκ 498.
 Μητροφάνης Πατρῶν 47. 278.
 380.
 Μονεμβασία 18. 43. 488. 594.
 632.
 Μωυσῆς 246. 372. 374. 432.
 496.
 Μωυσῆς (μοναχός) 484. 512.

Ν

Νεῖλος Λακεδαιμόνος 18
 Νεόφυτος Φιλίππων 47.
 Νικόλαος Καβάσιλας 22. 32. 47.

Π

Πελοπόννησος 30.
 Πέτρος 246. 276. 398. 402.
 468.
 Παῦλος 53. 60. 86. 88. 186.
 202. 228. 230. 244. 246.
 284. 344. 398. 402. 588.

612. 646.

Παῦλος Ἀσάνης 38.

Ρ

Ρόδος 33.

Ρωμαῖοι 536. 544. 606. 626.

634.

Ρώμη 40.

Σ

Σάββας Βατοπεδινός 48.

Σαβέλλιος 69. 80. 148. 256.

264. 312. 316. 318. 322.

336. 376. 390. 392. 416.

452. 466. 470. 524. 528.

Σαδδουκαῖοι 320.

Σαούλ 200.

Σεβῆρος 310.

Σέρβοι 22.

Σίλας 612.

Σόδομα 374.

Σολομών 262. 530. 632.

Συμεών Μεταφραστής 278.

Συργιάννης 19.

Σωφρόνιος 484. 514.

Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων 386.

Υ

Ἰάκινθος 30. 31. 44.

Φ

Φιλόθεος Κόκκινος 428.

Φιλόθεος Κων)πόλεως 13. 31.
40. 41.

Φιλόθεος (μοναχός) 484. 512.

Χ

Χαλκηδών 310.

Χρυσόστομος 180. 198. 234.

276. 278. 350. 354. 400.

406. 412. 418. 434. 466.

638.

ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Βησσαρίων 31.

Δοσίθεος Ἱεροσολύμων 563. 564

Θεοχαρίδης Γεώργιος 6 σημ. 9.

Λάμπρος Σπ. 62.

Χρήστου Παν. 9 σημ. 9.

Candal M. 14 σημ. 25. 27. 28

σημ. 60. 45. 68. σημ. 29.

Jugie 67.

Loenertz, S. 10 σημ. 14. 29

σημ. 66. 30 σημ. 70. 32 σημ.

75. 41 σημ. 95. 43 σημ. 106.

Mercati, G 41 σημ. 98. 41 σημ.

103. 482. 11. 487 σημ. 10.

Mayendorff 5. 29 σημ. 66. 42

σημ. 100. 49. 51. 67. 482.

11.

Mislosich, Müller 12 σημ. 20.

41 σημ. 95. 46 σημ. 114.

Sevcenko 29 σημ. 66.

Staniloee 482, 11.

Uspenskij, Th. 6 σημ. 6. 7 σημ.

7. 10 σημ. 16. 12 σημ. 23.

15 σημ. 30. 28 σημ. 58. 29

σημ. 66. 38 σημ. 87. 46

σημ. 111. 493 σημ. 16. 563.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελις
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	5-48
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	49-74
ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	75-692
ΔΟΓΜΑΤΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ	75-479
ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΣ	76-131
ΠΕΡΙ ΘΕΙΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤ' ΑΥΤΑΣ	
ΜΕΘΕΞΕΩΣ	132-211
ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΠΟΙΟΥ ΜΕΘΕΞΕΩΣ	212-261
ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΕΤΑ ΒΑΡΛΑΑΜΙΤΟΥ	262-363
ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΠΡΟΣ ΘΕΟΤΙΜΟΝ	364-449
ΟΤΙ ΒΑΡΛΑΑΜ ΚΑΙ ΑΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΙΣΙΝ	
ΟΙ ΔΙΧΟΤΟΜΟΥΝΤΕΣ	450-479
ΟΜΟΛΟΓΙΑΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ	480-692
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	481-495
ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ	496-515
ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΥΣΣΕΒΗΜΑΤΩΝ	516-529
ΑΝΑΙΡΕΣΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΛΕΚΑ	530-603
ΑΝΑΙΡΕΣΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ	604-649
ΑΝΑΙΡΕΣΙΣ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ ΤΟΜΟΥ ΚΑΛΕΚΑ	650-692
Α' ΠΙΝΑΚΕΣ ΧΩΡΙΩΝ	695-704
ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ	695-698
ΠΑΤΕΡΩΝ	699-704
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	704
Β' ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ	704-710
Γ' ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ	710-714
Δ' ΠΙΝΑΞ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ	714

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

Α' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἐπιστολαὶ	(ἐξηντλήθη)
»	2ος	Ἐπιστολαὶ	
»	3ος	Ἐπιστολαὶ	»
»	4ος	Ὁμιλίαι εἰς Ἑξαήμερον	»
»	5ος	Ὁμιλίαι εἰς Ψαλμοὺς	»
»	6ος	Ὁμιλίαι ἠθικαὶ καὶ πρακτικαὶ	
»	7ος	Ὁμιλίαι δογματικαὶ - περιστατικαὶ - ἐγκωμιαστικαὶ - παιδαγωγικαὶ	
»	8ος	Ἀσκητικὰ (Ὅροι κατὰ πλάτος)	
»	9ος	Ἀσκητικὰ (Ὅροι κατ' ἐπιτομήν)	
»	10ος	Δογματικὰ ἔργα	

Β' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἀπολογητικὰ (Κατὰ εἰδώλων, Περί ἐνανθρωπήσεως)	
»	2ος	Δογματικὰ Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α-Β)	
»	3ος	Δογματικὰ Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ-Δ).	
»	4ος	Δογματικὰ Γ'	
»	5ος	Ἑρμηνευτικὰ Α'	
»	6ος	Ἑρμηνευτικὰ Β' (Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς)	
»	7ος	Ἑρμηνευτικὰ Γ' (Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς)	
»	8ος	Ἱστορικοδογματικὰ Α'	
»	9ος	Ἱστορικοδογματικὰ Β' (ἐξηντλήθη)	
»	10ος	Ἱστορικοδογματικὰ Γ'	»
»	11ος	Ἀσκητικὰ	
»	12ος	Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα	

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Τόμος	1ος	Προσωπικαὶ Σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Α'	
»	2ος	Προσωπικαὶ Σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Β' (ὑπὸ ἐκδοσιν)	
»	3ος	Ἀπολογητικὰ ἔργα (ἐξηντλήθη)	
»	4ος	Δογματικὰ	
»	5ος	Ὁμιλίαι (ἐξηντλήθη)	
»	6ος	Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι	
»	7ος	Ἐπιστολαὶ (ὑπὸ ἐκδοσιν)	
»	8ος	Ἐπη Δογματικὰ	
»	9ος	Ἐπη Ἠθικὰ (ὑπὸ ἐκδοσιν)	
»	10ος	Ἐπη εἰς ἑαυτὸν (ὑπὸ ἐκδοσιν)	
»	11ος	Ἐπη εἰς ἑτέρους (ὑπὸ ἐκδοσιν)	

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ')
- » 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ')
 - » 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').
 - » 4ος Εἰς Κωνσταντῖνον Τριακονταετηρικός, Εἰς τὸν Βίον Κων)τίνου, Κων)τίνου Λόγος εἰς τὸν σύλλογον τῶν ἀγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' (Ἔκδ. ἀκριβῆς τῆς Ὁρθ. πίστεως)

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 2ος Ὁμιλῖαι εἰς τὴν Γένεσιν (Α' - ΚΓ')
- » 3ος Ὁμιλῖαι εἰς τὴν Γένεσιν (ΚΔ' - ΜΑ').
 - » 4ος Ὁμιλῖαι εἰς τὴν Γένεσιν ΜΒ' - ΞΔ'
 - » 5ος Ὁμιλῖαι εἰς τὴν Γένεσιν ΞΕ' - ΞΖ' καὶ εἰς τοὺς Ψαλμοὺς Γ' - ΙΒ', ΜΑ' - ΜΓ'.
 - » 6ος Ὁμιλῖαι εἰς Ψαλμοὺς (Ὁμιλῖαι Α' - Κ').
 - » 9ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Α' (Ὁμιλῖαι Α' - Κ').
 - » 10ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Β' (Ὁμιλῖαι ΚΑ' - ΜΗ').
 - » 11ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Γ' (Ὁμιλῖαι ΜΘ' - ΟΕ').
 - » 12ος α) Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Δ' (Ὁμιλῖαι ΟΣΤ' - ζΑ')
 - » β) Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλῖαι Α' - ΙΘ')
 - » 13ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλῖαι Κ' - ΝΔ').
 - » 14ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλῖαι ΝΕ' - ΠΗ').
 - » 15ος Ὑπόμνημα εἰς τὰς Πράξεις (Ὁμιλῖαι Α' - ΚΓ')
 - » 18ος Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Α' (Ὁμιλῖαι Α' - ΚΒ').
 - » 18Α Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλῖαι ΚΒ' - ΜΔ').
 - » 20ος Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Β', (Ὁμιλῖαι ΚΕ' - Λ'), εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας καὶ εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλῖαι Α' - ΙΑ').
 - » 21ος Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλῖαι ΙΒ' - ΚΔ'), εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλῖαι Α' - ΙΒ').
 - » 22ος Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλῖαι ΙΓ' - ΙΕ'), εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς (Ὁμιλῖαι Ι' - ΙΒ') καὶ εἰς τὴν πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α' (Ὁμιλῖαι Α' - ΙΑ').
 - » 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α'.
 - » 29ος Ἀσκητικὰ Β'
 - » 31ος Κατηχητικαὶ καὶ ἠθικὰ Β' - Περιστατικὰ Α'.
 - » 32ος Ὁμιλῖαι Περιστατικαὶ Β'.
 - » 36ος Ὁμιλῖαι ἐορταστικαὶ - ἐγκωμιαστικαὶ

Ζ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
• 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐου, Ἀσκητικοὶ Λόγοι, ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, Κεφάλαια ὠφέλιμα, ἀββᾶ Δωροθέου, Πραγματεῖαι καὶ Ἐπιστολαί.
• 22ος Νικ. Καβάσιλα, Ἑρμηνεῖα εἰς τὴν Θ. Λειτουργίαν - Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς.

Η' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

Θ' ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες, Κατὰ Εἰμαρμένης, Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως, Λόγος Κατηχητικὸς μέγας).

Ι' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

- Τόμος 1ος Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος — Ἐπιστολαὶ πρὸς Ἀκίνδυνον Α', Β', Γ' — Ἐπιστολαὶ πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
• 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων Λόγοι Α—Γ

Στοιχειοθεσία, Έκτύπωση:

EXPRESS

Βελισσαρίου 35 ☎ 841-623

Βιβλιοδεσία:

Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ

Κεντρική πώλησις:

Βιβλιοπωλείον «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΦΡΕΤΑΚΗ

Άρμενοπούλου 19 — Θεσσαλονίκη — Τηλ. 200-621